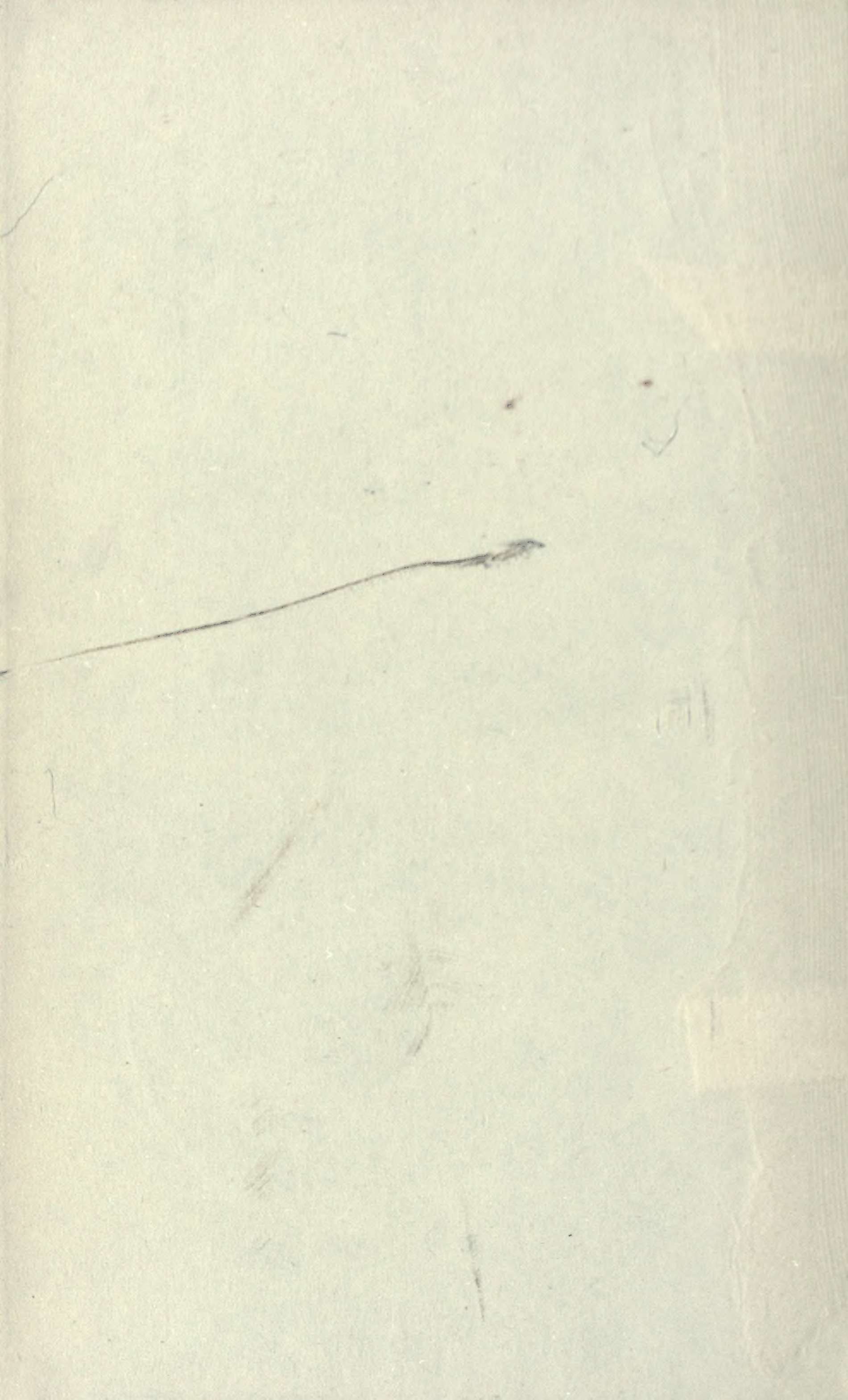


BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK.

Utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Sjuttiofjärde Häftet.

HELSINGFORS 1920
HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI OCH BOKBINDERI AKTIEBOLAG.



INNEHÅLL:

BIDRAG TILL KÄNNEDOM AF FINLANDS NATUR OCH FOLK,

UTGIFNA AF FINSKA VETENSKAPS-SOCIETETEN.

H. 74, N:o 1.

DE FINSKA DEPUTATIONERNA

OCH

EKONOMIEKOMMISSIONERNA

UNDER

FRIHETSTIDEN

II

AV

A. MICKWITZ



HELSINGFORS 1914

HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI

FINSKA DEPUTATIONEN VID RIKSDAGEN 1746—47

IV

Källförteckning.

Otryckta handlingar.

Riksarkivet i Stockholm.

Finska deputationens protokoll, betänkanden och handlingar vid riksdagen 1746—47. [F. D.]
Prästeståndets protokoll vid riksdagen 1746—47.
Borgarståndets protokoll vid riksdagen 1746—47.
Bondeståndets protokoll vid riksdagen 1746—47.
Riksens Ständers brev till Kungl. M:t i civila ärenden vid riksdagen 1746—47. [R. St. brev.]
Riksens Ständers brev till Kungl. M:t i krigsärenden vid riksdagarna 1742—43 och 1746—47. [R. St. brev i krigsärenden.]
Riksdagsregistraturet vid riksdagen 1746—47.
Sekreta utskottets protokoll och handlingar vid riksdagen 1746—47. [S. U.]
Sekreta utskottets brev i inrikes civila ärenden vid riksdagen 1746—47. [S. U. brev.]
Sekreta utskottets brev i krigsärenden vid riksdagen 1746—47. [S. U. brev i krigsärenden.]
Kammar-, ekonomie- och kommersdeputationens protokoll, betänkanden och handlingar vid riksdagen 1746—47. [K. E. K. dep.]
Expeditionsdeputationens protokoll och handlingar vid riksdagen 1746—47. [Exp. dep.]
Allmänna besvärsdeputationens handlingar vid riksdagen 1746—47.
Sekreta handels- och manufakturdeputationens handlingar vid riksdagen 1746—47. [S. H. M. dep.]
Lant- och sjömilitieekonomiedeputationens betänkanden vid riksdagen 1746—47.
Civilexpeditionens registratur 1745—56. [Civilexp. reg.]
Krigsexpeditionens registratur 1746—48. [Krigsexp. reg.]
Finska ekonomiekommissionens handlingar. [F. Ek. K.]
Geografiska mätningskommissionens i Finland handlingar 1748.

Linköpings stiftsbibliotek.

Handskrifter. Vol. 99 n:o 12 b.

Tryckta handlingar.

Sveriges Ridderskaps och Adels Riksdags-protokoll från och med år 1719. Del XV—XVII. Stockholm 1901—1906. [R. o. A. prot.]

(R. G. Modée.) Utdrag utur alle ifrån den 7 Dec. 1718 utkomne publique Handlingar. Del I—IV. Stockholm 1742—1754. [Modée.]

Finska deputationens betänkande av den 29 januari 1747 publicerat av E. G. Palmén i Historiallinen arkisto VI sid. 164. Helsingfors 1878.

Hörsamt memorial av Lars Johan Ehrenmalm inlämnat till finska deputationen 1747. Publicerat av Aug. Hjelt i Historiallinen Arkisto XVI sid. 93. Helsingfors 1900.

Sveriges Regeringsformer 1634—1809 samt Konungaförsäkringar 1611—1800 utgifna af Emil Hildebrand. Stockholm 1891.

Litteratur. [1])

Arnberg, J. W. Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi. Upsala 1868. [Arnberg].

Botin, Anders. Beskrifning Om Swenska Hemman Och Jorda-Gods. Stockholm 1755.

Danielsson, J. R. Die nordische Frage in den Jahren 1746—51. Helsingfors 1880.

Faggot, J. Svenska Landtbrukets Hinder Och Hjälp. Stockholm 1746.

Fryxell, A. Berättelser ur svenska historien. Del 38. Stockholm 1868.

Grossman, F. Gemeinheitsteilung. Ingår i Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Band IV. 3:dje uppl. Jena 1909.

Gylling, Edvard. Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet ruotsinvallan aikana. Ak. diss. Helsingfors 1909. [Gylling.]

Hartman, T. Borgå stads historia. Borgå 1907.

Hultin Arvid. Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria. Ur odlingens hävder under frihetstidens senare del. Helsingfors 1910. Sv. Litt. s:t skrifter tom XCIV.

Hultin, Tekla. Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland under svenska tiden. I. Ak. diss. Helsingfors 1896.

Koskinen, Yrjö. Suomen kansan historia. 2:dra upplagan. Helsingfors 1881—82. [Koskinen.]

Kovero, Martti. Valtion uutisasutus Ruotsin Suomessa jälkeen isonvihan. Ak. diss. Helsingfors 1909. [Kovero.]

Kuusi, Sakari. Isonjaon alkuvaiheet Pohjanmaalla. Ak. diss. Helsingfors 1914.

Malmström, C. G. Sveriges politiska historia från konung Karl XII:s död till statshvälfningen 1772. Del III. 2:dra uppl. Stockholm 1897. [Malmström.]

Mickwitz, A. De finska deputationerna och ekonomiekommissionerna under frihetstiden. Del. I. Helsingfors 1912. Ingår som häft. 73 n:o 2 i Bidrag till kännedom af Finlands natur och folk, utgifna af Finska Vetenskapssocieteten. [Citeras endast I; nu föreliggande arbete citeras II.]

---

[1]) Här upptagas endast de arbeten, som citeras i avhandlingen.

Mickwitz, A. Språkfrågan i Finska deputationen vid riksdagen år 1746 —47. Ingår i Historiska uppsatser utgivna av Sv. Lit. s:t i Finl. Tom. C. Helsingfors 1911.

Palmén, E. G. Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningen från Gustaf Vasas regering till 1766. Ak. diss. Helsingfors 1876.

Qvist, J. De geografiska betingelserna för Finlands städers uppkomst och utveckling. Helsingfors 1913.

Schybergson, M. G. Bidrag till Finlands inre historia åren 1721—1731. Ak. diss. Helsingfors 1875.

Schybergson, M. G. Finlands historia. Del II. 2:dra uppl. Helsingfors 1903. [Schybergson.]

Tuneld, Eric. Geographie Öfwer Sweriges Rike. 5:te uppl. Stockholm 1773.

Wallin, (Voionmaa) Väinö. Tampereen kaupungin historia. I. Tammerfors 1903.

Kap. I.

Finska deputationens organisation. Ärenden rörande frihetsåren.

AVD. I.

Organisation.

Det intresse, som under 1742—1743 års riksdag visades Finland, fortfor även framdeles. Alstrat av de lidanden landet genom det olyckliga kriget fått utstå, koncentrerade sig detta intresse till en början på försöken att lindra den nöd, som framvuxit ur kriget, och att återställa, vad detta förstört. Men även efter fredsslutet voro de finska angelägenheterna mera än förut föremål för omtanke. En av orsakerna därtill var måhända, att trots freden, ett stadigt krigshot från Ryssland förefanns, som tvang regeringen att vidtaga försvarsåtgärder i Finland och som även hade till följd, att Finland och finska förhållanden ofta kommo i åtanke. Viktigare var dock, att man vaknat till insikt om att Finland i många avseenden var efterblivet och försummat och att detta land, såsom varande en gränsprovins, var i behov av en särskild omvårdnad. Slutligen tillkom ännu såsom en viktig faktor, att finnarna själva voro fulla av initiativ och verksamhets-

lust. »Finlands uppkomst» låg alla om hjärtat. Till följd därav medhanns även vid riksdagen, trots det oerhört intensiva politiska intrigspelet, ett omfattande arbete till Finlands bästa.

Av de vid föregående riksdag verksamma finska deputationerna hade den tidigare tillsatta finska besvärsdeputationen i främsta rummet uttalat sig rörande de av flyktingarna inlämnade besvären och ansökningarna samt hävdat nödvändigheten av att invånarna förunnades frihetsår för återställande av deras förstörda ekonomi. Endast få av dess betänkanden blevo emellertid av riksdagen handlagda, några avgjordes t. o. m. först vid 1746—47 års riksdag.

Mera framgång i detta avseende hade finska regleringsdeputationen. Ständerna gillade icke endast dess förslag om antalet av de frihetsår, som borde beviljas, utan godkände även andra av deputationen tillstyrkta åtgärder. De flesta av dessa hade visserligen endast till ändamål att avlägsna genom kriget förorsakade svårigheter, men en del av dem hade dock en större bärvidd och voro ägnade att föra landets ekonomiska utveckling framåt. Detta var i främsta rummet fallet med dess förslag, att en ekonomiekommission skulle tillsättas.

Finska ekonomiekommissionen, vars verksamhet omfattade tiden mellan riksdagarna 1743 och 1746, kan sägas vara ett förbindelseled mellan dessa riksdagars finska deputationer. Tillkommen på initiativ av regleringsdeputationen, lägger den genom sitt betänkande av den 18 juni 1745 den grund, på vilken den finska deputationen vid 1746 års riksdag bygger, då den utför sitt betydelsefulla arbete för Finlands upphjälpande.

Liksom vid föregående riksdag ansåg man även nu, att Finlands intressen bäst kunde tillgodoses genom tillsättandet av en särskild finsk deputation. Förslaget härom utgick från borgarståndet, där det framställdes av borgmästaren i Uleåborg Jonas Mollin. Ståndet motiverade detsamma med att framhålla, hurusom oaktat åtskilliga av regleringsdeputationens memorial blivit av ständerna behandlade, likväl andra på grund av riksdagens avslutande förblivit oavgjorda. Dessutom kunde från Finland en mängd ansökningar väntas angående frihetsår, den förfallna ekonomin m. m., vilka ansökningar tarvade riksens ständers egen åtgärd, och borde en deputation tillsättas för att undvika »then widlyftighet at med sådane deras ansökningar gå igenom Urskillnings Deputation»[1]. Förslaget biställs av samtliga stånd.[2] Egendomligt nog voro de finska bonderepresentanterna ej för, att en sådan deputation skulle tillsättas. Då ärendet i bondeståndet diskuterades, yttrade Jacob Pålsson, att han och hans medbröder ansågo, att de finska ärendena väl kunde avgöras i de vanliga deputationerna. Då förslaget emellertid redan bifallits av 3 stånd, kunde intet mera göras åt saken, men han höll för sin del nödigt, att till förekommande av all inblandning i de andra deputationernas arbete, en instruktion borde för denna deputation utarbetas. Ståndet biföll till detta hans förslag[3], som även godkändes

[1] Borgarst. prot. 8 o. 11 okt. 1746.

[2] R. o. A. prot. 11, 15 o. 25 okt. 1746 (XV s. 89, 106 o. 124). Hastfehr föreslog, att deputationen skulle kallas »Deputation öfver Besvären från Finland», men G. Hamilton och flere andra funno, att »Finska Deputation» lät lika bra. — Prästest. prot. 11 o. 18 okt. 1746.

[3] Bondest. prot. 8 nov. 1746.

av prästeståndet [1], medan borgarståndet önskade lämna frågan öppen och uttalade, att deputationen själv bäst kunde avgöra, om en instruktion vore nödig. [2] I adeln hade ett förslag i antydd riktning redan tidigare framställts. [3]

Deputationen skulle bestå av 30 ledamöter. Adeln utsåg därtill följande: [4]

Majoren, greve Carl Hårdh,
generalfälttygmästaren, friherre Per Sjöblad,
generalmajoren, friherre Fabian Wrede, [5]
överstelöjtnanten, friherre Berndt Otto Stackelberg, [6]
kaptenen, friherre Wilhelm Armfelt, [7]
löjtnanten Lars Henric Hästsko, [8]

[1] Prästest. prot. 15 nov. 1746.

[2] Borgarst. prot. 8 nov. 1746.

[3] R. o. A. prot. 25 okt. 1746 (XV s. 125).

[4] R. o. A. prot. 25, 30 okt., 8 o. 15 nov. 1746 (XV s. 124, 152, 165 o. 198). Elektorerna hade ursprungligen utsett greve Mörner och kapten L. J. Göös, vilka likväl avsagt sig uppdraget.

[5] Född 1694 på Peippola. En av de inflytelserikaste hattcheferna. Agiterade 1743 för Adolf Fredriks val. 1746 riksråd. Använde sitt inflytande för att lugna sina ämbetsbröder i rådet. Missnöjd med den oförsonliga striden mellan konung och råd avgick han år 1756. Förvaltade med stor framgång sina vidsträckta gods. Dog 1768.

[6] Född 1703. Tjänade länge utomlands. 1746 överstelöjtnant vid Åbo läns kavalleri. Slutligen general en chef i Finland och fältmarskalk. Död 1786. Fadern befälhavare över finska armén 1727.

[7] Född 1715. Tidigare officer i Finland. Tjänade sedan 1742 i Sverige. Död 1761. Fadern karolinen Carl Gustaf Armfelt.

[8] Född 1699. Tillhörde den finska ätten Hästesko-Fortuna till Högböhle. 1756 dömdes han till 6 års fästning för försök att i striden mellan konungamakten och hattarna uppvigla bönderna till ko-

löjtnanten Johan Reinhold Taube,[1]
kaptenen Maurits Johan v. Gertten,[2]
kaptenen Henric Ehrenspetz,[3]
kaptenen Johan Hastfehr[4]
auditören Svante Johan Möllerheim,[5]
generalauditören Johan Anders Wefwerstedt.

Prästeståndet utsåg:[6]

Biskopen, magister Johannes Nylander,[7]
domprosten, doktor Petrus Filenius,[8]
domprosten, doktor Johannes Browallius,[9]

---

nungens förmån. Död 1780. Fadern var korpral vid Nylands kavalleriregemente.

[1] Född 1706. Herre till Hermansaari. Överstelöjtnant vid Nylands dragoner. Död 1777. Fadern överstelöjtnant vid B:borgs regemente.

[2] Född 1696 på Järvenpää i Karelen. Kapten vid Nylands infanteriregemente 1744. Död 1774.

[3] Född år? i Sverige. Kapten vid Nyl. o. T:hus läns dragoner. Död 1747.

[4] Född 1692 i Estland. Herre till Sonnäs i B:borgs län. Ryttmästare vid livdragonerna 1727. Utmärkte sig i 1741—43 års fälttåg. Dog 1769.

[5] Född 1708 i Sthm. 1731—42 auditör vid T:hus regemente. Dog 1774.

[6] Prästest. prot. 8 nov. 1746.

[7] Se I s. 7 o. 70.

[8] Språkforskare. Född 1704 i Sverige. Åren 1731—42 anställd först såsom adjunkt, sedan som professor i Åbo. Vistades likväl för det mesta i Sverige eller utomlands, bl. a. i Frankrike o. England. Kunde engelska. 1744 domprost, sedan biskop i Linköping. Räknades till hattarna. Död 1780. Mera lärd än skarpsinnig.

[9] Naturforskare o. politiker. Född 1707 i Sverige; professor i Åbo 1737; t. f. biskop 1747; ordinarie 1749; död 1755. En av hattarnas

kyrkoherden, magister Jacobus Manquer,
prosten, magister Jacobus Serenius,[1]
prosten, magister Henricus Carlborg.[2]

Borgarståndet utsåg:[3]

Fabrikören Johan Christ. Schultz från Stockholm[4]
rådmannen Jacob Forsell från Degerby,[5]
borgmästaren Gabriel Hagert från Borgå,[6]
rådmannen Johan Lillia från Ekenäs,
borgmästaren Jonas Mollin från Uleaborg,
borgmästaren Nils Wetterbladh från Kristinestad.

Bondeståndet utsåg:[7]

Nils Johansson från Stockholms län,
Daniel Månsson från Östergötland,

---

chefer i prästeståndet. Intrigmakare. Mångsidigt begåvad. Hade lärt sig finska så väl, att han kunde inväljas i bibelöversättningskommissionen.

[1] Biskop, politiker. Född 1700; präst i London 1723—35. Sökte i Sverige sprida kännedom om engelska förhållanden. En av mössornas mest framstående ledare. En betydande begåvning. Redbar och omutlig.

[2] Född 1694 i Gamlakarleby; 1730 kyrkoherde i Närpes; död 1766. Ivrig mössa; ställde sig under ryska ambassadörens kommando. Missnöjd över att för få finnar invalts i S. U. Prästest. prot. 1 okt. 1746.

[3] Borgarst. prot. 8 nov. 1746.

[4] Se I s. 70.

[5] Affärsman. Född 1696 i Vekkelaks. Sökte städse främja Lovisa stads intressen på bekostnad av Borgå och de österbottniska städerna. Adlades 1767 med namnet af Forselles. Dog 1768. F. räknades till hattarna.

[6] Se I s. 19 o. 70.

[7] Bondest. prot. 10 nov. 1746.

Jobst Mårtensson Baars från Nyland (Räffby, Pernå),
Benjamin Reinholtsson Busk från Tavastehus län (Mallo, Orimattila),
Jacob Pålsson Heikus från Österbotten (Kaitzorby, Vörå),[1]
Johan Persson Flänki från Österbotten, (Lindakulla, Kemi).

Av adelns ovanuppräknade ledamöter avgingo Hårdh, Taube och Möllerheim och ersattes av hovrättsrådet, friherre Sten Carl Bielke,[2] kammarherren, friherre Hans Hindr. Rålamb,[3] överjägmästaren Lorentz Johan Silfwersparre och assessorn Hindr. Löfwenskiöld.[4] På grund av de insikter i finska hushållningen Mathias Pazelius[5] adagalagt i ett memorial, som han inlämnat den 22 jan. 1747, anhöll deputationen, att han måtte i densamma inväljas,[6] vilket även av prästeståndet bevil-

[1] Se I sid. 70. I bondeståndets protokoll av den 10 nov. nämnes en Hindric Mattsson från Suotula, Kullsiala i Nyl. o. T:hus län, men han måtte senare blivit ersatt med Jacob Pålsson.

[2] Ämbetsman, vetenskapsidkare, riksdagsman. Född i Sthm 1709; assessor i Åbo hovrätt 1737; hovrättsråd sammastädes 1740; v. president 1746. En av mössornas dugligaste män. Använde sin lediga tid till naturvetenskapliga undersökningar och vården av sina i Sverige belägna mönsteregendomar. Ledamot av V. Ak. Dog 1753.

[3] Bör tydligen vara Hans Gustaf Rålamb. Han deltog icke i något av deputationens sammanträden. Vem han skulle hava ersatt framgår ej av protokollen.

[4] F. D. prot. 2 april 1747; handl. n:o 51. R. o. A. prot. 28 mars 1747 (XV s. 627).

[5] Född 1699 i Gamlakarleby; 1739 pastor i Kelviä; död 1771. Riksdagsman även 1738.

[6] F. D. prot. 9 april 1747.

jades[1]. Före riksdagens slut avreste, utan att ersättas av andra, Hastfehr (16 juni) och Stackelberg (16 juli).[2]

Liksom i regleringsdeputationen var det övervägande flertalet medlemmar i finska deputationen finnar. Av adelns ledamöter voro Wrede, Stackelberg, Armfelt, Taube och v. Gertten med säkerhet infödda finnar. Hästsko och Hastfehr räknade sig som finnar[3], Ehrenspetz och Möllerheim hade åtminstone innehaft tjänster i Finland; huruvida Hårdh, Sjöblad och Wefwerstedt haft relationer med Finland har jag icke lyckats utröna[4]. I prästeståndet voro Nylander, Carlborg och Pazelius finnar, Browallius och Filenius innehade eller hade innehaft tjänst därstädes, medan Serenius och Manquer voro svenskar[4]. Borgarståndets medlemmar voro alla med undantag av Schultz bördiga från Finland, och av bönderna voro endast tvenne från Sverige. Sammanlagt var således finnarnas antal 18—22 beroende på till vilken grupp man räknar sådana personer som Brovallius, Ehrenspetz och Möllerheim och vilken tidpunkt man avser. Svenskarnas antal

[1] Prästest. prot. 20 april 1747. Nylander anmälde, att ståndetsmedlemmar sällan infunno sig i F. D. Härtill genmälde Filenius och Browallius, att S. U. och S. U:s kommission vanligen sammanträdde samtidigt med F. D. Pazelius anhöll att bliva befriad från prot. deput. och insättas i F. D. i stället för Filenius. Ståndet biföll.

[2] F. D. prot. 15 juni och 16 juli 1747.

[3] R. o. A. prot. 4 maj o. 1 juni 1743 (XIV s. 13 o. 93).

[4] Angående svårigheterna vid bestämmandet av nationaliteten jmfr I s. 71. Fabian Wrede yttrade vid uppläsandet av förteckningen på F. D. ledamöter, »at han tillika med de öfrige ifrån Finland hade största orsak at tacka för det, at Electorerne tagit så många ifrån Finland til ledamöter i denna Deputation, allenast at dem efteråt icke måtte tilvitas, at de sedt för mycket på sin egen fördel». R. o. A. prot. 25 okt. 1747 (XV s. 125).

var 8—9. I de förra finska deputationerna hade endast Nylander, som varit invald såväl i besvärs- som regleringsdeputationen, samt Schultz, Hagert och Jacob Pålsson varit ledamöter.

Deputationen sammanträdde mellan den 19 nov. 1746 och den 6 aug. 1747, inalles minst 87 gånger[1]. I det hela taget bevistade ledamöterna regelbundet sammanträdena. Prästerna, förutom Carlborg och Pazelius, utgjorde dock ett undantag, och berodde detta sannolikt på, att ståndets medlemmar till följd av deras ringa antal starkt voro tagna i anspråk av utskottsarbete.[2]

[1] Protokoll finnas endast för 78 möten. Protokollen för de sammanträden, som höllos mellan den 9 och 27 januari, äro förkomna. Orsaken härtill bör sökas i den omständigheten, att ordinarie protokollisten Svante Myrin den 9 januari fick tillstånd att resa bort på 14 dagar. Hans åligganden skulle skötas av viceborgmästaren från Nystad E. J. Humble, som även senare stundom förde protokollet, t. ex. 26 mars. Huruvida bristen likväl beror på honom är mig obekant. Under denna tid höllos emellertid, såsom av andra protokoll framgår, åtminstone 6 sammanträden, nämligen den 12, 15 20, 22, 23 och 26 jan. Även protokollen av den 5, 6 o. 8 febr. saknas.

[2] Bönderna voro som vanligt de flitigaste. Daniel Månsson var närvarande endast 39 gånger (av 78), alla de övriga över 50 gånger, Baars t. o. m. 76 och Jacob Pålsson 74 gånger. Bland borgarna var Mollin oftast uppe, 72 gånger, Forsell endast 17 ggr, Schultz 40, de övriga 50 à 60 ggr. Av prästerna kom, utom Carlborg, som närvar 58 ggr, och Pazelius, som under den tid han var medlem av deputationen var närvarande 37 ggr (av 39), Filenius upp 1 gång, Browallius 5 och Serenius 4 ggr; även Manquer var endast 10 ggr uppe. Bland R. o. A. hava vi åter flere nitiska deltagare. Gertten närvar 70 ggr, Ehrenspetz 63, Hastfehr 54, Silfwersparre 35, Stackelberg 34, Hästsko 26, Bjelke 17 ggr. Av dessa voro dock Silfwersparre och Bjelke icke under hela tiden medlemmar av deputationen; Stackelberg och Hastfehr reste tidigare. Av de övriga voro Sjöblad och Rålamb ingen gång närvarande, de andra endast ett fåtal gånger.

Under år 1746 ägde endast 4 sammanträden rum, vid vilka en del förberedande ärenden förehades. De flesta sammanträdena ägde rum under januari och april 1747 (14 sammanträden vardera månaden) samt under maj och juli (13 sammanträden). Alltså hölls under dessa månader ungefär ett sammanträde varannan dag.[1]

Till protokollist antogs viceauditören vid Nylands infanteriregemente Svante Myrin[2], som med stor omsorg skötte sitt arbetsdryga värv.

Sedan deputationen anställt protokollist och anskaffat lokal, skred den till utarbetande av en instruktion[3], som även med uteslutande av §§ 3 och 4 antogs av ständerna[4]. I § 1 av förslaget till instruktion säges, att deputationen skulle avgiva sitt betänkande över finska ekonomiekommissionens riksdagsberättelse och de berättelser, som av kolle-

[1] Sammanträdena ägde rum i baron Stackelbergs sal, som hyrts för 40 d. smt. i månaden, enär magistraten ej kunnat anskaffa rum. Efter Stackelbergs avresa hyrdes rum av källarmästar Noræi änka i Hamiltonska huset. F. D. prot. 19 o. 21 nov. 1746, 16 febr., 3 o. 9 juni, 13 o. 20 juli 1747.

[2] F. D. prot. 19 nov. 1746. Han tyckes åtnjutit deputationens stora förtroende. Deputationen beslöt den 13 mars 1747 rekommendera honom hos Rosen till erhållande av krigsfiskalssysslan vid finska armén, och då han under riksdagens lopp utnämnts till detta ämbete, anhöll deputationen gång på gång hos Rosen, som då var generalguvernör i Finland, att han skulle få kvarstanna i Stockholm, enär han behövdes såsom protokollist. F. D. prot. 21 o. 23 maj, 13 juni, 21 juli 1747, bet. av 13 juni, handl. n:o 93 och 105. — Den sid. 9, not 1 nämnda Humble hade även anhållit om att bliva antagen till protokollist. Han fick då och då träda i stället för Myrin. F. D. prot. 21 nov. 1746, 9 jan. o. 26 mars 1747.

[3] F. D. prot. 24 o. 25 nov. 1746. Bet. dat. 25 nov. 1746, F. D. handl. n:o 1.

[4] Instruktionen är daterad 20 dec. 1746. Riksdagsregistr. n:o 14.

gier och ämbetsmän i samma ärende ingivits, »jämte hwad Deputation kan för sin del hafwa eljest att erindra.» Vidare skulle deputationen (§ 2) efterse, huruvida regeringens och ständernas avsikter uppfyllts och invånarna blivit »ställdte klageslöse» vid ingåendet av överenskommelserna rörande de utlovade trenne frihetsåren. De tvenne följande paragraferna, som av ständerna strökos, innehöllo bestämmelserna, att deputationen skulle (§ 3) behandla från Finland inkommande »enskyldta Beswär och angelägenheter, som herröra af sidsta olyckeliga krigsrörelser» och (§ 4) i fall av behov sammanträda med andra deputationer. § 5 slutligen lyder: »Riksens Ständer, h:ka anse Riketz wählstånd och säkerhet i gemen, aldeles beroende uppå Stor-Förstendömetz Finlandz upkomst och wältrefnad, hysa i öfrigit till Deputationen det förtroende, att den uti alla des gjöromål bewisar all den flit, åhoga och sorgfällighet, som redeliga Swenska Män anstår, och emot Riksens Ständers så öma afsikt swarar.»

Instruktionen gav anledning till ganska vidlyftiga diskussioner i stånden. I adeln uttalade sig Löwenhielm rörande § 3 och framhöll, att enskilda besvär borde gå till K. M:t och ej till ständerna. C. G. Boije åter fann, att för Finland i detta avseende undantag borde göras.[1] Då ärendet vid följande sammanträde återupptogs, inlämnade J. C. Gustafson Natt och Dag ett memorial, där han påpekade, att huvudavsikten vid deputationens tillsättande varit att upptaga ärenden, »som kunna syfta på invånarnes uprättande, landtbrukets uphielpande i gemen samt handelens inrättande til invånarnes större förkofring, med mera». Men såväl lagarna som ständernas »rätta giöromål»

[1] R. o. A. prot. 26 nov. 1746 (XV s. 223).

åsidosattes, därest deputationens förslag stadfästes. Hästsko replikerade, »det han intet kan undra at Hr Natt och Dag giordt denna invändning, — — — så vida han har sin egendom på ryska sidan»; han hoppades ständerna ej skulle binda deputationens händer. C. G. Boije framhöll, att många sådana enskilda besvär funnes, varmed man icke kunde vända sig till domstol och att ständerna ofta vore de enda, som kunde »befordra sanningen i dagsliuset och skaffa dem betrycktom rätt». Jägerhorn hade hållit före, att förslaget strede emot § 15 i riksdagsordningen, vartill Palmstierna genmälde, att § 13 i riksdagsordningen bestämde, det ständerna kunde behandla »alt det, som de af sig sielfve finna riksens allmänna tillstånd och välfärd angå». Vidare innehöll samma paragraf, »at om några enskylte personer skulle vilja sig besvära uti sådane mål, som ej sta annorstädes at rättas, må sådant äfven inför Ständerna skie». För förslaget talade ytterligare B. Ph. Scheckta, frih. Coijet och Wadenstierna, medan greve Gyllenborg och Didron motsatte sig paragrafens antagande.[1] Slutligen godkände ståndet emellertid deputationens förslag till instruktion.[2]

Prästeståndet beslöt, måhända med anledning av Natt och Dags memorial, som bifogats handlingarna, att giva den omtalade tredje paragrafen följande lydelse: »Tillbör Deputation att uptaga och lemna sitt Betän-

[1] Det vid frihetstidens riksdagar gängse ofoget, att enskilda personers mål och besvär av ständerna behandlades och avgjordes, blomstrade även vid 1746—47 års riksdag. Man var fullt på det klara med det olämpliga däri och fattade gång på gång beslut att upphöra därmed, men fortfor icke desto mindre. Jmfr Malmström III s. 408 ff.

[2] R. o. A. prot. 3 dec. 1746 (XV s. 237).

kande öfwer de ifrån Finland inkommande oeconomiska mål och angelägenh:r, som höra till Riksdgn och af finska Ständerna kunna andragne warda». De övriga paragraferna godkändes av ståndet med undantag av 4:de, som alldeles skulle utgå.[1] Borgarståndet anslöt sig till prästeståndet, men godkände § 3 i deputationens redaktion.[2] Bondeståndet slutligen biföll alla prästeståndets ändringsförslag.[3] Förslagets tredje och fjärde paragrafer blevo alltså uteslutna.

Uti instruktionen nämnes sålunda ingenting uttryckligen om att besvär finge direkt lämnas till finska deputationen, såsom borgarståndet föreslagit,[4] då dess tillsättande beslöts. Faktum är emellertid att så skedde och att den i likhet med finska besvärsdeputationen vid föregående riksdag intar en från andra deputationer avvikande ställning.[5]

I fråga om arbetssättet beslöt deputationen,[6] att dess medlemmar, så vitt möjligt, borde infinna sig precis och att den vore beslutför, om 2 av adeln och en från vart och ett av de ofrälse ständen vore närvarande; dock borde de frånvarande hava rätt att efteråt meddela sin åsikt till protokollet.[7] Yttermera beslöts, att man skulle uppmana medlemmarna av prästeståndet att ehuru de voro mycket

[1] Prästest. prot. 10 o. 15 dec. 1746.

[2] Borgarst. prot. 10 dec. 1746.

[3] Bondest. prot. 15 dec. 1746.

[4] R. o. A. prot. 15 okt. 1746 (XV s. 106).

[5] Se I s. 9.

[6] F. D. prot. 25 nov. 1746.

[7] Såsom ett kuriosum må omnämnas, att adelns och borgarståndets ledamöter påpekade, att deras titlar icke behövde utsättas i ingressen till protokollen. F. D. prot. 25 nov. 1746.

upptagna, dock ställa så till, att alltid någon av dem vore närvarande. Av vad tidigare omtalats [1] framgår, att det blev prosten Carlborg, som fick denna uppgift. [2] Deputationen fann det vara mest ändamålsenligt att först skärskåda finska ekonomiekommissionens riksdagsberättelse och göromål samt därefter de redan inkomna och framdeles inkommande besvären, som för vinnande av tid omedelbart skulle kommuniceras med vederbörande kollegier och ämbetsmän. Dessutom skulle ekonomiekommissionens protokoll och akter ävensom dess betänkande av den 18 juni 1745 anskaffas. [3] Såsom emellertid förut framhållits, kunde deputationens önskningsmål i detta avseende ej tillfredsställas. [4] Ehuru deputationen uppmanat kollegierna att skyndsamt avlämna ifrågavarande betänkande, [5] tyckes uppmaningen icke hava efterkommits, ty själva betänkandet kom aldrig deputationen tillhanda. Uti ingressen till dess betänkande av den 9 juli talas endast om kommissionens riksdagsrelation. Från kollegierna meddelades endast, att krigs-, kammar- och kommerskollegierna redan uppsatt sitt utlåtande över betänkandet. [6]

[1] Se II s. 9 not 2.

[2] Av 78 sammanträden voro 44 besökta av hälften eller mera än hälften av ledamöterna. Största antalet deltagare var 23, minsta antalet 9.

[3] F. D. prot. 5 jan. 1747.

[4] Se I s. 150 f.

[5] F. D. prot. 7 jan. 1747.

[6] F. D. prot. 8 jan. 1747. Se I s. 172.

AVD. II.

Memorial rörande frihetsåren och därmed sammanhängande frågor.

Bland de orsaker, som föranledde borgarståndet att föresla tillsättandet av en finsk deputation, nämndes det stora antal memorial rörande de vid föregående riksdag beviljade frihetsåren, som var att förvänta fran Finland. I den instruktion, som av ständen fastställdes för deputationen, framhålles även särskilt, att den borde befatta sig med ärenden rörande frihetsåren. Det förefaller sannolikt, att det främst varit med tanke på den stora mängden besvär rörande denna angelägenhet, som riksdagen beslöt sig för att tillsätta deputationen. Dessa besvär voro naturligtvis närmast föranledda av de inskränkningar i antalet frihetsår, som Ehrenmalm på regeringens uppdrag genomdrivit.[1] På denna grund inledes här redogörelsen för deputationens verksamhet med en framställning av dess behandling av frihetsåren. Då antalet memorial i detta mål är synnerligen stort, skall för vinnande av större överskådlighet till först i en följd redogöras för samtliga dessa aktstycken.

Representanten för Åbo handlanden Christian Trapp inlämnade till deputationen ett memorial,[2] i vilket han anhöll om stadfästelse av den överenskommelse staden ingatt med Ehrenmalm.[3] Borgerskapet anhöll vidare

---

[1] Se I s. 48 ff.

[2] F. D. handl. n:o 6. Mem. dat. 22 okt. 1746. Urskillningsdep. 20 nov. S. U. remitt. 27 nov. 1746 till F. D. Uppl. därst. 5 jan. 1747. Detta är ett av de få mem., som passerat denna deputation.

[3] Se I s. 53.

om en utsträckning av frihetsåren, emedan »frihetsmedlen» redan åtgått bl. a. för ersättande av den under frihetsåren uppkomna bristen i magistratspersonernas löner.

Om en förlängning av frihetsåren anhöll likaledes representanten för Helsingfors borgmästaren H. J. Forstéen. Han hänvisade i sitt memorial[1] till ett brev från landshövding Gyllenborg till K. M:t av 4 nov. 1746, i vilket brev landshövdingen omnämnt, att staden anhållit om ytterligare 9 frihetsår. Sedan han utförligt skildrat stadens lidanden och framhallit, att invånarnas förluster ej ersattes av de 3 allmänna frihetsåren, hade han föreslagit ytterligare 3 sådana. I motsats härtill hade regeringen den 7 april 1747 i överensstämmelse med kammarkollegiet och statskontoret uttalat sig mot en förlängning, men Forstéen framhöll, att detta stred mot ständernas beslut,[2] enligt vilket de städer, vilka ej kunde upphjälpas genom de 3 allmänna frihetsåren, borde hugnas med förlängda frihetsår. Staden begärde ytterligare 3 års frihet samt rätt att under dessa år dela småtull- och accismedlen mellan invånarna, sedan först magistratspersonernas löner till fullo utbetalats.

För Borgå inlämnades av borgmästaren Gabriel Hagert ett memorial,[3] som var både långt och vältaligt. Jag har ansett mig böra jämförelsevis vidlyftigt återgiva dess innehåll, dels emedan Hagert hörde till deputationens

---

[1] F. D. handl. n:o 68. Mem. dat. Sthm 29 apr. 1747. Inl., uppl. och avgj. 2 maj 1747.

[2] Här avses tydligen beslutet av 12 sept. 1743; se I s. 94 o. 100.

[3] F. D. handl. n:o 60. Mem. är dat. Sthm 18 apr. 1747. Inl., uppl. och avgj. 23 apr. 1747.

mera betydande ledamöter, dels emedan det ger en åskådlig bild av förhållandena i Borgå under krigsåren. Om ock författaren måhända i sin skildring använt något mörka färger, bör det likväl betonas, att de siffror han anför äro grundade på en officiell undersökning.

Hagert begynner sin skildring med att framhalla, hurusom redan under hösten 1739 i Borgå inkvarterades tre kompanier samt översten jämte staben över Västmanlands infanteriregemente, ehuru staden bestod av endast något över 200 gårdar. Den måste sålunda i närmare 3 år uthärda inkvarteringen. Handlandena ledo av att lantmannen hindrades att föra sina varor till staden, emedan varorna uppköptes av fältkommissarier och kronobetjänte. Sedan kriget förklarats, tågade nästan alla regementen genom staden och hade där flere eller färre rastdagar bade under marschen till och från gränsen. Dessutom förlades sjukt manskap både från flottan och hären i staden. Invånarna i de flesta gårdar blevo i följd därav ansatta med sjukdomar, så att de så när som på en hop små barn avledo, och sådana hus och gårdar »utöddes till en jämmerfull klagan», i synnerhet för de kvarlevande »usla» barnen.

Härtill kom att en kommendering av ett svenskt kavalleriregemente en tid var förlagd i staden och att därstädes ytterligare inrättades magasin, så att oavbrutet större och mindre kommenderingar från nästan alla regementen kommo efter proviant. När dessa kommenderingar tågade från staden, togo de borgarnas hästar och annat, utan att det ena eller det andra återvanns. Genom inkvarteringarna blev trängseln så stor, att invånarna hindrades från att nyttja sina hus eller »bruka deras handel

och näringsrörelser». Ja det gick så långt, att kommenderingarna fråntogo invånarna allt deras kreatursfoder, så att djuren måste svälta ihjäl. När det slutligen i juli 1742 gick därhän, att man måste vara betänkt på att fly, fanns endast ett skepp kvar, ty alla andra hade i mars blivit krönta, och alla större och mindre båtar hade borttagits. Invånarna hade sålunda inga transportmedel vare sig till lands eller till sjöss till sitt förfogande och voro tvungna att lämna sin egendom i sticket och utblottade fly undan fienden, vars framfart var ganska »plågsam» och grym ännu på denna gränsort.

Husen och gårdarna i staden blevo därefter spolierade dels av löst folk, som vid sådana ödesamma händelser plägar betjäna sig av tillfället, dels av den egna armén. Den kvarlämnade egendomen blev borttagen, utan att invånarna fått veta, vart den tagit vägen, eller ännu mindre fått ersättning därför. Stadens ansenliga åkrar hade av arméns hästar uppbetats och ödelagts, gärdesgärdarna hade förstörts och bränts. Efter svenska arméns avmarsch infunno sig genast strövande partier av kosacker och kalmucker, vilka ytterligare spolierade gårdarna, kyrkorna och stadens publika hus och slogo till döds en hop uselt folk, som icke kunnat rädda sig undan, utan stannat kvar. I staden förlades tre ryska regementen och tidtals en del av det ryska generalitetet. Under denna tid uppbrändes ytterligare en del av husen, och invånarna fråntogos det lilla de ännu kunde äga till övers. Dessutom tvungos de till ovanliga sysslor och måste utgöra ansenliga utlagor, om livet skulle konserveras hos dem. Vid freden var staden till största delen ödelagd och invånarna fullkomligt utblottade. Då ryska hären tågade tillbaka, mar-

scherade åter de flesta regementena genom staden. Dessutom kvarlämnades en vakt av 80 ryska soldater jämte officerare och annat folk vid de i staden inrättade proviantmagasinen. Invånarna måste till dem avstå sina bodar och övriga husrum, tills allt först i augusti 1744 blev transporterat därifrån, utan att de fått den ringaste betalning vare sig för det ena eller det andra.

Av det anförda framgick, att ingen annan stad haft att utstå så stora lidanden. Föreställning hade ock gjorts därom av framlidne v. landshövding Ladau, som jämte magistraten funnit skäligt, att en allmän syn borde ske över var gård jämte åkrarna. Därvid skulle prövas, huru mycket skada envar lidit genom kriget. Denna syn hade sedermera även verkställts. Däröver hade borgerskapet givit behöriga förteckningar, som även av landshövding Gyllenborg på ort och ställe skärskådats och fastställts, och därvid hade invånarnas förlust befunnits stiga till 196 800 d. kmt. Därtill hade staden ännu haft en kostsam inkvartering av fortifikationsofficerare, som haft att göra med defensionsverket i Finland. Dessutom hade i staden ett artillerikompani inkvarterats. I motsats härtill steg det som staden under de 3 frihetsåren njutit, härrörande dels från de influtna tull- och accismedlen, dels från utlagor, från vilka borgerskapet varit befriat, icke till högre än inemot 17 000 d. kmt. Till denna summa hade borgerskapet bidragit det mesta genom att erlägga tullen och accisen. Det oaktat hade de icke erhållit en fyrk för sina lidanden, emedan dessa medel ej förslagit mer än till magistratens och betjäningens löner. Till allt det andra kom, att borgerskapet till följd av befolkningens fattigdom ej kunnat utfå sina utestående ansenliga gälder.

Till husens återställande erfordrades ganska ansenlig omkostnad, men de flesta av invånarna voro utblottade av sina olyckor och av den allmänna dyrheten, som berodde på att landet ikring blivit så illa medtaget. Borgerskapet kunde omöjligen repa sig, om ej ständerna hjälpte. K. M:t hade på ständernas tillstyrkan lovat hugna alla dem, som ej kunde vara hjälpta med den beviljade friheten, med ytterligare frihetsår. Ehrenmalm hade utlovat detsamma, då han såg tillståndet i staden och erfor, att borgarna ändå visade sig villiga att gripa statsverket under armarna. Även landshövding Gyllenborg hade styrkt K. M:t till att bevilja staden ytterligare 3 frihetsår. På grund av det ovananförda anhölls, att deputationen skulle hos ständerna förorda borgerskapets begäran om en tillökning på 6 år av den redan åtnjutna friheten, så att staden under denna tid någorlunda kunde repa sig och småningom kunde erlägga de erforderliga utskylderna, som i annat fall omöjligt skulle kunna utgå. Någon verklig ersättning för de skador staden lidit kunde dessa 6 frihetsår dock icke anses innebära.

I ett annat memorial,[1] som Gabriel Hagert ävenledes inlämnade, beklagade han sig över att kollegierna anmodat landshövdingen att av magistratspersonernas och betjäntes löner avfordra den vid 1743 års riksdag gjorda bevillningen utgörande 8 % av alla löner, ehuru genom K. M:ts utslag av den 3 okt. 1743 städernas magistratspersoner, jämte eftergift på alla restantier, även fått löfte om frihet från alla bevillningar och extraordinära avgifter. Han framhåller, att nyssnämnda utslag av den 3 okt.

[1] F. D. handl. n:o 63. Dat. Sthm 15 jan. 1747. Inl. 20 jan., uppl. o. avgj. 27 apr. 1747.

1743 grundade sig på ständernas tillstyrkande. Dessa hade nogsamt prövat, vilka svårigheter tjänstemännen haft att utstå. Efter freden hade de därjämte fått finna sig i, att de hemman, vilka voro dem anslagna till lön, fått njuta frihet såsom andra, och hade de redan eljes knappa lönerna sålunda ytterligare avkortats.

Rådman Johan Lillia, ombud för Ekenäs, nämner i ett memorial,[1] att de staden ursprungligen utlovade 3 frihetsåren genom överenskommelse med Ehrenmalm förändrats därhän, att Ekenäs för 1744 fått tillgodonjuta all tull utom husbehovsaccisen,[2] varjämte staden, sedan de personella avgifterna för 1745 erlagts till kronan, skulle få halv frihet under 4 år, så att friheten skulle utgå vid slutet av år 1749. Han erinrar vidare om att borgerskapet gjort hären och flottan flerfaldiga tjänster och slutar med att anhålla om ännu någon längre frihet.

I en gemensam skrivelse[3] klagade viceborgmästarna E. J. Humble från Nystad och Carl Bange från Nadendal över att landshövdingen ålagt nämnda städers magistrater att vid vite av 50 d. smt. innan utgången av maj månad 1745 låta iståndsätta de förfallna tullstaketen. Kammarkollegiet och statskontoret hade på begäran av generaltullarrendesocietetens fullmäktige uppmanat landshövdingen att vidtaga denna åtgärd. Emellertid hade K. M:t tid efter annan befriat de städer, som ej ägde någon del i accis- och bakugnspenningarna, från denna skyldighet, vidare hade borgerskapet i dessa städer efter förra kriget tvungits att utan ersättning uppbygga de förstörda

[1] F. D. handl. n:o 8. Odat. Uppl. 9 jan. 1747.

[2] Jmfr I s. 25, not 1 o. s. 107, not. 2.

[3] F. D. handl. n:o 62. Dat. Sthm 23 apr. Inl., uppl. o. avgj. 24 apr. 1747.

staketen, varefter tullarrendesocieteten dock låtit dem fullkomligt förfalla, och slutligen hade tullbetjäningen i synnerhet i Nådendal fordrat staketets utvidgande. I förordningen angående frihetsåren ålades icke städer sådana som Nystad och Nådendal att bygga staket, och voro tullmedlen i dessa städer så ringa, att staketens uppbyggande skulle stiga till tio gånger högre belopp. Hellre än att gå in på den framställda fordran, voro de villiga att avstå från frihetsåren. Med anledning därav anhöllo Nystad och Nådendal om att bliva bibehållna vid sina rättigheter.

Bland de städer, vilka anhöllo om förlängda frihetsår, må »Uleå» ytterligare nämnas. Dess representant Jon Mollin inlämnade ett memorial,[1] vari han bl. a. citerade den berättelse länets landshövding efter fullbordad undersökning avgivit vintern 1745. Oaktat all nöd hade staden avstått från hela tullinkomsten och hade denna för de 3 frihetsåren utgjort 4 696 d. smt., medan staden i räntor tillgodonjutit:

för år 1744	—	1 201: 22
» » 1745	—	1 253: 14
» » 1746	873: 16	
	432: 16	
	108: 4	1 414: 4
		3 869: 8 d. smt.,

således ungefär 850 d. smt. mindre än den summa staden avstått ifrån.

Att stadens invånare lidit mera än de flesta söker Mol-

[1] F. D. handl. n:o 17. Dat. Sthm 28 jan. 1747. Inl. o. uppl. 5 febr. 1747.

lin vidare bevisa genom att bilägga protokollsutdrag från ett i stadens rådhus den 23 februari hållet sammanträde, vid vilket landshövding Ehrenmalm var närvarande. Skildringen av sammanträdets förlopp är rätt detaljerad och i många avseenden intressant. Ehrenmalm sökte genom ett vältaligt andragande förmå borgerskapet att under frihetsåren erlägga hälften av de vanliga kronoutskylderna och hälften av de staden tillkommande tull- och accismedlen mot löfte om ersättning under de tre följande åren, magistraten sökte bereda borgerskapets sinnen till underdånig trohet och beredvillighet, men endast motvilligt biföll man slutligen till förslaget. Därförinnan framlade borgerskapet en skrivelse, vari dess lidanden uppräknades. Bl. a. påpekades, att man utgjort skjutsar och dagsverken till ett värde av 8 617 d. kmt., utom de dagsverken till lika värde, vilka deras legofolk försummat, att enligt magistratens undersökning egendom till ett värde av mera än 20 000 daler blivit bortstulen, att utom staden belägna hus nedrivits och använts till palisader, bröstvärn o. dyl., och hade skadan av magistraten uppskattats till 11 261 d. kmt., vartill ytterligare kom 150 tolfter förstörda bräder till ett värde av 1 000 d. kmt. Stadsbornas båtar och jakter blevo merendels fördärvade, och steg skadan till 4 000 d. kmt. Vidare skadades hö till ett värde av 7 068 d. kmt., varförutom ett skepp lastat med 161 1/3 tunna säd blev utmätt. Värdet därav utgjorde 6 452 d. 16 öre kmt. Då flyktingarna vid fredsslutet återkommo, måste de lämna hälften av den spannmål de hade med sig åt ryssarna. I gengäld upplåts något skämt ryskt mjöl i Brahestad till betalning. Stadens återstående fordran hade 1746 utgjort 5 623 d. kmt.

Då landskapet dessutom var vanlottat av naturen, hade borgerskapet hyst förhoppningen att förskonas från den äskade utläggningen och det oaktat få ytterligare frihet, men slutligen gick man dock in på att under frihetsåren avstå hela porttullen jämte salu- och tapperiansaccisen[1] utan annan ersättning än att få så många frihetsår, som svarade mot de utståndna lidandena.

Av landets övriga städer inlämnade Tavastehus,[2] Kristinestad,[3] Nykarleby, Jakobstad, Gamlakarleby,[4] Brahestad, Kajana[5] och Torneå[6] genom sina representanter skrivelser med anhållan om förlängda frihetsår. Nykarleby och Jakobstad betonade, att de önskade en förlängning om 3 år, medan Gamlakarleby var i behov av ännu flera till följd af den brand, som 1742 härjat staden. Torneå anhöll om att utöver frihetsåren få ersättning för en summa av 550 d. kmt., vilken staden utgivit för avlönande av kunskapare.

Representanten för Gamlakarleby radmannen Laur. Blom anför i ett memorial,[7] att han ansökt om rätt för Gamlakarleby att erhålla de tullmedel, vilka åren 1745 och 46 influtit vid Kalajoki och Lohteå nederlags- och

[1] Jmfr I s. 107, not. 4—6.

[2] F. D. handl. n:o 74. Dat. Sthm 5 maj 1747. Inl. o. uppl. 7 maj 1747. Undert. Henric Süvon (Suvon).

[3] F. D. handl. n:o 52. Dat. Sthm 2 apr. 1747. Uppl. o. avgj. s. d. Undert. N. Wetterbladh.

[4] F. D. handl. n:o 4. Dat. 24 nov. 1746. Inl. 24, uppl. 25 nov. 1746. Undert. Laur. Blom.

[5] F. D. handl. n:o 18. Dat. Sthm 9 febr. 1747. Inl. o. uppl. s. d. Undert. Joh. Georg Bergström.

[6] F. D. handl. n:o 102. Odat. Inl. o. uppl. 15 jan., 5 maj o. 4 juli, avgj. 16 juli 1747. Undert. And. Hellström.

[7] F. D. handl. n:o 35. Dat. Sthm febr. 1747. Inl. 13 mars 1747.

lastageplatser, men hade generaltullarrendesocietetens samtliga ledamöter i det utlåtande de avgivit sökt bestrida staden denna förmån. De hade framhållit, att de ifrågavarande orterna voro stadens privilegierade marknadsplatser, och hade K. M:t genom förordning av den 3 okt. 1743 tillagt Finlands städer endast porttullen, varemot den utom städerna fallande tullen i enlighet med kollegiernas skrivelse till landshövdingarna i Finland tillhörde kronan och generaltullarrendesocieteten. Emellertid nämndes dessa platser ej bland marknaderna i stadens fundationsprivilegier, de funnos icke nämnda i några publika skrifter, ej heller nyttjades de till någon viss tid, utan voro blott inrättade till allmogens bekvämlighet vid varornas nedfraktande. De voro sålunda av helt annan beskaffenhet än sedvanliga marknader, ehuru tullen uppbars för de varor, vilka därifrån utskeppades till andra orter. Då Gamlakarleby ansenligt lidit genom branden 1742 och ytterligare ruinerats genom krigen, anhöllo magistraten och borgerskapet att, utöver vad staden under frihetsåren njutit, erhålla de vid dessa nederlagsplatser under de senare åren influtna tullmedlen.

Härmed är redogörelsen för de memorial rörande frihetsåren, vilka inlämnades av städerna, avslutad, och övergår jag nu till de aktstycken, vilka innehålla landsbygdens krav på förlängda frihetsår.

* * *

Invånarna i Kymmene härad hade utan tvivel fått lida mera under kriget än de flesta av landets övriga befolkning. Jag skall på denna grund jämförelsevis vidlyftigt återgiva innehållet i det memorial, som på häradets väg-

nar inlämnades till deputationen av Anders Thomasson Möther.[1]

I memorialet[2] framhålles, hurusom vid krigets början snart sagt hela armén sammanstötte i Kymmene härad, och hade alltså av dess invånare fordrats ej blott vanliga »durchtåg», utan ock otaliga andra skjutsar och dryga inkvarteringar. Detta var betungande redan medan ordningen vid armén var god, men svårigheterna ökades, då disciplinen hos krigsfolket började tryta samt då samma händelser tillstötte, vilka redan »märkeligen» yttrat sig i mars 1742[3]. Nöden »kontinuerade» sedan samt tilltog tid efter annan till befolkningens »synnerliga olägenhet», tills hela landets övergång nalkades, vilket allt skedde med invånarnas i häradet »ansenliga känning», då de voro närmast elden.

De marscherande trupperna, fram- och återfarande kurirer, måhända även många, som foro i enskilt värv, togo deras hästar och dragare. De flesta glömde beklagligtvis att kvittera det som anammades, eller skrevo kvittenset så, att ingen visste »dess autor». Så skedde ock delvis med deras leveranser och gärder, vilket de enfaldiga och i ständig fruktan levande bönderna ej kunde förebygga. Sedan landet erövrats och invånarna för att rädda sina usla liv undan fienden tvungits att gömma sig i kärr och skog, blevo ej allenast deras hemmava-

[1] Skrives även Mötar. M. var från Svensk(b)y, Pyttis.

[2] F. D. handl. n:o 14. Dat. Sthm 26 jan. 1747. Inl. 28 jan., uppl. o. avgj. 30 jan. 1747.

[3] M. syftar på den hastiga koncentreringen av trupper i anledning av ryktet om att ryssarna voro i antågande. Se Schybergson II, 56.

rande och till skogen bragta egendom, ja kläderna från kroppen dem avhänta av fiendens strövande omilda »Cassakiska och Calmusska partier», utan även deras överblivna dragare och alla andra kreatur till det yttersta borttagna. Härigenom förlorade de på en gång frihet, kläder och föda samt vanliga näringsmedel och sårades med deras fattiga hustrurs och barns gråt och klagorop samt försattes under fiendens tvång i djupaste elände och fattigdom, så att de, vilka hade lyckan att undslippa svärdet, måste därefter föda sig dels med »öfwernaturlig» spis, dels med bettlande på andra orter, där fiendens framfart varit skonsammare. Detta tillstånd varade ej blott under ryska överväldet utan ock därefter. Därtill kom, att där konungens och fiendens arméer på 2 stora vägar vid Anjala och Lill-Abborfors utom andra bivägar tågat fram, alla åkrar och ängar med 1742 års frukt och gröda förstördes och jorden genom matmullens blandning med bottenleran blev ofruktbar. Hägnader och många hustak brändes, dörrar och fönster sönderslogos. I brist på hästar, boskap och säd hade detta ej ännu under de första åren efter freden kunnat ersättas, i synnerhet som dyr tid tillstött och arbetsfolket smittats av krigsfolket och i stort antal dött. Dessutom hade deras tid upptagits av arbete vid allmänna byggnader och anläggandet av nya vägar samt iståndsättandet av traktens alltför talrika gamla vägar. Detta öde hade ej träffat några få, utan alla, och långt överstigit medbrödernas lidanden i avlägsnare finska trakter. Häradets befolkning bodde närmast ryska gränsen, vilket var en ej ringa olägenhet, och om »någon ändring» skulle ske, skulle nya svårigheter uppstå. Den bad därför om ökning av friheten, och att de, som

lidit mest, efter undersökning skulle få ytterligare förskoning, så att de bleve i stånd att betala sina utlagor och nu ådragna skulder.

Samma Möther anhåller i ett annat memorial[1] om lättnader för rusthållarna i Kymmene härad. Han framhåller, att ehuru rusthållarna voro skyldiga att enligt K. M:ts brev av den 12 dec. 1745 under frihetsåren i en besparingskassa efterhand samla medel till nya munderingar och insågo nyttan därav, de dock i följd av sin stora fattigdom åstundade att undgå sådant. Om deras vederlikar vid andra regementen, som ej lidit så mycket, bleve förskonta, anhöllo de om samma förmån. Som dessa rusthållare redan vid Willmanstrand till stor del förlorat sina rustningshästar, karlar och munderingar, vid skjutsandet av artilleritrossen yttermera förlorat hästar och slutligen vid kapitulationen i Helsingfors mist både hästar och munderingar, anhöllo de att såsom efter förra ofreden få annan rustning gratis i stället för den som förlorats. Slutligen anhöllo de rusthållare, vilkas augmentshemman blivit på ryska sidan, att i ersättning få andra hemmansräntor från augmentshemman, vilkas räntetagare förblivit på ryska sidan om gränsen.

Att Karelen lidit mera än det övriga Finland söker landskapets fullmäktige Stephan Partanen[2] bevisa i en utförlig klagoskrivelse,[3] som är ett ganska typiskt exempel på, huru överdrivna och stundom obefogade böndernas klagomål kunde vara. Han uppger, att i Kesälaks socken 80

---

[1] F. D. handl. n:o 25. Odat. Inl., uppl. o. avgj. 26 febr. 1747.

[2] Skrives även Pardainen ell. Pardain.

[3] F. D. handl. n:o 40. Dat. Sthm 26 jan. 1747. Inl. o. uppl. 27 jan., förehaft o. avgj. 30 jan. o. 2 apr. 1747. Upps. av Es. Z. Plantin.

hemman jämte prästgården blivit förstörda, i Kides socken 200 jämte prästgården, i Tohmajärvi 150 prästgården oräknad, i Pälkjärvi 140 jämte prästgården samt i Ilomants 200 prästgården inberäknad. Tillsammans hade 773 hemman blivit förstörda.[1] Han söker bl. a. göra gällande, att Karelens befolkning i 2 år hållits i okunnighet om de utlovade 3 frihetsåren och sedermera tvungits att även under dessa år erlägga först halva, sedan hela räntan, som indrivits med stor hårdhet. Vidare hade de nödgats inbetala till svenska kronan utskylderna för de fyra sista månaderna av år 1743, fastän de till fienden fått erlägga mera än hela årets utskylder. Som bevis för att allmogen det oaktat blivit sin lagliga överhet trogen följer därefter en åskådlig skildring av krigshändelserna i Karelen under vintern och våren 1742.

Till ersättning för allt detta anhöll befolkningen i Karelen att få njuta de »förtegna» frihetsåren med de »oskyldigt» utlagda räntorna till godo och hugnas med flere frihetsår än övriga invånare i Finland.

Liknande, ävenledes överdrivna klagomål[2] framställdes av Jonas Hockanen, representant för Stor-Savolaks.[3] Även denna landsdels befolkning sades av självrådiga kronobetjänte hava tvungits att under frihetsåren utgöra alla vanliga utskylder och anhöll därför, att nya frihetsår skulle beviljas.

---

[1] Additionsfelet akternas.

[2] F. D. handl. n:o 41. Dat. Sthm 3 febr. 1747. Inl. o. uppl. 9 febr., avgj. 2 apr. 1747. Upps. av Es. Z. Plantin.

[3] Stor-Savolax omfattade St. Michel med kringliggande socknar, medan med Lill-Savolax avsågs Kuopio socken. Tuneld: *Geographie Öfwer Sweriges Rike*, II s. 238.

En annan representant för Savolaks Henrik Mollenius, fullmäktig för Savolaks' nedra och medledels härader, anför.[1] att invånarna i Lill-Savolaks utom ordinarie milicen, som mestadels gått förlorad vid Willmanstrand, underhållit och skjutsat till Karelen vargeringskarlar från alla rotar och rusthåll. För utgifterna till arméns behov hade de icke fått någon ersättning. Då de dessutom under ryska överväldet mycket lidit av de ständiga marscherna mellan Willmanstrand och Österbotten, anhöllo de att efter skedd undersökning erhålla ytterligare frihet eller ock eftergift på extra ordinarie utskylder samt skatterätt åt de mest medfarna hemmanen.

Då ständerna hänskjutit deras ansökningar om flere frihetsår[2] till finska deputationen vände sig Jobst Martensson, fullmäktig för Borga härad, och Carl Johansson,[3] representant för Raseborgs östra och västra härader, i en gemensam skrivelse[4] till deputationen och framhöllo de lidanden Nyland varit utsatt för såsom de stridande arméernas tummelplats. Folkets lösa och fasta egendom hade förstörts, åkrar och ängar nedtrampats, varefter de länge legat obrukade, fältsjuka hade härjat och bragt många till döden. Frihetsåren hade varit otillräckliga, då de ej varit flere än i trakter, vilka alls ej berörts av kriget, och

[1] F. D. handl. n:o 50. Dat. Sthm 9 mars 1747. Inl. 9 mars, uppl. 10 mars, avgj. 2 apr. 1747.

[2] Dessa ansökningar, som tyckas hava inlämnats för Borgå härad samt socknarna Esbo och Kyrkslätt, finnas ej bland F. D:s handlingar.

[3] Finnes icke upptagen i bondeståndets förteckning av den 16 sept. 1746 över sina ledamöter. Måhända hade han ännu ej anlänt, då denna uppgjordes.

[4] F. D. handl. n:o 48. Dat. Sthm nov. 1746. Inl. o. uppl. 7 jan., avgj. 2 apr. 1747.

anhöll man därför, att en undersökning måtte föranstaltas, så att frihetsåren kunde lämpas efter vars och ens lidanden.

Samma fullmäktige Jobst Mårtensson och Carl Johansson inlämnade vidare ett memorial[1] med anhållan om rustningshjälp för rusthållarna i socknarna Perná, Borgå, Sibbo, Helsinge, Esbo, Kyrkslätt och Sjundeå. De hade fullständigt utplundrats och kunde ej på många år vänta sig någon ränta från sina augmentshemman, varför det var dem omöjligt att utan hjälp anskaffa de nödiga munderingssorterna.

Såsom innehavare av rusthall under Nylands och Tavastehus läns dragonregemente framhåller löjtnanten L. I. Göös i ett memorial,[2] att en del eller alla de rusthållare, vilka rustade för räntan av tillslagna augmenter, ej fått del av den allmänna friheten, utan tvärtom av rustningsräntan förlorat en så stor del, som deras augmentsränta stigit till. Denna uppgick vid somliga rusthåll till halva eller stundom t. o. m. till hela kostnaden för »rustningen». I följd därav var det dem omöjligt att fullgöra sina skyldigheter, men om de kunde erhålla någon ersättning, skulle de nog snart komma i så gott stånd, att regementet kunde kompletteras så fort det prövades nödigt.

Den bästa ersättningen vore, om ständerna förunnade rusthållarna i Finland skatterätt på alla krono- och säterirusthåll samt bördsrätt på alla de augmenter, vilka

---

[1] F. D. handl. n:o 42. Odat. Inl. o. uppl. 26 febr., avgj. 2 apr. 1747. Upps. av Joh. Henr. Rautell.

[2] F. D. handl. n:o 88. Dat. Sthm 2 mars 1747. Inl. 2 mars, uppl. 5 mars, avgj. 3 juni 1747.

lågo så nära rusthallen, att dessa därav kunde hava något gagn. Sålunda kunde saken bäst avhjälpas utan svårighet för kronan, då man besinnade, huru sällan sådana hemman köptes till skatte i Finland.

Även från Åbo län inlämnades talrika ansökningar om understöd. Så framhöll Per Persson från Lamkåle[1] i Kimito,[2] att befolkningen i Kimito lidit mera än i länets övriga socknar. Bl. a. hade de av ryssen plågats med att anskaffa plankor och annat virke för de ryska galérbyggnaderna. I egna skogar måste de fälla träden, med egna dragare nedsläpa dem och med egna fartyg och båtar framskaffa dem till Åbo. Skogarna hade därigenom ödelagts och hemmanen råkat i vanhävd. Det oaktat glömde invånarna ej sin rätta överhet, utan när den svenska galéreskadern om våren 1743 anlände, sökte de, som amiral Falkengren kunde intyga, på allt sätt visa nitiska prov. Detta hade till följd, att ryska regeringen ditsände ett regemente med befallning att med mord och brand härja hela socknen. Dock hade detta hindrats genom ett pardonsbrev från general Keith, men en del socknebor, som flytt, hade likväl fått sina hemman ödelagda av fienden. Befolkningen i Kimito anhöll därför, att envar som lidit skada och mist all sin egendom, skulle få någon »reparation» eller tillökning av frihetsåren.

I ett gemensamt memorial[3] vände sig Matts Mattson från Kyro,[4] Erik Mattsson från Nykyrka, Anders Anders-

---

[1] I bondest. prot. av 16 sept. 1746 står Lamkulla.

[2] F. D. handl. n:o 44. Odat. Inl. 20 jan., avgj. 2 apr. 1747.

[3] F. D. handl. n:o 77. Odat. Inl. 20 jan., föreh. 2 apr., avgj. 21 maj 1747.

[4] I bondest. prot. 16 sept. 1746 kallas han Matts Mattsson Ollila

son från Masku och Per Persson från Kimito till deputationen med begäran, att allmogen i Åbo län måtte få oavkortat njuta de med Ehrenmalm överenskomna 6 frihetsåren och under denna tid förskonas från extra kronoutgifter. Vidare anhölls om befrielse från att betala fjärdedelsräntan för år 1743, då allmogen under större delen av detta år stått under Ryssland.

Rotebönderna i Piikkis och Halikko härader utbådo sig[1] genom Per Persson från Halikko någon lindring i kronoutskylderna. De hade under kriget utom till svenska flottan även till ryssen nödgats utgöra båtsmän. På enahanda grunder gjordes för Masku, Virmo och Vehmo härader en liknande ansökning[2] genom Erik Mattsson och Anders Andersson.

Från Björneborgs län inkom till deputationen en ansökning om hjälp.[3] Matts Mattsson Ollicka,[4] fullmäktig från länet, framhöll, att ej blott de gårdar, som lågo vid allmänna vägen i Harju och Kangasala socknar, utan ock hela Kyro socken, belägen vid den s. k. Pohjan perä eller Norra botten, under ryska arméns marscher blivit totalt ruinerad. Då Pohjan perä var 12 mil lång och Kauhajärvi socken vidtog först bortom densamma, hade ryska armén uppehållit sig 3 à 4 dagar i Kyro socken, och hade därvid invånarnas hästar och andra kreatur

fr. Turckilla Kiyro. Tydligen avses Tavastkyro; jmfr Tuneld II s. 158.

[1] F. D. handl. n:o 43. Odat. Inl. 12 jan., avgj. 2 apr. 1747.

[2] F. D. handl. n:o 58. Odat. Inl. o. avgj. 17 apr. 1747.

[3] F. D. handl. n:o 45. Odat. Inl. o. uppl. 5 mars, avgj. 2 apr. 1747. Upps. av Joh. Henr. Rautell.

[4] Här avses samma person som i not 4 å föreg. sida.

fördärvats och borttagits och hela årsväxten förstörts. På grund härav anhöllo dessa socknar om frihetens förlängning.

De svårigheter Ålands befolkning fått kämpa emot skildras i ett av ålänningen Olof Mattsson inlämnat memorial.[1] En stor del av befolkningen hade vid fiendens ankomst hösten 1742 flytt och återkom först i augusti och september 1743. De övriga blevo kvar ända till pingsten 1743, då de »med beängstadt hjärta och rinnande ögon» måste taga till flykten, så att ganska få abor blevo kvar. De flesta begåvo sig till Stockholm, varest de stannade till freden under »stor motgång» och brist på uppehälle. De återvändande flyktingarna funno det mesta av sin egendom förstört och åkerjorden i lägervall. — Beträffande Ålands utskylder och kronoutlagor anfördes, att hela räntan under år 1743 uppbars, för det mesta i plåtar, för ryska kronan, men det oaktat uttogos samma medel på nytt till svenska flottans underhåll, då denna flotta ankom under våren. 1744 erlades ingen ränta. De två följande delades i fyra halva och upphörde 1748, då alla skulle utgöra full ränta. Detta var dock för de flesta omöjligt, såvida de ej skulle »nära sig med käppen och säcken, som för tiggeri man nämna plägar». I anledning av allt detta anhölls om prolongation på de tre frihetsåren. Bilagda äro 3 syneprotokoll från olika byar på Åland.

Även från Österbotten inkommo klagomål till deputationen. Jakob Pålsson och Matts Antila[2] inlämnade å

---

[1] F. D. handl. n:o 49. Dat. Sthm 4 febr. 1747. Inl. 9 febr., avgj. 2 apr. 1747.

[2] I bondest. prot. 16 sept. 1746 kallas han Matts Hindersson Antilla från Kuviby i Leckteå (Lohteå).

allmogens i Österbotten vägnar ett memorial,[1] vari de framhöllo, att befolkningen i denna landsdel ej fått till fullo åtnjuta den utlovade friheten. Genom en publikation av den 14 jan. 1745 hade överste Ganskau till uppbörd utskrivit de lediga rotarnas besparingsmedel såväl för 1743 som för följande år. Under större delen av år 1743 stod landet emellertid ännu under ryskt välde, och icke ens då memorialet uppsattes hade ännu några rullor över de avgångna kungjorts sedan 1741, då regementet ryckte ut. Enligt § 9 i knektekontraktet borde dock någon rekrytering eller beräkning av besparingsmedlen dessförinnan icke ske.

Erläggandet av 1743 års munderings- och båtsmanspenningar var en börda, från vilken allmogen anhöll att bliva befriad, i synnerhet som i frihetsbrevet intet nämndes om detta år. Vad som uppburits av dessa och av de vakanta rotarnas besparingsmedel borde därför räknas allmogen till godo på 1747 års utlagor. Från besparingsmedlens erläggande borde den dock under åren 1744—46 vara förskonad, emedan dessa utlagor ej omnämndes i frihetsbrevet, där dock allt, vad allmogen borde utgöra, var noga uppräknat. På samma grunder anhölls även om befrielse från erläggande av munderings- och båtsmanspenningarna, vilka även under frihetsåren blivit utkrävda av befolkningen. Detta vore så mycket mera skäligt, som städerna förskonats från dessa avgifter och även efter 1721 befrielse från deras erläggande medgivits. Bönderna hade ådragit sig ansenlig skuld genom den stränga rekryteringen. Särskilt klagade de över orättvisan, att nya soldater utskrevos, ehuru det sedermera

[1] F. D. handl. n:o 78. Odat. Inl. 14 jan., avgj. 21 maj 1747.

visade sig, att rotarnas förra soldater ännu levde och t. o. m. voro tjänstdugliga. Slutligen anhöll allmogen om befrielse från skyldigheten att betala restantierna från år 1742 och föregående år, ävensom från att ersätta de möjligen obetalade resterna av erhållen krono-lånespannmål, så mycket mera som allmogen avstått från sin fordran på ersättning för skjutsar och gärder till svenska hären. Ävenledes utbad man sig frihet från att återbetala den spannmål, som efter freden 1743 sänts till länet, och likaså från den infordrade delen av 1743 års ränta. Ifall någon vore nödsakad att söka prolongation av friheten, borde syn först ske, varefter landshövdingen ägde fastställa, om någon vidare frihet kunde beviljas, men någon utmätning borde icke äga rum därförinnan.

Johan Flänki[1] inlämnade en anhållan om förlängda frihetsår för Ijo socken.[2] Särskilt hade de fyra byarna Söder- och Norr Ijo, Olha och Kuivaniemi vid moderkyrkan blivit svårt ruinerade under truppernas marscher. Med inlämnade tingsbevis av den 20 juli 1744 styrktes, att hemmanen i dessa trakter voro illa medtagna, och anhöll allmogen på denna grund om ytterligare 3 frihetsår.

* * *

Utom de ovan återgivna finnas ännu ett antal mindre ärenden, vilka även sammanhänga med de beviljade frihetsåren.

Åbo akademis konsistorium framhåller i ett till deputationen inlämnat betänkande,[3] att då ständerna vid

---

[1] Skrives även Flenki ell. Flenck.

[2] F. D. handl. n:o 46. Odat. Inl. o. uppl. 12 jan., avgj. 2 apr. 1747.

[3] F. D. handl. n:o 56. Dat. Åbo febr. 1747. Inl., uppl. o. avgj. 7 apr. 1747.

riksdagen år 1743 förehade frågan om 3 allmänna frihetsår för Finland, akademins ledamöter väl voro sinnade att ansöka om undantag för akademistaten och dess hemmansåbor, men hade de avstått därifrån på grund av att de ej då ägde tillräcklig kunskap om tillståndet i landet. Då därefter år 1743 förslag uppkom och verkställdes om halva räntans betalande under 3 eller flere år, hade akademin låtit förbliva därvid, då staten i anseende till de många vakanserna i det närmaste hunnit till. Några och 20 av gammalt fattiga akademibönder hade sålunda från år 1744 åtnjutit 3 fulla och de övriga 3 halva frihetsår. För 1747 skulle alla dessa bönder komma att betala full ränta. Då emellertid allmogens fullmäktige torde fått i uppdrag att för dem anhålla om förlängd frihet, ville konsistoriet anföra följande:

1:o. Akademins hemman och räntor voro donationer, vilka bl. a. i regeringsformen konfirmerats. Räntorna innehades därför på vinst och förlust, och endast vid särskilda tillfällen hade ersättning för förluster vunnits, såsom t. ex. vid förra fredsslutet. Nu däremot, då akademin själv var förvissad om att räntorna kunde utfalla, torde därvid kunna bero.

2:o. Då general Keith ankom till Åbo, gav han de närvarande medlemmarna av akademistaten rätt att till deras avlönande behålla alla akademins räntebönder och hela tionden. År 1742 funnos emellertid ej flere än två professorer och några betjänte, och uppbars för deras avlönande, utom en del av tionden, ej över 1 100 d. smt., medan allt det övriga blev innestående akademiallmogen till lisa. År 1743 blev litet eller alls intet uppburet. På grund av böndernas frihet 1742 och 43 samt den

halva friheten under de tre följande åren ävensom den avkortning, som skett å deras räntor genom en mycket låg markgång, kunde man anse dem hava varit h. o. h. fria från räntor under 3 år. Visserligen hade de liksom andra haft rationer och portioner att utgöra, men vid skedd undersökning hade dock visat sig, att de ej uttagits så strängt, som ropet gått, och att största delen av akademins bönder, i synnerhet i Björneborgs län, där de flesta av akademins hemman voro belägna, med undantag av de vid vägen liggande byarna, betalt mycket litet.

3:o. Om ökad frihet beviljades, följde därav, att bristen i akademistaten, sedan ledigheterna besatts, ansenligen komme att stiga.

4:o. Ingen kunde med fog anse konsistorium så obetänksamt, att det där nödigt prövades vägrade bevilja sina bönder någon lindring. På grund av akademins fundamentala privilegier samt fog och billigheten anhöll akademin emellertid att för innevarande år och framdeles obehindrat få uppbära dess donerade räntor.

I en bilaga uppgives summan av de för Åbo akademi under ryska övervåldet åren 1742 och 43 influtna räntorna till 1 640 d. 14 ö. smt., medan de innestående räntorna utgjorde 9 210: 21 $^{5}/_{6}$ d. smt.

»Benjam Busk öf(v)er Hollola herrdagsman» anför klagomål[1] över den bestämning som införts angående jordetvister genom § 12 i K. M:ts resolution av den 1 sept. 1741. Vid tvister om krono- och militiehemman skulle nämligen auditören bevaka kronans rätt vid underrätterna, men om han vore förhindrad, borde översten draga för-

[1] F. D. handl. n:o 15. Odat. Inl. 29 jan., uppl. 30 jan. 1747.

sorg om att någon annan var tillstädes i hans ställe. Då en del bönder kunde hava över 30 mil lång väg till översten, varjämte resan kunde bliva förgäves, ifall han var bortrest, anhöll Busk, att kompanichefen, som alltid bodde närmare, måtte få rätt att förordna sådana regementsfullmäktige.

Vidare anför Busk, att bönderna Håkan Karlsson och Erik Mårtensson[1] avreste till senaste riksdag just vid ryska infallet, så att de ej kunnat förses med herredagspenningar. Ingen reda hade kunnat fås om vad som blivit uppburet, dels emedan en del länsmän under flykten förlorat förteckningarna över uppbörden, dels emedan länsman Lundin i Helsinge begivit sig alldeles ur riket till Liffland. K. M:t hade förskjutit Håkan Karlsson 357 d. smt. och den i Stockholm avlidne Erik Mårtensson 405 d. 21 öre 8 p. smt., vilka summor nu återfordrades. På grund av de lidanden landet fått utstå anhöll emellertid Busk, att befolkningen måtte förskonas från penningarnas återbetalande, varjämte han slutligen uttalade önskningsmålet, att de, vilka kunde bevisa sig hava lämnat proviant eller hjälp till armén, måtte få ersättning därför eller rätt att framdeles vid kronoutskyldernas erläggande räkna sig detta till godo.

Regeringens åtgärd att i Finland låta indriva de vid 1743 års riksdag beviljade understöden för de finska fullmäktige väckte opposition i Finland, och i anledning därav inlämnades flere klagomål till deputationen. Så anhöll Jacob Pålsson från Österbottens södra härad i ett

---

[1] I bondest. prot. av 20 aug. 1842 uppges den förre vara från Mickola i Hauho, den senare från Mäckela i Hollola.

memorial[1], att den finska allmogen måtte befrias från skyldigheten att återbetala de underhållsmedel dess fullmäktige vid förra riksdagen av kronan njutit. Detta vore så mycket mera skäligt som penningarna ej givits såsom förskott, vilka skulle återbetalas, utan såsom understöd av kronan. De, som redan hunnit betala, borde få medlen återburna. Även handelsman Chr. Trapp, v. borgmästar Pipping, rådman L. Blom, borgmästar N. Wetterbladh, rådman J. G. Bergström samt v. borgmästar E. J. Humble ansökte i ett memorial om befrielse för de finska städerna att återbetala medlen i fråga.[2] I ett särskilt memorial[3] utber sig borgmästar Forstéen samma förmån för Helsingfors. Han motiverar sin anhållan med stadens lidanden och framhåller det orättvisa uti att betunga de nya borgarna med de omkomnas avgifter; dessutom hade staden ingen nytta haft av friheten, ty hälften hade återtagits och andra hälften hade åtgått till magistratens avlönande och de publika husens återställande. Prästerna slutligen framhålla i sin ansökning,[4] som undertecknats av Gabriel Lauræus, Matthias Tackou, Henr. Jo. Carlborg och Matthias Pazelius, att prästerna vid föregående riksdag icke gått in på att avgiften skulle vara ett förskott utan hade ansett, att den borde betraktas såsom en gåva från staten. De påminna om landets lidanden och om att

---

[1] F. D. handl. n:o 86. Dat. Sthm 10 jan. 1747. Ink. 12 jan., uppl. o. avgj. 29 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 86. Dat. Sthm 28 nov. 1746. Inl. o. uppl. 8 jan., avgj. 29 maj 1747.

[3] F. D. handl. n:o 86. Dat. Sthm 7 jan. 1747. Inl. o. uppl. 9 jan., avgj. 29 maj 1747.

[4] F. D. handl. n:o 86. Odat. Inl. o. uppl. 9 jan., avgj. 29 maj 1747.

de kvarblivna tvungits att genom fullmäktige med dryg kostnad bevista de av ryssen utskrivna lantständernas sammankomster. Landet hade under 4 år lidit av missväxt, boskapsstörtning och av fiendens välde. I Österbotten hade Kronoby hospital ej under frihetsåren njutit något underhall av kronan för de fattigas och betjäningens räkning, utan prästerskapet hade fått underhålla hospitalets fattiga och för ändamålet endast erhållit proportionerad andel av hospitalstaten, vilken utgift varit drygare än hälften av prästernas ordinarie utskylder.

Sigrid Helena Humble, major Apollofs änka, jämte 13 andra officersänkor från Östra Finland anhöllo om livstidspension.[1] De framhöllo, att de mist sina män i kriget och sedan nödgats fly, så att de nu befunno sig i en mycket nödställd belägenhet och »flyta som wattn om stenar». En ansökan om pension, som de lämnat till vederbörande hade ej lett till resultat.

Biskop Nylander anmälde[2] till deputationen, att prästerskapet i Karelen för år 1742 gått miste om den på orten vanliga deputaten och vinsäden, som ryska befälhavaren Krompein genom utslag av den 28 jan. 1743 utlovat dem, belöpande sig till 12 tunnor spannmål och 40 d. smt. för varje pastor, och klagade över att landshövdingeämbetet på Brahelinna den 24 juli 1746 avslagit prästerskapets ansökan om ersättning hos svenska kronan.

Stephan Partanen från Karelen och Henrik Mollenius

---

[1] F. D. handl. n:o 70. Odat. Inl., uppl. o. avgj. 5 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 37. Dat. Sthm 7 mars 1747. Inl., uppl. o. avgj. 11 mars 1747.

från Savolaks inlämnade en skrivelse[1] till förmån för pastor Imanuel Fœnander. Hela hans egendom hade blivit förstörd under kriget, och han hade dels själv, dels genom utskickade vid krigets början sökt beveka de vid förra fredsslutet på ryska sidan kvarblivna undersåtarna att upptäcka alla fientliga anslag. Leppävirta sockens inbyggare skulle efter fredsslutet hava valt honom till sin kyrkoherde, om ej K. M:t och ständerna därtill utsett magister Alopæus. På grund av det anförda bådo de fattiga gränsborna om pastor Fœnanders befordran till något vakant pastorat i Borgå eller Åbo stift.

Pastor Zach. J. Cygnaeus anhåller[2] om att bliva utnämnd till kyrkoherde i Letala församling i Åbo stift. Genom freden hade han mist mer än $^1/_3$ av sin lilla församling och kunde med anledning därav ej underhålla sitt stora hushåll. I ett bifogat utlåtande uttalar sig biskop Nylander mycket berömmande om honom.[3]

En målande skildring av flyktingarnas vedermödor efter hemkomsten gives i ett av Matthias Tackou, kyrkoherde och prost i Euraåminne, och Gabriel Lauræus, pastor i Loimijoki, inlämnat memorial[4] till förmån för kyrkoherden Backman i Föglö. Hans prästbol skall vid hans återkomst efter flykten hava befunnit sig i ett uselt tillstånd. Rummen voro alldeles förstörda, inga tak, dörrar,

---

[1] F. D. handl. n:o 19. Dat. Sthm 2 jan. 1747. Inl., uppl. o. avgj. 10 febr. 1747.

[2] F. D. handl. n:o 24. Dat. Sthm 20 febr. 1747. Inl. o. uppl. 20 febr., avgj. 23 febr. 1747.

[3] Dat. Sthm 12 dec. 1746.

[4] F. D. handl. n:o 47. Odat. Inl. 28, uppl. 29 jan., avgj. 2 apr. 1747.

fönster, spislar, än mindre bord, stolar och sängar återfunnos. Han hade med sitt hushåll om 19 personer varit tvungen att bebo 2 små kamrar och där ligga på golvet i regn, snö, slagg och allehanda oväder ända till tomasmässan,[1] då han fått huset någorlunda färdigt. Men även då hade det mera liknat ett fängelse än en boning. Dag och natt hade han fått leva i tjockaste mörker. Gamla brädlappar och slarvor måste över sommaren och hösten tjäna som fönster. Maten lagades under bar himmel. I så eländigt tillstånd drog han över sig, hustru och barn svåra plågor och sjukdomar, vilka ännu graverade dem. Även församlingen var förstörd till hus och ägor och hade ej hunnit sätta sig själv, än mindre kyrkan och prästgården i stånd. Kriget hade gjort honom så fattig, att även hans söners timliga välfärd därigenom förhindrats, då de redan under några år ej kunnat vara vid akademin. Slutligen hade ryssen så skövlat hans ladugård, att ej en kyckling mera var till finnandes. Då han även mist alla dragare, hade åkern till större delen råkat i obruk, så att han tvungits låna penningar för att köpa dyr säd åt sitt vidlyftiga hushåll. I anledning av allt detta anhöll han att utom de tre allmänna få njuta ytterligare ett eller annat frihetsår.

AVD. III.

Förhandlingar och beslut rörande frihetsåren och därmed sammanhängande frågor.

Såsom av de till deputationen inlämnade memorialen framgår, hade samtliga städer i Finland med undantag av

---

[1] 21 december.

Vasa, Björneborg, Raumo, Nådendal och Degerby hos deputationen anhållit om förlängda frihetsår.[1] Sedan ansökningarna från Åbo, Nykarleby, Gamlakarleby, Jakobstad, Uleåborg och Ekenäs kommunicerats kammarkollegiet och statskontoret och dessas utlåtande[2] inkommit, skred deputationen till ärendets behandling. I detta utlåtande framhålla nämnda ämbetsverk, efter att hava redogjort för Ehrenmalms överenskommelser med Åbo, Nykarleby, Gamlakarleby, Jakobstad, Uleåborg och Ekenäs,[3] att Åbo, Nykarleby, Jakobstad och Ekenäs ej varit utsatta för plundringar, utan att deras invånare efter kapitulationen behandlats såsom undersåtar. Under de förflutna trenne frihetsåren hade en god del av de svenska revenyerna och andra fonder åtgått till de finska staternas avlönande och torde även komma att åtgå under de följande 2 eller 3 åren, varför någon ytterligare prolongation ej borde beviljas. Gamlakarleby däremot, som enligt förteckningarna genom vådelden 1742 förlorat 64 894 d. kmt. i fastigheter, 20 727 d. i lösören och 64 976 d. genom sjöskador, samt Uleåborg, som påståtts hava lidit mera än andra österbottniska städer, borde få en prolongation av friheten i 2 à 3 år.

Utan att någon diskussion tyckes hava förekommit, enades deputationen om att godkänna kollegiernas avböjande

---

[1] Se II s. 15 ff. För Nystad framställdes anhållan om förlängd frihet muntligen av v. borgm. Humble. (F. D. prot. 2 apr. 1747). Nådendal hade endast anhållit om befrielse från skyldigheten att underhålla tullstaketen, se II s. 21. Degerby slutligen intog genom sin nyligen skedda grundläggning en särställning.

[2] F. D. handl. n:o 33. Dat. Sthm 27 febr. 1747. Ank. 9 mars, uppl. 10 mars 1747.

[3] Se I s. 53 f., 57 o. 59.

utlåtande rörande städerna Åbo, Nykarleby, Jakobstad och Ekenäs.[1] I ett betänkande,[2] som dessutom berör de ansökningar, vilka inlämnats av städerna Kristinestad, Brahestad, Kajana och Nystad, framhålles, att ökade frihetsår ej kunde beviljas, enär vederbörlig undersökning ej försiggått. Dock skulle det stå nämnda städer fritt, att sedan en sådan undersökning föranstaltats, på nytt anhålla om frihetens förlängning. Vad de under frihetsåren betalat av kronoutskylder, skulle emellertid räknas dem till godo. Ständerna biföllo detta förslag[3].

Enahanda svar gavs även v. borgmästaren Henric Süvon, som anhållit om förlängd frihet för Tavastehus, utan att dock något betänkande uppsattes.[4]

De ansökningar, som inlämnats av städerna Helsingfors, Borgå, Gamlakarleby, Uleåborg och Torneå, ansåg sig deputationen dock böra till en viss grad tillmötesgå.

Vid den i Borgå anställda undersökningen hade framgått, att stadens förluster i själva verket varit mycket stora, vilken omständighet Hagert i det av honom inlämnade memorialet[5] även vederbörligen påpekat. Deputationen, som fäste avseende vid, att Borgå låg mellan tvenne stapelstäder, i följd varav dess handel led avbräck, fann skäligt förlänga dess frihetsår. I överensstämmelse med det förslag landshövding Gyllenborg i en skrivelse

[1] F. D. prot. 25 nov. 1746, 5 o. 9 jan., 9 febr., 10 o. 11 mars, 2 apr. 1747.

[2] F. D. bet. 2 apr. 1747.

[3] R. o. A. prot. 19 aug. (XVI s. 396); prästest. prot. 7 aug.; borgarst. prot. 20 apr.; bondest. prot. 26 maj 1747. R. St. brev 12 sept. 1747. Civilexp. reg. 6 okt. 1747.

[4] F. D. prot. 7 maj 1747. Memorialet se II s. 24.

[5] Se II sid. 16 f.

av 2 februari 1747 framställt, beslöt deputationen sålunda hemställa om ytterligare 3 års frihet för staden. Under dessa år skulle Borgå befrias från erläggandet av alla ordinarie och extraordinarie utskylder, den nya bevillningen inbegripen, varemot tull- och accismedlen borde erläggas. Dessa skulle likväl få av magistraten disponeras, tills de under frihetsåren till kronan gjorda förskotten betalats.[1] Deputationens förslag bifölls av ständerna.[2]

Rörande Helsingfors[3] fattades ett enahanda beslut. Kollegierna hade visserligen ansett, att nu inga andra omständigheter förelågo, än då de tre allmänna frihetsåren beviljades,[4] men denna något ytliga motivering gendrevs i Forstéens memorial, då han påpekade, att ständerna vid föregående riksdag försäkrat, det de städer, som ej genom de trenne frihetsåren kunde upphjälpas, efter sin särskilda beskaffenhet borde hugnas med ytterligare frihet.[5] Under diskussionen meddelades, utöver vad i nyssnämnda memorial framhållits, att enligt den försiggångna undersökningen invånarnas förluster be-

---

[1] F. D. prot. 23 apr.; bet. dat. 29 apr. 1747.

[2] R. o. A. prot. 2 juni 1747 (XVI s. 133). Adeln resolverade, att enär Borgå stad på intet sätt lidit mera än landet, så kunde ståndet ej bevilja någon allmän prolongation av frihetsåren för staden mer än för allmogen, med vilken den finge njuta samma förmån. De övriga stånden bifölllo däremot deputationens förslag. Prästest. prot. 5 juni; borgarst. prot. 20 maj; bondest. prot. 26 maj 1747. R. St. brev 3 aug. 1747. Bifölls i rådet 7 aug. s. å. Uppgiften hos Hartman: *Borgå stads historia* II s. 288, att staden under frihetsåren erhöll befrielse från hälften av skatterna och kontributionerna, är oriktig. Staden erhöll 3 hela frihetsår.

[3] Se II s. 16.

[4] F. D. handl. n:o 54, bilaga n:o 2. Dat. Sthm 7 apr. 1747.

[5] Se I s. 110.

löpte sig till 268 643 d. 13 öre kmt., medan staden under frihetsåren tillgodonjutit endast 22 871 d. 30 öre kmt.[1] Deputationen föreslog på denna grund, att Helsingfors skulle erhålla ytterligare 3 frihetsår på samma villkor som förut. Emellertid kunde kronan ej undvara tullmedlen. Dessa borde därför, sedan till staden återburits, vad den under frihetsåren därav avstått, åter tillfalla kronan.[2] Även detta förslag bifölls av ständerna.[3]

Utom Borgå och Helsingfors ansågs även Gamlakarleby böra komma i åtnjutande av förlängda frihetsår.[4] Deputationen fann, att staden borde erhålla den ersättning som den förbehållit sig, då den avstod från en del av de beviljade förmånerna under frihetsåren.[5] För eldskadan kunde endast de, som verkligen blivit lidande, få ersättning, medan sjöskadan däremot icke kunde ersättas. Dock borde staden under 3 år, alltså t. o. m. 1749, vara befriad från alla ordinarie och extraordinarie kronoutskylder, bevillningen dock undantagen. Den del av bakugnspenningarna samt tull- och accismedlen, som kunde överskjuta den ersättning borgerskapet i sin helhet hade att fordra i följd av att det avstått från dessa inkomster under frihetsåren, borde delas mellan dem, som lidit genom vådelden, i proportion till envars förlust.[6] Vid

---

[1] F. D. prot. 2 maj 1747.

[2] F. D. bet. 5 maj 1747.

[3] R. o. A. prot. 27 maj 1747 (XVI s. 115); prästest. prot. 5 juni; borgarst. prot. 20 maj; bondest. prot. 26 maj 1747. R. St. brev 15 juni 1747. Civilexp. reg. 26 juni 1747.

[4] Se II s. 24 o. 44.

[5] Se I s. 53 o. 57.

[6] F. D. prot. 11 mars 1747. Ärendet förehades 25 nov. 1746, 5 jan., 10 o. 11 mars, 2 apr. 1747.

justeringen förändrades beslutet därhän, att de, som haft förluster genom eldsvådan, även skulle befrias från bevillningen.[1] Ständerna godkände deputationens beslut i dess helhet.[2]

En vidlyftig skriftväxling framkallade invånarnas i Gamlakarleby anspråk på att under frihetsåren få uppbära de vid lastageplatserna i Kalajoki och Lohteå inflytande tullmedlen. Innan kollegierna, med vilka ärendet kommunicerats, hunnit inkomma med sitt utlåtande, inlämnade stadens representant rådman Laur. Blom ytterligare ett memorial,[3] där han närmare utlade sin ståndpunkt. I sitt utlåtande[4] ställa sig emellertid kammar- och kommerskollegierna samt statskontoret på samma ståndpunkt som tullarrendesocieteten och förklara, under hänvisande till ett stort antal kungliga resolutioner, att orterna ifråga borde betraktas såsom marknadsplatser. Däremot framhåller Blom i sitt slutpåstående[5], där även han ger en historisk utredning av spörsmålet, att kollegiernas uppfattning vore oriktig och att det ej var fråga om verkliga marknadsplatser utan endast om lastageplatser. Deputationen godkände Bloms anhållan och

---

[1] F. D. bet. 2 apr. 1747.

[2] R. o. A. prot. 19 aug. (XVI s. 397); prästest. prot. 7 aug.; borgarst. prot. 20 apr.; bondest. prot. 26 maj 1747. R. St. brev 12 sept. 1747. Civilexp. reg. 6 okt. 1747.

[3] Se II s. 24. Bloms första, den 25 nov. 1746 inlämnade memorial finnes ej bland handlingarna lika litet som tullarrendesocietetens utlåtande därom.

[4] F. D. handl. n:o 76. Dat. Sthm 27 mars 1747. Ink. o. uppl. 15 maj 1747.

[5] F. D. handl. n:o 81. Dat. Sthm 21 maj 1747. Inl., uppl. o. avgj. 23 maj 1747.

uttalade, att allmogen i Lohteå, Kalajoki, Gamlakarleby, Pyhäjoki och Kronoby socknar vore förpliktad att handla på Gamlakarleby, men staden hade tillåtit, att bönderna fingo föra sina varor till ovannämnda platser, där varorna upplades i bodar, varifrån de vid öppet vatten utfördes. Någon handel idkades alltså ej, och bönderna skulle, ifall de ej finge föra varorna till dessa lastageplatser, vara tvungna att forsla dem till staden.[1] Härvid önskade Wetterbladh endast hava tillagt, att även Kristinestad hade rätt att handla med Kalajoki sockens allmoge. Även detta betänkande godkändes av ständerna.[2] Bönderna hade visserligen först avböjt betänkandet, men på borgarståndets rekommendation sedermera frångått sitt beslut.

Även Uleåborg kom i åtnjutande av förlängda frihetsår. Vanligen innehålla de till deputationen inlämnade besvären endast i allmänna ordalag avfattade klagomål över de utståndna lidandena och yrkanden på ersättning. För Gamlakarleby angivas visserligen förlusterna enligt den föranstaltade undersökningen och för Helsingfors och Borgå, utom förlusterna, även vad dessa städer tillgodonjutit under de förflutna frihetsåren, men uppgifterna äro tyvärr ej så beskaffade, att man kunde få någon föreställning om proportionen mellan förlusterna och den slutliga ersättningen. I avseende å Uleåborg gestaltar sig saken lyckligtvis annorlunda, varför jag

---

[1] F. D. prot. 23 maj 1747. Ärendet förehades den 25 nov. 1746, 5 jan., 15, 23 o. 25 maj 1747. Bet. dat. 25 maj 1747.

[2] R. o. A. prot. 5 nov. 1747 (XVII s. 27); prästest. prot. 5 aug.; borgarst. prot. 27 maj o. 2 juni; bondest. prot. 27 maj o. 2 juni 1747. R. St. brev 25 nov. 1747. Civilexp. reg. 4 dec. 1747.

anser en jämförelsevis vidlyftig behandling av denna angelägenhet vara på sin plats.

Vid sammanställande av de i protokollsutdraget från borgerskapets möte med Ehrenmalm den 23 febr. 1745 uppförda förlustposterna[1] erhålles följande resultat:

Skjutsar och dagsverken till ryssarna	8 617	d.	kmt.
Legofolkets därigenom försummade dagsverken	8 617	»	»
Stulen lösegendom	20 000	»	»
Utom staden befintliga byggnader, som förstörts	11 261	»	»
150 tolfter sågbräder	1 000	»	»
Förstörda och fördärvade fartyg och båtar	4 000	»	»
Förstört och uppbetat hö	7 068	»	»
Borttagen säd $161^1/_3$ tunna	6 452	d. 16 öre	kmt.
Efter fredsslutet borttagen säd	5 623	»	»
S:a	72 638	d. 16 öre	kmt.

Till denna summa kommo ytterligare andra förluster, som ej så noga kunde uppgivas i penningar, åsamkade genom vad fienden förtärt, borttagit och förstört samt genom vad invånarna varit tvungna att erlägga i kontributioner, fourage och rysk inkvartering. Borgerskapet hade emellertid, såsom av samma protokollsutdrag framgår, under frihetsåren avstått till kronan hela porttullen jämte salu- och tapperiansaccisen samt bakugnspenningarna, utan att begära annan ersättning än så många frihetsår, som svarade mot deras utståndna lidanden. Summan av

[1] Se II s. 23.

dessa trenne avgifter steg under frihetsåren till sammanlagt 4 696 d. 1 öre 20 penningar smt., medan de skatter, som staden förbehållit sig, nämligen mantals-, boskaps- och båtsmanspenningarna, slottshjälpen samt lön- och betalningsavgiften belöpte sig till inalles 3 869 d. 8 öre smt.

På grund av det anförda hade kollegierna i sitt utlåtande föreslagit, att Uleåborg, emedan ryska armén så länge uppehållit sig där, i likhet med Gamlakarleby skulle erhålla ytterligare 2 eller 3 frihetsår.[1] Deputationen ansåg dock, att staden under 4 år, alltså t. o. m. 1750, skulle befrias från sistnämnda gärder, men borde i bevillning dock erlägga så mycket som för städerna i Finland bestämdes.[2] Däremot skulle staden återfå, vad den under frihetstiden av tullinkomsterna avstått till kronan.[3] Detta förslag stadfästes sedermera av ständerna.[4]

För att utröna i vad mån den sålunda beviljade ersättningen kunde svara mot de uppgivna förlusterna, har jag uppgjort följande kalkyl. Beräknar man de staden tillfallande gärderna under de förnyade frihetsåren till 1 500 d. smt per år, vilket icke borde innebära en överdriven förhöjning, då de redan 1746 stego till något över 1 400 d. smt. och välståndet senare otvivelaktigt stigit, så erhåller man:

---

[1] F. D. handl. n:o 33. Dat. Sthm 27 febr. 1747. Inl. 9 mars, uppl. 10 mars 1747.

[2] Se II s. 84 f.

[3] F. D. prot. 11 mars 1747. Ärendet förehades 5 febr., 10 o. 11 mars, 2 apr. 1747. Bet. dat. 2 apr. 1747.

[4] R. o. A. prot. 19 aug. 1747 (XVI s. 396); prästest. prot. 7 aug.; borgarst. prot. 20 apr.; bondest. prot. 26 maj 1747. R. St. brev 12 sept. 1747. Civilexp. reg. 6 okt. 1747.

Mantalspngr o. a. avgft. 1747—50	6 000 d.	— smt.
» » » » under frihetsåren 1744—46	3 869 » 8 öre	»
Restituerade tullmedel	4 696 » 1 » 20 p	»
	S:a 14 565 » 9 » 20 »	smt.

Förvandlas denna summa till kopparmynt, erhålles 43 695 d. 29 ö. 12 p. kmt., alltså ungefär 60 % av den uppgivna förlustsumman. Huruvida deputationen genom anställande av beräkningar strävat efter att något så när iakttaga samma proportion även då den beviljade ersättning åt de övriga städerna, är, som redan framhållits, ej möjligt att med ledning av föreliggande aktmaterial avgöra. Dock förefaller det som om förhållandet mellan de uppgivna förlusterna och den beviljade ersättningen vore väsentligen ogynnsammare för Helsingfors och Borgå.

Slutligen återstår ännu att redogöra för den ersättning för lidna förluster, som Torneå erhöll.[1] Deputationen fann visserligen, att den ej kunde befatta sig med stadens ansökning, emedan Torneå ej var beläget inom Finland.[2] Då emellertid ärendet, efter att hava inlämnats till stånden, på borgarståndets förord av dem remitterats till finska deputationen,[3] upptogs det till behandling.[4] Deputationen önskade, att »något särskildt bevis» skulle anskaffas över den summa av 550 d.kmt., som staden utgivit. Då

[1] Se II s. 24.

[2] F. D. prot. 15 jan. 1747. Resolutionen finnes såsom protokollsutdrag bland F. D. handl. n:o 102. Lit. B.

[3] R. o. A. prot. 28 apr. 1747 (XV s. 704 o. 725); prästest. prot. 4 maj; borgarst. 7 febr.; bondest. 4 maj 1747.

[4] Ärendet förehades 15 jan., 5 maj, 4, 16 o. 20 juli 1747.

detta skett, skulle ärendet avgöras.[1] Vid ett följande sammanträde meddelade stadens representant, att han svårligen så fort kunde anskaffa det äskade beviset. Deputationen föreslog då, att Torneå skulle få ersättning för vad staden bevisade sig hava utlagt; dessutom borde den få 1 eller 2 års frihet efter laga undersökning.[2] Vid betänkandets justering ändrades dock beslutet därhän, att staden icke skulle få någon allmän frihet, utan ersättning efter laga undersökning. I motiveringen anfördes, att den visserligen lidit av krigsrörelserna, men icke kommit under ryskt välde och icke behöft betala kontributioner till ryssarna.[3] Ständernas beslut blev, att den önskade summan av 550 d. kmt. skulle återbetalas och att frihet efter undersökning skulle beviljas.[4] Bondeståndet tyckes likväl ej alls hava avgjort ärendet och borgarståndet endast beviljat återbetalandet av de förskotterade medlen.[5]

* * *

Deputationen behandlade ytterligare några andra ärenden, som stodo i sammanhang med städernas frihetsår. Kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen hade till finska deputationen sänt § 12 av kammarkollegiets riksdagsrelation.[6] Däri framhålles, att kronans och

[1] F. D. prot. 4 juli 1747.

[2] F. D. prot. 16 juli 1747.

[3] F. D. bet. 20 juli 1747.

[4] R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 1 mars 1748.

[5] R. o. A. prot. 21 okt. o. 5 nov. (XVI s. 627 o. XVII s. 25); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 7 aug., 21 okt. o. 5 nov.; bondest. prot. 17 sept. 1747.

[6] Saknas bland handlingarna, finnes återgivet i prot. av 21 nov. 1746.

arrendesocietetens betjäning även under frihetsåren borde bibehållas i Finland. Fjärdepartsförhöjningen skulle tillsvidare uppbäras för kronans räkning, men tullen och accisen efter avdrag av löner och expenser tilldelas städerna. I brev till landshövdingarna av 27 mars 1744 hade kollegiet meddelat, att ingen ändring häri kunde tillåtas, emedan städernas magistrater hade all den säkerhet och kontroll över tullinkomsterna, som kunde genomföras. I de städer där frihetsårens tullbestämmelser redan i slutet av 1743 införts, skulle de även upphöra tidigare, d. v. s. efter jämt 3 år. Eljes skulle frihetsåren räknas från och med 1744. Under frihetsåren borde städerna underhålla tullhusen eller, där sådana ej funnos, enligt reskriptet av 6 mars 1745, betala hyran för de använda lokalerna. Tullen vid landsmarknader skulle enligt reskript av 24 febr. 1745 tillfalla kronan och societeten. Med konfiskationer borde förhållas som förr, men av observationsmedlen skulle städerna få det de vid sin revision observerade samt ytterligare det som vid revisionen i småtullskontoret kunde observeras. Procenten till revisorerna skulle dock avdragas. I anledning härav inlämnade sedermera viceborgmästarna E. Humble och Carl Bange sitt gemensamma memorial med anhållan, att Nystad och Nådendal skulle befrias från att uppbygga de under kriget förfallna tullstaketen.[1] Deputationen förklarade, att K. M:t genom flere resolutioner befriat de städer, som ej hade del i accismedlen och bakugnspenningarna, från underhåll av staket och tullhus. Detta hade utom under de trenne frihetsåren varit fallet med Nystad och Nådendal, varför deras anhållan borde beviljas. Emellertid borde även alla andra

[1] Se II s. 21.

städer med samma ställning komma i åtnjutande av denna befrielse.[1] Ständerna funno dock på adelns förslag ej skäl att bifalla deputationens hemställan utan ansågo, att städerna, då de under frihetsåren åtnjöto tull- och accismedlen, även borde underhålla tullhus och staket, men om en fullständig ombyggnad vore nödig, kunde de vända sig till vederbörande med anhållan om bidrag. Kostnaderna borde likväl falla varken kronan eller staden ensamt till last.[2] Borgar- och bondeståndet hade likväl bifallit deputationens förslag, ehuru det senare sedermera anslutit sig till adeln.[3]

En annan fråga av samma slag hade väckts av Hagert.[4] Kammarkollegiet hade fordrat, att magistratspersonerna i de finska städerna under frihetsåren skulle betala bevillningsavgiften, men deputationen fann skäligt att befria dem därifrån, stödjande sig därvid på förordningen av 3 okt. 1743 och framhållande, att dessa ämbetsmän även lidit under kriget samt ej under frihetsåren fått njuta räntan från sina läningshemman.[5] Ständerna biföllo förslaget.[6]

Vid föregående riksdag hade i enskilda fall på de finska deputationernas förslag beviljats direkt ersättning för

---

[1] F. D. prot. 24 apr. 1747. Ärendet förehades 21 nov. 1746, 11, 24 o. 27 apr. 1747; bet. dat. 27 apr. 1747.

[2] R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 31 dec. 1747.

[3] R. o. A. prot. 2 juni 1747 (XVI s. 134); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 7 dec.; bondest. prot. 27 maj o. 7 dec. 1747.

[4] Se II s. 20.

[5] F. D. prot. 27 apr. 1747. Ärendet förehades 20 jan., 27 apr. o. 5 maj, bet. dat. 5 maj 1747.

[6] R. o. A. prot. 21 aug. 1747 (XVI s. 406); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 5 dec.; bondest. prot. 27 maj o. 7 dec. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 7 jan. 1748.

under kriget lidna förluster, men löftenas uppfyllande drog ut på tiden. Sålunda inlämnade handelsman Jacob Forsell ett memorial,[1] där han anhöll om att de till svenska sidan flyttade invånarna i Willmanstrand och Fredrikshamn måtte få ersättning för den förlust de lidit genom svenska arméns förvållande. Då han sade sig icke känna till, huruvida riket i detta nu kunde tåla en sådan utgift, önskade han åtminstone erhålla ett löfte för framtiden. Deputationen understödde denna anhallan under hänvisning till finska besvärsdeputationens betänkanden av 17 juni och 20 juli 1743[2] och framhöll, att efter förra ofreden ersättning givits för uppbrända fartyg ävensom att det vore nyttigt att kvarhalla dessa gränsstäders invånare i riket och förhindra, att de lockades över till ryska sidan genom förmåner, som de där kunde erhålla. Då deputationen emellertid icke tillräckligt kände till rikets ställning, beslöts att remittera ärendet med rekommendation till sekreta utskottet.[3] Ständerna gåvo det av Forsell äskade löftet.[4]

* * *

[1] Memorialet sändes förmodligen till S. U., ty det finnes ej bland handlingarna.

[2] Se I s. 13 o. 29.

[3] F. D. prot. 2 o. 11 apr. 1747. S. U. tillstyrker i prot. utdr. av 27 apr. 1747.

[4] R. o. A. prot. 8 o. 19 maj 1747 (XVI s. 31 o. 70); prästest. prot. 10 juni; borgarst. prot. 16 juni; bondest. prot. 16 juni 1747. R. St. brev 25 juni 1747. Civilexp. reg. 9 juli s. å. I ett memorial till ständerna hade Forsell framhållit, att de lotterier han 1745 tillåtits hålla och de tvenne över hela riket gällande kollekterna till förmån för Degerby kyrka ej inbringat mycket (Civilexp. reg. 14 aug. 1745). Ständerna beslöto därför, att Degerby skulle få 2 öre smt. av vart matlag i hela riket, undantagandes i de socknar, som från sådant voro

Beträffande landsbygdens krav på förlängning av frihetsåren uttalade sig deputationen i samma riktning som rörande städernas. Endast i undantagsfall beviljades en förlängning, utan anmodades de sökande att efter laga undersökning vända sig till vederbörande myndigheter. I det hela taget beviljades flera av städernas än av landsbygdens ansökningar, måhända emedan de summor det gällde voro mindre.

Innan jag går att giva en framställning av deputationens beslut rörande ökade frihetsår, bör jag omnämna, vilken ståndpunkt deputationen intog gentemot regeringens genom Ehrenmalm företagna jämkning av de frihetsår riksdagen beviljat. Att en sådan jämkning ej skulle få passera oanmärkt borde för vederbörande på förhand varit klart. I § 11 av kammarkollegiets riksdagsberättelse [1], som av kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen tillställts finska deputationen, redogör kollegiet för orsakerna till regeringens beslut att sända Ehrenmalm till Finland och framlägger en berättelse om resultatet av hans expedition. [2]

Dessutom anlände även det utlåtande, som av krigs- och kammarkollegierna samt statskontoret avgavs över v. landshövding Ehrenmalms skrivelser av den 22 och 29 nov. samt 6 och 18 dec. 1744. [3]

befriade eller själva hade större kyrkoreparationer. De fattigaste borde även undantagas. Dessutom skulle alla ståndspersoner besökas med stamböcker. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 7 jan. 1748.

[1] Aktstycket saknas bland handlingarna, finnes återgivet i F. D. prot. 21 nov. 1746.

[2] Se I s. 49.

[3] F. D. handl. n:o 79. Dat. Sthm 24 jan. 1745. Inkom 21 maj 1747. Se I s. 59.

Deputationen fann, att då jämkningen redan försiggatt, därvid måste få förbliva. I kammarkollegiets riksdagsberättelse hade omnämnts, att en del socknar och byar gått in på att nöja sig med 4 halva frihetsår. Nu beklagade de sig likväl. Riksdagsfullmäktigen Jacob Pålsson medhade en besvärsskrift[1] från Ilmola socken, där det påstods, att socknemännens fullmäktige ej haft tillstånd till en sådan överenskommelse. Deputationen fann det vara mest överensstämmande med rättvisa och klokhet, att till förekommande av missnöje alla borde få de utlovade 3 hela frihetsåren.[2] Ständerna anslöto sig till den av deputationen uttalade[3] åsikten, som även bifölls av regeringen.[4] I allmogens allmänna besvär § 43 hade samma fordran framställts av invånarna i Åbo och Björneborgs län. I resolutionen hänvisades till nyssnämnda särskilda utlåtande härom.[5]

Rörande de ansökningar om förlängda frihetsår, som inlämnats av Jonas Hockanen för Stor-Savolaks, Henrik Mollenius för Lill-Savolaks, Olof Mattsson för Åland, Jobst Mårtensson för Borgå härad, Carl Johansson för Esbo, Kyrkslätt och Sjundeå socknar, Per Persson för Pikie och Halikko härad samt Kimito socken, Matts Mattsson för

---

[1] Besväret finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. prot. 11 apr. 1747. Ärendet förehades 21 nov. 1746, 11 o. 17 apr. 1747. Bet. dat. 17 apr. 1747.

[3] R. o. A. prot. 21 aug. 1747 (XVI s. 409 f.); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 7 dec.; bondest. prot. 27 maj 1747. R. St. brev 14 dec. 1747.

[4] Civilexp. reg. 3 febr. 1748.

[5] Modée IV s. 2545. Resol. på allmog. allm. besvär 21 jan. 1748 § 16. R. o. A. prot. 20 nov. 1747 (XVII s. 46); prästest. prot. 5 nov. o. 2 dec. 1747; bondest. prot. 17 dec. 1746 o. 1 juni 1747.

Harju, Kangasala och Kyrö socknar, Johan Flänki för några byar i Ijo socken, Erik Mattsson och Anders Andersson för Masku, Virmo och Vehmo häraders båtsmansrotar samt prostarna Lauræus och Tackou för kyrkoherden Backman[1] i Föglö, fattade deputationen följande beslut. Enär skadan uppkommit genom truppernas fram- och återmarscher, inkvarteringar, skjutsar och dylikt, var den klarligen olika för olika trakter och hemman. Riket var icke i stånd att bevilja ytterligare allmänna frihetsår. Därför borde undersökning anställas, och om något hemman ännu ej repat sig, kunde det på vederbörandes beprövande omedelbart hugnas med ännu ett eller flere frihetsår.[2] Vid ett följande sammanträde föreslog Hastfehr, som ej varit närvarande, då ovannämnda beslut fattades, att följande tillägg skulle införas i betänkandet. Till förekommande av våld från kronobetjäningens sida vid synernas förrättande borde en ståndsperson eller officer vara närvarande och syningsinstrumenterna vid häradstingens början för menigheten uppläsas. Detta förslag antogs av deputationen,[3] som även hänvisade därtill, då från allmänna besvärsdeputationen § 49 av allmogens allmänna besvär anlände, vilket innehöll yrkanden, att den vid stora stråkvägen i Finland, Österbotten och Åland boende allmogen skulle få ytterligare frihet.[4]

Karelens önskningsmål om förlängd frihet fann sig deputationen likväl föranlåten att behandla i ett särskilt

---

[1] Se II s. 29 ff. o. 42.

[2] F. D. prot. 2 apr. 1747.

[3] F. D. prot. 9 apr. 1747. Ärendet förehades 7 o. 29 jan., 9 febr., 5 o. 10 mars, 2, 9 o. 17 apr. 1747. Bet. dat. 17 apr. s. å.

[4] F. D. prot. 17 apr. 1747. Se II s. 63.

betänkande. Då Stephan Partanens memorial[1] upplästes, anmärkte Ehrenspetz, att en undersökning borde föranstaltas för att utröna, huru landshövdingen kunnat i en så fattig landsända handla så i strid mot K. M:ts befallning.[2] I det äskade utlåtandet[3] framhålla kammarkollegiet och statskontoret rörande Partanens och Hockanens besvär, att de den 9 dec. 1743 meddelat samtliga landshövdingar i Finland K. M:ts reskript av den 9 nov. samma år med begäran, att de skulle låta kungöra detsamma. Sedan hade landshövdingarna den 8 sept. 1744 anbefallts att försöka förmå befolkningen att något bidraga till staternas understödande. Härtill hade Stiernstedt den 24 dec. samma år meddelat, att invånarna befunno sig i ett ömkansvärt tillstånd, varför han frågade, om de ändå borde förmås att bidraga. Innan K. M:ts svar hunnit anlända, hade Stiernstedt, såsom han i sin skrivelse av 19 juni 1745 omtalar, i följd av K. M:ts brev av 30 jan. utfärdat en kungörelse, att de hemman, som voro någorlunda i bruk, i likhet med vad fallet var i Åbo län, skulle erlägga halva räntan. Denna kungörelse hade blivit uppläst på alla predikstolar och haft den verkan, att uppbörden så i spannmål som i penningar redan blivit förrättad i god ordning utan hårdhet och utpantningar i tvenne fögderier och med det snaraste även bleve färdig i Karelens överdels härad. Resten av Kymmenegårds län, som var i ganska slätt tillstånd, hade han lämnat i fred, vilket även K. M:t 10 okt. 1745 godkänt.

Av denna relation ansåg kollegiet framgå, att allmogen

---

[1] Se II s. 28 f.

[2] F. D. prot. 27 jan. 1747.

[3] F. D. handl n:o 33 (se II sid. 44 not 2).

icke kunnat i två år hållas i okunnighet om den allmänna friheten, så mycket mindre som denna allmoges fullmäktige vid riksdagen haft sig detta väl bekant och säkerligen underrättat sina väljare därom. Dessutom hade Stiernstedt i sin föreställning av den 13 mars 1745 om statsbristens understödjande under frihetsåren även påmint allmogen om dessa trenne frihetsår, och hade han förmält, att de aldrig torde falla folket ur tacksamt minne.

Om vid halva räntans uppbärande förfarits med den hårdhet memorialen omtala, varom dock kollegiet och statskontoret ej ägde någon kunskap, så borde saken vid häradsrätten angivas och undersökas. Enligt 1744 års landsbok, som var den sist inkomna, hade i Karelens norra fögderi av samma års halva ordinarie ränta uppburits 720 d. 24 öre 9 penningar samt av skattemantalspenningarna 1 570 d. 13 öre eller sammanlagt 2 291 d. 5 öre 9 pen. smt. Kollegiet och statskontoret höllo emellertid före, att om någon under frihetsåren betalt mer än halva räntan, borde det gottgöras honom på ordinarie räntan under de följande åren, till dess han åtnjutit sin fulla frihet. Någon frihet därutöver torde icke kunna givas allmogen i Savolaks. Enligt Stiernstedts skrivelse av 24 jan. 1744 hade de ryska trupperna under hetaste »krigslågan» ej fått fria händer, och senare då ryssarna blivit herrar i Finland, hade invånarna behandlats såsom egna undersåtar. Efter laglig undersökning kunde dock sådana hemman, som blivit alldeles ruinerade och ej av åborna kunnat iståndsättas, av landshövdingen tilldelas 1 eller 2 frihetsår. Vad Karelen angick hade landshövdingens åsikt infordrats och skulle K. M:t sig däröver utlåta, när svaret anlänt. Vidkommande slutligen 1743 års fjär-

departsränta hade kollegiet avgivit svar till allmänna besvärsdeputationen i anledning av § 46 i allmogens allmänna besvär, där samma önskningsmål uttalades.[1] Deputationen fann emellertid, i motsats till kollegiet, skäl att förorda, att Karelen utom de 3 halva frihetsår, som det hade till godo, skulle få ytterligare 4 halva eller inalles 7 halva år, således t. o. m. 1753. De hemman som voro i behov därav, borde dock erhålla ännu flera.[2] Vid justeringen ansåg emellertid deputationens majoritet, att i Karelen skulle förfaras som i andra delar av landet i enlighet med betänkandet av den 17 april.[3] Likväl återgick deputationen vid betänkandets slutliga antagande till sitt första beslut, vartill bifogades, att länet alldeles skulle slippa det innevarande årets bevillning.[4] Ständerna fattade rörande de i dessa tvenne betänkanden föreslagna åtgärderna följande beslut: Beträffande de ansökta förlängningarna borde i varje enskilt fall undersökning föranstaltas. För därvid nödiga handlingar skulle ingen lösen betalas. Rörande Karelen beslöts, att invånarna skulle tillgodonjuta sina frihetsår oavkortade, men därtill skulle de hemman, som voro förstörda,

---

[1] Se II s. 88.

[2] F. D. prot. 2 apr. 1747.

[3] F. D. prot. 17 apr. 1747.

[4] F. D. bet. 27 apr. 1747. Ärendet förehades 27 o. 30 jan., 10 mars, 2, 17 o. 27 apr. 1747. På vilkas tillskyndan deputationen tvenne gånger ändrade sitt beslut framgår ej av protokollen. Vid den växlande sammansättning deputationen under olika sammanträden ägde, är det anmärkningsvärt, att dylikt ej inträffade oftare. Vid de trenne ifrågavarande sammanträdena närvoro respektive 15, 15 och 13 ledamöter, men endast 8 voro närvarande vid alla tre. Av vidstående tabell framgår deputationens sammansättning vid nämnda sammanträden:

erhålla ännu 4 halva frihetsår, således t. o. m. 1750, och alldeles slippa bevillningen.[1] I överensstämmelse härmed utföll ständernas svar på den nyssnämnda § 49 av allmogens allmänna besvär[2].

Även Kymmene härad ansåg deputationen böra komma i åtnjutande av samma förmån som Karelen. Utöver vad som anförts av häradets riksdagsfullmäktige,

	3/iv	17/iv	27/iv
Bjelke	—	1	—
Stackelberg	1	—	—
Armfelt	—	—	1
Silfwersparre	1	1	—
Gertten	—	1	1
Ehrenspetz	1	1	1
Hastfehr	1	1	1
Löfwenskiöld	—	1	—
Nylander	1	—	—
Pazelius	—	—	1
Carlborg	1	1	1
Schultz	—	1	—
Forsell	1	—	—
Hagert	1	—	1
Lillia	—	1	1
Mollin	1	1	1
Wetterbladh	1	—	—
Daniel Månsson	1	—	—
Baars	1	1	1
Busk	1	1	1
Jacob Pålsson	1	1	1
Flänki	—	1	—
Carl Johansson	1	1	1

[1] R. o. A. prot. 28 apr. 1747 (XV s. 709). Ståndet ansåg sig efter diskussion, där Giös pläderade för en allmän prolongation av frihetsåren, böra i sin resolution ytterligare betona, att en sådan ej kunde komma i fråga. 27 maj 1747 (XVI s. 116) bifölls bet. om Karelen. Prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 7 dec.; bondest. prot. 26 o. 27 maj 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. (Beslutet ingår i samma brev som omtalas s. 58, not 3). Civilexp. reg. 3 febr. o. 18 mars 1748.

[2] Modée, IV, s. 2556. Resolution på allmogens allmänna besvär § 50 av 21 jan. 1748. Se II s. 59. R. o. A. prot. 2 dec. 1747 (XVII s. 94); prästest. prot. 5 nov.; borgarst. prot. 21 aug.; bondest. prot. 17 dec. o. 9 juni 1747.

Anders Thomasson Möther,[1] tog deputationen i betänkande, att häradet nu endast bestod av Elimä samt halva Pyttis och halva Lappträsk socknar med ungefär 200 krono- och bördehemman. Länet hade även efter freden haft besvär med kronobyggnader vid Testå gästgivargård, där Stiernstedt residerat, samt med byggandet av en ny landsväg från Savolax till Degerby. På grund av allt detta och emedan gränsfolket borde ägnas speciell omvårdnad, förordade deputationen ytterligare 2 hela frihetsår för Kymmene härad på samma villkor som de 3 föregående samt efter undersökning ännu mera för de »uslaste».[2] Ständerna slutbehandlade icke ärendet. Måhända ansågs ett dylikt beslut onödigt, sedan ständerna fastställt, att förlängning av frihetsår kunde erhållas, om nödvändigheten därav ådagalagts genom undersökning.[3]

Deputationen hade, såsom av ovanstående redogörelse framgår, varit mycket försiktig gentemot de krav på ökade frihetsår, som i stort antal inlupit. Av städerna erhöllo endast Borgå, Helsingfors, Gamlakarleby och Uleåborg den äskade prolongationen. Beträffande landsbygdens ansökningar ansåg deputationen, att endast Karelens och Kymmene härads borde beviljas, medan invånarna i det övriga landet hänvisades att efter skedd undersökning vända sig till vederbörande. På grund av kollegiernas ståndpunkt i frågan var någon överdriven generositet härvid knappast att vänta. Ständerna god-

---

[1] Se II, s. 25 ff.

[2] F. D. prot. 30 jan. 1747. Bet. dat. 9 febr. s. å.

[3] R. o. A. prot. 1 juli 1747 (XVI s. 279). Ärendet bordlades och upptogs ej vidare. Bondest. prot. 27 maj 1747. Betänkandet bifölls.

kände samtliga dessa deputationens förslag med undantag av det, som rörde Kymmene härad.



I flere betänkanden behandlade deputationen de önskningsmål, som av landets rusthållare inlämnats. För dem voro de beviljade frihetsåren till ringa hjälp, då de ju betalade endast en liten del av skatterna. Det låg därför i sakens natur, att de skulle känna sig missbytta och söka erhålla kompensationer i en eller annan form. Ett antal besvärspunkter inlämnades av major A. H. Ramsay [1] och löjtnant L. J. Göös. Den förre sade sig vara fullmäktig för Nylands och Tavastehus läns rusthållare. Deputationen ansåg sig emellertid icke kunna upptaga hans besvär. [2] Urskillningsdeputationen hade nämligen sänt honom till K. M:t, som avslagit hans ansökning, och R. o. A. hade förklarat, att han ej ägde rätt att föra rusthållarnas talan. [3] På Göös' förslag ville deputationen dock efterse, om icke bland de till Ramsays ansökning hörande handlingarna funnes något, som kunde senare upptagas. [4] Sedermera uppmanades han att i eget namn inlämna besvären, om de innehöllo något av allmänt intresse. [5] Han tyckes dock ej hava följt uppmaningen. Göös' memorial [6] mottogs däremot. Hans förslag, att krono- och säteri-

[1] R. hörde till mössorna. Ivrig och envis oppositionsman, som vid flere tillfällen talade till förmån för sina landsmän.

[2] Ramsays memorial finnes ej bland handlingarna.

[3] R. o. A. prot. 31 jan. o. 7 febr. 1747 (XV s. 415 o. 445).

[4] F. D. prot. 18 febr. 1747.

[5] F. D. prot. 23 febr. 1747.

[6] Se II s. 31.

rusthållen såsom ersättning för lidna förluster skulle erhålla skatterätt såväl på själva rusthallen som på de augmenter, vilka lågo dem så nära, att de kunde vara dem till gagn, ansåg Hästsko vara så mycket mera skäligt, som rusthållarna under frihetsåren gått miste om sina augmentsräntor och nu måste bekosta munderingen. Kronan skulle genom förslagets förverkligande icke lida någon förlust. Skatteköp av kronorusthåll förekom sällan i Finland; genom den föreslagna åtgärden kunde invånarna måhända förmås därtill. Ehrenspetz åter menade, att ett farligt prejudikat skulle skapas, om kronan erlade, vad rusthållarna voro skyldiga att betala, i synnerhet som de ju under frihetsåren fått lättnader. Hastfehr framhöll, att detta borde beviljas, enär de, som efter förra kriget iståndsatt sina rusthåll, även fått skatterätt. Hagert tillade, att allmogen vid 1741 års riksdag fått rätt att lösa sig skatterätten för kronohemman mot 3 års ränta,[1] och då rusthållarna under frihetsåren gått miste om 3 års ränta från augmentshemmanen, borde de nu hava rätt att köpa dessa till skatte, i synnerhet som de under dessa frihetsår nödgats underhålla sina dragoner och hästar i de fall, då de ej gått förlorade under kriget. Deputationen beslöt att kommunicera ärendet med kammarkollegiet och statskontoret.[2] Innan utlåtande från dessa ämbetsverk hunnit anlända, beslöt deputationen bifalla anhållan för dem, som kunde bevisa sig hava lidit en skada motsvarande skattelösen enligt förord-

---

[1] Se § 30 av resol. på allmogens allm. besvär 1 sept. 1741; Modée III s. 1708.

[2] F. D. prot. 5 mars 1747.

ningarna.[1] Då emellertid kammarkollegiets utlåtande[2] sedermera anlände, upptogs ärendet ännu en gång. Kammarkollegiet anförde till en början, att K. M:t genom § 30 av resolutionen på allmogens allmänna besvär år 1731[3] tillåtit, att rusthållarna i Finland i vissa fall kunde erhålla skattebrev å under krigstiden i ödesmål rakade rusthåll, ifall de ej allenast genom att vidmakthålla rusttjänsten under förra kriget utstått svår tunga, utan även därefter med stora kostnader bragt rusthallen i stånd igen. Beträffande säterirusthållen hade visserligen många anhållit om skattebrev, men K. M:t hade genom brev av 17 nov. 1732 funnit det betänkligt, emedan säterier ej ordinariter försåldes till skatte. Sedermera hade även skatterusthållarna i Finland i likhet med kronorusthallarna anhållit om ersättning, antingen genom att erhalla frihet från tionden eller skatterätt på deras nästbelägna kronoaugmentshemman. K. M:t hade emellertid i § 60 av resolutionen på allmogens allmänna besvär 17 dec. 1734[4] förklarat, att rikets tillstånd ej tillät beviljande av frihet i kronoutlagor, helst rusthållarna ej blott fått hjälp vid uppsättningen av karlar, hästar och munderingar, utan ock jämte den övriga allmogen njutit eftergift på restantier till år 1727. Än mindre kunde dem lämnas skatterätt på augmenterna, då sådant skulle leda till förminskning av fonden för ständernas kontor och augmentsbönderna därigenom skulle förfördelas. I § 61 hade en enahanda anhållan

---

[1] F. D. prot. 6 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 88. Dat. 21 apr. 1747. Inl., uppl. o. avgj. d. 3 juni 1747.

[3] Modée II s. 880.

[4] Modée II s. 1178.

från augmentsbönderna ävenledes avslagits. Av samma skäl hade K. M:t även i § 4 av resolution på R. o. A. allmänna besvär den 8 januari 1735 avslagit adelns i Finland anhållan att utan lösen få skatterätt på deras kronosäterirusthåll.[1]

Vad Göös' förslag angick, anförde kollegiet, att det i sitt till regleringsdeputationen den 29 juli 1743 avgivna memorial[2] hemställt, att rusthållarna i Finland under frihetsåren skulle erhålla skattebrev, oberoende av om de innehade krono- eller säterirusthåll, blott de anmälde sin önskan att erhålla sådana. Då man likväl sedermera erfarit, att rusthållen ej lidit så mycket som under förra kriget och då åtgärden skulle förorsaka minskning i ständernas kontors inkomster, hemställdes till deputationens avgörande, huru man borde förfara.

Beträffande skatterätten på närmaste augmentshemman ansåg kollegiet, att det nu ej fanns mera skäl än 1734 att bevilja en sådan. Angående ersättningen för under frihetsåren förlorade augmentsräntor anfördes, att K. M:t redan genom reskript av 23 okt. 1744 förklarat, det K. M:t ville tillsvidare låta anstå med rusthållarnas vid kungliga livregementet gjorda anhållan i saken samt därjämte förklarat, att regementet ej kunde gratis förses med gevär, munderingar och hästar, varom det anhållit. Då rusthållarna i Finland under frihetsåren ej ålagts att prestera rustningar och förskonats från möten och mönstringar samt sålunda endast avlönat dragonerna, borde augmentshemmanens halva ränta hava varit tillräcklig. Efter förra fredsslutet hade någon ersättning för förlorade

---

[1] Se Modée II s. 1214.

[2] Se I s. 88.

augmentsräntor icke givits, ehuru rusthållarna under flere år helt och hållet fått undvara sådana, varför en sådan ersättning ej heller nu borde beviljas.

Deputationen fattade i ärendet följande beslut: 1:o. De kronorusthåll, som efter kriget varit i ödesmål, skulle erhålla skatterätt. 2:o. Skatte- och säterirusthåll skulle, om det visade sig nödigt, erhalla förskott av kronan till rustningens uppsättande, utan att någon viss tid för återbetalningen förelades dem. 3:o. Anhållan om skatterätt på augmentshemman förkastades, då ju rusthållarna redan enligt § 3 av förordningen om skatteköp av den 19 september 1723 [1] hade förmånsrätt vid skatteköp av augmentshemman. Rikets tillstånd tillät dessutom icke ett sådant medgivande. 4:o. Vad de förlorade augmentsräntorna vidkom, anslöt sig deputationen till kollegiets yttrande, att rusthållarna icke haft nämnvärda kostnader för rustningen under frihetsåren och dessutom mestadels fått halva räntan. [2] Allmogens fullmäktige reserverade sig emellertid och biträdde Göös' förslag beträffande erhållande av skatterätt, varjämte de ytterligare önskade erhålla något understöd till rustning åt de ruinerade rusthållarna. [3] Deputationen hade sålunda i huvudsak ställt sig på samma ståndpunkt som kammarkollegiet. Ärendet slutbehandlades icke av stånden [4], sannolikt emedan delvis samma frågor förehades i ett annat betänkande. [5]

[1] Se Modée I s. 386.

[2] F. D. prot. 3 juni 1747.

[3] F. D. bet. 9 juni 1747. Ärendet förehades 18 o. 23 febr., 5 mars, 6 maj, 3 o. 9 juni 1747.

[4] Exped. dep. prot. 13 apr. 1748 (sid. 329 bl. koncepten i slutet av bandet). Borgarst. remitt. ärendet till S. U., medan bondest. biföll bet.

[5] Jmfr II, s. 97.

Genom punkt 2 i nyssnämnda beslut avgjordes även de ansökningar, som av Jobst Baars och Carl Johansson inlämnats å rusthållarnas i Perna, Borgå, Sibbo, Helsinge, Esbo, Kyrkslätt och Sjundeå socknar[1] och av Anders Möther å rusthållarnas i Kymmene härad[2] vägnar med anhållan om rustningshjälp.[3]

Under diskussionen om denna sak framhöll Hastfehr, att dragonrusthållen, som lidit mycket under och efter kriget, borde vid den nu skeende rustningen erhålla lättnader och detta särskilt beträffande anskaffandet af hästar. Deputationen beslöt i ett betänkande föreslå, att rusthållarna ej skulle behöva ställa hästar av den föreskrivna höjden, blott hästarna vore tillräckligt starka. Därjämte föreslog deputationen, att stuterier för dragonregementena skulle anläggas liksom efter förra kriget.[4] Ständerna beviljade det förra av dessa förslag, som även framställts i allmogens allmänna besvär § 51[5] samt i ett gemensamt betänkande från lant- och sjömilitie-ekonomie- samt kammar-, ekonomie- och kommersdeputationerna av 26 febr. 1747 över ett besvär från Åbo läns livdragonregemente.[6]

[1] Se II s. 31.

[2] Se II s. 28.

[3] F. D. prot. 26 febr. 1747.

[4] F. D. prot. 6 maj. Bet. dat. 7 maj 1747. Deputationens bet. förehades i R. o. A. 27 maj 1747 (XVI s. 124); borgarst. 14 aug.; bondest. 27 maj 1747.

[5] R. o. A. prot. 2 dec. 1747 (XVII s. 94); prästest. prot. 5 nov. o. 3 dec.; borgarst. prot. 21 aug. 1747; bondest. prot. 17 dec. 1746. 9 juni 1747. Se § 49 av resol. på allmogens allm. besvär av 21 jan. 1748. Modée IV s. 2555.

[6] R. St. brev i krigsärenden 14 dec. 1747, § 6. Krigsexp. reg. 20 apr. 1748. Se II s. 97.

I sitt nyssnämnda memorial hade Möther även anhållit, att de rusthåll, som genom freden förlorat sina augmentshemman, skulle erhålla andra sådana. Deputationen ansåg, att därtill kunde tagas antingen sådana augmenter, vilkas rusthåll blivit på andra sidan gränsen eller oindelta hemman. På samma sätt borde förfaras med indelningshavare samt rusthållare och befäl även i Savolaks. För att så fort som möjligt få armén i stånd borde saken påskyndas.[1] Ständerna biföllo förslaget utom borgarståndet, som önskade remittera ärendet till sekreta utskottet.[2]

Slutligen hade Möther i samma memorial[3] framhållit, att rusthållarna i Kymmene härad önskade bliva befriade från delaktighet i besparingskassan för anskaffandet av nya munderingar, då sådana kassor ej funnos vid andra regementen. Deputationen ansåg emellertid, att saken ej angick densamma, då rusthållarna i Kymmene härad frivilligt gått in på att bilda nämnda kassa.[4] Regeringen biföll emellertid deras anhållan och frikallade samtliga rusthållare från avgiften till besparingskassan under år 1747.[5]

Ett annat ärende, rörande vilket deputationen icke heller fattade något beslut, gällde lättnader vid rekrytering. Från defensionsdeputationen anlände ett den

---

[1] F. D. prot. 26 febr. Bet. dat. 5 mars 1747.

[2] R. St. brev i krigsärenden 14 dec. 1747. Krigsexp. reg. 8 jan. 1748; R. o. A. prot. 5 nov. 1747 (XVII s. 32); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 20 nov.; bondest. prot. 17 mars 1747. Jmfr även II s. 98.

[3] Se II sid. 28.

[4] F. D. prot. 26 febr. 1747. Rörande rotarnas besparingsmedel jmfr även II s. 35.

[5] Krigsexp. reg. 20 apr. 1748. Se även R. o. A. prot. XVI s. 154.

6 dec. 1746 daterat förslag[1] av innehåll, att de, som anmälde sig till reservkarlar, skulle fritagas från mantalspengar och andra personella avgifter. Detta skulle hava till följd en minskning av legorna, varigenom rusthållarna skulle beredas en lättnad. Då ärendet rörde rikets ständiga inkomster, ansågs kammarkollegiets och statskontorets åsikt böra inhämtas. Saken förblev därvid, ty då handlingarna ej återställdes utan sändes till sekreta utskottet kunde deputationen ej yttra sig.[3] Förslaget förverkligades likväl sedermera.[4]

* * *

De skattelindringar, som vid denna och föregående riksdag dels beviljats, dels föreslagits, tillgodosågo i främsta rummet allmogens och borgerskapets intressen, mindre däremot ståndspersonernas, som ju till stor, måhända största delen voro löntagare. Dessa kunde t. o. m. bliva direkt lidande på saken. Vid föregående riksdag hade detta förhållande observerats och till en viss grad rättats, utan att dock en tillfredsställande lösning för dem, som drabbats av förlusten kunde vinnas.[5] Vid ett av deputationens sammanträden framhöll sålunda biskop Browallius, att löntagarna i allmänhet under kriget haft svårt att rädda sin egendom, emedan de haft sina tjänster

[1] Finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. handl. n:o 91. Dat. Sthm 4 juni 1747. Inl. 5, avgj. 9 juni s. å.

[3] F. D. prot. 5 jan., 3 o. 9 juni 1747. Om lättnader vid rekrytering, se även Jakob Pålssons mem. II s. 34 f.

[4] Krigsexp. reg. 15 mars 1748.

[5] Se I s. 11, 14, 17, 21, 25, 28, 32 ff., 77, 87, 89, 94 ff., 118, 134.

att sköta, och att de därför lidit mycket av flykten. De i städerna bosatta hade ingen nytta av tull- och accisfriheten, då de i alla fall voro tvungna att betala tullen, som sedermera tillföll stadens borgerskap. Gertten tillade, att officerarna ej befriats från skatt på sina boställen och att de, ehuru lönerna ej utbetalats in natura, ändå måste betala en avgift av 12 %. Ehrenspetz åter påpekade, att kavalleriofficerarna fråntagits halva hästehemmansräntan [1], trots de förluster de lidit. Deputationen beslöt att göra en framställning härom hos ständerna, då det ju icke kunde antagas hava varit deras mening att förfördela löntagarna. Browallius lovade uppsätta en promemoria om saken. [2] Protokollen förmäla dock intet vidare om denna angelägenhet. [3]

Rörande en del av dessa löntagare, nämligen krigsbefälet, skred man dock till vidare åtgärder. Från lant- och sjömilitieekonomiedeputationen hade nämligen till finska deputationen remitterats § 43 av krigsbefälets allmänna besvär rörande dess avlöning under frihetsåren samt krigs- och kammarkollegiets utlåtande däröver. [4] Deputationen hade sannolikt även ett gemensamt sammanträde med ovannämnda deputation i och för frågans diskuterande. [5] Därefter uppsattes ett svar, men innan detta av-

---

[1] Hästehemmansränta tilldelades befälet vid kavalleriet till vidmakthållande av hästar och rustning.

[2] F. D. prot. 28 jan. 1747.

[3] Jmfr dock II s. 84.

[4] Finnes ej bland handlingarna.

[5] Det måtte hava delvis diskuterats under något av de sammanträden i januari o. februari, från vilka protokoll saknas. Äfven det beramade gemensamma sammanträdet inföll på en sådan dag, nämligen 5 febr. Jmfr II s. 9, not 1.

sändes, önskade deputationen ännu en gång sammanträda med nyssnämnda deputation. Till representanter vid detta sammanträde utsågos Gertten, Ehrenspetz, Hastfehr, Carlborg, Schultz, Hagert, Baars och Busk.[1]

I sitt utförliga svar till militieekonomiedeputationen angående krigsbefälets avlöning och boställsverket i Finland framhåller deputationen följande:

§ 1. De efter kapitulationen till Sverige överkomna officerarna hade anhållit att få »förhög- eller förwandlingen på den dem tillagda hela Lönen för År 1742.» Krigs- och kammarkollegierna hade däremot anfört, att vid föregående riksdag förordnats, det de skulle få sina löner efter indelt stat, utan att någon förvandling omnämnts.[2] Detta beslut hade då emottagits utan protest. Enligt 1684 års reglemente och förklaringen därtill af 1685 samt andra förordningar skulle »bortmistad» lön ersättas efter stat och kronovärde. Detta hade även skett både i Finland och i Sverige efter förra kriget. Deputationen höll emellertid före, att krigsbefälet, där indelning funnes, enligt ovannämnda reglementen och ständernas beslut vid 1743 års riksdag hade rätt till förvandling på sina löner. Detta ansågs inneligga i orden »fulla 1742 års Lön»; i annat fall vore den ej »full».[3] När förordningen utkom, hade officerarna ej tid att protestera, ty de måste efter freden omedelbart begiva sig till sina regementen i Finland. Under de trenne frihetsåren hade befälet fått $^{1}/_{3}$ förhöj-

---

[1] F. D. prot. 26 jan. 5, 12, 13. 16 o. 26 febr. 1747.

[2] Med förvandling avsågs naturalönens värde beräknat i penningar efter markegång och ej efter kronovärde. Jmfr I, s. 78.

[3] R. St. brev i krigsärenden 14 o. 30 juli 1743. Bifölls i rådet 20 juli o. 6 aug. 1743.

ning på den kronolön och ersättning, som efter 1738 års markegång för bortmista räntor blivit dem tilldelt. Deputationen fann inga skäl föreligga att upptaga det dåliga bruket från förra kriget. Detta bruk innebar en orättvisa mot de finska officerarna, då ju de svenska ej förlorat något. Den ifrågavarande summan var för övrigt så liten, att staten kunde bära en sådan utgift. Deputationen tillstyrkte därför full förhöjning på 1742 års lantlön för såväl infanteri- som kavalleriofficerare både på fördels- och hästehemmansräntorna.[1]

§ 2. Krigsbefälet hade anhallit om att under frihetsåren bibehållas vid den för år 1743 beviljade lönen pa värvad stat. Finska regleringsdeputationen hade i sitt betänkande av 18 aug. 1743[2] tillstyrkt detta, men ärendet hann ej avgöras vid riksdagen, utan överlämnades den 12 sept. 1743 jämte en del andra ärenden att av K. M:t med råds råde avgöras. Den 6 mars 1744 remitterades det till krigs- och kammarkollegierna och statskontoret. Dessa hade emellertid fått en annan uppfattning om tillstandet i landet än ständerna och hade därför jämte yrkandet på en reduktion av frihetsåren föreslagit, att de finska regementena skulle ställas på indelningsstat med $^1/_3$ förhöjning i stället för vinsten på räntepersedlarna. Detta hade den 16 okt. 1744 gillats av K. M:t och den 8 nov. s. å. meddelats vederbörande. Officerarna hade bort vara tillfredsställda över att få begiva sig hem och slippa tjänstgöra. De voro ej berättigade att fordra värvad lön, som utgjordes av fälttraktamente. Detta tilldelades indelta regementen

---

[1] Fördelshemmansräntorna voro anslagna till lön åt krigsbefälet.
[2] Se I s. 95.

endast, då de voro utom sitt eget län. Slutligen hade de ju fått $^1/_3$ förhöjning på den del av lönen, som de icke erhöllo in natura. Efter förra kriget hade ersättning givits endast efter kronovärde, och officerarna hade därtill ännu fått vänta på denna ersättning. Infanteriregementena hade nu dessutom den fördelen, att den tiondespannmål, som 1743 och 1744 bort tillfalla kronan, emedan de då voro på värvad stat, lämnats dem och beräknats till endast $3\,^2/_3$ d. smt. tunnan. Kollegiet hade ansett sig ännu böra tillägga, att de båda skånska kavalleriregementena samt Bohusläns och Jämtlands dragoner endast hade lön efter staten och kronovärdering utan förvandling. Dalregementet hade en ganska liten förvandling på kolräntan och måste tåla, att allmogen till följd av missväxt löste större delen av spannmålen med 3 d. smt. tunnan. Vid Västerbottens regemente hade över- och underbefäl ingen tiondespannmål utan endast hemmansräntor, och vid Södermanlands regemente hade korpralerna och de gemene den allena. På dessa grunder kunde kollegierna och statskontoret ej tillstyrka officerarnas anhållan. I händelse av bifall vore man dessutom nödsakad att göra om uppbördsräkningar och likvidationer.

Deputationen fann, att kollegierna blandat ihop tvenne alldeles olika saker, nämligen frågan om 1:o regementenas avlöning och 2:o huru räntegivarna skulle förmås att något understöda staten under frihetsåren. Deputationen ville behandla dem skilt för sig.

1:o. Enligt regeringsformen och andra grundlagar borde envar få sin lagliga lön; kunde detta icke ske, hade han att fordra fullgod ersättning, och såsom sådan betraktades värvad lön. Under de tvenne sista krigen hade

en sådan även beståtts officerarna. De hade nu visserligen sluppit möten och övningar, men de måste dock ekipera sig och alltid vara färdiga till tjänst. Att giva indelt stat med $^1/_3$ förhöjning var alldeles förkastligt, och ett sådant förfaringssätt hade varken stöd i reglementet av 1684 och dess förklaringar eller i staten och indelningsverket. Uttrycket att räntorna njötos på vinst och förlust fick ej tolkas så, att det var räntetagarens risk, om han finge räntan eller ej. I den händelsen vore kronan ej skyldig att ersätta något, vilket den dock enligt gammal plägsed gjorde efter kronovärde, utan var meningen den, att förhöjningen ej var lika alla år. Alltså borde räntan betalas in natura, eller förhöjningen utgå efter varje års markegång.

De exempel kollegierna anförde från förra kriget borde ej mana till efterföljd. Tvärtom vore det kollegiernas skyldighet att tillse, att de sökande ej behövde vänta så länge. Exemplen från andra regementen åter voro värdelösa, ty envar hade rätt till sin lön. Den 11 o. 12 juli 1743 hade K. M:t resolverat, att de finska regementena skulle ställas på värvad stat. Den 12 sept. 1743 hade finska deputationen[1] föreslagit, att detta skulle fortgå under frihetsåren. Genom skrivelse till krigs- och kammarkollegierna samt statskontoret av den 23 aug. och 8 sept. 1744 hade K. M:t fastställt denna till finska krigsbefälets avlöning gjorda författning, under förutsättning att räntegivarna ville antaga de förslag, som skulle göras av Ehrenmalm. Deputationen hoppades, att militieekono-

---

[1] Här avses tydligen regleringsdeputationens bet. av 18 aug. 1743. Se I s. 95.

miedeputationen ville bifalla till att lönerna med det snaraste måtte utdelas, ty eljes skulle bitterhet alstras. Från dessa löner borde dock avdragas, vad de sökande erhållit av kronotionde eller andra räntepersedlar, enligt vart års markegång.

2:o. Beträffande jämkningen av frihetsåren[1] och § 11 i kammarkollegiets riksdagsrelation vore mycket att säga. Förslaget hade antagits utan tillräcklig undersökning av förhållandena i landet. Kollegierna hade helt enkelt ansett de senare influtna berättelserna angående landets tillstånd tillförlitligare än dem, som till riksdagen avgivits, och togo det besynnerliga steget att föreslå ändring i vad riksens ständer fastställt. Överste Gunterfeldt, som bestridde landshövding Gyllenstiernas berättelse, hade blott rest från Tenala till Helsingfors. Landshövdingarna Yxkull, Creutz och Ladau hade troligen ej varit mycket utom sina residenser. Deputationens ledamöter däremot och många andra kunde intyga, att landets tillstånd vid evakuationen varit dåligt. Åkrarna måste ju besås för att icke invånarna skulle svälta ihjäl, men i bruk hade de icke varit. Befolkningen hade icke ens ännu riktigt repat sig, ehuru skörden 1744 och 45 varit utmärkt och 1746 någorlunda tillräcklig. Att invånarna kunde betala hälften av utskylderna bevisade icke deras välstånd utan deras trohet, som ej annat än i högsta nödfall borde sättas på sådant prov. Då de emellertid förklarat sig nöjda med avtalen, kunde dessa få äga bestånd.

3:o. Dragonregementets och adelsfanans officerare hade genom frihetsåren förlorat $^1/_2$ hästehemmansräntan.

---

[1] Se I s. 48 ff.

Kollegierna hade i anledning därav föreslagit, att de skulle få ersättning efter kronovärde men med avdrag av den $^1/_3$ förhöjning, som redan tilldelats dem på den andra hälften av räntan. Deputationen hänvisade härvid till vad som förut sagts och föreslagits, nämligen att officerarna skulle få sin lön på värvad stat; då skulle ju häste- och fördelshemmansräntorna tillfalla kronan.

4:o. De i Finland kvarblivna fruarna till officerare, vilka 1742 kommit över till Sverige, eller dessa officerares fullmäktige hade i Finland uppburit lantlönen för 1742. Deputationen ansåg kollegiernas bifall till att den borde betraktas såsom skänk av ryska kronan och ej beräknas, vara överensstämmande med billigheten. Men de officersänkor, som av ryska styrelsen fått nådår, borde icke få dem en gång till.

§ 3. Boställena borde naturligtvis även vara fria från räntor under frihetsåren, ty dessa voro ju allmänna. Att överste Gunterfeldt funnit sitt boställe Raseborg väl bibehållet, berodde på att en lagman Zimmerman fått det sig förlänat av ryska styrelsen. Andra boställen hade däremot nog fått både betala gärder och mottaga inkvarteringar. Under frihetsåren borde innehavarna naturligtvis svara för byggnaderna och egendomens hävd, såsom på andra kronohemman var brukligt. De, som efter kapitulationen kommit till Sverige och efter freden sysselsatts med de finska regementenas transport till Sverige och marsch till Skåne och Bohuslän, borde dock vara fria från ansvar i detta hänseende och även fria från ränta, kronotionde och andra utskylder under åren 1742—43. Om boställena under kriget avbränts, borde de iståndsättas av kronan, och likaså de, som efter indelningen

bevisligen ej blivit iståndsatta. Detta borde ske efter 1681 års husesynsordning och 1684 års reglemente, varjämte innehavarna under tiden borde erhålla inkvarteringspengar.

Deputationen kunde ej heller gilla kollegiernas förslag, att boställsinnehavare och landbönder skulle för skjutsar och gärder gottgöras med de räntor, som ej blivit dem beräknade under de två år, då de antingen förblivit i landet eller i Sverige uppburit sin lön av kronan. Lönen hade de för sin tjänst, och friheten borde de få tillgodonjuta som alla kronohemmansåbor.

§ 4. Efter frihetsårens slut borde boställsinnehavarna naturligtvis själva hava inseende och förvaltningen över sina löningshemman och räntor. Kollegierna hade häremot intet annat haft att invända, än att boställsinnehavarna borde hava regementsskrivarnas uträkning av vad de hade att uppbära. Detta fann dock deputationen vara onödigt, då de borde få värvad lön. Paragrafens avfattning förefaller mig något dunkel. Deputationen avser måhända de under frihetsåren icke infordrade räntor, vilka officerarna ännu kunde hava att kräva.

§ 5. K. M:ts resolution av 9 nov. 1743, att alla invånare borde få samtliga de förra årens restantier efterskänkta, var så tydlig, att den ej borde kunna giva anledning till misstolkning. Den överensstämde med ständernas skrivelse av 12 sept. 1743.[1] Vad det oaktat uttagits, borde återställas. Denna paragraf ändrades sedermera därhän, att allt skulle få förbliva vid det gamla. De vid riksdagen närvarande finska officerarna förklarade näm-

---

[1] Se I s. 93 o. 100.

ligen, att de ej mera gjorde någon talan å berörda redan betalta eller än obetalta restantier, om de finge njuta sin lön på värvad stat.[1]

§ 6. Krigsbefälets ansökning att slippa allt ansvar rörande boställena under åren 1742 och 43 hade redan behandlats i § 3.

§ 7. Slutligen ansåg sig deputationen ej kunna bifalla till officerarnas ansökning att varda befriade från lön- och betalningsavgiften,[2] ifall de erhölle sin lön efter värvad stat. Däremot borde de naturligtvis liksom landets övriga invånare befrias från alla allmänna bevillningar.

Deputationen hade vid övervägandet av allt detta även tagit rikets medellösa tillstånd i betraktande, »men när Deputation derjämte ansett nödwändigheten att underhålla Betjäningen wid godt mod och tillräckelig utkomst, så wida man will af den samma förwänta god och nyttig tjänst; så aktar Deputation försiktigheten likmätigt och för det Allmänna tilldrägeligare, att helre sjelf kjänna tyngden af skatter och utlagor, än därmed betunga des Betjänte; ty tjänsten swarar mot lönen; som en lönar, så blifwer han tjänt». Förövrigt kunde krigsbefälet sägas hava lidit mest av kriget, då dess ledamöter måste vara vid armén och ej kunde ombesörja räddandet av sin egendom. Härtill borde man ännu lägga den ansenliga kostnad de nödgats göra under kampanjen och den mistning på »equipage» de ledo vid dess slut. De borde därför ej allenast icke uteslutas från någon förmån, som förunnades deras landsmän, utan tvärtom därutöver i görli-

[1] F. D. prot. 13 febr. 1747.

[2] Se I s. 26, not 5.

gaste måtto hugnas och soulageras. Ehuru deputationen sade sig vara övertygad om, att det finska krigsbefälet »om någon krigsrörelse skulle å nyo tima — — lärer å daga lägga samma nit, tro och mandom, som ifrån äldsta tiderne, då de under Swenska Baneret förenade blifwit, förwärfwadt dem Almänt Loford», så ville deputationen dock framhålla, att de finska officerarna voro förlagda på en gränsort och sålunda mera än andra varit utsatta för alla de olyckor ett krig medförde.[1]

Det betänkande, som av lant- och sjömilitieekonomiedeputationen sedermera ingavs till riksdagen,[2] överensstämde nästan helt och hållet med det betänkande, som av finska deputationen uppsatts. § 1, § 2 p. I o. II voro till innehållet desamma, i punkt 3 tillades, att de 19449 d. 28 $^{2}/_{3}$ öre smt. som av kollegierna beräknats åtgå till ersättning för den indragna halva hästehemmansräntan, kunde användas till att betala skillnaden mellan lön på indelt och värvad stat. Punkt 4 och § 3 voro likalydande. I § 4 tillades, att vad räntepersedlarnas uppbärande vidkom, så måste de finska såväl som de svenska officerarna rätta sig efter vad ständerna bestämt eller framdeles kunde bestämma. §§ 5, 6 och 7 voro ävenledes överensstämmande med deputationens betänkande. Ständerna biföllo enhälligt betänkandet. I adeln hade dock åtskilliga medlemmar ansett, att den föreslagna friheten för boställena borde göras beroende av en undersökning in casu, men sedan Ramsay framhållit, huru obilligt det

---

[1] F. D. bet. 12 febr. 1747.

[2] Bet. dat. 5 mars, exped. 12 mars 1747. I ståndens protokoll uppgives det vara daterat 26 febr. 1747.

vore, om officerarna icke i likhet med allmogen finge allmän frihet, biföll ståndet.[1]

* * *

I samband med de Finland beviljade frihetsåren har det redan varit fråga om den nya bevillning, som vid den pågående riksdagen skulle antagas.[2] Att de finska representanterna även i detta avseende skulle försöka utverka någon lindring för sitt land var en självklar sak. Per Persson från Åbo län, Johan Barck[3] från Tavastehus län, Jonas Hockanen från Savolaks och Jacob Pålsson från Österbotten anhöllo i ett memorial,[4] att bevillningen måtte fastställas något lägre för Finland än för Sverige. Hagert uppmanades att i bevillningsdeputationen göra meddelande härom, tills deputationen hunnit uttala sig över detta skäliga »påstående».[5] Vid ett följande sammanträde föreslog deputationen, att Finland endast skulle betala hälften mot Sverige, enär landet ännu ej repat sig efter kriget och i synnerhet löntagarna under frihetsåren ej ens fått hela sin lön. Hagert fick i uppdrag[6] att framställa detta förslag i bevillningsdeputationen, som även omfattade detsamma.

---

[1] R. o. A. prot. 28 apr. 1747 (XV s. 705 ff.); prästest. prot. 28 apr.; borgarst. prot. 28 apr.; bondest. prot. 28 apr. 1747. R. St. brev i krigsärenden 29 apr. 1747. Bifölls i rådet 20 maj 1747.

[2] Se II s. 30, 33 o. 62.

[3] Johan Johansson Barck från Jockois i Pudasjocki (Padasjoki). Bondest. prot. 16 sept. 1746.

[4] F. D. handl. n:o 36. Dat. Sthm 13 mars 1747. Ink. o. uppl. 13 mars, res. 18 mars 1747.

[5] F. D. prot. 13 mars 1747.

[6] F. D. prot. 18 mars 1747.

I sitt betänkande framställer nämnda deputation följande förslag: [1]

1:o. De vid föregående riksdag beviljade frihetsåren hade till följd av överenskommelserna med Ehrenmalm för en del av befolkningen redan utlupit, för en annan del ej. De som åtnöjts med sex halva frihetsår skulle även nu slippa halva bevillningen, de andra däremot icke. För att förekomma missnöje från dessas sida borde alla invånare i Finland, såväl i städerna som på landet, under tre år fr. o. m. 1747 förskonas från hälften av denna avgift.

2:o. De städer, socknar eller byar, som redan fått eller framdeles skulle få förlängd frihet, borde under denna tid alldeles befrias från bevillningen.

3:o. Kronobetjänte, såväl militära som civila, kleresiet samt akademi- och skolstaterna och magistraterna i Finland skulle ävenledes endast erlägga hälften av vad deras vederlikar i Sverige erlade, nämligen 3% av sin lön, varvid indelt lön skulle beräknas efter vart års markegångspris. [2] De som först efter kriget inflyttat och ej lidit av detsamma borde betala hela avgiften.

Finska deputationen ansåg under sådana omständigheter ej skäl förefinnas att vidare befatta sig med denna angelägenhet.[3] Ständerna godkände sedermera bevillningsdeputationens förslag.[4] Sekreta utskottet fattade

---

[1] Bevilln. dep. bet. 30 mars 1747. Se R. o. A. prot. 11 juni. (XVI s. 221).

[2] Jmfr II s. 20.

[3] F. D. prot. 2 apr. 1747.

[4] R. St. brev 13 okt. 1747. Civilexp. reg. 27 okt. s. å. R. o. A. prot. 11 juni 1747 (XVI s. 221); prästest. prot. 18 maj; borgarst. prot. 16 juni; bondest. prot. 26 juni 1747.

emellertid senare, delvis i strid häremot, följande beslut. Enligt den allmänna bevillningsförordningen av 27 juni[1] skulle årets bevillning fördelas mellan städerna på samma sätt som 1744, då de finska städerna ingenting betalade. En del landshövdingar hade emellertid frågat, huru man skulle förfara med dessa städer. Utskottet förklarade, att de, som fått 6 halva frihetsår, rätteligen borde betala hälften, de andra hela bevillningen. Då emellertid de svenska städerna redan på 1744 års grund fördelat kontingenten, så följde därav, att de finska städerna förskonades för det innevarande året och sålunda erhållit 4 i stället för de 3 utlovade frihetsåren; dock borde de betala ½ fönsterluftavgiften. För framtiden skulle så i stad som på land halva bevillningen betalas t. o. m. 1749 enligt K. M:ts brev av 27 okt. 1747. Från avgiften för peruker, styvkjolar, vagnar och chäser borde de liksom alla andra i år vara förskonade[2].

I anledning av den av ett antal bondefullmäktige från Åbo län inlämnade anhållan[3] om befrielse från kontributioner, bevillningar och andra extra utskylder samt förskoning från erläggande av 1743 års ¼ ränta, framhöll deputationen, att bevillningsdeputationen gjort vad göras kunde. Vad ¼ räntan vidkom, lovade Mollin inkomma

---

[1] Se Modée III s. 2417. Kungörelse av den 3 juli 1747.

[2] S. U. brev n:o 127, tom. II, 10 dec. 1747. Civilexp. reg. 9 febr. 1748. Statsdeputationen hade i ett bet. av 7 nov. föreslagit, att de finska städerna skulle taxeras efter 1734 års bevillningsplakat, som saknade generalkontingent och endast hade en lindrig personlig taxation. S. U. prot. 10 dec. 1747, pag. 2944.

[3] Se II sid. 32.

med ett utlatande [1]. Vid ett senare sammanträde uttalade han såsom sin åsikt, att denna ränta ej kunde krävas, enär K. M:t vid förra riksdagen ej haft avseende på 1743, utan förordningen gällde år 1744. Dessutom hade alla resterande skatter efterskänkts genom brevet av 9 nov. 1743, som Mollin ansåg gälla även skatterna från 1743. Deputationen önskade, innan den fattade sitt beslut, hava del av K. M:ts förordning rörande denna angelägenhet [2]. Även Jacob Pålsson och Antila hade anhållit om att få restantierna efterskänkta. [3] Då frågan upptogs till avgörande, understödde Baars och Busk de inlämnade ansökningarna, varvid den förre påpekade, att landshövding Gyllenborg genom utslag av 9 april 1747 pålagt några augmentsbönder i Gislom by i Perna att till sina räntetagare erlägga ½ 1743 års ränta. Samma Baars framhöll även vid ett annat sammanträde, att då armén slutligen drog sig från Borgå, spannmål hade ur magasinen utdelats bland allmogen, ehuru den till stor del senare tagits av fienden. Han önskade nu vinna en uttrycklig försäkran om att även denna säd var inbegripen bland de ej mera krävbara restantierna. Jacob Pålsson och Antila hade även i sitt memorial framställt samma krav. [4] Deputationen fann, efter att hava genomgått de saken berörande handlingarna, att ett missförstånd förelåg och beslöt att i ett betänkande vända sig till ständerna med uppmaning att i överensstämmelse med vad vid före-

---

[1] F. D. prot. 2 apr. 1747.
[2] F. D. prot. 9 apr. 1747.
[3] Se II s. 36.
[4] Se II s. 36.

gående riksdag utlovats, efterskänka alla räntor och skulder t. o. m. 1743 [1], däri inbegripna även kronans fordringar för den spannmål som »capitulationstiden» utlånades eller utdelades åt allmogen. Detta så mycket mera som »Crono- och Skatteallmogen vid the slutne afhandlingar tillbudit sig att vilja emot förenämde årens räntor qvitta the hos Cronan för giärder och skiutsningar ägande fordringar.» Vidare önskade deputationen uttryckligen hava framhållet, att inga av de utskylder, som ej omnämnts i frihetsbrevet av den 9 nov. 1743, finge inkrävas.

I motiveringen betonar deputationen, att »rätta orsaken till Finlands lägervall och invånarnes fattigdom är, att the efter förr uthärdade krig och förödelser aldrig blifvit med någon så tillräckelig lindring understödde, att the hunnit till någon välmåga, innan the ånyo varit thylika öden underkastade, hvaraf man sedt, thet en åbo efter annan nödgats lemna the uptagne hemman, emedan han med all thess svett och möda knapt kunnat äga ett uselt lifsuppehälle, mindre mägtat erlägga the dryga utlagor och således aldraminst förhoppning att någonsin komma till något välstånd, hvilket trångmål så länge thet icke uphielpes, måste landtbruket qväfjas och aldeles i vanhäfd förfalla» [2].

Slutligen anhöll deputationen, att »Riksens Ständer ville på thet eftertryckeligaste härom föranstalta, på thet Finska inbyggarne måge verkeligen till godo niuta the

---

[1] Jmfr II s. 80.

[2] R. o. A. prot. XVII s. 29.

författningar, Kongl. Maj:t och Riksens Ständer tid efter annan giöra till theras och landets upkomst och vältrefnad [1].»

Ständerna remitterade ärendet till sekreta utskottet [2], som emellertid beslöt att lägga ärendet ad acta med följande motivering. Då invånarna i Finland fått 3 hela eller 6 halva frihetsår borde det kunna anses vara tillfyllest. Hade någon blivit orättvist behandlad, skulle nog landshövdingarna hjälpa. Bleve förslaget förverkligat, skulle kronan göra för stora förluster. Då ständerna endast remitterat ärendet till utskottet, skulle det läggas ad acta [3].

Det i § 46 av allmogens allmänna besvär gjorda yrkandet, att fjärdepartsräntan för 1743 skulle efterskänkas, förkastades även. Bondeståndet, biträtt av borgarståndet, beslöt nämligen utesluta denna paragraf i förlitan på att finska deputationens nyssnämnda betänkande skulle godkännas. De båda andra stånden godkände likväl senare paragrafen ifråga, ehuru förgäves [4].

Redan vid föregående riksdag hade frågan om ersättning för till armén gjorda leveranser flerfaldiga gånger varit före, varvid riksdagen även beslutit ersättningens beviljande [5]. Men verkställigheten tyckes på somliga

---

[1] F. D. prot. 2, 9 o. 29 apr., 21 maj 1747. Bet. dat. 25 maj s. å.

[2] R. o. A. prot. 15 nov. 1747 (XVII s. 28 f); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 7 dec.; bondest. prot. 7 dec. 1747.

[3] S. U. prot. 10 dec. 1747, pag. 2946.

[4] R. o. A. prot. 1 dec. 1747 (XVII s. 67); prästest. prot. 5 nov. o. 3 dec.; borgarst. prot. 12 aug. 1747 (finnes i ett prot. utdr. av detta datum bl. allmänna besvärsdeputationens handlingar pag. 1120—1124); bondest. prot. 17 dec. 1746, 1 juni 1747.

[5] Se I s. 10, 12, 22, 23, 81, 88, 118, 122, 123, 127, 128 o. 130.

håll väl länge låtit vänta på sig. Busk klagade i ett av sina memorial [1] över att ersättning ej givits i Hollola härad, och Hästsko meddelade, att detsamma varit fallet i Raseborgs härad. Deputationen föreslog, att ständerna i anledning härav skulle förnya sitt beslut från den 12 sept. 1743 samt låta verkställa en undersökning angående orsakerna, varför detta ej följts [2]. Ständerna biföllo dessa beslut [3], som av regeringen verkställdes genom brev till utredningskommissionen, som uppmanades icke endast att ofördröjligen verkställa den anbefallda likvidationen utan ock att vidhandengiva orsaken till dröjsmålet [4].

Ett ersättningsmål, som ägde en viss principiell betydelse, hade väckts av en del fullmäktige för de finska städerna. De hade såsom tidigare nämnts anhållit om befrielse från att återbetala de summor, vilka tilldelats deras fullmäktige, medan landet innehades av fienden. En enahanda anhållan inlämnades även av biskop Nylander å det finska prästerskapets, ävensom av Pålsson och Busk å böndernas vägnar [5]. Deputationen beslöt kommunicera ärendet med kammarkollegiet och statskontoret och av dem begära upplysning om summornas storlek [6].

Kammarkollegiet och statskontoret uttala sig i ett

---

[1] Se II s. 39. Jmfr även II s. 80.

[2] F. D. prot. 30 jan., bet. dat. 9 febr. 1747.

[3] R. o. A. prot. 1 juli o. 3 nov. 1747 (XVI s. 280 o. XVII s. 5); prästest. prot. 17 sept.; borgarst. prot. 12 aug.; bondest. prot. 18 mars 1747. R. St. brev i krigsärenden 5 nov. 1747.

[4] Krigsexp. reg. 16 dec. 1747.

[5] Se II s. 39 f.

[6] F. D. prot. 8, 9 o. 30 jan. 1747.

långt betänkande [1] om ovanrelaterade ansökningar. Till först redogöres för frågans behandling vid föregående riksdag [2] och för sekreta utskottets beslut i denna angelägenhet. Utskottet hade uttryckligen framhållit, att de ifrågavarande understöden borde betraktas såsom förskott från kronan. Då detta förskott emellertid för mången varit långt ringare, än vad han betingat sig i orten, så skulle honom framdeles ej förmenas att efter fredsslutet hos sina principaler utsöka det felande beloppet. Det förskott kronan gjort borde likväl först infordras. De erforderliga summorna skulle tagas av extra utgiftsmedlen; dock skulle det som räddats av Fredrikshamns eller andra finska städers avlöningskassor främst användas för dessa städers fullmäktige. Detta allt hade K. M:t godkänt och givit statskontoret befallning att därom draga försorg genom brev till landshövdingarna i Finland.

Statskontoret hade inalles utassignerat 19 143 d. 28 ö. 16 p. smt och efter freden till alla landshövdingarna i Finland och Österbotten sänt extrakt över de medel fullmäktige förskottsvis åtnjutit. Utskottet hade sålunda bestämt, att medlen skulle betraktas såsom förskott, vilket K. M:t genom reskriptet av 13 dec. 1742 tillkännagivit statskontoret. K. M:t hade även genom ett annat reskript av 18 juni 1744 på konsistorii i Borgå föreställning om befrielse från återbetalningsskyldigheten yttrat, att berörda prästerskap ej kunde befrias; dock skulle de fattigare prästerna få tillstånd att efterhand betala sin del.

---

[1] F. D. handl. n:o 86. Dat. Sthm 23 apr. 1747. Ink. o. uppl. 15 maj, avgj. 29 maj 1747.

[2] Se I s. 134 ff.

K. M:t hade därjämte av den förskjutna summan efterskänkt så mycket, som prästerna i den till Ryssland avträdda delen bort ersätta. En enahanda ansökning av konsistoriet i Åbo av 16 nov. 1744 hade likaledes avslagits på grund av statsverkets medellösa tillstånd samt emedan riksdagsfullmäktige åt de hemmavarande utverkat frihetsår utan föregående undersökning. På grund av allt det anförda kunde kammarkollegiet och statskontoret ej tillstyrka, att det som på detta förskott redan kunde vara betalt skulle till vederbörande återbetalas eller att det ena ståndet härutinnan skulle njuta mera förskoning än det andra. Slutligen upplyses om, att i Åbo och Björneborgs län redan influtit 1 206 d. 16 öre, i Kymmenegårds län 1 716 d. 31 $^1/_3$ öre, i Österbotten 778 d., allt smt, samt att statsverket högeligen vore i behov av att det, som ännu återstode, skyndsamt skulle ersättas.

En specificerad förteckning på de understöd, som under riksdagen 1742—43 utdelades åt fullmäktige från Finland, finnes bifogad. Ur denna må följande sammandrag meddelas:

Prästernas 7 fullm. erhöllo	....	7 154 : 7 : 8	smt
Städernas 12 » »	....	7 795	»
Allmogens 15 » »	....	4 194 : 21 : 8	»
	Summa	19 143 : 28 : 16	»

Understödens belopp växlade för prästerna mellan 369 d. för prosten Werander, som dock endast under år 1742 uppbar detsamma och 1 494 d. 21 öre 8 penningar för biskop Juslenius. Av städernas fullmäktige erhöll rådman Z. Wacklin från Uleåborg 73 d. Även han upp-

bar understödet endast år 1742. Wechter, Noréen och Hagert uppburo envar 1 167 d. Den sistnämnde hade likväl endast förbehållit sig 400 d. jämte respengar [1]. Bland bönderna erhöll Erik Mårtensson från Nyland endast 48 d. 21 $^{1}/_{3}$ öre, enär han redan tidigt avled [2]. Största beloppet erhöll Henrik Johansson från Åbo län, nämligen 389 d.

Kollegiet och statskontoret hade sålunda avstyrkt, men deputationen var av den åsikten, att ständerna 1743 ej beviljat de ifrågavarande medlen som förskott, ehuru statsdeputationen i sin expedition använt detta uttryck, utan såsom understöd [3]. De fullmäktige hade ju arbetat för hela rikets väl, och deras väljare hade varit tvungna att underhålla fullmäktige även vid den av ryssarna sammankallade lantdagen. Deputationen ansåg, att denna anhållan borde bifallas och framhöll, att landets invånare åtminstone icke borde behöva betala mera än för tiden från freden och till riksdagens slut: Ifrån denna summa borde då även avdragas, vad de fullmäktige fått vid sin avresa från landet år 1742 [4]. I betänkandet ingår en lång relation av ärendets behandling vid föregående riksdag. Denna relation är dock så till vida oriktig, att där påstås, att ursprungligen endast borgarståndet föreslagit medlens utanordnande såsom förskott, medan i själva verket även bondeståndet gjort detsamma. I slutet av betänkandet framhålles dessutom, att de finska full-

---

[1] Jmfr I s. 135 not 1.

[2] Busks uppgift i memorialet, att summan för Erik Mårtensson steg till 405 d. 21 $^{1}/_{3}$ öre, måste bero på en misskrivning. Se II s. 39.

[3] Detta var ej överensstämmande med faktiska förhållandet. Se I s. 136.

[4] F. D. prot. 29 maj 1747.

mäktige knappast varit i tillfälle att bevaka Finlands intressen, då de varit avskurna därifrån [1]. Ständerna beslöto på prästeståndets förslag, att förskotten, enär de finska fullmäktige ej kunnat föra sina kommittenters talan utan blott arbetat för det allmänna, skulle utkrävas endast för tiden mellan fredens avslutande och riksdagens slut. Dock kunde det, som möjligen därav redan inbetalats, ej mera återbäras »till undvikande af irring och oreda i räkenskaperne.» [2]

Det var sannolikt i anledning av denna fråga, som landshövding Wrede inlämnade ett memorial [3] med förslag, att en viss summa måtte stadgas såsom dagtraktamente för allmogens riksdagsmän i hans hövdingedöme och att de fullmäktige måtte få medlen såsom förskott av kronan, då deras huvudmän bodde så långt borta, att det var svårt att så ofta som nödigt vore sända växlar. Deputationen fann denna fråga vara av sådan art, att den ej hade anledning att befatta sig därmed. Om traktamentet borde fullmäktige och huvudmän överenskomma eller vända sig till bondeståndet, och i fråga om förskotten borde de vända sig till vederbörande [4].

Rörande biskop Browallius' memorial med anhållan om rätt för Åbo akademi att få uppbära sina räntor, utan att dess bönder skulle få någon ytterligare frihet [5],

---

[1] F. D. bet. 30 maj 1747. Ärendet förehades 8, 9 o. 30 jan., 15, 29 o. 30 maj 1747.

[2] R. o. A. prot. 21 aug. 1747 (XVI s. 413); prästest. prot. 28 juli; borgarst. prot. 5 aug.; bondest. prot. 14 aug. 1747. R. St. brev 12 sept. 1747. Civilexp. reg. 30 sept. s. å.

[3] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[4] F. D. prot. 25 maj 1747.

[5] Se II s. 36 ff.

uttalade deputationen, att akademin ägde sina hemman med frälserätt och således borde få fritt förvalta dem, [1] vartill ständerna biföllo [2]. Bondeståndet dock endast emedan de trenne övriga stånden redan gjort det och någon ändring sålunda ej stod att erhålla.

Biskop Nylanders begäran, att det karelska prästerskapet måtte få ersättning för den i Karelen vanliga deputaten och vinsäden för år 1742 [3], avslogs av deputationen, emedan Sverige ej var skyldigt att avlöna betjäningen under den tid landet lydde under Ryssland. Det stode de sökande fritt att med sin anhållan vända sig till ryska kronan [4].

Samma råd att vända sig till vederbörande, i detta fall rikets kansli [5], gavs även Busk i anledning av att han till deputationen inlämnat § 7 av Hollola härads enskilda besvär med anhållan om nya avskrifter av K. M:ts resolutioner, som under kriget blivit förstörda [6].

Utom Forsells tidigare nämnda anhållan om ersättning för under kriget lidna förluster [7] inlämnades till deputationen även en annan enahanda ansökning. Major Kihlström, ryttmästar Kræmer, kaptenerna Depong och Duncker samt fältväbeln Duncker anhöllo om ersättning för den skada deras egendom i Villmanstrand och

[1] F. D. prot. 7 apr., bet. dat. 27 apr. 1747.

[2] R. o. A. prot. 5 dec. 1747 (XVII s. 200); prästest. prot. 10 juni; borgarst. prot. 3 dec.; bondest. prot. 7 dec. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 7 jan. 1748.

[3] Se II s. 41.

[4] F. D. prot. 11 mars 1747.

[5] F. D. prot. 7 mars 1747.

[6] F. D. handl. n:o 34. Odat. Inl. o. uppl. 7 mars, avgj. 9 mars 1747.

[7] Se II s. 56.

Fredrikshamn tagit under kriget, och för den förlust de fått vidkännas, genom att deras egor befunno sig på numera ryskt område [1]. Deputationen diskuterade först, huruvida den hade rätt att upptaga sådana mål, men efter att hava tagit kännedom om ständernas diskussion rörande deputationens instruktion, enades man om att upptaga saken och avgiva utlåtande. Under förmodan, att flere dylika mål skulle inkomma, uppsköts likväl med frågans avgörande [2]. I likhet med Forsells anhållan remitterades ärendet sedermera med rekommendation till sekreta utskottet, [3] som emellertid avslog densamma, emedan det kunde bliva ett betänkligt prejudikat [4].

De 14 officersänkornas ansökning [5] om deputationens förord för erhållande av pension behjärtades av deputationen, men kunde den dock ej befatta sig därmed, utan uppmanade de sökande att än en gång vända sig till vederbörande [6].

Vid föregående riksdag hade ett antal finska präster, som antingen förlorat större eller mindre delar av sina församlingar eller eljes lidit genom kriget, fått rätt att komma på förslag utan provpredikan eller också direkt förordnas till något ledigt pastorat [7]. Även till denna riksdag hade ett antal dylika ansökningar inlämnats.

---

[1] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. prot. 28 jan. 1747. Jmfr. II s. 11 f.

[3] F. D. prot. 11 apr. 1747.

[4] S. U. prot. 30 maj 1747 s. 1628. Major Kihlström inlämnade senare ett memorial i samma syfte till adeln, men det remitterades även denna gång till S. U. R. o. A. prot. 19 aug. 1747 (XVI s. 402).

[5] Se II s. 41.

[6] F. D. prot. 5 maj 1747.

[7] Se I s. 32 f.

Då frågan om vicepastorn i Pälkjärvi Imanuel Foenander[1] förevar till behandling i deputationen, lovordades Foenander på det bästa av biskop Nylander, men då det bland de 35 återstående pastoraten i Borgå stift icke fanns någon ledighet, föreslog han Orihvesi eller Karkku i Åbo stift. Deputationen ansåg sig likväl icke kunna upptaga detta ärende till behandling, ehuru den nog hade sig bekant, att vid förra riksdagen en del prästmän på enahanda grund erhållit pastorat. De sökande uppmanades för den skull att vända sig till ständerna. Sina handlingar kunde de återfå.[2]

Kyrkoherden Zacharias Cygnæus' från Mäntyharju anhållan[3] fann deputationen visserligen värd att understödas, men ansåg sig dock icke hava rätt att syssla med detta enskilda fall. Sökanden hänvisades därför ävenledes till ständerna.[4]

* * *

[1] Se II s. 41.

[2] F. D. prot. 10 febr. 1747. De sökande vände sig även till ständerna och föreslogo, att F. skulle erhålla Janakkala eller Orihvesi. Ständerna biföllo till, att han skulle få Janakkala. R. o. A. prot. 7 aug. 1747 (XVI s. 332). Ståndet dels godkände, dels remitterade till K. M:ts avgörande ett antal icke närmare angivna ansökningar rörande befordringar o. dyl. Förmodligen inbegreps nämnda ärende därunder. Prästest. prot. 8 o. 12 juni; borgarst. prot. 28 apr.; bondest. prot. 22 apr. o. 10 juni 1747. R. St. brev 10 aug. 1747. Civilexp. reg. 12 sept. s. å.

[3] Se II s. 42.

[4] F. D. prot. 20 o. 23 febr. 1747. Även Cygnæus vände sig till ständerna, som beslöto, att konsistoriet i Åbo borde få befallning att förordna honom utan provpredikan till Paldamo socken. I bondeståndet hade först föreslagits Limingo pastorat. Prästeståndet hyste betänkligheter mot hela förslaget, emedan det innebar ett ingrepp i

Här må ytterligare i korthet redogöras för ett antal finska ärenden, vilka avgjordes av ständerna utan finska deputationens hörande.

Lant- och sjömilitieekonomiedeputationen samt kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen hade i ett gemensamt betänkande uttalat sig över en mängd av rusthållarna vid Åbo läns livdragonregemente inlämnade besvärspunkter [1]. Dessa rörde dels särskilda rustningspersedlar och tiden, då utrustningen skulle vara komplett, dels andra frågor, av vilka de viktigaste här må uppräknas.

Rusthållarna anhöllo att få ersättning för såväl de resterande augmentsräntorna som för de under frihetsåren ute-

---

konsistoriernas rättigheter. R. o. A. prot. 21 okt. 1747 (XVI s. 609); prästest. prot. 7, 14, 19 o. 21 aug.; borgarst. prot. 17 sept.; bondest. prot. 20 juli o. 22 okt. 1747. R. St. brev 22 okt. 1747. Civilexp. reg. 27 okt. s. å. Cygnæus kunde förövrigt ej erhålla det avsedda pastoratet, enär församlingen, trots vederbörandes bevekliga framställning, enhälligt röstat på kaplanen i Uleåborg Munselius. Civilexp. reg. 9 aug. 1748. Kunde möjligen Cygnæus' förbindelse med ryssarna hava inverkat på denna utgång? Om dessa förbindelser varit kända för Nylander och av brottslig art, skulle han knappast givit ett berömmande intyg åt Cygnæus. Emellertid kunde man måhända tänka sig, att Rumjantsev missuppfattat Cygnæus' och Argilanders förslag, på samma sätt som han missuppfattat ändamålet med petitionerna från Uleåborg och Ijo. Jmfr Danielsson: *Die nordische Frage* s. 44 ff.

Även biskop Nylander erhöll Mörskom samt löfte om första lediga pastorat i närheten av Borgå i stället för de förlorade prebendena Willmanstrand med Lappvesi och Taipalsaari. Förslaget rönte dock rätt mycken opposition utom i prästeståndet. R. o. A. prot. 5 juni o. 27 aug. 1747 (XVI s. 181 o. 419); prästest. prot. 2 juni; borgarst. prot. 2 juni o. 1 juli; bondest. prot. 2 juni o. 20 juli; S. U. prot. 26 mars 1747. R. St. brev 10 sept. 1747. Civilexp. reg. 18 sept. s. å.

[1] R. o. A. prot. 27 maj 1747 (XVI s. 118 ff.).

blivna halva augmentsräntorna [1]. Vardera dessa ansökningar avslogos. Däremot bifölls, att även ståndspersoner, som innehade rusthåll, finge lösa dem till skatte på samma villkor som allmogen [2].

Vidare besvärade rusthållarna sig över den betungande brevföringsskyldigheten och över den provision om 5 à 6% som överstarna erhöllo av de för regementets beklädnad anslagna medlen. I den sista paragrafen anfördes klagomål över att överste Muhl låtit dragoner komma 4 à 5 mil för att hos honom förrätta dagsverken samt straffat dem med ända till 10 par spö, om de icke infunnit sig. Detta förfarande väckte ogillande i adeln och remitterades till K. M:t [3].

Särskilda paragrafer av allmogens allmänna besvär hava tidigare omtalats [4]. I detta sammanhang bör ännu nämnas § 42 rörande en besparingskassa vid Hamiltonska regementet och § 58 rörande frihetsår för allmogen i Österbotten i anledning av den därstädes inträffade boskapsstörtningen [5]. Ingendera paragrafen avgjordes vid riksdagen, men genom en kunglig resolution frikallades samtliga rusthållare från avgifter till besparingskassor under år 1747 [6]. I § 30 av resolutionen på krigsbefälets allmänna besvär bestämdes, att de officerare och betjänte,

---

[1] Se II s. 69.

[2] Se II s. 66 ff.

[3] R. St. brev i krigsärenden av 14 dec. 1747. Krigsexp. reg. 20 apr. 1748. Jmfr även § 49 av resol. på allmog. allm. besvär 21 jan. 1748. Modée IV 2555.

[4] Se II s. 58, 59, 63, 70 o. 88.

[5] Bondest. prot. 17 dec. 1746 o. 10 jan. 1747.

[6] Krigsexp. reg. 20 apr. 1748. Jmfr II s. 28 o. 71.

som mist sina boställen, skulle få nöja sig med inkvartering, tills de fått nya [1].

Jomala och Saltvik socknar berättigades att för sina kyrkoreparationer upptaga kollekt över hela riket [2]. Den under Sverige lydande delen av Pyttis jämte Elimä skulle bliva annex under Degerby, som skulle få egen präst [3]. Anslaget för kyrkoreparationen har tidigare omtalats [4]. Tillvägagångssättet vid prästval i finska församlingen i Stockholm var föremål för utförliga diskussioner vid riksdagen [5].

Även enskilda personer erhöllo ersättning för under kriget lidna förluster. Sålunda erhöll v. Rosen en gåva av 30,000 d. smt. såsom ersättning för vad han under kriget förlorat [6]. Denna gåva bör väl närmast betraktas som en partibelöning och icke som en ersättning för verkliga förluster [7]. Sent omsider erhöllo nu även Clayhills och Gowenius den redan vid föregående riksdag föreslagna ersättningen [8]. En ersättning, ehuru icke för förluster under kriget, erhöll lektor Kraftman för de hemman han nödgats avstå till Degerby [9]. På borgarståndets förslag beslöto ständerna utse Gottfr. Weckström

---

[1] Modée IV s. 2612 § 30 av resol. på krigsbef. allm. besvär av 11 febr. 1748.

[2] R. St. brev 20 aug. 1747. Civilexp. reg. 26 aug. s. å.

[3] R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 21 jan. 1748.

[4] Se II s. 56 not 4.

[5] Jmfr R. o. A. prot. 2, 11 o. 26 juni 1747. (XVI s. 133, 224 o. 275).

[6] R. St. brev 5 mars 1747. Civilexp. reg. 6 mars s. å.

[7] Jmfr Malmström III s. 412.

[8] R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 1 mars 1748.

[9] R. St. brev 20 juli 1747. Civilexp. reg. 4 aug. s. å.

till rådman i Degerby [1]. Såsom ett kuriosum må slutligen omnämnas, att Stephan Partanen av regeringen erhöll skattefrihet för sitt $1/4$ hemman Pardala under sin och sin hustrus livstid såsom belöning för nit och välförhållande under kriget [2]. Ersättningsanspråk, som av några officerare, överstelöjtnanten Axel Modelin, fänrik Apolloff och officeraren J. C. Gustafsson (Natt och Dag) framställts, remitterades av adeln till sekreta utskottet [3].

Till sist må ännu anföras, att övre och nedre Torneå socknar fingo av regeringen avslag på sin anhållan att i likhet med Österbotten erhålla 3 års skattefrihet [4]. Däremot erhöll staden Öregrund i Uppland 6 års skattefrihet [5].

* * *

Härmed är undersökningen rörande deputationens behandling av ärenden framkallade av de vid föregående riksdag beviljade frihetsåren avslutad. Deputationens uttalanden präglas alltigenom av strävandet att iakttaga ett rättvist och billigt förfarande. Där förlusterna eller lidandena voro bevisade eller eljes klara, drog den sig icke för att föreslå ytterligare lättnader, men den försökte å andra sidan, med tanke på rikets medellösa tillstånd, undvika att oförsiktigt bevilja förmåner, där fordringarna syntes överdrivna eller förlusterna ej voro noggrant upp-

---

[1] R. St. brev 21 okt. 1747. Inkom i rådet 7 nov., men någon resolution finnes ej antecknad.

[2] Civilexp. reg. 10 juli 1747.

[3] R. o. A. prot. 12 aug 1747 (XVI s. 354). Jmfr även II s. 95 not 4.

[4] Civilexp. reg. 19 sept. 1747.

[5] R. St. brev 27 mars 1747. I rådet 31 mars s. å.

givna. Deputationen var ävenledes mån om att ej överskrida sina genom instruktionen angivna befogenheter. Detta omdöme bestyrkes av att ständerna i allmänhet gillade deputationens förslag, även i sådana fall då de avveko från kollegiernas.

Av städerna erhöll endast ett mindretal den önskade förlängningen av frihetsår, nämligen Borgå, Helsingfors, Gamlakarleby och Uleå, medan de övriga anvisades att efter laga undersökning med förnyad anhållan vända sig till vederbörande. Av landsbygdens enahanda ansökningar var det endast Karelens och Kymmene härads, som deputationen ansåg sig omedelbart kunna tillmötesgå, och åtminstone vidkommande Karelen skedde detta endast med tvekan.

Den av Ehrenmalm genomförda jämkningen av frihetsåren ogillades på det högsta. Hade icke en känsla av det onyttiga i att uppehålla sig vid sådant, som ej mera kunde göras om, verkat hämmande, hade väl omdömet utfallit än strängare. Klandret riktades självfallet ej mot Ehrenmalm, utan mot styrelsen. Måhända bidrog denna jämkning emellertid i någon mån till att förmå deputationen att föreslå en del skattelättnader för landet. Detta gällde i främsta rummet den vid riksdagen antagna bevillningen, vid vilken även löntagarnas intressen tillgodosågos. I sammanhang därmed står deputationens förslag rörande officerarnas avlöning under frihetsåren, ehuru det, såsom nämnts, ej av ständerna slutbehandlades.

De i denna avdelning behandlade ärendena voro, huru mycken tid de än togo i anspråk och huru viktiga de än för ögonblicket kunde förefalla, icke av så genomgripande betydelse, som de, vilka i det följande skola skärskådas.

Kap. II.

Ärenden rörande Finlands uppkomst.

AVD. I.

Memorial rörande Finlands uppkomst, jordbrukets höjande och därmed sammanhängande frågor.

Utom uppgiften att avhjälpa de mångahanda svårigheter och misshälligheter, vilka framkallats av hattarnas olyckliga krig och av de vacklande försök, som gjorts för att lindra nöden, hade deputationen en annan, mera vittsyftande uppgift, som låg i arbetet för vad man i tidens handlingar benämnde Finlands uppkomst. Detta ämne beröres i flertalet av deputationens akter och omfattas med ett intresse, vida livligare än det, som kommit de förut behandlade ärendena till del. I finska deputationen funnos många nitiska målsmän för det i medlet av 1740-talet uppflammande intresset för jordbruket. Genom att arbeta för denna närings höjande trodde man sig bäst kunna befordra landets ekonomiska framåtskridande och därjämte möjliggöra en starkare folkökning. Härigenom skulle den ständigt hotande undervikten i handel avvärjas, samtidigt som rikets militära säkerhet ökades. Av det stora program, som nu framlades, kunde visserli-

gen endast en ringa del förverkligas, men i många avseenden lades dock en betydelsefull grund för landets framtida förkovran.

Liksom i föregående kapitel skola även här alla till deputationen inlämnade memorial rörande Finlands uppkomst återgivas i ett sammanhang.

Ett av de märkligaste aktstycken, som inlämnades till deputationen, var Ehrenmalms utförliga memorial [1] rörande folkbristen i Finland och medlen till dess avhjälpande. Ehuru det tidigare publicerats, anser jag mig likväl böra här i huvudsak referera dess innehåll.

»Att myckenheten af fålk är et Rikes och Lands styrko är en ostridig sanning», och att Finland i slutet av 1600-talet hade en större folkmängd än nu, bevisas så väl av mantalslängderna som av de talrika ödeshemmanen. Hurudan bristen på folk nuförtiden är, framgår ävenledes av mantalslängderna, enligt vilka man knappast kan räkna mera än 1 $^{3}/_{4}$ karl på ett hemman. Att få åbor till lediga hemman är ytterst svårt, och gamla odlingar gro igen av brist på armar. Bristen är dock olika kännbar i olika delar av landet. Den gör sig mindre gällande i Savolaks och de övre socknarna av Tavastehus och Björneborgs län, men är stor i Nyland, Åbo län och Österbotten.

Det är rätt eget, att de delar av landet, vilka på Ehrenmalms tid lika så väl som nu voro tätast befolkade, ansågos lida mera av folkbrist än de glesare bebodda. På samma sätt ansågos i Sverige Dalarna, Värmland och sär-

---

[1] F. D. handl. n:o 61. Odat. Inl. o. uppl. 24 apr. 1747. Publ. av A u g. H j e l t i Hist. ark XVI, sid. 94 ff.

skilt Finnskogarna [1] hava överflöd på folk, och berodde detta troligen på att dessa trakters extensiva jordbruks- och näringsliv lätt hade en relativ överbefolkning till följd. I Finland ledo däremot de mera framskridna kustlänen av brist på arbetskraft, som på grund av särskilda orsaker där gjorde sig gällande. Klart är, att just dessa tätare befolkade trakter lidit mera av krigen och varit utsatta för större förluster i befolkningsväg än ödemarkerna. Då de industriella inrättningarna och städerna, vilka voro i behov av folk, lågo just i dessa trakter, blev bristen ännu mera kännbar.

De viktigaste orsakerna till denna folkbrist voro enligt Ehrenmalms åsikt: 1:o Stora ofreden, som genom de mångfaldiga rekryteringarna, genom härjningarna och genom bortförande i fångenskap av tusentals personer, fullkomligt ödelagt vida trakter. 2:o De svåra missväxter, som tid efter annan yppade sig i landet, härrörande dels av stark väta om sommaren, dels av starka nattfroster, förorsakade av de talrika kärren och morasen. Missväxternas svåra följder och långvarighet tillskriver han bristen på utsädesförråder och hänvisar till missväxtperioderna 1694—98 och 1722—27.

En förmodan, som ligger nära till hands, är den, att i synnerhet de tätare befolkade trakterna med sin i främsta rummet av jordbruk — visserligen ytterst primitivt enligt våra begrepp — levande befolkning voro mera känsliga för missväxt än ödemarksbygderna, där befolkningen endast bedrev svedjebruk och något boskapsskötsel, men därjämte jakt, fiske och skogsbruk. Jordbruket gav na-

[1] Jmfr exempelvis samma memorial sid. 108.

turligtvis en mycket osäker bärgning, varemot de andra näringarna sannolikt voro mera stabila.

Vidare anser Ehrenmalm 3:o osäkerheten i förhållandet till Ryssland samt bristen på fästningar och ett ordnat gränsförsvar avhålla folk från att bosätta sig i Finland eller att använda sina medel till landets uppkomst. Därjämte vore 4:o villkoren för tjänstefolk och annat »gement fålk» bättre på ryska sidan och särskilt i Estland, varför mycket folk utvandrade dit, varjämte av samma orsak många även flyttade till Sverige. 5:o Den svåra och dryga skattläggningen på de oindelta hemmanen i Finland vållade, att hemmansbruk ansågs för stor träldom och undflyddes; särskilt vittnade Österbotten och Åland därom. »När ingen rätter grund blifwer tagen til skattens formerande, af orternes belägenhet och deras egenskap, så kan eij annat än stora fel härwid före löpa, och blifwer jordabruket så mycket beswärligare, när den dryga och Årliga skatten ökes, med en swår förwandling samt extraordinarie pålagor och Bewillningar». 6:o Bristen på industriella anläggningar hämmade även befolkningens tillväxt. Han hade gjort den erfarenheten, att »på de ställen, hwar(e)s(t) Skepsbyggeri, Sågwärk, Iärnbruk och andra slika til landets behof, samt Handelens utwidgande angelägna och nyttiga wärk warit inrättade, så har i missväxt Åren Almogen sig bärgat, och eij blifwit twungne at öfwergifwa deras Hemman och flytta sig til andra orter och således blåtta landet af Fålk». 7:o Det självsvåld som varit och ännu vore rådande att allmogens barn flyttade till städerna för att där föda sig med lanthandel, »öhlsälgning och annat slikt näringssät», icke endast minskade tillgången på folk för jordbruket utan möjliggjorde dessutom utvägen att

»på Borgare Fartyg» komma över till Sverige eller andra främmande orter. Allmogens vid riksdagen förda klagan över detta missbruk samt över att den inte fick behålla sina egna barn till gårdens bruk bestyrkte honom i hans åsikt. 8:o Den lätthet varmed icke endast allmogens utan även soldaters, dragoners och torpares barn blevo antagna i skolorna, där de uppehöllo sig en tid för att sedan flytta ur landet eller taga en tjänst som mera skadade än gagnade landet, var ävenledes ett förkastligt missbruk. 9:o Hittills hade heller intet gjorts för att locka folk att antingen stanna i landet eller att återvända om de flyttat bort. 10:o Slutligen hade inga försträckningar gjorts till landets uppodlande eller till inrättande av nyttiga industrier, ehuru den summa ej var ringa, som under årens lopp uppburits genom landshjälpen. [1]

Sedan Ehrenmalm sålunda uppräknat folkbristens orsaker, går han att angiva botemedlen däremot. 1:o Det viktigaste var en säker fred, men de nödiga förutsättningarna härför voro 2:o goda försvarsverk och en ordnad krigsmakt. 3:o Förrådshus borde inrättas, där under goda år spannmål skulle samlas för att sedan vid behov användas till brödföda och utsäde. Den finska säden lämpade sig synnerligen väl därtill, då den ej skämdes av att ligga förvarad. Skulle den av kungl. kommissionen år 1726 föreslagna och av K. M:t gillade föreningen angående sädesförråd, som allmogen påtagit sig att årligen samla, kommit eller ännu komma till verkställighet vore det till stort gagn under missväxtår. 4:o Ett kraftigt medel

---

[1] Med landshjälp menas här den avgift, som av riksdagen 1726 —27 anslogs till en fond för manufakturernas understöd.

för att hålla invånarna kvar i landet vore lönernas förbättring såväl på landsbygden som i städerna och särskilt, att de i Nylands, Kymmenegårds och Åbo län jämkades någorlunda mot de villkor folket hade i Estland eller på ryska sidan.

I detta avseende skilde sig Ehrenmalm från sina samtida, vilka väl i allmänhet ansågo låga löner öka landets blomstring. Ett av motiven, varför en större folktäthet ansågs eftersträvansvärd, var som bekant, att lönerna därigenom skulle pressas ned.[1]

5:o De hemman som voro för hårt skattlagda borde ånyo revas och skattläggas och njuta sin förmedling till godo. Särskilt gällde detta de oindelta hemmanen, av vilka många stodo med en ansenlig rest, som aldrig kunde utbetalas. I synnerhet borde Åland och Österbotten komma i åtanke. 6:o »At öka Åkerbruket som är det nyttigaste och krafttigaste medel til Finlands upkomst samt at skaffa de där befintelige Ödes hemman och andra nyttiga marker i bruk» borde de åbor, som vore villiga att upptaga slika ödeshemman, av kronan försträckas med en häst, tvenne kor och litet utsäde, vilket allt skulle stiga till ett belopp av omkring 50 d.smt. Detta förskott kunde sedan avdragas från frihetsåren eller ock betalas av åbon, då han kommit till bättre villkor. Nyttigt vore även, om tjänliga marker kunde på kronans bekostnad rödjas till äng, ty funnes tillgång på äng, så finge man lätt åbor villiga att uppodla åker. Under sådana omständigheter kunde man även med lätthet locka folk ifrån främmande orter, i synnerhet ifrån sådana orter i Sverige,

---

[1] Arnberg s. 186 f.

»hwilcka af fålk öfwerflöda», särdeles ifrån »Wermelands dahl, där de hade nästan samma »Närings sätt» och delvis förstodo finska. 7:o Nyttigt vore även, om kärr och mossar på kronans bekostnad kunde torrläggas för att sålunda bekämpa frosten. Ehrenmalm hänvisade i detta sammanhang till den berättelse han avgivit rörande torrläggningar i Pöytis och St. Mårtens socknar. 8:o Skulle de råd iakttagas, som han i sin berättelse till kollegierna givit rörande skogarnas tillstånd i Åbo län och deras rätta bruk och hävd »til nyttige Sågqwarnars inrättande, til skiepsbyggeriets stadgande och Bergsbruks lagliga och orde(n)tliga underhållande, så skulle nyttiga näringssätt härigenom tiltaga och således öka inwånarnes tilwäxt och deras nöije at bo och blifwa i landet». 9:o Kärkommet vore även, om den så länge föreslagna durchfarten skulle på något ställe komma till utförande för att underlätta transporten av säd och trävirke. Genom strömrensning bleve en sådan möjlig så väl i Nyland som i Åbo län och i Österbotten, varom de över strömmarna upprättade kartorna buro vittne. Näringarna skulle därigenom förkovras och ökas. 10:o Det skulle mycket gagna landet, om invånarna i de små uppstäderna »med alfwar skulle tilhållas at genom nyttiga handslögder och planteringar förwandla sit härtils wanliga närings sät af landthandel krögsälning och andre slike skadeliga öfningar i andra nyttige näringssätt, och därigenom förbättra Städernes wilkor samt gifwa anledning til at öka Inwånarnes antal och deras wilkor samt näringssät därmedelst förbättra.» Till skeppsbyggeri, linnetillverkningar och tobaksplanteringar skulle vid städerna i Finland nog givas tillfälle. 11:o Till nyttiga näringars befordran skulle mycket bidraga om »wissa belöningar,

förstråkningar eller ock Heders tekn kunde för dem utsättas som wisa prof däraf, at de antingen märckeligen förbättrat deras Åkerjord, förmerat deras Ängsmark, rögdt och upodlat annan härtils (o)nyttig mark, eller ock inrättat något eftter ortens belägenhet nyttigt handaslögde eller annan tilwärkning af skog och de i landet fallande råå ämnen.» För att möjliggöra realiserandet av ett så nyttigt förslag hade kommerskollegiet på Ehrenmalms föreställning förskjutit tolvhundra d.kmt till byggande av tvenne tjärugnar i länet »jemte några Baggar til Fåreslags förbättrande» samt något tobaksfrö. Resultatet hade även blivit, att tvenne tjärugnar voro under byggnad i länet och att en början till tobaksplanteringar gjorts såväl vid Åbo som vid en del andra städer i länet, och lovades härav »en större fortgång». 12:o Städerna borde strängeligen förbjudas att locka till sig eller emottaga allmogens barn från sådana »Hemman, hwilkas Åboer, eij äga flere tienste hion än så många som tienstehions stadgan tillåter at jemte tienste hion, hafwa af sine egne Barn så skulle därigenom mycket hindras den osed som nu är i Landet at bondesöner emot Föräldrarnes wilja gå til Städer, antaga där tienst» och sedan ofta bege sig ur landet. 13:o Allvarsam hand borde hållas över att skeppare icke finge taga med sig löst folk eller tjänstehjon utan vederbörligt tillstånd och med skyldighet att efter återkomsten redogöra såväl för sitt eget folk som för passagerarna. 14:o Till nytta vore även om bruksägarna i Finland kunde förmås »at til Kåhlning, Rödsel, Stenläggande och andra nyttiga behof förskrifwa härifrån Swerige och särdeles ifrån Dalarne några af Almogen därstädes, at wid Bruken göra slika Arbeten» och sålunda föregå lan-

dets invånare med gott föredöme. »De kunde försäkras antingen om en wiss betalning, eller ock om Jord och understöd af nödige Creatur til marckens upodlande». Därigenom hade ej endast bruksägarna och landets egna invånare gagn, utan kunde det »wara jemwäl et witne hos deras egne Landsmän, om de förmåner, som Finland innehafwer af skog och mark, samt således låcka jemväl eftter handen andra at flytta sig hit öfwer». Agenten Nordencrantz hade lovat att under påföljande sommar taga kålare till sitt järnbruk från Sverige samt »lämna dem utrymme på de till bruket hörige ödes hemman samt under stödia dem til deras opkomst, med föda, nödige Creatur och andra tienlige medel». 15:o Barn av soldater, dragoner och torpare borde ej hållas i skolorna längre än att »de förstå sin Christendom», men sedan borde de återgå till åkerbruket. Skulle något sådant barn visa särdeles »qwikt sinnelag», så kunde det handledas »til nyttige handaslögder, handel eller andre tienlige närings sätt». 16:o Hemmansklyvningen, som även vore ett kraftigt medel till folkökningens befordrande anser han sig icke behöva beröra, enär en författning därom redan blivit besluten.[1]

Samma ämne behandlas ganska vidlyftigt i ett sannolikt av H. Wrede inlämnat memorial.[2] Han anser, att

---

[1] Förordningen utfärdades den 30 juni 1747. Se Modée III s. 2391.

[2] F. D. handl. n:o 39. Promemorian saknar underskrift, datering samt anteckning om tiden för inlämnandet. Min förmodan, att den härrör från Wrede, grundar sig därpå, att han, enligt anteckning i protokollet för den 9 april, denna dag inkom med ett skriftligt utlåtande till protokollet rörande invånarnas förökning, lantbrukets förbättring och handelns tillväxt. Något annat memorial undertecknat av honom finnes icke.

Schybergson II s. 108 uppräknar bland dem, som inlämnade memorial till deputationen, även Faggot. Bland handlingarna

de viktigaste åtgärderna till ett lands uppkomst vore att förse städerna med nyttigt borgerskap och landet med flitiga åbor och ymnig tillgång på tjänstefolk. Medan Sverige i dessa avseenden vore något så när väl ställt, var motsatsen fallet med Finland. Det gällde sålunda att uttänka, huru detta land med minsta kostnad kunde bringas i det stånd, att det gagnade riket.

Tillräckliga och nyttiga näringsmedel vore de vissaste förmåner, som inlockade utländskt borgerskap, handlande och hantverkare till landet. Av dem kunde sedan de inhemska uppövas i sina näringar. Författaren anser, att »Frijhet utj in- och uthgående Tull-afgifter och personelle Uthlagor wore fuller härtill de säkraste hielpe Medel», men då rikets inkomster därigenom skulle förminskas, så tvingade nödvändigheten att avstå från denna åtgärd. Då likväl ett talrikt och förmöget borgerskap ganska mycket bidrog till utskeppningens tillväxt samt utrikeshandelns förkovring, så föreslår författaren följande utväg:

Sedan under en följd av år ett medeltal av tullintäkterna för ut- och ingående varor uti varje stapelstad i Finland uträknats, skulle allt det, som översteg denna summa proportionaliter det handlande borgerskapet »refunderas». Denna frihet skulle till en början förunnas dem på 10 år. Under denna tid kunde bäst utrönas, vad genom denna eller andra utvägar kunde vinnas. Tullintäkten vore ju i varje fall antecknad och utvisade handelns tilltagande. Med ledning av den kunde sedan tulltaxan sänkas, då rikets inkomster likväl ansenligen skulle ökas.

---

finnes emellertid ej något memorial undertecknat av honom. I F. D:s protokoll, på vilka S. tydligen stöder sig, avses F:s memorial till Finska ekonomiekommissionen.

Då handelns livliga rörelse ganska mycket grundade sig på hantverkens och manufakturernas tillväxt, så borde den del av manufakturfonden, som uppbars i Finland, användas för anläggande av nya och nyttiga verk därstädes. Därjämte borde alla främmande hantverkare alldeles frikallas från alla personella avgifter under en viss tid och allt efter deras större eller mindre nödvändighet understödas med förskott ur manufakturfonden. De hantverkare, som inflyttade från Sverige, kunde få erlägga hälften av personella och borgerliga avgifter under lika lång tid.

För att förse landsbygden med åbor och tjänstefolk vore det av betydelse, att de personer, som ville inflytta från de genom freden avträdda områdena, under 10 år skulle befrias från alla kronoutskylder. Samma förmån borde beviljas dem, som inflyttade från främmande länder. De åter, som ehuru födda i Finland, under 3 år varit borta därifrån, borde få åtnjuta hälften av förenämnda frihet, om de återvände. Samma förmån kunde från Sverige inflyttade personer få.

Tjänstefolket borde förhindras att självvilligt resa över till Sverige. Detta kunde ske genom att flytta tjänstefolkets stämmodag till den 1:sta januari, ty då var överfarten ej lika bekväm som nu, då den sammanföll med flyttningstiden i Sverige. Av stort gagn för åkerbruket vore, om det ständiga manskapet i Finland under fredstid icke droges till garnisonerna eller användes vid fästningsbyggnaderna m. fl. dylika arbeten. Därtill kunde folk tagas från de värvade regementena samt, om de ej räckte till, nya regementen, helst av utländskt folk, värvas. Särskilt borde man försöka få sådana, som hade kunskap i

något hantverk eller några handaslöjder. Dessa borde slippa krigstjänsten så snart de förklarade sig villiga att bosätta sig i landet.

Svante Myrin berör i sitt memorial[1] en hel mängd olika ärenden, men det mesta rör dock folkbristen och utvägarna för dess avhjälpande. Han föreslår därvid följande medel:

§ 1. Upprättandet av en stapelstad i Österbotten samt anläggandet av köpingar i Savolaks och Karelen. Härvid framhåller han, att såväl stads- som landsbor från Österbotten redan vid föregående riksdagar påpekat nyttan och nödvändigheten härav. En sådan åtgärd vore ägnad att häva den rådande dyrheten på alla stapelstadsvaror, som de måste tillhandla sig i tredje hand, samt höja priset på allmogens varor, då uppstadsborgare, om de själva skulle hava någon förtjänst, ej kunde betala samma pris som stapelstadsborgare. Dessutom skulle även skeppsbyggeri, industri och handel därigenom »uppkomma och förmeras». Innan städerna Fredrikshamn och Willmanstrand förlorats, kunde den savolaksiska allmogen föra sina varor sjöledes till Willmanstrand och därifrån, om den så tyckte, landvägen till Fredrikshamn, medan nu de närmast boende hade 18 mil till stapelstaden i Degerby. Det var nödvändigt, att den till Österbotten gränsande delen av Savolaks finge någon stapelstad. Enär vägen till Åbo, Helsingfors och Degerby var för lång, skulle de i annan händelse idka olov-

---

[1] F. D. handl. n:o 11. Dat. Sthm 15 dec. 1746. Inl. o. avgj. 27 jan. 1747.

lig handel med Ryssland. För att förekomma denna handel borde mellan Österbotten och Savolaks anläggas en köping med samma uppgift som Willmanstrand fordom hade för Fredrikshamn och som den i St. Michel anlagda hade för Borgå.[1] En dylik köping torde ock kunna bliva till gagn, om den inrättades i svenska Karelen.

§ 2. Utländska handlande och fabrikanter borde genom löfte om allehanda privilegier och fri religionsutövning för reformerta och judar inlockas. Nyttan härav anser han bevisad genom tidigare liknande åtgärder i Sverige till handelns och manufakturernas förkovran. Då Finland var en okänd och förmodligen av okunnigt folk illa beskriven ort, så torde vara nödigt att förbättra villkoren för dem som vore villiga att nedsätta sig där.

§ 3. De som i landet ville anlägga några industriella verk, särskilt för finare järnsmide, borde få friheter och förmåner. De inuti landet befintliga härliga skogarna, användbara strömmarna och merendels billiga prisen på ätande varor förtjänade att nyttjas till befordran av förenämnda anläggningar.

§ 4. Allmogen borde få tillstånd att oberoende av villkoren vid sitt gårdsbruk få nyttja så mycket folk den kunde hålla. Att myckenhet av folk bidrog till ett rikes styrka och landets uppodlande var en sanning, som långt för detta ådagalagts. Och att det i Finland i sådan myckenhet förekommande oupptagna landet på intet annat sätt

---

[1] St. Michel var endast föreslagen till köping. Se J. Qvist: *De geografiska betingelserna för Finlands städers uppkomst och utveckling* s. 90.

någonsin kan varda gjort fruktbart, lär ej heller någon bestrida. Skärgårdsborna kunde under sådana omständigheter med större drift idka saltsjöfiske, om den hanteringen även framdeles lämnades åt dem. Skulle den däremot tilläggas städerna finge dessa mera tillgång på därtill vant folk. Därigenom kunde de finske själv förtjäna, vad de liffländske nu vunno genom fiske på svenska sidan.

§ 5. Tullfrihet borde beviljas för hästar, kreatur, spannmål, ull, lin och hampa, som den på andra sidan gränsen boende finska allmogen önskade föryttra på svenska sidan. Då de torde hava föga att avsätta, skulle minskningen i tullinkomster bliva obetydlig, men åtgärden framkalla livligare förbindelser och sålunda befordra försäljning av svenska tillverkningar, till vilken ända utförsel av kontanta pengar kunde förbjudas.

§ 6. Alla över gränsen kommande finska manspersoner, som toge tjänst hos svenska undersåtar, borde få frihet från mantalspengar och värvning, till dess de blivit bofasta i stad eller på landet. Såvida genomförandet av en sådan bestämmelse ej mötte hinder i några freds- eller andra publika avhandlingar, skulle detta förmodligen inlocka från Karelen infödda ryssar[1], som särskilt voro förfarna i insjöfiske, jakt och djurfångst, så mycket mera som en stor del av dem sedan gammalt bekände sig till den lutherska religionen och alltid visat sig trogna.

§ 7. Undersåtar ifrån de till Ryssland avträdda länderna, som önskade studera i Åbo eller vid någon annan svensk akademi, borde bemötas väl och efter skicklighet bliva hugnade med de förmåner, som där kunde utdelas.

---

[1] Tydligen avses karelare.

En sådan åtgärd skulle icke endast förmå dem att komma, utan den skulle även på dem och deras anhöriga göra ett gott intryck. Dessutom skulle det draga pengar in i landet, ty vad de behövde för sitt uppehälle, översteg de stipendier, som möjligen kunde tillfalla dem.

I ett digert och grundligt memorial[1] redogör kyrkoherden i Kelviå Matthias Pazelius för medlen till Österbottens uppkomst. Orsaken till alla missförhållanden ser han i en olämplig skattläggning. Landet var till större delen nytt, uppkommet genom tillandning och hade småningom under nyare tider blivit bebyggt. En allmän skattläggning hade ägt rum först omkr. 1608. Ifrån den tiden visste man att omtala en revning, verkställd av Johan Otteson, men inga spår funnos av att hemmanen då skulle blivit geometriskt avtagna eller tillräckligt beskrivna till sina ägor och lägenheter, än mindre skattlagda efter någon lämplig metod. Nu först arbetades i kammarkollegiet på en sådan metod. Traditionen visste att berätta, det skattläggningen skulle hava tillgått sålunda, att byalagen sammankallats och efter en kort redogörelse för vart hemmans ägor uppmuntrats att antaga ett visst mantal. Detta kunde så mycket lättare ske, som räntan då var ringa. Senare hade den ökats genom fria bevillningar och gärder, som småningom blivit beständiga räntor. Allmogen bevektes dessutom att åtaga sig höga räntor genom löfte om förmåner efter mantalens storlek såsom försäte i kyrkan och vid samkväm, förord vid socknens rådplägningar m. m. Ännu användes vid allmogens möten och tvister uttrycket, att envar bör tala och uppföra sig efter

[1] F. D. handl. n:o 10. Odat. Uppl. 22 jan. 1747.

sitt mantal. Visserligen fanns det inga autentiska bevis för att ett dylikt förfaringssätt skulle kommit till användning, men det bestyrkes av att i kammarkollegiet och lantmäterikontoret ej torde finnas något bevis för att en redigare grund för skattläggningen i Österbotten varit i bruk, utom för hemman, som senare upptagits såsom nybyggen eller för vilka ny revning och skattläggning beviljats. Alla sådana nyare eller nyligen revade och skattlagda hemman voro gynnsammare ställda än de gamla. För att bevisa detta hänvisar han till ett gammalt brev, som han bifogar i avskrift. Allmogen i Österbotten hade väl aldrig under sådana omständigheter kunnat betala sina räntor, om ej överheten uppmuntrat dem att utom svedjande nyttja den överflödiga skogen till tjärtillverkning. Därigenom blev det möjligt för dem att få penningar till utlagor och till att utvidga sin åker och äng, så att den svarade emot mantalet.

I ett så nyttigt syfte hade det andra huvudfelet uppkommit: överflödigt och skadligt skogsbruk. I Stor- och Lillkyrö, Limingå, en del av Laihela, Vörå, Mustasaari och Malax socknar fanns föga skog, utan mest åker och äng, som dock mycket kunde förbättras. Några av dessa socknars hemman voro ånyo revade och skattlagda efter Nylands metod, som dock i detta län var olämplig. De hade dock större utsikter än de andra att av åker och äng få tillräckligt för att uthärda med räntan. I de övriga socknarna var räntan för hög, och där bedrevs ett excessivt skadligt skogsbruk.

Något svedjande var på många ställen, i synnerhet i norra häradet, där hemmanen ägde ringa åker, oumbärligt och kunde, om det skedde med måtta, idkas utan skada,

men där stora skogar på en gång höggos till sveder, var skadan ansenlig. En liten till sved huggen skog kunde inom 12, 15, högst 20 år åter nyttjas till sved, men ju större trakt på en gång svedjades, desto långsammare växte den igen. Frön av den omstående skogen hunno ej utbreda sig över fältet annat än efterhand. Mest var det lövskog, som växte upp på sådana ställen, då den hade lättare frön. Furu och gran växte ganska sparsamt på en avsvedjad mark. Deras frön voro tunga, föllo nära trädet och spriddes endast av en händelse. Förut svedjad skog bestod vanligen något av björk, mera av al eller asp, vilka voro minst nyttiga.

Måttligt skeppsbyggeri kunde endast i ringa grad räknas till missbruk av skog, ty de träd, som användes därtill, voro utvuxna och betalades bäst. Ett därtill använt träd kunde giva 1 till 8 à 10 plåtar[1], medan det, använt till sågbräder, ej gav mer än några mark och genom tjärtillverkningen några öre kmt. Brädsågning var ett missbruk, när välväxta träd, tjänliga till skeppsvirke eller husbyggnad användes därtill.

Ett ännu större missbruk var tjärbränning, som blev ett obotligt fel genom överflödig och oförsiktig tillverkning. Detta var allmänt i Österbotten, där många hemman på ett år kunnat avsätta 50 à 80 tunnor tjära. Anledningen till den rikliga tjärbränningen var i början tjärans ringa pris och tjärskogens ymnighet. Då tjärhandeln var bunden vid kompaniet i Stockholm, fick bonden ej mera än 3 d.kmt för tunnan, medan kompaniet av utlänningen tog 60 d. Senare hade bonden tvungits härtill i

---

[1] En plåt = 6 d. kmt.

följd av de stora utgifterna under förra kriget. Åker och äng förslogo ej till uppehälle, än mindre till utskylderna, och tillräckligt tjära måste utfästas till borgerskapet för att detta skulle förse bonden med penningar, salt, tobak och flere nödtorfter. När sedan efter freden 1721 en friare tjärtillverkning kommit i gång, var bonden tvungen att efter 8 års fientligt övervälde skaffa sig nästan allt, som hörde till gårdsbruket. Genom arbetet på åker och äng kunde ej ersättning vinnas för vad kriget ött. Tjärbränningen var det enda medlet att skaffa boskap, hästar och andra förnödenheter. Priset på tjära steg, och bondens iver ökades, då han genom försäljning av tjära lättare fick penningar eller försträckningar av borgaren än genom det mödosamma arbetet på jordens uppodling eller förbättring. Då sålunda de gamla åborna haft små ägor och hög ränta men hjälpt sig fram med tjärbränning, hade skogen mer och mer utötts. På många ställen hade dessutom nybyggen anlagts, så att de gamla hemmanen hade föga tillfälle att utvidga jordbruket. Ehuru visserligen stora obrukade trakter funnos här och där, var minsta delen tjänlig till jordbruk, enär den bestod av torra sandhedar eller »holster» och stenbackar. Här och där fanns brukbar jord, men den låg vanligen ej i närheten av de gamla hemmanen.

Tjärbränningen skadade även genom att skogen oförsiktigt tillgreps. Goda furor användes, som antingen voro eller kunde bliva timmer eller skeppsvirke. Vid trädens barkande ödelades ofta hela skogstrakter på en gång. Förut hade man varit försiktigare. Då någon hemmansåbo utsett åt sig en viss trakt, hade grannarna ej trängt sig dit. För att skona skogen togo de endast vart tredje eller

fjärde träd och rättade sig efter, om de stodo tätt eller glest. Sålunda kunde några skogsbackar räcka för ett helt hemman. Ett sådant förfaringssätt var även gagneligt, ty de andra träden växte då bättre. Särskilt var det bra på många hedar, där träden stodo för tätt. Nu däremot barkades alla träd. De förlorade därigenom den bästa saften för fröhusen, så att dessa blevo ofruktsamma. Frön kunde ej av vinden föras från andra skogar, utan måste det ske genom fåglar och ekorrar. Den första planteringen lyckades svårligen, om marken var sandig och kal och ingen skog fanns kvar för att giva skugga åt frön och uppgående stammar. Slika helt avhuggna skogar togo väl aldrig skog igen eller åtminstone alltför sent.

Bonden i och söder om Vasa skärgård kunde utan skada segla till Stockholm. Vägen var kort och färden ej för svår med öppna båtar. Egen avel, mest tran, lönade hans möda, utan att skada landet. Åker och äng kunde av några få hemmavarande skötas. Mera norrut utgjordes bondens avel av tjära och bräder, alltså tung last, som krävde köpmansfartyg. Bonden hade i norra Kvarken långa och farliga resor, som fordrade mycket manskap, vilket sålunda saknades under den för jordbruket brådaste tiden. Denna seglation befordrade lanthandel och lurendrejeri, förfördelade borgerskapet och blottade landet på folk, då unga personer ofta kvarblevo i Stockholm.

Av allt detta härledde sig det fjärde felet: försumlighet vid skötseln av åker och äng, dels av brist på nyodlingar, dels på grund av dåligt bruk. Försumligheten berodde främst på slöseriet med skog. Så länge skogsarbetet ansågs för huvudsak, hann bonden ej utvidga åker och äng, som dock vore nödvändigt, om han framdeles skulle kunna

uthärda med den åtagna räntan. De socknar, där goda skogar icke funnits eller där de blivit utödda, hade tvungits att göra nyodlingar. Dessutom hade förmedling varit nödig, där tillfälle eller förmåga felats att upprödja åker och äng. I Vörå och andra socknar hade man genom ny revning och skattläggning varit tvungen att tillåta ansenliga förmedlingar. Detsamma förestod i andra socknar, som hade än mindre åkerland i proportion till mantalen, då skogen inom några år hunnit utödas och tillräckligt ny åker ej hann uppodlas.

Över den upptagna åkerjordens skötsel i Österbotten kunde i allmänhet ej klagas. Dock brukade allmogen ej oxar utan hästar. Detta var ett stort hushållsfel, vartill skogsbruket dock var orsaken, ty därvid behövdes många hästar, medan oxar voro otjänliga. Det ansågs dessutom för nesa att gå ifrån något, som flertalet brukade. Ängsskötseln var mindre god, och det förekom sällan att man uppdikade och plöjde en äng, vilket dessutom ej på alla ställen var möjligt. Många rödjade mossan av sina ängar genom att under torra somrar avbränna dem. Gräset växte sedan under några år ymnigare.

Dessa hushållsfel utbredde sig, till stor olägenhet för städerna, i synnerhet mitt i landet, där befolkningens viktigaste avskeppningsvara var tjära, en tung och billig last, som dessutom fordrade många och stora fartyg, mycket båtsfolk och gav liten vinst. En mängd folk drogs från lantbruket, och lönerna för tjänstefolket stegrades. Denna tunga vara måste av bonden med stora kostnader under hela vintern släpas från de vidlyftiga socknarna till kusten. Det oaktat kunde den utom från de närmaste socknarna ej framskaffas till själva städerna, utan måste

städerna hava sina likvidations- och lastageplatser där, varest godset kunde inskeppas. Där hotade emellertid ständigt faran för skeppsbrott t. o. m. i själva hamnarna. Om bonden lämnade den överdrivna tjärbränningen och i stället ägnade sig åt lantbruk, kunde han utom spannmål, som nu kom till städerna snart sagt blott från Savolaks och Tavastehus län, även spara ansenliga mängder viktualier, kött, smör m. m. Bonden förtärde dem nämligen mest själv, då han till tjärbruk flere resor om året i veckotal vistades i skogarna. Viktualierna kunde däremot av borgerskapet utskeppas med 4 gånger mindre fartyg och säljas med större vinst. Publicum skulle mera betjänas än med tjärhandeln, av vilken några få köpmän i Stockholm inhöstade vinsten. Matvarorna skulle falla i pris, och då kunde städerna anlägga nyttiga fabriker, vilket nu svårligen läte sig göra.

Medlen till förbättring måste naturligtvis rätta sig efter felen. Det första vore ny revning och skattläggning, så att vart hemman finge så stor ränta, som säkert kunde utgå, när ägorna brukades på ett ändamålsenligt sätt. Om en sådan åtgärd ej ginge förut, vore nästan alla andra förslag till förbättring skadliga. En del hemman kunde visserligen tåla en förminskning i tjärtillverkningen och sålunda bliva i tillfälle att förbättra åker och äng, men många hade dock för litet förut, så att de omöjligen kunde hava sin utkomst, prestera räntan av sina höga mantal och tillika utvidga och förbättra sitt hemmansbruk. Många hade ej ens tillfälle att upptaga sådan jord, som kunde nyttjas under hemmanet, ehuru på avlägsnare platser nog funnes tjänlig mark. Slika hemman måste gå under till kronans och indelningshavarens skada; innan

innehavarna förmådde upparbeta så vidsträckta odlingar, som svarade mot deras höga mantal.

Om en allmän revning och skattläggning efter en lämplig metod ej kunde verkställas så snart, som nödigt vore, borde de, som anhöllo därom och voro villiga att ikläda sig kostnaderna, genast bliva betjänade utan de omgångar, som brukades i orter, där hemmanen förut varit ordentligt skattlagda. Dessa hemman hade aldrig haft mot de höga mantalen svarande ägor. När därför någon innehavare av krono- eller skattehemman anhöll om revning och skattläggning, borde icke en främmande få genom överbud undantränga honom från hans hemman[1].

Mången flitig bonde kunde därigenom gå miste om frukterna av ett långt arbete och en illvillig måhända antagas, som dock ej skulle gagna kronan mera, ty hemmanet ginge ändock under, då ägorna ej svarade mot räntan. Säkert torde vara, att de, som ej trycktes av för hög ränta, icke skulle underkasta sig kostnaden av en ny revning. Kronans minskning i inkomster motvägdes genom säkerheten att få räntan fullt ut och därav, att åker och äng tillbörligt sköttes och förbättrades.

Det andra medlet till hushållningens förbättrande vore, att varje hemman eller åtminstone några få tillsammans, så snart görligt vore, skulle få sina ägor avrösade och bestämda skogsområden sig tilldelade. Därigenom kunde en stor del av socknarna lämnas till kronoallmänning. På dessa kunde nyttigt hygge efter tillstånd och mot skälig avgift till kronan ersätta en del av den brist, som uppstod

[1] En sådan skattläggning var närmast en skatteförmedling. Vid förmedlingar skulle hemmanet först utbjudas åt andra på de gamla villkoren.

genom förmedlingen. En annan del kunde bliva sockneallmänning, där nybyggen utan hinder av grannarnas gensaga kunde anläggas.

Detta vore även det bästa medlet att hämma utödandet av nyttig skog och främja markens uppodling, ty var och en är mån om det, som han säkert äger, men föga skonsam med allmänningar. Då vore det knappast nödigt att anställa en kostsam betjäning för att freda skogen eller främja lantbruket. I så vidsträckta socknar var det förövrigt omöjligt att hålla noggrann uppsikt, om ej lantmannens egen nytta gjorde honom själv hågad att sköta om sin egendom. Föredömet från ståndspersoners sida gjorde dock det mesta för jordbrukets höjande. Likväl funnos även bönder, främst i sådana socknar där skogen börjat tryta, som ansenligen förbättrat både åker och äng, och detta var i synnerhet fallet i Pedersöre, Kronoby, Gamlakarleby och i någon mån i Kelviå socknar, varest dock brukningssättet ej mycket avvek från det gamla.

Folket i denna nejd var mera arbetsamt än man var böjd att tro, men saknade eftersyn och dristighet att våga nedlägga möda på något oförsökt, ehuru både nyttan och möjligheten utlades för dem. Såsom det tredje medlet borde därför betraktas föredömet från ståndspersoner. Främst gällde det därvid att leda vatten ifrån sumpiga ängar och fäbeten i närheten av åkrarna. De tätast bebodda trakterna voro för det mesta belägna invid åarna. De närmast stranden belägna styckena voro tagna till åker, där åbrädden var hög, på lägre ställen åter brukades de som ängar. Mångenstädes var marken några hundra aln ifrån åbrädden sumpig och kärraktig. Det-

samma var även fallet med de flesta ställen kring backarna, där åkrarna voro belägna. Det var otroligt, huru fuktiga ställen och moras nära åkern bidrogo till missväxt. Vid åstranden belägna åkrar med omedelbart ovanför liggande kärr kunde aldrig i våta år hålla sig torra, isynnerhet om jordmånen bestod av spiklera. Dikena föllo igen vart år, och vattnet silade sig hela sommaren genom åkerjorden. Jorden blev därigenom tung att bruka och tog lätt gräs i trädesgärdet. Dessutom växte den sådda åkern, såvida den ej alldeles dränktes av vatten och var tillbörligt gödslad, alltför girigt och alstrade långa stånd och ax, som mognade sent och blevo utsatta för frost. Denna fick sin största styrka av omliggande sumpmarker, kärr, lövskog och annan för nära belägen skog. Ur dem uppsteg nämligen ögonskenligen under en kulen och lugn höstnatt en kall ånga, som satte sig på axen, frös till is och fördärvade årsväxten. Kunde slika sumpiga ställen uttorkas, bleve faran ej hälften så stor. Säden kunde på en torrare åker mogna tidigare och tålde även mera köld. Om den kalla dimman ej funnes, kunde ett utanpå torrt ax tåla dubbelt kallare luft än det våta axet. Om lövskogen avrödjades, skulle även minsta väder få kraft att skaka axen och hålla dem torra. Allmogen var dock för enfaldig för att göra torrläggningar på grund blott av föreställningar. Den måste få se exempel. Utom prästerna voro emellertid endast få ståndspersoner lanthushållare i Österbotten. Dessa åter hade dels ej råd, dels voro deras lantägor för osäkra. Men om de och allmogen finge understöd för sådana företag, vore det till båtnad för det allmänna. Ängar på sumpig jord finge dock icke göras heltorra, det skulle skada gräsväxten. Vårvattnet, som medförde göd-

ning, borde genom uppdämning konserveras, så att det gödde gräsroten, innan det utsläpptes. De få hårdvallsängar, som funnos, voro för torra för att bära frukt, som lönade mödan. Kunde frön av svenska Lucern anskaffas, vore något därav att förvänta. Förf. emotsåg dock ingen annan utväg än dessa ängars gödande. Därtill lämnade dock de magra åkrarna icke något överskott, i synnerhet som gödseln mest utfördes om vintern. Mängden måste därvid ersätta vad som förlorades genom köld och vårvatten, innan vårsädet kunde ske. Om man idkade åkerbruk med oxar, kunde denna brist delvis ersättas, så att något bleve över för de torra ängarna. Oxar kunde dessutom ätas såsom gamla, de kostade mindre och gåvo tjänligare gödsel, de fodrades med hälften eller mindre hö, så att flere sådana oxar och mjölkkor kunde födas. Det enda medlet att genomdriva något sådant vore en bestämmelse, att de, som hölle oxar, skulle skonas från hållskjuts, och de envisa skulle tvingas att skjutsa för var häst de höllo ända tills bruket av oxar bleve allmänt. På en del hemman kunde gödsel utföras med låga kärror före såningstiden, såsom några börjat göra. Då gagnade säkert ett lass lika mycket som två om vintern utkörda, och något kunde bliva över för de magra ängarna. Dock vore detta ej möjligt överallt på grund av de kringströdda och avlägsna åkrarna med deras många diken samt på grund av den steniga och ojämna marken.

För att styrka sitt påstående om tillgången vid skattläggningen i Österbotten bifogade Pazelius en avskrift av ett brev från Jon Axelsson av den 27 aug. 1631, där denne säger, att då allmogen i Pyhäjoki socken besvärat sig över att en del av bönderna var för högt

skattlagd, hastade han att i ståthållarens frånvaro, likasom det skett i andra socknar efter hans befallning, låta jämka mellan allmogen. Han befallde därför kaplanen Johan Mathesius i Pyhäjoki och Abraham Olofsson samt 12 män, som då kunde vara tillstädes, att taga av den ena och lägga på den andra, så att mantalet bleve lika fullt som förut.

Viceborgmästaren i Vasa Hind. Pipping behandlar ävenledes i sitt memorial[1] jordbruket i Finland. Han säger sig för någon tid sedan, då han bevistat ett av deputationens sammanträden, fått höra, att var och en fått avge påminnelser till Finlands bästa. Den excessiva dyrheten i allt, som fordrades till kläder och uppehåll berodde på undervikt i handeln med andra riken. Bland andra orsaker till denna undervikt var den förnämsta jordbrukets slätta tillstånd. — De hinder, som lågo i vägen för jordbrukets förkovring borde undanrödjas. Dessa voro: 1:o Allmän okunnighet om jordens rätta brukande, skötsel och ansning. Beklagligt var, att så få vinnlade sig om insikt i naturkunnigheten. Det ansågs för gement att arbeta i jorden, men lovvärt att sysselsätta sig med en hop vetenskaper, som kittlade öronen och förnöjde lystna ögon utan att det ringaste gagna ett borgerligt samhälle. Tiden visste ej, varav jordens fruktbarhet berodde. Ungdomen borde strax vid skolorna och sedan vid akademierna, vilka voro reipublica seminaria, handledas mera till vetenskaper, som vore nyttiga för riket, på det att riket ju förr dess hellre finge tillgång på folk, som kunde föregå lantmannen med exempel i jordens rätta bruk och hjälpa honom med råd och dåd.

[1] F. D. handl. n:o 7. Odat. Inl. o. uppl. 8 jan. 1747.

2:o Det inskränkta antalet folk en hemmansbrukare finge nyttja enligt tjänstehjonsstadgan. Det tillåtna antalet förslog ej att bruka den upptagna jorden och ännu mindre att upptaga ny, som dock i mängd och godhet på många ställen översteg den redan upptagna. Bestämmelserna i denna stadga voro ett hinder för lantbruket och ett medel att minska antalet nyttigt folk, men uppfyllde landet med lättingar, tjuvar och skälmar. Så snart en bonde fått mera barn än han på hemmanet kunde försvara, höll han en sådan överloppsson till studier, oberoende av om han var skicklig därtill eller ej, och trodde sig hava förvärvat himmelriket, om hans son hann bliva präst. Hade fadern ej förmögenhet, satte han honom i tjänst i städerna hos ståndspersoner eller borgerskapet av fruktan för att gossen eljes bleve tagen till soldat eller kronobåtsman eller ock tagen till tjänst hos sådant herrskap, som ej kunde få tjänstefolk annat än genom s. k. tjänliga medel. Därav hände, att riket hade mera tärande än närande lemmar. Många blevo skamfläckar i det lärda ståndet, dit de begivit sig utan naturlig böjelse. De som begivit sig till städerna, vinnlade sig ej om hantverk och handaslöjder, utan blevo sjömän eller drängar hos ståndspersoner och borgerskap. Av det myckna sjöfolket hade man föga nytta, ty större delen betjänade utrikesmakter eller främmande undersåtar, då de utomlands funno större förmåner än hemma. Riket utblottades sålunda mer och mer på folk. De åter, som kommo i tjänst hos herrskap, fingo ej lära sig annat än köra eller stå bak på en vagn, kamma en peruk, krusa hår, putsa ett par skor, passa upp vid ett bord, sova så länge herrskapet sovde m. m. Det var omöjligt för dem att förtjäna sitt uppehälle, när de ej mera orkade

tjäna. De upptäckte sedan blott olovliga medel till födans erhållande. Landet var fullt av tiggare, lättingar, bedragare, tjuvar och skälmar. En del blevo borgare och sysslade med uppenbart eller hemligt krögeri och ströko kring mellan gårdarna på landet. Vackra borgare! Härliga näringsmedel! Jordbrukarna, som dock kände tyngden av statskroppen, fingo ej nyttja tillräckligt tjänare, medan andra klasser, som till största delen voro tärande lemmar, hade full frihet.

3:o Svårigheterna vid hemmansklyvningen var ett icke ringa hinder för jordbrukets uppkomst. Om bonden själv finge nyttja alla sina barn, kunde han, när de kommit till den åldern, att de kunde gifta sig, dela hemmanet mellan dem i så många delar som ägornas storlek tillät eller ock upptaga nyodlingar på hemmanets obrukade jord. Därigenom bleve hemmanet bättre skött och landet inom kort uppodlat och folkrikt.

4:o Även allmogens mångfaldiga sysslor såsom fiskeri, seglation, tegelslageri, kalkbränning och hållskjuts m. m. voro otroligt stora hinder för lantbruket. Den, som ville med fördel och nytta sköta detsamma, hade ingen tid att tänka på, än mindre lägga hand vid något annat, i synnerhet med så litet folk, som nu bestods på ett hemman. Förf. talade därvid ej om sådana åbor, som endast voro skattlagda för fiske och sälfångst. Man kunde få tegel och kalk och skjutsen kunde skötas bättre, utan att hemmansbrukarna behövde syssla därmed, om ständerna vidtogo sådana åtgärder, som älskare av Finland i några nyligen utkomna tryckta skrifter föreslagit. Sådana bönder i Österbotten, som lämnat alla bisysslor och blott skött sina åkrar och ängar, hade under nödår kunnat

sälja åt andra, medan de som idkat allehanda binäringar jämte jordbruket slutligen nödgats gripa till tiggarstaven.

5:o. Samfälligheten i skog och mark samt tegskiftet i åker och äng voro ytterligare till hinders. Den flitige hade olägenhet av att hava en lat i samma skifte. Saken var så uppenbar, att författaren ej ansåg nödigt att behandla den vidlyftigare.

6.o. En olägenhet bestod även däruti, att under goda år spannmålen dels förslösades genom att brännas till brännvin, dels för hastigt utfördes ur Finland. Så snart därför ett missväxtår inträffade, och i Österbotten brukade flere sådana följas åt, måste bristen ersättas med utländsk säd. Denna, som vuxit i varmare klimat, kom senare upp och mognade senare än den inhemska och var sålunda mera utsatt för de under somliga år ganska tidigt infallande frosterna. Dessutom avtog den småningom i storlek och styrka. Finland kunde äga tillräckligt förråd av spannmål både till utsäde och föda, om brännvinsbränningen skäligen inskränktes. Bäst vore, om tillverkningen bleve kronans egen sak, såsom i andra mäktiga riken plägade vara fallet. Då kunde bränningen alltid lämpas efter tillgången på spannmål inom riket eller inom vart och ett hövdingedöme och brännvinet hållas vid ett måttligt pris. Vidare borde förrådshus upprättas i landet och all spannmålsutförsel från Finland förbjudas, till dess den i Åbo allmänt såldes för 9 och i Vasa för 8 d. kmt tunnan. Kronan kunde då upphandla densamma och under svårare år med god avance, men till skäligt pris sälja den till de behövande. Om detta ej kunde åstadkommas, borde allmogen tillhållas att i goda år upplägga ett visst antal kappar av all slags säd i samfält därtill byggda bodar.

Pipping föreslår, att varje helt hemman skulle insätta 4 kappar råg, 2 kappar korn och så mycket havre, som de själva prövade nödigt. Om sedan nöden fordrade, finge de själva uttaga dem, men annars efter 2 eller 3 år byta ut dem mot ny. Ett sådant utbyte var dock ej nödigt förrän efter 7 eller 8 år, ty säden var överallt i Finland och Österbotten ritorr. Socknemännen skulle själva äga fri disposition över dessa förrådshus efter flertalets beslut på socknestugan eller annorstädes, där de överlade, och kronobetjäningen ej taga någon annan befattning därmed än lämna hjälp vid förrådens uttagande hos de tredskande.

7:o. I Österbotten tillkom ännu ett hinder för jordbruket genom att allmogen överallt använde hästar och icke oxar på åkern. I goda år, då smittosamma sjukdomar icke såsom nu utött boskapen, kunde man hos en bonde se 8, 9, ja ända till 12 hästar på stall. Emellertid kunde man föda 4 oxar för lika mycket som 3 hästar. Flera oxar lämnade dessutom mera gödsel till åkerns och ängens förbättring, och då de blevo gamla, kunde de användas till mat, vilket icke var fallet med hästen. — Pipping avslutar sitt memorial med en anhållan om förord för sina förslag hos ständerna. Om förslagen bleve genomförda skulle alla moln försvinna.

Hastfehr framhåller i sin för övrigt föga originella promemoria [1] 1:o önskvärdheten av att Finlands revning, avmätning och kartläggning, som av finska ekonomiekommissionen föreslagits, bleve genomförd. 2:o. Beträffande § 3 i samma kommissions betänkande [2] rörande försvarsverket i Finland trodde han, huru nödigt han än ansåg

[1] F. D. handl. n:o 53. Dat. 9 mars 1747. Inl. 2 apr. 1747.
[2] Se I s. 170.

förslaget vara, att rikets medellöshet ej skulle tillåta ett så drygt och kostsamt verk. Han ansåg därför, att det vore bäst, om den lilla armén, som vid ett fientligt angrepp skulle göra första motståndet, bleve försatt i gott stånd och väl exercerad. Detta kunde ernås om på lämpliga tider åtminstone ett regements- och 2 kompanimöten årligen skulle hållas. Vidare ville han förorda, att några bestyckade galärer alltid skulle finnas vid de förnämsta inloppen till Finland. Nyttigt vore även, om i Finland inrättades en corps husarer på den för sådana trupper vanliga foten. 3:o. Även förslaget att inrätta magasin och förrådshus ansåg han vara nyttigt.[1] Faggots betänkande[2] av den 15 maj 1745 fann han ganska gott och önskade blott, att de däri föreslagna åtgärderna med tiden kunde verkställas.

5:o. Önskligt vore, om köpmän, kapitalister, konstnärer och hantverkare av den reformerta läran kunde lockas in till Finland och hugnas med anständig frihet, så i andlig som i lekamlig måtto.

6:o. Då såväl av landshövdingarnas riksdagsrelationer som av enskilda personers berättelser, t. ex. Pazelii memorial[3], framgått, att skogarna i hög grad missbrukades, borde efter undersökning varje hemman tillåtas att tillverka endast ett visst antal tunnor tjära proportionerat efter skogens tillstånd och hemmanets storlek. Priset på tjära skulle därigenom stiga och bonden hava mera tid att sköta åker och äng.

---

[1] Se I s. 170.

[2] Se I s. 152 ff.

[3] Se II s. 117 ff.

7:o. Skepparna på fartyg som seglade på utlandet borde göras ansvariga för att alla ombordvarande personer verkligen återvände. 8:o. Soldat- och torparbarn, som i stort antal blevo »skolepiltar» i städerna, borde, om de icke visade sig vara goda ämnen, förpliktas att åter »nappa till plogen». Sammaledes borde ringare borgarbarn uti städerna tillhållas att taga tjänst och idka borgarhantering, varigenom man kunde förekomma, att så många bonddrängar begåvo sig till städerna. 9:o. Om från Dalarna eller andra orter i Sverige, där överflöd på folk var rådande, kolonier bleve överflyttade till Finland, så kunde det vidlyftiga landet därmed hjälpas. 10:o. Slutligen upprepas Pippings förslag att i varje socken inrätta magasin och förrådshus.

Jobst Mårtensson Baars från Borgå härad och Carl Johansson från Raseborgs härader framhålla [1], att allmogen å dessa orter på grund av den i skogsordningen utsatta plikten ej vågat anlägga sveder utan föregående utsyning. Dock skulle det eljest svaga mulbetet förbättras, om den närmast belägna, till brännved tjänliga skogen finge svedjefällas och brännas, och anhöll allmogen om rätt att göra detta utan den föreskrivna utsyningen.

Ett antal bonderepresentanter inlämnade till deputationen ett memorial [2] rörande frågan om det finska tjänstefolkets återsändande från Sverige. De fram-

---

[1] F. D. handl. n:o 13. Dat. Sthm 22 jan. 1747. Inl. 27 jan., uppl. 29 jan. 1747.

[2] F. D. handl. n:o 38. Dat. Sthm 2 mars 1747. Inl. 26 mars 1747. Undertecknarna äro Matz C:r:sson Usckartano från Wehmo och nedre Satakunta härader (någon Matts Karlsson finnes ej upptagen i bondeståndets förteckning över fullmäktige för Finland), Anders Andersson

höllo, att K. M:t visserligen utfärdat förordning om att alla i Sverige eller annorstädes vistande »nationelle finske undersåtar» ofördröjligen borde förfoga sig hem samt att likaledes i förordningen angående tjänstefolk och legohjon av den 21 aug. 1739 i art. 8 § 6 uttryckligen stadgades, att tjänstefolk och löst folk i Finland och Västerbotten samt västra Norrland ej vore tillåtet att ens flytta ur det ena länet till det andra. Något bättre medel hade ej funnits för att tillförsäkra varje landsort tillräckligt folk och betjäning. Icke desto mindre hade man tid efter annan erfarit, huru denna efterlängtade, härliga »nytta» till ingen del blivit vunnen, ty överallt i Finland rådde stor brist på betjäning och dugligt tjänstefolk. Det var även allmänt bekant, att ganska många av finska nationen redan före sista kriget och ännu långt mera efter detsamma uppehållit sig i stor myckenhet i Sverige. Skadan var lätt att inse. Över hela riket borde kungörelser utgå, att allt löst och ringa folk ifrån Finland ofördröjligen borde begiva sig envar till sin födelseort. De som voro i tjänst, borde slippa den så tidigt, att de kunde vara i Finland i god tid för att höra sig för om tjänst före nästa Mikaelidag. Nekade en husbonde att låta en tjänare fara, borde han beläggas med 100 d. smt böter och vara skild från tjänstehjonet. Ville någon karl undandraga sig att resa hem, borde han dömas till knekt under 3 år utan lega, dom och städsel. En kvinna åter skulle vara förfallen till 2 års rasp- och spinnhus och kunde straffas med än flere år.

Chälä från Wirmo och Masku härad, Mats Ollicka från Åbo län (se II s. 32 not 4, s. 33 not 4) Johan Barck från Under Hollola härad och Anders Thomasson Möther från Kymmenegårds län. Uppsatt av Isaac Gnospelius.

Vad beträffade dem som redan voro anställda i Sverige som knektar eller båtsmän, borde officerare eller rotar vid hårt ansvar nekas hindra dem från att återvända. De borde tvärtom underrätta landshövdingen om dessa personer, varefter han ägde att giva dem fritt pass samt avertera landshövdingen i vederbörandes hemort. Om karlen förr varit i kronans tjänst, kunde landshövdingen låta inskriva honom i någon ödesrote eller någon annan fattig och vakant rote.

Framdeles borde intet sådant självsvåld tillåtas, att tjänstefolket finge gå och löpa, huru de ville, från Finland och ur deras hövdingedöme. Prästerna borde därför vid 100 d. smt:s vite förbjudas att åt tjänstefolk, som de märkte vara sinnat att gå ur länet, utgiva pass. Vidare borde klockaren i varje församling, ävenledes vid 100 d. smt:s vite, åläggas att underrätta fiskalen eller kronobetjäningen, i fall sådana främmande tjänstepersoner, vilka icke idkade något hantverk, vistades i församlingen. Slutligen skulle borgare och lantmän, som sysslade med sjöfart, vid samma vite förbjudas att taga passagerare, som ej hade vederbörligt pass samt ej lämnat säkerhet för att komma igen, och dessutom borde de även förbjudas att lämna sina båtsmän och passagerare i Sverige. Om någon rymt, borde de genast därom anmäla såväl på orten, där rymningen skett, som vid hemkomsten. Rymmaren skulle, om han dög, vara förfallen till krigstjänst, i annat fall åter under två år sättas till fästningsarbete; kvinnspersoner åter borde vara förfallna till de tidigare nämnda straffen. I fall projektet vunne bifall, kunde man dock först med tiden förspörja, vad effekt en sådan nu ytterligare utfärdad allvarlig författning medförde.

Matts Antila och Johan Flänki från Österbotten framhålla i ett memorial [1], att K. M:ts resolution på allmogens allmänna besvär av den 1 sept. 1741 § 30 tillåter, att kronohemmansåbor i Finland och Österbotten få inlösa deras åboende kronohemman till skatte emot 3 års ränta. Dock skulle vederbörande ställa sig 1723 års och andra förordningar om skatteköp till efterrättelse. Åtskilliga hade anmält sin önskan att emot förberörda 3 års ränta inlösa sina hemman under skattemannarätt, men hade K. befallningshavande förordnat, att slika hemman borde av häradshövdingen m. fl. värderingsmän enligt 1723 års förordning behörigen värderas. Ett sådant förfaringssätt förorsakade likväl ej endast tidsutdräkt utan avhöll även de flesta från att fullfölja sitt första uppsåt. Nämnda skatteköpeskilling kunde dock tillföra rikets räntekammare ansenliga medel, och hemmanen bleve icke dess mindre skattskyldiga. De skulle t. o. m. göras mera tjänliga att bära sin skatt, då åbons folk och barn dymedelst skulle bevekas att med större flit arbeta på sina föräldrars hemman, som de ju finge ärva. Skatterätten vore dessutom för kronan ett hypotek för åtskilliga utgående utskylder. På grund härav anhöll allmogen, att utan vidare värdering emot erläggande av 3 års ränta förunnas skatterätt på deras åboende kronohemman.

Jakob Pålsson, Johan Flänki, Matts Antila och Johan Larsson, alla från Österbotten, klaga över [2], att allmogen därstädes allt sedan »förra fredslutet» (1721) inlämnat många ansökningar om skatteköp å deras åboende kro-

---

[1] F. D. handl. n:o 84. Odat. Inl. 23 jan., avgj. 25 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 106. Dat. Sthm 20 jan. 1747. Inl. 26 jan., avgj. 21 juli 1747.

nohemman, utan att likväl hugnas med skattebrev, ehuru de till lanträntteriet inlämnat skattelösen. En orsak till dröjsmålet hade man uppgivit vara bristen på en pålitlig skattläggningsmetod för Österbotten. De sade sig veta, att efter K. M:ts förordning av 1710 den s. k. nyländska metoden därstädes anbefallts till efterlevnad, tills någon lämpligare hunnit bliva utarbetad. År 1741 hade på K. M:ts befallning ett förslag till skattläggningsmetod upprättats av vederbörande betjänte i orten, och hade förslaget av landshövdingen sänts till kammarkollegiet och lantmäterikontoret för att ytterligare skärskådas, varefter det av K. M:t skulle fastställas. Ehuru ständerna den 12 nov. 1743 av K. M:t begärt, att denna metod skulle kungöras till efterlevnad, sedan den blivit översedd av de nämnda ämbetsverken, troddes förslaget allt ännu vila i kammarkollegiet.

Den fattiga allmogen hade sålunda under 10 à 12 år förgäves utlagt sina merendels mot ränta till skattekassan lånta medel och hindrades därjämte att få någon lindring i den dryga skatt, som 1608 och 1609 pålagts genom Johan Ottessons godtyckliga skattläggning. Förr hade allmogen dock kunnat uthärda därmed, emedan man ej då som nu hade pålagt någon förhöjning på räntorna, och få extraordinarie utskylder förekommo. Den anhöll nu om att skyndsamt erhålla de innestående skattebreven ävensom att den föreslagna skattläggningsmetoden måtte fordersammast föreläggas ständerna till granskning och fastställande.

Benjamin Busk framlämnade ett antal önskningsmål, som uttalats av allmogen i Hollola övre och nedre härad, bl. a. en anhållan, att K. M:t måtte genomföra likhet

mellan rotarna[1]. Under senaste krig hade nämligen en del rotar nödgats uppställa t. o. m. tvenne karlar. I ett tillägg finnes likväl antecknat, att detta uttalande på allmän anhållan skulle utgå.

I samma skrivelse framhölls, att i K. M:ts resolution på allmogens allmänna besvär av den 16 mars 1739 § 30 bl. a. förordnades, att augments- och indelningshemman i Nylands och Tavastehus län borde bibehållas vid deras gamla, men genom förmedling förlorade skatterättighet. Dock skulle endast de personer, vilka antingen själva eller vilkas förfäder bebott och brukat hemmanen, erhålla sådan förmån. En del hemmansåbor hade redan fått åtnjuta sådan kungl. nåd, sedan de först förvärvat sig landskamrerarens bevis på, att det hemman de bebodde och innehade vid indelningstiden och dessförinnan varit antecknat för skatte i kronohandlingarna, och därnäst styrkt, att de själva eller deras förfäder ägt detsamma med skattemannarätt och besuttit det successivt, man efter man. Emellertid hade allehanda personer, vilka utspanat, att någon av deras förfäder bebott slika hemman, tagit sig anledning att med rättegång oroa dem, som ägde hemmanen, och att fördriva dem, huru goda åbor de än varit. Det vore dock betänkligt att sålunda på hemmanen måhända insätta löst folk, som knappast ägde mer än kläder på kroppen. Dels av ovana att arbeta, dels av fattigdom skulle de ej kunna sköta hemmanen, vilka i följd därav komme att förfalla. Då i resolutionen ej uttryckligen angavs, att den gällde endast dem, som ännu bebodde hemmanen, men förlorat sina skatterättigheter, täcktes

---

[1] F. D. handl. n:o 34. Odat. Inl. o. uppl. 7 mars, avgj. 9 mars 1747.

K. M:t i en förklaring till densamma meddela dess »rätta förstånd», så att de, som för långliga tider tillbaka fått dessa hemman i besittning, ej måtte oroas av folk, som icke förmådde erlägga utskylderna.

Slutligen gjordes en anhållan om avskrifter av resolutionerna på de enskilda besvären från och med 1723 års riksdag för övre och nedre Hollola härader, emedan häradskistan under kriget spolierats.

Emedan domhavandena och kronobetjäningen ej hunno mycket syssla med de talrika ägotvisterna, anhöll Henrik Mollenius från Savolaks [1], att notarien Thomas Mollén, som förvärvat sig allmogens synnerliga förtroende i att slita sådana tvister, måtte utses till kronofullmäktig och syneman för i Savolaks förefallande jordskiften, ägande- och häradssyner, uppteckningar och skattevärderingar. Han borde få en lön av 3—400 d. smt ur extra utgiftsmedlen och dagtraktamente samt skjuts i likhet med lantmätarna.

Kapten M. Depong, riksdagsfullmäktig för de karelska dragonerna, och Torsten Tavast, fullmäktig för Savolaks infanteriregemente, gjorde i en gemensam skrivelse [2] likaledes en anhållan, att Mollén måtte utnämnas till syningskommissarie i Savolaks, varjämte även landshövding H. Wrede rörande detta ärende inlämnade tvenne memorial. I det ena [3] förordar han tillsättandet av en syningskommissarie i Lill-Savolaks och föreslår Mollén till innehavare av detta ämbete mot en lön av 3 à 400

[1] F. D. handl. n:o 83. Odat. Inl. o. uppl. 10 mars, avgj. 25 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 83. Dat. Sthm 1 febr. 1747. Inl. o. uppl. 10 mars, avgj. 25 maj 1747.

[3] F. D. handl. n:o 82 B. Dat. Sthm 8 april. Inl. o. uppl. 9 april 1747.

d. smt jämte skjuts och dagtraktamente. I det andra [1] anmäler han sin avresa till Savolaks och anhåller, att deputationen måtte förorda inrättandet av den ofta av såväl forna som nuvarande riksdagsmän både av bondeståndet och militien samt landshövding Stiernstedt begärda synemanssysslan. Dels skulle därigenom de tryckande jordatvisterna avhjälpas och ödesmåls- och kronouppbörden utredas, dels notarien Mollén belönas för hans hårda lidanden och trogna, obelönade tjänster. Om den önskade åtgärden ej bleve vidtagen, kunde utskylderna ej ordentligt indrivas.

Den oreda och de övergrepp uppbördsmännen i Savolaks ofta läto komma sig till last, emedan allmogen varken förstod det svenska språket eller kunde läsa skrivet, gav Jonas Hockanen anledning att inkomma med en klagoskrivelse [2] till deputationen. Han påpekade, huru nyttigt det vore, om folket kunde få på finska tryckta förordningar och bolräkningsböcker, ur vilka envar kunde få underrättelse om, vad han vore skyldig såväl kronan som prästerna.

Över missbruk, vilka tryckte allmogen, klagade även Benjamin Busk, [3] Han framhöll, att länsmannen i Sysmä socken, ehuru han av var rök erhöll 3 kappar säd i tingskost, tvungit församlingen att därutöver erlägga 1 ½ kappe för hushyra. I Sverige betalades i tingsförplägning åt vederbörande 18 öre kmt, och de 3 kapparna voro värda 3 gånger mera. Den andra taxeringen för hushyran var självs-

[1] F. D. handl. n:o 82 A. Dat. Sthm 25 maj. Inl. o. avgj. 25 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 22. Dat. Sthm 17 febr. 1747. Inl. o. avgj. 20 febr. 1747. Jmfr II s. 29.

[3] F. D. handl. n:o 99. Odat. Inl. o. avgj. 6 juli 1747.

våld, ty enär tingen förrättades på gästgivargården, vann länsmannen under tingstiden ansenligt genom sitt gästgiveri.

Vidare klagar Busk över en mängd andra i allmogens tycke obehövliga betjänte: sockneskrivaren, som plågade allmogen med avgifter, ehuru han blott gick länets ordinarie tjänstemän i vägen, utridaren, ett slags exekutionsbetjänt och jaktfogden, vilka alla fordrade ersättning för sina överflödiga tjänster. Slutligen framhåller han orättvisan av att allmogen var tvungen underhålla vägar i långt avlägsna socknar, i stället för att varje socken skötte om sina egna vägar.

Frågan om kvarntullens reglerande i Tavastehus län beröres i ett annat av Busk inlämnat memorial.[1] I § 7 av resolutionen på allmogens allmänna besvär vid 1743 års riksdag hade K. M:t anbefallt vederbörande att slutföra kvarntullens reglerande. Landshövdingen hade även varit villig härtill, men sedermera uppskjutit saken, emedan domaren förklarat sig efter slutad tingsförrättning hava att genomse domboken för renskrivning m. m. Allmogen anhöll emellertid om regleringens slutförande.

Johan Flänki framhåller å allmogens i Kajana län vägnar[2] skadan av att befolkningen under brådaste arbetstiden måste skjutsa sina alltför många skattningsmän samt underhålla och avlöna dem. Ehuru en viss tiondesättning bekräftats med edgång av parterna, så hade dock kyrkoherden i Paldamo socken Andreas Cajanus varit missnöjd och sökt ändring i tingsrättens rannsakning. Allmogen anhöll dock, att en för orten lämplig

[1] F. D. handl. n:o 65. Odat. Inl. o. uppl. 26 febr., avgj. 27 april 1747.

[2] F. D. handl. n:o 31. Odat. Upps. av. Abr. Tertonius. Inl. 14 jan., avgj. 7 mars 1747.

tionde måtte inrättas på samma sätt som i Savolaks ävensom i Åbo och Nylands län.

Ett memorial[1] rörande laxfisket i Ijo och Kemi socknar inlämnades ävenledes av Johan Flänki. År 1618 hade befolkningen åtagit sig att årligen leverera en viss mängd lax till kronan, men dessutom skattlagts högre än deras hemmansägor kunde bära. I följd därav hade den fått bibehålla rätten att fiska lax, utan att det ansetts vara något arrende, men då den senare, till följd av att fisket förminskats, sökt lindring i stadgelaxen, hade fisket förklarats vara arrende. Därigenom hade andra, som ej blivit skattlagda för fisket, fått tillfälle att genom överbud botttränga de gamla laxfiskeriintressenterna eller förorsaka dem stora kostnader för ansökningar att bliva bibehållna vid fisket, utom att arrendet stegrades mera än att det kunde utgå med hemmanens höga ränta. Allmogen anhöll nu att bliva bibehållen vid fisket mot kontraktets fullgörande. Detta vore så mycket mera nödvändigt, som de nästan varje år nödgades köpa spannmål och fourage och ej kunde äga bestånd utan rätten att fiska lax.

Memorialet åtföljdes av fyra bilagor, av vilka en var en avskrift av den åberopade förordningen av år 1618. Däri bestämdes, att nämnda socknar sammanlagt skulle erlägga 135 tunnor lax till kronan. Vidare följde en kungl. resolution av år 1729, genom vilken Pudasjärvibornas anhållan att få del i laxfisket i Ijo älv avslogs, och ett protokoll från ett mellan Ijo och Pudasjärvi i juli 1730 hållet ting, vid vilket länsmannen i Ijo framhållit de svårigheter sockneborna råkat i till följd av laxfiskets avtagande. De kunde

---

[1] F. D. handl. n:o 23. Odat. Inl. o. avgj. 20 febr. 1747.

av brist på ägor icke bära den förra skatten och anhöllo om ny revning och förmedling på sina odugliga hemman. Att fisket gått tillbaka och allmogen i följd härav råkat i ansenlig gäld besannades av handlande från Uleåborg och andra opartiska män. Slutligen följde en avskrift av kammarkollegiets och statskontorets brev till landshövding v. Essen av år 1725 innehållande ett avslag på Jacob Estlanders anhållan att få arrendera kronans tvenne laxfiskerier i Kemi och Ijo socknar.

AVD. II.

Förhandlingar och beslut rörande Finlands uppkomst, jordbrukets höjande och andra därmed sammanhängande frågor.

Omedelbart sedan ständerna efter julferierna åter samlats, tog deputationen med påtagligt intresse i tu med uppgiften att undersöka orsakerna till Finlands efterblivenhet och föreslå åtgärder till dess avhjälpande. Det första synliga resultatet av denna deputationens verksamhet är det märkliga betänkandet av den 29 januari 1747. Ärendets förhistoria är tyvärr höljd i dunkel, en följd av den förut omtalade luckan i protokollen.[1] Vid sammanträdet den 28 januari påminte Browallius om, att det beslutna betänkandet rörande generalguvernörsämbetet och tjänstemännen i Finland fortast möjligt borde uppsättas och avsändas. Härtill genmältes, att Serenius redan uppsatt detsamma. Betänkandet har visserligen redan varit föremål för ingående

---

[1] Se II s. 9.

undersökning [1] och jämväl publicerats,[2] men jag anser dock ämnets vikt fordra en jämförelsevis vidlyftig behandling även här.

Betänkandet inledes med ett erkännande av ständernas ömma omsorg om Finland. Denna hade bl. a. tagit sig uttryck i instruktionen för finska deputationen samt i ständernas åstundan att så hjälpa landet, »att det en gång må röna frukten af den förmån och heder att med Sweriges Rike under en crona förenadt wara». Deputationen hade varit angelägen att utsöka den genaste vägen till detta mål, men ansåg en grundlig kunskap om huvudorsakerna till Finlands framfarna och närvarande kraftlösa tillstånd vara en nödvändig förutsättning härför.

Sveriges politiska maktställning hade alltid varit grundad på besittningen av Finland och beroende av denna landsdels tillstånd. »Så mycket som Finland blifwit afstyckadt och förminskadt, så mycket har ock Swerige sjelft förlorat i styrka och anseende». Genom senaste krig förlorades visserligen endast en liten del, omfattande 17 socknar, av den minst fruktbara delen, men denna förlust var dock nog så kännbar icke med tanke på en 40 à 50 tusen lispund viktualier, 30 à 40 tusen tolfter bräder, 14 à 15 tusen tunnor tjära m. m., »som årligen fylde detta Rikets Wisthus, Magaziner, och Räkningar med främmande Nationer», ej heller med tanke på »att hela Gräntsesidan af Finland» nu skulle föra sina produkter till Ryssland och att armén miste 489 man kavalleri

---

[1] Axel Mickwitz: *Språkfrågan i Finska deputationen vid riksdagen år 1746—1747.* Ingår i Historiska studier utgivna av Sv. Lit. s:t i Finl. Tom. C. Se även Schybergson II s. 107 och Koskinen: *Suomen kansan historia,* 2:dra uppl. s. 418 ff.

[2] Betänkandet är publicerat av Palmén i Hist. arkisto VI s. 164 ff.

och 585 man infanteri, utan borde man »allenast bemärka de Förmurar af Skogar, Strömmar och Berg, som Riket i Natursens förswarswerk förlorat, h:kt med många Regimenter, Skepp och Fästningar ej ersättas kan».

Denna förlust bör nu mana till att följa tvenne grundsatser, nämligen 1:o att göra inbyggarna i Finland »nögde med Moderlandet och aldeles tillfreds med des regering» och 2:o att övertyga dem om »det deras Moderland både will och kan förswara dem». Den naturliga följden härav bleve landets uppodling och förkovring.

Vad den första av dessa grundsatser vidkom, så var det en i alla riken vedertagen regel, att gränsländer behandlades ömmare än själva huvudlandet. Huruvida denna regel beträffande Finland blivit följd under senare tider, »deruti understår sig icke Deputation att inträda, men finner sig likwel förpliktad, att för R. St:r uptäcka de wiktigaste omständigheter, hwarpå Finlands Beswär, uti hela denna regering synts bero, hwarutaf R. St:r sjelfwe kunna döma, om detta Landet i sjelfwa utöfningen har åtnjutit detta hufwud maxime.»

1:o. Ehuru näringsfången voro så olika i Sverige och Finland, hade den senare nämnda landsdelen ändå alltid fått bära samma bevillningar och pålagor som den förra, med undantag av de få år, då »Inwånarne warit så godt som under ständig flyktning, eller syslosatte med sina ödes hemmans och åkrars i stånd sättande efter det fiendteliga öfwerwäldet». Den frihet, som förunnats dem, motsvarade ej en hundradedel av deras förlust och ej heller de förmåner, som de orter på svenska sidan hade erhållit, »h:ke för fiendens anfall föga kunna räkna sig warit exponerade så många dagar, som Finland år». Därtill kom, att landet långt förrän det skövlades

av fienden »måst kjänna obeskrifweliga hårdheter både i Städer och land genom de Svenska Arméernes marcher och hushållning».

2:o. Genom de tid efter annan till riksdagen inkomna besvären var det nogsamt känt, vad allmogen lidit genom uppbärande av högre tull än tulltaxan stadgat, »förutan flera odrägligheter af de i Finska språket okunnige Tull Betjänter, h:ke under enskyllan af tungomålet, gjordt oskjäliga confiscationer och öfwerwåld på Landets Allmoge». Klagomålen hade sällan blivit avhjälpta »och deras plågare med promtare straff ansedde under sjelfwa fiendteliga öfwerwäldet».

3:o. I Finland hade man i alla tider beklagat sig över »att Justitiens administrerande och följaktigt Inbyggarnes lif och egendom blifwit lagd i sådana händer, som mer dependerat af Tolkars discretion och samwete, än sjelfwa domarens». Därigenom hade allmogen gjorts modfälld, och ståndspersoner hade betagits all lust att använda kostnad på sina barns studier, då de trott sig märka, »att infödde Män och personer wid Betjäningen i Finland de sednare tider mycket sparsamt blifwit befordrade wid de högre tjänster både i Finland och wid de Stater och Ämbeten, hwarest Landets Språk är oumgjängeligit, särdeles uti de domstolar och Collegier, hwarest egotwister böra skjärskådas», varav följde, att allmogen och det ringare borgerskapet, som ej förstod annat språk än det finska, mötte stora olägenheter, då de måste vända sig till kammar- eller kommerskollegierna och ofta lämnade sina skäliga besvär, emedan ingen i kollegierna förstod dem eller med ömhet antog sig deras angelägenheter. Därtill kom, »att få eller ingen i Collegierne någonsin warit i Finland och haft tillfälle att gjöra sig denna Landsorts beskaffenhet, situation eller sedwanor (: som i wissa

mål gjälla för Lag:) behörigen underkunnig», varav följt, att »helsosamma Inrättningar» icke kunnat verkställas, emedan »de warit författade utan den nödiga kunskap, om de låta sig i det Landet practicera eller ej».

4:o. Trots ständernas och K. M:ts förordningar att »till undwikande af Transport omkostnader och hazarder, samt att understödja Landet och Handtwerkerierna i orten, Monderings Perzedlarne i sjelfwa Landet skola förfärdigas», hade leveranserna vanligen lämnats till Sverige, ehuru från Finland gjorts bättre och billigare anbud. Invånarnas håg och lust att fortfara med deras tillverkningar hade till följd därav börjat förfalla.

5:o. Vad lanthushållningen angick, hade ingen riksdag hållits, där icke oändliga besvär inkommit »öfwer wåldswerkan, extorsioner och oförrätter af Crono Betjänte öfwer Allmogen; konungens höga domstol är aldrig fri ifrån klagomål af fattiga och förtryckta undersåtare i det landet, som sollicitera öfwer borrttagna Hemman, hårda medfarter, och obehöriga afgifter med mera sådant; men det som eftertänkeligast är, att de sällan sedt deras förtryckare straffade, — — det endaste som dem wederfarits, är det, att orätten då och då har kunnat med platz blifwa ändrad, — — — så att man har orsak att tro det mycken ohämnad orätt är i detta Landet borrtgjömd».

Vid ett oväldigt övervägande vore det svårt att säga, vad som mera tilldrog sig ens uppmärksamhet, Sveriges sätt att vårda Finland eller Finlands trohet mot Sverige. Landet hade under de 700 år det lytt under Sveriges krona ej 25 år å rad haft fred, utan ofta plundrats 3 gånger under en mansålder, »men ändå straxt derefter, såsom en oroad Bistock satt sitt bo igen och samkat honung för Sweriges Jnbyggare.

Alla Sweriges stygn af dess swåraste fiende äro gågna genom Finlands hjerta, och det oaktadt, är det ända den starkaste täflare med alla Sweriges Landskaper, om prisen af en oförkränkt trohet och ståndaktighet under Swenska Cronan».

Vore Finland ett ofruktbart och otacksamt land, kunde man ju låta det vara en förlorad utpost mot fiendens anfall, men detta var ej fallet. I närvarande tid måste man anse det vara så mycket mera angeläget att binda Finland vid Sverige, »som man icke utan upmercksamhet bör anse, att Rysslands grymhet uti conquetterade länder, emot forna tider aftagit».

Efter att hava »bekymmersamt öfwertänkt alla nödiga mått och utwägar» hade deputationen funnit, att det förnämligast fanns tvenne orsaker »till Finlands beswär och underliggande i Åkerbruk, Bergwerck, Handel, Manufakturer, Sjöfart och Wettenskaper», nämligen »okunnogheten om Finlands Språk, naturliga förmåner, Oeconomie, sedwanor och alla deraf flytande tarfwor herpå Swenska sidan» och för det andra »Finlands aflägsenhet ifrån sin öfwerhet, hwarigenom dristigheten hos all Underbetjäning i Landet så styrkes och underhålles, att Menige Mans angelägenheter ofta förspillas genom en tilltagsen Lands Secreterare och ännu ofta ringare Betjänte». Deputationen föreslår därför följande åtgärder:

1:o. Att alla besvär från Finland i K. M:ts råd, justitierevisionen och alla kollegier framför andra företagas och avhjälpas.

2:o. »Att alla Betjäningar, som hafwa immediate att skaffa med Menige Man, såsom Lagmän, Underdomare, Crono-, Tull- och Jägeri Betjänte, samt Under Befäl wid arméen besättas med infödde Finske Män, och sådane

Personer som icke hafwa af nöden, att handla med Allmogen och Borgerskapet genom Tolkar.»

3:o. »Att Åbo Hof Rätt och Academie wid alla dess Faculteter, åtminstone till $^2/_3$ delar besättas med Nationelle Ledamöter, och Under Betjäning hel och hallen af Finska Nation, och att de af Swenska Nation som till Finland befordras oumgjängeligen förstå Finska språket.»

4:o. Att alla kollegier vid första vakans »förses åtminstone med en Ledamot, och sådana ämnen af Finska Nation som deri Landet beklädt publique Åmbeten», samt att vid varje kollegium åtminstone två av dess underbetjänte borde hava varit i Finland och hava kunskap i finska språket för att kunna gå de sökande i deras angelägenheter tillhanda, på det »Landsens barn må hafwa någon upmuntran till bekostnad, flit och idoghet att gjöra sig skickelige till sitt Fädernes Lands tjänst».

5:o. »Att alle Lefwerantser och Uphandlingar för Finska Arméen, Magaziner och Fästningswercken må förbehållas Finlands Jnwånare, så länge de dem uti lika godhet och qvantité med andra kunna præstera».

6:o. Att Finland finge ett års frihet från den vid riksdagen givna bevillningen och i stället erhölle rätt att taxera sig själv till bergverkens, manufakturernas, durchfarternas och akademins upphjälpande. Landet skulle genom ökade exporter inom få år mångdubbelt ersätta förlusten.

7:o. »Att en General Gouverneur i Finland af K. M:t och K. Råd förordnas, som eger kundskap ej allenast i Cammar, utan ock i Landt- och Sjö Militiæ Oeconomie och Commando Saker, samt deri Landet residerar, på det Förswars werket och Hushåldningen måtte med mera eftertryck handhafwas och Menige Man hafwa någon person af anseende och myn-

dighet att wända sig till, när de på något sätt kunna oförrättade och förtryckta warda.»

»Om Deputation herutinnan är så lyckelig att råka Rikesens Ständers wälbehag, så will Deputation genast inkomma med Projekt till instruction, hwad Oeconomie målen angår, men hwad Förswars werket beträffar, kunde det af Sekreta Utskottet projecteras.»

Sedan betänkandet upplästs, godkändes det av deputationen; dock förbehöll sig Browallius att än en gång få genomgå detsamma, och Ehrenspetz önskade tillägga, att den, som utsågs till generalguvernör, borde vara kunnig i finska språket och nyligen hava givit prov på sin förmåga att kommendera armén. Följande dag föreslog Browallius, att den meningen i Serenius' betänkande, som stadgade, att åtminstone ²/₃ av akademins och Åbo hovrätts ledamöter borde vara infödda i Finland, skulle utgå, enär det vore betänkligt att alldeles stänga dörren för de svenske. Att han skulle haft någon annan invändning att göra mot betänkandet framgår icke av protokollen. Deputationen beslöt emellertid att bibehålla denna bestämmelse och dessutom tillägga, att även den återstående tredjedelen av nämnda inrättningars ledamöter borde vara kunnig i finska språket.[1] Därmed var diskussionen rörande denna angelägenhet avslutad.

Med en känsla av spänd förväntan skrider man till en undersökning av huru dessa anspråk upptogos i stånden. Redan innan betänkandet anlänt till adeln, hade frågan om inrättande av ett generalguvernörsämbete i Finland hunnit avgöras i ståndet[2]. I ett protokollsutdrag av den

---

[1] F. D. prot. 29 jan. 1747.

[2] R. o. A. prot. 31 jan. 1747 (XV s. 420 f. o. 425).

26 jan. hade nämligen sekreta utskottet efter att hava »omständeligen berättadt Storfurstendömet Finlands nu varande svaga tilstånd» hemställt till ståndens prövning, »om icke H. Maj:t i underdånighet kunde anmodas at med Råds råde utnämna en af Herrar Riksens Råd, som äger de egenskaper, hvilka härtil fordras» till generalguvernör över storfurstendömet. I fall detta förslag godkändes, borde kollegierna utarbeta instruktion för honom och den honom åtföljande betjäningen. Alla de talare, som yttrade sig, nämligen Klingsporre, Giös, Düring och Hårleman, voro ense i att lovorda sekreta utskottet för dess nit till Finlands bästa. Förslaget bifölls enhälligt av ståndet. En vecka senare förehades deputationens ifrågavarande betänkande. Sedan det upplästs, yttrade hatten överdirektör C. Hårleman, att man därav kunde finna, huru mycken grund utskottet haft till sitt förslag om inrättandet av generalguvernörsämbetet. Han för sin del önskade bliva finne och hoppades att sådant snart kunde ske, »om en dess förehavande handel går för sig.» Dock tyckte han betänkandet vara av den beskaffenhet, att ståndet ej kunde granska varje punkt, varför han föreslog följande resolution:

»R. o. A. äro redebogne at ingå uti alt, som någonsin må kunna tiäna til Finlands uphielpande och i stånd sättiande, vare sig de medel och utvägar, som uti detta Betänkande äro upnämde och af den tilärnade General-Gouverneuren eller ock andre embetsmän hädanefter kunna upgifvas och til ändemålets ernående nödige pröfvas kunna; och hvilket alt med fullt underdånigt förtroende til H. K. Maj:ts nådige försorg och värkställande hänskjuta.» Denna resolution antogs av ståndet till alla

delar. Mössan A. H. Ramsaij erinrade väl, »at man ej så korteligen borde härmed gå till väga, emedan saken vore af den angelägenhet, at den förtiänte punctevis företagas.» Men ståndet vidblev sitt beslut.[1]

Prästeståndet förenade sig om adelns beslut såväl rörande sekreta utskottets protokollsutdrag om tillsättande av en generalguvernör, som rörande deputationens betänkande.[2]

I borgarståndet förehades båda ärenderna redan tidigare. Diskussionen inleddes av Forstén, som föreslog, att saken i anseende till dess stora vikt skulle, innan den avgjordes, remitteras till ett utskott inom ståndet. Mössan borgmästaren Cervin biföll härtill och föreslog, att i stället för en generalguvernör tvenne kungliga kommissarier skulle utses såsom tidigare med god nytta praktiserats i Skåne. Borgmästar Jernstedt höll före, att frågan omedelbart borde avgöras, så kunde ämbetet ju förr ju hellre besättas och en instruktion för detsamma utarbetas. Plomgren, som bekant hatt, anslöt sig härtill och förmente, att instruktionen, sedan den utarbetats av kollegierna, kunde överses av sekreta utskottet, varvid även de punkter, som av finska deputationen berörts, kunde komma i konsideration. Cervin föreslog därtill, att sekreta utskottet skulle för ändamålet sammanträda med finska deputationen. Sedan ännu ytterligare diskuterats, huruvida frågan omedelbart skulle avgöras eller ej samt därom, vem som skulle överse instruktionen, beslöt ståndet på talmannens förslag godkänna utskottets protokolls-

[1] R. o. A. prot. 7 febr. 1747 (XV s. 437 ff.).

[2] Prästest. prot. 31 jan. o. 7 febr. 1747.

utdrag samt § 7 i deputationens betänkande, medan de övriga bordlades.[1]

Då ståndet något senare diskuterade landssekreteraren Neumans och auditören Brahes ansökningar om att befordras till lediga assessorat, inlämnade rådman L. Blom ett memorial, vari han påpekade, att en sådan åtgärd stred mot finska deputationens betänkande och dessutom ledde till prejudice för andra både skickliga och måhända mera förtjänta ämbetsmän i Finland. Även den ivriga hatten Kierman och borgmästaren Jernstedt åberopade deputationens betänkande. Cervin åter höll före, att det vore onödigt att särskilt yttra sig i detta mål. Ståndet behövde endast sedan adeln och prästeståndet uttalat sig, avgöra finska deputationens betänkande. Därmed vore även i och med detsamma förevarande fråga löst.[2]

Deputationens betänkande återupptogs först sent på hösten, varvid ståndet i likhet med prästeståndet omfattade adelns beslut.[3]

Då sekreta utskottets protokollsutdrag rörande generalguvernörsutnämningen anlände till bondeståndet, hade de övriga stånden redan godkänt detsamma, så att för ståndet ej återstod annat än att göra likaledes. Emedan allmogen likväl alltid fick kännas vid den drygaste andelen av alla utgifter, skedde bifallet under förbehåll, att staten därigenom ej på något sätt finge graveras.[4] Finska deputa-

---

[1] Borgarst. prot. 31 jan. 1747. I diskussionen deltogo utom de ovannämnda borgm. Mollin, rådm. Kyronius, justitiarien Ekman, rådman Lilja och borgm. Uggla.

[2] Borgarst. prot. 7 febr. 1747.

[3] Borgarst. prot. 22 okt. 1747.

[4] Bondest. prot. 31 jan. o. 11 febr. 1747.

tionens betänkande däremot godkändes senare till alla delar,[1] ehuru ståndet sedermera även anslöt sig till adelns beslut[2].

Ständernas beslut blev sålunda att godkänna sekreta utskottets förslag rörande tillsättande av en generalguvernör, dock med tillägg, att om ämbetets innehavare innan följande riksdag dog, någon ny ej borde utses, ty en »beständig generalguvernör» vore stridande mot regeringsformens § 38, och rikets tillstånd tillät ej heller något sådant.[3] Denna punkt hade i alla stånd varit föremål för meningsdivergenser. Dels hade yrkanden på inrättande av ett ständigt generalguvernörsämbete framkommit, dels åter hade man diskuterat, huruvida ett riksråd eller en general skulle utses till ämbetet, och i samband därmed, varifrån medlen till avlöningen skulle tagas.[4] Vad betänkandet i övrigt beträffade hänsköts det till K. M:t för vidtagande av nödiga mått och steg, sedan rådet och generalguvernören blivit hörda.[5]

Då ett uttalande, vilket innehöll så graverande beskyllningar och därjämte till den grad radikala reformförslag, nästan enhälligt i princip godkändes, tyder detta pa, att känslan för de genom ämbetsmännens bristande kunskap i finska språket alstrade missförhållandena varit mycket stark inom deputationen. De garantier, som stadgandet i

---

[1] Bondest. prot. 26 maj 1747.

[2] Bondest. prot. 3 nov. 1747.

[3] R. St. brev 11 febr. 1747. Regeringen beslöt utse riksrådet, greve Gustaf Fredrik von Rosen till generalguvernör. Civilexp. reg. 13 febr. 1747.

[4] Se ovan citerade ståndsprotokoll.

[5] R. St. brev 14 dec. 1747. Regeringen beslöt kommunicera bet. med Rosen. Civilexp. reg. 10 maj 1748.

§ 42 av resolutionen på allmogens allmänna besvär 1739[1] innehöll, att vid för övrigt lika meriter den, som vore det finska språket mäktig, skulle äga företräde vid besättandet av tjänster i Finland, hade såsom det var att vänta ej visat sig tillfyllestgörande.[2] Obekantskapen med befolkningens språk var naturligtvis ägnad att befordra ämbetsmännens godtycklighet och föröka de svårigheter, som Finland i likhet med andra från centralstyrelsen avlägsna landsändar hade att utstå, trots de otvivelaktiga framsteg i förvaltningen, som under frihetstiden gjordes.

Betänkandet antogs efter moget övervägande, och deputationen vidhöll även framdeles vid flere tillfällen sin ståndpunkt i dessa frågor.[3] Detta framgår bland annat även av att i slutet av det stora betänkandet rörande hushållningens upphjälpande en hänvisning till nyssnämnda betänkande skedde, varvid ytterligare betonades, att ett förverkligande av de däri uttalade önskningsmålen vore ett oundgängligt villkor för Finlands framåtskridande.[4] I samma anda uttalar sig deputationen även i sitt betänkande rörande ekonomieprofessuren vid Åbo akademi.[5] Likväl förefaller det mig, som om betänkandet icke på samtiden gjort det intryck, som vi i våra dagar vore benägna att vänta. Denna slutsats drar jag av den omständigheten, att det tyckes hava behandlats med tämligen stort lugn såväl i deputationen som även i stånden. Hade motsatsen varit fallet, skulle detta åtmin-

---

[1] Modée II s. 1405.

[2] Schybergson II s. 30.

[3] Jmfr i detta avseende Koskinen s. 429.

[4] F. D. bet. 9 juli 1747.

[5] F. D. bet. 20 aug. 1747.

stone hava framgått ur adelns med stor noggrannhet förda protokoll. Förklaringen står väl delvis att söka däri, att den språkliga nationalismen då ännu ej framträtt och frågan sålunda endast betraktades ur ändamålsenlighetens synpunkt. Icke ens partipolitiken tyckes hava spelat in i denna fråga. Visserligen tillhörde Serenius och Browallius motsatta partier, och måhända avsåg den stridbara Serenius att med sitt betänkande, samtidigt som han ville gagna Finland, även rikta ett hugg mot det härskande partiet och sina politiska motståndare, men dessa tyckas i så fall icke hava reagerat, och grupperingen inom deputationen i den finska frågan, om man får kalla den så, har icke sammanfallit med den politiska partigrupperingen.[1] Av protokollen framgår nämligen ej, att

[1]

	28/1	29/1		28/1	29/1
Stackelberg	1	1	Carlborg	1	1
Hästsko	1	1	Schulz	1	1
Taube	1	1	Lillia	1	1
v. Gertten	1	1	Mollin	1	1
Ehrenspetz	1	1	Forsell		1
Hastfehr	1	1	Wetterbladh	1	
Möllerheim		1	Baars	1	1
Wefwerstedt		1	Busk	1	1
Browallius.	1	1	Jacob Pålsson	1	1
Serenius	1	1	Flänki	1	1
Nylander		1	David Månsson		1
				17	21

Vilka ledamöter vid ifrågavarande sammanträde närvoro framgår av ovanstående tabell. En gruppering av deputationens ledamöter efter nationalitet är, såsom tidigare framhållits, svår att konsekvent genomföra särskilt med avseende å medlemmarna av R. o. A. Jag har likväl sökt sammanställa en tabell, där jag fördelat medlemmarna i

Browallius skulle fått något stöd av andra, och dock hörde flere av deputationens ledamöter samt av de vid ifrågavarande sammanträden närvarande åtminstone Forsell och sannolikt Hästsko till hattpartiet. Om frågan allmänt hade uppfattats såsom partifråga, skulle behandlingen inom deputationen troligen blivit en annan, ty vid denna tidpunkt voro hattarna redan riksdagens härskande parti. Även ståndsprotokollen lämna intet stöd för uppfattningen, att hattarna skulle hyst några misstankar mot Finland eller att de mer än andra ställt sig avvisande till deputationens betänkande eller de däri uttalade åsikterna. Sålunda understödde en så utpräglad partiman som friherre Sten Coyet mössan H. Ramsay, då denne i fråga om landssekreteraren Neumans ansökning gjorde gällande, att finnar borde få företräde vid tjänster

följande grupper: finnar, svenskar samt en tredje grupp, till vilken svenskar med tjänst i Finland (Browallius) samt adelsmän, vilkas nationalitet jag ej lyckats fastställa, blivit förda, (se f. övr. II s. 8). Finnarna voro vid ifrågavarande sammanträde, såsom av tabellen framgår, avgjort i övervikt.

Stånd	Sammanträdet d. 28 jan. Finnar	d. 28 jan. Sv. med ämb. i Finl. o. pers. med obestämd nationalitet	d. 28 jan. Svenskar	d. 29 jan. Finnar	d. 29 jan. Sv. med ämb. i Finl. o. pers. med obestämd nationalitet	d. 29 jan. Svenskar	Hela dep. i dess urspr. sammansättn. Finnar	Hela dep. Svenskar med ämb. i Finl. och pers. med obestämd nationalitet	Hela dep. Svenskar
R. o. A.	5	1	—	5	2	1	7	2	3
Präster	1	1	1	2	1	1	2	2	2
Borgare	3	—	1	3	—	1	5	—	1
Bönder	4	—	—	4	—	1	4	—	2
S:a	13	2	2	14	3	4	18	4	8

i Finland. Coyet uttalade sålunda, »at til Domare-sysslorne i Finland, som förut sagt är, sådane måtte tagas, som äro hemma därifrån och förstå språket».[1] Även referatet rörande betänkandets behandling i borgarståndet synes mig med full tydlighet utvisa detta. Cervin hade i annat fall knappast föreslagit, att sekreta utskottet, där hattarna hade makten, skulle i denna angelägenhet sammanträda med finska deputationen.

I »Berättelser ur svenska historien» omtalar Fryxell[2] och efter honom Koskinen i »Suomen kansan historia»[3], att regeringen av fruktan för det i Finland rådande missnöjet såg sig föranlåten att tillsätta en nämnd, som i ett betänkande föreslog åtgärder till detta lands bästa för att sålunda lugna stämningen därstädes. En sådan nämnd har aldrig funnits. Betänkandet, som Fryxell tillskriver nämnden, är endast en avskrift av finska deputationens här ovan återgivna betänkande av den 29 jan. 1747.[4] Därmed faller ock ett av stöden för den åsikt Koskinen sökt förfäkta, nämligen att hattar och mössor intagit en väsentligen olika ståndpunkt i förhållande till Finland och att hattarnas seger skulle medfört, att de finska intressena såväl vid riksdagen som inom finska deputationen mera än förut åsidosattes. Hattarna hade för övrigt redan segrat, då Serenius' betänkande kom till finska deputationen och behandlades därstädes.

Även antagandet att deputationens betänkande av

[1] R. o. A. prot. 19 o. 20 dec. 1746 (XV s. 324 f. o. 340).

[2] Del. 38 s. 163 f.

[3] Se s. 418 o. 428.

[4] Avskriften befinner sig i Linköpings stiftsbibliotek. Handskr. Vol. 99 n:o 12 b.

den 9 juli vore att betrakta som resultat av en kompromiss mellan partierna saknar enligt mitt förmenande stöd såväl i själva betänkandet som i protokollen.[1]

Det i många avseenden märkliga betänkandet fick icke någon nämnvärd betydelse. Serenius' förslag voro dels alltför opraktiska, dels omöjliga att genomföra, men de synpunkter han däri framhöll, voro dock i huvudsak riktiga, och ett förverkligande av hans förslag inom rimliga gränser hade säkert varit Finland till båtnad.

Betänkandet blev för övrigt Serenius' enda insats i deputationens arbete. Sedan det antagits, deltog han ytterligare i två av dess sammanträden, men infann sig sedan icke mera.[2]

I överensstämmelse med de i nyssnämnda betänkande uttalade åsikterna föreslog deputationen, att major Henric Wrede, emedan han var språket mäktig, kände landet och älskades av befolkningen, borde utnämnas till landshövding i Karelen, Savolaks och Kymmenegårds län efter Stiernstedt, som kallats till riksråd.[3] Ett protokollsutdrag härom sändes till sekreta utskottet, som emellertid ansåg sig av sin instruktion vara förhindrat att upp-

---

[1] Jmfr. därom förf:s tidigare citerade uppsats i Sv. Litt. s:ts i Finl. skr. Tom C. I förbigående må även tvenne smärre oriktigheter hos Koskinen rättas. Utom Busk (s. 423) var även Flänki bördig från en finsk trakt. Han var nämligen hemma från Kemi. Finska ärenden handlades ej endast av F. D., S. U. och defensionsdep. (s. 422 f.), utan även av kammar-, ekonomie- och kommersdep. och lant- och sjömilitie-ekonomiedep. samt måhända av ännu flera.

[2] S. deltog utom i sammanträdena den 28, 29, 31 jan. och 18 febr. 1747, i några av de möten, som höllos i medlet av jan. I avsaknad av protokoll kunna därom dock inga bestämda uppgifter erhållas.

[3] F. D. prot. 28 jan. 1747.

taga ärendet och därför remitterade det till ständen, under framhållande av att deputationens yttrande vore grundat på goda skäl.[1] Då protokollsutdraget sedermera upplästes i adeln yttrade sig Wrede själv till först. Han framhöll, att han icke hade någon del i detta projekt, och föreslog, att adeln skulle låta ärendet gå »sine laglige vägar». Bleve han utnämnd, skulle han lyda K. M:ts befallning, men eljes i stillhet och ro förnöta sin övriga levnad. En livlig diskussion utspann sig i frågan. Alla talare voro ense om, att den föreslagna åtgärden vore ett intrång i konungens rättigheter, men å andra sidan framhölls, att Wrede var synnerligen lämplig till den ifragavarande posten. I anledning av att det påpekats, att deputationen icke »bort giöra et sådant steg», framhöll Hökerstedt, att deputationen utan tvivel föranletts därtill av »at Allmogen ifrån orten så enständigt begiärt Baron Wrede, och han eljest icke är i det pas, at han, utan Riksens Ständers underdånige intercession, (icke) kunnat komma på förslag». Slutligen fattades följande resolution: R. o. A. förklarade sig intet hava att påminna vid deputationens begäran, utan underställde »H. Maj:ts nådigste välbehag, at enligit Regeringsformen härom i nåder föranstalta.»[2]

I prästeståndet gav ärendet anledning till en rätt kuriös debatt. Då handlingarna i ståndet upplästs, hemställde superintendent Kiörning, huruvida det nu kunde vara tjänligt och för prästeståndet anständigt att bifalla, då Wrede vid riksdagens början nog bedrövat ståndet med ett memorial angående oinskränkt religionsfrihet. Biskop

---

[1] S. U. prot. 30 jan. 1747.

[2] R. o. A. prot. 31 jan. 1747 (XV s. 423 f.).

Kalsenius förmenade, att saken ej vore att förakta. Wrede hade satt sig emot rikets fundamentallag och kunde på en så avlägsen ort bliva farlig för den evangeliska religionen. Sedan överhovpredikanten Troilius föreslagit, att man skulle avvakta Wredes förklaring, enär han enligt förljudande återtagit sin skrift och erkänt sin hastighet, uppträdde Browallius och framhöll, att han kunde försäkra ståndet om Wredes sunda tänkesätt i religiösa frågor. Han sade sig till nästa plenum vilja medtaga såväl själva memorialet som Wredes förklaring, blott ärendet bleve expedierat. Sedan ännu flere talare yttrat sin tveksamhet, proponerade biskop Kalsenius på Browallius' och Carlborgs[1] enständiga begäran, att betänkandet måtte vinna bifall med förbehåll, att Browallius till nästa plenum anskaffade det omtalade utlåtandet. Ståndet biföll härtill.[2]

Frågan återupptogs något senare och Browallius påmintes av ståndsbröderna om sitt löfte, som han dock icke ville vidkännas.[3] Slutligen bekvämade han sig dock därtill och medförde till ståndet Wredes memorial samtidigt som han framförde en hälsning från Wrede, där denne sade sig hava författat skriften i all välmening. Då han ej var ex professo teolog, anhöll han om ståndets undervisning.[4] Senare beslöt ståndet visserligen företaga ärendet vid extra plenum,[5] men saken tyckes fått förfalla.

---

[1] Carlborg var som känt en ivrig mössa, medan Brovallius och Wrede voro hattar.

[2] Prästest. prot. 31 jan. o. 7 febr. 1747.

[3] Prästest. prot. 14 febr. 1747.

[4] Prästest. prot. 21 febr. 1747.

[5] Prästest. prot. 5 aug. 1747.

Wredes memorial innehöll utom »flere til landets uphielpande tiänande medel och utvägar» förslag till religionsfrihet »för dem af Reformerta Kyrkan», tydligen för att inlocka utlänningar. Memorialet hade inlämnats till urskiljningsdeputationen, där likväl två stånd stannat mot två. På denna grund anhöll han att få uppläsa det i adeln. Till en början bordlades det på hans eget förslag och blev sedermera aldrig uppläst, trots hans påminnelser. Av prästeståndets protokoll framgår, att han slutligen återtog detsamma.[1] Måhända var detta samma memorial, som han sedermera inlämnade till finska deputationen, ehuru han denna gång bortlämnat sina förslag rörande religionsfriheten.[2]

Borgarståndet nöjde sig icke med adelns försiktigt uttalade önskan utan framhöll, att riksens råd visserligen kunde lämnas fria händer att utnämna vem de ville, men att ståndet önskade att K. M:t täcktes göra »Finska nationens åstundan ett nöje» genom att utnämna Wrede.[3] Icke nog härmed, ståndet lyckades även förmå bondeståndet att omfatta sin mening.[4]

I bondeståndet tvekade man till en början, vilketdera beslutet man skulle omfatta, men av fruktan för att i fall två stånd stannade mot två ingen expedition kunde ske, anslöt sig ståndet till adelns uttalande[5], ehuru det sedermera såsom nämnts biföll borgarståndets beslut.[6]

---

[1] R. o. A. prot. 25 okt. 1746 och 31 jan. 1747 (XV s. 122 o. 420).
[2] Se II s. 110.
[3] Borgarst. prot. 31 jan. o. 7 febr. 1747.
[4] Borgarst. prot. 21 febr. 1747.
[5] Bondest. prot. 14 febr. 1747.
[6] Bondest. prot. 21 febr. 1747.

Regeringen tillmötesgick riksdagens önskan,[1] och redan den 2 mars utnämndes Wrede till landshövding.[2] Någon tid senare meddelade Carl Henric Sprengtport i deputationen, att han förmått Wrede att mottaga landshövdingeposten, men föreslog samtidigt, att hans lön, som utgjorde endast 1 500 d. smt, skulle höjas. En landshövding vid gränsen måste nämligen representera, taga emot allehanda ståndspersoner och veta vad som försiggick i grannskapet; dessutom måste han företaga långa resor. Baron Friesenheim hade haft 3 000 d. smt och Stiernstedt hade utom sin lön om 1 500 d. smt haft dagtraktamente. På grund härav beslöt deputationen hos sekreta utskottet föreslå, att Wrede även ledes skulle få 3 000 d. smt, enär han saknade såväl ladugård som residens.[3]

Måhända föranledd av deputationens betänkande av den 29 januari inlämnade kapten Torsten Tawast ett memorial, där han klagade över justitiens slappa handhavande i Finland. Presidenten vid Åbo hovrätt, Strömfelt, hade aldrig infunnit sig till hovrättens sammanträden, och efter hans död hade ingen efterträdare utnämnts. Vicepresidenten åter var alldeles för gammal för att orka gå upp till sitt ämbetsverk. Till Åbo hovrätt borde därför förordnas en sådan svensk man, som kunde hålla lag och ordning vid makt. Deputationen återlämnade emellertid memorialet under förklaring, att den icke ägde att befatta sig med dessa saker.[4] Samma svar fick även Forsell, som i ett annat memorial yrkat på, att till presi-

[1] R. St. brev 23 febr. 1747. Ingen resolution ant. i rådet.

[2] Civilexp. reg. 2 mars 1747.

[3] F. D. prot. 5 o. 18 mars 1747. S. U. prot. 27 apr. s. å.

[4] F. D. prot. 13 febr. 1747.

dent i sagda hovrätt en person med insikt i lagfarenhet och med goda krafter borde utses.[1] Ärendet förekom likväl till behandling i stånden, vilka beslöto utfärda en påminnelse, att presidenten i Åbo borde vara en kunnig och skicklig man, som väl skötte sitt ämbete. Däremot nämndes icke något om kunskap i finska språket.[2]

Uti deputationens betänkande hade även uttalats önskningsmål om, att leveranser till den finska armén skulle beställas i Finland. Samma yrkande hade även gjorts i andra deputationer. Det vann beaktande vid riksdagen, i det att sekreta utskottet förordnade, att alla munderingspersedlar, som kunde tillverkas i Finland, skulle beställas därstädes.[3]

Efter att i sitt första betänkande hava upptett en del av de skarpast framträdande missförhållandena, skred deputationen till uppsättande av sitt allmänna »Betänkande, om hushållningen, samt des uphielpande och förbättring i Stor-Förstendömet Finland». Under mer än 5 månader diskuterades betänkandets enskilda punkter med utomordentlig grundlighet, varvid en stor del av de ovan återgivna memorialen tjänade som underlag. Innan jag går att i ett sammanhang redogöra för betänkandets innehåll, skall jag lämna ett referat av de diskussioner, vilka

---

[1] F. D. prot. 20 febr. 1747.

[2] R. o. A. prot. 3 mars 1747 (XV s. 535); prästest. prot. 4 mars; borgarst. prot. 3 mars; bondest. prot. 25 febr. o. 4 mars 1747. R. St. brev 4 mars 1747. I rådet 6 mars s. å. Någon resolution finnes ej antecknad.

[3] S. U. brev i milit. ärenden 12 mars 1747 angående försvarsverket i Finland; i rådet 14 mars s. å. Se även: Bondeståndets allmänna besvär § 44. Bondest. prot. 17 dec. 1746. Resol. på allmog. allm. besvär 21 jan. 1748 § 49 Modée. IV s. 2555. — Krigsexp. reg. 20 apr. 1748 § 2. Resol. på livdragonregementets besvär.

inom deputationen fördes rörande detsamma, och skola frågorna därvid i huvudsak upptagas i den följd, i vilken de förefinnas i betänkandet.

Om den grundlighet, varmed deputationen skred till verket, vittnar, att landshövdingarna och regementscheferna i Finland kallades till de sammanträden, där Finlands uppkomst skulle behandlas[1]. Piper, Ehrenmalm och Wrede infunno sig i själva verket upprepade gånger, medan regementscheferna icke tyckas hava följt kallelsen[2]. Deputationen sammanträdde även några gånger med andra deputationer, när dessa hade att behandla samma eller närsläktade ärenden. Frågornas behandling drog emellertid ut på tiden. Orsaken härtill ansåg deputationen åtminstone delvis ligga i den långsamhet, varmed kollegierna avgåvo sina utlåtanden. Med anledning härav beslöt deputationen anmäla förhållandet hos ständerna, som borde uppmana kollegierna att inom utgången av februari månad avgiva de äskade utlåtandena eller återsända handlingarna, så att deputationen kunde hinna uppsätta sitt betänkande innan riksdagens slut.[3] Åtgärden hade icke åsyftad verkan, ty den måste senare upprepas.[4] Farhågorna visade sig emellertid ogrundade, ty riksdagens avslutande uppsköts såsom känt gång på gång.

I betänkandets första paragraf behandlas inledningsvis försvarsverket i Finland, men då saken ej föranledde någon diskussion, kan den här förbigås.

[1] F. D. prot. 17 apr. 1747.

[2] F. D. prot. 21 apr. 1747. Där nämnes att överstarna Aminoff och Åkerhielm borde vid nästa sammanträde infinna sig. De tyckas dock ej hava gjort det.

[3] F. D. prot. 20 o. 23 febr. 1747.

[4] F. D. prot. 3 juni 1747.

Beträffande landets avmätning tillstyrkte deputationen ekonomiekommissionens förslag[1], men ansåg, att då lantmätarna ännu hade mycket annat arbete, såsom skogsdelningar, utbrytning av nybyggen, avmätning av boställen m. m., så kunde de i varje län anställda tvenne lantmätarna ej medhinna det ökade arbetet. Av denna anledning borde under några år i varje landshövdingedöme ytterligare åtminstone 4 eller 5 extra lantmätare anställas. Detta vore så mycket mera skäligt, som de finska länen voro mycket vidsträcktare än de svenska.[2] Ett sådant beslut ingick emellertid icke i betänkandet, enär även i defensionsdeputationen samma ärende förehafts med anledning av ett memorial, som inlämnats av den nye generalguvernören[3]. Denne hade sannolikt uppsatt memorialet på grund av att finska deputationen kommunicerat de punkter i finska ekonomiekommissionens berättelse, som rörde denna angelägenhet, med honom.[4]

Ärendet hade av defensionsdeputationen sänts till sekreta utskottet, som i ett brev[5] till regeringen framhåller, att v. Rosen i ett memorial talat om nödvändigheten att uppmäta Finland. I landet funnos dock endast 11 lantmätare på stat. Finska ekonomiekommissionen hade emellertid uppgivit, att landet inom tre år kunde uppmätas och beskrivas av 20 lantmätare. Det föreslagna antalet borde därför sändas till Finland, varjämte lantmäteri-

[1] Se I sid. 169.
[2] F. D. prot. 18 apr. 1747.
[3] F. D. prot. 29 maj 1747.
[4] F. D. prot. 10 mars 1747.
[5] S. U. brev av 27 juni 1747. Tom. I n:o 93.

kontoret kunde få i uppdrag att utarbeta förslag till en instruktion. Direktören, antingen överdirektören själv eller den han föreslog, borde få 3 333 $^1/_3$ d. smt om året för att avlöna en observator, en skrivare och andra nödiga betjänte, medan varje lantmätare kunde i arvode erhålla 333 $^1/_3$ d. smt. De, som förut hade lön, borde få behålla densamma, men de unga »ämnen», som ej hade sådan, borde nöja sig med detta lilla arvode och anse verksamheten såsom en merit. I ett senare brev framhåller utskottet, att enligt lantmäterikontorets åsikt en del av Finlands och Sveriges ordinarie lantmätare jämte ett antal unga nybörjare kunde användas. Därjämte upplystes om att i Finland utom de 11 ordinarie lantmätarna funnos 3, som voro sysselsatta med uppgående av gränserna mellan hövdingedömena.[1] Regeringen verkställde besluten genom brev till Faggot, v. Rosen och statskontoret.[2]

---

[1] S. U. brev av (datum saknas) aug. 1747, inkom i rådet 15 aug. s. å.

[2] Civilexp. reg. 18 aug. 1747. Bland handlingar rörande 1748 års geografiska mätningskommission i Finland finnas följande akter: 1) K. M:ts brev till Faggot av 18 aug. 1747. Se ovan. 2) K. M:ts brev till Faggot av 27 okt. 1747. (Civilexp. reg. av samma dat.). Följande av F:s förslag bifallas: 1:o En instruktion. 2:o Att lantmätarna skulle få respengar till och från förrättningsorten. (Dessa resor tur och retur kostade i allmänhet omkring 40 d. smt, för en dock 72 d. smt). 3:o Att v. Rosen skulle giva kommissionen handräkning vid behov, och allmogen gå den tillhanda. 4:o Att lantmätaren vid bergskollegiet Olof Ehrenström bleve utnämnd till direktör. Dock ansåg regeringen, att han skulle få fullmakt och titel först när allt var färdigt. (Detta på grund av S. U. brev av 13 okt. 1747 Tom. II n:o 5.) Faggot själv skulle emellertid då och då resa över till Finland för att övervaka arbetet. Han säger, att han gärna ständigt vore närvarande i Finland »som jag warit ett ringa medel och wärktyg till denna förrättningens uppkomst och företagande», men han sade sig ej hinna

I tredje paragrafen av betänkandet beröres inrättandet av spannmålsmagasin i Finland. Innan jag emellertid går att redogöra för ärendets behandling i deputationen, vill jag angiva, vad som redan vid riksdagen tillgjorts i detta mål. Kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen hade uppsatt ett betänkande om magasiners inrättande till lantmannens bästa. Betänkandet inledes med en historik. Redan på Kristinas tid hade försök att inrätta sådana magasin gjorts, och detsamma hade även varit fallet i början av 1700-talet. Försöken hade dock blivit besvärliga och dyra för kronan. Så hade emellertid ett nytt uppslag kommit från Finland, nämligen att allmogen själv borde upprätta dessa magasin. Härom hade deputationen även vid 1734 års riksdag uppsatt ett betänkande.[1] Den önskade nu att en förordning skulle utfärdas, som gällde hela riket.

I betänkandets första paragraf framhålles, att varje socken eller några tillsammans borde inrätta en eller flera spannmålsbodar, som skulle vara färdiga vid helgonmässan 1747. I nästa paragraf föreskrives att minst en tunna borde insättas för varje helt hemman och för de mindre i proportion därefter under minst trenne år. Sedan följer ett antal närmare bestämmelser om dessa insättningar. § 3 föreskriver, att bodarna böra stå under socknemännens tillsyn och att säden på inga villkor får ut-

---

därmed. 3) K. M:ts brev till statskontoret av 28 juni 1748. På F:s förslag borde lantmätarna under den tid arbetet i Finland varade befrias från att betala bevillningen (Statskontorets utlåtande hade den 29 apr. s. å. infordrats). Sedan följer kvitton m. m.

[1] Idéns upphovsman var Ehrenmalm. Se Schybergson II s. 21 f.

mätas eller pantas. § 4 berör förvaltningen. I § 5 föreslås en ränta av 4—8 kappar för tunnan (sålunda 12½—25 %). I § 6 bestämmes, att förråden icke skulle få begagnas av trupperna, ej ens under krig. § 7 föreskriver, att räntan skulle användas dels till fondens förökande, dels för de fattiga. Dessutom föreskrives förfaringssättet vid tvister. I § 8 uttalar deputationen slutligen en förhoppning, att förslaget skyndsamt måtte verkställas.[1]

Även sekreta utskottet hade vidtagit en del åtgärder i antydd riktning. I ett brev till regeringen hade utskottet förordnat, att i Finland borde samlas spannmålsförråder för befolkningens understödjande vid inträffande missväxt. För ändamålet skulle all kronan immediate förbehållen och oindelt räntespannmål och kronotiondespannmål anslås. Sedan brödsäd för finska artilleriet avdragits, fanns av denna spannmål 2 354½ tunna råg och 3 134½ tunna korn i Finland, därav 2 100 tunnor i Österbotten. Mycket fanns således ej, men det borde likväl av landshövdingarna samlas och uppläggas i tjänliga magasin, medan vinterföret varade. Även andra av kronans spannmålsräntor kunde för samma ändamål anslås.[2] Den därigenom uppkomna bristen i staten borde fyllas på annat sätt. Så ofta K. M:t ansåg nödigt, kunde hädanefter all inflytande spannmål på detta sätt användas.[3]

---

[1] K. E. K. dep. bet. n:o 5 dat. 17 nov. 1746.

[2] Liknande åtgärder hade även tidigare vidtagits. Sålunda bestämdes exempelvis i resol. på allm. besvär 1 sept. 1741 § 38 att överflödig kronospannmål i Jämtland och södra Österbotten skulle uppläggas i kronobodar och sparas till tider av missväxt. Modée III s. 1712.

[3] S. U. brev n:o 16 av 20 jan. 1747. Civilexp. reg. 23 jan. s. å., verkställes skyndsamt genom dubletter.

Då finska deputationen skred till behandling av ärendet, hade den att stöda sig på följande handlingar: finska ekonomiekommissionens riksdagsrelation[1], kollegiernas utlåtanden[2] samt memorial av Faggot[3], Ehrenmalm[4], Hastfehr[5] och Pipping[6].

Vid ett av sammanträdena föreslog Bjelke, att innan de föreslagna magasinen och kronoupplagen hunne bliva färdiga, de finska invånarna borde förbjudas att utföra spannmål, förrän landshövdingarna om våren kunde bedöma, huru årsväxten skulle arta sig, och därefter bestämma utförselns kvantitet. Dock borde i Sverige bosatta ståndspersoner, som hade egendomar i Finland, få taga så mycket de själva behövde, och efter erhållet tillstånd kunde även andra få några tunnor till utsäde. Hagert genmälde härtill, att han ansåg det orättvist att hindra borgerskapets handel, i synnerhet som en del städer blott sysslade med spannmålshandel. Även allmogen skulle bliva lidande genom åtgärden, enär den ej kunde få sin spannmål såld i tid, och gränsallmogen skulle drivas att föra säden över gränsen. Dessutom hade allmänna besvärsdeputationens betänkande, att landshövdingarna ej borde blanda sig i borgerskapets spannmålsutförsel, vunnit de flesta ståndens bifall.[7] Bjelke

[1] Se I s. 163 ff.

[2] Se I s. 172.

[3] Se I s. 152 ff.

[4] Se II s. 103 ff.

[5] Se II s. 131 ff.

[6] Se II s. 127 ff.

[7] Här åsyftas § 3 av resolutionen på borgarståndets allmänna besvär av 3 febr. 1748. Landshövdingarna förbjödos att utan regeringens tillstånd utfärda förbud mot utförsel av allehanda varor. Modée IV s. 2575.

erinrade härtill, att den av honom föreslagna författningen blott behövdes, tills magasinen hunnit bliva färdiga, och att borgerskapet under denna tid ej behövde köpa så stora spannmålsposter som vanligt samt att deras fartyg till följd av isgången ändå sällan kunde gå ut förrän i slutet av maj, då man redan kunde något så när bedöma årsväxten. Allmogen bleve icke lidande, då ju kronan uppköpte spannmålen. Slutligen borde väl det allmänna bästa gå framom det enskilda. Hagert replikerade, att man ej kunde begära, att borgarna skulle hålla sådana upplag[1]. För övrigt sålde bönderna ej all sin spannmål, utan höllo så mycket de behövde. Borgarna borde ej behöva lida för böndernas dumhet. Fartygen måste lastas redan i april för att kunna vara i Stockholm i maj, innan den utländska spannmålen hann komma.[2]

Hagert inkom sedermera med en skriftlig påminnelse, som han önskade få införd i betänkandet. Han motsatte sig utförselförbudet av följande skäl: 1:o Borgarståndet hade anhållit, att landshövdingarna skulle förbjudas att, såsom hittills skett, utfärda förbud angående städernas handel. 2:o Om ovisshet rådde, huruvida säden skulle få exporteras, kunde städerna ej uppköpa den, varav följden blev,

---

[1] Enligt en förordning av den 16 mars 1741 voro likväl stapelstäderna i gengäld för sin nederlagsrätt skyldiga att hålla »ymnogt förråd af Spannemål». M o d é e III s. 1672.

[2] F. D. prot. 21 apr. 1747. Sådana utförselförbud utfärdades då och då. Se exempelvis I s. 60, 117 o. 120. Även nu tyckes emellertid en sådan åtgärd hava varit påtänkt. Detta framgår av att Browallius den 28 jan. 1747 meddelade, att han erfarit det landshövdingarna anhållit, att K. M:t måtte även denna vår förbjuda spannmålsutförsel. Deputationen beslöt avvakta K. M:ts svar. Frågan tyckes emellertid senare hava förfallit.

att allmogen förde den till Ryssland. 3:o Det var orättvist att låta borgaren på egen risk hålla säd i reserv, som förövrigt icke skulle komma den avlägsnare allmogen till godo. För de närmare boendes behov fanns det alltid tillräckligt kvar i städerna. 4:o Under diskussionen hade yttrats, att den föreslagna förordningen skulle träda i kraft först när priset på tunnan steg till 24 d. kmt. Man kunde emellertid ej veta, när de ryska städerna även utan missväxt drevo upp priset till denna höjd, varav följden bleve en export till Ryssland, som ej kunde hindras. Efter diskussion beslöt deputationen att alldeles utelämna denna punkt i betänkandet. I stället skulle anläggandet av kronoupplag förordas.[1]

Även defensionsdeputationen tyckes hava förehaft detta ärende. Hagert fick nämligen av finska deputationen i uppdrag att taga reda på, huruvida de av denna deputation påtänkta magasinen endast voro avsedda för militären.[2] Något vidare avhördes dock ej i denna sak. Senare beslöt deputationen föreslå, att den spannmål, som disponerades av regementsskrivarna från reserv-, beneficie- samt indragna eller vakanta löningshemman, borde inlevereras in natura och uppläggas i magasin och att man ur andra fonder kunde ersätta de medel, som inflöto genom försäljning av denna spannmål.[3] Vid justeringen beslöts likväl, att ej heller detta förslag skulle upptagas i betänkandet.[4] På Pazelius' yr-

---

[1] F. D. prot. 1 o. 4 maj 1747.
[2] F. D. prot. 23 apr. 1747.
[3] F. D. prot. 4 maj 1747.
[4] F. D. prot. 12 juni 1747.

kande inrycktes däremot i betänkandet ett förslag, att en kungörelse på finska skulle tryckas rörande spannmålsmagasin.[1]

Ett av tidens älsklingsämnen var frågan om folkbristen och medlen för dess botande. Ju mera merkantilismen genomträngde det allmänna medvetandet desto mera trädde denna fråga i förgrunden.[2] Verksamma åtgärder för befrämjande av folkökningen genomfördes dock först mot slutet av 1740-talet, då man småningom begynt komma till insikt om jordbrukets betydelse. Vid 1747 års riksdag underlättades nämligen hemmansklyvningen och bonden tilläts att hålla sina vuxna barn på sitt hemman.[3] Man vann härigenom det dubbla syftet att befordra befolkningens tillväxt och hjälpa jordbruket.[4]

Deputationen hade, utom kommissionens riksdagsrelation[5] och kollegiernas utlåtande[6] att stöda sig på memorial av följande personer: Ehrenmalm[7], Löfwenskiöld[8],

---

[1] F. D. prot. 21 apr. 1747. Ärendet rörande spannmålsmagasin förehades 18, 21 o. 23 apr., 1 o. 4 maj samt 12 juni 1747.

[2] Se Arnberg s. 185.

[3] Förordningen om hemmansklyvning av 30 juni 1747. Modée III s. 2391.

[4] Dock få ännu exempelvis ett antal brukspatroner från Finland avslag på sin anhållan, att deras bönder finge hålla mera manshjälp på sina hemman för körslor och kolning. Detta ehuru saken gäller tidens skötebarn industrin. R. St. brev 8 juni 1747.

[5] Se I s. 163 ff.

[6] Se I s. 172.

[7] Se II s. 103 ff.

[8] F. D. prot. 21 apr. 1747. Memorialet saknas.

Myrin [1], Hastfehr [2], Pipping [3], Faggot [4], Wrede [5] och Bjelke [6] samt böndernas memorial om tjänstefolkets återsändande.[7]

Den paragraf i deputationens betänkande, som berör denna sak, består av icke mindre än 16 punkter. Särskilt grundligt diskuterades ett av Bjelke väckt förslag om fattiga barns uppfostran. Han ansåg nämligen, att de, för att räddas från undergång, borde fråntagas föräldrarna och deras uppfostran överlämnas åt någon annan, som borde hava rätt att hålla dem i sin tjänst ett visst antal år, beroende på den ålder, vid vilken de upptagits. Deputationen ansåg sig böra tillägga, att de icke finge hindras att gifta sig, om ock tjänstetiden ej vore slut, ej heller med eller mot sin vilja tagas till krigstjänst annat än såsom knekt, ryttare eller båtsman för sin husbonde. Tillsyn borde utövas, att de icke misshandlades. Slutligen föreslogs en bestämmelse, att inhysingar och andra fattiga föräldrar, som ej kunde nära sig, måtte kunna, om någon det fordrade, avhändas sina barn. [8] Vid ett senare sammanträde gjordes ett tillägg, att de borde få lön liksom andra från sitt 18 år. [9] Däremot avböjdes ett tillägg, som Ehrenspetz önskade få infört, gående ut på att om ett sådant barn vore synnerligen begåvat och husbonden ej ville

---

[1] Se II s. 113 ff.
[2] Se II s. 131 ff.
[3] Se II s. 127 ff.
[4] Se I s. 152 ff.
[5] Se II s. 110 ff.
[6] F. D. prot. 7 apr. 1747. Memorialet saknas.
[7] Se II s. 133 ff.
[8] F. D. prot. 7 apr. 1747.
[9] F. D. prot. 9 apr. 1747.

bekosta dess utbildning, han kunde tvingas att giva barnet ifrån sig. Deputationen ville ej tro, att någon husbonde vore nog obillig att vägra bekosta utbildningen och fann, att ett sådant lagbud kunde giva anledning till trakasserier och göra lagens åsyftade verkan illusorisk.[1] Deputationen önskade diskutera frågan med kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, men denna ville först inhämta sitt kammar- och ekonomieutskotts yttrande, så att planen på ett sådant sammanträde fick förfalla.[2]

Wredes egendomliga plan att inlocka utlänningar medels premier ur tullinkomsterna[3] tyckes, underligt nog, till en början hava vunnit gehör hos deputationen. Denna beslöt nämligen, att sedan medeltalet av tullinkomsterna i en stad under ett visst antal år uträknats, allt som översteg denna summa skulle delas mellan de inflyttade köpmännen.[4] I betänkandet intogs förslaget emellertid icke, utan att dock orsaken till denna uteslutning framgår ur protokollen. Wredes andra förslag rörande en sänkning av tullsatserna och frihet från personella avgifter för inflyttade personer samt användande av värvade regementen för fästningsarbeten intogs däremot i betänkandet.[5]

Bland de medel, som kunde minska folkbristen, ansåg mången en kraftig inre kolonisation vara särskilt verksamt. I äldre tider hade regeringen tidtals fått en ganska omfattande kolonisation till stånd, men med frihetstiden tyckes en även redan förut förefintlig opposition häremot

---

[1] F. D. prot. 13 juni 1747.
[2] F. D. prot. 18 apr. 1747.
[3] Se II s. 110 ff.
[4] F. D. prot. 24 apr. 1747.
[5] Se II s. 208.

börjat göra sig gällande.[1] Dels hyste adeln farhågor, att genom en livligare kolonisation svårigheten att erhålla tjänstefolk på dess egendomar ytterligare skulle ökas, dels fruktade man, att rikets skogar skulle skövlas, om man tillät grundläggandet av ett större antal nybyggen och torp.[2] Farhågorna i sistantydda avseende kunde måhända hava någon grund vidkommande de tätare befolkade svenska landskapen, men voro obefogade beträffande större delen av Finland.

På 1730-talet kan likväl ett småningom skeende omslag i opinionen till förmån för ett underlättande av kolonisationen iakttagas. Så mottogs exempelvis skogsordningen av år 1734, som tillkommit under inflytande av ovanantydda tendenser, på många håll med ovilja. Vid 1740—41 års riksdag har nämnda opinion redan segrat, och under de följande decennierna träder intresset för denna sida av folkökningsproblemet starkt i förgrunden.[3] Ehrenmalms uttalanden rörande kolonisationen i Finland kunde därför påräkna allmänt intresse. Då hans memorial[4] upplästes och diskuterades, framkastades ett förslag om inrättandet av en kolonisationsfond uppgående till 100 000 d. smt.[5] Såväl detta förslag som det i hans memorial framställda om lån på 50 d. smt åt personer, som

---

[1] Edvard Gylling: *Suomen torpparilaitoksen kehityksen pääpiirteet ruotsinvallan aikana.* s. 95.

[2] Gylling s. 98 o. 107. Martti Kovero: *Valtion uutisasutus Ruotsin Suomessa.* s. 18 o. 33.

[3] Kovero s. 34 ff.

[4] Se II s. 103 ff.

[5] F. D. prot. 24 apr. 1747.

ville upptaga ödeshemman[1], modifierades likväl något i betänkandet.[2]

På v. Gerttens förslag inrycktes ytterligare det ofta förut uttalade önskningsmålet om hemsändande av i Sverige befintliga finska soldater och legohjon. Ehrenspetz hänvisade härvid till cirkuläret av den 12 juli 1736 till landshövdingar och överstar innehållande förbud att städsla nylänningar annat än vid nyländska regementen.[3] De övriga punkterna i denna paragraf gåvo ej anledning till meningsutbyten eller livligare diskussioner.[4]

För följande paragraf, den femte, hade deputationen ett måhända ännu rikare material till sitt förfogande. I paragrafen berördes huvudsakligast jordbruket samt därjämte en del andra näringar, som mer eller mindre ingrepo däri. De handlingar som därvid kommo i fråga voro: Finska ekonomiekommissionens riksdagsberättelse[5], Fag-

---

[1] En bland handlingarna befintlig förteckning över ödeshemman i Finland (F. D. handl. n:o 95, odat. och utan anteckn.) har följande utseende:

Län	Antal hemman	Mantal
Åbo o. B:borgs län	128 1/2	—
Nyslotts o. K:gårds län . . .	—	27 41/96
Österbottens län.	166	43
Nylands o. T:hus län. . . .	168	—

Medan förteckningen för de övriga länen uppgjorts med ledning av 1746 inkomna uppgifter, hade för Nylands och Tavastehus län varken förteckningar eller räkenskaper inkommit senare än t. o. m. år 1740.

[2] Se II s. 209.

[3] F. D. prot. 27 april 1747.

[4] Paragrafen om folkbristen hade varit före vid följande sammanträden: 7, 8 o. 27 jan., 10 o. 26 mars, 2, 7, 8, 9, 17, 18, 23, 24, o. 27 apr., 12, 13 o. 15 juni 1747.

[5] Se I s. 163 ff.

gots memorial [1], kollegiernas utlåtande [2], Ehrenmalms [3], Hastfehrs [4], Pippings' [5], Pazelius' [6], Baars' [7], och Bjelkes [8] memorial samt ett antal ansökningar rörande skattläggningsärenden. [9]

Kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen hade även rörande denna fråga sitt betänkande färdigt, innan finska deputationen på allvar kunde taga i tu med sitt. Då en jämförelse mellan dessa akter är av intresse, skall jag nedan i korthet referera den förstnämnda. [10] Det långa betänkandet inledes med satsen, att lantbruket var grunden till det allmännas och den enskildes välstånd. Orsaken till lantbrukets dåliga tillstånd stod att söka i fyra fel, som begingos vid dess bedrivande. Dessa voro: 1:o ängarnas vanhävd, 2:o åkrarnas mindre fördelaktiga bruk, 3:o de stora vidder, som lågo ouppodlade samt 4:o bristen på arbetsfolk. Endast i Kopparbergs län i Bergslagen bedrevs ängsskötseln tillfredsställande, ehuru jorden där ej var bättre än annorstädes. Därefter följer förslag till ett antal tvångsreformer på detta område. Faggots förnuftiga uttalande, att tvång i detta avseende var till

---

[1] Se I s. 152 ff.

[2] Se I s. 172.

[3] Se II s. 103 ff.

[4] Se II s. 131 ff.

[5] Se II s. 127 ff.

[6] Se II s. 116 ff.

[7] Se II s. 133.

[8] Saknas bland handlingarna men finnes bland kammar-, ekonomie- och kommersdeputationens akter. Band I Litt. O o.

[9] Se II s. 136 ff.

[10] K. E. K. dep. bet. n:o 33. Dat. 5 mars 1747.

föga gagn[1], omfattades sålunda icke av denna deputation. Finska deputationen anslöt sig däremot till Faggots frisinnade uppfattning. Från Finland hade även inlupit klagomål om dålig ängsskötsel på grund av skoglupna, översvämmade eller sanka ängar, som ytterligare försämrades genom överdrivet bete och för litet gödsling. Även åkerbruket var dåligt. Både i Göta rike och Finland brukade man icke genom gärden skilja åker och äng, varigenom kreaturen skadade åkern, och med dikningen var det även illa beställt. Dikenas antal var för litet, och därtill voro de illa avvägda. I Svea rike åter gjordes renen ofta en aln högre än åkern, varigenom vattnets avlopp till diket hindrades. Efter att ännu hava omnämnt andra fel, uttalar deputationen önskningsmålet, att åtminstone ståndspersoner skulle bygga rior åt sig för att erhålla god utsädesråg. I stället för liar borde handskäror användas och gödseln borde ökas genom inblandning av hackat granris, alris och andra vegetabilier. Bland fel, som särskilt i Skåne vid åkerbruket begingos, nämnes seden att sprida gödseln på trädesåkern redan på sommarn, men nedplöja den först på hösten, varigenom den förlorade sin kraft. I betänkandet följer sedan en beskrivning på en gödselstad, där gödsel och jord skulle blandas och sedan stå i 1 à 2 år. Även i fråga om fruktföljden ansåg deputationen att fel begingos i Skåne.

Uti kammar- och ekonomieutskottets förslag till betänkande följde därefter en framställning om tegskiftets skadlighet, som är av största intresse. Häri påpekades, att på det envar så mycket bättre måtte hava frihet att bruka

[1] Se I s. 161.

sin åker och äng såsom han bäst gitte, vore det nödigt, särskilt i Skåne och andra slättbygder, överhuvudtaget i trakter där flere byar hade sina åkrar och ängar inom samma hägnad, att byarnas områden åtskildes genom hägnader. Byamännen borde dessutom hava rätt att sämjas om att »ändra deras tegskiften uti storskiften», så att varje hemman finge sina ägor på ett ställe »i så måtto, at när en enda granne sådant åstundade och därom en ansökning gjorde, borde det honom tillåtas, hwad de andre wille eller ej — dock så at hwar och en får ersätning i widd för thet, som brister i godhet». I förslaget betonades vidare, att av ålder ej funnits större hinder för lantbruket än tegskiftet och att det förorsakade tidsspillan och beroende av grannarna. Hela detta stycke blev emellertid uteslutet, och tegskiftet nämndes endast såsom orsak till, att kärren så sällan upptogos, ty skiftena blevo där alltför obekväma. Envar borde därför vid sådana torrläggningar få hela sin andel på ett ställe, så att vidden finge ersätta godheten. Utskottets förslag hade tydligen förefallit deputationen alltför radikalt och djärvt. Det förverkligades likväl ett decennium senare.

En följande paragraf ägnades folkbristen. Där nämndes, att hållskjutsen och de ovissa skattläggningsmetoderna utgjorde ett hinder för jordbruket. I Österbotten voro skattläggningsmetoderna särskilt hinderliga. Den år 1741 utarbetade metoden borde därför införas på prov till nästa riksdag, så att vart hemman ju förr dess hellre finge sina ägor avrösade och skogsmark sig tilldelt. Därigenom kunde en stor del av socknarna tagas till krono- och sockenallmänningar. Sålunda kunde man hämma skogsskövling och främja odlingen, enär envar vore mån

om sitt. På samma sätt borde den för Gottland föreslagna rev- och skattläggningen nu verkställas.

Deputationen föreslår, att studenter, som ägnat sig åt studiet av ekonomi, borde få stipendier för att under ferierna företaga resor i eget land, vilket de sålunda skulle lära känna. Över dessa resor borde de sedermera avgiva berättelser. Vidare föreslår den, att landshövdingarna i samråd med erfarna lantbrukare och ämbetsmän borde utfärda föreskrifter för jordbruket i vart län. Dessa föreskrifter skulle tryckas och med hot om straff och böter påbjudas till efterlevnad. På samma sätt borde även förfaras med den nya bolordningen. Ett förslag av kammar- och ekonomieutskottet om inrättande av ett lantrådsämbete med underlydande betjänte, som skulle ställas vid landshövdingarnas sida, ströks däremot av deputationen.

Även några andra av denna deputations betänkanden, som äro av intresse för föreliggande undersökning, skola här i korthet återgivas. Bondeståndet hade föreslagit, att bönderna på sina hemman skulle få hålla så många barn, tjänstehjon och torpare, som de ville, och få klyva hemmanen så långt ske kunde utan men för jordbruket och skatterna. Bestämmelserna borde då givetvis vara olika för olika trakter.[1] Inom deputationen tyckas olika meningar hava rått om åtgärdens lämplighet, men majoriteten tillstyrkte obetingat. Såsom belysande för, huru radikalt deputationen var villig att gå tillväga, må följande anföras. Vid ett av sammanträdena föreslog bondeståndets talman Olof Håkansson, att bestämmelsen om landshövdingens och andra vederbörandes skyldighet att se till,

[1] Bondest. prot. 30 sept. 1746.

det hemmanen ej genom klyvningen bleve så små, att de icke kunde betala sina utskylder, skulle utgå. Man borde ej »föreskrifwa Censur, när man på detta sättet sökte hjelpa det allmänna», och hela förslaget skulle ingen nytta medföra, om denna bestämmelse bibehölles. Funck hade tidigare föreslagit en minimigräns för delningen, och för rusthåll hade bestämts, att de ej finge delas i mera än 4 delar. Alla dessa inskränkningar ströko emellertid av deputationen[1] och ingå icke heller i den förordning som sedermera utkom. De enda villkor, som i denna uppställas, äro att vederbörande myndigheter skulle undersöka, i huru små delar ett hemman utan olägenhet kunde delas och att den, som önskade genomföra klyvningen, borde gifta sig. I samma förordning meddelas bonden tillstånd att hålla så många barn hemma som han önskade.[2] I nyssnämnda betänkande omtalas även, såsom bevis på emigrationens omfattning, den stora mängd båtsmän och soldater, som utländska makter påstodos hava värvat bland svenskarna.[3]

I ett annat betänkande, som tillkommit på Serenius' förslag, bestämdes, att innehavare av präst- eller kronoboställen, som upptog nyodlingar på oländig mark, borde under 24 år hava nyttjanderätten till dessa odlingar, oberoende av, om han innehade bostället eller ej. Även arvingarna borde komma i åtnjutande av denna rättighet, om de 24 åren ännu ej utlupit.[4]

Ett betänkande handlar om medlen att befrämja ett

---

[1] K. E. K. dep. prot. 5 jan. 1747.

[2] Modée III s. 2391.

[3] K. E. K. dep. bet. n:o 14. Dat. 5 jan. 1747.

[4] K. E. K. dep. bet. n:o 18. Dat. 22 jan. 1747. Modée III 2418. Förordningen av 17 juli 1747.

allmännare användande av stengärdesgårdar och pilträdshäckar,[1] ett annat om potatisodlingen.[2] I ett tredje föreslås hederstitlar för dem, som brukade sin jord väl och genomförde reformer i jordbruket. Den högsta titeln borde vara lantråd och skulle medföra en rang lika med lagmannens. Den som uträttat endast hälften av vad som fordrades för ett lantråd, finge titeln ekonomieråd med en rang motsvarande en assessors, för fjärdedelen skulle titeln bliva lantmästare och rangen lika med en landssekreterares. Den slutligen, som endast utfört $^{1}/_{20}$, skulle få titeln hushållsman och rang lika med en länsmans. Någon lön skulle dessa titlar dock ej medföra.[3]

Efter att sålunda hava redogjort för diskussionen i kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen rörande jordbruksangelägenheter, återgår jag till finska deputationen. Vid överläggningarna om jordbrukets upphjälpande i Finland tyckas nämnvärda meningsolikheter inom denna icke hava förekommit. Sålunda enades man utan vidare om nödvändigheten av en ny skattläggning, varvid angående Österbotten ett särskilt betänkande uppsattes, och likaså i fråga om anläggandet av nybyggen.[4]

Flänki hade till deputationen inlämnat § 3 av Kemi sockens postulat,[5] där allmogen beklagade sig över att kronobetjäningen av förmedlade hemman krävde utskylderna efter gamla räntan.[6] I anledning härav lovade Pa-

[1] K. E. K. dep. bet. n:o 19. Dat. 29 jan. 1747.

[2] K. E. K. dep. bet. n:o 23. Dat. 17 febr. 1747.

[3] K. E. K. dep. bet. n:o 32. Dat. 12 febr. 1747.

[4] F. D. prot. 23 o. 24 apr. 1747.

[5] Dat. 23 okt. 1746.

[6] F. D. handl. n:o 89. Dat. Sthm 26 maj 1747. Inl. 29 maj, avgj. 9 juni 1747.

zelius och Myrin i kammarkollegiet taga reda på saken.[1] Pazelius hade där erfarit, att en sådan åtgärd var kollegiet obekant. Tvärtom hade kollegiet till följd av K. M:ts skrivelse av den 1 sept. 1741 genom cirkulär till landshövdingarna den 13 jan. 1742 meddelat, att enligt § 16 i resolutionen på allmogens allmänna besvär 1741[2] interims förmedlade hemman ofördröjligen skulle geometrice avtagas och därpå behörigen skattläggas, men tills den formella skattläggningen försiggått »af sådane interims förmedlade Hemman, hwilka sedermera, utan någon ytterligare förutgången refning blifwit upförde för deras gamla Hemmantal, ey upbäras någon högre Ränta, än den, som efter interims förmedlingen erläggas bör». Detta hade ytterligare stadfästs i § 49 av resolutionen på allmogens allmänna besvär 1743[3] och i brevet till kammarkollegiet av den 3 jan. 1744. Flänki kunde ej heller bevisa, att högre ränta tagits. Allmogen i Kemi påstod endast, att dem blivit sagt att så skulle ske. Deputationen ansåg det under sådana omständigheter vara nog, om i det allmänna betänkandet en påminnelse gjordes, att allmogen ej borde betungas med högre räntor än efter interims förmedlingen, tills riktig skattläggning hunnit verkställas.[4]

I anledning av Flänkis nyssnämnda memorial beslöt deputationen anmoda landshövding Piper att med det snaraste till kammarkollegiet sända de skattläggnings-

---

[1] F. D. prot. 29 maj 1747.

[2] Modée III s. 1703.

[3] Modée III s. 2 89. Uti ifrågavarande paragraf stadgades även, att förmedling, som påbörjats enligt äldre förordningar, skulle slutföras enligt desamma.

[4] F. D. prot. 9 juni 1747.

dokument, som under resan till Stockholm skadats och 19 sept. 1737 återsänts till dåvarande landshövdingen greve Frölich samt ävenledes de, som återsänts emedan de varit ofullständiga och vilka sedan i många år blivit liggande på landskontoret. Därjämte skulle landshövdingen uppmanas att vaka över att resolutionerna på allmogens allmänna besvär 1723 § 16; 1741 § 16; 1743 § 49[1] och kammarkollegiets cirkulär till landshövdingarna av den 13 jan. 1742 av kronobetjäningen måtte efterlevas.[2]

Medan således de ovannämnda förslagen ej framkallat några meningsdivergenser av betydelse inom deputationen, tyckes förslaget om sammanslagning av hemmanens spridda tegar i större skiften, sedermera benämnt storskifte, hava stött på motstånd. Vid uppläsandet av finska ekonomiekommissionens berättelse[3] framhöll Hästsko, att förslaget till revning vore betänkligt, enär hemmansägarna svårligen kunde bekvämas till att avstå från sina hemmansägor, varförutom dessa, särdeles i alla vid kusten belägna trakter, icke vore vidlyftigare än att de väl kunde till ägarens behov hävdas.[4] I kommissionens berättelse nämnes emellertid endast, att landet borde revas, men ingenting om sammanslagning av tegar. Med revning menade man »den Lantmätarens förrättning, hwarmedelst ett eller flere hemmans ägor och tillhörigheter blifwa geometrice afmätte, på Charta aftagne och til sin beskaffenhet beskrifne.[5]» Den omordade sammanslagningen före-

[1] Modée I s. 364, III s. 1703 o. 2089.

[2] F. D. prot. 13 juni 1747.

[3] Se I s. 163 ff.

[4] F. D. prot. 8 jan. 1747.

[5] Anders Botin: *Beskrifning Om Swenska Hemman Och Jorda-Gods* I s. 107.

slås emellertid icke i denna berättelse ej heller i Faggots memorial till finska ekonomiekommissionen. Däremot omnämner Pipping saken i sitt samma dag upplästa memorial[1] och ett sådant förslag framställes även i ett av Bjelke till kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen inlämnat memorial[2], som sedermera upplästes i finska deputationen.[3] Han uppvisar där tegskiftets skadlighet för jordbruket. Det förorsakade möda och tidsförlust genom redskapens och dragarnas flyttning och ledde till beroende av grannarna. Slutligen hindrade det nyodlingar. Ingen hade exempelvis lust att upptaga kärr, då delarna efter tegskiftesmetoden bleve alltför många och obekväma. Han framhöll därför vikten av hemmanens laga skiftande oberoende av, om de hade tegskifte eller voro oskiftade, samt av att, ifall flere byar hade samfällta ägor, dessa borde skiljas.

Idéns ursprung torde emellertid stå att söka i Faggots lilla 1746 utkomna skrift »Svenska landtbrukets hinder och hjälp», i vilken han uttalar sig om tegskiftets skadlighet och föreslår, att byarna finge lov »at ändra sina Tegskiften i så kallade Storskift».[4] Den sedermera brukliga benämningen storskifte är här sålunda redan använd.[5] Även andra förslag i finska deputationens och kammar-, ekonomie- och kommersdeputationens betänkanden tyckas mig möjligen kunna härstamma från Faggots bok, nämligen den senare deputationens förslag om inrättande av ett

---

[1] Se II s. 130.

[2] K. E. K. dep. handl. Band I Litt. Oo. Odat.

[3] F. D. prot. 7 apr. 1747.

[4] J. Faggot: *Landtbrukets hinder och hjälp* s. 42.

[5] Jmfr. Schybergson II s. 109.

lantrådsämbete[1] och den förras om att hemmanen i en socken gemensamt skulle svara för räntan, såsom fallet varit i Dalarna allt sedan Karl XI:s tid.[2] Även andra likheter kunde påvisas.

Såsom jag tidigare sökt visa har uppslaget till det vaknande intresset för jordbruket sannolikt kommit fran England. Senare har en annan forskare påvisat möjligheten av att Faggot fått även idén till storskiftet från detta land.[3] Storskiftet, denna betydelsefulla reform, som på många håll dels påbörjades dels genomfördes i Europa under 1700- och 1800-talet, bör anses vara en nödvändig förutsättning för de flesta framstegen på jordbrukets område. Därom tyckes man även under nu ifrågavarande tidrymd varit fullt på det klara.

De med tegskiftet förbundna nackdelarna voro i främsta rummet nödvändigheten att så, skörda och i allmänhet bruka jorden samtidigt med grannarna beroende på avsaknaden av vägar till alla de många små skiftena och den därur självfallet härflytande nödvändigheten att rätta sig efter flertalets metoder. Till följd därav blev det omöjligt för den enskilde jordbrukaren att införa modernare metoder. I samband med storskiftet försiggick även mångenstädes en delning av allmänningarna.

I England påbörjades reformverket redan på 1500- och 1600-talet. Det utgick från storbrukarna och framkallades av deras önskan att överga till ett rationellare brukningssätt, det s. k. åkergrässystemet. Detta skedde genom den

---

[1] Faggot: *Landtbrukets hinder och hjälp* s. 82 o. f.

[2] Faggot: *Landtbrukets hinder och hjälp* s. 83.

[3] Sakari Kuusi: *Isonjaon alkuvaiheet Pohjanmaalla* s. 47.

s. k. inclosure, som innefattar upphävandet av det forna sambruket och innesluter avlösning av servituter, delning av allmänningsängar och sammanslagning av tegar. Storbruken utbröto sina ägor, medan bönderna ofta förblevo vid det gamla. Ett allmännare storskifte av även de små lägenheterna genomfördes först på 1800-talet. I Skottland utfärdades redan år 1668 en lag, som bestämde, att delning av allmänningar skulle genomföras, om en delägare det önskade.[1]

Det övriga Europa kan jag i detta hänseende förbigå, då reformen i allmänhet där först något senare än i Sverige påbörjades och delning av allmänningarna samt upphävande av sambruket var huvudsaken. I Sverige hade tegskiftets ersättande av storskifte och principerna vid dess genomförande redan under de första decennierna av frihetstiden förberetts, då t. ex. i förordningen av den 5 okt. 1741[2] fråga om delning av mossar och kärr bestämdes, att varje hemman borde få sin del, där det vore lägligast, och att den som finge bättre jord borde få mindre därav i stället, och då det exempelvis i § 28 av resolutionen på allmogens allmänna besvär 1731[3] bestämdes i fråga om samfälld mark, att den som önskade skifta odelad byamark ägde rätt därtill, men kostnaden skulle delas på alla.

Då Bjelkes ovan återgivna betänkande upplästes i finska deputationen, bifölls hans förslag om hemmanens laga skiftande och deputationen beslöt tillägga, att ett sådant skiljande och en sådan avdelning borde enligt

---

[1] F. Grossman: *Gemeinheitsteilung.* Ingår i *Handwörterbuch der Staatswissenschaften.* 3:dje uppl. Band IV s. 640.

[2] Modée III s. 1758 § 1 i slutet.

[3] Modée II s. 880.

lag verkställas, när den äskades av de flesta åborna.[1] Dock anmärktes, att i slättbygder där brist på skog till hägnader rådde, en sådan sammanslagning ej borde genomföras och att den hemmansägare, som hade skoglupna tegar, borde före skiftet avrödja dem.[2] Ingendera av dessa bestämmelser inflöt emellertid i betänkandet. Även denna fråga förehades på det gemensamma sammanträdet med kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, utan att dock något anmärkningsvärt därunder framkom.[3] Rörande frågan om hemmansklyvningen ansåg deputationen det icke vara nödigt att uttala sig, enär kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen redan uppsatt betänkande därom.[4]

Den nitiske Bjelke uppvisade även i ett memorial den skada, som uppstod av att diken och fåror ej ordentligt drogos på åkrarna, varigenom riket årligen led en nationalförlust av 12 tunnor guld. För att motverka detta föreslog han, att de åbor, som vårdslösade sina diken, ej borde få tillverka brännvin, om de ock utfäste sig att betala de nödiga kontributionerna.[5] Deputationen ansåg sig dock icke kunna bifalla härtill.

En ömtålig fråga, som på det närmaste berörde böndernas intressen, var rätten att svedja, vilken fråga även behandlats i finska ekonomiekommissionens berättelse.[6] Hästsko och samtliga ledamöter av bondeståndet fram-

---

[1] F. D. prot. 7 apr. 1747.
[2] F. D. prot. 9 apr. 1747.
[3] F. D. prot. 18 apr. 1747.
[4] F. D. prot. 23 apr. 1747.
[5] F. D. prot. 7 o. 9 apr. 1747.
[6] Se I s. 171.

höllo, att svedjandet i Finland var oundgängligt och oskadligt, emedan hemmanens utmarker till följd av den ringa matjorden ej på annat sätt kunde rödjas till åker eller äng. På svedjelanden kunde buskarna efter några år åter borthuggas och brännas samt landet åter besås. Om förbudet utfärdades, skulle en stor del av landets invånare förgås av hunger.[1] I anledning av att frågan sålunda väckts, inkommo Jobst Mårtensson Baars och Carl Johansson Barck med sitt tidigare nämnda memorial.[2] Deras anhållan att utan särskilt tillstånd få svedja och fälla i närheten av åkern befintlig skog gillades och intogs i deputationens betänkande.

Ett av Forstéen inlämnat memorial,[3] som i främsta rummet berörde bondeseglationen, tyckes givit deputationen anledning att i sitt betänkande intaga ett uttalande om önskvärdheten av att inskränka vedhygget i skärgården för att förekomma skogens utödande. Bönderna Carl Johansson och Jobst Mårtensson sökte nog i ett annat memorial[4] framhålla, att detta vedhygge icke skadade skogen, men utan att kunna inverka på deputationen, där någon diskussion rörande denna sak ej tyckes förekommit.

Likaså föranledde sannolikt samma memorial av Forstéen deputationen att framhålla det lagstridiga och olämpliga i att utländska fiskare av allmogen erhöllo rätt att idka fiske i dess fiskevatten. Även detta intogs utan diskussion i betänkandet.

Då frågan om tjärbränningen var före, inlämnade

---

[1] F. D. prot. 8 jan. 1747.

[2] Se II s. 133.

[3] F. D. handl. n:o 9. Se II s. 266.

[4] F. D. handl. n:o 16. Se II s. 266.

Jacob Pålsson ett memorial, däri han klagade över, att allmogen i Österbotten blivit stämd till tinget, emedan den bränt mera än 12 tunnor tjära på mantalet. Då befolkningen emellertid genom missväxt, boskapsstörtning o. a. var utarmad, skulle den, i fall denna ökade tjärbränning förvägrades, svälta ihjäl.[1] Memorialet lämnades till landshövding Piper, som var närvarande och lovade skriva till vederbörande, att saken skulle taga uppskov, tills ständerna hunnit fatta beslut i anledning av det betänkande deputationen hade för avsikt insända.[2]

Rörande läkterhygget föreslog deputationen, att under följande år 1/4 av de läkter allmogen sålde borde vara sågade, följande år skulle 1/2 vara det, så 3/4, varefter slutligen täljda läkter alldeles skulle förbjudas, enär genom deras tillverkande skogen föröddes.[3] Detta uttalande fick likväl i betänkandet endast formen av ett allmänt önskningsmål utan att deputationen dock ansåg sig kunna tillmötesgå böndernas anhållan att fortsättningsvis få tillverka täljda bräder.[4] Detta var däremot fallet med Nystads anhållan att få utföra sågade i stället för täljda bräder. Dock skulle även Björneborg och Raumo, som hade samma privilegier, erhålla motsvarande förmån.[5] De återstående punkterna i denna paragraf gåvo ej anledning till större divergens i åsikter, åtminstone så vitt man kan döma av protokollen.[6]

[1] Memorialet finnes ej bland F. D. akter.

[2] F. D. prot. 5 maj 1747.

[3] F. D. prot. 2 maj 1747.

[4] F. D. prot. 1 maj 1747.

[5] F. D. prot. 29 apr. 1747.

[6] Denna del av betänkandet hade förehafts 7, 8, 22, 27 o. 29 jan., 10 mars, 2, 7, 8, 9, 17, 18, 23, 24, 25 o. 29 apr., 1, 2, 5, 6 o. 29 maj, 3, 13 o. 15 juni 1747.

Slutet av paragrafen ägnas ärenden rörande städernas handel och andra näringar, och var den österbottniska stapelfrågan utan tvivel det viktigaste av dessa ärenden. Vid utarbetandet av denna del av betänkandet hade deputationen att stöda sig på följande handlingar: Faggots betänkande[1], ekonomiekommissionens riksdagsrelation[2], kollegiernas utlåtande däröver[3], Ehrenmalms[4], Myrins,[5] Pippings[6] Trapps[7], Wetterbladhs[8], Härkänens[9], och Flänkis[10] memorial, kollegiernas utlåtande om tulltaxornas sänkning[11] och deras betänkande om en stapelstad i Österbotten.[12]

Rörande tullfrihet vid införsel av hästar, spannmål och vissa andra varor från Ryssland hade deputationen yttrat sig i ett särskilt betänkande, men dock intogs förslaget ävenledes i det stora betänkandet, likväl utan den inskränkande bestämmelsen, att friheten endast skulle gälla 3 år.

Frågan om bondeseglationen beslöt man försiktigt nog icke beröra i betänkandet, emedan den »nyligen»[13] genom

---

[1] Se I s. 152 ff.

[2] Se I s. 163 ff.

[3] Se I s. 172.

[4] Se II s. 103 ff.

[5] Se II s. 113 ff.

[6] Se II s. 127 ff. o. 269. Denna senare och följande handlingar finnas utförligare behandlade i kap. III.

[7] Se II s. 283.

[8] Se II s. 284.

[9] Se II s. 309.

[10] Se II s. 311.

[11] Se II s. 323.

[12] Se II s. 314.

[13] Genom resolutionen av 3 maj 1747.

K. M:t blivit avslutad, som det hette, till alla parters belåtenhet.[1] Likaså fann deputationen det vara klokast att, för undvikande av vidlyftighet, icke yttra sig om jämkandet av städernas privilegier.[2] Rörande nya städer hade deputationen uttalat sig i betänkandet om durchfarten, och ansåg man det därför vara onödigt att här upptaga denna fråga.[3] I anledning av Wetterbladhs memorial om grundläggande av en köping för Kristinestad i Storå beslöt deputationen i sitt allmänna betänkande nämna, att sedan alla vederbörande blivit hörda, köpingar på lämpliga platser borde anläggas, men ansåg man sig ej kunna understöda Wetterbladhs förslag, då varken landshövdingen, allmogen eller de övriga städerna hörts eller under den pågående riksdagen kunde höras.[4] Ett enahanda beslut fattades rörande Ehrenspetz' förslag, att Ekenäs skulle få en köping vid Kyrkstad, emedan staden eljes ej skulle kunna reda sig i konkurrensen med de kringliggande bruken, vilka köpte upp alla lantmannavaror av allmogen.[5] En del andra frågor, som även av deputationen upptagits i denna paragraf, föranledde ej någon diskussion.[6]

De tvenne följande paragraferna, nämligen den sjätte och sjunde, beröra undervisningen uti ekonomi i skolorna,

---

[1] F. D. prot. 23 apr. 1747.
[2] F. D. prot. 23 apr. 1747.
[3] F. D. prot. 23 apr. 1747.
[4] F. D. prot. 9 juni 1747.
[5] F. D. prot. 17 juni 1747.
[6] De här berörda frågorna diskuterades vid följande sammanträden: 8 o. 27 jan., 10 mars, 8, 9, 11, 17, 18, 23 o. 27 apr., 2, 4, 5, 6 o. 7 maj, 9, 15, 17 juni o. 13 juli 1747.

svenska språkets spridning i Finland, förvaltningsområdenas delning och avskaffandet av överflödiga betjänte. Deputationen kunde för dessa frågor, utom Faggots betänkande,[1] använda kommissionens riksdagsberättelse[2] och kollegiernas utlåtanden[3], ävensom memorialen av Ehrenmalm[4], Hastfehr[5], Pipping[6] och Busk[7]. Några egentliga meningsolikheter tyckas dessa frågor icke hava framkallat. En del av de förslag, som ursprungligen varit avsedda att ingå i betänkandet, utmönstrades emellertid. Detta blev fallet med deputationens beslut, att hovrätten vid anställande för längre tid av substituter, d. v. s. vikarier för borgmästare, bland de tre av borgerskapet föreslagna borde utse den, som av landshövdingen förklarats hava bästa insikt i ekonomie- och politiemål.[8] Varför detta beslut ej inflöt i betänkandet, framgår ej av protokollen. I detta sammanhang må påpekas ett annat önskningsmål, som av deputationen uttalades, men ej heller inrycktes i betänkandet. Vid ett av sammanträdena påmintes nämligen om, att avlidne landshövding Hiärne i tiden utgivit en »anledning medelst författade frågor til det allmännas undersökning», som dock ej mera var tillgänglig. För att fylla denna brist borde vetenskapsakademin uppmanas att utgiva en handledning i natur-

---

[1] Se I s. 152 ff.
[2] Se I s. 163 ff.
[3] Se I s. 172.
[4] Se II s. 103 ff.
[5] Se II s. 131 ff.
[6] Se II s. 127 ff.
[7] Se II s. 140 f.
[8] F. D. prot. 24 apr. 1747.

kunnigheten, och skulle denna skrift särskilt avse upptäckandet av »Mineral-Strek». Den borde tryckas även på finska och givas vidsträckt spridning.[1]

Då Busks memorial rörande överflödiga betjänte och andra liknande missbruk förehades, framhöllo de andra bönderna i deputationen, att dylika missbruk förekommo även på annat håll. Deputationen fann visserligen detta vara mål, om vilka K. M:t redan tidigare stadgat, varför deputationen ej kunde befatta sig med dem. Den ville dock omnämna missförhållandet i sitt allmänna betänkande, ehuru man kunde antaga, att konungens befallningshavande skulle rätta det, om klagomål anfördes.[2] Att frågan ej på detta sätt kunde lösas, borde deputationen hava insett, ty åsikterna om de ifrågavarande betjäntes överflödighet gingo mycket åtskils. I fråga om brofogdarna hade regeringen emellertid vid föregående riksdag tillmötesgått allmogens önskningsmål.[3]

I den sista paragrafen hänvisar deputationen till sitt betänkande av den 29 januari och framhåller nödvändigheten av att genomföra de där föreslagna reformerna, innan andra åtgärder blevo vidtagna. Detta uttalande tyckes hava antagits enhälligt, och synes mig detta tyda på, att ifrågavarande betänkande varit ett uttryck icke endast för Serenius', utan för hela deputationens åsikter.

Redogörelsen för de vid deputationens sammanträden förda diskussionerna rörande dess planerade »allmänna betänkande» är härmed avslutad. Enigheten var

---

[1] F. D. prot. 6 maj 1747. Dessa §§ behandlades 8 jan., 10 mars, 2, 8, 23, 24 o. 25 apr., 6 maj, 3 juni o. 6 juli 1747.

[2] F. D. prot. 6 juli 1747.

[3] Modée III s. 2077. Se I s. 132.

större än man på förhand vore böjd att antaga, då ju ett stort antal viktiga frågor upptagits till behandling. Måhända hänsköt deputationen med avsikt sådana ärenden, där åsikterna skarpare divergerade, såsom stapelfrågan och bondeseglationen, till särskilda betänkanden.

Det betydelsefulla betänkandet är daterat den 9 juli 1747.[1] I en inledande ingress omnämner deputationen, att den, i överensstämmelse med sin instruktion, främst granskat Finska ekonomiekommissionens riksdagsrelation och andra av dess expeditioner, ämbetsverkens utlåtanden samt av vittra och erfarna personer inlämnade betänkanden. Efter att hava överlagt med de i Stockholm varande landshövdingarna från Finland, hade deputationen »omsider stadnat uti följande tankar»:

§ 1. Det första och nödvändigaste villkoret för hushållningens upphjälpande vore »at betäcka Landet för Fiendens inbrott och ströfwerier wid timande Örlog» för att inbyggarna skulle uppmuntras att uppodla landet och förmögna köpmän och arbetare lockas att flytta dit. Deputationen hade redan anmält ärendet hos sekreta utskottets defensionsdeputation, men ville även lägga det ständerna på hjärtat, enär därförutan alla andra anstalter bleve »så godt som lif- och fruktlöse».

§ 2. Liksom kommissionen hade även deputationen funnit »Finlands generele afmätning och fullständiga beskrifning til des rätta läge, naturliga egenskaper och fördelar, såsom den sanskylliga grunden, hwarpå all rätt

[1] Betänkandet förehades den 5, 7, 8, 22, 27 o. 29 jan., 10 o. 26 mars, 2, 7, 8, 9, 11, 17, 18, 23, 24, 25, 27 o. 29 apr., 1, 2, 4, 5, 6 o. 7 maj, 3, 9, 12, 13, 15, 17 juni o. 6 juli 1747, alltså vid sammanlagt 33 sammanträden.

omtanka til uphielpande af hushållning och slögder uti et land sig måtte stödja». Men då en annan deputation »redan lagt handen wid denna angelägenhet», fann finska deputationen det vara onödigt att uppehålla sig därvid.

§ 3. Likaså ansåg deputationen det vara överflödigt att framhålla nödvändigheten av »Sädes-hus inrättande» för att avhjälpa de ofta återkommande missväxterna, som merendels varade flere år å rad i brist av tjänligt utsäde, ty det som kom ifrån andra orter var ej dugligt, enär det mognade senare, och det som kom från Sverige anlände antingen för sent eller hade tagit skada på fartygen. Då deputationen ej trodde, att ett enda förslag i denna viktiga fråga vore nog, hade den »trodt sig böra följande Magazins-inrättningar i Finland tilstyrka»:

1:o vore det naturligt, att invånarna själva bidrogo till sitt säkerställande. Deputationen hade för den skull granskat och jämkat den 1726 fastställda »förening, angående enskyldta Magaziners inrättande af Allmogen i hwarje Sokn eller Härad, under deras egen wård samt til deras egit oumgängeliga behof», samt framlade nu följande förslag:

I:o. »At en eller flere Bodar dertil efter hwar Sokns storlek upbyggas, til alla delar förfärdigas och framgent hållas vid makt, med Soknemännernas samfällta kostnad.»

II:o. »At alle Crono, Crono-Skatte- och Frelse-Jord-ägande eller Hemmans åboer, endast Prästebol och Boställen undantagne, så framt de icke sjelfwe det åstunda, och med Allmogen derom öfwerenskomma» böra varje höst inlägga ½ tunna god och strid säd för vart helt mantal. Dock kunde landshövdingen med allmogen i sådana trakter som endast odlade litet säd eller mera

korn och havre än råg, överenskomma såväl om insättningens kvantitet, som om sädesslaget.

III:o. Insättningen skulle ske alla goda år, när säden om hösten i landsorten ej stod högre i pris än 15 d. kmt tunnan; gick priset däröver, behövdes ingen insättning.

IV:o. Bodarna och deras förråder borde förbliva under socknemännens »egen särskildta och oinskränkta disposition». Den insatta spannmålen skulle ej få tillgripas »hwarken för Crono-rest, Präste-rättighet, Soldate-Rote-Spannemål, enskyld gjäld, eller under hwad namn af skuld och utlaga det hälst kan wara». Förråden borde därför ej heller nyttjas till de egna truppernas underhåll vid skeende uppbåd.

V:o. Socknemännen borde välja »wissa Män, som hålla en noga och riktig förtekning på Intägt och utlefwerering».

VI:o. Understöd till föda eller utsäde borde beviljas på allmän sockenstämma, »på det den fattige, ej mindre än den förmögnare, må njuta understöd». Borgen eller pant borde dock lämnas till kassans säkerhet. Ränta skulle betalas efter plägsed och överenskommelse med 4 eller flera kappar på tunnan, och inbetalningen skulle ske om hösten, så vida ej uppskov beviljades. Om missväxt inträffade och säden steg till 24 d. kmt tunnan kunde socknemännen förena sig om räntans sänkande.

VII:o. Ehuru gjorda insättningar aldrig borde få återtagas, kunde vid befarade fientliga överfall och efter allmän överläggning i socknestämman, säden få såsom lån utdelas bland socknemännen. Någon ränta skulle dock under denna tid ej beräknas.

VIII:o. Om någon åbo avträdde sitt hemman och icke av efterträdaren förnöjdes för sin andel i spannmålsförrådet, borde honom lämnas tillbaka, vad han insatt, men intet av den influtna vinsten.

Deputationen föreslog dessutom, att vad ständerna om dessa magasin förordnade, skulle »medelst allmän kundgjörelse, så på Finska som Svenska Språken genom Trycket utfärdas», samt att landshövdingarna borde »med det snaraste, som möjeligit wara kan, förmå Allmogen til werkställighet deraf.»

2:o Då emellertid denna magasinsfond ej kunde växa så fort, som angelägenheten krävde, och landet lätt under väntan därpå kunde av missväxter fördärvas och än flera hemman råka i ödesmål, än vad hittills skett, »hälst redan til 500: Hemman i Finland och Öster-Botn finnas öde», borde kronans behållning av tionde- och avradsspannmålen »på sätt, som wid 1741 och 1743 årens Riksdagar för Wäster- och Öster-Botn, fast då allenast för wissa år blifwit samtyckt», förvaras osåld, tills de övriga magasinsförråden stigit till det kvantum, »at Landet af dem kan hafwa sit nödiga understöd». Denna spannmål kunde vid missväxt av kronan användas på samma sätt som förut skett med den tyska eller svenska spannmålen. Då den emellertid endast utgjorde 6 000 tunnor om året, »som ock afraden allenast i Öster-Botn ej til något särdeles qvantum belöper, icke eller för de 30 000 hela Hemman, som i Finland och Öster-Botn befinnas, lärer i början stort kunna förslå», helst artillerikommenderingarna och det manskap som torde erfordras vid fästningsarbetena därmed måste underhållas, föreslog deputationen:

3:o Att under goda år, när säden gällde under 15 d. kmt tunnan, kronan borde upphandla i landet hemmavuxen spannmål, vilken kunde av kronan säljas med vinst, när priset stigit till 18 d. uppe i landet och till 20 d. i städerna och i skärgården. Nyttan härav vore så klar, att utlandets exempel ej behövde anföras. Kronan skulle genom skillnaden i priset vid inköp och försäljning återfå de försträckta medlen och därjämte en tillräcklig fond till magasin utan förskott och kostnader, men därjämte skulle även den olägenheten förekommas, »som framför alt annat qwäfwer Landtmannens lust och åhuga til idoghet, at han i goda år skal gifwa sin Säd, sin swett och arbete för altför lågt wärde bort, men i hårda År måste se brödet stiga til högt pris, at han det ej mäktar lösa; hwaremot genom denna inrättning och handel för Cronans räkning et billigt och medelmåttigt Spannemåls-pris ständigt kan erhållas.» Deputationen skulle gärna föreslå, att Finland och Österbotten kunde under tvenne år få behålla det överskott av de ständiga räntorna och utskylderna som, sedan staterna i landet avlönats, eljes överförts till Sverige, »om icke under ännu warande Frihets-år derwid torde möta någon swårighet,» varför deputationen, i brist på en annan utväg, fann sig föranlåten att föreslå, att en summa av 100 000 d. smt måtte i banken stå odisponerad att såsom lån få nyttjas till detta behov på samma sätt som de 300 000 d. smt, som beviljats till manufakturerna. Övriga detaljer vid denna handel borde bestämmas av K. M:t med råds råde, »dock at för all ting derwid i akt tages, at de, som til egit nödigt behof det tilltränga, måtte af denna för Cronans räkning uphandlade Spannemålen allenast få kjöpa, men ingalunda sådane något af denna

eller annan til Landets nytta uplagd Säd bekomma, hwilke dermed efteråt kunde handel och ocker drifwa, än mindre, at de, som hafwa hand öfwer dylik Spannemål, wid hårdt answar och straff, må dermed minsta handel, missbruk eller egennytta öfwa.»

Deputationen insåg nogsamt, att den föreslagna summan, 100 000 d. smt, ej förslog för ett så stort land, men trodde sig mera gagna det allmänna, »om den samma föreslår en mindre och lättare vunnen Summa, än om den samma skulle genom större Capitalers begärande sjelf wid dessa medellösa tider lägga swårighet i wägen för Landets högst nödiga understöd.» Deputationen hoppades så mycket mer vinna ständernas bifall, som Finland, ehuru det länge bidragit »til Landshjelp, Manufakturfond, med mera», vid deras utdelande »föga njutit,» varför det »nu ändteligen til det minsta med detta Lån til befrielse ifrån des undergång, måtte blifwa hugnadt och hulpit.»

§ 4. Att Finland led brist på folk »går syn för sägen», men att det förr, t. o. m. efter förra fredsslutet, varit folkrikare, framgick av de talrika ödeshemmanen och »förra tiders Mantals-längder.» Deputationen ansåg sig kunna förbigå orsakerna, men ville föreslå de utvägar »som kunna skaffa tillräckelig föda, samt behålla folket qwar i Landet, och desutom locka så wäl främmande, som dem, hwilke derifrån tilförene afwikit, in i Landet åter. Deputation skulle jemwäl haft större lätthet, at föreslå kraftiga hjelpemedel och utwägar dertil, om Rikets nu warande tilstånd tålt och tillåtit, at tala om de dertil nödiga utgifter och förskotter.» Dock föreslog den följande åtgärder:

1:o. För att hindra tjänstefolket att begiva sig till

Sverige samt Estland och andra främmande orter borde »ömsnings tiden» flyttas till »Anders-Mässo-dagen» och uppsägnings tiden t. o. m. »Simonis Judæ dag»[1].

2:o. Till detta ändamål bidroge även, om på båtar och lantskutor ifrån Finland på samma sätt, som stadgats för de från städerna avgående fartygen, icke någon finge mottagas, som ej vore försedd med pass av närmaste kronobetjänt. Vid återkomsten borde skepparen redogöra för, vart de som icke återvänt, tagit vägen. Om han haft någon oförpassad med sig, som lyckats undkomma, borde han, tills den avvikne på hans bekostnad tillrättaskaffats, själv tjäna hos angivaren eller någon annan, som behövde honom, eller skaffa en annan karl i sitt ställe. Landshövdingarna borde även hålla »en alfwarsam och sträng hand» över att arbetsdugliga hjon icke begåvo sig från ett län till ett annat utan säker borgen för återkomsten. Ifall »någon trefwen Landtbrukare och Jordägare, til at underrätta och öfwa des andra tjenstefolck uti något nyttigt men på des hemwists ställe owant eller mindre brukeligit sätt af Åkerbruk, Boskaps-skjötsel och annat sådant,» önskade anskaffa tjänstefolk från en annan trakt, kunde landshövdingarna mot borgen om deras återskaffande efter en viss tid giva sitt tillstånd.

3:o. »Roteintressenter emellan» borde den ene icke vara förbunden, »at lemna des Son eller Måg til Kneckt för den andra, som försorgen derom tillkommer, men är wårdslös at skaffa karl: ty den förre lider oskyldigt, och Hemmans-bruket skadas, medelst arbetes mistning,» medan den senare ofta ville skada sin »med-intressent.»

---

[1] Andersdagen inföll 11 december och Simon Judas dagen den 8 nov. efter nya stilen.

4:o. I hopp om större löner fikar tjänstefolket efter att flytta till städerna och bosätter sig där »utan någon rätt borgerlig närings idkande, — hwarigenom Publicum mister all båtnad af många händers arbete, som dock wid Landtbruket skulle werkelig nytta skaffa.» Det hade t. o. m. hänt, att bondbarn mot föräldrarnas vilja begivit sig i tjänst till städerna. I anledning härav föreslår deputationen, att i städerna icke skulle tålas något löst folk eller flere tjänstehjon, »än till Borgerskapets tjenst wärkeligen pröfwas nödige, ej eller någon, som icke drifwer rätt borgerlig näring,» samt att intet tjänstehjon måtte antagas i tjänst i städerna utan behörigt bevis, huruvida föräldrarna voro i livet eller ej och i det förra fallet lämnat deras samtycke till flyttningen. Det »ringare Borgerskapet af handtwerkare, Skjepare Formän och arbetskarlar» borde tillhållas att giva sina barn i tjänst, om de icke antogos i handtverket eller sjöfarten, så att »andra Stadens Inwånare» ej behövde förse sig med tjänstehjon från landet.

5:o. Likaledes hade det hänt, att bruken ofta skyddat flere personer, än de egentligen behövt för deras behöriga drift. Då bergsting sällan höllos i Finland, vore det därför nödigt att årligen vid mantalsskrivningen i närvaro av en fullmäktig för landshövdingen samt ståndspersoner och allmoge pröva, »huru många arbetare hwar Bruksägare kan tarfwa, och wärkeligen nyttjar,» varöver förteckningar sedan borde sändas till landshövdingarna, som hade att övervaka, det inga »öfwerflödige Personer måge under Bergwercken njuta förswar.»

6:o. »Icke litet bidrager til bristen af nyttige arbetare den myckenheten af barn och ynglingar, som sig i Scho-

larne intränga, flere än dertil äga snille, och genom bokwett sedermera kunna winna befordran.» De övrige fölle »såsom lättingar och onyttig wrak» det allmänna till last eller rymde till andra länder. Därför borde de, som av »Läromästarne» prövades »icke äga nog qwickhet och ämne til Bokeliga konsters idkande,» vid de årliga förhören avvisas och sändas till lantbruket eller hantverken, sedan de inhämtat nödig kunskap i kristendom och lärt någorlunda skriva och räkna. Även borde de studenter, som endast vart annat eller tredje år reste till akademin »at njuta des skydd till godo,» men eljes föga vinnlade sig om studier, utan lågo som inhysingar hos sin släkt på landet, begiva sig till jordbruk, sjöfart och hantverk »eller ock sättas under Regementerne eller på Flottan.»

7:o. Till arbete dugliga personer borde icke få såsom »inhyses hjon eller så kallade husmän» slå sig ned i backstugor eller eljes på landet, utan förvisas i dens tjänst, som angav dem och ville antaga dem. Ej heller vore det »för det Allmänna nyttigt», om sådant folk hemma hos sig hade så många barn, att de ej kunde sysselsätta dem på ett nyttigt sätt, varför det syntes skäligt, »at eho, som sig derom anmäler, måtte få barnen til sig taga, på sätt och wilkor, som följande puncten förmäler.»

8:o. »Huru månge barn årligen i brist af föda til Rikets skada försmäktade, eller ock af elak upfostran förskjämde stadna uti Allmänna häckten, och omsider gå förlorade, intygar en dagelig beklagan wärd erfarenhet.» För att förekomma en sådan »Landets förlust,» som årligen tilltog, voro väl barnhus inrättade, och hade i legohjonsstadgan intagits, att den, som upptog andras barn och lät dem lära någon nyttig slöjd, skulle få behålla dem

i tjänsten, tills de avtjänat vad å dem bekostats. Men dels hade riket ej råd att inrätta tillräckligt många barnhus, dels hade legohjonsstadgans föreskrift icke haft den önskade verkan, emedan lagen kunde tolkas »så at husbonden för tack och tjenst, merendels har förtret och rättegång till belöning.» I hela Finland funnos endast tre hospital och ett spinnhus, vilkas fonder voro så ringa, att endast få personer kunde underhållas där. Deputationen föreslog därför, att till sjuk- och fattighusen kunde anslås de böter, »som betalas til Kyrckorna i stället för Plicktepallen, samt til Tuckthusen, Cronans andel af böterna för lönskaläge, hor, swordom, Sabbats-brott, swalg och dryckenskap.» Genom dessa inrättningar kunde de fattiga barnen emellertid icke frälsas från det förestående eländet, men deputationen trodde, att detta kunde avhjälpas »om wisse år utsättas för sådana barn, hwilka de böra tjena hos den samma qwar, hwilken tagit dem emot at upföda. Således håller Deputation före, at eho, som til sig tager Tiggare eller andra fattiga barn ifrån waggan til des de äro Fem År, skal i sin tjenst få behålla dem, om det är gosse, til 24, men är det flicka, til 20 Års ålder: är åter barnet öfwer 5, men under Tjo År, at gossen skal tjena til 21, och flickan 18 Års ålder: men om de äro ifrån 10 til 12 År, at de skola blifwa qwar i tjensten, drängen til 18 och flickan 15 År.» Allmogen borde dessutom äga frihet, att utom det antal som tjänstehjonsordningen utsätter[1] få behålla i sin tjänst sådana till uppfostran antagna

[1] Tjänstehjonsordningen av 21 aug. 1739 Art. 3 § 1 bestämde antalet för helt hemman till 2 fullvuxna drängar, en halvvuxen och lika många pigor. För mindre hemman proportionsvis mindre. Modée II s. 1587.

barn på samma sätt som de egna. Denna förbindelse borde dock icke få inskränka barnens naturliga frihet. De borde ej få behandlas hårt eller otillräckligt förses med föda och kläder, »wid förlust af deras ytterligare tjenst för husbonden, jemte plikt efter Lag.» Under tjänstetiden fingo de ej tagas till krigstjänst, såvida de ej godvilligt blevo knekt eller båtsman för sin husbonde. Ifrån sitt 18:de år borde de erhålla lön liksom andra tjänstehjon, och då de kommit till laga ålder, borde de få gifta sig, när de behagade.

9:o. Tidiga giftermål bidrogo förnämligast jämte näringsfångens upphjälpande till folkbristens botande. Deputationen fann det visserligen betänkligt att upphäva, vad den nya lagen stadgade i slika mål, men ville likväl föreslå, att den långa väg ansökningar om beviljande av undantag måste taga skulle förkortas. En dräng, som önskade gifta sig, kunde anmäla sig hos kyrkoherden, som skulle underrätta landshövdingen därom. Denne kunde sedan avgöra saken. Dock borde sådant tillstånd ej lämnas dräng, »som ej fått tilstånd at bruka des Salighets medel, och icke fyllt 18 år,» samt endast utsträckas till allmogen.

10:o. Vidare ansåg deputationen nödigt att upprepa, vad den vid förra riksdagen genom betänkande av 18 juli 1743[1] hemställt rörande ifrån Finland bördiga soldaters och tjänstehjons hemsändande. Vad legohjonen vidkom, borde detta ej möta någon svårighet, helst det vore ståndspersoner obetaget att låta sina barn för att vinna färdighet i en eller annan handaslöjd tjäna på svenska

[1] Här avses finska besvärsdeputationen. Se I s. 131.

sidan. Beträffande åter ryttare, soldater och båtsmän anförde deputationen följande: Det svenska manskap, som 1721 sändes till Finland »och sattes under der warande Regementer,» hemförlovades efterhand till Sverige. 1723 års riksdag hade även beviljat, att alla de, som själva ägde hemman eller vilkas föräldrar behövde dem, borde avskedas. Slutligen hade genom cirkulär till landshövdingar och överstar av den 12 juli 1736 förbud utfärdats att städsla någon nylänning under något annat än de tre i Nyland indelta regementerna vid vite och hot om, att den städslade »må återhämtas och sättas för någon ledig numer under sidstbem:te Regementer, utan at få städsel eller lega.» Sålunda borde ej heller nu något vara att invända mot bemälta personers hemsändande. Vederbörande borde emellertid vaka över, att detta verkligen skedde. Vägrade en sådan person att resa tillbaka, borde den, om det var en karl och duglig till krigstjänst, »utan invändning sättas til Dragon, kneckt eller Båtsman för någon vacant numer» i födelseorten eller dömas till fästningsarbete, på 3 eller 4 år, en kvinna åter till lika lång tids arbete på »Rasp- och Spinhusen.» Den, som dolde en sådan person, borde plikta 100 d. smt »Cronan och angifwaren til tweskiptes.» Om någon hindrat dem att återvända, borde han plikta lika mycket. Prästerskapet och kronobetjäningen borde hava uppsikt häröver »wid 50 d:r S:mts wite, om de finnas hafwa det upsåteligen utur akt låtit.»

11:o. Deputationen hemställde, »om icke de Finske hushåld, hwilke här på Swenska sidan uti Norrland, Dalarne, Wärmeland och Bergslagen, hafwa deras hemwister, måtte upmuntras, at förfoga sig til Finland, och der

emottaga marcker til nybyggen.» Av kronan borde de få, utom understöd till flyttning, ersättning för deras odlingar och byggen, som kronan kunde åter upplåta till svenskt folk.

12:o. Likaledes skulle det befordra såväl folkökningen som kunskaper i allehanda »Landt- och Bergsmanna-arbeten,» om landshövdingarna sökte förmå bruksägare att hämta nödiga arbetare från de svenska bergverken och lanthushållare att införskriva dalkarlar för att lära, huru kärr och annan oländig mark kunde behändigt rothuggas och upptagas till åker och äng.

13:o Till gagn för jordbruk och handaslöjder vore även, om under fredstider det indelta manskapet ej brukades till garnisoner, fästningsarbeten m. m., »hvarigenom nödigt Mans-arbete på Landet altid saknas; at förbigå den öfriga olägenhet, Allmogen deraf kjänner.» Värvade regementen borde för det ändamålet transporteras till Finland och därtill främst tagas utlänningar, som ägde kunskap i hantverk och andra nyttiga slöjder. Så snart de ville nedsätta sig för att i Finland idka sin hantering och bliva bofasta, borde de genast befrias från krigstjänsten. Dock borde officerarna återfå de dem givna handpenningarna.

14:o. För att locka in utlänningar eller sådana, som från Sverige eller Finland emigrerat »och nu werkligen äro utom Landet, samt uti handel och handtwerk öfwade» eller dugliga till jordbruk och andra nyttiga näringar, borde de njuta 10 års frihet från alla personella avgifter, »hälst Cronan derwid icke lider i anseende dertil, at Riket ingen den minsta nytta af dem hafwer på de orter, der de nu wistas.»

15:o. Den del af manufakturfonden, som inflöt i Finland, borde endast användas till fabriker i denna landsdel.

16:o. Alla nu föreslagna medel verkade dock endast långsamt, varför man borde »befordra coloniers af hela Familier öfwerflyttande til Finland» för att befolka ödeshemman och upptaga nybyggen i skog och ödemarker. Dock behövdes en fond, för att dylika nybyggare skulle kunna understödjas.

Deputationen hoppades, att ständerna skulle bevilja ett sådant förskott, så mycket hellre, »som de uti Finlands Skjärgårdar samt Nyland och Öster-Botn, än i dag warande Swenska colonier, bära witne om den ömhet, med hwilken desse orter varit i minne hos fordna Swenska Konungar.» För detta ändamål föreslår deputationen, att ständerna skulle »bewilja et friwilligt Sammanskott til nästa Riksdag öfwer hela Riket Årligen til Sex Öre Silf:mt af hwart helt mantal, och proportionaliter af de mindre, på Landet, intet undantagit, samt af Borgare och Stånds-Personer i Städerne Tolf, Otta och Fyra Öre Silf:mt, såsom de äro mera, mindre och minst förmögne.» Deputationen hoppades, att ridderskapet och adeln icke för sina säterier. »Rå- och Rörs- samt Frelse-Hemman,» ville undandraga sig detta frivilliga sammanskott, utan föregå de övriga stånden med »et upmuntrande efterdöme.» För dessa medel borde av uppbördsmännen särskilda längder upprättas, uti vilka de, som ville bidraga med en större summa, själva kunde anteckna sina namn och gåvan i en skild kolumn. Medlen borde sedan av generalguvernören sålunda disponeras, att en viss summa lämnades till varje hövdingedöme »at under Lands-Höfdingens inseende, efter

föregången Syn af Landtmätare och Cronobetjente, uti Soknarnes Fullmäktiges öfwerwaro, samt hwarje Sokns befundna beqwämlighet, til nybyggen eller nu onyttig marcks upodlande — — användas på Wattuledningar, och andra til Landtbrukets och hushållningens förbättring och utwidgande nyttigast bepröfwade ämnen.» De lämpligaste ställena kunde då först upptagas och lämnas till idoga och skickliga nybyggare att mot längre eller kortare frihet uppodlas eller läggas under svaga hemman, »på sätt, som wid denna Riksdag lärer blifwa fastställdt, om myrors och annan obrukad Marcks delning Sokne- och Bya-män emellan.»

§ 5. »Att Finland är et härligit och fruktbart Land, innehållande mycken til god Åker och Äng tjenlig marck, jemte flera högst gagneliga förmåner så til Land som watn, är lika så säkert, som det är knapt om folck, kundskap och medel, at nyttja sådana Naturens fördelar. En erkänd sanning är wäl, at god rörelse, Landsbygd och Städer emellan, kraftigast bidrager til et Lands upkomst och des Inbyggares trefnad; men när både näringen på Landet och i Städerne ligger qwafd, blifwer en nödwändig påföljd, at den å bägge ställen måste, om orten skal hjelpas, med lika omsorg och wård befordras til sin drift, så wida ingendera utan den andras understöd kan för sig sjelf bestå och trifwas.» Lika ögonskenligt som ett »trefwet och wälmående Borgerskap» befrämjade en i lägervall råkad landsbygd, lika säkert, men ännu mera plötsligt utarmade fattiga och näringslösa städer en kringliggande landsbygd. När nu bägge skulle hjälpas, »så håller Deputation före, at landet först måtte komma i någorlunda bruk,» innan man kunde taga i tu med handelns och stads-

rörelsens förökande samt anläggande av nya städer, »ty der Bonden icke äger tilräckelig föda, der kan ej eller Borgaren hafwa nödig utkomst». När lantbruket tilltog, borde även städerna befrämjas, som i sin tur skulle bidraga till landets upodlande och produkternas förökande genom sina uppköp. Då nu Finland befann sig i det tillstånd, att både stad och land behövde hjälp, ville deputationen »först sträcka des tancka til Landtbrukets uphjelpande.»

Bland orsakerna till Finlands otillräckliga kultur torde främst få anges den ojämna och alltför dryga skatten, särskilt för de oindelta hemmanen, som ytterligare ökades genom en svår förvandling samt extraordinarie pålagor och bevillningar. När nu en åbo, trots all sin möda, stannat i skuld för räntan och måste lämna sina få kreatur och all sin egendom i mät, nödgades han övergiva hemmanet »och anse Jordbruket för en näringslös träldom.» Även andra avskräcktes därigenom att mottaga slika hemman eller upptaga ny jord. Österbottens och andra orters ödsliga tillstånd och inbyggarnes ömkliga klagan vittnade nogsamt härom. »Så länge ock ingen rätter grund blifwer tagen till Skattens formerande, af orternas belägenhet och deras egenskap, så kan ej annat än store fel därwid förelöpa.» Därför borde »til orternas särskildta beskaffenhet lämpade methoder warda med aldraförsta uprättade,» såsom för Österbotten redan förordnats. Sedan de fastställts, borde alla hemman, som ej kunde draga den gamla räntan, skyndsammast förmedlas efter ånyo skedd skattläggning. Då detta emellertid torde draga ut på tiden, ansåg deputationen det vara oundgängligt att, till förekommande av hemmanens ödesmål,

alla oindelta hemman i Finland fordersammast avskattades och förmedlades. Men Åland och Österbotten, där hemmanen särskildt voro betungade med hög ränta, borde noggrannt revas och skattläggas. Då Österbotten aldrig ordentligt revats och skattlagts, ty Johan Ottesons s. k. skattläggning hade varit mycket oredig och opålitlig, vore det billigt »at de præcautioner, som Förordningarne innehålla — — till förekommande af onödiga förmedlingar — — ej måtte sträckas til sådana Hemman i Öster-Botn, hvilka ej i nyare tider blifwit efter någon wiss grund och method skattlagde.» Hemmanen borde, utan åtskillnad om de vore krono- eller skatte och utan att stå under uppbåd, njuta förmedling. Ty om någon annan finge rätt att övertaga hemmanet mot den gamla räntan, kunde mången flitig åbo gå miste om »sin anlagde kostnad, möda och träldom.» Hemmanet skulle ändå icke bära sig bättre i andras händer. Sedan skattläggningarna verkställts och insänts, ålåg det »wederbörande härstädes, at dem utan uppehåll öfwerse, och dermed icke flera Åren upskjuta, som Allmogen klagar til des skada och betungande hittils wara händt.» Enligt flera nådiga resolutioner skulle hädanefter av dylika ad interim avskattade hemman räntan uppbäras efter den nya skattläggningen oaktat instrumenterna ej blivit översedda i kollegierna.

Sedan hela Finland sålunda avmätts och kartlagts och räntorna, som ovan sagts, jämkats, ansåg deputationen det mycket fördelaktigt, om hemmanen i varje socken, såsom under Karl XI:s tid skett i Dalarna, förenade sig om att gemensamt svara för socknens jordeboks- och mantalsränta, som ej bleve högre än den nu var. I denna skulle de gamla hemmansåborna taga den andel, varom

de med nybyggarna kunde åsämjas. Det övriga skulle »til så lindrig del» läggas på de platser, som genom mätning utsetts till nya hemman, att samtliga socknemän, som hade del uti denna summa i proportion till sina hemmans storlek, icke hade någon besvärlig känning, men hade den förmånen att efter frihetsårens slut »en emot des Hemmans opodlade ägor jämkad del af Sockne-räntan» flyttades på nybyggaren till de gamla hemmanens »lindring.»

Vore flera villiga att uppodla slika lägenheter, borde de gamla hemmansåbornas barn hava företräde. Under de tre första åren skulle nybyggaren icke behöva betala det ringaste av sockneräntan, extraordinarie utskylderna eller prästetionden, men om han inom utgången av nämnda tid icke upptagit nödig åker och äng samt byggt hus åt sig, borde han, tills sådant fullgjorts och prövats av konungens befallningshavande, »betala den på Nybygget wid föreningen proportionerade räntan, som Soknen annars betalar,» vilket torde uppmuntra dem att uppodla sin lägenhet. Så snart han visat sig hava verkställt nyssnämnda arbete, borde han utan lösen undfå skattebrev å jorden, jämte 50 års frihet såväl för ständiga räntan som för mantalspengar, riksdagsbevillningar, krono- och prästetionde. Dock skulle det stå den gamla åbon och nybyggaren fritt att godvilligt överenskomma om, att den senare skulle taga någon del i hemmanets ränta.

Deputationen trodde, att detta förslag till en början skulle väcka förvåning, men erfarenheten från Dalarna hade visat dess nytta »så til Cronans båtnad, som Allmogens lisa.» Även i utlandet, »såsom först i Hannower och sedan i Preussen», hade en nästan dylik inrättning med framgång prövats. Ordinarie räntan från socknen ökades

visserligen icke, men kronan finge mera extraordinarie utskylder från ett folkrikare land, utom andra därav här flytande fördelar. Allmogen skulle visserligen i början icke känna någon lindring, enär räntan vore lika stor som förr och de »likasom betala någon afgift för de platsar, som wid mätningen Soknen til Nybyggen anslagne blifwit.» Men efter frihetsårens förlopp skulle en del av räntan övertagas av nybyggarna och de gamla åborna sålunda få en stor lättnad.

Innan emellertid landets avmätning kunde verkställas och dessa »föreningar» fås till stånd, borde »de, som åstunda uptaga några obrukade Platsar,» utan avgift få nödig mark utsynad till åker och äng av konungens befallningshavande på kronoallmänningar eller sådana ställen, som icke med visshet tillhörde något hemman. Kronobetjäningen borde dock noga tillse, att en sådan nybyggare ej tog skog utöver vad honom anvisat blivit. »På särskildta och wissa Hemmans ägor åter må Jordägarne och Nybyggaren sig förena bäst de gitta.» Om det vid revningen visade sig, att den mark, som uppodlats, hörde antingen till kronan eller något visst hemman, borde nybyggaren, sedan frihetsåren tilländalupit, betala till den som vederbör den avgift han prövades böra erlägga. Härigenom kunde avskedade dragoner och soldater, som ännu orkade och kunde arbeta, men nu merendels tiggde eller satte sig inhyses, beredas tillfälle att uppodla dylika ställen. Drängar åter kunde bliva i tillfälle att gifta sig »i det ställe de nu med olust hos andra gå och träla til 40 och 50 År: korteligen, folket skulle tillwäxa, lika med Säd och gräs, å de orter, som nu öde hwarken til det ena eller andra gagna.»

»Ytterligare, som Deputation nog föreställer sig, at sedan den föreslagne generele Landets afmätning föregått, då hwarje Sokn och Hemman bekommit de dem tillhöriga ägor och utmarcker, ändå ansenliga skogar ock andre nu obrukade lägenheter Cronan såsom Allmänningar tilfalla,» ansåg deputationen, att med dem, som ansökte om tillstånd att där företaga en nyodling, borde förfaras så, som nyss nämnts angående nybyggare på socknarnas och de gamla hemmanens utägor. Dock borde den skillnaden iakttagas, att räntan efter frihetstidens utgång borde tillfalla kronan, »samt i fall Nybyggaren utaf de til colonier föreslagne medel undfått något förskott, honom så mycket mindre frihet tillägges, som emot förskottet swarar.»

I detta sammanhang ville deputationen även hos ständerna förebringa ett förslag, som blivit gjort och som mycket skulle bidraga till Finlands uppodling, nämligen att förmögna personer måtte erhålla tillstånd »at uprätta et Compagnie eller intressentskap,» som skulle bekosta uppodling av allmänningsskogar eller kronan tillhöriga obrukbara lägenheter mot att erhålla skatterätt å dessa landstycken jämte 50 års frihet såsom andra nybyggare. Särskilt i Österbotten funnes mycken för ändamålet lämplig mark. I händelse kompaniet företoge sig att uppodla mycket oländig mark eller vid vattnets avledande från mossar och kärr åsamkade sig en mycket stor utgift, borde det i proportion till kostnaderna få ökade frihetsår.

Sedan deputationen sålunda uttalat sig om jordbrukets upphjälpande i allmänhet, ville den »något orda om hwar närings-rörelse särskildt, som på Landet idkas.»

1:o. Deputationen ansåg det bliva för vidlyftigt att

upprepa alla de fel, som begingos vid åkerbruket och ängsskötseln och att föreslå, huru de borde ändras efter varje orts beskaffenhet. »Men deribland skattar Deputation ganska angelägit, at i Byelag de många små skiften, så i åker som Äng, warda sammanslagne för hwar åbo särskildt uti et stycke, på det hwar och en kunde nyttja des del efter bästa förstånd och kunnist sino; och följakteligen, at när ägarne eller åboerne af större delen i Byen åstunda en sådan delning, den måtte werkställas, oaktadt de öfrigas klander och gensago, af Landtmätare.»

Den fördärvliga osed, som rådde på en del orter i Finland, att lämna åkrar och ängar ostängda på ena sidan om byn, borde på allt sätt beivras. Den därstädes belägna trädesåkern led visserligen icke särdeles, men ängen förtrampades av boskapen och blev onyttig till bärgning, varigenom mycket hö gick till spillo och framkallade foderbrist. Stor skada förorsakades även av, att bönderna läto åkrar och ängar bliva övervuxna av vide och småskog. På åkrarna svedjades skogen visserligen alltid efter några år bort, men därvid förbrändes och fördärvades matjorden för framtiden. Ängarna åter förvandlades efter hand till en »ofruktsam mossbotn,» genom att videbuskarna fingo stå kvar, fälla löv, orsaka skugga och »förwara wätskan, den en fri luft ej får rätteligen genomtränga.»

Ansenlig skada tillskyndade även det s. k. kyttandet, varigenom jorden kunde så förbrännas, att den på 40 till 80 år icke bar någon säd. För mossar och sidlänta marker var förfaringssättet likväl lämpligt, ty de kunde ej på annat sätt torkas och göras fruktbara. Icke ringa led ock årsväxten av, att på rågåkrarna inga riktiga »wat-

tuforar» drogos, varigenom vattnet ej fick avlopp utan förtärde grödan. Oförsiktigt betedde folket sig även vid gödselns nyttjande. Den kördes knappt halvbrunnen ut om vintern och lades »lasstals efter hwarannan ofta på mer än ½ Alns djup snö.» Härav följde, att den ej till våren var utbrunnen och vid snösmältningen rann »bästa musten med och föga annat än halmen och gräsfrön» blevo kvar, varigenom ogräsets tillväxt förökades.

Till förekommande av dessa fel i framtiden föreslog deputationen, att landshövdingarna borde vidtaga tjänliga åtgärder och särskilt förmå allmogen att utgräva kärr och mossar. Därjämte borde den uppmuntras att bruka vagnar och oxar till körslor. För att befordra detta borde lediga kronohemman upplåtas åt sådana åbor, som åtogo sig att bruka jorden med oxar. Om någon förevitade en dräng, att han körde med oxar, borde han böta 10 d. smt eller däremot svarande kroppsstraff.

För att befria åkrar och ängar från kalla och skadliga dimmor, borde landshövdingarna uppmuntra ståndspersoner »at föregå Allmogen med borttrödjande av skogen å sådana ställen, der det tjenar til ofwannämnde ändmåls winnande» och vattnets avledande från kärr och mossar. Ytterligare borde landshövdingarna »på det ömaste besörja om Boskaps- och Fåraskjötselens upkomst och tiltagande». För detta ändamål borde goda utländska får sändas till alla hövdingedömen i Finland och ställas under »Schäfrarnes» vård, dels för att göra det möjligt för invånarna att erhålla avelsdjur och underrättelse om deras skötsel, dels åter för att motarbeta den i landet rådande kreaturssjukan. Även i fråga om husbyggnad vore mycket att säga, men då ingen allmän regel kunde fastslås »i anseende

til orternas olika skick och behof,» kunde landshövdingarna på egen hand sörja därför.

»Hwad nu de bebodda Hemmans rätta häfd och brukande i dessa och flera delar angår, så föreställer Deputation sig wäl, det twång föga och nästan intet befrämjar Landtbrukets Ans,» men för att hindra den vårdslöse att försätta sitt hemman i lägervall, borde landshövdingen genom kronobetjäningen låta årligen besiktiga hemmanens åker, äng och skog samt efterse, huru boskapsskötseln bedrevs, vilket vore viktigare än husens synande, »hwarvid Cronobetjenterne låtit hittills merendels bero.» Berättelser härom borde sedan insändas till landshövdingen, som sålunda kunde följa med hemmanens utveckling till det sämre eller bättre samt förordna, huru med dem borde förfaras.

2:o. »Att skogarne äro en ansenlig del af de härligheter, hvilka Skaparen förundt wårt Fäderneslanda,» vore så ostridigt, att deputationen ej ansåg sig behöva bevisa, med vilken ömhet de borde vårdas.

Utom den båtnad riket hade av »måtteligen och förståndigt inrättade tilwärkningar af kol, Pottaska, Tjära, Terpentin, Harts, Bräder, Läckter, Planckor, Spiror och Balkar,» så krävde läget här i norden, att invånarna försedde sig med goda hus och större förråd av bränsle än det var nödigt i varmare länder. Finge »wåre skogar framgent så missfaras» som hittills, torde snart många orter lämnas i ödesmål, varför man, medan tid ännu vore, borde vara betänkt »at försiktigt hjelpa, ändra och förekomma slik oss genom egen wårdslöshet förestående fara.» Då deputationen besinnade skogarnas dåliga tillstånd, särskilt i skärgården och vid vattendragen, vilket

även bevisades av »den märkeligen tiltagande dyrhet på timber och wed i Städerne, innom en tid af knapt 20 År,» fann den sig föranlåten att framställa följande förslag:

I:o. Enär genom svedjandet skogarna mest ödelades, dels med berått mod, dels genom oförsiktighet, och åbon lockades att försumma bolåkern, så borde noga handhavas, vad allmänna lagen och andra stadgar »i dy mål bjuda.» Svedjandet borde sålunda endast sparsamt tillstädjas särskilt sådana hemmansbrukare, som ej skattlagts för skogarnas nyttjande. Efter undersökning om, var och huru mycket svedjande kunde tillåtas, borde utsyning »til Allmogens lindring i beswär och kostnad» ske för sex år åt gången, dock så att i syningssedeln angavs, vilken del årligen finge svedjas. Då allmogen beklagat sig över, att den beretts varjehanda hinder och kostnader då den anhållit om tillstånd att nyttja skogarna, borde ämbetsmännen på det strängaste tillhållas att både skyndsamt och utan den ringaste betalning utskriva ovannämnda utsyningsbevis och tillstånd. Vid svedjandet borde även noga tillses, att alla till skeppsvirke, timmer, gärdsle eller tjärved dugliga träd måtte borttagas eller förvaras. Å ställen, som ej dögo till åker eller äng, borde några mogna furor eller granar lämnas kvar för att befordra återväxten. Där jordmånen var lämplig, borde landshövdingarna tillhålla åbon att upptaga någon del av svedjelandet till åker, äng eller beteshage, »wid straff tilgjörande, at låta hwad instängdt blifwit, sedermera skoglöpa.» Utan särskilt tillstånd kunde likväl hemmansbrukare få tillstånd att avrödja icke endast den inom hank och stör uppväxande småskogen, »utan ock til mulbetets uprensning och skuggans förekommande,

på 150 Alnar närmast omkring hägnaderne på Östra, Wästra och Södra sidorne, samt på den Norra, om der finnes Löfskog, hwilken aldramest tilskyndar Åkrarne en skadelig fuktighet och frost: och lika så på de holmar, som endast til mulbete nyttjas.»

II:o. »Så nödig och nyttig som Tjärutilwärkningen är, så skadelig och skogödande är den äfwen, om den skulle längre idkas på det sätt, som nu skjer.» Allmogen borde därför undervisas att därtill nyttja feta trädrötter, stubbar och s. k. gårtallar samt bränna tjära uti s. k. norska ugnar, där även skatar, förtorkade trän och dylikt kunde begagnas. Vid användandet av dessa ugnar erhöll man mera och bättre tjära samt därtill kol och sparade dessutom tid och arbete. För att underrätta allmogen om ugnarnas byggnad och skötsel borde 400 d. smt anslås för vart och ett av de tre övriga länen på samma sätt som redan skett för Åbo län, där tvenne sådana ugnar redan uppsatts. Alla, som hädanefter sökte tillstånd att upprätta nya bergverk eller sågar, borde förbindas att bygga sådana ugnar. Sedan dessa blivit kända i landet, kunde flera hemmansåbor gemensamt uppbygga och i tur och ordning bruka en sådan ugn hela året igenom. Innan allmogen emellertid hunnit vänjas vid dessa ugnar ansåg deputationen det vara betänkligt att alldeles förbjuda tjärbränningen på det övliga sättet, enär på många orter tjära var den enda vara allmogen hade att föryttra för att erhålla penningar till inköp av livsmedel och betalning av dess utskylder.

Landshövdingarna borde även låta undersöka, huruvida icke skogarna kunde på ett fördelaktigare sätt användas såsom t. ex. genom sågning och skeppsbyggnad.

Allmogen borde få anvisning på vissa ställen, som den kunde bläda och även framgent använda till hygge av tjärved; däremot skulle den alldeles förbjudas att, som härtills skett, fälla hela skogstrakter. Därjämte skulle landshövdingen tillerkännas rätt att inskränka tjärtillverkningen till »et wist tunnetal» för varje mantal. Tills dessa förslag hunnit verkställas, borde allmogen i de trakter där tjärbränneri idkades, tillåtas att årligen tillverka högst 24 tunnor på varje helt och 15 t. för halvt mantal o. s. v., landshövdingarna dock obetaget att för vissa trakter minska eller öka detta antal. Deputationen föreslog i detta sammanhang, att i Kajana stad ett beckbränneri skulle anläggas med tanke på traktens rikedom på skogar, som eljes icke kunde tillgodogöras i följd av ortens avlägsenhet. Även i andra trakter borde allmogen uppmanas att anlägga beckbrännerier. För att därjämte uppmuntra den att bränna tjära av trädrötter borde »all den Tjära de bewisa sig på det sättet hafwa tilwerkat — — lemnas dem oberäknad på det Tunnetal, ofwan är hwarje Mantal föreslagit.» För att undervisa allmogen om det bästa nyttjandet av löv- och granskogarna borde en tydlig beskrivning på svenska och finska om pottasketillverkningen samt beredningen av terpentin och harts tryckas och utdelas bland allmogen.

III:o. Vad vedhygget till avsalu vidkom, vilket snart alldeles skulle föröda skogarna i finska skärgården, fann deputationen det vara synnerligen nödvändigt att det efter en skyndsam undersökning enligt skogsordningarna inskränktes till visst famntal för varje hemman.

IV:o. Allmogen borde alldeles förbjudas att av furustockar tälja plankor och bräder utom vad som behövdes

vid skeppsbyggeriet eller beställdes av kronan, emedan skogen därigenom alltför mycket öddes. I stället borde allmogen låta undervisa sig i användandet av handsågar. I detta fall borde likväl de handlande i städerna Nystad, Raumo, Björneborg och Kristinestad näst jordägarna vara berättigade att framför andra anlägga sågverk i dessa trakter samt sedan få utsända »sågade Planckor och Bräder i stället för de tälgda, på hwilkas utskjepande desse Städer äga urgamla Privilegier» mot att utrikes endast mottaga och i riket införa silverpenningar.

V:o. Läkterhygget, som skedde till dessa städers behov för deras utrikeshandel och på samma villkor som nyss förmälts, kunde tillåtas, om därtill användes endast granskog, vilket emellertid icke skedde, varför vid vite borde förbjudas att fälla unga furor till läkter. För att spara skogen borde borgerskapet i nämnda fyra städer berättigas att inrätta sågar för de större trädens sågande till läkter.

VI:o. Kolning var icke endast nödig, utan, om den med försiktighet idkades och därvid användes skatar, kvistar och förtorkade träd, snarare nyttig än skadlig för skogen. Men då åtskilliga klagomål försports över det tvång, som gentemot allmogen utövades såväl i fråga om leveransens kvantitet som pris, borde detta så jämkas bruken och allmogen emellan, att bägge blevo skadeslösa. Deputationen hade förövrigt avgett särskilda betänkanden i detta ärende.

VII:o. Anläggandet av sågverk borde på allt sätt befordras på orter, där ymnig skog fanns och förr inrättade verk eller skeppsbyggerier icke förfördelades. De sågar, som hädanefter anlades, borde förses med flera och på

holländskt sätt gjorda blad, varigenom $^1/_3$ mera bräder erhölls samt varan blev bättre och begärligare.

VIII:o. Skeppsbyggeriet ansåg deputationen böra på allt sätt befordras, så mycket mera, »som Skogen til intet Werck kan med mera båtnad och fördel så för undersåtarne, som för Cronan, nyttjas.» Allt därtill nyttigt virke i trakten däromkring borde fredas, dock utan tvång för ägaren att sälja det till ett visst utsatt pris. I detta sammanhang framhölls, hurusom ekarna å de få ställen i Finland, där de trivdes, höllo på att utrotas genom att de nyttjades till axlar, medar och slagor, vilket bevisades av de talrika armstjocka stubbar man påträffade. »Som nu dessas skadelige åtgjärds-män» svårligen kunde tagas på bar gärning, borde bruket av ek för dessa ändamål straffas lika strängt som hygget, om ej laga fång kunde visas.

IX:o. För att de föreslagna åtgärderna till skogarnas vård kunde verkställas, ansåg deputationen bäst, »at skogarne warda med det aldraförsta uti Finland, såsom i Swerige til någon del redan skjedt, emellan Hemmanen, til den lott hwart och ett lagligen tilbör, fördelte, och den öfrige marcken til Allmänningar eller Nybyggen afskild.» Då skulle hemmansägarna, vilka nu liksom täv-lade med varandra om skogens utödande, lära sig vara måna om den och försiktigt vårda och bruka sin lott. Allmänningarnas befredande borde åter kronan genom nödig tillsyn besörja. Särskilt denna omständighet nödvändiggjorde »Landets allmänna refning med aldraförsta genom tilräckeliga Landtmätare.»

3:o. »Att Finland är wälsignadt, med wackra anledningar både til Metaller, mineralier och fossilier, dertil

wisa sig fast många kjännemärken.» Deputationen ville endast nämna, att man icke endast funnit »Berg-, Sjö- och myr- Jerns malmer» utan även spår av silver, koppar och tenn samt »mycken anledning til Alun Schiffar och Brynstens brott, Marmor, Qwarts för glasbruks inrättning, Salpetterhaltig Sjelffrätt sten, och Swafwelkjes til krutbruks behof så wäl som jordarter til röd och gul färga, med mera.» För att kunna tillgodogöra sig dessa ämnen borde i »Bergs-wetenskapen» kunniga personer sändas dit. Nu funnes i Finland endast en bergmästare, vilket vore för litet i det vidsträckta landet. Deputationen föreslår därför tillsättandet av en bergskommissarie samt ytterligare en malmletare, utom den som redan fanns, så att i varje hövdingedöme funnes en i dessa ämnen kunnig person. Över dessa borde sedan tillsättas en bergsfogde, som hade att syssla såväl med uppbörden av tionde- och hammarskattsmedlen, som med övervakandet av att skogen, särskilt kring bruk och sågar och i skärgården, icke olovligt nyttjades samt med översmidets m. m. stävjande. Sådana ämbetsmän funnos även i andra delar av riket. Deputationen anförde, att bergmästaren nu måste vara både åklagare, domare och exekutor i en person.

Bergs- eller kommerskollegiet borde draga försorg om nödiga förskott »til slika rå ämnens blottande och bearbetande» för »Publici» räkning, men även enskilda borde hava rätt att mot vedergällning anlita dessa betjänters biträde.

4:o. Till båtnad för landet vore, om skallgång och djurfångst vore bättre ordnade, ty nu åstadkommo björnar, vargar och rävar stor skada såväl bland husdjuren

som bland »matnyttiga wilda Creatur.» Landshövdingarna borde tillhålla såväl allmogen som skallfogdarna att i detta avseende fullgöra, vad allmän lag och förordningarna fordrade. Vad allmogen vidkom, hade den »tillförene mera omgått med skytteri så med Bössa som Flitsbåga,» men dels hade gevären under de senaste krigen avhänts dem, dels voro arbetarna vid hemmanen så få, att de ej hunno med slikt bigöromål. Deputationen föreslog för den skull, att kasserade musköter och karbiner som nu billigt såldes vid tyghusen, partivis skulle sändas till olika landsändar för att där säljas åt allmogen.

5:o. I anseende till Finlands talrika sjöar borde fisket vara ett av de indräktigaste näringsfången, men ändå torde mångenstädes i inlandet fisken tryta, och var man sålunda tvungen att hämta den från skärgården. Då nu invånarna visste berätta, att den förr varit ymnigare, och då varken någon »fiske-död» försports eller sjöarna uttömts genom för starkt fiskande, trodde deputationen, att bristen berodde på felande kunskap om, huru fisket borde skötas. De av kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen föreslagna underrättelserna om allehanda brukliga fiskesätt och bragder borde tryckas på finska och svenska samt spridas bland allmogen. I detta sammanhang ville deputationen framhålla, att landshövdingarna borde tillse, det icke skärgårdsallmogen i Nyland emot lag tillät främmande undersåtar att fiska i deras skärgård. Den ringa betalning främlingarna erlade därför kunde ej jämföras med den båtnad rikets egna undersåtar hade av att nyttja detta fiske. Ville skärgårdsborna ej själva nyttja sitt havsfiske, borde de mot någon vedergällning överlåta det till städernas borgerskap eller andra svenska undersåtar,

som samtidigt kunde inrätta utom strömmings-, även sill-, torsk- och flundrefiske och därigenom icke allenast själva hava sin bergning, utan även bliva skickliga i örlog, när så trängde.

6:o. Lin-, hampa- och humle voro nog i Finland bekanta, men gåvo ej överallt lika god vara. Västra Nyland gav sålunda den bästa humlen och Karelen det finaste linet. Landshövdingarna borde uppmana invånarna att överallt förse sig med humlerötter och linfrö från nämnda orter samt vinnlägga sig om odling av hampa, tobak, potatis och färggräs samt andra nyttiga och för landets nordliga klimat och sandiga eller »morasiga» jordmån tjänliga växter. Även städerna borde på sina åkrar anlägga sådana plantager till eftersyn för lantmännen. Dock borde allmogen förses med tryckta underrättelser om växternas ans och användning, ty eljes skulle planteringarna misslyckas och aldrig vinna framgång.

Sedan deputationen sålunda yttrat sig över landsbygdens och dess näringars uppkomst, övergår den till städerna och handeln. Därvid hade den funnit tvenne huvudsakliga olägenheter. För det första, att i hela Finland endast funnos trenne stapelstäder, ehuru detta land utgjorde $^1/_3$ av Sverige, som hade 21 sådana städer, och för det andra, att handeln i de finska städerna låg i vanhävd.

Vad det förra vidkom, trycktes särskilt Österbotten av denna olägenhet, men var det deputationens avsikt att därom uppsätta ett särskilt betänkande. Botemedlen för det senare vore riktiga näringsfång samt »rätter In- och Utländsk handel för Städerne.»

1:o. Enligt handelsordinantien, reglementerna och all-

männa lagen borde för rätta borgerliga näringar anses köpmannahandel, industri, hantverk och sjöfart. Magistraterna borde därför strängeligen förbjudas att antaga andra till borgare än dem, som lärt sig något av dessa fyra näringsfång, utom formän, fiskare och andra gärningsmän, vilkas antal magistraten ägde att fastställa efter nödvändigheten. Då det knappast var möjligt att förmå förmögna borgare från andra städer att flytta till Finland och kronan även hade föga gagn av en sådan omflyttning, borde ministrarna på främmande orter få order att uppmuntra sådant folk att begiva sig från krigsbullret där ute eller undan religionsförföljelserna till Finland. Sådana köpmän, kapitalister och hantverkare, även av den reformerta läran, borde sökas upp och dragas hit under försäkran om frihet så i andlig som i lekamlig måtto.

Vidare fann deputationen det nödigt, att flerstädes lin- och buldansväverier samt repslagerier anlades i anseende till det i landet befintliga ymniga förrådet av lin och hampa. Därigenom skulle även lantmannens håg att ytterligare utvidga sina planteringar ökas.

Även till anläggande av oljeslagier, såpsjuderier, pappers- och glasbruk såväl på landet som i städerna fanns anledning, då råmaterialet mestadels fanns å de orter, där spannmål och viktualier kunde erhållas till billigt pris, såsom i Karelen, Österbotten, Björneborgs län och Tavastland. Deputationen sade sig ock förmoda, att handeln skulle bliva livligare och dessa inrättningar begynna blomstra, »om en skjälig moderation gjordes uti den altför höga och ifrån förra tiders wanlighet ansenligen stegrade Tull-Taxan, hwilken icke allenast trycker både Borgaren och Bonden, utan ock bringar den senare särdeles

i de mera aflägsna orter i Finland til oloflig handel på Ryska sidan», där varorna till följd av lägre tull voro billigare.

2:o. Mot lanthandeln hade väl åtskilliga åtgärder vidtagits, men de måste bliva fruktlösa, så länge borgarna oinskränkt fingo resa omkring i landet utom marknadstiderna under förevändning att indriva sin gäld hos allmogen samt uppköpa boskap till salu- och husbehov. Under dessa resor förde de med sig varor till bonden, upptingade viktualier och tjära samt överenskommo om ort och tid för leveranserna. Landshövdingarna borde tillse, att förordningarna i detta avseende noggrannt efterlevdes.

Tills landet kunde förses med flere städer, skulle det för övrigt hava sin goda nytta, om flere marknader å lägliga ställen uppe i landet inrättades, för att den avlägsnare allmogen skulle slippa med halva vägen, men ända erhålla, vad den behövde och få sina varor skäligen betalta. Dock borde marknaderna ej givas endast åt vissa bestämda städer, utan få besökas av handelsmän från alla sådana och därför räcka flere dagar. Helst borde de förläggas till vintern, emedan allmogen då hade bäst tid och föret var gott. Borgarna kunde antingen forsla varorna vintertid eller, om marknaden låg vid vattendrag, göra upplag till sommaren och då afföra dem sjöledes. I de längst avlägsna trakterna, Karelen samt norra och västra Savolaks, borde köpingar inrättas, vilka dock ej heller borde lyda under någon viss stad för undvikande av allt tvång i handeln. I fråga om Kristinestad och Ekenäs, vilka anhållit om att få grundlägga köpingar, ansåg deputationen, att detta borde beviljas såväl dem som andra städer, vilka därom anhöllo. Dock borde därförinnan alla vederbörande höras.

3:o. Deputationen ville även föreslå, att den på ryska sidan boende finska allmogen skulle få tullfritt till Finland införa hästar, kreatur, ull, lin, hampa och spannmål. Därigenom skulle dessa nödiga varor införas i riket och de egna tillverkningarna få avsättning.

4:o. Vidare ansåg deputationen nödigt att framhålla det tvång, som tryckte de finska och österbottniska städerna och följaktligen hela landet, genom förbudet för borgarna att besöka vilka inrikes städer de funno bäst. Till följd därav kunde de ej betala lantmannens varor så, som de borde och kunde, om de ej själva vore bundna. Deputationen betonade, att det ej var överensstämmande med rättvisa och billighet att i hela Finland utom Kristinestad, Björneborg, Nystad och Raumo, som hade rätt att handla med trävirke på vissa utrikesorter, ej funnos mer än tre städer, vilka med sina varor fingo segla till andra av rikets städer än Stockholm, då det likväl för kronan kunde vara likgiltigt, var tullen inflöt i rikets kassor. »Deputation gjör sig således utaf R: H: St:rs jämnsinnighet och rättwisa det hopp, at de uphäfwa detta twång för samtelige Sjö-Städerne i Finland.» När näringarna i städerna sålunda blivit hulpne, torde dessa nog själva sköta om sin tillväxt. Då torde ej omtanke, lust och förmögenhet tryta att upprensa vattendrag och bygga durchfarter, allmogen sluppe sina långa och svåra vinterresor, allehanda virke kunde från de härliga skogarna utföras, genom upptagande av kärr och mossar skulle nattfroster förekommas och boskap och får ymnigare hållas. Om regeringen å en eller annan ort understödde detta arbete med tillhjälp av krigsfolk, kunde man så mycket snarare nå målet.

Slutligen ville deputationen ännu framhålla nödvändigheten av att oftare än hittills skett utpegla farvattnen längs finska kusten med hänsyn till vattnets sjunkande och kusternas uppgrundande. Särskilt borde farleden mellan Åbo och Utö samt infarterna till de övriga städerna med det snaraste undersökas. »Skulle alt detta, genom R: H: St:rs öma och alfwarliga föranstaltande, hinna til werkställighet; hoppas Deputation, at under Guds wälsignelse, om wi icke i wår tid, skola dock wåre barn se en förunderlig men härlig ändring af Finlands tilstånd, samt en det Allmänna ogement riktande Närings-rörelse, emellan förmöget Borgerskap och en wälmående Allmoge.»

§ 6. Ett överflöd av studerande ansåg deputationen vara till skada för det allmänna, emedan därigenom för mycket folk drogs ifrån lantbruket, handeln och hantverket. Å andra sidan kunde utan insikt i vissa vetenskaper inga säkra rön och nyttiga påfund göras. För den skull vore det högst angeläget, att ungdomen undervisades i de stycken och vetenskaper, »som kunna förbättra wår lefnad, samt befrämja och styrka wår wälmågo,» så att dels tillgång vore på skickliga och infödda ämbetsmän, dels en del av rikets undersåtar kunde med sina »efterdömen föregå och upmuntra deras i omnämnda delar okunniga Landsmän.» Genom årliga »snille-wal» borde de för studier mindre fallna utmönstras och de övriga undervisas i naturkunnighet och ekonomiska vetenskaper, »heldre, än at de beswäras med en hop lärda Språks pinsamma inhämtande, och i wår allmänna lefnad mindre nyttiga Wetenskaper.»

Vid skolor, gymnasier och akademin i Åbo borde därför vederbörande »byta om sina förra mindre nödiga före-

läsningar, emot förrnämnda Wetenskapers handtering,» såsom redan skett vid Uppsala akademi. Synnerligen gagneligt vore även, om till ekonomieprofessor togs en man, som genom in- och utländska resor och egen erfarenhet vunnit insikt i hushållningens sannskyldiga grunder.

I detta sammanhang hemställde deputationen även, om icke för att efter hand införa svenska språket i Finland, den finska allmogen å de orter, där tillfälle funnes till umgänge med svenskt folk, kunde uppmuntras att låta sina barn lära sig svenska, då de kunde understödjas med Abc-böcker, katekeser och psalmböcker. Deputationen ansåg sig ej behöva mycket orda om fördelen av, att svenska och finska inbyggare förstodo varandras tungomål, varigenom förtroendet mellan bägge folkslagen kunde befästas och svenska hushåll lättare överflyttas till Finland.

§ 7. Även de förnuftigaste förslag och klokaste anstalter vore förgäves, om de icke förverkligades. Detta kunde emellertid icke ske med en till »antal och Lön otilräckelig inrättad Betjening». Deputationen understödde därför på det varmaste ekonomiekommissionens förslag om ökande av antalet hövdingedömen, biskopsstift, lagsagor, härad och socknar. Särskilt skulle genom socknarnas delning landet bliva mera bebott och uppodlat. Detta styrktes av erfarenheten som visade, att vid kapell, som uppbyggts i ödemarken, »Inbyggarne inom 40 à 50 År sig ansenligen förmerat, sedan de således fått Guds hus sig närmare,» ty den långa vägen till moderkyrkan hade avhållit dem att upprödja nya bolstäder i ödemarken. Då emellertid inga bestämda förslag kunde göras, innan landet var avmätt, ville deputationen endast påminna om nödvändigheten att avsända lantmätare till Finland.

Deputationen ville likväl till bifall rekommendera de av landshövdingarna tid efter annan gjorda ansökningarna om att öka lantbetjäningens antal, särskilt kronofogdarnas och länsmännens, samt att höja deras löner. Därigenom skulle bland annat de ansenliga avskrivningar, som nu årligen måste ske, och vilka till god del berodde på kronofogdarnas bristande tid, kunna undvikas. Tills denna reform kunde genomföras, borde antingen fögderierna delas i tu eller till varje av dem sändas en extra expeditionsfogde samt så många länsmän, som landshövdingarna funno nödigt. Landskamrerarna i Finland borde erhålla särskilda bokhållare till biträde vid landsbokens förfärdigande, såsom fallet varit i några län i Sverige, för att de själva skulle hava mera tid att bevista rest- och jordrannsakningar och sköta andra angelägna göromål. Även vid landskanslien borde ytterligare en skrivare anställas.

Vad åter sockneskrivare, utridare och dylika socknarnas betjänte anginge, över vilka allmogens riksdagsmän mycket klagat, emedan de, oaktat flere resolutioner lämnat till allmogens gottfinnande att hålla dem eller icke, likväl mot allmogens vilja bibehöllos och åtnjöto högre lön än dem beviljats i början, ansåg deputationen, att landshövdingarna borde hålla allvarsam hand däröver, att allmogen ej mot sin vilja besvärades med slika betjänters underhåll.

§ 8. Deputationen ansåg sig i det föregående hava framhållit de åtgärder, som borde vidtagas till den allmänna hushållningens förbättrande uti Finland. Den kunde dock icke underlåta att »wördsamt erindra R: H: St:r, att ännu en gång närmare skjärskåda de omständigheter,

dem Deputation uti des Betänkande under d. 29 Ianuarii detta År hos R: H: St:r andragit, rörande åtskilliga allmännare mål, hwilke hittils tryckt Finska Inbyggarne, och mycket hindrat Landets upkomst: men hwarwid R: H: St:r icke behagat för den gången lägga handen; som hwad i detta Betänkandet anfördt är, til större delen grundar sig på det förra samt icke kan gjörligen werkställas, om de hinder ej afrödjas, och de författningar tagas, hwilke derutinnan blefwo föreslagne.» Slutligen uttalas en förhoppning om, att ständerna måtte bifalla deputationens förslag, i vilken händelse Finland skulle gå en tid av »upkomst, tillwäxt och flor» tillmötes.

Den uttalade förhoppningen gick emellertid icke i uppfyllelse. Betänkandet upptogs till behandling i stånden först alldeles mot slutet av riksdagen. Vid adelns sammanträde den 11 december meddelade lantmarskalken, att från finska deputationen anlänt ett vidlyftigt betänkande över åtskilliga mål, »hvaröfver det skulle falla R. o. A. ogörligit att nu resolvera.» På lantmarskalkens förslag beslöt ståndet hänskjuta betänkandet till K. M:t med anhållan, att sedan generalguvernören och vederbörande blivit hörda, vidtaga nödiga åtgärder till landets upphjälpande[1]. Präste- och borgarstånden förenade sig härom, och det senare uttalade, att en del förslag visserligen voro nödiga och nyttiga, men andra åter av den beskaffenhet, att de svårligen kunde förverkligas, samt tillfogade ytterligare, att den i betänkandets 4:de § mom. 16 till detta behov föreslagna bevillningen icke kunde antagas i anseende till andra mångfaldiga utgifter, varmed underså-

[1] R. o. A. prot. 11 dec. 1747 (XVII s. 326).

tarna i riket vore besvärade[1]. Bondeståndet var av annan åsikt och önskade godkänna betänkandet, men kunde ej genomdriva sin mening[2]. I överensstämmelse med riksdagens beslut[3] kommunicerade regeringen såväl detta som betänkandet av den 29 januari med v. Rosen, som skulle höra landshövdingarna och vederbörande i orten samt därefter inkomma med sitt utlåtande[4].

Liksom så många andra av de finska deputationernas allmänna betänkanden ledde ej heller detta till något direkt resultat vid riksdagen. Orsakerna äro åtminstone delvis lätta att finna. Betänkandet upptog en sådan mängd olika frågor, att ett godkännande i klump naturligtvis ej var tänkbart. En diskussion punkt för punkt åter hade kräft längre tid än ständerna förmodligen varit villiga att däråt offra. Som bekant var deras tid, utom av vanliga riksdagsärenden, strängt tagen i anspråk dels av allehanda politiska frågor, dels av enskilda besvär och befordringsmål, som lågo ståndens ledamöter varmt om hjärtat. Under sommaren och hösten var även riksdagens snara avslutande alltjämt å bane, varigenom ständernas lust att befatta sig med det omfångsrika betänkandet ytterligare minskades. I vad mån slutligen de kostnader, som reformernas genomförande dragit med sig, verkat avskräckande, kan jag ej avgöra. Deputationen hade utan tvivel gjort klokare i att dela betänkandet i flere och endast beröra ett ärende i varje. Nu blev det endast ett

---

[1] Prästest. prot. 12 dec.; borgarst. prot. 11 dec. 1747.

[2] Bondest. prot. 21 aug. o. 14 dec. 1747.

[3] R. St. brev av 14 dec. 1747. Riksdagens skrivelse åtföljdes av finska deputationens betänkanden av d. 29 jan. och 9 juli 1747.

[4] Civilexp. reg. 10 maj. 1748.

program för den framtida utvecklingen, men det vittnar i alla fall gott om deputationens framsynthet, att en mängd av de viktigaste programpunkterna under de följande decennierna förverkligades.

För regeringens initiativ i fråga om Finlands avmätning har redan tidigare redogjorts. Under de följande åren inrättades tack vare myndigheternas påtryckning spannmålsmagasin i de flesta socknar uti de tre vestliga hövdingedömena. I Kymmenegårds län infördes sådana däremot dels först senare, dels icke alls [1]. De nu på deputationens förslag anlagda magasinen överensstämde ganska noggrannt till plan och anläggning med dem, vilka 1726 föreslagits av Ehrenmalm, som sålunda även på detta område inlagt stora förtjänster [2].

Av största vikt blev, att deputationen bestämt fastslog nyttan och nödvändigheten av tegskiftenas sammanslagning. Den nöjde sig visserligen med att föreslå, att reformen kunde genomföras om flertalet i en by önskade det, och intog sålunda en medlande ståndpunkt mellan kammarutskottet, som framställde sitt radikala förslag, att envar delägare i en by kunde fordra sammanslagning i storskiften, och kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, som endast uttalade sig om tegskiftets skadlighet. Ehuru planerna i detta avseende först 10 år senare på allvar förverkligades genom storskiftesförordningen av den 5 april 1757 och detta då skedde i överensstämmelse med kammarutskottets radikala formulering, bör dock

---

[1] Schybergson II s. 113 f.

[2] M. G. Schybergson: *Bidrag till Finlands inre historia åren 1721—1731* s. 106 ff.

deputationens uttalande tillmätas stor betydelse[1]. Med lika stor bestämdhet uttalade sig deputationen rörande skattläggningen isynnerhet i Österbotten, men då därom ett särskilt betänkande uppsattes, kan jag här förbigå saken.

En fråga, som står i samband med storskiftet och i det följande föranledde mycken diskussion, upptogs även av deputationen, nämligen frågan om skiftande av samfälliga skogar[2]. Deputationen uttalade sig bestämt för en sådan åtgärd och väntade sig en bättre skogsvård av reformen, som för övrigt även på annat håll påyrkats. Sålunda hade bondeståndet föreslagit en förklaring av 19 kap. 4 § i Byggningabalken i så måtto, att avgärda bys åbor kunde tillåtas att få skifta sin skog och utmark[3]. Även den skånska adeln anhöll, att alla mellan »crono och frälse odelte bye-skogar och marker måge blifva skiftade[4].»

Ännu längre tid än storskiftets genomförande tarvade handelstvångets brytande i Österbotten. Deputationens bestämda uttalande bildar likväl ett led i utvecklingen mot en friare handelslagstiftning och har kanske i någon mån bidragit till framstegen på detta område.

Minst lyckligt måste väl de av deputationens förslag anses hava utfallit, som avsågo folkbristens avhjälpande. Endast de föreslagna åtgärderna för att befordra uppkomsten av nybyggen kunde verkligen tänkas tjäna det

---

[1] Schybergson II s. 110 säger, att deputationen även angav den del av landet, där reformen borde begynna; något sådant anges emellertid icke i betänkandet.

[2] Se II s. 215 o. 223.

[3] R. o. A. prot. 11 dec. 1747 (XVII s. 325).

[4] R. o. A. prot. 5 febr. 1747 (XV s. 435).

åsyftade ändamålet, men ständerna ansågo sig icke kunna bevilja de medel, som varit nödiga för att i större omfattning realisera planen. Likväl tyckes under de följande tiderna en immigration till Finland från Sverige hava ägt rum[1]. Å andra sidan hade riksdagen, såsom tidigare nämnts, borttagit en del av de svåraste hindren för en starkare folkökning genom att i större utsträckning än hittills tillåta hemmansklyvning och genom stadgandet, att bonden på sitt hemman finge hålla så många av sina barn han ville[2]. Dessa förordningar kommo naturligtvis även jordbruket till godo, synnerligast som de genom klyvningen uppkomna nya hemmanen icke skulle åläggas ny skatt utan endast erlägga sin andel av den gamla. Detta stadgande stod i överensstämmelse med vad deputationen föreslagit i avseende å de nya hemman, som skulle anläggas på byarnas allmänningar.

I syfte att befrämja folkökningen hade deputationen framställt sitt förutnämnda förslag att underlätta ingående av tidiga giftermål[3]. Äfven justitiedeputationen hade uppsatt ett betänkande rörande denna angelägenhet[4]. Betänkandet godkändes av ständerna, som beslöto att jordägare eller innehavare av torp finge ingå äktenskap i Finland samt Öster- och Vesterbotten vid 18 år och i det övriga riket vid 19 år. Tillstånd till sådana äktenskap, som förut endast kunnat beviljas av konungen, kunde nu givas av häradsrätten[5].

---

[1] Kovero s. 82. Jmfr även I s. 119 not 1 och II s. 173 ff.

[2] Förordningen av d. 30 juni 1747. Modée III s. 2391.

[3] Se II s. 206.

[4] R. o. A. prot. 17 okt. o. 5 dec. 1747 (XVI s. 587, XVII s. 198).

[5] Förordningen av 18 mars 1748. Modée IV s. 2666.

Större delen av sitt betänkande ägnar deputationen åt jordbrukets angelägenheter, och några av dess uttalanden synas mig framsprungna ur en önskan att taga position i den av Faggot framkallade litterära fejden om näringarnas inbördes rang. I direkt motsats mot Faggot, som ansåg att städerna och deras näringar främst borde upphjälpas[1], framhöll deputationen, att städer och landsbygd borde vara föremål för samma omsorg[2]. Även ett annat av deputationens principiella uttalanden kan det vara skäl att här beröra, nämligen ett uttalande beträffande språkfrågan. Deputationen uttalade sig gång på gång till förmån för det finska språket[3] men betonade likväl även önskvärdheten av svenskans spridning bland den finsktalande allmogen[4].

* * *

I sitt allmänna betänkande[5] hade deputationen yttrat sig om de egenskaper, som borde utmärka den man, som skulle utnämnas till den påtänkta ekonomieprofessionen i Åbo. I ett särskilt betänkande inlåter den sig ytterligare på denna fråga[6] och framhåller, att man ej kunde

---

[1] Se I s. 159 f.

[2] Se II s. 210.

[3] Se II s. 149, 159, 233, 239.

[4] Se II s. 231.

[5] Se II s. 231.

[6] Betänkandet är dat. d. 20 aug. 1747 och har nummern 36. Det finnes ej bland F. D:s akter, som i allmänhet saknas från denna tid, troligen emedan Myrin redan avrest. Då emellertid stånden godkände detsamma utan nämnvärd diskussion, är det sannolikt att riksdagens beslut åtminstone i huvudsak överensstämmer med deputationens betänkande. Innehållet återges här efter ständernas brev.

göra sig hopp om den påsyftade nyttan med akademin, så framt ej »berörde Profession altid besättes med then, som förut kiänner Landet, och förstår språket, hwarigenom äfwen eljest befruktas skulle, och ther sådane ämnen förbigås, at then uti Åbo Studerande Ungdomen kunde aldeles fälla Modet och afskräckas ifrån the Studier, hwartil then nu på en tid wisat en berömlig hog och oförtrutenhet.» Därefter följer en redogörelse för, huru och i vilka ämnen professorn borde handleda ungdomen. Ständerna godkände betänkandet[1] och regeringen verkställde beslutet genom brev till akademins kansler Tessin[2]. Som bekant utnämndes även finnen Per Kalm till innehavare av professionen i fråga. Ordalagen i de bägge betänkandena giva rum för den förmodan, att deputationen redan vid deras avfattande haft Kalm i tankarna. Han uppfyllde nämligen icke endast de allmänna villkoren utan även de speciella. Till börden var han finne och var redan vid denna tidpunkt ganska berest[3]. Deputationen hade emellertid icke endast del i Kalms utnämning till professor utan förordade även beviljande av understöd åt Vetenskapsakademin för att denna skulle kunna sända någon person på en vetenskaplig forskningsresa till Nordamerika[4]. Den person som utsändes var ävenledes Kalm.

* * *

[1] R. St. brev av d. 14 dec. 1747. R. o. A:s beslut har jag ej lyckats anträffa. Måhända hann adeln ej upptaga ärendet. Prästest. prot. 12 dec.; borgarst. prot. 13 dec.; bondest. prot. 14 dec. 1747.

[2] Civilexp. reg. 18 mars 1748.

[3] Hans gynnare voro Bjelke och Browallius. Jmfr Arvid Hultin: *Det ekonomiska tidevarvet i Finlands litteraturhistoria*, s. 18.

[4] Se II s. 260.

I ett antal särskilda betänkanden behandlade deputationen en del landsbygden och särskilt dess kamerala förhållanden berörande ärenden, som dels icke upptagits i det stora betänkandet, dels åter där omnämnts, men av deputationen likväl ansetts böra ytterligare framhållas. Till denna grupp hör frågan om en ny skattläggningsmetod för Österbotten, vilken redan länge varit på dagordningen[1]. Deputationen hade visserligen i det allmänna betänkandet t. o. m. ganska skarpt uttalat sig i saken[2], men ansåg måhända utsikterna för att dess förslag skulle av ständerna behandlas och godkännas större, om det uppsattes i en skild expedition. Pazelius var den första, som berörde ärendet i deputationen[3]. Ungefär samtidigt inlämnade även den österbottniska allmogens representanter ett memorial angående denna för landskapets allmoge viktiga angelägenhet[4].

Deputationen beslöt i anledning därav uppmana kammarkollegiet att skyndsammast ange de orsaker, som hindrat kollegiet att utfärda de ännu saknade skattebreven samt befordra den berörda skattläggningsmetoden till verkställighet trots K. M:ts och ständernas vid sista riksdag gjorda förordnande[5]. Då något svar emellertid icke avhördes, uppmanade deputationen i ett betänkande ständerna att tillhålla kammarkollegiet att skynda med

---

[1] Även i flere svenska landskap såsom Skåne o. Gottland önskade man få bättre skattläggningsmetoder införda.

[2] Se II s. 211.

[3] Se II s. 122. Jmfr även I s. 138.

[4] Se II s. 137.

[5] F. D. prot. 26 jan. 1747. Prot. utdr. finnes bland F. D. handl. n:o 106. Själva protokollet för detta datum saknas.

sitt utlåtande över skattläggningsmetoden, så att saken kunde vid den pågående riksdagen avgöras, då kollegiet redan erhållit projektet den 13 dec. 1743[1]. I detta betänkande framhöll deputationen, att allmogen i Österbotten redan vid 1738 års riksdag anhållit om, att den s. k. nylandsmetoden vid skattläggningen borde avskaffas, emedan den var olämplig i betraktande av ortens svaga jordmån och hemmanens beskaffenhet. Ett nytt projekt hade utarbetats 1741, men kammarkollegiet och lantmäterikontoret hade ej hunnit bliva färdiga med sitt utlåtande till nästa riksdag och hade icke ens, trots upprepade påminnelser, hunnit därmed till innevarande riksdag. Deputationen hoppades, att ständerna skulle eftertryckligt fordra allmogens förhjälpande till rättvisa[2]. Ständerna biföllo härtill och anhöllo, att K. M:t måtte befalla vederbörande att inom en viss tid få sitt utlåtande färdigt[3]. Detta tyckes hava haft åsyftad verkan, ty sent omsider anlände kollegiets utlåtande och svar till deputationen[4]. Denna fann i anledning därav nödigt att uppsätta ännu ett betänkande i saken. Kammarkollegiet framhöll i sitt svar, att det så fort som möjligt sökt utfärda skatteköpebreven. Sådana skatteköp drogo dock något ut på tiden, emedan ansökningarna för varjehanda före-

---

[1] F. D. prot. 23 febr. 1747.

[2] F. D. bet. 26 febr. 1747.

[3] R. o. A. prot. 17 mars 1747 (XV s. 582); prästest. prot. 31 mars; borgarst. prot. 1 apr.; bondest. prot. 1 apr. 1747. R. St. brev 21 apr. 1747. Saknar anteckning när det förehafts i rådet.

[4] Utlåt. är daterat Sthm 8 juni 1747 och uppsatt över § 56 av allmogens allmänna besvär, där samma krav gjordes. F. D. handl. n:o 106. Ink. 20 juli, uppl. o. avgj. 21 juli 1747.

fallande underrättelser blivit till orten återsända för att man där skulle förfara med dem efter förordningarna. De hemman, som åtnjutit förmedling, måste först undergå formell rev- och skattläggning in loco, vilken sedan av kollegiet borde skärskådas, innan skattebrev kunde därå beviljas och utfärdas. Beträffande skattläggningsmetoden meddelade kollegiet, att allmogen i Österbotten vid innevarande riksdag anhållit om allmän revning och om stadfästande av en skattläggningsmetod. Kollegiet hade därom till besvärsdeputationen avgivit sitt utlåtande, varav en avskrift bifogades.

Detta utlåtande berör § 56 av allmogens allmänna besvär vid den pågående riksdagen. I denna framhölls, att de i Österbotten antecknade jordeboksmantalen ej grundade sig på någon föregående ordentlig rev- och skattläggning, utan hade hemmanen år 1608 vid den s. k. Johan Ottesons jordrev- och skattläggning pålagts mantal efter en frivillig bevillning, vilket då så mycket lättare kunnat ske, som utlagorna den tiden varit ganska ringa. För den skull anhöll allmogen nu att benådas med en allmän revning, jämväl å skattehemman, dock utan skatterättighetens förlust, samt att kammarkollegiet skulle åläggas att, sedan skattläggningsmetoden fastställts, fordersammast expediera inkommande skattläggningar.

Kollegiet genmälde härtill, att av bilagda avskrift av K. M:ts den 28 jan. 1608 för ståthållaren Isak Behm och kamreraren Johan Otteson utfärdade fullmakt[1] tydligt framginge, att K. M:t omständligt föreskrivit, huruledes denna jordrevning borde förrättas och hurudan stång

[1] Avskriften finnes ej bland F. D. handlingar; den bilades sannolikt endast utlåtandet till Besv. dep.

därtill borde brukas samt huru många sådana stänger borde räknas på ett tunnland, varjämte man även skulle observera åtskillnaden på jorden och huru stor andel vart hemman hade uti skogsmark, fiske och fiskevatten samt andra »omägor» och noga anteckna sådant. I de inkomna jordrevningslängderna beskrives icke allenast var och en bys belägenhet och därtill hörande förmåner i gemen, utan utsättas för varje hemman särskilt både tvist-, rörs- och penningeland ävensom ängens lasstal med ledning varav mantalet blivit påsatt vart hemman och skatten uträknad efter ny undervisning. Denna revning hade kollegiet, då ny revning begärts, en och annan gång förklarat för den säkraste och bästa av alla till den ifrågavarande tidpunkten inkomna revningar.

Kollegiet kunde sålunda ej heller nu döma annorlunda om sagda förrättningar. Om några åbor hade skälig orsak att klaga över ägornas olikhet emellan grannarna i en by i proportion av skatten, så kunde denna olikhet hava uppkommit därav, att då under krig och missväxtår en del åbor med döden avgått eller eljest kommit på obestånd och hemmanen sålunda i långliga tider legat öde, de övriga grannarna då kunnat tillvälla sig någon del av dylika hemmans ägor, så att numera icke alla hemman innehade de ägor, som tilldelats dem år 1608.

Beträffande den av allmogen sökta allmänna revningen i Österbotten anförde kollegiet följande: K. M:t hade på en dylik år 1696 gjord ansökning genom reskript av den 17 sept. samma år förklarat det vara betänkligt att samtycka till en generell skattläggning, emedan den krävde stora omkostnader och lång tid samt räntorna därigenom skulle förminskas. För de hemman, som sedan 1608

blivit tillökta, beviljades dock behörig rev- och skattläggning. I de byar, där det klagades över ägornas och räntornas olikhet, kunde däremot en jordjämkning grannarna emellan få äga rum. Den 23 april 1697 utfärdades därför en omständlig instruktion för jordjämkningsmännen. Dessutom var härvid att märka, att all rev- och skattläggning samt förmedling av skattehemman blivit förbjuden i K. M:ts resolution på allmogens allmänna besvär år 1680. År 1683 gjordes dock undantag för de hemman, som genom översvämning eller på annat sätt mist sina ägor. Kollegiet ansåg, att en allmän revning lika litet nu som förr kunde beviljas med undantag för de sedan 1608 tillökta och icke förut vederbörligen skattlagda hemmanen, samt en jordjämkning enligt instruktionen av år 1697 och kollegiets brev till landshövdingen i Österbotten av 8 april 1711. Den gamla räntan, som byn stod för i jordeboken, kunde fördelas på byamännen efter vars och ens ägor i åker och äng, så framt ej ägorna bekvämligen kunde jämkas efter räntan. Skogarna ansåg kollegiet ej kunna delas mellan byamännen, men allmänningarna kunde avvittras och varje by få sin andel. Deputationen medgav riktigheten av vad kollegiet framhållit rörande noggrannheten i Ottesons instruktion, men anmärkte att endast tvenne somrar anslagits för arbetet och att revningen i varje fall utförts slarvigt. Räntan hade blivit utsatt på höft, och ofta hade alla hemman i socknen blivit uppförda till samma belopp; stundom hade de ej ens blivit numrerade. Olikheterna kunde icke hava uppstått endast genom grannarnas övergrepp, utan hade nog redan vid skattläggningen förefunnits, ty strax efter 1608 års skattläggning hade klagomål begynt framkomma, men

den i anledning därav företagna jämkningen tyckes ej hava varit grundligare. Den år 1697 anbefallta jordjämkningen var ännu ej genomförd och rörde blott en liten del av länet; dessutom hade det bestämts, att Ottesons revning skulle läggas till grund för densamma.

Deputationen var av den åsikten, att enär Österbotten aldrig ordentligt skattlagts, den förordning, som inskränkte revning och förmedling till sådana hemman, som genom översvämning eller på annat sätt mist sina ägor, ej borde tillämpas på Österbotten, utan att de hemmansåbor, som anmälde sig, fortast möjligt borde få sina hemman på nytt revade och skattlagda. Därvid borde intet avseende fästas vid, om de voro krono- eller skattehemman, samt åborna ej förlora förvärvad skatterätt vid förmedling. Vid skatteköp skulle slutligen icke den gamla, utan den nya räntan läggas till grund vid avgiftens beräknande. Den nya revningen i Österbotten borde genomföras så fort som möjligt. De stora avskrivningar, som nu varje år voro nödiga, kunde då undvikas. Envar skulle även bättre sköta sina ägor, då han var säker om, vad som var hans, och även en mängd nybyggen kunde grundas. Detta skulle meddelas besvärsdeputationen i anledning av att österbottningarna även till denna deputation inlämnat yrkanden på en ny skattläggning i sitt län[1].

Deputationen ansåg likväl ännu ytterligare nödigt att även till ständerna inlämna ett betänkande, där den förordade förslaget om en ny skattläggning trots K. M:ts och kammarkollegiets avstyrkande[2]. I betänkandet, som uppsatts av Pazelius, framhölls dessutom, att mången åbo

[1] F. D. prot. 16 juli 1747.
[2] F. D. prot. 21 juli 1747.

i 12 eller flere år fått vänta på sitt skattebrev, ehuru han deponerat skattelösen för detsamma. Kammarkollegiets uppgift vore att påskynda ämbetsmännens arbete. Kollegiets dröjsmål med utlåtandet angående skattläggningsmetoden ansåg deputationen även vara klandervärd[1].

Ständerna påpekade i sitt brev till konungen, att även från andra län i Finland dylika klagomal inkommit. K. M:t borde förständiga kollegiet att skynda med avslutandet av de återstående skatteköpen och skattläggningarna i Finland och Österbotten samt med skattläggningsmetoden för sistnämnda landskap[2]. Innan ständerna hunnit fatta detta beslut, tyckes kammarkollegiet fått sitt utlåtande över själva metoden färdigt, ty i början av augusti meddelade Pazelius, att detta lämnats till kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, men då denna deputations medlemmar ej mera voro fulltaliga[3], ej heller kände förhållandena i Finland, skulle Mollin anhålla om att få utlåtandet till finska deputationen[4]. Deputationen uppsatte sedermera ett betänkande därom och utarbetade även ett projekt till skattläggningsmetod, men då protokoll och handlingar från denna tid saknas, kan jag ej återge innehållet i dessa aktstycken[5].

---

[1] F. D. bet. 27 juli 1747.

[2] R. o. A. prot. 5 nov. 1747 (XVII s. 26); prästest. prot. 1 dec.; borgarst. prot. 2 dec.; bondest. prot. 19 aug. o. 1 dec. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 14 jan. 1748.

[3] Likväl behandlade samma dep. frågan om bondeseglationen ännu så sent som i oktober. Se K. E. K. dep. prot.

[4] F. D. prot. 6 aug. 1747.

[5] Betänkandet är dat. 12 sept. 1747, vilket framgår av anteckningar i ståndsprotokollen.

Då ärendet förevar i adeln framhöll Wulfvenstierna, att genom den av deputationen föreslagna skattläggningsmetoden kronan skulle komma att i framtiden förlora för mycket, när landet bleve mera uppodlat. Ståndet fann därför bäst att hänskjuta ärendet till K. M:t, som, sedan kammarkollegiet och vederbörande landshövdingar ytterligare hörts, skulle fastställa »en sådan skattläggningsmethode för Österbottn, som för landet kan finnas drägelig, och utan alt för stor minskning af Cronans tillständiga rättighet och inkomst.» Mot deputationens betänkande vore mycket att påminna, men riksdagens annalkande slut medgav det ej. De övriga stånden instämde häri och remitterade följande handlingar till K. M:t: 1:o Vederbörande häradshövdingars, lantmätares och kronobetjäntes projekt. 2:o Ett annat projekt, utarbetat av kammarkollegiet, jämte skattläggnings instrument över tvenne hemman, som skattlagts. 3:o Finska deputationens betänkande om denna sak. 4:o Samma deputations projekt till skattläggningsmetod [1]. Regeringen i sin tur överstyrde dessa handlingar till kammarkollegiet, som skulle avgiva ännu ett utlåtande [2]. Vad åter österbottningarnas i § 56 av allmogens allmänna besvär framställda fordran i detta avseende vidkom, fattade ständerna på kammar-, ekonomie- och kommersdeputationens förslag följande beslut: emedan 1608 ingen ordentlig skattläggning ägt rum,

---

[1] R. o. A. prot. 7 dec. 1747 (XVII s. 213); prästest. prot. 8 o. 12 dec.; borgarst. prot. 9 dec.; bondest. prot. 5 o. 20 nov.,1, 10 o. 12 dec. 1747. Bondeståndet godkände först bet., omfattade sedan liksom de andra stånden adelns resolution, men ändrade sig åter och godkände betänkandet.

[2] Civilexp. reg. 1 mars 1748.

skulle alla hemman och ägor, som icke i senare tider metodiskt revats och skattlagts, genom de nu till Finland förordnade lantmätarna fordersammast geometriskt avtagas samt beskrivas och sedan skattläggas efter den nu för orten utkommande nya skattläggningsmetoden samt av kammarkollegiet skyndsamt överses. Då skatten ej ägt någon behörig grund, borde ej den förmedling på räntan, som kunde finnas skälig för ett eller annat hemman, orsaka någon rubbning i åbons ägande skatte- eller besittningsrätt [1]. Österbottningarna hade sålunda, trots kollegiernas motstånd, i huvudsak lyckats genomdriva sin åsikt i denna för landskapet så viktiga angelägenhet.

I samband med nyssbehandlade ärende står frågan, huru man under frihetsåren borde förfara vid skatteköp av kronohemman. I § 7 av kammarkollegiets riksdagsberättelse omtalades, hurusom kollegiet enligt reskript av 3 juli 1744 förordnat, att om en kronohemmansåbo under frihetsåren ville skatteköpa hemmanet, borde förfaras enligt förordningarna. Dock finge icke någon annan än åbon under denna tid tillhandla sig hemmanet, såvida han icke hade bättre rätt, för att icke åbon skulle gå förlustig den genom frihetsåren beviljade ersättningen för sina förluster under kriget [2]. Deputationen fann detta rättvist [3]. Emellertid hade Matts Antila och Johan Flänki

---

[1] R. o. A. prot. 2 dec. 1747 (XVII s. 96); prästest. prot. 1 o. 12 dec.; borgarst. prot. 2 dec. 1747; bondest. prot. 17 dec. 1746. Resolutionen på allmog. allm. besvär § 70 av 21 jan. 1748. Modée IV s. 2565.

[2] F. D. prot. 21 nov. 1746.

[3] F. D. prot. 11 apr. 1747.

i ett memorial beklagat sig över, att konungens befallningshavande förordnat, det hemman, vilka innehavarna önskade skatteköpa, borde av häradshövdingen jämte andra värderingsmän behörigen värderas, varigenom likväl kostnader och tidsutdräkt skulle uppstå [1]. I sitt utlåtande hade kammarkollegiet avstyrkt de sökandes anhållan att utan värdering, endast mot tre års ränta, få skatteköpa hemmanen, emedan det vore stridande mot 1723 års förordning och det dessutom för framtida behov vore nödigt att hava en noggrann ägobeskrivning för att förekomma, att någon droge flere ägor under sitt hemman än verkligen därtill hörde [2]. Deputationen fann, att en noggrann beskrivning av hemmanet nog borde göras och vid tinget uppläsas, men ansåg i likhet med kollegiet, att den kunde uppsättas av kronobetjäningen. Kollegiet borde för den skull skyndsamt underrätta landshövdingarna därom och påminna om dess skrivelse av den 20 mars 1701 [3]. Jag har mig likväl icke bekant, huruvida en sådan skrivelse till kollegiet avsändes. Bland expeditionerna finnes ingen med detta innehåll.

Frågan rörande förlorad skatterätt upptogs i anledning av, att Busk inlämnade § 6 av allmogens i Hollola enskilda besvär [4]. I denna anhölls om en sådan förklaring på § 30 i resolutionen på allmogens allmänna besvär 1739 [5],

[1] Se II s. 136.

[2] F. D. handl. n:o 84. Dat. Sthm 26 febr. 1747. Inl. 13 mars uppl. 3 apr., avgj. 25 maj 1747.

[3] F. D. prot. 3 apr. o. 25 maj 1747.

[4] Se II s. 138.

[5] Modée II s. 1402.

att endast de åbor i Nylands- och Tavastehus län skulle återfå den genom förmedlingen förlorade skatterätten, vilka efter förmedlingen man efter man innehaft hemmanet intill närvarande tid. Då ärendet förehades, meddelade Myrin, att K. M:t i skrivelse av 8 nov. 1745 till avlidne landshövding Ladau förklarat paragrafen i fråga på detta sätt [1]. Skrivelsen, som anskaffades till följande sammanträde innehöll, att de, som under och efter hungeråren 1697 och 98 samt pesten 1710 eller efter förra kriget med vederbörligt tillstånd upptagit ödeshemman, ej finge av de förra ägarna eller deras arvingar fördrivas. Deputationen beslöt i anledning härav uppmana ständerna att hos K. M:t anhålla, det § 30 av resolutionen på allmogens allmänna besvär av 16 mars 1739 måtte förklaras i överensstämmelse med nyssnämnda skrivelse [2]. I betänkandet tillades såsom motivering, att det vore orättvist, om de nuvarande ägarna som uppodlat hemmanet skulle fördrivas, varjämte en sådan åtgärd skulle alstra en känsla av osäkerhet hos jordägarna [3]. Ständerna biföllo till deputationens förslag [4], och regeringen utfärdade en förordning med den önskade förklaringen [5].

Allmogens i Hollola klagan över olikhet mellan rotarna [6] upptogs ej till behandling i finska deputationen,

---

[1] F. D. prot. 7 mars 1747.

[2] F. D. prot. 9 mars 1747.

[3] F. D. bet. dat. 13 mars 1747.

[4] R. o. A. prot. 21 okt. 1747 (XVI s. 617); prästest. prot. 22 okt.; borgarst. prot. 17 sept.; bondest. prot. 27 maj 1747. R. St. brev 7 nov. 1747, civilexp. reg. 26 nov. s. å.

[5] Modée III 2447. Förordn. är dat. 26 nov. 1747.

[6] Se II s. 137.

men avgjordes dock i resolutionen på allmogens besvär, där styrelsen lovade uttala sig, sedan alla vederbörande blivit hörda[1].

Jacob Pålsson hade fått i uppdrag att anhålla, att de, vilkas fäder stupat i slaget vid Storkyrö, men vilkas hemman innehades av främmande personer, måtte återfå såväl hemmanen som skatterätten. Detta i anledning av att K. M:t i brev av 13 dec. 1743 på ständernas tillstyrkan förklarat, att de, som själva deltagit i Storkyrö slag eller vilkas fäder gjort det, måtte återfå de skatterättigheter de av allehanda orsaker kunnat förlora[2]. Deputationen fann emellertid, att förordningen gällde endast sådana personer, som själva eller vilkas fäder deltagit i slaget, och ansåg det vara obilligt att fördriva dem, som upptagit hemmanen ur ödesmål och nu i 20 år brukat dem samt utstått senaste krig. En dylik åtgärd kunde lätt hava till följd, att ingen bleve böjd att upptaga ödeshemman, varför deputationen avslog Pålssons begäran[3].

Ärendet avgjordes dock av ständerna i resolutionen på allmogens allmänna besvär. Ständerna ansågo, att allmogens anhållan att en allmän undersökning skulle anställas över huru skattehemman kunnat bliva kronohemman, om innehavaren stupat vid Storkyrö eller eljes dödats under kriget, ej kunde beviljas, enär en

---

[1] Resolutionen på allmog. allm. besvär av 21 jan. 1748 § 36. Modée IV 2551.

[2] Ärendet hade icke handlagts av någon av föregående riksdags finska deputationer. Se I s. 138.

[3] F. D. prot. 26 febr. 1747.

sådan undersökning bleve för kostsam[1]. Förmådde någon emellertid styrka att honom skett orätt, kunde hans sak avgöras av landshövdingen. Om vittnen behövdes, skulle ärendet först handläggas vid tinget och sedan sändas till landshövdingen[2].

Utom dessa frågor rörande skatterätten handlade deputationen även några av skatteteknisk art. Benjamin Busk hade i ett memorial beklagat sig över att vederbörande ej i enlighet med § 7 av resolutionen på allmogens allmänna besvär vid föregående riksdag, undersökt kvarnarna i Tavastehus län, så att mången ännu nödgades betala kvarntull, ehuru han ägde varken kvarn eller kvarnställe. Den som hade en skvalta fick betala så stor tull, att kvarnen ej hann mala mera på ett helt år. Allmogen anhöll därför, att undersökningen måtte verkställas[3]. Hagert, som varit domare i Tavastehus län, bekräftade sanningen av vad som framhållits i memorialet och anförde, att tullen bestämts för 50 år sedan av en kvarntullskommission. De domhavande hade svårt att hinna med omtaxeringen. Busk sade sig hava hört, att allmogen i Åbo

---

[1] Antalet dödade var i synnerhet i södra Österbotten synnerligen stort. Jmfr M. G. Schybergson: *Bidrag till Finlands inre historia åren 1721—31* s. 19.

[2] Resolutionen på allmog. allm. besvär § 26 av 21 jan. 1748. Modée IV s. 2547. Sitt slutliga avgörande fick ärendet dock först vid riksdagen 1755—56. R. St. brev 21 okt. 1756 n:o 231 i rådet 26 nov. s. å. stadgar nämligen, att bördemännen av dem som stupat i slaget vid Kyrö eller eljes dödats av fienden och vilkas skattehemman förklarats för krono, inom 3 år borde anmäla sig, då frågan om deras rätt kunde avgöras. För övrigt borde förhållas i överensstämmelse med § 26 av resolutionen på allmogens allmänna besvär år 1748.

[3] Se II s. 141.

län finge betala 2 d. smt för varje kvarn i stället för naturaprestation, tills omtaxeringen hunnit genomföras. Med en sådan anordning vore även hans huvudmän nöjda. Deputationen lovade återupptaga saken, när Busk anskaffat en avskrift av den förordning, som tillät utbyte av kvarntullen mot en penningavgift [1]. Detta lyckades honom emellertid icke. Då deputationen likväl hade sig bekant, att allmogen i Nylands- och Tavastehus län var mycket betungad av denna tull, och häradshövdingarna ej hade tid att på nytt taxera kvarnarna, beslöt deputationen föreslå, att Åbo hovrätt skulle utse några till domaresysslan skickliga unga personer att mot något arvode verkställa en sådan undersökning. Kammarkollegiet borde för ändamålet författa en instruktion [2]. Ständerna godkände detta förslag med förbehåll att ingen ändring i indelningsverket finge ske [3].

Johan Flänki hade i ett memorial anhållit, att tionden i Kajana län måtte ordnas på samma sätt som i Savolaks och Nyland, enär den nu var så mångskiftande, att den gav anledning till tvister [4]. Emedan denna ansökning måste anses vara ett särskilt mål för allmogen i Kajana, som nu först åstundade en sådan förändring, kunde deputationen likväl icke befatta sig därmed, utan hänvisades Flänki till kammarkollegiet [5].

---

[1] F. D. prot. 26 febr. 1747.

[2] F. D. prot. 27 apr. 1747. Bet. dat. 5 maj s. å.

[3] R. o. A. prot 21 aug. 1747 (XVI s. 412); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 9 dec.; bondest. prot. 12 dec. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 14 jan. 1748.

[4] Se II s. 141.

[5] F. D. prot. 7 mars 1747.

Frågan om räntornas fortsatta erläggande in natura upptog deputationen även ledes icke till behandling, enär lant- och sjömilitie-ekonomie-deputationen i saken avgivit betänkande [1].

* * *

Då Flänkis memorial rörande laxfisket i Kemi och Ijo älvar [2] av deputationen företogs till behandling, framhöll Mollin, att ansökningen borde kommuniceras kammarkollegiet och statskontoret. Prosten Carlborg och Jacob Pålsson meddelade, att jorden i dessa socknar bestod av örsand, som trots skötsel och gödsling ej kunde fås fruktbar, synnerligast som även klimatet var dåligt. Hemmanen voro så svaga, att de ej kunde reda sig utan fiske, som befolkningen idkat sedan urminnes tider. Genom att fiskeställena upplandats och ådrorna blivit grundare hade fisket avtagit. Det företedde perioder på 5 à 6 goda och lika många dåliga år. Allmogen måste hålla fisket hela tiden och kunde då ej betala lika mycket som en eller annan tillfällig spekulant. Slutligen hänvisade de till K. M:ts resolution av 12 mars 1729. Ehrenspetz ansåg det vara

---

[1] F. D. prot. 23 apr. 1747. Krigsbefälet hade i § 4 av sitt allmänna besvär uttalat en önskan, att alla räntepersedlar såsom förut skulle betalas in natura. I anledning därav hade militiedeputationen i sitt bet. av 6 dec. 1746 föreslagit tillsättandet av en kammarkommission för frågans utredande. För att varken indelningstagaren eller -givaren skulle bliva lidande borde en grundlig undersökning ske och alla vederbörande höras. Resultatet blev, att man trots bondeståndets energiska motstånd återgick till det gamla. Se Malmström III 399. Jmfr även detta arbete I s. 139.

[2] Se II s. 142.

onödigt att kommunicera ärendet med kollegierna, utan föreslog bifall till allmogens ansökning. Detta vore bäst såväl för kronan som för allmogen, vilken i sådant fall kunde våga nedlägga mera på anläggningen, än om possessionen vore osäker. Deputationen biföll härtill [1]. I betänkandet omnämnes först fiskets avtagande, varför allmogen sökt lindring i avgiften för detsamma, samt Estlanders försök att erhålla arrendet, vilket dock på landshövding v. Essens förord avslagits. Allmogen hade då år 1725 på 3 år ingått kontrakt och åtagit sig att lösa varje tunna av stadgelaxen med 10 d. smt. Därefter omtalar deputationen, att intressenterna i laxfisket i Ijo enligt kronofogden Zimmermans kvitto för 1738 och 41 betalat arrendet med 1200 d. smt. År 1746 hade de betalat arrendet för år 1747 och resten från därföregående år, ävenledes med 1200 d. smt, och detta, ehuru de hade frihetsår och liksom andra av landets inbyggare befriats från restantiernas återbetalande. År 1747 hade Ijo socken ingått nytt kontrakt med kronan och förbundit sig att lämna 55 tunnor salt lax, som kunde lösas med 40 d. kmt tunnan. De gåvo alltså allt ännu enligt gamla stadgan, men bestodo därtill själva saltet och 10 d. kmt mera för tunnan än 1725, ehuru fisket bevisligen minskats efter vårfloden 1726. Deputationen biföll därför till allmogens anhållan om perpetuellt arrende [2]. Ständerna biföllo likaledes och beslöto, att socknarna skulle få behålla fisket utan kontrakt i allan tid [3]

[1] F. D. prot. 20 febr. 1747.

[2] F. D. bet. dat. 26 febr. 1747.

[3] R. o. A. prot. 16 mars o. 16 juni 1747 (XV s. 565 o. XVI s. 243); prästest. prot. 6 apr.; borgarst. prot. 6 apr., 20 maj o. 28 juli; bondest. prot. 6 o. 30 mars o. 13 dec. 1747. R. St. brev 24 aug. 1747. Civilexp. reg. 28 aug. s. å.

och uttryckte därjämte sin förhoppning, att de nu ännu mera skulle förkovra sitt fiske och även sitt jordbruk.

I ett av sina talrika memorial besvärade sig Busk över, att allmogen måste resa till regementscheferna för att dessa skulle förordna fullmäktig att bevaka regementets rätt vid ägotvister mellan kronohemman och föreslog, att kompanicheferna måtte få rätt att utse sådan fullmäktig[1]. Deputationen beslöt kommunicera ärendet med krigskollegiet[2]. Ett förslag, som i anledning härav väcktes, att kronofogdarna, om de hade förhinder, själva finge utse annan kronofullmäktig, enär det ofta vore lång väg till landshövdingeresidenset, beslöts kommunicera med kammarkollegiet[2]. I sitt utlåtande föreslog krigskollegiet[3], att anmälan skulle göras hos kompanichefen, som inberättade därom till översten. Denne skulle sedan utse en fullmäktig. Kompanichefen åter kunde även åläggas att frambefordra meddelandet till räntetagaren. Kammarkollegiet åter föreslog, att kronofogden, om han icke kunde närvara vid domstolen, skulle därom anmäla hos landshövdingen, som då borde utse någon annan[4]. Deputationen, som ansåg kollegiernas förslag opraktiska, enär postgången på landet var dålig, föreslog, att landshövdingar och överstar skulle lämna sina kronofogdar och kompanichefer fullmakt att utse någon lämplig person i sitt ställe. Däremot borde enligt lag åbon själv underrätta räntetagaren[5]. Ständerna beslöto, att kronofogdarna och

---

[1] Se II s. 38.
[2] F. D. prot. 30 jan. 1747.
[3] F. D. handl. n:o 87. Dat. Sthm 5 mars 1747.
[4] F. D. handl. n:o 87. Dat. Sthm 24 apr. 1747.
[5] F. D. prot. 11 mars o. 30 maj 1747. Bet. dat. 3 juni s. å.

kompanicheferna i Finland skulle vara självskrivna fullmäktige vid jordatvister med rätt att vid förfall få utse andra i sitt ställe [1].

En vidlyftig behandling kom det av Henrik Mollenius väckta förslaget om tillsättandet av en syneman för slitande av ägotvister i Savolaks till del [2]. Sedan alla handlingar i ärendet, nämligen Asikainens och Reinikainens memorial rörande denna sak, som inlämnats till föregående riksdag, Stiernstedts utlåtande, där han mycket berömmande uttalar sig om notarien Thomas Molléns tidigare verksamhet som syneman i Savolaks, och K. M:ts brev av 13 mars 1745 [3] anskaffats och upplästs, skred man till diskussion. Hagert framhöll att klagomålen nog voro berättigade, men ansåg, att åtgärden ej skulle leda till åsyftat resultat. Mollén skulle bliva kronofullmäktig, lantmätare och domare i en person. Han avstyrkte därför. Möllerheim påpekade, att en syneman endast kunde åstadkomma något i godo och en förlikningsman kunde allmogen få även utan kronans förordnande. Deputationen beslöt att vänta med sitt utlåtande i hopp om, att Mollén möjligen på annat sätt kunde hjälpas [4]. Då emellertid även kaptenerna Depong och Tavast samt landshövding Wrede inlämnat memorial, i vilka samma yrkande gjordes [5], ansåg deputationen sig böra bifalla och föreslog, att Mollén skulle till sysslan förordnas. Lönen borde tills vidare bliva 300 d.

[1] R. o. A. prot. 11 juni 1747 (XVI s. 217); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 7 dec.; bondest. prot. 19 aug. 1747. R. St. brev i milit. ärenden 14 dec. 1747. Krigsexp. reg. 8 jan. 1748.

[2] Se II s. 139 f.

[3] F. D. handl. n:o 83.

[4] F. D. prot. 12 febr. 1747.

[5] Se II s. 139 f.

smt av de i staten för Finland anslagna extra utgiftsmedlen samt samma dagtraktamente som en lantmätare. Han borde då på landshövdingens förordnande förrätta alla ägosyner och jordaskiften kronohemman emellan; i fall skatte- eller frälsehemman hade del i tvisten, skulle de betala skjuts och dagtraktamente[1]. I betänkandet tillades ytterligare, att tack vare Molléns tidigare enahanda verksamhet processerna hade blivit kortare, så att kronofogdarna haft tid att ägna sig åt annat. Sysslan borde dock ej finnas längre, än tills rev- och skattläggningen hunnit genomföras[2]. Ständerna biföllo deputationens förslag[3].

Vid ett av deputationens sammanträden meddelade Bjelke, att han med mycken kostnad från länder på samma bredd som vårt fädernesland förskrivit olika arter sädes-, hö- och linfrö och därmed anställt försök, vilka besetts

---

[1] F. D. prot. 25 maj 1747. Ärendet förehades 10, 12, 16 o. 18 febr., 10 mars, 9 apr., 25 och 28 maj 1747.

[2] Bet. dat. 28 maj 1747. I detta sammanhang kan följande lilla intermezzo förtjäna omnämnas. Olof Hockanen anmälde nämligen den 16 febr., att hans namn, utan hans vetskap, skrivits under ansökningen för Mollén. Han ansåg denna anhållan onödig, enär i orten fanns såväl domare som konungens befallningshavande, varför han bad, att hans namn skulle borttagas. Till följande sammanträde, den 18 febr., kallades såväl Mollenius som Hockanen. Den förre påstod, att H. varit närvarande, då skriften uppsattes och att han efter tolkning bifallit, men då Hockanen bestred detta, befalldes Mollenius återtaga sin ansökning samt låta omskriva den med endast sin namnunderskrift. I bondest. prot. 17 juli omtalas att Hockanen visat tecken till vansinne.

[3] R. o. A. prot. 16 juni 1747 (XVI s. 250); prästest. prot. 24 o. 28 juli, 21 aug.; borgarst. prot. 28 juli; bondest. prot. 1 juli o. 14 aug. 1747. R. St. brev 17 sept. 1747. Civilexp. reg. 6 okt. 1747.

av fem medlemmar av vetenskapsakademin. Han uppvisade även en del prov på bovete, ärter och lin och föreslog ett gemensamt sammanträde med kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, till vilket även medlemmar av vetenskapsakademin kunde kallas för att diskutera om medlen till spridande av kunskap om dessa växter i Finland för att sålunda förekomma de ständiga missväxterna. Deputationen biföll härtill [1]. Detta sammanträde hölls något senare, men protokollen äro mycket knapphändiga. Där omnämnes angående Bjelkes förslag endast, att man genom rikets ämbetsmän intet kunde göra, innan en utförlig beskrivning av dessa växter utgivits och flere hushållare anställt försök med dem [2]. Till ett senare sammanträde infunno sig medlemmarna av vetenskapsakademin, kommerserådet Alströmer, kapten Triewald, konsul Claeson samt akademins sekreterare Elvius för att avgiva berättelse om de av Bjelke anställda försöken, vilka de år 1745 sett på Löfstad gård. Bland de från Sibirien hämtade växterna hade särskilt en boveteart frodats, som kunde odlas på de stora ödemarkerna och sandhedarna i Finland, då den ej tog skada av någon köld. Den förmån fäderneslandet kunde hava därav förmodade de kunde skattas förmer än en »provincies inkräktande.» Likaså hade tvenne slags ärter och ett ärtträd frodats bra. Vidare hade de på steniga backar sett ypperligt gräs och på upptagna kärr hade gräset vuxit mer än manshögt. Om dessa växtslag odlades, hade man intet mer att befara av frost. Akademin skulle sörja för att en beskrivning över dem bleve

---

[1] F. D. prot. 7 apr. 1747.

[2] F. D. prot. 18 apr. 1747.

uppsatt. Deputationen åter borde föreslå att de, som odlade dessa växter, måtte uppmuntras i sina bemödanden. Vid samma tillfälle meddelade även ledamöterna av nämnda akademi, att denna hade för avsikt att till de nordligaste delarna av Amerika sända en expedition för att därifrån hämta lämpliga kulturväxter. Till färden hade bidrag erhållits av Uppsala och Åbo akademier samt av enskilda personer. Av sekreta utskottet hade akademin anhållit om ett bidrag av 2.000 d. smt. Deputationen beslöt understöda denna anhållan[1]. Betänkandet, som handlar om åtskilliga nyttiga »Sädes- och Hö-arters förskaffande och nyttjande i Finland,» och som för övrigt blivit uppsatt av Bjelke själv, börjar med en redogörelse för dennes försök och resultatet därav. Därefter omtalas, att deputationen uppmanat Bjelke att efterhand utgiva beskrivningar om dessa växters odling och kringsända utsäde i Finland. Härtill hade han samtyckt, men samtidigt beklagat, att han till följd av bristande tid ej kunde göra det i den omfattning han önskade. Deputationen föreslog för den skull, att honom »måtte lemnas tillfälle tid och utrymme» för sina plantager, men »utom publici gravation eller andras förorättande.» Hans folk borde inbegripas under manufakturprivilegierna och ej få värvas eller utskrivas eller tubbas och lockas bort[2]. Ständerna biföllo detta deputationens förslag[3].

* * *

[1] F. D. prot. 23 apr. 1747. Enligt anteckn. på F. D. prot. utdrag beviljade S. U. denna anhållan 11 aug. 1747. Jmfr II s. 239.

[2] F. D. bet. 2 maj 1747. Ärendet förehades 7, 18. 21, 24 o. 25 apr. 1747.

[3] R. o. A. prot. 21 aug. 1747 (XVI s. 410 f.). Frih. Cederhielm ställde sig något skeptisk till försöken och menade, att Bjelke åtmin-

Ännu återstår att redogöra för en del mindre ärenden. Jonas Hockanen, som besvärat sig över kronofogden Aron Leclin[1], hänvisades till domstol på orten[2]. Senare besvärade han sig å nyo. Skvadronsskrivaren Saxbeck hade tagit hans enda häst i mät för den obetalta halva räntan under frihetsåren. Deputationen ansåg sig icke kunna behandla detta ärende, men beslöt likväl underrätta landshövding Wrede därom vid hans ankomst till staden[3]. Denne lovade även undersöka saken[4]. Hockanen hade även inlämnat § 3 av allmogens i Stor-Savolaks allmänna besvär med klagomål över den dryga utgärden för ödesrotarna. Då han emellertid även inlämnat denna anhållan till K. M:t, och denne hört landshövdingen, borde Hockanen taga reda på resultatet i kungliga kansliet[5]. Sedan Myrin anskaffat landshövdingens utlåtande och därur framgått, att klagomålet berodde på missförstånd, fann deputationen att den intet därmed hade att göra, utan att Hockanen borde avvakta K. M:ts utslag. Memorialet skulle återlämnas med denna påskrift[6]. Slutligen hade samme Hockanen även i ett memorial beklagat sig över uppbördsmännens bedrägerier och anhållit, att för-

---

stone icke borde befrias från sin tjänstgöring, ej heller erhålla någon kungsgård på andra villkor än de, vilka av ständerna fastställts. Men ståndet biföll likväl deputationens förslag. Prästest. prot. 8 maj; borgarst. prot. 27 aug.; bondest. prot. 8 maj 1747. R. St. brev 18 sept. 1747, i rådet 6 okt. s. å.

[1] Jmfr. II s. 29, 140.

[2] F. D. prot. 9 febr. 1747.

[3] F. D. prot. 3 apr. 1747.

[4] F. D. prot. 9 apr. 1747.

[5] F. D. prot. 9 juni 1747.

[6] F. D. prot. 15 juni 1747.

ordningar och bolräkningsböcker måtte tryckas på finska[1]. Vad förordningarna vidkom hade såväl den pågående som förra riksdagen beslutit deras tryckande även på finska, varför deputationen fann, att därvid intet vidare behövde göras. Hockanens anhållan, att även bolräkningsböckerna skulle tryckas på finska, ansåg sig deputationen böra avslå, emedan allmogen icke kunde hava någon nytta av en sådan åtgärd. Titlarna voro nämligen obeständiga i följd av de olika bevillningarna och växlade ofta i samma socken, varjämte beloppen varje år på nytt måste uträknas i följd varav häradsskrivaren, om ock titlarna vore finska, lätt kunde bedraga allmogen[2].

En bonde från Österbotten Lars Johansson hade beklagat sig över att kammarkollegiet ännu ej fällt utslag i ett 1742 ingivet mål mot kronobefallningsmannen Zephrin »om Klubbs Kronohemmans inbördande i Östensjö by och Pedersöre Sokn, derifrån Zephrin skal honom trängt.» Han hade sedan midsommarn 1746 vistats i Stockholm utan att lyckas få något utslag. Deputationen beslöt remittera ärendet till kammarkollegiet, »hwilket behagade fordersammast företaga och afgjöra des ansökning[3].» Riksdagsfullmäktige för Tavastehus län Johan Barck och Henrik Bolin åter inlämnade ett memorial, där de klagade över, att munsterskrivaren Gustaf Engren under ryska tiden förtryckt dem[4]. Deputationen förklarade, att

---

[1] Se II s. 140.

[2] F. D. prot. 20 febr. 1747.

[3] F. D. prot. 2 o. 7 apr. 1747.

[4] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

den icke kunde befatta sig med saken, då sådana förbrytelser enligt fredstraktaten icke finge beivras[1].

* * *

Av de 10 betänkanden, som ovan refererats, äro de av den 29 januari och den 9 juli såväl de vidlyftigaste som de viktigaste. Intetdera betänkandet blev visserligen i sin helhet antaget av ständerna, men likväl äro de märkliga, det förra genom att i detsamma klart påvisades de språkliga missförhållandena, det senare genom uppslag, som då de i en framtid förverkligades, fingo stor betydelse för landet.

Betänkandena, alltid resultat av grundligt och samvetsgrant arbete, präglas av en tydlig strävan att låta billighet och rättvisa råda. Naturligtvis gjorde sig då och då även de enskilda intressena, särskilt städernas, gällande, men de ovanbehandlade frågorna voro för det mesta av den art, att dylika intressekonflikter endast sällan uppstodo. T. o. m. de lägsta folkklasserna, som i allmänhet voro föremål för en mera sträng än välvillig omvårdnad, fingo dock röna bevis på, att deras rätt icke lämnades fullkomligt obeaktad. Så var t. ex. förhållandet ifråga om fosterbarnens behandling och rättigheter. Detta är givetvis en yttring av det i vida kretsar vaknande intresset för befolkningens ökande, vilket intresse bl. a. tar sig uttryck i bestämmelsen, att vem som helst, oberoende av stånd eller klass, finge upptaga nyodlingar[2].

---

[1] F. D. prot. 5 maj 1747.

[2] Kovero s. 80.

Reglementeringslusten framträder givetvis starkt på alla områden, och landshövdingarna få i uppdrag att övervaka än den ena än den andra grenen av jordbruket eller näringslivet. Tidevarvets tro på möjligheten att genom förordningar och föreskrifter leda den ekonomiska utvecklingen i önskad riktning, är hos flertalet ännu obruten, ty det från Faggot lånade uttalandet att »twång föga och nästan intet befrämjar Landtbrukets Ans[1],» torde hos de flesta varit en tämmeligen innehållslös fras.

Deputationen framkommer i allmänhet ej med nya idéer utan utvecklar främst vidare, vad tidigare i synnerhet av finska ekonomiekommissionen föreslagits, och särskilt bör härvid ihågkommas åtgärderna till jordbrukets bästa. Nytt är likväl förslaget om storskiftet. Faggot är visserligen upphovsmannen därtill, men det hedrar dock deputationen, att den inseende förslagets betydelse, gjorde det till sitt. Förslaget framkom i en mycket anspråkslös och försiktig formulering, men sedan det en gång framträtt, kunde det vid följande riksdagar vidare utvecklas. Finska deputationen får genom detsamma sin betydelsefulla plats i raden av de finska riksdagsdeputationerna.

---

[1] Se I s. 161.

Kap. III.

Ärenden rörande handel och industri.

AVD. I.

Memorial rörande handel, samfärdsel, industri och därmed sammanhängande frågor.

Det är egendomligt att i finska deputationen de frågor, som röra handel och industri, komma först i andra planet, ehuru frihetstiden i det hela ställde dem i första. Grunden härtill ligger nog främst däri, att dessa frågor, även när de rörde Finland, ofta remitterades till kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen eller andra specialutskott och därnäst i att uti Finland industrin var av jämförelsevis ringa betydelse. Slutligen bidrog därtill även i sin mån det nyvaknade intresset för jordbrukets höjande.

De frågor rörande handel och industri, som likväl av deputationen förehades, voro för det mesta av ringa bärvidd. En del, i och för sig av större betydelse, såsom seglationsfrågan och stapelfrågan, behandlades ej i hela deras utsträckning av deputationen utan voro före även på annat håll. Ehuru denna del av deputationens arbete sålunda ej kan tillvinna sig samma intresse som den, för vilken tidigare redogjorts, är den dock ägnad att förfullständiga bilden av finska deputationens verksamhet.

En segsliten fråga, som vid flere riksdagar förehades, var frågan om den s. k. bondeseglationen. H. J. Forstéen från Helsingfors inlämnade ett memorial[1] rörande allmogens handel på Reval. Han framhöll däri, att allmogen i Nylands skärgård haft tillstånd att tillsvidare[2] segla på Reval med ved, färsk och salt fisk, sälspäck och träkärl. Fiskköpare hade även kommit från Reval och tillhandlat sig färsk fisk av allmogen. Följderna härav hade blivit: 1:o att städernas invånare ledo brist på fisk, ved och andra nödiga varor, 2:o att skogarna i Nyland redan hade blivit så uthuggna vid kusten, att knappt något mera än vad städerna behövde stod att få, helst priset där redan stigit till 9 à 10 daler famnen. Han anhöll därför, att sådan seglation till Reval skulle förbjudas, desto hellre som borgerskapet i stapelstäderna förbjudits att till utrikesort sända ved och färsk fisk. Denna seglation var dessutom ett skadligt tillfälle för en hop tjänstefolk att praktisera sig ur landet samt erbjöd tillfälle att utföra och insmuggla förbjudna varor. Allmogen kunde inlöpa i skären, innan de visiterades vid tullplatserna Porkalaudd, Barösund, Hangöudd och Pellinge. Fiskköparna från Reval borde förbjudas att komma och allmogen straffas med 10 d. smt vite och varornas konfiskation, om de sålde fisk till dem i stället för att avlåta den till städerna.

Rörande samma fråga inlämnade även bönderna Carl Johansson från Raseborgs härader och Jobst Mårtensson från Borgå härad ett memorial[3]. De trodde sig veta, att handlandena från flere städer i Finland av ständerna

[1] F. D. handl. n:o 9. Dat. Sthm 7 jan. Uppl. 12 jan. 1747.

[2] Se I s. 117 ff.

[3] F. D. handl. n:o 16. Dat. Sthm 22 jan. Inl. 27 jan., uppl. 30 jan. 1747.

anhållit om förbud att till Stockholm överföra och föryttra »Kastved och annan egen afwell» och att i Reval mot bräder, ved och träkärl tillbyta sig spannmål och linfrö. De anhöllo om, att en sådan ansökning måtte avslås, då det vore en förlänt förmån, som allmogen sedan uråldriga tider klanderlöst nyttjat. Finska allmogen, särdeles den vid havet boende, hade så magra åkrar och ängar, att om den betogs rätt att hugga och till Stockholm utskeppa björk och alved och därigenom förtjäna någon penning, skulle K. M:t och kronan säkert komma att lida i sina inkomster. Det ankom på handlandena att så umgås med lantmannen, att han miste lusten att själv utskeppa sin avel. Invändningen, att för mycken skog föröddes, var av så mycket mindre vikt, som endast björk och al användes, vilka i riklig mängd funnos i Finland. Allmogen i Nyland gjorde sig så mycket mer förvissad om att vid missväxt få resa till Reval och mot bräder, ved och träkärl få tillbyta sig spannmål, som denna rätt blivit av överheten förlänt. Handlandena vore lika litet berättigade att göra allmogen intrång, som de själva ville tåla slikt tillbaka.

Ännu ett memorial[1] inlämnades i denna angelägenhet, nämligen av de österbottniska bönderna Jacob Pålsson, Matts Antila, Johan Flänki och Johan Larsson. De sade sig hava varit föranlåtna att hos ständerna anhålla om ändring av K. M:ts resolution av 3 mars 1747, varigenom den österbottniska allmogens seglation på Stockholm och andra inrikes städer inskränkts och endast tilläts några få. Nu anhöllo de, att finska deputationen ville

[1] F. D. handl. n:o 104. Dat. Sthm 20 juli 1747. Inl., uppl. o. avgj. 20 juli 1747.

styrka ständerna till att låta resolutionen vila, tills ständerna avgjort deras ansökning.

De framförde särskilt följande skäl. Länet hade i många år hemsökts av missväxt och boskapsstörtning och betungats med dryg soldatutredning. I landets städer fick folket ej tillräcklig betalning för sina varor. Under innevarande år hade de t. ex. endast erhållit 10 d. kmt för en tunna tjära, medan handlandena fått 23, ja t. o. m. 25 d. Allmogen måste icke desto mindre betala allting dyrare hos borgaren där i orten än i Stockholm. De flesta hade små och ofruktbara hemman och kunde varken hava föda eller betala sina utlagor, om seglationen fråntogs dem. Även för dem som fått hålla seglationsrätten blev den onyttig, emedan de tillsammans med de andra voro delägare i fartygen och varken kunde utlösa dessa eller enbart med egen avel lasta ett fartyg. Att borgerskapet förorsakade dem alltför stort besvär bevisades av att Nykarleby handlande låtit genom landshövdingeämbetet sekvestera 265 tunnor tjära, som nedförts till deras lastageplats. Detta hade skett redan den 7 april, innan den sista resolutionen ännu blivit kunnig för allmogen. Monå, Hirflaks, Kantilaks och Väksala byamän, som hade del i upplaget och fortsättningsvis hade rätt att segla, hade det oaktat icke fått sin del lösgiven. Nästkommande år skulle därför allmogen bliva tvungen att lida hunger genom sina medundersåtars hårdhet, sedan de under de förra åren måst svälta för missväxt på säd. Även under innevarande år torde grödan tagit skada av nattfroster, som infallit midsommartiden.

En annan närsläktad fråga, som ävenledes i hög grad upprörde lidelserna, nämligen stapelfrågan i Öster-

botten, upptogs ytterligare till behandling i finska deputationen. V. borgmästar Henrik Pipping inlämnade ett vidlyftigt memorial[1] rörande detta ämne. Han framhåller, att vattnet i Östersjön och i synnerhet i Bottniska viken under tidigare århundraden sjunkit och ännu småningom minskades. Av alla orter kunde ingen hava större känning och olägenhet därav än Vasa stad, vars befolkning nu bärgade hö, där den haft sin segelled för icke längre tid sedan än att stycken av skeppsvrak ännu funnos i ängen.

Detta var dock intet emot den svårighet, som invånarna måste vidkännas av att deras enda stapelled så uppgrundats och upplandats, att fartygen måste ligga över en halv mil ifrån staden i öppen sjö samt där lasta och lossa i små båtar och pråmar, vilka ej fingo lastas djupare än 1 à 1½ fot, emedan vattnet var så lågt vid sjöbodarna. Härav följde åter: 1:o Att man vid hårt väder och storm ej kunde komma till och från fartygen och att de handlande således mycket hindrades i sitt arbete. 2:o Att alla varor till följd av den besvärliga lossningen och lastningen blevo ansenligt dyrare än eljes. 3:o Att borgerskapet, så framt de ej ville mista all handelsrörelse och näring, måste hålla lika pris med de andra städerna i länet och således så gott som ingenting förtjänade på sina varor. 4:o Att farleden med tiden komme att bliva alldeles obrukbar, då den med varje år blev grundare och på intet vis stod att göras djupare, då bottnet bestod av stora stenar. Staden skulle i denna händelse ofelbart gå sin undergång tillmötes.

---

[1] F.D. handl. n:o 75. Odat. Undert. H. P. Saknar anteckningar. Mem. utgör en del av en inlaga till K. M:t, tydligen ett bemötande av kommerskollegiets utlåtande av den 26 juni 1741. Se även E. G. Palmén: *Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningen* s. 164.

Härav föranleddes invånarna i Vasa att anhålla hos K. M:t att få flytta till Kaskön och där åtnjuta stapelstadsrättigheter. Att Kaskön var väl belägen och att länet nödvändigt behövde en stapelstad hade allmogen i dess allmänna besvär redan 1738 adagalagt, och K. M:t hade i resolutionen av 16 mars 1739 § 75 lovat nådig förklaring, sedan vederbörande inkommit med utlåtanden. Då ej allenast magistraten och borgerskapet i Stockholm, Åbo, Gefle, Helsingfors och Fredrikshamn utan ock kommerskollegiet uti dess den 26 juni 1741 avgivna betänkande på allehanda sätt sökt bestrida denna allmogens ansökning, kunde förf. ej underlåta att göra några påminnelser:

1:o. Kommerskollegiet hade ej kunnat bestrida att Österbotten hade ett sådant läge att det borde hava rättighet till stapelfrihet, men likväl påstod kollegiet det vara ännu naturligare och riktigare att, i fall den ena provinsen ägde nyttiga produkter, men ingen fördelaktigt belägen ort till deras utförande, en annan och helst inrikes stapelort, som ej hade tillräckligt effekter, men gott läge, bleve deras stapelort. Härunder kunde man ej förstå någon annan ort än Stockholm. Men som Kasköns fördelaktiga läge för idkande av utrikes handel och seglation var nogsamt bevisad av f. d. landshövdingen i Österbotten, greve Carl Frölich och ej av kollegiet kunnat bestridas, förföll detta argument.

2:o. Kollegiet framhöll vidare, att de stapelstäder som funnos gagnade hela riket. Men då borde ej ett helt landshövdingedöme vara undantaget, synnerligast när det innefattade ett större land än Sverige, om Göta rike, Finland och de tyska provinserna avdrogos. Nu kunde

det aldrig bestridas, att städerna i Österbotten hade 70, 80, 90 ja 130 mil till Stockholm, att de hade en svår sjö att fara över och att de sålunda måste betjäna sig av nästan lika så kostsamma fartyg som stapelstäderna brukade till utrikes sjöfart för att överföra landets avel till Stockholm och därifrån avhämta in- och utrikesvaror. Till följd härav förtjänade både lantmannen och borgerskapet mindre på egna tillverkningar och fingo betala mera för utrikesvaror, än om de hade en stapelstad inom länet. Alltså var Stockholm ej lämplig till stapelstad för Österbotten. Ingen stapelstad, huru väl den än vore situerad, kunde gagna hela riket.

3:o. För att bevisa, att icke varje ort med hänsyn till dess läge och omkringliggande distrikts behov borde äga stapelrätt, påstår kollegiet det vara en orygglig grundsats, att stapelstädernas antal bör vara reglerat i proportion till hela rikets storlek och sammanslagna produkter. För att antalet städer i ett rike skall kunna fastställas för all tid i förhållande till produkterna, så borde hushållningen vara bragt till en sådan fullkomlighet, att utskeppningsvarorna ej på något sätt stode att föröka. Nu kunde emellertid en sådan tillökning på varor till utlandet likväl ske genom införande av råämnen och återutförande av dem sedan de bearbetats, och vore fördelen för ett rike härvid lika stor om ej större än vid bearbetning av dess egna rudimaterier. Kollegiet påstod sålunda utan bevis, att endast Sveriges egna produkter kunde åstadkomma den handelsvinst, som togs från utlänningarna. Härav följde klarligen, att antalet stapelstäder aldrig kunde bestämmas generellt, utan borde lämpas efter vart rikes behov. Kollegiet kunde ej neka, att åtminstone hälften

om ej två tredjedelar av Sverige och dess biländer och i synnerhet Österbotten voro obebodda och ouppodlade, att åkerbruket, boskaps- och fårskötseln, manufakturer och handslöjder stodo på så låg ståndpunkt, att avkastningen därav ej förslog till uppehälle och kläder för en folkmängd, som efter säkra uträkningar ej översteg 3 miljoner. Fördenskull måste årligen ej allenast 5 till 800 000 tunnor spannmål införas från utlandet, utan ock allehanda viktualier samt siden-, linne- och ylletyger, rått silke och ull, lin och hampa m. m., som allt kostade riket otaliga penningar.

Oaktat många förträffliga och nyttiga åtgärder vidtagits för befrämjande av fabriker och handaslöjder, så lågo de dock ännu i sin linda. De egna tillverkningarna och produkterna förslogo ännu på långt när icke till att avbetala de varor, som utifrån inhämtades och vilka dels voro oumbärliga, dels genom missbruk och en fördärvad smak blivit nödiga. Skillnaden i värdet mellan våra egna utgående och de utifrån inkommande varorna måste nödvändigt ersättas med landets redbara mynt. Riket blev därigenom år från år fattigare, och detta var orsaken till den allmänna penningbristen i Sverige. Allt detta kunde kollegiet aldrig med skäl neka och bestrida. Härav följde, att en rätt hushållning icke, såsom kollegiet behagade påstå, fordrade att de inhemska produkternas mängd beräknades i förhållande till stapelstädernas antal, utan att man noga övervägde, uppfann och föreslog medel till rikets upphjälpande. Man borde därför undersöka, huru Sverige skulle 1:o kunna få bröd och kläder för sina invånare, utan att behöva anlita utlänningen, så att rikets produkter kunde förslå till avbetalande av de utländska

varorna som landet nödvändigt behövde och 2:o så föröka sina exportvaror till utrikes orter, att de i värde överstego de varor som inhämtades och riket sålunda småningom kunde återvinna, vad det genom en dålig hushållning förlorat. Att detta emellertid icke kunde ske utan att flere städer anlades, ville förf. i det följande bevisa.

4:o. Kollegiet frågade om de orsaker, som förmått forna konungar att gynna Stockholm, funnes kvar och därtill 1:o om inrättande av en stapelstad i Österbotten skulle medföra en ändring i Stockholms privilegier och 2:o om nyttan därav skulle uppväga skadan. Beträffande Stockholms privilegier och de slutsatser kollegiet med anledning av dem drog, vore att märka, att denna stads privilegier ej hade företräde framför andra städers i riket. Då alla sådana privilegier ej voro annat än ekonomiska lagar, som blivit stadgade efter orternas och rikets tillstånd på den tid de gjordes, så hade många städer och societeter fått tåla ändringar i sina privilegier, sedan orsakerna till deras utfärdande upphört. Stockholm kunde så mycket mindre vara undantaget, som staden sedan privilegiernas utfärdande så tilltagit i styrka och välmåga, att den nu både kunde och borde bestå, utan att österbottningarna behövde bidraga med svett och blod samt äventyra sitt eget lands undergång. Tvärtom borde enligt den tydliga meningen i regeringsformens § 51[1] och K. M:ts resolution på städernas allmänna besvär år 1723

---

[1] Emil Hildebrand: *Sveriges regeringsformer* 1634—1809 s. 116. Det åsyftade stället lyder »Städerne i riket förblifva vid deras välfångne privilegier och rättigheter, som dem af forna konungar gifne och förlänte äro; dock så att de af riksens ständer efter tidernes omständigheter lämpas».

§ 45[1] alla städers privilegier överses och lämpas efter förhållandena i närvarande tid.

Vidare utfärdades dessa privilegier år 1502 och 1589, de förra 108 den senare 21 år innan någon stad hade anlagts i hela Österbotten, vilket skedde först 1610[2]. Sålunda borde de ej nu utsträckas till Österbotten och ännu mindre till Savolaks, vars uppkomst även berodde av en stapelstad i Österbotten och varifrån Stockholm tills dato aldrig fått tjära eller skeppsvirke och icke heller någonsin kunde få det utan en stapelstad i Österbotten. Då den norrländska och västerbottniska handeln av konung Johan inskränktes till Stockholm allena, var riket delat mellan honom och hertigarna. Han ville icke lida minskning i sina inkomster genom varornas förtullande i städerna i hertigarnas distrikt. Den orsaken hade emellertid för länge sedan försvunnit och berörda privilegier hade således i den delen förlorat deras kraft och verkan.

Den slutsats kollegiet drog, att Stockholms handelsbalans skulle bliva oförmånlig gentemot Bergslagerna, var så mycket mera vilseledande, som dess export till utlandet skulle minskas, genom att Österbotten utskeppade direkt, ty det var klart att Österbotten ej kunde exportera mera av sina effekter än i proportion till de utrikesvaror, som landet nödvändigt behövde och vilka hittills hämtats

[1] Modée I s. 462. I denna resolution framhålles, att om ock privilegierna kunna bliva översedda, »så böra de dock icke til deras grund och warelse uphäfwas och omkulkastas». Resolutionerna på borgerskapets besvär böra av kollegier och landshövdingar tillämpas »som de i Bokstafwen lyda» och icke tolkas och förklaras till städernas nackdel.

[2] 1610 grundlades ingen stad. Uleåborg grundlades 1605 och Vasa 1606.

från Stockholm. Det övriga kunde ej föras annat än till denna stad. Dessutom tillstod kollegiet, att i synnerhet koppar- och silverbergslagerna ansenligen avtagit. Därav följde, att de ej behövde så mycket utländska varor som förr och att Stockholm med mindre handelsrörelse nu borde kunna balansera mot dem. Det vore även långt skäligare, att Stockholm miste något av sitt överflöd än att Österbotten skulle till evig tid ligga i armod och elände. Ingen kunde med skäl säga, att Österbotten och Savolaks voro skapade för Stockholms skull, ej heller att deras invånare härstammade från en oädlare stam än andra Sveriges rikes invånare. När Gud och naturen givit dem medel i händerna att själva förskaffa sig deras behov direkt från utlandet, varför skulle de då tvingas att anlita andra. Stockholms handlande hade medel att öka sin export till tusen gånger större värde än de varor, som kunde utskeppas från Österbotten. Hela järnvägen låg ju full med järn. Om Stockholmsborna tänkte på dess upparbetande och förädlande, huru skulle ej deras effekter förökas och vad nytta skulle ej riket hava därav. Men så länge de fingo rikta sig med österbottningarnas svett och blod, läto de väl bli att någonsin tänka därpå.

Beträffande frågan, om de österbottniska städernas eller publici därav beroende allmänna nytta främst skulle beaktas, anförde kollegiet, att om ock de österbottniska städerna vunne fördel av denna handel, borde man även betänka den oundvikliga skada, som skulle uppstå genom allt kladdande, då inrikes varor spriddes genom alltför många kanaler. Detta påstående vilade likväl på en falsk grund. Ingen kunde väl neka, att brist på en vara var den rätta orsaken till dess höga pris och ingenting annat än över-

flöd därav kunde bringa en vara i vanpris. Men varorna från Österbotten kunde ej därigenom ökas, att de utskeppades direkt och ej heller torde österbottningarna mera än Stockholmsborna skänka sina varor åt utlänningarna. Det av kollegiet andragna exemplet om den svenska tjärhandeln var alldeles stridande mot vad kollegiet åsyftade att bevisa och bekräftade endast skadligheten av att exporten av en i utlandet eftersökt vara inskränktes till ett eller få kompanier eller handelsgillen.

Orsaken till tjärans ringa pris i jämförelse med förhållandet förr var att tjärukompaniet, som förr hade sitt säte i Stockholm och till vilket alla städer i Österbotten voro förpliktade att årligen leverera ett visst kvantum för ganska ringa pris, höjt priset i utlandet så mycket, att man där börjat söka utvägar att få en så oumbärlig vara från andra orter. Engelsmännen började genom att utsätta premier uppmuntra tillverkningen av tjära i Vest-Indien och holländarna lärde folket i Norge att bränna tjära. Så snart dessa nya tjärbrännerier tillväxte, föll även priset på svensk tjära. Tidigare hade samma orsak för övrigt bragt holländarna att börja med ankarsmide. Hade kollegiet arbetat på upphävande av en sådan skadlig societet med hälften av det välmenta nit, som kollegiet nu brukade för att hindra en i dess tycke skadlig, men vid sakens rätta skärskådande för riket mycket nyttig stapelstads anläggande i Österbotten, så trodde förf. att till denna dag knappt någon tunna tjära blivit tillverkad varken i Vest-Indien, Norge eller Ryssland, utan hade den handeln varit Sverige helt tillhörig. Härav torde K. M:t och var och en oväldig finna, hvilketdera sättet med skäl kunde kallas kladderi.

5:o Kollegiet fann vid en jämförelse av rikets 24 stapelstäder, att Stockholm och Göteborg utskeppade $^2/_3$ av rikets utförsel och att på de övriga kom i medeltal endast 80 000 d. smt och att sålunda stapelstädernas antal snarast var för stort. Detta ansågs vara orsaken till stapelstädernas överklagade näringslöshet. Av en stapelstad i Norrland skulle främst utlänningen hava gagn. Emellertid hade memorialets författare redan tidigare bevisat, att det av kollegiet anförda skälet till stapelstädernas inskränkande i Sverige icke var riktigt och att en dålig hushållning var förnämsta orsaken till rikets undervikt i handeln. Då nu ovananförda jämförelse vilade på samma oriktiga grund, förföll den av sig själv med alla de följder kollegiet därav dragit. Vidare hade kollegiet ej med något skäl styrkt, att de främmande skulle hava större nytta av stapelstaden ifråga än riket och undersåtarna i gemen och att kronan därav hade att befara en minskning i tullinkomsterna. Han frågade sig även, varför utlänningen skulle hava större nytta av att österbottningarna själva utskeppade sina varor än att stockholmsborna utförde dem. Månne tulltaxan bleve förvandlad, om hon brukades till rättesnöre för tullbetjäningen i Österbotten? Gjorde det icke kronan detsamma, på vad ort inom riket tullpenningarna för en och samma vara uppburos?

6:o. Ytterligare anförde kollegiet, att invånarna i Kymmenegårds län, trots stapelstaden Fredrikshamn, ej erhöllo bättre betalning än de västerbottniska, för vilka Stockholm var stapelort. Härtill anmärkte författaren, att ingen kunde neka till, att invånarna i detta län av de handlande i Fredrikshamn, som ägde frihet att hämta de

utländska varorna ur första hand, hade bort få de utländska varorna för bättre pris än allmogen i Österbotten av städernas handlande där i orten, som måste taga varorna ur andra eller tredje hand. Så framt kollegiets påstående ägde grund, hade således köpmännen i Fredrikshamn utövat en straffbar egennytta. Vad vore då bedrövligare än att kollegiet, vars ämbete det oförgripligen varit att hämma sådant, icke uttalat något ogillande över ett slikt förfarande, än mindre vidtagit någon åtgärd däremot. Månne stapelstadsprivilegierna även inbegrepo en oinskränkt frihet att öva självsvåld och egennytta?

7:o. Det var visserligen sant, att Österbotten var ett till längd och bredd stort samt av Gud och naturen med ganska härliga förmåner begåvat land, men sant var ock vad kollegiet berättade, att detta land ej ännu var särdeles bebott och kultiverat. Därav följde emellertid icke, att det skulle saknat så mycket utskeppningsvaror som en stapelstad behövde, än mindre, att de därifrån härstammande produkterna vore oundgängliga, utan endast att de österbottniska produkterna kunde till 1000:de % förökas, när med det landet rätt hushållades. Erfarenheten, som var det bästa beviset, gav vid handen, att ingen provins i hela riket hade så mycket utskeppningsvaror som Österbotten. Dessutom motsade kollegiet sig själv när det påstod, att Stockholm skulle förlora sin utrikeshandel, om en stapelstad inrättades i Österbotten. Om detta landskap ej ägde mera effekter än det själv behövde, så hade aldrig några stapelvaror därifrån kunnat föras till Stockholm och alltså hade Stockholm ej kunnat förlora genom en stapelstad där i orten. Författaren ville lämna till K. M:ts och var oväldig mans beprövande, om ej

kollegiet i endera punkten farit vilse och vad orsaken därtill månde vara. Ett villkor för att en tillräcklig mängd föda och kläder för Sveriges invånare kunde ernås inom riket var, att landet skulle uppodlas, åkerbruket och boskapsskötseln förbättras och manufakturer och handaslöjder befrämjas. Detta kunde i Österbotten ske genom inrättande av 1 eller 2 stapelstäder. Författaren nekade ej till, att flere medel kunde givas, men de bleve dock utan kraft och verkan, så länge i Österbotten ej fanns någon stapelstad.

Det var ovedersägligt, att gott pris på lantmannens varor var bäst ägnat att giva honom håg och lust att på allt upptänkligt sätt förbättra sitt jordbruk och sin avel. Endast folkrika städer kunde betala lantmannens varor högt och fabriker och handaslöjder befolkade städerna. Men huru skulle manufakturer kunna anläggas i någon del av Österbotten, så länge man inte finge hämta de därtill nödiga materialen och verktygen ur första hand? Och huru skulle någon därstädes kunna giva lantmannen högre pris på hans varor, om han ej finge sälja dem i sista hand eller exportera dem utomlands. Sålunda förefanns ett oupplösligt sammanhang mellan inrättande av manufakturer och ett lands uppodlande, och detta senare kunde icke ske utan en blomstrande industri. Enär endast stapelstäder kunde giva och uppehålla manufakturer och bibehålla lantbruket vid liv och rörelse, så följde därav klarligen, att manufakturer aldrig med någon fördel kunde anläggas i Österbotten eller åkerbruket där förbättras och de vidsträckta ödemarkerna uppodlas, om ej en stapelstad inrättades i länet. Men vidare följde därav, att en stapelstad i Österbotten vore nyttig och

nödvändig till att upphjälpa även riket ur dess torftiga tillstånd.

Denna nytta bleve ännu större genom att handeln på Savolaks drogs från ryska gränsen till stapelstaden i Österbotten. Savolaks var nämligen närmast Österbotten, men långt från Åbo län och hade därför mest idkat handel med befolkningen på andra sidan gränsen. Om nu på gränsen mellan Österbotten och Savolaks, där savolaksvattnen kommo de österbottniska älvarna närmast, köpingar kunde inrättas, till vilka savolaksbönderna med båtar kunde föra sina varor, så skulle ej blott deras spannmål och viktualier lättare kunna komma till sjöstäderna, utan även bönderna med kortare resor få vad de behövde från samma köpingar.

Allt detta var dock av mindre betydelse i jämförelse med den nytta folket kunde hava av sina skogar, som stodo obrukbara, så länge i Österbotten ej fanns någon stapelstad. Så snart en dylik inrättats, skulle bönderna börja tillverka tjära, hugga masstrån och skeppsvirke och föryttra allt detta till köpingarna, som i sin tur skulle sälja dem till stapel- och sjöstäderna. Dessa kunde sedan bygga och sälja skepp eller ock låta dem gå utomlands i fraktfart och sålunda skaffa en »otrolig penning i Savo-böndernas händer.» Något sådant kunde aldrig åstadkommas genom andra städer, enär savolaksvattnen ej kunde göras lika segelbara till någon annan trakt.

E. J. Humble påpekar i ett memorial[1], hurusom deputationen i sitt generella betänkande[2] till ständerna låtit inflyta, att skogarna ej skulle så mycket ödas, om bräder,

---

[1] F. D. handl. n:o 66. Dat. Sthm 27 apr. Inl. o. uppl. 29 apr. 1747.
[2] Se II s 221.

som i vissa trakter hittills blivit täljda, skulle sågas, och hurusom den styrkt ständerna att ej tillåta allmogen att föryttra täljda bräder. Nystads borgerskap hade enligt stadens privilegier rätt att idka handel med utlandet och att utföra täljda bräder. Denna den viktigaste delen av deras köpenskap, skulle alldeles gå under och avstanna om inga sågade bräder finge utföras, när täljda ej mera funnes. Stadens undergång vore under sådana omständigheter att befara. Den anhöll på grund härav att få utföra sågade bräder, och detta så mycket hellre, som en sådan rättighet kunde giva anledning till inrättande av flere sågverk, varigenom skogarna skulle sparas.

Rörande brädhygget i Satakunta inlämnades ett memorial[1] av Erik Mattsson från Nedre Satakunta och Wehmo härader. Han framhåller vikten av att de byar, vilka lågo i Hinnerjoki kapell, Lappo socken samt i skogsmarker inom Letala socken fingo behålla rätten att idka skogshygge. Jordbruket var eländigt i dessa trakter, men skogarna voro så stora, att de för en del hemman hade över 2 mils längd. Då enda manshjälpen vid dessa hemman var bonden själv, kunde han ej hinna klyva över 10 stockar om året, varav en så stor skog ej led skada. Ifall denna ansökan blev avslagen, anhöll man, att en undersökning måtte anställas.

Ett antal ansökningar rörande förmåner för Helsingfors inlämnades av borgmästaren H. I. Forstéen. I en skrivelse[2] anhöll han sålunda, att staden, som till följd av sjöskador ej hade tillräckligt egna skepp, skulle erhålla

---

[1] F. D. handl. n:o 67. Odat. Inl. o. uppl. 1 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 21. Dat. Sthm 7 jan. 1747. Inl. o. uppl. 12 jan. o. 18 febr., i komm. koll. 19 febr. 1747. Annot. fol. 61 d. 7 mars.

nederlagsfrihet för viner, som införskrivits med andra städers fartyg. Nederlaget borde dock få upprättas i Helsingfors och tullen där betalas, även om varan först anlänt till annan stad, varvid de handlande erbjödo sig att ställa borgen för tullens och andra umgälders erläggande vid ankomstorten.

I ett annat memorial[1] anhåller han om att tobaksspinneriintressenterna finge landvägen från Ryssland införa tobaksblad. Kommerskollegiet hade avslagit en dylik ansökan, varför han nu vände sig till deputationen. Då i riket tillräckliga mängder hemväxta blad ej kunde erhållas, var man tvungen att taga dem utifrån. I Ryssland var varan billigast. Visserligen hade kollegiet förmält, att gränstulltaxan vore avpassad för de upp i landet boendes behov, men då Helsingfors låg så nära gränsen, borde den även åtnjuta denna förmån, synnerligast som seglationen på Petersburg och Viborg ej var så livlig, att tjänliga fartyg till varans avhämtande alltid stodo att erhålla.

I ett tredje memorial[2] anför han, att i Nylands och Tavastehus län fanns ganska ringa tillgång på tjära, emedan allmogen av sitt åkerbruk hindrades att tillverka denna vara. Under förlidet år hade man i städerna nödgats betala 16 à 18 d. tunnan, och dock hade staden ej erhållit mera än 2 à 300 tunnor, som mestadels sålts till skärgårdsborna. Då i Fredrikshamn tjära emellanåt kunde erhållas till billigt pris, anhöll staden att mot lilla tullen med egna fartyg få från nyssnämnda stad införa denna vara. När den utskeppades till utrikesort skulle stora

[1] F. D. handl. n:o 54. Dat. Sthm 7 jan. Inl. o. uppl. 12 jan. o. 18 febr., avgj. 3 apr. 1747. I kommerskoll. 19 febr. 1747.

[2] F. D. handl. n:o 28. Dat. 14 jan. Inl. 15 jan., avgj. 5 mars 1747.

sjötullen betalas. Sålunda kunde icke endast Helsingfors erhålla ökad export, utan även kronan större inkomster. Dessutom skulle tjäran falla i pris.

Rörande »durchfarten» och därmed sammanhängande frågor inlämnade Christian Trapp ett memorial[1]. Han säger sig erfarit att kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen projekterat en durchfart i Finland och dessutom anläggandet av nya städer i Lahtis, Turkhauta och Harju samt en köping i Anianpelto, av vilken Helsingfors och Borgå skulle få betjäna sig till upplagsplats m. m. Som ombud för Åbo stad anser han sig böra anföra följande:

Durchfarten skulle vara till fördel för landet i dess helhet, men i anseende till de många svårigheterna torde den ej så lätt bringas till stånd, i synnerhet nu, då i riket över allt klagades över brist på penningar, och penningar vore det viktigaste medlet till planens utförande. Vad de städer anginge, som voro avsedda att framdeles anläggas i Tavastehus län, så kunde han ej finna, att de skulle medföra någon nytta, emedan de torde bliva uppfyllda av folk, som gjorde bättre i att bruka åkern än att driva borgerlig näring. Städerna i Finland buro nogsamt vittne därom, då deras invånare mest bestodo av bonddrängar och dylika, som antagits till borgare. Att personer, som redan bosatt sig i en stad, skulle vara hågade att flytta till någon av de nya städerna, trodde memorialets förf. nämligen icke.

En fördärvlig lanthandel komme även att uppstå, ty invånarna i dessa långt in i landet belägna städer, skulle ej underlåta att stryka omkring uppe i landet och söka uppköpa alla varor, så att de städer, som voro belägna

[1] F. D. handl. n:o 27. Dat. Sthm 10 febr. Inl. o. uppl. 10 febr. 1747.

nedanför, ej erhölle den ringaste tillförsel från landssidan. Nu redan hade de känning av den lanthandel, som förövades, men de skulle alldeles råka i lägervall, om de nya städerna anlades. Allmogens fördel av den planlagda åtgärden var dock ej stor. De varor den i dessa nya städer eller köpingar kunde tillhandla sig bleve mycket dyra till följd av den långa transporten. Det vore mycket bättre att allmogen själv körde några mil längre, vilken möda den funne betald genom lägre pris på varorna.

Köpingen i Harju vore belägen $17\frac{1}{2}$ mil från Åbo, varför de varor, som transporterades dit eller därifrån, komme att bliva betungade med så dryga omkostnader, att varken allmogen eller staden skulle vinna någon förmån. Den låg dessutom i farvägen för den del av landet, vars invånare plägade begiva sig till städerna i Åbo län, så att den skulle avskära dem all tillförsel och ruinera dem. Liknande torde förhållandet vara med Anianpelto, ehuru den låg långt från Helsingfors och Borgå, ty när bonden begivit sig på en lång resa, så gjorde det honom detsamma, om han körde några mil mera eller mindre, blott han kunde få varor för bättre pris. Städerna borde var för sig hava samma förmån, utan att någon vore præjudicerad framför andra, och allmogen få vända sig vart den behagade; då skulle den fördärvliga lanthandeln ej få fria tömmar. Han hoppades, att deputationen ej skulle gilla de nya städernas grundläggande.

N. Wetterbladh, fullmäktig för Kristinestad, anhöll i ett memorial om anläggande av en köping i Storå kapell i Lappfjärds socken[1]. Emedan vägen därifrån och från

---

[1] F. D. handl. n:o 90. Dat. Sthm 9 juni. Inl., uppl. o. avgj. den 9 juni 1747.

den ovanför belägna trakten till Kristinestad var ytterst besvärlig, kom allmogen endast i nödfall till staden och kunde ej medföra alla varor den hade att avyttra. Om staden finge anlägga en köping därstädes, kunde allmogens dryga resor bortfalla, befolkningen handledas i att anlägga tjärugnar, varigenom skogarna kunde sparas, och slutligen skulle tullinkomsterna ökas genom att Kristinestads tillförsel skulle växa. Om allmogen vann tillräcklig avsättning på sina varor, kunde den undgå nödvändigheten av att söka dryga avskrivningar på sina skatter.

* * *

Slutligen återstår att redogöra för några till deputationen inlämnade skrivelser rörande bruk och fabriker i Finland. En ofta återkommande tvistefråga var den om förhållandet mellan bruken och den kringboende allmogen. Icke mindre än trenne sådana mål hade deputationen att handlägga. Erik Mattsson inlämnade å samtliga invånares i Eura socken och Säkyla pastorat vägnar ett memorial[1], vari klagades över att brukspatron Parman Tim bragt det därhän, att de nu tvungits att leverera mera kol till Kauttua bruk än de kunde uthärda med och att de måste nöja sig med en godtycklig betalning. Genom kolningen led deras åkerbruk och hindrades de i den gagneliga tillverkningen av trävirke och kärl. De anhöllo på dessa grunder att befrias från denna tunga eller att landshövdingen finge rätt att vid behov höja kolprisen eller förminska pålagan.

[1] F. D. handl. n:o 30. Odat. Inl. o. resolv. 7 mars 1747.

Viceborgmästaren E. J. Humble från Nystad besvärade sig[1] över inrättandet av Pyrris järnbruk $^3/_4$ mil från Nystad och framhöll, att stadens privilegier därigenom kränktes. I fall bruket komme till stånd, skulle fabrikationen av träkärl ofelbart komma att lida, ty allmogen bleve upptagen av sin kolningsskyldighet. Dessutom skulle bruket giva öppet tillfälle till lanthandel, den vanliga tullintäkten komme att förminskas, och stadens undergång vore given. Staden betalade likväl 2 à 3 gånger mera till kronan, än vad bruket komme att erlägga. Nordencrantz' mot staden fientliga avsikter framgingo bl. a. därav, att han hos landshövding Ehrenmalm utverkat befallning till samtliga invånare i de kring staden belägna socknarna att redan under innevarande år tillverka kol, oaktat blott några stenar lagts till grundval för bruket och inga skjul funnos för förvaring av kolen.

Å allmogens i Letala, Pyhämaa och Nykyrka vägnar klagar[2] Erik Mattsson från Wehmo och Nedre Satakunta härader över, att sedan allmogen på anmodan från Pyrris bruk upphuggit ved för bruket, denna ved blivit liggande i skogarna och ruttnat, dels emedan bruket ej behövt den, dels emedan man ej velat betala det utlovade priset av 12 d. kmt stavrummet, utan endast 4 d. Ehuru allmogen vid undersökningen undandragit sig allt kolande,

---

[1] F. D. handl. n:o 103. Dat. Sthm 18 febr. 1747. Inl. o. uppl. i F. D. 20 febr., avgj. 20 juli. Komm. med bärgs-, kam. o. kom. koll., som skulle infordra landshövd. o. bruksägarnas utlåt. Föredr. i bärgskoll. 23 febr., 13 apr. o. 5 maj, i kam. o. kom. koll. 21 o. 23 febr., 9 juni 1747.

[2] F. D. handl. n:o 101. Dat. Sthm 30 juni 1747. Inl. 11 juli, uppl. 13 juli, komm. med riksd. fullm. 16 juli 1747.

hade landshövding Ehrenmalm 1746 påbjudit att den skulle kola ett visst kvantum. Slutligen hade en vid Männäis anlagd damm under våren 1745 förorsakat mycken skada. Allmogen anhöll, att bruket skulle åläggas kola med eget arbetsfolk.

Landshövding L. J. Ehrenmalm bad[1] om hjälp åt Johan Henric Berch, som ämnade inrätta en sidenfabrik i Åbo. Denna kunde bliva ett kraftigt medel till länets uppkomst, och det vore väl, om befolkningen övades i ett så fördelaktigt hantverk.

Johan Jöransson från Lampis redogör vidlyftigt[2] för sin verksamhet som bärgletare och påstår sig hava funnit silver-, koppar- och järnmalmstreck på olika ställen. Han klagar över sin fattigdom och anhåller om hittarlön och att befordras till bärgletare. Samma anhållan upprepar han i ett annat memorial[3].

* * *

I ett ounderteeknat, synnerligen intressant betänkande[4], sannolikt uppsatt av Ehrenmalm[5], upptages försvarsverket i Finland till behandling. Efter det författaren om-

---

[1] F. D. handl. n:o 69. Dat. Sthm d. 2 maj 1747. Inl. o. uppl. 2 maj 1747.

[2] F. D. handl. n:o 100. Dat. Sthm 17 juni 1747. Inl. o. uppl. 3 juli, avgj. 7 juli 1747.

[3] F. D. handl. n:o 98. Odat. Inl. o. uppl. 4 juli, avgj. 7 juli 1847.

[4] F. D. handl. n:o 110. Odat. Saknar varje anteckning utom „α καὶ ω“.

[5] Min förmodan, att Ehrenmalm är författaren, grundar sig på att denne säger sig höra till de inkallade experterna och längre fram säger sig ej vara militär utan endast jurist. Detta kan emellertid icke gälla någon annan av de sakkunniga.

nämnt, att honom förunnats att närvara vid deputationens sammanträden, framhaller han, att envar innan han använde särdeles arbete och kostnad på en egendom, gärna vore så försiktig, att han icke blott försäkrade sig om, vad honom rätteligen tillhörde, utan även övervägde, huru han i trygghet kunde njuta av sin möda och utläggning. Om det förra voro väl de finska inbyggarna någorlunda förvissade genom fredsslutet och gränsens uppgående. Men det senare, eller säkerheten för framtiden, kunde de icke utan bekymmer tänka på. Erfarenhet från forna tider, gränsens nuvarande beskaffenhet och grannens sinnelag och förfarande gjorde, att man bävade vid tanken på det tillkommande.

Man kunde sålunda ej undra över, att många av landets invånare icke vinnlade sig om att uppodla och förbättra sina egendomar till egen fördel och till det allmännas nytta, ehuru de under andra omständigheter otvivelaktigt av egen drift och med nöje hade gjort det. Skulle de uppmuntras därtill, så måste det ske genom att överheten föranstaltade om »åtminstone någorlunda säkerhet och beskydd wid en timande krigsrörelse». Huruvida detta bäst kunde ske genom den sist avträdda delens inlösen, såsom man fordom varit nödsakad att göra med Kalmar och Elfsborg, eller genom anläggandet av nya fästningar och skansar vid gränsen, sådan den nu vore, »äro saker, om h:kas möjelighet af stats och förswars kundskapen måste dömas, hwarom jag, som endast haft lägenhet att litet idka Lagfarenheten, icke förstår att tala».

En gräns, som vore 60 à 70 mil lång och icke betäcktes av någon »naturlig belägenhet», syntes svårligen kunna så försvaras med några fästningsverk, att icke en fiende,

vilken ägde flockar av allehanda löst krigsfolk, kunde göra inbrott, ströva och åter vara borta, innan det i skansarna förlagda ständiga krigsfolket kunde finna dem och skydda landet. Lyckades fienden bemäktiga sig ett sådant fästningsverk, så hade han ett rovnäste, varur han så mycket friare kunde ofreda inbyggarna. För att förekomma en sådan fara borde samma anstalt som i Norge vidtagas. Där voro nämligen alla manspersoner av allmogen skyldiga att en tid tjäna under fanan, varifrån de efter en viss tid entledigades. Ett gott föredöme hade karelska allmogen genom sitt nit och sin mandom ådagalagt under sista kriget. Därav tog sig förf. anledning att för deputationen föreslå, att allmogen i hela landet borde förmås att låta sina söner, så snart de blivit 15 år gamla, under 6 års tid några gånger om året komma tillsammans att övas i krigsväsendet, så till sjöss som lands. Ty sedan grannen skaffat sig en ansenlig galérflotta, ej endast i Finska viken, utan ock försedde sig med dylika fartyg i Saimen, vari han fått del, och sålunda under krigstid sjöledes kunde infalla ej allenast i Savolaks utan ock i Tavastland och ända upp till Österbotten för att härja och bränna, vore det nödigt att såväl i de nyländska hamnarna som i Saima ständigt låta ett tillräckligt antal galérer vara i beredskap för att tillbakavisa alla dessa skadliga försök.

Nu uppstod emellertid frågan: vem skulle underhålla detta manskap och vilka officerare skulle tagas till deras övande. Författaren höll före, att om saken med alla dess omständigheter tillbörligen framställdes för allmogen, den icke skulle undandraga sig att vid de årliga sammankomsterna själv hålla sig med mat; uniformer behövdes ej, ty klädernas utseende och färg gjorde ju intet till strid-

barheten. Officerare kunde man få sålunda, att några av amiralitetet ständigt hade sin post vid de ställen, som utsetts till fartygens samlingsplatser. För lanttruppernas övning kunde de vanliga officerarna mot något extra arvode användas, eller också kunde skickliga personer av adel och ståndspersoner antagas, vilka för äran ville tjäna emot åtnjutande av lika rang med deras vederlikar av de ständiga regementerna. Även kunde friska expektanter och pensionärer förordnas därtill. Under krigstid torde riket gärna bestå såväl detta som annat krigsfolk fälttraktamente. Även gevären, som dock skulle återställas vid tjänstetidens slut, borde kronan bestå.

»Att förmå och beweka Allmogen så mycket snarare hertill, kunde tillåtas, att så snart en tjänt på detta sättet 3 år, hade han lof att gifta sig, sluppe under alla 6 tjänsteåren betala Mantals p:gr, samt efter deras förlopp wore aldeles fri för wärfning.»

Kronan åsamkades visserligen kostnader, men de blevo dock mindre betungande än anläggandet av fästningsverk, som dock »icke så fulleligen kunde försäkra Landet den trygghet, som ju vissare genom den nu omtalda författning stode att erhålla.»

»Nyttan wore fördenskull ögonskenlig, ty wid förefallande örlog kunde den uti tjänsten stående Allmogen upbjudas, och efter omständigheterne förstärkas af de äldre och friblefna till Gränzens bewakande och deras hemwisters förswar. Kortel. hela landet, h:kt således wore bebodt af tillökbart krigsfolk, tillbörl. undfägna en främmande gäst, när och hwarest honom lyste att helsa på, då den ständige krigsmakten imedlertid kunde blifwa tillhopa, utan att förswagas genom flera Besättningars

aflåtande, än som pröfwades nödigt till en enda Wapne Platz och Hufwud Hamns betäckning».

»Ang:de säkerhetens befordran, medelst de qwarblefna Carelska Dragone och Kymmenägårdska Infanterie Compagniernas förändrande till lätt krigsfolck; samt angelägenheten att någon del af de Indelta Rgterna årl. blefwe brukte på fartyg och öfwade till sjöss, det lemnar jag med wördnad till andras Betänkande, som äga uti de mål fullkommen insikt».

Christina Forséen anmäler[1], att hennes avlidne man landssekreteraren Samuel Forséen några år före flykten till Åbo hovrätt i och för granskning inlämnat en av honom till finska språket verkställd översättning av 1734 års lag. Hon anhöll, att hos ständerna sådana föreställningar måtte ske, att granskningen bleve påskyndad, och uttalade förhoppningen att få någon ersättning, som svarade mot hennes mans arbete.

AVD. II.

Förhandlingar och beslut rörande handel, samfärdsel, industri och därmed sammanhängande ärenden.

Vid behandlingen av de i tidigare kapitel omnämnda ärenderna, försiggingo förhandlingarna inom finska deputationen lugnt och behärskat; åtminstone hava protokollen ej haft annat att förmäla. Den fredliga stämningen förbytes likväl, då merkantila frågor upptagas. Dessa beröra det enskilda intresset i hög grad och debatterna

[1] F. D. handl. n:o 64. Dat. Åbo d. 9 apr. 1747. Inl. o. uppl. 27 apr. 1747.

antaga därför ofta en lidelsefull karaktär, varvid särskilt städernas representanter utmärka sig genom sin hetta och sin ohöljda egennytta. Redan i deputationens allmänna betänkande förekommo visserligen liknande frågor, men dels gjordes där endast allmänna uttalanden, dels undveko deputationens ledamöter att däri beröra de verkliga tvistefrågorna ständen emellan för att icke därigenom äventyra betänkandets framgång. Deputationen lät likväl icke av sin fredsvänlighet förmå sig att alldeles undvika dessa frågor, utan upptog dem till behandling, även där de kunnat skjutas åt sidan.

Ett av dessa ömtaliga ämnen, var den sedan gammalt blomstrande bondeseglationen. Frågan hade redan berörts i ett memorial av Forstéen[1] samt i en ansökning, som inlämnats av nyländska bönder[2]. Även Pazelius hade i sitt betänkande om Österbotten uttalat sig därom[3]. Dessa handlingar hade inlämnats redan i januari, men deputationen fann, att den ej kunde befatta sig med ärendet så länge det låg hos K. M:t till avgörande. Den tredje mars utkom likväl en resolution, som i väsentlig grad inskränkte allmogens seglationsrätt[4]. Egendomligt nog tyckes denna förordning till en början ej hava stött på någon opposition, ty den 23 april uttalade deputationen, att frågan blivit avslutad till alla parters belåtenhet[5].

---

[1] Se II s. 266.

[2] Se II s. 266.

[3] Se II s. 120.

[4] Se E. G. Palmén: *Historisk framställning af den svensk-finska handelslagstiftningen* s. 148.

[5] Se II s. 192.

Den 20 juli inlämnade emellertid de österbottniska bondefullmäktige ett memorial, där de anhöllo om att nyssnämnda kungliga resolution måtte få vila, tills ständerna hunnit avgöra deras besvär, som av urskillningsdeputationen remitterats till kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen[1]. Samtidigt härmed inlämnade riksdagsfullmäktige Per Persson, Anders Andersson och Erik Mattsson en enahanda anhållan för Åbo län till finska deputationen. Såsom bilaga medföljde en avskrift av K. M:ts resolution av 23 dec. 1682 på Wehmo härads besvär § 1 angående Nykyrka och Töfsala socknars seglation[2]. Även de nyländska bönderna Jobst Mårtensson Baars och Carl Johansson förenade sig för Nylands vidkommande om denna anhållan och önskade, att länet måtte bibehållas vid sin uråldriga seglation, tills ständerna hunnit avgöra det till dem ingivna ärendet. Sedan den omtalade resolutionen av den 3 mars upplästs, vidtog en livlig diskussion. Den inleddes av v. Gertten, som framhöll, att adeln och prästerna även hindrades att idka seglation med egen avel, varpå de dock hade privilegium. Detta kom sig därav, att i resolutionen turvis talades om lantmän och allmoge. Endast specifierade hemmansåbor fingo segla. Ehrenspetz instämde häri. Lillia åter anförde, att det aldrig varit borgerskapets avsikt att träda adelns privilegier för när. Hade något sådant hänt, måste det hava berott på ett misstag, men borgerskapet ville ock hålla på sina privilegier och på resolutionen. Pazelius meddelade, att frågan varit uppe allt sedan 1723 års riksdag. Undersökningar

[1] Se II s. 267.

[2] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

om vilka hemmansbrukare, som vore berättigade att idka seglation, hade föranstaltats av 1725 års kommission i Nylands och Åbo län och av landshövding von Essen i Österbotten. Regeringen hade visserligen redan vid 1739 års riksdag lovat avgöra tvisten, men dock utfärdades 1743 endast en interimsresolution. Slutligen hade den nu omstridda resolutionen utfärdats, sedan vederbörande styrkt, att de 1696 verkligen seglat eller på annat sätt bevisat sin rätt därtill. Han ansåg att finska deputationen icke var befogad att upptaga ärendet, enär Österbottens besvär remitterats till en annan deputation och de övriga ej anmälts i urskillningsdeputationen[1]. I likhet med Mollin ansåg han, att om deputationen likväl upptog saken, alla handlingarna borde anskaffas och städernas fullmäktige höras. De övriga ledamöterna däremot voro ense om att deputationen ägde rätt att företaga ärendet, ty enligt sin instruktion skulle den behandla ekonomiska angelägenheter, som kunde anses vara av riksdagsnatur. Huvudsaken, d. v. s. upphävandet av resolutionen, skulle dock hänskjutas till kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, som redan sades hava börjat därmed. Deputationen ville dock förorda ett temporärt upphävande av resolutionen, tills ständerna hunnit uttala sig. För vinnande av tid skulle likväl borgerskapet icke höras, isynnerhet som allmogen hade gammal hävd för sig. Dessutom kom sekvestern nu mycket olägligt, då allmogen ej varit förberedd på densamma. Slutligen stadgade allmän lag 26 Cap. 4 § R. balk. och K. M:ts brev av 2 dec. 1741, att

[1] Besvär inlämnades även direkt till F. D., men Pazelius invaldes så sent i deputationen, att han måhända ej hade reda på saken. Se II s. 7 o. 13.

utslag, som om de gingo i fullbordan gjorde klagandens besvär onyttiga, ej finge verkställas, innan dom fallit. På dessa grunder beslöto ledamöterna av adeln, präste- och bondeståndet, att ett betänkande skulle avsändas med förslag, att resolutionen skulle få vila och sekvestern upphävas, tills ständerna fattat beslut i ärendet. Mot detta beslut anmälde Pazelius, Mollin och Wetterbladh sig ärna inlämna en reservation[1]. Lillia tyckes hava slutit sig till majoriteten. Nästa dag upptogs frågan på nytt. Bondeståndets talman Olof Håkansson hade infunnit sig för att understöda sina medbröder i fråga om seglationen, som var ett gammalt privilegium. Det var överensstämmande med billigheten, om bönderna fingo föra sin avel land- eller sjövägen, huru de själva ville. Allmogen i Finland hade utstått så många lidanden, att man ej nu borde ytterligare försvåra dess belägenhet. Om borgerskapet ej ville tillåta seglationen, borde det förse allmogen med goda och billiga varor. Bönderna skulle nog avstå från den och t. o. m. vara villiga att något sänka priset på sina varor, om de hos ortens handlande kunde få, vad de behövde. Mollin och Wetterbladh medgavo, att deras yrkanden till synes kunde innebära en orättvisa mot bönderna, men seglationen var engång för alla en borgerlig näring. Om bönderna finge bedriva den, gåve detta anledning till mycket underslev, borgerskapet och kronan komme att lida förfång och lanthandeln möjliggöras. Olof Håkansson genmälte härtill, att missbruket borde hämmas, men bruket ej upphävas. Han gillade deputationens beslut från föregående dag och anhöll, att

---

[1] F. D. prot. 20 juli 1747.

det måtte expedieras till nästa plenum, samt uttalade sin förhoppning om sekvesterns upphävande, innan varorna hunnit förskämmas. Jacob Palsson inlämnade därefter Närpes', Malax', Mustasaari och Wörå socknars besvär vid 1738 års riksdag i anledning av landshövdingeämbetets undersökning i denna sak. Besväret var uppsatt av Jonas Mollin och åtföljdes av följande bilagor: 1:o Gustaf I:s resolution av år 1528; 2:o Karl XI:s resolutioner på österbottniska allmogens besvär av den 25 nov. 1680 § 9 och 10 nov. 1686 § 10 samt samme konungs resolutioner på de österbottniska städernas besvär av den 18 mars 1689 § 8 och 18 nov. 1693 samt hans brev till landshövding Ehrenskiöld av den 14 jan. 1696; 3:o av resolutionerna på allmogens besvär 1723 § 89 och 1731 § 58[1] samt resolutionen på den österbottniska allmogens enskilda besvär av den 24 april 1733; 4:o utdrag ur kammarkollegiets dom av den 20 juni 1731 och K. M:ts dom efter sökt revision i ett konfiskationsmål mot byamännen från Mustasaari, Malax och Wörå av den 21 nov. 1733. Mollin anmärkte härvid, att han i egenskap av domhavande uppsatt skriften efter då förhandenvarande skäl, men att han nu hade anledning tänka annorlunda. Vid justeringen av betänkandet av den 20 juli anslöt sig Schultz, fullmäktig för Stockholm, som ej varit närvarande, då beslut därom fattades, till alla delar till detsamma. Pazelius och Mollin däremot inlämnade reservationer[2], och omfattades Mollins reservation även av Wetterbladh[3].

---

[1] Modée I s. 382; II s. 889.

[2] Reservationerna finnas ej bland F. D:s handlingar, men finnas refererade i R. o. A. prot. 16 sept. 1747 (XVI s. 457 ff.).

[3] F. D. prot. 21 juli 1747.

Följande sammanträde, som skulle äga rum den 25 juli, kunde ej bliva av, enär borgarståndets medlemmar nödgades begiva sig till sitt plenum. Hagert motsatte sig emellertid expeditionen av betänkandet angående bondeseglationen. Han behöll det hos sig under förklaring, att han först ärnade avgiva utlåtande däröver. Mot detta egenmäktiga förfarande protesterade Ehrenspetz, i det han hävdade, att Hagert visserligen kunde låta betänkandet åtföljas av en reservation, men att han ej finge hindra dess expedition. Hagert sade sig nästa gång vilja svara i denna sak[1].

Vid därpå följande sammanträde förklarade Hagert, att han ej ville yttra sig såsom representant för en stad om syftemålet med betänkandet, utan såsom ledamot i deputationen angående sättet att vinna detta syftemål. Han anslöt sig till Pazelius och Mollin däri, att ärendet ej hörde till denna deputation, då urskillningsdeputationen remitterat den österbottniska allmogens besvär till kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen. Han önskade även ledes få veta, vilka av adelns ledamöter besvärat sig, enär åtskilliga av adelns fartyg anlänt till Stockholm. Resolutionen gällde för övrigt endast borgare och bönder. Då den grundade sig på resolutionen av år 1723 på städernas allmänna besvär, vilken var städernas enda privilegium, måste hela ståndet bidraga att skydda de finska städernas rättigheter. Saken skulle sålunda endast draga ut på tiden, ty varken torde ståndets ledamöter i deputationen ärna underskriva betänkandet, så att det kunde expedieras, ej heller skulle själva ståndet

[1] F. D. prot. 25 juli 1747.

godkänna det, om ock de andra gjorde det. För att förhindra en sådan ståndens söndring och icke omöjliggöra en finsk deputation vid de följande riksdagarna, borde deputationens ledamöter vara betänkta på en annan utväg. Han ville föreslå, att man medelst protokollsutdrag skulle uppmana kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, att den, ifall den ej bleve färdig med själva huvudsaken, måtte framställa förslag om, att resolutionen finge vila tills ständerna uttalat sig angående besvären. En annan utväg vore, om en medlem av varje av de övriga stånden hos K. M:t skriftligen anhölle om samma sak ävensom om att fartyg och varor nu måtte frigivas.

Från de andra ledamöternas sida anfördes häremot, att då i resolutionen ett antal säterier uppräknades och därjämte senare framhölls, att inga andra än de, som uppräknats, finge segla, så följde därav, att saken även rörde adeln. Det borde väl för borgerskapet vara likgiltigt, om en framställning i detta ärende kom från den ena eller den andra deputationen. Det oaktat ville de antaga Hagerts senare förslag, men om utslaget ej snart föll, borde betänkandet likväl avsändas. Vid detta tillfälle beslöts även i anledning av vad som förefallit, att en ledamot nog finge avgiva sin reservation till protokollet, men ej hindra expeditionen av ett betänkande[1].

Det omstridda betänkandet blev i själva verket avsänt. Deputationen framhöll däri, att allmogens riksdagsfullmäktige från Åbo län, Nyland och Österbotten dels muntligt, dels skriftligt anhållit, att deputationen ville

---

[1] F. D. prot. 27 juli 1747.

förmå ständerna att låta resolutionen vila, tills ständerna yttrat sig över deras besvär. Likaledes hade klagats över, att åtskilliga fartyg tillhörande adeln samt prästerskapet i Finland belagts med kvarstad. Själva huvudsaken sade sig deputationen ej vilja vidröra, enär den skulle behandlas av kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen, utan endast vilja till ständernas omprövande hemställa, att de förr utfärdade privilegier och resolutioner, som förlänade allmogen rätt att med egna fartyg och varor segla till Stockholm och Åbo, styrkte allmogens påstående om dess urminnes seglationsrätt, som även kunde anses grunda sig på den frihet all rikets allmoge ägde att föra sina varor till den ort, där den fann sin bästa utkomst, och det såväl sjö- som landvägen. För Finland kommo därtill de olyckor, som krig, missväxt och boskapsstörtning medfört. Allmogen erhöll slutligen alltför ringa betalning för sina varor, särskilt i de österbottniska städerna, medan den däremot måste betala köpmannavarorna dyrare. Den kunde ej av sina svaga lägenheter i skären erhålla tillräcklig föda, än mindre betala sina utskylder, om den ej finge idka annan näring än jordbruk. En del av de med kvarstad belagda varorna måste antingen förfaras eller till ägarens skada försäljas i orten. Därtill kom, att de som enligt berörda resolution ägde rätt att segla, i brist på egna fartyg samt manskap och förmögenhet icke ensamma mäktade lasta och besätta skeppen, varför de icke hade något gagn av seglationsrätten. På grund härav och då allmänna lagen stadgade, att utslag och domar, som gjorde klagandens besvär och vad onyttiga, ej finge verkställas, ville deputationen styrka ständerna att låta resolutionen vila under inne-

varande år, tills ständerna yttrat sig rörande huvudfrågan[1].

Betänkandet åtföljes som tidigare nämnts av tvenne reservationer[2]. I den första framhåller borgmästaren Jonas Mollin, att deputationen enligt hans åsikt ej var berättigad att upptaga allmogens ansökning, då huvudfrågan förvisats till en annan deputation. Detta främst på den grund, att deputationen ej hade tillgång till de ärendet berörande akterna. Vidare kunde han ej anse det lämpligt, att en del av ett mål behandlades av en, den andra delen av en annan deputation. Då deputationen emellertid ansåg sig strax böra upptaga saken, hade åtminstone de finska städernas 8 frånvarande fullmäktige bort höras. Resolutionen inskränkte förövrigt endast missbruket och allmogens självtagna frihet. De i resolutionen föreskrivna visitationerna borde åtminstone bibehållas och likaså förbudet för allmogen att föra annat än egen avel.

Pazelius framhåller likaledes i sin reservation, att deputationen ej bort upptaga ärendet till behandling. »Men så vida Deputationen öfver Finska ärenderne ansedt, såsom ock han för sin del anser, målet af särdeles ömhet för dem, som hastigt och på en gång avstängas ifrån den frihet att nyttia sine lofligen förskaffade och resfärdige fartyg till att afsättja sin egen och byemäns afvel på en tid, när all möyelig och skälig förtienst är dem högst nödig; så önskar han, att dem, som af ålder haft och härtills lofligen nyttiat seglations-frihet, af Allmogen ej mindre än

[1] F. D. bet. dat. 21 juli 1747.

[2] Reservationerna återgivas här enligt referaten i R. o. A. prot. för den 16 sept. 1747 (XVI s. 457 ff.).

R. o. A. samt Presterskapet, äfven nu fritt må lemnas att, tills vidare slut i hufvudmålet, öfverföra sin egen och seglations-frihet ägande byamäns afvel, utan att högstberörde K. Resolution må ligga dem i vägen»[1]. Dock fann han det betänkligt att styrka till en sådan frihet under åberopande av att allmogen överallt i riket hade rätt att sjöledes överföra sin avel vart den ville, ty därav skulle följa, att allmogen hade större seglationsfrihet än städerna, särskilt i Österbotten. Ej heller ville han tillstyrka det på den grund, att allmogen finge för litet betalt i de österbottniska städerna, ty härtill torde städernas fullmäktige, om de blivit hörda, haft »något att skäligen påminna». Han ville ej heller styrka till en så oinskränkt seglationsfrihet, att den kunde omfatta förbjudna varor, och fann, att lag och förordningar borde följas till hämmande av missbruk.

Först den 27 aug. överlämnades betänkandet till ständerna. I adeln infunno sig samma dag tvenne deputationer, en från borgarståndet och en annan från bondeståndet. Den förra anhöll, att ärendet finge vila, tills ståndet hunnit kommunicera sina tankar däröver, den senare åter anhöll om skyndsam behandling[2]. Frågan återupptogs verkligen först tre veckor senare, då ståndet omfattade Pazelius' reservation, sålunda godkännande deputationens förslag, att resolutionen temporärt skulle upphävas, tills ständerna hunnit fatta beslut i saken[3].

---

[1] Citatet efter R. o. A. prot. (XVI s. 459).

[2] R. o. A. prot. 27 aug. 1747 (XVI s. 418 o. 429).

[3] R. o. A. prot. 16 o. 30 sept. 1747 (XVI s. 455—67 o. 501).

Prästeståndet uppsköt frågan gång på gång för att invänta borgarståndets utlåtande[1]. Först den 17 oktober fattades beslut, varvid ståndet omfattade adelns resolution[2].

Borgarståndet var naturligtvis angeläget att förhala tiden och sökte genom deputationer till de andra stånden utverka uppskov. När en av dessa deputationer återvände, berättade den, att de andra stånden lovat dröja med sakens avgörande. Lantmarskalken hade dock yttrat, att ståndet gjorde bäst, om det lagade så att kyrkan stod mitt i byn[3]. Det utlåtande, som slutligen blev uppsatt, innehåller intet nytt utöver vad ståndets ledamöter i deputationen framhållit[4].

Finska deputationens betänkande framlämnades i bondeståndet av hovjägmästaren Silfwersparre, som i högsta måtto rekommenderade detsamma och anhöll, att sedan det blivit föredraget få anföra, vad därutinnan kunde tjäna till upplysning. Sedan han avträtt, beslöt ståndet godkänna betänkandet och rekommendera det hos de övriga stånden, blott det fått höra, vad Silfwersparre hade att meddela. Hans anförande inskränkte sig emellertid till ett framhållande av, att de skiljaktiga ledamöternas yttranden ej förtjänte någon synnerlig uppmärksamhet och en uppmaning att rekommendera ärendet hos de övriga stånden[5]. Sedermera fann likväl ståndet

---

[1] Prästest. prot. 27 aug., 5 o. 16 sept., 14 okt. 1747.
[2] Prästest. prot. 17 okt. 1747.
[3] Borgarst. prot. 27 aug. 1747.
[4] Borgarst. prot. 16 sept. 1747.
[5] Bondest. prot. 27 aug. 1747.

för säkrast att ansluta sig till adeln[1]. Ehuru sålunda trenne stånd enats, kom någon expedition från riksdagen icke till stånd förrän långt senare. Regeringen[2] fann emellertid skäl att göra eftergifter och upphävde sekvestern[3].

I kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen gav ärendet ävenledes anledning till mycken diskussion. Sedan kommersutskottet avgivit sitt utlåtande upptogs frågan i deputationen[4]. Debatten blev livlig och lång, och må ur densamma följande uttalanden anföras. Pazelius framhöll, att man borde göra åtskillnad emellan de olika landsorterna. Han för sin del kände endast till Österbotten. Efter att hava givit en historik av frågan påpekade han, att någon undersökning aldrig anställts av en kommission, men väl tvenne gånger av landshövdingar. Resolutionen, som grundade sig på den senare av dessa undersökningar, torde hava fråntagit en del byar vid kusten seglationsrätten och givit den åt sådana, som lågo långt upp i landet, av vilka en stor del torde hava varit landshövdingens indelningshemman. Han yrkade för den skull på, att en ny undersökning skulle anställas,

---

[1] Bondest. prot. 7 okt. 1747.

[2] Se II s. 307.

[3] Civilexp. reg. d. 30 okt. 1747. Kommerskollegiet hade framhållit, att förordningen av 3 mars ej blivit kungjord å alla orter, i anledning varav icke alla finska fartyg haft nödiga attester. Styrelsen beslöt, att de denna gång skulle gå fria från ansvar.

Civilexp. reg. d. 24 nov. 1747. Kyrkslätt, Ingå, Sjundeå och Tenala socknar hade anhållit om, att trots reskriptet bibehållas vid sin seglationsrätt åtminstone vidkommande ved och humle. Regeringen biföll på landshövding Gyllenborgs d. 15 okt. givna förord denna anhållan för så vitt den rörde ved och humle.

[4] K. E. K. dep. prot. 28 aug. 1747.

som grundade sig på resolutionen av år 1723 § 76[1]. De som 1696 haft seglationsrätt, borde få bibehålla densamma. Vid förlänandet av denna rätt borde det likväl icke anses vara nog, om en socken hade en liten strandremsa eller ett hemman fiskeränta, vilket nästan alla hade.

Jacob Palsson, som fått företräde, framhöll att undersökningarna voro orättvisa. Den ena hade föranstaltats av landshövding von Essen under föregivande av att landet ej stod ut med en kommission, den andra åter av landshövdingeämbetet, vars tjänstemän voro släkt och vänner med en stor del av borgerskapet i de österbottniska städerna. Därefter fingo Hagert och Trapp företräde och anhöllo att få del av de skrifter allmogen i Åbo och Björneborgs län ingivit med yrkanden på seglationsrätt. Allmogen där hade likväl aldrig haft samma förmåner som den i Österbotten. Hagert erhöll akterna, men tyckes icke hava gjort sig någon brådska, ty en månad senare fick han en påminnelse att skynda med att återlämna handlingarna[2].

Vid det avgörande sammanträdet upplästes till en början alla ärendet berörande akter[3]. Därefter framhöll bondeståndets talman, att Österbotten obestridligen haft seglationsfrihet, men om missbruk förekommit, borde de naturligtvis beivras. Då emellertid den undersökning,

---

[1] Modée I s. 379. Resolutionen är något dunkel i sin avfattning. Man stannar i tvekan, huruvida det i slutet nämnda förbudet att idka sjöfart med skutor och större fartyg endast avser allmogen i Västernorrland eller även i Finland och Österbotten.

[2] K. E. K. dep. prot. 24 aug. 1747.

[3] K. E. K. dep. prot. 28 sept. 1747.

varpå resolutionen av den 3 mars grundade sig. av allmogen betecknades såsom orättvis, så borde en ny undersökning föranstaltas. Rådman Ammelberg från Åmål fann detta ej vara nödigt. Man kunde ju stöda sig på de handlingar som funnos i kammarkollegiet. Härtill replikerade bondeståndets talman, att man föga nytta hade av dessa handlingar, då inga kartor eller kartabeskrivningar funnos över den i fråga varande landsdelen. Mången hade pålagts fiskeränta, ehuru hans hemman endast låg vid små insjöar. Rudenschiöld var av samma mening. Då kollegiernas utlåtande var byggt på de anställda undersökningarna och med ledning av dem de hemman, som lågo vid kusten och hade litet åker, fått seglationsfrihet, men det samtidigt påstods, att en del andra hemman, som voro i samma belägenhet, ej fått denna rätt, borde ny undersökning anställas. Ehrenhof ansåg tillsättandet av en kommission vara nyttigt, men först borde likväl grunderna för dess verksamhet utstakas. Bondeståndets talman påpekade, att därigenom orättvisor lätt kunde uppstå. Om en bonde för 60 år sedan hade dålig åker och på denna grund fått seglationsrätt, så borde han få hålla den även om under tiden hans åker genom flitigt arbete blivit god. Därefter anställdes omröstning. Frågan, huruvida en kommission i Österbotten borde tillsättas, besvarades enhälligt med ja; av borgarståndets ledamöter dock med det förbehåll, att resolutionen av den 3 mars till dess skulle förbliva i kraft. Andra frågan, huruvida resolutionen skulle vila, besvarades med ja av alla utom borgarståndets medlemmar. Den tredje frågan, huruvida regler för kommissionens arbete skulle utarbetas, besvarades enhälligt jakande. För dessas utarbetande tillsattes ett

utskott bestående av Armfelt, Ehrenclo, Ehrenhoff, Sandberg, prostarna Trulsson och Wettersten, borgmästar Westman, rådman Ammelberg samt bönderna Lars Larsson och Bengt Persson[1].

Senare meddelade emellertid utskottet, att någon instruktion icke uppsatts, emedan man ansett, att de förra resolutionerna, i synnerhet de av 1689 och 1696, voro tillfyllestgörande. Däremot hade utskottet uppsatt ett betänkande, i vilket föreslagits, att v. Rosen genom en kommission skulle anställa en undersökning. De byar och socknar, som lågo vid kusten och voro skattlagda för saltsjöfiske och endast hade litet åker och äng, borde få frihet att segla, de övriga ej. Betänkandet godkändes av deputationen[2]. Vid justeringen utspann sig emellertid en lång diskussion rörande frågan, huruvida meningen att resolutionen skulle vila tills kommissionen verkställt sin undersökning, borde inflyta i betänkandet eller ej. Ammelberg motsatte sig, emedan finska deputationen redan inlämnat ett betänkande därom, vilket även av tre stånd bifallits. Med alla övriga röster mot borgarståndets beslöts att låta ifrågavarande mening kvarstå, varpå borgarståndets ledamöter reserverade sig mot beslutet[3].

Adeln godkände betänkandet utan nämnvärd diskussion[4]. Då dagen därpå en deputation från borgarståndet anlände för att efterhöra adelns beslut, uttryckte den sitt beklagande över beslutet och anhöll, att den föreslagna undersökningen skulle verkställas senast under

[1] K. E. K. dep. prot. 28 sept. 1747.
[2] K. E. K. dep. prot. 13 okt. 1747. Bet. n:o 55 av samma datum.
[3] K. E. K. dep. prot. 19 okt. 1747.
[4] R. o. A. prot. 1, 8, 9 o. 11 dec. 1747 (XVII s. 69, 233, 252, 325 o. 327).

nästföljande år, vartill adeln biföll[1]. Även prästeståndet gjorde detsamma[2].

I borgarståndet var man naturligtvis synnerligen förbittrad över deputationens beslut och sökte i ett långt utlåtande visa dels att deputationen ej varit berättigad att upptaga ärendet till behandling, dels att resolutionen var befogad. Särskilt var förbittringen stor över deputationens förslag, att resolutionen borde vila tills en ny undersökning hunnit verkställas[3].

Bondeståndet slutligen biföll till en början betänkandet med de påminnelser Jacob Pålsson därvid gjort. Då emellertid de övriga stånden ej voro villiga att enas härom, såg sig ståndet nödgat att godkänna betänkan- utan några tillägg[4].

Riksdagens beslut uppsattes i tvenne expeditioner. I den första som grundade sig på nyssnämnda deputations betänkande, framhölls att genom resolutionen av den 3 mars 11 socknar, vilka alla lågo vid kusten, förbjudits idka sin seglation. v. Rosen borde anmodas att i saken låta anställa undersökning, men tills detta skett borde resolutionen vila[5].

Den andra expeditionen, tydligen föranledd av finska deputationens betänkande, innehåller även att resolutionen skulle vila. Friheten att segla skulle likväl icke omfatta förbjudna lanthandelsvaror eller för laga orsak förbjuden segla-

[1] R. o. A. prot. 12 dec. 1747 (XVII s. 358).

[2] Prästest. prot. 12 dec. 1747.

[3] Borgarst. prot. 20 nov. 1747.

[4] Bondest. prot. 1 o. 13 dec. 1747.

[5] R. St. brev 14 dec. 1747, Riksdagsreg. n:o 446, Civilexp. reg. 14 jan. 1748.

tion[1]. Det märkeliga med denna expedition är emellertid, att den först i april 1749 anlände till rådet och att den undertecknats varken av borgarståndets talman eller av dess sekreterare. I rådet beslöts göra en förfrågan, huru en så gammal expedition nu först kommit i dagsljuset[2]. Svaret är antecknat på en vidfäst lapp: Borgarståndets talman och sekreterare vid 1747 års riksdag hade i april 1749 uti expeditionsdeputationen yttrat sig, varför de ingen del kunnat taga i denna skrivelse. I denna deputations protokoll har jag emellertid icke lyckats anträffa något rörande denna sak. Den viktiga frågan avancerade icke vid denna riksdag. Allt förblev i huvudsak vid det gamla och gav ännu vid flere följande riksdagar anledning till hetsiga strider mellan borgar- och bondestånden.

Den förmånsställning, som stapelstäderna tack vare den rådande lagstiftningen intogo, hade givetvis till följd att även flere av de vid saltsjön belägna mera betydande uppstäderna sökte tillkämpa sig rätt att upptagas i denna privilegierade klass av städer. Sålunda hade Gabriel Hagert redan vid 1743 års riksdag eftersträvat att åt Borgå vinna Fredrikshamns stapelrätt, ehuru förgäves[3]. Även vid riksdagen 1747 var han verksam i detta syfte och sökte bl. a. förmå finska deputationen att uttala sig till stadens förmån, men deputationen ansåg sig icke

---

[1] R. St. brev 14 dec. 1747. Riksdagsreg. n:o 615.

[2] Rådets resol. anteckn. å expeditionen 21 apr. 1749. Samtidigt beslöts att verkställa ständernas beslut genom brev till landshövdingarna i Åbo, Helsingfors och Kymmenegårds län samt v. Rosen och kommerskollegiet.

[3] Se I s. 112 och T. Hartman: *Borgå stads historia* II s. 287.

kunna tillmötesgå en sådan önskan, enär den vid förra riksdagen beslutna undersökningen icke verkställts. I protokollet uttalades likväl, att staden då den låg mellan tvenne stapelstäder hotades av undergång, om ej överheten ingrep[1].

Den österbottniska stapelfrågan däremot var föremål för en mera ingående behandling. Genom Fredrikshamns avträdelse hade östra Finland blivit utan stapelstad, och Degerby kunde ej ersätta förlusten i följd av dess avlägsenhet. Representanterna för de ostfinska länen hade i anledning därav bragt frågan om förlänande av stapelrätt åt Uleåborg på tal. I tvenne till K. M:t ställda inlagor, som i avskrift finnas bland deputationens akter, utveckla de sina åsikter.

Den ena av dessa inlagor[2] är undertecknad av Matts Härkänen, Eskil Assilain och Pål Reinikain[3]. De framhålla, att de tidigare inlämnat en underdånig anhållan att tullfritt över ryska gränsen få införa hästar, boskap, spannmål till utsäde samt salt till husbehov, tills en ny stapelstad och andra handelsplatser och köpingar till allmogens bekvämlighet inrättats. Men vidare borde mått och steg tagas för att leda handeln med tjära, beck och bräder m. m. till någon sjöstad för att därifrån utskeppas. Vägen till Borgå, Helsingfors och Åbo var om sommaren otillgänglig och för lång. Däremot var för all-

[1] F. D. prot. 24 apr. 1747.

[2] Avskriften saknar datum och alla anteckningar, men finnes bifogad kommerskollegiets utlåtande rörande visa lättnader i fråga om tullarna. F. D. handl. n:o 96.

[3] Alla tre voro vid 1743 års riksdag ombud för Viborgs och Nyslotts län. Se I s. 8, 70 o. 72.

mogen i Karelen vägen sjöledes öppen ända till Idensalmi, varifrån man, sedan en landsträcka passerats, kunde framkomma till åar och älvar, som direkt löpte till Uleåborg. De funno det därför högst angeläget, att »Uleå stad» i Österbottens hövdingedöme, som dessutom i och för sig var nog stort och vidlyftigt, kunde med Kajana län och de norr om Uleåborg liggande socknarna jämte Rautalampi, Wiitasaari och Laukas socknar i Tavastehus län förenas med Savolaks hövdingedöme, så att dessa trakters allmoge obehindrat finge idka sin handel på Uleåborg. Allmogen borde förövrigt med de andra i närheten liggande städerna få upprätta marknads- och vederlagsköpingsplatser på lämpliga orter.

Då Borgå stads invånare åstundade idka sin handel med invånarna i Savolaks och Karelen även vintertid föreslogo petitionärerna inrättandet av tre marknadsplatser och köpingar i Idensalmi och Rantasalmi socknar, varigenom allmogen utan att fara långa, obanade vägar, kunde tillhandla sig allt vad den behövde. Därstädes skulle befolkningen kunna avsätta sina varor liksom förut i Nyslott och Willmanstrand utan att därvid vara förbunden att lämna dem till andra än dem som gåvo det bästa priset. Om nu Uleåborg jämte förenämnda socknar underlades hövdingedömet samt med andra städer finge anlägga små köpingar och marknadsplatser, och allmogen finge handla på de platser, vilka den fann lämpligast, så vore därigenom landets uppkomst, trevnad och förkovring att vänta, medan i fall detta förvägrades allmogen bleve tvungen att idka sin handel på ryska sidan och där inköpa spannmål, kreatur och salt. Då priset på salt såväl i Stockholm som annorstädes var långt högre

än förr, steg det innan det med stor »hazard» i andra hand förts över havet från Stockholm och sedan framforslats från städerna till så högt belopp, att lantmannen ej stod ut med att lösa det. För att allmogen måtte få sina varor till drägligare pris, borde sålunda Uleåborg få stapelrätt sedan det förenats med Savolaks hövdingedöme.

Den senare ansökningen [1] är undertecknad av Johan Persson Flänki från Österbotten. Han säger, att sedan Willmanstrand och Nyslott gått förlorade, en fördelaktig stapelstad vid saltsjön och nödiga köpingar till handelns upphjälpande i Savolaks och Karelen torde komma att upprättas. Österbotten hade sedan evärdeliga tider erhållit större delen av utsädet och brödfödan samt hampa och lärft till husbehov och till kronofiskeriernas underhållande från dessa landskap, som i stället från Österbotten fått salt, tobak, fisk, pengar och andra »tarvor». De voro sålunda hänvisade till varandras hjälp och gemenskap. Avsättningen av beck och tjära kunde aldrig ledas annat än över Österbotten, ty skulle dessa varor forslas ned till Borgå eller Helsingfors, måste man passera Nyslott och andra ryska platser. Där skulle bonden hellre sälja sin vara till ryska handlande än han förde dem en lång väg till lands fram till städerna vid sydkusten, där savolaksare och karelare ännu aldrig idkat handel och ej heller framdeles på något sätt kunde göra det. På dessa grunder anhöll han, att Uleåborg skulle få stapelrätt samt jämte kringliggande socknar, Kajana län och Rautalampi, Viitasaari, Saarijärvi och Laukas socknar av

---

[1] Även denna inlaga saknar datum och anteckningar och finnes ävenledes bifogad n:o 96 bl. F. D:s akter.

Tavastehus län måtte förenas med Savolaks hövdingedöme. En stad i Idensalmi och en annan i Rantasalmi eller Leppävirta socknar vore även högst nödvändig. Då ärendet företogs i deputationen voro landshövdingarna Piper och Ehrenmalm närvarande. Deputationen ansåg det vara alldeles nödvändigt att förse Uleåborg med stapelrätt. Allmogen i norra Karelen, Savolaks och Österbotten hade varit alltför illa ställd, då staden icke fått sina varor, i synnerhet salt till laxfiskerierna, ur första hand. De sydligare städerna bleve, enligt deputationens åsikt, icke lidande om förslaget genomfördes, ty allmogen i deras grannskap skulle ända icke begiva sig till Uleåborg. Emellertid skulle landshövding Piper fråga de övriga städernas ombud om deras åsikt i denna angelägenhet [1].

Vid ett följande sammanträde meddelade Piper, att de österbottniska städernas fullmäktige varit ense om nödvändigheten av en stapelstad i Österbotten, men hade de föreslagit Kaskö, i likhet med vad Frölich gjort år 1738. Sannolikt upplästes nu även Pippings denna fråga berörande memorial [2]. Piper anslöt sig till de däri uttalade åsikterna. Mollin åter anförde gentemot Pipping, att farvattnet vid Uleåborg ej var farligt och att staden redan använde fartyg om 12 à 14 fot, som kunde segla på Medelhavet. År 1743 hade kammar- och kommerskollegierna förklarat, att de ej funnit någon ort i länet, vilken bättre ägnade sig till stapelstad än Uleåborg, såsom fram-

---

[1] F. D. prot. 24 apr. 1747. Av städernas ombud voro vid ifrågavarande tillfälle Forsell, Hagert, Lillia och Mollin närvarande.

[2] Se II s. 222.

gick av K. M:t reskript till landshövding Stiernstedt av den 27 sept. 1743. En anhållan om inrättande av en stapelstad i Österbotten hade likväl den 15 april 1746 på grund av besvär, vilka anförts av Österbottens regemente, blivit avslagen [1].

Vid därpåföljande sammanträde, vid vilket utom Piper och Ehrenmalm även Wrede var närvarande, framhöll den sistnämnda sakens vikt för det inre landet. Ehrenmalm åter ansåg, att fullmäktige för Stockholm, Gefle, Åbo och de andra finska stapelstäderna borde höras. Deputationen beslöt uppmana Trapp, Forsell, Forstéen och Pipping att följande dag infinna sig [2].

Vid nämnda sammanträde anhöll Trapp att få del av handlingarna för att kunna yttra sig. Deputationen biföll härtill och gav honom en veckas anstånd. Forstéen åter nöjde sig med att hänvisa till stadens utlåtande av 1741. Han ville ej bestrida åtgärdens nytta, men önskade att de av allmogen i Tavastland och Savolaks, som förr handlat på Helsingfors, borde förbjudas att handla på den nya staden. Forsell motsatte sig på det bestämdaste anläggandet av berörda stapelstad under förklaring, att detta vore Degerbys ruin. I egenskap av ledamot i deputationen framhöll han därtill, att Stockholm skulle förlora $^1/_3$ av sin handel genom den föreslagna åtgärden. Detta uttalande gav Schultz anledning att fordra, att Stockholms borgerskap skulle höras. Pipping betonade att motståndet var grundat på egennyttiga motiv och hänvisade till kommerskollegiets betänkande av den 26 juni

---

[1] F. D. prot. 5 maj 1747.

[2] F. D. prot. 6 maj 1747.

1741. Ehuru av detta betänkande framgått, att Stockholm, Gefle, Åbo, Helsingfors och Fredrikshamn redan yttrat sig, beslöts dock, att utom Trapp, även fullmäktige för Stockholm och Gefle genom kommerskollegiet skulle höras, huruvida de hade något att tillägga till sina förut avgivna utlåtanden [1].

I nyssnämnda betänkande [2] redogör kollegiet för de utlåtanden, som vederbörande avgivit. Magistraten i Åbo hade förklarat sig icke kunna bifalla till förslaget, emedan dess genomförande skulle hava till följd, att staden komme att sakna returvaror till sin utrikesseglation, all handel skulle bliva dragen avsides till Österbotten och de i Åbo befintliga staterna, den studerande ungdomen, garnisonen och där inrättade manufakturer lida brist på viktualier och annan förnödenhet. Vidare komme varorna från Österbotten att utomlands falla i pris, då de utfördes ur flere kanaler än hittills, medan deras pris inom landet komme att stiga. Slutligen skulle den nya stadens upprättande komma att betunga kronan, då de nya byggnaderna och staterna nog ej kunde upprättas och vidmakthållas utan bidrag från statens sida. Landshövding Yxkull hade icke haft någonting att påminna härtill.

Borgerskapet i Helsingfors befarade även, att dess handel skulle lida och allmogen uppe i landet dragas till

---

[1] F. D. prot. 7 maj 1747. Av städernas representanter i deputationen voro samtliga närvarande.

[2] F. D. handl. n:o 71. Dat. Sthm 26 juni 1741. Uppl. 7 maj 1747. Betänkandet är i huvudsak en upprepning av kollegiets betänkande av d. 10 juni 1735. Aktstycket var mycket uppmärksammat under de långa debatterna rörande stapelfrågan, varför ett jämförelsevis vidlyftigt återgivande är på sin plats.

den nya stapelstaden i stället för att föra sina varor till Helsingfors. Det funnes redan nog med stapelstäder i riket. Ej heller här hade landshövdingeämbetet något att tillägga.

Magistraten i Fredrikshamn avböjde på enahanda grunder, och landshövding v. Dittmer förenade sig därom. Gefle stad ställde sig på samma ståndpunkt. Anläggandet av en fästning på en så avlägsen ort kunde vid någon olycklig konjunktur bereda en fiende fotfäste både till sjöss och till lands, dessutom komme Gefle, hela Bergslagen och landet därovanför att lida brist på tjära. Man hoppades att Gefle, som haft stapelrätt i över 240 år, ej nu skulle lida intrång. Att reparera Friedrichskants till skydd för stora Kopparbergslagen och de många järnbruken vore vida nyttigare. Andragandet godkändes av landshövding Odelström. Stockholms borgare slutligen anhöllo ävenledes, att ingen ny stapelstad måtte inrättas deras stad till skada.

Kollegiet ansåg sig icke kunna vara av andra tankar än i sitt betänkande av den 10 juni 1735 beträffande de västerbottniska städernas sökta stapelfrihet, så mycket mera som enahanda omständigheter förelågo, som vid dessa mål. Ehuru Västerbottens läge var sådant, att anläggandet av en stapelstad därstädes kunde hava sitt berättigande, visade sig dock vid en närmare granskning av den allmänna rikshushållningen, att när den ena provinsen ägde nyttiga landsprodukter, men ingen fördelaktig »situation» till deras export så att det allmänna hade vederbörlig nytta därav, att då en annan bleve dess avnämare. Helst borde detta vara en sådan inrikes stapelort, som därförutan ej ägde tillräckliga »effekter», men

likväl hade en så förträfflig belägenhet för såväl export som import, att flere provinsers välstånd var beroende av densamma. Dess välstånd åter grundade sig på en livlig tillförsel av lantmannavaror. »Hvarföre ock Stapel Städer i gemen äro Landets beqwämlighet tillstådde och inrättade hwilken beqwämlighet icke allenast till en enda orts, utan hela Rikets allmänna nytta extenderades».

I annan händelse skulle många finska, västernorrländska och andra vid saltsjön liggande uppstäder i riket med skäl kunna fordra stapelrätt. »Men inskränkningen deraf hafwer det oryggelige fundament, att Stapelstädernas antal bör wara reglerat och proportionerat efter hela Rikets situation, styrka och sammanslagne producter.» Ty endast ett högt pris på dessa varor kunde giva den vinst av handeln, som togs från utlänningen. Den vinst åter, som de inkommande varorna gåvo, vanns av de medborgare, som tillhandlade sig dem. En rätt hushållning fordrade därför ett noga skärskådande av produkternas mängd i förhållande till de nuvarande stapelstädernas antal, innan någon ytterligare tillstaddes att däruti »participera».

Huvudfrågan var, huruvida de orsaker, som förmått konungarna i äldre tider att inskränka den norrländska och västerbottniska handeln till Stockholm allena kunde sägas ännu äga bestånd och huruvida anläggandet av en stapelstad i Norrland kunde föranleda någon ändring i Stockholms privilegier.

Stockholms privilegier, särdeles de äldre, gåvo nogsamt vid handen, att man därvid fäst avseende vid stadens understödjande och bestånd. Om än de norrländska

viktualievarorna fortsättningsvis skulle föras till Stockholm, så skulle genom de övriga produkternas utförsel förbi staden denna ändå förlora så mycket i export, som från de norra orterna utskeppades, och sålunda dess handelsrörelse mer och mer minskas i jämförelse med de ovanför liggande ansenliga bergslagerna och provinserna. Med fäst avseende å Stockholms bekväma läge skulle dessa ändå lämpligast taga sina utrikes förnödenheter därifrån.

Stockholm hade fått vidkännas en ansenlig minskning i sin handel sedan produktionen i synnerhet i koppar- och silverbergslagerna avtagit. Den kunde därför icke undvara de norrländska produkterna, som dels skulle utgöra en ersättning för den ovan antydda minskningen, dels användas till stuvning av järnladdningarna. »I anseende till hwilket alt det oförgripeligen syntes att, som Stockholms Stads conservation och bestånd pröfwas högst nödwändig, så kunde den i Norrland begärda Stapelfriheten och det Landets Producters dragande ifrån denne hufwud Stad dermed icke finnas consistert».

Kom så frågan, om man skulle tillmäta de västerbottniska städernas eller det allmännas fördel större betydelse. Medan det å ena sidan syntes vara dessa städers borgerskap till nytta, att de själva finge skeppa det omliggande landets varor till vilken utrikes ort dem behagade och ur första hand köpa utrikes varor, så borde å andra sidan tagas i billigt övervägande den oundvikliga skada som allt kladdande i handeln medförde, då inrikesvarorna spriddes, genom mångfaldiga kanaler, utomlands råkade i mångas händer och således i vanpris. Såsom exempel anförde kollegiet den svenska tjärhandelns tillstånd,

som ytterligare komme att förvärras genom inrättande av flere stapelstäder.

Därefter gjorde kollegiet en jämförelse mellan de 24 svenska stapelstäderna och de genom dem utskeppade produkterna, vilka årligen stego ungefär till 5 ½ miljoner d. smt. Då Stockholm och Göteborg utskeppade ²/₃, så återstod för envar av de övriga 22 städerna i medeltal endast något över 80 000 d. smt. Härav syntes följa, att i riket redan funnes nog, om icke alltför många stapelstäder. Detta åter var förnämsta orsaken till den i stapelstäderna överklagade näringslösheten.

Handeln i ett land stod sig bättre, när där funnos större och förmögnare stapelstäder, från vilka de mindre städerna kunde liksom ifrån magasiner och nederlagsorter hämta de nödiga utrikesvarorna. Av den föreslagna stapelinrättning i Norrland skulle de främmande hava mycket större nytta och fördel än riket och dess egna undersåtar. Även kronan hade att befara en ansenlig minskning i inkomster.

Slutligen anförde kollegiet, att invånarna i Kymmenegårds län, trots stapelstaden Fredrikshamn, icke erhöllo bättre betalning för sina produkter, ej heller bättre pris på för dem nödiga utrikesvaror än de västerbottniska, för vilka Stockholm var stapeln. I fall invånarna i uppstäderna och på landet hade orsak att klaga över ogynnsamma priser, så borde orsakerna till ett sådant missförhållande undersökas.

På grund av de anförda skälen kunde kollegiet ej styrka till ansökningens villfarande, helst Österbotten ej var särdeles bebott och kultiverat och icke inom sig själv ägde så mycket effekter till utskeppning, som för en sta-

pelstad erfordrades, emedan det, som där alstrades var behövligt för landet och dess omkringliggande städer. Om en sådan stapelstad beviljades Österbotten, skulle de gamla stapelstädernas handel minskas i den mån, som den nya staden förkovrade sig.

De utlåtanden deputationen infordrat från vederbörande[1] hunno emellertid icke anlända, innan det stora betänkandet avsändes, varför i detta endast ett allmänt önskningsmål och löfte om särskilt betänkande inflöt. I medlet av juli uppmanades kommerskollegiet, att tillhålla nämnda fullmäktige att innan den 18 i samma månad avgiva sina påminnelser. I annan händelse skulle deputationen utan deras hörande avgöra ärendet[2]. Varken det ena eller det andra skedde dock, och något betänkande i stapelfrågan avhördes icke. Ej heller företogs frågan vidare till behandling. Deputationen hade emellertid i sitt stora betänkande mycket bestämt uttalat sig rörande det österbottniska handelstvånget, därvid tydligt påverkad av Pippings utlåtande[3].

I samma betänkande hade deputationen även föreslagit, att den på ryska sidan boende finska allmogen tullfritt borde få införa hästar, kreatur, viktualier och vissa andra varor[4]. Avsikten därmed var densamma som förmådde föregående riksdag att bevilja invånarna i Finland rätt att från Estland, Liffland och angränsande orter införa vissa varor, nämligen att bereda jordbruket, som lidit av kriget, missväxt och boskapssjukdomar, någon

[1] F. D. prot. 7 maj 1747.

[2] F. D. prot. 13 juli 1747.

[3] F. D. prot. 24 apr. 1747. Se II s. 229.

[4] Se II s. 229.

lättnad[1]. Då § 24 i kammarkollegiets riksdagsberättelse rörande denna angelägenhet förehades, påpekade flere ledamöter, att inbyggarna, trots K. M:ts påbud, under allehanda förevändningar hindrats att begagna sig av denna rättighet. Härvid förbehöll sig Hagert rätt att senare närmare ingå på saken[2]. Deputationen beslöt i ett betänkande till ständerna föreslå, att Finland, som ej under frihetsåren fått tillgodonjuta denna rättighet, i stället skulle få göra detta under de 3 följande åren[3].

I detta betänkande förordades, att invånarna i Finland skulle få tullfritt införa hästar, boskap, spannmål, lin- och hampfrö icke endast från Est- och Liffland, utan även från Preussen samt att allmogen dessutom borde få rätt att i hamnar och vid tullplatser från främmande fartyg ur första hand i minut tillhandla sig dylika varor. Vidare föreslog deputationen, att de som hindrat invånarna att hittills njuta av den beviljade förmånen borde straffas[4]. Ständerna förenade sig om borgarståndets yrkande, att någon tullfrihet för spannmål ej numera kunde beviljas, men efter av landshövdingarna verkställd undersökning kunde under 2 eller 3 år, beroende på orternas behov, tullfrihet beviljas för hästar, boskap, lin- och hampfrö. Dock

---

[1] Se I s. 117.

[2] F. D. prot. 5 o. 7 jan. 1747.

[3] F. D. prot. 11 apr. 1747. I ett protokollsutdrag meddelade deputationen detta till sekreta handels- och manufakturdeputationen med anledning av att nämnda deputation remitterat berörda paragraf av kollegiets riksdagsberättelse till F. D.

[4] F. D. bet. dat. 27 apr. 1747. Ärendet förehades 5 o. 7 jan., 11 o. 18 apr. 1747.

borde införseln ske genom stapelstäderna. Inga kollegier eller ämbetsmän finge hindra invånarna däri [1].

Även i fråga om tulltaxorna hade deputationen gjort ett uttalande i sitt stora betänkande [2]. Redan tidigare hade en skrivelse i ämnet sänts till kammar- och kommerskollegiet samt statskontoret [3]. I denna skrivelse framhölls, att invånarna i Finland klagade över, att handeln därstädes avtog och att den från Karelen, Savolaks och övre Tavastland drog sig till Ryssland. Deputationen fann orsakerna främst vara de finska städernas avlägsenhet och de ryska städernas närhet. Dessutom var tullen lägre i de ryska städerna och sänktes ju närmare gränsen en stad var belägen. Till följd därav rådde där större prisbillighet, varför man ej kunde undra på, om allmogen begav sig dit. Dessutom funnos om sommaren goda sjökommunikationer med Willmanstrand och Nyslott. Till de finska städerna åter kunde man komma endast om vintern och hade då en lång väg.

Deputationen hade varit betänkt på att föreslå anläggandet av köpingar i dessa trakter, men då detta toge tid och varorna ändå icke kunde säljas billigt till följd av den dyra transporten, ville den nu endast föreslå, att

---

[1] R. o. A. prot. 27 maj o. 5 nov. 1747 (XVI s. 117 o. XVII s. 33 f); prästest. prot. 4 dec.; borgarst. prot. 3 nov.; bondest. prot. 27 maj 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 14 jan. 1748.

[2] Se II s. 227.

[3] Skrivelsen ifråga vid vars uppsättande och avsändande Humble var protokollist, finnes icke bland deputationens handlingar. Detsamma är fallet med protokollet från ovannämnda sammanträde, som ägde rum den 6 febr. 1747. Skrivelsen har jag dock anträffat bland sekreta handels- och manufakturdeputationens akter under n:o 126.

såväl sjötull- som lanttulltaxorna något skulle sänkas i Finland med hänsyntagande till motsvarande taxor i Ryssland. Vad sjötullen beträffade behövde sänkningen endast beröra tullen på salt och tobak. I Ryssland betalades endast 25 kopek för tunnan salt och 1 kop. för skålpundet tillverkad holländsk tobak. Lilla tullen åter behövde endast sänkas i avseende å de vanliga allmogevarorna.

Deputationen var övertygad om, att åtgärden skulle hämma handeln på Ryssland. En ändring av tulltaxorna vore visserligen en brydsam sak, och tullarrendesocieteten skulle komma att göra förluster, men deputationen anförde följande skäl till förmån för sitt förslag:

Då Finland var en gränsort, borde man se till, att förbindelserna på ömse sidor om gränsen ej bleve så livliga, att invånarna finge förtroende för varandra och bleve alltför goda vänner. Under krig kunde detta bliva farligt. Tillförseln av spannmål och andra viktualier såväl till Finland som till Stockholm skulle bliva mycket livligare än förut. Detta skulle medföra ökad såväl export som import, vilket åter skulle stegra inkomsterna från sjötullen. En annan följd bleve, att de höga livsmedelprisen, varöver man i hela Sverige klagade, skulle sjunka. Det kändes bittert, att främlingar skulle hava gagn av landets varor, som de egna invånarna sedan måste återköpa av dem. Slutligen uppmanades kollegierna och statskontoret att avgiva sitt utlåtande över ärendet [1].

---

[1] Prot. utdr. är daterat 6 febr. 1747. S. H. M. dep. handl. n:o 126.

Kollegierna [1] funno visserligen ändamålet med den föreslagna åtgärden, nämligen den finska allmogens dragande från handeln på Ryssland, synnerligen behjärtansvärt, men de trodde dock icke, att en sänkning av tulltaxorna mycket skulle bidraga därtill. Denna allmoge var nämligen så avlägsen från de finska städerna, att den vintertid kunde göra högst två resor, varvid lantmannen, för att ej nödgas återföra sina varor den långa vägen, måste låta sig nöja med det pris de handlande bjödo. De ryska städerna voro däremot nära belägna och kunde bekvämt nås både vinter och sommar.

Vad åter den lindrigare sjötullen på salt i Viborg angick, så var att märka, att tulltaxan visserligen utsatte endast 25 kopek för tunnan salt, men den måste betalas med riktiga riksdalrar, och dessa värderades ej högre än till 50 kopek, så att 25 kopek sålunda utgjorde $^{1}/_{2}$ specieriksdaler [2]. Däremot erlades för det salt, som från Medelhavet anlände till de finska städerna, ej mera än 27 $^{3}/_{4}$ öre smt i tull med alla umgälder. Härav framgick, att salttullen i Viborg var långt drygare än i Finland. Därtill kom, att det spanska saltet, som infördes till Viborg, merendels hämtades ur andra eller tredje hand, vilket förorsakade högre pris därpå. Vad åter tobaksbladen beträffade, erlades för sådana efter svenska sjötulltaxan blott $^{1}/_{8}$ %, vilket för 100 skålpund ej var mer än 4 skilling [3]

---

[1] F. D. handl. n:o 96. Dat. Sthm 1 juni 1747. Inl. 15 juni, uppl. 17 juni 1747.

[2] En specieriksdaler gällde efter 1715 = 3 d. smt.; $^{1}/_{2}$ riksdaler sålunda = 1 d. 16 öre smt.

[3] En skilling gällde efter år 1776 4 öre smt. Vid nu ifrågavarande tid förekom officiellt intet skillingmynt.

likväl ökad med licenten och acciserna efter särskilda taxor. K. M:t hade förövrigt den 25 juni 1745 förunnat det från Fredrikshamn och Willmanstrand flyktade borgerskapet rätt att under 2 år till den nya staden Degerby införa 60 000 skålp. spunnen tobak endast mot sjötullens erläggande.

Då sålunda svenska sjötulltaxan icke i någon mån kunde föranlåta den finska allmogen att föra sin avel till Ryssland och en lindring uteslutande skulle öka vinsten för de handlande i Finland till nackdel för övriga svenska städer, ansågo kollegierna och statskontoret, att säkraste utvägen till ändamålets ernående vore, om borgerskapet förde sina varor till sådana orter, som lätt kunde nås av allmogen. För den skull borde köpingar inrättas, där även lantmannen kunde sälja sin avel och sålunda avvänjas från att resa till ryska sidan. En sådan åtgärd kunde utan tidsutdräkt verkställas, så framt ej borgerskapet hellre väntade på bonden i själva staden, dit han dock varken genom tvång eller tullens förminskning torde kunna förmås att begiva sig.

Samma protokollsutdrag som till kollegierna sändes sedermera även till sekreta handels- och manufaktur-deputationen, emedan finska deputationen sade sig hava hört, att detta ärende även anmälts hos denna deputation. Därjämte gjordes en förfrågan, huruvida deputationerna skulle hava ett gemensamt sammanträde eller någondera av dem skilt för sig efter vederbörandes hörande avgöra saken.[1] Något svar avhördes dock ej. Då slutligen kol-

[1] Prot. utdr. dat. 8 febr. 1747 finnes bland S. H. M. dep. akter n:o 126.

legiernas svar anlänt, uttalade deputationen åter ett önskningsmål om gemensamt sammanträde med berörda deputation, utan att detta dock tyckes hava lett till något resultat [1]. På ovannämnda protokollsutdrag hade i sekreta handels- och manufakturdeputationen den 7 nov. antecknats, att deputationen ej ansåg sig böra befatta sig med saken och icke kunde styrka till en ändring av de allmänna författningarna, varför skrivelsen skulle läggas ad acta [2].

Därmed hade försöket att genom tullarnas nedsättande något sänka priset på salt och livsmedel gått om intet. Att finska deputationen skulle lyckas rubba kollegiernas eller sekreta handels- och manufakturdeputationens fasta protektionistiska övertygelse var ju knappast att förutse. Att förslaget utgick från Finland kan väl åtminstone delvis bero på, att särskilt saltpriset till följd av landets avlägsenhet och bristen på stapelstäder var högre än i många andra delar av riket.

Återstår ännu att redogöra för några smärre ärenden rörande handeln. Borgmästar Forstéen hade i ett antal inlämnade memorial sökt åt Helsingfors genomdriva vissa lättnader i fråga om tullarna vid införsel av viner och tobak [3]. Deputationen remitterade memorialen till kommerskollegiet [4] som i sitt utlåtande avstyrkte bägge ansökningarna [5]. Deputationen förenade sig om dessa

---

[1] F. D. prot. 17 juni 1747. Se även prot. d. 9 juni s. å.

[2] S. H. M. dep. handl. n:o 126.

[3] Se II s. 281 f.

[4] F. D. prot. 18 febr. 1747. Ärendet var före även 12 jan. s. å. ehuru protokollet saknas.

[5] F. D. handl. n:o 55. Dat. Sthm 7 mars 1747. Inl. 30 mars, uppl. o. avgj. 3 apr. 1747.

avstyrkande utlåtanden, men uttryckte en förhoppning, att staden snart med egna fartyg måtte kunna införa de nödiga varorna.[1]

I den tredje ansökningen hade staden anhållit att mot lilla tullen från Fredrikshamn få införskriva tjära.[2] Kommerskollegiet hade i sitt utlåtande tillstyrkt saken och framhållit, att planen på allt sätt borde befrämjas.[3] Då frågan företogs i deputationen uttalade v. Gertten sina tvivelsmål om åtgärdens lämplighet. Följden skulle bliva, att Fredrikshamn något skulle höja sitt pris på tjära och sålunda locka den svenska allmogen, som i alla fall hade kortaste vägen dit, att mer än förr föra sin tjära till staden. Även Hagert sade sig icke kunna inse, vad Helsingfors kunde vinna på saken, då ju Fredrikshamn ändå hade frihet att i utlandet konkurrera med Helsingfors. Deputationen beslöt avsända ett betänkande i saken.[4] I detta framhölls, att Helsingfors, i fall dess planer förverkligades, skulle nödgas betala: främst stora utrikestullen i Fredrikshamn och därnäst recognitionsavgiften vid införseln i eget land samt stora sjötullen vid utförseln därifrån. Någon vinst för staden kunde alltså ej uppstå. Efter att hava upprepat de under diskussionen uttalade synpunkterna, framhåller deputationen, att allmogen nog skulle komma till de finska städerna och ej gå till de ryska, om de förstnämnda betalade bättre och

[1] F. D. prot. 3 apr. 1747.

[2] Se sid. 282.

[3] F. D. handl. n:o 29. Dat. Sthm 17 febr. 1747. Inl. 2 mars, avgj. 5 mars 1747.

[4] F. D. prot. 5 mars 1747. Ärendet förevar även 15 jan. s. å., ehuru protokollet saknas.

sålde de nödiga varorna billigare. För vinnande av samma ändamål borde även tulltaxan sänkas.[1] Ständerna instämde häri och avslogo stadens ansökning samt uttalade, att tulltaxan för allmogens varor från gränstrakten borde sänkas.[2]

En egendomlig åtgärd, som de handlande särskilt i Nykarleby tyckas hava vidtagit, kom i dagen genom ett av Pålsson inlämnat besvär. Han klagade över, att den i de österbottniska städerna inrättade lott- och fördelningshandeln inskränkte böndernas frihet att sälja sina varor till den de själva ville. Bönderna hade ej tidigare klagat, emedan de ej känt till denna de handlandes »sammansättning», men sedan landshövdingeämbetet den 12 jan. stadfäst denna handel, hade de anfört besvär i kommerskollegiet.[3] Besväret kommunicerades fullmäktigen för Nykarleby rådman Lars Blom[4], som anförde att Pålsson hade ärendet i kommission endast av en sockenskrivare, medan alla allmogens riksdagspostulater borde utfärdas genom häradshövdingen i orten, samt att magistraten borde få avgiva sin förklaring. Han kunde nämligen icke göra detta, enär den föregivna inrättningen icke förefanns, medan han ännu var hemma.[5] Pålsson uppvisade dock

[1] F. D. bet. dat. 7 mars 1747.

[2] R. o. A. prot. 16 mars 1747 (XV s. 564); prästest. prot. 6 apr.; borgarst. prot. 20 apr. o. 20 maj; bondest. prot. 17 mars o. 20 maj. R. St. brev 8 juni 1747; i rådet 26 juni 1747. Brevet skulle förvaras väl för att vid tillfälle vara till hands.

[3] Mem. finnes ej bland handl.; sannolikt återlämnades det till Pålsson.

[4] F. D. prot. 9 juli 1747.

[5] F. D. handl. n:o 107. Dat. Sthm 14 juli 1747. Inl. 16 juli, uppl. 29 juli, avgj. 6 aug. 1747.

tvenne brev, det ena från Pedersöre och Nykarleby socknemän, det andra från Ilmola, där bönderna besvärade sig över anordningen.[1] Deputationen ansåg, att Pålsson borde avvakta kollegiets utslag, men ville dock uppmana kollegiet att, i anseende till dess lidanden, låta allmogen vederfaras rättvisa.[2] En expedition med detta innehåll finnes likväl ej bland handlingarna.

För den avundsjuka, varmed städerna bevakade varandra, är följande anhållan belysande. Riksdagsfullmäktigen för Torneå handelsman Hellström anhöll om att bliva underrättad, ifall Mollin för Uleåborg ansökte om särskild handel med skinn och renhudar. Han ville i så fall bevaka Torneå stads rätt. Deputationen lovade även meddela honom, därest en sådan anhållan bleve inlämnad.[3] Den avhördes likväl ej.

Bland handlingarna finnes en inlaga, vilken av Forsell inlämnats till finska ekonomiekommissionen rörande bland annat rätt för Degerby att få införa holländsk tobak.[4] Deputationen tyckes likväl icke hava behandlat denna fråga. Forsell inlämnade dessutom en liknande ansökning till riksdagen, men ärendet remitterades ej till finska deputationen.[5]

* * *

---

[1] F. D. prot. 29 juli 1747.

[2] F. D. prot. 6 aug. 1747.

[3] F. D. prot. 23 apr. 1747.

[4] Se I s. 175 f.

[5] Detta framgår av S. U. brev n:o 4, tom II av den 26 aug. 1747, (i rådet 24 okt. s. å). Där omtalas, att Degerby anhållit, att under 3 år få införa 60 000 skålp. smal spunnen holländsk tobak endast mot sjötulltaxan för att sålunda avhålla allmogen från att handla på Ryss-

Bland frågorna angående samfärdseln i Finland var utan tvivel den viktigaste den, »som berörde möjligheten av sjöförbindelser mellan inlandet och havet, den s. k. »Durchfarten».

Frågan hade i kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen väckts genom ett av Forstéen inlämnat memorial om en förbindelse mellan Päijänne och Saltsjön.[1] Detta föranledde finska deputationen att den 22 januari anhålla om ett gemensamt sammanträde med kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen i och för diskussion av förslaget.[2] Den sistnämnda deputationen föreslog likväl, att till en början endast några av finska deputa-

---

land. Åbo, Borgå och Helsingfors hade gjort invändningar förklarande, att deras allmoge snarare skulle dragas till Degerby än allmogen i Savolaks från de ryska städerna. S. U. ansåg likväl skäligt att bevilja staden rätt att första året införskriva 60 000 skålp. sådan tobak, andra året 40 000 och tredje året 30 000. Staden borde likväl själv inrätta tobaksspinnerier. För att de tre ovannämnda städerna emellertid skulle kunna konkurrera med Degerby, borde de få lindring i avgiften för tobaksblad till sina spinnerier samt Stockholm och andra svenska städer erhålla exportpremier på smal spunnen tobak, som fördes till Finland. Borgå fick även vissa lättnader för samma ändamål. S. U. brev n:o 6, tom II 12 okt. 1747.

[1] K. E. K. dep. prot. 29 dec. 1746. Väinö Wallin: *Tampereen kaupungin historia* I s. 78 säger, att kanalfrågan vid 1747 års riksdag »nästan som av en händelse framdrogs ur glömskan». Så vitt jag kan finna var detta ej fallet; den väcktes icke mot slutet av riksdagen utan i början och upptogs i flere deputationer. Visserligen hade den vid 1743 års riksdag ej varit före, vilket dock ej torde förvåna, enär man då hade kriget att tänka på. Ärendet diskuterades ju för övrigt vid en mängd riksdagar både före och efter år 1743. Anmärkningsvärt är här, att F. D. upptog frågan, ehuru den väckts i en annan deputation.

[2] Protokollet från detta sammanträde saknas.

tionens ledamöter med kammar-, ekonomieutskottet skulle granska dess förslag till durchfart mellan Helsingfors och Borgå samt de avlägsna landsändarna, varpå Ehrenspetz, Hastfehr, Carlborg, Mollin och Busk utsågos. Dessa återkommo efter en stund och meddelade, att förslaget vore mycket gott och troligen skulle gillas vid det allmänna mötet. [1]

Den 5 februari ägde detta gemensamma sammanträde rum, varvid Hagert, sedan kammar-, ekonomieutskottets betänkande uppläst, anhöll att det skulle kommuniceras finska deputationen, vilket även bifölls. [2] Denna deputation uppkallade sedermera borgmästar Forstéen och meddelade honom, att den funnit att Anianpelto, som av honom föreslagits till köping för Helsingfors, bättre passade för Degerby och Borgå, varför Helsingfors kunde erhålla till köping »Turchauta uti Janackala sockn där Punganoja åen faller uti den åen som kommer ifrån Tawastehus». Forstéen önskade betänka sig och lovade följande dag avgiva svar. [3] I detta, som avgavs muntligt, framhöll han, att kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen kommit på andra tankar än vid riksdagen 1741, då en förbindelse mellan Päijänne och Helsingfors samt anläggandet av en köping vid Anianpelto i Hollola påtänkts, för att sålunda förse staden med spannmål, tjära och stock. Han anhöll, att landshövdingen, städerna och allmogen bleve hörda, innan något beslut fattades angående durchfart och nya städer. Likväl ville han förbe-

[1] F. D. prot. 29 jan. 1747. F. D. handl. n:o 12. Dat. Sthm 26 jan. 1747.

[2] K. E. K. dep. prot. 5 febr. 1747.

[3] F. D. prot. 9 febr. 1747.

hålla Helsingfors dess nuvarande med Borgå gemensamma privilegier på Anianpelto marknadsplats och föreslog, att man tillsvidare endast skulle upprensa ån vid Tavastehus. Då kunde Helsingfors från Hyvingesidan förses med vad det behövde. Detta lovade deputationen taga i övervägande med kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen. Till sammanträdet hade Trapp ingivit ett memorial, där han å Åbo stads vägnar »högeligen» bestred nyttan av att nya städer eller köpingar grundlades i Harju, Turkhauta och Anianpelto.[1] Hagert fick i uppdrag att, såsom bäst kunnig om orternas belägenhet, författa utlåtande över durchfarten och nya köpingar[2].

Vid ett följande sammanträde uttalade Forsell såsom sin mening, att durchfarten vore omöjlig till följd av höga berg och forsar sådana som den vid Kvarnbacka[3]. Han frågade, var medel till den dyra inrättningen skulle tagas och betvivlade rentabiliteten, som endast kunde grundas på mast- och stockvirke. Allmogen hade varken under vår eller sommar tid att begagna denna durchfart, ty vägen blev i följd av de många krokarna lång, och återfärden skulle ytterligare försvåras genom de talrika slussarna. Han ansåg durchfarten vara fullkomligt onödig och överflödig.[4] Ärendet återupptogs, då Hagert blivit färdig med sitt betänkande. Han hade vid utarbetandet begagnat följande handlingar: 1:o Kammar-, ekonomie- och kommersdeputationens kammar-, ekonomie-utskotts betänkande angående byggandet av en kanal mellan

[1] Se II s. 283.

[2] F. D. prot. 10 febr. 1747.

[3] Beläget vid Vanda å i Helsinge socken.

[4] F. D. prot. 20 febr. 1747.

Päijänne och Tavastehusvattnen samt saltsjön, 2:o kartor häröver, 3:o assessor Rudenskjölds berättelse angående denna sak, 4:o borgmästar Forstéens memorial, 5:o handelsman Trapps memorial, 6:o de 4 landshövdingarnas riksdagsberättelser. Deputationen förenade sig om hans svar. Farleden bleve, om ej omöjlig, så atminstone alltför kostsam, och de nya städerna komme endast att draga folk från jordbruket. I stället borde en kanal byggas från Saima till Päijänne och sedan vidare till någon svensk stad för att draga handeln från Ryssland. Dessa beslut skulle meddelas kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen vid nästa gemensamma sammanträde.[1] Detta ägde rum några dagar senare, varvid Stackelberg föredrog finska deputationens betänkande rörande utskottets kanalprojekt.[2] Utskottet hade föreslagit: 1:o att Lahtis by i Hollola socken skulle bliva stad samt Helsingfors och Borgå, tills detta skett, få använda Anianpelto marknadsställe till köping eller nederlagsplats, 2:o att Turkhauta by i Janakkala socken skulle bliva stad, 3:o att i Harju kapell i Åbo län en stad skulle inrättas, 4:o att en durchfart mellan Turkhauta och Harju skulle inrättas samt »Wägsjö» strömfall vid Anianpelto[3] öppnas till durchfart, vilket borde kunna ske för en kostnad av 20 000 eller högst 30 000 d. smt, då allmogen förmodligen skulle hjälpa till för sin egen fördels skull, 5:o en flottled mellan Hyvinge by i Loppis och Gammelstaden vid Helsingfors[4] samt en annan mellan Punganoja å och

---

[1] F. D. prot. 4 mars 1747.

[2] F. D. bet. dat. 4 mars 1747 samt F. D. handl. n:o 32.

[3] Nu Vesijärvi kanal.

[4] Flottleden skulle gå längs Vanda å.

Herrajoki bruk [1] inrättas. Kostnaderna lämnades till beprövande i orten. 6:o Slutligen vore en durchfart mellan Saima och Päijänne nödvändig. Dessa förslag sade sig utskottet hava gjort på grund av dels i orten skedda undersökningar, dels därifrån inkomna berättelser.

Finska deputationen sade sig i anledning härav hava inhämtat upplysningar från finska fullmäktige och särskilt sina egna ledamöter. Den erkände utskottets goda vilja, men sade sig icke kunna instämma med dess förslag. Landet kunde ej hjälpas med nya städer, då det vore mera öde än uppbrukat och stor brist på folk och brukare var rådande. Denna brist var dels en följd av krigen, dels berodde den på dålig hushållning, som åter förorsakades av den ringa manshjälp allmogen fått använda på sina hemman, varför åtminstone $^1/_3$ av landets ungdom begivit sig dels över gränsen eller till Sverige samt till sjöss, dels åter till skolorna. Folkbristen berodde även delvis på att i Finland ingen rätt hemmans- och ägoskillnad blivit införd, varför man ej visste, vad som tillkom den ena eller den andra byn eller hemmanet, delvis åter av att hemmansklyvningen varit i hög grad inskränkt särskilt genom kungl. brevet av år 1684 samt av resolutionen på allmogens allmänna besvär av 1720.

Om nya städer inrättades, innan bot på missförhållandena kunnat rådas, skulle allmogens barn ej mera vilja gripa sig an med jordens brukande, utan flytta till städerna, varigenom jorden komme att förbliva i sitt vanhäv-

---

[1] Punkaoja infaller vid Ryttylä i Uittamonjoki, som flyter vidare till Tavastehus. Herajoki ligger vid ett tillflöde till Vanda å något söder om Riihimäki.

dade tillstånd. Utskottet hade visserligen föreslagit, att ingen finge bliva borgare i dessa städer, som ej tog sig något visst näringssätt före och att man i var stad kunde antaga ett visst antal förmögna borgare, köpedrängar och hantverkare från andra städer, men deputationen fann knappast troligt, att sådana skulle vilja rubba sitt bo och flytta till öde ställen, vilka friheter de än finge.

På de nya orterna skulle dessutom ännu ingen handel med fördel kunna drivas, i synnerhet som Harju låg 17, Turkhauta 9 och Lahtis 8 mil från kusten. Varornas transport bleve så dyr, att borgerskapet ej skulle kunna konkurrera med sjöstäderna. Om sommaren hade allmogen ej tid att färdas till den ena eller andra staden, ej heller gods att föra med sig. I de nya städerna komme endast bönder eller odugliga borgare från de äldre att bosätta sig, så att de ej bleve annat än nästen för en fördärvlig lanthandel. Åtgärden skulle endast hava till följd, att ännu flera tärande ledamöter måste underhållas och förorsaka en ännu större oskälig dyrhet, än som nu redan rådde. Icke endast de gamla finska städerna, utan även Stockholm skulle därigenom bliva lidande.

Härtill kom, att Harju var Åbo stads privilegierade marknadsplats i likhet med vad Anianpelto var för Helsingfors och Borgå. Resolutionen av 1719 tillförsäkrade nämnda städer oförryckt nyttjanderätt till dessa marknadsplatser. Detta var så mycket mera skäligt, som ifrågavarande städer genom sista kriget blivit avskurna från flere handelsområden. Av en stad i Turkhauta kunde man ej heller vänta någon nytta, då det var allmänt veterligt och särskilt framgått av Rudenschölds berättelse, att borgerskapet i Tavastehus, trots stadens goda läge, aldrig kommit sig före,

emedan bonden, när han en gång begav sig på resa, for ända fram till kusten, där han fick bättre betalt och även kunde köpa varor för lägre pris. De ifrågavarande orterna lågo dessutom så, att någon handel på Ryssland ej behövde befaras, då vägen var för lång.

Deputationen föreslog därför främst, att landets uppodlande med alla till buds stående medel skulle befrämjas och därnäst att en undersökning skulle verkställas för att utröna, var några nederlagsplatser eller köpingar för de äldre städerna kunde anläggas, vid vilken undersökning städerna borde få lämna sina påminnelser. Då nu Finland fått en generalguvernör, kunde denna undersökning bäst verkställas av honom och han även avgiva betänkande om vad som borde göras till rikets och Finlands bästa.

Landshövding Gyllenborg hade i sin riksdagsberättelse och borgmästar Forstéen likaså i sitt memorial framhållit, att en durchfart vore lika lätt åstadkommen som önskvärd, men deputationen kunde med säkerhet intyga, att ändamålet ej kunde vinnas genom en sådan. Vad flottleden mellan Saltsjön och Hyvinge träsk vidkom, så var att märka, att där utom de många strida och steniga forsarna funnos åtskilliga odal- och byakvarnar samt tvenne sågverk, nämligen vid Tolckby i Helsinge och Adlerhofs eller Rådskogs gårds sågkvarn vid Pängarkoski eller Nukars rusthåll i Nurmijärvi socken. Dessa skulle alla rubbas i synnerhet i avseende å dammar och luckor, så att deras innehavare kunde begära minskning i skatt till skada för kronan. I orterna söder om Hyvinge åter idkades icke något tjärbränneri, ej heller fanns i skogarna mera groft virke än som behövdes till nämnda sågar, se-

dan farelden samt åtskilliga sågar i Helsinge utött skogarna på storvirke.

En kanal mellan Turkhauta och Harju skulle öppna en farled till Björneborgsvattnen och Päijänne. Hela landet och även Helsingfors kunde hava nytta av att erhålla en kommunikation mellan Turkhauta och Vesijärvi, som åter genom Vääksy ström kunde förbindas med Päijänne på sätt undersökningskommissionen i orten hållit före. Planen torde dock vara omöjlig att realisera. Utom de trånga, branta och steniga forsar, som voro antecknade på den författade kartan,[1] vilka svårligen kunde göras navigabla, så mötte det största hindret i trakten mellan Pääjärvi sjö i Koskis kapell och Vesijärvi i Hollola socken. För deputationens ledamöter var det visserligen bekant, att en sjö, Mattjärvi, och några små bäckar och rännilar funnos mellan besagda sjöar, men det var dock omöjligt att där inrätta någon farled genom trånga, branta och steniga ställen på en dryg mils avstånd. Omkostnaderna vore större än nyttan.

Vad durchfarten mellan Turkhauta och Harju angick, så lämnade deputationen därhän, om den 10 mil långa sträckan kunde göras så brukbar, att man där kunde färdas med större lastade båtar. Likaså osäkert vore, om en farled med större och mindre båtar kunde ernås mellan Konojärvi[2] och Längelmäki socken till följd av de många forsarna och strömmarna, i synnerhet Valkiakoski, som omöjligt torde kunna göras navigabel. Allmänt bekant var även, att allmogen aldrig befarit dessa vattendrag

---

[1] Kartorna finnas ej bland handlingarna.

[2] Här avses Konhonselkä i Vånåstråten.

med båtar, vilket den säkerligen gjort, om det varit möjligt. Ej heller torde det kunnat ske i Harju.

Angående den farled utskottet ansåg kunde erhållas genom Mallasvesi till Pälkäne socken och sedan till Hauho socken och Luopiois kapell och sålunda till Päijänne [1] ansåg sig deputationen böra uttala, att kommunikation mellan dessa sjöar omöjligt kunde åstadkommas, och även om detta vore möjligt ej skulle gagna till något. De uppgjorda kartorna utvisade förefintligheten av vattendrag från Vesijako till Päijänne och vid Palsankorpi torp ned till Narajärvi, [2] varest en Padankuosi [3] benämnd by var belägen. Men vattendragen voro här på en mils avstånd så små, att man sommartid torrskodd kunde komma över dem. Grävandet av en kanal på denna sträcka skulle förorsaka större kostnad än nytta.

Någon livlig trafik var knappast att vänta, dels till följd av brist på manshjälp, dels åter till följd av det därstädes överallt under den korta sommaren brukliga svedjandet. Allmogen skulle ej giva sig tid att färdas den långa vägen. Från de kring Päijänne belägna trakterna, som man ju särskilt avsåg att gagna med projektet, var avståndet 15 à 25 mil till någon av de föreslagna städerna. Under färden måste man passera många forsar, vid vilka varorna måste lastas ut och jämte båtarna forslas över land.

Ännu större voro svårigheterna vid hemfärden mot forsar och strömmar. Redan efter ett enda försök komme

[1] Följande större sjöar skulle beröras: Ilmoilanselkä, Hauhonselkä, Iso Roinevesi, Kukkiajärvi, Kuohijärvi, Nerosjärvi och Vesijako.

[2] Tydligen avses Nerosjärvi.

[3] Måhända avses Porraskoski.

allmogen att lämna en slik rörelse. Deputationen kunde därför ej styrka till, att vidare försök eller omkostnader gjordes för dessa durchfarter och kanaler.

I stället fann deputationen det högst viktigt att få till stånd en kommunikation mellan Saima och Päijänne, så att man finge tillförsel till Anianpelto eller Lahtis sedan Vääksy strömfall rensats, vilket möjligen kunde ske. Deputationen kunde ej med bestämdhet uttala sig om, var farleden till Saima skulle dragas, enär inga säkra kartor och beskrivningar funnos, men den hade sig bekant att Päijänne löpte in i Sysmä socken och att därifrån fanns ett vattendrag till Hartola kapell och därifrån vidare till Liukkola by i Hirvensalmi kapell, där de stora vattnen slutade, varom assessor Rudenschöld jämväl till en del talade i sin berättelse av år 1738.[1] Saima åter sträckte sig ända till St. Mickels sockens kyrka, som låg endast 1 ¼ mil från Liukkola.[2] Dessutom trodde man, att ett vattendrag fanns mellan St. Michel samt Jockas, Jorois och Rantasalmi socknar, där större delen av Saima tillstötte[3]. Därifrån kunde man komma såväl till Karelen som till den del av Savolaks, som stötte till Österbotten. Om sträckorna Rantasalmi—St. Michel, Saima—Hirvensalmi vid Liukkola samt Hartola—Päijänne i Sysmä kunde göras navigabla, vore så mycket vunnet som man någonsin kunde vänta av en durchfart i den trakten.

Folket var talrikt och bosatt i byar, riklig tillgång fanns på tjära, spannmål, viktualier och andra varor,

---

[1] Följande större sjöar skulle därvid passeras: Nuoramoisjärvi, Enovesi, Jääsjärvi, Suontienjärvi och Puulavesi.

[2] Liukkola ligger vid en gren av Puulavesi.

[3] Detta torde knappast vara fallet.

som allmogen förr förde till Willmanstrand och som den nu ävenledes mest förde dit, då den endast om vintern kunde föra dem till de svenska städerna. Byggdes den föreslagna farleden, kunde man påräkna tillförsel från de avlägsnaste delarna av Päijänne och Saima till Anianpelto eller Lahtis, varigenom landets produkter komme dess egna invånare till godo. Kostnaderna voro nog stora, men kunde säkrast återfås genom tull och andra drägliga umgälder. När dessa durchfarter blivit färdiga, kunde man taga i övervägande byggandet av en durchfart från Vesijärvi till någon stad vid kusten. Då vattendragen från Lahtis omnejd ledde till Borgå, syntes denna stad bäst ägnad till ändpunkt för den föreslagna leden.

Innan man emellertid kunde taga i tu med arbetet, borde en noggrann undersökning och avvägning företagas. Generalguvernören kunde anbefallas att så fort som möjligt föranstalta därom.

Under den diskussion, [1] som utspann sig i frågan, påpekade även kapten Mannerheim nödvändigheten av en noggrann undersökning. Därtill behövdes emellertid lantmätare, men sådana funnos icke i tillräckligt antal i Finland. Likaså behövdes dyra instrument och slutligen även penningar. Wrede genmälte härtill, att samma svårigheter mötte vid uppgörandet av en ordentlig karta över Finland, vilket dock var oundgängligt. Amelberg åter beklagade, att tillförlitliga kartor ej funnos. Han ville dock förorda byggandet av en kanal från Saima till Päijänne, för att sålunda leda handeln från Ryssland. Man beslöt att kammarutskottet än en gång skulle be-

---

[1] K. E. K. dep. prot. 9 mars 1747.

handla frågan, varvid på Hagerts förslag även ett antal av finska deputationens medlemmar skulle närvara. Vid detta tillfälle borde även frågan om anskaffande av lantmätare upptagas, varför Faggot borde uppkallas. Sedan skulle ett gemensamt betänkande till ständerna avsändas.[1] Till sammanträdet med nämnda utskott utsågos Armfelt, Hästsko, v. Gertten, Ehrenspetz, Carlborg, Mollin, Hagert, Baars och Busk[2].

Vid detta sammanträde, som snart därpå ägde rum, deltogo följande av kammar-, ekonomieutskottets ledamöter: kammarherren baron Joh. Funck, regementskvartermästaren baron Armfelt[3], kapten Mannerheim, löjtnant Cronacker, brigadieren Lantingshusen, prosten Collander, kyrkoherden Pazelius[4], handelsman Betulin, herr Ström, rådman Stenström, Björn Svensson, Johan Ersson, Erik Olofsson. Funck redogjorde därvid för frågans förhistoria och för professor Hasselboms och assessor Rudenskiölds undersökningar samt framförde slutligen finska deputationens anmärkning, att beskrivningarna ej voro alldeles tillförlitliga, att kartorna saknade uppgifter om fallens höjd och att jordägarnas samtycke eller villighet att göra dagsverken icke inhämtats. Nylander ansåg en förbindelse mellan Saima och Päijänne farlig, enär Ryssland innehade Nyslott och Willmanstrand och där kunde ha galérer. Hagert genmälte, att detta just vore ett skäl att bygga kanalen, så att även Sverige vore i tillfälle att med en flotta betäcka Savolaks.

---

[1] K. E. K. dep. prot. 9 mars 1747.

[2] F. D. prot. 9 mars 1747.

[3] Tydligen avses baron Claës Armfelt.

[4] Pazelius var då ännu icke ledamot av F. D. Se II sid. 7.

Vid »öpningen» kunde en mindre fästning byggas, som dessutom skulle skydda Tavastland. Lantingshusen tillade, att detta vore det enda sättet att skydda Savolaks; dessutom bibehölls därigenom handeln för de svenska städerna. Under ett krig hade man samma medel till försvar som fienden till anfall. Enhälligt beslöts att meddela sekreta utskottet, att en kanal mellan Saima och Päijänne vore nyttig och nödvändig såväl för handeln som för försvaret [1]. Senare önskade finska deputationen ytterligare ett gemensamt sammanträde [2]. Men enär kammar-, ekonomie- och kommersdeputationen redan bifallit sitt kammarutskotts yttrande, som ej överensstämde med finska deputationens, »ty blef härmed tillsvidare differerat» [3]. Då något utlåtande från denna deputation ej vidare avhördes, beslöt finska deputationen att avsända betänkandet i eget namn [4].

Betänkandet [5] inleddes av en lång historik över frågans tidigare öde. Därefter framhölls kartornas och beskrivningarnas bristfällighet samt hurusom anläggandet av köpingar och städer, innan farleden vore färdig, endast skulle skada. Utom de av ständerna förut beslutna farlederna mellan Päijänne och Tavastehus vattnen

---

[1] F. D. prot. 12 mars 1747.

[2] Prot. utdr. skall vara dat. 28 maj, men i F. D:s prot. nämnes ingenting därom. Se K. E. K. dep. prot. 29 maj 1747.

[3] K. E. K. dep. prot. 29 maj 1747. Jag har ej lyckats finna något godkännande av utskottets yttrande i prot. 9 mars—29 maj, ej heller har jag lyckats anträffa något betänkande om denna sak bland K. E. K. dep. akter.

[4] F. D. prot. 13 juli 1747.

[5] F. D. bet. av 13 juli 1747.

till Tammerfors och Björneborg och någon av städerna i Nyland föreslog deputationen en förbindelse mellan Saima och Päijänne. Innan man skred till planernas förverkligande borde noggranna undersökningar och avmätningar verkställas och alla vederbörande höras, särskilt huruvida de voro villiga att bidraga med dagsverken eller penningar. Då lantmätarna voro upptagna av andra sysslor, borde några erfarna ingeniörer jämte en eller annan av de närmast till hands varande fortifikationsofficerarna under generalguvernörens inseende anställa undersökningen, vartill anslag borde beviljas ur extra utgiftsmedlen.

Ständerna biföllo till förslaget [1]. Rådet beslöt, att sedan de föreslagna förbindelserna uppmätts och kartlagts genom Rosens försorg, Polheim skulle få i uppdrag att göra upp planer och kostnadsförslag. Därefter skulle man fatta beslut, huruvida arbetet omedelbart skulle påbegynnas eller om man skulle vänta tills landet vore befäst. Slutligen skulle borgerskapet och andra vederbörande höras [2].

Frågan om durchfarterna hade sålunda icke gjort stora framsteg. Den kritik Forstéens förslag underkastats av Hagert, Trapp o. a. var visserligen i hög grad påverkad av konkurrensavund, vilken t. o. m. förmådde deputationen, som eljes ej var synnerligen mån om att tillvarataga Stockholms intressen, att vädja till denna

---

[1] R. o. A. prot. 21 aug. 1747 (XVI s. 407); prästest. prot. 3 dec.; borgarst. prot. 14 okt.; bondest. prot. 19 aug. o. 7 dec. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747.

[2] Rådets resol. av 10 maj 1748 antecknad å ständernas brev av ovannämnda datum.

stads fruktan att de föreslagna åtgärderna, särskilt anläggningen av nya städer, skulle menligt inverka på dess tillförsel. Det förefaller mig dock som om särskilt Hagerts anmärkningar i många avseenden varit berättigade [1]. En del av den föreslagna durchfarten hade säkerligen redan på denna tid kunnat byggas och hade tvivelsutan varit till stor båtnad för det inre landet. Men penningbristen, vilken omintetgjort så många andra av tidens planer, hängde som en black om foten och var säkerligen främsta orsaken till att även denna plan förföll. Emellertid har programmet som bekant i våra dagar delvis förverkligats främst genom kanalerna vid Lembois, Valkiakoski och Vesijärvi, vilka dock ej hava tillnärmelsevis samma betydelse i våra dagar, då järnvägarna underlättat kommunikationerna, som de skulle haft på ifrågavarande tid.

Deputationens avvisande ståndpunkt i fråga om anläggandet av nya städer, innan de projekterade kanalerna byggts, synes med hänsyn till de erfarenheter man gjort med Tavastehus varit ganska välmotiverade. Borgarna leddes därvid naturligtvis främst av fruktan för konkurrens i sin handel, men deputationens övriga ledamöter

---

[1] För en bestämd uppskattning av de uppgjorda förslagens värde vore en noggrann av fackmän verkställd granskning av planer och kartor nödig. Utan en sådan undersökning kan man ej heller bestämt uttala sig i frågan, huruvida professor Hasselbom var kompetent för det uppdrag, som anförtrotts honom. W a l l i n i *Tampereen kaupungin historia* I s. 69 söker göra gällande, att Hasselbom orättvist underskattats, men det ogynnsamma omdöme finska deputationens ledamöter, som dock hade större förutsättningar än andra riksdagsfullmäktige att med sakkunskap kunna yttra sig därom, fällde om hans projekt, bör dock kunna tillmätas en viss betydelse.

voro tydligen påverkade av sin utpräglat jordbruksvänliga ståndpunkt. De befarade uppkomsten av en ännu kännbarare folkbrist genom inflyttning till de nya städerna.

Även några andra frågor rörande samfärdsmedlen förehades av deputationen. De voro emellertid av underordnad betydelse och endast ringa uppmärksamhet ägnades dem. Flänki hade i ett memorial klagat över, att postbönderna vid Paldamo och Uleå träsk icke hade större förmåner än andra postförare, ehuru de hade att färdas 4 mil på en farlig sjöväg, medan andra ofta ej hade mera än 2 mil landväg [1]. Deputationen beslöt remittera ärendet till kanslikollegiet med anhållan, att postbönderna måtte understödas [2]. För att förbättra postgången i allmänhet beslöt deputationen föreslå, att sekreta utskottet måtte uppmana kanslikollegiet att inrätta flere postkontor, ty såsom det nu var kunde de ligga ända till 20 mil från varandra. Korrespondensen skulle genom större snabbhet och säkerhet vid postens befordran ökas, och kronans inkomster bleve då större [3]. Utskottet uppmanade i anledning därav i brev till nämnda kollegium K. M:t att vidtaga de åtgärder, som kunde anses vara nyttiga. Även om de icke komme att öka kronans inkomster, borde åtminstone genom dem utgifterna icke stegras [4].

Riksdagsmannan Matts Antila åter ansökte i ett memorial å den österbottniska allmogens vägnar, att en föreslagen landsväg mellan Savolaks och Uleå stad ej måtte anläggas, emedan i fall detta skedde Öster-

---

[1] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. prot. 23 maj 1747.

[3] F. D. prot. 17 juni 1747.

[4] S. U. brev n:o 34. Tom II av d. 7 dec. 1747, i rådet 31 dec. 1747.

botten under ett krig kunde bliva utsatt för anfall, såvida ej samtidigt fästningsverk anlades vid gränsen [1]. Ärendet remitterades till sekreta utskottets defensionsdeputation [2].

I fråga om kustfarledernas utpegling hade deputationen uttalat sig i sitt stora betänkande [3].

* * *

Kammar- och kommerskollegierna hade i § 26 av sin riksdagsrelation redogjort för de åtgärder, som vidtagits till lurendrejeriets förhindrande, samt omnämnt förbudet att utföra kopparplåtar vid seglation förbi främmande kuster. Deputationen hade därom intet att anmärka [4].

I samma riksdagsrelation omnämndes även förbudet att från Sverige till Finland utföra myntplåtar. Deputationen fann detta förbud vara till skada för Finland, som därigenom gick miste om förmånen av myntets rörelse [5]. Vid ett annat sammanträde föreslog Browallius, att sekreta utskottet skulle uppmanas att föranstalta om, att de små bankotransportsedlarna, därest de ännu komme att utgivas, måtte förses med dalertalet tryckt på finska. I anledning härav påpekade flere ledamöter, att Finland lidit stor skada av att plåtar ej fått ditföras, men att det i stället överhopats av sedlar, som allmogen ej förstod sig på, varför den ofta blev bedragen. Dessutom hade

[1] Memorialet finnes ej bland handlingarna.
[2] F. D. prot. 12 febr. 1747.
[3] F. D. prot. 24 apr. 1747. Se II s. 230.
[4] F. D. prot. 5 o. 7 jan., 11 apr. 1747.
[5] F. D. prot. 7 jan. 1747.

många uppbördsmän befallning att icke mottaga sedlar. Bäst vore, om förbudet mot plåtars överförande upphävdes och Finland finge tillräckligt skiljemynt. Beslut i denna fråga skulle fattas, sedan Mollin inkommit med memorial i saken [1]. Något sådant avhördes ej, men ärendet återupptogs likväl senare. Det ifrågavarande förbudet hade varit rådande under två år, och uppgavs orsaken vara fruktan, att plåtarna skulle föras till Ryssland. Deputationen beslöt likväl att genom protokollsutdrag till sekreta utskottet föreslå, att mera skiljemynt måtte myntas och utom de gängse sorterna även 4 och 8 öres smt borde präglas, att bankotransportsedlarna finge dalertalet tryckt på finska samt slutligen att finnarna vid banken finge inväxla så mycket kopparskiljemynt de önskade [2].

Utskottet fann [3], att det för invånarna kunde vara likgiltigt, om de fingo större eller mindre slantar, allenast en tillräcklig mängd sådana anskaffades, vartill anstalter redan vidtagits. Det vore betänkligt att slå större än de redan brukliga slantarna av 1 och 2 öre smt., emedan det var stridande mot ändamålet med denna myntsort, som endast var avsedd att användas som smärre skiljemynt. Dessutom skulle förfärdigandet av sådana slantar fordra nya anordningar vid Avestads myntverk.

Beträffande summornas tryckning även på finska hade utskottet redan ansett för nyttigt och nödigt, att de små sedlarna av 6, 9 och 12 d. kmt hädanefter måtte förses med finsk påskrift och fann det även kunna ske med

---

[1] F. D. prot. 28 jan. 1747.

[2] F. D. prot. 11 apr. 1747.

[3] F. D. handl. n:o 97. Dat. 3 juni 1747. Inl. o. uppl. 3 juli 1747.

de större om 24 och 36 daler. Men på de ännu större, där summorna på grund av deras olikhet nödvändigt måste skrivas, lät det sig icke göra. Vad slutligen det tredje förslaget vidkom, så var det icke möjligt för banken att åstadkomma så mycket skiljemynt, som i förstone äskades; dock skulle banken så långt förrådet någonsin tillät, söka gå envar till handa. En god början var gjord med de 30 fjärdingar [1] slantar, som generalguvernör v. Rosen tagit med sig förutom vad banken fjärdingstals utgivit till åtskilliga andra [2]. Ärendet föranledde sedermera icke någon åtgärd från deputationens sida [3].

* * *

Huru obetydlig industrin i Finland var, belyses av det ringa antal ärenden rörande denna näringsgren, som deputationen hade att handlägga. Icke mindre än tre av dessa ärenden voro föranledda av tvistigheter mellan järnbruken och den kringboende allmogen rörande kolleveranserna.

---

[1] En fjärding slantar = 300 daler; se följande not.

[2] S. U. brev d. 23 juni 1747. Tom I n:o 95. Civilexp. reg. 18 aug. 1747. Utskottet avslog anhållan att sjöledes få föra skiljemynt och plåtar till Finland och Norrbotten. Följande år kunde mera fås, enär en stark myntning pågick. Dessutom bleve de nya sedlarna sannolikt begärligare i Finland på grund av att summan trycktes även på finska. S. U. brev d. 6 okt. 1747. Tom I n:o 132. Civilexp. reg. 24 okt. 1747. På Wredes anhållan skulle 6 000 d. smt eller 20 fjärdingar slantar sändas till hans hövdingedöme.

S. U. brev. d. 10 dec. 1747. Tom II n:o 53. Civilexp. reg. 3 febr. 1748, betonar att även under 1748 en starkare myntning var nödig.

[3] F. D. prot. 3 juli 1747.

Från allmänna besvärsdeputationen hade § 64 av allmogens allmänna besvär, där Wörå och Nykarleby socknemän beklaga sig över, att de nödgats kola till Kimo[1] bruk till ett visst pris såsom villkor för att de skulle erhålla rätt att bränna tjära, remitterats till finska deputationen. Ärendet kommunicerades med bergskollegiet.[2] Följande dag infann sig riksdagsfullmäktigen för Österbottens regemente kapten G. Chr. von Ganschou och anhöll, att allmogen i nämnda socknar måtte befrias från skyldigheten att kola till ett bestämt pris, enär den därvid förtjänade för litet. Då regementet berodde av allmogens välstånd, förbehöll han sig rätt att, ifall ansökningen ej bifölls, på annat sätt få ersättning för regementets förluster. Därefter upplästes greve Creutz' resolution av den 11 juli 1746 angående kolandet, där han förbjöd tjärbränning inom 2 mils omkrets kring bruket och påbjöd kolandet för 2 d. 4 öre — 2 d. 12 öre stigen beroende på avståndet [3]. Flere ledamöter påpekade, huru obilligt det vore att tvinga allmogen att kola och därtill ännu till ett visst pris. Hästsko uppläste resolutionen på allmogens allmänna besvär av år 1739 § 29 [4], där sådana »egenwäldigheter» ogillades [5]. Bergskollegiet hade anslutit sig till landshövdingens ovannämnda utslag, enär tjärbränningen förödde skogen,

---

[1] Kimo bruk ligger i Kimo by vid Oravais å i Wörå socken i Österbotten.

[2] F. D. prot. 27 jan. 1747.

[3] F. D. handl. n:o 85. Bilagan.

[4] Modée II s. 1402. I resolutionen säges: »blifwandes denne Allmoge tillåtit, at, sedan de sine Skatte-kål behörigen utgiordt, sälja det öfriga til hwilken de wilja, och dem lägligast faller: doch at wederbörandes Privilegier och rättigheter aldeles okränckte bibehållas».

[5] F. D. prot. 28 jan. 1747.

medan till kolning dåliga träd och skatar kunde tagas. Det utsatta priset fann kollegiet ej så lågt, att icke allmogen därvid hade sin utkomst [1]. Deputationen beslöt att taga del av brukets privilegier, innan beslut fattades [2]. Då ärendet företogs till slutligt avgörande, upplästes följande akter: § 64 av allmogens besvär, landshövdingens utslag av 1746, bergskollegiets utlåtande, privilegiet för bruksförvaltaren Heike av den 5 maj 1703 innehållande rättighet att flytta en masugn från Orisberg i Storkyro till Kimo i Wörå och bergmästaren Daniel Starmans protokoll av den 30 juli 1701 över den därförut hållna undersökningen. Deputationen fann härav, att allmogen ej åtagit sig någon kolning. Myndigheterna hade likväl ansett, att då det fanns myeket kolskog, men endast litet tjärskog, och allmogen förstod att kola, den borde åläggas att kola till ett pris av 4 1/2 eller 5 mark kmt lästen [3]. Deputationen fann landshövdingens påbud vara obilligt och anslöt sig till resolutionen av 1739 [4]. Ständerna biträdde deputationens åsikt [5]. Regeringen upphävde i anledning därav kolningsskyldigheten och påbjöd utarbetande av en ny taxa för kolningen [6].

---

[1] F. D. handl. n:o 85. Dat. Sthm 27 febr. 1747. Inl. 11 mars, uppl. 2 apr., avgj. 28 maj 1747.

[2] F. D. prot. 2 apr. 1747.

[3] Således 1 d. 4 öre eller 1 d. 8 öre kmt.

[4] F. D. prot. 28 maj 1747. Bet. dat. 29 maj s. å.

[5] R. o. A. prot. 7 dec. 1747 (XVII s. 216); prästest. prot. 9 dec.; borgarst. prot. 3 dec.; bondest. prot. 10 jan., 6 juli, 5 o. 19 aug. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747.

[6] Civilexp. reg. 14 jan. 1748.

Över kolningsskyldigheten till Kauttua bruk inlämnades flere besvär. Landbönderna i Kauttua by i Eura socken Thomas Lampu och Jacob Ahri besvärade sig genom Jacob Aspman över att brukets ägare Parmen Tim pålagt dem körslor och kolning och slutligen fördrivit dem från hemmanet [1]. Men då detta var ett tilldelningshemman under Tims rusthåll och han av kammarkollegiet fått skattebrev därå, kunde deputationen enligt sin instruktion ej befatta sig med ärendet [2].

Emellertid inlämnade riksdagsmannen Erik Mattsson å Eura sockens vägnar ett memorial med besvär över skyldigheten att tillverka kol till visst pris till Kauttua bruk [3]. På notarien Magnus Linders anhållan kommunicerades ärendet med bergskollegiet [4]. Sedan kollegiets utlåtande [5], där böndernas anhållan avstyrktes, anlänt och jämte bifogade handlingar upplästs, fann deputationen, att de bönder, som innehade kronohemman, ej kunde undandraga sig kolandet, i synnerhet som skogen var kronans. Men enär alla förnödenheter för allmogen stigit i pris och K. M:t genom brev av 1739 uppmanat bergskollegiet att tillse, att bruksägarna ej höjde järnpriset, ansåg deputationen, att landshövdingen och bergmästaren borde undersöka, om allmogen kunde hava sin skäliga utkomst av det utsatta priset och om bruksägarna höjt järnpriset för allmogen, samt därefter

---

[1] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. prot. 23 febr. 1747.

[3] F. D. prot. 23 febr. 1747. Se II s. 285.

[4] F. D. prot. 7 mars 1747.

[5] F. D. handl. n:o 92. Dat. Sthm 27 maj 1747. Inl. 8 juni, uppl. o. avgj. 9 juni 1747.

fastställa en viss ordning för bruket och allmogen på järn och kol, dock utan tvång för allmogen [1]. Ständerna hunno ej slutbehandla ärendet vid 1747 års riksdag. Först 1756 godkändes deputationens förslag [2].

Samme Erik Mattsson inlämnade även ett memorial, där han klagade över, att landshövdingen ålagt Letala, Pyhämaa och Nykyrka socknar kolningsskyldighet till Pyrris bruk [3] samt över att de vid detta bruk byggda fördämningarna skadade böndernas åkrar och ängar. Antingen borde bruket upphävas eller ock dammarna inrättas så, att de icke åstadkommo skada samt bruket åläggas att kola med egna kolare [4]. Även vice borgmästaren Humble inlämnade ett memorial, där han å Nystads vägnar klagade över bruket och påstod att staden ginge under, om bruket kom till stånd [5]. Då ärendet förehades, ansåg Ehrenspetz, att en remiss till kollegierna vore tidsödande, varför man kunde nöja sig med att höra landshövding Ehrenmalm över den olagliga åtgärden att påbjuda kolning. Hästsko var av samma åsikt, men Hagert ansåg nödigt att gå den lagliga vägen och

---

[1] F. D. prot. 9 juni 1747. Bet. dat. 12 juni s. å.

[2] I Exp. dep. prot. 13 apr. 1748 finnes antecknat att ärendet endast förehafts av bondest., som bifallit 1 juli 1747 (i koncepten i senare delen av bandet s. 334). — R. St. brev 25 maj 1756 n:o 46, i rådet 15 juni 1756. En undersökning anställdes år 1758 och priset fastställdes då till 3 d. kmt lästen, men allmogen förblev obenägen för kolning. Se Tekla Hultin: *Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland under svenska tiden* I s. 155.

[3] Bruket ligger på Pyrris hemmans mark i Männäis by i Nykyrka, en mil från Nystad.

[4] Se II s. 286.

[5] Se II s. 286.

remittera ärendet till kammar-, bergs- och kommerskollegierna, som sedan ägde höra landshövding och bruksägare.[1] I sitt svar framhöllo kollegierna bland annat, att de i likhet med landshövdingen och brukets ägare agenten Nordencrantz icke ansågo angelägenheten vara en riksdagssak, som kunde av deputationen upptagas.[2] Deputationen var emellertid av annan åsikt. Enligt förordningen av den 4 aug. 1727 kunde det, som angick ett stånds, ett landskaps eller en menighets intresse, upptagas i allmänna besvär, och enligt sin instruktion skulle deputationen upptaga ekonomiska angelägenheter från Finland. Slutligen hade saken även omnämnts i landshövdingens riksdagsrelation. Kollegierna och landshövdingen hade ansett, att staden, landet och bruket kunde existera samtidigt. Men deputationen menade, att brist på manshjälp vore rådande i trakten och tjänlig skog likaledes saknades. Genom brukets anläggande skulle tillverkningen och exporten av träkärl lida. Därtill kom, att överenskommelsen med allmogen påstods vara oriktig. Bergskollegiet torde hava givit tillstånd med tanke på de skogar Nordencrantz själv ägde, dem han dock sedermera delvis sålt. I fråga om uppdämningen åter, hade dess möjlighet av landshövdingen endast förnekats under förutsättning, att masugnsarbetet började sedan vårfloden var förbi. Slutligen hade vid den av Ehrenmalm anställda besiktningen intet ombud för Nystad varit närvarande. Deputationen ansåg därför, att ny undersökning borde

---

[1] F. D. prot. 20 febr. 1747.

[2] F. D. handl. n:o 101. Dat. Sthm 30 juni 1747. Inl. 11 juli, uppl. 13 juli, kommunicerats med riksd. fullm. 16 juli 1747.

anställas, varvid alla vederbörande skulle höras. Till dess skulle masugnsbygget, vid 1 000 d. smt:s vite, icke få fortsättas. Allmogen borde, tills undersökningen skett, vara fri från ved- och kolleveranser. Ett betänkande härom skulle uppsättas till riksdagen [1].

Några dagar senare bad agenten Nordencrantz att få tillägga några ord till den förklaring han avgivit. Han framhöll, att han ägde Ortala kronobruk [2], som tog sitt tackjärn från Cornæs masugn. Malmen till denna ugn hämtades från de s. k. Lappgruvorna [3], dem han ägde. Nu hade emellertid gruvorna börjat bliva vattensjuka, och den ström, som hittills drivit blåsningen i Cornæs ugn, måste användas till pumpverket. Därför var det nödvändigt att bygga en ny masugn. För detta ändamål hade han köpt Pyrris hemman av handelsman Hierpe, som där ämnat upprätta ett järnverk. Han sade sig redan hava nedlagt 80 000 d. kmt på företaget, som var nödvändigt, om ej Ortala bruk skulle gå under, i vilken händelse kronan ginge miste om 12 000 d. kmt i årlig inkomst. Nystads privilegier borde väl icke hindra uppkomsten av en nyttig näring. Han förnekade, att dammbyggnaden kunde vålla någon skada och framhöll, att de klagande suttit tysta i 6 år. Han förklarade sig villig att gå in på en förnyad undersökning, om de klagande ställde borgen för den skada, de hinder och omkostnader han haft vid detta verk. Slutligen inlämnade han ytterligare ett antal resolutioner och undersök-

---

[1] F. D. prot. 20 juli 1747. Ärendet förehades även 13 juli s. å.

[2] Bruket ligger i Väddö socken i Stockholms län.

[3] Gruvorna voro belägna i Roslagen.

ningsinstrument rörande nämnda bruk [1]. Deputationen gav Silfwersparre i uppdrag att genomgå dessa handlingar [2]. Vid följande sammanträde meddelade han emellertid, att han ej lyckats finna några nya synpunkter. Ingenting hade funnits nämnt om sammanhanget mellan bruken. Han trodde ej, att Ortala kunde vara så beroende av Pyrris, som det påståtts. Nordencrantz infann sig åter och tillade, sedan han hört protokollet, att han endast kunde gå in på en undersökning av de speciella anmärkningar, som framställts, men icke angående själva privilegiet [3].

I det långa betänkandet anfördes såväl landshövdingens som Nordencrantz' förklaringar. Den förre hade anfört, att han låtit uppmäta den omtalade fördämningen samt att vårfloden 1745 varit ovanligt hög. I fråga om den överklagade ved- och kolleveransen påpekade han, att veden var en utmätning för erhållet förskott och att bruket nödvändigt behövde kol. Han sade sig hava varit mycket varsam vid leveransens påläggande. Vad åter Nystads klagan vidkom, ansåg han, att dess export ej skulle lida, enär till kolningen den sämsta skogen användes. Nordencrantz åter hade sagt sig icke veta av priset på stavrumsveden, ej heller var det honom bekant att den fått förruttna. Kolningen hade bönderna frivilligt gått in på i stället för de 7 000 lass ved till ½ d. lasset, som de åtagit sig att leverera. Han trodde nog, att skogen skulle räcka till. I Roslagen t. ex. kolades årligen 200 000 läster och höggos 50 000 stavrum ved. Det i trakten av Nystad

---

[1] Dessa handlingar finnas ej bland F. D:s akter.

[2] F. D. prot. 29 juli 1747.

[3] F. D. prot. 6 aug. 1747.

brukliga läkterhygget ansåg han emellertid vara skadligt. Han hoppades, att de fullmäktige skulle återtaga sin ansökan, ty eljes ville han bevisa, att allmogens fullmäktige blivit eggade att göra denna ansökan och att Nystad aldrig drivit någon rätt borgerlig näring, utan endast förött landet. Slutligen omnämnde han, att allmogen genom bruket kunde förtjäna 30 000 d. kmt årligen och att han med svenskt folk låtit upptaga 8 ödeshemman. Deputationen hänvisade för egen del till kommerskollegiets uttalande, att skattebönder ej kunde tvingas att kola och vidhöll sina i protokollet av den 20 juli framställda åsikter. Den ansåg sig vara befogad att upptaga ärendet samt förordade anställandet av en ny undersökning[1]. Ständerna förkastade likväl på prästeståndets förslag de klagandes ansökan och uppmanade dem att klaga på vederbörlig ort[2].

Av redogörelsen för dessa tre ärenden framgår, att deputationen, även när det gällde en konflikt mellan tidens skötebarn, industrin, och jordbruket, var mån om att bevaka jordbrukets intressen och i görligaste grad försöka skydda allmogen för övergrepp från bruksägarnas sida.

---

[1] F. D. bet. dat. 21 juli 1747.

[2] R. o. A. prot. 11 dec. 1747 (XVII s. 312); prästest. prot. 21 okt.; borgarst. prot. 13 dec.; bondest. prot. 30 sept. 1747. R. St. brev 14 dec. 1747. Civilexp. reg. 1 mars 1748. Ärendet återupptogs sedan vid en lång följd av riksdagar. Se Tekla Hultin: *Historiska upplysningar om bergshandteringen i Finland* s. 168 ff. I nysseiterade arbete s. 174 säger förf. att ständerna ej hunno taga ärendet till omprövning. Såsom av ovanstående framgår är detta emellertid ett misstag. Den av henne åberopade kungliga resolutionen av 1 mars 1748 konfirmerar endast ständernas beslut.

Återstår ännu tvenne små industriella ärenden. Löjtnant Eneskiölds änka hade i ett memorial anhållit om ett förlag av 1 200 d. smt till anläggande av ett siden- och linnetryckeri i Åbo [1]. Deputationen fann, att ehuru i Helsingfors redan förut fanns ett linnetryckeri, skäl likväl förelågo att understöda det nya företaget, som kunde vara till nytta för inbyggarna i övre Finland, varjämte linet därigenom kunde förädlas. Memorialet kommunicerades handels- och manufakturdeputationen med anhållan att den ville understöda ansökningen [2]. I ett protokollsutdrag förklarade sig emellertid bemälda deputation icke kunna bifalla, emedan fru Eneskiöld ej ställt borgen och några handlande i Åbo hade för avsikt att på egen bekostnad ställa upp ett linnetryckeri [3]. Finska deputationen uppmanade fru Eneskiöld att under sådana omständigheter inrätta enbart ett sidentryckeri, och att inlämna en ansökning därom, ifall hon kunde ställa borgen för sig [4]. Hon inlämnade även en sådan anhållan, som med deputationens rekommendation sändes till sekreta handels- och manufakturdeputationen [5], men där tyckes ärendet icke blivit avgjort [6]. Fru Eneskiöld kunde sålunda ej förverkliga sina planer.

Bättre framgång torde ej heller Johan Henric Berch haft, ehuru Ehrenmalm använde sitt inflytande till hans

[1] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. prot. 3 apr. 1747.

[3] F. D. handl. n:o 57. Dat. 11 apr. 1747. Inl. 17 apr., uppl. 27 apr. 1747.

[4] F. D. prot. 27 apr. 1747.

[5] F. D. prot. 7 maj 1747.

[6] Bland S. H. M. dep. akter återfinnas endast tvenne intyg om hennes kompetens bland oavgjorda ärenden under n:o 241.

förmån. Denne inlämnade ett memorial, där han anhöll om hjälp för ovannämnda Berch att inrätta en sidenfabrik i Åbo [1]. Ehrenmalm, som personligen framlämnade sitt memorial, omnämnde, att sökanden under tvenne år arbetat i Peyrons sidenfabrik i Stockholm och önskade erhålla ett förskott av 150 skålp. silke och 4 000 d. kmt. Deputationen biföll, enär i Finland någon sådan fabrik icke fanns och det vore billigt, att Finland, som haft föga del av landshjälpen och manufakturfonden, till vilka det dock betalat dryga summor, finge någon del därav. Ärendet skulle kommuniceras sekreta handels- och manufakturdeputationen [2]. Denna deputation remitterade det till kommerskollegiet att efter överläggning med manufakturkontoret avgöras, så att rikets bästa tillgodosågs [3].

Bonden Johan Jöransson Melkola från Koskis kapell i Lampis inlämnade ett memorial, där han omnämnde, att han på 5 ställen i landet funnit malmer [4] på vilka han även uppvisade några prov. Han anhöll om deputationens förord att återfå sitt hemman med bergsprivilegier, från vilket han med orätt blivit skild. Därutöver anhöll han att erhålla hittarlön för de funna malmstrecken och bergletarsysslan. Bergmästaren Magnus Linder, som uppkallats, nämnde, att Jöransson för ett av fynden, som dock endast innehöll koppar, av intressenterna erhållit 700 d. kmt och av bergskollegiet en silverbägare. Till malmletare var mannen alldeles oduglig, enär han ej kunde skilja malmerna eller prova deras halt, men för-

---

[1] Se II s. 287.

[2] F. D. prot. 2 maj 1747.

[3] S. H. M. dep. prot. 7 nov. 1747.

[4] Se II s. 287.

övrigt var han flitig och duglig, varför han borde erhålla någon belöning [1]. Ärendet var före ytterligare 3 gånger [2]. Deputationen fann, att Jöransson efter skedd undersökning borde erhålla hittarlön för malmfynden. Vad bergletarsysslan vidkom, borde han vända sig till bergskollegiet. I fråga om det avhänta knektehemkallshemmanet borde han avvakta K. M:ts utslag. Då han emellertid var fattig och hans närvaro i Stockholm nödig, ville deputationen rekommendera honom till understöd.

Deputationen hade som nämnts i sitt stora betänkande yrkat på, att flere bergskommissarier och malmletare skulle anställas i landet [3]. Särskilt trodde den sig hava skäl att förmoda, att i Österbotten malmfyndigheter kunde förekomma. [4]

* * *

Rörande nödvändigheten att ordna landets försvar på ett tillfredsställande sätt [5] hade deputationen uttalat sig i sitt stora betänkande, men den beslöt att därutöver sända ett protokollsutdrag i frågan till defensionsdeputationen [6]. I detta framhölls, att i Kymmene-

[1] F. D. prot. 3 juli 1747.

[2] F. D. prot. 4, 7 o. 20 juli 1747.

[3] Se II s. 223.

[4] F. D. prot. 6 maj 1747.

[5] Se II s. 196. Jmfr även II s. 287. I ett memorial till S. U. dat. 6 nov. 1746 föreslår A. H. Ramsay, att man med Ryssland borde inleda underhandlingar om att återköpa det i freden i Åbo förlorade och därvid lova evig fred och att ej ingå för Ryssland skadliga förbund. På mem. finnes ingen resolution antecknad. S. U. handl. 1746—47. Bunt N:o 17. Även Ehrenmalm hade antytt en liknande åtgärd. Jmfr II s. 288.

[6] F. D. prot. 18 apr. 1747.

gårds län och i Österbotten och särskilt vid Uleå, där många vägar från Ryssland sammanstötte, fästningsverk borde anläggas. Även borde i Finland en galérstation inrättas, ty Stockholm vore ju långt avlägset och det blev dyrt att transportera besättningen dit. Vid den projekterade durchfarten Saima—Päijänne borde en liten fästning och några galérer finnas, enär även Ryssland hade sådana vid Villmanstrand och Nyslott. Sekreta utskottet hade redan tidigare varit betänkt på liknande åtgärder[1].

Slutligen böra ännu några små ärenden, som i deputationen förehades, i korthet beröras. Samuel Forséens änka anhöll, att ständerna skulle uppmana Åbo hovrätt att påskynda granskningen av den finska översättningen av 1734 års lag[2]. Deputationen uppmanade henne att vända sig till K. M:t och ville rekommendera henne i bästa måtto[3].

I ett memorial besvärade sig biskop Nylander, prostarna Lauræus och Tackou, borgmästar Mollin samt Henric Mollenius över, att »den substitut», som translatorn av finska språket nu betjänade sig av, ej kunde ordentligt finska och föreslogo i hans ställe auskultanten vid Svea hovrätt Samuel Sahlin[4]. Deputationen remitterade ärendet till kanslikollegiet, som skulle besörja saken[5].

---

[1] S. U. brev 18 mars 1747, i rådet 8 apr. 1747. Vid konungens resa borde en plats för en gränsfästning, en place d'armes, och en fästning till stöd för flottan utses.

[2] Se II s. 291.

[3] F. D. prot. 27 apr. 1747.

[4] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[5] F. D. prot. 3 apr. 1747.

Jacob Pålsson, Matts Antila, Per Persson, Henrik Mollenius och Benjamin Busk anhöllo i ett memorial, att kammarförvanten vid tredje provins- eller finska kontoret Joseph Enequist måtte befordras till kamrerare och kontoret delas mellan honom och kamrer Iggström, så att den förre skötte de tre finska hövdingedömena, den senare det fjärde jämte de bägge norrländska länen. Då kunde ärenderna gå snabbare[1]. Deputationen beslöt kommunicera ärendet med kammarkollegiet[2]. Senare påpekade Löfwenskiöld, att han önskade uttala sig i frågan, innan betänkandet uppsattes, men hade kollegiet ännu icke insänt sitt utlåtande[3]. Något sådant anlände ej heller senare, och frågan fick förfalla.

Organisten vid Åbo domkyrka Carl Lenning hade anhållit att få en lön motsvarande en exercitiemästares vid akademin, enär han exekverade musik vid högtidliga tillfällen och undervisade studenter i musik. Ansökningen hade förordats av akademins kansler Tessin. Deputationen föreslog att musikdirektören vid Åbo akademi skulle få samma lön som hans ämbetsbröder i Upsala och Lund, nämligen 300 d. smt årligen. Hälften kunde tagas av extra utgiftsmedlen, resten tilldelas genom den s. k. socknegången av ännu oindelta socknar i Åbo stift[4]. Ständerna biföllo förslaget[5].

---

[1] Memorialet finnes ej bland handlingarna.

[2] F. D. prot. 25 maj 1747.

[3] F. D. prot. 29 juli 1747.

[4] F. D. bet. 15 sept. 1747. Bet. finnes ej bl. dep. akter utan är återgivet enligt R. o. A. prot.

[5] R. o. A. prot. 21 okt. 1747 (XVI s. 610); prästest. prot. 17 sept.; borgarst. prot. 9 okt.; bondest. prot. 7 okt. 1747. R. St. brev 22 okt. 1747. Civilexp. reg. 27 okt. s. å.

Deputationen hade för avsikt att yttra sig om de ärenden rörande kammar- och hushållningsmål i Finland som kunde anförtros åt generalguvernörens omsorg, varför Myrin fick i uppdrag att taga del av dennes instruktion[1]. Den avsedda förteckningen tyckes ej blivit utarbetad, utan deputationen nöjde sig med att vid särskilda ärenden uttala önskningsmålet att generalguvernören skulle övervaka åtgärdernas verkställighet.

* * *

Vid de i tredje avsnittet behandlade frågorna, lyckades deputationen i allmänhet ej genomdriva sin mening. Endast tvenne av dess betänkanden blevo av ständerna utan vidare godkända, nämligen de som rörde Kimo bruk och bondeseglationen. I fråga om införsel av tjära till Helsingfors voro ständerna ense med deputationen, men den i samma betänkande påyrkade nedsättningen i tulltaxorna ansågo de sig icke kunna gilla, ej heller kunde de i hela dess utsträckning godkänna förslaget om tullfri import av vissa förnödenheter från Estland och Lifıland. Betänkandet om durchfarten slutbehandlades ej, vilket öde även drabbade betänkandet om Kauttua, medan deputationens förslag rörande Pyrris av ständerna avslogs.

Viktigast voro givetvis frågorna rörande bondeseglationen, stapelrätt för de österbottniska städerna och durchfarten. Bondeseglationen behandlades icke i hela dess vidd i betänkandet, utan endast förslaget, att resolutionen av den 3 mars 1747 skulle få vila, tills saken än en gång hunnit utredas. Men t. o. m. i denna form väckte

---

[1] F. D. prot. 7 apr. 1747.

frågan split inom den eljes så fredliga deputationen och hotade att alldeles spränga densamma. Stapelfrågan, där dock sannolikt större enighet kunnat nås, blev icke av deputationen slutbehandlad, utan fick det förbliva vid det principiella uttalandet i deputationens allmänna betänkande, varvid även det bottniska handelstvånget utdömdes. Durchfartsproblemet kunde, såsom för litet berett, naturligtvis icke lösas, ehuru det tilldrog sig stort intresse.

Man kan även här skönja en strävan att arbeta för hela landets bästa, men de enskilda intressena göra sig dock ofta starkt gällande. Särskilt är detta märkbart vid behandlingen av bondeseglationen och durchfarten. Isynnerhet visa städernas representanter en tämligen ohöljd egoism. Detta låg för övrigt i sakens natur, ty medan de övriga ståndens intressen i dessa frågor något så när sammanföllo, stodo de i strid med borgarståndets, som naturligtvis hårdnackat försvarade sina för det övriga samhället i många avseenden ofördelaktiga privilegier. Varken frågan om bondeseglationen, stapelfrågan eller durchfarten fick vid denna riksdag sin slutliga lösning. Striden om dem hade begynt redan mycket tidigare och avslutades först långt senare. Några direkta följder hade sålunda deputationens insats i dessa frågor icke. Övriga ärenden, som behandlats i detta avsnitt rörde mestadels enstaka städer eller enskilda personer och hade endast ringa bärvidd.

Såsom av den nu avslutade redogörelsen framgår, hade finska deputationen under sin circa 9 månader långa tillvaro utvecklat en omfattande verksamhet. Antalet till densamma inlämnade handlingar kan upp-

skattas till halftannat hundratal och dess expeditioner till över 50, av vilka över 40 voro betänkanden. Till ständerna insändes 41 av dessa betänkanden och av dem biföllos 29 fullständigt och 3 till större eller mindre del, 3 remitterades till K. M:t, 1 till sekreta utskottet, där det lades ad akta, 2 avslogos och 3 slutbehandlades ej.

En överblick av deputationens arbete visar att de viktigaste förslagen, med undantag av dem, som gällde frihetsåren, dels icke slutligt avgjordes av riksdagen, dels åter till följd av penningbrist icke kunde förverkligas. Deputationens betydelse torde därför främst få sökas i, att den kraftigt betonade nödvändigheten av redan tidigare påtänkta reformer samt även i några fall gav uppslag till nya. Den fastslog otvetydigt, att Finland såsom varande ett gränsland och i många avseenden vanlottat, var i behov av särskild omvårdnad. Den framhöll vidare, att jordbruket i Finland måste ställas på bättre fot, för att landet överhuvudtaget skulle kunna gå framåt i odling och välstånd, varjämte den i sådan avsikt framställde en rad vittsyftande reformförslag.

Finska deputationen lämnade sålunda ett betydelsefullt arv åt sina efterträdare vid de följande riksdagarna, som lyckades genomföra mycket av det, som redan nu blivit föreslaget.

Innehållsförteckning.

Rättelser.

Sid. 9 rad 13 upp. efter »27 januari» tillägges: samt efter den 6 augusti.
» 9 » 21 » efter »8 febr» tillägges: samt för den 20 augusti.
» 29 not 3 står: Savolax, läs Savolaks.
» 34 rad 5 ned. står: Jakob, läs: Jacob.
» 63 » 12 upp. » Gertten, läs: v. Gertten.
» 64 » 7 » » Savolax, läs: Savolaks.
» 73 » 4 » » Gertten, läs: v. Gertten.
» 73 » 13 ned. » kammarkollegiets, läs: kammarkollegiernas
» 94 not 2 efter »prot.» tillägges: 11 juni (XVI s. 227).
» 100 rad. 12 upp. efter »skattefrihet» tillägges: på grund av en 1744 timad vådeld.
» 127 » 16 » står: slätta, läs: släta.
» 144 » 4 ned. » studier, läs: uppsatser.
» 178 » 2 upp. » Pippings', läs: Pippings.
» 206 » 13 ned. » underrrätta, läs: underrätta.
» 208 » 14 upp. » hvarigenom, läs: hwarigenom.
» 238 » 8 » efter »omsorg» tillägges: men likväl jordbruket först befordras.
» 329 » 2 » står: »som, läs: som.
» 342 » 15 » » Rosens, läs: v. Rosens.
» 359 » 7 ned. » S. U., läs: [1]) S. U.
» 361 » 9 upp. » frågorna, lyckades, läs: frågorna lyckades.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM AF FINLANDS NATUR OCH FOLK,
UTGIFNA AF FINSKA VETENSKAPS-SOCIETETEN.
H. 74, N:o 2.

\

FÖRHÅLLANDEN OCH SJUKVÅRD
UNDER KRIGET I FINLAND
1788–1790

AV

K. E. LINDÉN



HELSINGFORS 1920
HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI OCH BOKBINDERI AKTIEBOLAG

Till min

bortgångna makas och trogna

medhjälparinnas ljusa minne.

Innehåll.

Konungens brev till Meijerfelt rörande bristernas avhjälpande. 43. Brist även under följande år. 44. Proviantbrist i J. F. Carpelans frikår. 45. S. W. Carpelans klagomål hos konungen. 46. Wredes klagomål hos konungen. 47.

V.

Provianteringssvårigheter. Foder- och penningbrist.

Brödbrist. 50. Fångtransport och proviantbrist. 51. Fältmagasiners inrättande. 52. Brödbakning. 53. Foder- och hästbrist. 54. Platens rörelser hindras (i följd av hästbrist). 56. Penningbristen. 57. v. Döbelns skrivelse till konungen angående officerarnas svåra ställning. 58. Penningbristen inom Södermanlands reg. 59. Ur Silléns dagboksanteckningar. 60. Stora skulder. 61. Krigskassan tom. 62. Privat negociering. 64.

VI.

Klingspors penningbekymmer. Frivilliga bidrag. Svårighet med skiljemyntet.

Kommissariatets skuld och Klingspors förklaring. 65. Klingspor känner sig kränkt av klagoskriften. 66. Ingen förbättring i penningtillgången. 68. Frivilliga bidrag i penningar och natura. 69. Konungens tvenne tacksägelsebrev. 71. Svårigheterna med skiljemynt. 72. Kommissariatet utgiver assignationssedlar. 73. Flygskrifter rörande ställningen i landet. 76. Ur Silléns dagbok. 77.

VII.

Förberedelser för truppernas förläggning i vinterkvarteren och reglemente för desamma.

De flesta finska regementen hemsändas. 80. Dödligheten bland trupperna tilltar. 81. Hertig Karls order. 82. Siegroths kritik av 1788 års kampanj. 84. Konungens order för 1789 års vinterläger. 86. Konungens ord. rörande anfall och försvar 88. Sjukhus inrättas. 89. Nathorst föreslår de sjukas fördelning. 91. Ingen inkvartering i tingshus och gästgivargårdar. 92. Sjuklighet och penningbrist. 94. Dödligheten, ur Södermanlands

VIII.

Bröderna Thomas och Bengt Gustaf Rappholt.

IX.

Fältskärsundervisningen och schismen mellan kirurgiska societeten och Coll. medicum.

X.

Åtgärder för läkares och fältskärers anskaffande. Salomon som 1:ste fältläkare.

XI.

Fältskärsskolan i Åbo.

XII.

Sjukhusen och sjukdomarna i Lovisa. Salomons senare öden.

XIII.

Ur reglementet för arméns sjukhus. Personalen vid desamma. Hygienen. Matordningen. Kosten. Brännvinet.

ring. 210. Brist på kött. 212. Nya sjukhusreglementet och brännvinet. 213. Bröd, dricka och tobak löses med penningar. 214. Vådan av att de sjuka inneha penningar. 215. Brännvinets nödvändighet inom armén. 217. Brännvinets preserverande förmåga. 219. Konungen tar brännvinsfrågan i närmare skärskådande. 220. De kvantiteter brännvin som under krigsåren förbrukats. 221.

XIV.

Sjukhusen i Helsingfors och på andra orter. v. Döbeln.

Sjukhusen i Helsingfors. 223. Stabsadjutanten Sillén. 224. Kostnaderna för arméns sjukhus. 225. Ambulanta lasarettet i Elimä. 226. Visitation av lasarettet i Elimä. 227. Skörbjugg på sjukhuset. 227. Läkare under militär kommando. 228. Resultatet av visitationen. 229. v. Döbeln. 230.

XV.

Sjuktransport.

Klingspor föreslår en förändring av transport- och proviantvagnarna. 235. Order för utrust till slagen vid Uttis malm, Liikala och Svensksund. 237. Nobelschölds anteckningar från striden vid Anjala. 238.

XVI.

Förhållandena på Sveaborg och Svartholm.

Maligne febern på Sveaborg. 241. Coll. med. upplyser konungen om sanitära missförhållanden på Sveaborg. 242. Coll. avspisas med ett onådigt svar. 242. Salomon uppställer sjukhusen på Sveaborg. 243. Sillén och Ankarsvärd; förhållandena efter slaget vid Hogland. 243. Klagomål över sjukvården. 244. Wickmans brev till Abr. Bäck. 245. Läkarna på Sveaborg. 248. Spisordningen på Sveaborg. 249. Sjukligheten stor, konungens skrivelse. 250. Meijerfelts svarsskrivelse till konungen. 251. Brist på fältskärer, sjukhusen överfulla. 253. Fästningen och flottans försvar försummats. 252. Bristfälligt i alla avseenden. 253. Mannerskantz' brev rörande kanonernas bortförande. 254. Svartholm. 255.

XVII.

Provincialläkarn C. H. Cargers åtgöranden.

XVIII.

Vid krigets slut och efter slutad fred.

Bilagor.

Förord.

Uti det av mig år 1908 i Svenska Litteratursällskapets skrifter (vol. 85) publicerade arbetet *Sjukvård och läkare under kriget 1808—1809*, sökte jag, att ur handlingar, dokumenter, rapporter och brev, funna i biblioteken och arkiven, sammanföra de viktigaste uppgifter, för att sålunda erhålla en bild av sjukvården under nämnda krig samt den insats läkarna därvid gjorde.

I föreliggande arbete *Förhållanden och sjukvård under kriget 1788—1790*, var min avsikt ursprungligen att följa samma plan som tillförene. Men då vid arbetets fortskridande även en mängd brev och skrivelser från dessa krigsår anträffats, vilka, ehuru de icke speciellt beröra det förelagda ämnet, dock äro av allmänt intresse och karakteristiska för förhållandena under denna krigsperiod, har jag ansett mig kunna här även intaga desamma.

De källor, som för föreliggande arbete anlitats, hava i huvudsak varit desamma som lämnat stoff till det tidigare arbetet. Dessa källor äro: Kollegii medici protokoll i medicinalstyrelsens arkiv i Stockholm, Kungliga biblioteket i Stockholm, Riksarkivet i Stockholm, Krigsarkivet i Stockholm, Vetenskapsakademien i Stockholm, Gustavianska samlingen i Upsala, Finlands Statsarkiv, Svenska

och Finska Medicinalverkets Historia av O. Hjelt samt Sellénska och Brakelska anteckningarna.

För det tillmötesgående, som kommit mig till del vid dessa forskningar i respektive arkiv, bibliotek och ämbetsverk, får jag härmedels frambära mina varmaste tacksägelser.

Även för det intresse professor M. G. Schybergson visat mitt arbete och för de råd, som därvid kommit mig till del, är jag tack skyldig.

Inledning.

Då Gustav III år 1786 sammankallade ständerna, var huvudsyftet därmed att erhålla ett lån på 1,000,000 riksdaler silver, för att från Ryssland kunna för kommande år uppköpa säd för de finska magasinerna. Dessa stodo nämligen tomma efter de senaste tre åren av missväxt, som övergått landet, och Gustav önskade därför med ständerna avhandla om de åtgärder, som borde vidtagas, ifall missväxt åter skulle inträffa. Tvivelsutan var det dock även för att samla förråder för det krig mot Ryssland, som lekte honom i hågen och till vars begynnande — som man har skäl att antaga — hans avsikt var att begära ständernas samtycke.

Ständerna visade dock denna gång icke samma beredvillighet att tillmötesgå hans önskningar som vid ständermötet 1778. Sålunda utlovades visserligen en del av den äskade summan, likvisst endast under vissa villkor. Alla de övriga propositionerna avböjdes.

Då konungen såg att ett stort missnöje rådde i landet och att oenighet förefanns statsmakterna emellan i flere viktiga frågor, upplöste han förbittrad riksdagen. Sannolikt fann han stämningen ogynnsam för realiserande av

de krigiska planer han hyste, då han icke ens framställde en anhållan om ständernas samtycke därtill. Säkert torde dock vara, att tilldragelserna vid riksdagen bidrogo till att stärka konungens övertygelse, att den ställning, i vilken han och landet nu råkat, kunde förbättras endast genom ett krig med Ryssland.

Han begynte därför i tysthet med all iver rusta sig och då kriget emellan Turkiet och Ryssland 1788 utbröt, var hans beslut fattat. Han hoppades medelst sin flotta och lantarmén kunna överraska Katarina, vinna en lätt seger samt inom kort tid, — sex veckor — slutföra kriget.

Året 1787 rådde i Sverige visserligen något ljusare förhållanden än under de två föregående åren. Skörden hade utfallit bättre, handel och köpenskap hade förkovrats och missnöjet inom de ofrälse stånden minskats, men statens finanser befunno sig som förut i ett bedrövligt tillstånd och mycket penningar behövdes för utrustningarna. Statsskulden, som 1787 nedgått, steg åter betydligt under 1788 och inga utsikter funnos för erhållande av lån från utlandet. Ett mindre sådant av 400,000 rdl., holl. var det enda, som under år 1788 kunnat erhållas och de subsidier, som Sverige erhöll från Frankrike, skulle snart indragas. Och då England, varifrån konungen hade hoppats erhålla den största hjälpen, även avbröt förbundsunderhandlingarna, återstod för honom endast hoppet om Turkiets hjälp.

Turkiet var nog villigt att lämna detta understöd, om blott Sverige skulle förklara Ryssland krig, men huru stora subsidier Sverige kunde påräkna, därom var ännu intet bestämt, man visste endast, att Turkiet ansåg den begärda summan, 1 mill. piaster, överdrivet stor.

Ehuru sålunda intet var avgjort i denna viktiga fråga ansåg konungen, med den sangviniska syn på förhållandena, som var honom egen, ställningen dock nu så fördelaktig, att han inför krigskonseljen, d. 16 mars, förklarade sig besluten att bryta med Ryssland, även om England icke skulle lämna något understöd.

Många bland konungens närmaste sökte varna honom för att oförberedd begynna kriget. Enligt fältmarskalken, greve Tolls åsikt, vilken han även inför konungen uttalade, kunde man omöjligen tänka på att endast med egna medel börja kriget, än mindre fullfölja ett krig mot Ryssland, varföre man av Turkiet borde, enligt den av honom uppgjorda beräkningen, såsom understöd fordra minst 4 mill. piastrar årligen, så länge kriget varade. Denna fordran gillades även av konungen varjämte ytterligare tillades en fordran på 1 mill. piaster under 10 års tid. I rikskonseljen uttalade sig även statssekreteraren för finanserna, friherre Ruuth i föreliggande fråga därhän, att man icke borde begynna kriget, förrän en del av de utlovade medlen erhållits.

För rådgivarna Toll och Ruuth var alltså penningbristen det huvudsakliga skälet mot kriget. Men det gavs också andra omständigheter, icke mindre vägande för uppskov än penningbristen, och dessa betonades uttryckligen av cheferna för bägge flottorna, Ankarsvärd och Ehrensvärd. De framhöllo flottornas stora brister, de saknade sålunda ett tillräckligt antal övade officerare, underofficerare, volontärer och båtsmän; tiden var även alltför kort för att de nyvärvade skulle kunna bibringas den utbildning, som krävdes för att få flottan i krigsdugligt skick. Likaså saknade flottan totalt dugliga fält-

skärer [1]). Ankarsvärd föreslog därför att kriget först ett år senare skulle begynnas. Ehrensvärd åter höll före att minst 6 års fred behövdes för att få flottan i fullt dugligt skick.

Konungen kunde dock icke giva sig till tåls, hans beslut var oåterkalleligt; fientligheterna öppnades och ännu i början av oktober 1788, då kriget redan varat i 3 månader, var subsidie-frågan icke löst. Det understöd, som Sverige slutligen erhöll från Turkiet, var blott en obetydlighet i förhållande till vad som erfordrades för kriget [2]).

Odhner säger: »Hur man än må döma om den politik, som försatt honom i detta läge, han kände dock nu med sig, att hans sak var Sveriges sak, och häri ligger det bästa eller rättare det enda försvaret för krigsplanerna.»

---

[1]) Överste Mikael Ankarsvärds minnen från åren 1788—1790 p. 141.

[2]) I fältmarskalken Joh. Chr. Tolls Biografiska Täckning 1849 p. 37 uppges summan, till vilken de turkiska subsidierna uppgick. Vid 1790 års slut hade Turkiet lämnat till Sverige 231,039 rdr. spec. och först efter krigets slut 21,173 rdr. spec. Inalles erhöll Sverige alltså av Turkiet 252,212 rdr. spec.

I.

Förhållandena i landet vid krigets utbrott.

Oaktat Finland under det förestående kriget skulle bliva den egentliga skådeplatsen för striderna, hade, utom några mindre arbeten vid flottan, inga förberedelser där blivit vidtagna, då mobiliseringsordern d. 26 maj ankom till Helsingfors. Flottan hade icke blivit utrustad, inga magasin för proviant uppförda, intet furage samlat, inga truppförflyttningar eller särskilda fästningsarbeten utförda. Alla förberedelser för kriget hade underlåtits för att insöva grannen i öster i säkerhet, då konungens plan var att så vitt möjligt överraska Ryssland. När därför mobiliseringsordern utfärdades, träffade den Finland fullkomligt oförberett. Kriget utbröt vid en tidpunkt, då fattigdom och nära nog hungersnöd härskade, då ej blott senaste årets skörd hade slagit fel utan landet flere år å rad hade hemsökts av missväxt.

Greve Fredrik Posse, som blivit utsedd att jämte den ålderstigne överste Peter Piper leda utrustningen, var under dessa svåra förhållanden icke vuxen detta värv. Trupperna i Finland skulle mobiliseras, fästningsverken iståndsättas, magasin uppföras, utred-

ningspersedlar anskaffas, likaså proviant och furage, m. m. Men därtill funnos inga penningar i de finska ränterierna och från Sverige tillsändes honom för detta ändamål endast 15,000 rdr. I denna brydsamma ställning hade han dock ett gott stöd i överste Mikael Ankarsvärd, som på Sveaborg ledde utrustningen av skärgårdsflottan, samt i kommendanten på Sveaborg, överste Nils Mannerskantz.

Då konungen d. 23 juli med armén bröt upp från Helsingfors för att tåga till gränsen, förordnades greve Johan Christopher Toll och statssekreteraren för finanserna, friherre Erik Ruuth, att jämte generalintendenten Piper ombesörja arméns förnödenheter samt allt vad till ett generalkrigskommissariat hörer.

Det var varken någon lätt eller angenäm uppgift för Toll och Ruuth att, på kommissariatets vägnar, förse trupperna med proviant. Lovisa hade blivit utsedd till nederlagsplats för arméns förnödenheter och dit hade även emellan d. 27—29 juli 30 fartyg expedierats med proviant och furage, varjämte 19 fartyg lågo färdiglastade i Helsingfors, inväntande vind och lotsar för att kunna avgå.

Någon brist på proviant förelåg alltså icke, men vad som fattades var magasiner med förråder för truppernas behov, belägna i närheten av deras stationsorter. Toll och Ruuth synas även i en »promemoria» hava gjort konungen uppmärksam på detta förhållande och försiktigtvis »reserverat sig för följderna, ifall arméns rörelser gingo så fort, att subsistansen ej kunde hinna efter» [1]).

Toll måste dock redan d. 15 aug. avresa till Skåne

[1]) Fältmarskalken Greve Johan Christopher Toll. Biografisk Tekning I, p. 45.

och där taga befälet över armén, varföre det sedan blev översten, friherre Mauritz Klingspors lott att bekläda intendentposten och möta alla de svårigheter, ledsamma komplikationer och klagomål, som voro med densamma förknippade. En oundviklig följd av det illa förberedda kriget och den stora penningbristen [1]).

Vid krigets början var största delen av de finska trupperna enligt krigsplanen sammandragna vid Helsingfors och Sveaborg, dit 15—16,000 man svenska trupper även blivit överförda.

Vid S:t Michel stod översten, friherre Bernt Johan Hastfehr med en kår på omkring 1,700 man av Savolaks brigaden för bevakning av norra gränsen. Hastfehr öppnade först fientligheterna, överskred gränsen och intog d. 2 juli staden Nyslott samt begynte belägringen av fästningen med samma namn.

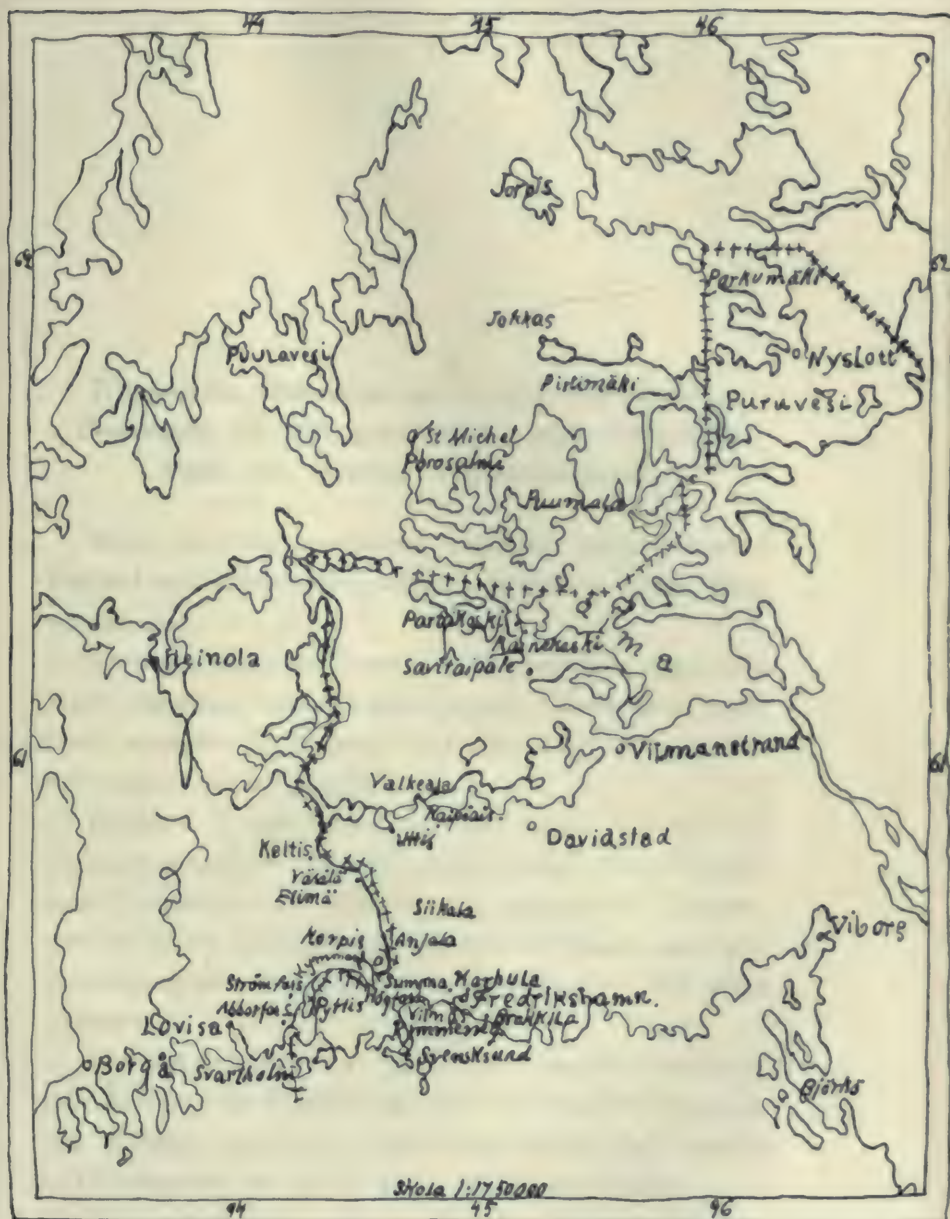
Översten Gustaf Mauritz Armfelt, som bevakade södra delen av gränsen, hade på konungens befallning d. 12 juli med sin kår över Pyttis å framträngt till Högfors, vilken som en ypperlig position för försvaret blev besatt. D. 18 framryckte han på eget bevåg ytterligare till Summa gård, belägen 2 mil väster om Fredrikshamn.

---

[1]) Hildebrand. Sveriges historia från äldre tid. Medföljande karta av Hildebrand.

I konungens brev, dagtecknat Högkvarteret Kymmene gård d. 6 augusti 1788, där Klingspors utnämning och instruktion ingår, säges, att han skulle hava »generalinseende öfver alt hvad till Troppernas förnödenheter för det närvarande och till kommande erfordras», men tillika lämnades honom »fria händer, att i denna delen gjöra eller låta hvad han till arméens gagn och nytta, samt för Wår och Rikets tjenst förmånligast finna kan.»

Samtidigt hade även generalmajoren, friherre K a r l G u s t a f A r m f e l t, farbror till Gustaf Mauritz, med huvudstyrkan vid Anjala gått över gränsen, Kymmene älv, samt sedan över Liikala tågat till Hussula norr om Fredrikshamn, där han inträffade d. 20 juli. Därmed var även lantarméns frammarsch under detta års kampanj till ända.



Karta till finska kriget 1788–1790.
Från Hildebrandz Sveriges historia.

II.

Truppernas sammandragning och uppmarsch. Överresan på skärgårdsflottan under Siegroths befäl och vistelsen i sommarlägret.

Efter mobiliseringsorderns ankomst begynte man i Finland omedelbart sammandraga trupperna jämte deras vargeringar.

Savolaks brigaden, bestående av Savolaks regemente jämte vargering och Savolaks jägare, tillsammans 2,031 man, samlades d. 11 juni i S:t Michel för att därifrån sedermera sändas till gränsen.

Redan d. 7 juni voro Tavastehus reg:te och endel av Nylands dragoner, vilka till största delen voro förlagda inom Tavastehus län, samlade och avgingo från Tavastehus till Elimä invid gränsen, där även Nylands reg:te och Kymmenegårds skvadroner, sammanräknade 3,263 man, förlades.

I början och mitten av juni månad begynte trupperna från Åbo läns och Björneborgs reg:ten, Livgardets dragoner och Nylands dragoner, tillsammans 6,050 man, samlas vid Helsingfors för att d. 5 juli avtåga till Anjala.

Hertig Karl hade redan d. 9 juni med 5 à 6,000 man

sjöfolk och 3,850 man fotfolk [1]) utgått med flottan från Karlskrona och ankom till Hangö udd d. 28 juni. Övriga svenska trupper, som skulle överföras till Finland, erhöllo order att samlas och slå läger på Ladugårdsgärdet invid Stockholm.

Den första generalordern till de svenska trupperna utgavs på nådig befallning av T o l l i Stockholm d. 11 juni — — till

»de nu ankommande detachementer av Kongl. Liv. Regementet till Häst.

1:o. Conducteuren Sturtzenbecker giver underrättelse om Lägret, infinner sig i morgon kl. 7 hos Major Lagerhjelm, Curassier Esqvadron tar Lägret ytterst till höger. De andra Esqvadroner Venster intill.

2:o. De lätta troupper gå tyst utan spel, escortera Bagaget, komma så bittida de kunna och gå gerad till Ladugårds gärdet. Likaså de ifrån Söd. Telje.

6:o. Förplägnings peningar och anvisning på bröd undfås på förskott hos Översten och Riddaren friherre Klingsporre, som finnes i dess hus klockan ifrån 6 till 10 alla förmiddagar på Blasi Holmen.

7:o. Lägerhalm och kokved reqvireras hos Öfverståthållar Embetet.»

8:o. »General Majoren m. m. Friherre Taube har befälet tills vidare öfver de Camperende Troupperna. Förslaget öfver styrkan och dagrapporten afgifves till honom. Han befaller om order timman.»

I generalordern från följande dag d. 12 juni till Kongl. Östgöta Infant. föreskrives att:

»2:o. Bagaget föres genast till lägret så fort som möjligt. Re-

---

[1]) 2 bat. Kalmare reg:te 1,100 man, 1 Jönköpings reg:te 550, 1 Vestgöta Dahls 600, 2 konungens eget reg:te 800, 2 Sprengportens reg:te 800 man.

gementet giör halt och hvilar på Gustaf Adolf Fredr. Torg, får der ordres om sin vidare marsch.

3:o. De siuka gå med arriergardet, och bli så långt efter att de icke förr än sent i morgon afton tåga genom staden.»

Under väntan på inskeppningen sysselsattes trupperna med exercis och enligt dåtidens sed med »propretén». Detta senare låg enligt Leijonhufvud [1]), i tidsandan; största intresset fästes nämligen då vid soldatens beklädnad, icke så mycket vid dess beskaffenhet, som icke mer vid dess utseende »propretén», enkannerligen hårets »frissur». Sålunda upptogs i regementsordern från denna tid bland annat följande: — — »hädanefter brukas stångpiskor med 6 tums fläta och 2 tums tvärskurit hår, dessutom likaledes skäres öronlockarna af i lika längd med öronen». Även i ord. av d. 17 augusti, utfärdad i Finland, får man läsa följande: »om någon hädanefter rakar av sig mustasierna, kommer han derföre att få straff».

Trenne dagar före truppernas avresa från Stockholm begyntes förberedelserna; så läses bland annat i generalordern, given av T o l l, att: »De camperande Reg:ten och Corpser få på reqvisition hos Kongl. Utrednings Commissionen Ättika anordnad, så snart den blifvit lämnad hålles noga tillsyn och hand däröfver, att hvar karl dageligen uppblandar litet däraf i vatten, som drickes på det närvarande hetta ej måtte orsaka sjukdomar.»

Ättikan betraktades sålunda som ett prophylaktikum, ett medel som skulle skydda manskapet för möjliga sjukdomar under resan.

---

[1]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790. Bidrag till Kongl. Södermanlands regementets historia efter 1772. Ur en Sörmlands tidning av Lejonhufvud.

Den 23 juni avseglade konungen med stora flottan från Stockholm och inträffade i Helsingfors d. 2 juli. Senare, omkr. d. 10—15 juli, ankom galereskadern med de svenska lanttrupperna [1]) och gingo till ankars i Sveaborgs hamn, vilken var utsedd till samlingsplats.

Dessa trupper fingo efter utskeppningen intaga den av de finska trupperna kort förut lämnade lägerplatsen på Kampmalm invid Helsingfors.

Förste fältläkaren Assessor Salomon, som åtföljt armén på dess överfart skriver i brev till Coll. med. d. 4 aug. 1788 såväl om resan som förhållandena under närmaste tiden efter ankomsten till Finland. Truppernas transport över sjön gick lyckligt, ingen olycka hade timat och inga betydande sjukdomar hade yppat sig. I synnerhet hade hälsotillståndet bland de indelta varit gott; bland de värvade hade några sjukdomsfall dock inträffat. »En blid väderlek, årstiden och tillräckligt goda matvaror hafva mycket bidragit att göra denna resa munter och behaglig.» — Men, tillägger han, bristen på lotsar för de 2 à 300 transportfartygen som åtföljde flottan var däremot stor och förorsakade dröjsmål. Efter ankomsten till Helsingfors förlades högkvarteret i staden och regementerna kamperade i dess närmaste omgivning.

De sjuka sköttes i början vid vart sitt regemente, men vid uppbrottet överfördes de till det en fjerdedels mil

---

[1]) 2 bat. gardes trupper 1,200 man; 2 bat. Upplands reg:te 1,200; 2 bat. Westman landsreg:te 1,200; 2 bat. Helsinge re:te 1,200, 2 bat. Dahls reg:te 1,200; 1 Nerikes och Wermlands reg:tes tredje bat. 600; 2 Södermanlands reg:te 1,200; 2 Östergöta reg:te 1,200; 4 skvdr. lätta dragoner 200; 1 Livregementets livskvadron 125 man.

utanför staden invid Sörnäs tegelbruk inrättade sjukhuset. Fältmedici sysslan vid detsamma handhades av stadsfysikus Dr Hesselius [1]).

Enligt Salomon voro för närvarande å sjukhuset intagna 150 sjuka, men då hertig Karl med örlogsflottan hade återvänt från sjödrabbningen med ryssarna blev det nödigt, att även uti stora »Cassern-Huset» på Sveaborg i hast inrätta sjukhus, för att emottaga de blesserade, som uppgingo till omkr. 200, största delen svårt sårade. Lantarméns och efter dess avmarsch flottans kirurgi hade därvid assisterat. Omsorgen om de övriga sjuka vid detta sjukhus uppdrogs åt provincialläkaren Wännman.

Antalet sårade ryssar uppgick till omkr. 100 och vårdades dessa av egna kirurgi.

Truppernas avtågande till krigsskådeplatsen fördröjdes i följd av oförutsedda svårigheter vid deras utrustning; »oreda och förvirring härskade i allt hvad till utredningsväsendet hörde». Först den 23 juli erhöll regementena »färdighållnings»order [2]) och d. 26 avgick $^1/_3$ del av trupperna under befäl av gen. löjtn., greve Johan August Meijerfelt till gränsen och samma dag avseglade även den övriga delen av trupperna på skärgårdsflottan under befäl av gen.löjtn., baron Gustaf Adolf Siegroth [3]), för att deltaga i anfallet på Fredrikshamn.

---

[1]) Enligt generalord. d. 22 juli 1788 skulle kirurgerna från Livdragonerna och Helsinge regemente, vilka regementen tills vidare där skulle kvarstanna, även biträda vid sjukhuset i Sörnäs, så länge det där var etablerat. (Krigsark. i Sth. krig 1788—1780 Högkvarteret I: c. 1).

[2]) Södermanlands reg. historia.

[3]) Siegroth hade redan d. 30 maj 1788 av konungen anbefallts att ofördröjligen från Sverige begiva sig till Helsingfors, för att

Kort efter det de svenska trupperna hade gått i läger på Kampmalm, begynte Siegroth utgiva sina order till regementena.

Då spridda order påträffats rörande sanitära och sjukförhållanden ävensom disciplinära ordningsregler, som av befälet utfärdats såväl under vistelsen i sommarlägren som under marscher och transporter, vilka regler kunna vara av intresse såsom karakteristiska för tidsförhållandena, och disciplinen, skola några utdrag ur desamma här anföras.

I Siegroths orderjournal av d. 14 o. 18 juli läser man följande föreskrift för ordningens upprätthållande såväl utom som inom lägret samt förhållningsregler huru med de insjuknade bör förfaras:

1:o. All åverkan å gärdesgårdar, plank, staketer och stängsel blev på det strängaste förbjuden, ävensom obehöriga vägars uppgående över åkrar och ängar jämte ofredande av plantager och trädgårdar. Den som förbröt sig häremot skulle gripas och sättas i häkte.

2:o. Inom alla regementen och kårer skulle hållas sträng och noga tillsyn däröver att, sedan »Tapto gått» icke någon av manskapet eller drängar, som icke voro i rätta och behöriga ärenden stadde finge vistas utom lägret eller kvarteret. Den som däremot bröt eller »sig på källare, krogar, näringsställen, marquetenterier uppehåller eller när och hvar det vara må med Svalg och Dryckenskap beträdes, eller spelande och dobblande öfvar, gripes, insättes i Fängelse och straffas efter Krigsartiklarna. Wakter och Patruller, General Gevaldiger och Dess underhafvande fullgjöra dessa order.»

---

efter »Dess innehafvande grad, tjenstgöra vid den delen af Kongl. Majest:s armée, som nu är under uppbrott och transport till Finland».

Vid de sjukas insändande till sjukhus gives följande detaljerade föreskrift.

3:o. Till sjukhuset vid Sörnäs tegelbruk skulle föras sådana sjuka, som icke i lägret kunde få tillbörlig skötsel eller återvinna hälsan.

För transporten skulle finnas sjukbåt vid stadens skeppsbrygga att tillgå. För att förekomma oordningar och för att den sjuke ej skulle behöva vänta på båt, påbjöds, att regementena, 1 à 2 timmar före den sjukes transport, skulle därom underrätta major Möllersverd, boende hos skräddar Boström, vilken närmare skulle bestämma tiden för flyttningen.

Vid de sjukas överförande till sjukhuset skulle ett avpolletterings bevis medfölja, upptagande den sjukes namn, nummer, kompani och regemente samt tiden då den sjuke avsänts, jämte förteckning på medföljande krono- och egna persedlar [1]).

Ur Siegroths order journal framgår att han icke plägade se genom fingrarna, då det gällde att upprätthålla ordning och krigstukt inom de honom underlydande trupperna. Men oaktat tidigare givna förbud och straffbestämmelser för olovligt avlägsnande från lägret, nödgades han åter i en ny dagorder d 4 juli 1789 upprepa förbudet och skärpa straffet. Han säger: då flere klagomål inkommit över förövade oordningar av soldater »hvilka mot all krigs princip och reglementers föreskrift få löpa omkring i byarne, utan att vara åtföljd af någon Officer eller Underofficer, så förbjudes sådant strängeligen vid arreststraff för den Officer under hvars befäl en sådan Soldat, Jägare, Dragon står, hvilken — — — eij får ensam utom läger eller Cantoner Qvarter; när en sådan träffas så arresteras han gjenast och straffas dess befäl som sagt är» [2]).

Ännu de sista dagarna av kriget eller d. 4 aug. 1790 blev Siegroth tvungen att i general-order ånyo förnya förbudet mot

---

[1]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790. Siegroths ark V. 1 general.ord. I.

[2]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790. Siegroths ark. V. 1 general.ord. I.

»våldsverkan på gärdesgårdar m. m.» samt då klagomål inkommit, »det gräs slås och bergas såväl af Officers drängar, som trosskuskar, ehuru all sådan Fouragering är förbjuden, så tillkännagives, at General Gevaldigern Lieutnanten erhållit ordres att genast på stället straffa den första som därmed beträdes.»

Och Siegroths order d. 6 aug. 1790 lyder:

1:o. »Som de såväl här som vid öfriga poster befintliga broar, genom starkt och (par force) körande och ridande taga skada, så varda härvarande Regementer och Corpser anbefalte på det strängaste, att ingen eho det vara må, annat än i skridt eller smått lunk (om brådtom är) färdas öfver bemälte broar, och som de där utsatte poster hafva ordres att noga hålla handen deröfver, så måste såväl officers drängar som trosskuskar härom averteras, att undgå det straff, den sig häremot förbryter är underkastad.»

Med den sistnämnda disciplinära bestämmelsen avsågs ej blott att de för trupp- och trosstransport nödiga vägarna skulle vara i brukbart skick, utan denna order kan, likasom flere tidigare omnämnda, hava utfärdats i syfte att så mycket som möjligt mildra den tunga kriget i många stycken pålade allmogen.

Därpå tyder även v. Platens ord. d. 17 feb. 1789, där det säges: »För att hålla i en dem helsosam rörelse och så mycket möjeligt lätta Allmogens tunga vid en stark inqvartering, tillhålles manskapet att sjelfva sönderhugga den ved som åtgår i qvarteren».

Detsamma avsåg även ordern av Meijerfelt d. 27 juli 1790, där det säges: »På det Allmogen bergningstiden icke måtte sakna sina hästar, så komma regementerne hädanefter emellan provianterings- och fourageringsdagarne at med tross hästarne förrätta sine forslor samt transportera sine sjuke.» Och detta påbud utfärdades

———

[1]) Mijerfelts ark. I. 6.

oaktat regementena hade stora svårigheter för att reda sig blott med sina egna hästar.

Var man sålunda sträng och snar vid utdelande av straff för, som det kunde synas, ofta obetydliga förseelser, så gavs det även exempel på rörande ömhet, som från befälets sida kom soldaten i ledet till del.

Regementschefen A. T. Påhlman hade under sitt regementes marsch till vinterkvarteret sett sig tvungen att i flere byar, de flesta belägna i närheten av Tavastehus, under vägen kvarlämna insjuknade soldater. I anledning därav anhåller han hos Meijerfelt i en ödmjuk rapport av d. 8 nov. 1789, eller två dagar efter ankomsten till vinterkvarteret, att en officer eller underofficer måtte sändas till Tavastehus för att även dessa »sjuka soldater (måtte) hafva en närmare omvårdnad», då den underofficer, som åtföljde desamma, icke kunnat överlämna dem till någon militärperson.

Han tillägger: »Intet tvifvel att nödig soir är anbefalld lemnas åt dessa uslingar, men jag vore soulagerad at äga en Regements medlem nära dem, som deras bästa och tillseende bevakar»[1]).

Såsom vid avresan från Sverige måste även nu preserverande medel mot sjukdomarna på sjön medtagas. Siegroth synes dock icke hava hyst samma förtroende som Toll till ättikans verkan; han skriver nämligen d. 30 juli till överste Ankarsvärd: »innan Debarkeringsmanövrerne börjas är min begäran att Herr öfv. och Ridd. vore betänkt på att låta soldaterna vid Regementerne få sine små Tennflaskor fulla med Brännvin om tillgången så medgifver»[2]).

[1]) Meijerfelts ark. II. 12.

[2]) Siegroths ark.

I samma order anhåller Siegroth därjämte att från finska eskadern erhålla så många ryska och finska talande karlar som möjligt, för att fördelas bland befälhavarna på galererna och var eljest vederbör [1]).

I samband härmed må nämnas det medel för hälsans bevarande på sjön som O. H. Nordensköld på nådig befallning föreskrev i ordern d. 7 juni 1790: »— — — som besättningens hälsa och välstånd är på det högsta nödvändigt att bibehålla, vidtages alla möjeliga mått och steg till detta ändamåls vinnande, som dagelig Rökning, den allra största renlighet, besättningarnas tillhållande att tvätta sina fötter och kroppar uti salt vatten, uppmuntra dem med dans och glädtighet, Vädersegell m. m.»

Ytterligare föreskriver han, att det förråd av surkål som fanns på flottan skulle »nyttjas att gifva de skörbjuggs siuka en liten Portion varje mårgon, hvilken den siuka för sin helsas återfående bör äta okokt och rå» [2]).

Skörbjuggen [3]) var såväl inom flottan som fältarmén en ofta förekommande sjukdom, vilken på denna tid kunde antaga ganska svåra, ja t. o. m. livsfarliga former.

Ur Platens generalorder av d. 31 mars 1790 kan man finna, att skörbjuggen måste hava varit mycket utbredd inom regementena; därpå tyda de föreskrifter som i orderna gåvos, ej blott rörande sättet för sjukdomens förekommande, utan än mer för de imponerande kvantite-

---

[1]) Krigs ark. i Sth. Kriget 1788—1790. Till sjöss. I.

[2]) Vanligaste orsaken till skörbjuggen var förtäring under en längre tid av salt, dålig, mer eller mindre förskämd föda samt vistelse i trånga överbefolkade, fuktiga lokaler.

[3]) Platens ark. I. 2.

ter av läkemedlet, som fältapoteket i Lovisa måste leverera till regementena.

Platen skriver: 1:o. »Då nu såväl skjörbjugs Dricka som surkål är at tilgå så reqvirerar varie Reg:t deraf till sine sjukas behof till en början ett fat skjöbjugs Dricka och en tunna surkål, som utlemnas af Fält Apothequet härstädes emot Reg:ts Chefens Reqvisition och Reg:ts Fältskärens quitence.»

2:o. »Till förekommande af den nu inkomne skjörbjug bidrager särdeles, att manskapets Boningsrum ofta renas, rökes och vädras. Vid nuvarande väderlek bör därföre fönstren och dörrar flere gånger om dagen öppnas och stå en half timma ostängde på determinerade timmar, nemligen kl. 9—11, 2—4 på dagen, på det denna sak måtte kunna kontrolleras.»

Tillika föreskriver han, att soldaten ej må på dagarna sova i rummet, utan han bör dagligen hava kroppsrörelse genom marscher och exercis, tillhållas att i avseende på sin kropp iakttaga renlighet och framför allt på en bestämd dag i veckan taga en ny, ren och torr skjorta. Dessutom bör vederbörande på det nogaste efterse att maten bliver av soldaten väl kokad.

III

Konungen övertager befälet.

Den 28 juli inträffade konungen i Hussula och övertog befälet, varvid han höll följande »tal till Finska soldaten»: »Jag vänder mig till Eder soldater, tapra finnar! I hafven altid visat Eder trohet, Edra förfäder hafva fäktat och segrat under mine förfäder. I värdige efterkomlingar lära ej lämna en konung som härstammar af Edra forne älskade konungar. Jag har 5,000 man troupper som landstigit på andra sidan om Fredrikshamn, viljen I ej följa mig i lif och död, och strida under mina Baner. Ty jag går med Eder och med dem och vi skola i denna afton intaga Fredrikshamn; viljen I så svärja mig.»

Talet översattes till finska och soldaterna skreko med en mun: »Vi följa i lif och död!»

Därpå drog konungen sin värja och fortfor att tala. »Denna värja drager jag mot fienden för fäderneslandets väl samt att hämnas de oförrätter, som våra fiender oss gjordt hafva. Ären I mig trogna så svärjer mig vid den Gud, som ser min rättvisa sak at I ej öfvergifven mig så länge jag förer detta svärd emot fienden.»

Talet översattes och soldaterna svuro vid Gud att ej övergiva konungen [1]).

Konungens plan var att efter Fredrikshamns intagning landvägen tåga till Petersburg. Men då en enhetlig militärisk ledning saknades och konungen icke var vuxen ledningen av det hela, misslyckades företaget fullständigt. Därtill bidrog otvivelaktigt även det missnöje med kriget och alla konungens åtgöranden, som rådde inom den svenska officerskåren och som efter slaget vid Hogland tog sig uttryck i talrika avskedsansökningar.

Slaget vid Hogland d. 17 juli blev visserligen för den svenska flottan en ärofull sjöstrid, för vars besjungande både Leopold och Bellman strängade sin lyra [2]), men resultatet blev dock icke sådant att det kunnat stödja fältarméns operationer mot Petersburg.

Den ursprungliga krigsplanen måste därföre övergivas, så mycket hellre som det dag från dag framstod allt tydligare för konungen, att armén på långt när icke var rustad att gå i fält. Stora brister i dess utredning och den dagliga penningnöden förlamade dess rörelser och den tidigare hoppfulla stämningen begynte efterträdas av en nervös oro, trötthet och nedstämdhet till och med hos konungen.

---

[1]) Riksark. i Sth.

[2]) Sveriges Politiska Historia av Odhner p. 110. Svenska akademien bestämde på grund av Kellgrens, av konungen understödda förslag till lärlingsämne i skaldekonsten »sång över B a l z a r H o r n».

Då så stor uppmärksamhet egnats Horns hjälte-död, kan det vara anledning att anföra Dr. Fåhrées skildring av olyckan. Fåhrée åtföljde nämligen skeppet Wasa, som i striden vid Hogland fördes av Balzar Horn, samt lämnade honom den första läkarhjälpen (se Bilag IV).

Under intryck av denna stämning tilltog missnöjet inom armén, vilken även blev en gynnsam jordmån för Anjalamännens stämplingar.

Den 5 aug. gav konungen regementena order att tåga tillbaka till Liikala och följde själv med G. M. Armfelts kår till Högfors och Kymmene gård, där högkvarteret förlades. Den 25 aug. återvände han över Lovisa och Helsingfors till Stockholm, sedan han från Åbo till Meijerfelt utfärdat ordern om Anjala ledarnas arresterande.

Därmed kan fälttåget för år 1788 anses avslutat. Kårerna drogos den ena efter den andra tillbaka in på svenskt område. Hastfehr hade såväl genom bearbetning som hotelser redan d. 21 aug. förmåts upphäva belägringen av Nyslott och draga sig tillbaka.

På order av hertig Karl lämnade generallöjtnanten v. Platen, som förde befälet över Högfors positionen, denna d. 25 sept. och kort därefter utrymdes även redutten vid Anjala.

Sedan belägringen av Fredrikshamn upphävts, drogos trupperna åter tillbaka och förlades dels i närliggande städer, dels i sommarlägren invid gränsen.

Då galerflottan under Siegroths befäl från Fredrikshamn återvände till Sveaborg, landsattes först en stor del av de svenska trupperna i Borgå.

Under denna resa genom skärgården hade åtskilliga klagomål inlupit, såväl från Kuutsalo[1]) som även från Kungshamn, där trupperna rastat över natten och där åtskilliga »maroderier» förövats av galerbesättningarna, varföre Siegroth efter ankomsten till Borgå såg sig för-

[1]) Kotka lotsplats.

anlåten anbefalla reg. chefen, att på allt möjligt sätt söka utforska vilka »till slika grova och oanständiga oordningar kunnat varit vållande och därest Uphofsmännen kunnat utspanas, desamma i häckte sätta låta».

I ord. av d. 13 aug. anbefaller Siegroth överlöjt. och ridd. Drufva, att för de i Borgå förlagda regementena inrätta ett sjukhus, dit alla svårt sjuka, som icke kunde medfölja regementena, skulle insändas. Som medhjälpare skulle anställas en fänrik, en förare från varje regemente samt regementsfältskären från Södermanlands regemente. Vården av de sjuka skulle, så länge regementena förblevo på platsen, handhavas av regements- och fältskärsgesällerna jämte sjukvaktarna.

För de efter regementenas bortdragande från Borgå kvarlämnade sjuka utger Siegroth samma dag en extra order:

1:o. Till befäl för kvarlämnade sjukas vård och ordningens bibehållande skulle kommenderas en subaltern officer från det reg:te, som hade de flesta sjuka; nödiga instruktioner skulle lämnas honom av Drufva.

Förarna tillkommenderades efter behov från de regementen, som därnäst hade det största antalet sjuka och nödigt antal sjukvaktare skulle, i förhållande till de sjukas antal, lämnas från konvalescenter och maroder.

De sjukas föda, så mycket som dem tillkom och var dem tjenlig, erhölls från regementena. Penningarna rekvirerades av kommenderande officeren från kapten Schantz, som på platsen inrättade ett förrådsmagasin, och då regementena avgått, ålåg det honom att transportera de sjuka till Lovisa, där sjukhus inrättats. För detta ändamål borde i god tid skjuts rekvireras hos kronobefallningsman Smaléen och skulle av en eller annan orsak uppbrottet fördröjas, så »måtte (äfven) af Honom reqvireras penningar eller tjenlig spis för de sjuka, deras befäl och sjukvaktare,

som förmodeligen Commissariatet eller Landshöfdinge Embetet, godtgjörandes varder».

2:o. Vid avmarchen skulle för varje regemente skriftligen rekvireras en sjukvagn per bataljon och borde detta ske i så god tid att befallningshavanden hunne till avgångstiden dem anskaffa.

3:o. För de sjukas vård erhölls en fältskär och 2:ne fältskärsgesäller från galererna.

Den 16 aug. kunde Siegroth till konungen inrapportera att sjukhuset i Borgå för de »svårt sjukas vård och underhåll» numera var färdigt, samt att han efter regementenas avmarsch ämnade avsända dem till Lovisa sjukhus.

Ehuru åtgärder för dessa 150 sjukas transport till Lovisa redan vidtagits av landshövding de Geer måste den dock inställas, då Platen från Kymmene gård d. 23 aug. i skrivelse underrättade Siegroth om att konungens vilja var, att de sjuka från Borgå skulle transporteras till Helsingfors, då »föga utrymme nu finnes i Lovisa».

Att svårigheterna vad utrymme på sjukhusen i Lovisa beträffar måste hava varit stora, vittnar generaladjutanten Stackelbergs på högvederbörlig befallning till Siegroth avlåtna skrivelse från Lovisa d. 18 sept., i vilken regementena allvarligen förbjudas att »hitsända andra än sådana, hvars sjukdomar kräva trägnare tillsyn och bättre skjötsel än i qvarteren kan erhållas, men ingalunda convalescenter eller, långt mindre så kallade maroder».

IV.

Hertig Karl övertager befälet. Stora brister i arméns utrustning.

Efter konungens avresa övertog hertig Karl befälet över den svensk-finska armén och högkvarteret flyttades d. 31 aug. tillbaka på svenskt område, till Lovisa, dit även på hertigens order Kongl. livgardet överfördes.

Det var motvilligt och med stor tvekan hertigen emottog befälet över lanttrupperna i Finland och han fann snart vilken svår uppgift han här hade att fylla. Frånsett den revolterande stämning, som de missnöjdas intrigspel framkallat och av vilken icke heller hertigen kunde undgå att bliva berörd, så begynte för varje dag bristerna uti arméns utredning bliva mer och mer iögonenfallande, allt följder av den brådskande utrustningen och knappa penningtillgången.

Enligt hertigens åsikt var i detta avseende lantarmén mycket sämre lottad än flottan, om man får döma av den skrivelse han från Lovisa d. 6 sept. 1788 avlät till Strömfeldt, som han kallar sin »kära Strömfeldt». »Armén», säger han, »ter sig (så att) gud sig nådeligen förbarma, jag tackar min Gud att jag hvarken haft eller fådt del af alt

hvad som här blifvit rasande gjordt, jag håller nu på att lappa alt i hop, ty ledsammare omständigheter än förevarande har aldrig varit.» — — — —

»Jag kan ej beskrifva eländet, det är skälmar ja stora skälmar, som narrat vederbörande att föra krigshären på sådant sätt och än större skälm, som utredt henne på sättet, som hon nu är beskaffad, det fordras mer än en engels tålamod att sätta detta i ordning och sedan kärran blifvit körd i smutsen är det min lott att draga henne dän»[1]. Det är med indignation och missnöje som hertigen fäller denna dom över arméns utredning. Däremot synas helt andra känslor tala vid bedömande av förhållandena vid flottan. Om denna säger han helt kort: »Flottan mår väl, är hurtig och kan jag ej nog beskriva mitt nöje öfver dess förhållande, med henne vill jag lefva och dö.» Kontrastverkan i dessa bägge utlåtanden blir än större då han tillägger: »men för armén Gud bevare mig».

Att dock även flottans utredning i själva verket kunde giva skäl till anmärkningar, framgår av en skrivelse utfärdad av hertigen till krigskommissariatet d. 17 aug. 1788 ombord på chefskeppet Gustaf III på Sveaborgs redd[2]. Där säges nämligen att överst. löjt. v. S t e d i n g k, chef på fregatten Sprengtporten, hos honom anmält att 600 man av Åbo och Björneborgs Vargerings bataljon, som utgjorde besättning på fregatten, »äro i saknad av kläder, kappor, täcken och skor och anhåller att de nu måtte varda försedda åtminstone med de så kallade små utred-

---

[1]) Riksark. i Sth. Ryska kriget 1788—1790.

[2]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Förvaltning i allmänhet. 10.

nings persedlar, bestående af byxor, strumpor, skiortor, kängor och skor.»

Och han tillägger därtill: »Det är alt för illa, att detta manskap intill närvarande måste sakna hvad dem under Kongl. Maij:ts och Kronans tjenst tillkommer; men nu då icke mindre årstiden genom denna brist försätter dem både *imistning* af hälsa och tillika utur tjenstfärdigt tillstånd, lärer Gen. Intendenten inse att dessa hinders afhielpande, så mycket mera presserar som fregatten, numera färdig från sin reparation, bör vara klar att genast kunna gå till sjös, då sådant påfordras.»

Senare på hösten synes även amiral Ehrensvärd hava gjort anmälan om bristfälligheter i persedelutredningen för flottans manskap, att döma av utredningskommissionens skrivelse till gener. intendenten Klingspor [1]). Däri säges, att vid flottans hemsegling kvarlämnats på Sveaborg 86 döda samt 301 man (78 friska och 223 sjuka), vilka »äro i största brist på alla slags kläder», varföre anhålles om desammas snarast möjliga anskaffande. Därefter anmodar kommissionen baron Klingspor, »till förekommande att folket ej må i sådan belägenhet gå förlorade, utan till våren blifva i stånd att åter kunna gjöra tjenst», att vidtaga åtgärd för de nödiga persedlarnas utlämnande, men om sådana icke finnas i förråden ombesörja deras anskaffande där på orten. Efter inkommen underrättelse skola nödiga medel bliva överskickade.

En del av kårerna voro illa utrustade redan för fredstid och vid den brådskande avfärden hade icke alla behoven hunnit fyllas; sålunda var t. ex. behovet av kappor mycket stort. Och ju längre det led mot hösten, desto

[1]) Krigsark. i Sth. 1788—1790. Förvaltning i allmänhet. 34.

kännbarare skulle följderna av den bristfälliga utrustningen göra sig gällande. Stora truppdelar, ja till och med regementen saknade nödig beklädnad, varföre, då fara för manskapets hälsa förelåg, hänsyn härtill måste tagas vid deras kommendering och placering, vilket i väsentlig grad komme att influera på truppernas rörelser och framgången av de militära operationerna.

Sålunda ser sig hertig Karl tvungen att d. 17 sept. 1788 från högkvarteret i Lovisa utfärda en generalorder till v. Platen rörande Elfsborgs regemente, vari säges, att då detsamma anmält, att i följd av manskapets »utnötta beklädnad» och då de äro »alldeles utan kappor med mera» samt således »eij längre med hälsans conservation kunna uthärda» om de icke erhålla en fördelaktigare station, så anser hertigen det vara bäst att så fort som möjligt låta nämnda regemente få ombyta kvarter och stånd med Nerkes och Wermlands regemente, till dess de framdeles få intaga sina vinterkvarter [1]).

I den omtvistade frågan, huruvida den starka positionen vid Högfors skulle bibehållas eller övergivas, bidrog nog även manskapets dåliga utrustning till att fälla utslaget, som lydde reträtt. De flesta, uttalade sig för det senare alternativet, bland dem J. Hermansson, som ansåg att armén skulle gå under, om den stannade på fientligt område, »utan kläder, skor, täcken, kappor och lägerhalm» [2]).

Vid mönstring med Södermanlands reg. d. 14 sept. 1788 befunnos de flesta munderingspersedlarna, i synner-

[1]) Stockholms Krigsarkiv. Kriget 1788—1790.

[2]) C. T. Odhner. Sveriges Politiska Historia under Gustaf III:s regering 1905, p. 133.

het byxorna, vara odugliga. Kappor, kan man säga, saknades, ty de som reg. medförde voro kasserade redan för 20 år sedan och tälten voro utslitna och måste täckas med granris.

Under vinterns lopp kompletterades och reparerades persedlarna, men det oaktat felades vid generalmönstringen i januari 1789 icke mindre än 407 kappor, 559 par byxor, 255 halsdukar och 1,173 skjortor. Vid samma mönstring kasserades regementets hattar, västar, gehäng och tält för andra gången [1]).

Ur ett memorial, fört vid generalmönstringen av manskapets vid Jägarbataljonerna klädesutredning, ger vid handen, i hvilket tillstånd densamma överhuvudtaget befann sig [2]).

Underofficerare, som ej undfått beklädnadshjälp sedan år 1783, äro »alldeles barslitne» och tarva hjälp antingen i pengar eller beklädning i natura.

Trumslagares och manskapets livmundering, (jacka, väst, byxor och hatt), som vid mönstringen förliden höst prövades kunna nyttjas endast till våren, kasserades och nytt projekterades.

Kapporna, varav 50 st. redan år 1782 blevo kasserade, kasserades nu allesamman som odugliga och nya föreslogos.

Underofficerare, som 1787 undfingo beklädnadspeningar, äro likväl nu i behov av de små persedlarna (skjortor, strumpor, skor) [3]).

---

[1]) Bidrag till Södermanlands reg. hist. av E. Leijonhufvud saml. av Ceal. Krigsark. i Sth. (Tidnings utklipp).

[2]) Året ej angivet men måste hava varit 1788 eller 1789.

[3]) Enligt fastställd slitningstid skulle dessa utdelas två ggr om året.

Manskapets livmundering approberades, ehuru byxorna voro utslitna. Likaså trumslagarnas, för vilka jackor, hattar, skjortor, strumpor ännu icke utbekommits. För soldaterna resterar ännu 128 hattar, 181 skjortor och 3 par strumpor [1]).

Greve J. G. Oxenstjerna till Hertig Karl av Södermanland den 11 oktober 1788.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Då jag skildes från Finland var alt i ett förvirradt tillstånd. De brister av hvilka Arméen trycktes, omöjligheten att afhjälpa dem vid hindrade trupptransporter, ehuru vigtiga dessa bekymmer voro för ögonblicket, syntes ändå små, i jämförelse med de olyckor af hvilka det hela var hotadt. Då insågs ingen annan utväg till en snar och önskad undsättning än en riksdag och allas hjertan suckade enhälligt efter denna fredsljusning [2]).

Förrän konungen lämnade landet och återvände till Stockholm, öppnades hans ögon för arméns bristfälliga utrustning och han sökte få denna brist avhjälpt, vilket framgår av det brev han från Kymmene gård d. 17 aug. 1788 avlät till gen. maj. Schönström. I brevet anmodas denne, att »genom någon kunnig, förfaren och för oss pålitlig man» låta undersöka huruvida »det behof af flere beklädningspersedlar hvaruti Wår i Finland församlade armée sig f. n. befinner», kunde avhjälpas ur de tillgångar som finnas inom landet. För detta ändamål anbefalles Schönström att genast begiva sig till nordliga delen av

---

[1]) Krigsark. i Sth. 1788—1790. Siegroths ark. 6.

[2]) Minnen ur Sveriges nyare Historia samlade av Schinkel. Bihang utgiv. av Boëthius. Upsala 1880. N:o 24.

Finland för att i Wasa samt kringliggande trakter söka inhämta, huruvida av de tillgångar, som där möjligen funnes, vadmal, skor och yllestrumpor för arméen kunde påräknas [1]).

Att konungen efter återkomsten till Sverige, där nya planer för det kommande krigsåret åter skulle uppgöras, med allvar beaktade de bristfälligheter, som hade vidlått armén, och sökte få desamma avhjälpta, framgår tydligt av den skrivelse, som konungen i slutet av december 1788 avlät till gen. löjt. Meijerfelt. Han skriver: »som ingenting kan mera befordra ett lyckeligit och ärofullt slut på kriget än den drift som kan sättas i dess utförande, och Wi se Oss i stånd att till nästa års campagne sätta i fältet en Armée af 40 kanhända 50,000 man, så på det Wi från början af den samma måge däraf kunna draga all den fördel som merendels följer den Armée, hvilken först begynner operationerna, finne Wi af högsta angelägenhet att nu i tid vara betänkte på alla de anstalter som nödige äro, att förse Wåre trouppper med de behof, hvilka till Operationernes kraftigaste bedrifvande oumgängelige blifva. Wi anbefalle fördenskull nu Wår Utrednings Commission att taga tidiga och skyndsamma Anstalter till anskaffandet af nödig Proviant och fourage till nästa års Campagne för ofvannämde 50,000 man, hvaribland likväl icke större antal Cavallerie än högst 4,000 man mera än förledne sommar inberäknas bör; att draga försorg om iståndsättandet af alla de Utrednings och Tross Persedlar som vid Wår nu i Finland församlade Armée kunna finnas bristfällige, att anskaffa nya i de odugligas ställe och att

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Förvaltning i allmänhet. 5.

med ett ord till början af nästa April månad eller sist in medio deraf försätta Arméen i anseende till Beklädnad, beväring, Tross och utredning i all den ordning, som ett lyckeligt utförande af nästa års Campagne kräfver och hvilket Wi Eder härmed i nåder kungiöra velat på det I måtten kunna vara beredd att gå War Utrednings Commission tillhanda uti alt hvad på Eder åtgärd ankomma kan. Wi befalle Eder Gud Allsmäktig Nådeligen. Stockholms slått den 26 December 1788»[1]).

Gustaf.

C. Lagerbring.

Såsom det var att befara, inträdde icke heller under de två senare krigsåren någon förbättring i ovansagda missförhållanden, vilket framgår av efterföljande brev och rapporter från denna tid.

Överstelöjtnanten v. Rosenstein, som efter en träffning med ryssarna hade inlupit i Kungshamn för att till Lovisa sjukhus överföra några sårade och sjuka, rapporterar d. 5 juni 1789 till general Meijerfelt, att »alla reserverne äro utan kappor, som vore dem likväl så ganska nyttiga och inom 2 à 3 månader högst oumbärliga»[2]).

Anckarsvärd skriver från Sveaborg d. 5 jan. 1789 till Klingspor att båtsmännen alltjämt sakna sina släpkläder, som de hade bort få redan då »de från sjön hemkommo». »Sjöartilleriet var naket, då det från den sena sjöcampagnen återkom; skor, strumpor och skjortor, som dem varit lofvade, fås intet och just häru tiligger orsaken, att folket sjuknar och dör, och om man fortfar att soignera

[1]) Gen.löjtnant Meijerfelts ark.

[2]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Meijerfelts ark. II. 8.

dem på detta viset, så lärer icke många göra nästa års campagne. — Nu skall jag föda folket med proviant; inga spisar, inga kittlar att koka uti, inga flaskor, ingen ved, allt felar med ett ord.» Minst 4 à 500 famnar ved behöves ännu för vintern, utom vad som bör finnas i beredskap för flottans utrustande nästa vår [1]).

v. Platen insänder till konungen, från Lovisa d. 3 november 1789, en rapport, där det säges att besättningen på skärgårdsflottan »är så illa beklädd att den ej kan härda ut längre», varföre han beordat gener. adjut. de Frese att med densamma avsegla till Helsingfors och kvarlämna i Lovisa endast 4 à 5 barkasser, »som äro försedde med det bäst beklädde manskapet» [2]).

Leijonhielm rapporterar från Helsingfors d. 18 aug. 1790 till Meijerfelt, att han låtit en kommendering på något över 100 man stark debarkera, då de äro mycket nödvändiga vid utlastningar och fartygsbyggnader. »Denna trupp», säger han vidare, »är dessutom aldeles utan kläder, så de knapt hafva at skyla sig med, men i anseende till den varma årstiden, torde de ändock kunna förrätta arbeten» [3]).

Landshövdingen i Uleåborgs och Kajana län J. F. Carpelan, på vars initiativ Uleåborgs frikår uppställdes, rapporterar till Kongl. Maijes:t från Joensuu i Karelen d. 30 juni 1789. — »Möjligheten att afböja proviant bristen för trupperna blir numera svår att uppfinna, sedan Brigad

[1]) Anckarsvärds minnen p. 72.

[2]) Upsala Bibliotek. Gustavianska samlingen. F. 458.

[3]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Meijerfelts arkiv. II. 17.

Chefen Baron Stedingk förlorat större delen af sine Magaziner och til sine Truppers uppehälle medtager det förråd jag för Karelska Brigaden med mycken omsorg anskaffat.

Min ställning är vådelig i flere afseenden. Ingen Artilleri Officerare, en enda under Officerare. De 3 st. Järn Canoner, som kommit ifrån Sveaborg, äro på alt sätt illa utredde; Hjulen förmultnade, en af dem obrukbar, emedan hjulen gingo sönder på 3 mils väg ifrån Pälkjärvi. Inga Drufhagels skott eller Concave kulor, dåliga viskare — —

Trupperne dels illa dels oklädde. Deras utredning ofullkomlig. Officerarne sakna Fält Tractamente ännu för förlidit år och Penningar finnes icke i Fält-Cassan, hvilket föranlåtit mig ifrån Kongl. Utrednings Commissionen Reqvirera 20,000 Rdr. i smärre sedlar, emedan man oftast är i förlägenhet at få en 3 Rdrs sedel växlad. Skiljemynt vore högst nödiga.»

»Hela Karelska styrkan utgiör omkring 900 man.» — — — —[1]).

I en underdånig skrivelse från Kuopio av d. 7 aug. 1789 till konungen beklagar landshövdingen S. W. Carpelan, att han till gen. major. Stedingk hade inlämnat en promemoria, däri han uppräknar de under hans befäl stående truppernas nödiga behov. Men då Stedingk icke kunnat villfara hans önskningar, vänder han sig till konungen med anhållan om bifall till de i 9 punkter framställda önskningsmålen. — Sedan han framställt behovet av officerare för den 750 man starka kåren, de gamla och dåliga gevärens — med laddstockar av trä — ersättande med goda sådana med järnladdstockar, samt anmält att fältkokkittlar, dricksflaskor, ammunitions- och rustkärror

[1]) Riksark. i Sth. Savolax. Karelen.

jämte proviant- och brödvagnar fullkomligt saknas, framhåller han även, att de karelska trupperna sakna såväl kappor som hattar och hemställer huruvida icke en del av dessa persedlar kunde få tagas av de ryska »pricer», som efter affären vid Parkumäki blivit till Rantasalmi förda och där förvarade.

Han meddelar tillika, att ehuru Kongl. utredningskommissionen tidigt erhållit rekvisitionen för dessa kårers räkning, några persedlar ännu icke ankommit. »Denna saknad», säger han, »är grunden till rymmande».

Ytterligare anmäler han att »Uleåborgs frikår, som med egna kläder frivilligt inställt sig, pretenderar få återvända vid Okt. månads början, då de icke äro försedda med sådana kläder som emotstå regn och köld»[1]).

Greve Fabian Wrede, som i början av 1790 kommenderade en brigad i Karelen, vilken han dock snart nödgades lämna, i följd av som han säger »oordningar i allting och brist på alla förnödenheter», skriver i en rapport från Tohmajärvi d. 5 maj 1790 till Konungen.

»Aldrig har någons ställning varit beklagligare än vår. Än är Campagnen ej börgad och redan känna vi bristen af det aldra nödvändigaste, redan nödgas vi tillgripa de yttersta Besourcer för att söka blott lifnära vår Trupp. Carelen är fattigt utömt och utan tilgångar och dem vi borde förvänta från längre afstånd hinna ej ankomma i den mon de blifva oss nödvändige; den årstid förestår som sätter en almän stagnation uti alla Transporter och jag ser således blott för mina ögon en oundviklig misere och hvad värre är omöjligheten af att värkställa Eders Kongl. M:s ordres, att uppfylla det hopp Ed. M:t med skäl bort sig om våra framsteg göra. Jag har förut sett och förut haft den nåden att säga det tillgångarne voro otilräklige, att inköpen ej skedt uti

---

[1]) Upsala bibliotek. Gustavianska samlingen. F. 461.

rättan tid och ej efter det pris som bordt å varorna straxt ställas. Detta fel har väl förorsakat brist inpå sommaren och hade trouppen därigenom ej så tidigt kändt nöd, om Landshöfding Carplan, altid olydd och altid bedragen, ej blifvit så ofta strandsatt, då han af allmogen fordrat handräckning till de varors transporterande som redan till Brigadens behof voro uptingade eller upköpte.

Tills min ankomst hit till Carelen har jag varit bedragen om värkliga förhållandet af den uti Magazinerne befintliga subsistans. Landshöfd. Carplan var sjelf i okunnighet derom och förlitande sig på löften, Contracter och beting försäkrade han mig med fullkomligaste visshet om tilräckelig tilgång på Bröd och Proviant åtminstone för början af Campagnen.

Icke desto mindre vidtogs genast efter min ankomst till Cuopio, så af honom som af mig alla möjeliga mått och steg som kunde i hast bidraga till förskaffande af proviant och fourage för troupp och hästar, men den hjelp härigenom var att förvänta kunde ej på så långt afstånd blifva verkande innan öppet vatten förskaffat en lättare transport.

Min bestörtning var således så mycket större då jag vid min ankomst hit till Tohmajärvi finner trouppen uti yttersta nöd och Landshöfding Carplan numera utan att kunna trösta med något hopp om tilgång, hälst han nu såväl fått erfara huru litet han kunde räkna på sina befallningar och huru omöjligt det blifver att framskaffa under denna årstid de varor, som under det bästa isföret blifvit liggande på landsvägarne.

Alt hopp att kunna framföda så mycket troupper var således försvunnet och hvad värre är det hoppet att mot fienden kunna något uträtta. Vår ställning i anseende till vår utredning var likaså ynkansvärd som i anseende till subsistancer. Af Nylands Rgt:s 4 Canoner kunde blott en nyttjas, de gröfre Canoner voro dels ej upkomne dels utan service och utredning, 12 ℔ dingarne utan skott, Carelska Jägarenas Canonhjul under reparation på ett bruk 18 mil härifrån, gevär med träd laddstockar, som vid första Chargen blifva obrukbare, hvaraf vi förledne lördag hade ett ledsamt prof, inga flintar att sätta i gevären, intet papper till patronerne m. m. Af desse persedlar äro de fleste från Helsingfors och

andre orter afsände tid efter annan men i anseende till väglaget och brist på hästar ej ankomne. Sådan är vår beklagliga och nästan otroliga ställning och hvarigenom vi äro betagne all värksamhet. Österbottniske troupperne har måst qvarlämnas på deras gräns emot Carelen för att där kunna lifnäras, hvilket omöjeligt ej kunde ske här. De äro till en del utom dess i sanning att säga ej värde födan, odisciplinerade, antagne med vilkor att ej gå utom sin gränts, visa de dageligen ett uppenbart missnöje och styras med Canoner som riktas på dem»[1].

[1]) Upsala. Gustavianska samlingen. F. 461.

V.

Provianteringssvårigheter. Foder- och penningbrist.

Som tidigare nämnts rådde vid den svenska arméns ankomst till Finland ingen brist på proviant, ehuru en del, — i följd av den hastiga utrustningen — var av mindre god beskaffenhet. Men då inga nederlagsmagasiner blivit uppförda i närheten av krigsskådeplatsen, och Lovisa, där alla förråder hopats, var den närmast belägna provianteringsorten, gjorde likväl bristen, särskilt på bröd, sig ganska kännbar på de avlägsnare orterna. Härtill bidrog väsentligt den omständigheten att fältbagerierna icke åtföljde den första stora transporten, utan anlände först i mitten av juli till fronten. Då konungen d. 27 juli kom till Fredrikshamn, hade armén sålunda proviant endast för 10 dagar [1]).

Huru svåra förhållandena kunde gestalta sig, då en oförutsedd ökning av proviantbehovet inträffade, framgår av den rapport, som Joel Lindfeldt från Hangö udd och Gustavsvärn sände Meijerfelt d. 22 aug. 1790.

---

[1]) Fältbagerier voro 1788—1790 uppsatta i Lovisa, Elimä och Borgå.

Den 12 aug. hade hertig Karl utfärdat order, att ryska fångar, som sjöledes skulle överföras till Sverige, skulle kvarhållas vid Hangö udd och där avvakta vidare order. D. 13 aug. ankom dit från Barösund 7 st. transportfartyg medförande 1,056 ryska fångar, under betäckning av fregatten Sprengtporten och kuttern Hälsan samt en kanonbarkass. D. 18 aug. hitfördes ytterligare fångar på 10 hela och 3 halv galerer samt 12 st. kofferdifartyg, under betäckning av fregatten Ulla Fersen, en armerad skonert och 2:ne kanonbarkasser.

»Alla dessa», säger Lindfeldt, »ligga nu till ankars inom skansarne och många ryssar dö bort dageligen i anseende till trängsel och den rägnaktiga väderleken, åtföljd af stormar.

Dageligen inkomma klagomål att proviant tryter så för konvojen som de ryska fångarna, jag har låtit utdela till dem hvad här varit till finnandes i magasinet men det förslår ej stort till många dagar för så många 1,000:de personer, så att om ej snarlig undsättning med proviant ankommer från Helsingfors blifver här total hungersnöd» [1].

Konungens första uppgift efter reträtten från Fredrikshamn måste därföre bliva att söka förbättra regementenas provianteringsförmåga, främst deras, som skulle förläggas invid gränsen.

Av den rapport, som Klingspor d. 18 aug. 1788 från Borgå avlåter till konungen, framgår, att han på konungens befallning besökt Elimä och Anjala, där en del trupper redan voro förlagda och dit ännu andra väntades, för att där söka proviantera.

---

[1]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790 Meijerfelt ark. II 17. Brev o. rapporter.

I sin rapport meddelar han, att vid Anjala redan ett provisionellt magasin blifvit uppfört, från vilket de trupper, som där funnos, kunde erhålla proviant till omkr. d. 24 eller 25 aug., utom bröd, varav intet annat fanns att tillgå än det, som erhölls av baron Wrede på Anjala och den däromkring boende allmogen. Men detta kunde givetvis icke förslå för en längre tid ens för de trupper, som redan voro där förlagda, än mindre för de 4 bataljoner, — 2 av Upplands reg:te samt Jönköpings och Kronbergs reg:ten, — som konungen hade givit befallning att dit avgå.

Sedan Klingspor funnit, att Elimä bäst skulle lämpa sig som nederlagsort, tillägger han, att anstalter skulle vidtagas för inrättande av magasiner, så snart allmogen bärgat sin säd och en bättre tillgång på deras produkter kunde påräknas. Och i betraktande av dessa omständigheter, säger han, har Meijerfelt funnit nödigt, att till dess magasinen i Elimä blivit färdiga, regementena skulle förläggas så, att dessa tills vidare kunde proviantera i Lovisa samt tillika för sina hästar där erhålla tillräckligt bete. Fältmagasiner uppsattes utom i Lovisa och Elimä sedermera även i Artsjö, Forsby och Pernå. Följande år inrättades flyttande fältmagasin i Wärelä, Kuusamo, Ekenäs, Nystad, Pikkala, Laukas, Saarijärvi, Rautalampi och Pieksämäki.

Då således fältbagerier voro inrättade endast i Lovisa, Elimä och Borgå, hade man för att trupperna skulle erhålla den nödiga brödmängden, sett sig tvungen att med personer på landsbygden träffa avtal rörande bakning för deras räkning. — Ur Klingspors rapport till konungen framgår, att brödbakning för truppernas behov hade utförts hos

baron Wrede på Anjala samt hos den däromkring boende allmoge. Likaså hade under åren 1789, 1790 och 1791 bakning av bröd för arméns behov utförts på följande lägenheter, vilka tillika voro kronoupplagsplatser: Pikkala gård hos Israel Hartman; Mårby hos E. Naucker samt G. och H. Ingman i Gerknäs hos övers. löjt. Forbes; Sjundby gård hos herr assessor Adlercreutz; Röskog hos inspektor Löfberg; på diverse ställen under fältpredikanten Ströms samt trenne bönders inseende; Spakanäs hos fröken Uggla; Brödtorp hos advokatfiskalen von Glan; Gullögård hos fru baronessan Klick; Pojo prästgård hos prosten Sandholm; Hindvaböle hos B. W. Aminoff och Sunnarvik hos bonden Samuel Samuelsson.

Kronoupplagsplatser för torkning och malning av säd voro under ifrågavarande år inrättade på Svartå, Billnäs, Sonabacka, Fiskars och Danskog [1]).

[1]) I samband härmed må anföras v. Döbelns beskrivning huru den ryske soldaten under kriget bakade sitt bröd. Han erhöll nämligen ej bröd, utan endast mjöl för bakning. Mjölet slogs i ett kärl eller i nödfall i en i jorden grävd grop, i vars botten ett kläde var utbrett, varefter vatten tillsattes och en deg gjordes som sedan formades till tunt bröd eller kakor. För gräddningen av brödet gjordes i en backsluttning en öppning eller en ugn, vilken upptill utmynnade i ett draghål. Efter uppvärmningen borttogs kol och aska, varefter kakorna insattes; då dessa uttogos, voro de ännu »deguga och våta», varföre de måste skäras i mindre stycken och ånyo gräddas. — Fanns järnspjäll eller platta hällar att tillgå, gick bakningen lättare och brödet blev bättre. Brödet som bakades i jordhålar måste, för att kunna förtäras, först sönderbultas och läggas i kokhett vatten med litet salt och mjöl. »Ryska soldaten är ej vand vid annan föda; med mjöl och salt är den tillfreds, glad och nöjd».

Då regementena redan för transport av trossen och provianten hade stort behov av hästar, var det högst nödvändigt, att vid truppernas placering hänsyn även skulle tagas till bete och furage på platsen, vilket på många ställen icke ens för penningar stod att erhålla. Var det redan svårt att för manskapet anskaffa de för deras existens nödiga behoven, så var detta än mera fallet, då det gällde furaget för arméns hästar.

Överste Gerhard Drufva, som synes hava beordrats att undersöka furagetillgången inom alla fördelningar samt att där brist var rådande söka avhjälpa densamma, skriver från Strömfors d. 25 jan. 1789 i den rapport, som han efter slutfört uppdrag insänder till Meijerfelt, att såväl officerarnas som artilleri- och dragonhästarna, både inom centern och vänstra fördelningen, befunnos vara »aldeles utan Foder, sedan det ifrån Lovisa för sednaste Fourageringar ej stådt att erhållas.» Villrådig om vad han skulle företaga sig, reste han ytterligare till högra fördelningen, där han »fandt samma usla situation, (och) som ej tiden lemnade mig långt rådrum at raisonera, då creaturen stodo utan all tillgång af Hö», så var det, säger han, en lättnad, då han av löjtnanten von Schultz erfor, att Meijerfelt redan tidigare hade tillstatt Schultz att uttaga furage där det fanns, varför han skyndsamt expedierade efterföljande order, som han ansåg sig skyldig att till Meijerfelt inrapportera: »Som af någon hendelse Kongl. Maijest:s och Cronans hästar för momenten äro utan foder och (för) att förekomma det de ej durch crevera, behagade Herr Majoren i så fatta omständigheter, det af den, där dett finnes i gode mäns närvaro

låta uttaga, emot skriftelig försekran att detsamma återfå af Förrådet i Lovisa.»

Under så fatala förhållanden var det icke svårt att förutsäga följderna. Den förteckning på »felande och ärforderliga» trosshästar, som Siegroth i sitt förslag av den 11 april 1789 uppräknar, uppgick ensamt för Helsinge reg. till 102 st. samt för artilleriet till 141 st. För hela hans fördelning, bestående av 4 reg. och en bataljon, uppgick den felande summan av trosshästar till 266. — I samma skrivelse säger han sig även för trossen sakna 91 kuskar och 55 kärror [1]).

I september 1789 klagar Siegroth över så stor foderbrist, att trosshästarna icke kunde användas i de vanliga körslorna. Och senare att hästar störtade i sådan mängd, att man förmodade det någon smittosam sjukdom utbrutit bland desamma. Detta visade sig dock icke vara fallet. Veterinären Nils Vestman säger nämligen i den rapport han från Filpula läger d. 3 okt. 1789 avgav till Siegroth, efter den besiktning han enligt order utfört på artilleriets hästar, att han funnit: »ingen annan smittosam sjukdom, som förorsakar deras störtning, än den, som härrört af otillräckelig föda, hvaraf de mästa äro redan så ur stånd satte, att de näppeligen på lång tid, kunna repa sig så mycket, at de blifva tjenstbara» [2]).

Den 3 sept. 1789 skriver Siegroth till intendenten, baron Klingspor, att trosshästarna, som i anledning av fiendens närhet om nätterna måste hållas beredda och om dagarna haft mycket dåligt bete, på vilket, likasom på furaget, numera icke finnes någon tillgång varken vid

---

[1]) Siegroths ark. 6.

[2]) Meijerfelts ark. II. 11. Brev o. rapporter.

Korois eller Elimä, så att alla såväl kronans som officerarnas hästar »måste totaliter gå under om ej Tit. tager snar författning (om) att Fourage ärhålles till Korois torp, ty från Elimä förmå eij hästarna att draga»[1]. Dessa, sade han, kunde icke länge undvaras, då han med sin ringa styrka ej en minut var säker för att ej bliva attackerad.

Vilket avbräck häst- och foderbristen förorsakade uti truppernas operationer framgår ur följande tvenne rapporter, som avgåvos av Platen.

Den 5 maj 1790 hade fienden vid Anjala och Hirvenkoski gått över Kymmene älv och inträngt på svenskt område, varvid mindre strider utkämpades. Platen blev då tvungen att från Korois retirera till Willikkala, där han tills vidare måste kvarstanna. Den 9 maj gick ytterligare general Denisow över älven vid Filpula och Ummeljoki samt anföll d. 16 maj de där förlagda gränstrupperna, vilka även måste draga sig tillbaka, varefter ryssarna intogo position vid Keltis baracker. Platens första rapport är skriven i Willikkala d. 17 maj.

— — — »Så länge jag måste skielf betäcka mina Flanquer åt Rödberget och Kärnäkoski, kan jag intet rycka fram utan at mista min Communication med Elimä, utom dess har jag Varken Fourage eller Hästar till att giöra en sådan operation. Almogen Rymmer till skogs och vi hafva Blesserade, siuka och Equipager uti alla Bijar, utan at kunna transportera dem» — — — —

Då han emellertid icke hade erhållit de hästar, han begärt, skriver han ytterligare d. 22 maj kl. 9 f. m. (med fjäder i sigillet = brådskande ärende).

— — — »Hästar är mitt största bekymmer. Jag beder

[1]) Vägens längd mellan Korois by och Elimä är omkr. 15 km.

ännu en gång at de Dragoner af Fiandts Esqvadron, som äro qvar vid Drufvas rika Jägare Bataillon måtte genast hitsändas.»

Emellertid hade svenskarna redan den 19 och 20 maj begynt vid Keltis baracker attackera ryssarna, vilka nu i sin tur måste retirera. Platen fick nöja sig med att d. 20 driva de ryska förposterna till Korois. Först den 30 maj kunde han framrycka och drev då ryssarna tillbaka över älven, varefter svenskarna åter intogo sina gamla lägerplatser.

Penningbristen var dock i alla fall huvudorsaken ej blott till bristfälligheterna i arméns utrustning, utan även till den redan från krigets början rådande oregelbundna utbetalningen av löner, portionspenningar samt andra för härens existens nödiga utgifter.

Under dessa förhållanden hade dock soldaten mindre skäl att klaga än officerarna vilkas lön och traktamente utföll högst oregelbundet och icke förslog under de dyrtider, som förorsakats av kriget och missväxten i landet.

Huru svår officerarnas ställning i själva verket var, framgår bäst ur det memorial, dagtecknat Stockholm i januari 1790, som v. Döbeln genom kammarjunkaren, baron Armfelt avlät till konungen, för att få det nyligen genom krigskollegiet utfärdade cirkulärbrevet upphävt. I brevet påbjöds nämligen, att 1/2 eller 1/4 del av de fångna officerarnas löner skulle för kronans räkning indragas.

I sitt memorial påpekar v. Döbeln det obilliga i påbudet och framhåller hurusom det var allmänt känt att ingen fången officer kunde livnära sig med det traktamente

som bestods i Ryssland, i synnerhet då priset på livsförnödenheter där skulle vara i allra högsta grad uppdrivet. Han skriver:

»Huru skola dessa oumbärligaste behofver afhjelpas, om ej ressource vore i lönen? När den fråntages blifva fångna officerare försatta i alrastörsta uselhet.

Visserligen äro officerares fälttractamente tillräckelige, om de reguliärt betaltes dem månateligen; men fruktansvärdt kan hända, såsom förliden campagne, då officerare haft 6 månaders fälttractamente innestående, åtminstone i Savolax. — De ha nödsakats dels att låna, dels att lefva på credit och utassignera lönen. Jag har sett ganska många, som äfven med ressource att förpanta lönen, ej haft (något) att föda sig med. — Jag har i denna delen hört stort elände och jämmer. — — — — — När sådant händt, då militairen njutit sin lön hel och hållen, hvad skall då väl hända, då man vet, att, när den blir fången, hälften af dess redan otillräckeliga fråntages honom?»

Han betonar ytterligare den omständigheten, att de svenska officerarnas ekonomiska ställning betydligt försämrats under de 30 senaste åren eller från den tid, »då tjenstehandeln och accorderna blifvit inrättade». Officerarna hade nämligen »på god tro» för dyrt betalt sina tjenster. För dem, vilkas lön skulle uttagas från »indelningar» eller boställena, vilka under egarnas frånvaro blevo mindre välskötta, blev också inkomsten mindre och för dem åter, som utbekommo lönen i penningar, blev densamma knappast värd att tala om. Såsom exempel framlägger han sin egen ställning: »Jag för min del har 73 rdr. 6 sk. om året. När af denna summas hälft bevillningen och utlagor skola afdragas för capitaines fullmagten, som om jag hade capitainens lön, blir mig 17 rdr. qvar för hela året; — nog liten summa, då den blifvit köpt med 2,000 rdr. specie, den hittills lofliga accordsvägen.» Han fortsätter:

»Ej nog, att militairen köpt den hedern att uppoffra hälsa, lif och lemmar; ej nog, att den i kronoutlager och skattläggning deltager lika med all annan undersåte; — ej nog, att den genom fån-

genskapen hos en barbarisk fiende råkar i största olycka; — genom förlusten af halfva lönen, som fråntages honom, göres den till den aldra uslaste vid ett tillfälle, då den som mäst behöfde hjelp af staten.» — — —

Efter det ofvan citerade brevet tillägger han:

»Jag ansåg min skyldighet vara, att å alla fångna officerare-vägnar strida för den dyrt förvärfvade rättigheten att behålla våra löner. Härutinnan lyckades jag äfven, så att fändrickar, lieutenanter och capitainer fingo behålla den helt och hållet.»

Ur Södermanlands reg:ts historia framgår, att man vid generalmönstringen d. 15 sept. 1788 anmälde det befälet på flere månader icke erhållit någon avlöning och att manskapet hade att fordra tobaksskillingen allt sedan den 11 nov. föregående år.

En av regementets officerare skriver: »Här regerar en faselig penningebrist, så att jag icke för två månader utfått något traktamente som med rationer och portioner gör månatligen till 18 rdr. smt; döm således i hvad situation min kassa kan vara på en ort, där säden kostar 16 plåtar tunnan och alltsammans i den proportion, ty här är en obegriplig dyrhet och nästan omöjligt att få hvad som behöfves i det nödvändiga». — Han anhåller om att 50 rdr. måtte honom tillsändas.

En annan skrifver: »Vi må här likasom hönan på en stång i blåsväder; dyrt är här och ont om mat, — men unter uns, hvad skall man föra krig med, då vi redan äro utan pengar, ty nu fås ingen styfver mer i kommissariatet och intet veta de när de få något, detta förorsakar på intet sätt god blod»[1]).

Denna anmälan hade likväl den påföljd, att i slutet av mars 700 rdr. sändes till regementet, men dessa för-

[1]) Södermanlands reg. historia av Lejonhufvud.

slogo blott till betalandet av en del av skulderna. I början av maj såg sig regementsbefälhavaren tvungen att till högste befälhavaren ingå med anmälan om förhållandet. I slutet av skrivelsen säger han, att befäl och manskap till följd av den uteblivna avlöningen vore så skuldsatta i kvarteren, att dessa icke kunde med heder lämnas, om ej penningar erhöllos före uppbrottet. Någon verkan hade denna anmälan dock icke förrän i juni, då en månads avlöning utbetalades till befälet och en ringa summa gavs åt manskapet i gengäld för den innestående tobaksskillingen.

I Johan Silléns [1]) dagboksanteckningar läser man ständiga anmärkningar på och klander av höga vederbörandes handlingssätt och åtgärder samt kritik av den rådande regimen.

D. 26 juli, dagen efter det flottan avseglat från Sveaborg, skriver Sillén, att fältartilleriet, som på skutan sändes till gränsen, icke erhållit någon proviant, utan i stället hade åt varje karl givits 3 skilling, ehuru man vet att »mat ej fins i skären». Det embarkerade infanteriet åter erhöll endast hälften av transport- och ekiperingspenningarna. Och »ibland de många penninge åtkomst knep, som nu nyttjas» beskriver han följande: På krigsskepp brukades för musköteri på övra däcket ett slags bröstvärn. På de ryska skeppen hade för ändamålet enkom förfärdigats säckar, men på de finska gjordes dessa bröstvärn av manskapets kläder inlindade uti deras hängmattor. Naturligtvis, säger han, sönderskötos dessa först, varigenom folket blevo utan kläder. För att avhjälpa

[1]) Sillén, fänrik vid arméns flotta, avancerade under kriget till kapten och stabsadjutant hos konungen.

den uppkomna klädesbristen hade kronan på amiralitetsskeppen i förråd »Commiss» skjortor, som soldaterna fingo tillösa sig för dubbla priset emot vad desamma kostat kronan. »1,000 dylika saker kunde anföras.»

Att förhållandena blevo så bedrövliga kan man väl förstå, då man vet, att kriget begyntes utan »någon säker tillgång» och oaktat baron Ruuth skriftligen hade försäkrat konungen, att han för den egentliga kampanjen icke kunde anskaffa mer än 300,000 rdr. sp., vilka voro beräknade att räcka för ett krig på ett par månader.

Redan efter 3 månader, räknat från arméns mobilisering, fick konungen, då han återvände till Sverige, nogsamt erfara, vilka summor krigföringen krävde.

Vid ankomsten till Stockholm möttes han nämligen av en skrivelse från utredningskommissionen, vilken, för anskaffande av de oundgängliga behoven till årets slut, begärde en summa av 950,000 rdr. sp. Från hertig Karl ankom en annan skrivelse, avsänd med kurir, vari anhölls att med omgående erhålla 300,000 rdr. till kläder och furage för armén. Hertigen måste dock nöja sig med en summa av endast 20,000 rdr. Och slutligen ingingo skrivelser med enträgen begäran om penningar från utredningskommissionen i Karlskrona, från general Toll i Skåne och från västra försvarskårens anförare, general Hierta. Arméns utrustning hade till stor del även anskaffats på kredit.

Synnerligen svår blev hertigens ställning, »hans ideliga påminnelser om penningar hade ingen annan påföljd än att han fick 'en liten skvätt i sänder, som knappt förslår för 3 à 4 dagar; de öfriga måste man lefva på kredit, och den aftager nu alltmer och mer'» [1]).

---

[1]) Odhner p. 182.

Den 2 sept. var krigskassan så tom, att hertigen måste av egna medel låna krigskommissariatet 600 rdr. för att betala slaktarna, vilka redan hade betydliga fordringar och ej vidare ville lämna kött på kredit. »Detta berättade mig hertigen sjelf och grufvade sig jämmerligen», säger Ankarsvärd.

För d. 4 okt. har Ankarsvärd i sin dagbok antecknat: »kommissariatet är nu alldeles utan penningar, officerare och trupper hafva aflöningen innestående för en à två månader, mat finns för 5 à 6 veckor. — — En stor del regementen äro utan både skor, strumpor och kappor, som ej passar i denna årstid och detta klimat».

Då ingen förändring i penningtillgången under de tre följande månaderna inträdde, skriver Anckarsvärd, åt vilken skärgårdsflottans utrustning på Sveaborg blivit anförtrodd, d. 5 jan. 1789 till Klingspor: »Nu gör mig penningebristen alldeles rådlös. Officerarna lida verklig nöd, underofficerarne äro uti elände; gemene man både fryser och svälter. — Till de senares aflönande har jag lånat, så länge det varit möjligt; officerare och underofficerare ha fått intet, allt sedan de från sjön hemkommo.» — — — »Nu borde flottans reparerande och iståndsättande vara under fullt arbete, men jag kan icke företaga det ringaste, utan tvärt om måste jag afdanka de få handtverkare här varit, emedan jag icke längre kan aflöna dem.» Riksgäldskontorets obligationer, säger han, vilja flottans kreditorer icke emottaga i likvid och får han icke snart penningar för avbetalande av flottans skulder och avlöningarna utfalla samt arbetet drives som sig bör, så kan flottan icke nästa vår vara färdig så tidigt som hon borde vara.

Vid generalmönstringen d. 14 jan., säger Anckarsvärd, klagade alla vid mitt regemente, »att de icke fått ut sine tillöknings penningar under expedition, sine löner och den provianten nu tillhörande en skilling om dagen på hvar man.» I sin nöd skriver slutligen Anckarsvärd till konungen, hertig Karl, överamiralen och baron Ruuth samt framlägger sin svåra ställning och avsäger sig allt ansvar, om han, i följd av bristande penningmedel, icke skulle få flottan färdigutrustad till nästa kampanj. Med samma post och i samma syfte avsände han ytterligare brev till hertig Fredrik, statssekreteraren Carlson samt Gust. Armfelt; till den sistnämnde tydligen i hopp att denne, såsom konungens gunstling, även skulle söka hos honom häva »de misstankar, hvarmed han oskyldigt straffar mig»[1], vilka han sade sig aldrig förtjent, såsom framtiden nog skulle komma att visa.

Då ingen förbättring varken i ett eller annat avseende följde, blev Anckarsvärd tvungen att i febr. åter vända sig till Klingspor. Han framställde för honom, huru nödvändigt det var att nödiga medel nu skulle erhållas för flottans utrustning. »Allt» säger han, »hade redan länge sedan afstannat, om jag ej nu nyttjat egen kredit, uppå hvilken jag redan hos privata negocierat 20,000 rdr. till aflöningar och sjukhus, underhåll. Klingspor medgaf allt», axlade sig »och därmed var intet hulpet»[2].

---

[1]) Syftar på konungens misstanke, att även Ankarsvärd varit med om Anjalastämplingarna.

[2]) Det tövade dock icke länge, förrän Anckarsvärd befriades från sina omsorger för flottans utrustning, men i stället träffade honom en annan oväntad olycka, då han d. 2 mars arresterades på Sveaborg och under bevakning fördes över Kvarken till Stockholm, varest han hölls fången på Drottning-

Att Klingspors ställning under dessa förhållande icke var avundsvärd, kan sålunda väl förstås. Ty det var till honom alla ägde vända sig, som hade fordringar hos kronan. Det var han, som med en otillräcklig eller ofta fullkomligt tom kassa, skulle tillfredsställa allas fordringar och i första hand fick uppbära allt det obehag, som blev en naturlig följd av penningbristen.

I likhet med Anckarsvärd ser sig även Klingspor tvungen att på privat väg upplåna penningar för de allra nödvändigaste behoven. Han bjuder ut riksgäldsobligationer, vilka dock ingen vill emottaga mot mindre än 12 % rabatt. Om dessa hans affärer yttrar Anckarsvärd i sina »Minnen»: »Penningebristen fortfar och eländet tilltager dagligen. Baron Klingspor har åter rest till Åbo genom Tavastehus och på begge ställen gjort misslyckade försök i negociationsvägen»[1]).

D. 29 sept. 1788 skriver Klingspor från Lovisa följande promemoria till generallöjtnanten greve Meijerfelt: »Såväl genom Hans Kong. Höghet som flere har jag blifvit underrättad om den förlägenhet med Penningar, hvaruti Herr G. G. L. o. Commendeuren sig befinner, hvarföre jag nu har innelykt för äran afsända 500 rdr. sp. med anhållan at Herr G. G. L. o. C. af dessa Penningar framför andra utgifter täckes låta afliqvidera manskapets Portions Penningar. — Som berättelse får jag äran giva H. G. G. L. o. C. vid handen at jag dessa Penningar i dag i staden uplånt»[2]).

holm intill d. 7 maj, då han frigavs, De misstankar för politiska stämplingar som riktats mot honom, visade sig icke hava ägt någon grund.

[1]) P. 74. Ankarsvärds Minnen.

[2]) Riksark. Ryska kriget 1788—1790.

VI.

Klingspors penningbekymmer och förklaring till konungen. Frivilliga bidrag inflyta. Svårighet med skiljemynt. Flygskrifter. Ur Selléns dagbok.

Då kommissariatets skuld, såsom av det följande kommer att framgå, redan i början av aug. uppgick till 105,649 rdr., torde det för Klingspor icke hava varit någon lätt sak att få i Lovisa ovannämnda summa, 500 rdr., uppnegocierad.

Men det var icke nog med att Klingspor tvungits att på privat väg upplåna penningar för de nödvändigaste behoven, man synes även strängt hava klandrat honom, för att han icke hade använt de till armén ankomna penningarna som sig bort, vilket skulle framgå av en anonym skrivelse ställd till Meijerfelt.

Av det memorial, daterat Borgå d. 9 feb. 1789, som Klingspor, i infordrad förklaring av kommendören, avlämnar såsom svar på klagoskriften, framgår, att densamma gått honom djupt till sinnes.

Han framhåller, att, då penningar icke funnos för infriande av alla förbindelser, han endast försträckt medel för de mest tvingande behoven, då däremot andra utgif-

[1]) Högkvarteret hade d. 1 nov. 1788 flyttats till Borgå.

terna för, enligt hans åsikt mindre ömmande behov tills vidare fingo anstå. Såsom sådana ansåg han portionsskillingen för soldaterna, varföre antagas kan att klagoskriften utgått just från dem, vilka ansågo portionsskillingen böra utfalla framom andra utgifter. Han framlägger därföre till kommendörens bedömande, huruvida han icke gjort riktigt i att innehålla portionsskillingen, då »soldaten ej kan lida någon nöd så länge provianten ordentligt utfaller». Däremot, ansåg han, att penningarna vore mera av nöden såväl för uppköp av foder för arméns trosshästar, som för sjukhusen, »då de sjukas elände och mortaliten skulle ökas om icke utgifterna dertill något när kunna bestridas», samt för officerarnas fälttraktamente, vilket på en lång tid icke utfallit. Åtminstone, säger han, torde utbetalandet av denna sistnämnda post vara lika nödvändig som portionsskillingen för soldaten.

Efter denna förklaring fortsätter han:

»På Kongl. Maij:ts nådiga befallning har jag emottagit detta Öfver Inseende öfver Krigskommissariatet, och ingenting, utom att uppfylla Dess nådiga vilja och Välbehag, har kunnat förbinda mig at bibehålla en befattning, som varit och är åtföljd med så mycken omsorg och bekymmer.

Jag har bjudit till at uppfylla detta mig i nåder anförtrodde Värf till Kongl. Maij:ts nådiga Wiljas fullgörande och arméens på bästa sätt existerande, hvilket jag vågar åberopa mig Herr Grefven en Chef Commenderande Generalens och Commendeurens samt hela arméens ojäfaktiga vitnesbörd, och detta allt i den glada apparance om det rättvisa vederfarande och den tillfredsställelse som åtminstone min egen heder och samvete mig ej neka.

I samma mån detta varit mitt beständiga yrke, i samma mån vore det mig ömt om minsta misstanke kunde förefalla, at jag ej som vederbort disponerat de till denna Arméen ankomna medel. — Och som jag varit angelägen at ju förr ju heldre ådagalägga min oskuld, har jag låtit uprätta bifogade Calcule [1]), hvilken i närmaste måtto, ehuru jag ej haft tillfälle till alla Räkenskaper, emedan de äro vid Hufvud Contoiret i Helsingfors, visar huru de ankommande medel kunna svara emot Arméens behofver och de dermed förknippade utgifter.»

Till slut anhåller han, att kommendören efter erhållen upplysning om »sakens sammanhang» ville till konungen insända hans förklaring och redovisning jämte vad han själv möjligen kunde anse nödigt tillägga, och hoppades Klingspor, att konungen skulle finna honom icke hava förverkat det förtroende, som av Hans Maijest. kommit honom till del [2]).

Av den förklaring Klingspor i anledning av klagoskriften lämnade, framgår, att han endast vid fördelningen av penningmedlen varit av annan åsikt än de klagande. Det är därföre svårt att fatta, huru han blott på grund av skiljaktig åsikt kunde känna sig så kränkt, till »heder

[1]) Ur den nämnda kalkylen (se bilagan III) framgår, att kommissariatet från och med sept. till januar. månads slut uppburit 186,137 rdr. 84 sk. 2 rst. Under samma tid hade utgifterna stigit till 270,132 rdr. För sjukhusen i Lovisa hade under denna tid i fem skilda poster utgivits inalles 8,165 rdr. 29 sk. Skulden, som vid avg. månads slut uppgick till 105,649 rdr., hade den 1 febr. stigit till 189,642 rdr. 33 sk. 5 rdr.

Obs. 1 riksdaler riksgälds = 2 Kr. 66 öre; 1 riksdaler b:ko = i det närmaste 4 Kr.

[2]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790 Meijerfelts ark.

och samvete» att han ansett sig böra inför Meijerfelt och konungen framlägga redovisning för förvaltningen av de honom anförtrodda penningmedlen. — Måhända hade han uti ovananförda klagoskrift spårat någon svårare beskyllning än vad ur förklaringen framgår.

Under det följande året hade ingen förändring till det bättre i fråga om penningtillgången inträtt, vilket framgår ur den promemoria Klingspor från Kymmene gård d. 18 augusti 1789 insänder till konungen. Han skriver: »Eders Kongl. Maij:st har allernådigst mig updragit at besörja denna Armées, Carelska och Savolaxka Brigadernes, Fästningarnes o. Arméens flottas behofver.

Jag har med all Zele bjudit till att vårda detta högst angelägna wärf; och det är för mig högst obehagligt, att inför Eders Kongl. Maijest. upprepa de svårigheter mig här möta, hvilka jag dock ej vågar at länge för Eder Kong. Maijest. med stillatigande uppehålla, till undvikande af det ansvar jag dymedelst skulle af Eders Kongl. Maijest. mig ådraga.

Härvarande arméen ökas genom de från Sverige ankommande Tropper.

Carelska och Savolaxke Brigaderne fordra utom aflöning, mycken anvärfning, ütredning och beklädning til deras hafde batailler och affairer.

Sjukhusen hvilka måste för Contant i afseende på färsk mat underhållas i Elimä, Lovisa, Borgå, Helsingfors, Sveaborg, Eknäs och Åbo.

Arméens flotta som utom den ordinarie aflöning för sig och dess besättning tarfva ansenligt till sitt underhåll, frackter, fourage och all annan upphandling samt en del af fältkassans iråkade skulder tåla ej uppskof.

I följd af hvad jag nu i underdånighet hos Eder Kongl. Maijest. anmält vågar jag underdånigt anhålla det Eders Kongl. Maijest. täckes, nådigst anbefalla vederbörande vidtaga så kraftiga mått och steg, at ej alt i brist af nådige medel må komma uti inactivite» [1]).

Det är likväl icke alltid Klingspor blir tvungen att avsända så bekymmersamma rapporter till konungen. — Tidigare har påpekats, huru såväl Klingspor som Anckarsvärd sett sig föranlåtna att, då penningar icke kunnat erhållas från Sverige, genom upplåning anskaffa de nödvändigaste medlen. — Det är därföre med tillfredsställelse Klingspor i efterföljande skrivelse framhåller det tillmötesgående han rönt hos såväl höga som låga och den oegennytta de visat vid försträckande av penningmedlen.

Klingspor skriver från Borgå den 2 juni 1789: »Att Arméens angelägnaste behof en tid kunnat bestridas, som penninge undsättning från Sverige saknats, kan isynnerhet tillskrifvas Innevånarnes i orten beredvillighet at gärna i sin mohn därtill bidraga.

Allmogen har med alt tålamod uthärdat de svåraste forslor och tagit anvisningen [2]) till skiutslegans undfående hos Eders Kongl. Maijest. Befallningshafvande enär tillgångarna få medgifva. Adeln och ståndspersonerna hafva sig äfven på samma sätt förhållit.

Utom hvad magistraten i Åbo förskjutit till Escaderns utredning har köpman E. Unonius i Lovisa ensamt förskjutit 5,000 rdr., så ock flere af Borgerskapet i Lovisa, Borgå och Helsingfors, som varit Commissariatet närmast,

---

[1]) Riksark. i Sth. Kriget 1789—1790. Krigskommissariatet. Finland.

[2]) Syftar på riksgäldskontorets sedlar.

vist all benägenhet at utan räntas tagande undsätta Arméen med penningelån tils medel i Fält Cassan inflyta. Isynnerhet har Borgerskapet i Helsingfors i denna del utmärkt sig, som på första underrättelsen om denna förlägenhet läto anteckna sig för 8,200 rdr., som dels influtit dels om några dagar införväntas. Dessa Långifvare specifieras på i underdånighet närlagda förteckning.

Underdånig Förteckning på uttagna lån af Borgerskapet i Helsingfors.

Handelsman	Samuel Törner	2,500
D:o	Heidenstrauch	500
D:o	Nathanael Heidenstrauch	500
D:o	Mathias Fischer	500
D:o	Sunn	500
Repslagaren	Röö	500
Kyrchjö Cassan		300
Handelsman	Sederholm	300
D:o	Matts Enning	300
D:o	Etholén	300
D:o	Burtz	300
Brännerie Cassan		250
Stads Cassan		200
Guldsmeden	Sohlberg	200
	Mancke	200
Apotheqvaren	Älg	150
Postmästaren	Wykman	150
Borgmästaren	Nyström	150
Handelsman	Lampa	100
Rådman	Schwartz	100

Höckar Gardberg	100
Slagtaren Pacchalén	100
S:a Rdr. sp.	8,200

Borgå den 2 Junii 1789.

P. G. Fahnenhjelm.

Sistnämda Borgerskap var ock bland de första, som på min föreställning till inlösen emottaga Riksens Ständers nya Riksgälds Contoirets Sedlar, och därigenom bröto den tanken om desse Sedlars gångbarhet, som i början härstädes upstod. — Sådant fordrar min undersåtliga pligt, at hos Eders Kongl. Maijset. i underdånighet upgifva, i den säkra förhoppning det Eders Kongl. Maijest. med nådigt välbehag täckes anse hvad såväl desse angifne, som många flere vid detta tilfälle med åsidosättande af egna fördelar, til Arméens förnödenheter bidragit»[1]).

Genom cirkulär till landshövdingarna i Åbo, Tavastehus och Heinola anmodades dessa, att å konungens vägnar förklara »Dess nådiga Välbehag öfver innannämnde Personers berömliga förhållande».

Enligt efterföljande tvenne kungliga brev synes det icke varit sällsynt att även allmogen genom gåvor in natura och utredningspersedlar sökte ur sina ringa förråd bidraga till fyllande av arméns behover.

Konungen skriver nämligen från Lovisa d. 4 okt. 1789 till biskopen, doktor Krogius ett för denne smickrande brev, vari han uttalar sig berömmande om den finska allmogens beredvillighet:

»Då Wi med en Faders känslor för ett troget folk icke utan bekymmer måste se Wåre älskade Undersåter mer

[1]) Riksark. i Sth.

eller mindre besväras af de olägenheter, som alltid äro krigets oundviklige följder, är det lika hugnande för Wårt hopp, att städse finna huru villige Finska Allmogen fullgör alla densamma åliggande skyldigheter, som det är smärtande för Wår ömhet, att erfara huru de med frivilliga sammanskotter söka lätta och förekomma flere Wåra omsorger. Att icke antaga dem, vore ett fel emot deras välmening. och emot den sorgfällighet, hvarmed ett på deras eget väl syftande värf bör utföras; Men Wi kunne ock icke dölja de känslor, som blanda sig i Wårt bröst, vid sådane vedermälen af undersåtelig tillgifvenhet; dyrbara frakter äfven af det heliga nit, hvarmed redelige Lärare hos en menighet af god böjelse inplanta verksam kunskap om plikterne för Konung och Fädernesland.

Wi äge ett nytt bevis härom i den öfverenskommelse hvaruti Borgå Domkyrko-Församling under d. 27 sistlidne September ingått, att af hvarje helt Mantal, utan betalning, till Wåra Magasiner afleverera ett visst quantum hö och halm; hvarom äfven Pernau Församling uti det Eder nådigst anförtrodde stift redan sig förenat.

Wårt nådiga välbehag öfver dessa prof af oskrymtad tillgifvenhet för Oss och Fosterlandet är äfven så fullkomligt, som Wårt bemödande är oinskränkt, att bereda så trogne undersåter ett varaktigt lugn, en välförtjent sällhet: och då Wi nu härmed updrage Eder att nämnde Församlingar derom försäkra, äre Wi öfvertygade att I, vid fullgörandet af samma uppdrag, ofelbart lären känna den rena tillfredsställelse, att de visat noga efterföljd i de tänkesätt, hvarmed I dem berömligt förelysen.

Wi befalla Eder Gud Allsm.»[1])

---

[1]) Upsala. Gustavianska samlingen. F. 459.

I det andra brevet skriver konungen till Meijerfelt: — — — — »Vi hafva med synnerligen nådigt nöje emottagit Eder uti underdånig skrifvelse af den 25 sistf. September afgifna Rapport om den beredvillighet hvarmed åtskillige hemmansbrukare uti Uleåborgs, Vasa och Cuopio Län åtagit sig att jämväl flere utan betalning, till sine Soldaters och Vargerings Karlars behof, leverera skjortor, strumpor och skor; Och uppdrage Vi nu Våra Befallningshafvande i berörde län, att, å Våre vägnar, förklara Allmogen därstädes det nådiga Välbehag, hvarmed Vi anse ett sådant deras berömliga förhållande Hvilket Vi velat Eder till svar härigenom i nåder tillkännagifva. Befallande Eder Gud Alsmägtig nådeligen.» Lovisa den 13 october 1789[1]. Gustaf.

Penningbristen fortfor under år 1790 och de redan förut stora svårigheterna ökades än mer då skiljemyntet försvann ur rörelsen, varigenom penninglikviderna i högsta grad försvårades. Då en växling av riksgäldssedlarna slutligen blev omöjlig, såg sig Klingspor i denna brydsamma ställning tvungen att låta utgiva sedlar, »assignationer», av mindre valörer, ställda på fältkassan. I efterföljande skrivelse vänder han sig till konungen för att erhålla dennes godkännande. Skrivelsen, som väl karakteriserar ställningen under dåvarande förhållanden, anföres i sin helhet.

Underdånigt Memorial.

»Här i Finland är numera en så allmän brist på skiljemynt, at ingen möijelighet är at hvarken hos Hand Lande i Städerne

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790 Meijerfelts ark. II. 11.

eller Gästgifvare och Allmoge på Landet få växla i specie eller slantar någon enda Riksgälds sedel och i General-Fält Cassan har icke på 3:ne månaders tid det minsta skiljemynt funnits, hvilket förordsakar en svår stagnation i all rörelse, så mycket mera bekymrande, som då Troupperne få den Contante aflöningen och flere Soldater måste taga en Sedel tilhopa, de icke kunna skiljas åt sins emellan, ej heller för sin sedel Köpa något af Allmogen, som häldre behåller sin vara än gifver något skiljemynt ifrån sig. Äfvensom Allmogen vid Gästgifvaregårdarne blifver Lidande på sine skjutspenningar, då resande med Riksgälds Sedlar icke kan få afbörda skjutsen, utan nödgas fortsätta resan på Credit til flere milar innan skjutslegan upnår $2\frac{1}{2}$ Rdr., som de minsta sedlarna innehålla.

Att hit sända skiljemynt hjelper föga eller intet, ty det kommer icke förr i rörelsen än det bortgömmes af Landets Innevånare, utan att vidare blifva synligt. För sådan orsak skola enligt berättelse en del Hand Lande börjat gifva valuter eller små sedlar — i egne namn, som Likväl, i anseende til därmed tilförene för öfvade bedrägerier äro uti Kongl. Förordningen af d. 22 oktober 1766 strängeligen förbudne.

I denna brydsamma ställning och för att förekomma slike valuters utgifvande av private, har jag gjort början, at Låta General Fält Commissariatet tilreda små tryckte assignationer på Fält Cassan med Commissariatets Sigils inprässat i papperet och vederbörlige egenhändige underskrifter, af hvilka de minsta eller Åtta C: och 12 d:s valeurerne blifva färdige til utgifvande i nästa månad, samt inrättat dervid en säker Controll, så att ej något underslef dervid kan föröfvas.

Men ehuru desse små assignationer äro både af arméen och Private högt åstundade, och jag för min underdåniga del ej annat kan finna än at de i flere afseenden skulle göra mycken nytta, i synnerhet om de i Kronoutskylder få afgifvas lika med Riksgälds Sedlarne, til återväxling af Fält Cassan så fort de i Ränterierne inkomma, vågar jag likväl icke att börja med deras utgifvande innan Eder Kongl. Maijs:ts höga auctorisation härå erhålles, hvarom jag altså underdånigst anhåller, med underdånig hemställan derhos om icke Eder Kongl. Maijst. i nåder skulle finna för godt

att uti Circulär til Landshöfdingarne i Finland dem härom förestädiga med nådig befallning derhos, att noga handhafva högst berörde Kongl. förbud emot valuters utgifvande af private. Borgå d. 12 Januari 1790»[1]).

Mauritz Klingspor.

Det ovan framställda förslaget om utgivande av assignationer synes även vunnit konungens medgivande, eftersom Klingspor rapporterar från Borgå d. 9 maj 1790, att han åter varit nödsakad att trycka Generalkrigskommissariatets assignationer för 100,000 rdr., då inga penningar till fältkassan ankommit från Sverige och den summa han vid konungens ankomst erhöll, var alltför otillräcklig för de många utgifterna. »Assignationerna», säger han, »kunna något när tjena vid liqviderna med arméen och under utbetalningar, men ej til Fragters Liqviderande, häste och fourage uphandlingar, så får jag dessa behofver hos Eder Kongl. Maijest. underdånigst anmäla»[2]).

Redan från början voro åsikterna i Sverige rörande krigets berättigande delade. Å ena sidan kritiserades strängt konungens lättvindiga sätt att börja kriget, samt alla hans åtgöranden under detsamma, å andra sidan åter försvarade man krigsförklaringen och sökte på allt sätt förklara och överskyla de olyckor, som blevo en nödvändig följd av det lättsinnigt började kriget. Många intill vår tid bevarade brev och broschyrer vittna om, huru bitter striden var de olika partierna emellan och huru densamma tyvärr ofta fördes med orena vapen.

Jag anför här ett brev från en »Stockholmsbo till en vän i Landsorten», hvilken i anledning av en flygskrift

---

[1]) Riksark. i Sth.

[2]) Riksark. i Sth. Krigskommissariatet i Finland.

anhållit om närmare upplysning i vissa punkter. I efterföljande svarsbrev utläggas förhållandena med skärpa men tillika med sakkännedom och skildringen öfverensstämmer med vad förklaringar, brev och rapporter ovan giva vid handen. — Brevskrivaren säger:

»Den upplysning du, min vän, af mig begär, öfver de förklenliga tillvitelser, som redan på någon tid i mjugg, men nu mer uppebart, genom trykta papper utspridas emot hela den i Finland liggande Svenska Arméen, vitnar, att du icke för din egen del är benägen att tro sådana stygelser hvara i sanningen grundad» — — — — —

'*Man klagar öfver penninge brist vid arméen endast för det Commissariatet intet på en gång fådt hela Krigs Cassan om händer och för det intet hvar och en vet Konungens Ressourcer*'.

»Nej min Herr Författare, här visar sig åter Edra förgylda lögners Halt. Se här, redeliga Läsare hvarifrån klagomålen härröra. Då vi se våra soldater och reserver efter fem à sex månaders fälttåg nakna återkomma, så väl ifrån Flottan som Garnisonerna, med betyg öfver deras lilla Sold för flere månader, i stället för Contanter. När såväl Officerare som Underofficerare och Gemene för flere månader sakna deras aflöning, och sluteligen få den uti Assignationer på Krigskommissariatet, som icke inlösas. När åt Leveranter och fordringsägare, sedan de flere månader varit med dagliga löften uppehållne, sluteligen bjudes Riksgälds Contorets Sedlar, såsom enda tillgång att kunna dem förnöja: När ingen betalning kan följa för de otroliga skjutser och foror, hvarigenom detta landets fattige Inbyggare redan så ansenligen känt tyngden och besvärligheterna af detta kriget; Då ofta Mascher för små Troppar nog måst uppehållas flere dagar, af brist å nödiga penningar till deras underhåll, med mycket mera. Då är penninge bristen verkelig, då har man skäl, att sig deröfver beklaga. Ingen har efterfrågat Konungen Resolutioner, men att Soldaten måste begära kläder, då han fryser och mat, då han hungrar, det är lika sant som naturligt.»

'*Om uti Julii Månad skreks uppå brist af Beklädning och att Arméen i Vinter skulle blifva naken*': »Så var det en sanning. Nu

är vinter och månge regementer äro ännu nakne, eller åtminstone icke klädde efter detta Climat. Hela Finska Armeéns reserver, hvilka tvärtemot lag och författningar varit utkommenderade, hafva inga kläder erhållit, utan nödgats utan ersättning slita deras egna. Nakenhet och hunger hafva äfven tagit lifvet af ett ganska stort antal. Och de återkomnas utseende uppväckte hos hvar menniska all den fasa och förskräckelse, nakenhet och sjukdom någonsin medfört: Ja det är troligt, men af hela Landet så mycket mera känt, som de hemkomne Uslingarne öfver alt spridt en förödande Farsot»[1]).

Några utdrag ur Silléns dagboksanteckningar må även här anföras, då de äro karakteristiska för förhållandena och den allmänna stämningen bland militären efter slaget vid Hogland och före konungens hemresa: Sillén skriver d. 22 juli:

— — — »Under det jag nu var i staden begravas Öfv. Löjtnanten Grefve Baltzar Horn, Cap. o. Horn och Major Fust, de första offren för Despotens (oläsligt) och Försynens oss ålagda straff. Processionen var talrik af Cammerater. Hertigen skötte likväl ej om, att följa dem till grafven; mitt hjerta blödde öfver deras slägtingars och många barns ej ännu kända olycka, och Sveriges derpå följande totala desastre.

Här står faseliga till. Förbittringen och hämnden i allas ansigten, äfven de belöntas. Dageligen taga de bästa karlarna afsked och jag försäkrar de äro inga pultroner, utan estimera sig för mycket för att gå i detta orättfärdige och ärelösa hundkrig. Hvem man råkar, ämnar han af missnöje begära afsked. På Helsingfors torg, straxt efter der försiggången Dubbnings Ceremonie, der större och mindre stjernor vankades till höger och vänster, begärte $^{2}/_{3}$ af Amiralitetets Officers Corpsen afsked mundt. och 2 hade skrifne afskeds memorialer. Infanterierne på Stora Flottan äro ännu mera förbittrade. Knekten modfäld, sedan han sett de sårade

---

[1]) Krigsark. i Sth. Krig mot Ryssl. 1788—1790 Meijerfelts ark. Relationer 14.

kamraternas belöning för sin tapperhet. Amiralitets Officerarne sjelfva påstå, att Soldaten varit som et Lejon under hela Aktion. Armén på Galererna kom hit pikhågad på Krig och försvar. Nu är han, soldaten, bättre underrättad om sanningen, redan ledsen och mera hugad att vända om hemåt.» — — »Nu säja vi alle sanningen utan förbehåll. Att skrifva är icke farligt; i själtåget må folket få säga sanningen. Jag för min del fruktar icke och hoppas intet. Undergången i det hela är oundgänglig.» — — »Egerström går nu med sitt afskedsmemorial på fickan; flere likasa; kanske jag i morgon skrifver mitt, fast utan att presentera det förr än vid tillfälle, då mängden, som det göra på en gång, kan något uträttas.» — —

Den 21 juli — — — »Vi gå stillatigande till gränsen, ty dit kunna vi Commenderas, men längre tror jag ej någon får oss utan af Riksens Ständer. Afskedstagandet i Armén tilltager dagligen. — — — En major och 4 Capitainen hafva i dag inlagt om afsked. — — — Hela Dal-Regementets Officers Carps ingåfvo i morse sina afskeds memorialer åt deras Öfverste Klingsporre. Han förmådde dem återtaga sina papper; men de tillsade honom der jämte, att låta konungen veta det de ej kunde förmås gå et steg utom gränsen. — — — Dagligen resa nu svenska Officerare, som fått afsked hem. Vi hoppas de skola låta de vid näsan ledde svenskarne veta sanningen i sin dag. Kl. 2 i dag reste konungen bort, på flottan veta vi ännu icke hvart. Konungens brådstörta afresa tros förorsakad af osäkerhet, icke ogrundad kanske, i denna dageligen tillväxande gäsning i sinnena och favoriternas affall.»

Den 23 juli — — — »Nu är Carl mätt på Campagnen, han som varit så pikhugad; hvad tyckes väl. Hvad Sverige är lyckeligt i jämförelse med Finland. Där är eländet på sin hägd. Armén har proviant högst en månad och tornerad på alla kanter; Ingen tillgång i Landet. Brist på allting, utom lögner och Adjutanter. Deraf hvimlar alla stadens gator. Sådana creeras några hvar dag. Äfven så fänrikar hos oss, som göras 16 à 17 i Svärmen. 30 stycken äro säkert gjorda på finsk stat, sedan kungen hitkom. — — —»

Den 25 juli skedde avseglingen från Sveaborg och den 27

juli var man under segelmellan Pellinge och Ryska gränsen. — — — Av vad Sillén i sina brev och dagboksanteckningar nedskrivit, framgår, att han icke var konungsligt sinnad, snarare närmade sig Anjala-männen, ehuru han ännu icke kommit så långt, att han inlämnat avskedsansökan. Man kan därföre väl förstå, att den sinnesstämning, med hvilken han nu närmar sig ryska gränsen, icke kunde hava varit, som han i sin dagboksanteckning säger, »tillfredsställande». Han skriver nämligen: »Om någonsin det tillfredsställande behöfs, är det nu då manskapet nyttjas som et redskap till olagligheter och illgerningar. Så roligt det vore för en Gosse vid mina år, som har intet att förlora, och kanske då något att vinna, att gå i krig till fäderneslandets försvar, så förskräckligt är det, att mot sin övertygelse skickas åstad, antingen att slagtas, eller att bryta Folkrätten och Lagen; En räfste dag kommer, då jag och alla dylika Despotismens värktyg skola umgälla detta steget. Ibland flere tusende, som här inom en liten krets flyta, äro ibland de tänkande kanske ej 3, som icke afskyr denna nedrigheten, som vi nu gå åstad att gjöra och ändå gå vi allesamman. — — — —

Dagen för Galerernas afresa från Helsingfors begärde mäst hela Södermanlands officers Corps afsked — — — General Siegroth har konungens befallning, att dels med lämpa och goda ord, dels med hotande af krigsrätt, förmå dem lyda ordres, ehuru direkte bidragande till Fäderneslandets totala ruin. De önska bara, att det sednare medlet måtte vidtagas för att få isen bruten. Man får nu se hvad Försynen vill göra med oss. — Vi hafva nu Lovisa tvärs om babord.» — — —

VII.

Förberedelser för truppernas förläggning i vinterkvarteren och reglemente för desamma.

Då trupperna efter slutad kampanj återgått till sina lägerplatser, begynte sjukligheten inom alla regementen starkt att ökas. Tiden var emellertid då så långt framskriden, att förberedelserna för regementenas avgång till vinterkvarteren måste vidtagas och därför begynte redan i slutet av sept. och början av okt. [1]) de flesta finska regementen hemsändas till rotarna. De flesta svenska regementen åter fingo kvarstanna och gå i vinterkvarter i Finland. Förrän ordern om uppbrott till vinterkvarteren utfärdades, avgåvos emellertid av hertig Karl och avdelningscheferna en del order och brev till regementena.

Sålunda skrev hertig Karl redan den 25 sept. 1788 till Meijerfelt, att under den tid trupperna lågo i vinter-

[1]) I början av oktober blev högkvarteret för en kortare tid förlagt i Borgå samt därefter i Helsingfors. Efter det hertigen d. 20 nov. med flottan avgått till Karlskrona, handhades befälet över armén i Finland av generallöjtnanten Posse intill d. 11 dec., då befälet övertogs av Meijerfelt och högkvarteret åter förlades till Lovisa.

kvarter vanligen icke något särskilt plägade inträffa, som skulle fordra närvaro av ett större antal herrar adjutanter, än de som hos honom hade sina tilldelta detaljer, och dessa sålunda endast komme att »intaga och borttaga i qvarteren utrymme för truppen», varför han fann det vara bäst, att de återginge till sina respektive regementen eller till sina hemorter[1]).

I sommarlägren voro regementena vanligen inrymda i tält, vilka voro täckta med granris, men på hösten, då kyligare väderlek inträdde, kunde dessa icke mera fylla sitt ändamål. Manskapet måste då, för att kunna uthärda i kölden, lägra sig kring stora stockeldar, och vid dessa blevo de, såsom Siegroth uttryckte sig, »stekta på endera sidan och förkyldes på den andra».

I synnerhet var sjukligheten inom Södermanlands regemente under hösten stor och dödligheten under den följande tiden oerhörd; vartill orsaken ansågs hava varit truppernas förläggning i tält sent på hösten, trånga och osunda boningar, proviantens dåliga beskaffenhet och bristfälliga sjukanstalter.

Då därföre trupperna alltmera begynte lida under vistelsen i tälten, anhöll Siegroth d. 15 okt. hos vederbörande, att manskapet måtte få lämna sina sommarläger och intaga vinterkvarteren. — Kort efter denna anhållan utgav även hertig Karl sin order till regementena att inrycka i vinterkvarteren, vilket skedde d. 20 okt. 1788.

Oaktat man sålunda hade sett vilka menliga följder det hade att trupperna vistades uti sommarlägren ännu på senhösten, så kvarhöllos dessa dock följande år ännu längre. Man hade sålunda ingenting lärt, vilket framgår

[1]) Meijerfelts ark.

ur J. v. Platens rapport, Lovisa d. 27 okt. 1789, till konungen. Han skriver:

— — — »Vår Skjärgårds Flotta har sin gamla station men mycket Sjuka om Bord, särdeles af Vargjeringen. Begge bomb barcasserne äro för några dagar sedan afsände till Helsingfors med en hoper Sjuka, och nu ligger en annan Turomaa lastad med sjuka, beredd att taga samma väg. Dess utom har jag inrymt 80 sjuka af skjärgårds Flottan på sjukhusen härstädes. För sjuklighetens skull har jag sjelf varit nödsakad hålla mig inne några dagar och är ännu eij restituerad.

Det torde vara nödigt at grefve Meijerfelt finge ordres, at låta Regementerne rycka i Vinter Qvarter, emedan Trouppor och Tross annars lida förmycket.»

Hertig Karls order, innehållande huvudreglementet för de regementen, som skulle gå i vinterkvarteren, lyder:

»Som militärens styrka och bestånd beror på Discipline och laglydnad, bör den oafbrutit och på det strängaste handhafvas. Vid alla tillfällen böra underhafvande ifrån den första till den sista tillhållas, att till pricka utan upskof eller invänningar värkställa de honom anbefalte Ordres och att iakttaga hvad Krigsarticklar, Reglementen och förordningar i en så vigtig del utstaka. Och på det ordning och skick i Truppen bibehållas må och ingen af okunnighet kunna fela, böra de paragrapher af Krigs Artiklarna, som angå trohet emot Konung och Fädernesland samt Subordination och Disciplin vid Bönestunder och Kyrkoparader som oftast upläsas och för Soldaten behörigen uttydas.

För öfrigt vill jag med nådigt välbehag anse, att både Officer och Soldat städse upmuntras till heder och täflan med sine kamerater, hvilka känslor hos många värcka mera än Lagarnas stränghet.

Generalen ensam tillåtes att hafva Communication med Ryske Officerare, ifall de det begjära eller omständigheterna det så kräfva; men alla andra Officerare så högre som lägre, vid Herr Generalens fördelning förbjudes strängeligen allt samtal eller umgänge med Ryssar.

Carta öfver Corpsens fördelning i vinterqvarteren jämte Bref, Posteringarnas ställen m. m. följer härjämte»[1]).

Helsingfors d. 15 October 1788.

Carl.

För ordningens och disciplinens upprätthållande inom vinterlägren 1788—1789 hade ingen annan order eller instruktion avgivits av överbefälet än den ovan anförda. Och denna hänvisar i mycket sammanträngd form endast till redan gällande förordningar och reglementen. Orsaken till denna omständighet kan måhända sökas i konungens tidiga avresa från landet samt hertigens och flottans oväntade och plötsliga återkallande till Sverige.

Uti en skrivelse, funnen i generallöjtnanten Gustaf Adolf Siegroths arkiv och daterad nyårsaftonen d. 31 december 1788, kastar Siegroth en återblick på det gångna året, varvid han strängt kritiserar ledningen av krigsoperationerna, i vilken han vill se huvudorsaken till den misslyckade kampanjen. — Då Siegroth var en av de ledande männen och chef för den vänstra fördelningen av de i vinterkvarteren förlagda trupperna, kan hans skrivelse vara av intresse, så mycket mer som i denna Anjalamännens stämplingar alls icke av honom tagas i betraktande, ehuru man ansett även dessa i väsentlig mån hava bidragit till den olyckliga utgången.

[1]) Siegroths ark. I.

»Anmärkningar angående 1788 års Campagne»:

»Trouppernes öfvergång från Stockholm till Finland var väl regleradt och lyckeligen utfördt.

Men i Helsingfors och därvid var alt sammangiöttradt i oordning och brist på behofver, som bevist är här frammanföre altigenom. Det började krigets natur var Surprise, således hade vederbort at deraf profitera: med hela styrkan och nödiga behof genast gått öfver gräntsen, då ingen omöjlighet hade varit at bemästra sig af Fredrikshamn, Davidstad och Willmanstrand.

I det stället lopp Öfverste Kammarjunkaren Baron Armfeldt fram till Summa med sine få nämde troupper, hvilket nödgade des Herr Bröder Gen. Majoren och Landshöfdingen Baron Armfeldt, at äfven i otid gå fram till Hussula med sitt ringa och ej behörigen utredde commando. På desse begge ställen paraderade då desse Herrar, den förre 14 dagar *à* 3:ne veckor förgäfves, som påskyndade fienden, at förbättra sine försvars anstalter och at komma sig ur dvalan, mer än tillräckelig tid at göra alt kundt i Pettersborg allenast på 30 mils afstånd från vår gränts och at få förhållnings ordres, secoursse samt behof. Detta var generelt at säja, hufvudorsaken till krigets misslyckade utgång för denna campagne och dess följder, då likvisst det bästa och lyckeligaste bordt kunna hända, enär Fienden var aldeles oberädd, om med vigeur och promptitude hade kunnat agerats. Sedermera sedan de få emploijerade trouppeme utan behof dragit sig tillbaka d. 4 augusti från Fredrikshamn inom egen gränts, och ingen landstigning från Ryska flottan i skiären existerade, utom at vår örlogsflotta instängdes inom Sveaborgs och Helsingfors redden, så hade vederbordt, at sammandraga den parsiellerade vår armée til gräntsen, magaziner samlas, som innom skiärs siöledes kunnat skie, och skicka dels til någon del vid Kymmene gård, hvilket innehades af (oss) och Högfors med Pyttis landet, groft artilleri och behofver framkastas, samt åter öfvergå i Fiendens land at operera och det innom slutet af augusti, fullföljas hela Sept. och halfva oktober, hvilken tid var tillräckelig till stora sakers utförande, om de skiett med öfverläggning och be-

skied, försedde med alla behof såsom subsistance, fourage, häst artillerie, ammunition och penningar.

Men detta kom aldeles ej i fråga, utan vi camperade innom vår gränts till 20:de Oktober i en sträng kiöld och svår väderlek förgäfves utan ändamål, som beredde trouppernе siukdomar och döden, hvilket nog lärer bevisa sig.

Änteligen, sluteligen at anföra, feltes i Vinterqvarteren hästfolk vid fördelningarna till patrouilleringar längs gräntsen inom cirka fem mils längd at bevaka från Keltis till Siikakoski med infanteriepatrouiller, som totaliter ruinerade fotfolket.

De 15 Dragoner iag till min fördelning erhöll d. 14 november voro dels otillräckeliga och dessutom icke kunde en gång nyttias, emedan så ynckeliga tresshästar och utan alla nödige och oumbärlige behof, som redan vid deras ankomst anfört är.

Då således alt varit illa och besynnerligen tillstäldt, inga behfver eller tillräckeliga pengar, ty Regementerne hade vid årets slut at fordra flere månaders tractamenten och så kallade portions schillingar; huru kunde då möjeligen annorlunda tillgå, än som skiedt; detta altsammans är sanningen likmätigt bevist och ganska lätt at begripa.

Nyårs afton passerade jag på Perenniemi hos Herr öfverste Lieutnanten Brunov.

Gud skie ära! nu har iag väl slutat detta år, med hälsa och lyckelig välgång i alla så allmänna som enskilte mål, Gud förbarme sig också öfver mig det instundande året.»

Säkjärvi d. 31 December 1788.

Gustaf von Siegroth.

N. b. Dag för Dag skref iag opp föregående det märckvärdigaste, i öfrigt beviser min ordres journal det mästa i tiensten [1]).

Den generalorder för 1789—1790 års vinterläger, som konungen i Borgå d. 21 nov. 1789 utfärdade till general Meijerfelt, vilken under konungens frånvaro skulle handhava högsta befälet vid armén, innefattade förordningar

---

[1]) Krigsark. i St. 1788—1790. Siegroths ark. 2.

och förhållningsregler i 15 punkter, vilka skulle tjena de skilda avdelningscheferna till efterrättelse. I dessa lämnas föreskrifter ej blott för gränsens försvar vid fiendens möjliga infall, utan även för manskapets sysselsättningar och militära utbildning m. m., och de lämna därvid tillika en inblick i livet inom vinterkvarteren.

Ord. lyder:

1. »Såväl öfver hela gränsen, som och öfver alt uti Qvarteren opprättas vårdkasar [1]), eller sättas de gamla i stånd igen på de dertill mäst tjenliga höjder, tvenne på hvardera stället med behörig bevakning, hvarutaf en påtändes så snart en fiendtelig Trouppe under 50 man gått öfver Gränsen och den andra så snart fiendestyrkan som passerat öfverskrider nämde antal. Hvar Bat:ons Chef har omsorg härom och upsöker sådane ställen, att vagterne vid vårdkasarne kunna se andra som brinna och åter gifva tecken åt andra. Kronobetjeningen lämnar härtill nödig handräckning, samt anbefaller den på gränsen boende Allmogen, att de, då något fiendteligt märkes, gjenast därom underrätta de närmast belägne Trouppper och Qvarteren. Hvar vagt som är vid vårdkasarne, har Eldtyg och Svafveltråd i beredskap, på det vårdkasärne gjenast kunna påtändas, hvilket dock ej sker med den andra förr än därom averteras från nästa vagt eller Postering, på det hausse allarme må undvikas.»

2. »Så snart Posteringen eller Bat:ions Chefen är med visshet underrättad, att fienden, starkare än 100 man gått öfver gränsen, låter han lössa 2:ne Canonskott. Detta med bägge vårdkasarnes påtändande, betyder att fiendens styrka är från 100 till 300 man, men skutes 4:ra skått, så betyder det att dess styrka är emellan 3 och 500 man. Men om (med) flere Canonskott efter hvarandra fortfares, betyder det att fiendens styrka är deröfver.» — — — —

3. »Commenderande Generalen kommer att hålla noga hand

[1]) Vårdkasarna utgjorde stänger och på dem tjärtunnor fyllda med torr furuved, vilka vid signalering av fientligt anfall antändes.

däröfver att Disciplin och Krigsarticklarna iakttages och handhafves, så att det som ännu felar i denna delen och som under den förra året yppade oordning ej genast kunnat hjelpas, nu under vintertiden införes, så at vid öpnandet af nästa Campagne Disciplinen och lydnaden finnas aldeles återstälte. Derföre bör noga iakttagas respecten graderne emellan, och intet fel öfverses eller förlåtas.» — — — — —

4. »Ärfarenheten har lärt att den som vill behålla en Svensk Trouppe vid hälsan, måste hålla den i dagelig rörelse, eij låta den såfva för mycket, akta den så mycket möijeligt är för väta och ej låta den stå för länge stilla i kjölden, men framför allt hindra, att eij dess våta kläder få torka på kroppen; därföre måste säkerheten mer sökas med Patruller än Poster; att manskapet alldrig samlas förr än på timman, att Officerare ej låta vänta på sig, att manöver och afmarscher sker straxt efter samlingen och att Prästerne när det är kallt hålla korta Gudstjenster.»

5. »Samlingsställena, där de skilda fördelningarna skola samlas då allarm göres, böra vara å inqvarteringskartan »väl utsatta».

— — — —

6. »Troupperne komma att flitigt i sine vinterqvarter, så mycket möjeligt är, exerceras och som ingenting är för Svenska Soldaten skadeligare än stillasittande, så böra hvar dag troupperne marchera åtminstone en fierdedels väg fram och en tillbakas, eller inalles en half mil och bör denna Marche ske med samma ordning som en marche mot fienden. Gevären bäres af Soldaterna om det är lindrig köld; är det stark köld marcheras endast med under gevär.»

8. »De Officerare af Artilleriet som äro fördelade på Regementerne skola hålla flitiga föreläsningar i metien för sine Underofficerare och Constaplar, hvarvid Infanteri Officerarne tillika böra vara närvarande.»

9. »Äfven böra Artillerie Officerare och Manskap, när årstiden det tillåter, flitigt öfvas i målskjutning och kastning.»

10. »Fortifications Officerarne skola anbefallas at 2:ne gånger i veckan, hålla föreläsningar, hvarvid Infanteri Officerare äfven böra vara närvarande, samt om dagarna när dessa föreläsningar ske genom Generalorder underrättas.»

11. »Armens gevär skola genast iståndsättas.»

12. »Ammunition skall efter behof innom regementerne tillvärkas.»

13. »Commenderande Generalen bör åtminstone en gång hvarje månad låta visitera fördelningarne, för at efterse om och huruvida dess ordres äro värkställte.»

14. »Den Brigade som nu är förlagd vid Ekenäs och Inga samt står under Öfverste Kammarjunkaren m. m. friherre Armfeldts och friherre Vredes befäl, blifver under deras frånvaro commenderad af Gen. Major Baron Klingspor» (vid förfall föres befälet af v. Platen).

15. »Regementernas sjukhus och oumbärlige Bagage, hvarunder öfver vintern tälten beräknas, afsändes till någon ort, landsvägen nära belägit och från Gränsen längst aflägsit qvarter och sedermera skickas till de ställen framdeles skola utsättas i fall något alfvarsamt fiendteligt anfall skulle hända»[1]).

I annat sammanhang ingå ytterligare tvenne paragrafer innehållande:

1:o) Huruledes manskapets persedlar och tillbehör böra plasseras för att »då larmtrumman går» varje karl skall kunna inom 4 à 5 minuter vara på den anvisade larmplatsen och färdig klädd för att genast avmarschera. Försummelse straffas genast.

2:o) »Manskapet väckes om mornarna en timme före dagen och hålles muntert till dess chorum blifvit hållet. Uti hvart Qvarter hålles så mycket mögeligt Ljus och Eld på spisen (emedan) man altid måste vara vaken på det vid skeende larm alla hastigt kunna komma ut.»

Jämte ovan anförda order synes konungen före sin avresa hava till kommenderande generalen Meijerfelt avlåtit en instruktion, även den dagtecknad Borgå d. 21 nov. 1789, så lydande:

Vår Nådiga Vilja är at Arméen uti Vinterqvarteren hålles i den ordning och den författning at Våre trupper

---

[1]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790 Meijerfelts ark. II: 12.

må kunna vara färdige så väl, at på första fienteligt anfall behörigen möta fienden, som ock at om omständigheterne sig så förete, kunna anfalla densamme. Vi hyse til Eder det nådiga förtroende at I ej uraktlåten, at om fiendens ställning och rörelser under varande Winter skulle vara sådane att I med förmån honom angripa kunden, för att bemästra Er af Fredricshamn, Vilmanstrand eller något af fiendens magaziner I det til Vår och Rikets gloire ej försummen. I hafven derföre at anbefalla Våre Fördelnings Chefer af Arméen, at vara upmärksamme och ej något tilfälle låta förbigå då fienden med fördel kan angripas, men sådant utan uppehåll värkställa, samt Eder derom genast rapportera på det I mån kunna efter omständigheterna dem understödja och hafva Vi dem tillika Våre Ordres i denna del i nåder meddelat.

Vi öfverlämne Eder befälet öfver Vår Krigsmagt i Finland uti den säkra övertygelse at I med Eder vanliga och kända Nit uppfyllen detta vigtiga värf samt svaren emot det nådiga förtroende Vi för Eder hysen. Kongl. Maij:t befaller Commenderande Generalen etc. [1])

Gustaf.

Rörande sjukhus och sjukvården i vinterkvarteren skriver hertigen till Meijerfelt — — — »När Troupperne intagit sina Vinter-Qvarter, besörjer Herr Generalen, att innom hvarje fördelning inrättas ett sjukhus, hvarest Regementets sjuka tillbörligen kunna vårdas. Regements Fältskären åligger, att i rättan tid, utur Kongl. Fält Apoteket i Lovisa härtill reqvirera nödiga medicamenter, så att ingen brist härvid förspörjes.»

---

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790 Meijerfelts ark.

För säkerhets skull bestämdes senare, att regementenas sjukhus inom avdelningarna skulle förläggas i den längst borta från gränsen belägna byn, om platsen i övrigt ansågs lämplig därtill.

Under sommarkampanjerna hade även några flyttande sjukhus inrättats. Sålunda stod ett i Mömmölä by[1]), dit de sjuka, enligt generalorder av d. 4 juli 1789, borde avsändas, varjämte varje kår var skyldig att som hjälp vid de sjukas vård avlämna en pålitlig dragon eller soldat. De svårt sjuka skulle genast sändas till arméns sjukhus uti Anjala, men de som gåvo hopp om snar förbättring skulle förbliva vid armén och skötas av regementets fältskärer.

Ett annat ambulerande sjukhus var förlagt i Elimä, dit enligt order de sjuka från lägret vid Anjala blivit insända.

Arbetet såväl vid Mömmölä som vid Elimä sjukhus synes hava pågått endast under sommarmånaderna, varefter, då förberedelserna till inflyttning i vinterkvarteren begynte, sjukhusen evakuerades eller flyttades till annan plats.

Vad regementena beträffar, saknade dessa överhuvudtaget all utredning för sjukhusbehandling. Södermanlands regemente var dock i detta avseende något lyckligare ställt. Det var nämligen det enda, som medförde ett eget ambulatoriskt lasarett för 20 sängar, vilket uppställts med medel samlade inom regementets officerskår[2]). Ett behov av förbättrad utredning synes sålunda begynt göra sig gällande inom trupperna.

---

[1]) Byn är belägen öster om Anjala, på andra sidan älven.

[2]) Lasarettet hade tillkommit för att stadfästa minnet av kronprinsen Gustav Adolfs födelse d. 1 november 1778.

Den 24 mars 1789 förordnades Johan Theophilus Nathorst till förste fältkirurg vid armén efter överdirektör Thel. Han anhåller i en skrivelse från Pejpola d. 24 okt. 1789 hos Meijerfelt, att, då trupperna snart skulle gå i vinterkvarteren och sjukhusen i Elimä komme att evakueras, generalen måtte godkänna och i ordern till regementena intaga de av honom gjorda förslagen. — Dessa voro, att sedan av läkare behöriga sjukmönstringar blivit gjorda, de sjuka skulle fördelas i 3:ne klasser:

1:o. De, som voro svårast sjuka och ännu behövde »all medicinsk åtgärd», skulle så snart tillgång på skjuts yppade sig, ofördröjligen avsändas till Lovisa fältlasaretter.

2:o. De som voro behäftade med skörbjugg, benskador och andra sjukdomar, som fordrade en längre tids behand ling, skulle avsändas till Tavastehus, varest nödiga anstalter och läkare funnos att tillgå och

3:o De som sedan återstå voro antingen fullkomligt friska eller så återställda, att de ofördröjligen kunde återgå antingen till regementena eller till de vinterkvarter som för desamma voro bestämda.

Åvenså ansåg han att regementena, sedan all medicinsk behandling å lägerplatsen upphört, borde sända de sjuka antingen direkte till Lovisa eller till respektive regementens sjukhus i vinterkvarteren [1]).

Enligt ordern d. 18 okt. 1789 [2]) anbefaller Meijerfelt regementen och kåren, att vid besättande av åt dem anvisade vinterkvarter, alla tingshus, tingsställen och

---

[1]) Meijerfelts ark. II. 11.

[2]) Order och bestämningar rörande vinterkvarteren äro för åren 1788—1790 sammanförda.

gästgivaregårdar skola lämnas fria för inkvartering. I samma order föreskrives, att regementena skola till sina vinterkvarter avsända all grövre tross och endast behålla tälten samt »den till proviantering högst nödvändiga vagnen eller kärran», jämte 7 hästar för varje kompani[1]).

Såsom i slutet av 1788 års kampanj hade även under hösten 1789, förrän armén gått i vinterlägren, sjukligheten bland manskapet i hög grad stegrats. Redan i sept. 1789 gav Siegroth i brev Klingspor del av sina bekymmer i anledning av den tilltagande sjukligheten, vilken han ansåg vara en följd av manskapets bristfälliga utrustning. Han säger:

»Manskapet har icke allenast mycket fatiguera, utan ock natt och dag utan kappor, med odugliga skor och strumpor stått i tranchéen i vatten och orenlighet till tjockbenet, så att tobak och bränvin är aldeles oundgängligt för dem. De sjukna nog ända, af 2.715 man infanteriet voro sålunda 353 sjuka.»

Även bland trupperna i Savolaks hade samtidigt och av samma orsaker en stegrad sjuklighet inträtt. Efter segern vid Parkumäki hade nämligen armén d. 22 juli förlagts i Sääminge ¼ mil från Nyslott. I okt. månad skriver Brakel i sina anteckningar: »Allvarsamma sjukdomar började visa sig ibland soldaterna, hvilka med utslitna kläder, brist på kappor och tälttäcken ej mer uthärdade att underden kalla och våta hösten ligga i tält, utan hade invid tälten gräft sig ner i jordkulor, som väl skyddade för kölden, men voro osunda och fuktiga. Det hade varit allas död att ligga här öfver vintern, hvarföre cantonerings qvarter blefvo utsedda och den 12 nov. lemnades detta ställe. Armen drog sig en mil tillbaka och förlades i Kallislaks och några andra derintill närgränsande byar.» — — — I början av januari skriver han: »Under denna vinter visade sig förskräckliga verkningar af föregående årets Campagne, en härjande Fältsjuka dödade dageligen flere soldater.»

---

1) Meijerfelts ark. I. 6.

Tillika klagar Siegroth över den allmänna penningnöden och anhåller hos Klingspor om penningar för officerarna, vilkas kassor voro tomma samt portionsskillingen för manskapet, och då han själv varit tvungen att i förskott utgiva 60 Rdr. åt spioner och för andra oundgängliga behov »samt numera saknar medel såväl för dessa som för eget behof, nödgas han anhålla om att utfå af sitt traktamente, hvilket innestår från juli månads början, så mycket som råd och lägenhet är tillgång på».

Efter arméns inmarsch i vinterkvarteren förlades huvudstyrkan av densamme på tre fördelningar. Den sydligast belägna, Meijerfeltska, (högre) hade högkvarter och samlingsplats i Lovisa, v. Platens fördelning (mellersta), hade sitt högkvarter i Peipola och samlingsplats i Elimä samt slutligen Siegroths fördelning (vänstra), inom vilken högkvarteret var i Sääskjärvi med samlingsplats i Artsjö-Nyby [1].

Längs gränsen lågo som bevakning 1 bat. Enehjelms (Kymmenegårds) jägare samt 1 bat. Armfelts och 1 bat. Drufvas nyuppsatta jägare. Enligt generalordern skulle överstelöjtnant Drufvas jägarbataljon bildas sålunda, att

[1]) Meijerfeltska fördelningen utgjordes av Upplands, Nerikes och Värmlands regementen. Närmast gränsen längs Kymmene elv voro 3:ne bat. jägare förlagda under överstelöjtnanterna Ehnehjelms, Armfelts och Drufvas befäl. v. Platens fördelning utgjordes av Södermanlands, Kronoborgs, Jönköpings och Västmanlands reg. och under Siegroths befäl stod Björneborgs, Tavastehus, Östgöta, Elfsborgs och Vesterbottens regemente jämte artilleri parken.

Då regementena följande år gingo i vinterkvarter, bibehölls samma fördelning, ehuru under annat befäl.

regementena vid uppbrottet till vinterkvarteren skulle avlämna 25 man från varje bataljon. Då kåren betraktades som frikår, hade antagligen manskapet frivilligt anmält sig för inträde i densamma.

Ur Södermanlands regementes historia [1]) framgår, att även för vinterkvarteren under 1788—1789 års kampanj vissa säkerhetsåtgärder och militära sysselsättningar hade påbjudits. Ovannämnda regemente hade blivit förlagt inom mellersta fördelningen eller centern och tjenstgöringen hade inom regementet ordnats i enlighet med de föreskrifter, som av avdelningschefen utfärdats. Sålunda anbefalldes vid övningsmötena, att larm ofta skulle slås, så att varje avdelning kunde bliva färdig att avmarschera inom 4 à 5 minuter till sina samlingsplatser.

Även vårdkasar (larmstänger) uppställdes på högt belägna ställen.

Kvarteren bevakades till en början av vakter och piketer, men sedermera endast med poster och patruller.

För armén i dess helhet utgjordes bevakningen av jägarposteringar längs gränsen, men som dessa posteringar voro ganska avlägsna såväl från varandra som från de tvenne fördelningarna, utsattes, för den händelse dessa blevo i behov av understöd, flere s. k. soutiens (understöd).

I och för rapportering utsattes vid Lappträsk och Peipola brevposteringar, vilka bestredos av 6 på trosshästar beridne soldater från regementet. Varje onsdag och lördag avhämtade en underofficer posten i Lovisa.

I allmänhet voro platser för brev och post inrättade

---

[1]) Bidrag till Södermanlands regementets historia av Leijonhufvud.

utom vid högkvarteren och samlingsplatserna ytterligare i 2 à 3 socknar inom varje fördelning.

På hösten och under vintern ökades sjukdoms- och dödsfallens antal i oroväckande grad. De sjukas antal kunde under dessa månader variera emellan 105—173 och d. 21 april 1789 voro 192 platser vakanta till största delen i följd av dödsfall. Ehuru dessa siffror äro ganska stora, då regementets numerär vid landstigningen i Finland utgjorde endast 942 man, så visade såväl sjukdoms- som dödsfallens antal under senare delen av året ännu en ytterligare stegring. Den 31 dec. steg sjuksiffran till 216 och endast under årets tre sista månader hade 101 man avlidit. Till regementet hade från Sverige såsom förstärkning avsänts 406, så att antalet i okt. 1789 uppgick till 1,200 man. Enbart 1790 års fälttåg kostade regementet 487 man. I runt tal hade regementet under kriget förlorat 900 man döda av sjukdom och blessyrer samt 15 dödsskjutna, alltså mer än halva regementet.

Orsaken till den stora dödligheten ställde man i samband med regementets dåliga beklädnad, vilken föranlett sjuklighet.

Det var huvudsakligen böndernas stugor och pörten, som fingo emottaga soldaterna i vinterkvarter, ja, i trakter där inga andra bostäder stodo till buds, måste även officerarna nöja sig med dessa. Och man kan av förefintliga inkvarteringsrullor samt av det antal personer, som enligt desamma voro fördelade på de skilda bostäderna, sluta till, att hygienen inom dessa måste lämnat mycket övrigt att önska. Därom vittna även brev från denna tid skrivna av officerare, som blevo tvungna att göra närmare bekantskap med dessa stugor.

Ur kvarterrullan förd över Kongl. Östgöta Infanteri-regementets livbataljon med dess artilleri uppgående till 665 man och för vintern förlagd i byarna i Itis och Artsjö socknar, framgår sålunda att manskapet fördelats i 9 byar på 129 stugor.

Björneborgs reg. livbataljon med dess fältartilleri, uppgående till 655 man, fördelades på 90 stugor i Nyby, Jokela m. fl. byar.

Sistnämnda regemente, där medelbeläggningen i varje stuga uppgick till 7 man, synes sålunda hava genomlevat sin vinter under betydligt sämre förhållanden än det förstnämnda, där medelbeläggningen endast var 5 man per stuga.

Kvartersrullan dagtecknad Sekkijärvi d. 27 okt. 1788 visar, att för det därstädes förlagda regementet kvarterförhållandena ställt sig något gynnsammare. Det uppges att »Manskapet är i anseende till stugornas storlek inqvarterade i de större 7, 6 à 5 och i de mindre 4, 3 à 2 man» [1]).

Att man hade ögonen öppna för dessa lokalers bristfälligheter och sökte i den mån man förmådde förekomma de skador, som därav kunde uppstå, framgår av I. v. Platens order av d. 7 feb. 1789, i vilken föreskrives att: »då igenom den tjocka ohelsosamma Luften, som manskapet andas i Bonde stugorna Sjukdomen mycket ökas wartill äfven brist på rörelse bidrager, så hålles noga eftersyn, att spjellen hållas öpna, så att varmare (renare) luft derige-

---

[1]) Statsarkivet i Helsingfors. — Av de 10 i statsarkivet befintliga rullarna för de skilda regementena och kompanierna, synes styrkan variera emellan 300 och 800, endast i Vestmanlands inf. reg. med dess artilleri uppgår summan till 1,249 man.

nom förskaffas i rummen, men då väderleken det tillåter bör manskapet marschera starkt på Lands eller Byvägar om det än sker med mindre ordning, allenast de vid en stark rörelse komme i Transpiration, så är dock ändamålet dermed vunnet.»

I en ord. d. 22 april 1790: 1:o »Sedan alla Companier intagit Cartonerings Qvarter hvarvid herrar Companie Chefer låta sig angelägit vara at undvika sådane Rum, som af smittar kunna vara anstukna; uprättar Qvarters Rullar, hvaraf 1 Exemplar till mig insändes.»

4:o. »Manskapet tillhålles at dageligen snygga sig. Den karl som utan att vara tvättad och kammad framkommer till Corum, straffas för Compagniet — på snyggheten beror hälsan till en väsentlig del. Äfven tillhålles manskapet att flitigt tvätta sitt Linne och strumpor och hafva sitt Lintyg altid propert.»

Äfven Afzelius skriver, under baron Muncks frånvaro, från Lovisa d. 19 okt. 1789 i ödmjukt memorial en anhållan »om ökad qvantitet af ved för sjukhusrummen, hvilka till vinnande af frisk luft, flere gånger om dagen böra eldas, enligt de försök som under förra vintern blifvit anställte». — — —

För det andra årets vinterkampanj anbefallde konungen i ord. av d. 17 sept., att baracker skulle uppföras för 600 man av gränsbevakningen vid Rååberget[1]) och för 400 invid Keltis. — Efterföljande må här anföras såsom karakteriserande de förhållanden, under vilka dessa uppfördes. Arbetet med desamma hade nämligen dragit långt ut på tiden och då hösten redan var framskriden och man-

[1]) Beläget på halva vägen emellan Elimä och Wärälä eller $^3/_4$ mil från Wärälä och $^1/_2$ mil från Keltis.

skapet fortfarande saknade tak över huvudet, fann Meijerfelt sig föranlåten att infordra förklaring över orsaken till dröjsmålet.

I svarsskrivelsen undertecknad av N. J. Wetterling Elimä, Råå-Bärg d. 1 Nov. 1789 förklaras dröjsmålet bero på de stora svårigheter, som vore förknippade vid dessas uppförande.

Man är, säger Wetterling, flitigt sysselsatt med att uppföra byggnader för manskapet. Vid Keltis är en barack av bräder redan färdig. Den andra har med möjligaste skyndsamhet blivit uppförd med korsvirke av timmer taget från skogen, den »fordrar snart vattentaket». Eldstäder av tegel och gråsten äro uppförda och britsar för hundra man bliva i morgon färdiga. Den tredje baracken skulle snart bliva till hälften uppförd.

I rapporten betonas särskilt, att officerarna gjort allt vad i deras förmåga stått för att bringa arbetet till ett skyndsamt slut, samt att huvudorsaken till dröjsmålet var den stora bristen på hästar för transporten av det nödvändiga byggnadsmaterialet.

Bönderna, som ej ännu erhållit någon likvid för sina körslor, rymde ur husen, då de påkallades för skjutsningar. Foder kunde icke heller anskaffas för deras usla hästar, som vanligen måste uppsökas långt borta i främmande skogar. Man såg sig därföre tvungen, att för arbetets utförande lägga beslag på skjutshästarna. Överallt beklagade sig arbetarna över brist på proviant, varföre man för några dagar måste upphöra med arbetet för att låta arbetsmanskapet söka sig föda i skogen. Även skall man »bland manskapet funnit ej allenast tröghet utan ock sturskhet»[1]).

[1]) Meijerfelts ark.

Varje inkvarterat regemente var (som sagt) skyldigt att inrätta ett eller flere sjukhus, beroende av regementenas och de till buds stående stugornas storlek.

Av de kronopersedlar, som enligt brev från v. Platen till major Pålman, från Lovisa magasiner utlämnades för regementssjukhusens räkning, kan man sluta sig till, att sjukplatsernas antal för de större regementena steg till 20 st. och för de mindre till 10. Ty för de förstnämnda, såsom Södermanlands och Västmanlands reg., där numerären uppgick till omk. 1,200, utanordnades för vardera 18 st. madrasser, 20 st. sängtäcken och 40 st. huvudputor, för de senare åter, Kronbergs och Jönköpings reg., med omk. 5 à 600 man, utgjorde de utanordnade persedlarna endast hälften av de förra. Att i samband med persedlarnas utlämnande även hygienens fordringar beaktades, framgår av den medföljande skrivelsen, vari anbefalles att: »I fall madrasser och sängtäcken förut blifvit nytjade på sjukhusen, så vädras och rökas de med möijeligaste granlagenhet innan de åter nytjas»[1]).

Vanligtvis finner man i rullorna endast tre fältskärer upptagna för varje regemente och då vid de gängse sjukdomarna ofta även en eller flere av dem voro insjuknade, visade sig snart svårigheter vid sjukvården, varom efterföljande brev och rapporter vittna:

»I rapport av den 23 feb. 1788 till general en chef. säges: Då den enda Fältskärs Gesällen som fins vid Armfeldska Batt. ligger illa sjuk utan hopp till dess restitution och kanske redan är död, då denna Batt. har en mängd sjuka hvilkas antal dagl. tiltager och aldeles saknar den dem nödiga skjötseln» — — — — — så anhålles, att genom fältmedikus

[1]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790 von Platens ark. I. 3. Brev.

Afzelius genast en duglig Fältskär måtte sändas till bataljonen, »hvilken annars igenom de sjukas tilltagande och wanskjötsel dagl. blir försatt i ett mindre tjenstfärdigt stånd» [1].

D. 9 nov. 1788 skriver v. Platen till öv. Liljehorn och klagar över, »att Kongl. Vestmanlands regementes sjuka dageligen tilltager och orsaken därtill är bristen på Fältskärs Gesäller», varföre han redan den 30 sistl. okt. hade hos Klingspor anhållit om, att från fältlasarettet i Lovisa måtte med det första till regementet sändas 2:ne fältskärsgesäller.

Den 8 april 1789 skriver v. Platen till fältmedikus Afzelius: »Som den under min Fördelning varande Finska Jägare Battaillionen ännu är utan dagelig Fältskär», så anhåller han, att något »skickligt ämne» måtte bliva kommenderat till Anjala, där bataljonen var stationerad för att emottaga bataljonens sjukhus och där förrätta fältskärssysslan; i annat fall skulle de se sig tvungna att insända sina sjuka till arméns lasarett i Lovisa [2].

D. 6 juni 1789 skriver v. Platen åter till Afzelius: »Som Jönköpings Regementets samtl. Fältskärer ligga illa sjuka och Batt. har 90 sjuka, som härigenom sakna all skjötsel», så anhåller han åter, att Afzelius måtte beordra någon fältskär till tjenstgöring vid regementet, till dess en fältskär från Lovisa kunde anlända eller någon av bataljonens egna återvinna hälsan [3].

D. 2 dec. 1789 anmäler v. Platen hos Salomon, att Dahls regemente saknar nödiga fältskärer för de sjukas betjenande och anhåller att någon skicklig fältskärsgesäll

---

[1]) Platens ark. I. 4.

[2]) Krigsark. i Sth. Plat. ark. I. 4. Ur brev. bok.

[3]) Krigsark. i Sth. Plat. ark. I. 4. Ur brev. bok.

offörtövat skulle från Lovisa sjukhus sändas till Hardom, för att där biträda reg. fältskären vid Dahls reg. [1]).

D. 28 mars 1790 anhåller H. V. Hamilton i rapport hos Meijerfelt, att, då vid öv. löjt. Armfelts jägarbat. »Fältskären Grimmer, som är så eländigt sjuk», att han måste till Lovisa sjukhus insändas, och de sjuka sålunda bliva utan någon skötsel, en annan med det första i hans ställe måtte förordnas [2]).

I följande av Siegroth d. 2 juni 1789 avgivna skrivelse till överstelöjtnanten baron Munck, som hade fått sjukhusdetaljen och vad därmed sammanhängde sig ombetrott, säges: att Tit. Krämer, kommenderande Ehnehjelms bataljon, varit tvungen att från bat. avskeda en oduglig fältskär och i stället för denne hade han från Wästmanlands reg:te ett par dagar tidigare emottagit en fältskärs gesäll vid namn Flink, men beklagligen tyckes han »vara snart nog sämre än den förra och, som säges, skall han tillika vara liderlig; sjuklig och eländig är han dessutom». Och tillägger: »Bataljonen kommer således hädanefter att blifva lika illa betient som förut — det förmenas ömkligt — om inga bättre Fältskärer skall vara att tillgå, ty i annat fall vore det underligt att sådane afskrap blifva brukte att skiöta kronans Folk, hvarföre alt Tit. Krämer säger sig icke kunna ansvara för de elaka följderna». — — — — På grund därav anhåller Siegroth, att bataljonerna måtte förses med en duglig fältskär »till undvikande af denna eftertänkeliga belägenhet, som värkeligen är af vigt för Kongl. Maij:ts Höga tiensts befordrande» [3]).

[1]) Krigsark. i Sth. Platens ark. I. 4. Ur brevconcept bok.

[2]) Krigsark. i Sth. Meijerfelts ark. II. 13. Brev. o. Rapporter.

[3]) Siegroths ark. I. Generalord. 1.

Det är icke känt huruvida de önskningsmål ovananförda brev innehöllo, blevo tillgodosedda. Att desamma emellertid utgjorde endast en bråkdel av alla i samma syfte framställda krav, kan man sluta sig till med kännedom om den brist, särskilt på dugliga fältskärer, som vid denna tid i allmänhet var rådande. Det är därföre högst sannolikt att ifrågavarande önskningsmål icke kunde villfaras, samt att regementena i bästa fall fingo nöja sig med sjukvårdare av samma kvalité och med samma meriter som Siegroth i sin sista skrivelse beklagar sig över. Ur de ovan anförda skrivelserna framgår de svårigheter man hade att bekämpa för att kunna tillgodose den nödvändiga sjukvården. Dessa svårigheter vållades av bristen på fältskärer, förorsakad av fältsjukans härjningar även inom deras leder och fältskärernas bristande utbildning.

Ehuru man icke i rapporter anträffar klagomål från de i Savolaks förlagda regementena över missförhållanden av ovannämnda slag, kan dock antagas att tillståndet även därstädes var enahanda och styrkes man ytterligare i denna uppfattning av det yttrande v. Döbeln i sina anteckningar fäller. Han säger: »Brist af Fältskärer gorde. att de stackars blesserade lågo 11 dygns tid med första förbindningen, så att åtskillige haft mask i såren: detta är ock ordsaken att ganska många dödt sedermera på Lasarettet i Jorois»[1]).

Redan i en generalorder av d. 24 dec. 1788 sökte förste fältläkaren Salomon, ehuru med ganska ringa resultat, att för framtiden råda bot för missförhållandena i sjukvården. I ordern anbefalles nämligen regementsfältskärerna att insända namnförteckning över de ordinarie komp:i fältskä-

---

[1]) Några anteckningar av v. Döbeln p. 121.

rer samt med största flit söka att innan våren förskaffa det bestämda antalet — en för varje kompani — och med det första inkomma med rapport om huru många som dessförinnan kunde anskaffas.

Slutligen anbefalldes regementena att noga hava tillsyn över att kompanifältskärerna fullgjorde »hvad till de sjukas skötsel och förbättring kan vara nödvändigt, samt att all renlighet och frisk luft måtte i sjukhusen beständigt underhållas.»

I samma dagorder anbefallas även samtliga regementen inom fördelningen att till honom i Lovisa insända en förteckning på alla sjukinrättningar och de sjukas och dödas antal vid regementena ifrån fälttågets början till och med december månad samt därjämte meddela de anmärkningar vid sjukskötseln eller några särdeles sjukdomar vartill den förflutna tiden kunnat giva anledning[1]).

Som tidigare nämnts förde överste Gerhard Drufva befälet över den nyuppsatta jägarkåren, som under vintern skulle utgöra gränsbevakning längs Kymmene älv för den södra eller högra fördelningen. De rapporter och skrivelser, som han avlät till överbefälet och krigskommissariatet, voro huvudsakligen föranledda av manskapets bristfälliga utredning och den allmänna penningbristen. Att döma av dessa skrivelser synes Drufva hava varit en energisk och beslutsam man, som öppet och utan fruktan lät sina överordnade höra sin mening, då det gällde att under dessa vanskliga förhållanden söka bevaka sin kårs

[1]) Krigsark. i Sth. Platens ark. I. 1. Order Journalen.

rättigheter och intressen. Och han var då icke heller sen att för vinnande av sitt syfte betona den framskjutna ställning som hans kår intog jämförd med de övrigas.

Efter ankomsten till vinterkvarteret och sedan de viktigaste anordningar där blivit gjorda, sänder han från Tavastby gård d. 18 nov. 1788 till Meijerfelt en rapport, vari han påpekar bristfälligheterna i manskapets beklädnad samt redogör för de av honom vidtagna militära dispositionerna. Rapporten meddelas här i sin helhet, då den ger en klar bild av tidsläget.

Ödmjuk Rapport.

»Natten emellan den 15 och 16 dennes dog en Jägare af min Bataillon utaf Kongl. West.bottens Regemente, som säkerligen tog sin död af förkylning, sedan han såväl som alla dess Cammerater ej hafva Böxor at fullt dermed skyla det, som af menniskor först plägar med blygsell framvisas.

Ibland de gjorda dispositioner i min Bataillon har jag jemte

1:o Gevärets snygghet varit mohn om.

2:o Beqvämliga larmplatser.

3:o At, i anseende till folkets utåt hela gränsen släcktskap och bekantskap med fienden, och för att ej yppa isynnerhet Trumslagarens quarter, har jag gifvit ordres om dess ständiga ombyte växelvis i by där han ligger.

4:o I hvarje By där Jägare ligger och ej belägenheten är så låg som exempli Gratia, vid Strömfors, har jag låtit upprätta 2:ne Wårdkasar.

5:o Wid särskilta hendelser af attaque af en öfverlägsen fiende har jag gifvit Ordres om min Bataillons repliad på Kongl. Uplands Regemente i Tessjö, eller Kongl. Jönköpings och Kongl. Cronoborgs Bataillon alt ifrån hvad sida den blefve attaquerad. Men för partier af dubbel styrka och derutöfver ej få retirera, utan försvara sig i det längsta, för at derigenom lemna Arméen rådrum att dess bättre sig rangera.

6:o. Alla vägar utåt Elfven, då den blir tillfrusen emellan min Patroullväg och Fienden har jag totaliter förbudit så väl som alla vägar som gå paralelt med Elfven.

7:o Rörande förhuggningar, förfärdigande af flere spanska Ryttare [1]) och några tusende fotanglar [2]), är en sak hvarmed jag nu är dageligen occuperad. För öfrigt är ingenting af betydenhet passerat, än at den 12 hujus feck jag en Rysk deserteur af Kopfkojska? Regementet vid namn Dorkin, hvilken jag till vissa behof nyttjat vid Strömfors» [3]).

Ofvan citerade rapport till Meijerfelt rörande manskapets utslitna byxor besvarades av Klingspor d. 29 nov. från Borgå, där högkvarteret för tillfället var förlagt. I brevet underrättar han Meijerfelt att för Drufvas jägare anordnats persedlar, som kunde avhämtas från Lovisa d. 5 dec. och tillägger: »Jägarne undfå då Wallman med nödiga reqvisita till Byxor och snösockor, som de enligt prof sjelva komma att förfärdiga» [4]).

Drufvas drastiska framställning rörande »byxorna», torde väl denna gång hava förorsakat den snabba expeditionen av de nödiga persedlarna. Ty med Drufvas följande rekvisitioner gjorde man sig icke vidare någon brådska.

Uti ett brev till Meijerfelt daterat Tavastby gård d. 2 nov. 1788 beskriver Drufva de svårigheter han hade, då avlöningar och övriga utbetalningar för bataljonernas (Nerike, Värmlands, Kongl. Dahls Regemente) räkning

[1]) Fordom brukligt stormhinder, som utgjordes av en grov bjelke, genomträdd av tvenne korsvis ställda, i bägge ändarna tillspetsade 1 m. långa pålar. Den vilade sålunda på två rader spetsar och vände de två andra uppåt.

[2]) Fyra st. järnspetsar av omkr. 6 cm:s längd sammansmidda sålunda, att då instrumentet utkastas på marken och i gräset, stod alltid en av spetsarna rätt uppåt. Användes som stormhinder framför skansar.

[3]) Krigsark. i Sth. Meijerfelts ark. Sjukhus o. vinterkvarter.

[4]) Riksark. i Sth. Ryska kriget 1788—1790 Klingsporska promemorian.

icke på flere månader stodo att lyfta. Han säger: »Men Herr General och Grefve, at öfver 2 månader ej blifva aflönt och dock natten såväl som dagen utan relage giöra den svåraste tienst af alla i Arméen, är ej venabelt med hvad Fri Corpser i alla tider blifvit tillagt, som vanligen med all Promtityde, utan omgåenden (som) nu sker, pläga få sitt ut; hvarom jag å egna och min Jägare Corps vägnar hos Herr Grefven och Generalen ödmjukast anhåller»; Och han tillägger, att då han själv saknade all kredit och hos bonden endast mötte oginhet, han »ej har annan än den sista utväg, at hjelpa mig fram. Jag säger ärligen till, ty penningar kunna vi ej vara förutan om alt med ordning och Beskedlighet skall tillgå»[1]). — — —

Då denna skrivelse synes blivit resultatlös, skriver han ånyo tre månader senare eller d. 1 febr. 1789 till Meijerfelt. Han säger sig oaktat upprepade skriftliga påminnelser under fyra månaders tid ännu ej kunnat förmå länsmannen å orten att enligt reglementet anskaffa ved, ljus och lägerhalm för den honom anförtrodda Jägarbataljonen. Och då Krigskommissariatet »liksom alldeles tycktes förglömt denna Corps», där såväl officeren som soldaten vore i stort behov av de penningar som dem med rätta tillkommo, så vände han sig till landshövdingen för att få dessa behov avhjälpta. Men då även från detta håll ingen hjälp erhölls, säger han sig hava ingen annan utväg övrig »än at på den beskedligaste militäriska facon förmå bonden till sina skyldigheters fullgörande, då all ordning hos kronobetjeningen tyckes liksom bannlyst.» I fråga om vilken »utmätrings facon» som borde användas, hemställes, »om icke i de treskande Byarna den mangrant kunde få öfvergå hela

[1]) Krigsark. i Sth. Meijerfelts ark.

Byn för at (alla skulle få) vidkännas et lika onus i Inqvarteringen. Härmed skall väl Officeraren och Karl blifva hulpen at få ljus, ved och lägerhalm». Men (då) penningen, som (är) oundgänglig, där ingen Credit eller mat finnes», så anhåller Drufva, att »Generalen och Commendören tecktes, med sin gällande magt, befalla at Corpsen som i daglig tienstgöring med det hastigaste måtte dermed förhjelpas. Som jag med så mycket större skäl tyckes mig kunna begära, som Herr Grefven och Commendeuren nog uplyst lärer finna vår uppassning emot de Corpser, vi, liksom ytterst emot fienden ligga och bevaka på det de i lugn måtte innehafva Sina vinterquarter och hos alla nationer är öfligt at åtminstone encuragera (befrämja) de lätta Corpserna»[1]).

Men det var icke endast då Drufva för sina jägare sökte utbekomma de ovannämnda nödvändighetsartiklarna, som svårigheter mötte, det var även mindre rekvisitioner av diverse slag, för vilkas anskaffande kostnaderna icke borde hava spelat någon roll, vilka likaså uteblevo, oaktat upprepade påminnelser.

I memorial av den 26 april 1789 skriver han från Tavastby gård till Meijerfelt.

»Uselheten at ej kunna efter Reqvisitioner utfå det nödvändigaste för Folket giör i Bataillon mycket bekymmersamhet, då vi timma och stund med full hog äro hugade at giöra våra skyldigheter efter Ordres. Reqvisition om läder m. m. til skolagning är för detta ingifven. Reqvisition om penningar för Koppars förtenning är inlemnad. Reqvisition till oblater och vin, pengar för folkets nattvardsgång är likaledes insänd, men alt utan värkan. Folket

[1]) Meijerfelts ark. i Sth.

blifva också skjortlösa at lössen vill äta up dem. Mönstring förestår, karlen hugad at hålla remtyget åtminstone rent, har han ingen styfver at kiöpa sig Engelst Ler och krita före, som alt med dylikt mer förorsakar, at jag på det ödmjukaste anhåller om Herr Grefven Generalen och Commendeurens magtägande biträde»[1]).

Då intet svar på skrivelsen inkom, påminner Drufva ytterligare d. 13 maj kommissariatet om sin redan den 6 april gjorda rekvisition av läder, skogarn och skolagnings penningar för bataljonen. Om han då, säger han, hade erhållit det rekvirerade, så hade folkets skor ännu någorlunda kunnat repareras, men »nu äro de aldeles urbota».

Kopparns förtenning var verkställd men penningar, som för ändamålet rekvirerats, hade ännu ej erhållits. Likaså hade en anhållan inlämnats om en medikamentskista för de sjukas behov, men den saknades fortfarande. Önskligt vore, säger han, att densamma snart kunde fås samt att i så fall »linne till bandager opåmint måtte därmed följa». Slutligen hade redan långt tidigare vin och oblatpenningar rekvirerats, men också dessa uteblivit, varföre Drufva »tid efter annan detta nödvändiga måste förskjuta». Han slutar med att hos krigskommissariatet erinra om alla dessa förhållanden[2]).

Så resultatlösa dessa påminnelser än hade varit, synes Drufva dock ännu icke hava förlorat hoppet på förverkligande av sina önskningar, då han den 5 juni i all korthet skriver till Kongl. Krigskommissariatet i Borgå:

---

[1]) Meijerfelts ark. II. 6.

[2]) Meijerfelts ark.

Till Kongl. Krigs Commissariatet i Borgå.

Som ett Bihang till flere påminnelser av den inlemnade Reqvisition torde jag ytterligare i ödmjukhet få påminna

1:mo. Om nya skor och Läder m. m. till skolagning.

2:da. Om betalning för förrättad Förtenning.

3:tio. Om vin och Oblat penningarne.

4:to. Om bristande Hästfödningspenningar.

5:to. Om min enskilta fodran för mer än 8 månader sedan.

Tavasteby Gård d. 5 Juni 1789.

Gerh. Drufva.

Men Drufva var tyvärr icke den enda som hade att kämpa med svårigheter vid anskaffandet av manskapets förnödenheter. Också O. C e d e r s t r ö m rapporterar till Meijerfelt d. 9 nov. 1789, att han hos Landshövdingeämbetet i Lovisa begärt handräckning för utbekommande av ved och ljus för inkvarteringen i Tavastby hemgård och by. »Men oaktadt ingifven Reqvisition därå icke århållit dess utlåtande eller desse våra nödige behof»[1]).

Även Carl von A x e l s o n, som med Livbataljonen av Kongl. Nerike och Värmlands reg:te låg i vinterkvarter i Heinola, skriver till Meijerfelt d. 18 nov. och frågar, varifrån ved och ljus eller penningar till desamma skola erhållas för de sjukhus han enligt order inrättat inom varje regemente. »Ved», säger han, »kan möjeligen anskaffas, om så befalles, genom soldaters handräkning från närliggande skog, men til Lius som i dessa mörka Pörten äro oumbärlige vid de Siukas skötsel finnes ingen utväg annorlunda

[1]) Meijerfelts ark. II. 12.

än på Kongl. Maij:ts och Kronans bekostnad, — — — hälst man här icke har några bönder att hålla sig till som böra utgöra dylika skiyldigheter då detta Heinola hvarken kan anses för stad eller Landsbygd, utan har sin besynnerliga särskilda natur så kallat Landshöfdinge säte»[1]).

Liksom det genom order bestämdes, huru vid inryckning i vinterkvarteren de sjuka skulle fördelas på respektive sjukinrättningar, så utfärdades även vid uppbrottet om våren liknande bestämmelser. Sålunda påbjuder Siegroth i generalorder till hela fördelningen d. 15 juni 1789, att de svårt sjuka icke skola medtagas, utan förbliva i den »sjukhus by hvarest de nu äro och niuta skötsel» av en kompanifältskär med biträde av nödiga sjukvaktare[2]). I ordern d. 28 maj 1789 bestämmer Platen åter, att vid uppbrottet endast konvalescenter, som kunde åtfölja armén skulle medtagas, men de svårt sjuka kvarlämnas i kvarteren. För deras skötsel och omvårdnad skulle 1 officer, 1 und.officer, 1 fältskär och nödiga sjukvaktare kvarlämnas. Efter hand som de tillfrisknade, skulle de sedan avsändas till kompanierna [3]).

Överste B. G. Hastfehr, som efter Sprengtporten övertagit befälet över Savolaks brigaden, hade de första dagarna i juli begynt belägringen av Nyslott, vilken sedan fortsattes i sju veckors tid. Då han under denna tid intet kunnat uträtta och hans trupp i följd av sjukdomar från 1,300 man smält samman till 8 à 900 och de övriga trup-

[1]) Meijerfelts ark. II. 12.

[2]) Krigsark. i Sth. Siegroths ark. I.

[3]) Krigsark. i Sth. Platens ark. I. 2. Orderjourn.

perna återgått till gränsen, beslöt även Hastfehr, d. 20 aug., att upphäva belägringen och draga trupperna tillbaka från det ryska området.

I slutet av okt. förlades trupperna i sina vinterkvarter längs gränsen. Brigaden, som utgjordes av Savolaks lätta infanteri reg., Savolaks fotjägare bat. och 2 skvadroner Karelska dragoner, förlades i tre fördelningar. Sålunda kommenderade öv.löjt. Ehrenroth fördelningen i *S:t Michel* med underlydande posteringar i Kristina, Jockas och Puumala, öv.löjt. Aminoff fördelningen i *Rantasalmi* med posteringarna i Sulkava och Pihlajanlaks och öv. Gripenberg fördelningen i *Lahtis*, under vilken lydde posteringen i Mäntyharju.

Sedan Hastfehr blivit häktad för delaktighet i Anjalaförbundets stämplingar, fick överst. Curt v. Stedingk övertaga befälet över brigaden. Åt honom uppdrogs då anläggandet av magasiner, fältlasarett och anskaffandet av alla för trupperna nödiga förråder. Att denna uppgift särskilt i dessa trakter blev för Stedingk svår att lösa, kan lätt förstås, och att så var fallet, framgår även av vad v. Döbeln därom säger: [1]).

— — »Svårigheten, som mött vid magaziners anläggande är obeskrifvelig; i ett land, där socknarne ha 6 till 8 mils utsträckning, där vägar äro sällsynta eller elaka, innevånarne lata, och deras hästar vanskötte; där tillgångarne äro obetydlige, om man ej söker få hvad som ärfordras från 30 till 40 mils afstånd. I Savolax finnes ingen place d'armes. (vapennederlag); kanoner, kulor, krut.

---

[1]) Några anteckningar om och af General v. Döbeln Stockholm 1856, p. 69. G. C. v. Döbeln hade som överadjutant hos Stedingk deltagit i fälttåget ända till dess han d. 13 juni 1789 sårades i slaget vid Porosalmi och måste som fånge kvarstanna på sjukhus i S:t Michel.

gevär, tross och ammunitionskärror, allt skall hämtas från Helsingfors, Borgå och Lovisa. Inga handtverkare, ingen stad närmare än på 20 till 30 mil. Inga penningar; och åtminstone voro de summor, som då och då skickades, obetydliga; men öfverste St:s nit och omsorg öfvervann allt.»

Enligt v. Döbeln kunde man nämligen icke hos befolkningen i Savolaks finna den tillgång på »matvaror, sängkläder, säckar, täcken, sadlar, åkerredskap, verktyg och jernsaker», som man vanligen anträffar hos allmogen. Hästarna äro små, men starka »och af godt, uthärdigt slag», ehuru så vanvårdade under vintern, att de på våren voro nästan obrukliga. De återvunno dock på våren hull och krafter på de förträffliga betesmarkerna. Bondens jordbruksredskap bestod av oskodda kärror, vars axlar esomoftast brusto, då de voro gjorda av rått virke. »De tåla ingen tyngd och äro oviga till påpackning». Bostäderna utgjordes av rökpörten, utan möbler, rymde mycket folk och voro enligt v. Döbelns mening »ganska hälsosamma i anseende till röken, som dissiperar den innestängda luften och gör den mindre skadelig». Uthusen voro alla små fyrkantiga »bodar». »Nationen», säger Döbeln, »är kall, sombre, indifferent; har under sista kriget visat lika mycken rofaktighet som kosackerne.»

På det bästa vitsordar v. Döbeln v. Stedingk såsom chef, och sitt uttalande rörande dennes karaktär, kompletterar han ytterligare med följande ord: »Äran är öfverst. St:s föremål; trohet och lydnad dess valspråk; intet hot, ingenting är i stånd leda honom från den väg, dess skyldigheter honom föreskrifva; men befälet var uppdraget baron Hastfehr.» — Belägringen av Nyslott jämte dess upphävande utan ordres samt Hastfehrs ställning till Anjalamännen kritiserades däremot strängt av v. Döbeln.

Enligt den sistnämndes anteckningar förblev hären stilla i sina kvarter hela vintern; rustningarna fortskredo med eftertryck, transporten utfördes medan slädföret varade, munderingar förfärdigades och ingen attack gjordes å någondera sidan, utom vid ett tillfälle, då jägarna bortsnappade en kosackpostering av 11 man.

Från vinterkvarteren bröto trupperna upp först i juni månad, ehuru desamma redan 3 veckor tidigare bort gå

i läger och övas i exercis. Detta berodde, såsom v. Döbeln säger, redan då — huru otroligt det än låter — av brist på penningar.

På våren 1789 ökades Savolaks fotjägar bat. med 400 man, uttagna bland befolkningen i landet, ävensom med tvenne frikompanier à 200 man. Man litade nämligen till frivillig värvning så länge den var möjlig, men när den upphörde, »utskrefvos de lättingar, som författningarna ålägga krigstjenst, hvaraf många funnos i Finland».

Huru dessa frivilliga trupper voro kvalificerade framgår av v. Döbelns yttrande efter en inspektionsresa med v. Stedingk till gränsposteringen vid Kristina i början av juni. Han säger: »I Christina var ett ny förvärfvadt frikompagnie; min Gud ! ! ! Jag ryser vid åtanken af dessa usla corpser; uselt klädde, uselt bevärade, uselt exercerade, uselt födda; — med ett ord, usla till utseende, usla till physique, och än uslare till morale.»

VIII.

Bröderna Thomas och Bengt Gustaf Rappholts.

Några utdrag ur bröderna Thomas och Bengt Gustaf Rappholts[1]) brev till sina hemmavarande i Sverige kunna här försvara sin plats, då ur dem framgår med vilka ögon de svenska officerarna sågo och värdesatte de till inkvartering upplåtna »stugorna», och huru de funno sig i denna nya och främmande miljö. — Breven lämna därjämte en inblick i levnadsförhållanden och sysselsättningar inom vinterkvarteren under en tid, då såväl penningar som proviant tröto. Likaså framgår ur breven den stämning, som inom officerskåren rådde mot regeringen och dess åtgöranden.

Thomas hade med Livbataljonen blivit förlagd i Heinola. Brodren Bengt hade med Armfeltska brigaden sitt vinterkvarter i Nyland, Åsenby i Karis, och beordrades sedermera den 23 febr. att med brigaden avgå till Jyränkö by, Heinola och S:t Michel.

Den förre skriver d. 29 oktober 1789: — — — — »Efter en lång och besvärlig marsch äro vi änteligen ankomne till våre anviste vinterqvarter uti Jyränkö (Heinola) Stad och By, samt kringliggande kyffen. — Staden består af Rezidenset, som är en liten trädbyggning, med 2 à 3 på flere

[1]) Vetenskapsakademien i Stockholm.

hundra alnar aflägse privat (eller här kalla de mennisko-boningar) omgifne af fält och björkbuskar. Byn å ömse sidor Kymmeneälf, består af några koijor eller rökpörten utan skorstenar och så usla, att ingen Elfdaling i dem ville inqvartera sina svin. Kring detta högqvarter ligger mitt Compagnie, de öfriga äro spridde i och omkring Heijnola Kyrkoby. —

Zelovs Cossaquer[1]) hade förut inqvarterat sig här i staden på annan statjon, så at jag och cammeraderne qväfva hvarandra uti denna trängsel. — I denne hålan som kallas stad, men aldrig får privilegier, finnes ej engång en droppe bränvin; och kan deraf dömmas om tillgångarna på allting annat. Ofvannämnde Coss:quer eller Svenska missfoster, göra skäl för det barbariska namn de bära och lefva som vilddjur. — Gud hjelpe dem snart hädan ! !, uti hela flocken känner jag ännu intet mer än en hygglig menniska och detta är rustmästar Lilijestråle, Cousin till våra — — — — — Sent i går qväll kommo vi hit men hela natten söktes fåfängt någon hvila i anseende till desse bussarnes stoij och slagsmål. — — under 9 ½ mils march nytjade jag ej sjelf min häst öfver 3:ne fjärdingsväg, helst mitt matta och sjukliga manskap bättre behöfde att tourvis genomgå manēgen. Hela vägen var beströdd med döda Tråsshästar, vid hvar och en hade en påle bort upresas med Klingsporrens och de öfriga Krigsministrarnas namn. — Nattqvarter funnos nästan ingenstädes, ehuru Reg:te

[1]) Zelovs kosacker, en lätt kavalleritrupp av 2 skvadroner, uppkallade efter sin chef Karl Mauritz Zelow, förut kapten vid Kymmene gårds bataljon, 1790 överstelöjt. i armén. Denna trupp uppsattes av Gustav III på försommaren 1789, men hade intet annat än namnet gemensamt med kosacker.

qvart:sk och fourirer voro sända förut. Om man uti ett rökpörte obligerade husfolket att lämna rum, kunde bönder ej medtaga sina löss, ännu mindre alla sina loppor och den stank deras ägta sammanlefnad lämnade qvar, gorde kyffet i alla fall pest-gifvande: när en svärm sirssor inqvarterade sig uti hatten på en uttröttad officer och de allt förtärande Torackorna (som Gudi lof! ännu aldrig varit synliga hos oss, men likna thorndyflar) äta opp stöflorna, måste syndaren ego söka frilufts (plats) under öppna himmelen, ehuru jag hvartannat steg trampade i mörkret sofvande Soldater som med tomma magor drömde om en 5 à 6 månaders innestående aflöning. — Milde Gud! I en sådan situation träffade mig Edra upplifvande bref! — — — — Thomas.»

Den 9 dec. 1789 skriver Thomas ånyo till hemmet: han uttalar först sin glädje över att äntligen hava erhållit brev från brodren Bengt, dat. d. 11 nov. och fägnar sig över att denne lyckats erhålla tillfredsställande bostäder för sitt manskap samt en »tämmeligen commod tjenstgöring», men då de dessutom äro avlönade till okt. månads slut och dock knota, så har »kära bror» all orsak att vara missnöjd med desamma; »mina skorstensfejare (ty genom sot och smuts kan ingen se vad uniform de bära) hava från Juni månad icke uppburit någon avlöning, hade haft 113 sjuka och 118 vakanser och måste ändå med 251 man uppehålla avlägsna kommenderingar på 3 à 6 mil; »Är det Christligt eller mänskligt», säger han, »at så hantera et olyckligt folk». Åtminstone anse andra härvarande officerare »at det är utan exempel».

Han förklarade också att, på grund av det otillräckliga manskapet, vid ett fientligt anfall ingen enda av posterna

kunde understödjas och då de på post kommenderade icke kunna avlönas, »så måste desse dö utaf fatigue och köld, eller rymma». — De hade visserligen befriats från en svår postering men i stället blivit tvungna att »intaga fyra andra ännu (både) obekvämare och mera aflägsna ställningar; böner föreställningar, sjelfva omöjeligheten, intet hjelper, svage ensamme måste vi göra den tjenst som förleden vinter af 3:ne här liggande Batailloner ej fordrades».

Med de fyra överblivna trosshästar och litet över 100 man, som först måste samlas inom 2 ½ mils omkrets, ansåg han att trossen och kanonerna aldrig kunnat räddas. Och när sjöarna tillfröso, hade fienden enligt hans mening, med 300 man, »rätt anförde» kunnat komma direkte över utan att förut behöva passera någon by eller bliva upptäckta och skulle sålunda trossen och artilleriet lätt kunnat tagas samt det så kallade magasinet, det enda som fanns på platsen, förstöras. Därmed skulle även hans på andra håll spridda poster bliva fullkomligt utan föda och »med en coup expidierade». »Vi lefva», säger Thomas, »således på deras nåd, och om jag varit vidlytig — — — — så är det för att vara justifierad i mina vänners minne, när jag, — — — om ej kastad ur vägen af någon Ryss, multnar bort — — — — — vid sidan af ihjälsvultne Tråsshästar, utan lefvande tagen (och) får tid att betrakta huru underliga Herrans hand, min egen dårskap och ett vapriciöst öde fört mig — — — —»

Samtidigt och i samma stil som Thomas beklagar sig brodren Bengt i brev av den 10 dec. Likvisst icke över några lidanden som manskapet skulle utstått, utan över de obehag, besvär och trakasserier som träffade honom själv eller »det ouphörliga pennefäcktandet». »Utan att

ljuga», säger han, »kan jag påstå det jag nu på en månad skrifvit mera än förr på ett $\frac{1}{2}$ år; ty så fort ett förslag afgått till vederbörlig ort, så har detsamma och flere, i många olika former blifvit infordrade af 3 och 4 ovederbörlige eller åtminstone hittills af Reg:tes okände, Redo fordrare, såsom e:g:Commissariater, Brigad Chefer och deras Adjutanter, Intendenter och förrådshus inspectorer m. m., hvilka ingen i denna Confusionstiden vågar refusera ehuru de icke göra något i afseende på hvad af dem reqvireras i laglig ordning. Af stillasittande blir jag full af Skjörbjugg och af grälande med det ouphörliga skrifveriet både dumm, ledsen och utmärglad».

I ett senare brev av d. 24 i samma månad, till brodren Karl, återkommer Bengt än en gång till samma ämne. Sedan han först beklagat sig över att han »kringvärfd af bekymmer och uttröttad af ouphörliga machinala Occupationer, är nödsakad vistas i en landsort, som, ehuru fäderneslandet tillhörig, likväl af detsamma icke äger det minsta slägttycke, hvarken i folkets lynne, seder eller umgängessätt», tillägger han att med det allmänna förknappningssystem de nu voro underkastade», ingen postdag går nästan förbi, utan att vi få en ny och förminskad provianteringsmethode eller ock ett eller flere nye och följackteligen oredigare och mera grälacktige förmulairer till förslager, Reqvisitioner och Liquidationer m. m.

Ett besynnerligt tidehvarf är visst detta, som använder all sin tankegåfva och arbetsstyrka i den arithmetriska vägen och det så utmärkt olyckligt att alla confunderas och skinnas, samt måste ändå på köpet pligta med nattvak, hufvudbry och en oändlig förlust af papper och penna m. m».

Vidare klagar han över att bristen på ved och ljus dagligen blev större samt att dyrheten tilltog i samma mån, »som vårt snåla Värdfolk försämrar husmanskosten». Han tröstar sig likväl med att »de ändå äro oändligt sälla i jämförelse med Lifbat. och andre, som ligga ihop med svin och hästar i rökpörten och hämta provianten på 7 à flere mils afstånd på nästan obrukbara vägar».

Denna sistnämnda omständighet anser han i väsentlig grad förorsakat proviantens försämring och jämte »fatique» bidragit till den stora dödligheten, isynnerhet inom regementena invid gränsen, »ty däruppe kan ingen hjelpa; der ty värr intet dugeligt finnes på magasinerna måste man taga emot det befinteliga eller ock blifva utan». Trenne gånger hade även Bengts regemente icke kunnat mottaga kokmjölet som var förskämt och måste sålunda under en månads tid sakna detsamma och sannolikt aldrig därför bliva ersatt. — »Gud bevare Thomas», säger han, »han är nu omgifven af sjuka och döende på alla sidor. Hans folk hafva slitit och ärfar ännu för mycket ondt. På sex veckor har Lif. Bat. vid Heinola förlorat 62 man, då vi här Gudi lof! på lika tid endast sakna 14 Soldater på 2 Bat. Här höres intet nytt vidare än att döden grasserar dagl. i vårt granskap, så att större delen Uppl:r, Dalk:r, Helsingor, Sandeliner och Ehrenmalmare gå förlorade om icke farsoten stadnar af sig sjelf eller skickligare Medici hitkomma och Medicamenter förskaffas från Sverige, ty här är på dem mycket knapp tillgång».

»Sedan vi kommo hit äro tre finnar halshuggna för nidingsmord; och åskådades desse ohygglige Executioner af bönderne här med en kallsinnighet, som t. c. m. förargat våre nog hårdhjertade soldater. Saken är ock den, att

finnen i allmänhet är snål, envis och vildsint; dock finnes förmodl. här många undantag att göra».

Slutet av brevet lämnar intet tvivel om den sinnesförfattning under vilken detsamma nedskrevs och talar icke gott för trevnaden under vistelsen i Finland. Bengt anhåller bland annat om att med nästa post honom måtte tillsändas hans »Claver noter — — — — eller tänk aldrig på att mera hos mig kunna finna minsta gnista af munterhet — — — — älsken hvarandra både å egna och mina vägnar, hälsen till Systrar och Cousiner mer och mindre ömmt! och tviflen aldrig på dens tillgifvenhet som skrifver och leds till döds i Finland». — —

På nyårsdagen 1790 skriver Bengt från Karis Åsenby till sina bröder Carl och Eberhard i samma trista och pessimistiska stämning, under vilken han hade avslutat det gångna året. Han säger: »Point de Compliment i anledning af det nya året; flere års ärfarenhet har lärdt att aldrig mera ondt på engång inträffat, än just då jag med visshet märkt, att de mäste kända önskat mina välfärd. Och ju ifrigare allmänheten önskar frid och låga utskylder, ju mera förhöijes de senare och ju omöijeligare blifver den förra att ärhålla. — Tro dock icke att jag försumar, — — — — — — — — att innerligt åstunda *Bättre tider för det allmänna*, men jag adresserar icke mina ömma suckar i den delen till någon af jordens vise Befallningsmän, och väntar mig aldrig den glädjen i Sverige att få se enighet i beslut och en oegennyttig nit och drift i deras värkställighet, för att mota den utmärglade och sömniga Rikskroppen i sitt fall». — — — — —

Det missnöje och den förargelse, som vållades av de oregelbundna och flere månader uteblivna utbetalnin-

garna, togo sig slutligen uttryck i en klagoskrift; sannolikt misstänktes befälet för att hava undanhållit reg:tena deras gager. Härom skriver Bengt, att ett helt Compagnie av Dalkarlarnas Vargering, hos H. Majestät hade anfört ett ogrundat klagomål över innehållet gage och fordrade att få gå hem. Major Tersmeden[1]) måste, ehuru illa sjuk, resa till konungen över 30 mil i »barklaken», endast för att avgiva förklaring i anledning av klagomålet. Affären resulterade i, att »hvarenda karl fick 50 prygel 3 dagar årad, hvilket gjort en förträfflig värkan». Han berättar också att även general Stedingks segrande trupper »från och med april, eller under 9 månader» icke erhållit liqvid. Deras beklädnad var därför så utsliten, att de »voro så godt som nakna». Då sedermera de nya riksgäldssedlarna utkommo och trupperna med dessa blevo likviderade, »kunde de dock aldrig inom det usla Finland få köpa de persedlar som skola bevara dem för köld och väta». Han tillägger vidare: »Det är visst sant att till krig fordras först och främst oändeliga penningesummor, men för p.g:r får man likväl icke allestädes köpa en klok Plan, en talrik, välöfvad, född och klädd armée och ännu mindre en lycklig utgång, hvilken sistnämnda förmodeligen bör anses för ett fullkomligt undervärk, då alla eller de mästa af ofvannämnda artiklar brista från första början.» — — — — —
»Efter Kongeliga Ordres marscheras här alla dagar ¼ mil fram och tillbaka: denna manöver är visst nödig för att undvika skörbjugg och mycket annat ondt — — — men i det utslitna tillstånd hvari skor och strumpor nu befinnas

[1]) Tersmeden Fredrik, friherre, född d. 9 Febr. 1752, var först major vid Helsinge reg:te, som han förde under 1788—1790 års krig.

samt den oupphörliga vätan fruktar jag att hälsan slutligen i grund förstöres och att till och med manskapets medfödda sulor utnötas.» — — — —

Rörande de ovannämnda riksgäldssedlarna uttalar sig även brodren Thomas i brev till hemmet och värdesätter dem på följande sätt: »Till Augusti månads slut äro vi nu aflönte, men den arme soldaten är ändå lika rik. Ingen växlar Riks-Gäldssedlarne och allmogen behåller för (r) varan än lämnar den emot denna allmänna välfärdens stämplade färgations (?) lapp. Jag äger ganska få men nästa nyårsqväll skall jag högtiden till prydnad nytja en till dess rätta bruk, den förflutna tiden till heder och skyldig ärkänsla.»

Av det ovansagda framgår att Bengt, såsom han även själv medger, levde under jämförelsevis gynnsammare förhållanden än brodern i Heinola. Därpå tyda även deras berättelser om huru de var på sitt håll firade julhelgen. Bengt skriver härom »— — — — — — Öfver. Lieut. Baron Gyllengranat, Rajalin och jag voro budna till Fagervik på julgröten, som därvar accompagnerad af oändeligt många rätter, viner och dessert, samt slutel. af en stor mängd Julklappar med teml. sinnrika deviser. Till ex. under många envelopper fick den, för sina infällen och fritalighet hos konungen, så verldskunnige Gyllengranaten simple Caramelle med påskrift af fru Aminoff: *tig min mund; så får du socker!* af nya Konunga Bokens 1: och 11 v. — Utom ganska många atrapper fick jag en Elfenbens blyartspenna, — — — — — alla blefvo rikel. begåfvade och atrapperade. Bruksprästen fick bland annat 1 Cardus för 4 styfver, som bortkastades; men då inspektoren böd 2 dubbla slantar derföre, var handeln straxt

gjord; Cardusen öppnades och ett par superba Guldknappar lyste i säljarens förtviflade ögon. Hans jämmervisor kunna icke eftersjungas af en laicus. En af sällskapet frågade honom: hvarföre såg ni icke bättre efter? — *Åh, han luktade så gement.* — — — — — — — — — På fjerde dagen skiljdes vi åt, och kan ingen neka, att Fagervik är Finlands första Herregård — — — — — — — — —.»

Thomas beskriver åter på följande sätt huru han firade julaftonen. »Jag har celebrerat en Julqväll, i sin början den sorgligaste jag öfverlefvat; — då sista strålarna af solen försvann, knallade mina salfvor öfver 4 käcka karlar, som ned-proppades uti en graf under det flere sjuklingar fördes förbi, med litet lif till sjukhuset — — — — — det var samma stund jag förledit år följide Dig min Eberhard och Bror till Förskefors? — — — — en tid och än en tid!»

Ur ett brev daterat d. 12 febr. framgår att Bengt ännu låg kvar vid Åsenby i Karis, men i ett senare odaterat brev säges, att de varje timme kunde vänta uppbrottsorder, för att avmarschera 40 mil norrut till S:t Michel. Härom säges: »Hufvudstyrkan — hvad säger jag? — qvarlefvorna af förra dagens gröt, hopdragas nu i Savolax, på hvars Gränts dageligen väntas inbrått. Mycket artilleri föres dit, ty Ryssarna sägas åt den sidan icke längre vilja tåla raljeri.» — — — —

Den 13 mars skriver Bengt sedan från Mannila, en mil söder om Kangasniemi Kyrkoby och Magaziner. »— — — — Nu först finner jag att allt hittills varit ett Himmelrike i jämförelse emot det närvarande Helvetet. Liggande och krypande i ett ohyggligt rökpörte utan ljus om qvällen, och utan fönster om dagen; total brist på allt som fordras att underhålla hälsan, neml. mat och tvätt; intet hopp

om aflöning m. m.; allt detta tror jag dock nu vara en drägelig belägenhet emot den som förestår längre fram, då magazinet för trouppen, nu 1 mil härifrån icke kan räckas och då både Sinne och kropp blifva mer och mer utmattade. — — — — — — — —»

Från Kärnäkoski skriver Bengt d. 22 april, att bat. den 14 hade lämnat Kyyhkylä söder om S:t Michel, följde sedan på glans-is Saimen efter, oroades under vägen av lätta trupper, som borttogo 1 officer och 10 man av Hels. variering. — — — »Här ligga vi nu», säger han, »i ett mörkt rum i ett lågt rökpörte, af 6 qvadratalnars storlek, fullt af ohyra och orenlighet. Kölden blir hvar dag faseligare, vi äro alltid i fulla kläderna — svälta mycket — hafva intet med oss enligt ordres — här finns endast mjölk och det ganska litet. — — — — I Contant eröfrades här 8,000 Rubel mäst i Sedlar, och mycken Tråss.» —

Liv. Bat., med vilken Thomas följde, hade tvenne dagar tidigare ankommit till Suomenniemi, där han till brodrens sorg skulle en längre tid förbliva.

Av Bengts tidigare brev framgick, att han redan före jul hade varit sjuk och »förgäves hade intagit China», men att han efter jul »med mycken förmån brukat Salomons recept».

Ur ett senare brev av den 5 maj 1790 från Hustri (?) i S:t Michels socken får man veta, att han den 26 april ådragit sig en svår sjukdom och måste intaga sängen. Han skriver nämligen: »— — — — — Efter utståndna förkylningar, nattvak, köld och blåst, utan hvila liggande i fulla kläder på hårda bordet — — — hvilket alldeles knäckte mig, på glingis med slöskodd häst — — — — — allt detta ådrog mig d. 26 april en häftig feber — — — — — — — — — Jag blef dock qvar i eländet till d. 29:de,

då jag nedbäddad i en Släda fördes hit. Nu är Gudi lof! febern borta, men gickten är envis. I morgon får jag börja med China, som jag hoppas skall återgifva mig styrka att vända om till min post. Nu är jag bara skinn och ben. Jag behöfver all min Filosofie för att trösta mig öfver den olyckan att icke hafva kunnat deltaga i mina Cameraders odödeliga ära! — — — —»

Om Bengt heter det i »B. G. Geijer och hans ättlingar»: Han hade i mångt och mycket ej obetydligt inflytande på E. Gustaf Geijers framtid. Vistades mycket på Ransäter, var kusin till hans far. Hade mycket umgåtts i stora världen och föreslog den »svärmande ynglingen» (Geijer) att pröva sina krafter som informator, tillskrev i detta syfte friherre Matts Ramel, men svaret blev efter upplysningar från akademin, nekande. Detta bragte Geijers själ i uppror, det gällde visa världen att man dugde till något, och så föddes äreminnet över Sten Sture. Även i andra avseenden hade Rappholt inflytande på Geijer, som också i sina minnen om honom säger: »Haf tack också du, bortgångne välgörare, hvilken jag är skyldig ej blott bekantskapen med fosterlandets skalder, hvilkas dikter jag så ofta hörde af din röst, utan ock att mina första lärospån i tonkonsten ej blefvo fruktlösa. Och på ett annat ställe: »Öfver allt där en talang finnes förstår han att fatta den — han var en utmärkt människa.» — — — En sägen berättar att R. på en av sina resor skulle blivit fader till Napoleons general Rapp. —

Thomas, som svårt sårades i striden vid Savitaipale, blev som fånge förd till ryska lägret, där han redan ankomstdagen avled.

IX.

Fältskärs-undervisningen, schismen mellan kirurgiska societeten och collegium medicum.

I sina »krigshistoriska intyg» om behovet av läkare vid svenska armén säger Liljenwalch: »Före slutet af förra århundradet beräknade man aldrig behofvet af läkare efter annat än efter arméns *fredsfot*. Då kriget utbröt, följde man den bekväma men förderfliga grundsatsen, att först sedan sjukdomarna börjat sina härjningar tänka på att anskaffa läkare, hvar och huru man kunde få dem. Vi känna alla, att man vid dessa tillfällen endast på högst ofullkomligt sätt häruti lyckades.»

Svårt straffades man under Sveriges krig på 1700-talet för de synder, som därunder begingos mot hälso- och sjukvårdslärans grundprinciper och man fick erfara mycket sorgliga följder av försummelsen att anskaffa läkare och sjukvårdspersonal. Dock var man, t. ex. under pommerska krigets senare år, i tillfälle att se huru de epidemiska sjukdomarna härjade inom armén men huru efter vidtagna sanitära förbättringar — en ändamålsenligare anordning av provianteringen, inrättande av särskilda sjukhus, där läkare i stället för okunniga fältskärer anställdes — de

smittosamma sjukdomarna begynte avtaga och dödligheten minskas, så att därefter endast lindrigt sjuka förekommo, vilka kunde vårdas på regementenas egna sjukhus. Det oaktat lärde man sig intet utan stod vid utbrottet av 1788—1790 års krig lika oförberedd som tillförene.

Huru stor bristen var ensamt på sjukvårdare framgår av det præsidietal, som överdirektören Daniel Théel höll 1794 inför Vetenskapsakademien. Enligt Théels beräkning behövdes för armén 590 läkare, för örlogsflottan 140 och skärgårdsflottan 60, alltså inalles 790 läkare. Staten upptog 232 fältskärstjenster, i följd varav bristen uppgick till 558[1]).

Men det var icke blott det otillräckliga antalet läkare och fältskärer, som vållade stora obehag och störingar i sjukvården. Det visade sig nämligen snart, att även en stor del av de i tjenst varande fältskärerna voro odugliga och icke ägde de kunskaper, som vid utövande av deras kall kräves.

Då ovan anförda brister spelat en ganska betydande roll i sjukvården under ifrågavarande krig, kan jag icke underlåta att lämna en historisk överblick av de orsaker, som i väsentligaste grad förorsakat detta för sjukvården under kriget brydsamma läge.

Ehuru redan i mitten av 1600-talet för utbildande av läkare meddelats undervisning i anatomi, fysiologi, patologi, medicinsk terapi, kirurgi och farmaci samt i de för de medicinska studierna förberedande vetenskaperna, fysik, botanik och kemi, ansågs det ovillkorligen nödvändigt, att den blivande läkaren skulle vid något utländskt universitet

---

[1]) Svenska och Finska Medicinalverkets Historia 1663—1812 af Otto Hjelt. Tredje del, p. 248.

slutföra sina studier och där förskaffa sig medicinedoktorsdiplomet. Först därefter erhöll han rätt att utöva läkaryrket.

Denna omständighet inverkade i hög grad förlamande på de medicinska studierna och motverkade uppkomsten av inhemska vetenskapligt utbildade läkare. De voro därföre få, som på denna tid kunde egna sig åt läkarkallet och förrän den svenska läkarutbildningen kommit så långt, att den inom landet tillvunnit sig förtroende, måste behovet av läkare fyllas från utlandet. De flesta av dessa utländska läkare åter voro äventyrare och kvacksalvare, som i främmande land ville söka sin lycka.

De egentliga utövarna av läkekonsten på 1600—1700-talet voro de s. k. bardskärarna eller barberarna. Dessa, vilkas yrke egentligen var hårklippning och rakning, hade även åtnjutit undervisning i behandling av sårskador och andra yttre åkommor, men då ingen lagbestämmelse angående kompetensvillkoren för utövande av läkarverksamheten fanns, tvekade barberaren icke att även taga invärtes sjukdomar under sin behandling. Porten stod öppen för alla in- och utländska kvacksalvare.

Dessa barberare bildade i motsats till de lärda läkarna (»doctores medicinæ») ett särskilt skrå, barberarämbetet, vars privilegier utfärdats redan år 1571 och vars stadgar med vissa förändringar och tillägg upprepade gånger under 1600-talet ånyo bekräftats. I dessa förklarades alla de till barberarämbetet hörande medlemmarna såsom privilegierade klassläkare. För dessa sina rättigheter kämpade ämbetet med seg ihärdighet ända till slutet av 1700-talet mot Coll. med:s försök att inskränka desamma.

För befordrande av läkarutbildningen i landet samt för

motarbetande av de oegentligheter som följde kvacksalveriet i spåren inrättades Coll. med. år 1663.

Bland de rättigheter, som barberarämbetet erhållit, var även prövningsrätt vid intagning av nya medlemmar, men då klagomål hade inlupit till konungen att man varit partisk och vid examineringen icke förfarit lika strängt med dem som skulle antagas vid militären som med övriga examinander, uttalade konungen i brev 1685 sitt synnerliga missnöje över denna osed och påbjöd att man hädanefter skulle bruka »samma stränghet och maner uthi förhören och profven med alla dhe barberare som skola antagas» — — samt förordnade därjämte, att præses i Coll. med. skulle vara närvarande vid examen och övervaka, att ingen barberare bleve godkänd till militärläkare, som icke genomgått alla de prov, vilka fordrades.

Genom att ordföranden i Coll. med., enligt ett kongl. påbud, inträdde som en övervakande myndighet i kirurg. societeten, var visserligen början gjord till ett samarbete ämbetsverken emellan, men tyvärr ledde detta arbete till långvariga och bittra konflikter, i fråga om kirurg. societetens skrårättigheter och elevernas utbildning.

Även kungliga medicinalordningen, som utkom 1699 och i vilken bestämdes: »att icke längre varken svenska eller utländska läkare tillåtes idka medicinsk praktik i Stockholm förrän de framtett sitt doktors brev och undergått examen practicum inför Collegium», bidrog ytterligare att öka spänningen emellan ämbetsverken.

Ur tidigare kongl. brev framgår, att barberarämbetet numera fått namn av kirurgisk societet, vilken benämning sedan bibehölls under hela 1700-talet eller till 1797, då förbundet upplöstes. Kirurgiska societeten, som hittills

efter eget tycke fått styra och ställa i föreliggande frågor, såg icke med blida ögon det yngre verkets växande inflytande. Ty sedan den gamla skråbenämningen barberarämbetet utbytts mot benämningen societé, begynte dess strävan gå ut på att även bliva ett ämbetsverk jämbördigt med Coll. med., och därföre blev det även nödvändigt att befria societeten från allt som kunde erinra om dess skrå- och hantverksmässiga yrke, utan att det dock behövde avstå från de gamla skrårättigheterna. Från denna tid försvunno benämningarna lärgosse och gesäll och ersattes med lärling och kirurg. studiosus, och i stället för barberare infördes fältskärstiteln; ålderman utbyttes mot direktör.

Men de nya förhållandena fordrade även ett helt nytt reglemente för Kir. societeten och detta utgavs 1755 i många paragrafer; av den sista framgår, att det samarbete ämbetena emellan, som man hoppats på, icke hade utfallit lyckligt, ty där säges: »begge dessa wärk böra dessutom icke undandraga sig, mer än andra collegier och publika wärk, att med hvarandra sammanträda och i angelägna omständigheter deras gemensamma råd och tankar hvarannan meddela, emedan de begge uti lika ändamål böra bidraga till det som på den närmaste vägen kan befordra det allmänna bästa.»

Tidigare har nämnts, att anatomien även ingått i elevernas studieplan och i slutet av 1600-talet hade anatomiska sektioner och operationer på lik även utförts i Stockholm. Man ansåg då redan dessa studier vara en nödvändig underbyggnad för utbildning i praktisk kirurgi. Men då så gott som ingen undervisning i ämnet förekom, förspordes snart en allmän klagan över fältskärernas okun-

nighet. Det var därför många som i mitten av 1700-talet sökte i utlandet fullkomna sina studier. År 1746 försökte väl fyra framstående kirurger — bland dessa J. G. Akrell — att genom föreläsningar i kirurgiska ämnen avhjälpa detta missförhållande, men i följd av elevernas bristfälliga förstudier, visade det sig snart, att ändamålet med desamma icke kunde vinnas. Man hoppades dock att få detta förhållande avhjälpt genom att tjenstgöringsskyldighet vid Serafimer-lasarettet infördes varjämte Coll. med. 1785 utfärdade cirkulär till samtliga landshövdingar och regements chefer, att inga fältskärer finge emottagas till examen [1], förrän de bevisligen åtminstone ett år bevistat kursen i anatomi och kirurgi samt »therjemte sielf öfvat sig på döda kroppar».

Emellertid framgick det snart, att såväl detta viktiga stadgande som även tjenstgörings-skyldigheten vid Serafimerlasarettet icke beaktades. Man fordrade icke av fältskärerna de föreskrivna intygen, likaså försummades tjenstgöringen vid lasarettet, men oaktat eleverna sålunda icke bedrivit sina förstudier vid lasarettet, blevo de dock godkända som fältskärer och intagna i kirurgiska societeten.

Som synes hade undervisningen helt och hållet råkat på förfall, vars orsak påtagligen hade sin grund i den schism, som rådde emellan de bägge ämbetsverken, vilkas ledande män icke kunde enas om de fordringar, som skulle uppställas för de blivande fältskärerna. I följd därav alstrades en slapphet och efterlåtenhet i vissa studieämnen, som hade sorgliga följder för de blivande fältskärernas utbildning.

[1]) Examen skedde nämligen inför Kirurgiska societeten.

Bristen på dugliga läkare och fältskärer kunde, såsom man hade hoppats, alltså icke avhjälpas, utan blev allt mer kännbar och måste vid ett krigsutbrott, då ett större behov av kunniga medicinare gjorde sig gällande, bliva olycksbringande.

X.

Åtgärder för anskaffande av läkare och fältskärer; Salomon som 1:ste fältläkare.

Av det ovansagda förstå vi huru omöjligt det var att vid 1788—1790 års krigsutbrott kunna för armén anskaffa en tillräcklig och kunnig läkare- och fältskärspersonal. Den gamla metoden, att från Tyskland införskriva några tiotal fältskärer, måste därföre genast tillgripas. Varefter Kongl. utrednings kommissionen [1], Coll. med. och 1:ste fältläkarn fingo göra sitt bästa för att få de mest krävande platserna besatta. Efterföljande utdrag ur de bägge ämbetsverkens brev och protokoller jämte 1:ste fältläkarns brev visa, vilka svårigheter det vållade att för sjukhusen anskaffa de nödvändigaste läkarkrafterna och tillika, huru ofta alla dessa bemödanden blevo utan resultat.

Den 16 juni 1788 föredrogs i Coll. med. ett brev från Kongl. utredningskommis., vari säges, »at som et sär-

[1]) Kongl. utrednings kommissionens medlemmar voro:

Carl A. Wachtmeister,	Gustaf Adolf Hjärne,	Carl Sparre.
A. F. Munck,	G. v. Carlson,	D. G. Silfversparre,
C. R. Rosensvärd,	A. Lundeberg,	H. I. Chierlin,
D. Schinchel,	Joc. E. Brandenburg,	E. Ruuth.

skilt sjukhus för the härvarande Regementernes sjuke blifvit vid nya Barnhuset eller Östermanska egendomen inrättadt och till de därvarandes skötsel fordras någon skickelig ärfaren medicus Coll. ville utse någon af de hemmavarande medici, som upsikten och sjukvården betjenar».

Behovet av läkare var stort och tillgången ringa, då en stor del av dessa redan voro engagerade vid flottan och lantvärnet, som skulle avgå till Finland. Det blev därföre nödvändigt att även Coll. medicis »ledamöters tid och krafter» togos i anspråk för sjukvården. Sålunda blev assessor R i b b e n utsedd att sköta fältskärstjensten vid det nyinrättade sjukhuset för de i staden kvarvarande regementena.

Då frågan om anskaffande och avlöning av läkare ofta inom Coll. med. kom under debatt och gav anledning till långa och vidlyftiga underhandlingar emellan nämnda ämbetsverk och de sökande, vilka underhandlingar vanligen resulterade i en skriftlig hemställan till Utredn. kommiss., önskade assessor H e d i n härförinnan göra ett tillägg till protokollet, i vilket uttalande han framhåller de synpunkter han önskade Coll. med. i denna fråga ville i sitt utlåtande hävda.

Hedin säger: »då vid närvarande sakernas ställning, Kongl. Maijs:ts och Rikets tjenst fordrade hvar och en medborgares upmärksamhet och biträde i den mån hans yrke honom ålade att vara Riket nyttig, ville han för sin del vid alla påkommande tillfällen finnas färdig till att den tjenst som af honom önskas kunde och utan afseende på villkor eller fördelar genast biträda, så i detta som andra ärenden och i synnerhet då först finnas redobogen när villkoren kunde synas mindre fördelaktiga för de andra Kongl. Collegii Ledamöter, dem han

som äldre icke ville vara till prejudice vid en mera »lucrative befattning»[1]).

Han höll vidare före »att de yngre läkare som ej hade sysslor borde förbindas till all den tjenst af dem fordras, och att villkoren ehuru ojämförlige emot deras som tjena vid flottan, framdeles torde i nåder af Kongl. Majes:t jämkas»[2]).

Den 30 maj 1788 avlät Coll. med. ett brev till Kongl. utred. kommiss. i vilket Coll. framhåller att en fältmedicus, »hälst någon äldre som förut varit i fält och inhämtat den särskilte kännedom som i en dylik commission erfordras», för den nu i fält avgående armén bör antagas och föreslår Coll. assessor Odhelius, »såsom egande de förutnämnde egenskaper», men i händelse han för flere ämbetsgöromåls skull icke kunde åtaga sig tjensten, förordar Coll. »såsom skickelige» någon av assessorerna Ribben, Salomon eller livmedicus Hedenberg.

Av dessa föreslagna blev, enligt Kongl. brevet Haga d. 3 juni 1788, assessoren och regementsfältskären vid livgardet Ernst Didric Salomon utnämnd — — — »at vara första Feltmedicus vid den armé, som i Finland kommer at sammandragas: Beståendes honom därvid uti Felt Tractamente Trettio Tre Riksdaler 16 skil. månatligen, samt Rationer och Portioner enligt 1774 års Felt stat.» — — — — Haga d. 3 Juni 1788.

Gustaf.

Omedelbart efter utnämningen begynte Salomon arbeta på att anskaffa nödiga läkare. Sålunda anhöll han d. 9

---

[1]) Då notarien i Coll. med. d:r Wikman utnämndes till andre fältläkare i Finland, förklarade sig assessor Hedin (12 år yngre än Ribben) villig att under Wikmans »bortavarelse ombesörja de med dennes räkenskapshandlingar förenade sysslor. — — —»

[2]) Med.styr. ark. i Sth. ur Coll. med. protokoll.

juni, att Coll. medic. måtte vidtaga åtgärd för utnämnande av en kunnig och erfaren 2:dre fältmedicus, jämte fyra lasaretts-medici samt foga anstalter om att flere lasaretts medici, i den mån de kunde behövas, måtte för armén vara att tillgå.

I samma brev förklarar Salomon, att den blivande fältläkarens åligganden icke vore att själv lägga hand vid sjukvården men borde han hava närmaste överinseendet av alla fältlasarett på platsen samt dagligen besöka desamma »och tilse at all ordning vid medicinalskötseln handhafves, samt att de under honom tienstgörande Lazaretts Medici och Fältskärer fullgöra sine skyldigheter»[2]).

Kongl. Coll. beslöt att för möjliga hugade sökande till läkarposterna i de allmänna tidningarna kungöra; »och hafva de som härtill äro hugade och skickelige, at sine ansökningar till Coll. med. så fort sig göra låter insända, hvarest om villkåren och skyldigheterne vid desse sysslor ärhålles närmare underrättelse»[3]).

Utom att det genom tidningarna tillkännagavs att en fält- och lasarettsläkare söktes för armén och möjligen flere framdeles skulle behövas, utfärdades av Coll. cirkulär skrivelser till medicinska fakulteterna i Upsala, Lund och Åbo, i vilka det anhöll om uppgifter på »de ämnen (studerande) som i detta afseende vid akademien äro att tillgå».

Svaret från Upsala akademi var i detta avseende icke mycket lovande. Universitetets decanus Acrell säger i brev av d. 21 juni 1788, sedan han först förklarat brevets dröjsmål hava förorsakats av de pågående promotionerna

---

[1]) Med.styr. ark. i Sth. Coll. med. protok. d. 9 juni 1788.

[2]) Med.styr. ark. i Sth.

[3]) Med.styr. ark. i Sth. Coll med. prot. d. 9 juni 1788.

och rektors ombytet, att ej blott största antalet av de promoverade doktorerna, utan även alla medicinæ studiosi redan voro antagne i tjenst på flottan eller vid lantregementena. — Fakulteten kunde således icke föreslå någon annan än dr Lundahl, men »som förfaren man och promoverad doktor lärer önska at i tjensten (blifva) distinguerad från en hop af dem som nöden förmodeligen mera än insigterna gjort acceptabla»[1]).

Fakulteten i Lund åter avgav på Collegii skrivelse d. 12 juni 1788 svaret, att 12 st. (namngivna), som vid akademien studerat medicin och därunder undergått examen medicum, utan att ännu hava tagit graden, kunde uppgivas såsom läkarämnen. Av dessa voro en del (3 st.) redan anställda vid flottan eller sjukhusen i Karlskrona, de övriga idkade praktik i landsortsstäderna, eller arbetade som biträden hos provincialläkare och vid sjukhus. Fakulteten säger sig därföre för denna gång icke kunna uppgiva flere, men framdeles, om så skulle behövas, möjligen några, vilka under flere terminer studerat vid akademien. Fakulteten skulle dessutom underrätta de frånvarande om att dessa tjenster kunde hos Coll. sökas[2].

Cirkuläret från Coll. med. till Åbo akademi av d. 10 juni 1788 besvarades på medicinska fakultetens vägnar d. 17 i samma månad av Gabr. Haartman. Han säger: »att sedan fem stycken medicine studiosi såsom bataljons fältskärer vid särskilda regementen allaredan utgått, så äro för det närvarande icke flere sådane ämnen öfriga än kandidaten Jakob Edgren, hvilken utom det han någon tid vid Kongl. Lazarettet i Stockholm såväl

[1]) Med.styr. ark. i Sth.

[2]) Med.styr. ark. i Sth.

på den Chirurgiska som medicinska vägen upvaktadt, samt härstädes uti flere privata hus gjort härvarande Läkare biträdda och under deras tillsyn öfvat sig i sjukas vårdande, — — förklarat sig villig att emot nöjaktiga villkor såsom medicus åtaga sig tjenstgöring vid fältlasaretterna»[1].

Då man betänker att ibland de uppgivna »läkarämnena» funnos många, som redan voro bundna vid andra läkartjenster och vilka sålunda icke med säkerhet kunde påräknas, så blev resultatet av det första uppropet ganska otillfredsställande. Coll. med. anmäler sålunda i brevet av d. 23 juni till Utred. kommiss. »at oagtadt flere skedda Intimationer och särskilte Colleg. brev till medicinska Faculteten i Riket dock rätt få sig sjelfment anmält».

Orsaken till detta dåliga resultat låg väl i den allmänna bristen på dugliga läkarkrafter, men även den otillräckliga avlöningen förorsakade helt visst att, som vi senare skola finna, åtminstone de bättre kvalificerade läkarna hyste betänkligheter, då det gällde att binda sig vid armén. — Då flottans läkare, vad löneförmånerna beträffade, voro jämförelsevis bättre ställda än de som tjenstgjorde vid lanttrupperna, så vållade denna omständighet, att även då hugade sökande till tjensterna vid armén anmält sig, man i bästa fall först efter mycken tidsutdräkt och många slitningar kunde enas om de blivande lönevillkoren, men stundom kunde en sådan överenskommelse alls icke åvägabringas.

Ur Coll. medici protokoll framgår att 2:dre fältläkartjensten och lasarettsläkartjensterna vid arméns sjukhus i Helsingfors slutligen sökts, den förstnämnda av notarien

[1]) Med.styr. ark. i Sth.

Coll. med., dr. Daniel Wickman, som anmälde sig villig att emottaga denna post, i händelse honom tilldelades 60 Rd. månatlig lön och övriga förmåner, som reglementet bestämde, eller den lön, medici på amiralitetets eskader erhöllo, de senare åter av kandidaterna Sahlberg och Pehr af Bjerkén, vilka även hemställde om bättre villkor, motsvarade de löner och förmåner som läkarna vid marinen Roth och Hornstedt erhållit.

Tre dagar efter det hemställan avgått till utred. kommiss., erhöll Coll. med. svar på de inlämnade ansökningarna. Kommissionen meddelar, att de av Coll. utsedde fält- och lasaretts-medici blivit antagna, men tillägger, »kan lika villkor, med medici på flottan dem icke beviljas», utan måste de åtnöja sig med det fälttraktamente av 1774 års reglemente stadgar.

Då läkarna icke ansågo sig kunna på sagda villkor antaga tjensterna, hemställde Coll. med. på desammas anhållan, att utred. kommiss. måtte lämna sitt bifall till deras begäran.

Ur den diskussion, som i Coll. med. d. 23 juni 1788 föregick dess hemställan och där läkarnas lönevillkor, arbete och kompetens dryftades, må assessor Hedins yttrande här citeras; han säger: »då som kändt arbetet vid sjukhusen var maktpåliggande, Coll. omöjligen kan drista sig föreslå andra än dem som äro af en högst pålitelig lärdom och ärfarenhet, och sådane män icke anmäla sig utan at äga så jämngoda vilkor som de hvilka bestås äfven Fältschärer på flottan och sjukhusen, så tillstyrker jag at Kongl. Coll. gör detta till måttstock vid nu skeende föreställning; så mycket mer som en Läkare altid mera på-

kostat till sine kunskapers ärnående än de fläste af de nu antagne Chirurgi»[1]).

Salomon ansåg även att åt fältmedicus »borde beståss» 60 Rdr. i månatligt arvode, åt lasaretts medici i likhet med ekspeditions medici på galer flottan minst 40 Rdr. och till de yngsta 25 Rdr. Om detta förslag förenade sig sedan även de övriga ledamöterna.

Den 26 juni kom Utred. kommiss. svar, vari densamma uttalar sitt missnöje med Coll:s behandling av föreliggande fråga. Kommiss. hade nämligen väntat sig ett »skyndsammare biträde än som skedt», vid anskaffande av läkarna för armén. Vad de av läkarna uppställda villkoren beträffade, så hade dessa, som vida överstiga vad 1774 år fältstat föreskriver, icke kunnat antagas, varföre Kongl. Kommiss. måste till Kongl. Maijest. hemställa, »hvad utväg som till slika personers anskaffande och aflönande må kunna vidtagas»[2]).

Coll. med., som i detta svar såg en anmärkning mot dess tillgöranden, blev icke svaret skyldigt. I svarsskrivelsen, som omedelbart avgick, säges, att Coll. både genom offentligt tryck och brev till fakulteterna i riket samt genom Coll. ledamöters enskilda brevväxling icke sparat någon möda eller omtanke för att fullgöra Tits befallningar och sina skyldigheter i Kongl. Maijest. tjenst; även Coll. sista brev, innehållande de uppkallade personernas avsägelser, expedierades genast. Vad de projekterade arvodena angick, så hade Coll. ödmjukast anmält vad de ifrågavarande medii begärt och vad deras vederlikar vid Galerflottan verkeligen åtnjöto samt vad 1:te fältmedikus

---

[1]) Med.styr. ark. i Sth. utdrag ur Protokoll.

[2]) Med.styr. ark. protok. d. 20 juni.

Salomon ansåg vara för desamma oundgängligt. Coll. tillägger »När Tit behagar taga dessa omständigheter i benägit öfvervägande hoppas Collegium at blifva urskuldad från all misstanka om försummelse i dess embetsgöromål, så mycket mer som Coll. aldrig kan underlåta at med det skyndsammaste som görligt blifva kan och med underdånigaste nit fullgöra Congl. Maijest. befallningar»[1]).

Såsom svar på utred. kommiss. hos Kongl. Maijes. i frågan gjorda hemställan måste Kongl. brevet från Helsingfors d. 4 juli 1788 hava varit, vari bland annat säges: »hvad angår Eder derjemte gjorda förfrågan rörande beräknandet af Arméns Fält-Tractamente, så finne Wi att dermed stricte efter Reglementet utan afseende på mynt förändringen förblifva bör — — — —»[2]).

Härefter synas underhandlingarna för erhållande av läkare till de finska fältlasaretten för en tid avstannat. D:r Wickman, engagerad som andre fältläkare, var sålunda den enda läkare, som dittills genom utred. kommiss. och Coll. med:s försorg kunnat erhållas. Sahlberg och Bjerkén hade återtagit sina ansökningar.

[1]) Med.styr. ark. i Str. d. 29 juni 1788.

[2]) Krigsark. i St . Krig 1788—1790. Förvaltning i allmänhet. I. Helsingfors d. 7 juli 1788 utkom dock ett annat brev, vari en Extra ordinarie Medicinalstat bestämdes, att utom vad fält-staten i Portioner och Rationer består, skulle Liv- och Hofmedici jämte kirurgi, som åtfölja Kongl. Maijest. i Fält tillsvidare undfå i månatligt traktamente, 1 livmedikus och Liv kirurgus 13 Rd. 16 skil. vardera, 1 Hovmedicus 10 Rdr., 1 Hovkirurg och 1 Fältskärs Gesäll vardera 5 Rdr.

Vid krigets utbrott förordnades överdirektören Daniel Théel d. 5 juni 1788 till förste fältkirurg i Finland med det tillkännagivandet, »att förste fältchirurgus på intet vis subordinerade under första fältmedicus, utan att desse sysslor voro till alla delar lika att anse och att hvar och en vore hufvudman för sin métier»[1]. Han stannade dock icke länge på platsen; sedan han, enligt ordres av d. 7 juli i Lovisa iordningställt sjukhuset samt några ambulatoriska sjukhus vid gränsen, återvände han den 30 aug. till Stockholm.

I ett brev av d. 12 aug. meddelar Salomon, att uti Lovisa flere därvarande kaserner inrättats till sjukhus samt att i den s. k. Å-kasernen redan över 200 sjuka erhöllo skötsel. Men då redan under denna månad mycket folk insjuknat, fruktade han, att antalet invärtes sjuka innan oktober månad komme att uppgå till åtminstone 1,500, i vilket fall 9 à 10 läkare blevo nödvändiga[2]. Nu sköttes de sjuka av tillförordnade fältmedicus, prov. med. assessor Karl Daniel Ekmark, som biträddes av med. kand. Gabriel Stark, »och de ha sitt fulla göromål», säger Salomon.

För underlättande av Coll. med:s strävan att så fort som möjligt kunna för sjukhusen engagera ett tillräckligt antal kunniga läkare, ingick Salomon kort efter sin ankomst till Lovisa d. 9 aug. med ett »allernådigst Memorial» till Kongl. Maijest., som då befann sig i högkvarteret å Kymmene gård: Han skriver:

---

[1]) Svenska och Finska medicinalvärkets historia. Hjelt II, p. 269.

[2]) Salomon beräknar att på 100 sjuka behöves en läkare. Som synes äro pretentionerna icke stora.

»Den tilltagande sjukligheten, som denna årstid infinner sig och längre fram än mera är att vänta vid arméen, lärer svårligen stå att afhjelpa utan biträde af et tilräckligt antal läkare. Uppå därom hos Kongl. Utredn. Commiss. gjord föreställning har väl Kongl. Colleg. med. och chirurgiska Societen efter anmodan föreslagit skickeliga ämnen därtil. Men då Kongl. Utred. Commis. ej kunnat lämna arméens läkare bättre villkor, än dem 1774 års Reglemente medgifver, så hafva de samteligen ej kunnat öfvertalas at sig denna bekymmerfulla Läkare syssla åtaga. Arméen råkar således visserligen uti en äfventyrlig brist på läkarhjelp. —»

Uti ett följande brev av d. 19 aug. till Coll. med. meddelar han den i memorialet gjorda framställningen och resultatet av densamma. Han hade nämligen hos Kongl. Maijest. anhållit »*at de för arméens sjukhus i Lovisa, ännu oumgänlige Sex medici måtte få antagas med de vilkor hvarom med dem möjeligen kunde öfverenskommas och at de måtte komma til åtnjutande af detsamma arfvode som deras vederlikar vid arméens Flotta innehafva*» [1]).

Detta mitt memorial, säger han, jämte vad K. Collegium i samma ämne begärt, har av Kongl. Maijs:t blivit bifallet och kommer, att så fort det kan medhinnas, Kongl. Coll. direkte uti brev tillkännagivas. Men som expeditionens mångfaldiga göromål däruti torde göra dröjsmål, så har K. Exped. Secret. C. Lagerbring skriftligen givit mig tillkänna det Kongl. Maijest. i nåder »bifallit mitt memorial och at de til Siukhusets behof i Lovisa begärte Sex Medici varda på det föreslagna vis emot de drägligaste vilkor som vinnas kunna genom Kongl. Coll. medici försorg anskaffade».

Han anhåller därföre ödmjukeligen om Kongl. Collegii kraftiga och snara biträde, »emedan nu tillstötande myc-

[1]) Läkarna vid flottan åtnjöto månatligen 28 Rdr. 32 skil. och 10 Rd. i spispenningar, portioner för 2 drängar och 33 Rdr. 16 skil. i ekiperingspengar.

kenhet sjukdomar göra medicorum skyndsamma ankomst af högsta angelägenhet».

Kort därpå sänder han en ny påminnelse, att läkarna böra »genast begiva sig på resan och så skyndsamt fortsätta den hit till Lovisa, som någonsin möjeligt är. Det blir alltid för de först ankommande de bästa lägenheter, och vägen hit blir utom dess för dem mer besvärlig dess längre de dröja». Här äro, säger han, omk. 300 invärtes sjuka och antalet ökas dagligen.

I samma brev underrättar Salomon Coll. med., att Wikman ännu icke avhörts och att han till licentiaten E d g r e n i Åbo, vilken han lovat engagera och som kunnig i finska språket skulle bliva honom till stor nytta, avsänt brev med uppmaning att söka övertala några medici eller medicinestuderande att åtfölja honom från Åbo. — Något svar hade dock ännu icke ingått.

Även till professor A c r e l i Upsala hade Salomon skrivit, för att även han måtte utse skickelige ämnen för armén och dem sedan till Kongl. Coll. adressera [1]).

Från högkvarteret å Kymmene gård mottog han ett brev daterat den 13 aug. 1788: [2]) »som till vården vid sjukhuset, hvilket för arméen i Lovisa nu inrättadt är, 6 stycken skickelige medici ännu ärfordras och anskaffas böra, så updrog Hans Maijes:t Utrednings Commissionen i Stockholm att genom Collegium Medicum så begå, att detta antal läkare med det första varda engagerade och ditskickade emot de skäligaste vilkor som med dem betingas kunna».

---

1) Alla Salomons brev till Coll. med. finnas å Med. styr. ark. i Sh.

2) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Högkvarteret Kymmene gård I:a. Protokoll m. m.

Av det tidigare sagda framgår, att Salomon med den otillräckliga läkarhjälp han disponerade över, icke utan skäl fann sin belägenhet svår och att han därjämte, under den långvariga väntan, hyste allvarliga bekymmer för framtiden. Under denna brydsamma situation förblev han likväl icke overksam, utan sökte ej blott att från Sverige utan även inom Finland anskaffa den nödiga läkarkraften.

Vad det muntliga löftet från högre ort beträffar, som han fäst förhoppning vid, nämligen att de nyengagerade läkarna vid armén skulle erhålla samma avlöning som de vid flottan, så visade det sig, att detta tyvärr icke hade varit att bygga på. Ty i breven rörande denna fråga, som avgingo till Coll. med. finnes ingen bestämd lön fixerad och skrivelsen lämnar, som vi framdeles skola finna, fortfarande fritt spelrum för köpslående vid uppgörande av läkarnas arvoden.

För att sålunda få det uppgivna behovet av läkare fyllt, synes Coll. med., såsom tidigare genom annons i tidningarna därom tillkännagivit samt genom skrivelse till prof. Acrel anhållit om hans medverkan. I annonsen och i skrivelsen ingår denna gång tillägget »fördelaktiga villkor utlofvas» [1]).

I den svarsskrivelse, som Acrel sänder Coll. med., kritiserar även han Collegii sätt, att icke bestämt tillkännagiva de villkor sökandena kunde påräkna vid sitt

---

[1]) I anledning av denna annons skriver med allt skäl en aspirant, Thuring från Salo d. 29 aug. 1788 till notarien i Coll. med. »Som Kongl. Coll. med. i Dagligt Allehanda låtit införa, att läkare komme att emot fördelaktiga vilkor antagas vid fälthospitalerna, men dessa vilkor ej äro utsatte, så beder jag att Herr Doktor täckes vara god och låta mig få veta dessa vilkor hurudanna de äro.»

engagemang och uttalar tvivel om, huruvida under nuvarande tidsförhållanden de läkarkrafter som önskades kunde erhållas. Han nämner tillika, att assessor Salomon redan givit honom i uppdrag att söka anskaffa läkare för fältlasaretten i Lovisa, varvid »jag skall göra min yttersta flit», men då under ferierna alla studerande voro borta, säger han sig tvivla på, att vid hösten kunna få några, ty, såsom redan nämnts, voro de flesta och bästa redan engagerade vid flottan. Kongl. Collegii intimation fruktar han icke skall medföra åsyftad verkan, ehuru i densamma visserligen står: »indeterminerat fördelaktiga vilkor för dem som vilja tjena arméen». Men han frågar, om man icke kunde »med Kl. Majestets begivande intimera för promoverad doktor månatligen 35 à 40 Rdr. med Kand. 25 à 30 examinerad Kirurg och kirurgie studiosus, då kan hvar och en medicus i landsorterna sjelf dömma om dessa vilkor äro för honom fördelaktiga, och jag tror flere skulle vara hugade, då de få läsa tryckt». Acrel sade sig därjämte veta att många fältskärer, vilkas namn han uppräknar och vilka kunde tjenstgöra vid lasaretten, hade »lust att gå ut», och han hoppades därför att ett sådant tillkännagivande skulle hava god verkan. Till slut lovar han att ännu tillskriva så många han känner och därvid använda all sin övertalningsförmåga.

I samma riktning uttalar sig även Salomon i brev till Coll. med. från Lovisa d. 6 sept. 1788. Han säger: »Mån det icke skulle locka flere från Landsorterne at söka desse sysslor, om i Tidningarne utsattes hvad dem i lön bestås, jämkat efter hvad andra fått, särdeles efter det som gifves åt medici vid flottan»[1]).

---

[1]) Med.styr. ark. i Sth.

Ur Coll. med. protokoll av d. 29 aug. 1788 framgår, att Coll. med. hos utred. kommis. till lasarettsmedicus vid arméns sjukhus i Lovisa mot en månatlig lön av 30 Rdr. jämte 33 Rdr. 16 skil. uti ekiperingspenningar samt inkvartering på stället, föreslår Carl Hindrich Sahlberg, vilken »för skicklighet uti läkare vetenskapen gjordt sig fördelaktigt känd».

Skriftligen anmodad av prof. Acrel anmälde dr Fredr. Wilhelm Radloff inför Coll. med. sig villig att emottaga en läkaretjenst vid sjukhusen i Lovisa, enligt det av Acrel uppställda löneförslaget, vilka villkor han i skrivelse till honom »förmält vara det stipulerade arfvodet för med. doktorer». Men »Collegium däremot föreställde honom, om han icke ville antaga lika villkor, »med dem candidaten Sahlberg sig åtnöjdt»; men då Radloff »oaktadt alla bemödanden icke kunde förmås att på billigare villkor antaga tjensten», så ansåg Collegium Radloff likväl böra antagas till lasarettsläkare vid sjukhusen i Lovisa och »hugnas med något större arfvode än hvad åt candidaten kan bestås», emedan han var känd för synnerligen goda kunskaper samt jämväl var promoverad doktor.

Samma dag förklarade även Pehr af Bjerkén att han vore villig åtaga sig en lasarettsläkarebefattning i Lovisa mot samma arvode som Radloff, vilka villkor han ansåg sig kunna begära, då »han föreställde sig att vid denna beställning åtföljde mycket besvär och möda och det på en ort, hvarest efter alt utseende dyrheten på alla nödvändiga behof torde vara nog stor».

Såsom tidigare försökte man även nu att genom övertalning få de uppställda lönevillkoren nedprutade. Sålunda erinrades av Collegium Bjerkén att: »det icke kunde

vara svårare och besvärligare för honom än för andra dess vederlikar som lika beställning sig åtagit», och föreslog därföre, att han skulle nöja sig med den ovan föreslagna mindre lönen. Bjerkén gjorde visserligen härvid åtskilliga svårigheter, men »lät han likväl på Collegii honom gjorda flere manliga föreställningar sig härtill övertala».

Efter sessionen fortsattes ännu underhandlingarna »extra protocolli» och dessa ledde slutligen därhän, att Coll. med. i sin svarsskrivelse till utred. kommiss. även för Radloff kunde uppställa samma villkor som avtalats med Sahlberg och Bjerkén.

Vid detta sammanträde beslöt Coll. även att »till fyllnad uti antalet av de för arméens sjukhus i Lovisa erforderliga Lasaretts medici — — — genom bref till prof. Sparman, dr Segerstedt, Berg och Thuring anmoda dem att förenämnda sysslor emottaga, mot de villkor och förmåner som redan äro antagna». Men ingen av dessa torde dock hörsammat anmodan.

Utrednings. kommiss. svar på de gjorda framställningarna drog emellertid ett streck över alla Coll. med. beräkningar och omintetgjorde alla dess bemödanden. Utred. kommissionen svarade nämligen, att de förmåner Radloff, Sahlberg och Bjerkén betingat sig »funnits ganska dryga och vida utöver hvad de på flottan antagna medici undfått», varföre Coll. med. uppmanades söka att »om drägligare villkor med dem överenskomma och innan med dem i denna väg något visst träffas, villkoren förut till Kongl. Commissionens pröfning öfverlämna».

Coll. med:s bemödanden, att för armén i Finland anskaffa läkare från Sverige, hade sålunda icke krönts med framgång; alla dess förslag hade av utred. kommiss. bli-

vit förkastade. Man hade icke kunnat enas och underhandlingarna stodo fortfarande på samma punkt, då Coll. med. genom assessor Hedin d. 11 sept. från förste fältläkarn Salomon emottog en skrivelse med påminnelse om att med det första anskaffa till Lovisa erforderliga lasaretts-medici för sjukhusen härstädes. Skulle det ännu, tillägger han, draga ut på tiden, såge han sig tvungen »att sjelf antaga några studiosi från Åbo till förenämnde sysslors bestridande».

På denna skrivelse kunde Coll. med. endast giva det föga hugnesamma svaret, att: »Coll. med. redan vidtagit alla de anstalter, som på Coll. kunde bero och att det endast ålåge Kongl. Utred. Commiss. att fordersammast vidtaga föranstaltande om, att de redan anskaffade och antagna Lazaretts medici måtte snart blifva expedierade», och underrättades Salomon därjämte om: »att Coll. i detta ärende intet vidare kunde tillgöra».

Detta var en föga glädjande underrättelse för Salomon. Men i själva verket var Coll:s svar icke förvånansvärt; Coll. med. hade ju vid försöken till uppgörelse gjort allt hvad i dess övertalnings- och prutningsförmåga stått, ja tillochmed gått längre än med deras värdighet hade varit förenligt.

Det oaktat återremitterades frågan för ny uppgörelse och med förnyad påminnelse, att om drägligare villkor överenskomma och att innan något avtal träffades, underställa desamma kommissionens prövning.

Synbarligen var avgöranderätten i detta avseende ej fullt klar; det synes närmast hava gällt en maktfråga ämbetsverken emellan, utan att de menliga följderna därvid beaktades.

Likasom Coll. med. synes Utred. kommiss. icke heller vidare hava vidtagit några åtgärder för att anskaffa läkare för detta år, ty d. 15 sept. underrättar Coll. med. Salomon om, att »Kongl. utred. kommiss. ännu icke aflämnat något svar på dess sista skrifvelse och att densamma till andra beställningar antagit d:r Radloff och kandidaten af Bjerkén, än hvartill de af Coll. blifvit utsedda». Först påföljande år synas de vara upptagna bland de i Finland tjenstgörande läkarna.

Salomon kunde sålunda icke mera räkna på någon hjälp från Sverige, utan han måste på egen hand söka lösa läkarfrågan.

Den 6 sept. anmäler Salomon i brev till Coll. med., att d:r Wikman äntligen anlänt. »Han kom väl till pass», säger han, »då det andra sjukhuset behöfde läkare» och tillägger: »Om dess lön har jag i dessa dagar mycket arbetat, at han skulle få den efter det Kongl. Collegium projecterat. Men Herr General Adjutant Liljehorn, som har sjukhus detaillen, har öfvertalt honom, så at han utan mitt råd låtit jämka med sig och får nu endast i ett för alt 50 Rdr. i månaden».

Sålunda blev frågan om lönerna även här den första som mötte Wikman; han kunde icke undgå det vanliga köpslåendet.

Om licentiaten Edgren, som från Åbo även inträffat i Lovisa, säges i brevet att han »är en kunnig och värksam man samt nyttig här för dess kunskap i finska språket. Och som han framdeles kommer att emottaga det 3:dje Siukhuset, så har jag skaffat honom Fält Medicii engage-

ment efter 1774 års fältstat, som med rationer och portioner utgör 46 Rdr. månatligen.

De förut antagne, Assessoren och Fält Medicus Ekmark samt Lazarets med. Stark besörja sjukhuset N:o 1, som har omkring 200 sjuka och Fält medic. Wikman och Edgren sköta Siukhuset N:o 2, hvaruti äro omkring 170 à 180 siuka. »De hafva alla fullt göromål, behöfva snar hielp, och äro alla så oumbärliga at det vore rätt olyckligt om någondera siuknade.»

Till deras biträde hade Salomon endast ett par fältskärer, men han hoppades kunna erhålla flere från flottan, »då de där kunna umbäras». Han skulle därjämte söka samla till Lovisa så många medici från flottan eller regementena som möjligt, sedan han »genom d:r Reftelii bref ser den brist som är på ärfarna läkare».

Till sist säger han: »önskligt vore at Kongl. Collegium kunde finna några så ärfarne, at de utan ständig tilsyn kunde bestrida och ansvara för sina göromål. En pålitelig är nyttigare än många med ringa insigter och vilja at göra sin tienst. — — — Här komma ännu 2 stora hus at till Siukhus inredas och lära förmodeligen framdeles behöfvas, at med Läkare vara försedde».

Dessa önskningsmål måste ju anses billiga och fullt berättigade, men likväl uppfylldes de icke. Sålunda blev tull- och lotsmedicus Gustaf Åström, som av utred. kommiss. föreslagits till medicus i Lovisa, ehuru han ej ens var examinerad kirurg och vilken Salomon i samma brev undanbett sig, likväl av Kommissionen ditsänd.

I de följande breven från Lovisa av d. 13 och 16 sept. anmäler Salomon hos Coll. med. de läkare, som redan voro

antagna, anger den lön, som enligt hans åsikt dugliga och erfarna läkare böra erhålla, om utsikt skall finnas att kunna fästa dem vid viktiga poster, undanber sig alla oerfarna läkarämnen samt framställer förslag för fyllande av platserna och lovar ytterligare söka anskaffa flere medici. —

Utom de förut antagna fältläkarna, d:rerna Ekmark, Wikman och Edgren samt lasaretts-medicus Stark, hade han de senaste dagarna engagerat med. kandidaterna Schjerfbeck, Sacklen och Blumenberg, vilka sistnämnda studerat i Upsala. Dessutom funnos på platsen lasarettskirurgi Nathorst, Roth, Ammillon och Bouler samt underkirurgerna Barkhausen, Nikander och Smedberg.

»Jag är således», säger han, »för det närvarande någorlunda försedd. Och som jag af Sekret. Reftelii bref i dag inhämtat de svårigheter som med de antagne medici göras så önskade jag om det ännu stode at ändra, at endast Doctor Radloff blefve afsänd — — .» Som post skriptum tillägger han ytterligare: »Skulle Coll. med. ärna hitsända flere så önskade jag at det vore ärfarna med. Doctorer — — — — sådana kunde ännu här behöfvas flere, men oförfarne med. Studiose kunna ej emplojeras».

Av Salomons andra brev framgår, att han kände sig än mer besviken, då han icke såsom han hoppats kunde vid sjukhusen i Lovisa fästa d:r Fåhræus, för vilken han redan hade mottagit konstitutorial [1]). I sitt brev till Coll beklagar han förlusten av denne läkare och värdesätter därjämte hans läkarförtjenster. Han säger: »Det är en värklig förlust här, af en som gort sig väl förtienst både som chirurgus och medicus, och på flottan haft mycket tillfälle att utöfva sin kunskap.» Och ehuru han tillika i

[1]) Fåhræus som tjenstgjorde på örlogsflottan hade efter slaget vid Hogland i juni 1788 avgått från flottan och avrest till Stockholm.

brevet säger, att han gärna såge att »han ville vända om hit», så kan han icke underlåta, sedan han hört att Fåhræ ämnar söka sig till »adjunct vid accouchements huset, på det bästa hos Kongl. Colleg. rekommendera honom till platsens erhållande i anseende till det biträde han redan här gordt och det goda vitsord han för öfriges äger».

Salomon anmäler slutligen lasarettskirurgerna Åströms och Gottmans ankomst samt att han från galerflottan erhållit 8 fältskärer, så att »därpå är ingen brist». Men då medici ännu icke voro flere än de fem han i förra brevet uppräknade och då han hade »sitt hvilka svårigheter gorts med medicores angagerande i Stockholm», så var han betänkt på att från armén tillbyta sig medici, som där handhaft fältskärsgöromålen mot fältskärer från sjukhusen. Han skulle dock »ytterligare forska efter medici, men har han alt för principe at i alla möjeliga måtto öka deras arvoden». Och han upprepar, att om Kongl. Coll. ytterligare föreslår någon, det då »måtte vara kunnigt folk och om möjeligt Promoti, för hvilka Utrednings Commissionen billigtvis ej bör pruta på villkoren».

Då efter en månads lång, fåfäng väntan ingen läkare blivit Salomon tillsänd, låter det nästan som ironi, då han i sitt följande brev från Lovisa d. 11 Okt. till sekreteraren i Coll. med. Reftelius begynner med en vördsam hälsning till Kongl. Coll., »som behagat för Lazaretternas behof i Finland intimera om medici». Men det framgår snart av det följande att, oaktat alla tidigare svikna förhoppningar, han dock ännu hoppas på att kunna få läkarkrafterna förstärkta med 2 medici.

Behovet var nu så mycket större, som fältsjukan inom regementena var i starkt tilltagande, — sjuksiffran, som i sept. uppgick till 720, ansåg Salomon under innevarande

månad säkert komma att stiga till 1,000 — och svårigheten för de sjukas placering var stor, då alla svårt sjuka sändes till Lovisa.

Man sökte åter fylla behovet av läkare genom att införskaffa sådana från Tyskland. Salomon, som hört att flere tyska fältskärer voro för sjukhusets räkning avsända till Lovisa, ansåg dock att ingen möjlighet fanns för deras användning vid skötseln av »medicinska siuka», då de ej förstodo språket eller voro vana vid vår Pharmacopée m. m.; även voro alla fältmedici så okunniga i tyska språket, att de ej kunde hjälpa dem. Då icke många kirurgiska patienter funnos, ansåg Salomon denna »mission för helt onyttig — — — det oagtadt skal deras Ober-Feltskeir ha 50 Rdr. i månaden; en ganska underlig tilställning, då några våra egne, skickelige chirurgi, ej har en trediedel så mycket».

Ovanstående synes vara en ganska sträng kritik av det på denna tid vanliga bruket att från Tyskland inkalla läkare och fältskärer, då behovet icke kunde fyllas från eget land. Dessa tyska medici tyckas även i andra avseenden icke gjort sig alltför väl kända i Sverige, om man får döma av det memorial som amiralitets medicus d:r Gersdorff i Karlskrona tillskriver hertig Carl:

»Som en del af de på Tjurkö [1]) varande Tyske Fältskärer i går morgon blifvit afstraffade med Musquetters bärande, hafva de samteligen till ett antal af 31, som hosgående Förteckning utvisar, i underdånighet anhållit om afsked.

Belägenheten jag är uti, dels i hänseende till de sjukes soignerande på stället, dels äfven derföre att Flottan borde förses med Fältskärer i deras ställe som sjuknat är för det närvarande

---

[1]) Tjurkö, en ö invid Karlskrona, där en stor del av de i den grasserande typhus sjukdomen insjuknade voro förlagda.

i högsta måtto brydsam för mig, ty föreställningar först på goda och sedan på hårda sidan blefvo i går lika fruklöst af mig använde att stilla dem med, utan med tillhjelp af Religionen bragte jag dem derhän, att ej lemna sine sjuke oskötte till min återkomst i dag till öen.

Hos Eders Kongl. Höghet anhåller jag således i djupaste underdånighet om nådig befallning huru härmed skall förhållas.»

Carlscrona d. 5 Sept. 1789.

Gersdorff.

Hertigens svar lydde:

De Fältskärer som ej lyda och fullgjöra sine skyldigheter blifva afstraffade med 25 fucktel. Skulle detta medlet ej hjelpa, doubleras Receptet och så vidare till dess de fullgjordt hvad menskligheten och deras skyldighet kräfver.

Carl.

Likalydande med originalet intygar:

W. Gynther.

An.: Resolutionen är skrifven med H. K. Höghets egen hand.

Salomon slutar sitt brev till Reftelius med en uppmaning att obligera Fåhræus att hitresa till sjukhusen, där allt är fredligt och inga kulor skola flyga honom om öronen[1]). Och tillägger: »Här är nu allt tyst, sedan vi retirerat innom gräntsen. I nästa vecka lärer Regementena gå i vinterqvarter».

Men ehuru regementena i slutet av okt. verkligen gingo i vinterkvarter, minskades ingalunda arbetet vid sjukhusen, utan just vid denna tid inträdde, i följd av

[1]) Syftar på slaget vid Hogland d. 17 juli, i vilket Fåhræus som läkare deltog på fregatten Wasa och därvid lämnade kommendören greve Baltzar Horn, som dödligt sårats, vård. Se bilaga IV. Efter slaget avgick han från tjensten vid flottan och trädde först följande år i tjenst vid armén i Finland. Hans tjenste- och avskedsansökan efter 1808—1809 års krig, i vilket han även deltog, ingå i samma bilaga IV.

fältsjukans utbrott, en stark ökning av sjukdomsfallen. Regementena, som voro förlagda i närheten av Lovisa, evakuerade som förut sina sjuka till sistnämnda stad, men någon förstärkning av läkarkrafterna förspordes detta år icke, utan Salomon måste reda sig så gott han kunde med den personal han hade.

Mot slutet av året ingår på Salomons anhållan en generalorder av Meijerfelt till samtliga fördelningschefer, om insändande av sjuk och dödsrapporterna för året, fältskärers anskaffande, förhållningsregler för desamma m. m. Ordern är daterad Lovisa d. 19 dec. 1788 och lyder:

»Uppå första Fältmedicus H. Assessor Salomons hos mig gjorda anhållan behagar H. Gen. Lieut. m. m. i sin fördelning anbefalla, att från regementerne vid hvarje månads slut till bemälde Assessor här i Lovisa insänder en förteckning uppå alla befintliga sjuka, inberättad efter medföljande Formulaire[1]) och dessutom nu genast en Rapport om sjukantal och döda vid Regementerna ifrån Fälttågets början till och med December månads slut, samt de anmärkningar vid sjukhusskötseln eller några särdeles sjukdomar, hvartill den förflutna tiden kunde hafva gifvit anledning. — Äfvenledes beordras Regements fältskärer, att inkomma med underrättelse och namn på deras Compagnie fältskärer, samt äfven antalet och namn på dem som på extra stat nu äro, — — — — börande Regements fältskärerne med högsta flit söka att innan våren forskaffa sig det utstakade antal nemligen en för hvarje Compagnie kunnig fältskärare och med det första som ske kan inkomma med rapport, om och huru många de förmena sig självfva kunna anskaffa eller ge anledning på. Och hava äfven tillsyn att desse nuvarande Compagnie fältskärer noga fullgöra hvad till de sjukas skjötsel och förbättring kan vara nödvändigt, samt att all renlighet och frisk luft måste uti sjukhusen beständigt underhållas»[2]).

---

[1]) Formuläret ej funnet.

[2]) Siegroths ark. I. Order Journal.

Kandidaten I. R. Brandt.

Det var alltså de knappa arvodena, som hufvudsakligen vållade svårigheterna vid anskaffandet av nödiga läkare för arméns och fältlasarettens behov. Men exempel finnas även, ehuru de lyckligtvis höra till undantagen, på att andra, mer eller mindre sökta skäl, föreburos för befrielse från en obekväm kommendering, varigenom mycket bråk och förargelse förorsakades vederbörande myndigheter.

Enligt Coll. med. protokoll av den 29 aug. 1788 hade Coll. funnit för gott att, i anseende till dåvarande läkare behov vid arméns sjukhus i Lovisa, utse och förordna f. d. fattigläkaren, kandidaten J. N. Brandt, som tidigare ställt sig till Coll:s förfogande, att därstädes bliva lasarettsläkare, emot en lön av 30 Rd. spec. månatligen och 33 Rd. 16 sk. i ekiperingspenningar jämte fria rum. Därjämte tillsades Brandt d. 1 Sept. ofördröjligen inställa sig å Coll. för att om sin avresa och övriga skyldigheter därstädes erhålla närmare underrättelse. Men då Brandt på utsatt dag infann sig, tycktes han emellertid hysa andra tankar. Han sade sig nämligen »med största vördnad igenkänna Collegie manliga gunst och bevågenhet», då åt honom anförtrotts en lasarettsläkaresyssla vid arméns sjukhus i Lovisa, men huru gärna han än önskade kunna emottaga platsen, undanbad han sig likväl »denna beställning», emedan han numera beslutat att ju förr dess hellre åtlyda Kongl. brevet av den 4 juli samma år och fullgöra, vad för honom återstod av den akademiska kursen, i vilken föresats han bleve hindrad, ifall han skulle emottaga den nu

ifrågavarande sysslan. — Coll. lade tills vidare frågan ad acta[1]).

För att efterkomma denna Kongl. befallning hade emellertid Coll. redan d. 30 juni samma år meddelat med. kand. Brandt, som vistades i Stockholm, att för detta ändamål begiva sig till någon av rikets akademier. Men oaktat erhållen förnyad tillsägelse i februari 1789 synes Brandt dock icke gjort sig någon brådska att efterkomma densamma. Han kvarstannade som förut i Stockholm, där han bestred en fattigläkaresyssla, vilken han likväl icke synes handhaft till belåtenhet.

Till Coll. med. inlöpte nämligen klagomål över »att Brandt till en otrolig mängd nyttjat och förskrivit dyra medikamenter, ehuru han flere gånger undfått »tjenliga föreställningar att på ett mögeligt sätt taga sig till vara för dylika förseelser». Därjämte skulle han åter uppkallas och förständigas att efterkomma Kongl. Majest. nådiga brev av d. 4 juni.

Nio månader senare eller d. 23 november 1789 stod Brandt åter inför Coll. för att förklara, varför han icke efterkommit befallningen att vid akademien avlägga de nödiga kunskapsproven, som han själv utlovat och Coll. honom förelagt, såvida »han ville med läkare vetenskapens utöfning fortfara», varjämte Coll. förebrådde honom, »att han under nuvarande för landet brydsamma tider undan-

[1]) Det Kongl. brevet av d. 4 juni 1788 avser att för krigsbehovet öka läkarantalet, varföre Coll. förständigas att påminna de läkare som ännu icke tagit doktorsgraden, att densamma vid nästinstundande promotion söka och i denna avsikt fullgöra vad författningarna stadga, på det att de vid lediga sysslors besättande kunde föreslås eller antagas.

dragit sig, att som andra rättskaffens medborgare ställa sig till Mai:st och kronans tjenst, utan vägrat mottaga alla de honom af Coll. åtskilliga gånger erbjudna beställningarna».

Brandt förklarade »att han på grund af enskilda angelägenheter, — tvistemål i arfsfråga i Svea Hofrätt — varit tvungen att uppehålla sig på orten och därigenom hindrats att fullgöra ifrågavarande åliggande, — — — men ville han nästkommande vår detta åliggande oundgängligen fullgöra».

Då Brandt sålunda enligt Coll:s förmenande visat sig hava haft skäl för sitt handlingssätt, ehuru han dock tidigare hade bort därom anmäla, prövade Coll. låta härmed bero, och tillsades han att ovillkorligen nästa vår fullgöra vad författningarna till doktors-gradens erhållande stadga.

Något allvar synes Brandt dock icke hyst med avseende på de löften och försäkringar han avgivit och ganska liten synes den respekt varit som Coll. med. bud och befallningar utövade på honom.

Ty följande år, d. 18 mars, såg sig Coll. tvungen att ingå till Överståthållaren, Akademie Kanslern, Excellensen Carl Sparre med anmälan att, enligt Kongl. brevet av den 4 juni 1788, Coll. låtit uppkalla och påminna med. kand. Brandt, att efterkomma den av Coll. givna befallningen. Men då han, oaktat han flere gånger allvarsamt blivit påmind om denna sin skyldighet, likväl kvarstannade i Stockholm, hade Coll. sett sig tvungen, att förbjuda honom att utöva den »medicinska vetenskapen», emedan han nekat ej blott att emottaga lasarettssysslan, utan även att lämna sin hjälp vid den i Karlskrona härjande farsoten.

I följd av detta oväntade förfarande från Brandts sida anhöll Coll., att Excellensen Sparre måtte på grund av Kongl. brevet vidtaga åtgärd, att Brandt, som i 6 års tid varit från akademien frånvarande, måtte anbefallas att genast begiva sig dit, såsom det blivit honom tillsagt. — Men Brandt infann sig icke heller denna termin vid akademien. —

Kanslern Sparre hade utställt Coll:s klagomål till Brandts förklaring, varefter Coll. sattes i tillfälle att korrigera åtskilliga oriktigheter uti de av Brandt lämnade uppgifterna.

I sin svarsskrivelse till kanslern d. 5 juli 1790 framhåller Coll. såsom klandervärt, att Brandt utgivit sig som med. kand., vilket han icke inför Coll. bestyrkt, likasom det icke heller framgick av de till kanslern inlämnade attesterna. Ävenså hade Brandt, som redan 2 år tidigare enligt reglementet, av Coll. blivit avförd från fattigläkartjensten, för att kunna fullborda sin akademiska bana, likväl underlåtit göra detta.

Vidare framhålles, att Coll. under kriget sökt sätta Brandt i tillfälle att förkovra sina kunskaper och visa sin tjenstvillighet emot fäderneslandet, genom att erbjuda honom läkargöromål vid armén i Finland under pålitliga fältmedicis överinseende eller vid sjukhusen i Karlskrona, vilka anbud han dock undanbett sig av skäl, som voro ogrundade och icke med sanningen överensstämmande.

Med vad här ovan blivit sagt vill Coll. visa, att Brandt »haft nog djärfhet att inför Tit. andraga omständigheter hvilka varit emot sanningen stridande» och ansåg Coll. hans förklaring icke hava företedt något till ändring av vad Coll. å ämbetets vägnar tidigare yrkat, utan »tvärtom

röjer en oförståndig ungdoms djärfhet». I ingen händelse ansåg Coll. Brandt kunna fritagas från fullgörandet av sina akademiska skyldigheter och den lydnad han enligt medicinalordningen var skyldig collegium.

Brandt hade emellertid vunnit sitt spel; vårterminen gick till ända utan att någon examen blev tagen. Först på hösten 1790 efter krigets slut synes Brandt i Lund avlagt med. doktors examen. År 1792 blev han åter fattigläkare i Stockholm. — Hans läggning synes dock icke hava varit för den »medicinska vetenskapen», ty 1811 finner man honom som generaldirektör för fattigvård och därmed i sammanhang stående inrättningar i Stockholm.

Salomon avger rapport hos Medicinalstyrelsen.

Salomon kvarstannade i Finland inpå följande år, då han, på anhållan av Kongl. utred. kommiss. av Hertig Carl i Brev d. 9 jan. 1789, beordrades att genast till Sverige återvända, »för at nästa vår inrätta transportabla Fältlazaretter» [1]).

Efter ankomsten till Stockholm inställde sig Salomon d. 23 febr. 1789 på medicinalstyrelsen för avlämnande av rapport. Han uttalade sin glädje över att efter så lång tids förlopp åter få sammanträffa med Collegii ledamöter och ehuru han tidigare insänt berättelse från sjukhusen i Lovisa, önskade han dock framdeles lämna en fullständig relation av vad som vid dessa förefallit. Han vill därföre nu endast uttala sig om mortaliteten inom armén. Denna

[1]) Riksarkivet i Sth. Kriget 1788—1790. Meijerfelts ark.

år, säger han »i anseende till de goda anstalter med sjukhus och det man som til de sjukas skötsel fordrar obetydlig och att de till biträde varande öfriga läkarene med full flit och skickelighet förrätta de dem anförtrodde göromål, önskade likväl att Collegii ville till nu snart förmodade fälttåg vara omtänkt på utvägar till skickelige läkares ytterligare anskaffande».

Några vidare åtgärder i den vägen synes Coll. med. dock icke hava vidtagit, förrän Salomon, som över vintern kvarstannade i Stockholm, på våren i April åter förnyade sin påminnelse och anhöll att bliva underrättad om huru många läkare som kunde från Stockholm för arméns behov erhållas. I anledning härav lät Coll. d. 7 april uppkalla de i staden vistande läkarna, för att i Salomons närvaro höras, huruvida de ville vid arméns lasaretter i Finland åtaga sig någon befattning, emot arvoden, vilka i Kongl. reglementet av år 1774 voro utfästa eller, som Coll. uttrycker sig, uppgiva »för hvad orsaker de sådant biträde sig undandraga».

Efterföljande medici blevo sedan i den ordning de anmält sig inkallade och hörda: R o o s, med. dok., sade sig icke kunna emottaga någon befattning vid armén, emedan han blivit utsedd till brunnsmedicus vid Sabbatsbergs hälsobrunn samt tillika förestod »fattig medicii sysslan» på Södermalm, men var han villig åtaga sig »något biträde här i staden», om det kunde med de övriga göromålen förenas.

C a r l a n d e r C a r l C h r i s t i a n, med. dok. och adjunkt i obstetrik, var villig att emottaga en fältläkaretjenst, i händelse Coll. lämnade honom permission under den tid han skulle komma att vistas i Finland och han

efter återkomsten kunde återfå sin innehavande tjenst. Detta blev honom även beviljat och han tillsades att anmäla sig hos utredningskommissionen, »då han om vilkåren därvid kunde närmare blifva underrättad».

Det synes sålunda, som om Coll. medicum numera icke tog någon befattning med lönefrågan. Carlander handhade sedermera under åren 1789—1790 fältläkartjenst vid sjukhusen i Helsingfors och Sveaborg.

Eklund, F. M. med. kand., sade sig ännu icke hava fullgjort sina åligganden vid lasarettet, varföre han icke kunde emottaga anbudet, så mycket mindre som han med Coll:s tillstånd åtagit sig att sköta d:r Carlanders tjenst samt d:r Fåhrées fattigläkarsyssla.

Provincialmedicus d:r Dubois förklarade sig i följd av hög ålder och försvagad hälsa icke kunna åtaga sig någon förrättning i Finland, men ville likväl, i fall hans biträde i hemlandet behövdes, icke undandraga sig vad av honom skäligen kunde begäras.

D:r Fåhrée Johan hade redan hos utred. kommiss. inlämnat ansökan om en fältläkartjenst.

Fröberg, underkirurg vid Kongl. lasarettet, kunde för det trägna arbetet vid lasarettet icke åtaga sig andra göromål.

Almroth Nils, med. dokt. kir. mag., som nyligen av Coll. blivit antagen till brunnsintendent vid Söderköpings hälsobrunn, förklarade, att han för sin sjuklighets skull icke genast vågade åtaga sig någon läkarvård vid armén i Finland, men anhöll att, om efter brunnsterminens slut han vore till hälsan återställd, »då närmare få sig yttra», ifall något biträde då ännu vore av nöden.

Wadström, Johan Adolf, provincialläkare,

anmälde d. 30 april att utred. kommiss. antagit honom till fältläkare under fälttåget 1789, inkallades d. 15 juni till Lovisa.

Sekreteraren d:r Reftelius skulle i skrivelse infordra kandidaten F. Kjellmans utlåtande, huruvida han ville åtaga sig anställning vid något av arméns lasaretter i Finland [1]).

Av dessa ovan uppräknade läkare kommo sålunda 4 att tjenstgöra i Finland under året 1789.

Efterföljande svenska läkare och fältskärer blevo ytterligare för åren 1789—1790 av utred. kommiss. förordnade till tjenstgöring vid armén i Finland [2]).

Åkerberg, Math., med. dok. d. 18 maj 1789 som fältläkare.

Blumenberg, Karl Ferdinand d. 13 juni som t. f. regements läkare vid Helsinge reg.

	med lön Rdr.	sp.skil.	månat.
Schernwöber, som överkirurg	40	—	»
Dahlqvist, Johan, kirurg d. 27 april 1790 som fältskär vid landets Jägarkår	25	—	»
Tornell, Nils, med. stud. d. 11 mars 1790 som underfältskär vid armén	13	16	»
Achsell, P. A., med stud. d. 11 mars 1790 som underfältskär vid armén	13	16	»
Nyblin, Anders Fred., fältskärs lärl. d. 15 mars 1790 som fältskär vid armén	16	32	»
Utterström, Anders, fältskärs lärl. d. 24 mars 1790 som underfältskär vid armén	13	16	»
Schwartz, kirurg d. 10 maj 1790 som underfältskär vid skärgårds flottan	25	—	»
Törngren, fältskärs lärl. d. 11 juni 1790 som fältskär för rekryter som avgå	16	32	»

[1]) Med.styr. protokoll i Sth. 7 apr. 1789.

[2]) Krigsark. i Sth. Krig mot Ryss. 1788—1790. Förvaltning i allmänhet. 4.

Då lasarettskirurgen A. Hulthén från fältlasarettets kassan i Lovisa d. 29 aug. 1790 uppburit lön har troligen även han tjenstgjort vid armén.

Den 2 juni 1790 avsändes ytterligare följande engelska fältskärer från Stockholm till Finland[1]).

Öfver Fältskärer:	*Under Fältskärer:*
Francois Newbold.	Thom Caldvell.
John Griffihts.	John Brigges.
George Lheward.	William Graham.
John Arbaldertar.	Ebr. Stather.

I Karlskrona arbetade redan 1788 en provisorisk fältskärsskola under ledning av anatomieprosektorn i Lund A. H. Florman och enligt mönster från Stockholm inrättades på utredningskommis. framställning av medicinska fakulteterna i Upsala och Åbo liknande fältskärsskolor. Även enskilda läkare åtogo sig att utbilda fältskärer för arméns behov och särskilt uppmanade Coll. med. de medicinska lektorerna vid gymnasierna att åtaga sig denna uppgift.

Bland dessa enskilda, som hade hörsammat uppmaningen och för ändamålet anmält sig å Coll. med., voro assessor Salberg samt lektorerna Colliander och Brandelius[2]).

År 1788 hade regementsläkaren vid Svea livgardet Pehr v. Afzelius avgått till Finland, där han funktionerade som fält- och stabs-läkare samt som överdirektör för arméns medicinalverk intill slutet av 1789. Han anmä-

[1]) Krigsark. i Sth. Krig mot Ryssl. 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet. 6.

[2]) Med.styr. ark. i Sth. Coll. med. protokoll d. 26 febr. 1790.

ler hos utredningskommissionen, att stor brist på läkare och fältskärer råder inom armén, då flere med döden avgått eller i följd av sjukdom och iråkad fångenskap blivit oförmögna till tjenstgöring.

För att avhjelpa denna brist föreslog han, att för ändamålet skulle utväljas ynglingar, vilka genom allmänna studier redan ägde en viss underbyggnad och voro villiga, att, efter erhållen undervisning, såsom fältskärer tjenstgöra vid armén, och ansåg han att dessa ynglingar under studietiden borde erhålla 5 à 6 rdr. sp. i månaden, varjämte de »i mån av skicklighet» sedermera kunde förhjälpas till platser med de avlöningar som fältstaten för medicinska sysslor utstakade.

Detta förslag antogs, och på grund av detsamma förordnades överdirektören Dan. Théel och kirurgiska societeten att vidtaga med en sådan undervisning, för vilken de borde söka utvälja de kortaste kurserna, så att eleverna genom flitigt studium i de erforderliga vetenskaperna efter fyra, högst fem månaders undervisning kunde antagas i tjenster.

I Stockholm handhade överdirektören Théel och prof. A. J. Hagström undervisningen i de kirurgiska ämnena, varjämte prof. P. I. Bergius undervisade eleverna i kännedomen om de medikamenter, som borde finnas i regementenas medicinalkistor. På Serafimer lasarettet meddelades eleverna undervisning i de nödvändigaste anatomiska undersökningar, medicin, kirurgi, förbandslära, blessyrers och utvärtes åkommors förbindande, de vanligaste invärtes sjukdomarnas igenkännande och botande och de vanliga instrumenternas och medikamenternas rätta användning.

Man frågar sig, huru dessa hasteligen tillskapade fältskärer fyllde sina uppgifter, då de hade att utföra ett arbete, som i vanliga fall tillkommer den fullt utbildade läkaren? Då man betänker, att alla ovan uppräknade studieämnen och uppgifter skulle inom en tid av högst fem månader inhämtas av ynglingar, av vilka de flesta icke idkat några som helst förstudier, kan svaret icke bliva tillfredsställande. Missnöjet med deras prestationer visade sig även ganska snart, som vi redan sett och även senare skola finna.

Såsom exempel på under vilka förhållanden dessa studier ofta måste bedrivas, må utdrag ur några brev rörande den för läkarutbildningen så nödvändiga anatomiska undervisningen tjena.

I ett brev [1]) av d. 7 april 1788 till Kongl. maijst. hade Coll med. påvisat att utgifterna för anatomiska inrättningen i Stockholm med dess »mångfaldiga behov» icke kunde upprätthållas blott med de avgifter som av eleverna erlades, varföre Coll. med. sade sig »frukta för anatomi inrättningens förfall», såvida icke konungen täcktes av medicinska fonden anslå en summa av omkr. 100 Rdr. sp. Detta kunde dock icke beviljas, alldenstund fonden för andra behov redan var disponerad.

Efter krigets utbrott förnyade Coll. åter denna anhållan, påpekande därjänte det ökade behovet av fältskärer samt den vunna erfarenheten av de införskrivna utländska fältskärernas oduglighet. Och då sedan förlidet år endast en lärling kunnat erlägga de föreskrivna avgifterna, hade anatomieprofessorn Lars Christian Tingstadius hos Coll. med. härom anmält samt tillika hemställt, »huruvida (icke) medel till anatomiens vidmakthållande skulle kunna uppfinnas». Då därjämte varjehanda utgifter såväl för dissertationer som »publika föreläsningar» varit

[1]) Med.styr. ark i Sth.

oundgängliga och dessa av vederbörande lärare måste förskjutas» av egna medel, så såg sig Coll., då den i »närvarande belägenhet icke vet (av) någon tillgång», ånyo tvungen att hos konungen, som med så utmärkt nåd omfattat vetenskaperna och hvad som till deras upmuntran varit bidragande», ånyo anhålla att en summa av 100 Rdr. sp. måtte anslås för »förmälte Anatomiska Inrättningens uphjelpande och framtida bestånd; på det genom sådant understöd tillräckelige fältskärer både för rikets närvarande och tillkommande behof må kunna tilldanas och vid påfordran vara i beredskap, och fattiga studerande, som till Anatomiens lärande hafva lust och böjelse, i fruktan för större utgifter än de kunna åstadkomma, icke derifrån må afstyrkas, samt denna vettenskap hvarpå hela Läkarekonsten sig grundar aldeles förfalla.»

Huru anspråkslös och välbehövlig den äskade summan under ovananförda bedrövliga förhållanden än tyckes hava varit, torde den likväl icke beviljats. Ty anatomieprofessorn i Stockholm A. J. Hagströmer ser sig tvungen att i brev d. 12 jan. 1789 [1]) till Coll. med. anhålla om förskott till vaktmästaren samt anmälte tillika, att han under tvenne år utgivit 21 Rdr. mer än som influtit, varjämte vaktmästaren hade att fordra lön för föregående höst. Efter en längre utläggning av sakförhållandet anhåller han ytterligare att Coll. med. »behagade vara omtänkt på medel och utvägar att Anatomiska Inrättningen måtte i framtiden kunna äga bestånd». — Coll. med:s svar blev att det sade sig ej äga medel för ovannämnda ändamål, varföre frågan tills vidare lades ad acta.

Av brevväxlingen framgår, huru ringa förståelse vederbörande visade Coll. med. och de för sitt kall varmt intresserade lärarna, vid de svårigheter dessa hade att bekämpa

---

[1]) I Medicinalstyrelsens arkiv i Stockholm.

för att upprätthålla skolan. Att dessa förhållanden måste hava haft ett mycket menligt inflytande på undervisningen förstås av sig självt.

Av Coll. med. protokoll framgår att assessor Hedin, efter krigets slut, d. 21 okt. 1790 upptagit frågan, huru man skulle förfara, »med den mängd af Fältskärers Lärlingar, som, i nödfall (blifvit) ofullkommeligen tilldanade och nu såsom obehöfvliga avskedade, måste blifva farliga, om icke i tid utvägar vidtagas för att dessa icke självrådigt skola sprida sig i landet och genom utöfning av läkaryrket kunna skada en enfaldig allmoge och göra förfång för dem, som genom flit och omkostnad förskaffat sig de kunskaper, som erfordras för utövande av läkarsysslan». — Hedin föreslog att Coll. skulle i underdånighet anmäla denna angelägenhet hos konungen, vartill Coll. även samtyckte.

Huvudinnehållet i denna skrivelse av d. 3 nov. 1790 var: — — — — »att de för tidens korthets skull till fältskärs biträden ofullkomligt förberedda ynglingar, hvilka under kriget antagits, måste blifva äfventyrlige och skadlige, om de i landsorterne spridde få tillfälle att på egen hand utöfva läkarevetenskapen, ej mindre till skada för en enfaldig allmoge, än deras förfång, som genom flit och omkostnad nådt de kunskaper att de lagligen till läkaresysslor blifvit insatte. Efter collegii tanke, vore det angeläget att ingen till bruks-, socken- eller compagnie fältskär finge antagas, som ej kunde uppte chirurgiska societetens examens bevis, samt att han efter författningarne uti medicinen vore vederbörligen förhörd» [1]).

[1]) Med.styr. ark. i Sth. Coll. med. protokoll 21 okt. 1790.

XI.

Fältskärsskolan i Åbo.

I följd av den stora bristen på läkare och fältskärer hade Kongl. utredn. kommiss. i en skrivelse av d. 14 dec. 1789, undertecknad av Carlson, Silfversparre och Ankarsvärd, vänt sig till landshövdingen Joachim von Glan, för att han genom kanslern vid Åbo akademi, friherre Sparre, måtte anmoda medicinska fakulteten i Åbo att inrätta en fältskärsskola i likhet med den som uppställts i Stockholm. Enligt utred. commiss: skrivelse var förslaget till Åbo skola detsamma som det tidigare omnämnda, av Afzelius framställda och sedermera godkända. — Kommissionen tillägger här hoppfullt: »På detta sätt kunde man snabbast få Läkarbristen afhjälpt, hvarigenom arméen förseddes med pålitlig medicinsk betjening och landets barn bereddes tillfälle att blifva samhället gagneliga». — — — För de ynglingar »hvilka vore villiga å träda i Hans Majestäts och rikets tjenst» skulle undervisningen »i de nödvändigaste vetenskaper» omedelbart begynna och oavbrutet till våren fortsättas.

I enlighet med ovan anförda skrivelse kom sålunda Åbo akademis fältskärsskola till stånd och stöddes denna under anatomie-, kirurgie- och obstetriceprofessorn G. E. Haartmans ledning. Utom av Hartman meddelades undervisning även av andra till medicinska fakulteten hörande medlemmar.

Då i krigsarkivet i Stockholm[1]) anträffats några räkningar och en redovisning över kostnaderna för den anatomiska inrättningen i Åbo jämte en namnförteckning över eleverna vid densamma samt de regementen och sjukhus, på vilka dessa elever sedan placerats, skall jag här lämna en relation av dessa manuskript. — Ur desamma framgår visserligen icke med vilken framgång studierna i de skilda ämnena bedrivits, ej heller blir det kunskapsmått känt, som de utdimitterade eleverna inhämtat. Men av allt att döma synes det som om den anatomiska undervisningen i Åbo stått på en betydligt bättre grund än vad förhållandet var i Stockholm.

Efterföljande tablå, undertecknad av Gabr. Hartman d. 15 juni 1790, visar det studiematerial som blivit använt och kostnaderna för elevernas undervisning i anatomi.

Räkning öfver de vid anatomie Huset härstädes til de för Kongl. Arméens behof antagne Elevers undervisning använde Extraordinarie kostnader, hvilka enligt Kongl. Utrednings Commissionens skrifvelse af den 14 sistl. December utur Landt Ränteriet blifvit försträkte.

				Rdr. sk.
1789	Dec.	22	för et Cadaver enl. räkning af Anat. Wagtmäst. N:o 1	— 40
1790	Jan.	5	för et ℔ talg ljus enl. räkning N:o 2 af dens.	2 16

1) Krigs. ark. i Sth. Kriget mot Ryssland 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet. 16.

1790 Jan.	14	för et Cadaver enl. räkning N:o 3	1 28	
» »	14	för et lass Björk Wed enligt räkning N:o 4	— 39	8
» »	25	för et Cadaver enl. räkning N:o 5 af Politiekarlarna	1 32	
» »	28	för 4 lass Björkved, enligt räkning N:o 6	1 41	4
» Febr.	5	för 3 lass Björkved, enligt räkning N:o 7	1 39	
» »	16	snick. Rosenberg för en likkista enl. räkning N:o 8	— 40	
» Mart.	11	til Vagtmästar Wechter för et Cadaver med kista enl. räkning N:o 9	— 44	
» »	13	til D:o D:o för et Barn Cadaver enl. räkn. N:o 10	— 8	
» »	24	till D:o D:o för et Cadaver enl. räkn. N:o 11	— 49	
» »	24	til D:o D:o för et Barn Codaver enl. räkning N:o 12	— 8	
» April	8	til D:o D:o för et Cadaver enl. räkning N:o13	1 —	
» Maji	8	til Dödgräf. Wellman för Likens begrafning enl. räkning N:o 14	2 10	8
» »	18	til H. Apothekaren von Mell enl. räkn. N:o15	3 32	
			20 38	8

Åbo den 15 Junii 1790

Gabr. Haartman.

Studierna synas hava begynt under december månad 1789[1]) och avslutats d. 15 juni 1790, och hade arbetet (i fältskärsskolan) sålunda fortgått under 6 ½ månad. — Det märkligaste, som framgår ur räkningar och förteckningar, är dock, att de anatomiska studierna utfördes på lik och att sektioner samt att sannolikt även operationsövningar på lik, då sådana även voro påbjudna, hade vid skolan verkställts. Det likmaterial — 6 av fullvuxna

[1]) Enligt en särskild förteckning hade elevernas understöd begynt utgivas från ovannämnda månad.

och 2 av barn — som under studietiden förbrukats, tyder på att den anatomiska undervisningen bedrivits med allvar.

Tillförseln av sektionsmaterialet hade förmedlats av inrättningens vaktmästare och politiekarlen. Priset på liken varierade emellan 40 sk. och 1 rdr. 32 sk.; för ett barnlik var priset endast 8 sk. Alla omkostnader, inklusive 1 lispund talgljus, 8 lass björkved och dödgrävarens räkning, uppgingo till 20 rd. 38 sk. 8 rst.

Ehuru den för undervisningen bestämda lärotiden var 5 månader, hade man icke alltid följt denna bestämmelse, utan för endel elever förlängt tiden med 1—1 1/2 månad. Lärotiden hade sålunda i fyra fall utsträckts till 6—6 1/2 månad.

Det understöd, som de medicine- och kirurgiestuderande under studietiden erhöll, var för de yngre eleverna under de första månaderna 5 rd., som sedan ökades till 6 rd.; de äldre studerandena uppburo hela tiden 6 rd. månatligen. — Räkningen, i vilken även utgifterna för de anatomiska arbetena ingingo med 20 rd. 38 sk. 8 rst., slutar på en summa av 420 rd. 14 sk. 8 rst. — Skrivelsen var daterad: Åbo d. 3 sept. 1790.

Gabriel Haartman.
n. v. Decanus i med. Fac.

Ur en förteckning över de medicine- och kirurgiestudiosi, som vid akademien åtnjutit fri undervisning och underhåll, dagtecknad samma dag som den föregående räkningen, framgår följande.

Av de 15 studerande, som genomgått skolan och därefter blivit på regementen och sjukhus överförda, voro

8 st. i en ålder emellan 18—24 år, de övrigas ålder okänd. Flertalet av eleverna (måhända alla) hade redan längre eller kortare tid, förrän de intogos i fältskärsskolan, idkat medicinska studier vid akademien, vilket framgår därav, att flere av dem (6 st.) redan efter 2—4 månader fingo avsluta sina studier och ansågos uppfylla de för kursen uppställda fordringarna samt kunna som läkare eller underläkare överföras på respektive regementen eller sjukhus. Lärotiden för de övriga (9 st.) varierade emellan 5—6 ½ månad.

Av de biografiska data framgår det att tre av eleverna redan vid intagningen voro antingen fil. magistrar eller med. kandidater och en fjerde t. o. m. med. licentiat.

Såsom tidigare anförts antogos till Stockholms fältskärsskola icke uteslutande medicinestuderande, såsom vid Åbo akademi, utan kunde till den förra antagas elever, blott de voro »i nödiga språk och vetenskapen någorlunda öfvade». En stor del av eleverna i Åbo skola hade sålunda redan valt sin levnadsbana och borde därför kunna anses hava haft större förutsättningar att fylla sin plats, än vad som kunde väntas av eleverna vid de svenska fältskärsskolorna. Detta antagande styrkes än mer därav, att av huvudkontingenten (8 st.) 5 st. alumner 1—3 år efter krigets slut tagit sina licentiat-examina eller doktors-graden och återfinnas dessa sedan jämte de 3 övriga i biografierna såsom provincial-, lasaretts- eller regementsläkare. — Den 9:de (Sylvan) av de utexaminerade deltog åter som underäkare vid sjukhusen i Gamla Karleby och Umeå, i 1808—1809 års krig. De 5 övrigas förstudier och senare öden äro icke kända.

Förteckning över de medicine- och kirurgiestuderande vid akademien i Åbo; deras namn, ålder, studietid jämte det regemente eller sjukhus, vid vilka de blivit förlagda.

Namn	Ålder	Födelseort	Studietid månad	Förlades
Pryss, Ulric. Magister .	23	Åbo	3	Uleåborgs frikår.
Avellan, Nils Kandidat	21	Tenala	5	Fältlasarettet i Ekenäs.
Deutsch, Henrik . .	18	Åbo	6	» Åbo.
Holmudd, Benjamin .	20	—	5	» »
Laurell, Axel Fredrik Magister	24	—	$6^{1}/_{2}$	Armén i Savolaks.
Lindebäck, Jakob . .	24	G:la Karleby	2	Fältlasarettet i Åbo
Bergman, Johan . . .	19	Ingå	4	» Ekenäs.
Glasberg, Johan Fredrik	20	Wasa	3	» Åbo
Silvan, Daniel . . .	—	—	$6^{1}/_{2}$	» H:fors.
Monselius, David Johan	—	—	3	Uleåborgs frikår.
Lund, Johan	—	—	$6^{1}/_{2}$	Lasarettet i Helsingfors
Keckman, Mathias . .	—	—	$3^{1}/_{2}$	Livregementet i Savolaks.
Skatte, Erik Wilhelm .	—	—	5	Lasarettet i Åbo.
Wallgren, Johan . .	—	—	$5^{1}/_{2}$	» Savolaks.
Calamnius, Karl. . . .	—	—	$5^{1}/_{2}$	» H:fors.

XII.

Sjukhusen och sjukdomarna i Lovisa. Salomons senare öden.

Ur Salomons rapport d. 6 sept. framgår sålunda att tvenne sjukhus, N:o 1 och N:o 2 voro inrättade i Lovisa, det förra avsett för 200 och det senare för 170 à 180 sjuka. Beträffande de då grasserande sjukdomarna säger Salomon i samma rapport: »Envisa diarrhéer ha varit hela augusti månad nog allmänna och äfven dysenterie, som nu mer och mer ökar sig. Skörbjugg är därjemte det allmännaste onda mäst ibland de från skärgårds flottan hitkommande siuka, men också mycket bland Landtsoldaterne, som redan lade början därtil under vistandet på Galererne. Bröstsiukdomar och Flussfebrar hafva hittills varit utan elaka symptomer.

De flästa som dö äro gammalt och klent folk, som i siukhuset inkomma med klen puls och äro utmattade af fältlefnaden» [1]).

Bland sjukdomsfallen, som ingå i den knapphändigt avfattade rapporten, uppräknas: envisa diarrhéer och dysenteri såsom allmänna redan under augusti månad.

[1]) Med.styr. ark. i Sth.

Även febersjukdomar (flussfebrar) ehuru icke av elakartad natur förekommo. Men det kan dock med skäl ifrågasättas, huruvida icke under dessa s. k. »envisa diarrhéer, dysenteri och flussfeber» redan dolde sig den begynnande fältsjukan, eller krigets vanliga följeslagare: de typhösa sjukdomarna. Ur den följande rapporten av d. 11 okt. framgår nämligen, att sjuksiffran senare i sept. hade stigit till 720 och Salomon fruktar att svårigheter för beredande av utrymme åt alla snart skall uppstå, då sjukdomsfallen inom armén voro i ständigt stigande och alla som insjuknade insändes till sjukhusen. Denna rapport torde helt visst föranlett greve Meijerfelt att d. 18 sept. 1788 till regementena utsända följande cirkulärskrivelse:

För att icke i förtid fylla siukhusen och borttaga Rummen för värkl. siuka, förbiudes Regementerne alfvarligen at icke hitsända andre änn sådane, hvars siukdomar kräfva trägnare tilsyn och bättre skiötsel änn i qvarteren kan erhållas, men ingalunda Convalescenter, långt mindre såkallade maroder. Lovisa d. 18 September 1788[1]).

På allernådigste befallning
R. F. Stackelberg.

Salomon fruktar också, att de sjukas antal inom oktober månad skall komma att uppgå till 1,000.

Detta antagande finner ytterligare stöd uti tvenne skrivelser, den ena från andre fältläkaren E k m a r k, den andra från S a l o m o n, ur vilka framgår, att ehuru sjukhusens antal vid denna tid hade ökats med ett tredje, svårigheterna det oaktat voro stora, då sjukhusen voro

---

[1]) Krigsark. i Sth., Meijerfelts ark.

överfyllda av i »fältsjuka och rötaktig feber» insjuknade. För övrigt framhålles i bägge memorialen de svåra missförhållanden, som härskade inom vissa sjukhus, i anledning varav hos höga vederbörande föreslås att åtgärder måtte vidtagas för att råda bot på eländet. Därjämte insändes även en instruktion och hygieniska föreskrifter, som Salomon utarbetat för sjukhusbetjeningen.

Då ytterst sparsamma uppgifter anträffats från detta krig, ur vilka en inblick uti sjukhusförhållandena kunde erhållas, vill jag lämna en relation av ovannämnda skrivelser. Jag gör detta med så mycket större skäl, som Lovisa var den centrala plats, där de flesta och största sjukhusen ävensom huvuddepoten för sjukhusförnödenheterna under detta krig voro förlagda. — Ur de svarsskrivelser, som avlåtas i följd av läkarnas förslag att genom nödiga hygieniska åtgärder söka begränsa farsotens härjning, framgår den ringa förståelse, som vederbörande visade för vad dessa läkare, sin plikt likmätigt, ansågo böra tillgöra under dessa svåra förhållanden.

Uti memorial[1]) till kommendören, generallöjtnanten m. m., greve Meijerfelt daterat Lovisa d. 8 nov. 1788 omnämner fältmedikus E k m a r k de åtgärder, som under juli månad vidtagits för erhållande av sjukhus för arméns behov. Av de tillbudsstående husen föll valet på den s. k. »Å-Baraquen», — som blev sjukhuset N:o 1 — förmodligen emedan innebyggarna där lättast kunde evakueras. Huvudskälet för detta val ansåg Ekmark dock hava varit det förmånliga i att från den lilla ån, som flöt därinvid, erhålla nödigt vatten för sjukhusets behov; men platsens avskilda läge hade måhända också medverkat till

[1]) Krigsarkivet i Sth. Kriget 1788. Meijerfelts arkiv.

beslutet. Det var under den hetaste och torraste tiden på sommaren som denna plats utsågs, varför man icke så noga kunde iakttaga att byggnaden var uppförd på lågländ och sumpig mark.

Länge dröjde det dock icke, förrän olägenheterna visade sig och det blev nödvändigt att kring det nedsjunkna huset gräva diken som kunde avleda vattnet. Förhållandet förbättrades väl något, men Ekmark tvivlade dock på att nyttan bleve så stor, då huset omgavs av sumpig mark på alla sidor och »fuktighetens avhållande som vid et siukhus är så nödigt» icke kunde åstadkommas. Det oaktat bibehölls denna barack såsom sjukhus och fylldes inom kort med sjuka till ett antal »långt öfver 200, som til största delen voro af den så kallade Fältsjukan eller Rötaktig feber med Diarrhéer och blodig afgång besvärande». »Trängseln», säger han, »var så stor, at i flere rum hela gålfven så voro med siuka upfylde, at möda var at slippa deremellan; sängar hade ej ännu medhunnits at til den myckenhet förfärdigas».

Oaktat man bemödade sig att hålla sjukhuset snyggt och söka hindra förorening av golven och sängkläderna samt evakuerade en del rum i den mån det stora antalet sjuka medgav, blevo dock av dessa »rötångor och exkrementer en del af sjukrummen inficerade». Följden därav blev att dödligheten i några rum, isynnerhet i de som vettade mot norr, blev mycket stor.

Mortaliteten under oktober månad blev därför vid detta sjukhus större än vid något av de andra.

En annan orsak till den stora dödligheten var väl även den, att medan sjukhuset N:o 1 var bäst försett med sängar och sängkläder, de svagaste sjuka, vilka måste bäras

ur vagnarna, hit inhämtades. »Ganska många hade icke lefvat 12 timmar efter intagningen».

»Den högst skadliga trängseln bland de siuka, som i alla siukhus nu varit oundviklig, så länge ej flere Hus blivit til Lazaretter inrättade», anser Ekmark hava varit orsaken till dessa betydande olägenheter. Och då sannolikt framdeles än flere sjuka komme att dit överföras ansåg han sig skyldig föreslå, på det att dessa olägenheter icke vidare måtte upprepas, att »Artilleri Baraquen», som redan tidigare på hans anhållan utlovats, måtte med det allra snaraste upplåtas till sjukhus.

»Min mening», säger han, »den jag gärna underkastar all granskning, men som mitt samvete öfvertygar mig är grundad, åtminstone välmenande är den, at de nu i siukhuset N:o 1 varande alla Siuka med sängar och kläder samt alt annat Siukhusets tillbehör må til frälsande af menniskors lif snart flyttas til Artilleri Baraquen. Om det skier, få alla rummen i Huset N:o 1 evacueras, svaflas, vädras och rökas, samt stå någon tid toma, som nu beqvämligast lärer kunna skie, då Arméen nyss gått i vinterqvarter och på någon tid stor tilförsel af Siuka ej lärer vara at förmoda. Sedan detta skiedt kunna åter med mindre olägenhet Siuka intagas i N:o 1 i den mohn som behofven då fordra, då ock öfvre våningen först kunde emploijeras och sedan den nedre, som sedan rummen stått tomma och blifvit renade och vädrade isynnerhet om sommaren icke torde medföra särdeles fara».

Ovan relaterade memorial insänder förste fältläkarn till greve Meijerfelt, jämte eget utlåtande, i hopp att sålunda säkrare kunna påräkna bifall till ett projekt, som man ansåg vara av synnerlig betydelse i kampen mot fältsjukan. I denna skrivelse [1]), dagtecknad Lovisa d. 12 nov. 1788, understöder Salomon det av Ekmark gjorda förslaget. Han ansåg nämligen de omständigheter Ekmark framhållit som orsak till den stora dödligheten under

okt. månad på sjukhuset N:o 1, vara väl grundade, varföre även han, till förekommande av en för stor anhopning av sjuka, redan i slutet av sept. hos generaladjutanten och översten Liljehorn, anhållit att det fjärde sjukhuset som skulle inrättas uti artillerikasernen, skulle genom sjukhusens direktör iordningställas. Till denna anhållan hade även Liljehorn givit sitt bifall. Men då, av okända orsaker, detta löfte ännu icke blivit uppfyllt, anhåller han hos kommendören om det fjärde sjukhusets omedelbara inrättande, »på det de siuka härstädes måtte rymligare och hälsosammare kunna placeras».

Och han tillägger, att detta för närvarande vore så mycket nödvändigare »som det sig uti siukhuset N:o 1 inrotade Rötfebers ämne, härrörande både af Husets osunda och sumpiga läge och den trängsel af elaka siuka, som där vistats ej fullkomligen står at utränsa, utan at huset för någon tid ifrån alla siuka utrymmes, hvilka då uti siukhuset N:o 4 inrymmas, och lättast denna årstid låter sig göra; då ej så många siuka hitförväntas. På detta sätt och genom skeende behörig vädring, svafling och rengöring, kan siukhuset N:o 1 framdeles blifva, til siukas emottagande, särdeles uti de öfre rummen, utan alt äfventyr, brukbart. Denna 4:de siukhusets inredning torde ock nu lätteligen kunna ske, sedan Kl. Utrednings Commission nyligen hitsändt 269 sängtäcken, Hufvudpölar och madrasser samt till siukhus nödiga kokkärl.»

Dessa missförhållanden voro likväl ej de enda, som vållade läkarna bekymmer. Där förefanns bland annat en stor olägenhet, som enligt deras förmenande på ett väsentligt sätt försvårade sjukvården. Ekmark ser sig därföre tvungen att ytterligare till kommendören avlåta ett memorial[1]), vari han anhåller om handräckning för stävjande av vissa skadliga missbruk som insmugit sig i sjukhuset. Han anmäler sålunda från Lovisa d. 19 nov. att

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Meijerfelts ark.

invid sjukhuset N:o 1 många »soldat stufvor» voro uppförda, varest innebyggarna »til köp hålla allahanda för sjuka otjenlig och skadelig mat, såsom blod- och grynkorf, sylta m. m. alt icke eller förmodligen så väl tilredt som sig borde».

Då sålunda sjuka, vilka redan rörde sig ute, varken med godo eller ondo kunde avhållas från att köpa av den förbjudna födan och sjukvaktaren, vars plikt det varit att hindra ofoget, var upptagen med skötseln av de svagare sjuka, anhåller Ekmark hos Meijerfelt att regementsfältväbeln eller någon annan måtte åläggas »at i alla dessa stufvor förbjuda, at insläppa någon af de på sjukhuset varande soldater, än mera till dem sälja några matvaror, dem till största kanske ofta obotlig skada, helst nu då den gräseliga och svåra diarrhén är bland de siuka det envisaste och mäst dödande symptomet».

Innan han avslutar skrivelsen, kan han likväl icke underlåta att ånyo upprepa den begäran han i sitt föregående memorial framställt, nämligen artilleri-barackens inrättande till sjukhus, och tillägger såsom ytterligare skäl, »att om detta snart kunde ske, så skulle derigenom menniskolif frälsas och de därvid betjenade Läkare befrias från den så hårdt tryckande och qväljande grämelsen, at se all deras möda så ofta fruktlös. Ibland alla siuka som där finnas äro ganska få, som icke varit så tillfrisknade, at blott krafter brustit, men åter insjuknat innan de hunnit utskrifvas och det oaktadt alla flyttningar, preservationers nyttjande och nogaste tillsyn om vederbörlig snygghet och renlighet i rummen».

Läkarnas klagomål ge vid handen att många brister och missförhållanden även i fråga om sjukvården före-

funnos inom fältsjukhusen i Lovisa. Men med det ringa antal läkare och sjukvårdspersonal, som stodo sjukhusen till buds, är det lätt att förstå huru ordningens upprätthållande och de sjukas övervakande i hög grad försvårades.

På denna tid och ännu långt senare togos läkarna ej till råds då det gällde hygieniska anordningar inom sjukhusen och då missförhållanden påpekades, blevo dessa icke beaktade eller också så sent rättade, att följderna ej mera kunde förekommas. Viktiga sanitära frågor bestämdes av de militära myndigheterna och därvid voro ofta andra omständigheter, ekonomiska, personella och bekvämlighetsskäl m. m., de avgörande. Då sålunda en enhetlig ledning, grundad på sakkunskap, icke alltid kunde göra sig gällande, måste ofta förhållanden inträda, som icke kunde lända sjukvården till fromma.

Sannolikt var det just de missförhållanden, som vid denna tid härskade vid sjukhusen i Lovisa, som föranledde Salomon att i sitt sista brev anhålla hos kommendören, att de av honom bifogade ordningsreglerna »måtte genom behöriga ordres komma till värkställighet».

Dessa regler äro av följande lydelse:

1:o) »Att Siukhus Vaktmästarne, efter hvad Reglementet utstakar, ei måtte sysselsättas utom Siukhuset; hvarigenom de hindras i deras egenteliga göromål, som är hushållningens vårdande innom hus, samt snygghets och ordnings bibehållande; och hafva de för at kunna ansvara, det all ting värkställes som af Medici är befalt, at niuta mat och säng i Siukhuset på det De altid där må vara tilhands.

2:o) Siukhus Commissarien besörjer däremot alla Siukhusets ärender utomhus och anskaffar till huset alla dess behofver samt tillser, at dricks och matpersedlarne gode och riktigt vägde till huset ankomma.

3:o) De til hvarje rum utsedde Siukvaktare få aldrig skickas uti ärender utom hus, hvarigenom de dem anförtrodde Siuke skulle stadna utan hielp och biträde i hvad de behöfva. Och äro desse Siukvaktares jämte Vaktmästarens vigtiga skyldighet at noga tilse och förhindra, det de siuke ej få vanvårda sig samt at ingen annan föda får dem tillföras och af dem niutas, än som dem i Siukhuset tildelas, eller det de fått särskildt låf at förtära.

4:o) Vaktmästaren besörjer at rummen vädras hvarje dag genom et fönster och dörrens uplåtande, som vid blidt väder hvarje gång få stå öpne ½ timme; men vid kallare årstid en kortare tid. Dock at 4 gånger dylik vädring ingen dag försummas; under hvilken tid de Siuke hålla sig i sina sängar väl tiltäckte. Dessutom vädras emellanåt, genom de i alla fönsterlufter nödiga bleckrutor, genom rökning med Enris och stänkning med Ättika.

5:o) Tvätterskan måtte tilhållås at med mera besked än hittills skett, tvätta Siortor och Bandager. Och böra de orene och fläckade blefve madrasser och lakan m. m. ej åt andra Siuka nyttjas, utan föregången tvättning, och at alla Sängkläder förut måtte vara vädrade och svaflade innan de lägges under en nyss ankommen Siuk; på det ej den enes smittosamma siukdom måtte transporteras på en annan. Til emottagande af alla orena kläder bör Siukhus commissarien sig ock alla dagar i Siukhuset infinna och med magazins commissarien därom enligt Reglementet föranstalta.

6:o) Siukhusens alla Inventarier åligger Magazins commissarien at hålla i behörig ordning, så at ingenting däraf förfares. Hvarvid jag isynnerhet får erhindra om Linne-förrådet til Bandager at det ej utan behörige reqvisitioner utlämnas.

7:o) Är angelägit at de Siuke få almän tilgång til nyttiande af Siukhusets Siortor så at efter Reglementet 521 §, hvar Siuk som kommer in i Siukhuset, får ren Siorta, och den Siukes egen tvättas och förvaras til han blifvit frisk. Detta är af största angelägenhet på det icke hädanefter, som hitintils ofta skett, at den Siuke nödgats i flere veckor nyttia sitt enda osnygga linne, som til dess hälsas vederfående varit ganska hinderligt och kanske ej sällan varit en bidragande döds-orsak.

8:o) De Siuka läggas så mycket möijeligt är rymligt, högst Tio ihvart rum, eller hvad Medicus tror sig efter rummets storlek med de Siukas förmån kunna inrymma.

9:o) De öfverste af de dubble Britserne uti Siukhuset N:o 2 böra borttagas, såsom hinderlige för en nödig väderväxling uti de rummen.

10:o) Lysande Lampor äro oumgängelige uti Siukhus förstugorna under den mörka årstiden, då de Siuke ofta nödgas gå ut och i mörkret lätteligen annars kunna stöta sig och falla utföre trapporne.

11:o) At liken genast flyttas ur huset til et aflägse ställe och efter 24 timmars förlopp begrafvas uti grafvar af Tio alnars djuplek; på det ej begrafningsställets nära belägenhet til staden måtte i våhr förorsaka en fördärfvelig ånga, som kunde bli högst äfventyrlig. Til hvilkets förebyggande, hälst som Liken nu för tiden köras bort, det vore försiktigast at begrafningsplatsen utvidgades til de längre bort från staden belägne fälten.

12:o) Til Siukhusens förbättring hörer ock en noga tilsyn öfver fångarna at de behörigen hvarje morgon, uti första dagningen värkställa rengöringen. Och äfven at Siukvaktarne hvarje morgon innan Kl. 9, genom sopning och rökning samt färskt granris läggande under och omkring de Siukas sängar, snyggat hvar sitt Siukrum» [1]).

---

[1]) Ur en skrivelse av kommendanten, överste I. A. Hägerflykt, Lovisa d. 14 mars 1789, framgår, att fästningsfångarna, som voro intagna på stockhuset i Lovisa och skötte om den yttre renhållningen vid sjukhusen samt om reparationer av kronobyggnader, gjort sig oumbärliga. Härom skriver han: »I sex års tid har jag som Commendant endast drifven af människo kjärlek, men icke af skyldighet, bestådt medicamenter för fästningsfångarna, men som sådant medför betydande kjänning för mig och fästningsfångarnas qvarblifvande här är högst nödvändigt både i anseende till rengjöring och reparationer vid kronans hus, och isynnerhet nu då deras biträde är högst oumgängligt vid Armeens sjukhus», . . . (Krigsark. i Sth. Kriget 1788—90. Meijerfelts ark.).

Med dessa ordningsregler avsåg Salomon att hos sjukhusbetjeningen inprägla, vad deras tjänsteplikt krävde. Framförallt borde de bemöda sig om att ingen försummelse vid de sjukas omvårnad finge komma dem till last. Han bestämmer därföre, att vaktmästarnas och sjukvaktarnas tid icke finge upptagas av några sysselsättningar utom sjukhuset. De förras skyldighet var nämligen att upprätthålla ordning och snygghet, biträda vid hushållningen, verkställa allt vad läkarna ålade dem samt tillse att sjukrummen flitigt vädrades. Sjukvaktarna åter ägde tillse, att de sjuka icke erhöllo annan föda än den som blivit dem föreskriven på sjukhuset samt att de sjuka skulle hålla sig rena och snygga.

I dessa ordningsregler fäster man sig vid den stora vikt som redan på denna tid lades på de hygieniska anordningarna, vilket tyder på att man icke mera satte sin tillit uteslutande till medikamenterna. Ehuru smittoämnets natur ännu var okänd, hade dock erfarenheten lärt, att frisk luft och renlighet vid sjukdomars behandling i allmänhet, i väsentlig grad verkade ej blott till att hindra deras spridning utan även att mildra de svåra följderna av desamma.

Därföre säger Salomon att tvätterskan bör ägna »större omsorg än hittills vid skjortors och bandagers tvättning». Särskilt betonar han vådan av att använda orena säng- och gångkläder. Orena och nedfläckade madrasser och lakan borde alltid tvättas, innan de användas för nyankomna sjuka och alla sängkläder ofta vädras och svavlas. Likaså var det viktigt att den sjuke genast vid intagningen erhöll skjorta från sjukhuset och icke, som tidigare inträffat, i flere veckor tvangs att begagna »sin orena skjorta».

Även för de dödas begravning lämnas föreskrifter till stadsbefolkningen för att hindra smittans spridning vid dessa tillfällen.

Tidigare har framhållits, hurusom läkarna stodo maktlösa inför alla försök att hämma rötfeberns härjningar. Även Ekmarks sista brev av den 19 november [1]) visar i vilken pinsam belägenhet läkarna voro försatta, då de sågo att all deras möda var fruktlös och att intet uträttas, »oaktadt alla flyttningar, preservationers nyttjande och noga tillsyn om vederbörlig snygghet och renlighet».

Såsom sista utväg hade läkarna därför föreslagit artillerikasernens inrättande till sjukhus, för att kunna dit överföra de sjuka från sjukhuset N:o 1, varigenom en grundlig desinfektion av sistnämnda sjukhus möjliggjordes, innan nya sjuka ånyo skulle där intagas.

På detta förslag, som framställts redan i slutet av september, hade likväl ännu ej något bestämt svar ingått; projektets genomförande hade sålunda stannat vid blotta löften.

Först efter förnyade påminnelser erhölls besked i frågan d. 23 november, alltså tvenne månader efter det förslaget första gången framställts.

Skrivelserna hade kommunicerats Direktören över arméns sjukhus i Lovisa, majoren Sten Gete, som i memorial av d. 23 nov. uttalade en helt annan åsikt än läkarna. Han sade sig tvivla på nödvändigheten att vidtaga de föreslagna åtgärderna och betonade de svårigheter, som komme att möta vid förslagets realiserande. Förklaringen var följande: Liljehorn hade visserligen talat med honom om artillerikasernens inredande till ett 4:de sjukhus, men då antalet sjuka, som från regementena insändes

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Meijerfelts ark.

till sjukhusen, icke ökades i den grad man väntat, blev denna åtgärd enligt hans åsikt icke nödvändig. Den högsta sjuksiffran uppgick visserligen till 540, men 7 dagar senare nedgick antalet till 400, vilken siffra varken tidigare eller senare överskridits. Då det utmönstrade manskapet genast till friskhuset avgick, utan att som förr ligga sjukhuset till last, behövdes icke det 4:de, då dessa 400 ännu hade rum å de 3:nne sjukhusen. Än mindre behövligt syntes honom nu ett nytt sjukhus vara, då sjuksiffran icke steg till mer än 230 à 235. »Skulle Herrar Medici vilja utrymma sjukhuset N:o 1 eller såkallade Åå-Casernen, efter den skal vara så dödande, så är rum nog dertil i begge af de öfriga sjukhusen, som nu icke herbergera hälften emot hvad de kunde». Därigenom, säger han, skulle även Kongl. Maijest och Kronan icke komma att belastas med dryga kostnader.

Av major Sten Getes skrivelse framgår nämligen, att även ett reserv-sjukhus existerade i Lovisa, d. s. k. »friskhuset» (konvalescent hem), dit patienter efter genomgången sjukdom kunde överföras, för att sedan, då deras krafter det medgåvo, återsändas till regementet. Detta var allt gott och väl; men såsom förhållandena gestaltat sig i Lovisa, fingo läkarna varken bestämma vilka som skulle överflyttas till friskhuset eller vilka som kunde till regementet återsändas, utan synes direktören för sjukhusen självrådigt hava vidtagit dessa åtgärder.

Härpå beror väl också till väsentlig del den stora skillnaden — 160 sjuka — i respektive sifferuppgifter. Ty säkert är att direktören ej ogärna företog sådana massevakueringar, för att bereda utrymme på sjukhusen och icke bliva tvungen att utrymma artillerikasernen.

Därom vittnar ännu Getes egen skrivelse vari säges, att han inom 7 dagar lyckats nedbringa sjuksiffran från 540 till 400 genom att till friskhuset överföra 140 på sjukhuset inneliggande. Orsaken till den ovannämnda tidigare differensen emellan Salomons och Getes uppgifter kan väl även få sin förklaring uti en plötslig företagen massevakuation. Att samma manöver företogs även på friskhuset, då utrymmet sådant krävde, skall framgå av Salomons senare brev.

Sten Gete förklarar slutligen, att i händelse Meijerfelt dock ansåg det nödvändigt, skulle han genom kommendanten låta evakuera artillerikasernen och för ändamålet låta inreda densamma, ehuru det bleve svårt »i anseende till vintern och dagarnas korthet». Kasernen var nämligen bebodd av artilleriofficerare och manskap med allt vad dem tillhörde, varjämte även inkvarteringsomsorgen enligt Getes mening skulle bliva ganska bekymmersam.

Vad åter beträffar de ordningsregler, som Salomon insänt för att genom behörig ordres kungöras till efterrättelse, yttrar sig direktören mycket snävt, i det han säger att dessa »äro så tydligen i reglementet skrifne, att jag som förordnad Direktör över Arméens Sjukhus i Lovisa dem både vill och skall, såvida möjeligt och nödigt är, i värket ställa, och hade således varit onödigt att falla Högvälborne Generalen och Commendeuren med Repitition däraf besvärlig».

Att detta dock var nödvändigt, när det var fråga om en så självrådig herre som major Gete, visa ej blott efterföljande skrivelse från Platen och Liljehorn utan även Salomons svarsbrev till greve Meijerfelt av d. 4 dec.

Platen skriver d. 11 nov. 1788 till Salomon: »Som

större delen af de från Lazarettet återkomne sjuka åter tilsjuknat, hvilket härrört deraf att karlen blifvit utmönstrad ifrån sjukhuset innan han varit aldeles restituerad, och ibland så matt att han blifvit liggande på vägen innan han hunnit till Batt. så anhåller jag hos Tit. att detta förhållande vid sjukhuset måtte blifva rättad»[1]).

Då Salomon var »stadd på resa för at efterse Regementernas sjukhusinrättningar» besvarades brevet av överste Liljehorn från högkvarteret i Borgå d. 14 nov. 1788. »Som Gen. Lieut. v. Platen d. 12 innevarande inkommit med rapport att utaf de under hans fördelning varande Reg:ter åtskillige Soldater uppå Lovisa sjukhus blifvit så tidigt utmönstrade och til Regementerne afsände at de af macktlöshet genast vid ankomsten åter insjuknat, så anbefalles H. Majoren alvarligen, at med största nogranhet tilse det dylika tidiga afskickningar icke mera äga rum, förbehållandes mig för öfrigt at icke vidare behöfva uprepa dessa ordres, såsom engång för alla redan utgifne».

Om klagomål inlöpte från regementena över att de sjuka för tidigt utskrevos från sjukhusen samt att sjukdomen efter den sjukes återkomst till regementet ännu icke var hävd, så saknades på senare tider icke heller från sjukhusens sida klagomål över att regementena för sent insände sina svårt sjuka. Detta framgår bl. a. ur en generalorder av d. 9. jan. 1790, där det säges: »De sjuka som hit till Lazarettet inskickas böra i så god tid insändas att de ej redan förlorat alla lifskrafter, alena de svagare som ej utan lifsfara kunna transporteras (må) hellre vid Regementets sjukhus qvarhållas och vårdas, emedan det ofta händt vid sjukhustransporten at flere dödt under vägen och andra uppgifvits redan straxt efter framkomsten»[2]).

---

[1]) Platens arkiv I. 3.

[2]) Platens arkiv I. 2.

En ytterligare skrivelse från Sten Gete, dat. Lovisa d. 26 nov., visar att vederbörande likväl slutligen villforo läkarnas begäran beträffande evakuationen av Å-lasarettet. Gete föreslår nämligen nu, att de 68 sjuka, som kvarlågo på Å-lasarettet, skulle överföras till »Ås-kasernen och stenhuset Liljan där flere stora rum nu äro evacuerade, skurade och svaflade, och för desse 68 man är utrymme nog, utan att därtill med Kronans stora depence intaga ett nytt sjukhus, som i vår bättre torde behöfvas för då inkommande sjuka, än att nu infekteras af dem, som flere månader redan legat på Å-lasarettet»[1]).

Ehuru sålunda läkarnas önskningsmål, vad den föreslagna evakuationslokalen beträffar, icke uppfylldes, godkände Salomon dock det nu framställda förslaget.

Den 4 dec.[2]) kunde han alltså underrätta Meijerfelt, att sedan Gete dessa dagar vidtagit anstalt för »behörig rensning och svafling» av fem rum uti Kasernen Liljan[3]), i vilka de sjuka från Å-lasarettet skulle inflytta, så torde denna flyttning kunna försiggå d. 8 dec. De utvärtes sjuka skulle överföras till sjukhuset N:o 2. Därjämte anhöll Salomon, att det rum, beläget två trappor upp, som ännu

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Mejerfelts ark.

[2]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—1790. Meijerfelts ark.

[3]) Vid östra Tullgatan i Lovisa, i närhetn av ån, stå ännu kvar tvenne tvåvåningskasernbyggnader av sten, kallade soldat- och officerskasernen. Den sistnämnda var den s. k. Liljan. Sedan staden 1896 av kronan inlöst kasernerna, hava dessa huvudsakligen använts för stadens behov. Sålunda inrymdes i den ifrågavarande byggnaden lokal för brandkåren, förberedande och lägre hantverksskolan, folkbiblioteket med läsesal, varjämte en större sal i övre våningen uppläts till rysk kyrka. Den andra eller soldatkasernen har av staden blivit inredd till allmänt sjukhus.

innehades av »Fortifikations staten», måtte upplåtas för en fältskär, som nödvändigt på sjukhuset borde vara boende».

Bland de åtgärder som borde vidtagas, betonar han i samma memorial främst, »at den anstalt är högst nödig, det ifrån härvarande tillfrisknings huset ingen af Her Maj. Gete måtte tillåtas at bege sig til sitt Regemente, innan han til fulla krafter kommit, för at sjelf kunna gå til Regementet och där göra sin tienst samt har ärhållit den vid Tilfriskningshuset tilsyn hafvande Läkarens betyg därom».

Likaså framhöll han, hurusom major Gete borde hava »all omsorg at Siukhuset N:o 1 på alt sätt blir väl renat och vädrat, samt sängkläder, sängar m. m. tvättade och svaflade. — — — På det at detta Siukhus måtte med det skyndsammaste blifva ställt i full ordning, at vid oförmodade händelser genast kunna behörigen därstädes emottaga siuka. Hvilket alt är af högsta angelägenhet».

I ovan anförda brev framställer Salomon såsom sitt främsta önskningsmål, att Gete icke mera måtte tillåtas att utan sjukhusläkarns begivande till regementet återsända konvalescenter, vilken anhållan väl om någon här var på sin plats. Ty då från en sjukinrättning med en huvudkontingent av i epidemisk feber insjuknade, över en fjärdedel evakueras inom en vecka, så råder intet tvivel därom, särskilt vad den då gångbara sjukdomen beträffar, att långt ifrån alla de patienter, vilka utskrevos, verkligen hunnit genomgå sjukdomen. — Visserligen stodo på denna tid även läkarna främmande för denna sjukdom, men de voro dock bättre skickade än en sjukhusdirektör, att bedöma tillståndet hos dem, vilka skulle återvända till

regementena. — Salomons anhållan, att läkarna i denna fråga skulle tillerkännas bestämmanderätten var därföre fullt berättigad. — Antagligen ledsnade major Gete slutligen på sin direktörsplats, då han icke fick styra och ställa efter eget tycke, ty han tyckes snart därefter ha lämnat densamma. Klingspor skriver nämligen d. 23 juli 1789 till konungen, att friherre Munck anmält, att en direktör nödvändigt måtte tillsättas vid sjukhuset i Lovisa, »samt därtill föreslagit Tullförvaltaren Printz som med en oförtruten nit och omtanke bestridt denna syssla sedan majoren och riddaren Gete lämnat densamma», varföre Klingspor hos konungen anhåller om Printz' förordnande till direktör vid sjukhuset. — Detta blev även av konungen beviljat[1].

Vi se sålunda att under de gängse epidemierna sjukhusen i Lovisa voro överfulla. Därmed är likväl icke sagt, att utrymme skulle saknats för sårade eller för kirurgiska patienter. Därpå tyder ett brev från adjutanten Sillén till dennes syster, vari säges att sårade och sjuka officerare vanligen insändas till lasaretten i Lovisa, och senare skriver han bland annat: »En gref Levenhaupt skref också häromdagen från Lovisa till någon, att där är ohyggligt att vara; man ser ej andra än dem som förlorat armar och ben, eller som afskära armar och ben; och icke sällsynt är att finna et helt Boston-parti med 5 fötter eller ben under bordet och händer öfver bordet i proportion. NB. i Lovisa är det egentliga Officers Lazarettet».

[1]) Riksark. i Sth.

Det kan här vara på sin plats att i korthet klargöra vilka de sjukdomar voro som dolde sig under det allmänna namnet »fältsjukan». — Genom senare tiders forskningar har framgått, att under fältsjukans namn de tyfösa febrarna spelat huvudrollen. Visst hänfördes till fältsjukan ofta rödsoten, men denna kan även hava varit endast ett symptom av den tyfus, som tidigare kallades nervfeber. Oftast möter man dock i rapporter och journaler namnen rötfeber och maligne feber, av vilka den första numera är liktydig med fläcktyfus, ooh under namnet maligne feber dolde sig de svåra formerna av fläcktyfus och tyfus recurrens. Men det var först långt inpå 1800-talet, som tyfus recurrens blev så känd, att den såsom en särskild sjukdomsform kunde skiljas från fältsjukan eller fläcktyfusen, med vilka den oftast förväxlades.

Forskningarna hava likväl givit vid handen, att recurrens febern varit en mycket allmän sjukdom, som åtföljde krigen på 1700-talet och även uppträdde under 1808—1809 års krig. Att denna sjukdom hade en stor utbredning under åren 1788—1790 har på ett evident sätt påvisats av d:r O. T. Hult [1]), och de under 1808—1809 uti sjukjournalen — den enda som från denna tid påträffats — upptagna febris remittens fallen vill undertecknad [2]) även identifiera med febris recurrens.

I Sverige hava läkarna Florman och Faxe lämnat en noggrann beskrivning över den febersjukdom som även

---

1) O. I. Hult. Forschungen über das Auftreten des Typhus recurrens in Schweden und seine ätiologischen Momente, hauptsächlich bei der Marine 1788—1790. Nordisk Medicinskt Arkiv 1913.

2) K. E. Lindén. »Fältsjukan» och »blessyrerna» under kriget 1808—1809. Finska Läkarsällskapets Handlingar 1912.

grasserade bland flottans manskap i Karlskrona och Zetterman beskriver en liknande sjukdom bland lanttrupperna vid västra armén under kriget 1808—1809, i vilken man oförtydbart igenkänner den s. k. »återfallsfebern» eller febr. recurrens.

Såväl i Finland som Sverige härledde sjukdomen sitt ursprung från insjuknade ryska fångar ombord på det av svenskarna tagna ryska örlogsfartyget Vladislav. Fartyget anlöpte först Sveaborg, där de hygieniska förhållandena voro av den beskaffenhet, att smittan erhöll en betydande utbredning inom fästningen. Med fartyget fördes smittan sedan vidare till Karlskrona, där en svårthärjande epidemi utbröt bland flottans manskap och snart spridde sig bland den civila befolkningen i staden. Till hemorten återvändande krigsfolk förde smittan vidare till Finland, där den även vann en stor utbredning.

Ehuru det icke finnes någon utförligare berättelse[1]) över ifrågavarande sjukdoms utbredning i Finland ges det dock uttalanden av läkare, vilka tyda på att den förekom ej blott under kriget 1808—1809 utan även under 1788 1790 års krig.

Sålunda säger, enligt Qvennerstedt[2]), brigadläkarn Ammilon: att »de sjuka ock lemna en bedröflig och hopplös anblick om förbättring, emedan om någon varit på förbättring, han då alltid insjuknat ånyo, hvarföre ock de flesta som utgå skje med döden». Qvennerstedt säger själv:

---

[1]) Inom denna månad ingår i Finska Läkarsällskapets Handlingar av undertecknad beskrivning över sjukdomens utbredning i Finland 1788—1790.

[2]) Qvennerstedt. Anteckningar cm sjukvården under 1808—1809 års finska krig. »Tidskrift i Militär Helsovård. 1896.»

Från alla håll hördes klagomål att dessa ofta återfölle i sjukdom och dogo af dylika recidiv». Dahlgren rapporterar — — »Den mesta delen af de sjuke — — som varit något restituerad hafva beklagligen åter insjuknat — —».

Under 1788 års krig skriver d:r Ekmark: »Ibland alla siuka som där finnas äro ganska få, som icke förut varit så tillfrisknade at blott krafter brustit, men åter insiuknat innan de hunnit utskrifvas». — —

Då sjukdomens natur ej var känd, ställde läkarna det plötsliga återfallet i samband med förtäring av olämplig föda och för tidig utskrivning från sjukhuset.

Numera veta vi att tyfus recurrens begynner med en kontinuerlig hög feber, vilken efter 5—7 dygn, under riklig svettning, plötsligt nedgår till normal temperatur, varefter den sjuke, under det 5—7 dygns feberfria stadiet, hastigt åter hämtar sig. Liknande anfall kunna dock, ehuru med kortare feberförlopp sedan upprepas ända till 4 à 5 gånger.

Det är därföre lätt förklarligt, att man under det 5—7 dygns feberfria stadiet, då vanligen även en relativ förbättring i den sjukes tillstånd inträdde, antog att sjukdomen var hävd och att konvalescensen inträtt.

Från år 1789 finnas endast få meddelanden av eller om Salomon. Så mycket veta vi dock, att han på vintern av konungen kallades till Stockholm för att uppställa rörliga fältlasarett för krigets behov.

I ett brev daterat Lovisa d. 26 sept. 1789 skriver Salomon, antagligen till sekreteraren i Coll. med. Reftelius, angående sjukdomarna och sjukhusen i Lovisa:

»Armen har ända hittils, ehuru besvärad af myckenhet siuka som af ständiga fatiquer och årstiden härröra, dock ännu ej lidit ovanlig förlust eller besvärats af elakartade sjukdomar. Diarheer, remittente febrar och skörbiugg äro de allmännaste åkcmmor, som jämte en mängd blesserade mäst sysslosättas. Verkeliga dysenterier och maligne febrar äro ännu sällsynte. Men då årstiden också hittils medgifvit det, hafva våra sjukhus hållits så vädrade, snygga och med den ordentlighet at de med alt skäl kunnat jämföras med (de) bästa Fälthospitaler. De sjukas antal har stundom här i Lovisa gått till 2,000 med Convalescenter inberäknade, som äro inkvarterade i staden, men efterhand hafva de blifvit utdelte til Borgå, Tavastehus och Helsingfors oberäknat de som i vissa nederlags sjukhus på särskilte ställen blifvit skötte.» Han slutar brevet med undskyllan att då hans tid är strängt upptagen av göromål och även utom sjukhusen en mängd blesserade officerare »sysslosättas» nödgas han framdeles lämna en noggrannare berättelse om sjukdomarnas förhållande och sjukskötseln härstädes tils bättre tillfälle ges»[1]).

Salomons brev och rapporter till Coll. med. blevo med tiden allt fåtaligare och hans undskyllan var alltid densamma, han saknade tid, ehuru han än hade mycket att tillägga. Han arbetade tydligen under en alltför stor arbetsbörda. Detta framgår även ur hans brev daterat Borgå d. 6 nov. 1789 till Preses i medicinalstyrelsen A r k. B ä c k, vilket brev av denne d. 19 nov. 1789 relaterades för Coll. med. och ingår i dess protokoll.

Salomon säger: att mångfaldiga göromål och resor till de vitt utspridda sjukhusen i Lovisa, Borgå, Tavastehus och Helsingfors, vilka alla måste besökas av förste fältmedicus, hindrade honom att så ofta han än önskade, »med skrifvelse upvakta Colle-

---

[1]) Med. ark. i Sth. Utdrag ur Salomons brev till Reftelius. Beaktas må, att i slutet av september remittenta febrar förekommo. Alltså funnos då redan tyfösa sjukdomar (recurrens), men den maligne febern (fläcktyfus) var ännu icke allmän.

gium. Öfverhopad af nästan för mycket» och för att kunna utöva närmare tillsyn över sjukhusen, vilken befattning egentligen även ålåg honom, hade han redan vid sitt tillträde till tjensten sökt att skilja från den egenteliga ekonomiska detaljen, eller anskaffande av de till sjukskötseln nödiga behoven, för att ombesörjas av annan person.

Han hade under det förflutna året erfarit alltför stora svårigheter, vid anskaffandet av nödiga behov för de sjuka, »för at ei med glädje emottaga en lindring i desse bekymmersamma omständigheter». Man hade nämligen utsett överstelöjtnanten, baron Munck att övertaga den ekonomiska detaljen vid arméns sjukhus, med skyldighet att i hithörande frågor konferera med Salomon. Till Muncks biträde förordnades Afzelius, som tillika såsom överdirektör skulle hava inseende över arméns medicinalverk. Salomon blev sålunda i tillfälle, att mera egna sitt intresse åt sjukvården, som för honom också var det viktigaste.

Anskaffandet av medikamenter, som i likhet med de andra ekonomiska förråderna icke som förut skedde medelst entreprenad, levererades av hovapotekaren Georg Eberhard Georgi och Stockholms apotekare. Det i Lovisa inrättade apoteket sköttes av provisorn och fältapotekarn Harder jämte därvarande 5 farmacie studiosi.

Salomon tillägger i brevet: »I anseende till en blid höst och väderlek har den förflutna tiden ei utmärkt sig genom ovanlig sjuklighet, ei heller har ovanliga tillfälligheter yppat sig, om hvars förhållande Salomon låfvade at vid mera ledighet närmare beskriva»[1]).

Hade Salomons brev och rapporter under år 1789 blivit allt sparsammare, så synas dessa under det sista krigsåret alldeles hava upphört. Jag har endast funnit brev till Coll. med. av d. 20 sept. 1790, i vilket han efter professor P. J. Bergii död söker den ledigblivna »Historiæ Naturalis och Pharmaciæ» professuren.

---

[1]) Med.styr. i Sth. Ur Coll. med. protokoll.

Vad ovan sagts i samband med Salomons arbete under de tre krigsåren, visar vilka svårigheter han hade att övervinna för att kunna fylla sin plikt som förste fältläkare. De nödvändiga läkarkrafterna saknades och en stor del av de läkare och fältskärer, som stodo till buds, voro okunniga och opålitliga; själv måste han därför söka fylla behovet från Finland, då Sverige på långa tider icke kunde lämna den nödiga hjälpen; sjukhusen voro otillräckliga för det stora antalet i fältsjukan insjuknade och hans tillgöranden för att råda bot på eländet motarbetades eller rönte ringa förståelse av militärbefälet; redan överhopad av för mycket arbete måste han ännu sin plikt likmätig hava uppsikt över de många på vitt skilda orter inrättade sjukhusen. Genom den energi och arbetsuthållighet, som han under denna tid ådagalagt, har han för den militära hälso- och sjukvården inlagt en betydande förtjenst. Och att det arbete han utfört även av hans överordnade skattades högt, framgår därav, att han vid besättande av professuren efter Bergius av Coll. med. uppfördes på första förslagsrummet.

Då Coll. med. 1789 på konungens befallning skred att författa en kort berättelse, huru soldaten, med fäst avseende på klimatet i Finland, kunde skydda sin hälsa i fält, blev även detta arbete anförtrott Salomon, som med biträde av H. Gahn utförde detsamma. Efter Coll:s granskning trycktes skriften under titel: »Underrättelse om det, som bidrager till soldatens helsa i fält». — Skriften utdelades bland manskapet.

Som sagt hade Salomon sökt professuren efter Bergius och Coll:s protokoll av d. 15 nov. 1790 upplyser, att han

uppförts på första förslagsrummet, men »som efter en längre tids förlopp icke någon kunskap kunnat erhållas (var) — — — — Salomon nu för tiden vistas, och angelägenheten fordrade att i anseende till underdåniga förslagets afgående på den, genom framledne Professor Bergii död, ledigblefne — — — — — sysslan och hvaruppå Assessorn blivit uppförd, någon säker underrättelse borde (därföre) ärhållas, om bemälte Hr Assessor ännu skulle till äfventyrs vistas i Finland eller vara med döden afgången, som ryktet velat utbreda; tillsades Secreteraren, att i detta ändamål tillskrifva de uti Lovisa, Helsingfors och Åbo varande apotekare, för att, genast gifva Collegium vid handen, hvad de om Assessorens vistande kunna hafva bekant».

Såsom svar på ovan framställda förfrågningar lämnar provincialläkarn I. G. Bergman i brev från Åbo d. 26 nov. 1790 följande uppgifter, vilka han vid sina spaningar efter Salomon erhållit. — Salomon hade den 24 sept. på eftermiddagen av professor D:r Haartman ledsagats ned till slottet, därifrån han skulle med en »liten jagt båt» begiva sig över till Stockholm. Man har skäl att antaga att båten var från »Hutskärs kapell» i Korpo socken samt fördes av bönderna Matts från Knuts och Thomas från Hannas, vilka personer likasom båten icke återkommit, efter vad Korpobor vetat förmäla. Då dagen efter deras avresa en mycket stark nordlig storm rådde, hade båten antagligen förolyckats. Trots all möda hade Berhman icke kunnat vinna vidare upplysningar. Dem han erhållit hade han fått av kronofogden i Korpo, som även kunnat uppgiva »att den resande accorderat med bönderna om 4 riksd. i båtlega».

I en annan uppgift, införskaffad av d:r Fåhrée, äro några detaljer tillagda, men i huvudsak tyder även hans relation på att resan slutat olyckligt. Salomon hade gått ombord i Åbo och avseglat i sällskap med tre, måhända flere finska båtar. Med dessa följde även trenne officerare, vilka framkommit till Stockholm. Endast båten som förde Salomon hade uteblivit och måste synbarligen hava gått under emellan Åbo och Bomarsund.

XIII.

Ur reglementet för arméns sjukhus. Personalen vid desamma. Hygienen. Matordningen och kosten. Brännvinet.

Sjukhusen voro av tvänne slag: »det beständiga eller Huvudhospitalet» (det stationära) och de »flyttande» (ambulatoriska) som åtföljde armén. De sistnämnda voro även av tvänne slag, sådana som åtföljde lägren och de så kallade nederlagssjukhusen, vilka voro uppställda emellan armén och det stationära sjukhuset. Då såväl nederlags- som än mera de flyttande sjukhusen borde vara lätt rörliga, överfördes, så fort det lät sig göra, de svårt sjuka och de hvilkas sjukdomar krävde en långvarigare behandling, till det stationära sjukhuset.

Kårer, som blivit skilda från armén och icke kunde begagna sig av arméns flyttande sjukhus, fingo själva efter behov uppställa eget.

Sjukplatsernas antal beräknades vanligen till 12 à 13 på en styrka av 100 man.

Alla sjukhus hade en gemensam direktör och magasinskommissarie. Personalen vid sjukhusets ekonomiavdelning bestod av 1 kommissarie, 1 vaktmästare, 1 kokerska och sjukvaktare efter behov.

Personalen vid sjukhusavdelningen var 1 medikus och 2 fältskärsgesäller för 60 à 100 sjuka.

Hela sjukhuskomplexen hade 2:ne examinerade lasarettsfältskärer och 1 apotekare, vilka stodo under en fältmedikus' uppsikt, vilken sistnämnde åter subordinerade under förste fältläkarn.

Utom läkarna funnos vid sjukhusen anställda trenne präster, av vilka en borde förstå tyska språket och av de två andra den ene vara mäktig utom svenska även finska språket.

Förste fältläkarn, som tillika var stabsmedikus, emottog gen. en chefs order, uppsatte och organiserade jämte generaladjutanten sjukhusen, över vilka han sedan skulle hava inseendet, föreskrev matordningen, uppgjorde förteckning på de medikamenter som i sjukhusen användes, jämte beskrivning på deras tillredning. Slutligen skulle han hava överinseendet av hela medicinalverket i fält och tillse att medici och kirurger vid sjukhusen fullgjorde sina sysslor.

Förste fältkirurgens skyldighet var att sköta de blesserade vid generalstaben samt vaka över deras skötsel vid överflyttningar, ha uppsikt över nederlagssjukhusen, undervisa lasarettsfältskärerna samt själv utföra de viktigaste operationerna.

Lasarettsmedicus' skyldighet var att varje dag kontrollera maten, föra sjukjournalen, vari för varje patient upptogs sjukdomens namn, det förordnade läkemedlet samt pulsens och tungans beskaffenhet. Jämte fältskären upprättade han vid månadens slut förteckning på de till krigstjenst odugliga, vilken förteckning insändes till förste fältläkarn, som även varje morgon skulle erhålla rapport över de under föregående dag intagna sjuka, med döden av-

gångna och utskrivna. Två gånger i månaden skulle han avgiva en generalrapport över antalet sjuka och deras sjukdomar.

Lasarettsfältskärens åliggande var att undervisa und. fältskärerna i förbandsanläggning och två ggr i månaden till regementena avlämna rapport över antalet sjuka och deras sjukdomar.

Direktören ålåg att från krigskommissariatet rekvirera penningar, utbetala avlöningar, portions- och rationspenningar, föra räkenskaperna och journal över sjukhuspersonalens avlöningslista, samt hava inseende över det hela.

Vaktmästarens skyldighet var att vaka över att ordning och renlighet inom sjukhuset upprätthölls, utlämna säng- och klädespersedlar för de sjuka samt verkställa ombyte av desamma.

Sjukvaktarna uttogs från det manskap, som av en eller annan orsak var oförmöget till krigstjenst, men dock ansågs kunna sköta denna syssla. Varje sjukvaktare hade 15 st. sjuka, vilka han skulle hjälpa och biträda vid alla deras behov.

I vinterkvarteren var det regementsfältskären som ombesörjde sjukhusets inrättande på någon lämplig plats, dit regementet kunde avsända de svårare sjuka. Till dessa räknades främst de som insjuknat i den smittosamma fältsjukan. De sjuka lågo på halm och bespisades där av en markenterska. Kronan bestod, som det stod i reglementet — — — »nödig hyra til under-lakan av blagarn, där de kunna fås. Til täcke nytjar karlen efter vanligheten sin kappa». Som synes tyckes sängutredningen hava varit av det primitivaste slag.

I reglementet rörande de sjukas skötsel och hygienen inom sjukhuset föreskrevs, att då den sjuke intogs, skulle han erhålla ren skjorta och för sängen rena lakan, den förra ombyttes var åttonde dag, lakanen och madrassen åter då de blevo våta eller smutsiga. Den sjukes kläder lades tillhopa under huvudkudden, kappan fick tjenstgöra som nattrock och skorna nyttjas vid behov.

Då sängen blev ledig, svavlades madrassen, huvudkudden och täcket. På morgonen skulle rummen städas och vädras medelst fönsters och dörrars öppnande, varjämte man även genom ständig eldning och rökning med enris skulle hålla luften ren.

Ehuru i reglementet icke finnas upptagna några förhållningsregler vid smittosamma sjukdomars uppträdande, så underlät man på denna tid dock icke att vidtaga åtgärder, då det gällde att avvärja smittan och hindra dess utbredning.

År 1788 utkom nämligen i Stockholm en »Afhandling om soldatens hälsas bevarande i Fält» — bearbetad från franskan och tillökt av Herman Schülzencrantz, i vilken föreskrifter lämnas, som än i dag kunna tjena till efterföljd. Här må blott följande ur densamma anföras: Om smittosamma sjukdomar uppträdde inom ett sjukhus, som därtill ej var ämnadt, så borde den sjuka genast avlägsnas. Med yttersta noggrannhet skulle man iakttaga, uti de salar vilka voro bestämda för smittosamma sjuka, ej blott vad som rörde de sjukas och rummens renlighet, utan påpekades även nödvändigheten av, »at der förnya luften oftare och underhålla eldarna i spisarna» — — —. Vidare föreskrives att »sjukbetjäningen och de personer, som äro förordnade til tjänstgöring i dessa salar, böra ej gå in i de andra salarne; ej omgås med de andra betjenterne i de andra sjukrummen, vare sig för att äta eller sofva; ej heller bör man tillåta at flytta något ur dessa smittosamma rummen i de andra; och at det som föres

utur desse rum, bör först vädras, tvättas, torkas och rökas; med få ord, man bör så mycket möjligt är afstänga all communikation, som kan befordra smittans utbredande. — Medici och chirurgi böra akta sig at göra sina besök i sådana smittosamma salar förut, innan de andra sjukrummen äro besökte, för at icke draga smittan med sig.» — —

Att även konungen fattade hygienens betydelse för armén, synes av ett brev från honom, dagtecknat d. 3 mars 1789, till utredningskommissionen, däri han säger att det vore »nödigt och nyttigt att en kort underrättelse må utgifvas och i Armén utdelas, huru soldaten i Fält särdeles i Finska Climatet, bör förvara sin hälsa».

Utförande av denna konungens befallning överlämnades av utredningskommissionen till Coll. med., som vid sitt sammanträde d. 12 mars, vilket tidigare nämnts, anmodade Assessor G a h n och förste fältläkarn Salomon, att jämte sekreteraren Reftelius med det första göra ett kort utdrag av »hvad förut är kändt i detta ämne». Redan d. 26 mars var det äskade arbetet, »Underrättelse om det som bidrager till soldatens hälsa i Fält», färdigt utarbetat i 78 paragrafer, för att av utred. kommiss. inlämnas till tryckning [1]).

Ännu efter krigets slut, då de finska trupperna hemförlovades från Sverige, ansåg sig Coll. med. böra ingripa, för att förekomma den smittosamma sjukdomens spridning genom de återvändande sjuka och förebygga nya sjukdomsfall genom förtäring av olämplig föda.

I utdrag ur Coll. med. protokoll Stockholm d. 25 okt. 1790 säges:

---

[1]) Medicinalstyrelsens ark i Sth.

att vid en tidpunkt som denna, då en myckenhet trupper från Finland anländer, det icke undgått Coll. uppmärksamhet, huruledes de hemmavarande genom ovarsamt umgänge vid skötseln av de hemkomna sjuka, bidragit till de smittosamma sjukdomarnas utbredning, varigenom dödligheten i landet blivit stor. Coll. påbjuder därföre, att såväl de återvändande sjuka som även friska, vilka efter hemkomsten möjligen kunde insjukna, icke böra tillåtas uppehålla sig i samma rum som de friska, utan från dessa avskiljas. Rummen böra ej eldas för mycket, frisk luft till desamma tillföras, kvav och instängd luft sorgfälligt avlägsnas samt all möjlig snygghet iakttagas. Även ansåg man det vara högst nödvändigt, att de medhavda kläderna skulle väl rengöras och flitigt vädras, innan de till dagligt bruk åter skulle nyttjas. Slutligen borde kroppen tvättas flere gånger i ljumt vatten och läkaren vid behov med det skyndsammaste tillitas. — Då det hemkomna manskapet, som under långa tider vant sig vid hård, salt och torr föda, nu genom ett hastigt ombyte kunde utsättas för sjukdom samt lätt falla offer för den smittosamma sjukdomen, ansåg Coll. för undvikande av så farliga följder, att det vore högst angeläget att de hemkomne friska skulle »vid ombyte till mera färsk, födande och varm mat, som gemenligen utan måttlighet efter öfverståndne fatiguer nyttjas, iakttaga försigtighet, att aldrig öfverlasta magen, men att äta litet och ofta samt med arbete och daglig rörelse förekomma skadliga samlingar i inälfvorna»[1]).

Även en rapport till Krigs Coll. från d. 15 aug. 1791, ur vilken framgår de säkerhetsåtgärder som ytterligare vidtagits för hindrande av smittans spridning, kan här vara av intresse. — Enligt skrivelsen hade nämligen Baron Ehrensvärd vid mönstringen av arméns sjukhus d. 8 sistlidne mars påbjudit inrättande av rök- och vädringshus för vid sjukhusen avlidnas klädespersedlar, och till förvaltare över rökhuset hade antagits med. kandidaten Möller. — Enligt bifogat förslag hade en del av dessa

[1]) Med.styr. ark. i Sth.

persedlar sedan de blivit rökta och vädrade avsänts till arsenalen och en annan del enligt Utred. Commis. skrivelse, »efter föregången besigtning och pröfvad odugliget, till undvikande af smittas utbredande upbränd»[1]).

Av ovanstående skrivelser framgår sålunda, att, ehuru smittämnet på denna tid ännu var fullkomligt okänt, man dock genom de vidtagna hygieniska skyddsåtgärderna hade kommit in på rätt spår för att kunna bemästra den gängse sjukdomen.

Enligt reglementet för matordningen vid sjukhuset, borde födan som tilldelades de sjuka vara tillräcklig och närande, vilket vunnes, om denna bereddes av animaliska och vegetabiliska födoämnen. — Då kött icke alltid kunde anskaffas, var det nödvändigt att dubbel matordning uppsattes.

För vinnande av omväxling i maten var det nödvändigt att tillgång fanns på olika födoämnen. Och borde därföre vid spisordningens uppgörande hänsyn tagas till sådana persedlar, som lätt kunde anskaffas, bevaras och tillredas.

Fältmedikus tillkom att efter omständigheterna vidtaga sådana förändringar uti matordningen, som kunde bidraga till de sjukas tillfrisknande. Sålunda kunde uti de sjukas soppa grönsaker, persilja, purjo-blader, kolrötter, rovor och potatis tillsättas (då sådant kunde erhållas) jämte andra kryddor, som kunde göra sopporna smakliga, utan att priset synnerligen höjes. Matordningen uppsattes i alla kök vederbörande till efterrättelse[2]).

---

[1]) Med.styr. ark. i Sth.

[2]) Se bilaga N:o VI.

Sådan var enligt reglementet bestämmelsen för de sjukas matordning, vilken som vi skola finna dock i verkligheten kom att bliva en helt annan.

Ur Södermanlands regementets historia framgår nämligen, att den proviant, som stod manskapet till buds, utgjordes huvudsakligen av salta varor, som avhämtades i Lovisa, varföre, då även de sjuka fingo nöja sig med denna kost, bestående av »ärter, salt kött, sill, fläsk utom bröd», regementetsbefälhavaren, överstelöjtnanten von Roxendorff ansåg sig böra hemställa om, att de sjuka skulle få, »färskt kött till soppan samt gryn och rågmjöl proportionerat efter det qvantum de undfå som friska — — — (samt) mot skälig betalning anskaffa något söt mjölk, och tror jag med Guds hjälp många uslingars lif skulle räddas, som nu i brist på tjänlig föda duka under».

För att förbättra de sjukas kost i regementena förordnade även Klingspor i generalord. d. 25 juli 1789, att på varje kompani (100 man) framdeles skulle rekvireras två portioner i kontant och sedan två portioner mindre in natura. Genom de medel som sålunda samlades, hoppades han att de sjuka skulle kunna erhålla en tjenligare mat och icke genast behöva avföras till sjukhuset [1]).

Att klagomål över maten inom regementena under sådana förhållanden skulle inlöpa och det med skäl, synes ur efterföljande skrivelser.

F. d. regementsfältskären Car. Fr. Blumenberg insänder till reg:ts chefen M. A. Löfman d. 1 jan. 1790 ett intyg, att det för »denna termin undfångne brödet» såväl på sjukhuset som på livkompaniet ej kan förtäras utan att soldatens hälsa därigenom riskeras.

---

[1]) Statsark. i Helsingfors.

Reg.chefen, som översänder intyget till Klingspor, säger i sin skrivelse, att »flere Compagnier anfört klagan öfver detta bröd, å hvilket en förseglad skorpa till prof medsändes». Skorpan, sade han, som liknade det bröd från Nyby magasin, som för honom uppvisats, hade en besk smak, så att det svårligen kunde förtäras, men då något annat bröd icke fanns att tillgå, måste detta mottagas, Regementet hade icke heller utfått något salt fisk, som plägade vara »hufvud soflet» och varken mjölk eller dricka fanns att tillgå. Brännvinet var det enda som kunde köpas, men reg.chefen sade sig »ej vara öfvertygad huruvida ett måttligt bruk af denna vara kunde vara nyttig i anseende till den svåra sjukdom, som beklagligen inrotat sig i Regementet, ännu mindre ett öfverflödigare nyttjande däraf», Han uttalar sin förhoppning, att genom Klingspors föranstaltan en försvarlig proviant måtte erhållas.

På anmodan av Kongl. krigskommissariatet hade Klingspor inhämtat läkarna Salomon och Nathorsts utlåtande, huruvida »det bröd som till prof medföljt, kunde till truppen utlämnas eller ej».

I det utlåtande, dagtecknat Borgå d. 8 januari 1790, som dessa gåvo, säges, att de

de »funnit brödet till sin sammansättning vara fritt från all unken eller förskämd smak, men till beredning något stålbakadt — bråtorkadt och till någon del brändt, hvarigenom det till sin egenskap af bröd icke äger de fullkomligheter, som vederbör, så af snar smälthet som födoämne, dock kan detsamma för den friska Trouppen icke anses som skadelig; ifall det till sin egenskap icke är sämre än det som till undersökning medföljdt. Dock om så förefalla skulle, at något befannts ännu mera hårdt och förbrändt bör detta frånskiljas, och aldeles ej, som verkligt skadligt, till Trouppens proviantering nytjas. Hvad åter de sjuka angå,

är högst nödigt at för dem, detta undvikes, så mycket mer som deras försvagade tillstånd af de minsta förvärras, hälst då det ingår i deras dagliga föda, och då färskt bröd, när tillgångarna så tillåta för dem bör anskaffas»[1]).

Att även på vissa orter svårigheterna hade varit stora för anskaffande av tjenlig föda för sjuka officerare, framgår af en skrivelse som Gustaf Land d. 17 juni 1789 avlät till Klingspor, vari han säger, att förste fältkirurgen d:r Nathorst givit honom en beklagansvärd målning över de i Savolax blesserade officerarnas belägenhet i anseende till tjenlig föda. Hans kännedom av landet och de svårigheter, som där möta för nödiga artiklars anskaffande, hade föranlett honom att vända sig till baron Klingspor för erhållande av tillstånd att på kommissariatets räkning och för officerssjukhusets behov upphandla »et parti torr frukt af äplen, plommon och kirsbär jämte något gryner, hvaraf nu i Helsingfors tillgång finnes». Denna begäran blev även samma dag av Klingspor beviljad[2]).

Ihågkommas bör, att vad ovan blivit sagt, gäller livsförnödenheterna vid regementena och deras sjukhus. Något bättre torde dock förhållandena varit vid arméns stående sjukhus, såsom i Lovisa, om man får döma av en gen.ord. utfärdad d. 23 aug. 1788, vari kungöres: »Som vid sjukhuset händt at Regementerne afsändt sine siuke provianterade för flere Dagar och Sjukhuset icke dess mindre nödgas förse dem med tjenligare mat, så befalles, till oredas förekommande i Rekenskaperne, at hädanefter inga

[1]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet 22.

[2]) Krigsark. i Sth. Krig 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet.

sjuka från Regementerne måtte aflämnas provianterade för längre tid än till den dag då de ankomma»[1]).

Att denna order dock icke så noga följdes under de senare årens kampanj, framgår av dagordern av d. 9 jan. 1790, vari anbefalles: »att vid de sjukas insändande till Fältlasaretten härstädes iaktages äfven at de ej provianteras längre än (till) de dagar då de på Lazaretten inlämnas, emedan härefter denna för en sjuk otjenliga spis vid Lazarettet ej vidare mottages».

Då denna order icke gäller regementenas sjukhus, utan sjukhusen i Lovisa, förefaller det som om de sjuka hittills fått nöjas med den kost, de medförde från regementena, således densamma som det friska manskapet vid regementet erhöll.

Av efterföljande brev v. från Platen till Klingspor, skrivet d. 4 jan. eller några dagar tidigare än ovanrelaterade order, framgår, att orsaken till den förändrade provianteringen var en följd av en tilltagande dödlighet bland de på sjukhuset intagna. v. Platen skriver nämligen: »De sjuka här på arméns Fält Lazaret hafva nu i längre tid varit aldeles i saknad af färskt Kjött, hvilket ej annat kan än öka mortaliteten härstädes». Han anhåller därföre, att denna brist på möjligaste vis måtte avhjälpas, åtminstone för arméns sjukhus[2]).

Att detta dock icke alltid lät sig så lätt göra, framgår ur ett brevkoncept från v. Platen till assessor Duritz d. 2 dec. 1889. v. Platen skriver: Då enligt anmälan färskt kött för närvarande saknas vid arméns sjukhus, så bör juden, som åtagit sig leveransen, till det gångbara priset

---

[1]) Krigsark. i Sth. Krig. 1788—1790. Högkvarteret. I: c. 1.
[2]) Platens ark. I. 5.

förse sjukhuset med nödigt kött, »men i fall af vägrande lemnar Place Majoren militärisk handräckning, som tillser att ej någon mark kött af juden får försäljas til andra för än Lazarettet fådt sine behof och juden tilsäges vid strängaste militäriskt straff att ej öfverträda detta påbud» [1]).

v. Platen, vars åsikt var att olämplig föda och brist på kött varit orsaken till den stora dödligheten bland manskapet, synes även hava lagt sig vinn om att få dessa missförhållanden avhjälpta och kunna tillförsäkra de sjuka den nödiga köttransonen. Han säger nämligen i efterföljande brevkoncept till intendenten v. Klingspor, att han observerat, att de flesta som avlidit icke fått passande föda under den tid de begynt tillfriskna eller, som han uttrycker sig, då »de begynt känna sig igen». Och han håller därföre att anstalter måtte vidtagas för att färskt kött finnes att tillgå vid varje magasin. Skulle detta låta sig göra, kunde för de sjuka utgivas mindre bröd men mera mjöl och kött. Om därföre penningar utlämnades till Elimä magasin, så skulle genom entreprenörer det färska köttet kunna anskaffas. För de »sjukas Conservation», tillägger han, skulle det vara väl om utdelningen av rågmjölet kunde minskas och möjlighet skulle yppas att till manskapet utdela mera gryn och mindre ärter, vilka sistnämnda för de sjuka äro en för hårdsmält föda [2]).

Den matordning, som under ifrågavarande krig följdes, ingick i det reglemente för arméns sjukhus, som under Pommerska kriget 1762 utgavs, efter det förändringar, lämpade efter förhållandena i landet, av medici på Sveaborg föreslagits och av förste fältläkarn

---

[1]) v. Platens ark. I. 4. Koncept boken.

[2]) v. Platens ark. I. 4. Ur Concept brev boken 1789.

tillstyrkts. I slutet av kriget utfärdades ett nytt reglemente jämte matordning[1]; över vilket utlåtande infordrades av J. H. Munck, äldre fältmedikus Osc. Carlander och F. A. Melan, löjtnant vid fortifikationen och lasarettsdirektör.

En relation av dessa utlåtanden kan i de delar där sjukvården beröres, här vara på sin plats, då de visa den roll brännvinet därvid spelade.

I skrivelsen från Helsingfors d. 8 febr. 1790 till Klingspor kritiserar Munck strängt det nya sjukhusreglementet, som blivit till fältlasaretten utdelta. Fältmedici och även fält-lasaretts-direktören, säger han, hade genom skrivelser givit honom tillkänna, att uti reglementet »åtskilligt förekommer som är alldeles stridande mot den praxis, som från krigets början vid Lasaretterne blifvit vidtagen; och at deruti påbjudes sådant som i närvarande ställning omöjligen låter sig värkställa samt at deruti mycket finnes som är mörkt och ofullkomligt utfört.»

Munck hade även själv många och graverande anmärkningar att göra mot flere av bestämmelserna i det nya reglementet; Carlanders och Melans utlåtanden voro däremot kort avfattade. Alla tre voro dock ense i att förkasta paragraferna 4 och 27, vilkas tillämpning, enligt deras förmenande, ovillkorligen måste leda till ledsamma följder.

Enligt § 4 skulle den sjuke, som från regementet överfördes till sjukhuset, utfå sin avlöning till månadens slut. Det förnuftigaste och säkraste sättet att avlöna de till sjukhusen avsända sjuka var enligt Muncks åsikt det förfaringssätt, som i det gamla reglementet påbjöds och som hittills blivit följt, nämligen »at så snart en sjuk vid lazaretterne emottages han til alla delar derstädes undfår sin förplägning», men han erhöll icke sin avlöning i reda penningar.

Enligt § 27 i nya reglementet skulle den sjuke för de erhållna avlöningspenningarna på sjukhuset hos kommissarien tillösa sig polletter, emot vilka han hos kokerskan erhölle sin middags- och aftonmåltid. Bröd, dricka och tobak måste dock hos kokerskan ösas för reda penningar.

[1]) Se bilagan N:o VI.

Man hade nämligen genom denna anordning tänkt sig, att den sjuke under sjukdomens svåraste stadium kunde göra vissa besparingar, för att medelst desamma sedan under konvalescensperioden kunna förskaffa sig lättare och smakligare föda, såsom »färsk fisk med ättika, rötter, dricks-soppa och hvad annat henne tillåtes af Fältmedicus at laga». Detta avlönings- och förplägningssätt var enligt Muncks tanke, »om icke det sämsta, dock ingalunda det bästa, som i första påseende tycktes». — — — »Men kan man nånsin tro att de convalescerande soldater efterfråga hvad som hälsosamt är?» — — — »När man känner soldatens medfödda smak för öl och bränvin, hans begär att vara insöfd uti bränvins ruset och hans böjelse at lefva osnygt; har man väl någon anledning at hoppas at han söker kokhuset? Ingalunda, han kryper hällre till krogen.» — Och när man vet att kokerskan i främsta rummet är angelägen om, att anskaffa varor, som hon lättast kan åtkomma och för henne bliva mest lönande och som hon vet smakar soldaten bäst, huru skall man då kunna vara övertygad om, att hon kommer att anskaffa färsk fisk, grönsaker och hälsosamma saker? »Nej hos henne finnes i deras ställe soldatens Nector, ölet och Bränvin.» — — »Kokerskan blifver enligt detta reglemente en priviligierad krögerska», som med sjukhuskommissarien som entreprenör spelar under ett och samma täcke, vilket lasarettsdirektören nödgas overksam åse.

Munck anser därföre det bästa sättet att förpläga de sjuka vara att utgiva all avlöning i proviant. Skulle patientens tillstånd vara svagt, gives honom endast så mycket som prövas vara för honom tillräckligt. Det som då inbesparas bör tillfalla kronan.

Hushållningen bör såsom förut vara så ordnad att medicus indelar de sjuka i trenne klasser, tillfrisknade, sjuka och dåliga; därefter rättas matordningen och uträknas huru mycket proviant som åtgår för varje klass.

Carlander säger i sitt utlåtande, att matordningen enligt det nya reglementet är vida bättre än den man förut följt och klandrar uteslutande bestämmelsen i det nya reglementets 27 §, vari påbjudes, att penningar, i stället för bröd, dricka och tobak, skulle utgivas åt den sjuke, och han förutspår, att denna anord-

ning skall komma att medföra många elaka följder, då konvalescenter därigenom sättes i tillfälle att lättare än förr förskaffa sig skadliga saker. Alla veta ju, säger han, att en stor del soldater »älska öl och bränvin framför hälsa och lif». Brist på penningar och kredit håller dem ofta inom skrankorna, men vem kan nu hindra dem, sedan de kunna »krälla up och ut», att taga sig till livs så mycket de behaga. Om olovlig mat och dryck hittills förorsakat mångas död och farliga recidiver, »så lära sådane för läkaren bedröfvande och förargeliga upträden nog mångdubblas hädanefter». Ty det kan icke förhindras »att en convalescent hämtar sig hvad han behagar eller förtär på krogen alt hvad strupen lyster, då han får sin contanta aflöning at hushålla med».—

Enligt § 27 bliver kokerskan en »legitimerad väldig krögerska» och kan icke hindras att åt den sjuka sälja öl och brännvin och man måste befara att frästelsen av detta »lönande geschäft skall blifva större än omsorgen för de sjuka. Förr har man sökt såvida görligt varit, att afskilja krogen ifrån Lazaretterne såsom tvänne högst stridiga inrättningar, nu följer nödvändigt en krog vid hvarje Lazarett, en med Lazarettets natur införlifvad krog och vid ständiga sjukhus lära de bli förtreffeliga många.»

Löjtnant Melan på Sveaborg, som med den största noggrannhet och eftertanke, som han säger, genomgått det nya reglementet och i § 27 funnit att avlöningen till soldaten skulle utgå i kontant, anser även det bliva så gott som omöjligt att hindra karlen, då han tillfrisknar, att sig »bränvin och andra skadeliga äto-ämnen, hvarigenom han utsättes för att ånyo insjukna och — dö, hvilket vid det Lazarett där jag är, varit en bland de svåraste saker at förekomma.»

För sjukvaktaren, som det ålåg att tillse att den sjuke icke kunde överkomma otjenlig föda, bleve detta omöjligt, »ty så snart karlen kan gå uppe och har pengar, skaffar han sig tjenligt och otjenligt hvad han kan» [1]).

---

[1]) Krigsark. Sth. »Krig». 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet N:o 1.

Lika nödvändig som provianten var för arméns krigsduglighet, lika nödvändigt ansågs på denna tid även brännvinet vara. Tidigare hade även dagliga brännvinsransoner ingått uti proviantstaten, ty de goda egenskaper, som man ville tillskriva detsamma, voro många. Främst stod dock dess förmåga att i köld och under ansträngande marscher uppehålla krafterna.

Tidigare har blivit sagt, att Siegroth ansåg brännvinet vara för manskapet oundgängligt, synnerligast då detta den kalla årstiden med bristfälliga skor och kläder var tvunget att dag och natt stå i tranchéerna i vatten och orenlighet.

Så svåra förhållanden som de Siegroth omtalar, behövde dock icke alltid vara för handen, för att man skulle ansett sig kunna rekvirera den nödvändiga varan. Redan en eller ett par dagars vanlig marsch, även om den företogs under högsommaren, synes hava varit nog för att göra en hemställan om brännvinsbristens avhjälpande.

Sålunda beklagar sig J. R. Taube i brev, Ummeljoki d. 16 aug. 1788, till Meijerfelt, att hans kommendering oaktat rekvisition intet brännvin kunnat erhålla från Lovisa, och då denna kommendering redan under marschen till Kaipiais [1]) saknat denna vara, anhåller han, att det måtte tillåtas »sågskrifvaren Lejsten förbränna ett visst qvantum spannmål att fournera Trouppen med brännvin; Toback är äfven en vara som knekten omöjligt kan vara förutan».

Om det sålunda någon gång hände att brännvinet tog slut, så var det dock bättre ställt med denna vara än med

---

[1]) Väglängden mellan Kajpiais och Ummeljoki var omk. 30 km.

många »proviant persedlar», ty det tövade vanligen icke länge, förrän brännvinsbristen avhjälptes. Detta blev även nu fallet. Redan efter två veckor kunde kommissariatet i Lovisa underrätta regementena, att brännvin för armén anlänt och att rekvisition kunde insändas på 1,000 kannor per bataljon.

Däremot hände det ofta nog att brännvin, även om det ej rekvirerats, det oaktat tillsändes regementena. Sålunda skriver Klingspor d. 14 feb. 1789 till Gen. en chef Meijerfelt: »Som det torde bidraga till soldatens hälsa at då och då kunna få något bränvin och här nu är litet tillgång uppå franskt Bränvin, så har jag fogat nödig anstalt at det till Regementerne blifver utlefvereradt». Sju regementen bliva sålunda lyckliggjorda med 950 kr brännvin till fördelning [1]).

Av allt att döma skulle en längre tids avsaknad av brännvin betraktats som en stor olycka för armén, vars existens därigenom hade vedervågats. Man ansåg sig icke kunna hava för mycket brännvin på lager.

Att så var fallet tyder även revisionsrådet Fahnehjelms hänvändning till utred. kommis. och dennes svar därpå. Fahnehjelm hade nämligen till kommissionen inberättat, att brännvinslagret i Helsingfors lagerkällare så uttömts, att endast 4,814 kr. återstod. På denna rapport svarade utred. kommiss. »att då ännu i Åbo finnes 13,000 kr. odisponerade, i Nykarleby bränneri 46,618 kr, i Tavastehus 4,800 kr., i Tammerfors bränneri 13,000 kr. och då ingen underrättelse ingått om i hvilken grad förenämnde bränvin vore otillräckligt, anser Kommiss. det betänkligt, att ingå i vidare Bränvins upphandling för

[1]) Riksark. i Sth. Rysk. krig 1788—1790.

Flottans eller arméens i Finland behof, hälst författning förefinnes att finska Brännerier egentligen för nyssnämnda behof med första ske kan ånyo varder igångsatta».

För en utomstående verka dessa uppgifter högst lugnande, men så synes icke varit fallet vad revisionsrådet beträffar, ty vi måste förutsätta, att alla dessa uppgifter redan voro honom väl bekanta [1]).

Brännvinets hälsobringande förmåga stod överhuvudtaget utom allt tvivel. Blott i enstaka fall synes man hava tvekat att använda detsamma. Såsom då reg.chefen Löfman icke lyckats för manskapet anskaffa duglig proviant och, som han säger, brännvin var det enda som stod att köpas. Då var han tveksam, huruvida bruket av detsamma, under den tid den svåra sjukdomen (fältsjukan) grasserade inom regementet, kunde, ens i måttlig kvantitet, bliva till nytta, än mindre dess begagnande i stora kvantiteter.

Även tack vare sin preserverande förmåga stod brännvinet högt i anseende. Vi hava sett, att Siegroth vid avresan från Sverige, förrän trupperna debarkerat, hos Ankarsvärd anhöll, att dessa skulle få sina tennflaskor fyllda med brännvin, för att användas till hälsans bevarande. I detta syfte fanns det blott ett enda medel, som möjligen kunde tävla med brännvinet, nämligen ättikan. — I Tolls order till de avgående finska trupperna anmodades nämligen dessa att för samma ändamål före avresan hos utred. kommiss. utrekvirera ättika. Då sålunda åsikterna voro delade, i fråga om brännvinets och ättikans preserverande förmåga, och då frågan ansågs vara alltför viktig för att kunna lämnas svävande, hänsköt utred. kommiss., för

[1]) Krigsark. i Sth. Krig. 1788—1790.

vinnande av slutlig klarhet, denna till Coll. medicums utlåtande. I sin svarsskrivelse säger Coll.:

»I anseende till vinättikans af erfarenheten bestyrkte egenskap att emotstå och förekomma röta i kroppen är väl dess nyttjande i vatten den varmare årstiden under sjöexpeditioner den tjenligaste dryck till hälsans förvarande, men då den kallare årstiden och fuktig väderlek inträffar vore Franskt bränvin i vatten så mycket förmånligare, som kroppens utdunstning då är mindre och således behöfver genom detta medel till hälsans bevarande underhjelpas.» — Tillika ville Koll. erinra, »att i stället för vinättika kunde med förmån äfven användas utspädd Vitriol blandad i vatten under tillsyn likväl af den ombord varande läkaren».

Efterföljande må ännu relateras för att ytterligare visa, med vilket allvar och vilken grundlighet brännvinsfrågan diskuterades.

I högkvarteret på Kymmene gård d. 30 juli 1789 föredrogs för konungen en skrivelse, som generalintendenten v. Klingspor översänt till statssekreteraren, friherre Ruuth, vari »nödvändigheten af brännvins anskaffande för armén vidare yrkas». Och hemställdes här i underdånighet, att de 10,000 kannor brännvin som av spannmålsmagasinsdirektionen blivit till Helsingfors avsände, kunde emot krigskommissariatets kvitto, utan kontant betalning för arméns behov disponeras, samt utredningskommissionen »blifva anbefalld, att för betalningen deraf ansvara». Ruth anser sig dock icke kunna hos konungen tillstyrka nödigt bifall, så mycket mer som ovannämnda direktion i skrivelse d. 15 juni blivit förständigad att till direktionen överstyra penningarna allt efter hand som betalningen för det till armén avsända brännvinet inflöt.

Brännvinet anser han dessutom icke kunna räknas till de »Proviant-Persedlar, som (åt) Arméen af Konungen och Cronan bestås, utan af Marquetentare emot Contant betalning till Soldaten öfverlemnas; hvarigenom Direktionen igenom en skyndsam ersättning skulle blifva i stånd att någorlunda kunna bestrida de ansenliga utbetalningar, som densamma både för Utrikes spannmåls- och Brännvins upphandlingar har att fullgöra». —

Konungen, som tog frågan under närmare skärskådande, fann, att såväl Klingspor som Ruuth hade vägande skäl för sin framställning. Dock ansåg han att Klingspors anhållan i främsta rummet måste villfaras, ty han insåg, som han säger, »huru nödvändigt det är att arméen hällst, då nu anledning till smittande rötaktiga sjukdomar börja visa sig, alltid äger behörig tillgång på Brännevin». Men då fältkassan icke alltid medgav kontant betalning, så ansåg han, att Klingspor hade haft goda skäl för det av honom gjorda förslaget. Konungen medgav likväl, att då penningarna icke omedelbart efter brännvinets utgivande komme att inflyta, även direktionen för spannmålsmagasinet kunde råka i förlägenhet »då Contracter om Brännevins-lefverenser skola fullgöras».

Emellertid beslöt konungen, »för att tills vidare afhjelpa de verkliga olägenheter som ofelbart skulle inträffa om armén saknade tillgång på denna vara, att för denna gång tillåta Klingspor, enligt det af honom föreslagna betalningssättet, afhämta det kvantum armén nu till en början tarfvar, som enligt Klingspors uppgift skulle uppgå till 50,000 kr., och borde denna, så långt tillgångarna sträcka sig, hälst vara af svenskt brännvin och resten i franskt».

Statssekreteraren, friherre Ruuth skulle därjämte genom brev från konungen »anbefallas, att skyndsammeligen upgifva underdånigt förslag, huru de i detta ämne sig å ömse sidor företeende svårigheter lättast måga jemnkas, så att arméen aldrig saknar tillräckligt Brännevins-förråd, men ock Directionen alltid må vara i tillstånd att honorera sina Contracter» [1]).

Man kan förstå vilka enorma kvantiteter brännvin som under kriget konsumerats, då man ser en redovisning, given i Lovisa d. 30 sept. 1791 av P. J. Bæckborg till Kongl. General. Krigskommissariatet i Finland, angående det brännvin, som han för arméns räkning omhänderhaft under åren 1788, 1789 och 1790 (se bilaga VII). Säkert var denna räkning icke enastående.

---

[1]) Gustavianska samlingen i Uppsala F. 456.

Det mottagna och distribuerade brännvinet uppgick nämligen till 151,565 kannor 28 jgf., från vilken summa avskrivits som spillning vid avtappning på smärre kärl 1,484 kr. 11 ½ jgf. samt 1,649 kr. 20 jgf., som utläkt från fastagerna. — Antagligen hade dock icke hela detta stora kvantum av över 3,133 kr. gått till spilles, utan på ett eller annat sätt tillgodogjorts [1]).

Om brännvinet kan man sålunda säga, att det på denna tid var A och O, begynnelser och ändan. Vid utryckningen stod om det bland det första på dagordningen och i den sista generalordern före stilleståndets ingående d. 15 aug. 1790, läser man, att »bränvinet som trupperna erhållit ur förråderna skulle till Kongl. Maijest. och Kronan betalas efter 24 skil. spec. kannan».

[1]) Krigsark. i Sth. Krig. 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet. 81.

XIV.

Sjukhusen i Helsingfors och på andra orter.

Utom det tidigare omnämnda sjukhuset i Sörnäs, funnos i Helsingfors sjukhus uppförda på Ulrikasborg och Skatudden. Vid det förstnämnda sjukhuset handhades sjukvården till en början av H e s s e l i u s, stadsfysikus i Helsingfors, vid det andra av H o r n s t e d t. Hesselius övertog dock snart Ulrikasborgs sjukhus och efterträddes i Sörnäs av d:r P i p p i n g, som i skrivelse daterad Lovisa d. 10 Sept. 1788 av hertig Carl utnämndes till 2:dre fältmedikus vid sjukhuset. I samma skrivelse förordnades major P o p p e att handhava styrelsen av nämnda sjukhus. Sjukhuset på Skatudden sköttes även av Pipping. I december 1789 inrättades ännu ett sjukhus i Tölö.

Den starka ökning av sjukdomsfallen på hösten betingade uppsättningen av Tölö sjukhus, varjämte Klingspor, i en skrivelse från Lovisa d. 7 okt. 1789 till konungen, förelade denne ett av Överst. Löjtn. Munck gjort förslag, att då de många sjuka lågo spridda på vitt skilda ställen från huvudlasarettet i Helsingfors och Tölö, i följd varav *en* direktör ej kunde medhinna att som sig vederborde ombesörja de sjukas nödiga omvårdnad, att till

direktör för sjukhusen i Helsingfors måtte antagas avskedade kaptenen Sahlstedt och för de vid Tölö liggande sjuka avskedade kaptenen Amnorin[1]. — Sannolikt var det Pipping, som fick övertaga sjukvården även vid Tölö sjukhus, åtminstone handhades densamma av honom, då han den 24 mars 1791 anhöll om sitt entledigande från tjensten, vilken då övertogs av d:r Carlander, som tillika handhade fältmedici sysslan på Sveaborg.

Då man annars icke har sig något bekant om förhållandena vid sjukhusen i Helsingfors, är det av intresse att läsa ett uttalande som berör ett av desamma, sannolikt sjukhuset i Tölö.

Stabsadjutanten hos konungen J. G. Sillén, som d. 10 juni 1790 blev svårt sårad på flottan invid Wiborg och därifrån överfördes till ett lasarett i Helsingfors, uttalar nämligen i ett brev till sin syster tillfredsställelse med sjukhuset och sin vistelse därstädes. Han skriver: »Denna Lazaretts-Inrättning är värkeligen lofvärd. Vi hafva först och främst en ganska skickelig Läkare, en Professor Pipping, hvars enda fel är att hafva för många att sköte, ty utom oss officerare, har han flere 100 sjuke att efterse på sjukhusen utom staden. Wåra rum äro höga och trefliga, ehuru otapiserade. Kronan håller oss städning och en Tvätterska för vårt Linne. Mat låta vi hämta på ett spisqvarter, försvarligt god, 2 gånger om dygnet, med Kronans Mathämtare. Kronans sängar nytjas, äfven sängkläder får den det behöfver, Maten betalas af Kronan. som sedermera sig därföre godtgjör af våra Tractamenten. Medicamenter tror jag icke komma att kosta oss något».

[1]) Riksark. i Sth.

Varken från Helsingfors eller andra orter i landet finnas några bestämda uppgifter rörande storleken av de sjukinrättningar man varit tvungen att å skilda platser uppställa. Endast de siffror, som finnas, i huvudboken, förd över krigskostnaderna för armén i Finland under detta krig, kunna giva ett begrepp om det sjukvårdsarbete, som på de skilda orterna utfördes [1]).

Ur efterföljande översikt framgår, på vilka platser sjukhus varit inrättade, den tid, under vilken de arbetat, samt i runda tal kostnaderna för desamma.

»Förteckning öfver gjorda Uphandlingar vid arméns sjukhus i Finland» [2]).

Sveaborgs	lasarett	från	juli 1788—1791	85,688	Rdr.
Helsingfors	»	»	dec. » »	35,534	»
Tölö	»	»	» 1789—1791	29,856	»
Lovisa	»	»	» 1788—1791	21,857	»
Åbo	»	»	» 1790—1791	9,306	»
Tavastehus	»	»	juli 1789—1790	7,276	»
Borgå	»	»	» 1789—1791	6,815	»
Eknäs	»	»	nov. 1789—1791	6,783	»
S:t Michel	»	»	» 1789—1789 början af aug.	332	»
»	»	»	maj 1790—1791	5,569	»
Haapaniemi	»	»	okt. 1789—1790	1,467	»
Kuopio	»	»	— 1789—1790	999	»
Jorois (Puumala)		»	juli—okt. »	865	»
Uleåborg	»	»	— 1790—1791	820	»

[1]) v. Platens ark.

[2]) Däri ingår Extra persedlar, proviant, etc. och inventarier.

Utom ovanstående sjukhus funnos under åren 1790 o. 1791 mindre lasarett i Kristina, Rantasalmi, Ingå, Domarby och Wasa, för vilkas uppehållande utgifterna varierade emellan 360 och 50 rdr [1]).

Lasaretten i Tölö indrogos i slutet av juli. Lovisa lasarett i juni och Åbo lasarett i Maj 1791.

Ehuru bland de ovan uppräknade orter, där sjukhus voro inrättade, Elimä icke finnes upptagen, så torde dock ett sjukhus, ehuru i många stycken bristfälligt, även någon tid av året 1789 hava varit där förlagt. — H. L. Svedenhielm skriver nämligen från lägret vid Anjala d. 30 aug. 1789 till Siegroth, att han enligt order hade låtit till Elimä transportera alla i Anjala lägret insjuknade, »men som inga ordentliga siukhus inrätningar, hvarken med mat eller medicamenter, än mindre tillräckelige Medici, skall där vara att tillgå», så anhåller han hos Siegroth om tillstånd att få till Lovisa transportera de sjuka som för sitt tillfrisknande behövde en längre tids skötsel [2]).

Det »Ambulanta Lazarettet», som av Salomon 1789 uppsattes, synes på våren 1790 hava varit fördelat på

---

[1]) Extra persedlar, proviant, inventarier etc. ingå i utgifterna för arméns sjukhus. Däremot finnes i huvudboken särskilt upptagna medicin 43,822 rdr., medicinalstaten 5,247, arméns sjukhusstab 175,647, begravningshjälp 490, intendenten för fältlasaretten erhöll 1,498 rdr. — Arméns utredningsförråder steg till 324,416 rdr. Alla samtliga utgifter för kriget uppgingo till 8,531,912 rd. 38 sk. 5 rs. Krigsark. i Sth. Krig. 1788—1791. Förvaltningen i Allmänhet N:o 60.

[2]) Krigsark. i Sth. Siegroths ark.

tvenne orter, Elimä och Sääksjärvi, men d. 3 juni erhöll Nathorst befallning att även överföra Sääksjärvi avdelningen till Elimä. Sålunda blev hela denna stora sjukinrättning under sommaren och hösten förlagd till sistnämnda plats. — Ur förråder som funnos i Elimä blevo huvudsakligen Borgå och Lovisa lasarett tillgodosedda.

Emellertid hade skörbjuggen, som sedan en tid upptrått på sjukhuset, begynt på ett oroväckande sätt giva sig till känna genom en stark stegring av antalet sjuka vilket för tillfället uppgick ända till 547. —

Då bristfälligheter i utredningen redan tidigare påpekats som möjliga orsaker till sjukdomens spridning, skriver v. Platen d. 26 juni 1790 till gen. Klingspor: — Att som skörbjuggssjukan så »oändeligen tilltager» att fjärde delen av hans fördelning däri insjuknat, och då han antager att orsaken måste sökas i själva lasarettets ekonomi, så önskade han att Salomon finge order att komma till Elimä för att jämte en stabsofficer, som han skulle tillförordna, förrätta visitation av ifrågavarande sjukhus»[1]).

Samma dag erhåller även kapten Humble befallning att begiva sig till Elimä, för att hava inseende över sjukhuset för det av skörbjuggen angripna manskapet.

Då av efterföljande skrivelser från befälet till underlydande framgår den ställning läkarn på denna tid intog till militär befälet, underbefälet och de sjuka, kan en relation av skriftväxlingen här vara av intresse.

Platen anbefaller nämligen i brevet Humble att noga efterse, att de av skörbjuggen insjuknade så mycket som möjligt användas till magasinsarbeten och bevakning. — Man tycker, att denna

[1]) Platens ark. I: 6. Concept brevbok.

generella befallning dock hade bort komma under läkarns prövning. — I slutet av skrivelsen framgår att befälet går än längre i självtillräcklighet. Man anser sig kompetent ej blott att pröva nödvändigheten av den hjälp eller handräckning, som läkarn vid sitt arbete på sjukhuset kunde behöva, utan även att bemästra honom i den medicinska detaljen. Platen skriver nämligen:

»Om Tit. Nathorst reqvirerar någon assistence, lemnar Tit. densamma efter som omständigheterna kunna medgifva» — — — »samt hafvandes Tit. sig dock eij at befatta med den medicinska Detaillen, utan endast mig Raportera när Tit. finner något som tarfvar ändring» [1]).

Slitningar måste dock efter denna bestämning hava inträffat, eftersom Platen ser sig föranlåten att d. 8 aug. i brev till Nathorst och Humble ånyo beröra samma fråga. Han skriver till den förre — — — Till Confusions undvikande, är bäst at alt hvad de vid Lazarettet Commenderade Und.Off. rörer, sådant går igenom Herr Capt. Humble, ty under Tit. order kunna de ej stå, dock att de Directe gifva Tit. den åtgiärd, som af dem fordras.»

Skrivelsen till Humble lyder: »Ehuru väl at Tit. Nathorst eij har något at befalla de vid sjukhusen Commenderade Und.Off:re, utan alt sådant vad som dem angår måste gå genom Tit. kunde dock sådan omständighet inträffa at Tit. eij altid är närvarande, altså behagar Tit. antijda dessa Und.Off:re, at i sådant fall ändå lemna Tit. Nathorst den handräckning och åtgiärd till de siukas vård och skiötsel som af dem kan äskas» [2]).

Efter utförd visitation skriver major v. Platen den 24 juli 1790 från lägret vid Anjala, att han, vad de sjukas skötsel, vård och föda beträffar, ej funnit att något uraktlåtits. Han ansåg dock att bristfälligheter inom sjukhuset förefunnos, vilka kunde och borde avhjälpas, varföre han under 10 punkter framlägger förslag, av vilka följande 6 blevo av v. Platen stadfästa och lämnade till Klingspors verkställighet.

1:o) Då för närvarande å lasarettet finnes 547 man och det största kokkärlet endast rymmer 75 kannor, så måste flere kok-

[1]) v. Platens ark. I, 6. Concept. Brevboken.

[2]) v. Platens arkiv I. 6. Concept och brevboken.

ningar utföras, varföre många icke kunna erhålla sin mat förrän kl. 3 e. m. — »stridande mot nijtta och ordning». — Han föreslår, att en kittel, rymmande minst 300 kannor, skulle anskaffas.

2:o) Emedan en kommissarie icke förmår ensam övervaka ordningen vid en så vidlyftig sjukinrättning och vårda den därtill erforderliga attiraljen, bör antalet ökas till tvenne kommissarier.

3:o) Då 65 st. hästar ännu behövas för sjuktransporten och 135 st., ifall hela inrättningen skulle behöva förflyttas, så hemställes huruvida anskaffande av dessa hästar ej vore nödvändigt.

4:o) Då endast 15 tält finnas vid lasarettet, erfordras ett betydligt större antal, då alla skörbjuggssjuka hädanefter böra förläggas uti tält, för att de sjuka därigenom må beredas tillgång på friskare luft och större utrymme.

5:o Då rummen för sjuka officerare och und.officer. till en del äro upptagna av »veneriska patienter» och sålunda, om någon affär skulle inträffa, plats för de blesserade saknas, så hemställes om de veneriska patienternas transporterande till Borgå, där bättre utrymme finnes.

6:o) Då de sjukas tillfrisknande under infallande höstmånader icke sker så fort som sjuknummern vid armén ökas, så föreslår Nathorst inrättande av ett nederlagssjukhus med ekonomi, betjening och läkare, ty om de insjuknade ej genast kunna intagas på sjukhus, utan nödgas kvarligga i lägret, kommer såväl morbiditeten som mortaliteten att ökas [1]).

Av den inventarieförteckning, som på gen. en chefs order blivit av fältmedikus Jac. Edgren, krigskommissarien C. H. Slöör och fänriken Jos. Pettersson d. 18, 19 och 20 okt. 1790 uppgjord, samt av J. G. Pipping verificerad, framgår, att sjukhuset var ganska väl utrustat [2]) (se bilag; N:o V).

---

[1]) Krigsark. i Sth. Kr. 1788—1790. Platens ark. I: 6 Concept och Brev boken.

[2]) Krigsark. i Sth. 1788—1790. Förvaltningen i allmänhet. 27.

Förutom vad tidigare sagts rörande sjukhusförhållandena i Lovisa, Sveaborg, Helsingfors och Borgå, ha icke några närmare uppgifter rörande övriga fasta sjukhus påträffats. Men då v. Döbeln, efter det han d. 13 juni 1789 blivit sårad vid Porosalmi och vårdades å S:t Michels sjukhus, där gjordes till krigsfånge[1]), kan måhända en närmare relation av förloppet härvid försvara sin plats, då därjämte en föreställning vinnes om den hjälp och vård en sårad och sjuk på denna tid kunde påräkna. — Då S:t Michels sjukhus sedermera i början av augusti flyttades till Jorois, blev även v. Döbeln dit överförd.

Här relateras i korthet vad såväl v. Döbeln själv som sergeant Brakel[2]) därom berättar, efter det v. D. i redutten svårt sårats i pannan. Han säger: »Den 13 juni 1789 kl. ½ 12 f. m. vid *Porosalmi* affären, fick jag ett musqett skott i pannan, emellan båda ögonen. Skottet kastade mig åt sidan på händerna. Hatten är genomskuten med ett långt hål på skygget inunder snöret omkring kullen. Stark blödning blef genast». Brakel, som befann sig i omedelbar närhet, gav honom den första handräckningen och säger därom[3]): »Jag fattade honom om lifvet och utan att vackla sprang han med mig ur redutten, jag förde honom vidare ner till dälden, där jag visste fältskären vara. Under vägen mumlade han något för sig sjelf, som jag tyckte en bön eller välsignelse. När jag

---

[1]) Jämte v. Döbeln gjordes till krigsfångar på sjukhuset även major Tigerstedt, löjtnant Gripenberg, adjutant Bäckman, löjtnant v. Delvig, adjutant v. Kothen och 60 *à* 70 soldater samt tre vid sjukhuset tjenstgörande fältskärer.

[2]) Brakel var 14 år gammal och var första gången med i fält.

[3]) Några anteckningar om och af v. Döbeln p. 139.

skildes från honom, kramade han min hand och sade: 'tack min vän om jag lefver skall jag minnas er.' Sådan var min första bekantskap med general v. D». Sannolikt påträffades där icke någon fältskär, ty v. D. säger: »Jag gick [1]) utan att vara ledd eller åtföljd, troendes att (jag skulle) dö, oförbunden 1 ½ fjerdedels mil, då jag där träffade en fältskär af Björneborgs regemente som förband mig. Jag gick vidare till fots; omsider nära vid S:t Michels klockaregård ankommer kapten Weber ridande — — — Jag bad honom lämna mig sin häst, det han ock gjorde, då jag red 1 ½ fjerdings väg till S:t Michel [2]). Väntandes ej annat än döden, var min skyldighet anmäla dem, som den dagen distinguerat sig — — — —.» Oaktat läkaren och en närvarande officer försökte avhålla honom — »såsom den der inom få minuter skulle uppge andan» — från att, under detta svaghetstillstånd uppsätta rapporten, blev denna dock skriven. Härom säger han: »Bloden, strömmande ur mitt hufvud på papperet jag skrifvit, är väl det kraftigaste insegel man kunde åstunda»; — — — Därefter blev v. D. av regementskirurgen och läkaren vid sjukhuset i S:t Michel A m m i l o n förbunden.

v. D. hade vidtagit åtgärder att, i händelse S:t Michel måste av trupperna övergivas, kunna fly med hären. Men »blind på högra ögat och svullen i hela hufvudet kunde jag ej på annat sätt flyttas, än buren af bönder eller uti en häst bår». Han beslöt sig för det senare fort-

---

[1]) Han hade sagt till närstående: »Nu går jag och dör, men låt för all del ej det där packet komma hit öfver».

[2]) I S:t Michel blev han först inburen i ett hus beläget invid kyrkan, efter några dagar lät han transportera sig till Pejsare?, kaptens boställe 1/8 mil från kyrkan.

skaffningsmedlet och man lovade att för honom förfärdiga en dylik. Den 19 juni, då reträtten från S:t Michel begynte, sände v. D. sin dräng för att avhämta hästbåren. Men denne måste återvända med budskapet, att ingen bår hade blivit förfärdigad, varföre i stället medsändes en kärra.

Därmed var v. D:s flykt omöjliggjord. Han säger: »Den som sedt dessa finska oskodda kärror, utan skalmar; kan lätt finna omöjligheten för en blesserad, som jag var, att transportera sig på dem i stenig och backug väg»[1]. — Då han såg, att fienden begynte svärma på slätten vid kyrkan och att kosacker och baskirer begynte plundra i gårdarna, icke 400 alnar från stället, där han stod, »nödgades jag», sade han, »matt och svag återgå till min säng: tog af mig min blodiga jacka, lade den på mina fötter, min genomskutne blodiga hatt bredvid sängen på en stol min sabel i sängen, väntandes mig blifva martyriserad liksom det händt med tre blesserade soldater, dem sacaquer anföllo, uppristade hals, armar och buk på, afskuro dem födslolemmarne, släpande dem rykande i sin blod. En blef hängd i ett träd».

v. D. vederfors dock personligen icke något ont. Han fick behålla sin sabel och blev krigsfånge, men tilläts på sitt hedersord att i »Finland eller Sverige sköta sina blessyrer». —

[1]) Ehuru han uti berättelsen om färden till S:t Michel icke nämner, att han även begagnat sig av kärra, är det dock troligt, att han åtminstone under någon del av vägen gjorde detta, ty Brakel omnämner i sina anteckningar, att då han 18 år senare sammanträffade med v. D. och denne begynte tala om Porosalmi affären, denne yttrade: »När ni lämnade mig, fick jag första förbindningen och fördes sedan på bondkärra till S:t Michel; mitt sår var smärtsamt, men ej så mycket som ryssarnas ankomst.»

Samma dag på kvällen avtågade de ryska trupperna till Jockas. — Kosackgeneralen D e n i z o f f hade ådragit sig en skottskada i armen och nödgades även kvarstanna. Enligt v. D:s utsago »löp (han) fara att få kallbrand i armen, därest den snälla doktor Ammilon ej fått honom om händer».

Av allt att döma synes Ammilon haft ganska svårt att reda sig med de sjuka, emedan de avtågande ryska trupperna medtagit sjukhusets fältskärer, varjämte fråga var att även Ammilon skulle avlägsnas från sjukhuset, och endast en, den mest okunnige, kvarlämnas. Men på majorskan Tigerstedts böner — major Tigerstedt var en bland de sårade på sjukhuset — »fingo vi», säger v. D., »bibehålla Ammilon, hvilken flere veckors tid helt ensam måste betjena 40 blesserade soldater samt 5 officerare, refuserande 300 dukater av general D e n i z o f f».

Från sjukhuset i Jorois, dit v. D. överförts, berättar han, att: »Alla fångna, sårade och friska Ryssar fördes till Rantasalmi. Bristen på fältskärer gjorde, att de stackars sårade lågo 11 dygns tid med första förbindningen, så att åtskilliga haft mask i såren. Detta orsakade ock, att ganska många sedermera dogo på lazarettet i Jorois» [1]).

Rörande den sårskada v. D. erhållit har han antecknat, att å sjukhuset konstaterades att kulan hade utstudsat. Fem veckor efter blessyren uttogs en benflisa. D. 3 sept. var allt läkt med ett djupt ärr i pannan. Under hela året 1790 var han frisk utan särdeles värk. I januari 1791 begynte värken åter, tilltog oerhört, så att i början av febr. sängen åter måste intagas. D. 17 febr. bröt det gamla såret åter upp med starkt varflöde; nu inträdde

---

[1]) Några anteckningar av v. Döbeln. Första delen, p. 121.

lindring av värken. D. 4 mars upptäcktes en lös benskärva, generaldirektör Akrell och assessor Schultzenheim ansågo trepanation nödvändig. D. 21 april borrades ett hål i pannan över högra ögat och trepanationen utfördes, benet utbröts [1]). D. 27 uttogs en stor carrierad benskärva. D. 3 maj uppbröts och utklipptes benet emellan trepan och det gamla såret: »nu blev öppningen i pannan rätt ansenlig». Den 31 maj uttogos åter två benstycken och den 9 juni ytterligare ett. — Såret gick dock aldrig fullkomligt igen, öppningen i pannan fylldes med linneskav, vilket tillhölls med ett brett sidenband, framtill fodrat med skinn.

[1]) Med sitt vänstra öga åskådade v. D. förrättningen i en liten fickspegel.

XV.

Sjuktransport.

Av den vård v. Döbeln erhöll, efter det han blivit sårad, kan man sluta till vad hjälp mannen i ledet hade att påräkna. Sjuktransportmedel för de svårt sårade och sjuka saknades nämligen alldeles eller voro i hög grad otillräckliga och bristfälliga. Det var den av v. D. beskrivna bondkärran, som då fick tjenstgöra som fortskaffningsmedel. För övrigt fingo de sårade ensamma eller med hjälp av någon kamrat taga sig fram till närmaste förbandsplats eller sjukhus. Då även stor brist på läkare och fältskärer rådde, tövade det sålunda länge, innan den nödiga hjälpen kunde erhållas.

Att även vederbörande själva inságo de stora brister, som vidlådde anstalterna för sjuktransporten, framgår av efterföljande promemoria, som Klingspor förelade konungen och i vilken bland annat ingår förslag i syfte att råda bot på ifrågavarande missförhållande.

För underlättande av den stridande arméns rörlighet under förestående fälttåg, insänder nämligen Klingspor från krigskommissariatet i Borgå d. 24 jan. 1789 en i 20 punkter avfattad promemoria till konungen, var

ändring i truppernas utredning föreslås, på det att desamma må kunna förses med erforderliga förnödenheter samt bättre transportmedel för de sjuka och sårade. Här må endast några av förslagen beröras.

Det största hindret för arméns rörlighet var enligt Klingspors åsikt de enorma massor av proviant, med vilka armén måste vara försedd. Enligt hans förmenande borde en soldat kunna medföra proviant för 4 dagar. Den proviant av bröd, salt kött och sik samt torr fisk, som användes i vinterkvarter eller läger i fredstid, vore icke lämplig härför. Ty en soldat i fält borde ständigt vara färdig att marschera, varföre han efter ankomsten till lägerplatsen måste få äta varm och tillika närande spis, för att åter efter 3 timmar kunna vara färdig att bryta upp. Provianten borde därföre bestå av torrt bröd och kött, då sådant kunde anskaffas, samt alla slags gryner. Sådan föda kunde soldaten utan svårighet medföra om han icke behövde bära sin kappa, vilken han den varma sommartiden kunde umbära.

Klingspor föreslår vidare att den s. k. brödvagnen skulle inrättas till en reservproviantvagn och att hälften av dessa vagnar skulle fyllda med proviant från magasinet åtfölja bagaget, till dess den andra hälften återkom; på detta sätt skulle armén kunna vara på flere mils avstånd från magasinerna utan att behöva lida brist på proviant.

Regementenas reserv-vagn, som var öppen, kunde umbäras och borde inredas till en sjukvagn, som ej finge tillhöra regementena, »utan under en särskild administration utgöra det rörliga fältlazarettet eller så kallade Hospital Ambulansen. Så mycket angelägnare (är det) som de sjuke, då de medfölja truppen, medföra olägenhet både för

de friska och sjuka, de senare för bristande skiötsel och de förra eller friske, att undgå smitta — som vid en armé i fält altid är nödig at undvika». Om konungen antoge förslaget ämnade Klingspor utarbeta fullständigt projekt för ett fältlasarett [1]).

Huruvida ifrågavarande förslag i sin helhet vunnit konungens bifall är ej bekant, men Klingspors skrivelse från Borgå av d. 24 apr. 1789 till gen. en chef tyder på att åtminstone det första förslaget godkänts. I skrivelsen påpekas nämligen, att i den nya utredningsplanen fastställts, det »hvarje karl bör bära 3 till 4 dagars proviant», hvarföre han anhöll att gen. en chef måtte till regementena utfärda befallning, att desamma ofördröjligen skulle avhämta buldan för provianttornistrars förfärdigande, vilket arbete han ansåg lättast kunna efter fastställd modell utföras inom regementena [2]).

General ord. av d. 28 juni 1789 — dagen för striden vid Uttismalm — lyder:

1:o »Ingifves i morgon en noga förteckning af hvar Bat. eller Corps, som blifvit blesserad och huru många som varit i affairen.»

2:o »Bagaget afgår genast med Off. och Und.off. af hvart Reg:te under Herr Capitain Rehbinders Escort, som genast afmarscherar till Kouvolas Läger, börande alla blesserade afmarschera och läggas på fältkärrorne och skulle ej det ena Regementet kunna hielpa sina blesserade, fås det läggas på ett annat Regementets kärror» [3]).

För det tredje påbjudes regementena att efterse om någraryssar eller svenskar blivit på slagfältet kvarliggande, och böra dessa »af Prästerna genast jordfästas vid Straff af arrest» [4]).

---

[1]) Riksark. i Sth. Ryska kriget 1788—1790.

[2]) Riksark. i Sth. Ryska kriget 1788—1790.

[3]) Huruvida kärrorna som föreslagits blivit ändrade, är icke känt.

[4]) Krigsark. Platens ark. I: 4. Grevboken.

Enligt gen. ord. f. 1 juli 1789 skulle »2:ne kärror per bataljon för de sjukas och blesserades transporterande» medtagas.

För d. 3 juli 1789 — dagen för striden vid Liikala — lyder ord.: »några kärror medföljer till de sjukas eller blesserades transporterande och som Lifdragonerna hafva många bondkärror, följer af dem 15 st. till samma behof, lastadt med något hö.»

I samma ord. står vidare: »Några man och underofficerare afsändes med Gevär at efterse om några döda eller blesserade qvarligga på valplatsen, då de begrafvas och bortföres» [1]).

Den 9 juli 1790 stod sjöslaget vid Svensksund, 3 dagar senare, den 12 juli, erhöll förste fältkirurgen Nathorst en order från Meijerfelt på Kymmene gård att genast efter inhändigande av densamma foga anstalt om avsändande av 80 st. »sjukhästar» jämte kärror, bandager m. m., som till blesserades och sjukas förbindande och skötsel erfordras. Även anbefalldes i ordern, att genast och »utan minsta uppehåll» ett så stort antal fältskärer som möjligt skulle begiva sig till Kymmene gård för att vårda och till Lovisa lasarett transportera det stora antal blesserade, som, i följd såväl av brist på hästar som andra nödvändiga artiklar, där funnos kvarliggande [2]).

John Nobelschöld skriver i sina anteckningar [3]) från kampanjen 1790 och striderna vid Anjala d. 5 maj: »I brist af tillräckelige Bårar och sjukvagnar torde de sårade likaså mycket å sin sida lidit, som dymedelst mycket friskt manskap nödgats ur striden vika; ty när en officer var blesserad skickades manskap åt skogen at med sablarna hugga stänger och vidjor till en nödfalls

---

[1]) Statsark. i Helsingfors.

[2]) Krigsark. i Sth. Meijerfelts ark. Brev och rapporter. I: 7.

[3]) Statsark. i Helsingfors (Amiral C. O. Cronstedts efterlämnade papper).

bår, til hvars transport 6 à 8 man fordrades; men blef en soldat träffad måste en man på hvar sida leda honom under armarna hela 6 à 7 fjerdings väg åt Elimä».

Utom de lidanden, som genom ovanbeskrivna, bristfälliga transportmedel åsamkades de sjuka och sårade, kunde även stora olägenheter och olyckor vållas genom den mängd stridbart folk, som för deras hjälp togos i anspråk.

Enligt Nobelschöld var ställningen på kvällen efter striden »högst vådelig», då man icke ett ögonblick var säker för anfall och den överblivna styrkan icke uppgick ens till 300 man utmattat manskap, vilket ständigt måste hållas under vapen. Han anmälde därföre hos gen. v. Platen, att mycket friskt manskap hela dagen avtågat med blesserade mot Elimä, varigenom styrkan ansenligt minskats, och ovisst vore »enär desse sjelfvilligt torde återkomma». — Efter v. Platens svar, »Var braf bringa mig dem hit igen», for han, »glad att kunna något uträtta», genast till Elimä. — I byarna därstädes hopsamlades 100 man och 1 officer, med vilka han på natten återvände till lägret och dem han avlämnade hos generalen, med tillkännagivande, »at de öfriga, hälst af Enke d:r Lif Regemente, voro i aflägsnare byar kringspridde, hvilka tiden och mörkret hindrade mig nu kunna framskaffa. Hvaröfver generalen sit välbehag betygade».

På samma gång Nobelschöld framhåller bristerna och svårigheterna vid de sårades transport, lämnar han en beskrivning över vad ryssarna i den vägen kunde prestera.

Han skriver: »At fienden ej hafvit denna olägenhet, synes nog i de mästa affairer, där tillräckelige bårar och sjukvagnar alti efterfölgde, och vid fredens slut såg jag

i Ryska Lägret vid Karlsmalm 150 sådana vagnar i form af Engelska Täckvagnar på fjedrar, med särskild inrättning för Öfver- Under Befäl och gemene. Dessa voro invändigt försedde med sängar, kläder, linne m. m. Alla, så väl som alt hvad fältvagn hette, med sitt reserve hjul bakpå».

XVI.

Förhållandena på Sveaborg och Svartholm.

Sjukhusen och sjukvården på Sveaborg lämnade under ifrågavarande krig mycket övrigt att önska. Redan tidigare (1773) hade klagomål över missförhållanden därstädes förekommit. Så hade i anledning av en starkt tilltagande sjuklighet bland den därstädes förlagda militären provincialläkaren i Borgå Beyersten ditkallats, för att söka råda bot på densamma. Efter den undersökning han vidtagit, meddelade han [1], i skrivelse av den 5 april till Coll. med. »att den å Sveaborg härskande farsoten hörde till de maligne febrar, som dessa åren gått i Finland, samt att han vidtagit alla tillbörliga utvägar till dess botande», och tillägger, »men som manskapet såväl i anseende till qvarteren som beklädnad, tjenlig föda, godt vatten samt tillgång till medicamenter vid förefallande sjukdomar nödgas vidkännas märkelig brist och andra betydande olägenheter, så befarar jag föga vara att uträtta förrän ändring i dessa omständigheter står att vinnas».

Coll. Med. ansåg i anledning härav sin plikt vara att genom en skrivelse upplysa konungen om de överklagade

[1] O. Hjelt. Medicinalverk. Historia. III p. 203.

bristerna och sanitära missförhållandena, samt tillika föreslå åtgärder för desammas avhjälpande.

I en skrivelse, avfattad i ganska onådiga ordalag, erhöll Coll. Med. från konungen ett svar i tio punkter berörande de gjorda anmärkningarna och förslagen; detta likväl endast, såsom det förefaller, i syfte att visa obehövligheten av Coll. Med. inblandning i frågan. Här må endast slutet av den kungliga skrivelsen anföras, som visar läkarnas svåra ställning, då de i sanitära frågor ville göra sin röst hörd. — Slutet lyder: »Och som Wi af hvad I uti förberörde måtto anfört, i nåder finna att I utan någon erhållen befallning af självtagen drift ingifvit ofvannämnde föreställning, därutinnan I sträckt eder vidare än efter instruktion eder tillkommit, yttrat eder uti mål, som icke tillhört eder at pröfva och därutinnan afgifvit hvarjehanda tilstyrkanden; Så wele Wi hafva eder i nåder förehållit, det eder skyldighet är at aflämna underdåniga utlåtanden i sådane ämnen, hvaröfver Wi det af eder eska, men eljest icke, att eder icke tillkommer den myndighet och anseende som Wåre och riksens collegier; och at I således med förslager eller på annat sätt icke bören inblanda eder uti regementsärender, utan inskränka eder inom de giöromål edre ledamöter egentligen tillhöra efter medicinske vetenskapens reglor, eder embetsplikt, jemte de utfärdade instructioner och särskilte förordnanden samt at I uti det som angår arbetscommenderingen hade bordt vända eder till Generallieutenanten baron Sprengtporten såsom directeur af finska fästningsbyggnaden».

Av vad ur brev, rapporter och dagboksanteckningar framgår, tyckes emellertid ingen förändring till det bättre rörande sjukvården på Sveaborg hava inträtt, åtminstone

under början av kriget 1788—1790. Så hade efter slaget vid Hogland d. 17 juli 1788, då flottan med de sårade återvände till Sveaborg, intet sjukhus för desammas mottagande blivit iordningställt och man var där i avsaknad av alla för sjukvården nödiga förråder, varför en allmän klagan förspordes över att såväl det egna manskapet som ryssarna blevo vanskötta.

Salomon, som kort förut anlänt från Sverige, säger i brev till Coll. Med. att då hertig Carl efter sjödrabbningen vid Hogland d. 21 juli 1788 med örlogsflottan återkom, blev det nödvändigt att i hast uti stora kasernhuset på Sveaborg inrätta sjukhus för att emottaga de blesserade, vilkas antal uppgick till 200. De till större delen svårt sårade behandlades sedan av lantarméns läkare och efter arméns avmarsch av flottans läkare.

På de erövade fartygen uppgick de sårade ryssarnas antal till 100 man, som vårdades av sina egna läkare[1]).

Johan Georg af Sillén, fänrik vid arméns flotta, hade icke deltagit i sjöslaget vid Hogland, men vistades på Sveaborg, då flottan dit återvände och skriver i dagboksform från den 21 juli 1788 till sin syster om förhållandena därstädes:

»(Turunmaa) Björn Järnsida tillankars på Sveaborgs rädd. Efter drabbningen begynte natten mot d. 18 och 19 juli de första transportfartygen med blesserade anlända och d. 20 hade hela flottan inlupit på Sveaborgs redd. Då hade dessa ännu ej fått en bit mat eller dricksvatten, utan lågo i vånda och skreko af törst. Ej fanns hos dem proviant, ej förbindningsmaterialier, ej medicamenter, sjukvårdare eller sängkläder och ganska få läkare.»

[1]) Läkare och naturforskare. B. IX. 1788.

Då flottan återvände medfördes även det tagna ryska skeppet Vladislav. Den jämförelse Sillén efter sitt besök på detsamma anställde rörande utrustningen på den ryska och svenska flottan, utföll sannerligen icke till den senares förmån.

»Det tagna ryska skeppet», säger han, »var bemannat med ganska vackert och raskt folk; hade 4 om ej 5 gånger så mycket ammunition och 5 månaders proviant, då vår stora flotta ej har mera än 14 dagars och något deröfver. Hela deras utredning öfverträffar vår 1,000 gånger; ömnighet på allt hvad oss brister. Vår skärgårds flotta har redan sånär 200 sjuka» — — — — — — — — men, »intet sjukhus, intet Hospital för Armén är inrättadt, och ganska få medici äro anskaffade. På finska flottan, som vist har öfver 4,000 man äro endast 3 medici utom 2 à 3 Barberare» [1]).

Den 20 juli skriver överste Ankarsvärd i sina minnen: »Kl. ½1 e. m. återkom Kongl. M:t och kl. ½5 fick jag oredres göra mig med flottan marschfärdig. En allmän klagan höres här på fästningen öfver den usla skötsel man lemnar de blesserade, så egna som Ryssar. Dem felar mat, vatten att läska sig med, medicamenter och fältskärer, och ligga på golfven utan sängkläder, icke engång halm under sig. Detta allt har jag sjelf varit vittne till».

Någon förändring till det bättre kan ännu icke d. 11 oktober förmärkas; Anckarsvärd har för denna dag antecknat: »Kommendanter på Sveaborg sade mig i förrgår att af 1,500 vargeringar, som utgör dess garnison, äro 800 sjuke och att 40 till 50 dö hvar vecka. — Jag besåg de på Vester Svartö inrättade sjukhus, der uslingarna lågo

[1]) Krigsark. i Sth. 1788—90 Meijerfelts ark. Relationer 14.

aldeles nakne på trädbänkarne, utan minsta klädtrå hvarken öfver eller under sig. Jag frågade kommendanten hvarför de icke bättre skötas, han svarade: här fins ingenting».

Den 15 dec. har Anckarsvärd antecknat: »Här på Sveaborg sjuknar och dör ganska mycket folk, likaså uti den öfriga arméen och på landet, hvarest reservärne fortplantat sjukdomen bland invånarne.»

Då även det brev andre fältmedikus Daniel Wickman d. 15 april 1789 avlät till Åbr. Bäck, arkiater och præses i Coll. Med., lämnar en åskådlig bild av de på Sveaborg rådande missförhållandena samt tillika påpekar de åtgärder som för desammas avhjälpande vidtagits, kan det vara av intresse att här införa detsamma i sin helhet[1]:

»Under resan från Lovisa till Helsingfors berättades mig på hvarje gästgifvaregård, at pästen vore på Sveaborg gängse. Vid min ankomst til berörde ställe, blef jag genast försagd vid åsynen af de på flera ställen i höger upstaplade döde menniskokroppar och föga fattades det jag ju icke trodt hwad mig under wägen blifwit med wisshet förkunnadt.

Orsaken till denna förödelse låg dels uti de oeconomiska, dels uti de medicinska anstalterna, dels ock uti sjelfwa projectet till reglemente vid arméens flottas sjukhus, hwilket ännu efterlefwes.

Hvad de oeconomiska angår, så inpackades det sjuka folket dagel. uti lazaretterne, hwaräst convalescenterne woro sysselsatte at utbära sine döde kammerater. Herr Archiatern kan tänka: uti et rumm uti lazarettet wid hwvarfwet lågo 108 personer, dels i sängar, dels på britzer, och af denna myckenheten sjuka menniskor lågo 5 stycken i en säng. Uti hwarfs sjukhuset var mortaliteten förfärligast. Fäldt medicus doctor Roth hade, före min ankomst, förestådt detta sjukhus uti en månads tid, men hade nyss insjuk-

---

[1]) O. Hjelt p. 266, I.

nadt, och ehuruväl General en chef och min honetta förste fältmedicus assessor Salomon ej chargerat mig med någon sjukskötsel, beslöt jag dock, under min väns sjuklighet, at sjelf åtaga mig speciella wården öfver detta lazarett, för att uppmuntra mina kammerater och föregå dem med godt exempel. Convalescenter och moribundi fingo alla lika portioner mat. Til drickspenningar fingo hwarje person 2 styfver om dagen. Gran- enris och sand anskaffades allenast 3:ne gånger i månaden, neml. dagen för sjelfva mönstringsdagarna. Min beskedelige landsman, ammiralitets medicus doctor G e r s d o r f f, som före afresan från Sveaborg någon tid förestådt wästra Swartö lazaretter, hade uti 6 eller 8 rumm låtit inrätta ventiler eller så kallade trätutor i fenstren, men uti alla de övrige sjukhusen funnos ej sådana. De sjukas svarta skortor och smutsiga lakan gåfvo nogsamt tilkänna at med renhållningen war föga bewänt, med mycket mera.

De medicinska anstalterna wil jag gärna undgå at nämna af fruktan, at herr Archiatern och riddaren kunde tro mig med berättelse om en lyckelig reformation wilja tillägga mig sjelf något eget berömm, som jag wisserligen ej förtjenar. Jag wil allenast nämna, at ehuruväl både ofta illa afpassade, kostsamma och onödiga medicamenter dageligen requirerades uti enorma qvantiteter, dogo folcket likwäl som flugor, och at jag anwändt mitt högsta bemödande at återställa friden läkarne emellan, hvilken den slarfacktige fältmedicus W ä n n m a n flera gånger brutit.

Beträffande projectet til reglemente wid arméens flotta, så wil jag, för at ej blifva för mycket widlöftig, allenast nämna en enda omständighet. Detta stadgar: at Volontairen eller båtsmannen bör undfå sin proviant hvarje gång på 10 dagars tid, hwilcken gemenligen består af ärter, fläsk, salt, kött och sill m. m. När nu händer at båtsmannen blifwer til exempel provianterad den $^1/_4$ och insjuknar den $^2/_4$, så skal han til och med den 10 i samma månad bespisas i lasarettet med ärter, fläsk etc. under hvad sjukdom som helst.

Jag ryser och fasar, när jag förer mig till minnes hvad högst bedröfwelig wärckan alla dessa oredor sammanlagda åstadkommo. De äro alla, — den alsmäcktige Guden ware ewinnerlig ära och

pris, med största fogelighet och beskedelighet häfne och ingen annan bör hedern tilskrifvas, än den makalösa menniskan, den store hedersmannen, commendanten och öfwersten Mannerskantz, samt interims chefen wid arméens flotta, öfwerste lieutenanten och riddaren baron F l e e t w o o d, hwilka herrar altjemt behaga omfatta mig med utmärkt nåd. Jag skulle wid detta tillfälle wara ganska obeskedelig och lägga sten på börda, om jag skulle underlåta at berätta, det öfwersten och riddaren A n k a r s w ä r d under sin warelse härstädes med lika nåd och drift gynnat och befrämjadt alt mitt företagande.

De sjuke bespisas nu efter den stat och den ordning assessor Salomon stadgadt. Tilräckeligt utrymme blef genast anskaffadt och britser uti alla sjukhus blefvo strax borttagne. Chefen befalte, på min begäran, at reparation uti lasarettet å lilla Öster Swartö, hwaräst alt war förfallit, skulle prompt anställas. Alla rummen blefvo skurade, swaflade och, wädrade och med ventiler eller trätutar försedde. Alle sjuke få nu, på mitt tillskyndande, korngrynsgröt i stället för wattugröt; convalescenterne få, utom $^1/_{30}$ dels ℔ tobak dagel., 1 stop dricka, och de, som bespisas mediocriter, ½ stop dricka dagel. Scorbutici få pepparrotsdricka efter behag och surkåhl 2 eller 3 gånger i weckan. Rena linnkläder ömsas åtminstone en gång i weckan, jag menar skortor och lakan. Sjukwacktaren tillhålles noga at fullgöra sina skyldigheter och isynnerhet at dagel. sopa, snygga och granrisa golfwen, 2 eller 3 gånger om dagen röka rummen med enris eller ättika, öpna dragluckorna och stundom fönstren. En eller twänne plåtar gifver jag den sjukwackt i månaden som fullgörer sin skyldighet bäst. Af innelyckte concept til bref, hwilcket generalen chef redan bifallit, finner min nådige herr Archiater at jag skaffadt mine convalescenter litet frukost, och at jag är mån om deras hälsas bibehållande för framtiden.

Alla mine kammerater täfla med hvarannan at fullgöra sin plickt. Den enda som sturskas, jag nämner det ogärna, är just den jag trodde wore mig mäst obligerad, och hwars syssla jag uti 2 ½ månad bestridt, jag menar herr fältmedicus doctor R o t h. Jag har, sedan han blef frisk, lämnat honom winckelhuset, hwaräst ganska få sjuke äro, i stället för hwarfslasarettet, som han bör

förestå, och lofwat at bestrida alla förefallande göromål uti detta sjukhus, som är det största, uti hwilcket mortaliteten warit, som redan nämt är, störst och hwilcka mörksens och dödens boningar blefwo i hast förvandlade til hälsosamma och ljuflige granrissalar, ty jag har låtit bekläda dem med granris; alt detta oaktadt wägrar han at til mig ingifwa den speciela rapporten för sitt sjukhus, på hwilcken jag bör grunda den generela till första fältmedicus. Jag skal ännu med saktmodighet söka at öfvervinna hans obeskedelighet, som altid haft til regel och rättesnöre, at utan rörelse fördraga andra människors oförrätter och dårskap.

Hwad som förefallit mig bedröfweligit har warit, at 3:ne stycken af mina nitiske och beskedelige kammerater, regements-fältskären assessor Müller, lasaretts chirurgi Schmidt och Fettler, hafwa, ehuru hurtige och raske kämpar emot döden, likwäl uti denna striden blifwit öfwervunne.

Assessor Müller, som bodt på Sveaborg uti några och 30 års tid, war en man af circa 70 års ålder, allmänt wördad och älskad för sin rena och upricktiga gudsfruktan, för sin flit och skicklighet uti embetet, för sine wälgerningar emot alla fattiga, och isynnerhet emot alla fattiga officersämnen wid Stackelbergska regementet. Han hade uppfostrat och medelst accordsummors betalande befordrat större delen och kallades därföre af alla, ifrån chefen til den sämsta soldaten för pappa Müller. Dagen efter hans död begärte hela officerscorpsen chefernas tilstånd at få den hedern at bära sin pappa, sin far, sin wän och wälgörare til grafwen och aldrig har jag sedt en hurtig och oförskräckt tropp fälla bittrare tårar, än wid detta sorgliga tillfälle.» —

Enligt av Wickman lämnade upplysningar, handhades sjukvården vid efterföljande militära sjukhus av följande läkare:

Sjukhusen på Sveaborg.

Vester Svartö södra lasarett af d:r Wännman.
» » norra » » assessor Müller.
och öfverkirurgen Meijer.

Sluphamnens lasarett af assessor Gericke.
Lilla öster Svartö » » » Engström.
Lasarettet i det s. kallade vinkelhuset af Fältmed. Roth.
Varfslasarettet af d:r Wickman.

Sjukhusen i Helsingfors.

Skatudds lasarettet af Fältmedicus d:r Pipping.
Ulrikasborgs lasarett af Fältmedicus Hesselius och Hornstedt [1]).

Av Wickmans skrivelse framgår även, att Salomon uppgjort en spisordning för sjukhusen, men dessförinnan hade redan Wickman brutit med den gamla ordningen och i den vägen gjort nödiga ändringar för att få slut åtminstone på de mest skriande oegentligheterna. I en skrivelse dat. Sveaborg d. 17 jan. 1789 anhöll han nämligen hos kommendören Mannerskantz om dennes godkännande av efterföljande förslag. Han skriver:

»Sedan jag förnummit att de svagare och svagaste uti Sjukhusen, åtnjuta lika stor Portjon lifsuppehälle som Convalescenter, anhåller jag i största Ödmjukhet det Sjukhus Commissarierne måtte anbefallas, såväl till besparing för Kongl. Maij:t och Kronan, som ock till de Sjukas egen förmån, att dageligen författa en Matordning för den följande dagen, hvilken Feltmedicus och Lazaretts-föreståndaren böra verificera, jemte uträkning å qvantiteterna af de victualier, som till de sjukas förnödenhet komma att reqvireras, hvilken Reqvisitjon, till vinnande af redighet och ordning

[1]) Enligt ämbets memorial av d. 23 aug. 1788, utfärdat av generalintendent P. B. Piper i Helsingfors, voro å Sveaborgs lasarett även anställda amiralitetsmedicus d:r Gersdorff och Expeditionschirurgen Furst.

Fältläkarn vid armén Christoff-Carlander tjenstgjorde även en tid på Sveaborg.

Magazins Commissarien granskar, Directeuren anordnar och Lazaretts Commissionen qvitterar. — — — — Jag önskar ock att Convalescenterne måtte hädanefter få ett stop godt och Välbrygt Svagdricka, som åtminstone är 3 eller 4 dagar Gammalt, i stället för den vanliga drickspenningen à ½ s. per man och de svagare sjuka förplägas efter Matordningen N:o 2, ½ stop Dageligen»[1]. —— — — — — —

Sveaborg d. 17 jan. 1789.

Dan. Wickman
2:a Felt medicus.

Efter kommunisering med lasarettsdirektören adjutanten M e l a n blev ovanstående förslag d. 25 febr. godkänt av Mannerskantz; vilken tillägger »härförutom beviljas Convaleschenterne $^{1}/_{30}$ ℔ tobac».

Följande månad hemställde Wickman hos Meijerfelt ytterligare om att kovalescenterna på Sveaborgs lasarett skulle bespisas med ½ sill eller ett par strömningar per man och dag, vilket även av Meijerfelt beviljades.

Redan av de skrivelser, som ovan anförts, torde framgå, att dödligheten under första och början av andra krigsåret var avsevärt stor; dock synes den härjande fältsjukan eller den s. k. »maligne febern», under åren 1789—90 krävt ännu större offer, varför även myndigheterna tvungos att mera energiskt än tidigare ingripa, för att söka hindra sjukdomens spridning och för att vidtaga åtgärder för de sjukas vård.

Konungen skriver sålunda från Haga d. 10 jan. 1790 till Meijerfelt om de mått och steg, som i detta syfte borde vidtagas.

---

[1]) Krigsark. i Sth. Kriget 1788—90. Lasaretten å Sveaborg. Proviant. Förvaltning.

Brevet är av följande lydelse: »— — — — — — Hos Oss har blifvit anmält huruledes Sjukdomar begynt sig inrita (!) ibland det manskap som nu på Sveaborg till arbetens bedrifvande commenderadt är, och som fortfarandet deraf icke allenast kunde göra all omsorg till Flottans utredning fåfäng, utan äfven alle anstalter till nästa års campagne förgäfves, så anbefalle Wi nu Öfversten och Riddaren af Wår Svärdsorden m. m. af Klercker att deremot foga alla de kraftigaste mått och steg som möjeliga äro; Således har han att på det strängaste efterse, det inge siuke uti Baraquerne inläggas må hvarigenom arbetet hindras, utan böra de Siuke, som icke på Siukhusen få rum, genast till Helsingfors förflyttas att där vederbörligen vårdas. Alle convalescenter böre flyttas till närmaste byar, där de uti frisk och ren luft deras hälsa snarast återvinna. Och som den föda Manskapet undfår isynnerhet bidrager till dess friskhet, så bör han såsom uti allt annat, som detta ändamål befrämja kan lämna all möjelig omsorg till Marquetenteriers inrättande, där varm och tjänlig spis Manskapet gifvas kan [1]). — — — — — — — —.»

I sin svarsskrivelse, dat. Borgå 23 jan. 1790, låter Meijerfelt konungen veta att alla av honom givna befallningar »efter möjeligheten verkställts», samt att förste Fält medikus assessor Salomon avsändts till Helsingfors och Sveaborg för att »de sjuka biträda med det som på hans åtgärd ankomma kan», varjämte meddelas att General. Major Klingspor även varit ditrest för att på stället taga kännedom om de gjorda arrangementen. Meijerfelt ämnade även, så ofta tillfälle därtill kunde givas, själv

---

[1]) Stockh. Krigsark. Kriget 1788—90. Meijerfelts Arkiv II: 13.

efterse »huru med alt lider, för att genast på stället kunna avgöra om min åtgärd till något fordras».

Major Schenbom, som var väl underrättad om alla förhållanden, avsändes med breven, för att kunna, om så fordrades, lämna närmare upplysningar. Jämte brevet avsändes även ett så lydande generalförslag över armén: »Eders Kongl. Maj:t lärer häraf nådigt inhämta att de sjukas antal är nog ansenligt: att det är likaså om icke värre hos Ryssarne är väl någon tröst, men svag; på gränsen är ännu alt stilla och efter förra vanligheten».

I följd av den stora sjukligheten hade bristen på tillräckligt handräckningsmanskap för alla arbeten m. m. varit så stor att Skaraborgs bataljon måste till Sveaborg beordras[1]).

Ett brev från v. Klercker, (dat. Sveaborg d. 13 Jan. 1790) till Meijerfelt innehållande svar på dennes förfrågan, huruvida icke flottans sjuka kunde jämte deras fältskärer överföras till arméns fältlasarett, visar, att sjukhusen på Sveaborg voro överfulla och att tillika stor brist på fältskärer rådde. v. Klercker säger nämligen, att han genom baron Munck erfarit, att fältlasaretten icke kunde rymma flottans sjuka, varför icke heller fältskärerna kunde dit överföras, »isynnerhet som de härvarande siuka redan utgöra ett antal av 400 man som äro delte på 15 särskilte Siukhus rum, til hvilkas skötsel endast 4 Fältskärer nu äro tilgänglige, emedan 2:ne av de på ordinarie stat varande äro fångne och 2:ne nu insjuknade» [2]).

Men voro bristerna i sjukanstalter och sjukvård på Sveaborg stora, så voro även alla de åtgärder, som bort vidtagas för flottans och fästningens försvar, på ett högst

[1]) Meijerfelts arkiv I. 7. Brev och Raporter.

[2]) Meijerfelts arkiv. II: 13.

klandervärt sätt försummade och åsidosatta, varigenom också fästningens säkerhet sattes på spel.

Översten Mikael Anckarsvärd, som vid krigets början hade befälet både över den finska och svenska eskadern av arméns flotta, skriver i sina dagboksanteckningar den 20 maj: »I landet är hunger, brist och dyrtid; rikets kassor uttömda, missnöjet allmänt, inga magasiner i Finland; kanske finns här 24 dagars föda för regementernes möten och att flottan har 5 veckors proviant på Sveaborg». Därjämte framgår, att flottan hade stor brist på officerare, underofficerare, volontärer och båtsmän samt tillika voro i total avsaknad av dugliga fältskärer, varför dylika ofördröjligen hade bort åtminstone till någon del från Sverige ditsändas[1]).

Överamiralen, greve A. Ehrensvärd, som i april 1789 från Sverige anlänt till Sveaborg för att övertaga befälet över skärgårdsflottan, synes varit långt ifrån tillfredsställd med förhållandena inom densamma, vilket framgår ur ett brev till Meijerfelt av d. 27 maj. Han säger: »Jag talar intet om närvarande penningebristen, men i hvart ögonblick röjes spåren efter den. Så saknas t. ex. de nödvändigaste kokkärl, de som finnas ligga hos kopparslagaren för förtenning. Detta visar i och för sig intet» säger han, men visar dock »att sådant kan existera i Tusende andra saker, som intet synes i hvar sak, men utgör inalles en efect, som är fåfäng att spierna emot».

I följd av fältskärsbristen, måste även Turunmaa »gå utan fältskärer med löfte att få dem efter sig»[2]).

Uti ett brevkoncept, juni 1789, klagar kommendören

[1]) Anckarsvärds minnen.

[2]) Meijerfelts arkiv. II. 7.

Mannerskantz över försvarsanstalternas på Sveaborg bristfälliga tillstånd och anhåller om garnisonens förstärkning. Han säger, att då bevakningen och defensiven av fästningen i nåder blivit honom anförtrodd, han anser det för sin plikt att i underdånighet inrapportera, att han — med den ringa garnisonen av 828 man, sjuka däri inberäknade, samt 74 man för artilleriet — icke kunde bestrida den dagliga tjenstgöringen, än mindre vara i försvarstillstånd vid en oförmodad attack av en fientlig flotta, vilket när som helst kunde inträffa. Han hade redan tidigare tvenne gånger, d. 13 mars och 10 maj, genom greve Meijerfelt anhållit om garnisonens förstärkning till 2,000 man infanteri och 300 man artilleri, en styrka som alltid, även under fredstid, varit där förlagd.

För att icke helt och hållet »utfatiguera» den svaga garnisonen, hade Mannerskantz sett sig tvungen åsidosätta en stor del högst nödvändiga arbeten såväl vid fästningslinierna som bestyckninger. Då bristande tillgång på trupper torde varit orsaker till att den äskade förstärkningen uteblivit, så anhöll han sedermera hos konungen att åtminstone 1,000 man infanteri och 200 man artilleri måtte sändas till garnisonens förstärkande [1]).

Slutligen, då man begynte att från fästningen, för arméns räkning, bortföra dess kanoner, kunde Mannerskantz icke underlåta att hos konungen allvarligen framställa de svåra följder däraf kunde uppstå. Brevet är dat. d. 23 januari 1790 och lyder:

»Stormägtigaste Allernådigste Konung.

Jag lefver i den fulla öfvertygelse det den högste guden Välsignar E. M. stora förehafvande, och at E. M. segrande

[1]) Meijerfelts arkiv II. 8. Brev och rapporter.

vapen till siös och lands nästkommande campagne befriar Sveaborgs fästning från all fara at blifva af fienden attaquerad: Men allernådigste Konung? Tillåt mig i diupaste underdånighet underställa E. M. nådiga ompröfvande om icke nödig försiktighet fordrarat (att) icke helt och hållet blottställa och utur Defensions stånd sätta en fästning af den betydenhet som Sveaborg är för E. K. M. isynnerhet under nuvarande krig. Sveaborgs fästning uti fullkomlig Defension, försedd med alla sina förnödenheter, har icke at frukta för något fienteligt anfall hvarken vinter eller sommar. Men till dess Defension och andra förnödenheter blottställd, kunde den helt lätt af några fienteliga skepp blifva öfverrumplad och i fiendens händer et Ryskt Gebraltar.

Ehuru Sveaborg uti offensiva vägen icke kan tillfoga fienden någon Skada directe. Så är och blifver den E. K. M. Högst oumbärlig Så uti offensiva som deffensiva vägen, och uppå hvars bibehållande beror E: K: M: Armées styrka och Finlands försvar.

Hos E: K: M: får jag i diupaste underdånighet anhålla at från Sveaborgs fästning icke får requireras öfver 80 högst 90 af 24 och 18 ℔ Canoner; och at mig lämnas nådigt tillstånd at i dessas ställe få till Vals upsätta det här liggande attaque Artilleriet uppå de mäst angelägna Batterier; härigenom kan Allmänheten någorlunda förvillas, och icke så noga observera fästningens bestycknings afgång. — — — — — — — —.»

Svartholm.

Vad de militära försvarsåtgärderna på fästningen Svartholm beträffar, synes, om man får döma av ett brev till

general en chef, sannolikt från von Platen[1]), och dagtecknat den 20 juni 1790, som om denna fästning hade varit i ett väsentligt bättre försvarstillstånd än Sveaborg. Ur brevet framgår nämligen, att brevskrivaren vid visitation å Svartholm funnit allt väl »arrangerat och uti en så Exellent ordning» så »at fienden finner (allt) fullkomligt städat för sig om (han) vågar åstad». Han hade vid alla tyghusen som visiterats och »samteliga artillerie anstalter ej funnit något så uti ordning». Utom artilleriet hade även garnisonen blivit ökad och å Högfors hade proviantmagasinet något förstärkts. »Jag menar», säger han, »att jag tagit mina arrangementer så att ingen syrpris kan äga rum — — — — — — — så må fienden komma — hvilket jag knapt tror han vågar, då han får veta att man har sina saker i ordning» — —

Rörande mortaliteten på Svartholm, säges i brevet att densamma ännu var stor och brevskrivaren höll för säkert »och ävenså medici, att de inficerade paillasser (halmbäddar) äro skälet därtill, ty vi hafva ej heller att röka, och så fort 2:ne dödt på en madrass, så dör alla som komma att nytia den». — —

Brister på halm synes förorsakat, att man icke ombytt denna så ofta som nödigt varit, dock skulle allmogen genom lämpliga föreställningar säkert komma att leverera så mycket halm som till sjukhusen behövdes.

[1]) Brevet ingår i konceptboken i v. Platens ark. I: 5.

XVII.

Provincialläkaren Christian Herman Cargers åtgöranden.

Det var helt visst ett ganska drygt arbete, som provincialläkaren i Uleåborgs län Carger hade krigsåren 1789—1790, då de epidemiska sjukdomarna, som tagit sin början i Karlskrona och med från Sverige återvändande krigsmän överförts till Finland[1], där epidemien sedan utbredde sig över hela landet, härjade icke minst inom socknarna i Uleåborgs län.

Då det kan vara av intresse att se, vilka mått och steg läkarn på denna tid och under dessa förhållanden vidtog för hämmande av farsoter och vilka medel som då stodo honom till buds, må här anföras utdrag ur tvenne protokoll förda vid kyrkostämmorna i Pyhäjoki och Pyhäjärvi.

»Utdrag ur protokollet från kyrkostämman i Pyhäjoki d. 31 januari 1790.

Sedan Doktor Carger på förnyadt förordnande av Kongl. Befallningshafvanden infunnit sig i Pyhäjoki för meddelande af

[1]) Det uppgives att även det från Karelen återvändande frikårsmanskapet skulle till sin hembygd medfört den gängse smittan.

råd och anvisningar rörande den där städes fortfarande härjande epidemin och sedan han erfarit, att Allmogen icke hörsammat dessa anvisningar och från prostgården uttagit de för de sjukas räkning därstädes tidigare lämnade medikamenterna, hade han låtit utlysa ny sockenstämma för att blifva i tillfälle att ytterligare framhålla hvad till sjukdomens hämmande och botande borde iakttagas samt för att skingra de missförstånd, som yppat sig angående huruvida medicinen skulle erhålles fullkomligt gratis, eller ersättning för densamma möjligen komme att framdeles af allmogen uppbäras, och hvilken missuppfattning varit en af orsakerna till att dylik ej blifvit uttagen, anmodade han kapellanen i församlingen Magister Alcenius, att för de närvarande till finska tolka följande tal och upmuntran»:

»Då jag för några veckor sedan inställde mig hos eder och ifrån denna predikostol lätt gifva vid handen ändamålet af min närvarelse samt anmodade eder efter sluten gudstjenst stanna qvar i kyrkan, (och) med mig om mått och steg öfverlägga för att hämma den i soknen sig inrotade smittosamma sjukdomen, var ingen af Eder så betänksam, att denna billiga och Christliga skyldighet åtlyda. Jag lätt ytterligare underrätta eder (om) min förmaning och botemedlen, utan att ni vålade eder med upmärksamhet dem i agtaga eller värkställa, jag utdelte sjelf, qvarlämnade samt hitskickade botemedell till samma ändamål, utan at af eder fordra el. begärt någon enskyldt nytta, med föga fromma. Nu är jag återkommen at ytterligare göra försök efter min Embets pligt och Christeligt medlidande söka hjelpa saken och med samfälte krafter mota, bota och hämma denna omtalte allmänna farsot. Till detta möjeliga ändamål fordrar jag af eder samteliga, 1:o. Att ni bortlägga den oförnuftiga och enfaldiga fördom om et oundvikeligt öde i detta måhl, utan antagen de råd, varningar och botemedel, som jag redan låtit underrätta eder och härefter finner nödigt, samt dem utan uppskof och undantag genast värkställa. 2:o. Att ni sjelf sedan komma öfverens med hvarannan hvarest ni finner lägligt och lämpligast att kunna afhämta och emottaga de medel som komma att föreslås. 3:o. Att i första början då någon af de uppgifna krämper sig infinna, genast dem nyttja och

ej vänta tills sjukdomen tager öfverhand. 4:o. Att gå hvarannan inbördes tilhanda och tilskynden den umgängeliga och nödvändiga värkställigheten. Så billiga, oegennyttiga och med männeskeliga känslor förenade propositioner hoppas jag blifva antagne och hvarföre jag väntar Eder kärlek och förtroende tillbaka.»

Christian Herman Carger.

»Församlingen betygade häröfver sin vördnadsfulla tacksamhet och försäkran att i möjeligaste måtto efterkomma Herr Docktorns villja.»

Slutligen anmälde Carger, att då han, som ägde att handhava sjukvården även inom de andra socknarna i länet, icke kunde hinna besöka alla sjuka, varför han skulle på alla prästgårdar lämna nödiga medikamenter och föreskrifter.

Därefter gjorde hemmansegarene hos doktorn den förfrågan om något arvode för hans besvär framdeles komme att uppbäras, vartill svarades, att »som denna resa är hans Embetes skyldighet, han därföre så mycket mindre ingen betalning fordrar, utan vore det hans största belöning, om en var ville af Christelig kärlek efterlefva de underrättelser som nu blifvit dem gifna.»

Vidare frågades, huru med betalningen för medicinen komme att förfaras, vartill Carger svarade att enrollerings manskapets medicin bekostades av kronan, men att de förmögnare av allmogen, »om de sådan betarfvade», borde betala, men att då sjukdomen mest uppträdde bland den fattigaste befolkningen, doktorn trodde att vederbörande ej komme att fordra ersättning.

Skrivelsen var undertecknad:

»I fidem protocolli
Lars Basilier.»

I brev till Coll. med. av den 30 mars 1790 delger Carger de åtgärder han vid sina resor inom Uleåborgs län vidtagit i anledning av den där utbrutna smittosamma maligne feber, vilken härjade även bland det från Karelen återkomna frikårsmanskapet och spritt sig förnämligast till den fattigaste delen av befolkningen. Han beskriver

sjukdomen och sina åtgöranden på följande sätt: »Sedan jag genom undersökning hos de sjuke, hvaraf en ansenlig mängd innan min ankomst hunnit aflida, öfvertygades om sjukdomens natur, hvilken i gemen hos alla var lika och epidemisk, men tillfälligheter däruti endast skildes, at ej alla blifvit besvärade af stinkande och blodblandade diarrhéer, Coliquer, knip och slitningar i underlifvet, utan i feber stadiernas framgång och slut, besvärades af bölder m. m., utfärdade jag genast Kundgörelse om sjukdomens kännetecken vid dess annalkande, med behöriga förvarnings medel, regime och diet samt vid dess fortgång instruction till alla prester om sjukdomens häfvande och läkemedels bruk, hvilket jämväl på stället dels i allmänhet och dels till de sjuke utdelades, hvarvid ej heller sparades muntelig undervisning och föreställning till presterskap· ståndspersoner och allmoge, som de härvid hållne och vidfogade kyrkostämma protocoller närmare utreda».

»Och emedan sjukdomen mycket utbredt sig genom osed och tillopp vid begrafningar och gästa bud», underställes det Befallningshavandens utlåtande, huruvida icke denna osed under farsotstid genom ålagt ansenligt vite kunde avskaffas.

I anledning härav hade även landshövdingen C a r p e l a n genast låtit utfärda »kungörelse och förmaning med förelagt vite» och ansågs detta medel haft så synlig verkan, »att de sjukas antal vida minskats och en ansenlig mängd af sjuke räddade samt få aflidit — men nu för det närvarande dock icke aldeles afstannat» — — — —

Utdraget ur protokollet från kyrkostämman i Pyhäjärvi kyrkas sakristia d. 7 febr. 1790 lyder som följer: [1])

---

[1]) Med.styr. ark. i Stockh.

»Sedan allmogen kallats till möte, berättade Provincial medicus Doktor C a r g e r, att han på grund af befallningshafvandens skriftliga ordres af den 26 jan kommit till Pyhäjärvi, för att göra sig underrättad om den smittosamma och ödande sjukdom, som åtföljgt med Erollerings karlarna, hvilka denna höst hemkommo från Carelen och för att lämna råd och medicamenter till att förekomma och möta sjukdomens vidare spridning, och »förhjelpa redan insjuknade till sin hälsa igen.»

Härefter lämnade doktorn den samlade menigheten muntliga föreskrifter, huru var och en borde förhålla sig före, under och efter sjukdomen, vilket ock därefter »till större säkerhets vinnande skedde skriftligen». Dessutom lämnades nödiga medikamenter för pat. behov, vilka, jämte underrättelse om deras bruk, lämnades till kapellanen T i c k l é n att utdelas till behövande i församlingen. Slutligen avsade sig Dokt. Carger all ersättning och uppmanade alla, att troget och på det nogaste följa alla ordinationer som den ömhjärtade doktorn lämnade, samt att i tid söka hjälp, då någon hos sig märkte de av doktorn angivna tecknen till påföljande sjukdom. Skrivelsen är undertecknad:

»År och dag som ofvan
in fidem Protocolli
Gustaf Wünsch
Kronolänsman.»

XVIII.

Vid krigets slut och efter slutad fred.

Invalidkompanier inrättas.

För att hjälpa och understödja ålderstigna soldater, som icke mera voro dugliga till krigstjenst, blevo under det sista krigsåret de s. k. invalid- eller kompanikårerna inrättade och förlagda i städerna inom Finland.

Vid dessa kårer skulle man vid mönstringarna söka förmå de gamla avskedade soldaterna att taga tjenst. I invalidkompaniet erhöll soldaten samma avlöning och förmåner som en i tjenst varande soldat, och sysselsattes med lättare arbetens utförande. Sålunda kunde dessa gamla »bliva i tillfälle ej blott att fortfarande vara nyttiga för Fäderneslandet och konungen, utan även att därigenom vinna ett tillräckligt Hedrande understöd». De som ville inträda i dessa kompanier ägde att anmäla sig hos landshövdingen i länet [1]).

Även de krigare ihågkommos, som på ett eller annat sätt utmärkt sig i kriget. — Uti en cirkulärorder d. 2 nov. 1789 till alla fördelningschefer anbefaller kongl. maij. dessa, att inom månaden insända fullständiga förteckningar på:

1:o. »De som voro så blesserade att de äro vanförde eller till Kl. Maij. tjenst odugliga.

[1]) Kriget mot Ryssland 1788—1790 Meijerfelts ark. II. 15. Brev och rapporter.

2:o. De som med undfångna blessyrer lika fullt fortfarit att vara i striden.

3:o. De som blifvit med bajonett eller värja blesserade.

4:o. De som på något särskildt sätt utmärkt sig, då sättet bör utsättas.

5:o. De som med fäld bajonett bemästrat ett batteri eller drifvit fienden utur en förskansning»[1]).

Ryssarnas grymheter.

Ehuru det var ganska klent beställt med de penningar och förråder, som voro nödiga för militärens behov, sökte man dock räcka en hjälpsam hard även till den allmogen, som blivit lidande genom krigets härjningar och »ryssarnas grymheter». — Sålunda skrives i en böneskrift, undertecknad av nio åboer i Mankala by av Itis socken, att de genom fiendens grymma infall förlorat all sin lösa egendom, hästar, boskap, kläder m. m.: (varom bilagda präst betyg vittnar) »hvilket försatt oss med Hustru och Barn i den olyckligaste belägenhet och i fara att svälta till döds — —. Denna vår tryckande nöd, har tvungit oss taga vår tillflykt till Eder Nåd om Nådigt bistånd och understöd af Höga Cronans förråder i likhet med hvad våra närmaste grannar i Keltis By åtnjutit, med hvilka vi allting delt et lika öde, undantagandes at våra utplundrade och förstörda hus af den flyende fienden ej efter önskan och gjordt försök upbrännas.» — — —

I resolutionen skriven i Lovisa d. 28 juni 1790 av C. Schenbom, anmodas pastorn uti Itis församling att avlemna en förteckning på alla de församlingsbor, som vid fiendens infall förlorat hus och hem m. m., på förtecknin-

[1]) Statsark. i Helsingfors.

gen borde upptagas antalet personer i varje hushåll, samt om desse olycklige innevånare eij ifrån Kronans Magaziner ärhållit någon hjelp på det de i mohn häraf må kunna blifva hulpne» [1]).

Det var innebyggarna i landets östligaste gränsmarker, som huvudsakligen drabbades av de olyckor och fasor som åtföljde kriget och som även övergick befolkningen i dessa trakter. Hade deras by och hem engång fallit i ryssarnes händer, hemföll, även om de själva undgått mord och brand, deras hem dock åt plundring och förstöring.

Man läser följande utdrag ur ett brev från Savolaks, dat. d. 8 aug. 1789, infört i Dagl. Allehanda N:o 210 1789. -

»At beskrifva Ryssarnas förfarande i vårt Land och upteckna at det Barbari de utöfvat, vore at fylla flere sexterner. Emellertid vil jag i korthet säga dig, at i alla hus och gårdar, der de framfarit, hafva de borttagit alt hvad de kunnat och resten förstört. Fönster, Dörrar, Lås, Foderbräder, Tapeter, Golf och alla slags möbler hafva de rifvit eller slagit sönder, klipt säng- och gångkläder i små bitar, där de icke kunnat föra dem med sig, kastat dun och fjäder i luften. Af svin, Höns, Gäss och Får fins ej mera något lif qvar i de trakter där de vistats. Från somliga gårdar hafva de borttagit hvart enda lefvande kreatur; mördat åtskilliga bönder och Tiggare, uphängt från fötterna några af våre blesserade, som fallit i deras händer, mördat äfven folk i sine rum, drifvit gäck med våra dödsskutne Soldater, skurit af dem deras naturlige delar o. s. v. samt utöfvat andra ohyggligheter, för hvilka Wilde i Afrika och Amerika skulle rodna» [2]).

---

[1]) Krigsark. i Sth. 1788—1790. Förvaltning i Allmänhet. 22.
[2]) Statsark. i Helsingfors.

Sjukhusen i Stockholm för de återvändande sjuka.

Då armén efter kriget återvände till Sverige, insjuknade redan under resan mycket folk inom trupperna, varföre det blev nödvändigt, att då nödiga sjukhus ej funnos, efter ankomsten till Stockholm uppställa provisoriska lasarett och för desamma anskaffa läkare, fältskärer och kommissarier.

Till läkare antogs d. 10 nov. 1790 läkaren vid Surbrunn d:r Ekman och samma dag uppdrog Kongl. Utred. Kommis. åt assessor Hagström, att hava överinseende av följande sjukhus för arméns sjuka.

1:o. Vid *Danviken* för 100 sjuka.

2:o. Vid *Nytorget* på Söder 2:ne sjukhus för 300 sängar.

3:o. På *Ladugårdslandet* och *Träskbacken* 2:ne mindre sjukhus för 125 sjuka.

4:o. På *Norrmalms-* och *Tullportsgatan* emot *Surbrunn* 2:ne sjukhus, varav det ena så kallade *Mullerska* för 30 sjuka, det andra *Lissmanska* även för cirka 30 sjuka.

Konvalescenterna voro inrymda uti ett särskilt hus vid surbrunn. — Senare i maj 1791, då en transport av omkr. 1,000 man av i Finland kvarblivna sjuka skulle överföras till Stockholm, blev *Rickmanska* sjukhuset för deras räkning iordningställt [1]).

Artighetsbetygelser av fienden.

Jag kan icke underlåta att ännu lämna ett utdrag ur G. M. Armfelts underdåniga rapport sannolikt till Meijerfelt — d. 11 Juni 1790, vari han, sedan de militära ärendena avhandlats, berättar, huruledes en artighetsbetygelse från den fientliga sidan kommit såväl honom,

[1]) Krigsark. i Sth. Krig. 1788-1790. Förvaltningen i Allmänhet. 16.

som hans officerare till del. Han skriver — — — »I ett krig där å fiendens sida ej allenast höflighet utan och det galanteri, som emellan det man sloss, fiendtliga Chefer pläga göra hvarandra nästan aldeles varit aflagdt, kan jag ej annat än till General Lieutnanten Igelströms beröm säga, att dess attension för mig och mine blesserade officerare, varit mer än utsökt, mer marquerad än hvad jag hittills hört praktiseras vid dylika tillfällen. Hans tillbud af Doktorer och Fältskärer har ej blifvit emottaget, fastän den högste Guden vet at de väl behöfvas. Rafraichissmenter (förfriskningar) och Legumer har han påtrugat oss och det hafva vi samvetslöst emottagit». — Rapporten slutar med följande upplysning: »Den sista Canonjullen afgår i afton till sin destination och som ingen god piece är utan parodie så torde efven en sjö Bataille förefalla i Saimen» [1]).

Glädjen vid fredsbudskapet från Verelä.

Brakel beskriver den glädje, som gav sig luft, då kuriren medförde budskapet att freden i Verelä var sluten d. 13 aug. 1790 på följande sätt:

»Likt en löpeld gick ropet fred! fred! utför hela lägerlinien, larmtrumman skulle ej hastigare sammankallat folket. Jag har aldrig sedt en mera allmän och oförställd glädje. Samma dag befallte generalordres alla fientligheters inställande. Andra dagen fingo vi redan besök af flere ryska officerare från Puumala, vi dröjde ej att besvara visiten; detta vänskapliga förhållande fortfor sedan alla dagar, både officerare och soldater under hela den tid vi ännu blefvo kvarliggande. Vi åto och drucko hos hvarandra såsom de bästa vänner och i hela min lefnad har jag

---

1) Gustavianska samlingen F. 461 i Upsala.

ej fått så många supbröder, som på denna korta tid af de nya Ryska vännerna, hvilkas namn likväl til mästa delen voro mig okända.

En gång kom en Baskir major med 20 à 30 af sitt folk, fullt beväpnade, ridande till vårt läger. Han började sin artighet med en exercis. Ryttarna kastade stegbyglarna i kors öfver sadeln och hoppade opp stående på dem. Betslet togs från mun och fäldes löst om hästhalsen, hästarna sattes i galopp och svängde om utan att någon Ryttare vacklade på sadeln. Sedan började med målskjutningen men denna lyckades ej lika väl, ingen pil träffade den i luften oppkastade mössan. Majoren blef ond och hotade och puttrade på sitt språk, ryckte till sig en boge och en pil, en Baskier kastade upp sin mössa, som nedföll med den väl riktade pilen, som majoren afskjutit. Stålt öfver sin skjutskicklighet, lät han genom ord och tecken förstå att hans vapen var godt bara det rätt begagnades. Majoren blef af oss buden till middag, hans folk trakterades med bränvin. Efter måltiden dracks punsch och vid den brorskål, hvarmed äfven jag hedrades, gaf han mig en pil såsom ett vänskaps-bevis. Detta minne af bror Baskiren fins ännu hos mig. Sedan ett högtidligt Tedeum blifvit afsjunget i bägge Lägren öfver den ärofulla freden, och sedan allt var färdigt till uppbrott, afmarcherade hvar och en Corps till sina hemorter. I slutet af oktober hade jag åter den glädjen att få omfamna mina föräldrar och syskon.»

Sjuk- och dödlighetssiffrorna.

Ehuru fullt säkra siffror över de förluster i människoliv detta tre år långa krig förorsakat landet, icke finnes,

kan dock med all säkerhet sägas, att den svåra epidemien därtill bär långt större skuld än fiendens vapen.

Svårast härjade sjukdomen bland flottans manskap i Karlskrona, varifrån smittan sedan med till hembygden återvändande sjöfolk utbredde sig, ej blott till vidsträckta trakter av Sverige, utan även till Finland. — Enligt Hults[1]) med stor noggrannhet gjorda forskningar framgår, att *sjukdoms-* och *dödsfallens* antal i Karlskrona varit under december månad 1788 1,509 och 121; 1789 20,020 och 4,263 samt 1790 4,618 och 902. Tillsammans 26,147 sjuka och 5,286 döda.

Ur den officiella dödsstatistiken, där dödsfallen i Karlskrona för samtliga militärer och civila ingå, bliva siffrorna för nov. och dec. månad 1788 253 för 1789 6,264 och för 1790 1,483 tillsammans 8,100. Då slutligen flottans förluster i döda på andra platser än i Karlskrona togs med i betraktande, kom Hult till en dödssiffra av 10,000, varifrån endast 500 civila bortgår. Av 216 medici och kirurger, som under dessa år tjente vid flottan, var det enligt Faxes uppgift endast 6 som undgick sjukdomen och 40 föllo offer för densamma. Enligt Mankell (Meijerfelts journal) dogo vid armén i Finland och arméns flotta av sjukdom 9,778; skjutne blevo 1,439, sårade 1,225 och fångne 4,957, varjämte 1,178 rymde och 3,782 avskedades; hela förlusten uppgick således till 21,359 man, varav 2,824 kommo på år 1788, 9,736 på år 1789 och 8,799 på år 1790.

---

[1]) l. c. p. 29. 35.

Bilagor.

(Bilaga N:o I).

Följande persedlar äro tid efter annan till Finland afsände.

Soldat Kappor avsände			7,066		
D:o genom beting med Regement:ne			1,115	8,181	st.
Västar för Uplands Reg:te				1,101	»
Monderingar för Westerbottens Reg:te				1,056	»
För T:hus Reg:te	Uullstrumpor			2,461	par
» » »	Halsdukar			5,970	st.
» » »	Skiortor			8,000	»
» » »	Kängor med lösa suler			2,026	par
» » »	Byxor			2,591	»
» » »	Skor			1,162	»
» » »	Läder, halfva hudar, sälläder			200	st.
» » »	Koläders hudar			75	»
» » »	Smor läders hudar			161	»
» » »	Madrasser			1,000	»
» » »	Hufvudputar			2,000	»
» » »	Sängtäcken			825	»

Stockholm d. 10 Sept. 1788. N. Lorich.

(Bilaga N:o II).

Följande persedlar komma nu att till Finland afsändas.

Soldat Kappor	1,475	st.
» Byxor	856	par

Wallman	3,141 1/4	aln
Stettiner Kläde	2,307 1/2	aln.
Ullstrumpor	10,000	par
Skor	2,104	»
Federväf	5,000	aln
Tenn Knappar	1,500	dussin

Stockholm d. 10 Sept. 1788. N. Lorich.

(Bilaga N:o III).

Utdrag ur »Förslag öfver de Contante Penningar som ifrån och med September till Januarii månads slut blifvit Disponerade.»

Undfått till Commissariatet.

Från Statskontoret	148,000
I slantar genom Lieutnanten Brelin	3,000
Från Ränteriet i Wasa	2,000
32,000 kannor Brännevin	10,888—42—8
Från Landt Ränteriet i Uleåborg	1,600
Från Åbo Landt Ränteriet	2,199—41—4
Från Heinola Landt Ränteriet	2,450
I 3 poster Riksgälds Sedlar	16,000
	186,137—84—2

Commissariatets Utgifter.

Skuld vid Augusti månads slut	105,649
Öfriga Utgifter	270,132
Summa	375,781

Häraf För:

Lovisa Sjukhus	1,240—12
D:o D:o	1,310—
D:o D:o	2,239—5
D:o D:o	2,136—
Sjukhusen under Januari månad	1,240—12
Bagerierna i Lovisa	*(837)*
Commissariatets skuld d. 1 Februari 1789.	189,642—33—5

(Bilaga N:o IV).

Fåhréeus och Baltzar Horn i slaget vid Hogland.

Berättelse.

Öfverste Lieutnanten och Riddaren Grefve Baltzar Horn, 54 år gammal, var af en stark krops-constitution, mycket fet och hade under hela Expedition god hälsa, utom några små anstöter af snufva, som i början af Expedition plågade hela Besättningen.

Den 17 Julii 1788 kl. ½ 5 e. m. intog han, som Commenderande på Skeppet Vasa, sin plats på Skantsen (a), hvarest han, efter en timmes förlopp, fick en svår blessure uti högra låret af en 12 Lisspunds Kula från Ryska sidan, under det at Vasa uthärdade en häftig eld från Ryska Chef-Skeppet och dess begge Secundanter. Kulan råkade vårt Skepp på Bagbords (b) sidan midtför en Spunning (c), nära intill främsta Skants-Canon. Nämde Spunning utslogs af kulan, fördes först åt Commendeuren vid Canon, som, sedan han förloradt de fleste Cost. ver. och högra Lungan, dog på stället. Darpå gick det åt Grefven, gaf honom en obyggelig blessure i låret och, sluteligen kom touren til Capitain Fust, som miste en del af Condyl. Ext. Oss. Fem. dextr. och hade tillika en Fractur på lårbenet.

Så stor var förödelsen af denna, en af de minsta fiendtelige kulor, som samlades på Däcket. Men, nu til Grefvens blessure.

Ungefärligen en tvär hand åfvan Condyl. Ext. af högra lårbenet hade det contunderande instrumentet något superficielt börjat skadan, men midtpå låret blef den djupare och högre up ännu mera. (At Spunningen kommit i en stigande direction nedifrån upåt och något bakifrån framåt, kunde sannolikt slutas så väl af stumpens, som af klädernas updrifning och omvända ställning eller slängning åt Regio Pubis och åt vänstra sidan).

Kedjan och taflan på dess Guld-Ur voro krossade, hvilket

(a) Skants. eller Hytta är Akter ut på Skeppet. h. e. åfvan på Cajut-taket.

(b) Wenstra sidan.

(c) Spunning, et stycke träd, som man infogadt, af vid pass 3 qvarters längd och ½ alns tjocklek.

bevisar att skadan var högt up, och att således följderna af denna blessure varit farliga.

Det är lika vanligt, som nödigt vid berättelser om olyckshandelser, at beskrifva partierna som lidit eller blifvit förstörde. Denna beskrifning kunde blifva vidlöftig genom Musklers, Arterers och Nervers upräknande; men för at undvika vidlöftighet, gör jag den med få ord kårt och ändå fullkomlig om jag säger at hela Låret var förstört.

Dock, för at visa svårigheten af denna blessurs läkande, bör jag nämna at Os. Femoris var alt ifrån dess nedre tredjedel, hela vägen upåt söndersplittradt. Fyra fingers bred hud och några musculousa fibrer voro de enda, som på inre sidan nära Scrotum höllo delen sammanhängande med Truncus. Desse adhær. voro dock ej större än at amputation på detta ovanligt stora Lår kunnat med en ordinaire Bistourie förrättas.

Trädstycket hade gjort Vulnus för stort och bredt, för at ej vid första påseende med blotta ögonen finna dess förödelse; icke dess mindre sonderades skadan upåt och med fingren uptäcktes så väl Articulations förstöring, som ock en mängd benskärfvor och trasor, som voro upåt drefne.

Huden öfver Crista Ilei och Symphys. Pubis var blå, förmodeligen af contusion. (Urets sönderbråkande anser jag ej som en effect af Spunningens våldsamhet, utan som en följd af contusion; och huru underligt och med hvad styrka dessa contusioner agera på kroppen, derpå såg jag 3:ne Casus, som här skulle blifva för vidlöftige at anföra).

Som Chirurg skulle jag förbinda Grefven; — men på hvad sätt? — — — — Hvad skilnad jag här fant emellan et ordentligt Lazarett och denna fort practique. Hvad man här nödgas fela mot Reglor och Methoder! Och hvad man är lycklig då man kan rätta sig efter omständigheterna! Min appareille låg ej stödad på et bräde och inga hjälpare funnos. Charpie, Bindor, Compresser, Lappar och en Flaska med Acq. Stypt. lågo huller om buller i min skjorta (det var hett d. 17 Julii) och mitt omslagsvatten hade jag under vägen sqvalpat ut.

Det är vanligt vid skottsår at ingen betydelig Hæmorrhagie

visar sig; detta hände äfven här och det föreföll mig i början underligt at se så stor förödelse utan förblödning; men jag fant nog raison härtil, då jag betraktade det slarfviga sårets beskaffenhet.

At göra underbindning var omöjligt; ty jag hade kanske fått söka Lumina Vasorum i Abdomen. Jag separerade därföre de största Slamsorne, tog ut en hop bensplittror med all möjelig varsamhet, för at ej störa Grefvens tranquille humeur och för at ej genom hårdt handterande väcka plågor, hvaröfver han ännu ej klagadt. Lösa kött- och klädes-slarfvor rubbade jag ej tils vidare, utan började förbinda på följande sätt:

Under låret och ryggen lades et mångdubbelt Lakan. Emellan detta Lakan och Låret en dubbel Compress, så stor at den gick inemot 2 hvarf omkring låret, denna kliptes i form af en månghäfdad binda.

Sedan jag applicerat desse på undre sidan, började jag borttaga Heterogene af löst kött och slarfvor (upifrån nedåt) och allestädes hvarest jag fant blod framkomma (som dock var litet) applicerades Tampons af Charpie med Aqv. Stypt. Hela såret fyldes med Charpie, betäcktes med en tunnare Compress, och sist lades den i form af månghufvad binda, nedifrån upåt. Externe brukades dubbla Compresser indränkta i R. Sp. Vin. Gall. Acet. Vin. Aqv. font. ana. lib. 1 ½. Sacchar. alb. unc. 4. Sp. Victriol. unc. 5.

Cirkulair-Bindan fant jag otjänlig, emedan den ej utan svårighet och genom Lårets lyftande, til plåga för patienten, kunde anläggas.

Det hör ej til ämnet jag här talar om, men det torde dock tillåtas mig nämna ot och annat, som visar den contenance och sinnesstyrka, hvarmed Grefven uthärdade sina plågor. Herr Capitainen och Riddaren Lagerstråle har ej vägrat lämna uplysningar i det, hvad jag vid detta tillfället sjelf observerade.

I allmänhet gjorde jag den observation, at alla, som blifvit illa blesserade, voro mot förmodan tyste. Man hörde dem då och då jämra sig; men merendels voro de som i en dvala, hade ingen redighet och kunde ej beskrifva sina plågor, som förmodeligen, per consensum från den totala skadan, måste varit allmänna för hela kroppen.

En sådan dvala och oredighet måtte utan tvifvel härröra af Nervernas contunderande och dilacererande på stället där skadan inträffar.

De sinnes-förmögenheter, som felade hos de nästa olyckliga, ägde Grefven i högre grad än man skulle kunna föreställa sig. Han hade all möjelig omtanke, äfven tycktes hans courage ej lidit, ty han fant det ofta odrägeligt at ligga i sängen och »Ej få vara med».

Kl. ½ à ¾ til 6 e. m. ropar man i luckan at jag skulle up på Däck; men tilräckeligen occuperad i Qväslafven, (d) lånte jag ej öronen åt denna röst. En annan ropar mig up til Grefven, som vore blesserad — — — Låt honom bäras hit, var mitt svar; men tredje och fjärde budet nödgade mig företaga en promenade, som jag just ej tyckte om. Jag kom up och fant då de tre olyckliga ännu liggande på Däcket, då Grefven sade: *Hjälp mig om ni kan.*

Det var kanske af interesse för egen säkerhet, jag bad honom låta transportera sig i Qväslafven och tillböd honom min Hytta; (Kammare) men han refuserade, sägande: Nej jag vil ligga i min Sängkammare och hoppas at en annan Kula snart skal decidera mitt öde. Han bars i Cajutan, hvarest jag stadnade qvar. — Känslan af den godhet hvarmed Grefven under hela Expedition bemötte mig, gjorde kanske at han hos mig märkte någon rörelse vid åsynen af hans oboteliga blessyre. — Han såg på mig och sade: »Visa om ni kan något, men ni får ej sätta af det.» (En expression, som han genast fälde, då jag lät bära honom från hyttan, han ville ej låta amputera sig). Han vände härpå bort ansigtet til dess jag anlagt ofvannämde förband, hvarunder han viste mycken tålighet, ehuru jag kanske var mindre lätt på handen, än jag önskat vara det.

Under förbindningen sade han: »Jag vet skadan kan ej hjälpas och är nöjd at — — —» men i detsamma : »Menar ni jag kan bli karl mera? kan jag bruka kryckor?» och vidare: »Vet ni denna olyckan rör mig ej ty jag har varit olycklig den stund jag gjorde min skyldighet.» I detsamma frågar han: »Hvar är Lagerstråle?» En Capitain Rudbäck af Calmare Regemente söker up honom;

(d) Fältskärens och Prästens ställe under Action.

Lagerstråle kommer och får Ordres af Grefven, som slöt med denna tilläggning: »Jag önskar at du aldrig får se Gud, om du stryker Flagg på Vasa!» Lieutenanten Lagerstråle gick då och tog Grefvens plats på Hyttan.

Sedan jag nu efter bästa öfvertygelse gjort hvad jag bordt och kunde göra, var jag glad att få gå ned; men icke en gång pretexten at sköta de andra olyckliga, var i stånd at dispensera mig. Det var något ledsamt at vara en ledig åskådare af förödelsens Spectacle och höra dödens hvinande sändebud; men Grefvens förråd af Citroner gaf mig den occupation at laga til Limonade, ty han började dricka ofta och mycket.

Miseris est solatium habere facias — — — och sedan jag en stund varit en otiosus spectator och nu såg bättre Karlar än jag (våre Officerare) voro exponerade, började jag ock repa mod och tiden var drägeligare.

Grefven frågade ofta: »Huru går det inombords?» och ännu oftare ropade han: »Gossar! gör ert bästa, ladda bra och rikta til gagns.» Och då något skott låssades nära Cajutan: »Det var et bra skott.»

Af hvad jag anfört, kan man sluta at Grefve Horn ej var feg — — — Nog om detta — — —

Jag har redan varit vidlöftigare än jag föresatt mig; men jag utber mig blott den ynnest, at, med uteslutande af småsaker endast vinna rum i Vekoskriften för det, som bevisar at Grefve Baltzar Horn *ej blifvit vansköt;* en förebråelse, som man velat göra den eller dem, som skolat sköta en Capitain von Horn, Chef på någon af Fregatterne, hvilken efter en blessure i Tarsus dödt på tredje dygnet i Sveaborg. Detta är en händelse, som jag ej känner. Och jag skulle anse mig lycklig om min förbindningsmethode och min öfriga skötsel för Herr Grefve Horn, vinner bifall af dem, som äga kunskap och urskilning, at dömma om en så svår händelse och dess sviter.

För öfrigt är jag sjelf så mycket mera nöjd med mitt förhållande som det samma afton kl. ½ 12 af Herr Grefvens Svåger, Herr Expeditions-Medicus Gersdorff och Expeditions-Chirurgus Fust til alla delar approberades.

Den enda fråga man kunde göra mig, vore denna: Hvarföre skedde ej amputation?

Jag vet ej hvad man vunnit därmed, om ej det, at man blifvit af med et stycke, som incommoderade Patienten och väckte fasa hos de kringstående. Detta hade varit en värkelig vinst; men jag svarar på frågan: Grefven ville ej låta amputera sig. Han förbjöd äfven Doctor Gersdorff detta — och hvarföre icke göra en Usling til viljes, då dess motsägelse ej opponerar sig mot et bättre ändamåls vinnande.

Hvad hade han vunnit med separation i sjelfva Articulation? — Ingenting. Jag hänvisar här de mindre förfarne til Hr Schmucker (e).

Har man afseende på diæten och födan om bord; så torde man lätt finna, att detta lefnadssätt ej synnerligen præparerar kroppen at utstå suppuration efter en sådan operation. (At et Vulnus läker långt förr på en nykommen Båtsman, än på den, som länge ätit salt kött, Fläsk och Ärter; därpå har jag sedt prof).

Jag tror mig således felat lika så litet däruti, at jag ej amputerade Grefve Horn, som däruti, at jag iakttog en Methodus Antiphlogistica Rigurosissima till inemot slutet af tredje dygnet, eller den 19 Julii, då Grefven under nog svåra plågor dog om bord på Vasa. Stockholm den 15 Februari 1789.

Johan Fåhréeus.

Ofvanstående ingår i: Läkaren och Naturforskaren X:de Bandet. Stockholm 1791.

(Bilag IV).

Fåhréeus anhåller om understöd hos konungen.

Stormägtigste Allernådigste Konung!

Ibland de få af Finska Arméens öfverblefne Läkare, hvilka nu sakna nödtorftig bergning är jag nog olycklig att vara en, som vid femtio års ålder, efter Tjuguett års tjenstetid, jag vågar

(e) Vermischte Chir. Schrift. erst. Band. Untersuchung über die Abnehm. der Glider, pag. 46, lin. 7 och pag. 48 lin. 25.

nästan säga lefnad i tjensten med Svenska och Finska. Hvärfvade och Indelte Soldater så i fred som under Sju års blodiga Fällttog till Sjös och Land; nu tryckes icke mindre af behof än af en försvagad hälsa.

I djupaste underdånighet har jag vågat bifoga min Tjensteförteckning som, fastän i det mästa tagen utur minnet, emedan jag sedan 1808 i februari månad, ser all min egendom i fiendens våld, likväl med sanning uptager mina lefnadsöden; och få af de Läkare som nu tjena uti Eders Maijestäts Armée, torde kunna räkna sina förtjenster från 1788 års krig, då jag som Mann vid Tjugusju års ålder med pröfvade och godkände kunskaper, förvärfvade med upoffring af tid och min ärfda förmögenhet ingick uti en tjenstgöring som under alla följande Fällttåg blifvit fortsatt med det ansvar dylika tjenster medföra. — Men, minnet af senaste öfverståndne krig, är och förblifver alltid outplånligt, isynnerhet hos hvar och en som på närmare håll delat des missöden, och af desse har jag icke blifvit lottlös:

En del af min Indelte Regements Läkare lön för år 1807, föll, såsom icke ännu insamlad, uti fiendens händer, då jag i början af februari månad 1808 marcherade med Regementet.

På min innestående Fältaflöning såsom Fält Läkare äfven under detta Fälttåg och på min Indelte lön för åren 1808 och 1809, har jag till följe af Eders Maijestäts Nådigste Befallning utbekommit något, icke en gång tillräckeligt för mina dageliga behof, än mindre tillräckligt att därmed kunna uppfylla mina förbindelser hos dem som på denna främmande ort lättat mina bekymmer.

Ifrån den 6:te October förledit år då min Fält Läkare befattning vid Sjukhusen uphörde, har jag till nämde års slut, icke haft mera än 24 skillingar om dagen.

Om icke min tjenst funnits nödig och jag genast efter fredens slut fått resa till Hufvudstaden; torde jag i likhet med flere af Finska Arméen utbekommit något mera; men jag Commenderades vara qvar, och ägde ingen Chef eller Befähl som åtog sig min sak eller bevakade min rätt.

Min Oeconomiska ställning i Finland är mig sedan 1805 om hösten, då jag Commenderades till Pommern, alldeles obekant,

och mina relationer med några få, men under Tjugu års förtroligt umgänge pröfvade vänner i denna landsort äro försvundne, och här i Hufvudstaden lefver jag en främling under saknad af alt.

Sådan Allernådigste Konung! är min belägenhet.

Åtföljande en stridbar Armée, har jag delat dess missöden och trottsat händelserne. Med känslan af att ännu äga ouppfyllda pligter mot mitt Fosterland, har jag vägrat emottaga de frikostiga anbuden General Barclay de Tolly och Berg gjorde mig då åtskillige af mine underhafvande mig ovetande anhöllo om deras tillstånd att ifrån Umeå få åtfölja Ryska Arméen öfver Qvarken till Österbotten.

Ett dystert mörker omgifver för närvarande min framtid och det är endast hoppet att af Eders Maijestäts Nåd omfattas, som ljusnar den.

Wärdes Allernådigste Konung! Befalla — att min innestående Fält Aflöning och Indelte löner blifva till mig utbetalte och förunna mig Nådigst, Ett års Tjenstledighet för att om möjeligt är söka uprätta en försvagad och aftagande hälsa.

Med den ärfarenhet jag tror mig i tjensten hafva förvärfvat om Svenska och Finska, Indelte och Hvärfvade Soldaters lynne, hemseder och lefnadssätt i fred och i Fält, samt om de hinder hvilka under de sista Fällttågen legat en lyckligare Fällt practique i vägen gifvit anledning till uppoffrande af otaliga Summor utan verkelig båtnad för den lidande Soldaten och som ännu framdeles om de icke förekommas, skola minska Arméens Combattants och fylla Fält Sjukhusen; hoppas jag ännu kunna vara mitt Fosterland nyttig om Eders Maijestät vid sig yppande tillfälle Nådigst täckes befalla min verksamhet uti göromål förenliga med mina år och krafter.

För hvar och en som under mödan hunnit till ett måtteligt välstånd, är den känslan tung under hvilken man småningom sjunker till Behof mellan hvilka och en säker föreстående nöd, är blott ett kårt steg.

Men lycklig är ännu den undersåte, som med bevis på att hafva blifvit brukad vid alla Alvarsamma tillfällen, och som med ett eget inre medvetande tror sig hafva sökt upfylla Ålagde pligter;

äger rätt att nalkas en Konung, hvilken Nådig med Mildheten förenar den Rättvisa i hvilkens magt det ensamt står att, om icke på Statens bekostnad högt belöna, åtminstone för återstående dagar skänka en måttelig bergning och lugn åt updagad förtjenst. Och är det under denna tröstande förhoppning om Eders Maijestäts Nåd, jag med underdånigste trohet och vörnad har Nåden framhärda.

Stormägtigste Allernådigste Konung, Eders Maijstäts
tropligtigste undersåte och tjenare,
Johan Fredric Fåhrée
Med: Doct: f: d: Regem:ts Läkare
Stockholm den 28 April 1810 [1]).

(Bilag IV).

Fåhréeus anhåller om avsked från tjensten.

Stormägtigste Allernådigste Konung.

Hos Eders Majestät anhåller jag i djupaste underdånighet om Nådigt Afskjed från min vid detta Åbo läns Infanterie Regemente innehafde Regements Läkare befattning.

Nögd med den måtteliga utkomst min tjenst gifvit mig i 21 år och lika lycklig som andre Svenske tjenstemän, hvilkas värde uti Samhället bedömmes, icke efter sökte Titlar, utan efter hvar och ens upförande och sanna förtjenst; har jag alldrig önskadt än mindre sökt någon Caraktär.

För mig fins ej mera den sällhet jag njutit innom en Fosterbygd åt hvilken jag ännu skulle önska offra mina återstående krafter, och snart torde mitt öde blifva att vid 50 års ållder söka min bergning hos en främmande Nation där man dömmer den sökande mera efter Rangen än efter förtjenst.

Det är af sådan orsak, icke af fåfänga jag i djupaste underdånighet vågar anhålla att Eders Maijestät täcktes hafva afseende på min tjenstebefattning dels som Fält Läkare, dels som Tjenst-

[1]) Riksarkivet i Stockholm. Militaria Regements Läkares och Fältskärers Merit- förteckningar och ansökningar S. 1.

förrättande Förste Fält Läkare under 7 års Fälttåg sedan 1788 och af Konglig Nåd förunna mig mitt Afskjed med Lif Medici namn och värdighet.

Med underdånigste vördnad trohet och nit har Nåden framhärda

Stormägtigste Allernådigste Konung Eders Maijestäts
tropligtigste undersåte och tjenare
Johan Fredric Fåhrée.
Med: Doct: Assessor f. d: Fält Läkare
vid f: d: Åbolåns Infanteri.

Stockholm d: 14 Junii 1810 [1]).

(Bilaga N:o V).

År 1790 den 18:de 19:de och 20:de October enligt Herr gen. en Chefs Ordres instälte sig undertecknade för at besigtiga Sjukhus Attiraillen vid Elimo och Sääksjärvi flyttande Lazaretter, då allt befants som följer:

	Finnes nu	
	Odugligt	Brukbart
Lakan	82	1124
Örngåtts var	73	424
Handdukar	27	600
Buldans Råckar	19	340
Skjortor	200	600
Putor tomma	5	175
Bläck tallrikar	—	1000
Bläck skålar	20	488
Bägare af Bläck	8	530
Stick bäcken af Tenn	—	36
Natt påttor af Bly	—	28
Ljusplåtar af bläck	—	40

[1]) Riks Arkivet i Stockholm.

	Finnes nu	
	Odugligt	Brukbart
Ljus saxar	1	23
Matskedar af tenn	16	477
Theskedar af tenn	—	6
Thekannor af Bläck	2	10
Bläckkannor med Låck	—	9
Lampor af bläck	3	34
Lavements spruta större	—	4
D:o mindre alla af tenn	—	1
Sprutor af ben	—	3
Durschlag af bläck	—	8
Knifvar och gafflar	6	33
Brand järn	—	1
Eld tänger	3	12
D:o spadar	3	12
Kött gafflar	—	2
Jern spadar	—	3
Jernstänger ordin. järn	—	9
Utan Lås	2	4
Skriflåda af bläck	1	—
Bläckmått	4	11
Decort Kittel af Koppar	—	1
Thekök af koppar	—	1
Kokkittlar af koppar med låck	—	2
D:o af d:o utan låck	—	6
Mindre koppar kök käril	—	9
Jernpanna med låck	—	1
Bläckskopa	—	1
Fotringar af jern till kittlarna	—	2
Filtar	30	70
Buldans täcken	2	328
Sadeljords buntar	12	37
Toflor	21	250
Madrass öfverdrag toma	133	427

	Finnes nu	
	Odugligt	Brukbart
Tagel madrasser	11	114
Tagel hårsikt	—	2
Sängar med Sadeljords väf	65	185
Vigtskålar med balancer och vigter från 1/2—10 ℔	—	1
Bruna Nattrockar af Wallmar.	30	96
Tält utan stänger (soldats)	—	35
Tagelhårs putor	—	8
Buldans säckar	17	34
Sjukbårs öfverdrag	1	2
Nytt lärft 300 alnar	—	300 alnar
5 bundtar grof foderväf	—	5 bundtar
Anckare	—	1
Nattstolar af trä.	—	2
Plåster bräden	2	—
Benstöflar af trä	4	—
Schindlar	4	7
Kilar till sängar i reserve	600	600
Korkträ	—	20 st. smärre bitar
Chirurgiska Instrumenter.		
Wrid kaflar	—	15
Horn skifvor	—	15
Sågblad	—	1
Häft nålar	—	12
Bistourier	—	6
Amputations knifvar	—	5

1:o. En Bataljons kista hvaruti fants alla i godt stånd varande instrumenter enl. 1780 års instruction som äfven medföljde en *hornskifva*, et *Tournikettsband*, en *sax*, en *Clistér spruta*, en *Injectionsspruta*.

2:o. Regementskista med påskrift: Psilanderhjelmska Regementet, fants allt uti godt stånd, utom en sax.

3:o Regementskista för Arméens Flotta, fants alt i godt stånd, utom en koppar kittel med dess tillbehör, lås och nycklar till berörde kistor fants; men en af dem sönder.

4:o. En liten låda med diverse mindre betydande bandager fants äfven.

5:o. Trosskistor, vagnar och kärror fants ej vid besigtningen utan upgafs at sådant vore inlämnadt å Lovisa Lazaretts Magasin. —

6:o. Uppå Tagelmadrasserne finnes väl foder men största delen sönderslitet af brukning och fordrar reparation.

7:o. De brukbare Filtarne behöfva också repareras.

8:o. Alla odugliga Persedlar, som befinnes uptagne, äro i det tillstånd at de genast bortkastades för at ej öfverflödigtvis transporteras och betunga förråderna. På Befallning. Mustilla d. 20 October 1790.

Sålunda inventeradt och befunnit intyga:

Jac. Edgren	C. H. Slöör	Jos. Petterson
Fält Medicus.	Krigs Commissarie.	Fändrich vid Wästmanlands Reg:te.

Undertecknad som — — — — — mottog — — — och är ansvarig derföre som qvitteras.

Mustilla ut supra.

Likheten med Handlingarna i — — — — intygar:

J: G: Pipping [1]).

(Bilaga VI).

(A) Matordning med kött N:o 1, 2, 3.

Full Portion.

N:o 1.	N:o 2.
Middag för 8 man.	Middag för 8 man.
4 marker ox kött.	4 marker färskt kött.
1 ½ mark helgryn.	2 ½ mark korngryn.
6 lod salt.	6 lod salt.

[1]) Stockholms Krigsarkiv. Krig. mot Ryssland 1788—1790. Förvaltning i Allmänhet 27.

Härtill tages ungefär 4 kannor vatten, som kokas till 3 kannor soppa.

A f t o n mat för 8 man.

6 kvarter hafre eller bohvetegryn, el. 7 kvarter korn-gryn.

6 lod salt.

Häraf lagas 3 kannor gröt 1 $1/_3$ kanna dricka eller i brist däraf 18 lod smör till dopp.

Dessutom beståss för dagen på 8 man 16 marker mjukt bröd. 4 kannor svagdricka och

2 lod tobak.

Häraf lagas 3 kannor soppa til utdelning.

A f t o n mat för 8 man.

6 kvarter hafre eller bohvetegryn eller 7 kvarter korngryn

6 lod salt.

Häraf lagas gröt som under N:o 1 1 $1/_3$ kanna dricka eller i brist deraf 18 lod smör till dopp.

Dessutom bestås som under N:o 1.

Bröd.

Dricka.

Tobak.

N:o 3.

M i d d a g för 8 man.

4 marker färsk kjött.

1 ½ mark risgryn.

6 lod salt.

Häraf lagas 3 kannor soppa till utdelning.

A f t o n mat för 8 man.

6 kvarter hafre- eller bohvetegryn eller 7 kvarter korngryn.

6 lod salt.

Häraf lagas gröt som under N:o 1.

(B) Matordning i brist på kött. N:o 4, 5, 6.

Full Portion.

N:o 4.

M i d d a g för 8 man.

1 ½ mark helgryn.

13 lod smör.

6 lod salt.

Häraf lagas 3 kannor soppa till utdelning.

A f t o n mat för 8 man.

6 kvarter hafre eller bohvetegryn eller 7 kvarter korngryn.

6 lod salt.

Häraf lagas 3 kannor gröt 1 $1/_3$ kanna dricka eller 18 lod smör till dopp.

Dessutom bestås för dagen som under N:o 1.

Bröd, dricka, tobak.

N:o 5.

M i d d a g för 8 man.
1 ½ mark risgryn.
12 lod smör.
6 lod salt.
Häraf kokas 3 kannor soppa.
A f t o n mat för 8 man.
Gröt med dopp som und. N:o 1.
Dessutom bestås för dagen
Bröd. Dricka. Tobak.

N:o 6.

M i d d a g för 8 man.
8 marker hafregryn.
12 lod smör.
6 lod salt.
Häraf lagas 3 kannor soppa.
A f t o n mat för 8 man som N:o 5.

(C) Matordning för illa sjuka. N:o 7, 8, 9.

Medelportion.

N:o 7.

M i d d a g för 8 man.
½ portion eller 1 ½ kanna utaf helgrynens soppan N:o 4.
A f t o n mat för 8 man.
3 kvarter hafre eller bohvete-gryn ell. 3 ½ kvart. korngryn.
4 lod salt.
Häraf lagas 1 ½ kanna gröt.
⅔ kanna dricka eller 9 lod smör till dopp.
Dessuptom bestås för dagen ½ bortion Bröd. Dricka. Tobak.

N:o 8.

M i d d a g för 8 man.
½ portion eller 1 ½ kanna utaf rissoppan N:o 5.
A f t o n mat för 8 man.
3 kvarter hafre eller bohvete. gryn ell. 3 ½ kvarter korngryn.
4 lod salt
Häraf lagas ½ kanna gröt.
Dricka eller smör till dopp som under N:o 7.
Dessutom bestås ½ portion af Bröd. Dricka. Tobak.

N:o 9.

M i d d a g för 8 man.
½ portion eller 1 ½ kanna soppa efter matordningen N:o 6.

A f t o n mat för 8 man.
3 kvarter hafre eller bohvetegryn eller 3 ½ kvarter korngryn.
4 lod salt.
Häraf lagas 1 ½ kanna gröt ⅔ kanna dricka eller 9 lod smör.
Dessutom bestås ½ portion
Bröd. Dricka. Tobak.

(Bilag VI.)

Räkning med Kongl. General Krigs Commissariatet i Arméens räkning omhänderhaft

1788	Dat.		Kannor	Jgf.
		Debet Upbörden.		
Sept.	15	Emottagit af Cooppardie Capitainen Silfverberg Svänskt Sädes Bränvin.	37,028	16
1789 Juni	20	Ankommit ifrån Helsingfors Franskt Brännevin	3,625	—
	25	Herr Rådman Backman härstädes har af Dess i Commission hafde Brännevin lefvererat	825	—
Juli	16	Herr Öfver Krigs Commissarien Hagström hitsändt ifrån Helsingfors Råstocker Brännevin	8,261	—
Aug.	—	Cooppardie Capitainen Barck hit lefvereradt Franskt Brännevin	48,822	12
Nov.	—	Med Skepparen Ahlgren ifrån Stockholm ankommit och är mottagit Svänskt Sädes Brännevin	47,772	—
1790 Juni	9	Skepparen J. Lilljeström ifrån Helsingfors levereradt	4,846	—
1789		**Upphandling.**		
Aug.	5	Af Herr Handelsman Tuiulin (franskt) . .	—	—
		Summa	151,565	28

Finland angående det Bränvin som Underskrifven för under åren 1788, 1789 och 1790.

1788	Dat.		Kannor	Jgf.
		Credit Utlefvereradt.		
Aug.	28	Till Arméns Flotta Likmätigt Herr Baron m. m. Landshöfdingen Muncks anordning och därå tecknadt qvittence . . .	4,969	31
Sept.	2	Herr Fält Proviantmästaren Cudar? uttagit enligt Dess betyg och Öfverstyrman Boxbergs Qvitto till flottans behof . .	100	—
Dec.	31	Enligt Bilaga sammandrag eller förteckning N:o 1 på de till Kongl. Krigs Commissariatet inlefvererade anordningar och Qvittencer är till Flottan och Regementerne samt Fält Magasinerne med flere aflemnat N:o 1	31,763	16
1790				
Sept.	14	Likaledes efter förteckningen N:o 2 . . .	51,365	13½
	»	Sammaledes Likmätigt N:o 3	52,069	—
	»	Vidare enligt N:o 4	8,164	—
		Afskrifning.		
		För intäring i Fastagerna och spillning vid aftappningen på Smärre Käril afföres för desse Utlefvererade i 148,431 kannor 28 ½ Jgf. à 1 Procent	1,484	11½
		Äfven afgår hvad som utläckt ifrån Fasttagerne, enligt Bilagde Betyg och Afskrifnings Ordres	1,649	20
		Summa	151,565	28

Lovisa d. 30 September 1791.

P. J. Beckborg.

Personregister.

Acrel, Johan Gustaf (1741—1801), regementsfältskär, med. dok. och adjunkt, chirurgus nasocomii academici.

v. *Afzelius, Pehr* (1760—1843), fält- och stabsläkare vid armén i Finland 1789, hade att som överdirektör handhava uppsikt över arméns medicinalverk i Finland.

Ammilon, Anders Petter (1661—1832), lasaretts- och fält läk. i Finland under kriget 1788—90.

Armfelt, Gustaf Mauritz, frih. (1757—1814), överste kammarjunkare, Gustaf III:s gunstling.

Armfelt, Karl Gustaf, frih. (1724—92) generalmajor, landshövding.

Bergius, Petter Jonas (1730—1790), med. dok., historiæ naturalis- och pharmacie, professor i Stockh., assessor i Coll. med.

af Bjerkén, Pehr (1765—1818), läkare vid armén i Finland 1789—90, förste fältläkare vid armén 1808—1809, överfältskär vid serafimerlasarettet, assessor i Coll. med.

Björnlund, Bengt (1732—1815), varit fältlasarettsläk. i Stralsund, med. dok., provins. läk. i Björneborgs län.

Blumenberg, Karl Ferdinand (1764—1818), med. dok., bataljons- och t. f. regementsläkare under kriget 1788—90.

Carger, Christian Herman (1734—1817), studerade i Greisvald 1757, 2 år underläkare vid arméns sjukhus i Pommern och på örlogsflottan 1761, lasarettsläk. i Karls-

krona 1763—1765, provincial-läk. i Uleåborgs län 1774, handhaft vaccinationen i länet, under kriget 1788—1790 fältläk. vid armén omkring Uleåborg, erhöll assessors fullmakt 1803.

Carlander, Kristoffer (1759—1848), med. dok., fältläkare vid arméns sjukhus i Helsingfors, stads fysikus i Göteborg, assessor i Coll. med.

Cederström, Olof, greve (1764—1833), generalamiral, deltog i kriget med Ryssland 1788—90.

Drufva, Gerhard, friherre (1767—1822), kapten vid Upplands reg. i krig. 1788—90, fången vid Svensksund och förd till Ryssland.

Edgren, Jakob (1764—1825), kir. mag. och med. dok., andra fältläk. vid finska armén 1808—1809, lasaretts läk. i Lovisa i kriget 1788—90.

Ehrensvärd, Karl August, greve (1745—1800), överamiral, sedermera generalamiral.

Ekmark, Karl Daniel (1734—1789) med. dok., provins. läk. i Lovisa, andra fältläk. vid arméns sjukhus i Lovisa.

Engström, Johan (1744—1819), regements fältskär vid Enkedrottningens reg. på Sveaborg (Öster-Svartö) och flottans eskader.

Faxe, Karl Arvid (1766—1821), fältmedicus i Karlskrona, med. dok., andra amiralitets med. 1793, överfältläk. vid örlogsflottan.

Fåhrée, Johan (1763—1729), med. dok. fältläk. i Finland 1789—90, reg. läk. vid Åbo läns reg., andra fältläk. i Pommerska kriget, läkare vid sjukhusen i Umeå 1808—1809.

Florman, Arvid Henrik (1761—1840), anatomie prosektor i Lund, läkare vid flottan i Karlskrona 1788—1790, med. dok. professor i anatomi.

Gahn, Henrik (1747—1816), med. dok., assessor i Coll. med., amiralitets läk. vid arméns flotta.

Gericke, Balthasar Siegfred (1755—1826), regements fältskär på Sveaborg, förestod sluphamnens lasarett 1787—1790.

Gersdorff, Lars Adolf (1748—1814), med. dok. amiralitets läk. vid örlogsflottan.

v. Hermansson, Johan (1726—93), generalmajor och direktör för fortifikationen.

Horn, Baltzar, greve (1736—88), överstelöjtnant vid amiralitetet.

Lagerbring, Karl (1751—1822) expeditionssekreterare, sedermera statsråd och greve.

Liljewalch, Peter Olof (1807—1877), med. dok., livmedikus, regementsläk. vid Svea livgarde.

Lilljehorn, Per (1729—98), överste, kontreamiral, vice lantmarskalk vid riksdagen 1789.

Hastfæhr, Berndt Johan, frih. (1737—1809), överste för Åbo läns regemente, sedan chef för Savolaks brigaden, deltagare i Anjala förbundet, gick sedan i rysk tjenst.

Hedin, Sven Anders (1750—1821), med. dok., assessor i Coll. med., hovmedikus, provins.läk. i Svartsjö, medicinalråd.

Hesselius, Anders (1750—1818), med. dok., stads fysikus i Helsingfors, tillika under kriget fältläk. vid Ulrikasborgslasarett, provins. läk. i Stockholms län.

Hornstedt, Klas Fredrik (1758—1909), med. dok., fältläk. vid arméns sjukhus under kriget, amiralitets läk. vid flottan på Sveaborg.

Klingspor, Wilhelm Mauritz, frih. (1744—1814), överste, general intendent, sedermera greve, fältmarskalk m. m.

Mannerskrantz, Nils (1738—1809), överste, kommendant på Sveaborg, sedermera general.

Meijerfelt, Johan August, greve (1725—1800), general, sedermera fältmarskalk.

Munck, Johan Henrik, frih. (1784—1817), överstelöjtnant, sedermera landshövding.

Müller, Berndt Henrik (1718—1789), regementsfältskär på Sveaborg.

Müller, Gottfrid (1762—1821), lasarettsfältskär och läkare under kriget, läkare vid Tölö lasarett 1808.

Nathorst, Johan Theophil (1760—98), överkirurg vid armén i Finland, handhade överinseende av sjukhusen längs Kymmene elv 1789, läk. i Småland.

Nordenskiöld, Otto Henrik (1747—1832), överstelöjtnant vid amiralitetet, sedermera kontreamiral, viceamiral och friherre.

Odhelius, Erik (1760—1834), med. dok., regements läk., fältläk. vid sjukhusen i Lovisa.

Posse, Fredrik, greve (1727—1794), general en chef i Finland sedan 1780, slutligen general av infanteri och excellens.

Piper, Peter Bernhard (1723—99), överste, generalintendent vid kommissariatet i Finland, slutligen generalmajor och president i krigskollegium.

Pipping, (Pippingsköld) Josef (1760—1815), med dok. adj. och anatomie prosektor i Åbo, stadsfysikus i Åbo, regements fältskär vid livdragon reg., fältläk. 1788—90 vid Skatudds och Tölö lasaretter.

v. Platen, Gustaf Bogislaus (1753—1830), major vid Nylands infanteri, slutligen överste.

Radloff, Fredrik Wilhelm (1766—1838), provins.läk. på Åland, sekreterare i Finska hushållnings sällskapet, med. adjunkt och botanices demonstrater i Åbo, referendariesekreterare i regeringskonseljen i Finland.

Rappholt, Bengt Gustaf (1746—1814), inträdde i krigstjenst 1769, stabskapten 1783, deltog i 1788—90 års krig, som chef för Värmlands kontingent deltog i överrumplingen av Elgsjö batteri. (Fadren gift med Christina Geijer).

Rappholt, Thomas (1749—1790), inträdde i krigstjenst 1770, kapten och chef för Kristinehamns kompani 1785, deltog i 1788—90 års krig. Död i Ryska lägret

d. 4 juni 1790 av sår, som han erhållit samma dag i striden vid Savitaipale.»

Reftelius, Johan Mårten (1740—99), med. dok., sekreterare i Coll med.

Rosenström, Olof Berndt (1763—1819), med. dok. sjukhusläkare i Helsingfors 1790, stads fysikus och provinsläk.

Roth, Johan Gottleben (1754—1802), stadsfältskär i Lovisa, fältlasaretts kirurg och överkirurg vid artilleriet i Lovisa.

Ruuth, Erik, frih. (1746—1820), statssekreterare för handels- och finansexpedition, slutligen greve, generalguvernör och överstemarskalk.

Sacklén, Joh. Fred. (1763—1851), med. dok., sjukhus läk. i Lovisa 1788—90, medicinalråd, författare till Sveriges läkare och apotekare historia.

Salingre, Isak (1765—1809), lasaretts kirurg under kriget, stads och gymnasi fältskär samt bataljons fältskär vid Adlercreutz' reg.

Salomon, Erns Didrich (1746—90), med dok., regementsfältskär vid gardet, förste fältläkare i Finland i kriget 1788—90.

Scherbäck, Sven Mathias (1661—1843), examinerad kirurg. tjenstgjorde under kriget vid Nylands infanteri reg., provincialläkare i Ekenäs.

Siegroth, Gustaf Adolf (1725—1802), generallöjtnant, sedan general.

af Sillén, Johan Georg (1767—95), löjtnant vid arméns flotta, kapten och stabsadjutant hos konungen, som adjutant hos engelske översten Sidney Smitt blev han svårt sårad och förlorade vänstra armen.

Sirelius, Clemens, bataljonskirurg vid Karelska dragonerna.

Stackelberg, Berndt Fredrik, frih. (1733—1801), överste, slutligen generallöjtnant.

Stark, Gabriel (1764—1806) sjukhusläkare i Lovisa under kriget, provincialläk. i Heinola distrikt.

v. Stedingk, Curt (1746—1837), överste, sedan fältmarskalk, excellens och greve.

Sprengtporten, Georg Magnus (1740—1819), överste, övergick i rysk tjänst 1787, sedan rysk generalguvernör i Finland.

Strömfelt, Karl Axel, frih. (1740—1821), överste, slutligen greve och general.

Toll, Johan Christoffer (1743—1817), generalmajor, slutligen greve och fältmarskalk.

Theel, Daniel (1744—95), med. dok., medlem av Kir. societeten, överdirektör, förste fältkirurg i Finland 1788.

Tingstadius, Lars Christian (1750—1832), anatomie prosektor, anatomie och kirurgie professor i Stockholm.

Wadström, Johan Adolf (1748—1809), med. dok. provins. läk. andra fältläkare under kriget i Finland 1788.

Wickman, Daniel (1741—1801), notarie i Coll. med., med. dok., andra fältmedikus på sjukhusen i Lovisa och Sveaborg.

Wrede, Fabian, greve (1760—1824), deltog under kriget som överste vid Upplands reg., kommenderade i början av 1790 en brigad i Karelen, övertog sedan befälet över G. M. Armfelts brigad i Savolaks, 1791 överste vid Nylands reg.

Wänerberg, Jonas Efraim (död 1805), lasarettskirurg i Savolaks, bataljonsfältskär vid Savolaks reg.

Wänman, Carl Henrik (1733—1797), med dok., provins. läk. i Nylands län, lasarettsläkare i Helsingfors, fältläk. vid sjukhusen i och omkring Helsingfors, Provins.läk. i Åbo.

Åkerberg, Math. (1750—1831), med. dok., fältmedikus i Lovisa under kriget, provins. läk. i Kymmenegårds län.

Åström, Gustaf (död 1789), kirurg på Dalarö skans, lasarettsfältskär i Lovisa.



BIDRAG

till

KÄNNEDOM AF

FINLANDS NATUR OCH FOLK.

Utgifna

af

Finska Vetenskaps-Societeten.

Sjuttiondefemte Häftet.



HELSINGFORS 1914.
HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI OCH BOKBINDERI AKTIEBOLAG.

INNEHÅLL:

BIDRAG TILL KÄNNEDOM AF FINLANDS NATUR OCH FOLK,
UTGIFNA AF FINSKA VETENSKAPS-SOCIETETEN.
H. 75, N:o 1.

I

EN TILLTÄNKT NATIONALHYLLNING

FÖR

KEJSAR ALEXANDER I

AF

CARL v. BONSDORFF



HELSINGFORS 1912
HELSINGFORS CENTRAL TRYCKERI OCH BOKBINDERI AKTIEBOLAG

(1)

De undersökningar, som resulterat i efterföljande skildring, grunda sig, tämligen uteslutande, på otryckta källor från tiden omkr. år 1814, dels på de centrala ämbetsmyndigheternas handlingar, dels på enskilda familjesamlingar. Bland de förstnämnda ha generalguvernörskansliets akter och generalguvernörens skrifvelser till regeringskonseljen lämnat de flesta bidragen, medan skörden på andra håll (statssekretariatets, Åbo domkapitels, consistorii academici samt länestyrelsernas i Åbo och Helsingfors arkiv m. m.) varit tämligen ringa. Det största materialet har jag dock hämtat ur de enskilda samlingarna från föregående århundrades början: Rilax- och Åminnesamlingarna, Rehbinderska, Ehrenströmska, Stjernvallska, Stjernvall-Walleenska och Kothenska samlingarna i statsarkivet, Tengströmska brefsamlingen i universitetsbiblioteket m. m. Smärre bidrag ha därtill ännu erhållits från tidningar samt officiella kungörelser och cirkulär från de år, till hvilka skildringen hänför sig.

C. v. B.

INNEHÅLL.

IV.

Sid. 35—59

Carl Stjernvalls framställning till generalguvernören 35. — G. Fr. Stjernvalls dito 37. — Deputationens ledamöter 38. — Fråga om ordförande 40. — Steinheil afsäger sig 41. — Troil motarbetas 43. — Landshöfdingarne G. Fr. Stjernvalls och G. Langenskiölds öfverläggningar 44. — C. Stjernvall förenar sig med dem 47. — Kammarherre C. Fr. Rotkirch tillfrågas 48. — Men refuserar 50. — Rehbinder afslår på samma sätt 51. — Fråga om Sprengtportens val 52. — Rykten om deputerades hemliga planer 53. — Bröderna Stjernvalls och Rehbinders »postulater» 54. Rykten om Armfelts brytning med Steinheil och Rehbinder 55. — G. Fr. Stjernvalls förslag att opinera till förmån för Steinheil 57. — Rehbinder understöder förslaget 59.

V.

Sid. 60—68.

Kejsarens hemkomst 60. — Hans ukas mot deputationer och festligheter till hans ära 62. — Förbudet kungöres i Finland 64. — En del deputerade i Petersburg 65. — Äfven nationalsubskriptionen inhiberas 65. — Kejsarens svar på riksmyndigheternas böneskrift 67. — Förbudet går vidare 68.

VI.

Sid. 69—82.

Hvarför deputationen icke blifvit vidare känd 69. — Missnöje i Petersburg med de kejserliga förbuden 69. — G. M. Armfelts tillfredsställelse 70. — Hans misstro till deputationen 71. — C. J. Walleen hyser samma tänkesätt 73. — Uttalar sig om valet af ordförande 74. — Hans missnöje med Armfelt 75. — Steinheil och Stjernvallarne kallas till Petersburg 76. — G. Fr. Stjernvalls glädje däröfver 77. — Arbetet med de finska »affärerna» begynner 78. — Armfelts förslag till »monument för epoken» 79. — Tacksägelsegudstjänster med anledning af freden 81. — Åbo akademis hyllningsfest. 82.

EN TILLTÄNKT NATIONALHYLLNING FÖR KEJSAR ALEXANDER I.

I.

Med en lätthet och motståndslöshet, som väcker undran, gled den generation, som för hundra år tillbaka upplefde Finlands öfverflyttning från den nästan uråldriga föreningen med Sverige till politisk gemenskap med den gamla motståndaren, in i hvad man i högtidligt tal stundom kallade för »den nya aeran», »det nya tidehvarfvet». Att så tillgick, hade sin förklaring i flera omständigheter, politiska, militära och personliga, och icke minst i den på en gång ädelmodiga och klokt beräknande pacificeringspolitik den öfvermäktige segraren — af orsaker, som ha sin skilda historia — fullföljde gentöfver det eröfrade landet och som tillvann honom de underkufvades vördnad, tacksamhet och fulla tillit. Helt naturligt fanns det dem — och det hade varit mer än märkligt, om sådana icke funnits — hvilka i djupet af sitt hjärta kände saknad efter den förra öfverheten och trådde efter ett återknytande af de gamla föreningsbanden. Men för de flesta bland dem, som hade möjlighet att närmare öfverskåda de politiska tidsförhållandena, stod det nog så klart, att förändringen var en förändring utan återvändo och att en ny strid om Finlands besittning knappast skulle leda till

annat än förödelser och förluster, än större än de nyss öfverståndna. I handling, om också icke alltid i tänkesätt, fogade sig höga som låga efter den regel, som några år efter kriget uttalades af den klokt beräknande, i tidshändelserna djupt engagerade Åbo-biskopen Jakob Tengström. »Då länders och folkslags öden — skref denne år 1811 till frih. J. Fr. Aminoff på Rilax — hvälfvas af en högre hand, tillhör det hvarje klok och beskedlig människa att foga sig efter Försynens skickelse och att alltid och i alla skiften sluta sig till en god regent, till ett älskadt fosterland, för att därigenom säkrast och lättast främja närvarande och tillkommande tiders väl och söka läka de sår, som våldsamma politiska katastrofer alltid medföra.»[1])

En pröfvotid för den undersåtliga troheten och underkastelsen under Försynens skickelse inträdde, då år 1812 den stora kraftmätningen begynte mellan de tvenne potentater, hvilkas tidigare slutna förbund just ledt till den politiska omhvälfningen i Norden. Huru skulle den nya jättestriden ändas? Skulle dess svallvågor vältras upp mot de nordiska länderna och skulle Finland komma att som ett krigsbyte slungas af världsherskaren åt dess förra öfverhet? Eller skulle kriget lokaliseras till Ryssland och världseröfraren där möta gränsen för sin krigiska storhet?

Vi känna, hurusom man i Sverige till en början ställde stora förhoppningar på denna strid, hvaraf man förväntade sig revansch på muskoviten och Finlands återvinnande. Men vi veta ock, huruledes inom den

---

[1]) J. Tengström till J. Fr. Aminoff $^{12}/_{4}$ 1811. Rilax saml.

svenska politiken de nationella traditionerna snart nog undertrycktes af en främmande åskådning och hurusom en allians med Ryssland bragtes till stånd, som yttermera befäste skilsmässan mellan de förra broderlanden, som för årtionden aflägsnade Finland från den svenska politikens synkrets, medan borta vid västra horisonten ett annat, om också just icke nytt mål begynte att hägra, ett byte för eröfringslystnaden och ett offer åt revanschbegäret.

Att man äfven i Finland i en del kretsar gjorde sig förhoppningar om en omdaning af de politiska förhållandena och särskildt räknade på Sveriges anslutning till Rysslands motståndare, tyckes framgå af vissa uttalanden från denna tid. Väl torde det icke varit så farligt som saken framställdes af den temperamentfulle, för allsköns rykten mottaglige G. M. Armfelt, hvilken särskildt fann andan dålig i landets hufvudstad och antog att man där endast trånade efter en återgång till den förra politiska ställningen[1]). Och säkerligen böra vi med stor reservation upptaga den för revanschpolitiken — till en början — mycket intresserade general A. F. Skjöldebrands påstående att hela landets vapenföra män skulle rest sig och förenat sig med svenskarne, om desse kommit öfver[2]). Men äfven personer som frih. C. Mannerheim och J. Fr. Aminoff,

---

[1]) Armfelt t. J. Fr. Aminoff $^{20}/_{11}$ 1811, $^{7}/_{19}$ maj 1812, Ril. saml. — Enligt uppgift af *Sam. Clason* i Sveriges historia 1809—1859 s. 152 skulle upprepade budskap från Finland vetat berätta, att den stora massan af folket med seg tillgifvenhet hängde kvar vid sitt gamla fosterland och hoppades på befrielse från det ryska väldet.

[2]) A. F. Skjöldebrands memoarer, utg. af *H. Schück* V: 3. Samma förmodan uttalas i *B. v. Schinkels* Minnen ur Sveriges nyare historia VI: 120.

hvilka funno »tonen» i allmänhet god, medgafvo, att ställningen kunde genom ogynnsamma händelser blifva kritisk, hvarför det enligt deras tanke vore oförsiktigt att lämna Finland utan allt försvar.[1]) Och biskop Jakob Tengström, som med vaken blick följde tidsopinionens utveckling, yttrade sig i sin enskilda korrespondens om »det absurda politiska nitet och kannstöperiet att än göra om hela systemet och önska ett nytt krig med Sverige», hvaraf enligt hans mening »idel ömsesides olyckor och förluster» blefve en följd. Ehuru själf tillfredsställd med det nya systemet, om hvars etablerande han varit med, ansåg dock Tengström att man måste förlåta ett nyligen underkufvadt folk, att det ännu icke frigjorts från »de gamla politiska grillerna», som med tiden nog skulle upphöra. »Efter några år — trodde biskopen — hafva de väl förflugit och det nya uppväxande släktet skall ofelbart bättre känna förmånerna af sin ställning äfvensom sin plikt mot regent och fosterland[2]).»

Huru allmänt »det politiska nitet» var och i hvilka samhällsklasser de »gamla politiska grillerna» främst fortlefde, är icke möjligt att närmare utgrunda. Men hvad vi med tämlig visshet kunna hålla för, är att inom ämbetsvärlden och särskildt inom dess öfversta sferer »tonen» var den

---

[1]) J. Fr. Aminoff t. G. M. Armfelt juli 1812 (konc. i Rilax s.), till R. H. Rehbinder $^{7}/_{7}$ 1812 (Rehbinders saml.), C. Mannerheim t. J. Fr. Aminoff $^{13}/_{4}$, $^{28}/_{4}$, $^{10}/_{6}$ 1812 (Ril. s.), till J. A. Ehrenström $^{5}/_{1}$ 1813 (Ehrenströmska afskr. saml.). Statsarkivet.

[2]) Tengström t. J. Fr. Aminoff $^{12}/_{5}$ 1812 (Ril. s.), t. C. J. Walleen $^{1}/_{3}$ 1813 (Stjernvall-Walleens saml.). — I samma anda yttrade sig Mannerheim till Ehrenström $^{5}/_{1}$ 1813: »Finnarne behöfva tid att sansa sig, och att de värkeligen högakta och älska sin gode kejsare, därom är jag helt och hållet öfvertygad.» Ehrenstr. s.

bästa och att man inom dessa kretsar med det lojalaste deltagande följde först Rysslands försvar mot fransmännen och därefter de allierade folkens strider för världseröfrarens fullständiga undertryckande. För att nu icke tala om Armfelt, som lifligt tillstyrkt affallet från den öfvermäktige bundsförvandten och i striden för det legitima franska konungadömets återupprättande såg ett af sitt lifs käraste önskningsmål uppfyldt[1]), täflade de högre ämbetsmän, hvilkas korrespondens är oss känd, om att inför hvarandra uttala sina innerligaste välönskningar för kejsaren och hans storartade företag. Kejsar Alexander var den störste, den ädelmodigaste fursten på jordens rund, sitt folks frälsare och Europas befriare; hans motståndare, hvars hjältegloria strålade i Sverige ännu efter detta rikes anslutning till koalitionen mot Frankrike, var världsförtryckaren, världstyrannen, usurpatorn, vilddjuret, som hotade att uppsluka hela Europa och därför var »bon à pendre». Fransmännens inryckande i Ryssland var ett attentat mot folkfriheten, ryssarnes försvar en ädel, uppoffrande strid för hus och härd; de allierade arméernas infall i Frankrike däremot en det godas seger öfver det onda o. s. v. På sitt bombastiska sätt gaf den ridderligtpatetiske beundraren af Alexander I, frih. J. Fr. Aminoff i bref till sina närmaste uttryck åt denna sinnesstämning. »Gud den högste kröne utgången för hela mänsklighetens väl», skref han till sin fru våren 1812, kort före krigets början, och mot slutet af året, då fransmännen befunno sig på flykt, utropade han jublande: »Hoppet lefver om

---

[1]) Om Armfelts tänkesätt *Tegnér*, G. M. Armfelt III kap. 8, *Hartman*, De tre gustavianerna s. 249 följ. och mitt arbete Åbo akademi och dess män I: 498 följ. (Bidr. t. känned. af Finl. Nat. o. Folk, h. 69).

frälsning, men ännu är mycket ogjordt, som en rättvis Gud med ett varde kan bestämma. Den dygdige uppsänder sine suckar till den högste för den bäste af regenter vi äga.» Och då på våren 1814 jättestriden var till ända och vilddjuret låg krossadt, oskadliggjordt, uttalade Aminoff för frih. R. H. Rehbinder sin glädje i följande ord: »Den högste har hört våra böner och världen är frälsad. — — Bland människosläktets odödlige välgörare är och blir Alexander I:ste den odödligaste jorden burit. Ja, min broder, den blodiga farsen Buonaparte är utspelt, luftslottet ramladt, ridån fallen och dj-n har återtagit sin smorde.»[1])

I de samma dagar Aminoff med sådan emfas yttrade sig om Napoleons fall, skref den unge exped. sekreteraren L. G. v. Haartman till biskop Tengström: »Napoleons blodiga stjärna är nedgången och en skönare uppgången. Hela Europa, hela mänskligheten knäböjer för den vördnadsfullt! Man har ej ord att uttrycka folkslagens tankesätt emot Alexander. — — Nu kan man åter i lugn arbeta och göra sina planer för framtiden. En ny epok börjas för hvarje människa.»[2])

Samma toner, om ock något mer dämpade, ljuda oss till möte från uttalanden, som afgåfvos af medlemmar af Finlands nya regeringskonselj. »Blir det krig — skref i början af år 1812 H. C. Reuterskiöld — måtte Allmaktens gudaväsende, om han sig därmed befattar, belöna Alexanders välgärningar, krossa Europas förtryckare.»[3]) Frih. C. Mannerheim, hvars pålitlighet gjordes misstänkt af

---

[1]) J. Fr. Aminoff t. sin fru $^{19}/_{5}$, $^{17}/_{11}$ 1812 (Ril. s.), t. R. H. Rehbinder $^{10}/_{5}$ 1814 (Rehbinderska saml.).

[2]) Haartman t. J. Tengström $^{25}/_{4}$ 1814. Tengströmska saml., Univ. bibl.

[3]) Till J. Fr. Aminoff $^{30}/_{3}$ 1812. Ril. saml.

rapportörer till de högmögende, uttalade sig för J. Fr. Aminoff om de oberäkneliga olyckor, som förestodo världen och hans egen fredliga hembygd, om icke människosläktets fiende fann gränsen för sina äregiriga företag. Om Finlands innevånare också icke deltogo i krigskostnaderna, voro de enligt Mannerheims mening sin herskare tillgifne. »Alla välmenande finnars önskningar — yttrade han före stridens början — beledsaga vår älskade kejsare på dess korståg emot människosläktets fiende. Måtte lyckan och segern följa dess fanor, ty annars äro vi jämte hela Europa för evigt smidde i bojor.»[1])

Hvad den finska kyrkans främste man vid denna tid, biskop Jakob Tengström, tänkte om den stora striden, kunna vi sluta till af de uttalanden af honom, som redan anförts. »Med de varmaste välönskningar och välsignelser — skref han våren 1812 till J. Fr. Aminoff — följer äfven den finska nationen enstämmigt sin goda och älskade kejsare, fullt och fast öfvertygad, att vi stå eller falla med honom.» Och omnämnande de stora rustningarna på andra håll tillade han: »Under allt detta sitta vi finnar i lugn och ro och njuta vår goda kejsares öfverflödande välgärningar utan minsta olägenhet af de rundt om oss dånande krigen. Ingen fläck på jorden är så lycklig som denna, men huru få känna och erkänna det?» Vid slutet af året antog han fäderneslandet vara räddadt från fransmännens ok och Nordens lugn befäst, men på någon fred trodde han icke, »innan hydrans flere hufvuden blifva så krossade att han aldrig mer vaknar till världens förtryck».[2])

---

[1]) Till J. Fr. Aminoff $^{13}/_{4}$, $^{28}/_{4}$ 1812. Ril. saml.

[2]) Till Aminoff $^{12}/_{5}$ 1812, $^{16}/_{1}$ 1813, Ril. s.; vidare Åbo akademi och dess män I: 462 följ.

Genom sin ämbetsställning var Tengström i högre grad än de flesta andra i tillfälle att inverka på den allmänna opinionen och att motarbeta de gamla politiska grillerna. Af Armfelt uppmanades han ifrigt att fatta till pennan för att befordra en god »public spirit» och särskildt uppmanades han att bemöda sig om en lämplig affattning af böndagstexterna samt af bönerna till de officiella tacksägelsegudstjänster, som nu och då påbjödos till firande af ryssarnes och deras allierades segrar öfver Europas gemensamme fiende. Biskopen fyllde också uppgiften på ett sätt, som tillvann honom synnerligt beröm af Armfelt och erkännande af kejsaren själf. [1]) Vid tacksägelsegudstjänsterna, som höllos i alla kyrkor i den mån domkapitlets cirkulär hunno framkomma, upplästes vanligen någon tryckt relation öfver de märkligaste tilldragelserna inom arméerna eller rapporter af de ryska befälhafvarne; därefter följde ett officiellt påbjudet böneformulär med brinnande tacksägelser till härarnes konung för all den välsignelse, hvarmed han omfattat den älskade kejsaren, värnaren af folkslagens frihet och Nordens självständighet, upprätthållaren af sina undersåtars sällhet och lugn. [2])

Äfven med anlitande af tidningspressen sökte vederbörande att inom allmänheten upprätthålla rikstrogna tänkesätt och väcka deltagande för kejsarens stora strid mot världsförtryckaren. I lämpligt formade officiella nyheter från armén och krigsskådeplatserna, kompletterade genom monarkens manifest och befälhafvarnes rapporter, korrespondenser från Ryssland, utdrag ur enskilda bref

[1]) Åbo akademi och dess män I: 491—505.

[2]) Consistorii ecclesiastici i Åbo cirkulärbref åren 1812—1815, Saml. af placater, förordningar, manifester m. m. I—II.

från fältlägret m. m., meddelade Åbo allm. tidning passande underrättelser om krigsoperationerna, om de egna truppernas lysande tapperhet och deras framgångar samt om motståndarnes dåliga sidor. Stor uppmärksamhet torde alldeles i krigets början tvenne i augusti 1812 publicerade ståtliga upprop till den finska allmänheten väckt, åtminstone det ena, men sannolikt båda författade af den nyss till Finland öfverflyttade J. A. Ehrenström, en af tidens skickligaste stilister.[1] I vältaliga ord och skickligt formade perioder, men med en logik, som måste väcka jämförelser med anfallet på Finland år 1808, framställdes i dessa hela orättmätigheten af det krigiska företag, som påbörjats af Europas plågoris, förstöraren af dess lugn, frihet och kultur. Gentemot Bonaparte, hvars gränslösa äregirighet gick ut på intet mindre än upprättandet af en hela Europa omfattande universalmonarki, ställdes såsom motsats kejsar Alexander, hvilken uppgafs genom sin personliga karaktär vara höjd öfver alla misstankar att åsyfta sina staters utvidgande. Kejsaren hade öfverhopat Finland med en räcka af välgärningar och hans regering erinrade med en förtjusande känsla om allt det goda landet njutit af de bästa bland sina framfarna svenska konungar. Krossades det ryska väldet, skulle Finland utan tvifvel förvandlas till en fransk vasallstat under någon af Bonapartes generaler, dess konstitution skulle trampas, dess krafter skulle utsugas för att tjäna segrarens intressen, dess näringar förfalla o. s. v. Det ena uppropet, som underställts kejsarens eget bepröfvande, utmynnade i en uppmaning till Finlands innevånare att egna kejsarens och rikets sällhet sina varmaste önskningar, att täfla

---

[1]) Ehrenström t. J. Fr. Aminoff juli—aug. 1812. Ril. s

med kejsarens äldre undersåtar i nit för dess tjänst och i hat mot dess fiender. I det andra uppfordrades alla samhällsklasser att icke sitta som orörliga åskådare af striden, utan genom patriotiska uppoffringar för upprättande af en kår af frivilliga stridsmän fylla den plikt, som ålag hvarje medlem af det stora ryska samhället.

II.

Om kejsarens trogna undersåtar i Finland än med innerligt deltagande och tillfredsställelse mottogo underrättelserna om de allierade furstarnes framgångar och främst om Alexander I:s andel i dem, rådde det dock en allmän önskan efter ett fredsslut, som gjorde ända på krigets förödelser och återgaf åt riket dess egen gode kejsare. Sedan i början af år 1813 kejsaren lämnat sin hufvudstad, förflöt månad efter månad under otålig förbidan på hans återkomst, medan krigets vågor rullade öfver Tyskland och in i Frankrike. Året 1813 gick till ända och våren 1814 kom utan att önskningarna uppfylldes. Dels kände man sig orolig för kejsarens person, som man fruktade att utsattes för ständiga faror under de täta och våldamma striderna; dels inquiéterades man af det stillestånd, som till följd af kejsarens frånvaro inträdde i den allmänna förvaltningen, af svårigheten att få ens de viktigaste inre ärenden framförda till det kejserliga lägret, som alltjämt flyttades längre bort från rikets gränser.

På ett vackert sätt framträder oron för kejsarens personliga säkerhet i den korrespondens, som under kriget underhölls af Armfelt med biskop Tengström. I en tämligen tvär vändning hade Armfelt efter sin ankomst till

Finland intagits af beundran för kejsaren, på hvilken han öfverflyttade sin förra hängifvenhet för Gustaf III och i hvilken han skådade en »gudomlig» varelse, en »jordisk försyn» för Finland.[1] Under striden mot Napoleon var enligt hans mening kejsar Alexander den centrala personen, som sammanhöll det hela och som genom sitt tålamod, sin ihärdighet och fermeté öfvervann de enskilda intressena och afunden bland de allierade. Men Armfelt önskade att kejsaren snart måtte återkomma till sina trogna, väntande undersåtar, ty bland det fördärfvade franska folket var han ständigt utsatt för faror, som gjorde Armfelts trogna hjärta beklämdt och hindrade honom att rätt glädja sig åt alla de vunna succèserna. »Måtte Försynen beskydda vår goda kejsare och gifva vår goda sak en sådan utgång som man billigtvis borde hoppas», var en önskan, hvartill Armfelt gärna återkom, och en gång skref han: »Gud låte oss blott få hem vår goda kejsare, frisk och nöjd!»[2]

Att Tengström delade Armfelts känslor, kan man godt sluta till af den uppfattning han i allmänhet hyste om kejsarens person. Ett par år efter det finska kriget skref han till C. J. Walleen, att det endast var under en Alexander I:s regering man kunde tänka sig möjligheten af den politiska ställning Finland erhållit, och med tanke på framtiden önskade han att denna regering måtte »bli så långvarig och lycklig att Finlands statsbyggnad hinner fullt konsolidera sig för att kunna vänta ett säkert fram-

---

[1]) Armfelt t. J. Fr. Aminoff $^{30}/_{12}$ 1811, $^{9}/_{5}$ 1812, $^{9}/_{21}$ sept. 1812. Ril. s.

[2]) Till Tengström $^{16}/_{6}$ 1812, $^{8}/_{5}$, $^{10}/_{23}$ juli, $^{4}/_{12}$ 1813, $^{20}/_{4}$, $^{27}/_{4}$, $^{24}/_{5}$ 1814 m. m. Vidare Åbo akademi o. dess män I: 500—501.

tida bestånd».[1]) Särskildt uppskrämd af katastrofen med Speransky, önskade Tengström helst, att kejsaren icke måtte själf resa ut i kriget, utan stanna i sin hufvudstad, men då han insåg omöjligheten häraf, tröstade han sig med hoppet om Försynens ständiga beskydd. »Vid detta laget lär han kanske redan vara på vägen till arméen — skref Tengström till Aminoff — följd af alla sina undersåtares, åtminstone af alla redliga finnars varmaste lyckönskningar. Den högste vårde honom såsom sin ögonsten och låte honom och oss alla väl gå!»[2])

Om de svårigheter, med hvilka de högre finska ämbetsmännen hade att strida till följd af kejsarens frånvaro, möter man ofta uttalanden i deras förtroliga meddelanden till hemlandet. Så länge ännu Armfelt under krigets början åtföljde kejsaren, gingo ärendena någorlunda, men sedan båda skilts åt och synnerligen sedan kejsaren alltmer aflägsnade sig från sitt rike, begynte svårigheterna af dröjsmålet med ärendenas slutliga afgörande att tydligare framträda. »Alla finska ärenden äro i en beklagelig stagnation genom monarkens frånvaro», skref på hösten 1813 frih. C. Mannerheim till J. A. Ehrenström. »Conseillen vet icke en gång, om den efter nästa månads början skall fortfara med sin mödosamma och personnellt ledsamma befattning.»[3]) En tid var det fråga om att Armfelt skulle resa till fältlägret, och äfven Tengström styrkte därtill, men af olika anledningar uppsköts affärden tills den omöjliggjordes bl. a. genom Armfelts sjukdom. Själf tog dock Armfelt saken med ett för honom mindre vanligt

---

[1]) Till C. J. Walleen 27/2 1812. Stjernv. Wall. saml.

[2]) Till J. Fr. Aminoff 18/4 1812. Ril. s.

[3]) Till J. A. Ehrenström 9/9 1813. Ehr. s.

lugn. För vännen J. A. Ehrenström medgaf han, att de inre affärerna ledo, »men då de öfriga gå väl — menade han — må man ändå ropa hurra».[1])

Lifligare bedömdes dröjsmålet af den annars kallblodige Walleen, som yrkade på att Armfelt genom en afskedsansökan skulle förmå kejsaren att egna större uppmärksamhet åt de finska affärerna. Sommaren 1814 skildrade han tillståndet inom kommittén på följande sätt: »Vi befinna oss med våra affärer i ett kaos, som öfvergår all beskrifning. Här bör man väl säga: 'Gud hjälpe oss', ty själfve kunna vi det visst aldrig.»[2])

Af flera anledningar måste det sålunda väcka stor tillfredsställelse, då underrättelser begynte anlända från Frankrike att striden led mot sitt slut och att fredsunderhandlingarna tycktes leda till ett godt resultat. »Sedan Försynen krönt Alexanders företag med lycka — skref R. H. Rehbinder våren 1814 till J. Fr. Aminoff —, sedan världen genom hans omsorger blifvit frälst ifrån våld och nöd, så återstår för hans undersåtar ingen annan lycka än att snart återse honom hemma i deras sköte. Man hoppas att denna lycka snart skall inträffa.»[3])

Samma känslor af glad förväntan, som framträdde bland de finska ämbetsmännen, fyllde helt naturligt de ryska myndigheterna i Petersburg, hvilka också de haft att bestå stora svårigheter i sin ämbetsförvaltning. Hos

---

[1]) Till J. A. Ehrenström $^{19}/_{4}$ 1813 m. m. (Ehr. s.); Åbo akademi I: 507—508. Till J. Tengström skref A. d. $^{8}/_{5}$ 1813: »Finska affairerna, ehuru af mycken intérêt för oss individuellement, få väl lof att stå efter, då hela Europas väl är i fråga. Går allt annat väl, så är det en signal att äfven för oss lugn och lycka äro att hoppas.»

[2]) C. J. Walleen t. J. A. Ehrenström $^{9}/_{7}$ 1814. Stjernv. Wall. saml.

[3]) Till J. Fr. Aminoff $^{4}/_{5}$ 1814. Ril. s.

dem tillkom ännu den nationella segerkänslan, den outsägliga fröjden öfver att i sin återvändande herskare kunna hälsa fransmännens egentliga besegrare, som sammanhållit de oeniga allierade, som med sina härar gjort slag i saken och höjt Rysslands folk öfver alla andra nationer. Det var icke nog med att man i kyrkorna hembar åt den Högste tacksägelser och rökelseoffer och att hufvudstaden i festskrud mottog sin herskare. En sådan bragd fordrade sin alldeles särskilda belöning, en offentlig hyllning från hela det ryska folkets sida och en tacksamhetsgärd, som äfven för kommande generationer skulle förtälja om kejsarens bedrifter och hans rikes upphöjelse.

Lifvade af sådana tänkesätt togo medlemmarne af rikets högsta ämbetsvärk, den hel. dirigerande synoden, rikskonseljen och dirigerande senaten vid ett gemensamt sammanträde, som hölls den 25 april g. st. — kort efter det kejsarens och de allierade furstarnes intåg i Paris firats med en högtidlig tacksägelse (d. $^{15}/_{27}$ apr.)[1]) — till slutligt öfvervägande, på hvad sätt man lämpligast skulle på det triumferande Rysslands vägnar hembära tackoffer åt sin beundrade herskare. Denne hade — såsom det med stolthet framhölls — genom sina stora gärningar förhärligat och upphöjt fäderneslandet öfver alla riken; förtröstande på sina undersåtars kärlek och tillgifvenhet hade han förkastat freden med en grym fiende, som inträngt inom hans gränser, befäst Rysslands säkerhet och återupprättat nästgränsande staters självständighet äfvensom fullkomligt underkufvat Europas fruktansvärde förtryckare, som skakat riken och trott sig kunna

[1]) Åbo allm. tidning 1814 n:o 108.

lägga under sin järnspira alla folkslag och stater. Han hade vidare visat världen en obeskriflig mildhet i det han ädelmodigt tillgifvit de besegrade och befriat dem från tyrannens ok, fört sina vapen, som han gripit till fäderneslandets försvar, från det ena landet till det andra, icke för egen ära, utan för att frälsa främmande nationer, som trycktes under oket af en omätlig hersklystnad, och för att återgifva dem deras lagliga beherskare o. s. v. Och kommo rikets högsta dignitärer öfverens om att för allt detta stora och beundransvärda hembjuda åt kejsaren den af alla enhälligt gillade titeln »den välsignade» [Благословенный], att om H. M:ts tillstånd därtill kunde utvärkas, låta prägla en medalj kejsaren till ära och att i residensstaden uppresa en minnesvård med påskrift: »Åt Alexander den välsignade, hela Rysslands kejsare, rikens ädelmodige återställare, af det erkännsamma Ryssland.» Kostnaderna skulle betäckas genom en allmän, alla stånd omfattande insamling, som skulle dirigeras af resp. guvernementsstyrelser och ombesörjas af adelsmarskalkarne för adeln, af stadsöfverhufvudena och borgmästarne för städerna samt af polisen för öfriga samhällsklasser, allt i enlighet med närmare detaljerade föreskrifter.[1])

Denna hyllning, så storartad den än var, befanns dock ännu icke tillräcklig. För att höja ståten vid de fester, med hvilka man i Petersburg ämnade fira kejsarens åter-

---

[1]) Den $^{25}/_{4}$ 1814 (g. st.) berättade G. Rosenkampff till J. Fr. Aminoff att senaten jämte öfriga högsta auktoriteter hållit tvenne sammanträden för bestämmande af titeln, men ännu icke kunnat ena sig (Ril. s.). — Äfven inom det moskovitiska senatsdepartementet hade rådplägningar ägt rum rörande hyllningen åt kejsaren. Gen. guv. kansl. akter 1814 b. III n:o 66; tidn. Allmänna journalen 1814 n:o 211.

komst, beslöt ministerkommittén något senare, den $^{22}/_{5}$ g. st., att bereda jämväl öfriga landsdelar tillfälle att genom deputerade låta sig företrädas vid det högtidliga mottagandet.

Uppdraget att göra de undersåtliga besluten kända i riket öfverläts af de höga myndigheterna åt öfverbefälhafvaren i Petersburg, t. f. polisministern Sergej Kosmitsch Wjasmitinoff. Denne lämnade i tryckta cirkulär af den $^{13}/_{5}$ g. st. till guvernementsstyrelserna en redogörelse för beslutet rörande titeln och segerns framtida förhärligande, jämte det han i en instruktion af följande dag meddelade närmare föreskrifter om proceduren vid den frivilliga insamlingen, som skulle ske sålunda att den uppmuntrade enhvar att på ett ostentativt sätt framhålla sin lojalitet. Uppbörden af de utlofvade medlen skulle vidtaga redan följande år, men för underlättandet af gifvarnes ädla uppoffringar fördelas på fyra år. I andra cirkulär, dat. den $^{26}/_{5}$ g. st., uppfordrade polischefen guvernementens styresmän att förständiga adeln och köpmansståndet i sina län att, om de så önskade, vidtaga åtgärder för deputerades skyndsamma afsändande till kejsarens återkomst till sin hufvudstad.[1])

De höga ryska myndigheternas anmaningar gällde naturligtvis närmast kejsardömet, men för självfallet ansågs, att de också skulle ställas till kejsarens nya undersåtar i Finland. Såväl genom ordföranden i finska kommittén grefve Armfelt som genom polisministeriet underrättades

---

[1]) T. f. polisministerns tryckta cirkulär bland generalguv. kansliets akter för 1814, b. III, n:o 66, där också öfversättn. af cirk. af $^{26}/_{5}$; svenska öfversättningar af cirk. af $\frac{13-14}{5}$ med gen. guv. skrifv. af $\frac{23 \text{ juni}}{5 \text{ juli}}$ 1814 till reg. konseljen.

generalguvernören om förehafvandena i Ryssland[1]) och han lät budet gå vidare till landets centrala myndigheter och länestyrelser. I skrifvelse af den 18/30 juni delgaf Steinheil regeringskonseljen cirkuläret rörande deputationen i och för vidare åtgärd, men till vinnande af tid fann han nödigt att i direkta skrifvelser af samma dag till landshöfdingarne underrätta desse om saken.[2]) Först något senare, den $\frac{23 \text{ juni}}{5 \text{ juli}}$ 1814, följde meddelande till regeringskonseljen om de föreslagna sammanskotten och nio dagar därpå, den 2/14 juli, daterades i generalguvernörskansliet cirkulär rörande samma sak till landshöfdingarne, hvilka uppfordrades att låta uppsätta erforderliga subskriptionslistor för sina län och att i sinom tid gifva generalguvernören del af insamlingens resultat. Och ännu senare, den 14/26 juli, sändes cirkulär af liknande innehåll till hofrätterna, domkapitlen, consistorium academicum och centrala ämbetsvärk. För domkapitlen uttalade gen. guvernören sin förvissning om att den finska bonden skulle icke mindre än den ryska med glädje bidraga till det goda ändamålet. Men han önskade, att prästerskapet måtte på lämpligt sätt uppmuntra allmogen till gifmildhet, synnerligen som ingen gåfva var för ringa för att mottagas

---

[1]) Armfelt t. Steinheil $^{10}/_{6}$ g. st. (om deputerade, anl. 17/29 juni) och $^{17}/_{6}$ g. st. (om insamlingen, anl. $\frac{22 \text{ juni}}{4 \text{ juli}}$) samt Wjasmitinoff t. d:o $^{20}/_{6}$ g. st. (om båda ärendena, anl. $\frac{24 \text{ juni}}{6 \text{ juli}}$), gen. guv. kansl. akter b. III, n:o 66.

[2]) Gen. guv. kansliets journal öfver afg. skrifvelser 1814, 2:dra exped. del I, n:o 494—501; gen. guv. kansl. akter 1814 b. III, n:o 66: gen. guv. skrifvelser t. reg. kons. 1814. Gen. guv. skrifvelse anlände till landsh. ämb. i Åbo $^{1}/_{7}$, i Tavastehus $^{4}/_{7}$ (landskansl. i Åbo och Helsingfors, ank. bref).

och som hvarje gifvares namn skulle på förteckningen upptagas.[1])

Generalguvernörens skrifvelser jämte polisministeriets cirkulär föredrogos i regeringskonseljen de första dagarna af juli. I fråga om deputationen ansåg konseljen sig icke behöfva skrida till vidare åtgärd, då gen. guvernören lofvat gifva landshöfdingarne underrättelse om saken, och äfven med hänsyn till insamlingen inskränkte sig konseljens åtgärd till att uppsätta subskriptionslistor för de båda departementen, då gen. guvernören enligt konseljens önskan förklarade sig villig att lämna samtliga auktoriteter i landet behörig underrättelse. Regeringskonseljen kom därigenom att stå utanför hela frågan.[2])

III.

Om insamlingen till förmån för medaljen och segermonumentet till »den välsignades» ära känna vi icke mycket annat än att ärendet tyckes gått sin gilla gång i en del ämbetsvärk medan i andra åtgärderna tillsvidare uppskötos. Till consistorium academicum i Åbo anlände i slutet af juli en skrifvelse från landshöfdingen med uppmaning att medvärka till det goda ändamålet.[3]) I consistorium ecclesiasticum i samma stad föredrogs generalguvernörens skrifvelse först så sent som den $^{10}/_{8}$, då

---

[1]) Gen. guv. kansl. akter 1814 b. III, n:o 66, gen. guv. skrifv. t. reg. kons. 1814. Gen. guv. skrifvelser anlände till landsh. i Åbo $^{20}/_{7}$. i Tavastehus $^{18}/_{7}$, jämte polisministeriets cirk. af $\frac{13-14}{5}$ i öfvers. Landskansl. i Åbo och H:fors, ank. br.

[2]) Reg. kons. pl. pr. $^{2}/_{7}$, $^{6}/_{7}$ 1814.

[3]) Landsh. i Åbo t. konsist. $^{20}/_{7}$ 1814. Till länestyrelsen i Åbo anlände gen. guvernörens cirk. den $^{20}/_{7}$ och exped. vidare.

capitulares beslöto att utfärda cirkulärbref till cleresiet i stiftet — framdeles.[1]) I Borgå domkapitel togs saken tidigare upp och behandlades med större intresse. I skrifvelse af den $^{30}/_{7}$ 1814 till generalguvernören meddelade nämligen kapitlet, att detsamma i cirkulär af s. d. förständigat prästerskapet att i noga öfverensstämmelse med de gifna föreskrifterna rörande subskriptionslistorna låta föranstalta insamling dels på sockenstämmor, som med det första skulle utlysas, dels vid »andra sig yppande tjänliga tillfällen». Men utom att kapitlet sålunda fullgjorde den erhållna befallningen, tillät det sig att till gen. guvernörens ompröfning ödmjukast hemställa, huruvida icke en ytterligare subskription kunde anställas för allmogens räkning vid de påföljande vinter instundande läsförhören, till hvilka allmogen plägade talrikt sammankomma. Sålunda kunde man — resonnerade domkapitlet — påräkna rundligare sammanskott, och för mången, som icke kunde infinna sig till sockenstämman, skulle därigenom erbjudas »ett nytt tillfälle att uppfylla sitt hjärtas fordran».[2])

På detta välmenta förslag följde, af orsaker som framgå af det följande, intet svar. Och okändt är, till hvilka patriotiska uppoffringar vederb. myndigheters uppfordringar för öfrigt ledde.

Mera än om den underdåniga insamlingen känna vi om de rådslag och åtgärder, till hvilka det andra projektet, det som rörde en nationaldeputation, ledde, om vi också i fråga om detta till en del få åtnöja oss med allmänna antydningar om resultatet.

---

[1]) Cons. eccl. pr. $^{19}/_{8}$ 1814 § 6.

[2]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66.

Såsom redan nämndes, tillsades landshöfdingarne genom generalguvernörens cirkulär af den 18/30 juni att vidtaga de åtgärder, som erfordrades för länets värdiga representerande vid kejsarens hemkomst. Men redan flera veckor tidigare hade frågan om en deputation från Finland tagits till tals inom de högre ämbetskretsarna, och då cirkuläret anlände, voro så godt som alla förberedelser redan gjorda för de deputerades afsändande. Den officiella underrättelsen om förehafvandena i kejsardömet kom sålunda som en sista stadfästelse å ett företag, hvarmed man redan var på det klara.

På hvad sätt deputationsfrågan först lancerades och hvilka personer allraförst satte sig i rörelse för densamma, känna vi icke. Påtagligt är, att förslaget grundade sig på enskilda underrättelser om de ryska myndigheternas afsikter, och med visshet känna vi, att biskop Jakob Tengström, som åtog sig att representera sitt stift, hörde till dem som tidigast omfattade idén. I skrifvelse af den $^{24}/_{5}$ underrättade han sin ämbetsbroder biskop M. J. Alopæus i Borgå om saken jämte det han tyckes uttalat sig för önskvärdheten af att biskopen, enligt hans eget föredöme, själf deltog i deputationen. Alopæus svarade, i början af juni, att äfven han på sitt håll föreställt sig nödvändigheten af den ifrågasatta «uppvaktningen och lyckönskan» och han förklarade sig så villig som skyldig att ansluta sig till deputationen. Utom honom borde dock tvenne präster representera stiftet, en från «den gamla delen» och en från det »kinkiga» Viborgs län, som gifvit och immerfort gaf kapitlet »mycket bryderi och besvär». För egen del tänkte Alopæus på prosten dr. Ivar Wallenius, hvilken varit med om 1808 års deputation, samt dom-

prosten Emanuel Indrenius i Fredrikshamn. Därjämte visste han berätta, att han någon dag tidigare sammanträffat med generalguvernören, som godkände biskopens önskan om stiftets representerande och för öfrigt lofvade att i underdånighet anmäla »nationens önskan». Äfven landshöfdingarne G. Fr. Stjernvall i Tavastehus och A. G. Langenskiöld i Heinola voro ifriga att vinna representanter för de andra stånden. Till sist utbad sig biskopen af sin mer erfarne kollega sådana underrättelser, som voro nödiga för resan. Senare kunde Alopæus rapportera, att såväl Wallenius som Indrenius lofvat hålla sig resfärdiga.[1])

På biskop Tengströms initiativ torde det ock berott att konsistorium vid kejs. Åbo akademi i skrifvelse af den $^{23}/_{5}$ vände sig till kansler grefve G. M. Armfelt med förfrågan, huruvida akademin borde — såsom år 1808 — låta sig företrädas i den påtänkta »medborgerliga legationen» för att »offentel. få ådagalägga sina monarken tacksamt tillgifna tänkesätt»; som stöd anfördes att också regeringskonseljen var betänkt på att sända särskild representant.

---

[1]) Alopæus till Tengström $^{3}/_{6}$, $^{1}/_{7}$; till F. Steinheil $^{19}/_{7}$. Tengstr. saml.; *Ad. Neovius*, Publikationer ur de Alopæiska pappren s. LXII—LXIV. — Om Wallenii uppträdande i Petersburg vintern 1808—1809 yttrade sig den mot finska deputationen i allmänhet mycket kritiske universitetsrepresentanten prof. G. E. Haartman i bref till J. Tengström $^{21}/_{1}$ 1809 med ett visst beröm. Han var, menade Haartman, en af de klokaste i deputationen och sammanhöll genom sin älskvärdhet den så lätt söndrade relationen mellan deputationens ledamöter (Tengstr. saml.). — Indrenius, som med anledning af förändringarna i Viborgs län afgick från domprosteämbetet, hade i början af året ihågkommits af länets präster med en hedersgåfva såsom uttryck för deras tacksamhet. Åbo allm. tidn. 1814 n:o 13.

Men svaret blef, att då det nu var fråga om en ståndsrepresentation, icke om en deputation från »särskilda värk och auktoriteter», var det lämpligast att akademins patriotiska tänkesätt framfördes genom kansler.[1])

Huruvida Armfelt, då han gaf detta svar, tagit någon del i initiativet till den medborgerliga legationens hopbringande, kunna vi icke säga. I alla händelser var han fullt invigd i de planer, som förehades. Af dirigerande senaten hade han mottagit inbjudan att deltaga i dess förberedande rådplägningar rörande det epitet, som borde erbjudas kejsaren, utan att dock, af hälsoskäl, kunna hörsamma kallelsen.[2]) Och såsom skrifvelsen till konsistorium utvisade, hade han från andra håll erhållit kännedom om de finska deputationsplanerna. I bref af den $^{8}/_{6}$ omtalade han för vännen J. A. Ehrenström i Helsingfors den påtänkta deputationen, som han ansåg böra blifva 24 man stark, och han uttryckte sin nyfikenhet att se, huru den skulle blifva sammansatt. »Tous le monde — menade han — n'a pas le tact des Stjernvalls.»[3]) Armfelt hade i allmänhet icke någon hög tanke om de finska landshöfdingarne, på hvilka deputerades utkorande kom att bero, och, såsom af det följande skall framgå, fick han äfven andra anledningar till misstroende mot deputationen.

I högre grad än Armfelt intresserade sig tydligen för saken hans kollega statssekreteraren R. H. Rehbinder.

---

[1]) Konsist. registr. $^{23}/_{5}$ 1814; kansler t. konsist. $^{22}/_{5}$ 1814 g. st. Vidare Åbo akademi och dess män I: 542—545.

[2]) Till J. A. Ehrenström $^{30}/_{4}$, Ehr. saml. — Armfelt visste berätta att man ämnade offerera åt kejsaren »surnom» af fäderneslandets far och återställare af laglige regeringar.

[3]) Ehr. saml.

Denne vistades från vårsommaren 1814 i hemlandet, på Viksbergs egendom, därifrån han noga följde med deputationsfrågans utveckling, nu och då uttalande sina tankar och råd. Den $^{10}/_{6}$ skref han till landshöfding G. Fr. Stjernvall i Tavastehus — hvars nit vi veta att biskop Alopæus lofordade — att han, »utan att vara anförtrodd något uppdrag» af Armfelt, öfverlagt med landsh. K. v. Troil i Åbo »om beskaffenheten af den deputation, som finska nation ämnar afsända för att lyckönska vår store monark vid dess återkomst till hufvudstaden», och att han påskyndat resultatet, emedan kejsaren väntades inom loppet af juni g. st. Han hade funnit afsikten vara att afsända fyra personer från hvarje län, en medlem af hvart stånd. Men ett sådant antal tycktes honom vara alltför stort. Därtill ännu ansåg han för sin del det lämpligare att sända representanter för hela landet, «utur det skäl — menade han — att Finland i visst afseende utgör en särskild stat och att man i Petersburg aldrig anser det annorlunda än såsom ett generalguvernement». »Jag fruktar — fortsatte Rehbinder — att vid sådan beskaffenhet en cohorte af 28 personer, hvaribland 7 präster och 7 bönder, kunde gifva anledning till ridicule och att man ägde skäl att säga, det finska nation ville betäcka sin overksamhet under den viktiga tidpunkt, vi öfverlefvat, med en deputation, nästan lika manstark som dess aktiva armé.» Enligt Rehbinders tanke ställde det sig nog svårt att erhålla sju besuttna adelsmän, hvilka ägde den språkkunskap, den kultur och de moyens, som fordrades för resan. »Vår ställning fordrar mycken grannlagenhet i valet», förklarade Rehbinder. »Vi hafva många fiender, hvilka ibland annat söka förlöjliga våra företag, och man vet att i ett land,

där ytan stämplar värdet, där äro satirens vapen de farligaste.»

Efter dessa uttalanden om deputationens sammansättning kom Rehbinder till den viktiga frågan om valet af ledare. Han ansåg, att äfven om man kunde förmå »vår älskade» generalguvernör att åtaga sig anförandet, borde dock en bland landets barn väljas en second, ty gen. guvernören kunde icke alltid vara tillstädes och det var ytterst nödigt »att hafva någon experimenterad af världen à la tête». Utan att vilja influencera på valet, som han h. o. h. öfverlät åt landshöfdingens »prévoyance ordinaire», men ansåg böra påskyndas, föreslog han för sin del landsh. i Åbo K. v. Troil. »Ce n'est pas qu'il a le plus de talents, mais il a une certaine dignité, une manière d'imposer, qui réussit dans ce pays là. Au reste, il est decoré, il est connu de S. M.; enfin des petites choses qui souvent emportent sur les grandes.»[1]) Detta sistnämnda förslag återtog Rehbinder dock senare; i stället vidhöll han den äfven af hans kollega frih. J. Fr. Aminoff uttalade meningen att en medlem af herreklassen borde väljas att föra ordet, och han meddelade förslaget åt generalguvernören, som fann det förtjänt af uppmärksamhet. Med hänsyn till eventualiteten af den sjuke Armfelts snara bortgång ansåg han det dock mindre välbetänkt att ställa i spetsen för deputationen »någon alltför stor politicus, som antingen vid detta tillfälle kunde hafva några egna vuer el. som ville influera i våra affärer». »Ju flera kockar dess värre soppa», resonnerade Rehbinder, som för öfrigt icke ville inblanda sig i valet.[2])

---

[1]) Till G. Fr. Stjernvall $^{10}/_{6}$. Stjernv. Wall. saml.

[2]) Rehbinder t. G. Fr. Stjernvall $^{22}/_{6}$; till J. Fr. Aminoff $^{21}/_{6}$ (Ril. s.).

Innan Rehbinder meddelade sig om deputationen med landshöfding Stjernvall, hade denne prevenerats på saken genom landshöfding v. Troil, hvilken jämte Tengström tyckes hört till de första initiativtagarne. Den 24 maj skref Stjernvall till sin broder landshöfding Carl Stjernvall i Viborg, att Troil proponerat en deputation, som det tyckes varit meningen att få sålunda sammansatt, att länen — m. u. af Åbo län, som skulle bilda ett valdistrikt — skulle förena sig två och två om gemensamma representanter[1]). Något senare ändrades ordern sålunda, att hvarje län skulle utse egna ombud för stånden — utom prästeståndet, som skulle representeras stiftsvis — hvarför Stjernvall, som mycket billigade deputationens affärdande, skyndade att utse länets representanter, bland dem borgarståndets ombud från den blifvande hufvudstaden Helsingfors[2]). Men i medlet af juni mottog Stjernvall ett nytt meddelande från Troil, som berättade, att Rehbinder ansett en deputation af fyra representanter från hvarje län vara alltför stor för att kunna bifallas och förklarat en kohort på 16 personer, fyra af hvarje stånd i landet, vara den största möjliga. Af denna orsak proponerade nu Troil, att man borde välja en borgare och en bonde från Åbo samt Vasa län, en adelsman och en bonde från Nylands—Tavastehus och från Viborgs län, en adelsman och en borgare från Heinola län, en borgare från Uleåborgs län och en adelsman från Kuopio län, hvarjämte tvenne präster skulle sändas från hvart stift. Adelsrepresentanterne ansåg Troil böra tillhöra landets possessionater, icke endast vara löntagare; annars skulle valet vara förfeladt och stöta

---

[1]) Stjernvallska saml.

[2]) G. Fr. Stjernvall till C. J. Stjernvall $^{6}/_{6}$. $^{14}/_{6}$. D:o saml.

hela ståndet för hufvudet. Som den store kejsarens hemkomst kunde inträffa förr än man vågat hoppas, var den största skyndsamhet med valen af nöden, så att de utvalde kunde vid första vink afgå till Petersburg. Stjernvall uppmanades att meddela sig om saken med sin broder i Viborg och med generalguvernören, som var stadd på resa åt det hållet.[1])

På Stjernvall värkade dessa order och kontraorder från Åbo mycket irriterande. Den $^{14}/_{6}$ skref han till brodern: »Vår tillämnade deputations organisering så väl relativt till det lämpliga antalet som till beskaffenheten af ledamöterna har blifvit ett djupt och vidlyftigt ämne till correspondance, och dessutom ett ämne, som börjar blifva ganska vidt utseende och måhända på framtiden af den största conséquence». Efter att ha refererat Troils sista meddelande berättade han, att han sett sig tvungen att kontramandera borgarståndets representant. Han gjorde det utan invändning, förklarade han, men det tyckes framgå, att han uppfattat stipulationen rörande länets representation som en afsiktlig intrig af Åboborna för att hindra afsändandet af ett ombud för det konkurrerande Helsingfors[2]). Äfven harmades han öfver föreskriften rörande adelsrepresentantens utkorande bland landets possessionater, hvarigenom Troil, såsom det tycktes framgå, sträfvade att utesluta den af Stjernvall högt värderade ordföranden i Helsingfors byggnadskommitté, J. A. Ehrenström, från deputationen.

---

[1]) Troil till G. Fr. Stjernvall $^{8}/_{6}$. Stjernv. saml.

[2]) Några dagar senare ($^{17}/_{6}$) berättade Stjernvall, att han fått uppbära af Ehrenström förebråelser för sin eftergifvenhet. Han hade nu åter prevenerat en borgare från Helsingfors. Stjernv. s.

Men ännu mera än af Troils meddelande oroades Stjernvall af Rehbinders förslag att Troil skulle ställas såsom viceordförande i spetsen för deputationen. »Således en ämbetsman — utropade Stjernvall — och en man med de största och vidsträcktaste planer och interesserad icke allenast för sig själf, men äfven att (med de vapen äfven jag borde sätta i hans händer genom min kallelse för honom till detta viktiga rum vid foten af tronen) krossa alla mina förhoppningar och härtills använda mödor; och ej allenast mina, utan jämväl gr. Arm[felt]s, gen. guv:s, b:on Rehbinders egne med flere vältänkande patrioters, de där genom H:fors nya anläggning och conseillens flyttning dit vågat hoppas en ny och klarare dag öfver våra allmänna affairer och en ny anda för de samme, som uti centern af landet kunde väckas och underhållas mera oberoende och mera national än på yttersta gränsen af Finland, där, som många påstå, dessutom någon bättre anda aldrig funnits än den närvarande. — Att vid gen. guv:s sida ställa en vice ordförande sådan som Troil, vore att i förhand betaga den förre både värkligheten och anseendet af sitt rum såsom deputations hufvud.» — »Med ett ord — menade Stjernvall — jag är af Rehbinders proposition satt på tinnarne af templet och måste antingen handla emot min öfvertygelse och emot detta läns särskilda intresse eller ohjälpligen stöta mig med Troil, hvars planer jag icke ostraffad skulle hafva undergräfvit genom min opposition, ifall eljest icke redan de öfrige landshöfdingarne skulle förenat sig att lämna honom sitt votum uppå Rehbinders enahanda framställning till dem.» Stjernvall undrade, huruvida icke den sjuklige grefve Armfelt dock kunde, »såsom Finlands både förste

medborgare och possessionat», vid hinder för Steinheil, fungera såsom viceordförande, hvilket väl skulle bidraga till att stärka hans »credit». Dessutom berättade han, att han sökt genom Ehrenström väcka hos generalguvernören, hvilken han tänkte sig såsom den gifne ledaren för deputationen, betänkligheter mot utkorandet af ett substitut såsom farligt för grefvens eget anseende och för Helsingfors affärer. Innan han fått svar af Ehrenström, ämnade han icke besvara Rehbinders för honom så misshagliga förslag.[1])

På denna utgjutelse, som förrådde Stjernvalls stora oro för att deputationen skulle användas som ett medel till upphäfvandet af det på hans eget och andras initiativ tillkomna manifestet om regeringsvärkens förflyttning till Helsingfors, svarade brodren med lugnande ord. Han hade sammanträffat med generalguvernören, som gjort en tjänsteresa till Viborg, och åtföljt denne till Helsingfors, där man haft en konferens med Ehrenström rörande deputationen.[2]) Han ansåg sig ha skäl för den förmodan att deputerades antal skulle blifva 24, så att Helsingfors kunde få sin representant, och för öfrigt trodde han icke att den af Troil föreslagna repartitionen af de deputerade afsåg att utesluta Helsingfors. Däremot ansåg han det troligare, att meningen varit att göra Troil till viceordförande, hvilket han ansåg för »en ridicule», och äfven han yttrade sin förargelse öfver preventionen mot Ehrenström, som han förmodade att berodde på intriger

[1]) Till C. J. Stjernvall $^{14}/_{6}$. Stjernv. s.

[2]) Den $^{14}/_{6}$ skref Ehrenström till Rehbinder, att generalguvernören kommit från Viborg jämte C. Stjernvall och skulle samma dag intaga middag hos honom. Rehbinders saml.

af Aminoff och Ladau[1]). Men han trodde sig veta, att planen på Troils upphöjelse till viceordförande var förebyggd, och med mycken säkerhet kunde han säga, att Rehbinders förslag, hvaraf han icke fått del, icke berodde på någon predilektion för »vikarien» utan på bristen på lämpliga kandidater till v. ordförandeplatsen. — »Det ger sig väl, som repslagaren sade», menade Carl Stjernvall tröstande om svårigheterna.[2])

Och det gaf sig. Redan innan brodrens svar anländt, hade G. Fr. Stjernvall — såsom af det följande skall framgå — lugnats med afseende å Troils planer, och någon dag därpå mottog han ett bref från Troil, som meddelade ($^{18}/_{6}$) sin »heders vän och broder kär», att han haft en konferens om deputationen med den till Åbo just återkomne »respektable och älskade» generalguvernören och att grefve Armfelt gifvit det besked, att en representant borde utses för hvarje stånd och län[3]); landshöfdingarne borde därför nu sköta om adelns och de två lägre ståndens ombud medan domkapitlen skötte om prästeståndets. En-

[1]) Stjernvall nämnde endast initialerna, men vi torde knappt missförstått meningen.

[2]) Till G. Fr. Stjernvall $^{19}/_{6}$. Stjernv. s. Några dagar senare, den $^{23}/_{6}$, upprepade C. Stjernvall sin förmodan att det icke förelegat någon intrig mot en borgares afsändande från Helsingfors, hvilket för öfrigt icke hade någon betydelse, då det nog icke skulle värka på kejsarens opinion. Äfven han ansåg — såsom Rehbinder — att 16 deputerade kunde vara nog, då enligt hans mening »en hop bönder och präster prêterar mera till epigrammer än till deputations anseende». Hade under förra tider, då Sveriges och Finlands ständer voro tillhopa, 24 varit proportion, kunde 16 nu vara nog. Men då Armfelt deciderat sig för 24, var saken afgjord.

[3]) Jmfr s. 22.

ligt hvad Troil ansåg för gifvet, borde alla landshöfdingar anhålla hos generalguvernören att han måtte anföra och presentera deputationen. Men, på samma sätt som Rehbinder, ansåg Troil att en särskild ordförande var af nöden, som kunde tala något språk, »för att med värdighet tolka våra känslor och göra den stora Alexander redo för vårt land». Som ingen adelsman fanns att tillgå i Uleåborgs län, föreslog Troil, att landshöfdingarne skulle hos generalguvernören proponera någon adelsman inom eller utom det egna länet, som på en gång fyllde denna plats och därjämte tjänstgjorde såsom ordförande. Önskade Stjernvall till denna ledighet utse någon ämbetsman, så mötte intet hinder, då alla de län, som ägde adliga possessionater, hade en sådan representant. Vidare kunde Troil meddela, att generalguvernören lofvat anmäla de landshöfdingar, hvilka för honom tillkännagåfvo sin önskan att i underdånighet få uppvakta kejsaren. För öfrigt erinrade Troil ånyo om vikten af valens skyndsamma förrättande, så att deputationen kunde vid första vink af generalguvernören samlas i Viborg för att därifrån fortsätta färden till monarkens möte.[1])

Såsom af denna korrespondens mellan landshöfdingarne i de sydliga länen framgick, ankom utnämningen af deputationens medlemmar på landshöfdingarne och domkapitlen, utan att resp. ståndsledamöters opinion

---

[1]) Stjernv. saml. Äfven i detta bref yttrade sig Troil mot Ehrenströms val såsom mindre politiskt. — Den $^1/_7$ uttalade Rehbinder för G. Fr. Stjernvall sin ledsnad öfver att vara af annan mening med denne i fråga om deputationens antal. Saken var nu deciderad i enlighet med Stjernvalls åsikt, så mycket mer som polisministerns cirkulär ansetts gälla äfven Finland. Stjernv. Wall. saml.

inhämtades i högre grad än de väljande myndigheterna möjligen funno nödigt. Huruvida något missnöje yppade sig med anledning af denna förenkling af valproceduren, känna vi icke närmare, men möjligen hade landsh. G. Fr. Stjernvall grund för sin klagan, då han den $^1/_7$ skref till sin broder: »I allmänhet torde de vanliga skrikarena icke underlåta att ropa på déspotisme och ett missbruk af landets constitution, därigenom att landshöfdingarne och icke stånden själfva fått välja sina ombud, utan afseende å hvad endast tiden och tillfället har vållat och gjort till en nödvändighet.»[1])

Högsta inseendet öfver deputationens tillsättande och affärd utöfvades emellertid med alla parters bifall af den populäre generalguvernören, grefve F. Steinheil, som från första början ställde sig mycket sympatisk till företaget. Under sin ämbetsresa till östra Finland under förra hälften af juni hade han, såsom redan nämnts, haft tillfälle att konferera med M. J. Alopæus, C. Stjernvall och J. A. Ehrenström, och efter återkomsten meddelade han sig i Åbo om saken med Troil och frih. Rehbinder. Resultatet af dessa öfverläggningar blef att grefve Steinheil midsommartiden, den 8/20 juni, utfärdade till samtliga herrar landshöfdingar en skrifvelse, hvari han förklarade lämpligast vara, att den tillämnade deputationen anfördes af en ordförande, som »efter skedd representation genom ett för tillfället passande tal i franska språket kunde i deputationens namn framföra nationens undersåteliga lyckönskan till H. K. M:ts ärorika och hugneliga återkomst».

---

[1]) Till C. J. Stjernvall, Stjernv. saml. — Brefvet är dateradt Tavastehus den 1 juni, men att detta beror på ett misstag, framgår af en jämförelse mellan innehållet och uppgifter i andra samtida bref.

Utan att vilja inskränka valet hvarken af ordförande eller deputerade, ansåg generalguvernören sig böra framhålla, att det bäst öfverensstämde med tidigare följd plägsed, om ordföranden utsågs inom adelns första klass, sålunda bland grefvar och baroner. Och anmodades landshöfdingarne till sist att med första lämna underrättelse om valets utgång.[1]) — »Mögte man doch einen finden, der ganz die treuen Gesinnungen der Nation würdig dem huldreichsten Monarchen mit Anstand und Gefühl vortragen könnte», skref Steinheil om den blifvande ordföranden till J. A. Ehrenström; »auf so einen Fall(e), glaube ich, brauchte man diejenigen, die im Dienste stehen, nicht auszuschliessen, da uns keine andere Wahl übrig bleibt.»[2])

Då Steinheil ställde denna anmaning till landshöfdingarne, som visar att deputationens tillsättande ansågs för ett fait accompli, fann han dock försiktigheten bjuda att först inhämta, huru saken uppfattades i Petersburg. Helt naturligt voro de höga ryska myndigheternas förehafvanden icke okända för Steinheil, men någon officiell underrättelse om besluten hade ännu icke anländt och det kunde således möjligen ifrågasättas, huruvida uppmaningarna ansågos böra gälla äfven storfurstendömet. Af sådan anledning vände sig Steinheil i skrifvelser af den 8/20 juni såväl till Wjasmitinoff och inrikesministern som till grefve Armfelt för att sondera dessas mening. För de förstnämnde uppgaf han, att Finlands innevånare velat med alla fosterlandets trogna söner dela känslorna af allmän glädje och därför uttryckt sin önskan att genom en deputation till Petersburg framföra sina undersåtliga

---

[1]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66.

[2]) Till J. A. Ehrenström, Åbo 7/19 juni. Ehr. s.

lyckönskningar. Men då Steinheil icke hade kännedom därom, huruvida dylika deputationer komme att afsändas från andra håll, önskade han veta, om denna omständighet var för deras excellenser bekant och om de tillrådde den finska deputationen, i händelse den skulle mottagas, att infinna sig i Petersburg före H. M:ts ankomst. Liknande meddelande ställdes till Armfelt, som Steinheil besporde, huruvida han ansåg deputationens afsändande kunna äga rum. För egen del hade Steinheil anhållit hos krigsministern om ledighet för att företaga resan till hufvudstaden. [1])

Svaren blefvo sådana man kunde vänta sig. Bifogande sina cirkulär rörande både deputationen och insamlingen, underrättade Wjasmitinoff i skrifvelse af $^{20}/_{6}$ g. st., att ehuru han redan delgifvit dessa åt ordföranden i finska kommittén, hade han meddelat Steinheils förfrågan till ministerkommittén, som uppdragit åt honom att svara, att de finska deputeradene kunde komma. Därjämte meddelade Wjasmitinoff, att man icke väntade flere representanter än två för adeln och två för köpmansståndet i hvart guvernement samt att kejsarens hemkomst icke motsågs före medlet af juli. [2])

---

[1]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66. För Ehrenström berättade Steinheil den $^{7}/_{19}$ juni, att han efter öfverläggning med Rehbinder beslutit sända en kurir till Petersburg för att inhämta några upplysningar, då man till följd af Armfelts sjukdom icke hade där någon representant l. ordförande och då krigsministern icke ansett sig kunna bevilja Steinheil resetillstånd utan kejsarens begifvande. Den $\frac{19 \text{ juni}}{1 \text{ juli}}$ uppgaf Steinheil, att skrifvelsen till Armfelt var »formell» (Ehr. s.). På Steinheils förfrågan svarade chefen för krigsministeriet Gortschakoff den $^{31}/_{8}$ 1814 g. st., att han omedelbart efter kejsarens hemkomst skulle utvärka det begärda resetillståndet. Gen. guv. kansl. akter 1814 n:o 66.

[2]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66. Anl. $\frac{24 \text{ juni}}{6 \text{ juli}}$.

Från den finska kommittén i Petersburg hade polisministeriets cirkulär knappt ännu hunnit afsändas till Åbo, då generalguvernörens förfrågan anlände ($^{13}/_{6}$ g. st.).[1] Efter det cirkulären expedierats, svarade Armfelt, som vid denna tid härdt ansattes af sjukdom, i skrifvelse af den $^{26}/_{6}$ g. st., att han fann den finska deputationen desto lämpligare som liknande deputationer förbereddes i de ryska guvernementen, och han lofvade att omedelbart efter det tiden för kejsarens hemkomst blef känd, därom underrätta generalguvernören, så att de finska deputeradene kunde möta kejsaren samtidigt med de ryska.[2] Men någon särskild glädje öfver deputationens ankomst kände han icke vidare, så mycket han än i allmänhet plägade gräma sig åt sina landsmäns ringa tacksamhet mot kejsaren. Genom rykten från hemlandet hade det näml. kommit till hans kännedom, att medlemmar af deputationen skulle umgås med hvarjehanda intriger och hemliga planer, att bl. a. biskop Tengström skulle ha för afsikt att söka motarbeta regeringsvärkens förflyttning från Åbo till Helsingfors. Till Ehrenström skref han den $^{25}/_{6}$, att han skulle åtnöja sig med att »simplement et purement» annonsera deputationen för kejsaren, och något senare uttalade han det hopp, att deputationen skulle återvända som den kommit. Dock räknade han på att hans inflytande, särskildt om det understöddes af generalguvernören, skulle vara stort nog att mota intrigerna.[3])

---

[1]) Jmfr s. 17 not 1.

[2]) Statssekretariatets handl. 1814 n:o 71 och utg. skrifv. s. å. n:o 143; gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66 (anl. $^{2}/_{14}$ juli).

[3]) Till Ehrenström $^{25}/_{6}$, $^{9}/_{7}$. Ehr. s.

IV.

Medan generalguvernören grefve Steinheil bidade på svaren från Petersburg anlände, mot slutet af juni, från landshöfdingarne i landet rapporter om resultatet af deras bemödanden för deputerades afsändande. Af dessa landshöfdingarnes skrifvelser känna vi endast tvenne, aflåtna af bröderne G. Fr. Stjernvall i Tavastehus och C. Stjernvall i Viborg, samt båda affattade i formen af en ansökan om deputationens tillstädjande. I skrifvelse af den 18 juni n. st. utbad sig den senare att för generalguvernören få anmäla innevånarnes i länet uttalade tankar »att lika med Finlands öfrige inbyggare genom sine utsedde deputerade af alla fyra riksstånden få vid vår stora kejsares återkomst till hufvudstaden nedlägga inför hans fötter tacksamhetens och vördnadens offer för det lugn och den säkerhet han genom sina faror, outtrötteliga nit för dess undersåtares väl och segerrika vapen skänkt människosläktet och isynnerhet Rysslands inbyggare». »Ett mera välgörande storvärk — fortsatte landshöfdingen — än det vår dyra monark nu så lyckeligen utfört kan historien icke omtala. Aldrig har Europas frihet, självständighet och egendomsrätten varit i en sådan våda som nu under världsinkräktaren Bonapartes tyranniska regering och blodtörstiga krig. Men Alexander antog mänsklighetens sak och under äfventyr af sitt eget lif och trots alla krigets faror och besvärligheter fäktade för frihetens återställande, vann den af alla Europas monarker så högt värderade, af deras undersåtare så länge och ifrigt efterlängtade och för hela världens lugn så dyrbart köpte och skattade friheten. I hvarje invånares bröst lågar därföre begäret och täflan

att till tronen framföra och tolka hvad deras känsla och hjärtan så lifligt önskade till adagaläggande af den undersåtliga vördnad och tacksamhet, som utgjort föremålet af deras yttrade åstundan och som så heligt förvaras i deras minnen och den blod, som rinner i deras ådror endast för Alexander och hans aldrig nog tillräckligt beprisade förtjänster och storvärk.» På dessa grunder anhöll nu landshöfdingen hos generalguvernören om tillstånd för länets innevånare att få afsända en deputation, hvartill allaredan utsetts hofrådet Johan Georg v. Briskorn för adeln, handlanden Mårten Sutthof för borgarne och nämndeman Matts Näcki för bondeståndet, utom prästerskapets ombud, som skulle utses genom domkapitlets i Borgå försorg. Dessa tre deputerade voro beredvilliga att i förening med Finlands ombud afgå till Petersburg på den tid gen. guvernören behagade föreskrifva. Ansåg gen. guvernören någon förminskning af de deputerades antal nödig, anhöll landshöfdingen om underrättelse därom. Sist fogades den önskan att gen. guvernören värdigades åtaga sig uppdraget att såsom deputationens anförare och ordförande framföra till tronen uttrycken af länets undersåtliga vördnads- och tacksamhetskänslor. Bifölls detta, så vore, förklarade Stjernvall, »vår enhälliga önskan så mycket fullkomligare vunnen, som vi då uti vår första och älskade styresman äfven finge räkna dess person till medlem af vårt första stånd och den ädlaste medborgare». [1])

---

[1]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66 (skrifv. anlände 10/22 juni). Till brodren skref C. Stjernvall $^{19}/_{6}$. att han med dagens post framfört till gen. guvernören länets önskan att »få inför tronen frambära våra rökvärk». Stjernv. s.

Landshöfding Stjernvall talade på uppdrag af ett län, som närmare hundra år lydt under den store kejsarens och hans företrädares spira. Mindre emfatiskt, men i vackra ordalag framförde hans broder Nylands och Tavastehus läns önskningsmål. »Vid det glädjefulla tillfället af H. K. M:ts höga återkomst till dess hufvudstad — skref G. Fr. Stjernvall den 28 juni — vilja ofelbart H. M:ts trogne finnar inför tronen i djupaste underdånighet nedlägga deras lyckönskningar jämte nationens undersåteliga vördnad och tacksamhet.» Och som man underrättats om att de öfriga länen i Finland voro sinnade att affärda deputerade af alla fyra standen, anhöll landshöfdingen om generalguvernörens tillstånd till samma hedersbevisning för sitt län, jämte det han hade äran meddela, att deputerade redan blifvit utsedda och att de voro resfärdiga att afgå till det antal, till den ort och på den termin H. Exc. fann för godt att utstaka. I likhet med brodren i Viborg slutade landshöfdingen sin skrifvelse med uttalande af »den glada förhoppning» att H. Exc. behagade åtaga sig deputationens presentation inför kejsaren.[1])

Stjernvall lämnade onämndt, hvilka han utkorat till länets ombud. Att han hade förnöjelsen att kunna utse stadsrepresentanten bland borgerskapet i Helsingfors, veta vi, men hvem som utkorades, är lika litet kändt som namnet på allmogemannen. Till ridd. och adelns representant önskade han från början utkora J. A. Ehrenström, hvars inval, såsom redan nämndes, Troil ifrigt afstyrkte — såsom denne själf påstod af politiska skäl

[1]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66; landsh. i Nylands —Tavastehus län brefkonc. 1814 fol. 519 (landskansl. i H:fors). Skrifv anl. 18/30 juni.

och emedan Ehrenström icke var possessionat, men såsom Stjernvall tyckes förstått saken, för att hålla en konkurrent till v. ordförandeplatsen på afstånd. För brodren Carl berättade Stjernvall, att han sökt öfvertala Ehrenström att åtaga sig uppdraget under generalguvernörens anförande emedan han ansåg honom blifva af ojämförlig nytta såväl för generalguvernören som för beskickningen och emedan han var för kejsaren en persona grata, »i stället för en hop beläten, som icke kunna tala ett ord och känna ingenting». Men Ehrenström gjorde svårigheter och ehuru Stjernvall ansåg motsägelserna endast för »scrupuler och små betänkligheter», kände han sig så desarmerad, att han lät saken falla. Därpå lyckades Stjernvall öfvertala öfverste Robert Charpentier på Hahkiala, som hade »titre, decoration och någorlunda god tact» men var föga språkkunnig, att hålla sig resfärdig; men när den rike ryttmästaren och brukspatronen Mikael Hisinger på Fagervik kort därpå återkom från Sverige, ordnades saken så att Charpentier befriades från uppdraget, som han först »efter tusende böner och persvasioner» åtagit sig, och Hisinger lofvade att »palta af», såsom en hans ståndsbroder vanvördigt nog uttryckte sig. [1])

Om de framställningar generalguvernören fick mottaga från öfriga landshöfdingar äga vi icke någon kännedom,

---

[1]) G. Fr. Stjernvall t. C. Stjernvall $^{6}/_{6}$, $^{14}/_{6}$ (Stjernv. s.), M. Hisinger t. J. Fr. Aminoff $^{25}/_{6}$ (Rilax s.), C. Fr. Rotkirch t. G. v. Kothen $^{22}/_{7}$ (Koth. s.). Stjernvall uppgaf, att brodren Henrik Stjernvall på Lindnäs gärna önskade åtaga sig representationen för länet, men dels ville den förre icke utsätta sig för beskyllning för partiskhet, dels ansåg han en resekostnad på c. 2,000 rub. alltför dryg. C. Stjernvall var tämligen belåten med valet och afrådde från att vidare bearbeta Ehrenström för att icke göra honom chagrin. Till G. Fr. Stjernvall $^{19}/_{6}$. Stjernv. s.

men då agitationen torde bedrifvits efter samma plan, kunna vi antaga att innehållet i hufvudsak var detsamma som i bröderna Stjernvalls rapporter. Hvilka personer som behedrades med kallelser och hvilka som mottogo uppdraget, är likaså endast delvis kändt. I Kymmenegårds län utkorades krigsrådet Jakob af Forselles för adeln och Borgå-köpmannen, bärgsrådet Johan Solitander (som representerat sin stad på 1809 års landtdag) för borgareståndet,[1]) i Vasa län hofrättspresidenten E. J. Bergenheim (eller möjligen hans son kanslisten Salomon B.) för adeln, i Åbo och Björneborgs län Åbo-borgmästaren E. J. Synnerberg för städerna och en bonde Hanell för bondeståndet.[2]) För adeln i sistnämnda län utsågs först öfverste H. G. v. Knorring, därpå öfverstelöjtnanten Nils Fredensköld på Kankas, men båda refuserade.[3]) I Uleåborgs län kunde, såsom sagdt, någon representant för ridderskapet och adeln icke påträffas.[4]) Borgå stift skulle, såsom äfven nämndes, representeras af biskop Alopæus, eskorterad af kyrkoherdarne Wallenius och Indrenius; Åbo stift af biskop Tengström, hvars följeslagare icke äro kända.[5]) Enligt hvad Rehbinder midsommartiden uppgaf,

---

[1]) C. Fr. Rotkirch t. G. v. Kothen $^{21}/_{6}$ (Kothenska saml.), till J. Fr. Aminoff $^{4}/_{7}$ (Ril. s.); R. H. Rehbinder t. J. Fr. Aminoff $^{21}/_{6}$ (Ril. s.). Enl. Rotkirchs uppgift skulle endast dessa två representera länet.

[2]) F. Steinheil till Wjasmitinoff 3/15 aug. Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66.

[3]) C. Fr. Rotkirch t. G. v. Kothen $^{22}/_{7}$. Koth. s. Statsarkivet.

[4]) G. Fr. Stjernvall t. C. Fr. Rotkirch $^{24}/_{6}$ 1814. Ril. s., Rotkirchs bref.

[5]) Den $^{9}/_{7}$ uttalade G. M. Armfelt för Tengström sitt godkännande af det val biskopen gjort af eskort. Han förmodade att Alopæus åtföljdes af någon, som kunde tjäna såsom tolk. Tengstr. s.

komme antalet medlemmar att utgöra 24, men slutresultatet är icke vidare kändt.[1])

*

Såsom redan nämndes, ankom valet af deputerade på landshöfdingarnes godtfinnande. Vid utkorandet af adliga delegerade tyckes man ha eftersträfvat att vinna godsägare, hvilka icke voro stadda i statens tjänst. Några betänkligheter af den art, som år 1808 försvårat deputerades utseende, förelågo icke mera; den politiska ställningen var nu fullt klar och för några personliga faror behöfde man icke vidare frukta i den ryska hufvudstaden. Under den allmänna beundran, som egnades kejsaren, hade man t. o. m. väntat sig att landshöfdingarnes uppdrag blifvit gladeligt emottaget. Men, såsom exemplen från Nylands—Tavastehus och Åbo—Björneborgs län utvisa, tyckas utnämningarna äfven nu stött på svårigheter och flera afsägelser ägt rum. Resan, huru hedrande den än kunde anses, var dock förenad med besvärligheter, och då nagot understöd icke var att påräkna, torde flera dragit sig för kostnaderna, som de själfva fingo bestrida.

Men ännu mera vållade frågan om deputationens ledning svårigheter.

Från första början tyckes man enat sig om önskvärdheten af att landets populäre generalguvernör, grefve Steinheil, åtog sig detta uppdrag. Såsom vi redan känna, utmynnade bröderne Stjernvalls memorial i denna önskan och samma förhoppning uttalades af öfriga landshöf-

---

[1]) Till J. A. Ehrenström $^{20}/_{6}$. — Den $\frac{27 \text{ juni}}{9 \text{ juli}}$ skref Steinheil till Ehrenström: »Die Deputation ist fast überall gewählt; jetzt fehlt an den wortführenden ältesten Repräsentanten.» Ehrenst. s.

dingar. Äfven Armfelt understödde denna kandidatur, synnerligen som han hoppades i generalguvernören finna en bundsförvandt mot de intriger och planer, som han visste att vid denna tid förehades mot honom. I det redan nämnda brefvet af den $^{25}/_{6}$ till Ehrenström uppgaf han att han ämnade söka tillstånd för Steinheil att presentera deputationen för kejsaren, och han trodde att denna anhållan skulle beviljas. »Car on sera — menade Armfelt — bien bon pour la Finlande, après des notions certaines qui me sont parvenues.»

Men grefve Steinheil — »Rysslands trogne son och Finlands fader», såsom han kallades i en i början af året i Åbo allm. tidning införd dikt — ställde sig afvisande till planen. Efter att redan ett par veckor tidigare ha prevenerat några på sin afsägelse, riktade han i början af juli n. st. till landsh. K. v. Troil i Åbo — och säkerligen äfven till öfriga landshöfdingar — en vänlig skrifvelse, hvari han som svar på det officiella anbudet i artiga, men bestämda ord förklarade sig icke kunna mottaga förtroendet. Steinheil meddelade, att han numera erhållit från samtliga landshöfdingar nödiga upplysningar rörande de deputerade, hvilka ämnade framföra nationens lyckönskningar till kejsaren — »pour les grands faits par lesquels notre patrie triomphante s'est élevée au dessus de toutes les nations de l'univers, pour cette fermeté inébronlable qu'il montra aux peuples armés contre son empire, comptant avec sûreté sur l'amour de ses sujets». Med känslor af rörelse hade Steinheil vidare inhämtat länets innevånares önskan att han måtte ställa sig i spetsen för att inför kejsaren fungera såsom »l'organe des sentiments de la joie unanime de ses fidèles sujets

finnois de voir arriver l'empereur, couvert de lauriers immortels, au sein de la patrie». Aldrig skulle han förglömma detta bevis på tillgifvenhet, hvaraf minnet städse skulle kvarbo i hans hjärta. Men med bästa vilja kunde han såsom värkställare af kejsarens befallningar icke mottaga uppdraget, och han tillade, att jämväl frih. Rehbinder, hvilken erhållit röster från flertalet län, refuserat att blifva chef för deputationen på grund af sitt statsämbete. Steinheil uppmanade därför landshöfdingen att med höfdingarne i andra län öfverenskomma om valet af någon adelsman, som tillhörde landets äldre familjer, åtnjöt ett särskildt anseende och hos sig förenade de för uppgiftens värdiga fyllande nödiga egenskaperna.[1]) Icke många dagar därefter följde en annan skrifvelse, dat. den 1/13 juli och tydligen utgörande ett cirkulär till landshöfdingarne, hvari generalguvernören meddelade, att han, till följd af bryderiet med ordförandevalet, kommit på den idén, att grefve G. M. Sprengtporten på grund af sin värdighet och sin kännedom af landets affärer särskildt lämpade sig för kallet.[2])

Såsom Steinheil i sin afsägelseskrift antydde, hade värkligen en del landshöfdingar vid letandet efter ordförande kommit att tänka på frih. R. H. Rehbinder — detta dock för den händelse att generalguvernören refuserade förtroendet eller att hans roll komme att inskränka sig till deputationens allmänna ledning och presentation inför kejsaren. Men jämte Rehbinder hade en annan leda-

---

[1]) Skrifvelsen, dat. $\frac{-\text{ juni}}{-\text{ juli}}$, anlände till länest. i Åbo $^5/_7$ (länneark.). Troil var för tillfället bortrest.

[2]) Afskr. af skr. i Åbo länneark.; ank. $^{15}/_7$. En liknande uppmaning ställde Steinheil den $\frac{30\text{ juni}}{12\text{ juli}}$ till G. Fr. Stjernvall (Stjernv.-Wall. s.).

mot af ståndet kommit i fråga: kammarherren C. Fr. Rotkirch på Stensböle, hvilken nyss afgått från regeringskonseljen, och allra tidigast tyckas tankarna fallit på landsh. K. v. Troil.

Ur bröderne Stjernvalls korrespondens ha vi redan inhämtat, hurusom landshöfding Troil själf ansågs fika efter det af honom föreslagna v. ordförandeuppdraget under Steinheils ledning och hurusom Rehbinder understödde denna kandidatur, som misshagade båda bröderne och särskildt oroade den yngre, landshöfdingen i Tavastehus. Snart nog lugnade denne dock sina upprörda känslor, då han, redan i medlet af juni, preveneradess på att generalguvernören ville afsäga sig ledningen på grund af sin ämbetsställning, hvilket uttyddes af Stjernvall som en fingervisning att ämbetsmän icke borde ingå hvarken såsom ordförande eller ledamot i »denne utaf nationen immediate utgående beskickning».[1] Kort därpå meddelade Rehbinder honom, att han frångick sitt förslag emedan han vid närmare betänkande funnit, att valet icke vore nyttigt för landet, isynnerhet icke för Helsingfors.[2]) Och ett par veckor senare berättade C. Stjernvall, att han af en trovärdig person i Åbo inhämtat, att Troil lämnat staden »i vredesmod öfver sitt misslyckade försök att bli ordförande».[3]

---

[1]) G. Fr. Stjernvall t. C. Stjernvall $^{17}/_{6}$. Stjernv. saml.

[2]) Rehbinder t. G. Fr. Stjernvall $^{22}/_{6}$. Stjernv. Wall. saml. — Till J. Fr. Aminoff skref Rehbinder $^{21}/_{6}$, att »den till chef för deputationen utsedde mannen» afsagt sig förtroendet (Ril. s.). Om härmed åsyftades Troil eller någon annan, framgår icke af korrespondensen.

[3]) C. Stjernvall t. G. Fr. Stjernvall $^{13}/_{7}$. Stjernv. s. — Troil firade den $^{26}/_{7}$ sitt bröllop i Sverige. Redan i början af juni uttalade han för G. Fr. Stjernvall sin önskan att få resa öfver med sin fästmö ($^{8}/_{6}$).

Sålunda var den kandidaturen fallen. Återstod att finna en annan.

Efter mogen öfverläggning och efter att, af olika anledningar, ha eliminerat landets högsta funktionärer, stannade landsh. G. Fr. Stjernvall, hvilken med synnerligt nit omfattade frågan, med sitt val på kammarherre Rotkirch. Denne hade förmånen att vara en oberoende, besutten adelsman och han hade dessutom meriten att en gång tidigare, såsom Kymmenegårds läns representant i 1808 års deputation, ha företrädt landet i den ryska hufvudstaden. Men också detta val stötte på svårigheter. För det första hade Rotkirch ganska bestämdt satt sig på tvären, då landshöfding G. Langenskiöld tyckes ha velat utkora honom till adelsrepresentant för länet, och så tillkom ännu den omständigheten, att Rotkirchs utträde ur regeringskonseljen, som visserligen öfverensstämt med hans egen önskan, ansågs såsom uttryck för onåd på högsta ort. Stjernvall kände sig något tveksam inför den kollision, som sålunda kunde uppstå, och meddelade sig om saken med sin äldre broder i Viborg.[1])

Men innan svaret anlände, fattade han sitt parti. Midsommardagen skref han till brodren, att han mottagit från generalguvernören en erinran om nödvändigheten att jämte andra landshöfdingar välja inom adelns första klass en deputerad, hvilken skulle fungera såsom ordförande och tillika fylla den uleåborgska representantens

---

[1]) Till C. Stjernvall $^{17}/_{6}$. Stjernv. s. — Rotkirch hörde till de medlemmar af reg. konseljen, hvilka särskildt åtnjutit Armfelts misstroende, och hans utträde ur regeringen 1812 torde nog till god del berott därpå. Men dessutom hade Rotkirch själf önskat sitt entledigande af ekonomiska skäl. Augusta Aminoff t. J. Fr. Aminoff $^{27}/_{4}$ 1812. Ril. s.

lediga rum, samt ett annat bref från Troil, som förmälde, att intet hindrade att utkora en ämbetsman. Dessa instruktioner gåfvo nogsamt anledning »att rösta på den hvilken absolument icke kan eller bör röstas uppå, för orsaker, som endast munteligen kunna omtalas».[1] »Men hvilken skall nu då väljas af oss landshöfdingar — frågade han — så att ett gifvit resultat däraf kunde erhållas och att åtminstone några röster blifva likstämmige? Det är väl ej att (!) l'embarras de richesse hvad som förvillar oss, utan tvärs om fattigdomen på sujetter och svårigheten att i så fatta omständigheter taga något eller det rätta parti.» Till all lycka råkade Stjernvall dagen därförinnan mottaga besök af landsh. Langenskiöld, och beslöto båda höfdingarne att ingå till generalguvernören med anmälan att de röstade »villkorligt» på Rotkirch såsom varande icke-ämbetsman och mer än de fleste »uti de omständigheter att någorlunda kunna utföra en dylik kommission». Men då det var att förutse, att denne skulle vidhålla sin afsägelse, enade man sig om att såsom substitut till befattningen såsom ordförande och sjunde adelsrepresentant uppställa Rehbinder. De motiv, som talade för denne, voro, menade Stjernvall, »att han enligt vår öfvertygelse är den skickligaste, den mest rättskaffna, den med mesta öfning uti representation vid hofvet, den vi hafva ett stort och nationalt intresse däruti att på våra armar uppbära hos vår ädla kejsare för att han sedan i sin tour må kunna uppbära våra affairer och för de samma vara så mycket nyttigare, ty när gr. Armfelt icke mera är till för oss, hvilken annan än Rehbinder hafva vi att förlita oss på?» »Att han är hos kejsaren allt för nära engagerad — fort-

[1]) Vi kunna endast gissa på J. Fr. Aminoff och G. M. Sprengtporten.

satte Stjernvall sina reflexioner — för att vara nationens ombud och ordförande för deputation är en invändning, som kan göras, men den gäller i hufvudsaken äfven i afseende å alla andre högre ämbetsmän, om hvilka nu endast är frågan; och vid så beskaffade omständigheter ger nationens förtroende och val en så deciderande öfvervikt och ett prerogativ, som i vår humaina kejsares ögon är allt hvad som är störst och mest berättigande, för hvilken de ock skulle hafva utfallit.» — Stjernvall slutade med uttalande af den förhoppning, att brodren måtte omfatta dessa hans och Langenskiölds tankar, om hvilka han ämnade underrätta jämväl landsh. G. Aminoff i Kuopio för att ernå röstöfvervikt.[1])

Några dagar efter detta meddelande rapporterade Stjernvall till brodren, att han skrifvit om valet till landsh. Troil, »i största vänlighet — förklarade han — och, som jag själf tyckte, med den skicklighet kringgått hans egne begär i enahanda väg, att han ej engång skall kunna bli rätt ond på mig, om han ej är det i alla fall förut.» Och då han samma dag riktade till generalguvernören den anhållan om tillstånd för länet att deltaga i hyllningen för kejsaren, som vi redan känna, tillfogade han en enskild skrifvelse, hvari han visserligen anhöll att grefven måtte anföra och presentera deputationen, men därjämte förklarade länets innevånares önskan i fråga om en särskild ordförande vara, att uppdraget måtte öfverlåtas åt frih. Rehbinder.[2])

---

[1]) G. Fr. Stjernvall t. C. Stjernvall $^{24}/_{6}$. Stjernv. s.

[2]) G. Fr. Stjernvall t. C. Stjernvall $^{28}/_{6}$, $^{1}/_{7}$. Stjernv. s. Valet af Rehbinder gillades också af ledamoten af reg. kons. H. Reuterskiöld, som vid den tiden passerade Tavastehus.

Landshöfding Stjernvalls tillfredsställelse med de beslut, han fattat, grumlades dock snart. Den $^1/_7$ beklagade han sig för brodren däröfver att, såsom han uttryckte sig, den öfverkloke Ehrenström begynt rida på alla hans åtgärder, måhända med anledning däraf att han förbigått personer, som stodo öfver Rehbinder i värdighet. Också från Åbo tyckas tråkiga »föreskrifter och råd» kommit. Stjernvall fann sig föranlåten att förklara, att han förbigått Armfelt på grund af dennes sjuklighet, frih. Aminoff emedan han var »en acharnerad fiende till allt och alla, som ej äro hans nära anhörige», och presidenten frih. A. Tandefelt på grund af dennes ringa begåfning. I fråga om Armfelt var han böjd att ändra sin mening, i händelse han misstagit sig, men för öfrigt vidhöll han sitt votum. Dock kände han sig rådvill och bad brodren om hjälp. »Upplys mig och råda mig som en vän, ty jag behöfver dina upplysta råd, om de mera kunna hjälpa mig ifrån alla dessa odrägliga schismer och eviga hårklyfverier. Att jag börjat med att votera på en b[ar]on A[mino]ffs nära släktinge [Rotkirch] till ordförande och ledamot i deputation hade likväl bort frikalla mig ifrån förebråelse att hafva handlat partiellt och directe emot denne vår buses personella intresse, åt hvilket sednare jag dessutom icke finner mig vara något skyldig.» [1])

De båda landshöfdingarnes, G. Fr. Stjernvalls och Langenskiölds, åtgöranden vunno emellertid bifall hos

[1]) Den $^1/_7$. Stjernv. saml. — Aminoff tyckes stått utanför deputationsfrågan. Förmodligen berodde detta på de konflikter, i hvilka han råkat med sina kolleger i finska kommittén, och på de ringa sympatier han åtnjöt hos flere högre ämbetsmän i Finland, bland dem de för deputationen så värksamme bröderne Stjernvall.

brodren och kollegan i Viborg. Med valet af Rotkirch var denne visserligen icke belåten, ty, menade han, »det vore en förbannad critique på Rotkirchs afsättande från conseillen att nu välja honom till ordförande för nations andragande». Men Stjernvall hoppades att Rotkirch skulle vidhålla sin afsägelse, och då grefve Armfelt, rörande hvilken han först ville invänta underrättelser från Walleen, icke kunde åtaga sig uppdraget, hvilket var det troligaste, förklarade han Rehbinder för självskrifven. Ehrenström hade visserligen ansett det vara lämpligare, att deputationen voterade på Rehbinder först sedan den konstituerat sig i Petersburg, och Stjernvall medgaf, att en sådan procedur vore bättre, »men — tillade han — det kunde klicka och då är bäst vi ta så våra precautioner, att ingen kan stoppa sig emellan». Genom vänner och vänners vänner skulle han försöka att vinna Troil för valet, genom hvilket han hoppades att »alla intriguer, arrière pensées och cabaler» blefve »uppryckta med rötterne». [1])

Såsom af den yngre Stjernvalls bref framgick, sörjde hvarken han eller Langenskiöld öfver, om genom Rotkirchs, såsom man förmodade, fortsatta vägran ordförandeuppdraget öfvergick till hans »substitut». Men de ville i alla händelser inhämta bestämdt svar. I detta syfte vände sig G. Fr. Stjernvall i skrifvelse af den $^{24}/_{6}$ till Rotkirch med förfrågan, huruvida denne icke var benägen att åtaga sig deputationens ledning. »Med den förbindelse, som åligger landshöfdingarne samfäldt — skref Stjernvall — att till ledamot uti den från landet afgående deputationen,

---

[1]) C. Stjernvall t. G. Fr. Stjernvall odat. svar på skr. $^{24}/_{6}$. Stjernv. s.

för att i underdånighet lyckönska H. M:t kejsaren, välja den adelsman, som icke kunnat utses i Uleåborgs län, har tillika tillfället medgifvit att så kombinera alla länens röster, att med detsamma en ordförande för hela deputation kunde af dem utväljas och bestämmas. Och som jag för detta läns del anser T. ej mindre genom dess patriotiske och rättskaffne tänkesätt än flere andre omständigheter berättigad till vårt förtroende, såsom tillika varande icke uti publique tjänst stadd, alltså får jag å länets vägnar härmed tillkännagifva vår önskan, det ville T. såsom den 7:de ledamoten af ridd. och adeln och deputations ordförande, efter närmare bestämmande om tiden ifrån landets generalguvernör, under dess anförande och för att af dess exc:ce varda H. M. kejsaren i sådan egenskap föreställd afresa till St. Petersburg att underdånigst betyga nationens glädje öfver H. M:ts lyckliga återkomst och öfver de stora och lyckliga händelser, hvarföre, näst den allrahögstes nåd, alla nationer prisa och välsigna Alexander I:stes spira.» För den händelse Rotkirch vidhöll sin afsägelse, hade Stjernvall utsett ett substitut, som han dock icke mera kunde finna utanför ämbetsmannakåren. Rotkirch uppmanades att med omgående gifva både Stjernvall och grefve Steinheil del af sitt beslut.[1])

Kallelsen till ordförande understöddes af Langenskiöld,[2]) men ändrade icke Rotkirchs beslut. I bref af den $^{24}/_{6}$ till generalguvernören förklarade Rotkirch, att

---

[1]) G. Fr. Stjernvall t. C. Fr. Rotkirch $^{24}/_{6}$, Ril. saml. n:o 22 (Stjernvalls bref t. Aminoff).

[2]) Rotkirch t. J. Fr. Aminoff $^{4}/_{7}$; L., hvars bref anlände till Rotkirch d. $^{3}/_{7}$, meddelade att han anmodat Rehbinder för den händelse Rotkirch fortfor i sin vägran.

han nog var till det sista »fidèle et reconnaissant pour les graces et les bienfaits de notre monarque adoré envers toute la nation et moi en particulier», och att »aucun de[s] sujets finnois ne me surpassera jamais à l'amour pour sa personne sacrée»; också ansåg han ändamålet med deputationen vara »le plus digne et le plus convenable aux devoirs absolus de la nation finnoise». Men i trots af denna förklaring, »aussi vraie et pure que la lumière du jour», kunde han icke mottaga uppdraget på grund af de stora utgifter det komme att medföra och emedan han saknade de för ändamålet nödiga egenskaperna. Såsom medlem af regeringskonseljen hade han redan underkastat sig stora uppoffringar utan någon nytta för det allmänna.

Samma grunder anförde Rotkirch i svar af den $^{28}/_{6}$ till G. Fr. Stjernvall, jämte det han för undvikande af missförstånd i de amplaste ord uttalade sig om kejsarens person. »Min kärlek för regent och fosterland är detta oaktadt lika brinnande och oföränderlig, och skall jag aldrig underlåta att välsigna den stora och ädelmodige monark, som lycksaligar finska folket och grundlägger dess sällhet för kommande tider. Han har brutit världens bojor och återfört ett länge saknadt lugn i alla stater.»[1])

---

[1]) C. Fr. Rotkirch t. F. Steinheil $^{24}/_{6}$ (i afskr. i Ril. s. n:o 22) och t. G. Fr. Stjernvall $^{28}/_{6}$ (Stjernv. saml.) I bref af $^{4}/_{7}$ till J. Fr. Aminoff relaterade Rotkirch, som tyckes varit orolig för att hans afsägelse skulle missuppfattas, sakförhållandet. Hans trassliga ekonomi fordrade hans hemmavaro, hvartill ännu kom att utgifterna för resan skulle ställa sig mycket dyra på grund af nödvändigheten att anskaffa den stora kammarherreuniformen. Som R. fruktade att man komme att utmåla honom hos kejsaren såsom en stormodig och otacksam undersåte, ovärdig kejsarens nåd, bad han Aminoff, sin gode vän, att efter återkomsten till Petersburg försvara honom inför Rumjanzow. Äfven för G. v. Kothen uppgaf Rotkirch ekonomiska skäl. Koth. s.

Innan Langensköld andra gången vände sig till Rotkirch, hade han i skrifvelse af den $^{21}/_{6}$ gjort en förkänning hos Rehbinder. Skulle generalguvernören »enligt nations enhälliga önskan» anföra deputationen, blefve dess ändamål för visso uppfylldt, men för den händelse deputationen af någon oförutsedd händelse blefve utan ordförande, anhöll han att Rehbinder täcktes mottaga länets »kallelse till detta förtroende». [1]) Något senare kom G. Fr. Stjernvall med liknande anhållan för sitt län, och samtidigt uttalade Carl Stjernvall samma förslag. Rehbinder hade ju, såsom vi känna, uttalat sig för att en bland landsens barn borde väljas till ordförande en second. Men själf ansåg han sig icke kunna mottaga detta förtroende, så smickrad han än sade sig vara däraf. Utom att han fruktade förtalet, som möjligen skulle påbörda honom att under sin sejour i Finland ha velat genom intriger påtruga sig förtroendet, ansåg han sin ämbetsposition i Petersburg göra honom omöjlig. »Naturligtvis vill kejsaren ej — skref han till G. Fr. Stjernvall — vid ett sådant tillfälle höra en ämbetsmans organ, den han har dagligen à sa commande, utan en inom själfva landet vistande person, af hvilken han kan få notioner om dess tillstånd.» Äfven uttalade Rehbinder som sin mening, att grefve Armfelt, som också varit på tal, icke kunde väljas, emedan han skulle anse för anstötligt att ställas en ressource efter generalguvernören. [2])

Genom dessa afsägelser komplicerades valet af ordförande ytterligare. »Vi äro nu komna till den fatala belägenhet att välja ordförande à novo conto — skref Carl Stjernvall den $^{13}/_{7}$ till sin broder — om eljest Du fått ett

[1]) Rehb. saml.

[2]) Till G. Fr. Stjernvall $^{29}/_{6}$, $^{1}/_{7}$. Stjernv. Wall. saml.

dylikt bref som jag af h. ex. gene[ral]guv. grefve Steinheil, hvaruti han afsäger sig den äran för egen och baron Rehbinders del och föreskrifver samma villkor som förra g[ån]g[en] om ordförande. Vi komma slutel. till den belägenhet man vill föra oss att välja preciste på den vi intet vilja välja el:r önska detta uppdrag åt. Nu tror jag moment vara inne att betjäna oss af Ehr[en]str[öms] expedient att anmoda kommittenterne vid det de råkas att välja sin ordförande på stället ibland kommitténs ledamöter, hvarvid mig tyckes att vi hardiment kunna indiquera på Armfelt, Rehbinder el:r Aminoff.»[1]) — I de samma dagar skref Rehbinder från Viksberg till Aminoff, som äfvenledes njöt af sommarhvilan på sina gods, att det varit mycket gräl om deputationen och att man särskildt var bekymrad i fråga om ordföranden, hvartill flera personer föreslagits. Sista projektet var — tillade han — att grefve Sprengtporten skulle utses därtill.[2])

Den sistnämnda kandidaturen hade, såsom vi känna, lancerats af generalguvernören (i cirkuläret af 1/13 juli). Om den också omfattades af en del landshöfdingar, torde den hos andra väckt till lif den gamla bitterheten. Dock grämde sig ingen däröfver mer än grefve Armfelt, som efter underrättelsen om förslaget uttalade ($^{23}/_{7}$) för vännen J. A. Ehren-

[1]) Till G. Fr. Stjernvall $^{13}/_{7}$, Stjernv. s. Måhända åsyftade Stjernvall med den olämpliga personen Sprengtporten. Landsh. Troil var det icke, ty han var bortrest. — Uttråkad af bråket med ordförandevalet skref G. Fr. Stjernvall till brodern d. $^{12}/_{7}$, att han icke ämnade göra något vidare till saken, innan han träffat denne och kanske icke heller efteråt.

[2]) Rehbinder t. J. Fr. Aminoff $^{15}/_{7}$. Ril. s. — Enl. C. Fr. Rotkirchs meddelande $^{21}/_{6}$ 1814 till G. v. Kothen skulle äfven Ehrenström varit påtänkt till ordförande. Koth. s.

ström sin stora förtrytelse i följande ord — »utan kappa på fraserne», såsom han en gång uttryckte sig: »Den arma generalguvernören, som låter ballottera sig af hund och katt. Han har hittat på, nb. säges det, att proponera Sprengtporten till chef för den deputation, som nu ej mer blir utaf. Hur i Herrans namn kan man af tanklöshet el. brist af takt så fördömdt vilja öfverhölja en nation af infami; jag för min del är på det högsta förbittrad häröfver och ämnar icke dölja det för grefve Steinheil.»[1])

Huru frågan om ordförandebefattningen slutligen aflopp, känna vi icke. Ett senare uttalande af Armfelt kunde uppfattas såsom ett bevis för att Sprengtportens kandidatur var på god väg att lyckas. Men kanhända få vi såsom det troligaste antaga, att valet blef uppskjutet tills händelser inträffade, som gjorde alla bekymmer med hänsyn därtill öfverflödiga.

*

Den officiella uppgiften för den finska deputationen var, såsom vi känna, att frambära till kejsaren vid hans hemkomst uttrycken af nationens underdåniga tacksamhet och lyckönskan, eller, såsom Carl Stjernvall privatim uttryckte sig, att frambära rökvärk inför tronen. Men det var icke att undra på, om de personer, som togo befattning med deputationen eller blefvo däri invalda, kommo på den tanken att begagna det gynnsamma tillfället till att framföra till kejsaren särskilda önskningsmål af allmän och enskild art. Så uppgaf det beställsamma ryktet att biskop Tengström hade för afsikt att motarbeta

---

[1]) Ehr. s.; *Tegnér*, G. M. Armfelt, III: 446—447.

regeringsvärkens förflyttning från Åbo till Helsingfors, och Rehbinder visste förtälja från Åbo, att hälften af de deputerade ämnade invärka på utnämningen af den sjuke Armfelts efterträdare och andra »affärer», utan att någon full öfverensstämmelse dock rådde.[1]) Få vi tolka några hemlighetsfulla yttranden af G. Ladau i den riktningen, skulle det dessutom varit tal om utvärkande af en landtdagskallelse.[2]) Men någon närmare kännedom om dessa af det beställsamma ryktet utkolporterade planer, af hvilka åtminstone den förstnämnda får betviflas, äga vi icke.

Med större bestämdhet kunna vi uttala oss om de planer, som förehades på annat håll än det politiserande samhället i landets hufvudstad. I sitt redan nämnda bref af den $^{13}/_{7}$ till sin broder, landshöfdingen i Tavastehus, uttalade sig Carl Stjernvall för önskvärdheten af att deputationen skulle framlämna några »postulater», hvilka enligt Rehbinders tanka borde innehålla 1:o en anhållan om tillstånd att få slå en medalj »öfver kejsarens lyckliga återkomst och till förevigandet [af] minnet af dess undersåtares glädjefulla känsla vid detta tillfälle»; 2:o en tacksägelse för att kejsaren återlämnat till Finland dess general-

---

[1]) »Une députation de 24 personnes — skref Rehbinder $^{20}/_{6}$ från Viksberg till Ehrenström — sera dans ce temps là à Petersbourg. La moitié des membres s'occupera assurément d'établir la succession de S. E et d'influer sur nos affaires, sans qu'il existe un point de réunion.» Ehrenstr. s.

[2]) D. $^{1}/_{7}$ skref Ladau från Åbo till J. Fr. Aminoff: »Deputationer, landtdag, förändrade lagar, allt detta sysselsätter nu activitén på lycksökarne. om jag bör tro allt hvad som förljudes.» Äfven i ett annat bref ($^{2}/_{7}$) talade L. om planer på en »riksdag», som bl. a. skulle bevilja medel till en landtmilice. Ril. s.

guvernör, hvars bibehållande alltid skulle anses såsom ett vedermäle af kejsarens nåd och ynnest. Stjernvall bad brodren öfverlåta redigeringen af postulaterne åt Ehrenström, som i dem icke borde upptaga annat än det redan nämnda, och han föreslog att brodren skulle komma till Viborg till den tid, då de deputerade enligt generalguvernörens tillsägelse samlades där, »så kunde vi — menade Stjernvall — plugga i dem allt hvad nödigt vore». För denna plan borde man också vinna landsh. Langenskiöld, med hvilken bröderne hela tiden tyckas kommit synnerligen väl öfverens.[1])

Idén om medaljen kan nog ha utgått från Rehbinder, som uttalat densamma redan i bref af den $^{29}/_{6}$ till G. Fr. Stjernvall — om af okunnighet om de ryska myndigheternas afsikter eller för att också från Finlands sida erbjuda samma hyllning, kunna vi icke afgöra.[2]) Men sympatiyttringen för Steinheil var tydligen Fr. Stjernvalls egen uppfinning, och den hade en alldeles särskild grund vid sidan af den allmänna belåtenheten med generalguvernören.

Bland de talrika rykten, som vid denna tid voro i rörelse och som nådde äfven den lilla residensstaden i Tavastland, förmälde ett, som framfördes af Carl Stjernvall, att grefve Armfelt råkat i delo med både generalguvernören och Rehbinder och att han hade för afsikt att söka aflägsna båda från deras platser. Ryktet hade måhända sin grund i några oförsiktiga yttranden af Armfelt, som under sin sista sjukdom ännu mindre än annars lade band på sin temperamentfulla frispråkighet, men var utan gensägelse

---

[1]) Till G. Fr. Stjernvall $^{13}/_{7}$. Stjernv. s.

[2]) Stjernv. Wall. s. — Vi erinra oss, att frågan om insamlingen föredrogs i reg. konseljen först den $^{5}/_{7}$. Jmfr. s. 17–18.

öfverdrifvet. Ty huru ofta Armfelt än ondgjordes öfver Steinheils obeständighet och hans mottaglighet för dåliga inflytelser af andra — särskildt af sin fru och sin kanslidirektor — satte han ett stort värde på grefven och använde sitt inflytande till att skydda honom mot hans fiender i Petersburg.[1]) Med Rehbinder kom det nog någon tid därefter till scener, som ingafvo denne tanken att afgå, och likasom Rehbinder ofta hade känning af Armfelts impulsiva lynne och impatience, så klagade Armfelt öfver Rehbinders »olyckliga humeur». Men mellan båda rådde ett förhållande af aktning och förtroende och ännu under sina sista tider berömde Armfelt statssekreteraren såsom en excellent man och en man af ära.[2]) Talet om Armfelts afsikter var således öfver-

---

[1]) Armfelt till J. A. Ehrenström $^{19}/_{5}$, $^{26}/_{5}$, $^{9}/_{6}$, $^{29}/_{6}$, $^{28}/_{7}$, $^{7}/_{8}$, $^{22}/_{10}$ 1813, $^{5}/_{2}$, $^{8}/_{6}$, $^{3}/_{8}$, $^{10}/_{8}$ 1814 m. m. För Ehrenström berättade Steinheil den $\frac{19 \text{ juni}}{1 \text{ juli}}$, att det var bättre med Armfelts hälsotillstånd, »welches mir als wohlmeinender Mitbürger herzlich freut ihn mit seinen Talenten am Tron des grossmuthigsten Monarchen nähernd zu wissen». Ehrenstr. s.

[2]) R. H. Rehbinder t. J. Fr. Aminoff $^{2}/_{14}$ jan. 1812 (Ril. s.), till G. Fr. Stjernvall $^{19}/_{31}$ juli 1814 (Stjernv. Wall. s.), Armfelt t. Ehrenström $^{15}/_{12}$ 1813, $^{30}/_{7}$ 1814 (Ehr. s.). — Äfven till Rehbinder själf tyckas rykten om Armfelts missnöje framkommit. Den $^{15}/_{6}$ n. st. besporde Walleen honom, om han var säker på att grefven beklagat sig öfver honom. För egen del hade Walleen svårt att tro därpå, emedan han icke fann någon rimlig anledning därtill, och han uttalade följande förståndiga råd: »Il y a bien des gens, mon ami, qui trouvent leur intérêt à brouiller d'autres gens ensemble, et qui, pour y réussir, forgent des histoires denuées de tout autre fondement que la mauvaise intention de leurs auteurs. Souvenez-Vous de cette vérité et ne croyez rien que ce qu'on Vous prouve jusqu'à l'évidence.» Däremot var Walleen mera böjd för att tro på Rehbinders förmodan att Armfelt ville hålla honom aflägsnad från hufvudstaden vid tiden för kejsarens hemkomst. Men

drifvet eller gripet ur luften. Men det vann tilltro hos Stjernvall och väckte hos honom den största oro. »Hvad Du uti ditt bref af den 12 nämner om gr. A[rmfelt] — skref han den 17 juni till brodren — är alldeles förvånande, ehuru jag af hans beständiga inconséquencer varit och är tillräckeligen förberedd på mycket saker! Genom hans olyckliga fiendskap med A[mino]ff och genom priser han gifvit på sig, i synnerhet i Petersburg och vid hofvet, där hans sak torde vara obotligen förlorad, söker han i sin förtviflan éloignera ifrån finska affairerna den enda person, som i Petersburg kan, i anseende till dess capacité och dess hjärta, där upprätthålla våra affairer åtminstone ifrån ett totalt skeppsbrott; och icke nog därmed, äfven éloignera vår skyddsängel, den enda, som jämte sin imposanta rang, sin ojäfvighet såsom tillika en kejsarens gamle undersåte och rysk ämbetsman, förenar ett hjärta för detta lands sanna välfärd och upprätthållande!»

För att nu rädda Finland från den ofärd, hvaraf det hotades genom Armfelts förmenta planer, kom Stjernvall på den tanken, att man borde gifva landets deputation som »postulat» att på nationens vägnar underdånigst anhålla om att kejsaren måtte i nåder behålla såsom landets högste styresman grefve Steinheil, »hvars faveur och credit hos monarken är i nationens största intresse att

---

detta betydde mindre, ty Rehbinder skulle ändock genom sina vänner få veta hvad grefven önskade hålla hemligt för honom. Rehb. saml. — Härom skref Armfelt den $^{19}/_{7}$ till Ehrenström: »J'espère que Rehbinder ne fait la folie de presser son retour ici, puisque je me suis engagé à lui faire savoir, quand il en sera temps», hvilket precis icke talar för Walleens förmodan (Ehrenstr. s.). Jmfr s. 61.

upphöja, i synnerhet sedan gr. A. genom sin sjukdom och tusende för honom och oss vidriga omständigheter anser för sig viktigare att stöta undan alla möjliga rivaler och medarbetare på fäderneslandets sak än att risquera denne sednares bemedlande och reussit genom andre». »Säg mig din tanke — bad Fr. Stjernvall sin broder — beträffande motionen om gr. Steinheil, och om icke landshöfdingarne kunde, såsom mest kunnige om invånarnes tänkesätt och ensamme uti tillfälle att i denne hast exprimera detsamma, (kunde) å hvarje särskildt stånds vägnar tillskrifva dess deputerade härom; dock såsom en hemlighet, hvilken för ingen del får komma till gr. St:ls kunskap och följakteligen icke ébruiteras».[1]) En vecka senare öfverenskom Stjernvall med Langenskiöld om det redan nämnda förslaget att välja Rehbinder till deputationens v. ordförande i händelse Rotkirch refuserade. Vunno båda dessa förslag bifall, kunde Stjernvall hoppas på att genom en så kraftig yttring af nationens vilja kunna rädda åt fosterlandet de hotade statsmännen.

Ännu en gång återkom G. Fr. Stjernvall till »postulatet» rörande generalguvernören. Den $^{28}/_{6}$ berättade han för brodren, att han skrifvit om saken till landshöfdingarne Troil och Aminoff m. fl. och att han trodde det vara »mycket nyttigt och bra». »Kanske skola gökarna åter tro — tillade han dock — att jag vill något mera än tyst i min vrå sköta mitt kall efter mitt pund; men må de det göra; jag är säker om mig själf och vill intet annat än hvad en viss nödvändighet och sammanhanget fordrar och för öfrigt helst lefva i min tunna.»[2])

---

[1]) Stjernv. saml.

[2]) Till C. Stjernvall $^{28}/_{6}$. Stjernv. s.

Att Carl Stjernvall godkände sin broders förslag, känna vi redan. Huru det uppfattades af andra landshöfdingar, framgår icke, men vi kunna förmoda, att det icke refuserades.[1]) Frih. Rehbinder, som genom båda bröderne Stjernvall underrättades om förslaget, förordade det på det varmaste. »Ingen kan — skref han den $^{29}/_{6}$ till Fr. Stjernvall om generalguvernören — tänka mera ädelt för Finland och ingen förtjänar mera landets manifesta förtroende.» Och ett par dagar därpå tillade Rehbinder: »I närvarande stund kan nation ej göra nog för att få bibehålla denna styresman, isynnerhet då grefve Armfelts sjuklighet apprehenderar hans bortgång.»[2]) Rehbinder nämnde intet om den förmenta konflikt mellan Armfelt och Steinheil, som gjort ett så starkt intryck på Stjernvall, men han kunde icke vara okunnig om, hurusom Steinheils ställning, likasom för öfrigt Armfelts, vid denna tid var så hotad af intriger från andra håll, att man vid kejsarens hemkomst motsåg de båda statsmännens fall.

Med den mission, som ursprungligen tilldelades den finska deputationen, förenades sålunda — åtminstone på en del håll — den viktiga uppgiften att genom en nationell opinionsyttring stödja den populäre landsherren, som inför offentligheten så vackert titulerats med epiteten »Rysslands trogne son och Finlands fader».

---

[1]) Något senare, den 13/25 aug., skref J. A. Ehrenström till R. H. Rehbinder, att då fråga var om deputationen, var »tout le monde» ense om att man genom denna borde till kejsaren framföra nationens tacksamhet för valet af en gen. guvernör, som så väl uppfyllde sin mission. Ehrenstr. saml., konc.

[2]) Till G. Fr. Stjernvall $^{29}/_{6}$, $^{1}/_{7}$. Stjernv. Wall. s.

V.

»*Den deputation, som nu ej mer blir utaf*», skref Armfelt den 23 juli n. st. till Ehrenström. Medan man i Finland tvistade om valet af ledare för deputationen nalkades kejsaren portarna af sin hufvudstad, men hans hemkomst föregicks af ett påbud, som strök hela det storartade festprogram rikets högsta myndigheter och Petersburgs stads förvaltning utarbetat för själfherskarens högtidliga mottagande.

Ända från det underrättelser om freden började inlöpa, motsåg man i Ryssland som i Finland med spänning säkra underrättelser om stunden för kejsarens återkomst. De rykten, som öfver Petersburg spredos till Finland, voro hvarandra motsägande, talade ena dagen om uppskof, andra dagen om resans påskyndande. I början af juli hade Rehbinder, som fortfarande vistades på sin egendom, inhämtat, att kejsaren icke väntades före slutet af månaden g. st.; två veckor senare visste han berätta, att hemkomsten uppskjutits till slutet af augusti. Som försiktig karl beslöt han dock att resa i god tid och uppmanade sin ämbetsbroder Aminoff att taga samma parti.[1])

Grefve Steinheil, som i sista hand dirigerade deputationen, hade fått af Armfelt löfte om underrättelser rörande kejsarens hemkomst och tryggade sig måhända härtill. På grund af de meddelanden, som kommo honom till handa, uppmanade han i början af juli landshöfdingarne att tillhålla de deputerade att till den $^{22}/_{7}$ g. st. infinna sig i Petersburg eller i Viborg, där de voro »parfaitement à portée» för underrättelser från rikshufvudstaden.

[1]) Rehbinder t. Aminoff $^{15}/_{7}$; $^{20}/_{7}$; till Fr. Stjernvall $^{1}/_{7}$. Stj. Wall. s.

Något senare förkortade han terminen till den $^{18}/_{7}$ g. st.[1]) Men äfven denna tidpunkt var illa uttänkt. Ty huru granneligt Steinheil och hans sagesmän — Armfelt o. a. — sökt följa med tiden, visade det sig att de icke kunnat hålla sig au courant med kejsarens resa. Den $^{9}/_{7}$ n. st. skref Armfelt till Tengström — och samtidigt till Steinheil — att kejsaren icke skulle vara i staden före slutet af augusti, hvarför det var tids nog, om de fattiga finska deputeradene samlades där omkr. 1 augusti. De hade ändå tid att vänta och förstöra penningar.[2]) Men den 8/20 juli kunde C. J. Walleen, som uppehöll sig i Petersburg, meddela Aminoff, att kejsaren väntades med det första, hvarför han bad Aminoff påskynda sin afresa.[3]) Uppgiften var nog så riktig, ty den 13/25 juli ankom kejsaren värkligen till sin hufvudstad, oförmodadt och obemärkt. Härom meddelade L. G. v. Haartman i bref af den $^{15}/_{7}$ g. st. till biskop Tengström: »Sistledne måndag var en glad dag

---

[1]) Steinheil t. K. v. Troil $\frac{\text{— juni}}{\text{— juli}}$, 1/13 juli (Åbo länearк.), t. G. Fr. Stjernvall $\frac{\text{30 juni}}{\text{12 juli}}$ (Stjernv. Wall. saml.).

[2]) Tengstr. s. För bröderna Stjernvall uttalade Armfelt ett par gånger, senast i början af juli, den förmodan, att kejsaren icke skulle hemkomma förr än i augusti. Den $^{28}/_{5}$ skref han till C. Stjernvall: »Jag tror att H. M. vill så bortblanda korten, så att alla conjecturer skola blifva omöjel.» Först den $^{23}/_{7}$ berättade han att kejsaren snart skulle vara framme. Åminne saml. — Den $^{14}/_{7}$ meddelade biskop Tengström consist acad. att han ämnade sig till Petersburg, där han genom C. J. Walleen beställde åt sig rum från den $^{7}/_{8}$. Konsist. protok. $^{14}/_{7}$, Walleen t. Tengström $^{27}/_{7}$, Tengstr. s.

[3]) Ril. saml.; Walleen t. Ehrenström $^{20}/_{7}$, Stjernv. Wall. saml. Till de bäst underrättade hörde postchefen G. Ladau, som i bref af 1 och 2 juli meddelade Aminoff att kejsaren skulle anlända den $^{12}/_{24}$; den $^{16}/_{7}$ skref han från Stockholm, att kejsaren skulle vara framme den 22 à 25. Ril. s.

för Petersburg. Hans Majestät kejsaren ankom då hit kl. 7 om morgonen, utan att af någon vara igenkänd. Han for direkte till Kasanska kyrkan, där man visst icke väntade honom, emedan alla präster voro borta. Hans ankomst var en värklig surprise, oaktadt han dagen förut kl. 5 e. m. hade anländt till Pawlowsky. Det synes som kejsarens afsikt varit att undvika publikens glädjebetygelser. I går var det ett stort Te Deum uti Kasanska kyrkan. Glädjen skall ha varit målad på allas ansikten.»[1]) De finska deputerade, som satt sin lit till generalguvernören, förskonades dock från obehaget att komma för sent. Ty medan en del bland dem ännu befunno sig halfvägs och innan andra ens hunnit anträda resan spriddes genom generalguvernörens kurirer bud om att hela deputationen blifvit inhiberad och att de hvilka satt sig i rörelse förty kunde vända om.

Redan i samma bref af den 8/20 juli, hvari Walleen varskodde sin kollega Aminoff om kejsarens hemkomst, visste han berätta, att denna skulle föregå utan alla ceremonier. »Alla de stora anstalter, som här blifvit gjorda till kejsarens emottagande — skref Walleen — komma att förfalla, dels så vida de ännu icke äro mer än halfflärdiga och dels så vida kejsaren undanbedt sig alla högtidligheter, t. o. m. illumination, så att den tillsägelse, som därom redan af polisen var gifven, i går afton återkallades. Inga deputerade äro ännu ankomna och förmodeligen behöfvas de ej heller.»[2]) Tre dagar senare med-

---

[1]) Tengströms saml. Notiser om händelsen i Åbo allm. tidn. n:o 89—90.

[2]) Ril. s., Walleen t. Ehrenström 20/7 (Stjernv.-Wall. s.). Den 27/7 meddelade Walleen biskop Tengström, att illumination dock ägt rum den 26 och skulle fortsättas den 27 o. 28. Tengstr. s.

delade Armfelt Ehrenström, att kejsaren i reskript från Amsterdam allvarligt förbjudit »toute réception, toute cérémonie, tout enfin qui a l'air de sortir de la marche usitée. On vient en conséquence d'interdire les députations des gouvernements, et j'en suis bien aise. — — Nous attendons l'empereur d'un instant à l'autre, mais on est sensé (?) de faire semblant de rien.»[1])

Uppgifterna bekräftades straxt därpå genom officiella meddelanden. Den 7/19 juli fick t. f. polisministern Wjasmitinoff mottaga ett nådigt reskript, däri kejsaren, underrättad om sina undersåtars festförberedelser, helt enkelt påbjöd dessas inhiberande. Sådana anstalter, som de hvilka nu förehades, hade alltid varit kejsaren emot och nu fann han dem ännu mindre passande. »Den Högstes värk allena — skref kejsaren — äro dessa händelser, hvilka gjort slut på det blodiga kriget i Europa. För honom böra vi alla knäfalla. Kungören öfverallt min oföränderliga vilja, på det att alldeles icke något emottagande eller välkomnande måtte blifva föranstaltadt för mig. Skicka befallning till guvernörerna, så att icke någon enda må för denna orsak aflägsna sig från sin post. Jag gör Eder ansvarig för det punktuella uppfyllandet af denna befallning.»[2])

Wjasmitinoff var icke sen att låta budet gå vidare. På uppdrag af ministerkommittén, till hvilken han frambar

---

[1]) Ehr. s. Tidigare hade Armfelt förklarat för Ehrenström, att förberedelserna för kejsarens mottagande voro enorma, men på fusk och enligt hans sätt att se saken icke värdiga en Alexander I ($^{22}/_{6}$, $^{2}/_{7}$). Liknande uttalande till C. Stjernvall $^{2}/_{7}$. Åminne s.

[2]) Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66. — I svensk öfversättning meddelas reskriptet i Åbo allm. tidn. 1814 n:o 89 och »Allmänna Journalen» 1814 n:o 180.

den kejserliga befallningen, underrättade han i cirkulär af $^{8}/_{7}$ g. st. resp. guvernementsstyrelser om att alla åtgärder såväl för deputerades afsändande till Petersburg som för andra ovationer borde upphöra, samt att de deputerade, som anländt till Petersburg, skulle återvända, dock med rätt för dem, som sådant önskade, att kvarstanna i hufvudstaden såsom enskilda personer.

Om denna plötsliga vändning i historien underrättades generalguvernören genom skrifvelser från Wjasmitinoff ($^{8}/_{7}$) och ordföranden i finska kommittén Armfelt ($^{9}/_{7}$ g. st.). Omedelbart efter underrättelsens mottagande utfärdade han, den 11/23 juli, cirkulär till landshöfdingarne och domkapitlen med berättelse om polisministeriets budskap jämte tillsägelse att vaka öfver att den kejserliga viljan blef följd. Landshöfdingarne och särskildt C. Stjernvall i Viborg, inom hvars län de deputerade tillåtits att samlas, tillsades att hålla såväl det egna länets som andra landsdelars deputerade tillbaka. Dock skulle hinder icke möta dem som i alla händelser önskade besöka Petersburg att fortsätta färden såsom vanliga resande. Först något senare, d. $^{29}/_{7}$ n. st., meddelades underrättelse om saken till regeringskonseljen, som hela tiden stått utanför det hela och äfven nu befriades från vidare åtgärd.[1])

---

[1]) Wjasmitinoff t. Steinheil $^{8}/_{7}$ (anl. 11/23 juli), Armfelt t. d:o $^{9}/_{7}$ (anl. 12/24 juli); gen. guv. t. landshöfdingarne och biskoparne 11/23 juli, till Wjasmitinoff 15/27 juli. Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, no 66; reg. kons. pl. protok. $^{29}/_{7}$. Äfven till J. A. Ehrenström sände Steinheil $^{11}/_{23}$ juli underrättelse om reskriptet jämte uppmaning att mota dem som voro färdiga att resa från Helsingfors (Ehr. s.). Den $^{10}/_{22}$ juli meddelade landsh. C. Stjernvall biskop Alopæus innehållet af ett bref från L. G. v. Haartman om deputationens inhiberande och berättade att han afsändt en stafett till generalguvernören. Bref t. M. J. Alopæus, F. Hist. samfundets ark.

Huru långt de skilda landsdelarnes delegerade hunnit anlända, då de uppnåddes af generalguvernörens kontraordres, känna vi icke. En del, de närmast gränsen boende, hade måhända ännu icke satt sig i rörelse, de flesta bland dem, som upphunnos af landshöfdingarnes kurirer, vände om. Men några, som anträdt färden tidigare eller hade särskild anledning att komma fram, fortsatte färden till kejsarstaden. I skrifvelse af den 3/15 aug. till öfverbefälhafvaren berättade Steinheil, som nu befann sig i Petersburg, att redan innan han mottagit cirkuläret om deputationernas inhiberande hade några finländska deputerade, okunniga om påbudet, begifvit sig till Petersburg. Af dessa befunno sig nu i staden v. Briskorn, Bergenheim, Synnerberg och Hanell. Steinheil öfverlämnade till Wjasmitinoffs afgörande, huruvida dessa deputerade kunde hugnas med lyckan att vinna företräde hos kejsaren.[1])

Hvad svar öfverbefälhafvaren gaf, känna vi icke.

*

Af den uppfattning, som motiverat förbudet mot deputationerna och högtidsfesterna, kunde på goda grunder den slutsats dragas, att icke heller öfriga hyllningar, som påtänktes och redan förbereddes, skulle behaga kejsaren.[2]) Och det dröjde icke mycket, innan det blef kändt att jämväl i fråga om dessa ett nådigt förbud emanerat.

---

[1]) Steinheil t. Wjasmitinoff 3/15 aug., Gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66. — Den 17/8 berättade J. Fr. Aminoff till sin fru att borgm. Synnerberg vistats flera veckor i Petersburg. Ril. s.

[2]) Efter mottagandet af gen. guvernörens cirk. rörande deputationens inhiberande förfrågade sig landsh. C. Stjernvall hos gen. guvernören, huruvida insamlingen borde upphöra, men fick till svar, att han

I början af juli 1814 framlämnades till kejsaren, som då vistades i Brüssel, genom en deputation, bestående af riksrådsmedlemmarne furst A. B. Kurakin, general A. P. Tormassow och grefve A. N. Soltikow, en underdånig, af de höga rikskorporationerna undertecknad böneskrift med anhållan om kejsarens nådiga stadfästelse å de tidigare nämnda besluten rörande ärenamnet, medaljen och monumentet. Efter att i hänförda, storståtliga ord ha framhållit Guds stora nåd, kejsarens bedrifter och rikets upphöjelse öfver andra riken, bönföllo petitionärerne i denna skrift om att kejsaren värdigades mottaga sina tillgifna barns offer: »den titel, som motsvarar Ditt hjärtas sällhet, våra känslor för Dig och utan hvilkens kraft icke finnes någon sann storhet, titeln den välsignade.» Och för att de undersåtliga känslorna skulle framstå äfven för eftervärlden anhöll man om tillstånd att i hufvudstaden uppresa en minnesstod, »icke för att denna må lägga något till Ditt oförglömmeliga namns ära — hette det — utan för att vi må rättfärdiga oss inför våra efterkommande». »Må man icke en gång — slutade böneskriften — förebrå oss för känslolöshet gentemot de välgärningar Du låtit flöda öfver oss och måtte denna minnesstod för våra söners söner till senaste tider förblifva ett vittnesbörd om vår kärlek till Dig och gränslösa tillgifvenhet.»

Men huru vackert de höga riksmyndigheterna och deras ombud än lade sina ord, all öfvertalning var för-

---

skulle handla enligt tidigare ordres. C. Stjernvall t. gen. guv. $^{26}/_{7}$, gen. guv. t. Stjernvall $\frac{22 \text{ juli.}}{3 \text{ aug.}}$. Gen. guv. kansl. akter 1814, n:o 66. — I tvenne bref besporde G. Fr. Stjernvall sin broder, huru man efter deputationens inhiberande borde förhålla sig i subskriptionsfrågan ($^{2}/_{8}$, $^{9}/_{8}$). Stjernv. s.

gäfves. Genom rikssekreteraren A. S. Schischkow lät kejsaren den $\frac{29 \text{ juni}}{11 \text{ juli}}$ uppsätta ett svar, som af honom godkändes följande dag och därpå afläts till synoden, riksrådet och senaten. Kejsaren förklarade i denna ukas, att böneskriften väckt i hans innersta den största tillfredsställelse, emedan den röjde å ena sidan den gudomliga välsignelse, som uppenbarats för honom och hans folk, å den andra de ryska riksstaternas underdåniga tänkesätt. Det tillnamn, som bjöds kejsaren, var det mest smickrande. »Ty — förklarade kejsaren — alla min själs bemödanden och tankar äro riktade därhän, att genom varma böner nedkalla Guds välsignelse öfver mig och det mig anförtrodda folk samt att blifva välsignad af mina trogna och älskade undersåtar äfvensom af hela människosläktet i allmänhet. Detta är det högsta målet för mina önskningar och för min sällhet!» — »Men vid alla mina bemödanden att ernå detta mål — fortsatte kejsaren — tillåter jag mig likväl icke såsom människa den djärfva tanke, att jag redan uppnått detsamma och att jag oförsynt skulle kunna emottaga och bära detta namn. Jag anser detta så mycket mindre öfverensstämmande med mina grundsatser och mina tänkesätt som jag själf, vid alla tillfällen ledande mina trogna undersåtar till blygsamhet och sinnesödmjukhet, härigenom skulle gifva dem ett motsatt efterdöme.» Och med tanke på det ifrågasatta monumentet förklarade han till slut: »Må ett monument för mig uppresas i Edra känslor, sådant som I redan ägen det i mina! Må mitt folk välsigna mig i sina hjärtan, liksom jag välsignar det i mitt. Må Ryssland vara lyckligt och Guds välsignelse hvila öfver mig och Ryssland!»

Inför ett sådant föredöme af blygsamhet och sinnesödmjukhet kunde de höga ämbetsmyndigheterna endast med vördnad böja sig. Vid nytt gemensamt möte, den $^{24}/_{7}$, beslöts att genast upphöra med de frivilliga gåfvornas insamlande; men dessutom öfverenskom man att låta såväl den kejserliga ukasen som den refuserade böneskriften komma till allmänhetens kännedom, den förra såsom ett nytt vedermäle af kejsarens välvilja, den senare såsom ett uttryck för de afsikter de höga korpserna haft på det triumferande och tacksamma Rysslands vägnar.[1])

Genom cirkulär af den $^{11}/_{8}$ g. st. från polisministerns exekutionskomité, som afsändes först från ministeriet och senare genom den finske statssekreteraren R. H. Rehbinder, underrättades generalguvernör Steinheil om det passerade. Grefven, som för tillfället vistades i Petersburg, lät meddelandet gå vidare i cirkulär af den 12/24 aug. till regeringskonseljen och landshöfdingarne samt af den $\frac{22 \text{ aug.}}{3 \text{ sept.}}$ till hofrätterna, domkapitlen och centrala ämbetsvärk. Och från dessa myndigheter befordrades kännedomen om kejsarens vilja till allmänheten, som fick behålla hvad den i underdånighet ämnat uppoffra till det ärofulla krigets och den segerrike monarkens förhärligande.[2])

---

[1]) Senatens tryckta ukas till allmänheten rörande händelsen i gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66; Åbo allm. tidning 1814 n:o 108 och Allmänna Journalen 1814 n:o 211, i hvilka kejsarens svar meddelas i öfvers; *N. K. Schilder*, Императоръ Александръ первый III: 246—248.

[2]) Wjasmitinoff t. Steinheil $^{11}/_{8}$, R. H. Rehbinder t. d:o $^{27}/_{8}$, gen. guvernörens cirkulär på ryska och svenska m. m. i gen. guv. kansl. akter 1814, b. III, n:o 66. — I reg. konseljen föredrogs gen.guv:s cirkulär d. $^{31}/_{8}$, i consist. acad. $^{30}/_{8}$; till landskansl. i Åbo anlände det d. $^{15}/_{8}$, då cirk. genast utfärdades till kronofogdar och magistrater, till Tavastehus $^{2}/_{9}$ (länest. ark., ank. br.).

VI.

Frågan om den nationella deputation eller medborgerliga legation, som skulle på Finlands vägnar hälsa kejsar Alexander vid hans återkomst från kriget, hade sin upprinnelse i de omfattande, af öfversvallande nationalstolthet dikterade förberedelser till undersåtlig hyllning, som förehades af kejsardömets högsta dignitärer. Den öfvertogs, efter föredömet i Ryssland, af generalguvernören och länens landshöfdingar samt domkapitlen, hvilka efter bästa förmåga gjorde sitt val bland representativa personligheter och passade på tiden för de deputerades utkommenderande. Stånden själfva fingo icke taga någon befattning med ärendet, om också enskilda förfrågningar kunna ha föregått utnämningarna. Det kom m. a. o. icke till någon vädjan till de skilda samhällsklasserna, utan hela saken utagerades såsom ett administrativt ärende under generalguvernörens presidium. Det var väl detta, som i sin mån förklarar, hvarför denna andra nationaldeputation från Finland — i motsats till den af år 1808 — snart nog råkade i total förgätenhet och måhända aldrig kom till en större allmänhets kännedom — såsom dess flesta medlemmar också förmenades tillfredsställelsen att framkomma till sitt mål.

Huru denna utgång på deputationsfrågan bedömdes inom landets ämbetsmannakretsar, hvilka ju närmast hade därmed befattning, och huru inhiberandet af öfriga hyllningsgärder upptogs inom allmänheten, känna vi icke. Att man i Petersburg i de kretsar, där man önskat brillera med sina prestationer, icke kände sig belåten med det kejserliga förbudet, framgår af Armfelts skrifvelse

till Ehrenström den $^{27}/_{7}$. »Man är mycket missnöjd — berättade den sjuke statsmannen, som kvarhölls på sin villa i Tsarskoe-Selo — öfver sista ukaze, som förbjuder alla ceremonier, sollenniteter m. m.» »Den är sträng — medgaf Armfelt — det är sant, men mig synes han [kejsaren] präktig.» Dock kunde det icke hindras att den undersåtliga hängifvenheten antog mycket ostentativa former vid det Te Deum i Kasanska kyrkan den 26, som vi redan känna från v. Haartmans meddelande till Tengström. Några dagar senare kunde Armfelt förtälja för Ehrenström om den glädje och entusiasm, hvarmed folket vid detta tillfälle s. a. s. burit kejsaren och hans häst från palatset till kyrkan. »On prétend n'avoir jamais vu un spectacle qui puisse y être comparé; tout comme on n'a jamais vu de souverain qui a mieux mérité tous les genres de culte qu'Alexandre I .» — »S. M. se ressemble parfaitement, — resonnerade Armfelt vidare om föremålet för sin beundran — un peu plus brun, le son de sa voix a changé et il parle plus vite. Mais personne découvrirait que la gloire immortelle dont Elle s'est couverte a changé en rien ni sa manière d'être ni ses formes habituelles. — — Que le ciel le conserve, car il est vraiment trop bon pour ce siècle et pour le genre d'hommes qui y existent.»[1])

Armfelt dolde icke för sin vän, att han kände sig helt lätt om hjärtat, då förbudet mot deputationen emanerade. Han hade visserligen, såsom vi känna, för generalguvernören uttalat sig för lämpligheten af deputerades afsän-

---

[1]) Armfelt t. Ehrenström $^{27}/_{7}$, $^{30}/_{7}$. Ehr. s. — Liknande uttalande till grefvinnan Augusta Piper $^{27}/_{7}$. Till C. Stjernvall skref Armfelt $^{22}/_{7}$: »Med medaillen och andre plock artigheter är det ej värdt; tout cela est mesquin.» Åminne saml.

dande från Finland — hvilket för öfrigt var en naturlig följd af planerna i Ryssland — och omöjligt är ju icke att han redan tidigare gifvit sina landsmän några vinkar om saken. Men han kände sig från början skeptisk med afseende å den blifvande deputationens sammansättning och då det beställsamma ryktet visste att förtälja om intriger och hemliga planer, som förehades af de deputerade, ökades misstron ytterligare. Ryktena vunno tilltro hos lugnare naturer, såsom R. H. Rehbinder och C. J. Walleen, och måste i ännu högre grad värka irriterande på den för motsägelser och andras inblandning i »affärerna» ytterst känslige Armfelt, hvars naturliga »vivacité» — för att använda ett uttryck af hans grefvinna — ökats till det yttersta genom en svår och plågsam sjukdom. Efter de första uttrycken af misshag lugnade han sig dock något och förklarade för Ehrenström, att han kände sig lugn med afseende å de deputerade, bland hvilka det enligt Rehbinders utsago skulle finnas »des gens qui espèrent faire tout plein de choses». Ty äfven om han icke kunde närvara vid kejsarens hemkomst, skulle han dock träffa denne, och för öfrigt räknade han på att kejsaren skulle vara alltför upptagen af andra saker för att kunna sysselsätta sig med sådana »vétilles et tracasseries». Därtill ännu räknade han på att vinna gen. guvernören, som han hoppades få ställd i spetsen för deputationen. »Mais qui croyait — tillade han förtretad — que l'évêque d'Åbo, akademins procanceller, hitkommer med en mémoire mot hufvudstadens flyttning? Ceci est scandaleux, si effectivement on m'a dit la vérité à cet égard.»[1])

---

[1]) Äfven J. Fr. Aminoff misstänktes af Armfelt för att arbeta emot Helsingfors. Till Ehrenström $^{25}/_{6}$, $^{9}/_{7}$, $^{19}/_{7}$, $^{3}/_{8}$ 1814. Ehr. s.; *Tegnér*, Nat. o. Folk, H. 75, N:o 1.

Sin höjdpunkt nådde Armfelts grämelse, då han underrättades om förslaget att öfverlåta deputationens ledning åt den för honom ytterst misshaglige G. M. Sprengtporten. Och därför var också tillfredsställelsen öfver de finska deputeradenes afhållande från monarkens närhet desto större. »Ära vare Gud — skref han d. $^{27}/_{7}$ till Ehrenström — att inga deputationer blef utaf. Men hade Sprengtporten anfört den finska, borde den varit komponerad som Ni skrifver och sedermera hvar hederl. dragit sig ur alla platser, efter en så grufvel. förnedring och bevis af manque de tact et d'âme, pour ne pas dire d'avantage.» En vecka senare ($^{3}/_{8}$), då samarbetet med kejsaren begynt och Armfelt haft tillfälle att pröfva dennes fortfarande välvilja, uttalade den sjuke statsmannen för Ehrenström sin glädje öfver att genom deputationens kontramanderande planer blifvit afklippta — som i alla händelser icke hade lyckats. Kom biskopen, skulle han röna samma öde som andra »demandeurs», d. v. s. att icke mottagas af kejsaren i särskild audiens, med mindre denna och ändamålet därmed på förhand annonserats.[1]) Ehrenström, som alltid misstrodde Åbo-boarne för intriger mot Hel-

---

G. M. Armfelt III: 447. — För Rehbinder tyckes Armfelt uttalat några anmärkningar rörande deputationen, ty i ett bref af $^{16}/_{28}$ juni till den förstnämnde önskade Walleen veta, hvari den »dementi» bestod, som R. fått af grefven. »Est-ce-qu'il s'en est mêlé depuis votre départ? Quelles sont ses vues? En quoi sont elles opposées aux vôtres?» Rehb. saml.

[1]) Till Ehrenström $^{27}/_{7}$, $^{3}/_{8}$. Ehr. s. — Äfven för C. Stjernvall uttalade Armfelt sin glädje öfver kejsarens förbud. »Skicka således hem — skref han $^{23}/_{7}$ — dem som af finnar komma till Viborg som deputerade, och de som kunna få avertissement i tid att ej sätta sig i marche, önskade jag måtte få det.» Åminne s.

singfors, delade också vännens belåtenhet. »Härigenom dejoureras många intriger, hvilkas syftemål nu på annat sätt måste vinnas», skref han den $^{24}/_{7}$ till Walleen efter att ha erhållit underrättelse om deputationens kontramanderande.[1])

Vi kunna med skäl antaga att Walleen hyste samma uppfattning. I motsats till sina kolleger tillbragte han sommaren i Petersburg, där han stod utanför hela deputationsfrågan. Som Armfelt icke värdigades meddela sig med honom om frågan och han icke ville visa sig nyfiken, inhämtade han om frågans utveckling intet vidare än hvad hans korrespondenter i Finland nu och då meddelade. Men äfven han kände sig orolig för, huru saken skulle arta sig, och särskildt tyckes Armfelts svaghetstillstånd och förmodade bortgång gifvit honom anledning att befara en inblandning i »affärerna» från deputationens sida. »Je crains beaucoup — skref han den $^{15}/_{6}$ n. st. till Rehbinder — de cette députation qui viendra ici complimenter l'empereur à son retour. Si elle sera composée de certains gens qui aiment à influer sur nos affaires, et qui en trouveront l'occasion, en venant ici, ces affaires, soyez en sûr, iront tout droit au diable.» Som ett rykte från Åbo visste att berätta om tvenne för honom misshagliga personers sträfvan att komma in i deputationen, lade Walleen allvarligen Rehbinder på hjärtat att använda sitt inflytande till motande af försöken och att vaka öfver att man valde endast »des gens honnêtes et tranquilles».[2])

---

[1]) Stjernv. Wall. s.

[2]) Rehb. s. Till följd af postchefens kända nyfikenhet namngaf Walleen icke de personer han åsyftade, men det framgår tämligen tydligt, att den ena var landsh. Troil; den andra kallade W. »un certain

För Ehrenström uttalade han den önskan att deputationen blefve sammansatt af förnuftigt folk — »det vill säga så förnuftigt — tillade han — som hos oss möjligen kan åstadkommas; i annat fall och om hvar och en af dessa herrar börjar att agera på sitt håll och för sig, blir oredan därigenom ännu värre än den varit hafver».[1]) I spetsen för deputationen önskade Walleen helst generalguvernören. »Il est vrai — menade han — qu'il n'a pas précisément le don de la parole, mais c'est toujours une personne qui jouït d'un certain égard, et puis comme n'est pas des nôtres, ce qu'il fait en bien ou en mal, ne peut pas rejaillir sur la nation.» Som landsh. Carl Stjernvall uttalat för honom tvifvel rörande Steinheils lämplighet på grund af hans ämbetsställning, uttalade han som sin mening, att tviflen voro obefogade. »J'avoue — yttrade han — que je ne peux pas trouver cette doute fondée; au contraire, il me semble que c'est justement le gouverneur du pays qui doit être l'interprète des voeux et des sentiments des habitants à l'égard de leur souverain, mais comme en effet je me connais fort peu à toutes ces choses-là, qui tiennent aux convenances cérémonielles, je ne sais que repondre à Stjernvall.»[2]) Däremot gillade Walleen afgjordt Rehbinders afsägelse af ordförandebefattningen. »Il me semble — förklarade han för Rehbinder — que

---

financier, grand homme dans son opinion et très petit dans celle des autres», hvilket kan ha haft afseende på finanschefen G. E. v. Haartman. Båda ansåg han för stora intrigörer och särskildt befarade han af den förstnämndes utnämning till ledare en inblandning i andra affärer än dem som hörde deputationen till. Till Rehbinder $^{15}/_{6}$, $^{16}/_{28}$ juni, $^{10}/_{7}$.

[1]) Till Ehrenström $^{9}/_{7}$. Ehr. s.

[2]) Till Rehbinder $^{16}/_{28}$ juni. Rehb. s.

celui qui par sa fonction est censé devoir communiquer à la députation les ordres que l'empereur aura à lui donner, n'est pas propre à lui servir de président. Jamais, a ce que je crois, un secrétaire d'état n'a été à la tête d'une semblable députation; et outre cela, il y a dans le cas présent d'autres circonstances encore qui me font juger que Vous avez très-bien fait de ne pas accepter cet honneur singulier qu'on vient de vous offrir.» Men det gladde Walleen, att vännen Rehbinder mottagit detta stora förtroende, som skulle förarga »beaucoup d'honnêtes gens», hans medtäflare och motståndare, kanske t. o. m. den käre grefve Armfelt. I motsats till Rehbinder, som ansåg ett ordförandeuppdrag en second vara under Armfelts värdighet, trodde Walleen, att Armfelt, så sjuk han än var, icke skulle haft något mot det bevis på allmänt förtroende, som kommit statssekreteraren till del.[1])

Vi känna intet uttalande af Armfelt, som skulle tyda på en önskan att erhålla ledningen af deputationen.[2]) Walleens insinuation kan därför ha berott på den kritiska misstämning han vid denna tid kände mot den af sina plågor utpinade och därför i uppträdandet mot kollegerna säkerligen föga älskvärde ordföranden i kommittén, om hvilken Walleen i sina meddelanden till andra plägat uttala sig med tydlig erkänsla och beundran.[3]) Hvad vi säkert veta, är endast

[1]) Till Rehbinder 10/7 n. st. Rehb. s.

[2]) I den riktningen behöfva vi icke tolka Armfelts satiriska yttrande till C. Stjernvall i bref af den 2/7, då han kanhända underrättats om Steinheils afsägelse. »Nog får Ni i Viborgs län anförare för deputationen; där måtte finnas figurer, som äro hemma i Petersburg och stora världen, som M. du Pimbesche uti Les Plaideurs» [Racine]. Åminne saml.

[3]) Härom i Åbo akademi och dess män I: 611—613, 618.

att Armfelt, såsom redan blifvit nämndt, kände sig genom kejsarens förbud mot den tilltänkta hyllningen befriad från farhågan för hvarjehanda komplikationer. Men om han också gladde sig åt att deputationen i dess helhet inhiberades, önskade han dock att den blifvande finska hufvudstaden afsände sina påtänkta deputerade för att mota intrigerna mot staden, och han lofvade att under någon förevändning utvärka åt dem resetillstånd.[1]) Någon deputation från Helsingfors torde dock icke anländt, men väl kunde staden räkna på en förespråkare, då G. Fr. Stjernvall, en bland de värksammaste initiativtagarne till 1812 års flyttningsmanifest, kallades genom Rehbinder af kejsaren att infinna sig i Petersburg.[2]) Förmodligen skedde detta på framställning af Armfelt, som jämväl utvärkade kejsarens tillstånd att kalla på generalguvernören. »Måtte han nu vara karl — skref Armfelt jubilerande till Ehrenström — och ej dölja sanningen. Vägen är honom öppnad att vara Finland och sig nyttig — det har varit mitt värk.»[3]) Ännu en tredje person, hvilken haft befattning med den finska deputationen, kallades till Petersburg. Det var Viborgs landshöfding Carl Stjernvall, som mottog genom Armfelt tillsägelse att inför kejsaren presentera det under krigets förlopp uppsatta viborgska regementet.[4])

---

[1]) Till Ehrenström $^{23}/_{7}$ (Ehr. s.). Några dagar tidigare ($^{19}/_{7}$) hade Armfelt talat om en väl af Ehrenström författad tacksägelseadress, som skulle framlämnas af residensets deputerade. Om denna sak känner jag intet vidare. I Helsingfors magistrats protok. talas därom icke.

[2]) Rehbinder t. G. Fr. Stjernvall 19/31 juli. Stjernv. Wall. saml.

[3]) Armfelt t. Ehrenström $^{3}/_{8}$. Ehr. saml.

[4]) J. Fr. Aminoff t. sin fru $^{3}/_{8}$, Ril. saml.; G. M. Armfelt t. C. Stjernvall $\frac{12\ \text{aug.}}{31\ \text{juil}}$, Åminne saml. — Stjernvallarne voro båda föremål för Arm-

För G. Fr. Stjernvall, som i sin »tunna» i den aflägsna småstaden med oro tänkte på händelsernas vidare utveckling efter kejsarens återkomst till sin hufvudstad, var allt detta glädjebudskap. Den $^{2}/_{8}$ meddelade han brodren, att Armfelt skulle hos kejsaren anhållit om att grefve Steinheil måtte kallas till Petersburg för att där redogöra för finska ärendena. »Detta var — tyckte han — oändeligen klokt och välgörande af Arm[felt], ty blir Am[inoff] i têten för affairerne, så vet jag ej, huru någonting skall kunna reda sig och slutas utan en total förbistring med allt, som måste passera genom hans händer.» Likaså gladde han sig åt att brodren mottagit kallelse till Petersburg; han hoppades att »med de allmänna affairernas närvarande så fördelaktiga vändning» brodrens skrala privata affärer skulle ljusna och att resan skulle leda till »någon placering — annorstädes». Men mest fröjdade han sig åt nyheten att Armfelt, alla olycksprofetior till trots, fortfarande åtnjöt kejsarens stora nåd och förtroende. Han kände sig »helt och hållet edifierad af den lyckliga vändning sakerna tagit, dock under förmodan eller rättare den innerliga önskan att gr[efven] med all klokhet och moderation begagnade kejsarens nåd, så att denne dyrbara Guds gåfva icke snart åter må gå förlorad för våra allmänna affairer och för honom själf.» Äfven hoppades han att Steinheil och Armfelt skulle alltid förstå hvarandra och hafva det allmänna bästa för ögonen liksom dittills.[1]) Och slutligen måste det bereda honom stor enskild till-

---

felts stora respekt och tillgifvenhet. »Det är s—s braf karlar de där bägge bröderne och förträffl. ämbetsmän», skref Armfelt om dem en gång ($^{1}/_{9}$ 1813) till Ehrenström. Ehr. s.

[1]) Till C. Stjernvall $^{2}/_{8}$, $^{9}/_{8}$. Stjernv. s.

fredsställelse att också själf blifva räknad till dem, som kallades till tronens fot. Då Troil antydt för honom att landshöfdingarne kunde genom generalguvernören utvärka resetillstånd till rikshufvudstaden, hade han förklarat för brodren, att han icke ämnade begagna sig af denna rättighet, då enligt hans tanka länet var genom ståndens ombud mycket bättre representeradt än genom honom.[1])

Någon tid förrän generalguvernören och de båda landshöfdingarne framkommo hade de två medlemmarne af kommittén för finska ärenden, Rehbinder och Aminoff, hvilka under tiden för deputationsfrågans behandling uppehållit sig i Finland, anländt till Petersburg. Varskodda i sista minuten, kommo båda för sent för att hinna fram före kejsaren, Rehbinder dock nog tidigt för att kunna närvara vid det redan nämnda Te Deum i Kasanska kyrkan och för att kunna från första början deltaga i det samarbete för Finlands väl, som nu, efter halftannat års paus, åter begyntes af kejsaren och hans finska rådgifvare.[2])

*

Huru mycket Armfelt än gladde sig däråt att den tillärnade finska deputationen blef i tid motad, hade han dock svårt att försona sig med den tanken att kejsarens hemkomst icke blef på något sätt hugfäst. Hans ständigt arbetande fantasi, som icke kufvades ens af de svåra lidandena, sökte efter någon utväg ur bryderiet och slut-

---

[1]) Till C. Stjernvall $^{24}/_{6}$. Stjernv. s.

[2]) Armfelt t. Ehrenström $^{30}/_{7}$, $^{3}/_{8}$; C. J. Walleen t. J. Tengström $^{27}/_{7}$, $^{17}/_{8}$; J. Fr. Aminoff till sin fru $^{2}/_{8}$.

ligen trodde han sig ha kommit på en hyllningsgärd, som icke skulle af kejsaren refuseras. Den $^{27}/_{7}$ skref han till landsh. Carl Stjernvall i Viborg: »Jag har efter att på flere sätt vändt saken, fallit på den idén, att för oss finnar vore möjel. göra något, som tjänade till monument för epoquen och skulle behaga vår goda monark. Medaljer, ärestoder, fêter m. m. tål han ej höra nämnas, och nu mindre än förr; dess attention synes vara vänd på det Högsta väsendets honom gifna bistånd och välsignelse, och alla de homager, som offereras, blifva mottagne, då de hafva en religieuse forme.» Armfelt hade därför kommit på den tanken att man skulle uppbygga i Åbo en grekisk kyrka, »som skulle rappellera ej allenast händelserne, men kejsarns storvärk genom Guds biträde». En sten med inskrift på flera språk skulle erinra därom. Änkekejsarinnan, som sonderats, hade förklarat sig förtjust öfver idén, och Armfelt var »mer än säker på att detta med en värkel. känsla skulle anses». För att få de nödiga medlen ansåg Armfelt att man borde anställa en insamling bland adel, präster och borgare, hvilka skulle »taxera sig efter förmögenhet, rang och patriotism»; bönderna skulle man lämna i fred, ty de skulle choqueras af en sådan extra afgift för en främmande religion. Stjernvall uppmanades att söka göra denna hyllning begriplig för sina landsmän. Själf lofvade Armfelt åtaga sig planens värkställande; såsom kansler för Åbo akademi hade han vunnit sådan erfarenhet i byggnadsfrågor att han icke bäfvade för att åtaga sig denna »besogne».[1])

---

[1]) Till C. Stjernvall $^{27}/_{7}$, Åminne saml.; tidigare omnämndt af *E. Tegnér*, G. M. Armfelt III: 477.

Detta något öfverraskande förslag hade sin särskilda förhistoria, som förklarar detsamma. Under krigstiden år 1808 hade consistorium academicum nödgats upplåta ett par rum i det ännu halffärdiga nya akademihuset för rysk gudstjänst, men då byggnadsarbetet nalkades sin fullbordan, önskade man komma i besittning af rummen, och konsistorium vände sig därför vid särskilda tillfällen till sin kansler för att få en annan lokal utsedd för den ryska garnisonens räkning. Armfelt senterade akademins behof och sökte befordra konsistorii syften, men då försöket misslyckades, kom han redan på våren 1814 på den tanken att en särskild rysk kyrka borde uppföras, och han meddelade sig om saken med biskop Tengström. Då planen något senare upptogs, tjänade den således det dubbla ändamålet att hedra kejsaren och att sätta konsistorium i tillfälle att aptera hela akademihuset för de ändamål, för hvilka det var afsedt.[1])

Det svar landsh. Stjernvall gaf på Armfelts framställning, känna vi icke närmare, men uppmuntrande torde det icke varit, ty den $^{9}/_{8}$ tackade G. Fr. Stjernvall såväl på Ehrenströms vägnar som för egen del brodren för det »manliga och värdiga svar i detta afseende», som denne gifvit.[2]) Kort därefter gick Armfelt ur tiden — snart nog följd af Stjernvall — och därefter torde ingen funnits, som åtagit sig att arbeta för hans »idé».

Men om Finlands innevånare icke fingo tillfälle att deltaga i några hyllningsgärder till hugfästande af kejsarens hemkomst och om de icke tillätos att genom sina

---

[1]) Kansl. br. t. konsist. $^{6}/_{4}$ 1814; konsist. protok. $^{1}/_{2}$, $^{16}/_{3}$, $^{6}/_{5}$ 1814; konsist. registr. $^{19}/_{3}$ 1814; Armfelt t. J. Tengström $^{24}/_{5}$ 1814.

[2]) Stj. s. — I Armfelts bref t. C. Stjernvall talas icke vidare om saken.

deputerade framföra ända till tronens floyckt sina önskningar, så bereddes dem på annat sätt möjlighet att visa sina undersåtliga känslor. I enlighet med kejsarens tillsägelse i ett till hela riket ställdt nåd. manifest, dat. Paris den 18/30 maj 1814,[1]) höllos under högsommaren i alla församlingar högtidliga tacksägelser med anledning af krigets lyckliga utgång och fredens förnyande. I det cirkulär, som af domkapitlet i Åbo utfärdades ($^{13}/_{7}$), tillsades clerus i stiftet att »genom ett kort uppmuntringstal tjänligen väcka sine åhörare till vördnadsfull erkänsla emot den allsmäktige för dess nådiga bistånd emot en våldsam fiende äfvensom till undersåtlig kärlek och tacksamhet emot vår upplyste och ädelmodige kejsare, som med lika så mycken vishet som outtröttelig värksamhet grundlagt och fullbordat Europas räddning samt befästat fäderneslandets själfständighet och lugn». I den cirkuläret åtföljande tacksägelsen utsades, att man nu gick framtiden gladt till mötes, med ljuf förväntan af fredens välsignade frukter. »Ljuf skall anblicken vara af våre till sine fäders bygder med ökade insikter, med bildade hjärtan och seder återvändande stridsmän. Inpå tidens gräns skola fortplantas dessa lyckliga värkningar af de händelser vi nyss öfverlefvat och hyfsning och förädling och välmåga skall länge trifvas hos oss.»[2])

---

[1]) Åbo allm. tidn. 1814, n:o 76; Saml. af placater, förordn. m. m. II.

[2]) Åbo domk. cirkulärbref. I Åbo hölls tacksägelsen den $^{10}/_{7}$. Den åtföljdes af kanonad morgon, middag och kväll samt af en festmåltid för stater och korpser jämte representanter för borgerskapet och bondeståndet, gifven af gen. guvernören. Sist följde i den ljusa sommarkvällen allmän illumination. I Helsingfors, där kanonerna jämväl spelade efter Te Deum, uppfördes ett för ändamålet lämpadt teaterstycke, som slutade med en apoteos öfver kejsaren. Åbo allm. tidn. 1814, n:o 83, 121.

Till en särskild hyllning åt kejsaren, en hyllning som ansågs stå utanför de i det föregående nämnda förbuden, kom det vidare på hösten s. å., då kejserliga akademin i Åbo efter föregående tillstånd af kansler, grefve Armfelt, med en tre dagars fest, den 3—5 oktober, firade sin välgörares bragder. Hvarje dag hölls till monarkens ära en högtidlig och vidlyftig oration, första dagen på svenska af prof. J. Fr. Wallenius, andra dagen på latin af prof. F. W. Pipping och tredje dagen på ryska af stud. E. G. Ehrström; på kvällarna strålade det nya akademihuset af ljus. Främsta uppmärksamheten ådrog sig det första talet, däri vältalighetsprofessorn läste lagen öfver revolutionen och dess universalarfvinge, den korsikanske världsdespoten, hvilken förliknades vid Catilina, Nero, Attila och — Cromwell, medan kejsar Alexander framställdes såsom ett utvaldt redskap i allmaktens hand till fäderneslandets räddning samt Europas och mänsklighetens befrielse. Erinrande om kejsarens afslag på den honom erbjudna äretiteln och minnesstoden, yttrade talaren till slut: »Du har försakat stoder — inom tio år försakade Du 2:ne —; men resta äro de Dig, ovanskligare än bronzens, i Dina undersåtares och i alla Europas folks hjärtan, och på dem skrifver, hvad henne ej tillåtits att offentligen och för allas ögon teckna, deras beundransfulla tillgifvenhet Dina titlar af den anspråkslöse — den milde — den gode — landsfadren — människovännen — hjälten — fredsstiftaren — och tidehvarfvets räddare.»[1])

[1]) Konsist. protok. $^{3-5}/_{10}$ 1814; Åbo allm. tidn. s. å. n:o 119; Orationes panegyricæ trilingves, tr. 1815.

BIDRAG TILL KÄNNEDOM AF FINLANDS NATUR OCH FOLK,
UTGIFNA AF FINSKA VETENSKAPS-SOCIETETEN.
H. 75, N:o 2.

ALEXANDER LAURÉUS

EN KONSTHISTORISK STUDIE

AF

TORSTEN STJERNSCHANTZ



HELSINGFORS 1914
HELSINGFORS CENTRALTRYCKERI OCH BOKBINDERI AKTIEBOLAG.

Då detta arbete nu öfverlämnas åt offentligheten är det mig en kär plikt att få framföra min tacksägelse till alla de personer, som med råd och upplysningar eller genom att lämna mig tillträde till sina samlingar understödt mig vid dess utarbetande. Främst riktar sig min tacksamhet till min högt värderade lärare, professor J. J. Tikkanen för hans varma intresse och de oskattbara råd och anvisningar han gifvit mig samt professor Yrjö Hirn. För det tillmötesgående, som kommit mig till del vid forskningar i Nationalmuseum, i Konstakademiens och Nordiska museets arkiv i Stockholm är jag tackskyldig öfverintendenten L. Looström, öfverintendenten J. Böttiger och alla de tjänstemän, som varit mig behjälpliga, samt för värdefulla upplysningar cheferna för Bukowskis konsthandel i Stockholm och dr Axel L. Romdahl i Göteborg.

Slutligen har jag att frambära ett varmt tack till mina vänner, magistrarna Runar Schildt och Holger Nohrström för deras värdefulla hjälp vid genomgåendet af korrekturet.

TORSTEN STJERNSCHANTZ.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.



SJÄLFPORTRÄTT.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.



MÅLARENS STYFMODER OCH TVÅ BRÖDER.

Ateneum, Helsingfors.



J. A. von GERDTEN.

Landshöfding A. Malmborgs arfvingar.



ULLA ASKLUND.

Öfverstelöjtnant G. Silfversvärd, Stockholm.



MAN VÄGANDE DUKATER.
Fru E. de Laval, Stockholm.



EN GUMMA INSOMNAD VID SPINNROCKEN.
Friherre A. Gyllenkrook, Björnstorp.



INTERIÖR MED SPINNANDE GUMMA.
Direktör G. Fredriksson, Stockholm.



GUMMA LÄRANDE EN FLICKA ATT LÄSA.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.



KÄGELSPELET HOS FAGGENS.
General P. H. E. Brändström, S:t Petersburg.



KALASET HOS PASTORNS.

F. d. justitierådet Th. Wijkander, Stockholm.



DANSGILLET.
Stockholms högskola.



EN DAM OCH HERRE KÖPANDE FRUKT AF EN MÅNGLERSKA.
Fröken B. Forsman, Helsingfors.



BORDSBÖNEN.

Kungliga slottet, Stockholm.



RYTTARE LÅTA SKO SINA HÄSTAR UTANFÖR EN SMEDJA.

Enkefriherrinnan E. Leijonhufvud, Stockholm.



JÄGARE VID STOCKELD.

Ateneum, Helsingfors.



S:T LOUISFESTEN I PARIS.
Universitetets ritsal, Helsingfors.



S:T LOUISFESTEN I PARIS, (detalj).
Universitetets ritsal, Helsingfors.



MUNK I EN TILL VINKÄLLARE FÖRVANDLAD ROMERSK RUIN.
Ateneum, Helsingfors.



IL COCOMERAIO.

D:r A. Pettersson, Uppsala.



INTERIÖR FRÅN EN HVALFGÅNG I MARCELLUSTEATERNS RUINER.

Enkefriherrinnan L. Liljencrantz, Stockholm.



OSTERIASCEN.

Hertig N. Leuchtenberg, S:t Petersburg.



GATUBILD FRÅN ROM.
Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

12



AVE MARIA I EN PORTGÅNG I TRASTEVERE I ROM.

Akademiska föreningen, Lund.



MUNK I RUIN.
Kungliga slottet, Stockholm.

I.

KONSTNÄRLIGA STRÄFVANDEN I ÅBO.

Under senare hälften af 1700-talet tog såväl den kulturella som den materiella odlingen i Finland ett betydligt uppsving. En vaken framstegsanda visade sig i löftesrika sträfvanden på de ekonomiska områdena. Den vetenskapliga forskningen vid akademien i Åbo stod på en höjd, som tillät den att med framgång täfla med syskonuniversiteten i Uppsala och Lund. Att nämna namnen Gadolin, Hällström, Calonius, Porthan och Tengström är tillräckligt för att gifva en föreställning om den lärda forskningens karaktär och riktning.

Den framgångsrika verksamheten inom det akademiska lifvet fick en bestämd karaktär genom en varm fosterlandskärlek af utpräglad lokalpatriotisk färg, som hade Finlands uppodling som det höga målet för alla sträfvanden och som i Finland såg ett eget fädernesland med sin säregna kultur. Från Åbo, som var den administrativa förvaltningens centrum och upplysningens säte, spriddes kunskapsfrön ut öfver landet. Där togos initiativ och därifrån leddes åtgärder till dess förkofran. Det var icke allenast på den strängt vetenskapliga forskningens områden och för landets höjande i praktiskt ekonomiskt afseende man ifrade. Den svenska skaldekonsten i

vårt land fick en aldrig tillförne skådad uppblomstring. Kellgren var en tid docent vid det finska universitetet. Tvänne inhemska skalder, Franzén och Choraeus, utöfvade sin konst med stor ära och väckte genom sina sånger en kärleksfull beundran. Ett lifligt intresse existerade äfven för andra grenar af konstnärlig verksamhet. Auroraförbundet, som hade bildats af »kärleken för vårt fädernesland och ömheten om vårt Finlands heder», arbetade fördeladt på tre klasser, en för vetenskap, en för litteratur och en för musik. Konserter arrangerades af förbundets musikaliska sektion och senare, efter Auroraförbundets bortdöende, af Musikaliska sällskapet i Åbo, som stiftades 1790. Resande svenska teatersällskap gasterade i den finska hufvudstaden nästan årligen sedan 1760-talet. Och vi veta att ungdomar ur stadens societet under flere år i midten af 1790-talet anordnade amatörföreställningar i landshöfdingen v. Willebrands hem. Endast den bildande konsten ägde icke någon representant.

De knapphändiga upplysningar som finnas om kulturförhållandena i Åbo från tiden före branden 1827 gifva dock vid handen, att ett för tidens och ortens små förhållanden icke betydelselöst intresse för konst förefanns åtminstone hos enskilda personer. Sålunda kunde Porthan, på anhållan af »åtskilliga bekanta» 1795 och 96 beställa af den finske skulptören Erik Cainberg i Stockholm icke mindre än tre dussin afgjutningar af Gustaf IV Adolfs porträttmedaljong (1).

Biskopen och prokanslern C. F. Mennander, som till år 1775, då han utnämndes till ärkebiskop i Uppsala, intog en ledande ställning i Åbo, ägde förutom ett stort bibliotek äfven en betydande konstsamling (2). Flere ro-

merska skulpturer i afgjutningar och några original, bland hvilka åtminstone en byst i marmor, föreställande Julius Caesar, en gladiator i brons och en merkuriusstaty i sandsten, hörde till dess skatter. Talrika kopparstick och oljemålningar, såsom porträtt af drottning Kristina och kanslern Arvid Horn, sågos där likaså. Åbomålaren Johan Georg Geitel utförde på biskopens beställning trenne stora allegoriska målningar, Tron, Hoppet (1760) och Kärleken, hvilka också efter Mennanders bortflyttning från orten förblefvo biskopsgårdens prydnader (3). En nära vän till Mennander var professor Johan Bilmark (4), som i sin ungdom i sju års tid hade varit hans ekonomiska biträde och informator för hans son, den sedermera som öfverintendent i Stockholm och som konstvän kände C. F. Fredenheim. Denne var äfven en af Auroraförbundets stiftare och öfverlämnade senare som gåfva åt sällskapet några skulpturer (5). Bilmark hade under årens lopp förvärfvat sig en porträttsamling, som efter hans död 1801 genom testamente öfvergick i universitetets ägo (6). Akademien hade redan tidigare erhållit några porträtt ur Mennanders samling och ägde dessutom 8 gamla afbildningar af sina tidigaste professorer, några porträtt af kungliga personer och kanslerer (7).

Domkapitlet ägde en samling omfattande bl. a. biskopsporträtt från Gezelius d. y. till och med Mennander. Bland dem funnos några goda målningar t. ex. af K. F. v. Breda. Den ärevördiga domkyrkan hyste inom sina murar de plastiska monument, som än i dag utgöra dess stolthet, och var därjämte prydd med ett flertal målningar, hvilka blefvo eldens rof 1827, men om hvilka den engelska resenären E. D. Clarke förtäljer i sin skildring af ett besök i staden år 1800 (8).

Till och med utom den egentliga intelligensen, som väl närmast omfattade de akademiska kretsarna, finna vi spår af konstintresse. Clarke nämner af stadens köpmän, som han fann synnerligen välmående, »living in a very elegant style», handlanden Bremer. Den främmande resenären hade besökt Bremer, som han kallar sin vän, och säger att denne, som hade rest omkring i Europa och besökt England, ägde ett utmärkt bibliotek och dessutom en liten men god samling målningar och gravyrer. Clarke köpte af honom en tafla af Le Brun, »en verkligen god målning, framställande Kristus på korset, som Bremer hade förvärfvat i Frankrike under revolutionens villervalla i afsikt att uppsätta den som altartafla i en kapellkyrka, som han låtit uppföra vid ett närbeläget glasbruk». Handlanden Collén ägde i sitt hus porträttmålningar, bl. a. af Ehrenstrahl, och medlemmar af den högre tjänstemannakåren och adeln saknade ej hos sig släktporträtt af större och mindre konstnärligt värde (9).

Johan Georg Geitel, som åt Mennander målade de tre allegoriska taflorna till biskopsgården, var, då han utförde dem, redan en ålderstigen man. Född i Braunschweig 1683, hade han flyttat öfver till Åbo och arbetade där under en lång följd af år med olika till sitt yrke hörande uppgifter. Han förekommer i akademistaten såsom ritmästare åren 1758—63 och som konterfejare från 1766 till sin död 1771 (10). Af hans arbeten finnas i behåll, förutom ofvannämnda tre målningar, ett antal altartaflor och många porträtt. Synnerligen stora kraf på konstnärlighet hade den gamla ritmästaren och konterfejaren visserligen icke kunnat tillfredsställa. Hvad han gjorde var dock på hans tid i Aurastaden det enda, som höjde sig öfver

slätmåleriet. Som porträttör fyllde han säkert en uppgift och förskaffade sig mångens erkännande, flitigt anlitad som han var.

Han efterlämnade därför ett tomrum, som under flere decennier förblef kännbart. Af målare på orten funnos endast yrkesarbetare och icke ens universitetets senare ritmästare, Gabriel Nordberg och Karl Ludvig Schultz, voro konstnärer. Om den sistnämnda heter det uttryckligen, att han hufvudsakligen anlitades som gravör vid akademiens kopparpräss (11).

Porthan säger i ett bref till Calonius 1797, att »den stackars Schultz, så godt han kunnat, biträdt de studerande med att rita och gravera» och fortsätter, »lycka är dock, att man kunde hindra, det han ej hos kanslern blef anmäld till fullmakts erhållande» (12). Sin glädje i sistnämnda afseende uttalar Porthan, emedan han önskade och hoppades få till Åbo en man med större konstnärlig färdighet. Vi veta äfven, att medan Schultz var verksam i Åbo, stadens ungdom för undervisning i teckning föredrogo en kapten vid artillerikåren, Samuel Ervast (13). Om denne saknas alla öfriga uppgifter likasom hvarje minne af hans penna eller pensel.

Af Porthans citerade uttalande kan man sluta till att den bildade och litterära publiken verkligen kände afsaknaden af en konstnär som en brist. Porthan skrifver i samma bref om en påtänkt ny ritmästare från Sverige, Johan Erik Hedberg; »den ritmästare Bror omtalar, önskade jag visserligen att vi finge hit; ty en sådan man behöfves här långt mera än fäktmästaren». Att han härvid ej allenast tänkte på en teckningslärare för den akademiska ungdomen, utan afsåg en duglig konstmålare, framgår

af flere ställen i brefväxlingen med Calonius. Och man väntade Hedberg med en viss otalighet. Följande år frågar Porthan af Calonius, »huru var det med den ritmästaren, som skulle komma hit? Blef han sedan antagen och var med hela saken något allvar?»(14)

Erik Johan Hedberg var född i Stockholm 1767 och hade därstädes besökt konstakademien samt tvänne gånger belönats med medalj för sina framsteg. 1798 anlände han till Åbo och utnämndes följande år till universitetets teckningslärare, hvilken tjänst han innehade till sin död 1823 (15).

Den så länge väntade Hedberg anlitades genast efter sin ankomst till orten, om också besvikenheten öfver hans klena förmåga omedelbart tog sig uttryck. Porthan skrifver 1798: »Af de försök Hedberg här gjort i porträttmålning, ser jag att han ej är någon mästare; likheten träffar han stundom någorlunda, men själfva arbetet är utan lif. I ritning torde han vara lyckligare, hvarom jag ej haft tillfälle att kunna döma»(16). Och följande år: »Emellertid hafva vi låtit honom förtjäna sig såväl genom undervisning som målning och tagit honom under academiens skydd. Han är annars flitig och beskedlig; men hans porträtter lyckas ej synnerligen» (17). Hedbergs porträtt af Porthan i universitetsbiblioteket i Helsingfors bevisar också fullständigt riktigheten af det citerade omdömet.

Huruvida man med den fosterländskhet, som på denna tid besjälade alla sträfvanden i Åbo, hoppades kunna uppfostra en inhemsk konst, veta vi icke. Men väl kan man i samband med den patriotiska och kulturella entusiasmen ställa den offervillighet, som nu visade sig vid

tvänne tillfällen, då det gällde att ekonomiskt understöda två inhemska ynglingar för att möjliggöra deras utbildning vid konstakademien i Stockholm. 1802 reste dit den unge Alexander Lauréus med en genom allmän insamling hopbragt reskassa. Och några år senare lyckades en ung fattig yrkesmålare Gustaf Vilhelm Finnberg, som hade visat konstnärliga anlag, erhålla hjälp till samma färd.

II.

SLÄKTEN LAURAEUS.
ALEXANDER LAURÉUS' BARNDOM.

Släkten Lauraeus (18) härstammar från Österbotten, där en Olof Sigfridsson kring midten af 1600-talet var nämndeman i Kalajoki. Hans fyra söner, hvilka alla blefvo studenter, antogo namnet Lauraeus. De flesta af släktens medlemmar hafva varit präster, och flere af dem hafva varit regementspredikanter eller innehaft ämbeten vid domkapitlet i Åbo eller vid domkyrkoförsamlingen därstädes.

Nämndeman Olof Sigfridssons sonson, den i Åbo universitets och den finska kyrkans häfder kände Gabriel Lauraeus (19) är jämte sin öfver hundra år yngre frände, malaren Alexander Lauréus, den enda af släkten, hvars namn blifvit historiskt bemärkt. För många hårda pröfningar och växlande öden, som han måste genomgå i sin ungdom, fick han ersättning på sin ålderdom i erkännande och utmärkelser.

Ett klart hufvud i förening med fast och redlig karaktär och mångsidiga kunskaper förvärfvade honom anseende både hemma och utom landets gränser. En ovanlig händighet och fallenhet för olika yrken hjälpte honom mera än en gång i brydsamma tider. Hans skiftesrika lefnadssaga må här återgifvas i några korta drag.

Under sin studietid vid universitetet i Åbo hade Gabriel Lauraeus turen att blifva upptagen i biskop Gezelius den yngres hus såsom handsekreterare och emottog säkert under det nära umgänget med biskopen bestående intryck af denne fint bildade och framstående man. Utnämnd på Gezelius' förord till bataljonspredikant vid Björneborgs infanteriregemente fick han under Karl XII:s fälttåg dela krigarnas mödor och faror. Han verkade inom sin trupp som själasörjare, och hvad märkligare är, denna prästman deltog äfven på ett framträdande sätt i truppens ledning. När 12,000 ryssar belägrade Seelburg, som hade en garnison af endast 300 finnar, bidrog Lauraeus med tapperhet och stor sinnesnärvaro till fästningens försvar, till dess undsättning anlände. Vapenlös deltog han i flere viktiga slag såsom vid Liesna, Pultava och Dnjepr. Vid Gemauerthof erhöll han 5 svåra sår, men fortfor, ehuru oförbunden, under 17 timmar att hjälpa sårade. Under svenskarnas återtåg öfver Dnjepr undgick han med knapp nöd att falla i fiendens händer och förlorade all sin egendom förutom en finsk psalmbok. Slutligen blef han tillfångatagen af ryssarna vid Czarnowitz i Polen och fördes till Moskva, där han låg sjuk och i stor brist flere månader. Några år senare sändes han till Tobolsk i Sibirien till de öfriga svenska och finska krigsfångarna. Här kunde han lätta sina medbröders svåra ställning, sedan han först lyckats vinna guvernörens, furst Gagarins gunst. Skicklighet i tekniska yrken förskaffade honom många uppdrag af Gagarin, som berömde honom för hans ärlighet och konstfärdighet. Han användes som svarfvare, finsmed och urmakare och utförde guld- och silfverarbete. Bland annat förgyllde han guvernörens silfverservis och

erhöll härför särskildt beröm. Genom Gabriel Lauraeus erhöllo fångarna af furst Gagarin betydande penninggafvor, och själf blef han i tillfälle att som pastor och skollärare utföra ett vackert arbete bland sina landsmän samt bland tyskar och ryssar. Efter fredsslutet återvände han till hemlandet, utnämndes till kyrkoherde, var Åbo stifts ombud vid tvänne riksdagar samt blef medlem af svenska vetenskapsakademien 1746. Samma år blef han föreslagen till professor i Åbo, men för sin höga ålders skull icke utnämnd. Tre år senare utnämndes dock den redan 72-årige mannen till första teologieprofessor vid Åbo universitet och därmed följande prästerliga befattningar. Han dog år 1753.

Nämndeman Olof Sigfridssons andra son Olof Lauraeus, målarens farfars farfar, utbildade sig vid universitetet i Åbo. Han blef dock icke präst utan promoverades till magister. Redan föreslagen till professor i filosofi, föredrog han att blifva rektor för trivialskolan i Uleåborg. Här utöfvade han en framgångsrik verksamhet som skolman, hvarigenom han själf och hans läroanstalt fingo ett kändt och godt namn. Närmast för att underlätta sina egna elevers studier utgaf han en lärobok i logik (Enchiridion logicum in usum scholae Uhloensis. Aboae 1686). Vidare är han känd som författare till en latinsk festdikt med anledning af drottning Ulrika Eleonora d. ä:s kröning, hvarjämte han sammanställt den första matrikeln öfver skolan i Uleåborg. Hos honom erhöll den ofvanomtalade professor Gabriel Lauraeus sin första uppfostran. Af hans två söner, följde den yngre, Olof, släktens traditioner och blef präst. Pastor Olof Lauraeus' lif är föga kändt. Han tjänade några år som regementspredikant

i Åbo och dog vid 43 års ålder 1729 som kyrkoherde i Eura.

Hans son Alexander Lauraeus, konstnärens farfar, föddes i Eura 1722. Efter aflagd prästexamen, tjänstgjorde han som hjälppräst på olika orter, blef kapellan i Korpo och utnämndes 1755 till mässpräst (choralis) i Åbo domkyrkoförsamling. Följande år vid midsommartiden gifte han sig med sin företrädares, magister G. Tolpos unga enka, Marta Katarina Frosterus. Pastor Lauraeus öfvertog nu gården »Kärki», n:o 53 i Kyrkokvarteret, som förut hade tillhört Tolpo. Här uppväxte hans egna barn och senare, då hans son öfvertagit gården, hans barnbarn, bland hvilka den blifvande konstnären.

Efter att 18 år hafva tjänstgjort som mässpräst utnämndes pastor Lauraeus 1773 till syssloman vid domkyrkan, i hvilken befattning han kvarstod till sin död. Han erhöll icke några offentliga förtroendeuppdrag och deltog ej heller, så vidt man vet, i de lifliga kultursträfvanden, som på denna tid samlade åbobornas intressen. Till kyrkoekonomens åligganden hörde att deltaga i församlingens byggnadssyner och öfvervaka reparationer, nybyggnader, etc. Som präst och genom sina praktiska sysslor kom pastor Lauraeus och antagligen äfven hans familj i beröring med bl. a. biskop C. F. Mennander.

Sonen Alexander, född 1758, blef student vid 16 års ålder. Efter tre års studier inom teologiska fakulteten aflade han sin examen och utnämndes till biträde åt fadern vid domkyrkosysslomansbefattningen. Två dagar efter denna utnämning blef han prästvigd och skref sig »adj. Oecon. Templi Cath. aboensis». Den unge prästen, som 19 år gammal och två år före den i lagen tillstadda

åldern hade blifvit vigd till sitt kall, fortsatte att studera vid universitetet, inom filosofiska fakulteten, samtidigt som han hjälpte fadern i dennes tjänstegöromål.

Han studerade i främsta rummet historia under professor Bilmarks ledning att döma af, att han ett år senare eller i maj 1778 utgaf till offentlig granskning under Bilmarks presidium en gradualafhandling om Åbo domkyrkas grafmonument — »De sacellis sepulcralibus in Templo Cathedrali Aboensi obviis», som det lilla häftets titel lyder. Samma år promoverades han till magister. Länge behöfde han ej heller vänta på vidare befordran. Vi få antaga att han under studieåren hade tilldragit sig sina förmäns uppmärksamhet, och familjen var sedan gammalt känd i präst- och universitetskretsar. Mången ung prästman måste under åratal flacka omkring från ort till ort som hjälppräst, innan han lyckades erhålla någon ordinarie befattning. Lauraeus hade genast efter sin första examen blifvit af domkapitlet utnämnd till faderns biträde och kunde stanna i Åbo. 1780 sökte och fick han en liknande tjänst som flere af hans förfäder hade innehaft och blef e. o. eskvadronspredikant vid lifdragonerna i Åbo. Från följande år var han tillika t. f. kapellan i stadens finska församling, och 1783 erhöll han utnämning som ordinarie regementspastor vid lifdragonerna.

Året förut, den 29 september, hade den 24-årige militärprästen ingått äktenskap med en jämnårig köpmansdotter Ulrika Lovisa Simolin. Det unga paret redde sitt bo i syssloman Lauraeus' gård vid Biskopsgatan och redan tre månader senare såg deras förstfödde, sonen Alexander, dagens ljus den 4 januari 1783.

Jämte släktingar hörde till familjens närmare umgänge flere af stadens köpmän, såsom handlandena Fr. Vinqvist och A. R. Heldt. Den sistnämnde var sonson till en från Lybeck inflyttad vinhandlare, hvilkens hem redan kallades »das vornehme Heldtische Haus», och en af hans senare ättlingar ägde en för dåvarande förhållanden stor tafvelsamling, som genom testamente skingrades år 1854 (20). Andra vänner i pastor Lauraeus' hus voro bl. a. regementsläkaren P. Möller och borgmästaren Roos. Vi veta vidare, likasom om de föregående, genom de många dopattesternas förteckningar öfver faddrar, att pastor Lauraeus' familj på 1790-talet hade relationer eller umgicks med vice landshöfdingen J. von Glan, enkefru Appelgren, född v. Köhler, som 1796 gifte sig med sedermera professorn G. G. Hällström, vicepresidenten i Åbo hofrätt J. Ignatius' enka och barn, rektor Niklas Turdin och den som skicklig musiker kände lektor I. Nordberg.

Med lifdragonerna bevistade pastorn på 1780-talet de tre stora lägermötena vid Parola, där han om också endast flyktigt sammanträffade med flere medlemmar af landets furstehus, Gustaf III, hertig Carl och kronprins Gustaf Adolf. Dylika tillfällen gåfvo rika ämnen till berättelser efter hemkomsten till familjen. 1788 utbröt kriget med Ryssland. Då krigsoperationerna upphört, senast efter fredsslutet i Värälä på sensommarn 1790, återvände pastorn hem. Lifdragonregementet förflyttades nu till en annan ort och Lauraeus blef »reducerad med bibehållande af sin lön».

* * *

Under dylika yttre förhållanden förflöto den lilla Alexanders tidigaste barnaar. Då gossen var fem år, dog hans gamla farfar, syssloman Alexander Lauraeus, och kort efteråt farmodern. Fadern öfvertog de gamlas gård och ännu i tolf år förblef familjen bosatt där.

Den lauraeus'ska gården var belägen ungefär vid korsningen af Biskopsgatan och nuvarande Fabriksgatan. Öfver gatan mot ån låg biskopsgården. Öfriga granngårdar tillhörde enkefru Cederström och vicepresidenten J. Ignatius. Till domkyrkan och platsen däromkring med akademien och katedralskolan, som var stadens andliga centrum och mest trafikerade del, hade man bara den korta vägen längs Biskopsgatan. Omedelbart intill, mot öster, vidtogo stadens obebyggda utmarker, som utgjordes af åkrar och ängar, omväxlande med lummiga lundar och skogbevuxna backar. Vid åstranden låg den s. k. biskopsåkern, känd som en naturskön plats med ån slingrande sig genom det idylliska landskapet. När C. F. Fredenheim sommaren 1785 gästade Åbo och på olika ställen i födelsestaden upplifvade gamla barndomsminnen, uppsökte han äfven biskopsåkern och njöt af promenaden i dess omgifning.

Här i den omedelbara närheten till stadens hjärta och samtidigt i en landtlig och fridfull omgifning tillbragte Alexander Lauréus sina barnaår tillsammans med yngre syskon och andra kamrater under lekar på gården och ängen och på åstranden. I skolåren, då allvarligare sysselsättningar begynte upptaga hans tid, var denna inbjudande trakt säkert en kär tillflyktsort på fritiderna. Man kan antaga att båtfärder längs ån väckte hans sinne för det pittoreska i den omväxlande naturen. Nere vid åmyn-

ningen gåfvo den bergiga branta stranden på ena sidan och det gamla grå granitslottet på den andra rikt stoff åt fantasien och ynglingens romantiska drömmar, när bergsluttningen låg inhöljd i djupa skuggor och den mystiska tunga medeltidsborgen var belyst af månljus, medan fjärden utanför glittrade i reflexer och strandängarna sveptes i mjuka dimmor.

Till de nöjen, som stodo stadens ungdom till buds, hörde att uppsöka skärgårdsbefolkningens angöringsplatser och jakter, att prata med pargas- och korpogubbarna och göra sig hemmastadd i lifvet ombord i kajutan. Och antagligen utsträcktes utflykterna stundom till de närmaste hafsvikarna, där notdragning eller ljustring lockade.

Huru djupa intryck Alexander Lauréus kan hafva emottagit af dylika förströelser under pojkåren är svårt att närmare bestämma, men emedan liknande motiv senare äro de vanligaste i hans konst, få vi antaga att han redan tidigt hade tjusats af det pittoreska och måleriskt effektfulla i dem. När han som ung konstelev i Stockholm lärde känna de gamla holländska genremålarnas taflor, slog honom säkert en känsla af förtrogenhet och gammal bekantskap, som blef bestämmande för hans framtid.

Våren 1794, då Alexander var 11 år gammal, förlorade han sin mor, som dog kort efter sitt sjätte barns födelse. Barnskaran var stor och alla barnen små samt i behof af vård. Fadern ingick också genast efter sorgeårets slut nytt äktenskap med den 31-åriga Maria Juliana Vinqvist, hvars familj, såsom tidigare nämnts, hörde till pastorns umgängeskrets. Vid denna tid började också den äldste sonen Alexander besöka katedralskolan.

Pastor Lauraeus blef med åren mera en glad sällskaps-

människa än en allvarlig själaherde. Sedan han 1790 hade blifvit reducerad, hade han ingen regelbunden sysselsättning, förrän han 1807 utnämndes till pastor vid universitetets nyinrättade teologiska seminarium. I officerskretsarna hade han fått smak för ett gladt och lätt lif. Musikalisk — han var bl. a. medlem af Musikaliska sällskapet — och gemytlig, var han en gärna sedd gäst bland vänner. Genom oregelbundet lif försummade han sin familj och bragte dess ekonomi på obestånd. Affärerna voro i början af 1800, samma år sonen Alexander blef student, så dåliga, att pastorn hade för afsikt att göra konkurs. Men han undgick det, genom att professor Hällström på auktion köpte hans gård för ett så högt pris som 19,000 daler, hvilket gaf Porthan anledning att med en viss satirisk skärpa omtala tilldragelsen: »Bror lär veta att Lauraeus begärt få cedera bonis! ett orimligt försök!»(21)

Huruvida Alexander under dylika omständigheter i sitt hem erhöll några högre bildningsintressen är ovisst. Ett visst intresse för bokligt vetande väcktes snarare i skolan. Ett klart hufvud och ett jämnt lynne var honom af naturen beskärdt, och vi kunna antaga, att han flitigt tillägnade sig all den kunskap, som läroinrättningen bjöd på, i synnerhet som han under sitt senare lif läste och följde med såväl vitter litteratur som teoretiska arbeten. I kungliga biblioteket i Stockholm bevaras ett exemplar af Rafael Mengs »Oeuvres» med Lauréus' namnteckning (22), och af hans bref ser man att han med intresse läste Rousseaus böcker och fördjupade sig i dennes idealistiska natursvärmeri. Fadern hade måhända tänkt sig att sonen skulle följa familjens traditioner och blifva präst. Ty af de många syskonen var han den enda, som fick en ordent-

lig och omsorgsfull uppfostran (23). Skolan slutade han år 1800 och blef student, men prästbanan hade han slagit ur hågen. Naturlig fallenhet för teckning och målning hade hos honom väckt lusten att få ägna sig åt konstnärens lefnadskall, och denna sin böjelse fick han följa.

Om han redan under skolåren erhöll någon konstnärlig undervisning eller ens handledning i teckning är obekant. I den tidens skolor i vårt land förekom icke teckning som läroämne, men tillfälle till privat undervisning, så primitiv den än var, saknades icke i Åbo. Universitetets ritmästare Karl Ludvig Schultz åtnjöt som tidigare nämnts intet anseende, och man vet ej heller att hans bristfälliga talang skulle hafva anlitats utom akademien. Däremot togo amatörer bland stadens ungdom lektioner i teckning och målning hos den tidigare nämnda artillerikaptenen Samuel Ervast. Dennes förmåga var helt säkert ytterst dilettantisk och några arbeten af hans hand äro icke kända. Största delen af den unge Lauréus' dag åtgick till skolarbetet och det är föga troligt att han på denna tid sysslade med teckning och målning annat än på egen hand.

Han hade möjligen hoppats att genast efter slutad skolgång få resa till Stockholm för att där erhålla en god konstnärlig utbildning, ty såsom äfven omtalats, motsvarade icke heller universitetets nya ritmästare Erik Johan Hedbergs konstnärliga prestationer de förväntningar man hade ställt på dem. Faderns ekonomiska obestånd omöjliggjorde dock tillsvidare någon resa. Men när han två år senare blef i tillfälle att förverkliga sin önskan, var han väl icke alldeles utan underbyggnad, ty redan efter tre månaders studier i hufvudstaden fick han på konstakademiens utställning framvisa en oljefärgsstudie, om hvilken

katalogen uttryckligen säger, att den var hans egen komposition. De två år, hvilka han ännu som student var tvungen att stanna i hemstaden, hade han tydligen användt till konststudier. Möjligen erhöll han undervisning af Ervast, men något stöd för ett sådant antagande äga vi icke. Däremot förefaller det oss vara otvifvelaktigt att han arbetade under ledning af Hedberg. Hedberg var, om också ej någon duktig konstnär, i alla fall den främsta på orten samt universitetets magister artis, och som student var Lauréus utan vidare i tillfälle att tillgodogöra sig hans undervisning. Att Lauréus icke blott tecknade för Hedberg utan äfven öfvade sig i målning, bevisas af nyssnämnda i Stockholm utställda duk.

Hans försök och arbeten under dessa år äro i allmänhet icke kända. Dock finnes det en målning, som med all säkerhet bör hänföras till dem. Det är ett porträtt af Lauréus' far, hvilket numera bevaras i Cygnaeus' galleri i Helsingfors. Taflan är en mindre, osignerad, oval bröstbild och återger pastorn i halfprofil med lockigt gråsprängdt hår, iförd en mörkgrå rock och prästkrage. Målningen är synnerligen hård och slätstruken. Ansiktet med grof iögonenfallande felteckning är uttryckslöst samt träigt och måladt i en brungul färgton, som mera påminner om gammalt pergament än människohud. Tanken ledes osökt till Hedbergs porträttmåleri, och man känner sig öfvertygad om, att Lauréus hade fått sin första undervisning af denne. Trots bristerna står taflan på en högre nivå än Hedbergs arbeten. Den visar, att elevens begåfning var större än lärarens och att Hedberg icke vidare hade något att meddela honom af sin konst. För att kunna utvecklas och ernå en större färdighet måste

han komma i åtnjutande af en insiktsfullare lärares ledning.

Detta nådde han också genom att intresserade personer, som fäst sig vid ynglingens begåfning, föranstaltade en penninginsamling för att möjliggöra en studieresa till Stockholm. I spetsen för insamlingen stod länets vice landshöfding, den af Runeberg besjungna Olof Vibelius. I Åbo Tidning för den 6 oktober 1802 ingår en af Vibelius den 20 september daterad kungörelse, som meddelar »de respektive herrar, som behagat sammanskjuta medel för att befordra herr Alexander Lauréus till åtnjutande af undervisning i Kongl. Målarakademien», att insamlingen hade stigit till 195 Riksdaler 32 skilling. Kungliga sekreteraren Henrik Reinhold Gummér i Stockholm hade lofvat anskaffa åt Lauréus »uti något enskildt hederligt hus, mat, drick, klädtvätt och rum på ett års tid». Gummér hade ytterligare åtagit sig att emot redovisning omhänderhafva penningmedlen, som till honom öfversändes, och därigenom ett visst förmynderskap för den nittonårige målaren.

Ett länge närdt hopp gick nu i uppfyllelse. Hösten 1802, vi få antaga vid tiden för insamlingens afslutande eller strax därpå, fick han ombord på en åbojakt företaga resan öfver Ålands haf till hufvudstaden, där målarakademien och konstsamlingar väntade honom och där sekreteraren Gummér med välvillig omtanke tog emot honom.

III.

ANKOMSTEN TILL STOCKHOLM.
STUDIEKAMRATER.
DEN SVENSKA KONSTEN I BÖRJAN AF 19:DE SEKLET.
AKADEMISTUDIER.

Ankomsten till Stockholm betydde för Lauréus en fullständig omplantering i nya och främmande förhållanden. Bekantskaper hade han inga, och sina studier fick han lof att börja om från de första grunderna. Ett stöd hade han helt visst i sekreteraren Gummér, och ekonomiskt var hans existens åtminstone i afseende å det nödvändigaste betryggad för ett år framåt. Gummér dog inom det år han hade lofvat förvalta Lauréus' ekonomi. men den unga konstnären lyckades vinna både beskyddare och vänner i Stockholm. Att intendenten Fredenheim, som var konstakademiens praeses till sin död i mars 1803, skulle visat något intresse för sin landsman, veta vi icke. Däremot fick han liksom många andra konstnärer i öfversten, sedermera ståthållaren Johan Adam von Gerdten en inflytelserik vän och välgörare. v. Gerdten, själf amatörmålare och konstsamlare, understödde Lauréus genom köp och beställningar samt lät honom för sin räkning göra kopior efter gamla mästares taflor. Han beredde vidare Lauréus tillträde till privata samlingar och förskaffade honom genom sina relationer äfven andra beställnin-

gar på kopior och afsättning för egna arbeten, utan hvilka den ännu okände konstadepten icke hade kunnat slå sig fram. Vänskapsförhållandet och förbindelserna mellan von Gerdten och Lauréus förblefvo äfven bestående genom lifvet.

Bland ungdomar, som på denna tid idkade studier i akademiens lärosalar, fann Lauréus flere jämnåriga kamrater och med några knötos redan tidigt intima vänskapsband, såsom med Gustaf Vilhelm Sandberg, Gustaf Erik Hasselgren och K. F. v. Bredas tvänne söner, John och Adolf. Genom dem kom han in i konstnärskretsar, och bland sina vänner räknade han snart äfven skulptörerna Fogelberg och Byström.

Det var hufvudsakligen medlemmarna af denna vänkrets, som i början af förra seklet i Sverige representerade »den lofvande ungdomen» och hvilka redan som akademielever började tilldraga sig uppmärksamhet. Tillsammans täflade de om läroinrättningens medaljer och belöningar samt eröfrade dem i tur och ordning (24). Ungefär ett decennium senare träffa vi åter flere af dem som statens stipendiater, i glada kotterier utgörande grundstommen till de svenska konstnärskolonierna i Paris och Rom.

En obestridd och dominerande ställning i konstlifvet intog K. F. v. Breda (25). Han var erkänd och ärad som landets främsta porträttmålare och ägde enligt samtida vittnesbörd en af de bästa privata målerisamlingarna i Stockholm. Hans hem var en gästfri samlingsplats, där om lördagsaftnarna de förnämsta af stadens intelligens möttes. Den gamla Bredas vänliga umgängessätt gentemot ungdomen var något för sin tid enastående, liksom att han lämnade den tillträde till sin dyrbara konstsamling.

Han såg gärna de unga konstadepterna hos sig till och med på lördagssoaréerna. Vänskapen med sönerna öppnade för Lauréus dörren till detta genombildade och frisinnade hem, hvilket t. ex. Sandberg och Fogelberg hade att tacka för den konstnärligt-humanistiska bildning de ägde. Att komma i närmare förhållande till den gamla Breda än elevens ställning till akademieprofessorn var en lycka, af hvilken Lauréus för sin konstnärliga och personliga utveckling emottog bestämmande impulser. I tacksamt minne bevarade han den gamla mästaren hela sitt lif. När han i Paris 1819 fick underrättelse om Bredas död, var det icke heller allenast den stora konstnären han sörjde, utan lika mycket sin egen och de andra ungas goda vän och frisinnade beskyddare. En varm tillgifvenhet lyser fram ur de tankar, som då bemäktigade sig honom. »Bredas så förtidiga och oväntade bortgång förorsakade mig mycken sorg, som den gjort åt många andra», skrifver han i ett bref (26). »Konsten har därigenom gjort en stor förlust, ty utom alt annat, hvem är där nu, som med lika säkerhet kan skilja det, som är godt, från det, som icke duger, samt någorlunda hålla stången emot att icke uselheten och charlataneriet alldeles tar öfverhand. Det är säkert att sekler torde gå förbi innan Sverige åter får se någon sådan artist i sin genre. Likväl gjordes på honom så litet afseende, och man söker till och med förgäfves något af hans hand där det isynnerhet först torde märkas.»

Med en annan betydande konstnär, tidskedets stora landskapsmålare Karl Johan Fahlcrantz, kom Lauréus däremot först något senare på umgängesfot. Den beundrade Fahlcrantz var också flere år äldre och ledamot af akademien ungefär från den tid, då den unge finnen blef

dess elev. Men under Lauréus' mångåriga utrikesvistelse var Fahlcrantz hans förnämsta korrespondent i Stockholm. Efter ett och ett halft års brefväxling föreslår den äldre af de två korrespondenterna titlarnas bortläggande, hvilket visar, att de tidigare hade varit mera främmande för hvarandra eller åtminstone något ceremoniösa i sina ömsesidiga relationer.

* * *

Den svenska konsten var vid ingången af det 19:de seklet som en utblommad växt, hvilken, afmattad och torr, samlar krafter, innan den åter kan skjuta nya lifskraftiga skott. Den gustavianska tidens glans var förbleknad, och de kvarlefvande storheterna lyste snarast som i ett återsken från aftonrodnaden efter solens nedgång. Hilleströms stjärna hade längesedan passerat sitt zenit. Hans konst, som aldrig burits af en högre fantasi, var numera ett redbart handtverk. Men ända in i den sena ålderdomen förság han med utomordentlig produktionsförmåga och flit samtiden med massor af taflor, små genrebilder med motiv ur det borgerliga lifvet — damer vid toaletten eller i budoaren eller köks- och hushållsinteriörer såsom »äggprofvet», kvinnor, som sticka, spinna, stryka, tvätta, rensa fisk och plocka fågel. Äfven karusell-, teater- och ceremonibilder från Gustaf III:s hoflif hade utgått från hans ateljé, liksom gruf-, smedje- och eldsvådsbilder. Under sitt lifs senhöst sysselsatte han sig mest med historietaflor och med försök till allmogeskildringar eller, såsom de med större skäl kunna kallas, nationaldräktbilder. Hans om franska före-

bilder påminnande små genretaflor, målade i en kylig och dämpad färgskala, som ej blir varmare eller mera lysande ens i eldeffekter eller eldsvådor, hafva ofta ett realistiskt drag i sin putsade och prudentliga hållning. Samma tomma teatraliska stämning och brist på äkta historiskt sinne, som med något enstaka undantag prägla alla tidens alster från detta område vidlåda hans tråkiga gustavianska paradbilder äfvensom historietaflorna.

Tvänne andra öfverlefvande gustavianer voro Elias Martin och Masreliez. Den förra fortsatte med klassiska landskap, men komponerade också poetiskt fria efter engelskt mönster, som han hade lärt känna under sina vistelser i öriket. Genom dem var han en föregångare och läromästare för den senare svenska landskapskonsten och stämningslandskapets främsta dyrkare, Fahlcrantz. Den senare åter var en lärd man, som »hade studerat antiken alltför djupt för att bli förstådd af andra än ett fåtal invigda», såsom G. Nordensvan karaktäriserar honom. Hans verksamhet hade hufvudsakligen varit dekoratörens. Numera var han kungliga akademiens styresman (1805—1810) och utöfvade ett visst inflytande som antikstilens och de klassiska motivens envisa förfäktare.

Den gamle Sergel arbetade numera sällan. Den nya tiden hade föga användning för honom, men intresserad följde han med alla konststräfvanden, skänkte sitt bifall och sin uppmuntran åt Byström, som han hoppades skulle upptaga hans arf och gå långt. Han klagade öfver bristen på verkligt konstlif i Stockholm, men ställde sig förstående gentemot ungdomen, var stolt öfver Fahlcrantz och glad öfver Fogelberg, Westin, Lauréus, Sandberg och John von Breda.

Den yngsta af det gamla seklets konstnärer och den främsta af dess kvarlefvande målare var otvifvelaktigt K. F. von Breda. Han stod som nämndt den uppväxande ungdomen närmast genom sina söner, sitt frisinne och sina sympatier. För några af dem och särskildt Alexander Lauréus var han som målare, som färgkonstnär, den stora förebilden och läraren. I England hade han efter mönster af de stora porträttmålarna, närmast Joshua Reynolds, skapat sig en målerisk teknik, som frapperade och slog an. Han insatte sina porträttfigurer i en rik och fyllig omgifning, och helheten var alltid komponerad med hänsyn till en målerisk effekt. Saftiga lysande färger, påsatta med en säker, bred och liflig pensel, sammanställde han till stundom dristiga ackord, men alltid i en mjuk förmältning.

Af yngre målare framträdde vid sekelskiftet Fahlcrantz, som genast emottogs med lifligt erkännande, om också hans namn ännu icke hade den klang, som hans senare produktion skulle förskaffa det. Per Krafft d. y. vistades utomlands och var Davids elev, men i Sverige hade man ännu intet klart begrepp om den franska nyklassicismen. Fredrik Westin åter, som jämte Krafft hälsades som figurmåleriets framtidshopp, representerade den akademiska antikssträfvan och förstod att popularisera den till allmänhetens stora behag.

Fahlcrantz' landskap motsvarade samtidens natursvärmeri, som längtade bort ifrån den »triviala verkligheten», och som mera sökte en poetisk stämning än en trogen bild af det behandlade motivet. Hans förebilder voro de gamla holländarna, Ruysdaels och Everdingens stämningslandskap, icke det franska klassiska stillandska-

pet. I yngre år målade han gärna »landskap med ruiner och bro» eller »landskap med torn: till vänster hafvet, till höger ett rundt torn i ruiner, vid dess fot fyra män kring en eld, månsken» och liknande.

Liksom det konstnärliga skapandet under Lauréus' studieår befann sig i en period af afmattning och förfall, så förde ock Konstakademien under samma skede, såsom träffande sagts, en menlös tillvaro. Det var de stora orden och dilettantismen, som sutto i högsätet. Akademiens elever bemöttes med välvilja och uppmuntran, där det blott var möjligt, men läroinrättningens skötsel lämnade betydligt öfrigt att önska. Principskolans elever voro för det mesta ytliga dilettanter och halfvuxna barn. I de högre afdelningarna — antik- och modellskolorna — funnos visserligen äfven dugliga lärare såsom Hilleström och v. Breda, men i allmänhet inhämtade endast få af eleverna någorlunda grundliga kunskaper.

Naturtrohet och teknisk förmåga fordrade man ej så mycket, men man ordade om ideell uppfattning, om den rätta arten af konstnärens tanke och känsla, som skulle framträda i hans alster, om det »idealt ädla» och den vackra sanningen, om den »stora och höga konsten».

Fordran på idealitet trodde man uppfylld genom val af patetiskt högtrafvande ämnen ur historien eller den antika mytologien, och de prisämnen akademien förelade eleverna voro nästan utan undantag bibliska eller heroiska, någon gång äfven af allegoriskt slag. Och idealiteten skulle draperas i »stil», den stora, rena antika stilen! Eleverna, som saknade humanistiska grunder och utveckling nog för att fatta och utföra de höga ämnena samt skänka innehåll åt de mytologiska programkompositionerna,

skulle uppfostras till formens adel och en plastisk teckning. Men uppfostrarna själfva, såsom Masreliez och Hilleström och de andra lofprisade konstnärerna t. ex. Limnell och Åkerström, brusto betänkligt i formsäkerheten, saknade kraft och karaktär.

Endast porträttgenren har inför en mera kritisk efter-värld bibehållit sitt värde.

* * *

När Lauréus hösten 1802 blef elev i Kungliga Konst-akademien, började han sina studier i principskolan för figurteckning. På akademiens årsdag den 21 januari följande år, 1803, tilldelades honom en tredje medalj för visade framsteg i »principerna i figure» och på den utställning, som samtidigt öppnades, exponerade han en oljefärgsstudie »Apollo och Daphne». Om denna målning säger katalogen uttryckligen att den var hans egen komposition. Vi få därför antaga att Lauréus vid sidan af teckningsöfningarna i läroinrättningen hade sysslat med målning på egen hand. Motivet, Dafnes förvandling till ett lagerträd, då Apollo förföljande närmade sig henne, var möjligen prisämnet för de äldre eleverna.

Den unga finnen var vid sitt inträde i skolan mera förberedd och äldre till åren än de flesta af kamraterna. Han önskade visst med otålighet att få lämna nybörjarklassen och inom läroinrättningen taga fatt mera jämnstarka och allvarligare konststuderande, än de voro, som fyllde principskolans salar. Huru pass reglementerad uppflyttningen från lägsta klassen till gips- eller antikskolan och därifrån till modell- eller naturskolan var, är oss icke bekant.

men vi finna Lauréus redan efter ett års studier på den högsta klassen. Vid årshögtiden den 21 januari 1804 tilldömdes eleverna i modellskolan Alexander Lauréus och Joh. G. Sandberg för teckning efter naturen tredje medaljen, samtidigt som Gustaf Hasselgren, studerande i historiemålning, erhöll första priset. Också nu deltog Lauréus i akademiens utställning, denna gång med en kopia efter Guido Renis David med Goliats hufvud. Originalet tillhörde grefve M. Brahes samling i Stockholm, och det var genom öfverste v. Gerdtens förmedling som Lauréus beredts tillfälle till kopieringen.

Det var nu den högre undervisningen, den egentliga konstnärliga utbildningen började med teckning efter modell och naturen och öfning i målning. Föreläsningar i anatomi och perspektivundervisning utgjorde den teoretiska delen. Lauréus äldsta biografer ha i sina knapphändiga upplysningar nämnt Hilleström som hans lärare. Utan att hafva några dokumentala bevis härför äro vi öfvertygade om att så var fallet. Hilleström representerade det s. k. historiemåleriet och Lauréus' studier rörde sig hufvudsakligen inom denna genre. Hans äldsta arbeten ansluta sig åtminstone till öfvervägande del såväl genom ämnesvalet som det konstnärliga utförandet till den hilleströmska riktningen. Jämte de praktiska öfningarna i akademiens skola hörde till elevutbildningen kopiering i kungens museum. Tillstånd härtill gafs åtminstone några år senare endast åt lärjungarna i akademiens högre skolor.

Med energi och samvetsgrann flit arbetade Lauréus på sin utveckling. I stor utsträckning begagnade han sig under de närmaste åren af rättigheten att kopiera i museet. Kopiorna voro helt visst lättare att föryttra än de

självständiga arbetena och det förvånar oss sålunda icke att han dessutom, kanske på beställning, utförde kopior också efter många gamla målningar i privat ägo.

Naturligt är att den unge konstadepten till en början följde sina lärares smak. På nyåret 1805 utställde han sex taflor. Fem hörde till den akademiska stilriktningen, och en af dem förvärfvade sin upphofsman den högsta utmärkelse en elev kunde nå, den stora guldmedaljen, som tillika berättigade pristagaren att i tur komma i åtnjutande af statsstipendium för utrikesvistelse. I akademiens dagbok för den 24 januari läsa vi: »I modellskolan för målning efter program tilldelades största prismedaljen åt Alexander Lauréus, den 2:dra åt Joh. Gust. Sandberg, bägge studerande i historiemålning — — — för teckning efter naturen erhöllo ofvannämnde A. Lauréus den 1:sta och J. G. Sandberg den 2:dra medaljen.» Lauréus eröfrade sålunda tvänne belöningar på samma gång och fäste vid sin person allmänhetens uppmärksamhet och förhoppningar. Vid samma tillfälle utdelades tredje medaljen för teckning efter antiken åt Byström och John von Breda.

Prisämnet var »Hagar i öknen blir tröstad af ängeln (27). Bilden var Lauréus egen komposition och utförd i oljefärg. Den har försvunnit i obekanta öden såsom alla de taflor konstnären exponerade detta år. Man har dock föga orsak till bekymmer öfver att glömskan sopat igen spåren efter dem. Den heroiska, antikiserande och religiösa konsten i den »högre stilen» hvarken låg för den unge målarens natur eller intresserade honom. Vi hafva skäl att antaga, att taflan var ointressant och utan stämning eller patos, dess komposition uppstyltad och utförandet tafatt, fastän den akademiska juryn tillerkände den pri-

set. Sådana äro Lauréus' af oss kända och nedan omtalade försök att röra sig i den höga skolan.

En annan tafla, hvars ämne ur bibliska historien konstnären själf hade valt, var Lot och hans döttrar. Kopior voro Maria med Jesusbarnet och Johannes efter Rafael Mengs (28) och Tvänne evangelister efter Rubens (29). Den rent antikiserande riktningen fick sin tribut i Striden vid Issus i Cilicien, en eskissartad komposition i bistrelavering, återgifvande slaget mellan Alexander den store och Darius, hvari den senare »ej allenast blir totaliter öfvervunnen och slagen, utan ock helt nära att blifva af sina fiender tillfångatagen». Redan katalogen skildrar bilden såsom öfverensstämmande med typen för tidens historierande antikmåleri.

Af större intresse är att anteckna att Lauréus redan på denna exposition (1805) framkom med en tafla, hvars ämne säkert skänkte honom själf glädje och som är det första egna försöket i den genre, som han snart skulle ägna den öfvervägande delen af sitt konstnärskap. Med »En gumma som tappar vin uti källaren» hade Lauréus funnit sitt rätta område, den novellistiska genren eller situationsbilden. Visserligen målade han ännu under de närmaste åren några mytologiska ämnen och heroiska historiebilder, men han exponerade dem aldrig. Tvänne gånger försökte han sig senare på religiöst måleri, nämligen med Flykten till Egypten (1812) och Herdarnas bebådelse (1814). Båda äro synnerligen vulgärt uppfattade och genreartadt utförda. Den senare mötte på utställningen 1815 en oppositionell kritik, som förklarade att »ämnet var för högt för att tillåta en sådan i det burleska fallande behandling» (30). När han kopierade, var det — för utkom-

stens skull — gamla porträtt, men framför allt de gamla holländarnas genretaflor, hvilka — såsom vi få antaga — tilltalade honom såväl genom sina motiv som genom sina måleriska egenskaper.

IV.

UNGDOMSARBETEN I DEN AKADEMISKA SMAKRIKTNINGEN. PORTRÄTTMÅLNINGAR. ENSKILDA LEFNADSFÖRHÅLLANDEN UNDER STOCKHOLMSÅREN.

Naturligt är att Alexander Lauréus, liksom de flesta unga konstnärer, i begynnelsen af sin bana då han ännu icke kände sig fullt säker om sitt rätta område och sin personliga böjelse, skulle famlande försöka sig på olika områden. Han hade visserligen redan 1805 exponerat nyss nämnda genretafla, »Gumma tappande vin i en källare», hvars ämne öfverensstämde med många af den gamla holländska borgar- och bondegenrens alster. Ej heller för den svenska konsten voro folklifsskildringen och den borgerliga interiören främmande. Främst böra vi ihågkomma Per Hilleströms talrika och en tid mycket populära taflor af detta slag samt att Hilleström var Lauréus' lärare i konstakademiens skola. Men makten innehades likväl såsom nämndt under århundradets första skede af den styfva och torra klassicismen. Ehrensvärds stränga ord om genremålningen: »skildringen af de låga delar af lefnaden», hade på flertalet konstintresserade ett lagbuds verkan och konstakademiens styrelse följde denna uppfattning.

Intet under således att också Lauréus försökte drapera sig i den heroiska manteln· och eftersträfva den förment

klassiska stilen. Anmärkningsvärd är däremot den självständighet han visade genom att ej en enda gång efter 1805 på utställningar exponera dylika ämnen. Och dock känna vi af Lauréus' ungdomsverk trenne hithörande taflor.

I öfverensstämmelse med tidens anda har han valt till motiv för en tämligen stor tafla (bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors) en af de mest tragiskt högstämda scenerna i Sophokles' Oidipus i Kolonos, då Polyneikes anropat sin fader om förlåtelse och bistånd, men fadern hård och fast i medvetandet om sitt förutbestämda öde och sin snara död, afvisar honom och upprepar sin tidigare öfver honom och hans broder utslungade förbannelse. På en sten i Kolonos lund sitter den blinde gubben. Vid hans vänstra sida knäböjer Polyneikes. Med anletet lyft mot skyn och med utsträckta armar uttalar Oidipus sin förbannelse. På gubbens högra sida se vi en ung kvinnlig gestalt, Antigone, som i förtviflan och med lyfta händer trycker sig mot faderns bröst. — Den unga konstnärens försök att fånga den höga stämningen i det antika dramat har icke lyckats. För Lauréus låg nog icke det patetiska. Försöket att anbringa figurerna i en klassisk pyramidalkomposition, likasom sträfvan efter »ren stil» i form och teckning, har gjort dem styfva och tafatta. Påtaglig är ansträngningen att tillämpa de inlärda skönhetsreglerna, hvilka Lauréus ej kunde smälta och hans hand hade svårt att följa. Antika dräkter och en ytlig antikisering i Oidipus' och Polyneikes' anletsdrag är det magra resultatet af hans mödor, och Antigone faller alldeles ur schemat. Den sentida betraktaren kan knappast med fullt allvarlig min se de upprörda uttrycken för ödestragiken i situationen och hjältarnas skepnader.

Ur den antika sagokretsen har Lauréus äfven upptagit ett annat ämne till konstnärlig behandling. På denna tafla (fru E. Waern, Björkås, Långed), som är af stora dimensioner, synes en ung hvitklädd kvinna, omgifven af flere unga män med facklor i händerna. Den unga kvinnan lyfter sin slöja och den manliga hufvudpersonen, eller de unga männens anförare, förefaller högeligen upprörd vid hennes anblick. Hvad bilden egentligen föreställer har förblifvit oss oklart. Möjligen har konstnären afsett att skildra en scen ur Euripides' Alkestis, där Admetos igenkänner sin maka Alkestis, som Herakles återhämtat från dödsriket. Eller är det mahända någon bröllopsscen, tagen från en eller annan grekisk författare?

Slutligen känna vi af Lauréus en tredje tafla, som är tillkommen under starkt inflytande af den antikiserande smakriktningen, en allegorisk framställning af »Kärleken och troheten» (fru E. Waern, Björkås, Långed). I ett landskap under några stora träd sitter en ung dam i hvit empiredräkt på en stenbänk. Vid hennes sida leker en amorin med en hund och hon blickar upp på dem ifrån den lektyr hon varit försjunken i. Med högra handen vänder hon ett blad i boken, som ligger bredvid henne på stenbänken, och lutad mot vänstra armbågen lyfter hon med handen snibben af sin brunvioletta slöja. Taflan påminner starkt om Prudhons berömda porträtt af kejsarinnan Josephine i Malmaisons park. Och mer än så, den ansluter sig delvis så direkt till det franska mästerverket, att vi utan tvekan kunna antaga att Lauréus, kanske på beställarens önskan, användt som förebild för sin målning en gravyr efter Prudhons porträtt. »Kärleken och troheten» utförde konstnären åt sin tidigare omtalade mecenat,

öfverste v. Gerdten, och kvinnofiguren torde vara ett porträtt af dennes älskarinna »la belle Marguerite» (31). Detta förhållande styrker yttermera antagandet om den direkta anslutningen till den franska förebilden. v. Gerdten, som var ledamot af konstakademien, var nämligen att döma af flere omständigheter anhängare af den rådande antikentusiasmen, och hans smak och önskningar hafva troligen till stor del varit bestämmande för konstverkets gestaltning i en så nära anslutning till ett berömdt och allmänt kändt porträtt. I koloriten och dess kraftiga färgskala se vi ett exempel på det inflytande, som K. F. v. Breda utöfvade på den uppväxande konstnärsgenerationen, hvartill vi senare skola utförligare återkomma.

I Kärleken och troheten hade Lauréus direkte efterbildat en bestämd tafla, och resultatet blef, såsom alltid vid imitation, en svag efterklang utan den ursprungliga friskhet, som man möter i hans själfständiga arbeten, eller i konstverk, för hvilka han visserligen tydligt nog haft förebilder, men i hvilka han i alla fall följt sin egen personliga smak.

Lauréus' håg låg icke åt nyklassicismen. Dess högtrafvande ämnen voro främmande för hans tankelif. De uppstyltade former och högtidliga gester riktningen fordrade öfverensstämde ej med hans lynne. En annan, enklare och hvardagligare värld var hans, en intimare men mera romantisk och pittoresk konst lockade hans sinne. Redan tidigare är nämndt att Lauréus icke exponerade nu omtalade målningar, och han tyckes således själf betraktat dem som misslyckade försök, till hvilka han ledts af tidens anda och kanske därjämte af utsikten till förtjänst.

Innan vi gå att stifta bekantskap med Lauréus' genre-

konst, inom hvilken man har att söka uttrycken för hans personlighets egenart och skiftningar, är det lämpligast att ägna några betraktelser åt en grupp konstverk, af hvilka i likhet med antikbilderna de flesta höra till målarens tidigaste år. Endast i undantagsfall har Lauréus målat porträtt, och de utgöra jämte antikbilderna en ringa bråkdel af hans produktion. Konkurrensen på området var svår i Stockholm. Alla, som önskade sig ett konstnärligt betydande arbete, vände sig till K. F. v. Breda, oaktadt opposition mot honom och kritik icke saknades. Af de unga åter voro Per Krafft d. y. och Fredrik Westin de utvalda. Lauréus' porträttmålningar ligga också ytterom den egentliga kärnan i hans lifsverk. De äro tillfällighetsarbeten, målade åt släktingar och vänner, i ett par fall beställda af konstnärens mecenat v. Gerdten. I alla fall förfullständiga de, jämte antikmålningarna, vår bild af hans ungdomskonst och gifva värdefulla bidrag till belysning af hans utveckling, innan han ännu hade vunnit medvetenhet och stadga. De hafva därutöfver vägledt oss till några visserligen ytterst knappa upplysningar om hans lif och umgänge i Stockholm.

Bland kopior, som den unge Lauréus fick utföra åt v. Gerdten och andra konstintresserade, voro helt naturligt många porträtt. Vi känna också flere af dem. På Kungliga slottet i Stockholm finnes en bröstbild i oval ram, föreställande riksmarsken grefve Jakob De la Gardie, iförd rustning, med hvit spetskrage och skärp. På dukens baksida läser man anteckningen: »Lauréus pinxit», hvilken är af senare datum. Ett groft och osäkert utförande tyder på målarens oerfarna hand. För hvems räkning Lauréus kopierade »laiska Jaakko»,

såsom den berömda riksmarskens finska krigare kallade honom, är obekant. En kopia af ett gammalt porträtt af den svensk-polske prinskardinalen Johan Albert Vasa, som var konung Sigismunds tredje son och ärkebiskop i Krakau, tillhör Uppsala universitets konstsamling, dit den kom år 1835 med en porträttsamling, donerad af den bekante gustavianen friherre A. Stjerneld (32). Flere af porträtten framställa medlemmar af Vasa-ätten, från hvilken familjen Stjerneld ansåg sig härstamma; det är troligt att Lauréus af den nämnde donatorn fått beställning på kopian (33). Då K. F. v. Breda år 1805 hade fullbordat ett porträtt af öfverstekammarjunkaren, friherre Carl G. Bonde, och flere af familjens medlemmar önskade repliker däraf, fick den unge Lauréus i uppdrag att kopiera originalet för porträttsamlingarna på Gimmersta, Bysta, Nynäs och kanske andra Bondeätten tillhöriga gods (34). Huruvida den gamla Breda, som i liknande fall ofta anlitade sin son John, nu hade särskildt rekommenderat den för honom välbekanta Lauréus, eller om denne fick uppdraget genom v. Gerdtens eller någon annans förmedling, är okändt, men åtminstone måtte Breda hafva godkänt kopisten, då replikerna utfördes så omedelbart efter originalets tillkomst. Möjligen kort före eller efter sistnämnda beställning gjorde Lauréus åt någon medlem af Bondeätten en kopia efter ett gammalt porträtt af Karl VIII Knutsson, om hvars förekomst katalogen för konstakademiens utställning år 1829 lämnar upplysning, genom att J. C. Cardon då exponerade ett litografiskt porträtt af konungen samt i katalogen meddelade att bilden var utförd efter Lauréus' oljemålning.

I Åbo historiska museum finnes en kopia efter David

Klöcker von Ehrenstrahls porträtt af åbobiskopen Johannes Terserus. Kopian, som uppgifves vara målad af Lauréus, har tidigare tillhört konung Oskar I:s samling och inköptes i Köln, från den svenska samlaren Hammers kollektion, till Åbo museum (35).

Kopierandet var naturligtvis för den unge konstnären en välkommen inkomstkälla, och tillika beredde det honom väg till konstens beskyddare och köplystna samlare, hvilket framdeles var honom till nytta, då hans egen konst började vinna framgång och anseende. Genom dylikt arbete utbildades också hans teknik, och i manuell färdighet tillägnade han sig större säkerhet än genom enbart själfständigt arbete. Af det följande framgår dock tydligt, att han aldrig blef i tillfälle att åt andra än närmare bekanta utföra originalporträtt, om han ens eftersträfvade att skapa sig en framtid som porträttmålare, hvilket förefaller mindre sannolikt.

Af stor betydelse för Lauréus var kopierandet af K. F. v. Bredas porträttmålningar. Vi känna ju till ett säkert fall, som antagligen icke var det enda. Lauréus kom på så sätt att grundligare sätta sig in i Bredas färgbehandling, hvilken af allt att döma hade väckt hans beundran. I alla fall utöfvade den en påfallande inverkan på honom. Detta omisskännliga inflytande från Bredas konst, som gör sig gällande i Lauréus' arbeten, hade han likväl kunnat emottaga oberoende af kopierandet. Bredas dominerande ställning i den svenska konsten kunde vara en tillfyllestgörande förklaring härför. Knappast någon af den yngre generationens målare förblef helt oberörd af den gamla mästarens fascinerande kolorit. Breda var lärare i konstakademiens skola, och Lauréus umgicks i hans hem samt var

ofta i tillfälle att ingående studera hans verk. Bredas kolorit var dessutom vid försök att ernå t. ex. eldskenseffekter, som Lauréus särskildt lade an på, synnerligen ägnad att föra till ett lyckligt resultat, hvilket man icke kan säga att Hilleström eller någon annan, med undantag af Hörberg, hade ernått i liknande fall. Sålunda framstår det såsom helt naturligt, att Lauréus skulle mottaga starka impulser af Bredas konst, men det kan i alla fall vara på sin plats att erinra äfven om det direkta kopierandet af Bredas porträtt.

Det äldsta originalporträtt Lauréus utfört, frånsedt faderns, som han målat i Åbo före studietiden i Stockholm, är ett självporträtt från akademitidens tidigare år (statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors). I en bild i trefjärdedels naturlig storlek möter oss här den unge konstnären i sin egen tolkning med käck hållning, som talar om ungdomsmod och tillförsikt. Han har afbildat sig med palett och penslar i vänstra handen, medan den högra är instucken innanför västens knäppning. Han står där i skjortärmarna och brun väst samt med hög krage och krås. Det bruna något lockiga håret är kammadt långt ned i pannan och på tinningarna. Ur ett ganska magert ansikte med uppnäsa, icke utan humoristisk anstrykning, fylliga läppar samt hög panna blickar ett par öppna, blå ögon med vaket uttryck och ett drag af allvar. Porträttet, som stämmer betraktaren sympatiskt för auktorn-modellen, är ett midjestycke i halfprofil åt höger. Ansiktets färg är blek, något gulaktig med svagt rödt på kinderna. Fonden är enfärgadt brun. Det hela är måladt i den grågröna färgton, som är karaktäristisk för porträtt från senare delen af sjuttonhundratalet och som gjorde sig gällande

ännu i början af det följande seklet, intill dess nya inflytanden framkallade en förändring. Också i afseende å kompositionen är taflan en traditionell tidsbild. Utförandet förråder i många stycken målarens ungdom. Teckningen af ansiktet, t. ex. ögonen och munnen, är konventionell, om också icke utan uttryck. Felteckningar, såsom i örat och högra handleden, äro påfallande. Men i stort sedt präglas bilden af en viss friskhet och godt gry.

Ett annat uppgifvet självporträtt (enkefriherrinnan Sofie Rålamb, Stockholm), en oval bröstbild i miniatyr, där konstnären likaså är afbildad i halfprofil åt höger, med hög svart hatt på hufvudet och klädd i en djupblå, rödfodrad slängkappa, mattgrön väst, fadermördare och hvit lindad halsduk, har säkert icke Lauréus till upphofsman. Att döma af dräkten, utseendet och uttrycket torde bilden vara målad åtminstone några år senare än det ofvannämnda självporträttet. Häremot strider dock det alltför karaktärslösa utförandet af de i hög grad idealiserade och uttryckslösa anletsdragen. Färgerna och målningssättet hafva föga gemensamt med något af Lauréus' arbeten. Den på bildens baksida befintliga anteckningen: »Alexander Lauréus. Måladt af honom själf», måste till sin senare del vara felaktig. Porträttet härrör antagligen från någon af hans kamrater.

När på akademiens högtidsdag i januari 1805 den stora guldmedaljen tilldelades Lauréus, var han elev i skolans modellklass. Åtminstone ännu nästa arbetsår fortsatte han studierna som akademielev och deltog antagligen äfven därefter under några år, om också icke mera som ordinarie elev, i modellteckningen, hvilket de

unga konstnärerna i Stockholm ofta brukade göra. Den stora guldmedaljen betraktades icke såsom något mogenhetsbetyg och en ung konstnär kunde till och med erhålla den flere gånger (36). År 1806 hade akademiens hedersledamot, spanske envoyén Moreno ställt till akademiens förfogande 50 rdr att utdelas som pris åt den, som bäst framställde ett gifvet prisämne. Utgången af täflingen gaf Moreno anledning att låta anställa förnyad täflan, hvarvid Lauréus blef den lycklige vinnaren (37). På utställningen 1806 exponerade han endast tre arbeten, ett ytterst ringa antal i förhållande till de följande årens kollektioner — 1807: 11 stycken, 1808: 10, 1809: 18, tillsammans på 2 utställningar, 1810: 15, 1811: 17, 1813: 16, 1815: 15. Ett träget arbete i akademiens skola lämnade icke mycken tid öfrig till självständig verksamhet, och därjämte hade han varit flitigt sysselsatt med kopiering af gamla holländare i kungens museum samt af porträtt.

Sommarn 1806 tyckes han ha ansett sig mogen att helt ägna sig åt självständig verksamhet och betraktat den egentliga lärotiden som afslutad. Vi få kanske ställa i samband härmed och se ett stöd för detta vårt antagande i den omständigheten, att han nu för första gången, sedan han började sin utbildning i Stockholm, återvände till Åbo för att besöka sina anförvanter och vänner där (38). Om vistelsen i hemlandet vet man ingenting annat än att Lauréus målade tvänne porträtt, en gruppbild, återgifvande styfmodern med hennes tvänne små söner och ett porträtt af fadern. Möjligen utförde eller skisserade han därutöfver någon genrebild (39).

Pastor Lauréus' porträtt (Åbo stads historiska museum) är en bröstbild i halfprofil. Han är klädd i svart prästrock

med krage, har tunnt grått hår med yfviga lockar kring öronen och i nacken. Uttrycket är allvarligt, något högtidligt poserande. Den saftiga, friska ansiktsfärgen och det lätta, breda utförandet, liksom ock den annars jämnbruna fondens ljusning kring hufvudet är en återklang från Bredas färgkonst. I ännu högre grad röjas målarens starka intryck af Bredas porträtt i gruppbilden med styfmodern Maria Juliana Vinqvist och halfbröderna Lars Adolf och Gustaf (1806, Ateneum, Helsingfors). Den unge konstnären har i denna målning pröfvat sina krafter på en större porträttkomposition i tidens »historierande» manér, som han väl hufvudsakligen kände genom utländska gravyrer samt Bredas af engelsk konst influerade porträtt.

Pastorskan Lauréus, en välmående, fyllig borgerlig typ med oregelbundet, rätt vulgärt utseende, som föga harmonierar med den urringade, kortärmade empiredräkten, står något framåtlutad bredvid den två-årige Gustaf, som sitter på en stenbarriär och sträcker handen efter ett äpple, som den åttaårige brodern Lars lekande räcker honom. Bakgrunden utgöres af en himmel, som mot taflans öfre kant är inhöljd i moln här och där med ett svagt rödt stänk af aftonbelysning; nertill bakom figurerna är den klarblå. På båda sidorna synas grönskande löfträd. Grupperingen är ledig och välfunnen. Pastorskans godlynta blick och den äldre pojkens skälmska ansiktsdrag äro lefvande och förefalla karaktäristiskt träffade. Teckningen af figurerna är gjord med en viss kraft, ehuru den delvis besväras af iögonenfallande brister, såsom i de klumpiga vecken eller i den tafatta lilla gossen. Dräkternas klara färger i brunt, grönt, hvitt och rödt och den friska ansiktsfärgen bilda jämte fonden ett rikt ackord, klarare.

ljusare och mindre mättadt än Bredas samt utan den äldre mästarens fina nyansering. Men i alla fall är Lauréus' kolorit i detta arbete en afläggare af dennes färgkonst särskildt i karnationen. Själfva målningssättet i lätta, breda penseldrag, så olikt hans lärare Hilleströms, hade Lauréus också lärt sig af Breda. Denna porträttkomposition, en af målarens få taflor af stora dimensioner (140×114), är i sin helhetsverkan, trots dess tidiga datum, ett af hans lyckligaste arbeten. Den saftiga, rika koloriten och bredden i utförandet möta vi stundom i skisser af hans hand, men återfinna dem sällan i hans genrebilder från tidigare eller senare år före hans utrikesvistelse.

Särdeles långvarig blef vistelsen i Åbo väl icke. Man får antaga att konstnärens forna gynnare och vänner gladde sig åt att återse den unga mannen, som fyra år tidigare genom allmän insamling hade beredts tillfälle att anträda studieresan till Stockholm och som nu var af kungliga akademien premierad och hade en af allt att döma löftesrik framtid för sig. Men egendomligt nog har man icke lyckats finna några spår vare sig af porträttbeställningar från hans landsmäns sida eller annan konstnärlig verksamhet i födelsestaden än den nämnda familjegruppen och faderns porträtt. Någon tanke på att för framtiden slå sig ner i Finland kunna vi icke förutsätta. Förhållandena här erbjödo alltför ogynsamma framtidsperspektiv. Stockholm och Sverige lockade honom tillbaka med större utvecklingsmöjligheter och säkrare utsikt till förtjänst. Redan den omständigheten, att han var berättigad att framdeles komma i åtnjutande af statspension för utrikesvistelse, kallade honom åter till hufvudstaden. Där blef

han äfven bofast ända till hösten 1817, då han som stipendiat reste utomlands.

Om hans privata förhållanden under alla dessa år känner man ytterst litet. Stillsam och anspråkslös som han var deltog han icke i det offentliga lifvet, utan lefde tillbakadraget i flitigt arbete och umgicks endast med en trängre krets vänner och kamrater (40). Under somrarna företog han studieexkursioner till nejderna kring Stockholm, i skärgården och Mälartrakten. En utsikt från Mälsåker gods på Sela-ön vid Prästfjärden, som tillhörde den ryktbara grefve Axel von Fersen d. y., härstammar från konstnärens tidigaste år (41). Tidtals vistades han också i de inre delarna af landet, såsom i Dalarna. Möjligtvis besökte han Dalarna redan 1806 före resan till Åbo. Vintern 1807 utställde han nämligen »Dalkarlar som vid en eldbrasa i skogen koka sin mat». Säkert uppehöll han sig här den följande sommarn och målade »Ett svedjeland», som han vintern 1808 exponerade. Katalogen angifver uttryckligen taflan såsom »målad efter naturen i Dalarne». Konstverk af yngre datum tillåta antagandet, att han måhända flere gånger återvände till de minnesrika och redan denna tid af konstnärer omtyckta trakterna. K. J. Fahlcrantz, i hvars ådror, i förbigående sagdt, flöto några droppar finskt blod (hans mormor var numismatikern och miniatyrmålaren Elias Brenners dotter), var hemma i Stora Tuna socken och vistades tidtals i dessa trakter äfven på äldre dagar. Han var visserligen nio år äldre än Lauréus, men en samvaro under några gemensamt tillbringade angenäma sommardagar kan hafva sammanfört de två konstnärerna och gifvit upphof till en senare kamratlig vänskap.

Hösten 1807 målade Lauréus ett porträtt af sin beskyddare öfverste von Gerdten (landshöfding A. Malmborgs arfvingar). Porträttet är osigneradt och odateradt, men i Finska konstföreningens samlingar finnas 6 stycken teckningar med rödkrita och en med svartkrita, som delvis äro signerade och daterade på Strömsholm, några i början af oktober, en i november 1807. De äro modellteckningar efter hästar ur Strömsholms ryktbara stall och utgöra förstudier till v. Gerdtens porträtt. Olika namngifna hästar, Aga, Favorit och Kostroma äro aftecknade från sidan, halft framifrån eller bakifrån, allt eftersom konstnärens tankar på porträttkompositionen växlade och småningom togo form. Några teckningar äro detaljstudier af hufvud eller bakkroppar. I den sist daterade återfinna vi hästen från det målade porträttet.

Lutad med ryggen mot en ståtlig rödbrun fux ses öfverste J. A. von Gerdten stående en face med ena foten korslagd framför den andra. Han är klädd i mörkblå uniformsfrack, gula åtsittande sämskskinnsbyxor och svarta knäslöflar. På hufvudet, som är vändt något åt vänster med blicken riktad mot fjärran, bär han en trekantig hatt med plym. Den högra handen med tyglarna håller han i sidan, medan den vänstra armen hvilar på hästryggen. En liten hvit hund står väntande bakom honom. Bakgrunden utgöres af ett öppet fjärrlandskap med blånande disiga höjder mot horisonten, ofvan hvilken ett gult sken upplyser himmeln, hvars molnmassor bli tätare och mörkare mot taflans öfre kant. Till höger bakom hästen står ett träd, som delvis aftecknar sig mot ett berg.

v. Gerdtens porträtt är komponeradt i tidens heroiserande stil med inflytande väl närmast från den engelska

porträttkonsten. Den franska nyklassicismens, den davidska skolans heroiska porträtt voro då ännu mindre kända i Sverige. Per Krafft d. y., hvars stolthet var att han hade varit Davids elev, hade visserligen hemkommit till Stockholm 1805, men ännu år 1807 var kännedomen om den moderna franska skolan i allmänhet ytlig och skef. Bland den stora engelska porträttkonstens mästare i slutet af 1700- och början af 1800-talet var det ett vanligt motiv att framställa den tidens ädlingar till fots vid sidan af sin springare, oftast i heroiska, stundom i drömmande poser. Bakgrunden är gärna ett landskap med glödande gulröd aftonhimmel, som man ibland återfinner hos Breda och som äfven återkommer i v. Gerdtens porträtt. Särskildt hos Gainsborough förekomma dylika motiv i många variationer, och i porträttet af prins Georg af Wales i miss Alice Rotschilds samling (42) möter man en komposition, om hvilken Lauréus' tafla påminner nära nog som en spegelbild. Trädet, hästens hållning och den porträtterades ställning uppvisa frapperande likheter.

Med detta porträtt lyckades Lauréus icke lika väl som i Åbo med familjetaflan. Själfva målningssättet är mindre friskt. Koloriten är torrare och fattigare. Hästen är styft och klumpigt tecknad. I synnerhet hästhufvudet verkar störande. De största svårigheterna tyckes djuren hafva erbjudit, medan porträttfiguren är korrekt tecknad och naturlig i sin hållning. Ansiktet verkar trots den blacka färgen lefvande.

I detta sammanhang kan det vara skäl att ånyo erinra om den tidigare omtalade allegoriska taflan »Kärleken och troheten», som icke allenast var en allegori, utan kanske lika mycket ett porträtt. Äfven här hafva vi en »historie-

ring» i tidens porträttstil, om ock med annan afsikt och andra attributer.

Intet af de hittills omtalade porträtten har Alexander Lauréus någonsin utställt på en offentlig exposition. Däremot finner man i katalogen öfver 1807 års utställning i målarens kollektion, som för öfrigt bestod af 9 genrebilder och ett landskap, ett porträtt af sekreteraren Joseph Caillou de Villeneuf, »oljemålning i original». Monsieur de Villeneuf var sekreterare vid franska konsulatet i Stockholm och omnämnes redan på 1790-talet som fransk språklärare (43). Man får kanske antaga att Lauréus med detta porträtt likviderade den språkundervisning, som han sannolikt erhållit af fransmannen. Själf var han visst belåten med sitt arbete, eftersom han exponerade det. Endast tvänne gånger senare har Lauréus utställt porträttmålningar på akademiens expositioner, år 1809 ett »porträtt af ett fruntimmer» och 1813 »Historieradt porträtt af ryttmästaren vid Lif-Regements-Brigadens Husar-Corps Herr G. C. F. Fredenheim», båda utförda i oljefärg. Det har varit författaren omöjligt att finna några som helst spår af dessa tre porträtt. En liten porträttskiss af en ung dam (Ateneum, Helsingfors), som säkert är af tidigt datum, kan icke vara det i katalogen för år 1809 förekommande porträttet. Det är alltför löst skisseradt för att passa på en utställning och bär jämväl på baksidan anteckningen »1:sta försök». Från denna tid (1808) finnes ett tecknadt gossporträtt i bröstbild en face, föreställande sedermera kaptenen och skriftställaren Otto Sebastian von Unge. Den elfvaåriga modellen har Lauréus antagligen aftecknat under ett besök i hans föräldrahem å Mölntorp i Säby socken i närheten af Strömsholms slott och

v. Gerdtens gods Ekeby. Porträttet af ryttmästaren G. C. F. Fredenheim återgaf dragen af intendenten Carl Fredrik Fredenheims äldre son. Den yngre brodern Berndt Henrik var konduktör vid kungens museum och hade tidigare varit akademikamrat med Lauréus, som antagligen genom denne blifvit bekant med den unge krigaren. Uppgifter om att Lauréus skulle umgåtts med eller haft relationer till intendenten Fredenheim eller hans familj hafva vi, såsom tidigare framhallits, icke påträffat.

De 14 taflor (12 genrebilder, ett »vanligt landskap» och det ofvannämnda damporträttet), hvilka Alexander Lauréus utställde på akademiens årsexposition 1809, förskaffade honom framgång och utmärkelse. Vid akademiens årssammankomst den 24 januari kallades den 26-årige konstnären till dess agrée. Den höga areopagen, som i allmänhet icke sparde på beröm och uppmuntran, gjorde äfven nu sin kallelse i smickrande ordalag. Protokollet i detta stycke lyder: »antogs till akademiens agrée Hr Alex. Lauréus, som genom dageligen ökad talang och sällsynta framsteg i målning gjort sig utmärkt»(44). I konceptprotokollet finner man ytterligare upplysning om att kallelsen var enhällig. »Slutligen — — har akademien ibland dess agrées enhälligt antagit föredetta studeranden från Åbo akademi, unga konstnären Herr Alexander Lauréus». Han hade således vunnit en betydande framgång, som visade att de i konstfrågor bestämmande satte värde på hans arbete och ställde framtidsförhoppningar på honom. Äfven kritiken — representerad af G. A. Silfverstolpe (45) — skänkte honom välment erkännande, men fann icke behag i det exponerade porträttet. »Porträttmålning synes vara mindre hans sak än landskapsmålning, likasom han

mindre söker en god och korrekt teckning, än en lätt iögonenfallande effekt» (46). Den citerade anmärkningen öfverensstämmer med de slutsatser vi nu ett sekel senare komma till inför målarens porträtt i allmänhet.

Damporträttet och tvänne andra 1809 utställda taflor: »Ett ungt fruntimmer, nyss uppstigen, synes tankfull och med ögonen fästade i en bok» samt »En flicka stadd i hushållsgöromål hållande ett ljus» gifva oss anledning att åter ägna några rader åt Lauréus' privatlif. Möjligen kunde man i dem, åtminstone i de två förstnämnda igenkänna en ung kvinna, som på denna tid började spela en ingripande roll i konstnärens lif — såsom också dr. Leino i sin bok om Lauréus antager (47). Modellen har i så fall varit den 22-åriga Margareta Charlotta Thynelius, Lauréus' »käresta», som han bodde tillsammans med åtminstone från år 1810 (48) och som delade hans lif ända till hans död i Rom. Nämnda år hade konstnären ateljé och bostad i gården nr. 51 vid Regeringsgatan tillsammans med sin »släktinge» Greta Thynelius. Benämningen »släktinge» användes allmänt i kommunala och mantalslängder för att beteckna ett förhållande, som icke var legaliseradt genom kyrklig vigsel (49). Sådana fria förbindelser voro ytterst vanliga i Stockholm, så att de icke väckte något uppseende eller ansågos för mindre ärbara. Om man får tro en författare i Granskaren för 1820 (50), voro de »ogifta» fruarna ofta flickor ur småborgarfamiljer, som med anmärkningsvärdt frisinne ingingo dylika icke af kyrkan sanktionerade äktenskap. I tidens konstnärskrönika träffar man ofta på dem. Vi behöfva blott erinra oss Sergels förhållande till Anna Hellström och Fredrika Löf samt om Byström och hans Karolina Byggler. Hvarken i mantalslängder eller kyrkoböcker finnes

heller någon uppgift om att Lauréus senare skulle legaliserat sitt förhållande. Tvärtom förekommer Greta Thynelius i dessa handlingar fortfarande vanligen såsom »släktingen, demoiselle M. Ch. Thynelius» eller någon gång anspråkslöst såsom »städerska». Hon var född den 9 april 1786 och dotter till en kammakare Hans Peter Tynelius och hans hustru Ulrika Charlotta Berggren. Redan 1798 blef hon föräldralös och lämnad i fattiga omständigheter om också icke alldeles på bar backe. Föräldrarna, som bägge afledo samma år, efterlämnade nämligen at sina sex barn tvänne gårdar på Södermalm, men dessas gemensamma värde steg icke högre än till 874 daler 29 skilling (51). Om vår konstnärs ekonomi meddelar mantalslängden för 1810 att han hade i »uppgifven behållen inkomst 200: —», antagligen riksdaler. Hans anseende och ställning voro således redan nu så pass goda, att han genom sitt anspråkslösa lif af sina inkomster kunde göra en liten besparing.

Från det följande året, 1811, fanns i Lauréus' hem ännu en tredje person, nämligen målarens syster Eva, som skötte hushållet. 1812 flyttade han sin bostad till en hörngård vid Mästersamuels- och Norrlandsgatorna (n:r 13 o. 11) och förblef bosatt här ända till sin utrikesresa, fortfarande tillsammans med Greta Thynelius, som åtminstone senare af hans kamrater alltid kallas fru Lauréus. Som hans ovigda hustru följde hon honom till Paris och Rom, och han insatte henne i sitt testamente som ensam arfvinge (52). När systern 1813 åter reste hem till Finland, intogs hennes plats i hemmet af en ung balettdansös vid kungliga operan, mamsell Katarina Sofia Mörk (53).

Lauréus var känd som förnöjsam och flitig. Vänfast och godlynt, med sinne för humor, var han omtyckt af kamrater och vänner, hvarom flere uttalanden vittna, t. ex. det varma erkännande han allmänt fick i kamraternas bref efter sin död. Dessa vänner voro främst de i ett tidigare kapitel omnämnda akademikamraterna Sandberg, Fogelberg, bröderna von Breda, Byström, Hasselgren och Westin. Till kretsen kom senare den unge konstnären och dragonofficeren grefve Hjalmar Mörner. Troligt är att Lauréus genom Sergel, som på ett par ställen i sina bref med sympati omtalar honom, blef bekant med sin från Rom 1809 till Stockholm återkomna landsman Cainberg. Något intimare umgänge dem emellan kan man dock icke förutsätta. De voro till sin natur så alldeles motsatta och vi hafva ej heller annars något skäl för att antaga det. År 1810 hade till Stockholm anländt en annan finne och åboit, som framgångsrikt idkade studier i konstakademien, Gustaf Vilhelm Finnberg, och det är troligt att Lauréus oftare träffade denne, i synnerhet som Finnberg och Lauréus flere gånger samtidigt deltogo i utställningarna. En landsman, vid hvilken Lauréus var knuten med vänskapsband, var den unge kanslitjänstemannen Carl David Skogman, sedermera president, statssekreterare och baron samt känd som konstmecenat. Dennes gamla vänskap belönade konstnären med att från Rom som present tillsända honom en större betydande tafla (54). I bankobokbindaren Asklunds hem, hvilken ägde en större tafvelsamling och mycket intresserade sig för konst och konstnärer, umgicks Lauréus intimt, hvilket var anledningen till att han mot slutet af sin vistelse i Stockholm målade ett porträtt af husets unga dotter Ulla (55). Un-

der sin vistelse utomlands stod han fortfarande i förbindelse med Asklund (56).

I Finska konstföreningens samligar bevaras en liten med färgkritor tecknad porträttbild, som torde kunna förläggas till 1814 eller 1815. Bilden visar en ung militär i blå uniform en face vid ett bord, tecknande med kolstift på ett papper, som ligger framför honom. Han intar en otvungen ställning, gemytligt bredbent, och stöder vänstra handen mot knät. Den yfviga luggen sträfvar åt alla håll och faller ner i pannan. Ur ett fylligt, bredt ansikte blicka mot betraktaren halft undrande två trovärdiga ögon. Teckningen är säkrare än i Lauréus' tidigare, målade porträtt, uttrycket lefvande och karaktärsfullt. Bilden saknar hvarje vägledande anteckning. Det lilla formatet och den intima prägeln gifva vid handen, att den är ett minne från en kamratlig samvaro, då Lauréus aftecknat sin modell under samtalets gång på två man hand eller i ett sällskap af goda vänner. Uniformsrocken saknades ej heller i de unga konstnärernas krets. Bildens karaktär och typ leda tankarna till den tidigare omtalade militären-konstnären, grefve Hjalmar Mörner, som, efter att hafva deltagit i fälttåget i Tyskland 1813, i hemlandet ägnade sig åt konstnärlig verksamhet. Och jämför man teckningen i Ateneum med tillgängliga porträtt af Mörner, känner man sig öfvertygad om, att den är ett porträtt af den spirituella dilettanten och älskvärda slarfvern, men samtidigt goda kamraten Hjalmar Mörner, som Lauréus också senare i Rom var intim vän med.

Porträttet af Ulrika Emerentia Asklund (öfverstelöjtnant G. Silfversvärd, Stockholm) är måladt kort förrän Lauréus lämnade Sverige. Ulla Asklund, som sedan blef

gift med handlanden, f. d. underlöjtnanten vid finska artilleriet, Anton Vilhelm De Freese, var född 1799 den 30 december. Då porträttet utfördes, 1816, var hon alltså 16 à 17 år gammal. I de barnsligt runda dragen, hyns skära färg, ett par pigga ögon och ett behagligt leende har konstnären fångat den unga flickans charm med ett fullödigare konstnärskap, än han hade nått i sina tidigare porträtt. I halffigur utan synliga händer, likasom i de flesta af tidens porträtt, är hon afbildad en face med en lätt vändning och lutning af hufvudet åt höger, som ökar skildringens ledighet och får fram ett uns af blygt koketteri i lyckad samklang med det bruna hårets tvänne ostyriga pannlockar. Den urringade empiredräkten i hvitt siden döljes till största delen af en röd schal och en orangebrun lätt fichu. En gråblå himmel emellan det förtonade, svagt rostbruna löfverket af en trädkrona upptill och en skogskant vid horisonten utgör bakgrunden. Koloriten bär spår af inflytande från Bredas sista manér med dess kallare, gulaktiga färgackord, som hade efterträdt hans tidigare varma rödflammiga färgkombinationer.

Öronen äro den iögonenfallande stötestenen i Lauréus' figurer. I regeln äro de för stora och sitta något löst eller på oriktigt ställe. Så ock på Ulla Asklunds porträtt, där den väl stora öronsnäckan stör betraktarens angenäma intryck af ansiktets mjuka plastik och känsligt nyanserade färg. Någon stoffmålare var Lauréus icke. Både på styfmoderns porträtt och på detta lägger man märke till hans svårighet att måla veckens lediga fall och mjuka rundningar. Porträttet är måladt i klar dagsbelysning. I de nakna partierna är en omsorgsfull försmältning af penseldragen genomförd, medan dräktens färger ställvis äro

pålagda i breda, lätta drag, utan att helhetsverkan därigenom blir rubbad.

Trots de för moderna ögon påtagliga bristerna i hans konst var Alexander Lauréus' stjärna emellertid stadd i stigande. Han var representerad af stora kollektioner på utställningarna och räknades till »deras prydnader» (57). Kritiken skänkte honom i allmänhet beröm. »Han hade hunnit en höjd, som täflar med de största mästares i denna genre», yttrar 1813 en författare i Klytia om hans belysningseffekter. Den konstintresserade publiken ägnade hans taflor en hedrande uppmärksamhet. Beställningar saknades icke, och från utställningarna gingo hans taflor till de förnämsta konstmecenaternas samlingar. Bland hans gynnare märktes konungen och drottningen, excellensen grefve M. Brahe, hofmarskalken baron F. Klingspor, statssekreteraren G. F. Virsén, grefve Bonde på Säfstaholm, grefve Posse, baron Ridderstolpe m. fl., med ett ord alla de, som intresserade sig för och köpte konst. Den högsta officiella utmärkelsen en svensk utöfvande konstnär kunde uppnå, behöfde han ej heller länge vänta på. År 1803 hade Fahlcrantz och 1805 Per Krafft d. y. blifvit valda till ledamöter af akademien. På nyåret 1812 kallades Cainberg, Göthe och Hasselgren och den 10 mars samma år Westin, Byström och Lauréus. Det dröjde ända till 1829 med Sandbergs inval och Fogelberg fick vänta till 1832. Lauréus var således en af de första representanterna för den unga generationen, som akademien behedrade med nämnda utmärkelse.

Huruvida Lauréus under sina senare stockholmsår företog någon resa öfver till Finland veta vi icke, då alla bevis härpå saknas. En liten tafla, som han exponerade

1815, kan gifva ett visst stöd åt antagandet, att han verkligen hade gjort det. Taflan anges i katalogen som »En bonddans om julen i Finland» (Universitetets ritsal, Helsingfors). Den företer visserligen icke några karaktäristiska nationella drag, men tidens konst saknade i allmänhet en djupare individualisering, och man kan därför icke heller vänta att finna förståelse för folkkaraktären. Sedan 1806, då han var i Åbo, hade Lauréus ej en enda gång förrän nu förlagt någon komposition till sitt fädernesland. I betraktande häraf frestas man att tro, att den lilla genrebilden är målad på stället eller att han hade utfört den kort efter en ny resa till Finland, då gamla minnen återuppfriskade trädde fram för hans syn. År 1813 återvände Eva Lauréus hem till Åbo, såsom ofvan är nämndt. Kanske följde brodern henne för att återse sin far och födelsestaden (58).

Akademien hade kallat Lauréus till ledamot, och medlemskapet förblef icke blott en tom hederstitel. Tre år efteråt anförtroddes honom provisoriskt en professorstjänst, som han skötte 1815 och 1816 mot en årslön af 150 riksdaler (59).

Sistnämnda år utgick Hasselgrens resepension och Lauréus ansökte nu att komma i åtnjutande af den i afsikt att utomlands, i den europeiska konstens hufvudstäder, Paris och Rom, fullborda sin utbildning genom studium af de gamla mästarnas berömda verk och samtidens af ryktet burna stormäns konst. Den 24 april, samtidigt som Hasselgren berättigades att uppbära pensionen ända till årets slut, beviljades Lauréus rätt att därefter åtnjuta den, till en början för tre år, räknadt från den tid han anträdde sin resa (60). I pensionsstatuterna var ursprung-

ligen fastställdt att stipendiaten skulle uppehålla sig tre år i Paris och de följande tre åren i Rom. Bestämmelsen hade icke mera på länge vidhållits och äfven Lauréus medgafs rätt »att om sina resor och vistelseorter själf besluta». Det stod honom nu fritt att i början af år 1817 i sin tur lyfta på vingen och ur rikare källor än dem, som bjödos hemma, söka näring åt sin konst och hvad som var lika viktigt, att sätta sin färdighet och sina krafter på prof efter en strängare måttstock i nya och större förhållanden. Afresan blef i alla fall uppskjuten till hösten och dessförinnan beviljades honom den 4 juni förhöjning af pensionen från 300 till 500 riksdaler Hamburger Banko och 100 riksdaler som resebidrag.

V.

ÄLDRE SVENSK GENREKONST.
GAMLA NEDERLÄNDARE.
LAURÉUS' GENREMÅLNINGAR.

På den tid då Alexander Lauréus lefde och arbetade, uppfattade människorna i allmänhet och äfven de konstförståndiga den bildande konsten ytterst litterärt i jämförelse med vår tid. Endast konstnärer och i många fall icke ens de tillmätte ett arbetes rent konstnärliga egenskaper en afgörande betydelse. Genremåleriet ansågs utgöra en underafdelning, en lägre eller till och med ovärdig afart af historiemålningen, hvilket framgår redan af Ehrensvärds ofvan citerade uttryck. I synnerhet ringaktades genrekonst med motiv ur folklifvet eller bambocciader, såsom tidens slagord lydde. I sina »Anmärkningar i anledning af Kongl. Målar- och Bildhuggarakademiens exposition 1809» skrifver G. A. Silfverstolpe efter att hafva omtalat porträtten och historietaflorna på utställningen: »Ifrån dessa ädlare historieämnen stiga vi ned till de låga, hvartill vi billigt räkna alla så kallade Bambochader». Och i Klytia anför en författare 1813 för att värdesätta liknande konstverk: »Pyreicus, som målade barberstugor, smutsiga verkstäder, åsnor och kökssaker med en nederländares hela flit, stämplades med skam och förakt. — —

Paon, som sysselsatte sig med målningen af vanskapliga människofigurer, lefde i största fattigdom».

Det behöfdes ett lefvande intresse för sin sak och en fast öfvertygelse om dess värde för att en konstnär under dylika förhållanden skulle ägna sig åt att till öfvervägande del måla så förkättrade motiv.

Genremotiven, som under det borgerliga och demokratiska nittonde seklet småningom skulle komma att dominera i all konst, voro emellertid ingalunda någon nyhet i den svenska konstvärlden. Redan den karolinska tidens officiella målare David Klöcker von Ehrenstrahl hade någon gång hvilat ut emellan de pompösa porträtten och de lärda och högtrafvande allegorierna i en enkel genrekomposition såsom Medevi brunnskarlar eller Negerpojken med papegojor och markattor (60). I 1700-talets porträttmåleri börjar genom det så kallade »historierande» behandlingssättet en genreartad uppställning att vinna insteg. I Roslins stora porträttgrupper, t. ex. Gustaf III och hans bröder eller Familjen Jennings, är visserligen den genreartade situationen styf och mindre genomförd. Per Krafft d. ä:s rika produktion inrymmer däremot enstaka arbeten, som nå en rent genreartad effekt genom figurernas sysselsättning, handarbete, läsning och dylikt. Särskildt värd att ihågkomma i detta sammanhang är hans »Barn som betrakta ritningar» (61) i Akademien för de fria konsterna. K. G. Pilo, som i sina porträtt står främmande för denna riktning, har på lediga mellanstunder utfört några rena genrekompositioner såsom En skomakarverkstad eller En skogvaktare (62). De intima relationerna med Frankrike införde i Sverige den franska rokokons sirligt eleganta genrekonst i Niclas Lafrensens utsökta små guacher. De äro vis-

serligen i sin halft artificiella förfining mindre hemma i det svenska än det franska luftstrecket, och efter återkomsten från Frankrike tvingades Lafrensen af omständigheterna att så godt som uteslutande ägna sig åt porträttminiatyren. En annan af det Gustavianska tidehvarfvets konstnärer som i enstaka arbeten upptagit ämnen ur medelklassens lif och af dem skapat genrescener är Elias Martin. Sin speciella, mera realistiska genremålare par préférance har detta tidehvarf i Per Hilleström. De lärdomar han inhämtat af sina franska förebilder, Boucher, Greuze och Chardin, omsmälte han i sitt tyngre nordiska lynne och acklimatiserade han i den svenska miljön. Han började med att framställa scener ur förnämare samhällskretsar och blef under sin bästa period de stockholmska borgarhemmens flitige skildrare. Han inför betraktaren i budoarer och jungfruburar, i hushållskammare och kök och visar deras befolkare i hvardagslifvets situationer och stök. I strykkammare och tvättstuga är han lika hemmastadd. Dessutom utförde han på kungligt uppdrag karusell-, teater- och ceremonibilder, visserligen utan fantasiens skimmer eller dramatisk schwung, till och med utan en fläkt af hoflifvets grandezza och festività. De utgjorde så att säga hans deltagande i det offentliga, politiska lifvet, som icke låg för hans lynne, men som hans ställning ålade honom. I de små genrebilderna ur medelklassens lif, som icke kräfva högre dramatisk flykt, där förtrogenhet med och kärlek till människorna och deras omgifning är den rätta inspirationskällan, i dem kunde han gifva något af sin egen personlighet och uppnå sina bästa resultat. Han var den borgerliga genrens tolk till sin konstnärliga läggning, liksom i den öfvervägande delen af sin

produktion. Realistisk människoskildring, sirlig och prudentlig hållning i figurerna och interiören samt dess akséssoarer, kalla, dämpade och ofta hårda färger äro de utmärkande egenskaperna i denna nyktra konst. Icke sällan har han försökt åstadkomma en pittoresk stämning genom att framställa interiören i ett dunkel, där endast figurerna belysas af en svag ljuslåga. Hans ljusdunkel saknar dock alltid genomskinliga öfvergångar, och han uppnådde därför aldrig några finare belysningseffekter. Under en lång följd af år har Hilleström likasom flere andra konstnärer under senare hälften af 1700-talet, såsom redan ofvan sagts, utfört gruf- och smedjebilder för de stora bruksägarnas och furstehusets räkning. Och på senare år sysslade han ofta med belysningsexperiment vid skildring af eldsvådor eller stockeldar i det fria. Några fullgångna konstverk af detta slag eller en målerisk belysningseffekt kunde han dock icke åstadkomma. Oafsedt de nämnda gruf-, smedje- och eldsvådsbilderna utvidgade han på denna tid sin ämneskrets från det borgerliga hemmet med folklifsskildringar af annan art. Så t. ex. målade han en folkfest utanför en herrgård, stuginteriörer med talrika grupper af allmoge i nationaldräkter och i olika sysselsättningar, men också enstaka figurer i landskap eller lappar kring en stockeld utanför sitt tält vid en skogskant med betande renar.

Hilleström var redan en gubbe, när nyklassicismens stränga domare svängde färlan. Han kunde icke mera omskapa sig efter de moderna idealen och måste finna sig i att kritiken hårdhjärtadt handskades med hans skildringar af »lefnadens låga delar». Också var hans konstnärliga förmåga numera slut, men han försökte sitt bästa och upp-

bjöd, fastän förgäfves, sina sista krafter för att tjäna tidens höga idol med misslyckade historietaflor, som han exponerade 1804, 1807, 1808 och 1809.

Per Hörberg var och förblef kyrkomålare, men offrade samtidigt, i likhet med Hilleström utan framgång, åt den heroiska riktningen. Men hvad som är viktigare för oss, är att han stundom ehuru undantagsvis nedlät sig till genremålning för att framställa riddersmän, som göra halt i skogbevuxna ruiner (63), en rökande bonde (64) eller interiörer ur småländska bondstugor med talrika figurer (65). I dem och de religiösa målerierna, som ofta äro fullständigt genreartade, framträder Hörberg som tidens enda kolorist jämte Breda. Hans färg är varm med mustiga bruna toner samt starka motsättningar och uppnår förundransvärda belysningseffekter i eldskenet, som spelar en betydande roll i hans taflor och äger förmåga att skänka dem stämning.

Af det föregående se vi att den genremålning, som under klassicismens maktperiod arbetade sig fram i Alexander Lauréus' konst, liksom äfven intresset för eldskensbelysning hade djupa rötter i det föregående tidehvarfvet och naturligt utvecklade sig ur den hilleströmska riktningen om också icke såsom en direkt fortsättning af den.

Frihetstidens och den tidigare gustavianska konsten seglade under fransk flagg. Kring sekelskiftet var antiken den allena saliggörande förebilden. Trots det förhärskande romanska inflytandet ser man, att det »hjärtliga förhållandet till Frankrike» är »tillsatt med en kraftig dosis beundran af gamla nederländare» (66), främst hos koloristerna. Pilo hade mottagit påverkan af dem. Ett drag af Ostade framträder i Skomakarverkstaden, af Rembrandt i flere

arbeten, särskildt i Gustaf III:s kröning (67). Bredas kolorit röjer i flere af hans porträtt inflytande af Rembrandt via Reynolds. Roslins stoffmåleri erinrar om Bartolomeus van der Helst. Hörbergs färger och ljuseffekter kunna icke tänkas utan holländskt inflytande. Klassicismens, den hårda plastiska formdyrkans öfverstepräst Masreliez visar en stark färgkonst, som hade lärt af den stora holländska ljusdunkelkonstnären (68). Och Hilleström, som i sin kalla färg i allmänhet står främmande för de gamla holländarna, har i sina genrebilder och stilleben ovedersägligen emottagit intryck af nederländsk konst (69). Af Lauréus' samtida böra vi främst ihågkomma Fahlcrantz, hvars stämningslandskap ofta jämförts med Ruysdael och Everdingen.

De största skatterna och de flesta taflorna i svenska konstsamlingar voro af nederländskt ursprung, och kanske som en följd däraf voro de flesta kopior, som förekommo på akademiens utställningar i början af 1800-talet, gjorda efter nederländska mästare. Den allmänhet, som köpte kopior, synes också hafva särskildt intresserat sig för denna konst.

Det förvånar heller icke att den unge Lauréus kom under en dominerande påverkan af den gamla nederländska genrekonsten. Den akademiska stilriktningen låg hvarken för hans håg eller förmåga. De heroiska, mytologiska och historiska ämnena voro alltför främmande för hans tankelif. Markerad teckning och plastisk modellering voro hans svagaste sidor, och stilkrafvets band hade han svårt att pålägga sig. I genrens enklare och tillgängligare värld fann han sig väl, men hans lyriska sinne sökte något annat än Hilleströms nyktra realism. Folklifvets och

gatans humoristiska typer samt brokiga och burleska scener iakttog han med mysande förnöjelse. I romantiska drömmar föreställde han sig bivuakerande krigare, rastande jaktsällskap eller riddersmän i nattens mörker kring en stockeld i skogen. Hans känsliga målarsinne hade en utpräglad böjelse för måleriskt måleri med starka motsättningar och belysningseffekter, för hvilkas ernående han måste söka sig andra läromästare än Hilleström. Hans lynnes hela läggning, understödd af yttre omständigheter förde honom till ett intresseradt studium af de gamla holländarnas genrebilder, och kopierandet gjorde honom hemmastadd i deras krets. Häri finner man förklaringen till Lauréus' särställning inom samtidens svenska konst. Medan de gamla akademikerna både teoretiskt och i sina verk predikade den »stora» konsten och antiken, medan Westin följde i deras spår som mytologiens och allegoriernas representant och Krafft, Hasselgren och Sandberg som historiemålare, blef Lauréus genremålare i ett lätt bambocciadmanér och en romantisk dyrkare af måleriska eldskenseffekter, hvilken i många af sina alster företedde starkare frändskap med museernas gamla holländare än med samtiden.

Antikentusiasmens och den »stora» konstens representanter och anhängare voro icke heller i praktiken så ensidiga som i teorien. Frisinthet och sympati visade både akademien och kritiken Lauréus' »låga» konst. Erkännande och beundran kommo honom till del för »snille och känslighet, skicklighet, friskt lif och välberäknade effekter», med ett ord för målningens konstnärliga egenskaper, men man anmärkte att hans konst icke var ideell, »att den ägde sin största effekt uti illusionen», att den måleriska effek-

ten »blir en sådan hufvudsak, att kompositionen helt och hållet synes existera blott för skenets skull, hvarigenom det väsentliga i konsten liksom måste vika för det mindre väsentliga, och därigenom blir behandladt såsom medel, hvilket är högst oriktigt» (70). Den davarande kritikens betraktelsesätt var rakt motsatt vår tids och uppställde motivet och det litterära innehållet som hufvudsak. Lauréus åter hade ett långt modernare, rent konstnärligt mål, fastän hans uttrycksmedel voro andra än vår tids. Tidsandan var eklektisk i Sverige likasom i hela Europa. Förnyelse och inspiration sökte konstnärerna i museerna hos flydda seklers mästare i stället för i lifvet och naturen.

Hvad Lauréus i Stockholm var i tillfälle att se af gammal nederländsk konst spelar för oss en mindre roll. Af hans egna arbeten kan man emellertid åtminstone delvis draga slutsatser beträffande de mästare, som intresserade och utöfvade inflytande på honom. Och helt säkert har han utfört långt flere kopior än dem vi känna. Det är ju i de flesta fall endast tillfälligheten som åt eftervärlden bevarat namnet på en gammal kopias upphofsman. Vi veta att Lauréus kopierat landskap med nötboskap af Paulus Potter (71), en ung herde och en flicka mjölkande en ko af Karel du Jardin (72) samt bondfolk med boskapshjord af Nicolaas P. Berchem (73), äfven de två sistnämnda således allmogescener i landskap. Efter Godfried Schalcken finnas tvänne kopior i behåll, båda återgifvande en kvinna med ljus i en fönsteröppning med alla de obligatoriska aksessoarerna: husgerådsartiklar, fågelbur, katt etc. (74). Dessutom finnes i Finska konstföreningens samlingar af Lauréus En gammal kvinna med slända, kopia efter Giuseppe Nogari, en veneziansk 1700-talsmålare, som var

uppskattad för sina karaktärshufvud i nederländsk stil. Men såsom redan är sagdt har han säkert kopierat också andra nederländska målningar än de ofvan nämnda, eftersom hans äldsta biografer enstämmigt orda om hans flitiga kopierande af dem. Enbart de kungliga samlingarna räknade under Lauréus' studietid flere taflor af Ostade, Bega, Sorgh, Metsu, Dou, Teniers, de Hooch, Mieris och Wouwermans. På tal om de utländska taflor från äldre tid, hvilka kunnat utöfva inflytande på Lauréus, bör kanske slutligen nämnas Claude-Joseph Vernets hamn- och strandbilder med sjömän och fiskare, hvilka ofta äro nattstycken med månljus och stockeldar. Sex bilder af den på denna tid högt skattade franska målaren, som dog 1789, funnos i de kungliga samlingarna. Redan i Lauréus' tidigaste genremålningar framträder det nederländska inflytandet. Den ena kopian efter Schalcken är daterad 1806, och på samma års utställning exponerade han två egna kompositioner med eldsken: En flicka med ett ljus och En gumma insomnad vid sin spinnrock, äfven dessa, såsom det tyckes, i nederländsk stil.

När 1600-talets konstnärer i Holland skildrade borgares och bönders seder och lif var det med verklighetsintresse och en självmedveten stolthet öfver landet och de förhållanden, i hvilka de lefde. Hemmet och hvarje minsta föremål därinne hade sin betydelse och bar vittnesbörd om den inbringande världshandeln och det fria borgerskapets oberoende och trefnad. Marken och den feta boskapen vittnade om ägarens välstånd. Böndernas kirmesser och kroglifvet hade den uppsluppna glädjens smittande egenskaper. Likasom skyttegillenas porträttfigurer präglas af frihetshjältarnas stolthet, hade kro-

garnas soldater, landsstrykare och glada sällar munnen full af mustiga historier och en bullersam äfventyrslust i blodet. Genom Hollands nyvunna frihet och makt blef till och med den hvardagliga verkligheten innehållsrik och lifvet betydelsefullt. Konstnären behöfde blott se omkring sig med öppen blick och med kärleksfull realism återgifva hvad ögat såg. Med ögats skärpa fördjupades uppfattningen, och därför är ett af de mest framträdande dragen i en stor del af den holländska genrekonsten en skarp karaktärisering och individualisering, främst i människoframställningen.

När Lauréus utbildade sin konst efter dessa mönster, hade hvarken de motiv han upptog till behandling samma aktualitet eller den kompositionsform han gaf dem sin fulla motsvarighet i den dåtida konstuppfattningen. De voro barn af hans romantiska sinne. Utan att förbise hans intresse för själfva ämnena kan man säga att hans håg för det måleriska och särskildt för belysningseffekter i icke ringa mån bestämde hans val af konstnärliga uppgifter och deras gestaltning. Det var af holländska taflor med sådana motiv han tillägnade sig det mesta af sina måleriska uttrycksmedel, och för en mottaglig och icke synnerligen stark natur låg det nära till hands att följa förebilderna äfven i kompositionssättet och dess detaljer. Det var ju lättast att tillämpa dem på likartade motiv och kompositionsformer. Hans konst blef i hög grad eklektisk. Framställningen af människor, djur och landskap i hans arbeten är, såsom vanligtvis plägar vara fallet i den eklektiska konsten, typisk och icke individuell, om också motiven och uppfattningen samtidigt i viss mån äro realistiska. Karaktären och den yttre formen äro

gifna i allmänna drag som ofta upprepa sig. I hela serier af hans verk återkommer samma typ, och i allmänhet kan sägas att hans förråd af modeller är litet. Samma gamla man, samma gamla kvinna eller unga flicka möter oss oförändrad i flere af dem, och de äro ingalunda alltid målade efter naturen utan upprepade efter tidigare bilder. Också i detta afseende fann han sin motsvarighet hos nederländare. Hos flamländska konstnärer, t. ex. David Teniers, är detta förfaringssätt regel, men äfven hos holländare som Gerard Dou och Adriaen van Ostade, för att nämna ett par exempel, är det ett genomgående drag. Och det förefaller som om just dessa, därutöfver Schalcken och dem närstående konstnärer, mest hade väckt genklang hos Lauréus. Åtminstone har han de flesta beröringspunkter med dem såväl i människouppfattningen och den allmänna karaktären, som i utförandet.

* * *

När Lauréus 1805 debuterade på sitt eget område, var det med en genremålning — en gumma tappande vin i en källare — bland 5 akademiska skolalster. Redan det följande årets utställningskatalog vet under namnet Lauréus att förtälja endast om genremålningar, och så är det allt framgent. Undantag från denna regel bilda endast tre af de förut relaterade porträtten, någon gång ett landskap, men då med figurstaffage, och ett par historiska ämnen eller de två i ett tidigare kapitel omnämnda religiösa målningarna, likaledes fullständigt genreartadt uppfattade.

Vi hafva redan sett huru flitigt han deltog i utställningarna med omfattande kollektioner. Hans produktions-

förmåga och arbetsamhet äro i själfva verket förvånansvärdt stora. De talrika arbeten han exponerade utgjorde ingalunda hela hans produktion. Därutöfver finnes en mängd andra och bland dem äfven betydande taflor.

Ett vanligt holländskt motiv, som ofta återkommer i Lauréus' produktion, är en enstaka figur eller tvänne i en fönsteröppning. Han varierar temat på många sätt men oftast i nära anslutning till sina förebilder, Dou, Schalcken, m. fl. Än är det en flicka i hushållsgöromål, t. ex. med ett ljus i handen, betraktande en hare och några fåglar (utställd 1810) eller en gumma som sjunger medan en flicka belyser noterna med ett ljus (1809, frk. H. Kumlin, Stockholm) eller en gammal man skärande sin fjäderpenna (utst. 1809), samma motiv som hos Dou och Ostade. En af de bästa målningarna i denna grupp är en gammal man med pipa (1814, fru Olof Wijk, Stockholm). I en enkel fönsternisch utan det ofta förekommande öfverflödet på aksessoarer ses en gammal fundersam man med långt, yfvigt, hvitt skägg och iförd en grå filthatt med breda brätten, som skugga panna och ögon. Han stoppar sin kritpipa. På fönsterbrädet synas det uppvecklade tobakspaketet och en rymlig ölstånka. Bakom honom skymtar genom fönstret en dunkel interiör och genom en öppen dörr den runda silhuetten af en gumma, aftecknande sig mot ljussken. Det hela är hållet i en brun ton (ytterväggen, interiören och gubbens kläder), ur hvilken ansiktets varma färg behagligt framträder. Gubben i dagsljus är omsorgsfullt målad i små men raska penseldrag, som jämte de väl afvägda belysningförhållandena visa en uppöfvad teknik.

I en annan målning, från 1816 (frk. E. Lindahl,

Stockholm), har Lauréus framställt en liffullare och pikantare situation. I fönstret ses denna gång en barhalsad och bararmad ung kvinna med en grönsakskorg i den ena och ett ljus i den andra handen och en gammal man, som lutad öfver hennes axel tänder sin pipa vid eldslågan. Han håller sin högra arm om den uppskrämda flickan och genom en glugg till vänster tittar en ung man i smyg på dem. Flickan och den närgångna åldrige beundrarens anlete äro belysta af ett ganska starkt rödaktigt sken från ljuset, som låter hennes röda schal och lif, den blå kjolen och mannens bruna dräkt framträda i klara färger, medan bakgrunden, där i en öppning mörkblå himmel och träd skönjas, förblir i dunkel.

Den traditionella fönsterinramningen, som spelar en så stor roll hos Lauréus — liksom i Dous konst, — är stundom bortlämnad och de små taflorna framvisa i bröstbild eller halffigur, i profil eller halfprofil en gammal man eller kvinna ätande med sked ur en spilkum eller läsande i en bok, med eller utan ljus. Gubben sitter t. ex. stödd mot sin käpp med pipa och tidning (Norrköpings museum; 1812, direktör G. Fredriksson, Stockholm), gumman åter undersöker t. ex. något föremål, som hon håller intill ljuset (grosshandlar L. Österlind, Stockholm). Också kan det vara en ung flicka med blomsterkorg (statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors) eller med en fruktkorg (1814, dr. K. E. Lindén, Helsingfors) eller håller hon i ena handen ett ljus och i den andra en strumpstickning (direktör G. Fredriksson, Stockholm) eller ett bref, som hon intresserad läser (direktör G. Fredriksson, Stockholm).

Bakgrunden är neutral eller en skisserad interiör, antydd t. ex. genom ett bord, mot hvilket figuren stöder

armarna. De gamla figurerna äro genomgående hållna i brunaktiga toner. De unga flickorna bjuda på mera omväxling genom ett rödt lif och blå kjol eller en kulört schal.

Ett par af dessa små bilder väcker ett särskildt intresse. I dem är konstnären i hög grad frigjord från det eklektiskt schablonmässiga. Den holländska konstens högt utvecklade tonmåleri har han i dem tillgodogjort sig och självständigt utnyttjat de därifrån hämtade lärdomarna med en framgång, som öfvertygar oss om hans stora måleriska begåfning, hvilken tyvärr icke alltid kände sin egen styrka och begränsning. I synnerhet då det gällde att omsorgsfullt utföra en färdig komposition, var han blott alltför benägen att osjälfständigt följa gifna förebilder till och med in i detaljer och att lätt falla i ytligt manér. Den ursprungliga friskhet och personliga not, som vanligtvis finnes i det skisserade utkastet, men ofta går förlorad i det genomarbetade konstverket, besjälar ifrågavarande små med lätt hand utförda målningar. Den ena (direktör G. Fredriksson, Stockholm) visar en ung kvinna, som i brunviolett, urringad klädning sitter vid ett bord och läser ett bref. En hvit, under hakan tillknuten hufvudduk skuggar lätt öfre delen af det runda, fylliga ansiktet. Genom ett fönster, som utfyller största delen af bakgrunden, synas nertill svagt antydda trädkonturer och en blå flik af aftonhimmeln, hvars molnmassor i mjuka förtoningar från gult öfvergå till en tung rökfärg upptill. Figuren är belyst af en osynlig eldhärd, som på ansiktets nedre partier, halsen och händerna kastar ett varmt rödt sken, och i känsligt gifna nyanser reflekteras i dräkten och bordskifvan. Den varma hudfärgen, den brunvioletta

dräkten och bakgrundens gulbruna förtoning bilda ett på samma gång diskret och effektfullt klingande ackord. Det är något af Bredas färger omsmälta i ett fint tonmåleri. Den andra taflan (öfverintendent C. Möller, Stockholm), ett knästycke, framställer en ung flicka i nattdräkt, som lämnar skuldror och armar bara. Ansiktet är vändt mot åskådaren, medan kroppen är svängd åt sidan såsom vore den i rörelse. I ena handen håller hon ett ljus och skyddar lågan mot luftdraget med den andra. Bakgrunden är en brungrön färgton, som ger illusionen af skumrasket i ett rum. Det hela är sammansmält i en mjuk helhetston med varma ljuspartier och genomskinligt halfdunkel i skuggorna.

I taflor af det slag de hittills nämnda representera äro figurerna hufvudsaken och interiören, där sådan förekommer, endast svagt antydd och utan annan betydelse än den af en neutral fond. I andra målningar äro figurerna inkomponerade i interiören, som då bidrager till karaktäristiken och helhetsverkan. Skildringen af omgifningen är bredare och detaljrikare. Figurerna äro visserligen hufvudsak äfven här och utgöra så att säga brännpunkten i bilderna, men man har i dem, vare sig att de innehålla en eller flere personer, en rikare, mera ingående lifsskildring, scener ur borgerligt och allmogelif. Sådana äro t. ex. en tafla, hvars ämne man ofta påträffar i den gamla nederländska konsten, hos Massys, Roymersvale, Rembrandt och andra, och som framställer en man vägande dukater (1810, Ateneum, Helsingfors) och en annan med liknande motiv (1815, fru E. de Laval, Stockholm), där rekvisita — kistor, böcker, m. m. — formligen trängas om utrymmet, samt en läsande gammal man i sin studie-

kammare, också kallad »Saxo grammaticus» (1814, professor J. Reuter, Helsingfors). Den sistnämnda taflan visar en harmonisk och väl afvägd komposition, i hvilken enskildheterna flyta ihop till en stilla, tyst och nästan högtidlig stämning, som tillåter en jämförelse med många liknande målningar af t. ex. Dou, Metsu, Koninck och Mieris. I sin karmstol sitter den rynkiga gråhårsmannen allvarligt forskande, lutad öfver en tung, stor bok med styfva pergamentblad. På bordet, som är täckt af en tjock, röd duk, står en jordglob bredvid några gamla böcker, och på golfvet äro hopade väldiga folianter som han skjutit åt sidan. Till vänster hänger en karta och bakom gubben står en bokhylla emot den grå väggen. Till höger synes ett draperi, och från denna sida faller ett jämnt fönsterljus in i rummet.

Allmogescener i interiörer finna vi i många bilder, t. ex. i en bondstuga med några personer, af hvilka en flicka skalar rofvor (utst. 1813), en flicka framför en öppen spis, värmande sina händer och fötter, medan en ung man står bakom henne (bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors), en gubbe, som i spisens glöd söker tände för sin pipa, och en annan drickande ur en ölstånka (1809, Ateneum, Helsingfors), eller en fähusinteriör med mjölkande kvinna (1811, Lunds universitets samlingar; 1812, bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors). En fryntlig humor hvilar öfver en gumma som somnat från sitt sällskap (utst. 1808), likaså öfver en fetlagd gumma iklädd hufva, som söfd af spinnrockens surr slumrat in med tråden i handen, medan ljuset brinner ned i staken och katten, som smugit sig upp på bordet, gör sig ett godt mål af mjölkfatets söta innehåll (friherre A. Gyllenkrook, Björns-

torp, Skåne). En omsorgsfullt utmejslad karaktärsbild med fint genomförd belysning är en interiör med spinnande gumma (1814, direktör G. Fredriksson, Stockholm). En hopsjunken och skrynklig gammal kvinna i rödt lif och grå, blårandig kjol, med hvit duk på hufvudet och schalett kring axlarna spinner mödosamt sitt garn. På bordet bredvid står katten krum och lyss till hjulets surrande. Från ett stort, till hälften förtäckt fönster till vänster strömmar ett varmt dagsljus in, och till höger i bakgrunden ses en öppen spis med gryta på eld. En annan målning med synnerligen känsligt genomförd eldbelysning är en liten duk: gumma lärande en liten flicka att läsa (direktör G. Fredriksson, Stockholm). Den jovialiskt plirande kvinnan i röd jacka och hvitt förkläde, sitter vid ett bord med ett brinnande ljus. Hon håller en bok och pekar med en strumpsticka på texten; en liten ljuslockig flicka i gul klädning står bredvid henne och stafvar under det hennes finger följer pekstickan i boken. På andra sidan bordet står en stol med ett löst ditkastadt, rödt kläde. Man fäster sig särskildt vid belysningseffekterna på det lösa tyget och på gummans förkläde, varmt rödaktiga på de belysta ställena och blåaktiga i skuggorna.

Ett gemensamt drag genomgår de hittills berörda arbetena. En ytligt allmängiltig människoskildring eller också vissa ofta upprepade karaktärstyper återkomma nämligen och sammanhålla dem till en grupp. Än är det penningväxlare, lärda, åldringar, än åter gummor, såsom den fryntligt jovialiska och den magra rynkiga. De äro utan tidsfärg och individualitet och kunde lika väl höra hemma i 1600-talets Holland som i Stockholm på Lauréus' egen tid.

Andra taflor äro mera baserade på egna iakttagelser och studier i den omgifvande verkligheten. En inträngande individualisering eller en markeradt nationell prägel finna vi visserligen icke heller i dem. Sådant var strängt taget främmande för tidsandan i gemen. Än mindre skola vi vänta en detaljtrogen realism. Men det personliga intresset för människor med originellt utseende och för humoristiska situationer har i alla fall skärpt karaktärsteckningen till en viss, om än ytlig individualisering, eller åtminstone ett öfverdrifvande af de lånade typerna, i några fall till ett karrikatyrmässigt framhäfvande af det egendomliga i dragen. Enstaka figurer äro gjorda efter naturen, hvilket var högst ovanligt i den tidens svenska konst, och scenerna äro ibland förlagda till uppgifna platser i Stockholm. I borgerliga genrescener förlänar empirens modedräkt åt människorna en tydlig tidsstämning likasom mobilierna åt interiören.

Dragningen åt det pittoreska och egendomliga, som hade ledt Lauréus in på studiet af holländarna och som måleriskt tog sig uttryck bland annat i belysningseffekterna i så många af hans arbeten, bragte hans konst till en viss själfständighet, som framträder i en serie målningar, i hvilka inflytandet från den nederländska 1600-talskonsten visserligen här och hvar framträder, men endast som ett underordnadt element. Situationen fotar i sådana fall på iakttagelser af det omgifvande lifvet, och människoskildringen bygger på studier af verkligheten. Det är scener af en godmodig, torrolig humor. Då och då igenkände samtiden i figurerna original från gatan; delvis äro motiven tagna ur folklifvet.

År 1810 exponerade Lauréus en kroginteriör, där en

man sjunger och spelar fiol (1809, Ateneum, Helsingfors). Midt i rummet sitter en gammal spelman, sjungande en känd gatuvisa och beledsagande sången med sin fiol. Tre kunder bakom ett bord till höger i bakgrunden hafva afbrutit sitt kortspel. Två hafva rest sig och betrakta illmarigt spelmannen medan den tredje i stora klunkar tömmer sin ölstånka. Till vänster framför ett fönster i fondväggen häller krögarmor i en långsup åt gubben. Lokalfärger förekomma endast i hufvudfiguren, de öfriga äro målade i samma bruna ton som interiören. Spelmannen, styft och klumpigt tecknad med störande proportionsfel, men med en för Lauréus högst ovanlig individualisering, är säkert en modellstudie. I hans stela drag har konstnären likväl icke lyckats få fram det humoristiska minspel, som tydligt nog är afsedt. Däremot äro de lätt skisserade kroggästerna lifligare och uttrycksfullare. En antydan om spelmannens visa är gifven genom ett på golfvet liggande papper, där man läser refrängen: »aldrig mera får hon den igen! Hah hah haa! — File krommen» (75). På samma utställning förekommo ett par taflor, hvilka författaren icke känner, En skomakare och En trumslagare förd från krogen af sin hustru, men om hvilka en samtida anmälare (76) förtäljer att »alla figurer hafva expression, alla hafva lif, alla säga något». Och han fortsätter: »Man vet ej om hr Lauréus arbetar med lätthet, men det ser ut som han så gjorde; med visshet ser man att han arbetar med ingifvelse». Katalogen för föregående års utställning (1809) lämnar oss upplysning om tvänne andra målningar, hvilka likaså äro författaren obekanta. I en vy af Österlånggatan i det gamla Stockholm ledes en »väl plägad» herre af sin dräng hem från källaren. Det är långt lidet på natten så

att drängen måste lysa dem fram med lykta (utst. 1809). Den andra taflan framställde en folkscen i Storkyrkobrinken, där en man visar en camera optica för en samling af folk som strömmat till (utst. 1809). Ännu femton år efter dess framträdande entusiasmeras en författare (77), som återsag den, att framhålla den ypperliga karaktäristiken, som låter hvarje figur »tillkännage på det tydligaste sitt stånd och sina villkor, ehuruväl sällan så många komiska originaler lära vara att träffa på en gång». Omdömet hänför sig samtidigt till en annan tafla, Kalaset hos pastorns, som uppgifves vara komponerad efter Anna Maria Lenngrens Grefvinnans besök, till hvilken bild vi ännu skola återkomma.

Det var emellertid icke blott fru Lenngrens vers som inspirerade Lauréus till att omsätta i bild allmänt kända litterära skildringar. Åtminstone till trenne taflor har han lånat motiv ur då för tiden moderna romaner och skådespel. Med scenen i Storkyrkobrinken eller Trumslagaren i minnet inser man lätt, att Fredmans epistlar och sånger för ett konstnärslynne som hans voro en glädjens och njutningens källa, hvars kryddade dryck han ofta smakade. Det faller sig sålunda helt naturligt att Bellmans utomordentliga gestalter skulle locka hans pensel.

På utställningen 1813 exponerade Lauréus ett »Försök i anledning af Fredmans epistel n:o 78, som är ett fägnespel på Fader Didriks namnsdag år 1780, sammanstämdt på Amsterdam, ett näringsställe i Hoparegränd». Taflans nuvarande förvaringsort är oss obekant, men den förekom på konstföreningens historiska utställning i Stockholm 1841, där Lauréus var representerad genom 12 af sina bästa målningar. »Bergen blåste oboe så sött — —

Lång-Anders i sin randiga rock vid basfioln stod, grönögd och tjock — och — grälmakar Löfberg, gammal och van, vid krogdörrn stod, och blåste dulcian, arbeta med fingrarna, prutta och tjöt och näfven mot krögaren knöt, — tills — gumman gaf oss färsk öl, fyra krus och hvar sitt ljus — och skänkte oss hvar en sin sup» — denna epistelns målande skildring kunde vara skrifven enkom för Lauréus, och vi få antaga att han målat sin tafla con amore och i den inlagt hela sin konstnärsglädje. Vi ha så mycket mera skäl därtill, som en annan bellmantafla, Kägelspelet hos Faggens (1814. svenska ministern general Brändström, St. Petersburg), ingalunda jäfvar vår tro. Den är i själfva verket ett af målarens fullödigaste verk.

Fredmans epistel n:o 55 rörande Mollbergs kägelspel hos Faggens vid Hammarby tull en sommarafton 1770 har inspirerat flere än en svensk målare. En af de mest kända framställningarna är Per Eskilsons från 1868 (78). Utgången ur Düsseldorfskolan som denne var, har han af motivet gjort en stillsam idyll med slickade figurer i ett sirligt manér, konventionellt uppställda i teatraliska poser. Hans tafla är en nog så trogen kostymbild från stångpiskans dagar, men den saknar hvarje spår af temperament och hvarje fläkt af bellmansk anda. Huru mycket närmare den poetiska källan kommer då icke Lauréus. Hans skildring är liffull och pigg, glammande glad som slutet af dikten, då bröderna efter regnskuren under träta och skratt pokulerande fortsätta sitt afbrutna spel. Det är också denna scen Lauréus illustrerat. Sällskapet har krupit fram ur skjulet och åter samlats kring ett långt bord under »de ekar, som på gåln kring kägelbanan stå». Mollberg med pipan i mun och hatten bakfram står vid

banan och måttar med klotet, plirande och dufven. »Ölet gör hvar sena svag». Movitz har hoppat upp på bänken, gestikulerar och ropar »udda om två halfstop än». Lauréus' tolkning af episteln är en humoristisk bild af gemytligt utvärdshuslif. De präktiga typerna — magra och bleka eller rödnästa, runda och plussiga — i blå, röda och bruna rockar eller i skjortärmarna — äro lefvande karaktäriserade i brokig omväxling. I bakgrunden synas framför värdshuset grupper af gäster bland lummiga träd och bakom dessa vikens glimmande vatten. Målaren har också försökt fånga diktens poesirika naturstämning. Förgrunden med den stora eken och landskapet till vänster med lätta ljusa skyar öfver horisonten bada i solsken. Tunga åskmoln hvila ännu öfver parken till höger, där regnbågen skymtar fram, och ett violett skimmer hvilar öfver den mäktiga himmeln.

Kalaset hos pastorns (1815, f. d. justitierådet Th. Wijkander, Stockholm) är icke, såsom i allmänhet uppgifvits (79), en illustration till Grefvinnans besök, men fru Lenngrens vers har i alla fall med all säkerhet gifvit ingredienser till den intressanta taflan. I hennes poesi trifvas idyll och satir väl tillsammans och sammanflyta ofta till en välvillig parodi, kryddad af satiren och mildrad af idyllen. Lauréus' humor är alltid godmodig, oftast jovialiskt bred och sällan skärpt till satirisk udd. Han uppfattade bäst de bredare lagrens enkelt ursprungliga situationskomik med dess burleska anstrykning. Den intellektuellt förfinade vitsen låg utom hans begränsade tolkningsförmåga. Idyllen däremot tilltalade honom, och vi hafva från stockholmstiden flere arbeten i denna genre. Kalaset hos pastorns är byggd på reminiscenser såväl

från Den glada festen som från Grefvinnans besök. Lauréus har dock icke återgifvit de idylliska gratulationsscenerna i prästgårdsdikten, utan slutet däraf, då »nyckelharpan surrar och polskan går vid oafbruten bas». I prästgårdens landtligt enkla men hemtrefliga sal äro ljusen i takkronan tända och lampetterna lysa på hvar sin sida om ett gammalt kungaporträtt. Kring ett rundt bord med tända ljus och fruktkorg sitta socknens honoratiores. I högsätet »hennes nåd» grefvinnan, aristokratiskt styf i elegant ljusgrön dräkt och plymagerad hatt, med den hopslagna solfjädern mot hakan och handen på magen. Bakom hennes stol står betjänten, rak och andäktig, i blågrått livré. Bredvid sitter den rödklädda långhalsade fröken med »garnering och bjäfs kring kjortel och barm», och hennes »sköna Belinda» uppkrupen på en taburett ser fnysande omkring sig. Pastorn håller med pokalen i handen sin parentation öfver salig grefven. En äldre bonde, en riksdagsman med ordenskedja kring halsen, som fingrar på hatten, och en yngre landtjunkare se högtidligt på förnämheten. Den välmående värdinnan i »långkoft af siden», fichu och spetsmössa bjuder en välgräddad kaka; ungdomen — damerna i hvita och kulörta empireklädningar, herrarna i samma tids dräkt med krås — och den fryntliga komministern i lockig peruk svänga om i ringdans. Dansen går med fart, så att kjolarna svaja, och den tungrodda komministern stöter till den uppskrämda pigans bricka, så att koppar och fat gå i kras på golfvet. De brokiga dräkterna blanda sig i ett gladt färgspel. De nyansrika och synnerligen skickligt genomförda transparenta belysningarna omväxla effektfullt med interiörens skumma partier. Figurerna äro lefvande och

ypperligt, utan öfverdrift karaktäriserade, t. ex. den gamla pastorn i krystadt sirliga vändningar, den skinande belåtna pastorskan samt betjänten. Man instämmer uppriktigt i en samtida kritikers utrop: »Man erinre sig blott pastorn själf, hans fru, hennes nåd i församlingen, kommistern, riksdagsmannen och den andre landtjunkaren och pigan, för hvilken de dansande störta porslinet i golfvet! Det är blott en sann konstnärsblick, som så förmår uppfatta och välja det mest karaktäristiska af den natur han vill återgifva, utan att ändå på något sätt förvilla sig in på karrikatyrens så närbelägna fält» (80). Mot slutet af citatet får man dock göra en liten reservation hvad »hennes nåd» grefvinnans person beträffar; hon är otvifvelaktigt afsiktligt karrikerad i öfverensstämmelse med fru Lenngrens uddiga satir. Kalaset hos pastorns står högt öfver medelnivån i Lauréus' humoristiska och karaktärsbilder. Hans småningom mognande konstnärskap visar i den en äkta och självständig personlighet, originell och utan jämbördig medtäflare i den samtida svenska konsten.

Samma breda berättartalang i en lifligt och raskt utförd scen möter oss i en ett år tidigare daterad större målning, Dansgillet (1814, Stockholms högskola). Den ypperliga karaktärsteckningen i kalaset hos pastorns fångar intresset så helt att vi mindre ägna uppmärksamhet åt kompositionens goda sammanhållning och figurernas lediga gruppering. I Dansgillet, som traditionen förlagt till utvärdshuset »Claes på hörnet», är icke utmejslingen af de enskilda personerna hufvudsak. Väl funna typer, som man snabbt fäster sig vid, har målaren visserligen icke heller här nekat sig nöjet att utforma, men framför allt är den figurrika kompositionen en sällskapsbild med huf-

vudafseendet fäst vid återgifvandet af människor i rörelse. Den är en karaktäristisk tidsbild af stort kulturhistoriskt värde, som kanske bättre än någon annan samtida målning illustrerar empiretidens stockholmslif. Tillställningen går af stapeln i en värdshussal med slätstrukna blågrå väggar och röda fönsterdraperier, upplyst af tre kristallkronor och spegellampetter. Talrika par svänga om i yster polska till musik af en stråkkvartett och en flöjt. Damerna äro klädda i hvita urringade empireklädningar, herrarna i knäbyxor och kulörta frackar, röda och blå. Bakom byfféns disk står en fet matrona och serverar ur den stora bålen punsch i framradade glas. En herre invid lorgnetterar kritiskt de dansande damerna. En dam, som sitter i knät på sin kavaljer, skålar med honom och en annan dam i blå dräkt och röd silkesschal sitter på en stol och fläktar kokett med solfjädern. På taflan räknar man icke färre än 46 figurer, som alla roa sig gladeligen. Någon aristokratisk societetsbal är det icke; här går tämligen ogeneradt till. Ehuru ett mästerstycke i Lauréus' produktion, lider taflan dock, såsom alla hans arbeten, af brister, som till stor del voro en följd af den klena undervisningen i akademien under de grundläggande läroåren och hvilka han under sin korta lefnad aldrig fullständigt kunde frigöra sig ifrån. Särskildt teckningen af de rödbrusiga skönheterna, liksom ock af deras väl schablonmässiga och styfva kavaljerer lämnar åtskilligt öfrigt att önska. Den icke oäfna masseffekten, som fördelaktigt låter enstaka par framträda och andra försvinna i mängden, skämmes i rätt hög grad af att hela den dansande gruppen är förskjuten alltför långt ifrån förgrunden och sammangyttrad emot fondväggen, hvarigenom den icke

får tillräckligt svängrum. Men trots bristerna intager Lauréus' Dansgille en rangplats i tidehvarfvets svenska konst. De ljusa och klara färgerna utan spår af gammal museiton gifva en luftig och lätt stämning i öfvervägande blågrått och gulbrunt med lysande och varma ljuspartier. Lauréus' kolorit höjer sig här betydligt öfver hans samtida medtäflares och uppnår en lyrisk färgstämning, som icke heller ofta återkommer i hans egna arbeten. Ingen annan samtida målare hade kunnat gifva en så lefvande och frisk interiörskildring med människor i rörelse. Den äkta tidsstämningen, lokalfärgen och det smittande goda humöret leda osökt tankarna till Bellmans många målningar i ord af liknande danstillställningar på stockholmsvärdshus. Skildringen bär en ursprunglig och omedelbar prägel, utan den fadda idealisering, som redan på denna tid börjar framträda i den svenska konsten, men i synnerhet något senare breder sin förflackande sentimentalitet öfver genremåleriet.

En stockholmsbild, som präglas af en alltigenom annan karaktär, visar en dam och herre, som köpa frukt af en månglerska (1811, frk. B. Forsman, Helsingfors). Miljön är det gamla Stockholm mellan broarna, där i ett gathörn en månglerska sitter vid sitt bord bland korgar med frukt. Ett passerande par stannar vid fruktståndet och väljer ut några glänsande röda äpplen. De bära empiredräkter, damen halflång ytterkappa, hatt med plymer och ridikyl i handen. En lykta med två tända ljus på bordet kastar ett pittoreskt, svagt sken på den lilla gruppen. I fonden synas mellan husen den mörka aftonhimmeln och genom en dörr en upplyst butik med köpslående kunder. Öfver taflan hvilar — trots olikheten i öfrigt — något af Per Hilleströms

anda genom de nästan petigt korrekta figurerna, som äro utförda med en för Lauréus sällsynt noggrannhet. Damens smått filiströsa öfverklassapparition med afmätta gester motsvaras hos kavaljeren af en viss galant förbindlighet. Det är ett småstadsstilleben med doft af romantik från farfars och farmors dagar, en stämning af naiv biedermeiersk förtrolighet, som väcker genklang i dolda strängar äfven hos nutidsmänniskan.

Hemmets stilla frid och idylliska poesi i enkla patriarkaliska förhållanden äro innehållet i en grupp familjescener. Än är det den gamle husfadern, läsande bibeln för sin familj (Norrköpings museum; andra exx.: 1816, Ateneum, Helsingfors; 1817, grefve Bonde, Säfstaholm), än familjen samlad till måltid, hvarvid den gamle läser bordsbönen (1812, statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors; 1817, Kungl. slottet, Stockholm). Den äldsta är från 1812 och de öfriga från 1816 och 1817. Figurerna och i hufvuddragen äfven kompositionen upprepa sig i dem alla med endast några mindre afvikelser. I ett anspråkslöst möbleradt rum gruppera sig kring ett bord den gamle mannen, sittande i en karmstol, och hans hustru, en krokig liten gumma, och familjens öfriga medlemmar, sonen och hans hustru med ett spädt barn i famnen, tvänne fullvuxna döttrar och en ljuslockig gosse. De lyssna alla till gubbens ord och en högtidlig andakt härskar i den lilla kretsen. Vid sitt framträdande emottogos dessa familjescener med odeladt erkännande. De recenserades i de amplaste loford, och det förefaller antagligt att det var på beställning, som Lauréus utförde så många liknande exemplar af dem. En anmälare utropar: »Hvad snille, känsla och studium kunna skänka för

resultat, visar En gubbe som läser för sin familj af hr Lauréus. Hvilken godhet öfver dessa rena ansikten! Hvilken huslig sällhet i hela taflan! Hvilken mästerlig behandling af ljusskenet! Man kan ej önska artisten för sin talent någon högre belöning, än hvad han redan synes äga — ett hjärta som röres af dylika scener. Han kan då en dag, likasom den oskuldsfulle malaren Correggio, finna i sin egen familj modeller för de bilder han förtror åt odödligheten»(81). För vår del kunna vi icke dela denna öfversvallande beundran, som är lika kritiklös som tidens recensioner i allmänhet. Lauréus' styrka låg otvifvelaktigt ännu i framställningen af humoristiska situationer, originella figurer eller typer af en utpräglad karaktär. Att gifva ett naturligt och omedelbart uttryck åt den trohjärtadt enkla och naiva stämning, som han velat inlägga i de nämnda taflorna, öfversteg däremot hans krafter. Likaså ursprungligt och äkta som det medryckande humöret är t. ex. i Dansgillet, lika stelt och artificiellt är uttrycket för den ödmjuka andakten i dessa bilder. Man lägger märke till att Lauréus i allmänhet för att uttrycka allvar och högtidlighet, liksom då han vill gifva en förnämare hållning åt sina figurer, tillgriper ett medel, som på oss verkar främmande, nämligen att efter klassiskt mönster idealisera anletsdragen. Men detta blir nog så förklarligt, om man betänker att det skedde på en tid, då den akademiska antikdyrkan satt i högsätet. Och man förstår att det kanske var just därför, som publiken fann ett sådant behag i de »rena» ansiktena. Den schablonmässiga antikiseringen i några ansikten, medan figurerna för öfrigt icke hafva något klassiskt öfver sig, utan höra hemma i en borgerligt anspråkslös svensk

omgifning, fann man då för tiden på intet sätt stötande. Och den sentimentala idealiseringen hörde till tidens allmänna lyten. Dessa familjescener präglas eljes i anmärkningsvärd grad af den biedermeierkaraktär, som något senare skulle blifva så allmän. Det är ett stilla försjunkande i en betydelselös tillvaro, en kraftlös känslosamhet, den naiva poesien i hvardagslifvets små tilldragelser, en sötaktig älsklighet i kompositionen. Men de skilja sig från den senare egentliga biedermeierstilen genom sitt mera summariska utförande. De sakna den minutiösa noggrannheten, den småborgerliga betoning, hvilken såsom betydelsefullt framhäfver allt det hvardagliga i lifvet och med samma intresse dröjer vid interiörens detaljer som vid motivets kärna.

Några intima kabinettbilder, som finnas från olika år af Lauréus' produktion, sakna den elegans och förfining, som af dem kunnat skapa motstycken till rokokons budoarbilder, med hvilka de hafva en aflägsen släktskap. Hans figurer verka tunga och otympligt småborgerliga landsbor i jämförelse med de aristokratiskt soignerade damerna i Lafrensens guacher. Man återfinner ej heller hos Lauréus den korrekta sirlighet, som ger Hilleströms bättre arbeten i samma genre deras behag. Den sakliga realism, som i den nederländska konsten gör liknande motiv till värdefulla sedeskildringar, är ersatt af en vag stämning, som strängt taget icke förmår gifva den hemmets förtroliga poesi man närmast skulle vänta i sådana målningar som t. ex. i En ung dam läggande patience (1807, Ateneum, Helsingfors) eller En dam, som afbrutit sin morgontoalett för att försjunka i lektyr (1808, frk. A. Vallgren, Helsingfors) eller En ung dam i hvit empire-

dräkt och röd schal, som sjunger till guitarr (1813, kanslisekreterare E. K. Almqvist, Stockholm och på Rosersbergs slott, Uppland) och En dam, koafferande sig framför spegeln (utst. 1815). Mera intresse och stämning har han förmått inlägga i en tafla med tvänne unga damer, som på ett säkert gömställe i en lummig park i förtroligt samförstånd och med spjufveraktig nyfikenhet läsa ett kärleksbref (bankdirektör A. Hallin, Stockholm). En kryddande tillsats af erotiskt pikanteri ger sin särskilda prägel åt en till midjan naken kvinna, som fångar en loppa (friherre A. Gyllenkrook, Björnstorp, Skåne) och Efter badet: en naken kvinna, stödd med ena knät mot sin sparlakanssäng, och en gammal tjänarinna som sveper ett lakan om henne (Rosersbergs slott, Uppland). Då den senare var utställd 1815, väckte den Hammarskölds djupa ogillande, och han förklarade att »en så sällsynt talent som hr Lauréus' bör ej få profaneras genom producerandet af endast på kittlingen af slappa nerver beräknade budoarbilder» (82). Vi hafva svårt att dela hans indignation inför dessa rätt oskyldiga målningar — de enda i hvilka konstnären framställt den nakna kvinnokroppen — hvilka äro så fjärran från all krass realism eller utmanande afsiktlighet. Erotiska scener återkomma annars icke så sällan i förteckningen öfver Lauréus' arbeten. Än är det en präst i kärlekshandel (frk. D. Tavaststjerna, Helsingfors och hr E. Wånggren, Stockholm) än en sängkammarinteriör t. ex. Öfverraskningen (Universitetets ritsal, Helsingfors), i hvilken tvänne flickor gömma sin uppvaktande kavaljer bakom sängen, då deras mor oförmodadt inträder i rummet, eller en kroginteriör, i hvilken en soldat eller någon annan gäst försöker omfamna och kyssa en flicka (stats-

rådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors; direktör G. Fredriksson, justitiekanslern E. Sjöberg, godsägaren P. A. L. Larsson, Stockholm).

Af måleriskt intresse har Lauréus, som tjusats af de holländska målarnas fina ljusbehandling, komponerat de flesta af sina taflor med hänsyn till belysningseffekter. Endast i undantagsfall äro figurerna utförda i jämn dager. Dagsljuset eller ett varmt solsken faller i sådana bilder in genom fönstret och belyser hufvudfigurerna och en del af interiören, medan äfven här sidopartierna och bifigurerna förblifva i halfdager eller nästan försvinna i dunkel. Eller också har han gjort dagsljuset mjukare och nyansrikare genom att låta nedre delen af fönstret vara täckt. Men i de flesta fall söker han starkare effekter genom eldsken. Och han har pröfvat eldsbelysningens alla gradationer. Från det svaga talgljuset, som upplyser endast ett ansikte, har han genomlöpt hela skalan till allt kraftigare sken, ända till eldsvådans vulkanlika flammor, som färga himmeln karminröd och kasta ett fantastiskt skimmer öfver omnejden. Ofta har han uppställt ett komplicerat ljusproblem med två eller flere ljuskällor. Ett ljus eller en lykta, en lampa eller en krona belyser delvis eller helt figurerna från en sida, samtidigt som elden i en ugn eller den svaga glöden i spisen sprider ett matt sken öfver vissa delar af interiören och belyser figurerna från annat håll, hvarvid han gärna låter någon figur framstå som en mörk skuggbild mot ljusskenet. De olika belysningarna gifva omväxling och kraft åt kompositionen genom att draga uppmärksamheten till vissa partier, som framträda skarpare i den klara belysningen, medan de skumma träda tillbaka. De icke blott göra färgen var-

mare utan förläna den äfven ökadt lif genom talrika nyanser och skiftningar och en fin halfdager i skuggorna. Oafsedt det yttre, rent måleriska behaget i dylika belysningseffekter, äro de ett utomordentligt medel att skänka situationen och kompositionen en romantisk stämning. I interiörer blir sålunda miljön förtroligare och intimare. I lyriska uppslag insvepas figurerna i en slöja af stämningsfull poesi. I humoristiska situationer understrykes åter därigenom det groteska. Aftonskymningen och nattens mörker breda öfver friluftsbilder och landskap en trolsk stämning eller en vildt fantastisk mystik, som gör de dunkla vidderna ändlösa och skogens snår, bergens klyftor och de gamla borgruinerna dubbelt hemska genom sin kontrast till stockeldens eller facklornas fladdrande sken, som upplyser figurerna i denna omgifning.

I en del taflor är belysningseffekten endast ett måleriskt medel såsom i t. ex. Dansgillet eller Kalaset hos pastorns. I andra målningar har den till uppgift att åstadkomma en romantisk stämning, och somliga förefalla att vara tillkomna så godt som uteslutande med denna eldskensromantik som mål. Målningar, i hvilka belysningseffekten är det allt dominerande elementet, utgöras af en grupp krogbilder, smedje- och eldsvådsbilder. I de små krogbilderna är interiören knappast tecknad. Den är skissartadt antydd eller uppgår totalt i en dunkel färgton. Soldater och handtverkare — »åtskilliga karlar och kvinnfolk» såsom beteckningen i de gamla utställningskatalogerna ofta lyder — äro församlade kring ett bord i »konversation vid en butelj vin», läsa tidningar och röka tobak eller spela kort. På bordet står ett brinnande talgljus, och figurernas gruppering är gjord med en tydlig

afsikt att få dem olika belysta. Ett sådant eldskensexperiment tillika med dråpligt komiska typer ha vi i en liten duk af tidigt datum (utst. 1807) med kortspelande karlar och kvinnor (statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors). Mot den mörka bakgrunden afteckna sig sex figurer i ljusskenet. En kvinna och två män spela kort. Den ena är en jovialisk, fet, i tofsmössa klädd krögare, som fundersamt granskar sina kort tillsammans med en käring, som sticker fram sitt skrynkliga ansikte öfver hans axel. Den andra är en neger, som vräker sig med armbågarna på bordet och i spänd förväntan betraktar krögaren. Hans runda svarta hufvud med tjocka läppar och oformlig uppnäsa står silhuettartadt emot en starkt belyst kvinna och hennes granne, som med armen om hennes lif drar henne till sig. Figurerna, som delvis försvinna i mörkret, äro skissartadt målade i raska, lätta penseldrag, och den rödaktiga belysningen är effektfullt och skickligt genomförd med växlande styrka i olika partier. Den lilla taflan är ett bevis på att Lauréus, om han också till och med ett decennium senare i en del målningar ganska slafviskt följde holländska förebilder, redan i början af sin konstnärsbana i lyckliga ögonblick uppenbarade en självständig och temperamentfull konstnärspersonlighet med en liflig uppfattning och ett originellt målningssätt.

Bilder af smedjor, verkstäder och grufinteriörer voro, såsom ofvan nämnts, under senare hälften af 1700-talet ytterst vanliga. Bröderna Elias och Johan Fredrik Martins gravyrserier hafva att uppvisa talrika afbildningar af bergverk, grufvor och verkstäder i olika delar af Sverige. Äfven Hilleström har producerat sådana i massa. De äro att betrakta såsom topografiska bilder, tillkomna

för att tillfredsställa den patriotiska stoltheten öfver en storartad industri, i grufbilder samtidigt erinrande om de ärofulla minnen, som voro förknippade vid Falu grufvor och Dalallmogens bedrifter. Festligheter vid kungliga besök i grufvorna förläna många en i viss mening historisk hållning i förening med pomp och ståt, men konstnärligt värde sakna dessa målningar undantagslöst. I början af 1800-talet voro väl redan de flesta bruksägare rikligen försedda med sådana bilder från sina industriella verk, och tillverkningen af dem hade aftagit. Af Lauréus' hand känna vi endast en smedjeinteriör (1811, frk. S. Sundborg, Stockholm). Den återger tre starka, seniga smeder kring ett städ, hamrande det glödande järnet. Elden i ässjan lyser på deras bruna ansikten och nakna öfverkroppar, som spännas i den ansträngande rörelsen. Den lilla taflan ser icke ut att vara en beställning, utan är snarast en belysningsstudie. Däremot är Ett kungligt besök i en grufva (Kungl. slottet, Stockholm) säkert tillkommen under liknande omständigheter som Hilleströms många grufbilder, med hvilka den delar samma sorgliga egenskap att främst vara en stelt och klumpigt komponerad kulturhistorisk plansch, som icke gifver några nya värden till målarens karaktäristik. Man får af den tämligen stora duken intrycket att konstnären icke närvarit vid kronprinsens, sedermera Oskar I:s besök i grufvan, utan att målningen komponerats efter beskrifning. Grufschaktet är tecknadt som något slags cyklopiska tempelhvalf. I förgrundens midt står kronprinsen, omgifven af sina bröder och uppvaktande militärer, talande till bergsmännen, som fördelade i två grupper till höger och vänster med facklor i händerna frambära sin under-

såtliga hyllning. I fonden lyser en eklärerad äreport med Karl XIII:s namnschiffer. Taflan vore knappast värd ett så vidlyftigt omnämnande, om den icke, trots den underhaltiga teckningen och den fatala kompositionen, i sina måleriska egenskaper stode så högt öfver Hilleströms liflösa och kalla eldsken.

Eldsvådstaflorna hade sina traditioner liksom gruf- och smedjebilderna. I synnerhet hade Hilleström på sin ålderdom med stor förkärlek sysselsatt sig med dylika motiv. Men Hilleströms ljusbehandling är aldrig fullödig; någon klärobskyr i egentlig mening förekommer icke i hans konst. Hans eldsken är en kompakt, tung gul eller röd färg utan genomskinlighet, som mot skuggorna är uppblandad med svart. Lauréus däremot har i sina bästa verk åstadkommit en fullständig klärobskyr och förmått omgjuta sina figurer med genomskinliga reflexer. Som prof på denna förmåga kunna emellertid hans eldsvådsbilder icke anföras. De följa i allt väsentligt det traditionella receptet. De innehålla icke heller, i motsats till många andra af Lauréus' taflor, ett fint måleriskt färgspel. Vi få betrakta dem som försök att framkalla en fantastisk stämning genom eldslågornas fladdrande lek i nattens mörker. De bygga på de starka kontrasterna mellan de röda sprakande lågorna, det granna glödande skenet och det svarta, ogenomträngliga mörkret. Kring det brinnande huset myllrar det af små figurer, som bärga saker eller hasta till olycksplatsen med ämbaren och redskap. Bland natthimlens dunkla moln synes ofta månen öfver ett vidsträckt fjärrlandskap. En kyrka, ett torn eller en ruin i grannskapet färgas röd af eldskenet eller aftecknar sig mörk och dyster emot det

flammande skenet och rökens tjocka hvirflar (Ateneum och Universitetets ritsal, Helsingfors o. a. ställen).

Samma konstnärliga mål och medel bestämma karaktären i flere taflor — för det mesta af tidigare datum — med allmoge, rastande vid en stockeld i landskap, t. ex. Folk och kreatur vid en eld framför ett torn (Uppsala universitet) och Skärgårdsfolk vid eld på stranden (1810, Ateneum, Helsingfors). Eldskenet är utbredt öfver nästan hela målningen, som är hållen i en brun ton utan lokalfärger. Den måleriska effekten ligger enbart i nyanseringen af det röda skenet och i motsättningarna häremot, de mörka skuggorna.

Romantikern i Lauréus sökte likväl också andra uttryck för sina stämningar och fantasier än det rena eldskensmåleriet. Tidigare hafva vi omnämnt en liten tafla, tvänne unga damer läsande ett bref, där interiören är utbytt mot den grönskande bersån i en park. Och han har komponerat talrika figurscener i landskap eller landskap med figurstaffage, huru man nu vill kalla dem allt efter den större eller mindre roll landskapet spelar. Bestämda vyer och naturafbildningar förekomma icke. Vi känna endast en landskapsmålning, som Lauréus utfört efter naturen, det redan nämnda svedjelandet (utst. 1808). Ej heller det är således ett porträttlandskap utan en eldstudie.

För tidens natursvärmeri var verkligheten prosaisk och okonstnärlig. Man sökte i landskapet framför allt känsla och stämning, såsom redan tidigare Elias Martin hade gjort. Man ville i tanken förflyttas till en fantasiens idealare värld. Påverkad af Fahlcrantz och efter den typ vi känna från dennes poetiska naturmålningar kompo-

nerade Lauréus sina landskapsbilder. Ingredienserna äro mindre hämtade från de franska klassiska stilisterna än från de holländska landskapsmålarna. Skog af stora ekar eller granar på ena sidan, på den motsatta ett vidsträckt, blånande fjärrlandskap med höjder mot horisonten eller vid hafsstranden. Allt som man erinrar sig vid tanken på romantikens naturskildring är med, en stilla landskyrka på stranden af en vik, torn, ruiner, branta klippor och hålvägar. Dagens nyktra sol lyser aldrig öfver dessa fantasiens nejder. Med romantikerns kärlek till mystik skildrar Lauréus kvällens skymning och den tidiga morgonens första gryning, liksom han älskar nattens djupa mörker i skogen med månsken öfver fält och glittrande vatten. I denna värld möta vi fiskare kring en eldbrasa under ett berg på stranden af en hafsvik (t. ex. 1815, Uppsala universitet), fiskare, som draga not (utst. 1811), ljustra (utst. 1809), öfverräkna sin fångst (utst. 1809, 1811) eller hvila sig kring matsäcken (utst. 1813, svenska ministern general Brändström, St. Petersburg). På en bild i Nationalmuseum hafva skärgårdsfolk och sjöresande för natten kastat ankar i en skyddad vik (1817, Nationalmuseum, Stockholm). Vid stranden ligga en brigg och en skuta. Allmogen är samlad vid kaffet kring en stockeld vid foten af en lodrät bergvägg. Af briggens förnämare passagerare har en sällat sig till dem. Tvänne andra stå längre borta på stranden och betrakta fjärden, som badar i månljus, och en jakt som lätt skär dess krusiga yta. På en annan bild rastar vandrande allmoge kring en stockeld i en bergsskrefva (1812, f. d. borgmästar H. Lindbäck, Göteborg). Följande taflor af samma slag må ytterligare nämnas: Ett resande sällskap som slagit läger för natten

under ett träd och tillreder sin kvällsmat, medan hästen betar (1811, Universitetets ritsal, Helsingfors; 1812, enkefriherrinnan S. Rålamb, Stockholm), herdar vid en eld i ett skogigt landskap (1811, bankdirektör A. Hallin, Stockholm) och herdar som med sin boskap sökt sin tillflykt i en ruin (utst. 1809). Eller är det ett lappläger i skogsbrynet med betande renar (utst. 1813, Ateneum, Helsingfors). Figurerna äro i allmänhet små och lätt skissartadt utförda. De lysa stundom i sina kulörta dräkter i det varma skenet från elden mot landskapets mörka väfnad af grönt och blått, som förtonar i nattens dunkel. Öfver horisonten hvilar aftonrodnadens lätta ljuston och månen bryter sig mödosamt fram genom tunga silfverkantade moln eller insveper hela det blånande fjärrlandskapet i en smältande silfvergrå ton.

Lauréus' flesta figurscener i landskap och landskap med figurstaffage får man betrakta såsom rent romantiska stämningsbilder. Endast i undantagsfall utformar sig figurgruppen till en mera realistisk genrekomposition med noggrant utförda människor och blir det hufvudsakliga i målningen, såsom i En karl sysselsatt med att fasttaga en häst (utst. 1808), där, enligt hvad målaren uttryckligen uppgifvit, mannen och en gosse i bilden äro porträtt, liksom hästen och några kunder på taflan äro målade efter naturen. En annan gång är det en gammal man och en yngre karl, hvilka hugga och samla ved i skogen (utst. 1811), den enda tafla i hvilken Lauréus målat vinterlandskap. Tre större dukar höra också hit, Svenskt landskap med åkande bondfolk, En aftonstund vid gästgifvargården och Ryttare låta sko sina hästar utanför en smedja. Svenskt landskap med åkande bondfolk (1812, National-

museum, Stockholm) visar en väg slingrande utför en bergssluttning mot en dal, bortom hvilken åter resa sig bergshöjder. Längs vägen färdas ett allmogepar i en af två hästar dragen vagn och tre vandrare, af hvilka en går bredvid de åkande. Taflan är ett försök i realistisk framställning, men karaktärslös och utan hållning. Den är likväl anmärkningsvärd i det afseendet, att den återger det löfklädda landskapet i dagsbelysning. Gråa moln sväfva på den klarblå himmeln, och eftermiddagssolen, som tränger fram mellan lätta strömoln öfver horisonten, kastar ett skarpt sken på den branta bergväggen. Denna målning var antagligen en beställning af Karl XIII hvars samling den tillhört. Åtminstone har den aldrig deltagit i någon utställning och vårt antagande är så mycket sannolikare, som taflan är daterad samma år Lauréus blef ledamot af akademien.

Månsken, lyktor och facklor sprida sitt växlande sken öfver de talrika figurerna i En aftonstund vid gästgifvargården (1813, häradshöfding P. Orre, Stockholm). Utanför gästgifvarens hus har ett förnämt herrskap med ryttareskort stannat sin vagn för att intaga förfriskningar. På gården har samlats allmoge, som nyfiket betraktar ståten. I skilda grupper utspelas små pikanta episoder mellan drängar och pigor, hunden skäller och gästgifvarn räknar sin betalning. Den rörliga kompositionen vore både pigg och underhållande, om icke den felaktiga och styfva teckningen af hästar och människor så bjärt skulle framträda i följd af det genom sin storlek mera pretentiösa formatet och det noggranna, nästan petiga utförandet.

Lyckligare har konstnären redt sig med ett större format i Ryttare låta sko sina hästar utanför en smedja

(1814, enkefriherrinnan E. Leijonhufvud, Stockholm). Det är en wouwermansk scen, där ej ens den hvita hästen saknas, men omsmält efter Lauréus' personliga lynne. Förgrunden upptages, förutom af ryttarna och smederna, af en grupp figurer vid en brunn, en kvinna och en man, som sitter på en sten och äter hålkaka, samt lekande barn. I smedjan arbeta hamrande smeder, belysta af elden i ässjan. Kring byggningen stå lummiga träd och mot bakgrunden till vänster utbreder sig ett vidsträckt landskap med bergshöjder mot horisonten. Mellan de mörka molnen syns månen, som kastar ett svagt sken på bergtopparna och ned i dalen. I teckningen af människorna och hästarna har målaren lyckats frigöra sig från den styfhet, som annars gärna betungar hans mera utarbetade figurer. Naturligt lediga ställningar och rörelser och en ovanligt korrekt och uttrycksfull teckning förenar sig med den måleriska brion och stämningen.

Närmast till detta slag af kompositioner, genreartade figurscener i ett romantiskt stämningslandskap, böra väl räknas tvänne i ett tidigare kapitel omnämnda religiösa målningar. Liksom den klassiska stilens patetiska ämnen var en i djupare mening andaktsfull religiös konst främmande för Lauréus' lynne. Det öfversinnliga uttryck, som ensamt äger kraft att höja den religiösa bilden öfver den materiella verklighetens värld, få vi ej vänta oss af honom. Hans tekniska förmåga var för svag härtill och hans själsläggning var ej djup nog och mäktig den inspiration, som hade kunnat upphäfva det realistiskt påtagliga i situationen samt förläna motivet en allmänt mänsklig karaktär och upphöjd stämning.

Flykten till Egypten (1812, Ateneum, Helsingfors) är

därför en högst vanlig genrebild, som återger en kvinna med ett barn i famnen ridande på en åsna och en man, som gående bredvid med fackla lyser dem fram i natten. Taflan blir så mycket trivialare som Josef ej ens närmar sig den idealiserade typen i Lauréus' penningväxlare och rökande gubbar, utan är en landtlig figur med slokande filthatt, närmast lik en ovårdad landsstrykare. Maria, hvars figur ingalunda utmärker sig genom en förädlad skönhet, har likväl antikiserade anletsdrag, en idealisering, hvarigenom Josef framstår så mycket grofvare och burleskare och som motverkar den karaktär af halft realistisk folklifsskildring, bilden annars skulle äga. — Kristi födelse förkunnas för herdarna (utst. 1815), känna vi endast genom kritiken i Svensk Litteraturtidning (83), som gifver vid handen att den i likhet med Flykten till Egypten främst måste hafva burit vittnesbörd om konstnärens begränsning och ringa disposition för det allvarliga religiösa måleriet.

Det romantiska i Lauréus' konst framträder ej blott i naturskildringen, i den starkt betonade måleriska karaktären och i pittoreska belysningar. I självfva valet af motiv och staffagefigurer visar det sig också. Röjer sig en fläkt af biedermeierkonst i flere rena genrescener, så präglas många, kanske de flesta landskapskompositionerna af romantikens äfventyrslust och längtan bort från hvardagslifvets kamp och triviala sysslor eller af drömmen om en aflägsen poetisk forntid. Nattliga ryttare (utst. 1807, 1808, 1812, Uppsala universitet), jägare i skogen (1811, Universitetets ritsal, Helsingfors; 1812, f. d. borgmästar H. Lindbäck, Göteborg; 1812, enkefriherrinnan S. Rålamb, Stockholm; 1813 och 1814, Ateneum, Helsingfors), bivuake-

rande krigare (utst. 1813, 1911 tillhörig numera aflidne dr N. P:son Sjöbring, Vexjö), ryttare i sporrsträck sprängande öfver en bro under blixt och åska (utst. 1809, 1811), husarer eller kosacker, som tvinga en bonddräng att visa vägen med fackla genom ett bergspass (utst. 1811, 1813, Universitetets ritsal, Helsingfors), ryttare, som kastas ur sadeln af hästen, som blir skrämd af ovädret (utst. 1808), röfvare öfverfallande resande nattetid (artisten Th. Waenerberg, Helsingfors), smugglare i en grotta vid hafsstranden (direktör G. Fredriksson, Stockholm), röfvare, som framkomma ur en bergskula i skogen (1814, statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors), medeltida riddare vid ruiner (utst. 1815) eller medeltida riddare vid en vakteld (utst. 1813) befolka vanligen Lauréus' fantastiska landskap. Ej utan skäl framhåller en anmälare af den minnesutställning i Stockholm 1824, som anordnades efter konstnärens oväntade död, att Lauréus var en af de första, som hade framställt romantiska ämnen och nämner därvid en riddare med sina följeslagare (84). Vi böra dock minnas att Hörberg redan i slutet af 1790-talet hade målat några s. k. »ordensstycken», medeltida tempelriddare i ruiner. Det behöfver knappast betonas att också alla dessa Lauréus' figurscener äro belysta af eldar och fackelsken. Från stycken med jägare i hvila kring en stockeld med kopplade hundar och det fällda villebrådet stegras skildringens liflighet i ryttarbilder med galopperande och sig stegrande hästar till dramatiska scener, där krigarna med dragna värjor och höjda pistoler tvinga den uppskrämda bondgossen att visa dem vägen och röfvarscenerna med sina talrika figurer. Undantagsvis har Lauréus valt ett för honom så ovanligt motiv som en seglande båt

i storm (utst. 1811) eller har han hängifvit sig åt den ödsliga stämningen i ett landskap utan mänskligt lif med ruiner i månsken (utst. 1807).

Såsom tidigare blifvit sagdt har Lauréus i några fall funnit uppslag till målerisk framställning i sin tids skönlitteratur. År 1810 exponerade han trenne sådana målningar, hvilka i anseende till sina litterära motiv höra till de mest utpräglade exponenterna för hans romantiska svärmeri. Ämnena hade han lånat ur då för tiden mycket populära tyska romaner och skådespel, som kort förut hade utkommit i svensk öfversättning, men som numera äro totalt bortglömda och svåråtkomliga. Själfva taflorna äro oss obekanta, men vi erhålla en föreställning om dem ur katalogens text och en samtida anmälares uttalanden (85).

»Dödgräfvaren och synen» är en scen ur Zschockes roman »Mazarino, den stora röfvaranföraren i Lothringen och Elsass», del. II sid. 37. I utställningskatalogen läser man »Mazarino hade vid en by i Gregorienthal ihjälskjutit sin förmente fiende och förföljare, slavoniern Demeter, som på samma ställe sedan blef begrafvad. Men då denne icke dess mindre flere gånger visade sig för honom, beslöt han att undersöka grafven. Han gick därför till dödgräfvaren en natt och öfvertalade denne att öppna grafven, hvilket äfven skedde. Mazarino nedsteg nu i den öppna griften med en lykta i handen, lyste den döde i ansiktet och igenkände i hans förställda ansiktsdrag den skjutna slavoniern. I detsamma ropar en röst: Lämna de döda i fred!»

En annan scen är hämtad ur samma författares Riddar Kuno von Kyburgs lefnadssaga del. II sid. 94. Katalogen lämnar oss ingen beskrifning af bilden, men tid-

ningskritiken ger vid handen att den visade riddaren med följe ridande genom natten. Särskildt prisar författaren en af de ridande figurerna som förträfflig.

Den tredje taflan återger sjätte scenen i 4:de akten af Kotzebues Johanna af Montfaucon, där Filip räddar riddar Adelbert ur fängelset genom en underjordisk gång. Kritiken fann »figurer och kläder hafva något tycke af stelt, men eldskenet på den lägre stående mannens bröst och ansiktet mycket väl träffadt».

Likasom Lauréus i de tre senast nämnda taflorna, sökte romantikens konstnärer både i Frankrike och Tyskland ur den poetiskt svärmiska eller fantastiska skönlitteraturen med begärlighet ämnen till målerisk framställning. Ossian, Shakespeare, Dante och Walter Scott studerades med samma ifver som Plutarkos af klassicisterna. Medeltidens riddarsagor och folkvisan hade bland dem flitiga illustratörer. Man behöfver blott erinra sig Delacroix' Dante i underjorden och många andra af hans taflor, eller något yngre tyska konstnärer, sådana som Steinle, Schwind, Richter och Lessing för att denna utpräglade böjelse hos romantikens konstnärer skall klart framstå. Vid romantikens första framträdande i Sverige var det fäderneslandets historia och de fornnordiska myterna, hvarpå intresset framför allt koncentrerades. Först något senare begynte de svenska konstnärerna allmännare upptaga motiv af nyssnämnda slag. Det är därför så mycket mera anmärkningsvärdt att Lauréus, som en spontan, ensam företeelse i sin konst representerar en likartad känslo- och idéströmning som tidens europeiska romantiker. Denna egenskap liksom de öfriga romantiska dragen i Lauréus' konst berättiga oss att

beteckna honom som en af upphofsmännen till den romantiska riktningen i Sverige, om den också till en början hufvudsakligen sträfvade mot andra mål än han.

Vi behöfva icke närmare ingå på de oroligheter i den svenska konstvärlden, som under 1800-talets andra decennium framkallades af oppositionen emot den akademiska undervisningen (86). Genom att Ling, Atterbom och Hammarsköld indrogos i striden blef den en kamp mellan den unga romantiska riktningen och den akademiskt klassicistiska. Vi hafva fullt skäl att antaga att Lauréus stod på sidan om de nog så heta drabbningarna, hvilka dock mera levererades i ord än i konsten. Han skötte, såsom tidigare nämnts, den sista tiden före sin utresa en lärartjänst i akademiens skola. Men å andra sidan förenade honom vänskapsband med oppositionens ledare bland konstnärerna, Fogelberg, Sandberg och John Breda, och hans sympatier för rörelsens konstnärliga mål kunna vi ej betvifla. Väl förstår man att de ungas stridande krafter i tidningspressen och i broschyrer skulle vara lifligt anslagna af Lauréus' liksom af Fahlcrantz' konst, och Hammarskölds uttalanden visa tydligt att han räknade honom till riktningens bundsförvanter. På akademiens exposition 1816 saknades flere konstnärer, bland dem Lauréus, som dittills hade varit en af de flitigaste utställarna, hvilket gaf Hammarsköld anledning att afsluta sin recension i Litteraturtidningen med följande mot akademien riktade spetsiga reflexion: »större delen af allmänheten sökte med ifriga blickar arbeten af herrar Breda, far och son, Limnell, Fahlcrantz, Lauréus, Sandberg och Fogelberg samt deltoge lifligt i den saknad, som akademien skulle känna, ifall arbeten af dessa herrar, hvilka under

de senare åren utgjort expositionernas prydnader, hädanefter skulle komma att uteblifva»(87). Men Lauréus, som var ledamot af akademien, nämnes aldrig bland de otrogna inom dess krets, och han blef heller aldrig upptagen som medlem i Götiska förbundet. Han behandlas med erkännande och beundran af bägge de stridande parterna, och såsom Estlander säger: »vid denna ut- och invändning af medaljen voro Fahlcrantz och Lauréus nära på de enda, som i hvartdera fallet behöllo samma relief».

Som ett offer åt göterna får väl anses tillkomsten af tvänne målningar med historiska ämnen, hvilka Lauréus exponerade 1815. Gustaf Vasas räddning i halmlasset framställer bonden Sven Nilsson upphunnen i skogen af danskarna. Antastad af en krigare visar han på hästens blödande fot, medan flere soldater undersöka blodspåren i snön. Scenen är upplyst af facklor. Taflan, som Lauréus själf har stuckit i koppar och som äfven reproducerats i en litografi af A. Hård, blef snabbt populär, och entusiasmen i fru Ehrenströms beundrande skildring (88) delades af många. Ett nyktrare omdöme visar Hammarsköld, som förklarar att »här kunde den historiska värdigheten icke skadas af konstnärens muntra bambocciadmanér».

Engelbrekt mördas af Måns Bengtsson (Roserbergs slott, Uppland), som från utställningen inköptes af Karl XIII, är ett fullständigt misslyckadt försök i högre dramatisk historiemålning. Nationalhjälten, i gråviolett kostym och lång röd mantel, öfverraskas af Måns Bengtsson och två hans följeslagare vid en eldbrasa i skogen. Med ansiktet riktadt mot himmeln försöker han med sin vandringsstaf afvärja yxhugget, som mördaren

med bägge händerna måttar mot hans hufvud. Under ett träd bredvid stå Engelbrekts son och hustru — i empiredräkt — förskräckt gestikulerande med armarna. Den mycket mörknade taflan borde helst förbigås med tystnad, om den ej vore af betydelse som ett bevis på att Lauréus å sin sida ej förblef alldeles opåverkad af göternas inflytande på konstlifvet.

På Götiska förbundets utställning 1818 räknades Lauréus som en af de främsta. Han hade där visserligen endast en tafla, en af de förut nämnda familjescenerna, men den skördade så mycket mera beröm, och från akademiens utställning samma år var han helt borta. I göternas triumf deltog han dock icke och möjligen skulle han, likasom Fahlcrantz och K. F. v. Breda, hafva sändt något arbete till akademien, men han var redan fjärran från stridsplatsen, och dess buller nådde ej hans öra. I Paris arbetade han för ett annat mål än göternas asagubbar och förde en daglig kamp emot inre fiender, sina egna konstnärliga brister.

VI.

RESAN TILL PARIS.
DRAG UR DEN FRANSKA MÅLARKONSTEN.
GUÉRINS ATELJÉ.
LAURÉUS' STUDIER I PARIS.

I sällskap med Margareta Thynelius anträdde Alexander Lauréus stipendieresan till Paris den 1 september 1817. I en utförlig dagbok (89) har han upptecknat reserouten och skildrat sina intryck från de nya trakterna. Vår tids snabba kommunikationsmedel gör det möjligt att undanstöka hela resan från Stockholm till Paris inom två dygn, medan Lauréus nådde sitt mål först efter jämnt tvänne månader. Talrika och långa uppehåll bestämdes ej allenast af turistintresse eller afsikten att studera konst å de främmande orterna. Resans besvärligheter voro mångahanda och förorsakade ofta opåräknade dröjsmål. För oss moderna resenärer, som i en bekväm boggievagn ila förbi den ena staden efter den andra, kan det hafva sitt intresse att följa det resande konstnärsparet på deras färd för 100 år sedan och taga del af deras intryck.

Med postvagn och skjutshästar bar det af genom Nyköping, Norrköping och Linköping till Ystad, dit de anlände efter 10 dygns resa, afbruten af smärre uppehåll och natthvila.

I Norrköping besökte de »en kyrka, där en ung student predikade för ett halft dussin gamla gummor» och beságo Hörbergs altartafla, nattvarden, »där han föreställer lamp- och månsken genom utskärningar i duken, som gör ganska godt, allenast den öfriga effekten vore bättre observerad». I Linköpings domkyrka väckte en gammal tafla, »likt ett skåp, af David Hemskerck» hans uppmärksamhet. Det var första gången vår konstnär besökte södra Sverige och han fröjdade sig åt de vackra utsikterna från de småländska backarna, medan det skånska slättlandet verkade tröttande och »röken af torfven som man allmänt bränner i brist på ved var obehaglig för näsan». Motvind vållade ett opåräknadt uppehåll i Ystad, hvarunder intet annat var att göra än att promenera till hafsstranden för att »med kikaren i handen söka upptäcka någon postjakt vid horisonten». Staden hade nämligen inga andra sevärdheter än en kyrka, »som icke var vacker samt full med fula gamla monumenter i sämsta smak — prästen, som predikade, var i samma smak». Först efter fem dygn kunde resan fortsättas. Efter en natts seglats syntes pommerska kusten, men på grund af motvind måste ankar kastas två mil från Stralsund; i en mindre båt begaf man sig så till staden. Nu nödgades resenärerna åter vänta i sex dygn på effekterna, som kvarblifvit på postjakten, förrän resan kunde fortsättas. Ovan vid resor råkade Lauréus ut för ett skepparhärbärge, där kammaren var »en fuktig, illaluktande håla», i hvilken han första natten »ganska litet tordes sofva», då han »ej en gång hade sina pistoler, som blifvit på fartyget». I Stralsund liksom i Ystad uppskattade han alls icke kyrkorna, »som voro fullproppade med de allra fulaste gamla träbilder och

skräp i otalig mängd». Under sina promenader i staden gjorde han den iakttagelsen att »garnisonen var alldeles lik ryssar, hela uniformen efterapad, och mesta delen af dessa soldater hade ett ofördelaktigt utseende, om jag ej bedrager mig».

Den 26 september inträffade de resande i Hamburg, där de stannade fem dygn. Några flamländska altartaflor väckte Lauréus' intresse. En afton gick han på »spektakel» och såg Henrik IV och som efterspel Medea, som spelades af madam Schröder. Vidare bevistade han en konstauktion på Börsen, där de flesta gamla taflorna försåldes till pris ej öfverstigande några skilling. Från Hamburg fortsattes resan med båt till Harbourg. »Farten gick genom trånga kanaler med lågt land på ömse sidor, mera med skjutande än med seglet», och så vidare i postvagn genom dagar och nätter »under skakande och kall höstblåst» till Nienbourg och Osnabrück, där uppehåll gjordes för att hvila, men »kammaren var så otät för vinden, att man ej kunde uppehålla sig annorstädes än i sängen». Härifrån gick resan till Amsterdam utan afbrott genom dagar och nätter, till en början med hjuldon, som i Naarden utbyttes mot en »skuyten». Vägen var vacker men kölden bitande. Ressällskapet utgjordes af en handlande från Amsterdam, »som tycktes vara en hederlig man», »en gubbe med stor näsa, som läste sina böner helt ogenerad i kajutan på skuyten som i postvagnen, samt talade emellanåt och svarade på frågor utan att låta hindra sig».

I Amsterdam dröjde Lauréus 12 dagar. Han gjorde bekantskap med svenska konsuln Hasselgren och en herr Laurin, till hvilken han hade rekommendationsbref från professor Sparrgren i Stockholm. Stadens sevärdheter

ägnade han uppmärksamhet och studerade speciellt dess konstsamlingar.

Måltiderna synas hafva spelat en betydande roll för Lauréus och han uttalar sig ofta om anrättningarna. Sitt första middagsmål i Amsterdam skildrar han med följande ord: »Till middag åt man fisk och fisksoppa, likasom i går vid värdshusbordet, där en hop holländare med hattarna på hufvudet äfven gjorde sin måltid. Äfven här vankas potatis i hvart mål, liksom i Tyskland.»

L'église neuve fann han vara den vackraste kyrka han dittills sett; i synnerhet beundrade han dess gamla glasmålningar. I Trippenhuys tillbragte han en hel dag, så att han blef utan mat. Hans uttalanden om den gamla holländska konsten, som han nu fick grundligt studera, äro förvånansvärdt knappa och gifva icke någon uttömmande redogörelse för hans intryck, men de visa i alla fall hvad han särskildt fäste sig vid. Om Rembrandts Nattvakten och Syndikerna, som han kallar »några borgmästare kring ett bord», har han intet annat att säga, än att de äro förträffliga. Vidare nämner han Rembrandts Herodias dotter med Pauli (sic!) hufvud, van der Helst, Du Jardin, »en hop historiska taflor och porträtt, men de äro ej af särdeles värde». Ett blomsterstycke af van Huysum, »en hop blommor i en vas eller skål med bildhuggeri mot en fond, föreställande en ljus skog på afstånd, hvilket gör en god effekt», var den bästa blomstermålning han hade sett. Landskap och djurstycken af Berchem »äfven af en van Bergen, som dock ej går upp mot Berchem» och af Ruysdael, mariner af Backhuysen och Van de Velde väckte hans uppmärksamhet. Sina annotationer fortsätter han med följande ord: »Det fjärde rummet innehåller ändte-

ligen blott tableaux de genre samt mindre historiestycken af holländska och flamländska mästare. Här äro flere af Teniers, ganska vackra, tvänne af Brekelenkamp, den ena en fiskare, som talar med en gubbe (!) vid en spinnrock, den andra i samma smak. Af van der Werff äro här flere mycket fini målade, af Schalcken tvänne som ej äro särdeles. Så mycket mera briljerar ett stycke af Gerard Dou, föreställande en skolmästare, omgifven af flere unga personer och barn. Tvänne ljus och en lykta upplysa scenen, och är det det bästa eldstycke jag sett, vida öfverträffande Schalcken. Också är denna tafla väl soignerad uti ett enkom därtill gjordt skåp af mahogny med glasdörr, som bevisar att man sätter värde därpå. — Af Jan Steen är här isynnerhet en ganska vacker tafla, föreställande en hop barn, som erhålla små skänker af sina föräldrar om julen. Det finns uti denna tafla mycken expression. Af Wouwermans äro här många af hans första — äfven af Lingelbach».

I Brentanos privatsamling, som Lauréus fick se genom den ofvannämnda Laurins förmedling, fanns ett helt rum med målningar af samtida mästare, af hvilka han framhåller endast en duk »i Berchems genre af Ommeganck i Paris».

Innan Lauréus lämnade Amsterdam var han inviterad på middag hos Laurin, »där svenska ministern samt konsuln utom några andra herrar voro, och satt man till bords från klockan 5 till 8, fördrifvande tiden med att äta en hel hop dessert och lappri. Men goda viner uppmuntrade en emellanåt. Kaffe dracks strax på maten, och man lagade sig hem klockan ½10». Lauréus var nödsakad att för den fina tillställningen lägga sig till »svarta

underkläder», nämligen silkesstrumpor, skor och knäspännen, samt eau de cologne.

Från Amsterdam gick färden genom Utrecht till Antwerpen, dit de resande anlände den 22 oktober. Till en början bestod sällskapet »blott af en liten hygglig flicka samt en liten karlfigur, som satt och frös i en liten svart frack». Senare utgjordes »sällskapet i vagnen af tre stycken trekantiga hattar med nattmössor, ena lustiga figurer, någon sorts präster eller dylikt».

I Antwerpen uppsökte Lauréus djurmålaren Ommeganck och fick se ett par taflor, som denne höll på med. I Jesuitkyrkan och Nôtre Dame besåg han Rubens och Seghers målningar. Af mästarna i museet nämner han Rubens, van Dyck och Jordaens. Han försummade ej heller att uppsöka Rubens hus och den stora mästarens grafkapell i Jakobskyrkan med den berömda altartaflan, i hvilken helgonen bära Rubens egna och hans anhörigas anletsdrag.

Via Bryssel, där de dröjde två dagar, Mons, Cambrai, St. Quéntin och Noyon, dit de anlände den 29 oktober, fortsattes resan till Paris.

Dagboken slutar i Noyon. Vi få antaga att för vägen från Noyon till Paris åtgick ett eller två dygns färd i det tempo som den tidigare delen hade tillryggalagts. Någon af de sista dagarna i oktober anlände Lauréus således till den franska hufvudstaden. I Paris funnos vid denna tidpunkt inga svenska kamrater, som hade kunnat hjälpa Lauréus att vinna fotfäste i storstadens främmande förhållanden. Följande vår anlände arkitekten Alexander Hambré, som dog i Paris vid jultiden samma år, och 1819 fick Lauréus sällskap i arkitekten Axel Nyström och den unga gardeskaptenen, baron Michael Gustaf Anckar-

svärd. Fogelberg, som Lauréus senare kamperade tillsammans med i Rom, kom till Paris först efter hans afresa hösten 1820. Af svenska ministern, grefve Löwenhjelm rönte han vänlighet, och denne köpte äfven af honom åtminstone en mindre tafla (90). Vidare stiftade han bekantskap med och fick råd och anvisningar af en skandinav, danske godsägaren och kammarjunkaren Tönnes Christian Bruun de Neergaard, som i åratal uppehöll sig i Paris och där tillfredsställde sina konstnärliga och vetenskapliga intressen genom författarverksamhet på olika områden och genom att skaffa sig betydande samlingar af konstsaker och naturvetenskapliga föremål. I bref till Fahlcrantz skrifver Lauréus: »Neergaard har visst gjort mig mycket nytta och nöje i diverse små saker, hvilket är af stort värde för en främmande som jag utan bekantskaper, men beträffande hans konstkännedom vet jag ej hvad man skall tänka. Beständigt ser man honom midt bland sina goda ritningar komma fram med den eländigaste kopia eller något af lika värde. Han är en ifrig anhängare af David, den han anser för den största artist, som i senare tider funnits. Största delen af connaisseurer äro sig lika både hos oss och annorstädes» (91).

Vi veta icke närmare huru Lauréus inrättade sitt lif och hvar han till en början fann bostad, m. m. dylikt. Af det ofvan citerade brefvet, som är dateradt den 31 maj 1819, framgår att han stod nästan utan bekantskaper. Han hade då nyss flyttat till Rue d'Angivilles N:o 12 près du Louvre. I hans tidigare bostad »var dagern högst elak för målning», och han nämner, att han på hela tiden »ej kunnat göra det minsta som duger». Vidare förtäljer han, att han sedan ankomsten till Paris ej hade varit

rest därifrån och ej heller kunde tänka på någon resa förrän han fått se den stora expositionen, som skulle öppnas i augusti. Lauréus hade anländt till Paris för sent om hösten för att få se salongen 1817. Det följande året förekom ingen salong, och han väntade naturligtvis med stort intresse på 1819 års stora exposition.

Om vi också icke känna till detaljer ur konstnärens lif i världsstaden, så veta vi i alla fall det viktigaste, som rör hans studier. Han arbetade alla dagar i Pierre Guérins atelјé med teckning och målning efter modell. Flere aktstudier i kol, krita eller i oljefärg finnas i behåll från denna tid, t. ex. hos direktör G. Fredriksson i Stockholm. En dylik, utförd med kol och hvit krita på brunt papper, återgifver en liggande naken man, perspektiviskt tecknad; den har förutom signaturen följande anteckning: »En vacker ställning, som en fransysk artist en gång ställde och som var gillad af hr Guérin». Hos samma ägare finnas tvänne aktstudier i oljefärg, en sittande halffigur och en stående naken smed, som med ena handen håller ett järn på ett städ, medan den andra handen med hammaren är lyft öfver hufvudet till slag. Båda figurerna äro i svängda ställningar, och anatomien är noggrant studerad.

Dessa studiebilder visa huru grundligt Lauréus tog sitt arbete. Efter att hafva kommit in i den franska mästarens elevatelјé hade han tydligen gjort samma erfarenhet, som Fogelberg, Nyström och andra af hans jämnåriga kamrater gjorde i Paris, nämligen att den underbyggnad de erhållit i Stockholm var alltför lös och att det gällde »att kasta ifrån sig den lilla kunskap han medförde hemifrån» (92). Hans arbetstid gick också hufvudsakligen till akademistudier och till teckningar

och skisser efter naturen på egen hand. Slutförda taflor från den två och ett halft år långa parisvistelsen finnas ytterst få.

Akademimålningarna äro grundväsentligt olika Lauréus' tidigare taflor och utkast. Hans gamla manér med lätt, skissartad penselföring och vårdslösad teckning finner man ej ett spår af. Teckningen är sträng och bestämd. Modelleringen är hård och noggrant genomförd. Färgen är kall och torr. Det är icke Lauréus sådan vi lärt känna honom i Stockholm, utan Guérins elev, som slafviskt följer sin lärares undervisning och därmed den franska klassicismens strängt plastiska stil. Att han icke med själ och öfvertygelse omfattade Guérins konst och arbetsmetod, som ju öfverensstämmer med hela den davidska skolans, framgår af laveringar, teckningar och oljefärgsstudier, som han utfört på egen hand. Två teckningar, en sadlad häst och två betande mulor (statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors), daterade så sent som den 14 och 15 oktober 1819, Montmartre, äro studier efter naturen, men utförda på samma sätt som hans skisser från Stockholms-tiden. I en vy från Vincennes i sepialavering (direktör G. Fredriksson, Stockholm), daterad 1 juni 1819, söka vi likaså förgäfves ett mera utprägladt inflytande från den franska konsten. Samma är förhållandet med tvänne akvarellerade teckningar med talrika figurer. Den ena är en interiör af en katolsk kyrka, där äldre och yngre män och kvinnor knäböjande försjunka i bön (direktör G. Fredriksson, Stockholm). Den andra framställer en folkscen med gatumånglare och bär påskriften: »vid Marché des Innocents» (Göteborgs museum). Det var den berömde lärarens auktoritet han underordnade sig

i akademistudierna, medan han samtidigt bevarade sitt eget personliga konstnärliga uttryckssätt. Men Guérins hårda skola lämnade honom icke oberörd. Han vann en större säkerhet i teckningen, som förut hade varit den svagaste punkten i hans konst. Den flyktiga penselföringen fick härigenom sitt berättigande, blef koncisare och mera uttrycksfull.

I det redan nämnda brefvet till Fahlcrantz skildrar Lauréus sina studier och sina intryck af Guérin och den franska konsten på följande sätt:

»Jag går ännu på Guérins ateljé och ritar efter modell från klockan 7 om morgonen till 12. Det kostar tid och pengar, hvarför jag snart måste tänka på att draga mig ur det spelet, helst det kanske kan vara mindre nödvändigt för mig. För en historiemålare är det en annan sak. Alla eleverna där äro eljes emot mig ganska beskedliga. De arbeta med mycken ifver och ovanligt stilla, hvilket allt ej är enligt den beskrifning jag förr erhållit om deras ateljéer. Detta bidrager emellertid att hålla mig kvar i det längsta. Guérin själf är äfven i flere afseenden motsatsen till det vi vanligen föreställa oss om fransoserna. Han eger ett litet, enkom för sig inrättadt hus med tvänne stora ateljéer — den öfre för sig själf, den nedre för modellskola — dit vägen går öfver gården genom en allé af rara växter och träd. Han bor där helt allena med sin gamla portvakt och tar sällan emot främmande. Han har mycket kunskaper såsom modellprofessor, vill att naturen skall följas i allt och tål ej att någon vill affektera att rita antikt etc., ty hans princip är, att man bör först kunna göra så godt som naturen och sedan bättre, om man kan. Huruvida det är riktigt kan jag ej döma. Hans egna

taflor kan jag dock aldrig finna behagliga, och han tycks ej alltid själf följa det han lär, förmodligen af den gamla orsaken, att det alltid är mycket lättare att prata om en sak än att göra den.»

»Alla artisterna här äro i allmänhet mycket flitiga. De unga äro hvarje morgon klockan 7 på ateljén hos sina mästare, där de på det viset hålla ut i många år. Däraf händer att ibland dem finnas många, som med mycken färdighet både teckna och måla sin modellfigur, ofta med mycket god kulör; men att sammansätta en tafla går för dem i proportion mycket trögare. Orsaken torde kanhända vara att de slutligen så vänja sig vid att beständigt apa efter sin modell, att de ej mera kunna göra något utan densamma. Och att stapla upp modeller för att därefter kopiera sin tafla kan dock aldrig blifva något godt utaf. Detta tror jag äfven är orsaken, hvarför största delen franska taflor äro något fadda och emotstötande, ehuru man ofta ej kan disputera, att de ej äro bra målade. Äfven kunde det förmodas vara en orsak till att de så sällan lyckas i landskap, ty där blir det ännu svårare att sätta modellen för sig i kammaren. Jag såg i fjol somras en, som satt vid sin chevalet ute på backen vid Mont Martre för att kopiera landskapet. Samma tafla kände jag sedan igen på en liten exposition i vintras af ett sällskap, som kallar sig Les Amis des Arts och gör mycket godt för konsterna. Beträffande taflan kan jag ej säga annat, än att den utvisade mycken möda och besvär. Här finnas många landskapsmålare, som äro i stort rop, såsom Bertin, Bourgeois, Tiénon, med många flere, men ännu härtills har jag ej annat sett af dem, än hvad vår vän Cederholm skulle åstadkomma, om han

med färdighet kunde handtera penseln. Likväl har jag ännu sett för litet för att våga påstå, att här alldeles ej finnes någon sådan, som duger i denna genre. Expositionen skall väl ändtligen i det närmaste visa hvad, som kan finnas. — — Neergaard talade stort om en af deras första och största landskapsmålare, som nyligen dött och hetat Valenciennes. Han visade mig på att gå och se på de saker, som såldes på auktion efter denne. Något flat blef jag dock att där ej finna annat än några portefeuller med ganska torrt och magert ritade vyer efter naturen samt några taflor och påbörjade dukar, som mycket liknade de forna månskensstyckena af vår Lemoine.»

»En artist, som är mycket i ropet och det med skäl, är den unge Vernet, son till den bekanta hästmålaren, hvilken också ännu målar och ritar beständigt, men som nu på senare tider blifvit något maniéré och nästan för mycket sysselsätter sig med karrikatyrer. Den förstnämnde målar äfven hästar, men äfven i nästan allt genre och äfven i historien, men mest lär han hålla sig till bataljer och soldatscener i modern smak. Han är beständigt öfverhopad af prinsar och officerare m. m., hvarför det skall vara mera besvärligt än nöjsamt att gå till honom. Nyligen såg jag af honom en liten tafla, nyss målad, föreställande Molière som läser upp något af sina arbeten för en gammalpiga. I det hela hade den något tycke af Hillerströms bättre arbeten, utom att den var mycket bättre tecknad och med en otrolig raskhet och fermité i penseln målad, alldeles icke hvad man kallar fini, men färgerna på sina ställen något starka och skarpa, såsom Molières röda strumpor, m. m. Det är troligt att denna kanske

ej var af Vernets bästa arbeten, men vid expositionen får man se mera af honom.»

»Gérards stora tafla Henrik IV:s intåg i Paris tror jag mig förr hafva nämnt om, att den i mitt tycke är den bästa tafla, som i Frankrike på senare tider blifvit gjord. Jag har väl ej sett på långt när dem alla, som ha blifvit tillverkade, men det är mycket, som man ibland kan sluta till resten, då man sett en liten del. Denna tafla har något tycke af Rubens, ehuru den ej är målad med så transparenta och briljanta färger som dennes. Men tidens kostymer göra äfven mycket till. Hans porträtt måste jag likväl tillstå äro till en del i samma genre som dem man ser i Stockholm af hans hand. — Mera törs jag nu ej säga därom så länge, och jag har visst redan talat mycket för mycket om herrarna härstädes, såframt jag ej vore säker på, att Bror ej låter komma längre än oss emellan allt, som ej är till beröm för härvarande artister, ty som häremellan stundom är korrespondens, så kunde jag få betala mina kritiker.»

»En annan artist, hvars arbeten i min smak äro af mycket värde, är Prudhon. Åtminstone äro de taflor jag härtills sett af honom ganska vackra. De föreställa mest zephyrer och amourer och dylika luftfigurer, men de äro likväl med en god och stark effekt mycket behagligt målade, samt konturerna på hans figurer äro särdeles försvinnande och motsatsen till skarpa, så att man nästan kunde säga, att de äro målade utan konturer, hvilket här är en särdeles stor raritet. Hans fonder af landskap, m. m. äro så oändligen lätt och transparent målade, att ryktet öfverallt artisterna emellan påstår, att han nyttjar någon

fernissa bland sina färger, som är en hemlighet, uppfunnen af honom själf.»

»Genom Neergaard känner jag här tvänne artister, som på beställning af hertigen af Orleans måla hvar sin tafla ur svenska historien. Den ena heter Hersent, han målar den scen, då Gustaf I, mycket gammal, tar afsked af de församlade ständerna, och hans tafla torde kunna bli bra nog, fast han gjort stora misstag i kostymerna. Jag skulle visa honom huru dalkarlar se ut, m. m. Den andra heter Dufau och målar Gustafs tal till dalkarlarna vid Mora. Den taflan blir högst besynnerlig och mycket stötande på galenskap, är för öfrigt mycket i Leipziger bataljmålarens manér [Gustaf Erik Hasselgren]. De äro ingendera artister af någon stor betydenhet, hvarför jag också ej vill uppehålla med beskrifning af deras öfriga något torra produkter.»

Dessa Lauréus' reflexioner kunna icke betraktas såsom uttömmande för hans uppfattning af tidens franska konst, och flere gånger framhåller han, att han ännu hade sett så litet. Vid deras nedskrifvande hade han dock redan vistats ett och ett halft år i Paris, och de äro i alla fall nog så karaktäristiska. Horace Vernet och Prudhon vunno hans beundran. Gérards Henrik IV:s intåg i Paris anser han vara »den bästa tafla som på senare tider blifvit gjord i Frankrike». Det tidigare citerade uttalandet om Neergaards beundran för David och Lauréus' ord om Guérin visa, att han stod oförstående inför den davidska skolans klassicism. Hvad vi förut veta om konstnären och hans förhållande till klassicismen i Sverige gör denna hans ståndpunkt helt naturlig. Likaså förstår man, att

han skulle beundra Prudhons måleri med dess lätta, transparenta toner.

Minst hade han uppsökt och studerat den yngsta franska målarkonsten. Géricault hade visserligen 1812 och 1814 väckt stort uppseende och på salongen 1819 exponerade han Medusas skeppsbrott, men en djupare förståelse hade han ännu icke funnit hos andra än ett fåtal och ej heller ett allmännare erkännande. Den våldsamma lidelsen, kraften och rörelsen voro dessutom främmande för den mera kallblodiga nordbon. Delacroix var ännu elev hos Guérin, i hvars skola han hade inträdt 1817, samma år som vår landsman. Den franska romantiska riktningen, som, stridbar och stark, snart skulle åstadkomma så mycken oro och tilltvinga sig erkännande, låg ännu i sin linda.

Lauréus' ställning till den konst, som han fick lära känna i Paris, är af allt att döma ungefär densamma som hans kamrater från hemlandet intogo och för hvilken Georg Nordensvan redogör i Svensk konst och svenska konstnärer (sid. 91—93). Det var de gamla mästarna i Louvren, som framför allt studerades, och de moderna klassicistiska målningarna beságos, såsom Anckarsvärd uttrycker sig, »för att rätta det begrepp man hemma gjort sig om dem». I allmänhet visade ingen af dem förmåga att rätt förstå den moderna konsten. Wetterling ger en släng åt Gérard, David, Girodet, Guérin m. fl. och fortsätter: »Det förstås, att många undantag måste göras bland de franska konstnärerna, ty där finnas de som likt Lauréus höjt sig öfver den rådande smaken och närmat sig det sanna och rätta i behandlingen af sina ämnen» (93). Han framhåller således uttryckligen, att Lau-

réus stod utanför tidens moderna klassicistiska konstriktning, och i likhet med denne ansåg han Vernet vara en af tidens största målare. Vernets manuella skicklighet och mångsidighet duperade nordborna, men de fingo ej ögonen öppna för ytligheten i hans konst. Bland Louvrens skatter var det den holländska och flamländska konsten, som de mest fördjupade sig i.

Den gamla nederländska konsten utöfvade öfverhufvud ett stort inflytande på dem af tidens franska målare, som icke helt uppgingo i klassicismen, ehuru de skilda riktningarnas representanter sökte sig olika förebilder. Romantikerna beundrade de flamländska koloristerna, främst Rubens, hvilken äfven deras omedelbara föregångare Gros ägnade sin hyllning i lika hög grad som åt venetianarna. Girodet, som »förvillade sig långt från estetikens Rom» (94) framhöll med värme Teniers och andra holländare, såsom Terborch, van Goyen m. fl. I allmänhet hade de konstnärer, hvilkas stilkaraktär utgjorde en blandning af den davidska gruppens ultraklassicism och traditionerna från det XVIII:de seklet, mycket påbrå från den nederländska konsten såsom fallet var med t. ex. Vincent och Regnault samt flere andra, hvilka varit deras elever eller annars emottagit direkt påverkan af dem. De flesta äro konstnärer, som numera icke skattas högt, men som samtiden skänkte ett ogrumladt erkännande, som voro eftersökta af samlare, blefvo premierade och i regeringen hade en mäktig köpare och beskyddare. Garnier, som räknades till konstnärerna af första rangen, berömdes för skickliga ljuseffekter. Mérimée uppskattades för sin spirituella uppfinningsförmåga och pittoreska komposition. Gérard, Granet, Hersent och ännu yngre

målare såsom Horace Vernet insöpo i sin ungdom samma atmosfär.

Dessutom funnos konstnärer, som stodo alldeles utom den davidska maktsfären, och som hade sökt förebilder i äldre utländsk konst. Medan Falconet bildade sig efter den engelska konsten och hade studerat för Reynolds, anknöto de flesta af dem, till följd af naturlig böjelse eller ihållande studier, till den nederländska konsten, hvars målningssätt de ofta efterbildade (95). Främst af dem äro att nämna de öfverlefvande från XVIII:e seklet, Demarne, Taunay och Drolling. Demarne, som var högst populär och beundrad för sin spirituella och fina observation, imiterade flamländare, sådana han såg dem, d. v. s. mörknade af tidens patina. Han delade sin talang mellan landtliga scener i Isak van Ostades manér, landskap påminnande om van Goyen samt djurbilder. En del kritiker tillvitade honom inkorrekt teckning och en alltför emaljartad kolorit.

Lika uppburen var Drolling för sin klärobskyr, sin smidiga och mjuka penselföring och för färgens genomskinlighet och harmoniska effekt. Demarnes och Drollings rival Taunay var en af de konstnärer amatörerna mest hade skämt bort och beundrat för hans ljusbehandling och varma toner och hans måleriska komposition. Man tvekade icke att jämföra hans bästa taflor med Karel du Jardin.

Dessa målare voro visserligen gamla, när Lauréus vistades i Paris, men deras stora anseende, som fördunklats af den davidska skolan, var åter i stigande och deras stjärnor lyste lika klara som förut i de konservativas ögon. För dem, som i likhet med våra nordbor icke upp-

gingo i den moderna antikdyrkan eller förstodo de nya koloristiska ansatserna, voro de stora mästare och värdiga förebilder, som närmat sig det »sanna och rätta i behandlingen af sina ämnen». Härmed afsägs att de voro naivt och osökt naturliga i motsats till det uppstyltade och teatraliska hos de moderna.

Den 1808 aflidna Hubert Robert hade målat italienska allmogescener i ruiner och soldatscener i van der Meulens stil. Af yngre konstnärer voro t. ex. Swebach, »sin tids Wouwerman», Grobon, »en äkta holländare», landskaps- och genremålaren Roehn, Maurin, som målade genrebilder starkt erinrande om Teniers, davideleven Couder, en imitator af Gerard Dou, alla senfödda dyrkare af nederländarna, till hvilka de stundom manifesterade sin kärlek i rena pastischer.

Genremåleriet, som hade haft en stor utbredning under XVIII:e seklet, aftog anmärkningsvärdt snabbt mot slutet af Ludvig XVI:s regering till följd af antikmaniens mäktiga framträdande. Under revolutionen, som öppnade utställningarna för konstnärernas lägre flertal och gjorde konsten tillgänglig för den stora mängden, återuppblomstrade genrekonsten omedelbart, likväl utan att nå sin tidigare nivå. Mot slutet af 1800-talets första decennium undanträngdes den åter af de historiska anekdoterna, så nära besläktade med den rena genren, men bibehöll en aktningsvärd rangplats. (96).

Tidens militära anda gjorde scener ur krigarlifvet synnerligen omtyckta. Icke långt efter följde sedebilder ur stadslifvet, små tilldragelser från gatan, handtverkarscener, hvilka dock märkbart aftogo under empiren. Isynnerhet försvunno de folkliga dryckesscenerna, inte-

riörer från krogar och rökstugor. Liknande scener ur landtlifvet, som hade kommit på modet genom Demarne, Drolling, Taunay, m. fl. blefvo däremot allt vanligare. Talrika voro landtliga interiörer, landsvägar med resande eller boskap, marknadsbilder och fiskare. Å andra sidan uppkom genom krigen böjelsen för utländska typer och genrescener. En god plats upptogo slutligen pikanta och pittoreska eller älskliga ämnen. Charlataners och tjufvars upptåg var en specialitet, som odlades af Taunay och Demarne. Tilldragelser ur barnalifvet studerades framför allt af madame Chaudet.

Landskapsmåleriet förde en mindre bemärkt och betydelselös tillvaro under den nyklassiska tiden. Det var i så hög grad eklektiskt, att nästan alla dess utöfvare imiterade någon redan i en förfluten epok häfdvunnen stil (97). Claude Joseph Vernets skola lefde ännu kvar i t. ex. Hue, Boguet och Bourgeois, som Lauréus uttalar sig så ringaktande om. Den klassicistiska konstriktningen närmade naturligtvis landskapet till Poussins typ, som hade sina främsta representanter i Valenciennes, »landskapets David», och Bertin, hvilka Lauréus lika så litet fann värda ett större erkännande. I norra och östra Frankrike motvägdes Vernets inflytande af påverkan från flamländarna och de italieniserande holländarna, särskildt af Berchem. Denna riktning lefde ännu kvar vid sidan af det antikt klassiska landskapet, starkare och mera erkänd än den vernetska. Så var t. ex. den af Lauréus tidigare omnämnda belgiern Ommeganck högt ärad, och han jämställdes med de flamländska och holländska mästarna. Den ofvan nämnda Grobon hör också hit

liksom Taunay och Demarne, ehuru dessa voro mera genre- än landskapsmålare.

Af det ofvan sagda torde framgå att Lauréus, som icke trifdes i den klassiska atmosfären, i alla fall i Paris fann en mangfaldig och rik konst efter sitt sinne — en konst, som stod honom nära i tiden och samtidigt dyrkade samma gudar som han, de gamla nederländarna. Han fann motiv som voro besläktade med hans egen själsläggning och den konst han själf hade skapat. Han såg taflor, hvilkas konstnärliga egenskaper voro just de han beundrade. Det brottstycke af hans egna intryck, som ingår i det citerade brefvet till Fahlcrantz, säger oss delvis, hvad han fann godt och hvad han ringaktade. Det anger tydligt nog hans smak, som bör hafva dragits till just den krets af målare, hvars främsta representanter voro Demarne, Taunay och Drolling. Han nämner visserligen icke någon af dem i brefvet, i hvilket han ju främst uttalar sig om mera berömda, af Fahlcrantz kända konstnärer, såsom Gérard, Prudhon och Vernet samt landskapsmålare, hvilka voro af speciellt intresse för denne. Uttalandet om Gérard anger också att han redan i ett tidigare, för oss obekant bref åtminstone delvis skildrat sina personliga intryck af fransk konst. Att de nämnda målarna och andra, deras själsfränder, skulle förblifvit honom främmande under hans treåriga vistelse i Paris förefaller oss oantagligt. Därtill voro de alltför allmänt kända, och de deltogo dessutom i salongen 1819. Genom Neergaard kände han Hersent och Dufau. Den sistnämnda var en obetydlig davidelev, som uppgick i ultraklassicismen; Lauréus fann ju också hans tafla »stötande på galenskap». Men äfven till Demarne hade Neergaard relationer (98) och det vore

förvånande om ej redan denne, som gaf Lauréus goda råd och anvisningar, skulle hafva gjort vår konstnär uppmärksam på Demarne.

Att Lauréus ansåg modellstudier mindre nödvändiga för sig än för t. ex. en historiemålare är i sin mån betecknande för hans konståskådning. En direkt naturefterbildning var icke målet för hans sträfvanden. För honom var en taflas rent måleriska effekter allt fortfarande hufvudsaken.

Sitt eget målningssätt — att icke göra flere öfvermålningar och med fina penslar fördrifva penseldragen, utan att anlägga färgen bredt, pastöst i dagrarna och lätt, transparent i skuggorna — återfann han i Paris hos flere målare såsom Gros, Gérard, Horace Vernet och andra af mera koloristisk läggning. Studiet af deras verk skänkte hans egen hand mera styrka och säkerhet.

De ifriga akademistudierna under Guérins ledning, gjorde en betydande insats i hans utveckling, om också han icke omfattade sin lärares metoder med odelad sympati. Det tog tid att tillägna sig och smälta allt det nya han fick se. Då härtill kommer arbetet i Guérins ateljé, så förstår man att Lauréus målade så ytterst få taflor under vistelsen i Paris, och att han betraktade dem han utfört såsom odugliga. Frukterna af studierna i Paris mognade först senare i Rom.

I fyra taflor, målade i Paris, återfinna vi icke blott samma konstnärliga uttrycksmedel och karaktär som förut, men också gamla motiv. Dessa bilder — Gumma och flicka sjungande ur en bok i en fönsteröppning (1818, frk. H. Kumlin, Stockholm), Lappläger (bankir J. Håkansson, Stockholm) samt tvänne motstycken, En ung kvinna

med ett brinnande ljus och en ung kvinna med en brinnande lykta, hvardera i fönsterinramning (1818, Nationalmuseum, Stockholm) — visa oss således intet nytt. Början till assimileringen af det egna och det i Paris inhämtade framträder i En bondkvinna, som säljer vindrufvor åt två savoyardgossar (1819, Nationalmuseum, Stockholm). Det är en scen från gatulifvet i Paris. Utanför en port står en åsna, lastad med vindrufvor i stora korgar och därinvid en allmogekvinna, som väger drufklasar åt två väntande gossar. Den ena bär på ryggen en trälåda med ett murmeldjur och håller hatten framsträckt för att mottaga frukterna i denna. Den andra, som har mask för ansiktet, en trumma på armen och ett stränginstrument på ryggen, räknar pengarna i sin hand. I bakgrunden syns en vattenbärare och i portgången tvänne äldre kvinnor. I kompositionens och figurernas friare realism gör sig det nya gällande, medan färgerna och målningen i öfrigt öfverensstämma med Lauréus' äldre arbeten.

I sammanhang med de ofvannämnda teckningarna från Montmartre, får man ställa tvänne skisserade dukar, en stallsinteriör med en häst och en gatubild med en åsna och några figurer (direktör G. Fredriksson, Stockholm). De endast i brun undermålning skisserade figurerna kunde väl hafva varit målade i Stockholm. Djuren äro däremot rent realistiska naturstudier med en säkerhet i det lätta och flytande utförandet, som frapperar och påminner om en långt senare tids konst, den som i våra nordiska länder inföll först på 1880-talet. Förmiddagssolens starka ljus hvilar öfver åsnan och en halmhög på marken, som är målad i en lysande, klargul färg, med friska

lediga penseldrag. Det är hvarken Lauréus' gamla uppfattning eller en anslutning till nederländarna, utan ett friskt naturstudium under inflytande af tidens moderna franska konst. Lauréus uttalar sig ringaktande om de franska konstnärernas naturefterapning. Den lilla duken med åsnan verkar säkert på mången, trots att målaren i den följt samma förkättrade grundsats, mera frisk och äkta än åtskilliga af hans taflor, hvilka han själf ställde mycket högre.

Den 25 augusti firades årligen i Vincennes-parken folkfester till Ludvig den heliges minne, vid hvilka bröd och vin utdelades åt allmänheten. En dylik St. Louisfest, antagligen år 1819, har gifvit Lauréus motiv till tvänne taflor, de bästa han målade i Paris. De tillhöra öfverhufvud det mest fullödiga han någonsin åstadkommit (Universitetets ritsal, Helsingfors). Konstnärens personliga stil, stegrad genom nyvunnen säkerhet i teckning och penselföring, firar i dem sin kanske största triumf i omedelbar uttrycksfullhet och liflig rörelse. Oberörd af Guérin och den davidska riktningen har han, helt sig själf, gått till sitt verk. En solig sommardag vimlar i den lummiga parken en orolig människomassa kring tillfälligt uppbyggda estrader, från hvilka vin och bröd utdelas. Den ena duken återgifver vinutskänkningen, den andra utdelandet af bröd. Människorna trängas och knuffas, kvinnor och män, unga och gamla, arbetare och småborgare, bland hvilka ridande militär med dragna sablar försöker att upprätthålla ordning. Öfver den stora ställningen med vintunnor, från hvilka den eftersökta drycken utdelas, svajar ett hvitt standar med det bourbonska vapnet. Unga män klättra upp för estradens sidor och andra

hasa sig ned från den. Betjäningen gestikulerar och skriker, likaså den törstande hopen. — Lauréus har lyckligt behärskat kompositionen, frånsedt några proportionsfel i en del figurer. Den rörliga massan är effektfullt återgifven. Talrika enskilda figurer och grupper uppvisa i sina karaktäristiska ställningar och sin förvånande rörlighet friska observationer. Humoristiska ansikten med dråpliga miner sticka fram här och hvar. Det är samma goda humör som i några tidigare taflor, t. ex. Kägelspelet hos Faggens eller Kalaset hos pastorns. Den lätt skisserande penseln är förd med uttrycksfull säkerhet. I få drag är ett ansikte eller en karaktärsfigur gifven, summariskt och likväl uttömmande, hvad några enstaka figurer vidkommer med en bitande karaktäristik, som leder tanken till Daumier. Belysningseffekterna i det känsligt mjuka landskapet och öfver folkhopen gifva kompositionen ökad liffullhet och omväxling. Färgskalan är hvarken Lauréus' gamla eller den moderna franska. Den ljusa, lätta koloriten hade han lärt af de målare, hvilka fasthöllo vid traditionerna från det XVIII:de seklets franska konst. Landskapets diskreta grågröna löfverk med gulaktiga solbelysta partier och brunaktiga skuggor förtonar mot en lätt ljusblå himmel. Folkmassan är hållen i en mattbrun färg med här och där insatt rödt, grönt, blått och hvitt i dräkterna.

I Paris trifdes Lauréus förträffligt. Både lifvet i den franska hufvudstaden och dess konst yppade för honom ständigt nya källor till studium och glädje. Förståelse och uppmuntran saknade han icke heller. »Jag är här redan mera känd af konstvärlden än jag blef i Stockholm på alla de åren, jag var där», skref han till Fahlcrantz (99).

Landsmännen framhöllo honom som den bästa representanten bland utlänningarna för ett »kvickt» målningssätt, som de karaktäriserade med epitetet »effektgenren» (100). I någon parisexposition deltog han dock icke; det erkännande, som kom honom till del, fick han i konstnärskretsarna genom ateljéumgänge.

Snart nalkades den tid, — augusti 1820, — då Lauréus' trenne stipendieår voro till ända. Den 30 mars är hans ansökan om förnyadt understöd daterad, och den 19 juli beviljade konungen resepensionens förlängning med tre år »för att hofmålaren, professor Alexander Lauréus måtte få fortsätta sitt konststudium uti Italien, dit han från Frankrike ärnade begifva sig». (101).

VII.

LAURÉUS I ROM. HANS SISTA KONSTNÄRLIGA PRODUKTION.

Den 17 april 1820 lämnade Lauréus Paris tillsammans med Margareta Thynelius och M. G. Anckarsvärd, som, också han, lockades af det beprisade skönhetslandet Resan till Rom skildrar Lauréus i ett bref till Fahlcrantz (102). Gynnade af ett härligt sommarväder njöto de af den vackra naturen i Frankrike och särskildt af utsikterna öfver de vidsträkta vinbergen i Bourgogne. »Vid Chalons hade man det stora nöjet att på ofantligt afstånd upptäcka alperna, som lika moln visa sig och försvinna allt efter solstrålarnas brytning.» I Lyon rastade de ett par dagar för att bese staden. »Det som här mest frapperade var stadens vackra läge, genomskjuten af sina tvänne stora floder samt omgifven af klippor och berg finnes där allt för en landskapsmålare.» Sin berättelse fortsätter han: »Nu kommer jag till den delen af resan, som efter mitt tycke var det intressantaste af allt och som jag måste regrettera att Bror icke sett, framför både Italien och alltsammans, nämligen vägen från Lyon och till Turin. Det vackra började redan vid Lyon, men det stora och förvånande först på andra dagsresan därifrån vid inträdet i Savoyen samt sedan hela passagen öfver

Alperna. Vägen bar beständigt småningom uppföre, och vi hade utsikten med de förenämnda bergen med Mont Blanc framför oss allt tydligare och högre. Det första ovanliga skådespel, som möttes var ett ställe, kalladt La Gorge de la Chaille. Vägen åtföljde branten af bergen till en förfärlig höjd, som lodräta formerade emellan sig en précipice eller snarare en afgrund, i bottnen hvaraf en ström kastade sig från klippa till klippa och emellanåt försvann. Öfver hufvudet hängde ofantliga hotande klippor. Vi gingo till fots hela denna väg och försökte att i hast göra några teckningar fast under beständigt regn och igenom själfva regnmolnen, som där hvila sig mot bergens sidor, ibland höja sig och förorsaka tusende ovanliga effekter och fenomen. Den, som vill läsa en sann beskrifning af detta och följande ställen, finner den hos Rousseau, som beskrifver denna väg. Åter ett annat märkvärdigt ställe kort efter detta är Passage des Échelles, emedan resande där förr nödgats klifva upp för berget på stegar. Nyligen har man där sprängt ett hvalf midt igenom berget samt gjort en bekväm väg. Vi gingo till fots den gamla vägen och hade denna möda rikligen ersatt genom utsikter af de förunderligaste och förfärligaste, men tillika de mest pittoreska klippor och branter. Vagnen mötte åter vid utgången af grottan. Ett stycke därefter mötte vi det besynnerliga vattenfall, som ifrån ett skyhögt, lodrätt berg kastar sig i båge, så att man skall kunna passera torr emellan berget och fallet, hvilket vi dock nu ej hade tid att försöka. Mera besynnerligt är detta än egentligen vackert för målning. Om aftonen anländes till den lilla staden Chamberg, som har det mest pittoreska läge man kan upptänka, emellan de ofantligt höga bergen. Sommarn

var där i sitt flor, alla träd och växter i blom samt vinrankorna utslagna. Men ett par hundra alnar i höjden började vintern, och granarna voro fulla med snö, som nyss fallit. Ännu högre upp voro de ofantliga spetsarna betäckta med evig snö och gåfvo de vackraste former och kontraster. Molnen mot sidorna af bergen gifva skuggor och effekter, alldeles förvånande. Det var klockan 2 eller 3 på morgonen som vandringen efter vanligheten åter började. Solen gick upp, när vi kommo utom staden, hvilket icke minskade landskapets behag. Nedanför dessa berg och snögubbar voro de täckaste ställen med den rikaste variation af löfskogar, ruiner af gamla slott på de lägre höjderna, strömmarnas vattenfall, etc. etc. Vårt beständiga utrop var: skall ej Fahlcrantz komma hit!— Vi fortsatte vägen ännu i två och en half dagars tid genom dalen Maurienne, som blef allt trängre och dystrare samt ödsligare ju högre man kom. Slutligen är den ej bredare emellan de branta bergen än att vägen och en ström, som oftast åtföljer den, få rum. Träd och växter minskade småningom. Den ovanligt rena och friska luften i dessa berg bidrager ej litet till det nöje man där har, och jag tänkte med saknad på att snart måsta byta detta emot Italiens kvalm.»

Den 1 maj anlände de resande till Lans le bourg, där de hade Mont Cenis framför sig »lik en teaterdekoration». »En sådan ofantlig hvit massa med sina skarpa brytningar och pikar samt de stora blåaktiga skuggor, som däraf formeras, hade jag önskat få se målad af Brors pensel. Jag har aldrig sett någonting sådant måladt, men däraf borde kunna bli någonting vackert.»

Hvilket starkt intryck den schweiziska alpnaturen

gjorde på våra nordiska konstnärer framgår af Lauréus' bestämda försäkran, att den vida öfvergick hvad han någonsin kunnat föreställa sig. Färden nedåt italienska sidan gick med fart, så att »det fordrades godt hufvud, som man säger, för att se utföre åt sidan». »Mest vände man sina blickar åt andra sidan, fast de där mötte blott liksom en lodrät mur af berg.» Snart kommo de till »det platta Piemont, där landet var jämnt som ett bord, träden i räta rader midt uti säden samt vinrankorna i festoner från det ena trädet till det andra, såsom i den sirligaste teaterdekoration». »Ett härligt landskap för magen men föga för penseln.» Genom Turin, där de dröjde ett par dagar, Alexandria, Piacenza, Parma, Reggio, Modena och Bologna, »märkvärdiga och vackra städer, af hvilka vi ej mycket kunde se, emedan i dem föga uppehåll gjordes», fortsattes resan till Florens, där Anckarsvärd stannade, »intagen af sällskapet hos svenska ministern».

Tio dagar använde Lauréus för att studera Florens' konstskatter och begaf sig sedan vidare till Rom, »oaktadt alla nu (den 22 maj) kommo därifrån af fruktan för hettan och sjukdomar». »Också ficks ej ressällskap af flere än en liten, tjocker handlande, oaktadt vagnen var för sex personer invändigt utom flere utanför. På fem dagar gick den resan för sig, lyckligen och väl, och inga röfvare syntes, fastän den lilla handlanden stoppade sitt guld i sina stöflar samt bäfvade när någonting rördes på afstånd.»

»Ju mera man aflägsnade sig från Florens, ju fulare och ödsligare blef landet. — Vi kommo nu in på de slätter och ödemarker, som omgifva Rom på denna sidan. Inga hus, inga människor, ingen uppodling, en och annan get-

herde var det enda man mötte. Ändtligen ett monument, kalladt Neros graf, ännu några sandbackar och man såg några tornspetsar och domen af St. Per, som dock med möda kunde urskiljas, emedan några andra i samma fason i dimman af den tjocka luften tycktes vara lika stora.»

»Slutligen voro vi i den märkvärdiga staden (den 27 maj 1820), som ännu icke tycktes visa någonting märkvärdigt. Den största gatan, som en resande strax möter, oaktadt mycket omtalad för sin rörelse etc., kan ej förliknas vid annat än de obetydligaste i Paris. Men det är åt en annan sida som Rom har märkvärdigheter af helt annat slag.»

Lauréus fortsätter brefvet med att skildra sina första intryck af Rom. De voro långt ifrån fördelaktiga. »Landet häromkring, skrifver han, är onekligen vackert i visst afseende, men mera skriker man därom. Att himmeln är annorlunda, som många påstå, kan jag alldeles icke finna. Man ser mycken variation af effekter af moln etc., i synnerhet om hösten, men man ser detsamma hemma, om man vill. Det som man ej har i Sverige, äro de vackra och pittoreska husen, de som bönderna bygga af en slump, ej de som arkitekterna bråkat sina hjärnor med, men ännu mera de förträffliga ruinerna. Däremot träffas lättare hos oss stora och vackra träd, hvilka här äro mindre och glesare. De så mycket beprisade orange-, oliv- och lagerträden förtjäna knappt nämnas annorlunda än i rang med äppelträd och stickelbärsbuskar. Likväl borde jag kanske icke döma om allt detta, så länge jag ej sett de utropade ställena, Tivoli och Frascati, m. fl.»

»En månad gick nu snart förbi, innan jag fick rum, passande för arbete, men till hvilket ändamål de ändå äro

dåliga. Det är mycket ondt om sådant nuförtiden, och hade jag förut vetat detta samt mycket annat, så hade jag visserligen stannat kvar i Paris, hvilket varit klokare i flere afseenden. Men då man beständigt hör talas om Italien såsom ett paradis, och där man till på köpet skall både lefva och få allting för intet, så kan man väl ej annat än bli litet nyfiken samt tro att åtminstone något af detta prat måste ha grund. Först af erfarenheten får man se att här icke är bättre än annorstädes, och beträffande billigheten, så lefver man här icke för ett öre billigare än i Paris. Nu började också den tiden, som i Rom är ganska besvärlig, nämligen hettan. Juli, augusti och halfva september voro värst, med en kontinuerligt brännande sol utan den minsta molnfläck. Intet kunde man gå ut och intet kunde man företaga inne. Mycket folk voro sjuka och däribland Byström. Hettan slutades ändtligen med starka åskor och regn. Därpå blef det liksom sommar på nytt och med en tempererad och behaglig luft. Jag har ännu sett ganska liten del af Roms märkvärdigheter, hvaribland de vackra ruinerna väl förtjäna rummet bland de första. Af konstsamlingar finnes ett stort förråd men spridda, och det kostar tid och pengar att se dem. Till de publika samlingarna har man i Paris mycket lättare tillgång, utan ett runstyckes afgift. Men om allt detta kan visst Hasselgren ge mycket bättre beskrifningar än jag.»

I Rom fanns före Lauréus en hel koloni af landsmän, hvilkas högkvarter var Byströms präktiga Villa Malta på Monte Pincio, i närmaste grannskap till den franska akademien, som var inrymd i Villa Medici. Hjalmar Mörner, L. H. Roos, L. J. von Röök, Gustaf Söderberg och tecknaren K. J. Lindström utgjorde stamtruppen. Snart

anlände äfven Anckarsvärd från Florens samt Fogelberg och Nyström från Paris. Lauréus, som gick miste om Fahlcrantz' sällskap, »som hade varit efterlängtadt i många afseenden», då denne emot förmodan stannade hemma i Sverige, gladde sig särskildt åt Fogelbergs ankomst 1821. De två vännerna bodde också en tid (1822—23) tillsammans.

I det ofvan citerade brefvet skildrar Lauréus den svenska konstnärskolonien, som utgjorde hans närmaste umgänge, om också icke han, såsom flere andra af dess medlemmar, bodde hos Byström. »Af landsmän är här en spritt ny landskapsmålare, Gustaf Söderberg, som studerar sin genre med mycken ifver och är rätt flitig och arbetsam. Han gjorde en resa förliden sommar till Neapel och Sicilien i sällskap med en fransk landskapsmålare, Michallon, om hvilken jag en gång lär nämnt från Paris. Herr Söderberg har där ritat en mängd vyer efter naturen, eller efter fransosen. Äfven här har han beständigt varit ute med sin färglåda och palett och målat vyer, alldeles efter det nya sättet, att måla allt efter naturen och intet af egen fantasi. Grefve Mörner har ock varit här länge. Nära ett års tid har han hållit på med att rita och i koppar etsa 20 stycken plåtar, föreställande karnevalen härstädes, en hop upptåg och maskeradkarikatyrer. De äro nu nyligen färdiga och han tänker hålla denna samling till salu, som kanhända torde få åtgång. Han har äfven länge sedan börjat med att måla en batalj, där vår konung är hufvudfiguren till häst med en hop herrar. Taflan är ännu blott anlagd och det värsta återstår. Den lär vara ämnad att presenteras för H:s Majestät. Grefve M. är en mycket hederlig man och den af alla lands-

män, som jag har haft största nöjet utaf. Dessa båda herrar hafva talent, men efter hvad jag förnummit så lär deras beröm ännu vara något öfverdrifvet af tjänstfärdiga, som ibland äro tillreds att lättsinnigt berömma eller tadla utan att alls förstå saken samt utan att betänka hvad de skrifva eller tala. I sommar lär Byström i sällskap med en eller bägge dessa herrar begifva sig hem genom Paris. Jag behöfver ej påminna att allt detta om dessa herrar är oss emellan, ty eljes kunde jag bli misstänkt och få olägenhet. Om deras allvar är att vilja blifva artister, såsom det tyckes, så torde de någongång ångra att hafva utbytt sina andra goda utsikter för framtiden emot så magra som en artist har. Ännu en ny landskapsmålare, Bror känner väl von Röök, som också är här. Han har äfven nu börjat studera landskap med våld och tröstar sig med att någon gång hafva hört att Claude Lorrain var fyrtio år, när han började. Således ännu allt hopp kvar att bli den andra Claude. Byström lefver som en herre, åker i vagn, har drängar, etc. Han har äfven många goda och bekvämt inrättade ateljéer och får beständigt nya vackra statyer färdiga. Herr Roos är sig lik, utom att han nu går med pipskägg och mustascher. Han har stor familj att underhålla, utom pilten, hundar och fåglar och dufvor och sköldpaddor och hin håle vet allt hvad för kräk. Han vill resa till Paris för att köpa sig en papegoja, emedan de äro för dyra här. Han fördrifver eljes tiden med att kopiera gamla porträtt etc., och dessemellan målar han sitt eget behagliga konterfej i spegeln samt sin Kalles. Baron Anckarsvärd är alltjämt i Florens, något särdeles nöje måtte där kvarhålla honom så envist.»

Resande landsmän, turister och konstdilettanter gjorde längre och kortare besök, uppsökte konstnärerna på deras ateljéer samt deltogo i deras glada aftonstunder på Café Greco och osterior. Somliga voro enligt efterlämnade konstnärsbref »tråkiga och dumma», andra erhöllo epitetet »hyggliga landsmän». Till de sistnämnda räknades bl. a. en kammarherre Heikensköld, som i sällskap med den unge J. F. M. Hisinger från Finland sommarn 1822 uppehöll sig i Rom. Hisinger skrifver i sin resejournal: »den 28 juni 1822 besökte jag vår finska landsman Lauréus, som hade en vacker samling af taflor och skisser i olja, hvilka han gjort under sin femåriga sejour i Paris och Rom» (103). I likhet med många af de resenärer, hvilkas kassa tillät förvärfvandet af ett eller annat konstverk, köpte han af Lauréus en mindre målning, föreställande en sofvande röfvare.

Lauréus' förhållande till landsmännen och de talrika främmande konstnärerna i Rom får sin belysning af ett och annat uttalande i hans egna och kamraternas bref. Den 21 maj 1822 skrifver han till Fahlcrantz (104): »Här äro några förnäma herrar svenskar, som skola rita landskap, säges det, men dem har jag aldrig sett». De förnäma herrarna voro två unga officerare, baron Adlercreutz och löjtnant af Forselles, hvilka redan en tid hade uppehållit sig i Rom och hvilka i alla fall enligt Fogelberg hörde till »de hyggliga landsmännen». Något senare skrifver Fogelberg till Anckarsvärd om sin vän och arbetskamrat: »Lauréus arbetar för sig själf och umgås med ingen, han springer för kapten [v. Uhlen] som för busen». Förklaringen till skräcken för »busen» ger Lauréus själf: »Här är en besynnerlig kapten och amatör af konsten, som Bror

(Fahlcrantz) lär känna, efter han har en vacker ritning af Bror. Men han tyckes vilja här nyttja samma satt att handtera artister, som han lärer vara van vid sina korpraler. På befallningen att lämna till honom mina taflor, den ena efter den andra till kopiering, vågade jag en gång neka, hvaraf han blifvit så uppbragt emot mig, att han ej lär försumma något tillfälle att på sitt sätt rekommendera mig, som jag har märkt.» Den 2 november 1822 skrifver Fogelberg (105): »Lauréus gör efter vanligheten vackra taflor, vi bo ännu tillsammans». De delade bostad ända till inemot sommaren 1823. Nyström skrifver till Claes Livijn: »År 1823 kl. 1 på morgonen. Nu är det nytt år. Med Fågeln och Lauréus har jag hälsat det, fyllda glas i hand. Det förstås att fäderneslandet och mina vänner voro min första tanke» (106). Nyström och Fogelberg undveko afsiktligt Byström och hans närmaste vänner. Mörner, som de gärna träffade, »hörde likväl i det hufvudsakligaste till dennes umgängeskrets, hvarest äfven Arfvidsson och Röök i egenskap af beundrare för det mesta dväljdes». Lauréus var säkert mindre deciderad i sina sympatier än Nyström. Han stod på bästa fot med Byström och Mörner, däremot gaf han i brefven till Fahlcrantz luft åt sina mindre varma känslor för v. Röök och andra af Villa Maltas gäster.

»De utländska artisterna här — skrifver Lauréus d. 22 dec. 1820 — känner jag ännu ej, och har ej heller gifvit mig tid att springa och uppvakta sådana, som alltid är besvärligt, i synnerhet då man är allena. En tysk landskapsmålare [Josef Rebell] bor hos Byström, som skall vara mycket i ropet enligt herrar landsmäns utsago. Han målar vyer efter naturen häromkring, som han i hast

penslar till med spanskgröna träd och cinnober-blommor. Han anlägger aldrig sina taflor, utan gör genast färdigt från ena hörnet till det andra utan att sedan mera röra därvid, hvilket skall vara bevis på stor talent. Byström har nyligen fått färdiga af honom tvänne taflor efter beställning, föreställande vyer från hans trädgård. De äro i samma genre ungefär som vår forna Bellangers eller Cederholms, men under dessa båda. Han målar allt precis som det är på stället och midt om dagen. Om där växer kålhufvud i förgrunden i naturen, så gör han dem på sin tafla, men icke med det fini och esprit, som äfven ibland kan ge värde åt sådana saker, utan så ungefär som Bellanger. Men det betalas, och han har åtgång och behöfver således icke göra bättre. En viss landsman utlät sig en gång till Brors beröm, att om Fahlcrantz kommit hit så hade han visst kunnat bli likaså snäll som denne. Om så varit, så är det rätt väl att resan ej blef utaf.»

»Det är de tyska artisterna, som Byström mest är bekant med. Jag känner dem ej, men efter anledningar och berättelser lära de alla hålla sig vid den genre, som en viss altartafla, och en del lära gå än längre samt förgylla sina taflor för att göra dem rätt ‚köstliche och hübsche‘.»

Det är »nazarenerna» och deras likatänkande landsmän, som brefskrifvaren åsyftar. Icke heller senare väckte de och deras konst Lauréus' sympati.

Ännu så sent som den 21 maj 1822 skrifver Lauréus i sitt andra bref till Fahlcrantz: »På hela den tiden, sedan jag sist skref, har jag ej sett här annat än några historietaflor exponerade och af ganska klent värde. Man har sällan tillfälle att se goda taflor, ty de samlingar, där så-

dana finnas, äro ej så lätt tillgängliga. De högtförnäma samlingarna på Kapitolium och på Vatikan i sitt värde».

Man får dock icke draga den slutsatsen, att Lauréus lefde i skymundan. Rom var som ett enda »trefligt, lugnt och ogeneradt konstnärshem» enligt Nyström. Alla kände hvarandra något. Så länge Canova lefde var hans ateljé en samlingsplats, där konstnärerna möttes i beundran för mästaren. Thorvaldsen var en annan likadan centralfigur. Mera än med de exklusiva nazarenerna umgingos svenskarna med bröderna Frans och Johannes Riepenhausen, landskapsmålaren Josef Rebell och några andra tyskar (107). Af italienare nämnas skulptören Carlo Finelli, målarna Landi och Camuccini, hvilken sistnämnde var intendent för de Vatikanska samlingarna. Villa Maltas nära grannskap till den franska akademien sammanförde lätt våra nordbor med den talrika konstnärsskaran i Villa Medici. Särskildt Lauréus, Anckarsvärd, Nyström och Fogelberg, som kommit till Italien direkt från Paris, trifdes väl bland fransmännen. De återfunno bland dem gamla akademikamrater och vunno nya vänner och själsfränder. Hösten 1822 kom Guérin till Rom som direktor för franska akademien. Nyström berättar att han och Fogelberg spisade middag tillsammans med trettio franska ungdomar, och Fogelberg glömmer icke att i sina bref till Anckarsvärd, efter dennas hemresa, hälsa från vännerna Lauréus, Leopold Robert och Victor Schnetz. Förutom bland landsmännen var det således bland de franska målarna Lauréus hade sin närmare bekantskapskrets. Vi böra särskildt ihågkomma de två nämnda, hvilka i likhet med den tyska målaren Frans Catel i sina

konstnärliga sträfvanden hade många direkta beröringspunkter med Lauréus.

Såsom vi ofvan erfarit, voro Lauréus' första intryck af Rom långt ifrån de bästa. I sin ensamhet beklagade han bittert att Fahlcrantz påtänkta romresa icke blef af, och han väntade otåligt på Anckarsvärd, som dröjde i Florens, samt på Fogelbergs ankomst från Paris. Icke blott ensamheten tyngde hans sinne. Allting var mer eller mindre på tok. »Färger äro här sämre och dyrare än i Stockholm», skref han till Fahlcrantz (108), »och man har mycket göra att få till sitt nödvändiga behof, samt måste hjälpa sig utan somliga eller af sämre sort. Taflor ser det äfven smått ut med. Tiderna äro numera ej desamma som då Hasselgren var här, under krigstiderna, då inga engelsmän samt andra främmande kunde komma hit. Nog säljas här gamla taflor hvar onsdag på ett torg tillika med matvaror etc., och för att göra dem glänsande smörjar man dem med strutto, som är detsamma som fläskflott på svenska, men jag har ännu ej sett en bland dem, som jag ville ha till skänks. Om Bror kommit hit så hade Bror säkert fått sina taflor, föreställande vyer härifrån mycket bättre betalade än hemma. Men då hade också en längre tids vistande här varit af nöden samt ännu därtill en konst, som här brukas, nämligen att muta och ligga inne med en viss sort folk, som beständigt stå på lur efter resande och äro tillreds med sin tjänst, antingen som lärda och visa märkvärdigheter eller som konnässörer och föra till artisterna eller ock skaffa h-r eller andra nöjen, allt efter omständigheterna. Denna konst lär hjälpa mera än talent.» Han ångrade att han hade lämnat Paris, och missräkningen lade bäska ord i hans mun.

Först småningom fann han sig till rätta, blef upplifvad af kamraterna från Paris, knöt nya bekantskaper och upptäckte det trifsamma och pittoreska i omgifningen, som snart fängslade hans sinne. Att han också fick uppmuntran hemifrån bevisa flere omständigheter. Genom Fahlcrantz erhöll han 1820 af kammarherre J. F. v. Schinckel, beställning på tvänne taflor, på tal om hvilka han nämner att han hade »några stycken med italienska ämnen färdiga, allt i min gamla genre». Öfverste von Gerdten och Fogelberg förmedlade en beställning till grefve Gustaf Trolle-Bondes konstsamling på Säfstaholm. När kronprins Oskar gästade Rom 1822 besökte han med Byström som ciceron flere svenska, tyska och italienska konstnärers ateljéer. Fogelberg erhöll ingen beställning, men af Lauréus tillförsäkrade sig den höga gästen ett af hans bästa arbeten till gåfva åt hertigen af Leuchtenberg i München.

Af ett bref från Mörner till Anckarsvärd (20. IV. 1822) framgår, att Lauréus hade för afsikt att våren 1822 sända hem till exponering några af sina nya arbeten. Mörner skrifver nämligen: »Lauréi exposition tror jag är uppskjuten till nästa vår». Han ville visa de hemmavarande hvad han åstadkommit under sin femåriga utrikesvistelse, enär han nu stod inför eventualiteten att om ett år antingen återvända hem eller anhålla om prolongation af sitt reseunderstöd. Han rådför sig i bref med Fahlcrantz »såsom den enda vän jag har att i det fallet kunna säkrast vända mig till». »Anckarsvärd har äfven lofvat göra allt sitt till, samt har nyligen gifvit godt hopp. Tiden löper så oändeligen fort, och rätt som det är, har jag blott ett år kvar, samt vore tvungen att i vidrigt fall i nästa vår

vända hem, hvilket icke vore alldeles enligt min plan, ty jag skulle ännu ha mycket att göra dessförinnan. Min tanke hade varit att ännu få dröja här något samt sedan ännu en gång besöka Frankrike och Holland.» Han deltog numera ifrigt, fastän på sitt stillsamma, halft tillbakadragna vis, i det romerska konstnärslifvet, och med outtröttlig flit uppgick han i självständigt arbete, för hvilket han hade funnit en tallös mängd af tacksamma motiv efter sitt sinne, men det oaktadt hägrade för honom tanken att ännu en gång få återvända till Paris.

Rom och dess omgifningar erbjödo måleriska scenerier och folklifvet pittoreska och omväxlande motiv samt karaktäristiska typer, hvilka, såsom man skulle tycka, hade bort helt fånga hans intresse och tillfredsställa hans stora arbetslust. Konstnärerna i Rom omfattade visserligen för det mesta de klassicistiska idealen eller studerade något för grundligt Rafael och den prerafaelitiska målarkonsten, men också den unga romantiska riktningen hade sina representanter, hvilka allt mera började göra sig gällande. Bland de sistnämnda och andra af klassicismen oberoende konstnärer funnos sådana, hvilka särskildt i valet af ämnen hade gemensamma intressen och beröringspunkter med Lauréus. Hvad han däremot kan hafva saknat var en konst och konstnärskamrater, med hvilka han i afseende å uppfattning och konstnärlig stil skulle känt en djupare och mera omfattande samhörighet.

Lauréus' ansökan om förlängd pension för ytterligare tre år är daterad Rom den 13 november 1822. Akademien i Stockholm gaf sitt välvilliga förord, »grundadt på öfvertygelsen om den fulländning i konsten, som en artist af redan så väl känd skicklighet bör kunna uppnå, därest

han finge under fortsatt utrikesvistande förlänga sina konstnärsstudier». Den kungliga resolutionen af den 19 februari 1823, hvilken genom akademien delgafs Lauréus först i maj, biföll dock endast till pensionens förlängning med ett år eller till den 1 september 1824. Den för Lauréus nedslående utgången omöjliggjorde alla hans planer på resa till Frankrike och Holland, men ett år kunde han ännu sorgfritt stanna i Rom.

Såsom redan nämnts funnos i den internationella artistkolonien i Rom, särskildt bland fransmännen, konstnärer, hvilkas intressen och sträfvanden delvis sammangingo eller voro likartade med Lauréus'. Främst af dem böra vi ihågkomma hans personliga vänner Leopold Robert och Victor Schnetz. Ingendera hade utgått från den konstnärskrets, som i Paris väckt största genklangen hos Lauréus. De voro elever af David, men ej heller denne hade såsom lärare ställt sig afvisande gentemot genremåleriet. Tvärtom yttrade han åt en grupp af sina elever, Granet, Vermey, Révoil och Fleury-Richard, hvilka i detta afseende voro honom otrogna: »Det är mycket bättre att göra goda genremålningar än medelmåttiga historietaflor» (109). Schnetz och Robert hade, hvar för sig, utan något rompris begifvit sig till den efterlängtade staden för att under flitiga studier obemärkt fullkomna sin talang. Båda väckte stor uppmärksamhet vid sitt framträdande på salongen i Paris, den förre 1819 och särskildt 1822, den senare också 1822, men framför allt 1824. De räknades till den nya romantiska falangen, men intogo en plats för sig. Schnetz, som senare ägnade sig åt religiösa och historiska framställningar, började sin konstnärsbana med hvardagliga ämnen ur det italienska folklifvet.

Man berömde hans kolorit såsom mycket bättre än den som vanligen utmärkte Davids elever, utan att den därför gick till sådana öfverdrifter, för hvilka man beskyllde de unga romantikerna. Hans kompositioner voro tilldragande utan att vara bisarra. Moderna ämnen förstod han att behandla originellt och naturligt, så att de fingo ett nyhetens behag, samtidigt som »en viss renhet i teckningen», d. v. s. en utpräglad klassicistisk formgifning, förrådde hans utbildning i Davids ateljé (110).

Den några år yngre Leopold Robert slog igenom först 1824. Själf trodde han att han leddes af en omedelbar naturkänsla. I ett bref, i hvilket han ger uttryck åt sin beundran för det vackra, det egenartade och det smakfulla i den italienska omgifningen och folklifvet, tillägger han: »man har endast att kopiera» (111). Hans teatraliska folklifsbilder, såsom Återkomsten från pilgrimsfärden till Madonna dell'arco (1827) eller Skördefolkets hemkomst (1830), hvilka äro exponenter för hans mognade stil, sakna dock hvarje spår af omedelbarhet och enkel naturlighet. Kompositionen följer strängt akademiska regler. Gester och rörelser äro direkt lånade från antikmuseernas marmorvärld, och det hela uppgår i en tom, sentimental idealisering. Samtidens beundran återklingar i E. J. Delécluze's ord, att »ingen af Davids elever hade bättre än han omsatt i praktiken hvad mästaren åsyftat med yttrandet, att taga ämnen från historikerna och prosaförfattarena för att själf vara mäktig att idealisera dem på sitt eget sätt» (112). Eftervärlden ser däremot blacken om Roberts fot just däri, att davidskolan lyser fram såväl i helheten som i hvarje detalj. Hans första romerska arbeten voro kyrkointeriörer med figurer såsom Proces-

sion i S. S. Cosma e Damiano, men han öfvergaf sådana motiv för att börja måla rena genretaflor med ämnen ur det romerska hvardagslifvet. I början af 1820-talet, medan Robert och Lauréus hade beröring med hvarandra, präglades hans konst ännu af sökande. Den var mindre uppstyltad och i öfverensstämmelse med motiven anspråkslösare och samtidigt mera blodfull, om också typiskt stiliserande i klassicistisk anda. Liksom en del af Schnetz' arbeten, bl. a. Små vintjufvar, voro Roberts, såsom En gammal spåkvinna, En ung andlig, Bedjande röfvare, En röfvares död, En munk som låter barn kyssa reliker, Romerska herdar, Röfvarfamilj, eller Gatumusikanter framför en madonnabild, besläktade med Alexander Lauréus' målningar. I stil och uppfattning stod Lauréus dem icke så alldeles nära, i det han ju skänkte sin beundran åt den franska konst, hvilken lefde på sidan om klassicismen, men hans motivval öfverensstämde ofta med de franska vännernas.

Den redan nämnda Granet, som förrän han inträdde i Davids ateljé hade varit elev af landskapsmålaren Constantin, uppehöll sig i Rom från 1802 till 1819. Här målade han landskap med arkitektur i Hubert-Roberts genre och framför allt figurinteriörer från kloster, kyrkor och ruiner. Hans religiösa, historiska och genrescener karaktäriseras främst af pittoreska effekter i klärobskyr och perspektiv. På salongen 1819 i Paris fick Lauréus se tvänne romerska kyrkointeriörer af Granets hand, af hvilka i synnerhet den ena, Capucinerna, af kritiken emottogs med nästan odeladt bifall. (113).

Det är troligt att bland de unga tyskarna en eller annan följde samma riktning som de senast omnämnda konst-

närerna, fastän vi icke närmare känna dem, undanskymda som de blifvit af starkare begåfningar, af nazarenerna och andra, hvilka gåfvo tiden dess lösen. I Dresden målade ju Kersting redan 1811 och 1812 interiörscener i holländsk stil (114), och några år senare upptogo de tyska romantikerna med förkärlek liknande ämnen. På Lauréus' tid i Rom befolkade Fritz Catel sina i Kochs art stiliserade landskap med italienskt landtfolk, och han utarbetade stundom staffagegrupperna till rena genrescener. En interiörscen af hans hand, signerad 1824, är den kända konstnärsbilden med kronprins Ludvig af Bayern i den spanska vinstugan i Rom.

Lauréus hade användt sina parisår till studier. Flitigt och uthålligt hade han arbetat som akademielev för att öfvervinna sina svagheter, för att lära sig att teckna riktigare och uppnå större färdighet i sitt måleri. Han lämnade Guérins ateljé ofantligt mycket starkare och säkrare i tekniskt kunnande, än han kommit dit. Den förhärskande påverkan af den gamla holländska konsten i rent formellt afseende, som gjort sig gällande i flertalet af hans arbeten och som stundom hade ledt nästan till imitation och manér, öfvervann han. Den personliga teknik och måleriska uppfattning, som hade framträdt i hans bästa målningar, mognade under intrycken af den franska konsten. Den likartade konst han i Paris hade kommit i beröring med bragte honom till självständighet och klart medvetande om sitt mål.

Först i Rom var han färdig att helt genomföra sin frigörelse och skörda frukterna af studierna i Paris. Hans eget medvetande om ett genombrott i sin utveckling belyses af att han i början af vistelsen i Rom skref till Fahl-

crantz och bad denne sej låta någon se eller revidera» några hemsända äldre målningar, »ty där är intet som förtjänar ses». Särskildt hans tillägg om ett par dukar »allt i min gamla genre» visar att han numera ville måla på ett annat sätt än förut och icke vidare satte värde på sitt tidigare manér.

Samma böjelse för det måleriska i motiv och komposition, som genomgående utmärker Lauréus' tidigare konst, gör sig gällande äfven i hans romerska arbeten. Däremot hade den chargerade, något karikatyrartade teckningen i hans äldre själfständiga målningar fått vika för en mera objektiv uppfattning, som ofta förstod att bevara en frisk ursprunglighet i skildringen, trots en viss generaliserande, halfrealistisk typbehandling. I sin uppfattning stod han fortfarande närmast den i föregående kapitel karaktäriserade grupp franska målare, som han lärt känna främst genom Demarnes, Taunays och Drollings arbeten. För Roberts och Schnetz' klassicistiska idealisering förblef han i det hela främmande, om han också icke kunde undgå att röna inflytande af tidens allmänna benägenhet för idealistiskt förskönande.

Hans kolorit utvecklade sig ännu delvis i den riktning han inslagit med de två målningarna från St. Louisfesten i Paris, i en dämpad, varmt gråaktig färgskala. Såsom förut lämnade han ofta den bruna undermålningen skissartadt kvar i skuggpartier, men anlade dagrarna i klara färger. Eller utförde han hela taflan i en saftig och liflig kolorit med stundom djupa och varma toner, stundom klara och lysande, alltid i en bred och kraftig penselföring. Efterklangen af det holländska måleriet i hans äldre röd- eller gulaktiga entoniga dukar försvann

helt och hållet, liksom äfven det tunga, blå mörkret i hans landskap och andra utebilder. I behandlingen af ljuseffekter hade han vunnit en stor fulländning. Eldsljuset omväxlade han ofta med dagsljus. Halfdagern i ruinerna och solljusets starka glans eller dess fint silande strålar genom de brustna hvalfven förstod han att återgifva med samma liffullhet och genomskinliga klärobskyr som eldslågans svaga sken.

Granet var en med Lauréus likartad konstnärsnatur genom kärleken till pittoreska ljuseffekter. Något direkt inflytande från denne, som var endast några år äldre, kan icke påvisas samt förefaller också mindre troligt, enär Granet lämnade Rom året förrän Lauréus anlände dit från Paris. Granet framställde medeltida tilldragelser i sina interiörer, skildrade små genreartade, historiska anekdoter med de romerska ruinerna som ram eller målade högtidliga religiösa stämningsbilder. Hans människoskildring är därför i det väsentligaste en annan än Lauréus'. Detta oaktadt voro de i sin måleriska läggning i så måtto besläktade, att hvardera valde sina motiv och formade sina kompositioner, rent konstnärligt sedt, med afseende hufvudsakligen fäst vid pittoreska belysningseffekter.

I valet af motiv är Lauréus' romerska produktion en direkt fortsättning på den bana han från första början hade inslagit, blott att genrescenerna nu äro tagna ur det lif han mötte vid hvarje steg i den eviga staden. Motiven äro från gator och gränder, osterior, ruiner och kyrkor eller kloster, befolkade med italiensk allmoge och munkar i alldagliga sysselsättningar eller stilla andakt. Under utflykter till Roms omgifningar mötte han den enkla landtbefolkningen, och mera romantiska ämnen

stodo att finna bland bergsbornas fribytarskaror. Samma lif och liknande motiv inspirerade Hjalmar Mörner till hans flyktiga, men konstnärligt liffulla teckningar och skisser från Rom, fastän han med sitt rörligare temperament mera än Lauréus fann behag i stojande upptåg och karnevalsäfventyr.

Det var således här, liksom i Stockholm och Paris, i främsta rummet folklifvet, som lockade Lauréus, och dess sydländska brokighet samt mångfald af pittoreska scener och karaktäristiska typer erbjödo honom osökta och ypperliga uppslag. Figurrika kompositioner omväxla med ensamma karaktärstyper, såsom t. ex. En fiskförsäljare (direktör G. Fredriksson, Stockholm), en trasig stackare, som troget sitter vid sin korg på torget, bjuder ut sin vara och lockande håller en glänsande fisk i handen. Taflans motstycke är en tiggare, som i en tarvflig kammare sitter på sin säng och stödd mot vandringsstafven ser begrundande ut i rummet (direktör G. Fredriksson, Stockholm). Båda äro osignerade, men höra otvifvelaktigt till konstnärens första arbeten från denna period. Modelleringen är säker, men hård samt påminner starkare än i andra arbeten om modellstudierna från Guérins atelje. I friska, klara färger med saftiga, lysande glansdagrar har Lauréus återgifvit sina modeller i jämnt dagsljus. Penselföringen är bred, nästan vårdslös. Ett enda kraftigt drag har t. ex. format ett ärmveck, halfva skjortärmen, från axeln ända till nedanom armbågen. Präglad af samma karaktär, men mindre hårdt och mera rent måleriskt utförd, är en solbränd trashank (1822, dr. Axel Hellstenius, Stockholm), som läskar sig med rödvin. Förnöjd fattar han glaset för att föra det till sina läppar, medan han med andra handen håller

den omspunna fiascon mot knät. Den lifliga färgbehandlingen i den grå slängkappan, som hänger öfver ena axeln, den hvita, öppna skjortan, som lämnar det solbrända bröstet blottadt, samt de rödbruna lappade byxorna liksom den starka, men naturliga hudfärgen äro i allt karaktäristiska för Lauréus' sista period, samtidigt som de lifligt erinra om några af hans äldsta målningar t. ex. styfmoderns porträtt eller andra, i hvilka det holländska inflytandet icke gör sig gällande. En eldskensstudie åter är en i nationaldräkt klädd Tivoliflicka vid sin sömnad (1823, dr. Sandell, Stockholm). Den friskt karaktäriserade taflan ådagalägger på ett utmärkt sätt målarens utvecklade teknik. Ljuseffekten är här icke åstadkommen genom en konventionell klärobskyr, hvari de belysta partierna genom skuggornas förtonande plastiskt framhäfvas mot den skumma bakgrunden, utan rent måleriskt genom lokalfärgernas nyansering och valörer enligt direkt naturiakttagelse.

En munk i en till vinkällare förvandlad ruin (1823, Ateneum, Helsingfors) visar samma utveckling och teknik i en fin, grå färgskala ännu bättre än den sistnämnda taflan, hvars färger äro mörka och tunga. Ljusverkan, som här beror på solens varma sken i ruinen, på solstrålarnas lätta lek på väggarnas och pelarnas förvittrade murytor, hvalfbågarnas och vinklarnas mjuka skuggor och flyktigt växlande reflexer, är tolkad med en lätthet och naturlighet, som konstnären i sina äldre arbeten aldrig hade uppnått.

Följande bilder återgifva typiska scener ur det sydländskt fria gatulifvet i Rom: En publik skrifvare (1822, 2 något afvikande exemplar, major F. Mannerskantz,

Värnanäs, och Stockholms högskola). En cocomeraio eller vattenmelonförsäljare (1820, dr. A. Pettersson, Uppsala) och En giuncatore eller surmjölksförsäljare (1821, Akademiska föreningen, Lund). »Escrivano publico, Lettere, Memoriale e Scritture» står på den också för analfabeter lätt igenkännliga skylten vid skrifvarens bord, där han sitter på Piazza Montanara och tillhandagår sina kunder, hvilka för tillfället utgöras af tvänne kvinnor, dikterande ett bref. På den ena af de två varianterna, den i Stockholms högskola, ses till höger i förgrunden en karl och en kvinna, hvilka betrakta scenen. På den andra äro de åter utbytta mot tvänne rökande pojkar, som sitta på grönsakskorgar, medan till vänster längre mot bakgrunden syns en grönsaksmånglerska framför en kyrka, hvars tornspira aftecknar sig mot himmeln. — I ett gathörn, bakom sitt bord med vattenmeloner och andra frukter står il cocomeraio och köpslår med ett arbetarpar. Kvinnan, i nationaldräkt, känner pröfvande på frukten, som han räcker henne, och en liten flicka, som försiktigt håller i moderns förkläde, ser intresserad på läckerheterna. Det är afton och i fonden af det i mörker försvinnande gatuperspektivet ses en dunkel himmel med månbelysta moln, medan scenen i förgrunden upplyses af en oljelampas fladdrande låga. Ljuseffekterna i den fritt komponerade, men väl afvägda figurgruppen äro ypperligt observerade och visa känsliga valörer, t. ex. i mannens hvita skjorta med gulaktiga ljuspartier eller i den friska hudfärgen. De lysande röda frukterna mot grönsakerna och kvinnans brokiga dräkt bilda ett friskt men väl sammanstämdt färgackord. Rörelsen är lyckligt träffad, särskildt i den lilla flickge-

stalten, hvars otvungna naturlighet framträder sällsynt uttrycksfullt.

I den 1821 signerade Il giuncatore har Lauréus, påverkad af sina franska kamrater, eftersträfvat en mera bunden pyramidalkomposition. Taflan har därför också förlorat mycket af den oafsiktliga naturlighet, som utgör förutsättningen för hans bästa genrebilders konstnärliga verkan. De enskilda figurernas rörelser och ansikten hafva stelnat i en uttryckslös idealisering, som illa passar ett motiv som detta, en campagnabo, sittande på en bänk med en stor korg och en kruka framför sig, serverande surmjölk åt två barn, åtföljda af sin mor, som på ena armen bär ett lindebarn. Belysningen är dagsljus.

En flärdlöst enkel komposition, som endast bygger på naturens otvungna ordning och i naiv ursprunglighet har träffat idyllens intima stämning, är däremot Il vignaruolo eller vingårdsmannens familj (1822, kammarherre R. Montgomery-Cederhjelm, Segersjö). Utanför en bondstuga, omslingrad af vinrankor, sitter en ung kvinna på en pall och jollrar med ett barn i gångstol, som stapplande närmar sig henne. Bredvid sitter en kvinna som flätar vidjor samt på marken en lekande flicka. En gammal man i stugans dörröppning och en yngre, som rökande lutar sig mot en tunna under ett träd, betrakta modern och barnet. Bortom stugknuten synas i fjärran »ruinerna af ett Minervatempel» och campagnans blånande himmel. Den jämförelsevis stora taflan i klara, friska färger är ytterst omsorgsfullt utförd, utan att tekniken likväl blifvit tung eller förlorat något af sin liflighet, hvilket är så mycket mera anmärkningsvärdt som målningen utgör resultatet af ihärdiga föregående studier. I Norr-

köpings konstmuseum bevaras en mindre, skisserad duk med samma komposition, och advokat. F. Morsing i Stockholm äger af det lilla barnet allena en oljefärgsstudie på papp, som är signerad och daterad 1821. Denna detaljfigur är icke ett löst utkast utan en fint observerad och kärleksfullt utarbetad modellstudie, som i sin realistiska hållning väl återgifver det i blotta linnet klädda barnet, med rödblommiga kinder och knubbiga armar och ben.

Delvis samma karaktär som i Vingårdsmannens familj möta vi i en oljefärgsskiss på papper till en interiörscen, En munk samtalande med två kvinnor (statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors). Det är en brun undermålning med endast angifna ljuseffekter och flyktigt insatta färger i figurerna, men den flott skisserade teckningen är träffande uttrycksfull, t. ex. i den sittande, hopsjunkna gamla munken, eller den unga kvinnan, som lutad mot en byrå står försjunken i lyssnande.

Lauréus' kärlek till måleriska belysningar hade under hans tidigare konstnärsbana nog så ensidigt resulterat i framställningen af pittoreska eldskenseffekter. Hans då ännu ytterst begränsade teknik och bristande förmåga att behärska andra uttrycksmedel, än dem han lärt af sina direkta förebilder, hade säkert medverkat till att han höll sig inom en så trång ram. Det framgår också af hans ganska misslyckade försök att återgifva solljuset i Svenskt landskap med åkande bondfolk (1812). Redan af de hittills nämnda italienska målningarna finna vi, att han med sin senare förvärfvade teknik i Rom också förstod att i sin konst utveckla nya måleriska egenskaper och rikta den med måleriska motiv af nya och omväxlande slag. Särskildt den nämnda taflan med en Munk i en till

vinkällare förvandlad ruin, visar detta. Hans fulländade tolkning af solljusets varma flöde, skiftande växlingar och skimrande reflexer i skuggpartier framträder ännu rikare och med mångfaldigare ljusverkningar i Interiör från en hvalfgång i Marcellusteaterns ruiner (1820, enkefriherrinnan Louise Liljencrantz, Stockholm) och Boning i hvalf under Tarpejiska klippan (1821, Nationalmuseum, Stockholm). I bägge befinner sig ljuskällan i bakgrunden, så att figurerna och föremålen äro till största delen belysta bakifrån. I den förstnämnda har konstnären dessutom återgifvit den utdragna hvalfgången i ett skickligt genomfördt och effektfullt perspektiv.

På Lauréus tid torde hvalfkamrarna under Tarpejiska klippan hafva tjänat som härbärge för den fattiga landtbefolkningen och dess kreatur under stadsresor. Det är en bild ur detta fattigmanskvarter konstnären gifvit i sin målning. På den utbredda halmen på golfvet sitter en bondkvinna med sin gosse, åt hvilken hon ger en bägare vin att dricka. Ett stycke ifrån står en man i skuggan af en pelare och röker. I en vrå sitter en äldre kvinna och spinner. Men figurerna äro egentligen en bisak i denna tafla. Konstnärens intresse har tydligt nog varit koncentreradt på det varma solljuset, som faller in genom fondmurens fönster och halföppna dörr. Starkt och bländande lyser det på kvinnan och barnet, på delar af halmen och fönsterkanten. Förgrundens väggar äro i djupare skugga och i takets ojämna hvalfytor blandas skuggor och ljusreflexer i ett känsligt växlande spel.

En hvalfgång i den antika Marcellusteaterns ruiner har af arbetare inredts till boning och verkstad. Bänkar och bord, byttor, redskap och kärl i en brokig oordning

utgöra mobilierna. Till höger i förgrunden ses en spis med gryta på glöd. Vid en pall sitta två män ifrigt sysselsatta med kortspel. En tredje står och följer gestikulerande och rådgifvande med spelet. Hvalfgången, som är perspektiviskt återgifven, så att den ena hvalfbågen aftecknar sig bakom den andra, öppnar sig emot en gata i bakgrunden, hvarifrån ljuset faller in. Intet direkt solljus kommer in i den halfskumma gången utan en reflexbelysning från en bländande ljus husvägg på andra sidan gatan. De successiva öfvergångarna från det starka skenet på murytorna närmast öppningen till de allt svagare belysta partierna af interiören mot förgrunden, afbrutna af hvalfbågarnas djupare skuggor, hafva erbjudit konstnären tillfälle att utveckla hela sin förmåga i tolkningen af ljusfenomen. Ett varmt och mättadt ljus fyller hvalföppningen i fonden. Rika växlingar i de grå murytornas genomskinliga halfdagrar göra mellanpartierna måleriskt lifliga, medan skuggorna hvila tyngre kring förgrundens föremål. Det skiftande spelet af ljus och skugga på figurerna och mobiliernas talrika små ytor fyller bilden med lif. De komplicerade ljusreflexerna omspinna allt, de äro kompositionens egentliga innehåll, människofigurerna och föremålen endast underlag för deras lek.

I interiörer från osterior har Lauréus likasom i redan nämnda taflor framställt folklifsscener i dagsljus eller eldsbelysning. Än är det en bergsbo, som betalar räkningen åt värdinnan (Lauréus-utställningen 1824) eller kortspelande arbetare (bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors), än drickande och samtalande allmoge (Cygnaeus' galleri, Helsingfors; Ateneum, Helsingfors) eller en gatusångare, som med sin sång till guitarr underhåller gästerna

(källarmästar A. Hallner, Stockholm). De flesta äro lätta skisser, ofta lifliga och glada. Somliga skildra scener med talrika figurer. I andra är det endast två eller tre personer. Också ett par utförda målningar med motiv från osterior finnas.

Il pecoraio (1822, direktör G. Fredriksson, Stockholm; statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors) visar en gammal fåraherde i lång slängkappa och med staf i hand, som på stående fot tömmer ett glas vin i en enkel osteria. Han står invid ett bord, där en man stoppande sin pipa sitter i samspråk med en ung kvinna. I bakgrunden ses en stor vintunna och diverse andra föremål. Belysningen är dagsljus.

Den tafla, som kronprins Oskar under sitt besök i Rom 1822 köpte och som redan då var färdig, är en stor osteriainteriör (hertig Nikolai Leuchtenberg, St. Petersburg). I en större lokal, delad af hvalfbågar, är talrik allmoge församlad i skilda, lifliga grupper. Till höger i bilden befinner sig en större grupp kring ett bord. En sittande man serverar vin åt en stående ung kvinna, som en annan kvinna noga följer med sina blickar. Trenne fåraherdar stå på hvardera sidan om dem. Till vänster i förgrunden kring en kolpanna sitta en rökande man och tvänne kvinnor, af hvilka den ena håller ett spädt barn i sin famn, medan en liten gosse står vid hennes sida. En stående man deltar i deras samtal. Genom en hvalfbåge synas i bakre delen af lokalen gäster kring ett bord och mot fondväggen en hylla med flaskor och glas, öfver hvilken hänger en madonnabild med en brinnande lampa. Den aflägsnare delen af osterian är starkt upplyst af en taklampa. Förgrundsgrupperna belysas af den låga kol-

pannan och en bordslampa. Genom ett öppet hvalf ses i fjärran natthimmel med måne och ljuskantade moln, mot hvilka S. Angelos borg tecknar sin mörka silhuett. Som vi se hade Lauréus icke heller i detta fall enbart velat gifva en liffull och rörlig folklifsbild, utan han har komponerat taflan i högre grad med perspektivets och de olikartade belysningarnas effekt som mål. Med återgifvandet af dagsljusets mångfaldiga brytningar och reflexer briljerade han i Hvalfgång i Marcellusteatern. Alla möjligheter att åstadkomma kontrastverkan och växlande effekter genom eldsken har han utnyttjat i den stora osteriabilden. I starkt eller svagt ljus eller ock i skenet från flere olika ljuskällor samtidigt framträda figurgrupperna, medan skumma skuggor breda sig öfver delar af interiören. Nattmörkret ute med det svaga månskenet ökar ytterligare rikedomen af ljusfenomen.

Mindre anlagd på klärobskyrbehandling är en större halffärdig målning med motiv från Roms tätt bebodda fattigkvarter (statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors). Taflan återger ett långt solbelyst gatuperspektiv med kyrkor, ruiner och hus, uppfylldt af det brokigaste folklif. I förgrunden ses en talrik människoskara, samlad kring en kvacksalfvare, som uppställt sitt apotek mot en kyrkvägg. Kvacksalfvaren själf, utstofferad i frack och hög hatt samt med stora brillor på näsan, står gestikulerande på en provisorisk disk, ifrigt prisande sina undergörande läkemedel. Hans biträde, en yngre man, köpslår med tvänne kvinnor, af hvilka den ena granskar en droppflaska och den andra, en gammal gumma, trycker ena handen mot sin värkande tand, medan hon räcker fram pengarna för medicinen. Vid kyrkdörren försöker en munk

att mäkla fred mellan trenne trätande män. Bland mängden står en präst i samtal med några kvinnor och pekar föraktfullt på kvacksalfvaren. Midt på gatan ses en fruktförsäljare, som ridande på sin åsna har stannat inför spektaklet, och en pojkspjufver, som skickligt stjäl äpplen från hans korg. Också längre bort i gatuperspektivet äro talrika figurer, en grupp präster, utförande en religiös ceremoni utanför en kyrkdörr, och en knäböjande man, som korsar sig framför en madonnabild, en vaktpost i sin skyllerkur, tidningsläsare, m. m. Längst i fjärran ses tvänne män, bärande en kista på bår, vika in på en tvärgata. Man fäster sig vid det illusoriskt återgifna perspektivet, den genomskinliga luften och den klara blå himmeln, men ljuset spelar i denna komposition en underordnad roll. Man har ett bestämdt intryck af att konstnären framför allt intresserat sig för den humoristiska blandningen af dråpliga typer och karaktärsfigurer samt för det lätta lynnet och den ogenerade friheten i det sydländska gatulifvet. Målningen är af ett särskildt intresse genom dess ofullbordade tillstånd, hvilket måhända bestyrker en uppgift, att den vore Lauréus' sista arbete. Den är utförd på papper med klara färger och utan föregående undermålning. När Lauréus utförde en målning på duk, anlade han först en brun undermålning, som omsorgsfullt utarbetades i en mörkare ton, hvarefter han pålade den slutliga färgen, kompakt täckande i dagrarna och utspädd, genomskinlig i skuggorna. I den nu ifrågavarande taflan äro några figurer alldeles omålade, endast ytterst omsorgsfullt och detaljeradt tecknade i sepia med en fin, spetsig pensel.

I Stockholm hade Lauréus — af romantisk böjelse och för att blifva i tillfälle att komponera pittoreska ljuseffekter i kontrast till nattmörkret i skog och bland berg, eller till månsken — upptagit sådana motiv som ryttare i bergspass om natten, smugglare i en grotta på hafsstranden eller liknande samt också några rena röfvarscener. Röfvarromantiken låg i luften och hade blifvit en omtyckt genre i skönlitteraturen. I Rom kom Lauréus röfvaräfventyren in på lifvet eller åtminstone röfvarna själfva. Icke långt före hans ankomst till Rom hade ett röfvarband injagat skräck i hela staden, trotsat den romerska polisen, hållit stånd emot de påfliga karabinierna och tillfångatagit Pius VII:s minister, kardinal Consalvi. Ett korståg emot dem predikades. Sonnino, deras tillflyktsort, bestormades och tvåhundra bergsbor, män och kvinnor, alla röfvare och deras anförvanter dömdes till fängelse, anförarna insattes i S. Angelo, de öfriga i Diocletiani termer. En del kvinnor fick röra sig fritt i staden, och flere af dem gjorde modelltjänst. Fogelberg omtalar i bref två ryktbara modeller, som svenskarna använde, Maria Grazia och Teresina, desamma hvilka ständigt återkomma i Schnetz' och Roberts taflor. Liksom de två fransoserna, inspirerades också Lauréus af den nämnda tilldragelsen och de tallösa röfvarhistorierna, som voro i omlopp, till flere kompositioner med motiv ur röfvarnas lif och äfventyrliga bragder.

Daterad 1821 är en mindre duk, på hvilken en ung röfvare med svärdet vid sidan sofver på sin utbredda slängkappa under ett träd (Fagerviks herrgård). Som motstycke till denna målade Lauréus tvänne röfvare, hvilka med gevär i hand hålla vakt vid en sofvande

kvinna (Cygnaeus' galleri, Helsingfors). Två större taflor, antagligen bägge målade 1823, äro Röfvare hos en herdefamilj i en grotta (1823, Nationalmuseum, Stockholm) och Röfvarscen (samma ställe). En herdefamilj, bestående af en gubbe, en ung man och en ung kvinna med två barn, sitter kring en brasa i en grotta, där de sökt skydd för den annalkande natten. Tvänne röfvare inkomma i grottöppningen. Den främste lägger hotande handen på dolkfästet och pekar utåt, i det han ställer en fråga till den uppskrämda gubben. Bakom röfvarna syns ett blånande bergslandskap, öfver hvilket den djupblå himmeln hvälfver sig och en svag aftonbelysning sprider sitt rödgula sken. Den andra taflan framställer i en ödslig bergsklyfta ett röfvarband om sex man, af hvilka två släpa med sig tvänne unga kvinnor, som skrika och göra häftigt motstånd, en bär de rånades packning och en en brinnande fackla. Den upprörda scenen och de starka kontrasterna af ljus och mörker prägla särskildt den sistnämnda taflan med en äkta romantisk stämning, besläktad med röfvarromanernas spännande intriger och öfverdrifna skildringar, som förflyttar betraktaren till en helt annan värld än den idealiserade ädle röfvarens i Roberts konst. I andra taflor har Lauréus målat allmoge, som flytt undan röfvare till en grotta eller röfvare i en grotta, som hålla gevären beredda för att försvara sig mot angripande karabinierer (båda hos frk. L. Reuter, Helsingfors).

När ett antal af Lauréus' arbeten efter hans död voro samlade till en utställning i Stockholm, gjorde en anmälare i Argus (115) den reflexionen, att »Lauréus' pensel, som i Fäderneslandet företrädesvis sysselsattes

och lyckades vid framställandet af burleska uppträden och karaktärer ur vårt eget hvardagslif samt i frambringandet af stora effekter i klärobskyr och eldsbelysning, hade i Rom äfven användts för kompositioner af en högre genre». De åsyftade taflorna voro två religiösa genrebilder, Ave Maria i en portgång i Trastevere (1820, Akademiska föreningen, Lund) samt Kapucinermunken och barnen (1821, Prins Oskar Bernadotte). Också tidigare hade ju Lauréus utfört ett par religiösa målningar, Flykten till Egypten och Herdarnas bebådelse, men utan att lyckas i någondera inlägga religiös känsla eller ens högre allvarlig stämning. Såsom förut nämnts fördömde äfven den samtida kritiken den senare »såsom fallande i det burleska». De religiösa eller med dem besläktade kompositioner, som han målade i Rom, voro väsentligen annorlunda fattade. Visserligen äro icke heller de kyrkliga målningar eller andaktsbilder i egentlig mening. De äro i likhet med många af Granets eller Schnetz' taflor och några af Lauréus' egna äldre dukar, t. ex. Den gamla läsande bibeln för sin familj, rena genrebilder med allmoge eller munkar, men återgifva scener med religiös eller allvarlig stämning.

I synnerhet på den tid, då påfvemakten härskade i Rom, fick staden sin prägel icke blott af det familjära folklifvet utan i lika hög grad af det talrika prästerskapet och klostrens ordensbröder och systrar. På hvarje ickekatolik måste de kringvandrande tiggarmunkarna, de öfverallt uppsatta madonna- och helgonbilderna samt de ofta förekommande religiösa ceremonierna hafva gjort ett starkt och egenartadt intryck. Lauréus' religiösa genrebilder äro på samma sätt som hans andra främst

uppfattade såsom pittoreska scener ur det lif han ständigt såg omkring sig, med perspektiveffekter och målerisk klärobskyr. Själfva motiven frammanade osökt en allvarligare stämning, och i några har konstnären verkligen lyckats uttrycka en oskrymtad, innerlig känsla.

Den 1820 daterade Ave Maria visar uti en med korshvalf öfvertäckt portgång i Trastevere äldre och yngre män samt kvinnor med små barn, under aftonringningen samlade till andakt vid ett altare, på hvilket fyra ljus äro tända framför en madonnabild. Belysningen kommer från ljusen på altarbordet. Intrycket af den fria grupperingen och de uttrycksfulla ställningarna förtages dock i viss mån af ansiktenas schematiska idealisering, en svaghet som konstnären nu som i sina äldre arbeten på grund af tidens sed lätt föll offer för vid tolkandet af en upphöjd eller högtidlig stämning.

Taflan, på hvilken en tiggarmunk låter barnen kyssa madonnabilden på sin sparbössa, framställer ett högt, hvälfdt rum i någon gammal ruin. Genom öppningen i fonden ses i fjärran en bergskedja och solig sommarhimmel med spridda moln. Vid ett bord till höger sitter en ung man och stoppar sin pipa, till vänster spinner hans unga hustru. Emellan dem ses emot öppningen tiggarmunken, som framåtböjd räcker sparbössan med madonnabilden åt en liten gosse och flicka att kyssa. Till höger om öppningen i skuggan af väggen sitter på golfvet en större gosse och äter vindrufvor. Solen faller in genom den höga hvalfporten starkt belysande interiörens vänstra del med modern och de två små barnen. Munkens nedåtböjda hjässa, hvita lockar och skuldror träffas af det varma ljuset, mot hvilket hans gestalt annars aftecknar sig i skugga.

Likartade målningar äro En interiör från S. Pietro in vincoli med pilgrimer (Uppsala universitets samlingar). En bedjande kapucinermunk som med radbandet i handen sitter i sin cell lutad öfver bibeln (Lauréus-utställningen 1824) eller Porträtt af chartreuseklostrets prior, Lorenzo da Genova, som sitter vid ett bord med krucifix och bibel, (Lauréus-utställningen 1824) samt Munk i ruin efter caesarernas palats (1821, Kungliga slottet, Stockholm). Ruinen är öde och halft igenrasad. Gräs växer på murar och golf. Slingerväxter klättra upp längs pelare. Den stickande förmiddagssolen belyser en förvittrad vägg, där ett ensamt stort krucifix hänger. Under korset sitter pa en sten en gammal, hvitskäggig munk mediterande med händerna knäppta i famnen. Känslan af ensamhet, af öde öfvergifvenhet har konstnären på ett nästan gripande sätt frammanat i den stilla bilden, där den tryckande solens stralar leka med skimrande stenflisor och idylliska växter bland de sista lämningarna af ett palats, som uppgifves hafva varit Augustus' bibliotek. Den allvarliga, filosoferande munken skall hafva varit chartreuse-klostrets prior, samma broder Lorenzo da Genova, hvars porträtt Lauréus hade malat. Fru Ehrenström berättar (116) med anledning af porträttet, att då Lauréus i klostrets närhet satt och målade, kom den gamla munken ofta till honom och förde med sig vin, frukter och grönsaker. Hvar gång Lauréus erbjöd honom betalning nekade han ödmjukt att emottaga något. En dag frågade målaren slutligen, på hvilket sätt han kunde visa sin erkänsla för all vänlighet. Munken lät honom förstå, att han gerna ville blifva afmålad, men att han icke direkt vågat anhålla därom. Förtjust började Lau-

réus måla porträttet och fullbordade det inom få seanser. Munken ville då i sin tur betala målningen, men konstnären refuserade alla anbud samt förbehöll sig endast att få göra en replik af taflan. Efter denna episod kallade klosterbröderna honom allmänt »le suédois généreux».

De 12 taflor Lauréus hade sändt till exponering i Stockholm anlände till hemlandet hösten 1823. Hans kamrater togo dem i betraktande hos Fahlcrantz och fröjdade sig åt de stora framsteg de uppvisade samt de rika framtidslöften de ingåfvo. Akademiens exposition följande nyår skulle få ett stort plus genom Lauréus' vackra kollektion.

Kort därpå fördystrades vännernas glädje af en smärtsam sorg. I slutet af november ingick från Rom underrättelse om att Lauréus hade aflidit den 21 oktober efter en kort febersjukdom. I sin bästa ålder, 40 år gammal, med sinnet fullt af arbetslust och rik på skaparkraft bortrycktes han af döden, oväntadt och hastigt. Bestörta och sörjande stodo vännerna i Rom vid den graf de redde åt honom på protestanternas kyrkogård utanför staden, där en slät, enkelt huggen carrarahäll utmärker hans sista hvilostad.

Det häftiga feberanfallet, som inom 12 dagar bröt Lauréus' motståndskraft, föranledde olika rykten om dödsorsaken. »Än skylldes på oskickliga läkare, än på vida värre. Att Lauréus' hastiga framsteg på konstens bana väckte jalousie de métier hos en och annan italiensk målare lär äga sin riktighet» (117). Den svenska tecknaren Lindström kringspridde en karikatyr, framställande Lauréus' skugga, af sin vedersakare — i tydliga porträtt — ledsagad till kyrkogården, hvilket må anföras som ett ut-

tryck för landsmännens upprörda sinnesstämning. Brefven till de hemmavarande visa klart deras uppriktiga saknad. När följande vår ett påfligt edikt förbjöd all utskänkning af vin i osteriorna annat än till mat, ledde förargelsen både Mörners och Fogelbergs tankar på Lauréus. Så skrifver Fogelberg (118) till Anckarsvärd: »Då numera de härliga osteriascenerna sedan hans frånfälle för oss alla försvunnit, anse vi detta som en ödets skickelse, då ingen mera är, som såsom han förstod att njuta och afmåla detta paradisets lustgård».

En del af konstnärens efterlämnade skisser försåldes på stället, andra lades undan för hemmavarande vänners räkning för att samla medel till hemresa åt fru Lauréus — såsom Margareta Thynelius nu kallades i brefven. Byström, Mörner och Fogelberg ställde sig i förbindelse med konstnärerna i Stockholm, särskildt Fahlcrantz, som åtog sig hennes angelägenheter. För att befordra penninginsamlingen och hedra Lauréus' minne anordnade Fahlcrantz, Sandberg, Westin, Hasselgren, Limnell och Forsell i Byströms ateljé vid Öfre Bangränden en separatutställning af Lauréus' från Rom anlända 12 taflor och ett stort antal af hans äldre målningar, inalles 65 arbeten.

Utställningen, som öppnades den 14 februari 1824, gestaltade sig till en vacker hedersbevisning för den aflidne konstnärens minne både från de närmare vännernas och allmänhetens sida. I tidningarna ingingo utförliga skildringar och karaktäristiker af Lauréus' konst, och Argus (119) beskrifver den anslående minnesdekorationen. I fonden af expositionsrummet höjde sig, omgifven af sorgpopplar, en pyramid — en kopia af Cesti pyramid i Rom invid protestanternas begrafningsplats — på hvilken

öfverst var upphängd en frisk lagerkrans mellan tvänne antika tårflaskor. Framför pyramiden stod en grekisk grafvård, på hvars fot satt en bevingad genius, försänkt i betraktelser och lutad öfver en urna. Vid hans fötter låg en omvänd fackla. På grafvården öfver geniens hufvud voro följande rader inristade:

»En genius kom från solens trakt och tände
en eld, som jordens töcknar öfvervann;
men i dess låga, när den skönast brann,
han uppsteg och till himlen återvände.»



Noter.

(1) H. G. Porthans bref till M. Calonius utgifna af W. Lagus, 12. 10. 1795 och 26. 5. 1796.

(2) Se K. Leino, Alexander Lauréus, s. 8; Consist. acad. prot. $^{18}/_{10}$ 1777 m. fl.

(3) Se uppsatsen om Geitel i Finsk Biografisk Handbok och Finlands minnesvärda män I, s. 479.

(4) Jmfr J. R. Forsman, K. Fr. Mennander ja hänen aikansa, s. 167—73 o. Leino s. 9.

(5) Jmfr Leino s. 15.

(6) Jmfr Leino s. 10 o. Consist. acad. protokoll [illegible] 1801.

(7) Jmfr Leino s. 17 o. 18.

(8) E. D. Clarke, Travels XI s. 292—93.

(9) Jmfr Leino s. 16.

(10) Jmfr Finsk Biografisk Handbok o. Finskt Museum 1900 s. 8.

(11) Om Nordberg och Schultz se Finskt Museum 1898 s. 12 o. 1900 s. 9, Finlands minnesvärda män I, s. 259.

(12) H. G. Porthans bref till M. Calonius, 31. 7. 1797.

(13) Jmfr Finskt Museum 1898 s. 12.

(14) Porthans bref till Calonius 24. 4. 1798.

(15) Om Hedberg se uppsatsen i Finsk Biografisk Handbok o. Finlands minnesvärda män I, s. 259.

(16) Porthans bref till Calonius 23. 7. 1798.

(17) Porthans bref till Calonius 18. 4. 1799.

(18) I K. Leinos biografi öfver Alexander Lauréus ingår en utförlig släkthistoria.

(19) Om Gabriel Lauraeus' lefnadshistoria se H. Råbergh, Teologins historia vid Åbo universitet, s. 103 o. följ.

(20) Jmfr Leino s. 16.

(21) Porthans bref till Calonius 3. 4. 1800.

(22) Meddelande af E. Aspelin-Haapkylä i Finskt Museum 1895 s. 92.

(23) Meddelande till förf. af titulärrådinnan Rosalie Lauraeus i Åbo, som äfven upplyst förf. om att Z. Topelius' Pastorsvalet i Aulango är byggd på förhållandena i Lojo efter målarens faders, prosten Lauraeus frånfälle.

(24) Byström 1804, Hasselgren 1803 och 1804, Lauréus 1805, Fogelberg 1805, J. v. Breda 1806, Westin 1806, Sandberg 1806, 1807 o. 1809.

(25) För öfversikten af den svenska konsten och förhållandena inom konstakademien i detta kapitel hafva hufvudsakligen följande litterära källor anlitats: G. Nordensvan, Svensk konst och svenska konstnärer, L. Looström, Den svenska konstakademien, C. R. Nyblom, Minnesskrift i Kongl. akademien för de fria konsterna och J. Böttiger, Bengt Erland Fogelberg.

(26) Bref dateradt 31. 5. 1819 till K. J. Fahlcrantz. Nordiska Museet, Stockholm.

(27) Kongl. Målare o. Bildhuggareakademiens Dagbok 22 sept. 1804: »4:o Herr Direktören och Riddaren Pasch berättade, det han såsom prisämne för målning till detta års prixjugering utsatt den händelsen utur Mose I Bok, då Hagar flyktig ifrån sin Herres och Husbondes Patriarchen Abrahams hus råkar ut för vattubrist i öknen; och då hon väntade se sin son Ismael försmägta af törst, blef Hon tröstad af en ängel, som för henne uppenbarades».

(28) Originalet 1805 i Konungens Museum.

(29) Originalet 1805 i v. Gerdtens samling.

(30) Svensk Litteraturtidning 1815 n:o 25.

(31) Meddelande af fru E. Waern, f. Malmborg.

(32) Se Aug. Hahr, Taflor och skulpturer i Uppsala universitetshus, 1906, s. 9.

(33) Rör. originalet, se Leino s. 56.

(34) Se Leino s. 56.

(35) Leino uppgifver i sin bok (s. 46 o. 54) att denna kopia hade varit beställd för Åbo domkapitels räkning till dess sessionssal och att Lauréus skulle erhållit beställningen under sitt besök i Åbo 1806. Detta lösa antagande faller på katalogens öfver Åbo historiska museum uppgift, att kopian blifvit för museets räkning inköpt i Köln och att den tidigare tillhört Oskar I:s samling. Tvänne andra kopior af Terserus' porträtt, hvars original sedan 1840 är i Uppsala

universitets ägo (se Hahrs katalog), finnas i Vestmanland-Dala nationlokal i Uppsala och på Gripsholm. Hvem som utfört dessa kopior är förf. obekant.

(36) J. v. Breda 1809 o. 1810, Sandberg 1807 o. 1809.

(37) Se Looström, Den svenska konstakademien, s. 387. Förf. meddelar icke ämnet för täflingen.

(38) Åbo Tidning (n:o 52) 2. 7. 1806: »*Ankomne resande* : — — — Artisten Alexander Lauräus från Stockholm, hos Reg. Pastoren Lauräus».

(39) År 1807 exponerade Lauréus »Några åländska fiskare vid en eldbrasa, som tillaga sitt arbete». Taflan förutsätter ingalunda att L. skulle besökt Åland, såsom Leino i sin bok tar för gifvet. Någon fordran på naturtrohet vare sig i landskap eller komposition ställde samtiden icke. Man behöfver endast erinra sig att Fahlcrantz har målat många landskap och stadsvyer från Italien och Frankrike, t. ex. Pau, utan att han någonsin varit utom Sveriges gränser. Lauréus hade dessutom både vid detta och tidigare tillfallen i Åbo, likasom ofta i Stockholm, sett åländska skeppare och fiskare. Han har också målat lappar och lappläger, fastän han knappast besökt Lappland. Hans kompositioner med lappläger förete icke heller lappska landskap eller ens i högre grad lappens karakteristiska ansiktstyp.

(40) Som vittnesbörd om Lauréus' karaktär kan anföras en mening ur ett bref från B. E. Fogelberg i Rom till M. G. Anckarsvärd i Stockholm (4. 7. 1822) »— — — Lauréus arbetar som förut för sig själf och umgås med ingen». (Akademiens för de fria konsterna arkiv, Stockholm.) Detta vittnesbörd om Lauréus i Rom kan säkert också tillämpas på honom under hans vistelse i Stockholm.

(41) Se C. Eichhorn, Svenska studier II, s. 55.

(42) Afbildadt i Thomas Gainsborough by lord Ronald Sutherland Gower F. S. A. London 1903. The British Artists Serie. s. 83.

(43) Se Leino s. 57.

(44) Konstakademiens arkiv, Stockholm.

(45) Rektor och mångsidig skriftställare, sedermera kanslіråd och kyrkoherde.

(46) Silfverstolpes anmärkningar till utställningen 1809.

(47) Se Leino sid. 70 och följ.

(48) Mantalslängd för Jakobs församling 1810. Kvarteret Torsken, n:r 51, Kanslirådet Joh. E. Noréns hus. Agréen vid Kongl. Målar o.

Bildhuggarakademien Alexander Lauréus — 26 år — uppgifven behållen inkomst 200: — släktingen Jungfru Marg. Charl. Thynelius — 23 år.

(49) Enligt samstämmiga meddelanden till förf. af arkivforskare i Stockholm.

(50) Se Granskaren 17. 11. 1820 o. Leino s. 125.

(51) Leino s. 125.

(52) Uppgift härom bl. a. i bref fr. Byström till Fahlcrantz 22. 1. 1824 Nordiska museets arkiv, Stockholm.

(53) Leino s. 125 o. 71.

(54) Tillhörig dr. A. Hellstenius i Stockholm, som gifvit förf. meddelande om Lauréus' och Skogmans vänskapsförhållande.

(55) Meddelande af öfverstelöjtnant G. Silfversvärd i Stockholm.

(56) Hj. Mörner skrifver i bref från Rom (21. I. 1824) efter Lauréus' död till G. M. Anckarsvärd på tal om fru Lauréus' angelägenheter: »Äfven önskade hon att den bokbindaren [Asklund] som jag nu ej minnes namnet på men som du känner till, blefve genom Fahlcrantz anmodad att alla de effecter tillhörande Lauréus, som nämnda bokbindare har i förvar, ej blifva vidrörda förrän enkan själf till Stockholm anländer, under dessa saker förstås endast dem som Lauréus kvarlemnat vid sin utresa, äfven skall hos nämnda bokbindare finnas 50 Riksdaler B:co hvilka han uppburit för Laurei räkning.» Konstakademiens arkiv, Stockholm.

(57) Se Svensk litteraturtidning 1816 s. 389.

(58) Jmfr Leino s. 132, 133.

(59) Handlingar rör. Kungl. akademien för de fria konsterna. Svenska riksarkivet. Jmfr Leino s. 145.

(60 a) Kungl. bref till Akademien för de fria konsterna n:r 83. Akademiens arkiv, Stockholm.

(60 b) Den förra afbildad i Ord och Bild 1898; den senare finnes i Nationalmuseum, Stockholm, och är reproducerad i J. Roosvals Svenskt konstgalleri.

(61) Afbildad i Roosvals Svenskt konstgalleri.

(62) Den förra i Nationalmuseum, Stockholm. Se Sirén, C. G. Pilo.

(63) På Skokloster.

(64) I Uppsala universitetshus.

(65) I Nationalmuseum, Stockholm.

(66) Uttryck af dr J. Roosval i Svenskt konstgalleri, s. XI.

(67) Jmfr J. Kruses uppsats Om måleri och skulptur i Sverige till början af 1800-talet. Ord och Bild, årg. VII, s. 397.

(68) Jmfr J. Roosval, Svenskt konstgalleri, s. X, som anför som bevis bl. a. altartaflan i Romfartuna kyrka i Västmanland.

(69) Jmfr Sirén, Pehr Hilleström d. ä., s. 133 o. följ.

(70) Klytia 1813.

(71) Kopian i Uppsala universitets samling.

(72) Kopian tillhör statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors, originalet i Nationalmuseum, Stockholm, nr. 485.

(73) Kopian tillhör statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors, originalet i Nationalmuseum, Stockholm, nr. 315.

(74) I Finska konstföreningens samlingar.

(75) Filikromen är namnet på en i bokform utgifven samling visor från slutet af 1700-talet.

(76) Journal för Litteraturen och Theatern 1810, s. 547.

(77) Journal för Handel, Slöjd och Konst 1824, n:r 20.

(78) I Nationalmuseum, Stockholm; afbildad i Roosvals Svenskt konstgalleri s. 148.

(79) Antagligen efter Soaréutställningens i Stockholm 18 27/11 47 katalog.

(80) Argus 1824, s. 55.

(81) Stockholms Posten n:r 135, d. 16 Juni 1818.

(82) Svensk Litteraturtidning 1815, s. 388.

(83) Se kapitel III, s. 30.

(84) Journal för Handel, Slöjd och Konst 1824, n:r 20.

(85) Journal för Litteraturen och Theatern 1810, s. 546—547.

(86) Noggranna redogörelser för denna oppositionsrörelse och Göternas kamp för den nordiska mytologiens användning för konstnärlig behandling ingå i C. G. Estlander, De bildande konsternas historia, J. Böttiger, B. E. Fogelberg och G. Nordensvan, Svensk konst och svenska konstnärer.

(87) Svensk Litteraturtidning 1816, s. 389.

(88) Notices sur la Littérature et les Beaux-Arts, s. 93, 94.

(89) I Nordiska Museets arkiv, Stockholm.

(90) Ett utkast till Damporträtt, nu i Ateneum, Helsingfors.

(91) Bref till K. J. Fahlcrantz, 31. 5. 1819. Nordiska Museets arkiv, Stockholm.

(92) Jmfr. Nordensvan, Svensk konst och svenska konstnärer s. 96.

(93) Nordensvan, anförda arbete, s. 93.

(94) F. Benoit, L'art pançais sous la révolution et l'empire, s. 320.

(95) Jmfr Benoit, anförda arbete, s. 346—347, R. Muther, Ein Jahrhundert französischer Malerei, s. 16.

(96) Jmfr. Benoit, anförda arbete, s. 390—391, E. J. Delécluze, Louis David, son école et som temps, s. 244.

(97) Jmfr. Benoit, anförda arbete, s. 355 o. följ.

(98) Jmfr Benoit, anförda arbete, s. 347 not 3.

(99) Se uppsatsen om Lauréus i Finsk Biografisk Handbok.

(100) Jmfr Nordensvan, anförda arbete, s. 95.

(101) Kungl. bref. Konstakademiens arkiv, Stockholm.

(102) Bref dat. Rom 22 december 1820, i direktör G. Fredrikssons ägo, Stockholm.

(103) Arkivet på Fagervik i Finland.

(104) Bref i Nordiska museets arkiv, Stockholm.

(105) Till Anckarsvärd. Konstakademiens arkiv, Stockholm.

(106) Nyströms bref hos professorskan E. Kronberg, Stockholm.

(107) Jmfr Fogelbergs bref till Anckarsvärd. Konstakademiens arkiv, Stockholm.

(108) 22. XII. 1820.

(109) Delécluze, anförda arbete, s. 244.

(110) Delécluze, anförda arbete. s. 391.

(111) 1821. Se Charles Blanc, École française. III. L. Robert, s. 6.

(112) Delécluze, anförda arbete, s. 392.

(113) L. Rosenthal, La peinture romantique, s. 83.

(114) Jmfr H. v. Tschudi, Ein Jahrhundert deutscher Kunst.

(115) Argus 1824, s. 55.

(116) Notices sur la Littérature et les Beaux-Arts, s. 102—103.

(117) Dagens Nyheter 1867 nr. 709.

(118) Bref till M. G. Anckarsvärd d. 16 maj 1824. Konstakademiens arkiv, Stockholm.

(119) Argus 1824, s. 51—52.

BILAGOR.

I. Lauréus' dagbok från resan till Paris.

Sanger platz.

Martens N:o .

	Rd:r	B:co
d: 1 Sept.		
fört utanför Lilljeholm	1	6
1 ½ mil Fittia kl. 8	2	20
2 » Telge kl. 10	1	22
1 ½ » Pilkrog kl. 1	1	3
Caffe	—	12
2 mil Åby	1	2
nattqv: caffe etc:	—	36
Sept. d: 2		
2 mil förbi Swärdsbro til		
2 ½ mil Nyköping	2	24
1 bout: Sig: dricka		2,8· .
1¾ Jäder	1	38
nattqv:	—	28
d: 3:die		
1⅛ Wreta	—	28
1 ½ Krokek	—	32
förbi Åby till		
3 fierd: Norrköping	1	10
nattqvart: caffe, 2 gong: färsk lax och ölost, drickspengar	2	—

Från Novik: kl. ½11 til d: 4 sept:

1 ¼	Brink	1	10
1 ⅛	Kumla	—	28
1 ⅝	Linköping kl: 4	—	42
	på apotheket: Rahb: pr: d. r.	—	16
	2:ne Bref til Stockholm	—	7,6·|·
	nattqvarter, med caffe m. m.	1	28

d: 5 sept:

1	Bankeberg	—	33,6·|·
1 ⅞	Mjölby	1	—
	Svagdricka		2
¾	Dala	—	19
1 ¼	Hester	—	32
	caffe därstädes	—	13 6·|·
	Passerade gränsen mellan Småland och Östergöthland til		
2	Säthälla	1	3
	nattqvart: därstädes, wäl logerat	—	32
	Stallkarlen	—	2
	Summa	27	20,2·|·

d: 6 Sept:

2 ⅛	Bona	1	7
	Bröd	—	5,6·|·
1 ⅞	Ekesjö stad	1	2
	caffe	—	16
¾	Broarp	—	26,8·|·
1 ¼	Möklamo	—	34
	nattqvarter därstädes+Caffe 1 mark smör	1	5,6·|·

d: 7 Sept. Söndag:

2 Komstad	1	4
$1^1/_8$ Wrickestad	—	28
$1\frac{1}{4}$ Starhult	—	32
1 Boo	—	25
Caffe	—	10,8·¦·
$1\frac{1}{4}$ Matkull	—	32
nattqv: därstädes caffe etc:	—	29
$\frac{1}{2}$ mark ost	—	12
Summa	9	39,4·¦·

d: 8 Sept:

$2^7/_8$ Alfvestad	1	26
2 Gattåsa	1	2
$1\frac{3}{4}$ Dihult	—	44,8·¦·
$1\frac{1}{4}$ Elmhult	—	35
Dåligt nattqv: öhlost etc:	—	24
Wäntpengar	—	16
d: 9 —		
2 Marklunda i Skåne	1	2
$1^5/_8$ Broby	—	41
Mat	—	24
hollkarl	—	2
$1^1/_8$ Zwiinge	—	30
caffe	—	8
$2\frac{1}{4}$ Nöbbelöj	1	10
Dåligt nattqv: caffe etc:	1	—
d: 10 Sept:		
$1\frac{1}{4}$ förbi Degerberga til		
$1\frac{1}{2}$ Brösarp	1	22
hollkarl: mjölk	—	3
Summa	12	1,8·¦·

1½ Tranås	—	38
caffe dåligt	—	10 8··
2 förbi Herrestad til		
½ Ystad kl: 8 om aftonen	1	32
Summa	2	32 8··

Åtgodt til hela resan från Stockholm til Ystad, sammanräknadt skjuts för 2:ne hästar, nattqvarter, caffe, mjölk etc: 51 Rd: 44 r. 10·· Banco. Hade mycket vackert väder under hela resan. Ombytet af hästar gick fort för sig i Sörmland och Östergöthland, men ända ifrån Linköping och hela wägen til Ystad måste man wänta ibland ett par timmar hwid hvart ombyte af ordsak att där icke finnes någon såkallade holl-hästar. I Norrköping beságo vi vattenfallen samt kommo in i en kyrcka där en ung student predikade (förmodel: för första gongen) för ett halft dussin gamla gummor. Jag hade där tillfälle att betragta Hörbergs altartafla, förest: Nattvarden, där han föreställer lamp och månsken genom utskärningar i duken, som gör ganska godt, allenast den öfriga effekten wore bättre observerad — i denna tafla finnes åtskilliga ställen som äro mycket bra, i synnerhet en af apostlarne som står til wänster, äfvenså fonden uti taflan — som det war söckendag så kunde man icke komma inn i någon af de andra kyrckorna. —

I Linköpings Domkyrka är en gammal tafla likt ett skåp som förtjenar uppmärksamhet af Martin Hemskerck; men som det var något skummt i kyrckan då jag var där emot qvällen, så kunde jag ej rätt betragta denna tafla, som säkert lärer wara tagen i Tyskland. —

I Småland är mycket wackert, men vägarne äro något

svåra i anseende til de myckna backarne som pa somliga ställen äro rätt branta, hvilcket dock ersättes genom de wackra utsigter man därifrån har öfver sjöar och berg. —

Äfven början af Skåne är rätt behagligt, med ek och bok skogar; men när man kommer in i det egentliga Skåne, ser man ej annat än sand, emellan åkrarne som mäst äro utan tegar och diken, omgifna med ofantligt långa stengärdesgårder. Detta blir ännu mera tröttande genom de elake vägarne som äro både gropige och stenige. Kyrckorna i Skåne äro af en egen facon och like hvarandra, men aldeles olike de öfrige Svenske bondkyrckor, förmodel: äro de efter Danska bygningssättet. Äfven husen af korswircke och ler eller tegel äro på sitt eget skånska vis, samt mästadeles bygde för folk och fä under ett och samma tak. — Byarne äro stora och med stenlagde gator — när man kommer resande ungefär midt i Skåne, ser man hafvet på långt holl likt Chaos. Röken af torfven man alment bränner i Skåne, i brist af ved, är obehaglig för näsan, när man är owan därwid.

Med ett ord, så snart man kommer inn i dette Landskap, är man liksom uti ett annat land än Swerige. —

Den 10 sept. om qvälllen kommo vi til Ystad, och togo qvarter därstädes på Gästgifvargården vid Torget. Som en Postjagt seglat utaf dagen förut och det blåste emot för de andre att komma hit, war man tvungen att ligga här tils lägenhet gafs att komma öfver. Andra promenader war här icke att göra än ner til hafsstranden med kikaren i handen för att söka uptäcka någon Postjakt i horizonten. Jag lät här göra mig en tröja af Skånsk klipping som kostade 9 Rd:r 24 s. R: Gälds, som gjorde mig stor nytta

sedermera i Tyskland och Holland — man åt här ganska bra, men ej portjonsvis, utan vid almänna bordet — jag var äfven til kyrckan som är icke wacker samt full med fula gamla monumenter i sämsta smak, prästen som predikade war i samma smak. — Ändtelligen om Lördag d: 13 syntes en Postjakt som anlände wid middagstid, man måste ändock wänta här ända tils måndag d: 15 sent om qvällen, då vi ändtelligen seglade härifrån med knapp wind för Postjagten, ehuru samme wind hade varit god för en Åbo Sump — för mat och Rum dessa dagar måste jag betala 24 Rd:r R. G:ds — en liten matsäk inberäknad för sjöresan —

Hela natten seglades under lagom och behaglig blast, om morgonen wid dager syntes Pomerska landet och på f: m: d: 16 kommo wi til ett ställe som kallades Borhöft, en liten by, här utanför måste man ankra, 2 mil från Stralsund, för motvind. Med en Pomersk fiskar båt seglade wi, i sälskap med konsulen Pettersen fran Bourdeaux och hans Fru, til Staden dit wi komo i skymningen. Herr Captenen Pren på Postjakten recommenderade Logie åt mig hos sin swärmor en Fru Stiernberg på Skeppareherberget, när vi kommo dit funno wi en fugtig och illa lugtande håla som skulle wara kammare, man måste dock finna sig därwid sålänge och afbida morgonen, ehuru jag ganska litet tordes sofwa, ej heller hade jag mine pistoler engong, som blefvo på fartyget med mina andra saker. — Men jag ärfor hvad man sedermera sade mig; att man ej bör lita på Skeppare recommendationer. Morgonen därpå d: 17 gick vi ut i kring Staden och råkade på ett ganska godt wärdshus, Der Stadt Stockholm, hvar-

est jag öfverenskom om en hygglig kammare, samt flyttade genast ifrån Fru Stiernberg —

Här i Stralsund måste man nu åter vänta på postjagten, i anseende til alla saker som blifvit om bord, och dagelligen promenerade man ner til stranden för att titta efter den samma, först om Lördagen d: 20 fick man ändteligen detta makliga fartyg i sigte, men det hant dock icke til stranden för än Söndagen d: 21 på morgonen, då man ändtelligen fick sina effekter därifrån, sedan detta fartyg på det wiset förordsaket en dryg kostnad, med wäntning både i Ystad och här i Stralsund, utom en dryg fragt af 11 Rd: Pomersk som det kostade mig; men man kan ej weta sådant förrän man försökt, och hade jag wetat det, så hade jag häldre rest öfver Köpenhamn, och det hade säkert ej kostat mer, men resan hade säkert warit mycket intressantare.

Staden Stralsund ligger ej obehagligt, och däromkring äro små nätta promenader, fästnings wercken äro aldeles förstörda. Staden invändigt är ej wacker — kyrckor äro här flere, Nikolai-kyrcka wid Torget är mycket stor men fullproppad med de aldra fulaste gamla träbilder och skräp i otalig mängd, samt dessutom full med damm och smuts, utwändigt är den ej ful, utan en stor och imponerande bygnad med 2:ne torn tätt inwid hvarandra som Upsala Domkyrcka — Maria kyrcka är däremot i litet bättre skick, och temligen wacker inwändigt — garnisonen härstädes är aldeles lik Ryssar, hela uniformen efterapad, och mästa delen af dessa soldater hade ett ofördelagtigt utseende, om jag ej bedrager mig. Då jag en gong promenerade längs wallen kom jag på ett ställe där en hop af dem arbetade, desse roade sig nu att kasta stora stenar

och tegel på hvarandra öfver vägen, om det war alfvare eller lek kunde jag ej så noga erfara; men jag war nödsakad att wända om och skynda därifrån emedan flere stenar slogo ned på vägen och flere foro öfver hufvudet — jag hade ett recom: bref från de Ron hvaraf jag icke kunde betiena mig emedan det war i kofferten på Postjagten. —

Jag träffade i dag här en forman från Hamburg som hade egen god wagn med ett par hästar med honom kom jag öfverens om 20 Rd:r Hamb. för att komma til Hamburg komodare än på den högst daliga Postwagnen som går härifrån.

Reste d: 22 Sept: om morg: kl: 8 från Stralsund, passerade Richtenberg — språkade där med en Borgare — genom Tribsees til natten 8 m. uti en by Wergendorf, dåligt nattläger men temel. vack: ställe 1 D: 4 —

Den 23 begåfvo oss på vägen kl: 8 och kommo om e: m: til Gustrow, en temlig stad, med ett gammalt slott, var äfwen uti kyrckan, som är ful, mörk och full med gamle träbilder — Åto til afton soppa och braten samt tilbr: natten på Deutsches haus et snuskhål kostade 1 Dal: 12 R

d: 24.

Om morg: kl: 5 beg: på wägen och kom kl: 5 e: m: til ett Wärdshus ungef: 1 mil från Schwerin — där åts soppa samt togs nattqvarter. Ett ganska snygt ställe och kostade 1 Rd: 8 —

d: 25.

Begafs ut kl: 6 på f: m: wägarne litet bättre, här såg man de rätta tyska böndernas boningar under ett tak med folk och fä — Kommo vid mid: tid til Wittenburg en så kallad Flichken som passerades förbi och hästarne

fordrades wid en krog utanför nämde by der weissen Ross — på e: m: togo litet caffe på ett annat ställe som kost: 9 sk: kl: 6 kommo wi fram til post och wärdshuset Buchen, där nattqvarter togs som med en måltid mat om qvällen samt caffe morg: därpå kostade 1 Thal: 4 r —

d: 26 —

begaf man sig åter i tid ut kl: 6 på morgonen samt kom til Reinbeck ett slott för Amtmannen, samt Wärdshus, snygt, där passerades genom en port i från Mecklenberg in uti Hollstein, hvarest betales några ser: i bro pengar — på Wärdsh: tog jag 2 glas win kost 4 · · och gäller de stralsundska och mecklenburgska 4 r styckena ej här mer än 3 r: — mycket wackert och med stora trägårdar häromkring ända fram til Hamburg dit wi kommo kl: 5 e: m: Hela denna wägen, från Stralsund til Hamburg war mycket elak och gropig så att man ej kunde köra fortare om man än welat, Pomern i synnerhet består af idel ofantliga sandhedar, somliga upbrukade andre aldeles öde — i Mecklenbourg war på sina ställen wackert nog; där bokskogar woro. —

I Hambourg körde jag inn på Wärdshuset der Waissen Schwan, Herlein, vid Altensteinwege, som är ett bra ställe nog — jag betalte min kusk de öfverenskomna 20 Rdr courant, för resan, gick litet omkring i Staden m: m: åt en god afton samt gick til sängs. — Om aftonen gick en stark åska. —

Lörd: d: 27. —

War och sökte swenska Consulen och Charge d' aff: H:rr Hjort — samt H. Chapeau Rouge med hvilcken jag hade wäxel på 100 R: från Stats. cont. i Stockholm: —

Sönd: d: 28 och månd: d: 29. war härstädes helgedag — jag war i nya Michaelis kyrckan som är ganska wacker dock uti gammal fransk smak. samt där finnes ei några konststycken. — Prästerna här nyttia ännu som fordom stora Ringkragar. åhörarene woro ganska få — på e: m: war jag på Spechtaclet hvarest gafs först Henric d: IV ungdomsår, och därpå Medea, en melodram, som speltes wäl af en madame Schröder. en af Tysklands förste artister — de andra act: spelade äfven rätt bra så mycket jag kunde förstå tyska språket — men Theater Salongen samt decorationerna woro dåliga och utan smak. —

Petri kyrcka är den älsta kyrcka i Hamburg och har Ansgarius där varit den första Biskop. hvars portrait här wisas. mycket gammalt och troligen målat efter naturen. — Altartaflan här är målad för par år sedan af en härvarande Målare Bendixen. uti en grå. kall och torr stil. anat: mycket affekterad men likväl manquerad teckning. — Här sågs äfven ett par gamla flamandska taflor föreställande apostl: Petrus och Paulus. på en duk. men jag kunde ej få uplysning om mästarens namn — Äfven en tafla förest: upståndelsen. til wänster om altaret förtjenar mycken upmärksamhet.

Uti — — kyrcka är en altartafla som måtte vara en copia eft. Raph: förest: Christ: då han säger: låten b: komma til mig — den såg ganska väl ut på holl. ty nära kunde jag ej komma emedan där war gudstjenst. —

Tisd: d: 30 —

war hos Consul Hjort och fick anwisning på pengar för min växel. dock med afdrag af 1 Rd:r förmodel: för herr Consulens beswär. — Var på Börsen hvarest såldes en hop gamla taflor som dock icke woro mycket wärda. och

de fläste stego ej heller öfver några schilling. — Som här war mycket dyrt att uppeholla sig och dessutom intet sädeles märkvärdigt att se så lagade jag mig i ordning til afresan. —

Onsd: den 1:ta October 1817. —

På f: m: betalte mitt logie med mat som kostade för 5 dygn 31 mark 12 r: courant, för 2:ne personer, som var något ansenligt — kl. 1 gingo wi ned til det så kallade Baumhaus där båten lägger till, som far till Harbourg, farten gick genom trånga kanaler med lågt land på ömse sidor, mera med skjutande än med seglet, kl: 6 woro vi framme i Harbourg och väntade där ännu på Wärdshuset i par timmar förän Postvagnen blef färdig, 2:ne Platser med några skålp: öfvervigt af begge kostade 6 R: 11 ggrosch: 3 pf: til Nienbourg hvarpå ficks ett tryckt betyg. — Hela natten restes nu under skakande, några gonger stannades vid häst ombyten, då man altid måste betala 2 ggr: för person åt Wagenmeister, och dito åt Postillon. —

d: 2 oct: restes hela dagen tils sent på aftonen kl: 11 då man kom fram til Nienbourg, där man fick hvila öfver natten til kl: 7 andra morgonen på dåligt Wärdsh:

Fred: d: 3 Oct.

Om morgonen betaltes åter för 2:ne platser till Osnabruck 6,9 ggr: 1 pf: hvarefter man åter begaf sig på resan — som fortsattes hela natten och följande dagen.

Lörd: 4 oct:

Kommo wi wid middagstiden fram til Osnabruck, och som Postwagnen skulle fara widare ett par timmar derefter, beslöt jag att dröja därstädes til nästa post, ehuru stället ej lofvade mycket, men 2:ne och en half nätters wakande under skakande ouphörligt gjorde det nödvän-

digt, äfven hade wäderleken nu sedan wi kommo til Hamburg ändrat sig, och kall höst blåst gjorde resan ännu beswärligare — wi togo qvarter på der Berg Etna hos Merhoff, där man hade bra nog mat wid almena bordet, men kammaren som vi fingo war så otät för winden att man ej kunde uppeholla sig annorstädes än i sängen, dock måste man berga sig så godt man kunde. —

Sönd: d: 5.

Låg til innemot middag, samt gick på e: m: litet omkring i Staden, det blåste mycket kalt. Osnabruck är en liten ganska vacker stad, och omgifven med små trägårdar med klipta häckar i stället för plank, men det kalla wädret gjorde att man ganska litet kunde draga nöje däraf — här är 5 à 6 kyrckor, som se förfallna ut utvändigt, inn kunde jag ej komma emedan de altid woro lästa, och tycktes wara ganska litet besökta. — Ett kloster ligger äfwen utom staden — Slottet eller fordna biskopliga palatset är en ganska wacker och stor bygnad — lemnade kläder til tvätt.

Månd: d: 6.

Träffade här en liten fransos, som hade gjort sällskap på postvagnen, denne wisade oss uti sitt Logie en hel hop fransyska granlåter och handelswaror. — Vi åto som wanligt potatis och drucko surt dricka ur stora glas. —

Tisd: d: 7. —

På f: m: fick jag höra att postwagnen skulle fara utaf i dag kl: 3. Således måste man göra sig i hast färdig til afresan — betalte för 2:ne platser til Narden, som ligger 2 mil hitom Amsterdam 3 luis d'or — betalte Värden för wistandet här med 4 Rd:r, samt nödgades packa in wåta kläder i från tvätterskan, kl: ½4 restes utaf, och wi

hade nu något bättre sällskap i Postvagnen än förut, neml. en Lieutnant med dess Fru — resan gick nu genom Ippenbuchren hela natten. — Reine passerades.

Onsd: d: 8.

Wid middagstid kommo wi til Bentheim, en by som ligger på en höid med ett mycket gammalt slott det wi beságo. Utsigten därifrån är mycket widsträkt, men sielfva slottet är mäst ruineradt, som skall hafwa skedt af Fransoserna 1793 — det skal vara bygt 40 år före Chr: föd: — där syntes ännu lämningar efter ett bibliothek samt tafvelsamling. Detta stället hade jag gärna önskat rita utaf men tiden tillät ej, utan så snart wi ätit middag i hast måste man begifva sig på resan. På slättet war hannowersk wagt, samt arrestanter förvarades uti kyrckan samt på flere ställen — nu passerades Holländska gränsen — Delden en stor by — och restes hela natten utan att det minsta få sofva.

Thorsdag: d: 9 Oct.

Vid middagstid kommo wi fram til Dewenter, en vacker stad, wäl befäst med vallar och grafvar — här åt man litet kall mat samt begaf sig åter på resan. Floden Yssel, en gren af Renströmmen, öfverfors tätt utanför Staden på en bro af båtar. — Här lämnade äfven herr Lieutnanten med sin fru oss så att wi nu fick sitta på första platsen, hvilket dock ej mycket wille hjelpa trötheten. — Vägarne bli också härifrån helt förändrade i från högst elake til de alra bästa och slätaste man kan begära, och i anseende därtil kör ej Postvagnen nu mera fot för fot utan i smått traf, ej heller behöfver man här frugta att den skall stielpa i hvart ögnablick, som man på de elake tyske wägarne med skäl kan frugta för, emedan den

Holländska Postvagnen som går från Osnabruck är på Holländska sättet mycket smal och hög — hela natten kördes dock under ofta stadnande och fodrande, då wagnen altid kördes in uti ett hus eller lider, som man öpnade på gifvet tecken af Postillonen med sitt horn — nu kör också Postillonen med tömar fram ifrån wagnen, ej ridande på wänstra hästen som de tyska. —

Fred: d: 10.

Om morgonen kl: 6 kommo wi fram til Naarden där Trecksknegten straxt var färdig at föra oss vidare. För 2:ne rum i ruffen på Schuyten betaltes 10 stuyvers

för kofferten	3 stuyvers
åt såkallade jäger	4 duyten
Transporten land väg öfver Muyden	6 stuyvers
2:ne gong bropengar	1 »
Från Muyden til Amsterd: 2 rum i ruffen	16 »
för kofferten	6 »
Sakernas transport til qvarteret i Amsterdam	5 »

Hela resan från Naarden, s:ma 2 guld: 7 stuyv: 4 duyt:

Denna vägen var mycket vacker, men kölden samt 3:ne nätters wakande gjorde att man ganska litet kunde njuta däraf — på f: m: kl: 10 kommo vi til Amsterdam och togo qvarter hos en Herr Groen pa Warmoestraat by de Oudenbreysteig N:o 138 — recommendation utaf en handlande från Amsterd: Herr — som gjort oss sällskap från Bentheim, och som tyckes wara en ganska hederlig mann. Den andra reskamraten en gubbe med stor näsa läste sina böner helt ogenerad i kajutan på skuyten som i

Postvagnen, samt talade emellanåt och svarade på frågor utan att låta hindra sig — vi åto middag samt gingo straxt til sängs för at ändteligen få sofva — kammaren jag fick var liten men hade en god säng. —

Lörd: d: 11 oct:

Tog en god port: caffe med smör & bröd, gick så ut på f: m: och sökte up Swenske Consulen H:r Hasselgren som jag träffade på sitt Contoir. Hans Secreterare gaf mig adressen på H:r Laurin — Til middag åt man fisk och fisksoppa äfven som i går wid Wärdshus bordet där en hop Holländare med hattarne på hufvudet äfven gjorde sin måltid. — Äfven här wanckas potatis i hvart mål, liksom i Tyskland — på e: m: gick wi litet omkring.

Sönd: d: 12.

Var jag och besökte på f: m: der Alte Kirk hvarest några målade fönster äro märkvärdiga. — Der neure kirk eller l'eglise neuwe är en mycket vacker kyrcka. Där är uti Choret Amiral Ruyters Grafvård af hvit marmor, där han föreställes liggande död i harnesk med flere figurer och genier, samt 2:ne hafsgudar, blåsande i snäckor, som äro mycket väl gjorde — äfven til vänster om Choret Amiral won Golens grafvård, måtte wara af samma mästare, föröfrigt är denna kyrcka den wackraste jag härtils sett — äfven är där en glas målning på ett helt fönster. — Det bästa orgelvärk jag hört finnes här äfwen, det war på e: m: och folk af alla slag samlade sig til gudstiensten, jag war äfven i en annan kyrcka men där war ej något anmärkningsvärdt. —

Månd: 13:

På f: m: gick jag til H:r Laurin med recomendationsbrefvet från Prof: Sparrgren, han emottog mig mycket

väl samt lofvade dagen därpå låta wisa mig Museum — war äfven uti Polisen med mitt pass — gick vidare på e: m: ikring. —

Tisd: d: 14. —

Gick på f: m: kl: 12 til Laurin som sände en H:r Wernet, informatorn för hans barn med mig til Museum uti Trippenhuys, där tilbragte vi hela f: m: ända til på e: m: så att jag blef utan mat. Här är en hop af de första flamandska taflor — uti stora rummet på nedre botten äro de stora, såsom Nattvakten af Rembrant, en förträffelig tafla. En hop herrar kring ett bord wid ett freds slut i Munster, af wan Helst, anses för den första tafla i Museum, den är åtminstone den största, och onekeligen bra malad — Af Rembrant, äfven några Borgmestare kring ett bord är förträffelig. — Af Du Jardin en i samma smak, men denne är mera kall och tyckes icke wara i hans genre. En dito ännu wan der Helst. Dessutom en stor hop portraiter, af hvilcka de fleste äro goda. En trappa up är åter en stor Sal, där en hop historiska taflor och portraiter finnas, men de äro ei af särdeles wärde, utom en af Rembrant förest: Herodis dotter med Pauli hufvud — Men nu kommer man in i de mindre rummen som inneholla de mäst pretiösa taflor af flamandska skolan, första rummet är upfylt med Djur och blomsterstycken, bland hvilka sednare i synnerhet en af wan Huysum förest: en hop blommor i en gulbrun wase eller skål med bildhuggeri, är det första blomsterstycke jag härtils sedt. fonden föreställer en ljus skog på afstånd, hvilket gör en god effekt, i detta rum är desutom flere andra wan Huysum, samt flere med djur och frugter af Hondekoetter. — I det andra rummet äro flere Landskapsstycken och djurstycken

af Berchem, äfven af en wan Bergen som dock ej gå up emot Berchem. — Af Ruysdael ett större Landskap med vattenfall, samt wackra sjö och stormstycken af Backhuysen, i synnerhet 2:ne mindre — Äfwen af Adrian wan der Velde ett wackert djur stycke. — Det 3:dje Rummet inneholler äfwen Sjö och Landskapsstycken waribland en stor tafla förest: hamnen utanför Amsterdam, af G: wan der Velde, är förträffelig. — Det 4:de Rummet inneholler ändtelligen blott Tableaux de genre samt mindre Historie stycken af holländska och Flamandska Mästare, och äro här flere af Teniers, ganska vackra, 2:ne af Brekelenkamp, den ena en fiskare som talar wid en gubbe wid en spinnrock, den andra äfven i samma smak. — Af wan der Werf äro här flere mycket fini målade stycken, af Schalken 2:ne som ej äro särdeles; men så mycket mera brillerar et stycke af Gerard Douw, förest: en skolmästare omgifven af flere unga personer och barn. 2:ne ljus och en lyckta uplysa schenen, och är det bästa eldstycke jag sedt wida öfverträffande Schalken, också är denna tafla wäl soignerad uti ett enkom därtil gjordt skåp af mahogny med glasdörr, som bewisar att man sätter wärde därpå. — Af Jean Sten är här i synnerhet en ganska wacker tafla förest: en hop barn, som ärholla små skäncker af sina föräldrar om juhlen, och finnes uti denna tafla isynnerhet mycken expression. —

En Diana och Endymion af Lairesse är ganska bra — af Wouwerman äro här många af hans första — äfven af Lingelbach. —

Onsd: d: 15 Oct: Amsterdam. —

I dag hade jag tillfälle genom H:r Laurin att få se en af de första samlingar härstädes tillhörande H:r Brentano.

— Åtföljd af H:r Wernet tillbragte jag där en god del af f: m: Sedan jag först warit och besökt H:r Coudere & Brahtz samt upburit af honom 300 floriner på mitt creditbref. — Brentanos samling innefattar en hop af de första Taflor i flere Rumm, utaf hvilcka det första innehöll blott af lefvande mästare, ibland hvilcka alla jag fäste största upmärksamhet på ett stycke i Berchems genre af H:r Ommegank i Paris — af de andra woro äfven flere goda små stycken samt ett som förest: Herr Brentanos hela famille med flere andra personer, figurerna af omkring något mer än qvarters höjd, är bra målad. — Samme famille war äfven målad i stort, men denna tyckte jag mindre om. Uti ett annat rum war blott italjenska Taflor, en af Rafael, en liten Madonna af Corregio, förträffelig, äfven en dylik i stort af Titien, utomdess war där taflor af Caravaggio, Guido, m: fl: — De öfre rummen inneholla blott flamandska taflor, bland hvilcka en utaf de wackraste Teniers, en större komposition med wacker effekt. — Af A. wan der Velde finnes här ett mästerstycke i Berchems genre, men som nästan öfverträffar dennes — Ett Rum inneholler blott gamla taflor ifrån konstens början, en af Holbein uti skåp facon är märkvärdig. Med ett ord här finnas de mäst walda af holländska af nederländska skolan. Ett stort historiestycke förest: Delila som klipper håren af Simson, med flere figurer wid Ljus af Schalcken, skulle man tro i första påseendet wara en god Italiensk tafla. — Här finnes äfven en Ruysdael som är ännu vackrare än den i Trippenhuis, samt en af van Everdingen, ett wattufall med granskog ikring. —

Då jag på f: m: var hos Laurin böd han mig til middag tils om fredag, hvarföre jag nu var nödsakad att här

lägga mig til svarta underkläder och skor, hvilket jag på e: m: bestyrde om, då wi gingo omkring i Staden. —

Torsd: d: 16 Oct: Amsterdam. —

På f: m: gick jag med L: åter på Museum i Trippenhuis, där wi tillbragte f: m: —

På e: m: köpte jag mig 1 par fina swarta Byxor som

kostade	16 floriner			
Ett par silkesstrumpor	5	»		
Ett par skor..................	3	»	6 stuivers	
Ett par knäspännen......	—		5	»

För hela habiten Summa 24 floriner 11 stuivers

Fred: d: 17 oct:

På f: m: sprang jag litet i kring i staden, köpte en flaska Eaude Cologne à 15 stuivers — samt gick ännu en gong ut med L: f: m: och köpte ¼ yoz för 6 stu: 4 diuter kl: 4 gick jag nu enligt bjudningen i förgårs til middag hos Laurin, där Swenske Ministern som Consulen utom några andra herrar woro, och satt man till bords från kl: 5 til kl: 8 fördrifvande tiden med att äta en hel hop desert och lappri. Men goda viner upmuntrade en emellanåt — Caffe draks straxt på maten, och man lagade sig hemm kl: ½10. —

Lörd: d: 18 oct. Amsterdam.

På f: m: war jag och hörde åt om Postvagnen til Antwerpen, emedan tiden nu lider til att man måste täncka på att komma widare, i synnerhet som kylan här börjar bli rätt obehaglig, jag war äfven utom Harlemer Porten och beság Frechschniterna som gå en gong i timmen härifrån til Harlem och sedan widare på E: m: war jag i samma ärende och beság Postvagnen wid Bottermarkt, som går til Antverpen hvarje dag kl: 5 e: m: —

Äfven köpte jag mig en knif för $1\frac{1}{2}$ florin, som är bra att ha i fickan.

Sönd: d: 19. —

I dag blåste här mycket kalt — geck litet omkring på f: m: wäfensom på e: m: träffade icke Laurin hemma. — Men ute träffade jag på f: m: 2:ne af hans Contorister med hvilcka jag war och besåg som hastigast en Theater.

Månd: d: 20. Amsterdam. —

På f: m: war jag hos Laurin för att taga afsked. Han underrättade mig om att man borde wäxla ifrån sig alt Holländskt mynt til Franskt, för att fortsätta resan åt Antwerpen. Han sände äfven herr Vernet med mig til en Wäxlare hvarest jag fick alla mina peningar förbytta til Napoleons d'orer eller 20 franc stycken utgörande en summa af omkr: 1,000, francs eller 51 stycken. — Lämnade bref på Posten til Eva Lovisa och P— som betaltes med 10 stuivers. — På e: m: gick til Botermarkt och bestälte platser i Diligencen tils i morgon til Antwerpen, som kostade 33 gulden 16 Stui: för 2:ne platser, samt för kofferten 3 gulden, tilsammans *36 guld: 16 stuivers* hos h:r Gerritsen & Zoonen, op de Botermarkt N:o 60 —

Tisd: d: 21 oct: — Amsterdam. —

På f: m: war jag hos H:r Coudère & Brahtz för att taga afsked. — Sedan uppe på Theatrum Anat: och besåg Rembrants Tafla som förest några medici som dissequera. en bra målad tafla fast olik alt annat jag sedt af Rembrant — lagade mig i ordning til afresan, samt sedan wi ätit middag betalte jag wärden för logie och mat med 32 floriner 8 stuivers, togo afsked af wårt beskedliga Wärdfolk och begåfvo oss til Diligencen. Åt karlen som drog kofferten och sakerna til Bottermarkt 8 stuivers — wi

satte oss uti wagnen precis kl: 5. och kommo kl: 10. til Utrekt, som det var mörkt så kunde man ganska litet skönja af de wackra Holländska lustgårdar man hade på ömse sidor af wägen, i vagnen var eljest godt rum och man fick sitta temligen commod. — Här i Utrecht fick jag adress på det såkallade Zutphensche Posthuis, til nattqvarter, som ligger ett stycke ifrån där Diligencen stannade, och är ett dyrt ställe, en H:r Louis Vermeulen söker där att preia resande.

Onsd: d: 22 Oct: —

Steg upp kl: 6 om morg: betalte 3 gulden 8 stuivers för nattqvart: samt Caffe med litet bröd och smör samt lemnade h:r Vermeulen — kl: 7 reste wi från Utrecht i en mycket god Wagn. Sällskapet bestod blott af en liten hygglig flicka samt en liten karlfigur som satt och frös i en liten svart frack. Vädret war wackert fast natten varit bra kall och rimfrost låg ännu öfver marcken — kl: 8 foro wi öfver floden Rein i färja. Kl: 9 passerades genom Wianen en liten med murar befäst stad — kl: 12 kommo wi til Gorcum, där wi dröjde en timme hvarefter resan fortsattes et litet stycke utom Staden där Diligencen stannade wid stranden af floden Wahl, en gren af Rehnströmmen; där var straxt en båt tilreds som emottog oss med wåra effekter, samt wi seglade öfver floden som war upfyld med holländska fartyg och båtar af alla slag. På afstånd såg man den andra lilla Staden Worckum med Slottet Löfvenstein, bekant i historien af Grotii fångenskap. När wi kommo öfver floden war straxt åter en Diligence til reds så att man genast fick fortsätta resan — kl: 4 kom man til floden, Meuse eller Mosel, som ej war synnerligt bred och passerades i färja — $^1/_4$ timme därefter

foro wi förbi Gertruidenburg en liten mycket wäl befäst stad. — Nu började Tallskog och backar åter at wisa sig och landet begynte blifva högre — kl: 7 om aftonen kommo wi til Breda där man dröjde en timme wid wagns ombytet på wärdshuset invid Posthuset, där förtärdes litet smör & bröd samt 3 glas dricka, kostade 1 gulden — åt postillon 8 stuiv: — kl: 8 fortsattes resan åter. Sällskapet i Wagnen bestod af 3 st: 3 kantiga hattar med nattmössor, ena lustiga figurer, måtte varit någon sort präster eller dylikt — kl: ½4 om morgonen kommo wi til Antverpen, på samma ställe där Wagnen stannade fingo wi en kammare som wäl war wacker men ganska kall, och man gick til sängs. —

Thorsdag: d: 23 oct: Antwerpen.

Steg upp kl: 11 på f: m: i anseende til reströthet och köld uti rummet. — Ombytte genast rum och fick en kammare nere på gården som kunde eldas, fast där ej fants något spiell. — Sedan gick jag litet ut och det första jag blef warse war den stora prägtiga kyrckan Notre Dame, det första mina ögon mötte där inne war Nedtagningen af korset af Rubens. — Den andra taflan som är pendant därtil förest korsfäst: är på logt när ej så vacker, jag såg mig omkring i hast och geck hem för att äta middag som serverades på förnämt wis med många rätter och desert, vid almänna bordet sedan de andra ätit, och wi hade blott en fransos i sällskap som war eller åtminstone wille synas mycket förnäm och artig. På e: m: gick vi åter i Notre dame kyrcka och hörde på mässan eller Vèpres, som förrättades med en prägtig musik af röster och Instrumenter — Gick äfven litet omkring i staden på aftonen.

Fredag d: 24. Antwerpen.

På morg: sökte jag upp Grosshandl: Plitt, til hvilcken jag hade bref från Bohm. Där war jag en stund och blef mycket wäl emottagen. Sedan besökte jag djurmålaren Ommeganck, där jag såg ett par taflor som han höll på med. Uti jesuiter kyrckan war jag, som är liten och prägtig med marmor af alla couleurer. Äfven några vackra taflor af Rubens och Pater Seghers woro qvar, men flere andra woro borta och blott rummet hvar de setat syntes qvar i wäggen. Kom hem och åt middag. — Gick sedan ut igen och besåg Muséum som ligger innom en liten wacker trägård där en colosal byst af Rubens står på en kulle. I Museumet finnes blott Historie taflor, i synnerhet af Rubens, van Dyk och Jordaens äro de förnämste. — Jag gick äfven som hastigast och besåg Rubens graf Capell uti Jacobi kyrcka där altartaflan förest: en helig Famille hvarest alla figurer äro portraiter af Rub: slägt. — Jag gick därifrån och sökte upp Rubens straat och besåg hans hus hvar efter jag gick hem och köpte plats i wagnen til i morgon bittida til Bryssel som kostade för 2 pers: 10 francs och 8 sous, betalte för logie och mat 32 francs som var nog dyrt.

Lörd: d: 25 oct: 1817 Bryssel.

Om morg: kl: 7, sedan man druckit caffe satte wi oss uti wagnen. Wädret war wackert och äfven wägen, men som wagnen war temmeligen full packad med damer och herrar så kunde man ej mycket få se omkring sig. Kl: 9 woro wi i Malines, där hästar ombyttes, hvarefter resan åter genast fortsattes, och kl: 12 war man framme i Bryssel, där jag fick rum på samma ställe som vagnen stannade. Middag åts vid table d'hote, för ganska billigt pris neml:

2 francs person, med många rätter och desert. Också war bordet fullt med folk fast än det war bra stort. På e: m: geck omkring åt kongl: Trägården och Slottet m: m:. Äfven beságo wi Museum som består af hela öfra waningen i gamla slottet och är uppfyldt med en stor mängd taflor, dem jag dock ej fick tid at noga betragta emed: det redan blef skumt på qvällen. detta Museum är öppet alla dar för intet. i Antwerpen betales 1 gulden person wid inträdet. — Wid hemkomsten tog jag en bout: win. emed: det war kalt och gick ännu litet omkring. —

Sönd: d: 26 oct: Bryssel.

På morgonen war jag på Posten för att höra om jag skulle hafva något bref, men där fans intet. — Äfven war jag i en mindre kyrcka där nära invid. hvarest hölts mässa med prägtig musik, som i Antwerpen. — Uti den stora kyrckan St. Gudule kunde jag ej komma, emed: den redan war igenläst då jag kom dit på e: m: — Köpte plats tils i afton kl: 9 uti diligencen til Cambrai som kostade för 2, 38 francs hos en herr Hensschen & Comp: — betalte logie och mat med 14 franc — kl: 9 reste wi utaf, uti wagnen war beqvämt och godt rum emed: flere platser woro obesatte, hela natten fortsattes resan och

Månd: d: 27 oct:

Kl: 6 på morg: kommo vi til Mons. — Caffe dracks som kostade 2 franc, medan wagn ombyttes. Den wi nu fingo war något sämre, och wi reste kl: 7 vidare, då det först började bli dager, så att jag såg ganska litet utaf staden Mons — kl: 10, kommo wi til Franska gränssen där kofferten och alla effekter wisiterades. — Kl: 12 kommo wi til porten af Walenciennes, där åter wisiterades på det nogaste. En hop soldater excercerade utanför

Stadsmurarne — litet längre fram upwistes Passen, och wi intågade i Staden, som tyckes wara ganska vacker. Åt H:rr Conducteurer 2 franc och de tycktes knapt nöjda ändå. — Middagsbordet war här i ordning dukat och wi åto temligen wäl för 4 franc, neml: 2d:o, person. — Kl: 2 satte man sig i wagnen igen. — Ett stycke utom staden wisiterades än en gong vid ett slags tullkontor, hvarefter resan fortsattes til kl: 7 på aftonen då man inträffade i Cambrai, där man war tvungen hvila öfver til andra dagen kl: 2 hos en wärdinna som hade ett mindre fördelaktigt utseende.

Tisd: d: 28 oct: Cambrai.

Här måste man lämna sitt pass hos polisen, samt fick i utbyte ett franskt pass som kostade 2 franc, til Paris, jag köpte plats i Diligencen hos Mad: Montigny Coffin, wärdinnan, som kostade för 2:ne pers: fram til Paris 70 francs. — Nattqvarteret, caffe om morg: med smör & bröd samt en knapp och dålig middag med ½ bout: win kostade 10 francs. — Kl: 2 stego wi i wagnen igen i sällskap med en Engelsman med 3:ne stycken sina döttrar och en Herr son, som fick sitta utanföre i cabrioleten. — Om aftonen kommo wi til St: Quintin, där wagn ombyttes, som och wi fingo en dåligare, resan fortsattes hela natten.

Onsd: d: 29 oct:

Om morgonen kl: 6 kommo wi til Noyon, ett smutsigt hål, där wagn åter ombyttes som blef ännu sämre och trång för 9 personer.

Nordiska museet, Stockholm.

II. Bref till K. J. Fahlcrantz.

Paris d: 31 maii 1819.

Min kära Bror! i följe af den heder mig i sednaste skrifvelsen wederfarits, får jag således genast begagna tillatelsen och rättigheten att nyttia denna wänskaps titel, samt tillika betyga min upriktigaste och warmaste tacksamhet för denna ära, hvilcken på detta vis erhollen wisserligen är ännu större än om dett skett vid glas och bålar, där vist mycket godt kan ske, men likväl kan man ibland anse hvad som skrifves för ännu mera contant. Huru mycket jag anser mig hedrad af Brors vänskap samt huru jag önskar wara denna heder wärdig etc: etc: etc: därom alt vil jag nu ej försöka göra några orationer, som skulle borttaga papper och tid, hälst jag anser bättre att låta tiden bevisa alt sådant. — Det var i första dagarna af innev: mai månad som jag hade det stora nöjet att erhålla ofvannämda bref af d: 23 sistl: Februari, men Nyström har gjort en stor krokväg som uppehollit honom så länge. Det skulle wara rätt ledsamt om i genom glömskan af att utsätta min adress, jag gått miste om nagot bref, på det sådant ej mer måtte hända får jag nu börja med min nuvarande adress som är *Rue d'Angivillers N:o 12 prés du Louwre*, äfven är det lika säkert att sätta inunder bref *à la Legation de Suede*, som är ännu nästan bättre ihändelse jag skulle komma att flytta; men att utsätta intetdera såsom w: G: beständigt gör oagtadt flere påminelser, det gör att af 10 bref ett kommer rigtigt fram, ty Postvercket i paris är ej på samma fot som i Stockholm. — Jag har nyss flyttat, ty oagtadt rummen eljest woro mycket bra där jag bodde förut, war likväl

dagen högst elak för målning, hvilcket war mig en stor olycka ty jag har på hela året ej kunnat gjort det minsta som duger. I Paris är ont om rumm med god dager, i synnerhet när man måste göra så stort afseende på penningen. Jag har sedan hitkomsten ej warit rest härifrån och kan ej heller ännu tänka på någon afresa, ty jag måste väl åtminstone först se den stora expositionen som börjas i Augusti. —

Jag har hört af H:r Hof Arkitekten att Fogelberg snart tänker sig ut och förmodligen hit, om det är sant så blefve det för mig ett stort nöje att en gong få råka någon af gamla vänner. Att få det nöjet träffa min Bror sielf utom Swerige lärer man knapt ha något hopp om. —

Oendellig tack föra alla nyheter, den minsta sak blir altid af stort intresse då man så sällan får weta något från hemorten, isynnerhet hvad beträffar konsterna har jag ej att wänta något från annat holl än min Bror, ty won G— på landet wet sällan något sådant.

Bredas så förtidiga och oväntade bortgong förordsakade mig mycken sorg, som den gjort åt många andra, men i synnerhet mätte det warit kännbart för hans Famille. Konsten har wisserligen äfven därgenom giort en stor förlust, ty utom alt annat, hvem är där nu som med lika säkerhet kan skilja det som är godt från det som icke duger, samt någorlunda holla stången emot att icke uselheten och charlataneriet aldeles tar öfverhand. Det är säkert att secler torde gå förbi innan Sverige åter får se någon sådan artist i sin genre. Likväl gjordes på honom så litet afseende och man söker till och med förgäfves något af hans hand där det i synnerhet först borde märckas. Att Kron Prinsen så mycket intresserar sig för konsterna

är fägnande att höra, det behöfs äfven. — Länge lärer det således ännu dröja innan Bror John kommer ut, efter Han först tänker sluta sin Fars påbegynta arbeten. — Om Ragnar L: behagar allmänhet ännu mindre än altartaflan, så måste det stå oendel: fint till med behaget. — Men hvad kommer åt Kr: som målar battailler, det måtte wara i brist på arbete och på speculation för H: M:t —

Det är ganska ledsamt hvad man nu hör från alla holl angående penning bristen i Sverige, men det kunde ändå gå ann om alting i propotion då äfven kunde fås för bättre pris. Här fins nog contanter, men att få något deraf är swårt, och til dagl: behöfver fordras onekeligen mera än hos oss. —

Jag går ännu på Guérins attelier och ritar efter modellen från kl: 7 om morgonen til 12, det kostar tid och penningar, hvarföre jag snart måste tänka på att dra mig ur det spelet, hälst det kanske kan wara mindre nödvändigt för mig. För en Historie målare är det en annan sak. Alla Eleverna där äro eljest emot mig ganska beskedliga; de arbeta med mycke ifver och owanligt stilla, hvilcket alt ej är enligt den beskrifning jag förr erhållit om deras atteliers, detta bidrager emellertid att holla mig qvar i det längsta. Guerin sielf är äfven i flere afseenden motsatsen til det wi wanligen föreställa oss om Fransoserna. Han äger ett litet enkom för sig inrättadt hus med 2:ne stora attelier, den öfre för sig sielf, den nedre för modellskola, dit wägen går öfver gården genom en allée af rara växter och träd. Han bor där helt allena med sin gamla portvakt och tar sällan emot främmande. Han har mycket kunskaper såsom modell professor, vill att naturen skal följas i alt och tål ej att

någon will affectera att rita antikt etc: ty hans princip är, att man bör först kunna göra så godt som naturen, och sedan bättre om man kan, huruvida det är rigtigt kan jag ej dömma. Hans egna taflor kan jag dock aldrig finna behagliga, och han tycks ej altid sjelf följa det han lärer, förmod: af den gamla ordsak att, det är altid mycket lättare att prata om en sak än att göra den. Nyligen har han begynt en stor tafla som skall föreställa St: Louis som holler sin domstol under ett träd wid wincennes, och det är ett ännu aldeles olikt hans wanliga, och jag är nyfiken att se den taflan något awancerad, portraiter målar han ej. — Alla artisterna här äro i allmänhet mycket flitige. De unge äro hvarje morgon kl: 7 på atteliern hos sinn mästare där de på det wiset holla ut i många år; deraf händer att i bland dem finnas många som med mycken färdighet både teckna och måla sin modellfigur, ofta med mycket god couleur; men att sammansätta en tafla gå för dem i proportion mycket trögare, ordsaken torde kanhända wara att de sluteligen så vänja sig wid att beständigt apa efter sin modell, att de ej mera kunna göra något utan densamma, och att stapla up modeller för att derefter copiera sin tafla kan dock aldrig bli något godt utaf. Detta tror jag äfven är ordsaken hvarföre största delen franska taflor äro något fadda och emotstötande, ehuru man ofta ej kan disputera att de ej äro bra målade. Äfven kunde det förmodas wara en ordsak till att de så sällan lyckas i landskap, ty där blir det ännu svårare att sätta modellen för sig i kammaren. Jag såg i fiol somras en som satt vid sin chevalet ute på backen vid Mont Martre för att copiera landskapet, samma tafla kände jag sedan igen på en liten exposition i wintras

af ett sällskap, som kallar sig Les Amis des Arts, och gör mycket godt för konsterne, beträffande taflan kan jag ej säga annat än att den utvisade mycken möda och besvär. Här finns många Landskapsmålare som äro i stort rop, såsom Bertin, Bourgeuis, Tiénon m: många flere, men ännu härtils har jag ej annat sett af dem än hvad vår vän Cederholm skulle åstadkomma om han med färdighet kunde handtera penseln, likväl har jag ännu sett för litet för att wåga påstå att här aldeles ej finnes någon sådan som duger i denna genre. Expositionen skall wäl ändteligen i det närmaste wisa, hvad som kan finnas ---- Nergard talade stort om en af deras första och största landskapsmålare som nyligen dött och hetat Walenciennes. Han visade mig på att gå se på de saker som såldes på auktion efter denne och som därföre exponerades förut; något flat blef jag dock att där ej finna annat än några porte feuiller med ganska torrt och magert ritade wuer efter naturen samt några taflor och påbörjade dukar som mycket liknade de fordna månskens styckena af wår Lemoine. Det är möjligt att han ej hade qvar något af sina goda arbeten; men det såg likväl ut som han skulle gjort sin mästa reputation därmed att han skrifvit en tjock lunta om perspektiven, med hvilcket arbete det äfven ser något osannoligt ut att en god målare kunde nöta sin tid. Äfven hade han hopsamlat snäckor, stenar, upstoppade markattor och foglar etc: etc: — Nergård har vist gjort mig mycket nytta och nöje i diverse små saker, hvilcket är af stort värde för en främmande som jag utan bekantskaper men beträffande hans konstkännedom wet jag ej hwad man skall tänka. Beständigt ser man honom mitt bland sina goda ritningar komma fram med den

eländigaste copia eller något af lika wärde. Han är en ifrig anhängare af David, den han anser för den största artist som i sednare tider funnits. Största delen af connaisseurer äro sig lika både hos oss och annorstädes. — En artist som är mycket i ropet och det med skäl, är den unga Wernet, son til den bekante hästmålaren, hvilcken också ännu målar och ritar beständigt, men som nu på sednare tider blifvit något manieré och nästan för mycket sysselsätter sig med carricaturer. Den förstnämde målar äfven hästar, men äfven i nästan alt genre och äfven i historien, men mäst lärer han holla sig wid batailler och soldatscener i modern smak, som jag härtils blott känner af en betydlig hop kopparstick, och äfven af hans egenhändiga lithographier som äro ritade med en otrolig lätthet och tackt. Han är beständigt öfverhopad af prinsar och officerare m: m: hvarföre det skal wara mera beswärligt än nöjsamt att gå til honom. Nyligen såg jag af honom en liten tafla nyss målad, förest: Molière som läser upp något af sina arbeten för en gammal piga. I det hela hade den något tycke af Hilleströms bättre arbeten, utom att den war mycket bättre tecknad och med en otrolig raskhet och fermité i penseln målad, aldeles icke hvad man kallar fini men färgerna på sina ställen något starka och skarpa, såsom Molières röda strumpor m: m: det är ock troligt att denne ej kanske war af Wernets bästa arbeten, men vid exposition får man se mera af honom.

Gérards stora tafla Henri d: 4 intog i Paris, tror jag mig förr hafva nämnt om, att den i mitt tycke är den bästa tafla i frankriket på sednare tider blifvit gjord, jag har väl ej sett på långt när dem alla som har blifvit tillverckade, men det är mycket som man ibland kan sluta

till resten då man sedt en liten del. Denna tafla har något tycke af Rubens ehuru den ej är målad med så transparenta och brillanta färger som dennes. Men tidens costumer göra äfven mycket till. Hans portraiter måste jag likväl tillstå äro til en del i samma genre som dem man ser i Stockholm af hans hand. Mera törs jag nu ej säga derom så länge, och jag har wist redan talt mycket för mycket om herrarne härstädes, så framt jag ej wore säker på att Bror ej låter komma längre än oss emellan alt som ej är til beröm för härvarande artister, ty som häremellan stundom är correspondense så kunde jag få betala mina critiquer, i synnerhet som jag tror att i Stockholm finnas dem som gärna skulle önska mig någon ledsamhet, jag vet t: ex: ej hvarföre den ofannämde battaille målaren wid Leipsig roar sig med att tala om mig och sprida ut diwerse saker. När jag engong kommer härifrån kan jag säga mina tankar för hwem som helst utan frugtan för pafölgd. — — En annan artist hvars arbeten i min smak äro af mycket wärde är Prudhon, åtminstone äro de taflor jag härtils sett af honom ganska wackra. De föreställa mäst Zephirer och amourer och dylika luft figurer, men de äro likväl med en god och stark effect mycket behagligt målade samt contourerna på hans figurer äro särdeles försvinnande och motsatsen til skarpa, så att man nästan kunde säga att de äro målade utan contourer, hvilcket här är en särdeles stor raritet. Hans fonder af Landskap m: m: äro så oendeligen lätt och transparent målade, att rygtet öfver alt artisterna emellan påstår, att han nyttiar någon fernissa bland sina färger som är en hemlighet uppfunnen af honom sielf. Aldeles på samma vis som man talade om Breda hos oss;

om han nyttjade något sådant bland sina färger torde Bror bättre kunna dömma om än jag, men jag tror åtminstone att detta ej war hufvudsaken, och att bredas talang bestod i annat än i fernissan. — — Genom Nergård känner jag här 2:ne artister som på beställning för Hert: af Orleans måla hvar sin tafla ur Swenska historien. Den ena heter Hersent, han målar den scen då Gustaf d: 1, mycket gammal tar afsked af de församlade ständerna, och hans tafla torde kunna bli bra nog fast han gjort stora misstag i costumerna. Jag skulle wisa honom huru dalkarlar se ut, m: m: Den andre heter Dufaux målar Gustafs tal til Dalkarlarne vid Mora, och den taflan blir högst besynnerlig och mycket stötande på galenskap, är föröfrigt mycket i Leipsiger battaille målarens maner. De äro ingendera artister af någon stor betydenhet hvarföre jag också ej vill uppeholla med beskrifning af deras öfriga något torra producter.

Men jag bör ej glömma att göra reda för commissionerna som i det hela gå något trögt oagtadt jag icke sielf altid rår därföre. — Angående färger har jag swårt att swara något bestämt om ännu, ty jag har härtils nöjt mig med de samma jag förut warit wand wid, och som äfven här äro de mäst brukliga och kanske de säkraste. Man köper alla färger här färdig rifna och preparerade i blåsor ganska goda ty en stor mängd färghandlare täfla om att holla dem goda för att icke komma ur crediten, och detta gör en stor lättnad för artisterna. Jag skall med första tilfälle sända prof på en färg som jag aldrig hört omtalas i Swerige, men som här alment nyttjas och tyckes böra kunna hafva åtminstone til en del de brungula och brungröna egenskaper Bror nämner, ehuru jag

ej kan säga det säkert emedan jag ännu nyttjat den ganska litet, den kallas Bitume, är brun och mycket transparent samt så mörk att den är helt swart när den nyttias tjockt, den är seg och tyckes wara preparerad med stark linoljefernissa och torksaker. Det wärsta är att den anses för osäker och skall swartna med tiden, hvarföre flere artister förkasta dess nyttjande. David har aldeles förbudit nyttjandet däraf i sin attelier. Med första resande jag får uti skal jag sända prof derpå, kan och hända Bror förut känner denna färg. Äfven nyttjas här en annan swartbrun d:o som heter Momi eller Mumi, men den tyckes ej wara så klar som den förra, derpå skal alt prof medfölja. Skulle Bror wilja hafva af de wanliga kända färgerna så anhåller jag om upsats på sorterna och quantiteten, då jag skal bjuda til att söka de bästa som kunna fås, emedan man bör förmoda att här få dem bättre än hos oss, ehuru jag ej märkt någon betydlig skillnad, kanske för det jag köpt dem preparerade som sagt är. En hög gul färg heter Jaune de Crome, lärer wara god i sin sort, men föga lärer Bror behöfva en så grann färg, den är ej transparent. — Jag tänkte nog i början, då jag såg brokanter och quaier fullradare med böcker til godt pris, att man åtminstone här kunde lägga sig til bibliothek med obetydligt pengar, jag hade då ej nogare undersökt dessa böcker men sedermera har jag märkt att jag äfven däruti mycket bedragit mig, ty alla dessa böcker äro sådana att jag ej wille hafva en stor del af dem til skänks, och det är ej så lätt att träffa på något som duger för underpris, ty alt sådan beholler här någorlunda sitt wärde, några gamla uplagor af deras äldre auctorer och poeter är det enda man ibland kan få för godt köp, emedan af sådant

dagelligen utkommer nya uplagor som göra att de gamla förlora wärdet ehuru de i det hela kunna wara lika goda. Skulle Bror willa ha något sådant så måste jag veta det mera bestämt, om det skal wara Molière eller Racine eller d:o d:o. — Andra goda böcker äro där sällsynta. Jag har til ex. sökt förgäfves någon wie des peintres för godt pris, den af d'argenwille kostar i 8:wo 60 à 70 francs och in 4:to kostar den öfver 100 — den af Wasari kostar likaledes, och är dessutom på Italienska. Jag har ej fått spaning på om någon sådan bok finnes af nyare tilwerkning, men jag har all anledning att förmoda att det ej finnes någon som kan sättas framför desse gamle, så framt jag därom kan få widare uplysning skal jag låta weta. Den begärta Essai sur le Paysage har jag köpt, den kostar 4 francs, äfven som Burtius bok som kostar 15 d:o, enligt medföljande räkningar. Jag har fått löfte om deras afsändande med första genom en H:r Skog, söm sänder böcker til Stockholm. Det är svårt att träffa på någon lägenhet. — Jag har äfven köpt ett häfte med gamla, 58 ätsade landskaper af Herrman Swanewelt för 10 francs, skulle det hända att Bror äger dessa förut så skal jag beholla dem för egen räkning. En liten upsats på hvad Bror i den wägen äger skulle göra mig säker för frugtan att köpa sådant som förut finnes. På ett annat ställe wet jag til salu ett tiockt häfte superba gamla Engelska etsningar efter Gasp: Poussin och Claude Lorrain efter landskaper som finnas i England men det kostar 80 francs — — Jo jag har äfven gjort början til tafvelsamling. Ett litet Landskap för 5 francs, samt ett d:o något större Italienskt, samma pris: om de ej äro af Ruisdael så kosta de ej heller så mycket — men jag måste

ännu en gong fråga om Bror will betala 30, 40, 60, 70 francs för temligen bra taflor? åtminstone i min smak, jag har i bland träffat på en och annan sådan som jag dock ej haft mod att köpa utan mera bestämda ordres. — Att penslarne kommit fram är ändteligen wäl, jag skal söka skaffa fler om det är möjligt men den penselfabrikören är en ewig sölare, och man får springa hos honom många gonger för att erholla 3 à 4 stycken. Jag har ej fått spaning på om någon annan finnes som gör dem lika bra; hos färghandlarne finnes nog penslar men de äro ej fullt så bra. — Enligt brors föreskrift i brefvet uttog jag d 22 innev: Mai hos grefve Löfvenhjelm Trehundradetjugo. (320), francs, hvilka penningar jag nu önskade kunna enligt Brors önskan och til nöjes kunna använda, huru mycket det gör i svenskt mynt kan Bror lättare sielf uträkna än jag som nu ej känner precist coursen på Swerige. Till grefven lämnade jag mitt qvittence på summan. —

Med Brors tillåtelse så skulle jag nu beswära med mina egna angelägenheter. Att jag för innev: år fått tillökningen på pensionen det har jag länge sedan fått weta, äfven som detta året nu åter igen är snart förbi, och tiden lider at snart åter tänka på en ny inlaga för det tredie året. Det är mig af största nödvändighet att ej gå miste om denna tilökning hvarförutan jag omöjligen kan bärga mig; jag får därföre be Bror wara så god och da någon af höga wederbörande deras Excell:r råkas derom göra en påminnelse. Jag wille tro att de enligt sina löften icke äro emot saken, men det beror mycket på att blott komma ihog. — Det förswårar min sak att många i Stockholm af enfaldighet och litet kännedom af werlden, jag

vill ej tro af elakhet, tro och påstå att jag bör kunna förtiena uppehället med egna arbeten. — Äfven Nyström har mycket större pensïon än jag med hela tilökningen, ty han får af kungen apart och har dessutom haft 300 Rd: H: B: i respengar då mig bestods med stor möda 100. — Om Schenberg råkas så anholler jag til honom om min hälsning med påminnelse om Hans löfte att komma ihog inlagen wid den tid Han därtil finner lämpeligast. Detta år slutas med augusti månad och 1 Sept: börjar det tredie året — i händelse H:r De Ron skulle råkas så skulle jag be Bror blått fråga om han fått mitt bref af de första dagarne i April med betyget, samt om han har något att påminna widare? — Betygerna skola hädanefter icke manquera. —

Jag har hört att Rosendal på Djurg: brunnit och att där har warit många af mina gamla kludderier som således förmodeligen äfven gått i rök, det skulle oendelligen fägna mig. —

Jag har gjort illa att jag ej varit hos Holterman, men det är icke aldeles mitt fel ty jag har sökt honom 3:ne gonger förgäfves. Jag hoppas ursägt att detta bref är slarfvigt och illa skrifvit, men jag anser bättre att låta det gå af i dag som det är än att skrifva om det hvilcket skulle göra ett längre upskof. — Jag har fått löfte att få det med Cabinets posten. Jag hoppas Bror icke glömmer att wid första tilfälle åter hedra mig med några ord. Och har äran med största wänskap wara Brors ödmjuke tjenare.

Alexand: Lauréus.

Nordiska Museet, Stockholm.

III. Bref till K. J. Fahlcrantz.

Min bästa Broder!

Sedan jag sidst skref Bror til från Paris har jag både sett och erfarit mycket, men äfven haft många besvärligheter att utstå, hvilket altid åtföljer långa resor. Bland de ganska få egentligen nöjsamma stunder jag kunnat hafva får jag vist räkna den då jag hade nöjet erhålla Brors bref af d: 25 sidstl: Oct: som hitanlände d: 23 november. — Jag var wisserligen redan prevenerad på att Bror ej skulle ge sig på resan, men aldeles säker därpå blef jag först af brefvet. Jag får altså gratulera att hemma i ro få arbeta, som äfven är en förmon, och säkert blir det några vackra taflor mera i resans ställe, fastän den ej heller skulle gjort ont. — Den som är hemma kan svårligen föreställa sig hvad man på resor och främmande ställen blir hindrad och distraherad från arbetet af tusende händelser och ordsaker, och när man ändtelligen kommer på ett ställe, innan man åter blir i ordning, samt får tilsammans alla små behof som man i början ej vet hvarken hvar det finnes eller huru det heter, och när man därtil har smått om mynt. Til många besvärligheter får jag gratulera den som ger sig ut. Om jag om sådant ej nämt förut, så var det för att icke anföra något som kunde vara emot beslutet att resa — svårligen kan jag dock tro att man kunnat vara så obillig att neka resemedel om alfvaret verckligen varit med begäran, denna hade ej kunnat bli afslagen. — För mig var det ganska ledsamt att den ej blef af, ty jag går då miste om nöjet och förmonen af Brors sällskap här, som varit mig efterlängtadt i många afseenden. Men detta kan då ej hjälpas, och jag är glad

att åtminstone Fogelberg kommer, som nu är i Paris, som jag ser af Brors sednare bref af d: 17 nov: som jag äfven just nu bekom med alla inneliggande samt tentia vexeln som numera ej behöfves. Mycken tack äfven för detta bref. Det var rätt beklagligt och ledsamt om Brors Systers sjukdom, jag hoppas det blitt bättre redan längesedan hvar til jag redan af brefvet har god anledning. Det är äfven en ganska oangenäm sak att vår packlår icke ännu anländt. Anckarsvärd som ännu vistas i Florens skref mig til derom för par månader sedan, och lofvade då genast äfven skrifva til Matheus. Det vore ändå väl om ordsaken ej vore annan än den att den blifvit afsänd en annan väg än de andra sakerna, men Matheus borde väl åtminstone svara något derom — När den då en gång må komma, så ber jag Bror än en gong att ej tillåta *någon se eller revidera i de mina därvarande effecter*, utan Asklund må genast gömma altsammans, ty där är intet som förtjenar ses. — Jag blir Bror mycket förbunden för beställningen af de 2:ne taflorna för H:r Schinckel; de skola bli enligt åstundan och så goda jag kan åstadkomma. Jag har väl nu några styck: färdiga, förest: Italienska ämnen alt i min gamla genre; men som de ej passa efter det gifna måttet och formatet så skall jag göra ett par andra. Om Bror sedan tillåter så skall jag sända både dem och de andra jag kan få färdiga directe til Bror, anhollandes om äran för dem att få vara i Brors förvar så länge. Skulle någon af dem träffa afnämare vore det så mycket bättre. Nog har Ö: J: engong tilbjudit sig att emottaga hvad jag kunde hafva att sända hem, men gör Bror mig den tjensten så anser jag det mycket bättre. Jag ville dock ej förordsaka mycket besvär, hvilcket jag

dock frugtar att detta torde hafva med sig. — Mycken tack för alla underrättelser om exposition m: m: som gjorde mig mycket nöje, ty ingen annan berättar mig något sådant. Sandbergs tafla har jag äfven hört mycket berömas af v: G: — Jag ber om min hälsning til Auctoren! — Jag gratulerar Bror att få göra om sin stora tafla, för pengarnes skuld, om den betalas väl, men platsen blir icke mycket förmonlig bland några gl. tanter som als icke förstå eller sätta värde på sådana saker, och minst då de äro från vårt land. — Bror bör vara säkert öfvertygad att af hvad som till mig skrifves ej blir androm meddelat än högst til ex: sådana där aldeles likgiltiga och almenna nyheter, om sådana finnas; men aldrig har jag ännu för någon berättadt om brefvens vidare innehåll, tankar och reflexioner etc.: ännu mindre har jag visat dem. Hade ej i brefvet helsningar til Byström varit, samt namnet i sigillet, så had vist ingen vetat från hvem det var. — För Brors växel på 100 Rd:r H: B:co har jag fått pengar genom Byström neml: 99 Romerske Scudi, som är nog litet, men här får man vara nöjd med hvad man får, det har jag redan några gonger fått erfara med mina qvartaler — om växeln varit på Paris så hade man kanske fått litet mera, ty på Hamburg skall vara föga commerce och icke en gong wäxel cours neml. härifrån. — Man bör få omkr: 560, francs för 100 Rd:r Ham: B:co efter den cours då jag var i Paris, och som högst obetydligt i bland förändras, nu betalar man här 107 à alrahögst 110, franska sols för 100, Bajocchi som är en Scudo, däraf kan Bror se huru mycket man här får contribuera åt köpmän. Det som af vår förra räkn: hos mig åter står af Brors peng: är 18 francs 10 sols, som i Romersk mynt blir ungefär

3 Scudi 45 Bajocchi, således har jag nu att göra redo för summa *102 Scudi 45 Bajocchi*. ny räkning. — Men hvad jag skal kunna köpa för desse pengar blir en annan fråga. Af penslarna skal jag skaffa efter begäran. Men färger är här sämre och dyrare än i Stockholm och man har mycket göra at få til sitt nödvändiga behof, samt måste hjelpa sig utan somliga eller af sämre sort. Taflor ser det äfven smått ut med; tiderna äro numera ej de samma som då Hasselgren var här, under krigstiderna då inga engelsmän samt andra främmande kunde komma hit. — Nog säljas här gl. taflor hvar onsdag på ett torg tillika med matvaror etc.: och för att göra dem glänsande smörjer man dem med Strutto, som är detsamma som fläskflott på svenska; men jag har ännu ej sett en bland dem som jag ville ha til skänks. Äfvenså af kopparstick har jag sett gl. kyrckor i profil och perspectif och mera dylikt — jag skal emellertid försöka om jag kan hitta på något längre fram på våren och sommaren, ty nu är det resandes tid här då alt sådant holles dyrare. — Om Bror kommit hit så hade Bror säkert fått fina taflor förest: vuer härifrån mycket bättre betalte än hemma, ty landskapsmålare skola här förtjäna pengar i det resande gärna köpa sådana taflor och betala dem rätt groft ibland; men då hade också en lägre tids vistande här varit af nöden, samt ännu dertil en konst som här brukas; men som jag tror Bror knapt skulle gått in på, neml: att muta och ligga inne med en viss sort folk, som beständigt stå på lur efter resande och äro tilreds med sin tienst, antingen som lärde och visa märkvärdigheter, eller som connaisseurer och föra til artisterne eller och skaffa h-r eller andra nöjen alt efter omständigheterna. Denna konst

lärer ofta hjelpa mer än talent. — Beträffande landet häromkring samt det öfriga jag sett af Italien, så är det onekeligen vackert i visst afseende, men mera skriker man därom, man ser oftast en vidare horisont än i vissa tragter af hembygden, som härleder sig af att marckens couperingar äro i en mycket större skala, sedan har man altid vackra berg i lointain, som saknas hos oss. Att himmelen här är annorlunda, som många påstå, kan jag aldeles icke finna, man ser mycken variation af effecter af moln etc: i synnerhet höstetid; men man ser detsamma äfven hemma ibland, om man vill. Det som man ej har i Sverige äro de vackra och pittoreska husen och fabriquerne, de som bönderna etc.: bygga af en slump, ej de som architecterna bråkat sina hjernor med, men ännu mer här i Rom, de förträfflige Ruinerne. Däremot träffas lättare hos oss stora och vackra träd, hvilcka här i almänhet äro mindre och glesare, som måtte vara en följd af hettan, ty längre ned samt på Sicilien skola nästan inga trän finnas. De så mycket beprisade Orange, Olive och Lager träden förtjena knapt nämnas annorlunda än i rang med äppelträn och stickelbärsbuskar. Likväl borde jag kanske icke dömma om alt detta så länge jag ej sett de utropade ställena Tivoli och Fraskati m: fl: — men med Brors tillåtelse skal jag nu gå i ordning från början och nämna några ord om resan. Den 17 aprill om morgonen lämnade vi Paris, det var redan innemot full sommar i det härliga men platta norra Frankriket. Egentligen det vackra i naturen började först småningom omkring vid staden Auxerres, där landet började bli mera varieradt utaf höjder och dälder alt mer och mer, och kort därpå gåfvo de vidsträckta vinbergen uti Bourgogne rätt vackra och egna

utsigter, de likna våra dalberg, men i stället för granskog äro de på samma vis öfverhöljda med vinstockar. Vid Chalons hade man det stora nöjet att på ofantligt afstånd uptäcka Alperne, som like moln visa sig och försvinna alt efter solstrålarnes brytning. Vi anlände til Lyon d: 24, där par dagar användes til Stadens beseende. Där är en Academie och ett Museum, hvilcket sednare dock ej är särdeles betydligt. En hop taflor af äldre franska scholan. Men det som här mäst frapperade oss är stadens vackra läge, genomskuren af sina 2:ne stora floder samt omgifven af klippor och berg, finnes där alt för en landskapsmålare, äfven ruiner och pittoreska fabriquer och bygnader, L'jle Barbe, en holme i Saone, är ett ställe som alla franska artister rita utaf — men nu kommer jag til den delen af resan som efter mitt tycke var det intresanteste af alt, och som jag måst regretera att Bror icke sett, framför både Italien och alt sammans, neml: vägen från Lyon och til Turin. Det vackra började redan vid Lyon, men det stora och förvånande först på andra dagsresan därifrån vid inträdet i Savoyen, samt sedan hela passagen öfver Alperne därstädes. Vägen bar beständigt småningom upföre, och vi hade utsikten af de förenämde bergen med mont blanc framföre oss alt tydligare och högre. Det första ovanliga skådespel som möttes var ett ställe kallat, la gorge de la chaille. Vägen åtföljde branten af bergen til en förfärlig höjd, som lodräta formerade emellan sig en precipice eller snarare en afgrund, i botnen hvaraf en ström kastade sig från klippa til klippa och emellanåt försvann. Öfver hufvudet hängde ofantliga hotande klippor. Vi gingo til fots hela denna väg och försökte att i hast göra några teckningar, fast under bestän-

digt regn och i genom sielfva regnmolnen som där hvila sig mot bergens sidor, ibland höja sig och förordsaka tusende ovanliga effecter och fenomener. Den som vil läsa en sann beskrifning om detta och följande ställen, finner den hos Rousseau som beskrifver denna väg. Åter ett annat märkvärdigt ställe kort efter detta är, Pasage des echelles, emedan resande där förr nödgats klifva up för berget på stegar. Men nyligen har man där sprängt ett hvalf mitt igenom berget samt gjort en beqväm väg. Vi gingo til fots den gamle vägen och hade denna möda rikeligen ersatt genom utsigter af de förunderligaste och förfärligaste men tillika de mäst pittoreska klippor och branter, vagnen möttes åter vid utgongen af grottan. Ett stycke därefter mötte vi det besynnerliga vattenfall som ifrån ett skyhögt lodrätt berg kastar sig i båge så att man skal kunna passera torr emellan berget och fallet, hvilcket vi dock nu ej hade tid att försöka. Mera besynnerligt är detta än egentligen vackert för malning. Om aftonen anländes til den lilla staden Chamberg, som har det mäst pittoreska läge man kan uptäncka, emellan de ofantligt höga bergen. Sommaren var där i sitt flor, alla träd och växter i blomma samt vinranckorne utslagne, men ett par hundra alnar i höjden började vintern, och granarne fulla med snög som nyss fallit, ännu högre upp de ofantlige spetsarne med evig snög betäckte och som gifva de vackraste former och contraster, molnen mot sidorne af bergen gifva skuggor och effecter aldeles förvånande. Det var kl: 2 eller 3 på morgonen som vandringen åter börjades efter vanligheten, solen gick opp när vi kommo utom staden hvilcket icke minskade landskapets behag. Nedanför desse berg och snöggubbar de täckaste ställen

med den rikaste variation af löfskogar, ruiner af gl: slott på de lägre höjder, strömmarnes vattenfall etc. etc. vårt beständiga utrop var: skal ej Fahlcrantz komma hit! — vi fortsatte vägen ännu i 2 $\frac{1}{2}$ dagars tid genom dalen Maurienne, som blef alt trängre och dystrare samt ödsligare ju högre man kom, och sluteligen är den ej bredare emellan de branta bergen än att vägen och en ström, som oftast åtföljer den, få rum. Träd och växter minskades småningom. Den ovanligt rena och friska luften i dessa berg bidrager ej litet til det nöje man där har, och jag tänckte med saknad på att snart måsta byta detta emot Italiens qvalm. Vi anlände ändtel: d: 1 maj om morgonen til byen Lans le bourg, som är den sidste vid foten af Mont Cenis, som vi nu hade framföre oss likt en theater decoration. En sådan ofantlig hvit massa med sina skarpa brytningar och pikar samt de stora blåagtiga skuggor, som däraf formeras, hade jag önskat att få se målad af Brors pensel, jag har aldrig sett någonting sådant målat, men deraf borde kunna bli någonting vackert. Vi had bakom oss ett lika stort berg som var ännu vackrare. Efter en god fruckost til dagens heder begåfwo vi oss up före med tilhielp af åsnor och bönder, vägen gick i sick sack för några år sedan förträffeligen murad och god. Vi hunno om par timmar vintren samt snart högsta stället, snögen var där ännu omkring 2 alnar vid sidan af vägen, men höll nu på att smälta. Öfverst är liksom en dal hvaruti ett värdshus och ett kloster vid en liten insiö ännu tilfrusen. Hvarcken träd eller buskar, men blott litet gräs skal där växa om sommaren. Åt alla sidor skjuta de ofantliga spitsarne af de besynnerligaste och vackraste former i höjden. Bror har väl någongong, så

väl som jag erfarit hurusom då man läst eller hört beskrifningar om märkvärdigheter, man stundom gör sig en idée om dem i inbilningen vida öfvertraffande och större än verkligheten sedan befinnes, och hvaraf man ibland blir nästan litet flat när man någongong får se föremålet. Men med desse alpiske berg förhöll det sig icke så, jag fant dem mycket öfver hvad jag någonsin kunnat föreställa mig. Vi rastade litet däruppe och besågo i hast klostret. Om det gick longsamt upföre så bar det så mycket fortare utföre, och vagnen rullade i traf på af Fransoserne murade goda vägar i sick sack som på andra sidan, men att se utföre åt sidan fordrades godt hufvud, som man säger, hälst vände man sina blickar åt andra sidan fast de där mötte blott liksom en lodrät mur af berg. Man kade emellanåt utsigt af Italien. Om qvällen anländes til lilla staden Susa, som ligger förträffeligen vid foten af berget, men ännu ganska högt, den är omgifven af de vackraste träd och skogar, strömmar, bråddjup, vattenfall och ruiner etc.; samt vackra fabriquer i Italiensk stil. — Dagen derpå om morgonen hade vi ännu vackert, men snart kommo vi in i det platta Piemont. Landet jämt som ett bord, träden i räta rader mitt uti säden samt vinranckorne i festoner från ena trädet til det andra såsom i den sirligaste theaterdecoration. Ett härligt landskap för magen, men föga för penseln. Vi anlände nu til Turin en vacker stad vid den stora Po strömmen, på hvars andra sida höjder med vackra bygnader och kloster, från promenaden längs stranden af floden har man en förträffelig utsigt af Schvits i lointain, liksom i himmelen mellan molnen. Vi rastade där åter par dagar men sågo intet märkvärdigt för konsterne.

En tafvelsamling skal H:s Maj:t ha men den är i de rum han sjelf bebor och sällan tilgänglig. — Resan fortsattes vidare genom Alexandria, Piacenza, Parma, Reggio, Modena och Bologna, märkvärdige och vackra städer, men af hvilcka vi ej mycket kunde få se emed: i dem föga uppeholl gjordes. Landet stundom något varieradt, men ändå icke annat att säga om än utmärkt bördigt. Men efter Bologna fingo vi åter en pittoresk natur uti Apenninerne, som nu räckte i 2 dagar att öfver stiga. De äro dock hvarcken så höge eller så majestätiske och rikt omväxlande som Alperne. De äro mäst af en grå leragtig stensort eller lafva, faseligen monotona och ödsliga, samt til det mästa helt kala. Snög visade sig äfven där på afstånd och högre upp. Af Salv: Rosa ser man ofta landskaper i denna stil. Vi kommo ändtel: öfver dem och utföre til Florens d: 12 maj. Vi hade där mycket saker i konstvägen att bese; men hvarom jag nu måste upskjuta til en annan gong. Naturen däromkring är ganska vacker — vår Baron blef så intagen af sällskapet där hos Svenska ministern att han beslöt stanna qvar; men jag som ej hade hvarcken tid eller pengar att depensera onödigtvis, måste fortsätta resan efter 10 dagars uppeholl därstädes, och oagtadt alla nu kommo ifrån Rom af frugtan för hettan och sjukdomar. Också ficks ej resesälskap af flere än en liten tjocker handlande, oagtadt vagnen var för 6 personer invändigt utom flere utanföre. På 5 dagar gick den resan för sig lyckl: och väl, och inga röfvare syntes fastän den lille handlanden stoppade sitt guld i sina stöflor samt bäfvade när någonting rördes på afstånd. Ju mer man aflägsnades från Florens ju fulare och ödsligare blef landet bestående til det mästa af kala opittoreska berg samt

sädesfelt. Omkring Sjön Bolsena åter vackert i en egen stil, lämningar efter volcaniska utbrott, sönderbrakade klippor, grottor och hålor, vackra träd och ruiner. Vägen åtföljde sjöstranden. — Men detta räckte ej länge, ju mera man nalkades Rom ju fulare och ödsligare, kala bergsknallar med en och annan ruin af gl: slott öfverst. Ett sådant, Radicofani, må jag nämna för ställets ovanliga fulhet, beläget på en hiskelig brant klippa om gifvet med ofantliga stenrösen, liksom i bitar sönderslagne berg, men en stor och fri utsigt. Ännu öfver några sandberg öfverväxte med buskor och snår, hvaribland i synnerhet ett mycket stort, öfverväxt med buskor med gula blommor som om hela berget varit målat med märgel, detta tyckte den lille handlanden vara det vackraste som han någonsin sett. Vi kommo nu på de slätter och ödemarker som omgifva Rom på denna sidan. Inga hus, inga menniskor, ingen upodling, en och annan getherde var det enda man mötte, luften är öfveralt så elak och osund att inga menniskor där kunna uppeholla sig. Ändteligen ett monument, kalladt Neros Graf, ännu några sand backar och man såg några tornspitsar och domen af St: Pehr, som dock med möda kunde urskiljas, emedan några andra i samma façon i dimman af den tjocka luften tycktes vara lika stora. Ändtel: voro vi i den märkvärdiga staden som ännu icke tycktes visa någonting märkvärdigt. Och den största gatan därstädes, som en resande straxt möter, oagtadt mycket omtald för sin rörelse etc.: kan ej förliknas utan vid de obetydligaste i Paris. Men det är åt en annan sida som Rom har märkvärdigheter af helt annat slag. — En månad gick nu snart förbi innan jag fick mig rumm passande för arbete, men til hvilcket ändamål de ändå

äro dålige, det är mycket ont om sådant nuförtiden, och hade jag vetat detta samt mycket annat förut, så hade jag visserligen stannat qvar i Paris, hvilcket varit klokare i flere afseenden; men då man beständigt hör talas om Italien såsom ett Paradis och där man til på köpet skal både lefva och få alting för intet, så kan man väl ej annat på slutet än bli litet nyfiken samt tro att åtminstone något af detta prat måste ha grund. Först af erfarenheten får man se att här är icke bättre än annorstädes, och beträffande billigheten, så lefver man här icke för ett öre billigare än i Paris. Nu började också den tiden som i Rom är ganska besvärlig, isynnerhet för främmande neml: hettan, som särdeles i år var värre än på länge enligt de härvarandes utsago. Julii, Augusti och halfva September var i synnerhet värst och med en continuerligt brännande sol utan den minsta molnfläck. Intet kunde man gå ut och intet kunde man företaga inne. Mycket folk voro sjuka och däribland Byström. Hettan slutades ändteligen med starka åskor och regn och därpå blef det liksom sommar på nytt och med en tempererad och behaglig luft. Jag har ännu sett ganska liten del af Roms märkvärdigheter, hvaribland de vackra Ruinerna väl förtjena rummet bland de förste. Af konstsamlingar finnes ett stort förråd men spridde, och det kostar tid och pengar att se dem. Til de publique samlingar har man i Paris mycket lättare tilgong, utan ett runstyckes afgift. Men om alt detta kan vist Hasselgren ge mycket bättre beskrifningar än jag. — Artisterna här känner jag ännu ej, och har ej heller gifvit mig tid att springa och upvagta sådane, som altid är besvärligt isynnerhet då man är allena. En tysk landskapsmålare bor hos Byström, som skal vara

mycket i ropet enligt H:r Landsmans utsago. Skal förtjena mycket pengar och får 80 à 100 Louis d'or för en lagom tafla af omkr: 6 qvarters bredd, han skal på förra året då här varit mycket utlänningar förtjent öfver 5,000 Scudi. Han målar vuer efter naturen häromkring, som han i hast penslar til med spansk gröna träd och cinober blommor. Han anlägger aldrig sina taflor utan gör genast färdigt från ena hörnet til det andra utan att sedan mera röra dervid, hvilcket skal vara bewis på stor talent. Byström har nyligen fått färdige af honom 2:ne st: taflor efter beställning, förest: vuer ifrån hans trägard. De äro i samma genre ungefär som vår fordne Bellangers eller Cederholms, men under desse båda. Han målar alt precist som det är på stället och mitt om dagen, om där växer kålhufvud i förgrund i naturen så gör han dem på sin tafla, men icke med det fini och esprit som äfven kan ge värde åt sådana saker i bland, utan så ungefär som Bellanger. Men det betalas och han har åtgong och behöfver således icke göra bättre. En viss landsman utlät sig engong til Brors beröm, att: om Fahlcrantz kommit hit så hade han vist kunnat bli likså snäll som denne. Om så varit så är dett rätt väl att resan ej blef utaf. — Men af landsmän är här också nu en spritt ny Landskapsmålare neml: Fendrik Söderberg, som studerar sin genre med mycken ifver och är rätt flitig och arbetsam. Han gjorde en resa förleden sommar til Neapel och Sicilien i sällskap med en fransk landsk: målare, Michallon, om hvilken jag en gong lärer nämt från Paris. Hr Söderberg har där ritat en mängd vuer efter naturen, eller efter fransosen. Äfven här har han beständ: varit ute med sin färglåda och pallette och målat vuer efter naturen en

hel hop, neml: esquisser, aldeles efter det nya sättet att måla alt efter naturen och intet af egen fantasie. — Han ritar rätt bra. I sommar lärer han bege sig hem då Bror väl får se hans arbeten. Han har kanske god början til talent, och om han så fortfarer som han börjat, så torde det kanske bli något utaf; men jag är rädd före att han redan tror sig vara den förste på jorden i sin genre. Jag har ej ännu sett någon färdig tafla af honom, men nu holler han på med ett par stycken. — Gref: Mörner har och varit här länge. Nära ett års tid han har hollit på med att rita och i koppar etsa 20 st: plåtar förest: af Carnavalen härstädes, en hop uptåger och masqueradecarricaturer, de äro nu nyligen färdige och han täncker holla denna samling til salu, som kanhända torde få åtgong. Han har äfven längesen börjat med att måla en bataille, där vår konung är hufvudfiguren til häst med en hop herrar, taflan är ännu blott anlagd, och det värsta återstår ännu, den lärer vara ämnad att presenteras H:s Maj:te. — Gref: M: är en mycket hederlig man och den af alla landsmän som jag haft största nöjet utaf. Desse båda H:r hafva talent, men efter hvad jag förnummit så lärer deras beröm ännu vara något öfverdrifvet, af tjenstfärdige som ibland äro tilreds att lättsinnigt berömma eller tadla, utan att als förstå saken, samt utan att betäncka hvad de skrifva eller tala. I sommar lärer Bystr: i sälskap med en eller bägge desse H:r begifva sig hemm genom Paris. Jag behöfver ej påminna att alt detta om dessa H:r är oss emellan, ty eljest kunde jag bli misstänkt och få olägenhet. Om deras alfvare är att vilja bli artister, såsom det tyckes, så torde de någongong ångra att hafva utbytt sina andra goda utsigter för framtiden emot så magra som en artist

har. Ännu en ny landsk: målare. Bror känner väl t. Rööken som också är här, han har äfven nu börjat studera landskap med våld, och tröstar sig med att någon gong hafva hört att Claude Lorrain var 40 år när han började. Således ännu alt hopp qvar att bli den andra Claude. — En gong var jag med honom hos en äldre landskapsmålare här, men som ej gör annat än copior, han hade några sådana mycket fint gjorda med prickor och pensel spitsen efter Cl. Lorrain, och sade sig få för en sådan af ungef. en svensk alns bredd 100 louis d'or. — Byström lefver som en herre, åker i vagn, har drängar etc. Han har äfven många goda och beqvämt inrättade attelier och får beständigt nya vackra statuer färdige. — Om H:r G: ändteligen genom sitt kältande nu fått några på sin sida, så lärer det ändå bli svårt nog för honom att bibehålla crediten i längden, ty när den andre har att visa fram arbeten, så har han, förmodel: som förr — intet. — Nu går här och ett rygte från Paris att statuen skall vara miserabel, om det har grund vet jag ej, ej heller från hvem det kommit. H:r Ros är sig lik, utom att han nu går med pipskägg och moustacher, han har stor famille att underholla, utom pilten, hundar och foglar och dufvor och sköldpaddor och hin håle vet alt hvad för kräk, han vil resa til Paris för att köpa sig en papegoja, emedan de äro för dyra här. Han fördrifver eljest tiden med att copiera gl: portraiter etc. och dessemellan målar han sitt eget behagliga contrefait i spegeln samt sin Calles. Det är de tyske artisterna som Bystr: mäst är bekant med, jag känner dem ej, men efter anledningar och berättelser lära de alla holla sig vid den genre, som en viss altartafla, och en del lära gå än längre samt förgylla sina taflor

för att göra dem rätt »köstliche och hübsche» — Baron Anckarsvärd är altjämt i Florens. Han har ibland kommit i hog mig med bref i hvilcka han altid lofvar om 14 dar wara här, något särdeles nöje måtte där qvarhålla honom så envist. Om han nu ej kommer hit snart enl: sitt sednaste löfte, så lärer han väl skrifva, och då skal jag sända Brors bref til honom, efter därmed ej är mera brådtom. Om Salmson vil åtaga sig beswäret att springa hos penselmakaren i Paris, så kan han vist hvar gong få af honom några st: om sänder. Om han vill hälsa från mig och Rom så torde det och litet hjelpa. Detta kunde löna mödan, ty så goda penslar lära ej någonstäds stå att fås. Om äfven jag hade hopp om att framdeles få par dussin med af dem så vore det en härlig sak. Men Salmson bör komma ihog att ej taga af den alra minsta sorten, som gubben altid til först kommer fram med. Adress: *M:r Dagneau, Rue de la Juiverie N:o 23.* — Nog tror jag att Fogelberg lärer finna Pari något emotstötande i början så har jag och funnit det, men ju längre man är där ju mera finner man sig där — Skulptur samlingen borde väl vara god, ty där finnes ju en hop af de raraste antiker af första rangen — Den 1 nästk: jan: skrifver jag til de Ron och han svarar förm: straxt såsom förr, om Bror då ville vara så god att på en liten lapp teckna ett, *ja*, om Bror fått detta bref, samt om något hörts utaf packlådan, detta skulle betaga mig inquietude om desse saker — jag behöfver väl ej nämna huru mycket nöje Bror åter gör mig med ett större bref som jag dock ej törs begära så snart, utan när tid och tilfälle medgifva, som dock ej måtte dröja så länge som förra gongen. Med Commissionerna skal jag bjuda til så godt jag kan. penslar skal jag

skaffa, äfven åt Hasselgren, som jag ber om min hälsning til, men att få lägenhet lärer ej bli lätt. Äfven til unga Breda ber jag om hälsning, skal han ej söka pension och komma ut? — Jag har ej på länge kommit mig til att skrifva til w: G: af ordsak att jag ej vet hvad jag skal svara på hans flere bref fulla med jämmer och låt och sedan långa förteckningar på omöjliga commissioner utan pengar. — Byström ber hälsa! — — hvad gör H r Forsell nu för stora saker? — Lycka til godt nytt år! samt all möjelig sällhet och välgong! — med uprigtigaste vänskap & högaktning. —

Rom d: 22 december 1820. Al: L—

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

IV. Bref till K. J. Fahlcrantz.

Kongl: Landskaps Målaren
Herr Professor Carl Johan Fahlcrantz
Stockholm.

Rom d: 21, maij 1822.

Min bästa Broder!

Jag är rätt missnöjd med mig sjelf för det jag i så lång tid försummat att skrifva Bror till samt tacka för sednaste välkomna af d: 9 sistl: nov: — Svårt lärer det bli för mig att kunna urskulda mig, hvarföre också jag hoppas mäst på Brors ädelmod att förlåta — jag har äfven på hela tiden ej haft något tillfälle att få något brev öfversändt och direkte på posten har jag ej velat för att icke förordsaka Bror en kostnad för ingenting, ty på länge har jag hvarken sett eller erfarit något nytt i konstvägen

eller eljest som kunde intressera, hvarom tomheten äfven i detta brev kan intyga. Äfven har jag beständig upskjutit att skrifva i väntan att kunna få något uträttadt af Brors commissioner, för att åtminstone där ha något ämne, men äfven detta har slagit felt. — Jag skrifver nu til Bar: Anckarsvärd och betjenar mig af tilfället att i hans bref sända dessa rader. — Jag tackar Bror rätt uprigtigt för alla nyheter hemifrån, som altid på det högsta intressera mig, jag är blott ledsen att själf vara skulden til att jag kanske länge torde få vänta på vidare fortsätning deraf, i händelse att Bror på detta sätt ville straffa min försummelse, hvilcket jag ber och hoppas att Bror icke måtte göra. Det säges nu att der lär vara exposition i Stockholm, och derom vore särdeles intressant att något få höra. — På hela den tiden sedan jag sidst skref har jag ej sett här annat än några Historie taflor exponerade, och af ganska klent värde. Museum på Vatikan har nyligen blifvit ansenligen förökt med en helt ny salon med antiqua statuer etc. Den är prägtig och kostbar af marmor och mosaik, men föröfrigt efter dålig och slarfagtig ritning bygd och inredd. Flere gamla rum där förr tafvelsamlingen var äro nu äfven med antiker och fragmenter upfylde, hvaraf man har en så förfärlig myckenhet att man dervid må både ledsna och trötna. Däremot har man sällan tilfälle att se goda taflor, ty de samlingar där sådane finnas äro ej så lätt tilgängliga. De högtförnäma samlingarne på Capitolium och på Vatican i sitt värde. — Jag ber Bror mycket om ursägt att jag nu i brist af annat återigen besvärar och uppeholler med mina egna affairer, men jag är öfvertygad att Bror af vänskap för mig fördrager det som är för mig nödvändigt.

Jag vore neml: mycket intresserad af att höra Brors tankar angående om jag ännu en gong skulle kunna ha något hopp om att få en pension prolongation till. Tiden löper så oendeligen fort, och rätt som det är har jag blott ett år qvar, samt vore tvungen att i vidrigt fall i nästa var vända hem, hvilcket icke vore aldeles enligt med min plan, ty jag skulle ännu ha mycket att göra dessförinnan. Jag vill derföre i tid derom rådgöra med Bror såsom den ende vän jag har att i det fallet säkrast kunna vända mig till. Bar: Anckarsvärd har äfven lofvat göra alt sitt till och har nyligen gifvit mig godt hopp. Min tanke hade varit att ännu få dröja här något samt sedan ännu en gong besöka Frankriket och Holland. Temligen säkert kunde jag lofva att där skaffa Bror taflor etc.: om så skulle åstundas, och hvari jag nu skulle tiltro mig mera erfarenhet än förra gongen. — Öfver Intendentens, med fleres, tanckar i denna sak känner jag ej men han torde besinna och finna att knappa 3 års vistande i Italien vore för litet, då man en gong kommit så långt. Det lärer vist påminnas att jag ej ännu sändt något arbete hem; men jag har nu taflor färdige som jag önskade att redan vore hemma; men en så ofantlig väg är stor kostnad och äfven risque vid, hvarvid jag ej rätt vet huru jag bör bete mig. Samt sedan att få ramar m: m: til dem innan de kunna visas, en kostnad som jag ej har fond til. — I anledning af H:r Schinckel yttrade begäran har jag gjordt 2:ne taflor hvaraf på den ena ännu återstår något arbete, Herr Bar: Anckarsvärd torde kunna beskrifva dem med mycket annat, så att nu jag ej därmed behöfver besvära. Brors begäran om esquisse skal vist intet glömmas vid tilfälle af någon afsändning hvartil jag dock ej ännu

kan precist bestämma tiden. — Med de små penslarne hänger så ihop, att det paquet med 12 dussin var för Brors räkning från ,mig, men de andra lära varit från Byström och Grefven åt Hasselgren. Om Bror vill ha flere af den sorten så låt mig veta det. Utaf Rossinis Ruin vuer äro nu några och femtio utkomna. — v: G: har äfven til mig i flere breflappar brummat på artisternes grufliga dyrhet i så gräseligt svåra tider, oagtadt jag aldrig gifvit minsta anledning til någon fråga om priser, och aldrig engong svarat det minsta på hans epistlar derom, men rätt oförmodat skrifver han i det sednaste att priserna böra ökas, och derom har han endast med gref: Bonde ordat. Det är rätt besynnerligt. — Här är en besynnerlig Capten och amatör af konsten, som Bror lär känna efter han har en vacker ritning af Bror, men han tycktes wilja här nytja samma sätt att handtera artister som han lärer vara van vid sina Corpraler, och på befallningen att lämna til honom mina taflor den ena efter den andra til copiering vågade jag en gong neka, hvaraf han blifvit så upbragt emot mig att han ej lär försumma något tilfälle att på sitt sätt recommendera mig, som jag har märkt. Här äro några förnäma H:r Svenskar som skola rita Landskap säges det; men dem har jag aldrig sett. H:r Söderberg lärer väl nu vid expositionen visa något af sin så mycket berömda talent. Med H:r Cammarjunckarens Landskaps studering tyckes det gå mer än långsamt oagtadt ihärdigt arbete. — Med beständig högaktning och tilgifvenhet Brors

ödmiuke tjenare A. Lauréus.

Nordiska Museet, Stockholm.

Nat. o. Folk, H. 75, N:o 2.

BESKRIFVANDE FÖRTECKNING.

Efterföljande förteckning öfver Alexander Lauréus' målningar, som på intet vis framträder med anspråk på fullständighet, är till största delen uppgjord år 1911, hvarför en eller annan tafla sedan dess kan hafva bytt egare utan att det varit författaren möjligt att korrigera sin uppgift. Där icke annorlunda uppgifves är bilden utförd i oljefärg.

I.

Arbeten målade före stipendiiresan.

1. **Porträtt af konstnärens fader prosten Alexander Lauraeus** Brb., halfprofil åt h., grått hår, grå rock, prästkrage, grågrön fond. D. 36 × 30. *Cygnaeus' galleri, Helsingfors.*

2. **Apollo och Dafne.** Studie. Akademiens utställning 1803.

3. **David med Goliats hufvud.** Kopia eft. Guido Reni. A. u. 1804.

4. **Hagar i öknen blir tröstad af ängeln.** Prisämne, med hvilket Lauréus vann den stora guldmedaljen. A. u. 1805.

5. **Lot och hans döttrar.** A. u. 1805.

6. **Tvänne evangelister.** Kopia eft. Rubens. A. u. 1805.

7. **Maria med Jesusbarnet och Johannes.** Kopia eft. Rafael Mengs. A. u. 1805.

8. **Striden vid Issus i Cilicien.** Eft. Curtius' historia om Alexander Magni bedrifter, 3 bok. 11 kap. Skiss, bistrelavering. A. u. 1805.

9. **En gumma tappande vin i en källare.** A. u. 1805.

10. **Själfporträtt.** Bröstbild, halfprofil åt höger. Klädd i brun väst med krås och i skjortärmarna håller han h. handen innanför västens knäppning samt en palett och penslar i vänstra handen. D. 59 × 51,5.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

11. **Konung Oidipus.** I ett landskap på en sten sitter den blinde Oidipus. Vid hans sida knaböjer Polyneikes och på andra sidan står uppskrämd och tryckt emot honom Antigone. Antika dräkter. D. 86 × 72.

Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

12. **Antikt motiv.** En ung hvitkladd kvinna, som lyfter på sin slöja, omgifven af flere unga män med facklor, hvilkas anförare på det högsta tyckes upprörd vid anblicken af den unga kvinnan. D. stora dimensioner. *Fru F. Waern, Björkås.*

13. **Porträtt af riksmarsken, grefve J. de la Gardie.** Kopia. D. 74 × 56. *Kungliga Slottet, Stockholm.*

14. **Porträtt af öfverstekammarjunkaren, friherre C. Bonde.** Kopia efter K. F. v. Breda, flere exemplar.

15. **Porträtt af prinskardinalen Johan Albert Vasa.** Kopia. D. 60 × 51. *Uppsala universitet.*

16. **Konung Karl VIII Knutsson.** Kopia.

17. **Porträtt af biskop Joh. Terserus.** Kopia efter David Klöcker von Ehrenstrahl. D. 57 × 46.

Åbo stads historiska museum.

18. **Kvinna med ljus.** I fönsteröppning med draperi ung kvinna med ljus i handen. Katt, fågelbur. Kopia eft. G. Schalcken. D. 36 × 27. *Ateneum, Helsingfors.*

19. **Kvinna med ljus.** I fönsteröppning ung kvinna med ljus i handen. Fågelbur, död fågel, ämbar, etc. I bgr. ett par människor. Kopia eft. G. Schalcken. Dat.: Anno 1806. D. 35,5 × 27.

Ateneum, Helsingfors.

20. **En herde och en ung flicka mjölkande en ko.** Kopia eft. K. du Jardin (n:r 485 i Nationalmuseum, Stockholm).

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

21. **Allmogescen.** Ung herde och en flicka som mjölkar en ko. Kopia eft. N. P. Berchem (n:r 315 i Nationalmuseum, Stockholm). *Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.*

22. **Landskap med nötboskap.** Kopia eft. P. Potter. *Uppsala universitet.*

23. **Gumma med slända.** Kopia eft. Guiseppe Nogari. D. 52 × 32. *Ateneum, Helsingfors.*

24. **Ett sofvande fruntimmer.** A. u. 1806.

25. **En flicka med ett ljus.** A. u. 1806.

26. **Gumma som somnat vid sin spinnrock.** I ett tarfligt rum sitter en gumma, i grå klädning och hufva, sofvande på en stol. Spinnrocken står framför henne. På ett bord t. v. ett brinnande ljus och ett mjölkfat, ur hvilket en katt dricker. D. 30 × 25,5. *Friherre A. Gyllenkrook, Björnstorp.*

27. **Ung kvinna, som fångar en loppa.** Knästycke, en face. Ung kvinna i linnet, naken till midjan, har fångat en loppa, som hon dödar mot en byråskifva, hvarpå ett brinnande ljus. Sign.: A. L. D. 30 × 25,5. *Friherre A. Gyllenkrook, Björnstorp.*

28. **Porträtt af målarens styfmoder, Maria Juliana, f. Winqvist och hennes två söner.** Knästycke. Pastorskan Lauraeus i hvit empiredräkt, stående, vänd åt h., håller i den mindre gossen, som sitter på en balustrad och sträcker handen efter ett äpple, som den äldre gossen räcker honom. Landskapsfond med molntäckt himmel. Dat. 1806. D. 140 × 114. *Ateneum, Helsingfors.*

29. **Porträtt af prosten Alexander Lauraeus.** Bröstbild, halfprofil åt h., grått hår, svart prästdräkt. Brun fond. D. 70 × 62. *Åbo stads historiska museum.*

30. **Porträtt af sekreteraren Josephe Caillou de Villeneuf.** A. u. 1807.

31. **Allmoge vid en stockeld.** Vid foten af ett berg med granskog 3 män och 2 kvinnor kring en stockeld. En dricker ur en kanna. På baksidan: Lauraeus 1806. D. 29,5 × 25.

Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

32. **Ett fruntimmer lekande med en liten fågel.** A. u. 1807

33. **Två unga damer, som läsa ett bref.** Knästycke. I en park stå tvänne unga damer, i hvita empireklädningar, med hufvudena lutade mot hvarandra och läsa tillsammans ett bref vid skenet af ett ljus, som den ena håller. D. 36 × 26,8. A. u. 1807.

Bankdirektör A. Hallin, Stockholm.

34. **Gumma som sjunger under det hon rör i grytan.** A. u. 1807.

35. **En gubbe, som lär en gosse att röka tobak.** A. u. 1807.

36. **Kortspelare på en krog.** Kring ett rundt bord, hvarpå brinnande ljus, äro 4 män och 2 kvinnor samlade till kortspel. Bakom en fet äldre man med tofsmössa och pipa står en gammal kvinna med duk på hufvudet lutad öfver hans axel. Midt emot sitter en neger. Bakom honom sitter en man med ölstop i handen och med andra armen om en yngre kvinnas lif. Bredvid står en gammal man med fiol. D. 29 × 23,5.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

37. **Kortspelare.** I en stuga kring ett bord sitta 3 kortspelande män och en halfklädd kvinna. Två af männen röka, den tredje håller sin arm om kvinnans skuldror. En annan kvinna lutar sig öfver en af karlarna. Bredvid en stående man. På bordet ölstånka och ljus. Papp. 27 × 21.

Kassör F. Ottergren, Stockholm.

38. **Soldater som röka tobak och dricka på en krog.** A. u. 1807.

39. **Dalkarlar vid en eldbrasa i skogen koka sin mat.** A. u. 1807.

40. **Landskap med slottsruiner i månsken.** A. u. 1807.

41. **Utsikt från Mälsåker.**
(Förut i Eichhorns samling.)

*42. **Kärleksscen.** En soldat försöker omfamna och kyssa en flicka, som med ett ljus i handen sitter vid ett bord, hvarpå öistånka och fat med mat. Flickan är klädd i empiredräkt, rödt lif, hvit kjol, röd schal. Sign.: A. Lauréus 1807. D. 38,5 × 31,5.
Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

43. **Samma komposition.** D. 38,5 × 31,5.
Justitiekansler E. Sjöberg, Stockholm.

44. **Ung dam, som lägger patience.** Vid ett bord, hvarpå brinnande ljus, sitter en ung dam och lägger patience. Djupt urringad blå empireklädning, röda hårrosetter. Bakom henne en kakelugn med brasa. Sign.; A. Lauréus pinx. 1807. D. 34,5 × 27,3.
Ateneum, Helsingfors.

45. **Porträtt af ståthållaren J. A. v. Gerdten.** Helfigur. I landskap under ett träd står von Gerdten lutad mot sin ridhäst. Han är klädd i trekantig hatt, blå uniformsrock, sämskskinnsbyxor och knäståflar. Den h. handen med tyglarna håller han i sidan, den vänstra hvilar på hästryggen. En liten hvit hund står väntande bredvid. T. v. fjärrlandskap med höjder vid horisonten. D. 60 × 50.
Landshöfding A. Malmborgs arfvingar.

46. **Kärleken och troheten.** En ung flicka i hvit empiredräkt sittande i en lund med en uppslagen bok bredvid sig. Bredvid henne leker en amorin med en hund. D. 68 × 57.
Fru E. Waern, Björkås.

47. **Kärleken och troheten.** Studie till föregående. T. 19,5 × 15.
Frk. N. Bruncrona, Uppsala.

48. **Ett gammalt fruntimmer, som somnat från sitt sällskap.** A. u. 1808.

49. **En gosse som blåser flöjt och en gubbe, som ackompagnerar på luta.** A. u. 1808.

50. **Eldsvåda i en bondgård om natten.** A. u. 1808.

51. **Ett svedjeland.** Efter naturen gjord i Dalarna. A. u. 1808.

52. **Landskap med dalkarlar.** A. u. 1808.

53. **En karl fasttagande en häst.** »Mannen, som lockar hästen såväl som en gosse äro verkliga porträtter; och de hundar, som synas på taflan, äro äfven målade efter naturen.» A. u. 1808.

54. **Hvit häst.** D. 53×40.
1912 i Bukowskis konsthandel, Stockholm.

55. **Tvänne ridande om natten ledsagade af en tredje med fackla.** A. u. 1808.

56. **Några ridande om natten, af hvilka en blifvit kastad ur sadeln af hästen, som blifvit skrämd för åskan.** A. u. 1808.

57. **Landskap med ett torn,** månsken, nere t. h. fyra soldater vid en stockeld. 38×30. A. u. 1808.
Göteborgs museum.

58. **En ung läsande dam.** Vid ett bord framför sin säng sitter en ung halfklädd dam och läser i en bok, som ligger på bordet. Nästan en face. Linnet nerskrunnet från h. axeln och blottande halfva bröstet, brun kjol. Sign.: A. Lauréus 1808. D. 34×27,5. A. u. 1809. *Frk. A. Vallgren, Helsingfors.*

59. **Gossporträtt** af sedermera kaptenen Otto Sebastian von Unge. Under bilden läses: „Otto Sebastian von Unge. Ritad af herr Alexander Lauréus d. 25 aug. 1808, af den mest fullkomliga likhet. Antecknad af F. O. v. U.”
Mölntorp i Västmanland.

60. **Ryttare i åskväder.** Landskap med en borg i midten. T. v. träd, mot h. två ryttare, hvilkas hästar skrämmas af en blixt t. v. på den molniga himmeln. T. 16,5 × 22.

Friherre Knorring, Göteborg.

61. **Damporträtt.** A. u. 1809.

62. **Eldsvåda** om natten vid en kvarn. En brinnande bondgård, bredvid den en kvarn. Människor som släcka och bärga saker. I fgr. människor, som hasta till brandstället. T. h. vidsträckt berglandskap. Natthimmel med måne bland moln. Sign.: A. Lauréus f. D. 44 × 52. A. u. 1809.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

63. **Eldsvåda.** Bakom en kyrkoruin och på sidan om den brinnande byggnader. I fgr. människor, som skynda till brandstället. Natt, månsken. D. 39 × 27. A. u. 1809.

Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

64. **En flicka med ett ljus i handen, stadd i hushållsgöromål.** A. u. 1809.

65. **En gumma som sjunger och en ung flicka, som lyser på noterna med ett ljus.** A. u. 1809.

66. **En gammal man hvässande sin fjäderpenna.** A. u. 1809.

67. **En pråm med talrika passagerare och kreatur.** Nattstycke upplyst af fackla. A. u. 1809.

68. **Tvänne ljustrande karlar.** Nattstycke. A. u. 1809.

69. **Några fiskare efter slutadt fiske sysselsatta vid sin ökstock.** Nattstycke, eldeffekt. A. u. 1809.

70. **En båt med bondfolk, passagerare samt allehanda landtmannaprodukter.** A. u. 1809.

71. **Några herdar, som med sin boskap sökt skydd för natten i en ruin.** A. u. 1809.

72. **Ett bergigt landskap med ryttare, som vattna sina hästar.** A. u. 1809.

73. **Ryttare vid ett värdshus likvidera värden och göra sig i ordning till afresa.** A. u. 1809.

74. **Tvänne ryttare, i lifgardets uniform, förfriska sig på en krog** A. u. 1809.

75. **Läsande flicka.** Knästycke, halfprofil åt h. En ung sittande flicka läser i en stor bok, som ligger på ett bord. Hon följer med h. handens pekfinger texten. Brun dräkt, hvit krage. T. 16,5 × 13,5. *Kapten Schönberg, Åbo.*

76. **Gubbe, som tar eld till sin pipa och en annan som dricker.** Interiör med öppen ugn t. v. En gammal gubbe tar med en sticka eld till sin pipa. Bakom honom står en yngre man och dricker ur en ölstånka. Sign.: A. Lauréus 1809. D. 38 × 31.

Ateneum, Helsingfors.

77. **Fiolspelare på krogen.** Krogirteriör. På en stol bland tunnor och bord sitter en spelman, som sjunger och ackompagnerar sig på fiol. Vid ett bord tre män, som afbrutit sitt kortspel för att höra på gubben. En af dem dricker ur ölstånka. I bgr. värdinnan, som fyller i ett glas. Spelmannen i blå kläder. De öfriga figurerna liksom interiören bruna. På golfvet en papperslapp. hvarpå läses: ,,Aldrig mera får hon den igen! Hah, Hah, haa! — File krommen". Sign.: A. Lauréus, målat 1809. D. 52 × 44.

Ateneum, Helsingfors.

78. **Eldsvåda.** En brinnande bondgård, vid hvilken ses människor och boskap. Bakom gården t. h. ett berg. T. v. hafsvik och fjärrlandskap med natthimmel och månsken. Bortom viken en kyrka. Sign.: A. Lauréus 1809. D. 52,5 × 44.

Ateneum, Helsingfors.

79. **En väl plägad man, hvilken sent på kvällen hemföljes af sin dräng med lykta.** Fonden en vy af Österlånggatan. A. u. 1809.

80. **En man, som visar en camera optica** för en samling af folk. Scenen Storkyrkobrinken. A. u. 1809.

81. **Ryttare, som tvinga en bonde att visa sig vägen med fackla.** Nattstycke. A. u. 1810.

82. **Bergigt landskap med figurer.** A. u. 1810.

83. **En flicka, med ett ljus i handen, betraktande en skjuten hare och några fåglar.** A. u. 1810.

84. **En trumslagare, förd från krogen af sin hustru.** A u. .1810.

85. **En skomakare.** A. u. 1810.

86. **En dalkarl, som sågar ved vid lykta.** A. u. 1810.

87. **Scen ur skådespelet Johanna Montfaucon.** Philip räddar riddaren Adelbert ur fängelset genom en underjordisk gång, (4 akt. 6 scen). A. u. 1810.

88. **Scen ur Kuno von Kyburgs lefnadshistoria,** (II del. sid. 94). A. u. 1810.

89. **Grafgräfvarens syn.** „En scen ur Röfvaranföraren Mazarinos lefverne. Mazarino hade vid en by Gregorienthal ihjälslagit sin förmente fiende och förföljare, slavoniern Demeter, som på samma ställe sedan blef begrafven; men som denne icke dessmindre skall flere gånger visat sig för honom, beslöt han att undersöka dess graf; gick därför till dödgräfvaren om en natt, och öfvertalade denne att öppna grafven, hvilket skedde, hvarpå Mazarino, med en lykta i handen, nedsteg, lyste den döde i ansiktet, och igenkände i hans förställda ansiktsdrag den skjutne slavoniern, då i detsamma en röst ropade: 'Lämna de döda i fred!' " (II del. sid. 37). A. u. 1810.

90. **Folk och kreatur vid eld framför ett torn.** T. h. framför ett fyrkantigt torn sitta kring en stockeld 2 män och 2 kvinnor Bredvid dem boskap. T. v. träd och natthimmel med måne bland moln. T. 25 × 18,8. *Uppsala universitet*

91. **Skärgårdsfolk vid eld på stranden.** En skärgårdsbåt angjord vid stranden under ett berg. På stranden en stockeld och en man, som samlar bränsle. T. v. mot berget en man, som kastar vatten. I båten en stående kvinna med ämbar i handen och två sittande män. T. h. fjärrlandskap och natthimmel. Sign: A Lauréus 1810. D. 31,5 × 38,6.

Ateneum, Helsingfors.

92. **Man som äter** med sked från ett stenfat, som han håller i v. handen. Brb. i profil åt h. Röd blus med ljusblå sjömanskrage, hvit mössa. T. 16,3 × 12,2.

Fru L. Castrén, Helsingfors.

93. **Gubbe.** Bröstbild i halfprofil åt h. Hufvudet ngt böjdt åt v. Brun mantel. Skiss. T. 16,2 × 13.

Grosshandlar P. S. Mathison, Stockholm.

94. **Gubbe, som röker och läser tidning.** Midjestycke. Vid ett bord, hvarpå ett brinnande ljus och en skål, sitter en gubbe, som röker pipa och läser tidning. Röd mössa, pincenez. D. 26,5 × 22,5. *Norrköpings museum.*

95. **Gumma med ljus.** Halffigur. Hon sitter vid ett bord med armarna på bordet. I v. handen har hon ett brinnande ljus, intill hvilket hon med h. handen håller ett föremål, som hon noga betraktar. Hvit duk virad om hufvudet, brun dräkt. Papp. 15,2 × 12,8. *Grosshandlar E. Österlind, Stockholm.*

96. **Flicka värmande sig framför en spis och en ung man bakom henne.** Framför en öppen spis t. h. i fgr sitter på en stol en ung flicka och värmer sina händer och bara fötter. Den gula kjolen är uppdragen ofvanom knäna. Flickan har fläta, rödt lifstycke, hvita ärmar, rödt hårband. Bakom henne står en man,

i filthatt och grön väst, med en käpp i ena handen. På golfvet en katt. Sign.: A. Lauréus p. D. 25 × 12. A. u. 1811.

Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

97. **Gumma, som lär en flicka att läsa.** Vid ett litet bord, hvarpå ett brinnande ljus, sitter en krokig gumma och håller i famnen en bok för en flicka, som står bredvid henne. Gumman pekar med en sticka i boken och flickan följer stafvande texten med fingret. Den gamla har hvit hufvudduk, röd tröja och hvitt förkläde, flickan gul klädning. Till h. om bordet en stol, hvarpå ett löst rödt tyg. D. 11,8 × 18,5. A. u. 1811.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

98. **Man, som väger dukater.** Knästycke, halfprofil. Vid ett bord sitter i en karmstol en gammal man med mössa på hufvudet och väger och räknar dukater. I v. handen håller han vågen i h. handen en penningpåse. På bordet böcker, papper, m. m. På en stol bredvid står en kassakista. Sign.: Alex. Lauréus pinxit 1810. D. 38,4 × 31. *Ateneum, Helsingfors.*

99. **En dam och en herre köpande frukt af en månglerska.** I ett gathörn i gamla Stockholm sitter en fruktmånglerska vid sitt bord, hvarpå en lykta med brinnande ljus. En dam och en herre köpa af henne äpplen. Herren och damen i bruna empiredräkter. Månglerskan i hufvudduk, rödt lifstycke och blått förkläde. I fonden mellan byggnaderna mörk natthimmel, och genom en öppen dörr ses en man i en upplyst butik köpsla med en kvinna. Sign.: A. Lauréus 1810. D. 38,5 × 31. A. u. 1811.

Frk. B. Forsman, Helsingfors.

100. **Konversation vid en butelj vin.** Eldskensstycke. A. u. 1811.

101. **Några husarer på en krog, som röka tobak och spela kort vid ljus i sällskap med krögarn.** A. u. 1811.

102. **Krogscen.** Tre män rökande pipa och drickande vin. En har en tidning i handen. T. 18 × 23.

Fru Alyhr, Stockholm.

103. **Eldsvåda.** A. u. 1811.

104. **Fiskare, som draga not** i en hafsvik, på hvars andra sida en stad synes. A. u. 1811.

105. **Fiskare, som samla och öfverräkna sin fångst.** Facklor och månsken. A. u. 1811.

106. **Bondpigor, som hemdrifva boskap.** Oväder med regn och åska. A. u. 1811.

107. **En äldre och en yngre man hugga ved i skogen.** Vinterstycke. A. u. 1811.

108. **Ridande kosacker, som tvinga en bonde att visa sig vägen** i en bergig trakt. Fackelsken. A. u. 1811.

109. **Ryttare i oväder med åska och blixt.** A. u. 1811.

110. **En seglande båt i storm.** A. u. 1811.

111. **Smedja.** Två smeder hamra järnet, som en tredje håller på städet. Männen med nakna öfverkroppar. På väggarna verktyg. Sign.: A. Lauréus f. 1811. D. 38,5 × 31.

Frk. S. Sundborg, Stockholm.

112. **Fähusinteriör.** I ett fähus mjölkar en på knä liggande flicka en ko, under det hon samtalar med en i den öppna dörren, i fondväggen, stående dräng, som i handen håller en spade. Flickan vänder ryggen åt åskådaren. På en bänk lykta med brinnande ljus, balja, m. m. Sign.: A. Lauréus f. 1811. D. 31,5 × 38,5.

Akademiska föreningen, Lund.

113. **Herdar med boskap vid stockeld.** T. v. i ett skogsbryn 2 herdar och en gammal gumma vid en eld. I midten kor och får. T. h. fjärrlandskap med sjö. Natthimmel med fullmåne bland moln. Sign.: Alexander Lauréus 1811. D. 31,5 × 38,5.

Bankdirektör A. Hallin, Stockholm.

114. **Jaktsällskap vid stockeld.** T. v. stora träd, under hvilka 5 jägare lägrat sig kring en eld. En sitter på en sten och värmer sin hand öfver elden, en dricker ur ett krus, en ligger på marken. Hundar. T. h. fjärrlandskap med natthimmel, som ljusnar mot horisonten. Sign.: Alex. Lauréus 1811. D. 38 × 31.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

115. **Rökande husarer på en krog.** Kring ett bord, hvarpå brinnande ljus, sitta och stå 4 män i lifregementets husaruniform. Männen röka och läsa tidning. Sign.: A. Lauréus 1811. D. 39 × 32. *Frk. L. von Essen, Stockholm.*

116. **Rastande sällskap, som kokar kvällsmat vid en eld.** På stranden vid foten af ett berg, framför hvilket ett stort träd, rastar ett resande sällskap vid en stockeld. På elden en gryta. En gumma rör i grytan, bredvid henne en kvinna med ett litet barn i famnen och ett annat barn vid sin sida. På marken ligga två män. Bakom kvinnorna står en gammal man. En häst lastad med korg, etc. T. v. mot bgr. haf och natthimmel med måne bland moln. Sign.: Alex. Lauréus 1811. D. 38,5 × 31.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

117. **Krogscen.** Vid ett dukadt bord t. v. i rummet sitter en man och äter. En annan stående försöker bakifrån omfamna flickan, som serverar honom. Genom en dörr i fondväggen ses andra kroggäster. Sign.: A. Lauréus f. 1811. T. 38,3 × 30,6.

Godsegare P. A. L. Larsson, Stockholm.

118. **Krogsällskap,** hvaribland en soldat. Vid ljusskeн. D. 30,5 × 25,5. *Östergötlands museum.*

119. **Pastorn i kärlekshandel.** Pastorn räcker en sedel åt en flicka, som sitter i en soffa, och sticker med andra handen plånboken i sin barmficka. Flickan i urringadt rödt lif och hvit kjol. Pastorn i svart prästrock och brun slängkappa. På väggen spegellampett med brinnande ljus. D. 52 × 42.

Frk. D. Tavaststjerna, Helsingfors.

120. **Pastorn i kärlekshandel.** En ung flicka, i hvit empire-dräkt och röd schal, sitter i en soffa. En präst, som står böjd emot henne, klappar henne under hakan. På en stol bredvid prästens hatt och kapp. D. 27 × 22.

Handlande E. Wånggren, Stockholm.

121. **Blomsterflicka.** Knästycke, halfprofil åt v., ansiktet en face. Hon håller med v. handen en blomsterkorg, i h. handen en blomma. Djupt urringadt lif, som skrunnit ner från h. axeln, grön kjol. Fonden blå himmel med rökfärgade moln, t. v. träd. T. 21 × 16. *Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.*

122. **Ett sällskap, som spelar kort.** Sign.: A. Lauréus 1812. T. 15,7 × 21,5. *Kristiania nationalgalleri.*

123. **Landskap med ryttare vid fackelsken.** Framför en gotisk kyrkoruin rida 3 ryttare, af hvilka en håller en fackla. En ryttare pekar med handen framåt vägen. Männen äro klädda i rustningar och hjälmar. Hästarna galoppera och stegra sig. T. v. om ruinen granskog. Natthimmel med månsken. Sign.: A. Lauréus f. 1812. D. 44 × 52. *Uppsala universitet.*

124. **Ett sällskap, som hvilar öfver natten kring en stockeld.** T. h. ett stort träd framför ett berg. I skydd af trädet och berget har ett sällskap af 3 män och 2 kvinnor slagit sig ner för natten och uppgjort en stockeld. Ena kvinnan har ett spädt barn i knät. Bredvid betar en häst. T. v. mot bgr. fjärrlandskap med tung natthimmel och en lätt rodnad vid horisonten. Sign.: A. Lauréus f. 1812. D. 38,5 × 31,5.

Enkefriherrinnan S. Rålamb, Stockholm.

125. **Jägare vid en stockeld.** T. v. ett berg, vid hvars fot sex jägare lägrat sig kring en eld. En af dem dricker, en stoppar sin pipa, en rör i elden. T. h. fjärrlandskap. Natthimmel med måne bland moln. Sign.: A. Lauréus f. 1812. D. 38,5 × 31,5.

Enkefriherrinnan S. Rålamb, Stockholm.

126. **Allmoge vid en eld i ett bergigt landskap.** Två sittande män, en stående ung man, en sittande barbent yngling, som drar intill sig en flicka, två sittande kvinnor med ett barn emellan sig. T. h. stora björkar, t. v. natthimmel med fullmåne bland moln. Sign.: A. Lauréus f. 1812. D. 38 × 30.

Borgmästar H. Lindbäck, Göteborg.

127. **Jägare vid en stockeld.** Framför en eld i brynet af en ekskog rastar ett jaktsällskap. T. h. en man stående i profil mot elden. Sex andra män lägrade i en halfkrets, belysta af elden. Två hundar. T. v. fjärrlandskap i skymning. Sign.: A. Lauréus f. 1812. D. 38 × 30. *Borgmästar H. Lindbäck, Göteborg.*

128. **Fiskare vid eld på stranden.** T. h. ett berg, t. v. hafsvik och fjärrlandskap. Vid stranden en båt. Vid bergets fot 3 män vid en stockeld, af hvilka en håller en fackla. Närmare båten en fjärde man ordnande fiskbragderna. D. 30 × 37.

General P. H. E. Brändström, St. Petersburg.

129. **Fähusinteriör** med öppen dörr t. v., hvarigenom landskap och himmel synas. En kvinna på knä mjölkar en ko. Bakom henne står en karl, rökande pipa. På en pall t. h. en lykta med brinnande ljus. Sign.: A. Lauréus 1812. D. 51,5 × 43,8.

Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

130. **Gammal man.** Midjestycke, halfprofil åt h. Sittande gammal man med armarna i kors öfver bröstet stöder sig mot en käpp. Yfvigt hvitt skägg och hvitt lockigt hår, skinnmössa på hufvudet, brun rock. Sign.: Lauréus 1812. T. 17,5 × 12,5.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

131. **Bordsbön.** Interiör af ett enkelt rum. En gammal stående man läser till bords för familjen. Kring bordet sitta en gammal kvinna, en yngre man, en yngre kvinna med ett spädt barn i famnen och ett barn. Sign.: A. Lauréus 1812. D. 44 × 52.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

132. **Flykten till Egypten.** Maria med Jesusbarnet ridande på en åsna. Josef gående bredvid bärande en fackla. T. v. ett

stort träd, t. h. fjärrlandskap. Natthimmel. Sign.: A. Lauréus 1812. D. 38,6 × 31,3. *Ateneum, Helsingfors.*

133. **Landskap med åkande bondfolk.** T. v. en hög klippa. Mot h. en däld och bortom denna höga berg. Förbi klipporna leder en väg, på hvilken kommer från v. en med två hästar förspänd vagn, i hvilken åka en man och en kvinna. Bredvid vagnen går en vandrare. På afstånd ses tvänne andra. Sign.: A. Lauréus f. 1812. D. 53 × 45. *Nationalmuseum, Stockholm.*

134. **Musikunderhållning på fader Didriks namnsdag 1780.** Försök i anledning af Fredmans epistel n:r 78. A. u. 1813.

135. **En aftonstund vid gästgifvargården.** T. h. en värdshusbyggnad, framför hvilken ett resande herrskap med täckvagn och förridare stannar för att byta hästar. Ur vagnsfönstret ser en dam ut. Vid värdshustrappan en officer, som gör upp med värden. Soldater och tjänare leda fram hästar. T. h. i fgr. allmoge, tunnor m. m. T. v. fjärrlandskap med natthimmel och månsken. Fackelsken. Sign.: A. Lauréus 1812. D. 65 × 79.
Grefvinnan E. Frölich, Ljungby.

136. **Replik af föregående.** Sign.: A. Lauréus 1813. D. 65 × 79.
Häradshöfding P. Orre, Stockholm.

137. **Nattligt öfverfall.** Ett resande sällskap öfverfalles af en hop röfvare. Fackelsken. D. 52 × 35.
Artisten Th. Waenerberg, Helsingfors.

138. **Ett dryckessällskap.** A. u. 1813.

139. **En ung dam som spelar guitarr.** Vid ett bord, hvarpå ett brinnande ljus och ett nothäfte, sitter en ung dam, i hvit urringad empiredräkt och med röd schal kring axlarna och spelar guitarr. I fonden t. v. ett stort draperi, t. h. en pelare. Sign.: A. Lauréus 1813. Oval. T. 27,5 × 23. A. u. 1813.
Kanslisekreterare E. K. Almqvist, Stockholm.

140. **Samma komposition** som n:r 139. D. 29,5 × 24,6.
Rosersbergs slott.

141. **En gammal man uti sin studiekammare.** Vid ljusskeu. A. u. 1813.

142. **En bondstuguinteriör med en flicka, som skalar rofvor, jämte ett par andra personer.** Eldskensstycke. A. u. 1813.

143. **Gubbe.** Bröstbild i nästan hel profil åt h. Svart kalott, pälskrage, grått hår, skägg och mustascher. Gråbrun fond. D. 26 × 18,5. *Konsul B. Sederholm, Malmö.*

144. **Skärgårdsfolk vid eld på stranden.** I fgr. en klippstrand, vid hvilken en båt är angjord. På stranden kokar en kvinna mat öfver en stockeld. Bredvid henne en gosse. På landgången går en man med fackla. I båten 2 kvinnor och 2 män, kor, tunnor, vedlast. Ett stycke från stranden ligger en annan båt, i hvilken en man. Natthimmel med ljusning öfver horisonten. Människornas kläder röda och blå. Sign.: A. Lauréus 1813. D. 31 × 38,5.
Grosshandlar S. P. Mathison, Stockholm.

145. **En flicka i hushållsgöromål, som håller en lykta och bär en korg med grönsaker.** A. u. 1813.

146. **Jägare vid stockeld.** T. v. ett berg. I midten ett jaktsällskap kring en eld. T. v. om elden 3 sittande män, t. h. 3 sittande och en stående. Hundar. T. h. ett fjärrlandskap. Natthimmel med rodnad öfver horisonten. Sign.: A. Lauréus 1813. D. 38,8 × 56,6. *Ateneum, Helsingfors.*

147. **Appläger.** Lappar kring en stockeld framför sin kåta i ett skogsbryn. T. h. om elden en sittande man med korg i famnen, bakom och t. v. om elden en kvinna med ett barn på knät och 3 män, en stående man och en stående kvinna. T. h. en renhjord och en kvinna som mjölkar en renko. T. v. mot bgr. fjärrlandskap med natthimmel och månsken. D. 38,8 × 56,6. Motstycke till föregående. *Ateneum, Helsingfors.*

148. **Gubbe, som röker.** Halffigur i profil åt h. Sittande gubbe stöder sig mot en kapp och håller en kritpipa i v. handen. Stort skägg, mössa på hufvudet, brun väst, blå skjortärmar. Papp. 17 × 13,5. *Hr A. Boehm, Helsingfors.*

149. **Läsande gubbe,** vänd i halfprofil åt h. Halffigur. Vid ett bord sitter en gubbe med armbågarna på bordet och läser i en bok, som han håller med v. handen. I h. handen ett brinnande ljus. Brun rock med kapuschong på hufvudet. Sign.: A. L. 1813. T. 16,5 × 13. *Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.*

150. **En bondflicka med ett ljus i handen.** Brb. i halfprofil åt v. Sign.: A. Lauréus 1813. T. 18,5 × 13. A. u. 1813.
J. L. Runebergs hem, Borgå.

151. **Läsande gubbe.** Brb. i halfprofil åt h. Sign.: A. Lauréus 1813. T. 18,5 × 13. *J. L. Runebergs hem, Borgå.*

152. **Eldsvåda.** T. v. en brinnande gård vid foten af ett berg, t. h. klippor och mot bgr. utsikt öfver haf. Talrika figurer. Dat.: 1813. D. 49 × 45. *Ateneum, Helsingfors.*

153. **En fältvakt vid eld.** Natt. Kostymen från riddartiden. A. u. 1813.

154. **Historieradt porträtt af ryttmästaren vid Lifregementsbrigadens husarkår G. C. F. Fredenheim.** A. u. 1813.

155. **Husarer.** I midten husaröfverste i stor paraduniform (Lifregementets husarers uniform), belyst af lägereld, beredd att bestiga sin häst. T. h. mot bgr. en husar hållande en häst, som skrapar med v. framfoten, och längre bort tält. T. v. mot bgr. en husar. Sign.: A. Lauréus. D. 20,7 × 25,8.
1911 tillhörig afl. dr. N. P:son Sjöbring, Vexiö.

156. **Flicka som läser ett bref.** Knästycke, en face. Hon sitter vid ett bord. På hufvudet hvit duk, som är knuten under hakan. Lågt urringad brunviolett klädning. Fonden upptill

rökfärgadt moln, nertill blå himmel och antydda löfmassor. T. 17,3 × 13,5. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

157. **Ung flicka med ljus.** Knästycke, halfprofil åt h. Hon är klädd i nattlinne. Kroppen är svängd såsom i rörelse. Skuldror och armar bara. I v. handen håller hon ett ljus, hvars låga hon skyddar mot luftdrag med h. handen. Brungrön fond. T. 17,3 × 13,5.

Öfverintendent C. Möller, Stockholm.

158. **Ung flicka med ljus** i v. handen och strumpstickning i h. handen. Knästycke, en face. Blå kjol, urringad hvit blus, rödt lifstycke. Håret i fläta öfver v. axeln, blått hårband. Sign.: A. Lauréus. T. 17 × 12,5. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

159. **Porträtt af ung dam.** Bröstbild, halfprofil åt v. Röd schal, hvitt lif. Fonden antydt landskap. D. skiss. 22,5 × 18. Anteckning på baksidan: 1:sta försök. Lauréus.

Ateneum, Helsingfors.

160. **Läsande gumma.** Halffigur i profil åt h. Hon stöder armarna mot ett bord och har i h. handen ett brinnande ljus, håller med v. handen en bok. Hvit duk på hufvudet, rödbrun dräkt. Sign.: A. Lauréus 1813. T. 17,3 × 13,3.

Dr K. E. Lindén, Helsingfors.

161. **Husarer, som tvinga en bonddräng att visa sig vägen med fackla.** I ett skogigt bergspass rida 4 husarer, af hvilka den främsta med dragen sabel och den andra med pistol i handen tvinga en bondgosse att visa sig vägen. Gossen bär en fackla i v. handen och pekar framåt vägen med den h., i hvilken han håller sin mössa. Han är klädd i skjorta och knäbyxor samt är barbent. Natt. Sign.: A. Lauréus 1813. D. 52 × 44.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

162. **Kungligt besök i en grufva.** I fgr. af ett grufschakt med höga hvalf står kronprins Oskar, omgifven af sina bröder och uppvaktning, talande till grufarbetarena, som äro

samlade i tvänne grupper t. h. och v. Arbetarena bära facklor. I bgr. framför en öppning en eklärerad äreport med Karl XIII:s monogram, buret af två lejon. D. 60 × 80.

Kungliga slottet, Stockholm.

163. **Jägare vid stockeld.** Bredvid en eld framför en borgruin med ett stort rundt torn hafva 5 jägare lägrat sig kring en sten. En ligger på magen och ser in i elden, 2 sitta, 2 stå. Från h. kommer till sällskapet en man med 3 kopplade hundar. I bgr. t. h. fjärrlandskap med natthimmel, som ljusnar vid horisonten. Sign.: A. Lauréus 1814. D. 65 × 84,5.

Ateneum, Helsingfors.

164. **Ryttare i ett bergspass.** Tre krigare färdas öfver en bro i ett bergspass. Främst en ridande, som med fackla visar vägen åt de andra. Efter följa en till fots, som leder sin häst vid betslet, och en officer till häst. Landskapet t. v. berg, t. h. ett träd och fjärrlandskap. Sign.: A. Lauréus 1814. D. 31,5 × 38,5.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

165. **Röfvarscen.** Från en hålväg i ett berg t. h. framkommer ett röfvarband bestående af talrika personer. Seende försiktigt omkring sig smyga de öfver bergspasset in i skogen t. v. Alla bära bössor, några facklor. Sign.: A. Lauréus 1814. D. 31 × 38,5. *Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.*

166. **Ryttare i bergslandskap.** På en bergshöjd hålla två ryttare, af hvilka den ena med handen visar ut öfver dalsänkan t. v. Framför dem rida tre ryttare längs bergsluttningen, af hvilka en håller en fackla. Öfver landskapet t. v. natthimmel med ljusning mot horisonten. T. h. träd och berg. T. 15 × 20.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

167. **Några forntida riddare kring en eld i ett bergigt landskap.** A. u. 1815.

168. **Ryttare utanför en smedja låta sko sina hästar.** T. h. en smedja utanför hvilken 4 ryttare hålla. En af dem har en

fackla. En har stigit ned från hästen, som skos af två smeder. T. v. i fgr. allmoge och lekande barn vid en brunn. I smedjan hamrande smeder kring ett städ. Bredvid byggnaden träd. Mot fonden t. v. fjärrlandskap i månsken. Natthimmel med måne bland moln. Sign.: A. Lauréus 1814. D. 64 × 82,5.

Enkefriherrinnan E. Leijonhufvud, Stockholm.

169. **Studie** till samma komposition. Sign.: A. L. D. 27 × 33.

Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

170. **Dansgillet.** Interiör af en värdshussal, upplyst med tre kisrtallkronor samt lampetter, (enligt traditionen det gamla utvärdhuset »Clas på hörnet»). Talrika dansande par. Damerna i urringade hvita empireklädningar, herrarna i kulörta frackar och knäbyxor. T. v. vid en disk står en fet kvinna och serverar ur en stor bål. I fgr. ett par, sittande på en stol, damen i knät på kavaljeren, och bredvid dem en annan dam på en stol. T. h. musikanterna: fiolkvartett och flöjt. Sign. på disken: A. Lauréus 1814. D. 51 × 66,5. *Stockholms högskola.*

171. **Kägelspelet hos Faggens.** T. h. framför ett skjul under stora ekar ett långt bord, kring hvilket är samladt ett rökande och drickande sällskap. På bordet flaskor, glas och ölstop. T. v. kägelbanan, där en man som bäst mattar ett klot. I bgr. värdshus, framför hvilket bord och stolar och en grupp figurer. T. v. i bgr. bakom värdshuset träd, sjö och himmel. Himmeln mot horisonten ljus med lätta moln, upptill och t. h. mörka askmoln. Männen dels i skjortärmarna, dels i blå, röda eller bruna rockar. Sign.: A. Lauréus 1814. D. 51,3 × 66,5.

General P. H. E. Brändström, St. Petersburg.

172. **En gubbe som stoppar sin pipa.** Midjebild, en face. I en fönsteröppning en gammal gubbe med yfvigt hvitt skägg, grå filthatt på hufvudet. På fönsterbrädet tobakspaketet och en ölstånka. I fonden ses genom en dörr en gumma i profil. Dagsljus. Sign.: A. Lauréus f. 1814. D. 33,5 × 27.

Fru Olof Wijk, Stockholm.

173. **Saxo grammaticus.** En gammal lärd sitter i en stor karmstol vid ett bord, hvarpå jordglob och böcker. Han bläddrar i en stor foliant. På golfvet böcker. Mot fondväggen bokhylla, t. v. karta. Sign.: A. LAURAEUS pinx. MDCCCXIV. D. 38,5 × 31,4. *Professor J. Reuter, Helsingfors.*

174. **Gumma, som spinner.** I ett tarfligt rum med fönster t. v. sitter en krokig gumma och spinner. Randig blågrå kjol, röd jacka och hvit fichy, hvit duk på hufvudet. På ett bord en katt. På golfvet kvast, så, borste. I bgr. öppen ugn med gryta på eld. Sign. nere t. h. på en borste: A. Lauréus 1814. D. 46 × 36.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

175. **Efter badet.** En naken ung kvinna står vid sin säng och en gammal kvinna sveper ett lakan om henne. Genom en dörr i fonden synes badrunnmet. I taket krona med tända ljus. Sign.: Alex. Lauréus. D. 38,5 × 31. *Rosersberg slott.*

176. **En flicka, som läser utanskriften på en biljett, hvilken en gumma lämnat henne.** Eldsken. A. u. 1815.

177. **Ett ungt fruntimmer framför spegeln ordnar sitt hår.** Eldsken. A. u. 1815.

178. **Bonddans om julen i Finland.** Interiör af en bondstuga. Flere par dansa på golfvet. Andra sitta kring väggarna. T. v. vid ett bord spelman. T. 17,5 × 23,5. A. u. 1815.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

179. **Porträtt af ung militär** (grefve Hj. Mörner). Halffigur, en face. Sitter vid ett bord. H. handen med kolstift på papperen på bordet, v. handen stödd mot knät. Blicken riktad mot betraktaren. Blå uniformsrock. Teckning med färgkritor. 14,5 × 11.

Ateneum, Helsingfors.

180. **Kristi födelse förkunnas för herdarna.** 66 × 75 (Bukowskis katalog). A. u. 1815.

181. **Engelbrekt mördas af Måns Bengtsson.** Vid en stockeld i skogen öfverraskas Engelbrekt af Måns Bengtsson och hans två följeslagare, hvilka störta fram från v.. Måns Bengtsson med en yxa, som han med båda händerna håller lyftad till hugg. Engelbrekt står lugn och försöker afvärja slaget med sin staf. Ett stycke åt h. stå Engelbrekts hustru och gosse under ett träd. Hustrun, i empireklädning, slår ut armarna af förskräckelse. Gossen sträcker sig mot henne. Engelbrekt klädd i grå dräkt och lång röd mantel. T. v. fjärrlandskap med sjö och segelfartyg. Natt. Belysning fr. stockelden. D. 44,5 × 52,5. A. u. 1815.

Rosersberg slott.

182. **Gustaf Vasas räddning i halmlasset.** Efter denna målning etsning af Lauréus. — På en skogsväg, om vintern, upphinnes Sven Nilsson, som har Gustaf Vasa gömd i sitt halmlass, af danska krigare, hvilka vid fackelsken undersöka spåren i snön och lasset samt utfråga bonden. Sign.: A. Lauréus 1815. A. u. 1815.

183. **Man, som räknar dukater.** Interiör med fönster i fonden och draperi, lågt skåp, på hvilket böcker ligga. I fgr. sitter i en karmstol vid en öppen sekretär en gammal man och räknar dukater. Knästycke, halfprofil åt v. I v. handen håller han en penningpåse. Blå sammetsmössa med skinnbräm, brun rock, röd kappa öfver v. axeln. På bordskifvan penningpåsar, mynt, papper. Sign.: A. Lauréus 1815. T. 38,5 × 30,5.

Fru E. de Laval, Stockholm.

184. **Kalaset hos pastorns.** Interiör af en stor sal med två fönster i fondväggen och en öppen ugn emellan dem. På väggen t. h. ett stort porträtt och tända lampetter, i taket en krona med tända ljus. T. h. i fgr. kring ett rundt bord sitta pastorn med pokal i handen, en äldre förnäm dam och en yngre, samt två landtmän. Värdinnan hämtar till bordet en kaka, och längre bort t. v. ses pigan bära kaffebrickan. Bakom den äldre damens stol står en betjänt. Längre bort i rummet t. v. dansar ungdomen, och en prästman stöter till pigans bricka, så att servisen faller

i golfvet. Empiredrakter i olika färger. Sign.: A. Lauréus 1815. D. 49,5 × 65,5.

F. d. justitierådet Th. Wijkander, Stockholm.

185. **Skärgårdsfolk vid eld på stranden.** T. v. ett träd och bakom det ett berg. Vid bergets fot på stranden af en hafsvik kring en eld 5 män, af hvilka en står, 3 sitta och en ligger på magen. En med byxorna uppkaflade till knäna och ärmarna till armbågarna rör med en käpp i elden. På elden en gryta. Vid stranden en båt, hvari 2 personer. Ute på viken ligger förankradt ett segelfartyg med 2 master. Bortom viken t. h. fjärrlandskap med natthimmel och måne bland moln. Sign.: A. Lauréus 1815. D. 51 × 66,2.

Uppsala universitet.

186. **Smugglare i en grotta på hafsstranden.** T. h. ett berg, vid hvars fot ett smugglarband slagit läger kring en stockeld emellan klipporna. De äro 12 personer, sittande och stående i olika grupper. T. v. en hafsvik, där 2 skepp ligga förankrade. Månsken. D. 20 × 25,7.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

187. **Sängkammarinteriör.** Tvänne unga flickor, i empiredräkter, och deras älskare öfverraskas af en gumma med ljus i handen, som inträder genom en dörr t. h. Den ena flickan döljer sitt ansikte med handen. På bord brinnande ljus och sykorg. Därinvid en kullstjälpt stol och en manshatt på golfvet. I bgr. en stor säng med förhängen, bakom hvilken en man gömmer sig. Skiss. T. 17,5 × 23.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

188. **Kärleksscen.** Vid ett bord, hvarpå brinnande ljus och glas, sitter en ung flicka, klädd i urringad hvit empiredräkt och spetsmössa. En soldat försöker omfamna och kyssa henne. Längre t. h. en annan soldat, som stoppar sin pipa och skrattar åt kamraten. T. v. står krogvärden och fyller i ett glas. D. 11,8 × 18,5.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

189. **Värdshusflicka som läser ett bref.** Hon sitter vid ett bord och läser ett bref i skenet af ljuset, som står på bordet, och

af brasan i kakelugnen. Röd urringad dräkt och bara armar. I bgr. t. v. synes genom en öppen dörr två kunder i källarsalen, som skåla med hvarandra. T. 39 × 31.

Stockholms högskola.

190. **Flicka med fruktkorg.** Knästycke, en face, ansiktet i halfprofil åt h. I h. handen håller hon ett ljus. V. handen hvilar på en fruktkorg, som står på en barriär framför henne. Rödt urringadt lif, v. skuldran bar. Sign.: A. Lauréus 1814. T. 17,3 × 13,9.

D:r K. E. Lindén, Helsingfors.

191. **Porträtt af Ulrika Emerentia De Frése, f. Asklund.** Bröstbild. Ansiktet i halfprofil åt h. Hvitt urringadt sidenlif, röd schal. Hufvudet ngt böjdt åt h. brunt hår med pannlockar. Fonden blågrå med nedtill antydt landskap. D. 52 × 44.

Öfverstelöjtnant G. Silfverswärd, Stockholm.

192. **Flicka, som med ett ljus bjuder eld åt en man med pipa.** Knästycke. I ett grönsaksstånd står en ung flicka, kladd i blå kjol, rödt urringadt lif och röd schal. Hon håller i vänstra handen ett brinnande ljus, på hvilket en gammal man, som lutar sig öfver hennes axel, tänder sin pipa. Han har yfvigt skägg, stor skinnmössa och brun dräkt. Hans högra hand hvilar på flickans axel. I en glugg t. v. synes en yngre man, som i smyg ser på dem. Sign.: A. Lauréus 1816. D. 32 × 26.

Frk. E. Lindahl, Stockholm.

193. **Gammal man läser Bibeln för familjen.** I ett enkelt rum med fönster t. h. är familjen församlad kring ett bord, hvarpå röd duk. I en karmstol bakom bordet sitter en gammal man och läser högt ur bibeln. Omkring sitta 7 personer, af hvilka 4 kvinnor och en af dem har ett spädt barn i famnen. Bakom henne står en man, lutad mot stolkarmen. D. 18 × 22,6.

Norrköpings museum.

194. **Gammal jude läsande Bibeln för sin familj.** I ett rum, som är belyst af skenet från en brasa och ett ljus, befinna sig 8 personer samlade kring ett bord. Af dem sitter t. v. nära brasan

en kvinna med ett barn på knät. Bakom henne står en ung man stödd mot en stolkarm. Den gamla sitter t. h. med boken framför sig på bordet. Bakom honom står en yngre kvinna och bredvid sitter en gammal gumma. Sign.: A. Lauréus 1816. D. 44,5 × 52,5.
Ateneum, Helsingfors.

195. **Samma komposition** som n:r 194. Sign.: A. Lauréus 1817. D. 66 × 76. *Grefve Bonde, Säfstaholm.*

196. **Bordsscen.** I ett enkelt rum med fönster i fondväggen är familjen församlad till måltid. Kring det dukade bordet sitta en gammal man, en gammal kvinna, en yngre kvinna med ett spädt barn i famnen samt stå en yngre man, en yngre kvinna och en gosse, alla med händerna knäppta till bön. Genom en dörr inkommer en ung kvinna bärande ett fat. Sign.: A. Lauréus 1817. T. 25 × 32,5. *Kungliga slottet, Stockholm.*

197. **Resande vid en strandeld.** T. h. i fgr. 8 personer samlade till kaffedrickning kring en stockeld vid foten af en lodrät bergvägg. T. v. det månbelysta hafvet och klippor. Två män stå och betrakta utsikten. Vid stranden ligga en brigg och en skuta. Natthimmel och månsken. Sign.: A. Lauréus 1817. D. 60 × 80.
Nationalmuseum, Stockholm.

II

Målningar utförda i Paris och Rom.

198. **Interiör från en bondgård i Nordtyskland.** Studie. Lauréus-utställningen 1824.

199. **Ung kvinna med ett brinnande ljus.** Knästycke. I en fönsteröppning står en ung kvinna med bara armar och blottad barm samt rödt lifstycke. Hon har ett brinnande ljus i v. handen och lutar sig framåt för att fatta en fågelbur, som hänger t. v. utanför fönstret. Bakom henne mot v. en äldre skäggig man

med mössa och pipa. Han håller upp fönstergardinen. Sign.: A. Lauréus peint à Paris 1818. D. 33 × 25.

Nationalmuseum, Stockholm.

200. **Ung kvinna med en tänd lykta.** Motstycke till föregående. Knästycke. I en fönsteröppning står en ung kvinna med bara armar och blottad barm, framåtlutad och blickand utåt v. I h. handen håller hon en brinnande lykta, med den v. förklädet, hvari grönsaker. På fönsterbrädet rotfrukter samt kökskärl. Vid en spisel inne i rummet syssla en man och en kvinna. Sign.: Alex. Lauréus peint à Paris 1818. D. 33 × 25.

Nationalmuseum, Stockholm.

201. **Gumma, som sjunger och en flicka, som med ljus lyser på noterna.** Knästycke. I en fönsteröppning en gammal rynkig gumma med hatt på hufvudet, brillor på näsan och strumpstickning i handen, som sjunger ur en bok, som ligger på bord framför henne. En yngre flicka står bredvid henne och upplyser boken med ett brinnande ljus, som hon håller i handen. På bordet kaffepanna. I fönsterbågen hänger en fågelbur. Sign.: A. Lauréus 1818. D. 38 × 29. *Frk. H. Kumlin, Stockholm.*

202. **Lappläger.** I ett skogsbryn 2 lappkåtor och framför dem flere personer, män, kvinnor och barn, lägrade kring en stockeld. Betande renar och en kvinna, som mjölkar en renko. T. v. fjärrlandskap med natthimmel och månsken. T. h. skog. Sign.: A. Lauréus 1818. D. 63 × 92.

Bankir J. Håkansson, Stockholm.

203. **Savoyardgossar.** Utanför en port stå en åsna, lastad med vindrufvor i stora korgar, och en allmogekvinna, som väger drufklasar åt två väntande gossar. Den ena bär på ryggen en trälåda med ett murmeldjur och håller hatten framsträckt för att emottaga frukterna i denna. Den andra, som har mask för ansiktet, en trumma på armen och ett stränginstrument på ryggen, räknar pengarna i sin hand. I bgr. en vattenbärare och i

portgången tvänne äldre kvinnor. Sign.: A. Lauréus à Paris 1819. D. 55 × 46. *Nationalmuseum, Stockholm.*

204. **Aktstudie.** Halffigur. Sittande naken man. V. armen upplyft, hufvudet vändt åt h. och nedåtböjdt. D. 32 × 28,5. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

205. **Aktstudie.** Smed. En naken man, som med h. handen håller ett glödgadt järn på städet och med v. handen lyfter hammaren öfver hufvudet till slag. Han står bredbent med svängd kropp. D. 65 × 47. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

206. **Aktstudie.** Stående kvinnlig naken modell sedd från ryggen. *Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.*

207. **Tvänne metande gossar** På en strand tvänne gossar, af hvilka den ena, sittande, med metspö dragit upp en fisk. Den andra kommer till honom med en pärtkorg i handen. Gossarna, barhufvade och barfota samt klädda i skjorta och byxor. Mot bgr. kuperadt landskap med vatten. Skiss. D. 22 × 17,3. *Uppsala universitet.*

208. **Åsna** sadlad, står på gatan invid en halmhög utanför porten till ett magasin. I portöppningen sittande kvinna, som stickar, stående man och ett barn, som leker på golfvet. Hund. Figurerna och interiören skisserade. Åsnan, halmen och gatan utförda. D. 24 × 32. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

209. **Stallsinteriör med häst.** En häst, som står och äter ur sin krubba. T. h. mot bgr. en trappa till vinden, nedför hvilken en man kommer, bärande hö under armen. Skiss. D. 24 × 32. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

210. **Jupiter och Mercurius hos Filemon och Baucis.** Jupiter med staf i v. handen sitter vid ett bord. Bredvid honom står Mercurius. På knä inför dem Filemon och Baucis med händerna knäppta för bröstet. På bordet antik kanna och korg med blommor. På golfvet framför bordet en svan. Skiss. D. 34 × 46. *Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.*

211. **St. Louisfesten i Paris I.** En talrik människomassa i Vincennesparken samlad kring en estrad t. v. bland träden, från hvilken utminuteras vin. I folkhopen ridande militär, som försöker upprätthålla ordning. Öfver estraden ett standar med bourbonska vapnet. På estraden vintunnor, soldater och män. Af den påträngande folkhopen klättra några män uppför estradens brädväggar. Bgr. lummig park med stora löfträn. D. 32,5 × 40.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

212. **St. Louisfesten i Paris II.** Kompositionen såsom föregående men estraden t. h. och utdelas från den bröd. Stora tomma korgar på marken vid estraden. Män hafva klättrat upp i träden. I bgr. t. v. synes estraden med vinutskänkningen. D. 32 × 40.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

213. **Folkscen.** På en öppen plats sitter t. v. i fgr. en gatumånglare med korg på ryggen och skär ett bröd. Han är klädd i filthatt, brun rock, gröna byxor och blå damasker. Framför honom 2 hundar och en stående piprökande man i rödrandig toppmössa och ljusblå blus. Bakom honom en stående man i filthatt och blå rock, lutad mot en mur. I bgr. t. v. invid en husvägg med fönster en stående man, en stående kvinna, en sittande kvinna, alla sedda från ryggen. Påskrift: Vid Marché des Innocents. Akvarellerad teckning på papper. 19 × 27.

Göteborgs museum.

---

214. **Interiör af en bondstuga i Gorge de la Chaille.** Sign.: A. Lauréus Gorge de la Chaille 28. 4. 1820. 29 × 36,8. Sepialavering.

Konsulinnan Settervall, Stockholm.

215. **Ave Maria** i en portgång i Trastevere i Rom. Uti en med korshvalf öfvertäckt portgång i Trastevere äro under Ave Mariaringningen äldre och yngre män samt kvinnor med små barn samlade till andakt vid ett altare, på hvilket fyra ljus äro tända framför en madonnabild. Belysningen kommer från ljusen på altarbordet. Sign.: A. Lauréus Roma 1820. D. 60 × 50.

Akademiska föreningen, Lund.

216. **Interiör af en hvalfgång i Marcellusteaterns ruiner.** I gången, hvaruti äro placerade några bord, stolar och byttor m. m. befinna sig tre män, af hvilka tvanne spela kort och den tredje åser spelet. Hvalfvet öppnar sig mot en gata i bgr., hvarifrån ljuset kommer. T. h. i fgr. en spis med eld. Sign.: A. Lauréus Roma 1820. D. 50 × 70.

Enkefriherrinnan L. Liljencrantz, Stockholm.

217. **Samma komposition.** Studie till föregående. D. 22 × 34.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

218. **Il cocomeraio** eller italiensk vattenmelonförsäljare. I ett gathörn står en fruktförsäljare bakom sin disk, hvarpå klufna vattenmeloner och en korg med mindre frukter samt en hög oljelampa. Han är kladd i skjorta, som är öppen på bröstet, och med uppvikta ärmar, samt byxor och filthatt. Med v. handen räcker han en vattenmelon åt en kvinna i nationaldrakt, som är i sällskap med en man och en liten flicka. Flickan, som håller i hennes förkläde, bär en liten korg. Scenen är upplyst af oljelampan. Sign.: Alessandro Lauréus Roma 1820. D. 47 × 37.

Dr Alfred Pettersson, Uppsala.

219. **I giuncatore** eller italiensk mjölkförsäljare. En campagnabo, sittande på en bänk, med en stor korg och en kanna framför sig utskänker mjölk åt två barn, åtföljda af deras mor, som på h. armen bär ett lindebarn. Bakom mjölkförsäljaren synes en man med en korg på ryggen. Nationaldräkter. Sign.: A. Lauréus Roma 1821. D. 45 × 35.

Akademiska föreningen, Lund.

220. **Boning i hvalf under Tarpejiska klippan i Rom.** En oregelbunden hvalfkammare. På halmen på golfvet sitter en bondkvinna, som håller en vinflaska i h. handen och med en bägare i den v. ger en gosse, som sitter bredvid henne, dricka. Mot en murpelare vid dörren i fondväggen står en man, i slängkappa och filthatt, med staf i handen och röker pipa. T. h. mot muren en äldre kvinna med slända. Genom fönstret och dörren belyses

af solljus kvinnan och barnet på golfvet. Sign.: A. Lauréus Roma 1821. D. 68 × 86. *Nationalmuseum, Stockholm.*

221. **Sofvande röfvare.** En röfvare sofvande på sin på marken utbredda slängkappa under ett träd. Svärd vid sidan. Sign. på baksidan: Lauréus pinxit Roma 1821. D. 26 × 34.
Fagerviks herrgård.

222. **Röfvarscen.** Motstycke till föregående. Under ett träd ligger en sofvande kvinna i nationaldräkt. Bredvid henne står på marken en vattenbehållare. T. v. två röfvare med gevär, hvilka bevaka henne. D. 26 × 34.
Cygnaeus' galleri, Helsingfors.

223. **Kapucinermunken och barnen.** Ett högt hväldt rum i en ruin, med port i fonden, hvarigenom synes ett bergigt landskap i solsken. Vid ett bord t. h. en ung man, stoppande sin pipa, t. v. spinner hustrun. Emellan dem ses mot porten munken, som framåtböjd räcker en sparbössa med madonnabild åt en liten gosse och flicka att kyssa. Sign.: A. Lauréus Roma 1821. D.
Prins Oscar Bernadotte.

224. **Munk i ruin efter caesarernas palats.** Interiör af en öppen ruin, på hvars hvalfbågar och murar växa gräs och bladväxter. I fgr. t. h. framför en solbelyst vägg med ett krucifix sitter en ensam gammal munk med händerna knäppta i famnen, försjunken i betraktelser. Sign.: A. Lauréus Roma 1821. D. 74 × 59.
Kungliga slottet, Stockholm.

225. **Del af ruinerna efter caesarernas palats.** Samma bild som nr 224, men utan munken.
Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

226. **Barnet i gångstol** från Il Vignaruolo. Halfprofil, hufvudet vändt åt h. Barnet i blotta linnet. Sign.: A. Lauréus Roma 1821. Papp. 31,8 × 25,2.
Advokat F. Morssing, Stockholm.

227. **Il Vignaruolo** eller vingårdsmannens familj. Utanför en italiensk bondstuga sitter en kvinna i nationaldräkt på en pall och jollrar med ett barn i gångstol, som stapplande närmar sig henne. Bredvid sitter en annan kvinna, som flätar vidjor, samt på marken en lekande flicka. En gammal man i stugans dörröppning och en yngre, som rökande lutar sig mot en tunna under ett träd, betrakta modern och barnet. T. v. i bgr. synas i fjärran »ruinerna af ett Minervatempel" och blå himmel. Sign.: A. Lauréus Roma 1822. D. 65 × 93.

Kammarherre R. Montgomery-Cederhjelm, Segersjö.

228. **Samma komposition,** skiss. D. 29 × 42,3.

Norrköpings museum.

229. **Publik skrifvare i Rom.** Framför ingången till ett hus sitter en man vid sitt bord, som bär skylten: „Escrivano publico, Lettre, Memoriale e Scritture", och skrifver efter diktamen af en flicka, som sitter bredvid. Bakom henne med handen på stolkarmen står en annan kvinna i nationaldräkt. T. h. 2 rökande pojkar på grönsakskorgar. Längst t. v. en grönsaksmånglerska. Sign.: A. Lauréus Roma 1822. D. 56 × 67.

Major F. Mannerskantz, Värnanäs.

230. **Samma komposition,** förutom att gruppen i fgr. utgöres af 2 karlar, som betrakta de skrifvande. Skiss på papper. 27,5 × 33. *Stockholms högskola.*

231. **Solbränd trashank med hvitt hår och skägg** sittande vid ett bord, hvarpå ett dricksglas med rödvin, som han fattar med h. handen. I v. handen håller han en omspunnen fiasco, som hvilar mot famnen. Hatten bredvid på golfvet. Hvit skjorta och blottadt bröst, grå rock öfver v. axeln, bruna, trasiga och lappade byxor. Sign.: A. Lauréus Roma 1822. D. 65 × 52.

Dr Axel Hellstenius, Stockholm.

232. **Il pecorajo.** Osteriainteriör. Vid ett bord, hvarpå en vinflaska och glas, sitta emot hvarandra en man, stoppande sin

pipa, och en kvinna i nationaldräkt. Bredvid dem står en fårherde, en äldre man i filthatt och mantel, drickande vin. I bgr. ett stort vinfat. Sign.: A. Lauréus dipinse in Roma 1822. D. 63×49. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

233 **Samma komposition.** D. 63,5×50.
Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

234. **Romersk osteria.** I en af hvalfbågar delad lokal, som upplyses af lampor, befinna sig romerska arbetare och kvinnor i olika grupper kring några bord. Vid det t. v. sitter en ung man och skänker i vin åt en framför honom stående flicka. Bredvid honom står en äldre man, som dricker. Vid bordet sitter ytterligare en äldre kvinna och stå två män. T. h. i fgr. ett annat bord, vid hvilket sitta en rökande man och två kvinnor, af hvilka den ena har ett barn på knät. Ett annat barn står vid hennes sida. Därbakom står en man iklädd slängkappa. Mot bgr. under det bortre hvalfvet ses en tredje grupp kring ett bord. Bakgrunden är upplyst af taklampa. Förgrundsgrupperna belysas af kolpanna och bordslampa. Genom ett öppet hvalf ses i fjärran natthimmel med måne, mot hvilka S. Angelos borg aftecknar sig silhuettartadt. Sign.: A. Lauréus Roma 1822. D. 63×93.
Hertig Nikolai Nikolajevitch Leuchtenberg, St. Petersburg.

235. **Romersk osteria.** Samma som föregående. Å dukens baksida skrifvet med bläck: Lauréus. Beställt 1823. D. 63×93.
Säfstaholm.

236. **Romersk osteria.** Samma som föregående. Sign.: A. Lauréus. D. 63×93.
Ryttmästar R. Bäckström, Tunarp.

237. **Munk i en till vinkällare förvandlad ruin.** En munk i hvit dräkt, med en vinkorg i h. handen, står midt på golfvet i ett rum i en ruin med höga hvalf. På golfvet och på hylla tunnor och andra vinkärl. Sign.: A. Lauréus Roma 1823. D. 63×53.
Ateneum, Helsingfors.

238. **Tivoliflicka.** I ett rum sitter en tivoliflicka och syr vid ett bord, hvarpå brinnande lampa. Nationaldrakt. På bordet tyg och sytillbehör. Sign.: A. Lauréus Roma 1823. D. 47 × 36.
Dr Sandell, Stockholm.

239. **Röfvare hos en herdefamilj i en grotta.** Herdefamilj, bestående af en gubbe, en ung man och en ung kvinna med två barn, sitter kring en eld i en grotta. I grottöppningen t. v. inkomma två röfvare, den främste lägger h. handen på dolkfästet och pekar med den v. utåt, i det han ställer en fråga till den gamla herden. Sign.: A. Lauréus Roma 1823. D. 86 × 73.
Nationalmuseum, Stockholm

240. **Röfvarscen.** Bergsklyfta vid fackelsken. Två af de sex röfvarna släpa med sig två unga kvinnor, en håller en brinnande fackla, den sista i raden bär en packe. I bgr. synes mellan de höga fjällväggarna en skymt af den månbelysta natthimmeln. D. 96 × 74. *Nationalmuseum, Stockholm.*

241. **Samma komposition.** Skiss. På baksidan: Lauréus fec. Rom 1823. D. 47,5 × 35,5. *Grefve Gustaf Sparre, Mariedal.*

242. **Samma komposition.** Skiss. D. 27,5 × 29,2.
Grosshandlar M. Jonsson, Stockholm.

243. **Italiensk fiskförsäljare.** En man, sedd i halfprofil åt h., i trasig brun skinnjacka, röd väst, blå knäbyxor och filthatt, sitter invid en stor korg, ur hvilken han lyfter upp en fisk med v. handen. H. handen hvilar i famnen. Bredvid korgen på marken lerkruka. D. 43 × 28,5. *Direktör G. Fredriksson, Stockholm.*

244. **Romersk tiggare.** Motstycke till föregående. En gammal man, i profil åt v., sitter på en bädd, mot hvilken han stöder h. handen. I v. handen staf. Filthatt på hufvudet, hvit rock och hvita byxor af groft säcktyg, brun framtill öppen mantel. Han ser ut i rummet. D. 43 × 28,5.
Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

245. **Interiör af S. Pietro in vincoli i Rom** med vallfärdande allmoge, i tur drickande ur vigvattenskålen framför altaret, hvarpå ljusen äro tända. T. v. vid ingången sitter en munk med kapuschong öfver hufvudet och håller en sparbössa. En bortgående kvinna lägger en slant i sparbössan. Skiss. D. 24 × 39,2.

Uppsala universitet.

246. **Kyrkointeriör.** Utsikt genom midtelskeppet och koret. Genom korskrankets öppna dörr synes altaret. D. 56 × 49,5.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

247. **Munk samtalande med två kvinnor.** Interiör af ett enkelt möbleradt rum. En gammal munk, i profil åt h., sitter på en stol samtalande med två kvinnor, af hvilka en äldre, en face, sittande, och en yngre, i profil åt v., stående lutad mot en byrå, lyssna till honom. T. h. på golfvet en kolpanna med en gryta och på en stol en katt. På baksidan: Alex. Lauréus Rom. Skiss på papper. 27,5 × 32,8.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

248. **Munkar som finna ett lik.** Omnämnd af fru Ehrenström i Notices sur la Littérature et les Beaux-Arts en Suede.

249. **Porträtt af Chartreuseklostrets prior,** broder Lorenzo da Genova. Omnämnd af fru Ehrenström i Notices etc.

250. **En kapucinermunk** sitter vid ett bord, hvarpå Bibeln. Han håller en rosenkrans och synes bedja. Lauréus-utställningen 1824.

251. **Nunna som lär en flicka läsa.** T. 23 × 17.

Grosshandlar Zeibel, Stockholm.

252. **Osteria.** Vid ett bord i förgrunden sitter en ung man och skrifver (t. v.), rätt fram vid bordet sitter en bondkvinna och betraktar honom. T. h. står en man i hatt och slängkappa och dricker. D. 25 × 19. *Göteborgs museum.*

253. **Romersk osteria.** En osteria med bord kring väggarna. Talrika figurer. I midten framför en pelare en guitarrspelande och sjungande man. Drickande sällskap vid borden rundt omkring. Skiss på papp. 14 × 20.

Källarmästar A. Hallner, Stockholm.

254. **Romersk osteria.** Kortspelande arbetare. Eldsljus. D. 23 × 26. *Bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.*

255. **Romersk osteria.** Kring ett stort bord i fgr. 4 män och 3 allmogekvinnor, drickande och samtalande. T. v. mot bgr. en man, som sofver mot en tunna. Dagsljus. Skiss. D. 28 × 38.

Cygnaeus' galleri, Helsingfors.

256. **Romersk osteria.** Samma som föregående. Skiss. D. 29,5 × 39,5. *Ateneum, Helsingfors.*

257. **Osteria,** i hvilken en napolitansk bergsbo betalar räkningen åt värdinnan. Lauréusutställningen 1824.

258. **Gatuscen från Roms fattigkvarter.** I fgr. en talrik människoskara, samlad kring en kvacksalfvare, som uppställt sitt apotek mot en kyrkvägg. Kvacksalfvaren själf, i frack och hög hatt samt med brillor på näsan, står gestikulerande på sin disk. En yngre man köpslår med tvänne kvinnor. Vid kyrkdörren en munk talande till tre trätande män. Bland mängden en präst i samtal med några kvinnor. Midt på gatan har en fruktförsäljare på sin åsna stannat; en pojke stjäl äpplen från hans korg. Längre bort i gatuperspektivet en grupp präster utförande en religiös ceremoni, en vaktpost i sin skyllerkur, tidningsläsare, m. fl. Halffärdig. Papp. 61 × 86.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

259. **Eftersökta röfvare** i en grotta. Två män med gevär bevaka ingången till grottan. En kvinna i nationaldräkt böjer sig skrämd åt sidan. Skiss. D. 27,8 × 22,7.

Frk. L. Reuter, Helsingfors.

260. **Flyktingar i en grotta.** Två män och en kvinna lägrade kring eldbrasan i en grotta. Bergslandskap med ruiner på en höjd. Natthimmel. Skiss. D. 34,8 × 29.

Frk. L. Reuter, Helsingfors.

261. **Homeros landstigande på en öde ö.** Studie. Nämnd af fru Ehrenström i Notices etc.

262. **Homeros sjunger för herdarna.** Studie. Nämnd af fru Ehrenström i Notices etc.

263—272. Utkast till en serie bilder med motiv ur Tobiassagan:

263. **Tobias tar afsked af sina föräldrar.** Interiör. T. v. under ett fönster sitter gamle Tobias och talar till sonen, som står framför honom, hållande en pergamentrulle i handen. Mellan fadern och sonen står ängeln, som håller sin hand på sonens axel. T. h. i rummet Anna sysselsatt med hushållsgöromål. D. 27 × 33,5.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

264. **Tobias och ängeln fånga fisken.** På en strand under ett träd står ängeln och pekar på fisken i vattnet, som Tobias, stående i vattnet, sträcker sig efter. D. 24 × 30.

Cygnaeus' galleri, Helsingfors.

265. **Tobias bön i bröllopskammaren.** Interiör. T. h. sitter Sara vid sängen i beråd att kläda af sig. T. v. under ett fönster Tobias knäböjande med hufvudet lutadt mot de knäppta händerna på en stol. D. 23 × 31. *Ateneum, Helsingfors.*

266. **Samma komposition.** D. 24 × 32.

Direktör G. Fredriksson, Stockholm.

267. **Tobias återvänder till sin fader.** Utanför sitt hem står gamle Tobias, ledd vid armen af en tjänare, och Anna bredvid honom i väntan på den unga Tobias och ängeln, som komma gående ett stycke därifrån. D. 24 × 39.

Uppsala universitet.

268. **Tobias återger sin fader synen.** T. h. sitter den gamle Tobias utanför sin stuga och sonen, som står framför honom, berör hans ögon med fiskens galla. Bakom unge Tobias står ängeln och bakom gubbens stol Anna. D. 26 × 33,5.

Universitetets ritsal, Helsingfors.

269. **Samma komposition.** D. 24 × 31.

Cygnaeus' galleri, Helsingfors.

270. **Tobias återger sin fader synen.** T. v. sitter den gamle Tobias och bredvid honom Anna. Unge Tobias står framför gubben och ängeln sitter på en stol t. h. D. 22,5 × 32,5.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors

271. **Gamle Tobias ger sin välsignelse åt sonen och Sara.** T. v. står gubben. I midten unge Tobias, en face, och Sara, i halfprofil. Bredvid sitter Anna. T. h. sitter ängeln. D. 22,5 × 32.

Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

272. **Ängelns afsked af Tobias' familj.** T. v. ängeln, sväfvande öfver marken, pekar med v. h. mot himmeln, h. handen sträcker han mot den gamle och den unge Tobias, hvilka knäböja i vördnad. Genom en dörr t. h. komma Anna och Sara tillskyndande från huset. D. 24 × 32.5.

Ateneum, Helsingfors.

Etsningar och gravyrer.

1. **Hästar i skog.** Etsning. En senare gjord litografi efter denna finnes i Cygnaeus' galleri, Helsingfors.

2. **Rökande gubbe.** En gammal man stödjande sig mot en käpp. Gravyr, hvaraf ett ex. hos statsrådet E. Aspelin-Haapkylä, Helsingfors.

3. **Ryttare**, hvilka fråga en i sin stugudörr stående gumma om vägen. Gravyr. „A. Lauréus 1815". Exx. hos statsrådet E. Aspelin-Haapkylä och bokhandlar J. K. Lindstedt, Helsingfors.

4. **Gustaf Vasa i halmlasset.** Kopparstick efter taflan med samma motiv. „A. Lauréus 1815". Exx. hos Statsrådet E. Aspelin-Haapkylä och i Ateneum, Helsingfors.

